Rangi

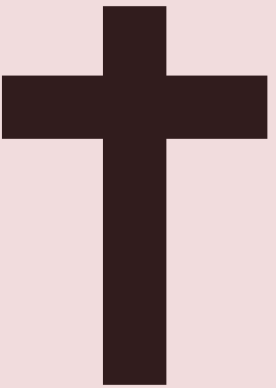

Rangi Translation Project (New Testament)

Rangi
Rangi Translation Project (New Testament)

copyright © 2023 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Rangi

Contributor: Wycliffe USA

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.
You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.
- If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.
Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2025-05-08

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 7 May 2025 from source files dated 8 May 2025
f1dc5da6-bc39-5ea5-ac13-942132b5feb6

Contents

Matáayo 1
Maáriki 80
Lúka 130
Yooháani 216
Mirimo ya Vatumwi 277
Varúumi 357
1 Vakoríinto 392
2 Vakoríinto 425
Vagalatía 447
Vaefé́eso 460
Vafilíipi 472
Vakolosáai 481
1 Vatesaloníike 490
2 Vatesaloníike 498
1 Timotéeo 503
2 Timotéeo 513
Tíito 520
Filemóoni 525
Vaeburanía 528
Yaakúupu 555
1 Peéteri 564
2 Peéteri 574
1 Yooháani 580
2 Yooháani 589
3 Yooháani 591
Yúuda 593
Wiivariyuli kwa Yooháani 596

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Matáayo Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Matáayo, musaankan'yi kóodi (9:9-11; 10:1-4). ˆVyeene yoónekanaa, Matáayo aandika kitáabu iki, kati ya myaaka ya 60-70 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Uhu Matáayo Yéesu ajáa amwaanirira amutuube mpiindi avariyuláa Masáare Maaja mbere ja vaantu uko isi ya Galiláaya (9:9). Viintu ˆviri foo ˆvyeene Matáayo aandika, ni vira ˆiiyonera na miiso yaachwe. Na kiintu kiintu ˆalusa, Yéesu ni Masía na kei ni Mununuuli wa vaantu, Mulungu ˆavalaha ko tweera valáali na mutwe muhákwii wa kali (Isáaya 53). Kitáabu iki, Matáayo avaandikira Vayahúudi ˆveene vajáa varuma Masáare Maaja ya Yéesu. Masáare Maaja aya, si sa Vayahúudi vii tuku, maa kaa, ni sa weeru yoosi (1 Yooháani 4:13-15).

Kitáabu iki chalusalusa, mwiikalo wa Yéesu aha weerwii. Chaanda na isimu ra kuvyaalwa kwa Yéesu, chalusa kubatisiwa na kuyerwa kwaachwe ni Irimu (1:1–4:12). Kei, chalusa murimo waachwe wo variyula Masáare Maaja, myujíisa yaachwe na kuvahorya vaantu uko isi ya Galiláaya (4:13–18:35). Kitáabu iki chalusa luyeendo lwa Yéesu fuma Galiláaya fuuru Yerusaléemu (19:1–20:34). Kei, chalusa viintu ˆvyafumira júma yo kiimikirirya, kuning'iniwa kwaachwe musaláabii, inkwya na kufufuka kwaachwe (21:1–28:20).

Kitáabu iki choonekya Yéesu ni Mukiindya mukuulu, ˆari na wiimiriri wo variyula Miiro ya Mulungu na Utemi wa Kurumwii. Ukiindya waachwe wagavwa haantu hasaano, (1) ukiindya wa Yéesu luulwii (5–7), (2) ulairiri kwa vapooji vaachwe ikimi na vaviri kuvatumamira vaantu (10), (3) símo ja Utemi wa Kurumwii (13), (4) ukiindya wa ˆvyeene vapooji va Yéesu vasaakwa vave (18–20), na (5) ukiindya wa kuherererya kwa weeru na kuuja kwa Utemi wa Kurumwii (24–25).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lukolo lwa Yéesu na kuvyaalwa kwaachwe *1:1-2:23*
Murimo wa Yooháani Mubatisáaji *3:1-12*
Kubatisiwa na kuyerwa kwa Yéesu *3:13-4:11*
Murimo wa Yéesu uko isi ya Galiláaya *4:12-18:35*
Luyeendo lwa Yéesu kutamanya na múuji wa Yerusaléemu *19:1-20:34*
Júma yo kiimikirirya ya Yéesu uko Yerusaléemu na heehi na Yerusaléemu *21:1-27:66*

Kʉfʉfʉka na kʉfʉmɨra kwa Yéesu *28:1-20*

Lʉkolo lwa Yéesu
(Lúka 3:23-38)
1 Ɨhɨ noo nkʉmbʉkɨra ya marina ya lʉkolo lwa YéesuKirisitʉ,
mwaana wa Daúdi, mwaana wa Aburaháamu.
2 Aburaháamu ajáa amʉvyaala Isaka,
Isaka akamʉvyaala Yaakúupu,
Yaakúupu akamʉvyaala Yúʉda na vaanaavo,
3 Yúʉda akamʉvyaala Peréesi na Séera na íyo waavo nɨ Tamáari
ajáa.
Peréesi akamʉvyaala Hesiróoni,
Hesiróoni akamʉvyaala Aráamu,
4 Aráamu akamʉvyaala Aminadáabu,
Aminadáabu akamʉvyaala Nashóoni,
Nashóoni akamʉvyaala Salimóoni,
5 Salimóoni akamʉvyaala Boáasi, fuma kwa Raháabu.
Boáasi akamʉvyaala Obéedi fuma kwa Rúutu,
Obéedi akamʉvyaala Yéese,
6 ne Yéese akamʉvyaala mʉtemi Daúdi.✡

Daúdi akamʉvyaala Solomóoni fuma kwa muki wa Uría.✡
7 Solomóoni akamʉvyaala Rehoboáamu,
Rehoboáamu akamʉvyaala Abíya,
Abíya akamʉvyaala Áasa,
8 Áasa akamʉvyaala Yehoshofáati,
Yehoshofáati akamʉvyaala Yóramu,
Yóramu akamʉvyaala Usíia,
9 Usíia akamʉvyaala Yósamu,
Yósamu akamʉvyaala Aháasi,
Aháasi akamʉvyaala Hesekía,
10 Hesekía akamʉvyaala Manáase,
Manáase akamʉvyaala Amóoni,
Amóoni akamʉvyaala Yosía,
11 Yosía akamʉvyaala Yekonía na vaanaavo,
mpɨindɨ vaantʉ va Yúʉda ^vakasaamiwe na ɨsɨ ya ʉyenii ya
Babéeli.

12 Lʉsaamo lwa Babéeli ^lʉkalooke,
Yekonía akamʉvyaala Searitiéeli,
Searitiéeli akamʉvyaala Serubabéeli,
13 Serubabéeli akamʉvyaala Abiúudi,
Abiúudi akamʉvyaala Eliakímu,
Eliakímu akamʉvyaala Asóori,

✡ **1:6** Laanga Rúutu 4:18-22. ✡ **1:6** Laanga 2 Samwéeli 12:24-25.

14 Asóori akamʉvyaala Sadóoki,
Sadóoki akamʉvyaala Akíimu,
Akíimu akamʉvyaala Eliúudi,
15 Eliúudi akamʉvyaala Elieséeri,
Elieséeri akamʉvyaala Matáani,
Matáani akamʉvyaala Yaakúupu,
16 Yaakúupu akamʉvyaala Yooséefu, mʉlʉme wa Maríia.
Maríia akamʉvyaala Yéesu ˆaánɨrɨrwaa Masía.

17 Jeyyo, kʉjáa kwatɨɨte mbyaala ikimi na ine (14) fuma
Aburaháamu fuuru mʉtemi Daúdi. Kei, kʉjáa kwatɨɨte mbyaala
ikimi na ine fuma mʉtemi Daúdi, fuuru lʉsaamo lwa Viisiraéeli
kʉtwaalwa na ɨsɨ ya ʉyenii ya Babéeli. Na mbyaala ikimi na
ine fuma lʉsaamo lwa Viisiraéeli kʉtwaalwa na ɨsɨ ya ʉyenii
ya Babéeli, fuuru kʉvyaalwa kwa Masía.

Kʉvyaalwa kwa Yéesu Kirisitʉ
(Lúka 2:1-7)

18 Iji noo mbuwo ja kʉvyaalwa kwa Yéesu Kirisitʉ. Maríia
íyo waala Yéesu ajáa atʉmɨrwa nɨ Yooséefu. Maa kaa, mpɨɨndɨ
ˆvajáa vakaarɨ sɨ vanalʉmana ja muki na mʉlʉme, Maríia
akava mawʉlʉ maruto kwa njɨra ya Mʉtɨma Muuja.
19 Yooséefu mʉlʉme waachwe baa neembe ajáa nɨ muuntʉ
mʉwoloki, sɨ asaakáa kʉmʉkwaatya soni Maríia mbere ja
vaantʉ tʉkʉ, akalamʉla kʉmʉreka Maríia kimbiso.
20 Mpɨɨndɨ ˆajáa akaarɨ yookiiririkana ɨrɨ isáare, murimʉ
muuja wa Ijʉva ʉkamʉfʉmɨra tulwii, maa ʉkamʉsea,
"Yooséefu, mwaana wa Daúdi, koofa kʉmʉsʉmʉla Maríia ave
muki waako tʉkʉ, sa uruto ˆatɨɨte nɨ kwa lʉvɨro lwa Mʉtɨma
Muuja.
21 Kiichʉngʉla arɨ mwaana mʉlʉme, na mʉkemera ʉrɨ
irina raachwe Yéesu, sa yeeye noo ˆarɨ valamurirya vaantʉ
vaachwe fuma uvii waavo."
22 Aya yoosi yafúmɨire, sa masáare Ijʉva ˆalʉʉsa kwa njɨra ya
mʉláali na mʉtwe waachwe yakiimane,
23 "Laanga, mʉnjalʉ sʉmʉla arɨ ɨnda,
yeeye vyaala arɨ mwaana mʉlʉme,
novo mwaanɨrɨra varɨ irina raachwe Emanʉéeli,"✡
noo kʉsea, "Mʉlʉʉngʉ nɨ na suusu arɨ."
24 Yooséefu ˆakiinʉke fuma tulwii, akabweeyya ja vi-
intʉ murimʉ muuja wa Ijʉva ˆʉjáa ʉmʉwyíɨrɨire. Aho,
akamʉsʉmʉla Maríia akava muki waachwe.
25 Maa kaa, Yooséefu sɨ amʉseeserera Maríia tʉkʉ, fuuru aki-
ichʉngʉla mwaana wa kɨintʉ kɨlʉme. Yooséefu akamʉkemera
irina raachwe Yéesu.

✡ **1:23** Laanga Isáaya 7:14.

2

Vamanyi va Nyényeeri Vookoomwiinamira Yéesu

1 Yéesu ˆakavyaalwe múujii wa Betelehéemu ˆurí isí ya
Yudéea, mpiindi ijo Heróode Mukúúlu noo ajáa mutemi. Haaha
vamanyi va nyényeeri fuma ituumba vakuuja na Yerusaléemu.
2 Vuuryáa voosea, "Hai arí ura ˆavyíirwe arí kuva Mutemi wa
Vayahúudi? Suusu twiiyona nyényeeri yaachwe yatula fuma
ituumba, naasu tuújire noo mwiinamira."
3 Mutemi Heróode ˆakateere ayo masáare, yakaanda mu-
turikirya, hamwí na vaantu voosi va Yerusaléemu.
4 Akavaanirira vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va
Miiro, maa akavuurya, "Masía ni hai ˆarí vyaarírwa?"
5 Voovo vakamusea, "Vyaarírwa arí múujii wa Betelehéemu
ˆurí isí ya Yudéea. Jeyyo noo ˆvyeene mulúaali na mutwe wa
Ijuva aandika,
6 'Ee Betelehéemu ˆurí isí ya Yúuda,
weewe si uri mudúúdi tuku,
kati ya míiji ˆimányirwe ya Yudéea.
Sa kufuma kwaako fumira arí mulongooli,
uhu valongoola arí vaantu vaani Viisiraéeli.'✡"
7 Aho, Heróode akavaanirira vara vamanyi va nyényeeri
na kijiraawii, uko akavuurya mpiindi mpiindi ˆviiyona ira
nyényeeri.
8 Hara, akavatuma vadome na Betelehéemu kunu yoovasea,
"Tamanyi mukuurikirirye neeja masáare ya uwo mwaana,
na ˆmurí moona, ndeteri mulomo chaangu sa naani nkamwi-
inamire."
9 Vara vamanyi va nyényeeri ˆvakahumule muteerera
mutemi Heróode, maa vakiinuka. Na laanga, vakiiyona kei
nyényeeri i'ira ˆvoona yootula ituumba, ikava yoovalongorera
novo vakiituuba fuuru ikiima mweeri ya haantu ˆajáa
mwaana.
10 ˆVakiiyone ira nyényeeri, vakavyeenda maatuku vii.
11 Vakiingira na nyuumbii, vakamoona mwaana arí na
Maríia íyo waavo, vakachwaama, maa vakamwiinamira.
Hara, vakachungula máari jaavo ja kikomi ja mberii,
vakamuheera vilungulungu vya sahá abu, ubáani na
manemáane.*
12 Mululungu akavakaan'ya tulwii, karí vahinduke na kwa
Heróode tuku. Jeyyo, vakahinduka na meevo, na vajáa
vatweera na njira yiingi.

Kutiija na Mísiri

✡ **2:6** Laanga Míika 5:2. * **2:11** ***manemáane:*** Ni mooda ˆvahákaa muviri wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu.

13 Vamanyi va nyényeeri ˆvakiinuke na meevo, murimu muuja wa Ijuva ukamufumira Yooséefu tulwii, maa ukamusea, "Inuka, musumule mwaana na íyo waavo, utiije novo na Mísiri. Ikali uko fuuru nivawyiire, sa Heróode yoomusaakira mwaana sa amuulae."
14 Jeyyo, nuuchiku Yooséefu akiinuka, akamusumula mwaana na íyo waavo, akakwaata njira na Mísiri.
15 Akiikala Mísiri fuuru mutemi Heróode akawulala. Jeyyo, isáare ra Ijuva ko tweera mulááli na mutwe waachwe rikakiimana, "Namwaanirira mwaana waani fuma Mísiri."✡

Vasinga va Kiintu Kilume Vookuulawa

16 Heróode ˆakataange akóoviirwe ni vara vamanyi va nyényeeri, maa akakalala maatuku vii. Aho, akavatuma vaantu vavuulae vasinga voosi vuu va kiintu kilume ˆvari na myaaka iviri kuhinduka na nyuma aho múujii wa Betelehéemu, na maturii yoosi ˆyariingirira uwo múuji. Abweeyya jeyyo, ja ˆvyeene ajáa awyiirwa jira mpiindi ni vara vamanyi va nyényeeri. 17 Jeyyo, isáare ˆraluuswa ni Yeremía mulááli na mutwe rikakiimana,
18 "Sawúti yatéerekire fuma Ráama,
Kiriro na kuriira no myaa kukuulu,
Rahéeli yoovaririira vaana vaachwe,
baa si yoosaaka tuuriwa mutima tuku,
sa voosi vakwíire."✡

Kuhinduka Fuma Mísiri

19 Heróode ˆakawulale, murimu muuja wa Ijuva ukamufumira Yooséefu tulwii uko Mísiri,
20 Ukamusea, "Inuka, musumule mwaana na íyo waavo, uhinduke na isi ya Isiraéeli, sa vara ˆvasaakáa nkaasu ya mwaana vaakwya."
21 Yooséefu akiinuka, akamusumula mwaana na íyo waavo, maa vakahinduka na isi ya Isiraéeli.
22 Maa kaa, Yooséefu ˆakateere Arikeláo mwaana wa Heróode noo aviire mutemi wa Yudéea haantu ha taáta waavo, Yooséefu akoofa doma na uko. Ne ˆakakaaniwe kei tulwii, akiinuka, maa akadoma na isi ya Galiláaya.
23 Kura, akiita kiikala múujii ˆuséwaa Nasaréeti. Jeyyo isáare ˆraluuswa ni valááli na mutwe rikakiimana, "Kaanirirwa ari Munasaréeti."

3

*Yoohá*ani *Mubatisá*aji *Yoomwiimirya Njira Yéesu (Maáriki 1:1-8; Lúka 3:1-18; Yoohá*ani *1:19-28)*

✡ **2:15** Laanga Hósea 11:1. ✡ **2:18** Laanga Yeremía 31:15.

1 Sikʉ ˆjiri foo ˆjikalooke, Yoohá*a*ni Mʉbatisáaji afʉmira isi ya
ibaláángwii ra Yudé*e*a, yoovariyʉla, yoosea,
2 “Valanduki fuma uvii waanyu, Ʉtemi wa Kurumwii
waséngeriire.”
3 Ʉhʉ Yoohá*a*ni noo ˆalʉʉswa ni Isáaya mʉláali na mʉtwe,
yoosea,
“Mʉʉntʉ yookaanirira vikʉlʉkʉʉlʉ isi ya ibaláángwii,
‘Imyi neeja njira sa IJʉVA,
wololi njira ˆari tweera.’”✡
4 Yoohá*a*ni iivikirá*a* ingo ˆyachumwa kwa mabaáhira ya
ngamía na iimʉtiirá*a* lʉkova.✡ Kiintʉ ˆarijáa ni nkʉʉmbi na
hʉʉki wa isekii.
5 Vaantʉ fuma múujii wa Yerusalé*e*mu, isi yoosi ya Yudé*e*a na
isi joosi ˆjiri mbarimbari ya lʉʉji lwa Yorodáani, vʉʉjáa na kwa
Yoohá*a*ni.
6 Yeeye avabatisá*a* aho luujii lwa Yorodáani, kʉnʉ voolʉʉsa
ʉvi waavo.
7 ˆAkoone Mafarisáayo na Masadukáayo ˆvari foo vookʉʉja
na kwaachwe noo batisiwa, ajá*a* avasea, “Nyuunyu mbyaala
ya nyororooda! Ni ani ˆavalúmire kutu mʉtiije nkalari ya
Mʉlʉʉngʉ ˆyookʉʉja?
8 Haaha vyaali ndiiwa njija ˆjiri koonekya kikomi
mwavá*a*landukire fuma uvii waanyu.
9 Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, ‘Aburahá*a*mu ni taáta
wiitʉ!’ Ni kʉvawyiira niise, Mʉlʉʉngʉ ifaanaa avalandʉle
mawye aya yave vaana va Aburahá*a*mu!
10 Mʉlʉʉngʉ ahúmwiire viika chaarya chaachwe neeja
miriii ya miti. Koonи mʉti si wootʉʉnga ndiiwa ˆjabooha,
temwa ʉri, ʉfweitirwe na iviivii.
11 Niini noovabatisa na maaji, koonekya mwavá*a*landukire
fuma uvii waanyu. Maa kaa, amwaari yookʉʉja nyuma yaani
ˆari na ngururu kʉlookya niini, niini nsiina wʉʉja baa wo
tʉmama mʉrimo wa mʉtúmwa wo reherya nkova ja mirunk-
umo yaachwe tʉkʉ. Yeeye vabatisa ari na Mʉtima Mʉʉja na
kwa mooto.
12 Yeeye akwáatiriire saama yaachwe yo keerera mikonwii
yaachwe. Fyaahira ari neeja lʉʉha lwaachwe. Jiinga ari
ngáa*n*o iivike kyoomii, maa kaa, mukúúnku kʉʉchimika ari na
mooto si ˆurímaa.”

*Yé*esu *Yoobatisiwa*
(Maáriki 1:9-11; Lúka 3:21-22)

13 Aho, Yéesu akatamanya fuma Galiláaya fʉʉrʉ luujii lwa
Yorodáa*n*i sa akabatisiwe ni Yoohá*a*ni.

✡ **3:3** Laanga Isáaya 40:3. ✡ **3:4** Laanga 2 Vatemi 1:8.

14 Maa kaa, Yooháani ayeráa mukitira yoosea, “Niini noo wo kuuja mbatisiwe ni weewe. Haaha weewe jooli wookuuja na kuri niini?”
15 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Aai, ruma haaha vive jei, sa jei noo ^vyeene vyasaakwa tukiimikirirye uwoloki woosi.” Aho, Yooháani akaruma.
16 Yéesu ^akahumule batisiwa vii, akafuma luujii. Koonka kurumu kukaatuka dwee, aho, akamoona Mutima Muuja yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde na akamutuurira.
17 Aho, maa sawúti fuma kurumwii ikasea, “Uhu ni Mwaana waani ^namweenda, neeriwa mutima ni yeeye munumuunu.”

4

Yéesu Yooyerwa ni Irimu
(Maáriki 1:12-13; Lúka 4:1-13)

1 Aho, Mutima Muuja ukamulongoola Yéesu fuuru isi ya ibaláángwii sa ayerwe ni Ikúúlu ra Mirimu Mivi.
2 Yéesu ^akiirekye kurya chiriri chobu kwa siku makumi yani (40), akoona njala.
3 Aho, Irimu rikuuja na kuri Yéesu, maa rikamusea, “Kooni uri Mwaana wa Muluungu, lairirya aya mawye yave mukáate.”
4 Yéesu akuusea murimu muvi, “Masáare ^Yari Mpeho yaluusa jei, ‘Muuntu si ari kuva nkaasu kwa vyóorya vii tuku, maa kaa, ko tuuba kira isáare rifúmaa kwa Muluungu.’✡”
5 Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusumula Yéesu fuuru múujii muuja wa Yerusaléemu. Rikamuviika Yéesu ncholwiin-choolwii ya munáara wa Kaaya Njija ya Ijuva,
6 maa rikamusea, “Kooni uri Mwaana wa Muluungu, ifweitire na isi. Sa vyaandikwa jei,
‘Muluungu tuma ari mirimu yaachwe miija ikulamurirye,
yooyo kukwaatirira iri mikonwii yaavo,
sa kari ijeo raako ji riikunguvale iwyii tuku.’✡”
7 Yéesu akarisea, “Kei vyaandikwa, ‘Kari umuyéraa IJUVA Muluungu waako tuku.’✡”
8 Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusumula Yéesu fuuru ncholwii ya luulu lulihililihi. Rikamoonekya isi joosi ja weeru na nkongojima jaavo.
9 Rikamusea, “Kooni uchwáamire mbere yaani na wuunyi-namiire, kukuheera ndiri ivi vyoosi.”
10 Aho, Yéesu akarisea, “Isunke kuri niini Irimu! Sa vyaandikwa jei,
‘Mwiinamire IJUVA Muluungu waako vii,
na umutumamire yeemweene vii.’✡”

✡ **4:4** Laanga Nkumbukira ya Miiro 8:3. ✡ **4:6** Laanga Sabúuri 91:11-12. ✡ **4:7** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:16. ✡ **4:10** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:13.

11 Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamureka Yéesu, mirimu miija ikuuja noo mutumamira.

Yéesu Yookaanda Murimo Waachwe
(Maáriki 1:14-15; Lúka 4:14-15)

12 Haaha Yéesu ˆakateere Yooháani Mubatisáaji ayéekiirwe munyololwii, akiinuka aho, maa akadoma na Galiláaya.

13 Mpiindi ˆajáa Galiláaya, akiinuka fuma múuji wa Nasaréeti akiita kiikala múujii wa Kaperenáumu ˆuri mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, kuri isi ya Sabulóoni na Nafutáali.

14 Jeyyo, noo ˆvyeene akiimikirirya isáare ˆraluuswa ni Isáaya muláali na mutwe,

15 "Isi ya Sabulóoni na isi ya Nafutáali,
ˆiri njirii ˆyadoma na mayiyii, firiro ya luuji lwa Yorodáani,
Galiláaya ya vaantu si ˆvamumányire Muluungu,
16 vaantu vara ˆviíkalaa kilwiiryii,
viíne kiweeru kikuulu.
Na vaantu vara ˆviíkalaa isi ya kilwiirya na murimírimii wa inkwya,
ituumba radáhire kwaavo."✡

17 Kwaandira mpiindi ijo, Yéesu ajáa aanda variyula yoosea, "Valanduki fuma uvii waanyu, Utemi wa Kurumwii waséngeriire!"

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo
(Maáriki 1:16-20; Lúka 5:1-11)

18 Mpiindi Yéesu ˆayeendáa mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, ajáa avoona vavúuvi vaviri. Umwi noo Simóoni ˆaséwaa Peéteri, na wiingi noo mwaanaavo ˆasewáa Anderéa. Voovo vawumiráa njwaavu na irivii.

19 Aho, Yéesu akavasea, "Ntuubi, na vabweeyya ndiri muve vavúuvi va vaantu."

20 Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba.

21 ˆAkadome na mbere kiduudi, akoona vaantu viingi vaviri vala Yaakúupu na Yooháani mwaanaavo, vaana va muuntu umwi ˆaséwaa Sebedáayo. Voovo vajáa hamwi na taáta waavo mashúwii voolukan'ya njwaavu jaavo. Yéesu akavaanirira, 22 hahara, vakiireka ira mashúwa na taáta waavo, maa vakamutuuba Yéesu.

Yéesu Yookiindya no Horya Valwíiri ˆVari Foo
(Lúka 6:17-19)

23 Yéesu ariingiráa isi yoosi ya Galiláaya, kunu yookiindya no variyula Masáare Maaja ya Utemi masinagóogii yaavo. Kei, avahoryáa vaantu ndwáala jaavo ˆjiísimiresimire.

24 Masáare yaachwe yakeenera isi yoosi ya Síria. Vaantu vandoomuretera valwíiri voosi ˆviísimiresimire. Kuri avo vajáa

✡ **4:16** Laanga Isáaya 9:1-2.

vamwaarɨ ˆvarɨ na makuundi ˆyahʉʉmba, vara ˆvajáa na mirimʉ mɨvɨ, vara ˆvajáa na kiinkwiisha na vara ˆvajáa vaakwya iyandiyandi. Yéesu akavahorya avo voosi.

25 Mayɨɨmbɨ ya mpuka nkʉʉlʉ ja vaantʉ vamutuubáa fuma ɨsɨ ya Galiláaya, Dekapóoli,* Yerusaléemu, Yudéea na fuma nyambʉko ya lʉʉjɨ lwa Yorodáani.

5

Ʉvariyuli wa Yéesu Luulwii

Vaantʉ ˆVatalariwa (Lʉ́ka 6:20-23)

1 Yéesu ˆakoone jira mpuka ja vaantʉ, akaambʉka na kiduundii, maa akiikala. Vapooji vaachwe vakamʉdomera,

2 ne akaanda vakiindya yoosea:

3 “Vatalariwa vara ˆvarɨ vakɨva mitimii,
sa Ʉtemi wa Kurumwii nɨ waavo.
4 Vatalariwa vara ˆvarɨ na makɨva,
sa Mʉlʉʉngʉ vatuurya arɨ mɨtɨma.
5 Vatalariwa vara mɨtɨma yaavo ˆyahola,
voovo heewa varɨ weerʉ.✡
6 Vatalariwa vara ˆvakalʉkwa na ˆvarɨ na njala ya ʉwoloki,
avo kiikutiwa varɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ.
7 Vatalariwa vara ˆvaláangaa na riiso ra wʉʉja,
voovo laangwa varɨ na riiso ra wʉʉja.
8 Vatalariwa vara ˆveerya mɨtɨma,
avo moona varɨ Mʉlʉʉngʉ.
9 Vatalariwa vara ˆvalʉ́man’yaa vavɨ viikalan’ye na wʉʉja,
avo kaanɨrɨrwa varɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ.
10 Vatalariwa vara ˆvatúrikiriwaa sa viíkalaa mwiikalo wa ʉwoloki,
sa Ʉtemi wa Kurumwii nɨ waavo.
11 Mwatalariwa nyuunyu koonɨ mootʉkɨrwa, mooturikiriwa na mookoovereriwa mavɨ ˆyiísimiresimire sa nɨɨnɨ.
12 Eryi mɨtɨma na vai siriri, sa kʉnáálo yaanyu nɨ nkʉ́ʉlʉ kurumwii. Nɨ kwa njɨra yɨɨyo vavaturikirya valáali na mʉtwe va aho mbere.

Sangásа na Kɨweerʉ (Maáriki 9:50; Lʉ́ka 14:34-35)

13 Nyuunyu mʉrɨ sangásа ya weerʉ. Maa kaa, sangásа koonɨ yasúukire, nɨ che ɨrɨ vɨkɨrwa sa mwerere ʉhindʉkire kei? Ɨyo sɨ yabooha kwa kɨintʉ chochoosi tʉkʉ, ɨyo nɨ yo fweita vii na weerwii ɨlwaatiririwe nɨ vaantʉ.

---

* **4:25** ***Dekapóoli:*** Nɨ isáare ra Kɨgiríki, noo kʉsea *míiji ikimi.* Na vaantʉ ˆviikaláa ɨsɨ ya Dekapóoli sɨ vajáa Vayahúudi tʉkʉ. ✡ **5:5** Laanga Sabúuri 37:11.

14 Nyuunyu nɨ kɨweerʉ cha weerʉ. Múuji ˆwajeengwa luulwii sɨ wiívisaa tʉkʉ.
15 Baa kei, vaantʉ sɨ vakórereryaa kɨmʉrɨ, maa vakakɨkʉnɨkɨrɨra na nyiingʉ ya kweenga tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, vakívɨikaa kyaángwii, sa kɨmʉrɨkɨre voosi ˆvarɨ nyuumbii.
16 Viivyo baa nyuunyu, kɨweerʉ chaanyu choosaakwa kɨmʉrɨke, vaantʉ voone nteendo jaanyu njija, aho, vamʉbweeyyirye nkongojima Taáta waanyu. Yeeye arɨ kurumwii.

Ʉvariyuli wa Miiro

17 Karɨ mwiisee nʉʉja joo seyya Miiro au ʉvariyuli wa valáali na mʉtwe tʉkʉ. Sɨ nʉʉja joo seyya tʉkʉ, maa kaa, nʉʉja joo vikiimikirirya.
18 Kɨmaarɨ noovawyɨira, mpaka kurumu na weerʉ jilooke, kusiina baa lʉtalo lʉmwɨ luduudi au katóonti ka lʉtalo lwa Miiro lʉrɨ seyyiwa tʉkʉ, fʉʉrʉ aya yoosi yakiimane.
19 Jeyyo, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ wuna ʉmwɨ wa ʉlairiri muduudi wa ndairiri iji, na avakiindye vaantʉ vɨingɨ vabweeyye jeyyo, ʉwo kaanɨrɨrwa arɨ mudúúdi Ʉtemii wa Kurumwii. Maa kaa, yoyoosi ˆatúmamaa na ˆakíindyaa ndairiri iji, ʉwo kaanɨrɨrwa arɨ mʉkúúlʉ Ʉtemii wa Kurumwii.
20 Sa jeyyo, nɨ kʉvawyɨira niise, ʉwoloki waanyu koonɨ sɨ walóokeriirye wa Mafarisáayo na wa vakiindya va Miiro, kɨkomi sɨ mʉrɨ kɨingɨra Ʉtemii wa Kurumwii vii kaa tʉkʉ.

Ʉvariyuli wa Nkalari
(Lúka 12:57-59)

21 Mwateera vambere vasewa jei, ‘Karɨ wʉúlaa tʉkʉ,’✡ na kei mwateera, ‘mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ kʉʉlaa heewa arɨ irya.’✡
22 Maa kaa, nɨinɨ nɨ kʉvawyɨira niise, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉkalarɨra mwaanaavo heewa arɨ irya. Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉtʉkɨra mwaanaavo kituki, ʉwo kɨima arɨ mbere ya Balása Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi. Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉtʉkɨra mwaanaavo amʉsee ‘Mʉkoókoyo,’ tamanya arɨ na mootwii wa Jehénamu.
23 Haaha koonɨ woodoma noo toola mpóryo yaako masabáahwii, maa ʉkʉmbʉkɨre wiitoola na mwaanaanyu,
24 reka ɨyo mpóryo yaako haaho masabáahwii, hɨndʉka ukiiteerwe na mwaanaanyu, maa de jɨ ʉtoole ɨyo mpóryo yaako.
25 Koonɨ mʉʉntʉ yookʉtwaala na balásii, mʉloombe iivae na mpʉʉlo chaangʉ mpiindɨ ˆmʉkaarɨ njirii. Koonɨ sɨ jeyyo, ʉra ˆakusítakiirye kʉkʉtwaala arɨ na kwa mʉlamuli, na mʉlamuli ne kʉkwaatya arɨ kwa mʉlʉkalʉka akwiingirye na mʉnyololwii na ngururu.

✡ **5:21** Laanga Ufumo 20:13. ✡ **5:21** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 17:8-9.

26 Kɨmaarɨ nookuwyɨira, sɨ ʉrɨ fuma aho mʉnyololwii tʉkʉ, mpaka ʉrɨhe mpoocho yo marikirirya.

Ukiindya wa Kʉyeenda na Muki wa Mʉʉntʉ

27 Mwateera yasewa, ‘Karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ.’✡
28 Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨira niise, mʉʉntʉ ˆarɨ mʉlaanga mʉʉntʉ muki, maa amʉmererye matɨ, ʉwo kʉva arɨ ahʉ́mwɨɨre yeenda ne mutimii waachwe.
29 Kooɲɨ riiso raako ra kʉlʉme rakʉháandire ʉtʉmame ʉvɨ, rɨnonkole, ʉrɨfweite na kʉlɨ. Nɨ pwee kwaako kʉsova kɨintʉ kɨmwɨ cha mʉvɨrɨ waako, kʉlookya mʉvɨrɨ waako woosi vʉʉ kʉfweitɨrwa na mootwii wa Jehénamu.
30 Kei kooɲɨ iyaanja raako ra kʉlʉme rakʉháandire ʉndoobweeyya ʉvɨ, rɨkere ʉrɨfweite na kʉlɨ. Nɨ pwee kʉsova kɨintʉ kɨmwɨ cha mʉvɨrɨ waako, kʉlookya mʉvɨrɨ waako woosi kʉfweitɨrwa na mootwii wa Jehénamu.

Kwiisiita na Muki
(Matáayo 19:9; Maáriki 10:11-12; Lʉ́ka 16:18)

31 Mwateera yasewa, ‘Mʉʉntʉ yoyoosi ˆamusíitire muki waachwe, amʉheere taláka.’✡
32 Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨira niise, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ musiita muki waachwe kooɲɨ sɨ sa kʉyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ, kʉva arɨ yoomʉbweeyya muki waachwe ave ja ayéendaa na mʉlʉme wa mʉʉntʉ. Na mʉʉntʉ ˆarɨ mʉloola ʉwo muki ˆasíitirwe nɨ mʉlʉme, kʉva arɨ yooyeenda na muki wa mʉʉntʉ.

Kwiilaha

33 Kei mwateera viintʉ vambere vawyɨirwa, ‘Karɨ uwúnaa kʉlaha kwaako tʉkʉ, maa kaa, kiimikirirya kʉlaha kwaako mbere ya IJʊvA.’✡
34 Nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨira niise, kɨkomi karɨ mwiiláhaa tʉkʉ, baa kwa kurumu tʉkʉ, sa kurumu noo ichuumbi ra kɨtemi ra Mʉlʉʉngʉ.
35 Baa karɨ mwiiláhaa kwa weerʉ tʉkʉ, sa nɨ ibambari raachwe ro lwaatirya majeo yaachwe. Baa kei, karɨ mwiiláhaa kwa múuji wa Yerusaléemu tʉkʉ, sa noo múuji wa Mʉtemi Mʉkʉʉlʉ.
36 Baa kei, karɨ mwiiláhaa kwa mɨtwe yaanyu tʉkʉ, sa sɨ mʉrɨ daha valandʉla lʉjwɨ́rɨ baa lʉmwɨ vii lʉve lwiirʉ au lweerʉ tʉkʉ.
37 Kooɲɨ mʉséire, ‘Hɨɨ,’ ɨve ‘Hɨɨ’ kɨkomi, na kooɲɨ mʉséire, ‘Tʉkʉ,’ ɨve ‘Tʉkʉ’ kɨkomi. Chochoosi ˆkɨrɨ lookerera ayo, chafúmaa kwa Mʉvɨ.

✡ **5:27** Laanga Ufumo 20:14. ✡ **5:31** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 24:1. ✡ **5:33** Laanga Valáawi 19:12; Ʉvalo 30:3; Nkʉmbʉkira ya Miiro 23:21.

Ukiindya wa Kʉrɨha Isáare kwa Isáare
(Lʉ́ka 6:29-30)

38 Mwateera kei vyasewa, ‘Riiso kwa riiso na iyeo kwa iyeo.’✡
39 Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨɨra niise, karɨ wiilóokereryaa na mʉʉntʉ mʉvɨ tʉkʉ. Koonɨ mʉʉntʉ akʉváire lʉsayya lwa kʉlʉme, mʉvarindʉrɨre na lwa kʉmooso.
40 Koonɨ mʉʉntʉ akʉtwáarɨre na balásii sa asʉmʉle nkáancho yaako, mʉheere baa ikóoti raako.✡
41 Koonɨ mʉʉntʉ akufíindirirye wiitɨɨke muriwa waachwe lʉyeendo lwa isaa rɨmwɨ, weewe itɨɨke lʉyeendo lwa masaa yavɨrɨ.
42 Mʉʉntʉ ˆyookʉloomba kɨɨntʉ, mʉheere. Koonɨ mʉʉntʉ yookʉkopa karɨ ʉmʉhéeraa moongo tʉkʉ.

Kʉveenda Vavɨ
(Lʉ́ka 6:27-28, 32-36)

43 Kei mwateera vyasewa, ‘Mweende mwiiwaako,’✡ na kei, ‘Mʉsʉʉle mʉvɨ waako.’
44 Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨɨra niise, veendi vavɨ vaanyu na mʉndoovaloombera vara ˆvavatúrikiryaa,
45 sa mwiifwaane na Taáta waanyu wa kurumwii. Sa yeeye avamúrɨkɨraa mwaasʉ waachwe vavɨ na vaaja, baa kei avahéeraa mbula vawoloki na vara sɨ ˆvarɨ vawoloki.
46 Ha koonɨ mooveenda vara ˆvaveenda vii nyuunyu, nɨ kʉnáálo che mʉrɨ turya? Eri, baa vasaankan’yi kóodi sɨ vabwéeyyaa jeyyo tʉkʉ wʉʉ?
47 Koonɨ moovaluumbya vaanaanyu vii, nɨ kɨɨntʉ che ˆmoobweeyya ˆkiísimire na vɨɨngɨ? Amwɨ baa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ vabwéeyyaa jeyyo.
48 Sa jeyyo, mʉve vawoloki ja Taáta waanyu wa kurumwii viintʉ ˆarɨ mʉwoloki.

6

Kʉvaambirirya Vakɨva

1 Mʉlaange neeja, karɨ mʉbwéeyyaa ʉwoloki waanyu mbere ja vaantʉ sa moonwe vii nɨ voovo tʉkʉ. Sa koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo, sɨ mʉrɨ turya kʉnáálo fuma kwa Taáta waanyu wa kurumwii tʉkʉ.
2 Weewe mpɨɨndɨ ˆwoomwaambirirya mʉkɨva, karɨ wiilúʉsaa ja vakweembi viintʉ ˆvabwéeyyaa masinagóogii na njirii tʉkʉ. Voovo vabwéeyyaa jeyyo sa vabweeyyiriwe nkongojima nɨ vaantʉ. Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, avo vahʉmʉla turya kʉnáálo yaavo.

✡ **5:38** Laanga Ufumo 21:24; Valáawi 24:20; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 19:21. ✡ **5:40** Laanga Ufumo 22:26-27; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 24:12-13. ✡ **5:43** Laanga Valáawi 19:18.

3 Maa kaa, weewe mpiindi ˆwoomwaambirirya mukiva,
bweeyya kwa kimbiso, kari baa mukono waako wa kumooso
utaange kira mukono waako wa kuluume wootumama tuku.
4 Toola nyambirirya yaako kwa kimbiso, ne Taáta waanyu
ˆoónaa yara ˆyiivisa, kukutalarya ari.

Kumuloomba Muluungu
(Luka 11:2-4)

5 Kei mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, kari mubwéeyyaa
ja vakweembi tuku. Voovo veenda muloomba Muluungu kunu
viímire masinagóogii na haantu njira ˆjalumanira, sa voonwe
ni vaantu. Kimaari noovawyiira, avo vahumula turya kunáálo
yaavo.
6 Maa kaa, weewe kooni wooloomba, ingira na mberii,
chuunga muryaango, maa de ulusike na Taáta waanyu
si ˆoónekanaa. Uko, Taáta waanyu ˆoónaa yara ˆyiivisa,
kukutalarya ari.
7 Mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, kari mulúusaa masáare
ˆyari foo ja vara si ˆvamumányire Muluungu tuku. Voovo viiséaa
Muluungu vateera ari sa masáare yaavo ˆyari foo.
8 Kari muve ja voovo tuku. Nyuunyu Taáta waanyu amányire
yara ˆmoosaaka baa viintu ˆmukaari kumuloomba.
9 Haaha, ja jei noo ˆvyeene mwasaakwa mundoomuloomba
Muluungu,
'Taáta wiitu wa kurumwii,
Irina raako ribweeyyiriwe nkongojima.
10 Utemi waako wuuje.
ˆCheene woosaaka kitumamwe aha weerwii,
ja ˆvyeene kitúmamwaa uko kurumwii.
11 Utuheere chóorya chiitu,
cha kira siiku.
12 Utusee uvi wiitu wasírire,
ja ˆvyeene suusu tavaséaa vara ˆvatuhonerya,
uvi waavo wasírire.
13 Kuturekera twiingire na mutehwii tuku,
maa kaa, utulamurirye na ura Muvi.'
[Sa Utemi, ngururu na nkongojima ni vyaako,
kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.]

14 Kooni moovasea viivaanyu uvi waavo wasírire mpiindi
ˆvahoniirye kwaanyu, baa Taáta waanyu wa kurumwii vasea
ari uvi waanyu wasírire.
15 Maa kaa, kooni si moovasea viivaanyu uvi waavo
wasírire, baa Taáta waanyu wa kurumwii si ari vasea nyu-
unyu uvi waanyu wasírire tuku.

Kwiirekya Kurya

16 Mpiindi ˆmookiirekya kurya, kari mufótaa visho vyaanyu
ja viintu vakweembi ˆvabwéeyyaa tuku. Voovo vafótaa visho
vyaavo sa voonwe ni vaantu viirékiirye kurya. Kimaari
noovawyiira, avo vahumula turya kunáálo yaavo.
17 Maa kaa, kooni weewe wiirékiirye kurya, ihake makuta
mutwii na wooyye kisho,
18 sa vaantu vadiire taanga kooni wiirékiirye kurya.
Kwiirekya kwaako kurya kutaangwe vii ni Taáta waanyu
si ˆoónekanaa. Na Taáta waanyu ˆoónaa yari kimbiswii,
kukutalarya ari.

Usúngaati wa Kurumwii
(Lúka 12:33-34)

19 Kari mukúnguulaa máari ja kikomi ja mberii aha weerwii
kuuntu mbuuvu na kúutu ˆjisáambulaa tuku. Baa kei, viívi
vabókaa vakiiva.
20 Kunguuli máari ja kikomi ja mberii muviike kurumwii,
kuuntu mbuuvu si ˆjisáambulaa ingo na kúutu si ˆisáambulaa
chuúma. Baa kei, viívi si vabókaa viive.
21 Sa kuuntu máari jaako ja kikomi ja mberii ˆjiri, noo kuuntu
mutima waako ˆuri veera.

Kiweeru cha Muviri
(Lúka 11:34-36)

22 Riiso ni kimuri cha muviri. Kooni riiso raako riri nkaasu,
muviri waako woosi wavíjaa na kiweeru.
23 Maa kaa, kooni riiso raako rasaambuka, muviri waako
woosi wavéeraa kilwiiryii. Kooni kikomi kiweeru ˆkiri isii
yaako ni kilwiirya, ikyo kilwiirya chatuunika maatuku vii.

Muluungu na Máari
(Lúka 16:13; 12:22-31)

24 Kusiina mutumami ˆadáhaa tumamira vasúngaati vaviri
tuku. Sa musuula ari umwi na amweende wiingi, au
munyemya eende umwi na kumuchwa eende mati wiingi. Si
muri daha kumutumamira Muluungu na máari tuku.
25 Noo ˆchooreka noovawyiira, reki koofa sa kuva nkaasu
kwaanyu, che muri kurya, che muri kunywa, au sa mivíri
yaanyu, che muri kiivikira tuku. Eri, nkaasu ni chóorya vii
wuu? Na muviri si kulookya ingo tuku wuu?
26 Laangi ndee ja kurumwii. Joojo si jiháandaa tuku, si
jichwíjaa tuku, na jisiina madong'a tuku. Baa neembe ni jeyyo,
Taáta waanyu wa kurumwii ajiríishaa. Eri, nyuunyu si muri
vakúúlu miiswii yaachwe kulookya ndee tuku wuu?
27 Ni ani kuri nyuunyu so manyika kwaachwe ifaanaa oon-
gererye nkaasu yaachwe kwa sáa baa imwi vii?

28 Sa che kwiitweetya sa ɨngo? Laangi, malʉva ya iwundii
ˆvyeene yadeda. Yooyo sɨ yatúmamaa tʉkʉ, baa kei, sɨ
yachúmaa ɨngo tʉkʉ.
29 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, baa mʉtemi Solomóoni na
nkongojima yaachwe yoosi, sɨ arwɨɨkwa vyabooha ja rɨmwɨ
ra malʉva ayo tʉkʉ.
30 Haaha koonɨ Mʉlʉʉngʉ ayarwíikaa masaambɨ ya iwundii
aya ˆyavíjaa isikʉ na lomʉtóondo yakafweitɨrwa na iviivii, sɨ
arɨ varwɨɨka nyuunyu kʉlookya ayo tʉkʉ wʉʉ? Eri, sa che
mumurúmaa kiduudi jei?
31 Sa jeyyo, reki kwiitweetya kʉnʉ moosea, ‘Che tʉrɨ kurya?
Che tʉrɨ kʉnywa? Che tʉrɨ kiivɨkɨra?’
32 Sa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ noo viitwéetyaa
sa viintʉ ivi vyoosi. Kwaanyu Taáta waanyu wa kurumwii
amányire visaaka mwiise.
33 Haaha, nyuunyu saakiri ta Ʉtemi na ʉwoloki waachwe na
ayo yoosi koongereriwa mʉrɨ.
34 Sa jeyyo, reki kwiitweetya sa lomʉtóondo, sa lomʉtóondo
kwiijʉʉwɨkɨra ɨrɨ yoong’eene. Uturikiri wa isikʉ wakiimana.

7

Kʉvalamʉrɨra Vɨɨngɨ
(Maáriki 4:24; Lʉ́ka 6:37-38, 41-42)

1 Karɨ mʉvalámʉrɨraa vɨɨngɨ tʉkʉ, sa nyuunyu mʉdɨɨre
lamʉrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
2 Sa ja ˆvyeene moovalamʉrɨra vɨɨngɨ, noo ˆvyeene baa
nyuunyu mʉrɨ lamʉrɨrwa. Kei kipíimo ˆmupíimɨraa vɨɨngɨ, noo
baa nyuunyu ˆmʉrɨ piimɨrwa.
3 Sa che woolaanga kajʉla ˆkarɨ riiswii ra mwaanaanyu, na
ʉlɨ sɨ wookoona mpóngoola ˆirɨ riiswii raako?
4 Joolɨ ʉrɨ daha mʉsea mwaanaanyu, ‘Mwanawiitʉ, tʉʉla
nikʉseyye kajʉla riiswii raako,’ na kʉnʉ weewe ˆʉrɨ na
mpóngoola riiswii raako?
5 Weewe mʉkweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako,
aho, maa de ʉdahe koona neeja na ʉseyye kajʉla ˆkarɨ riiswii
ra mwaanaanyu.
6 Karɨ mʉhéeraa kúri viintʉ viija tʉkʉ, na karɨ mʉwʉ́mɨraa
nkaamba lúulu jaanyu tʉkʉ. Sa koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo,
nkaamba jilwaata jiri na viiji vyaavo na kúri vavalandʉkɨra
jiri jivang’enyeng’enye.

Loomba, Saakɨra na Luumbya Mʉryaangwii
(Lʉ́ka 11:9-13)

7 Loombi, naanyu heewa mʉrɨ, saakiri, naanyu turya mʉrɨ,
luumbyi mʉryaangwii, naanyu yʉʉrɨrwa mʉrɨ.

8 Sa kira ˆalóombaa, ahéewaa, na ura ˆasáakiraa, atúryaa, na ura ˆalúumbyaa muryaangwii, ayúurirwaa.
9 Ni ani kuri nyuunyu koони mwaana waachwe amulóombire mukáate, ˆari muheera iwye?
10 Au koони mwaana amulóombire soompa, ˆari muheera njoka?
11 Koони nyuunyu baa neembe muri vavi, mumányire kuvaheera vaana vaanyu viintu ˆvyabooha, eri, Taáta waanyu wa kurumwii si ari bweeyya vyabooha kulookya ivyo ko vaheera viintu ˆvyabooha vara ˆvamulóombaa tuku wuu?
12 Sa chochoosi ˆmoosaaka mutumamirwe ni vaantu, nyuunyu vatumamiri. Iyo noo Miiro na valáali na mutwe.

Muryaango ˆWafinya na Muryaango ˆWawariha
(Lúka 13:24)

13 Ingiri na muryaango ˆwafinya. Sa njira ni yawariha na muryaango ni wawariha ˆvyatamanya na imalwii, na ˆviingiraa na uko ni ˆvari foo.
14 Maa kaa, njira ˆidómaa na nkaaswii yafafa, na muryaango wo kiingirira na uko wafinya. Na vaantu ˆvatáangaa njira iyo ni vake.

Muti Watáangikanaa kwa Ndiiwa Jaachwe
(Lúka 6:43-44)

15 Mulaange neeja valáali na mutwe va uloongo. Voovo vuújaa na kwaanyu viivíkiire mimberu ya muundi, maa kaa, isii yaavo ni mbuuji nkari.
16 Avo, vataanga muri kwa nteendo jaavo. Eri, vaantu vatúundaa sabíibu mihuungii wuu? Baku vatúundaa saambu matuunga mpichii wuu? 17 Viivyo, muti muuja watúungaa ndiiwa njija na muti muvi watúungaa ndiiwa mbi.
18 Muti muuja si watúungaa ndiiwa mbi tuku, na muti muvi si watúungaa ndiiwa njija tuku.
19 Kira muti si ˆutúungaa ndiiwa njija, temwa uri na fweitirwa uri na iviivii.
20 Sa jeyyo, vataanga muri kwa nteendo jaavo.

Vapooji va Kikomi va Yéesu
(Lúka 13:25-27)

21 Si kira muuntu ˆaanyánirira 'Mukúlu, Mukúlu' ˆari kiingira Utemii wa Kurumwii tuku, maa kaa, ni ura vii ˆatúmamaa ˆmeene Taáta waani wa kurumwii asáakaa.
22 Siku ya ulamu ˆvari foo kuunsea vari, 'Mukúlu, Mukúlu, si talúusáa uláali na mutwe kwa irina raako tuku wuu? Kei, si kwa irina raako taseyyáa mirimu mivi na tabweeyyáa myuujíisa ˆiri foo tuku wuu?'

23 Aho, niinɨ vasea ndirɨ baa visa tukʉ, ‘Sɨ navamányire nyuunyu baa kiduudi vii tukʉ. Isunki mbere yaanɨ, nyuunyu ˆmuwúnaa miiro.’

Mʉjeengi ˆArɨ na Tooti na Mʉjeengi Mʉhoho
(Lúka 6:47-49)

24 Sa jeyyo, mʉʉntʉ yoyoosi ˆayatéeraa masáare yaanɨ no yakwaatya, iifwíine na mʉʉntʉ ˆarɨ na tooti, ˆmweene ajeenga nyuumba yaachwe mwaalaliwyii.

25 Mbula ˆɨkavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikʉʉja, vikakʉndʉla nyuumba, nyuumba baa sɨ yaawya tukʉ sa viintʉ mwaariryo waachwe ʉjáa wajeengwa mwaalaliwyii.

26 Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆayatéeraa masáare yaanɨ baa yakwaatya tukʉ, ʉwo iifwíine na mʉhoho ˆmweene ajeenga nyuumba yaachwe isaárii.

27 Mbula ˆɨkavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikʉʉja, vikakʉndʉla nyuumba mpaka ɨkawya kacha.”

28 Yéesu ˆakahʉmʉle kʉlʉʉsa masáare aya, mpuka ya vaantʉ ɨkava yoohwaalariwa nɨ ʉvariyuli waachwe.

29 Yeeye akiindyáa ja mʉʉntʉ ˆarɨ na wiimiriri, na sɨ ja vakiindya vaavo va Miiro tukʉ.

8

Yésu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ˆArɨ na Ʉlóónda
(Maáriki 1:40-45; Lúka 5:12-16)

1 Yéesu ˆakakiime fuma luulwii, mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ɨkamutuuba.

2 Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa na ʉlóónda akamwiinamɨra yoosea, “Aaɨ, koonɨ woosaaka, ifaanaa ʉkaanjirʉla ndwáala yaanɨ.”

3 Yéesu akawolola mʉkono waachwe, akamʉsaasya, kʉnʉ yoosea, “Noosaaka, ujirʉlwe!” Hahara, ʉlóónda waachwe ʉkahola.

4 Aho, Yéesu akamʉsea, “Karɨ umuwyíiraa mʉʉntʉ yoyoosi isáare ɨrɨ tukʉ, maa kaa, tamanya ukiiyonekye kwa mweeneɨsɨ wa Ijʉva, ʉtoole na mpóryo yo jirʉlwa, ja ˆvyeene Músa alairirya, sa vataange kɨmaarɨ ʉhórire.”✡

Yésu Yoomʉhorya Mʉtʉmami wa Mʉlʉkalʉka
sɨ ˆArɨ Mʉyahúudi
(Lúka 7:1-10; Yoohánni 4:43-54)

5 Mpɨindɨ Yéesu ˆajáa ɨngɨire múujii wa Kaperenáumu, mʉkúúlʉ ʉmwɨ wa valwi nkoondo akʉʉja na kʉrɨ Yéesu, maa akiilomboola yoosea,

✡ **8:4** Laanga Valáawi 14:1-32.

6 “Ee Aai, mutumami waani ni mulwíiri, akwíire
iyandiyandi, atiite makuundi ˆyahuumba maatuku vii.”
7 Yéesu akamusea, “Doma niise noomuhorya.”
8 Maa kaa, ura mukúúlu wa valwi nkoondo akamusea Yéesu,
“Ee Aai, niini si navalwa niima neeja kukuteengya na nyu-
umbii kwaani tuku. Luusa isáare vii, na mutumami waani hola
ari.
9 Sa baa niini ni muuntu ˆnaviikwa isi ya wiimiriri, baa kei
natiite valwi nkoondo isi yaani. Kooni namuséire uhu ‘Doma,’
adómaa na wiingi ‘Ija,’ uújaa. Kooni namuséire mutumami
waani ‘Bweeyya iki,’ abwéeyyaa.”
10 Yéesu ˆakateere masáare ayo, akahwaalala, maa akiisea
ira mpuka ˆyamutuubáa, “Kimaari noovawyiira, si ninoona
kuruma ja uku kwa muuntu yoyoosi wa Isiraéeli tuku!
11 Ni kuvawyiira niise, vaantu ˆvari foo kuuja vari fuma
ituumba na usweero, na kiikala vari ngovii hamwi na Abu-
raháamu, Isaka na Yaakúupu kurya ngovi Utemii wa Ku-
rumwii.
12 Maa kaa, vaana va Utemi, fweitirwa vari na weerwii
haantu ˆhari na kilwiirya, uko kuva kuri na kiriro no sha
mayeo.”
13 Aho, Yéesu akamusea ura mukúúlu wa valwi nkoondo,
“Tamanya na kaayii, na vive kwaako, ja kuruma kwaako.”
Mpiindi i’ira, mutumami waachwe akahola.

Yéesu Yoohorya Valwíiri ˆVari Foo (Maáriki 1:32-34; Lúka 4:38-41)

14 Yéesu akatamanya na kaayii kwa Peéteri, ˆakafike,
akamushaana mukwi wa Peéteri ajáa nchiirii aváirwe ni
ndwáala.
15 Aho, akamusaasya mukono, na hahara akahola ira
ndwáala yaachwe, akiinuka, maa akaanda vatumamira.
16 Mwaasu noo kutumira, vaantu ˆvajáa na mirimu mivi
vakareetwa na kuri Yéesu, yeeye kwa isáare raachwe akiik-
ibirya mirimu mivi na akavahorya valwíiri voosi.
17 Abweeyya jeyyo, sa isáare ra Isáaya muláali na mutwe
rikiimane,
“Yeeye mweeneevyo asumula teketeke yiitu,
na avereka ndwáala jiitu.”✡

Kooni Muuntu Yoosaaka Kumutuuba Yéesu Kikomi (Lúka 9:57-62)

18 Yéesu ˆakoone mpuka ya vaantu yoomuriingirira, maa
akalairirya vapooji vaachwe vafirire ne na nyambuko ya
iriva.

✡ **8:17** Laanga Isáaya 53:4.

19 Aho, mukiindya wa Miiro ya Mulɯɯngɯ akɯɯja na kɯri Yéesu, maa akamɯsea, “Mukiindya, kukutuuba ndiri na haantɯ hohoosi ˆɯri doma.”
20 Yéesu akamɯsea, “Mɯɯnjɯ jatiite viláalo mpáángii, na ndee jatiite vivururu, maa kaa, Mwaana wa Mɯɯntɯ asiina baa ho laarya mɯtwe waachwe vii tɯkɯ.”
21 Aho, ɯmwi wa vapooji vaachwe akamɯsea, “Aai mɯkúlɯ, reka ta nkataahe taáta.”
22 Maa kaa, Yéesu akamɯsea, “Ntuuba, reka vaantɯ ˆvaakwya✡ vataahe vaantɯ ˆvaakwya viivaavo.”

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii (Maáriki 4:35-41; Lúka 8:22-25)

23 Aho, Yéesu akaambɯka mashúwa hamwi na vapooji vaachwe.
24 Koonka, kɯkava na ihúmbuuto ˆradalavadalaava irivii, mapúunta yakaanda wiikira mashúwa kende inyimire. Mpiindi iyo, Yéesu ajáa aliire anyéyyiirye.
25 Vapooji vaachwe vakadoma noo mwiinukya voosea, “Mɯkúlɯ! Mɯkúlɯ! Tɯlamurirye, sira tiise!”
26 Yéesu akavasea, “Nyuunyu ˆmurúmaa kiduudi, sa che mookoofa?” Aho, akiinɯka, akaridalavya ihúmbuuto na yara mapúunta. Ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatɯɯla tɯ.
27 Vapooji vaachwe vakahwaalala, vakaanda kiiyurya voosea, “Ɯhɯ ni mɯɯntɯ che? Baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomɯteera?”

Yéesu Yoovahorya Vaantɯ Vavirɨ ˆVari na Mirimɯ Mivi (Maáriki 5:1-20; Lúka 8:26-39)

28 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira iriva fɯɯrɯ isi ya Vageráasi. Ɯko akalɯmana na vaantɯ vavirɨ ˆvari na mirimɯ mivi voofuma mbiríírii. Avo vaantɯ vajáa vahɯɯmba maatɯkɯ vii, kusiina mɯɯntɯ ˆakwáatiraa na iyo njira tɯkɯ.
29 Vakatɯla isóso voosea, “Ni che woosaaka kɯri suusu weewe Mwaana wa Mulɯɯngɯ? Wuújire noo tuturikirya baa mpiindi ˆyasaawɯlwa si inafika wɯɯ?”
30 Haaha, heehi na aho haantɯ, kɯjáa kwatiite ufya wa nkaamba ˆjooriisha.
31 Mirimɯ mivi ikiilomboola kɯri Yéesu, yoosea, “Koonɨ wootukibirya, tɯrekere tɯkiingire ɯra ufya wa nkaamba.”
32 Aho, Yéesu akiisea, “Domi!” Ira mirimɯ mivi ikafuma kwa vara vaantɯ, maa ikadoma noo kiingira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ɯkagiritira na kiwoongwii, maa jikabɯrɯkira na irivii, na joosi vɯɯ jikakwya.

✡ **8:22** Laanga Lúka 15:24, 32; Vaeféeso 2:1.

33 Varíisi va jira nkaamba vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa múujii, vakiita noo vawyiira masáare yoosi ˆyajáa yafúmiire, baa na kira ˆkijáa chafúmiire kwa vara vaantu ˆvajáa na mirimu mivi.

34 Vaantu voosi va ura múuji vakadoma noo lumana na Yéesu, ˆvakamoone, vakamuloomba alooke aho meevo.

9

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAakwya Iyandiyandi
(Maáriki 2:1-12; Lúka 5:17-26)

1 Yéesu akiingira mashúwii, akafiriira iriva ra Galiláaya, maa akahinduka na múujii meevo.

2 Vaantu vamwi, vakamuretera muuntu ˆaakwya iyandiyandi, aláariiwe ndirii yaachwe. Yéesu ˆakoone kuruma kwaavo, akamusea ura ˆaakwya iyandiyandi, "Mwaana waani, iheere mutima! Uvi waako wasírire."

3 Vamwi va vakiindya va Miiro ˆveene vajáa aho, vakiiwyiira jei, "Uhu mumaka yoomuhiintikira Muluungu!"

4 Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavuurya, "Sa che mookiiririkana mavi mitimii yaanyu?

5 Ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe,✡ kumusea, 'Uvi waako wasírire,' au kumusea, 'Inuka, yeenda'?

6 Haaha noosaaka mutaange Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri aha weerwii wo sea vaantu uvi waavo wasírire." Aho, akamusea ura muuntu ˆaakwya iyandiyandi, "Inuka, toola ndiri yaako, tamanya na kaayii."

7 Ura muuntu akiinuka, maa akatamanya na kaayii kwaachwe.

8 Ira mpuka ya vaantu ˆijáa aho ˆvakoone ayo, vakakwaatwa ni woowa kunu voomuduumba Muluungu ˆavahéeraa vaantu wiimiriri ja uwo.

Yéesu Ujja jo Kaanirira Vavi
(Maáriki 2:13-17; Lúka 5:27-32)

9 Mpiindi Yéesu ˆalookáa fuma uko, ajáa oona muuntu umwi iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi. Uhu muuntu irina raachwe noo Matáayo asewáa. Yéesu akamusea, "Ntuuba." Ne akiinuka akamutuuba Yéesu.

10 Mpiindi Yéesu ˆarijáa kaayii kwa Matáayo, vasaankan'yi kóodi na vaduwalo ˆvari foo vakuuja. Avo vakiikala kurya chóorya hamwi na Yéesu na vapooji vaachwe.

11 Mafarisáayo ˆvakoone jeyyo, maa vakavasea vapooji vaachwe, "Sa che mukiindya waanyu yoorya na masaankan'yi kóodi na maduwalo?"

✡ **9:5** Laanga Matáayo 19:24.

12 Yéesu ^akateere jeyyo, maa akasea, “Vaantu ^vari nkaasu si vasáakaa mwaanga tuku, maa kaa, valwíiri noo vasáakaa mwaanga.
13 Haaha tamanyi mukiikiindye aya masáare ^cheene yaluusa, ‘Noosaaka riiso ra wuuja, na si mpóryo jaanyu tuku.’✡ Si nuuja joo kaaniriira vaantu ^viiyónaa ni vawoloki tuku, nuuja joo kaaniriira vavi.”

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya
(Maáriki 2:18-22; Lúka 5:33-39)

14 Haaha, vapooji va Yooháani vajáa vadoma na kuri Yéesu, maa vakamuurya, “Sa che suusu na Mafarisáayo twiirékyaa kurya, maa kaa, vapooji vaako si viirékyaa kurya?”
15 Yéesu akavasea, “Vaantu ^valáarikirwe na ngovii jooli vari rira no myaa mpiindi ^vari hamwi na mweenengovi? Mpiindi kuuja jiri, siku ijo mweenengovi sumulwa ari fuma kwaavo, na aho noo vari kwiirekya kurya.
16 Kusiina muuntu ^adáhiraa kiráka kifya isaámwii tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, ikyo kiráka kifya moola kiri iro isaámu na iyo ingo tatuka iri kulookya lwa ncholo.
17 Kei, kusiina muuntu ^avíkiraa diváai ifya viríibii vya kali tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, iyo diváai pusula iri ivyo viríiba,* viríiba saambuka viri na diváai kiitika iri. Diváai ifya ni viríibii vifya ^ivíkirwaa, na vyoosi diváai na viríiba chaala viri nkaasu.”

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Muki na Yoomufufula Muhíínja
(Maáriki 5:21-43; Lúka 8:40-56)

18 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yooluusika ayo masáare, muuntu umwi mukuulu wa sinagóogi akuuja. Akachwaama mbere ya Yéesu, maa akamusea, “Muhíínja waani awúliire haaha vii. Baa neembe ni jeyyo, nookuloomba wuuje na kwaani sa ji umusaasye na mukono waako na kuva ari mooyo kei.”
19 Yéesu akiinuka na uwo muuntu, akadoman’ya baa na vapooji vaachwe.
20 Muuntu muki umwi ajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na iviri. Akamutuuba Yéesu kwa nyuma, maa akasaasya mukáwo wa nkáancho yaachwe.✡
21 Abweeyya jei, sa iiseáa kimoyomooyo, “Kooni nasáasiirye ingo ya Yéesu vii, hola ndiri.”
22 Yéesu akiilorera, akamoona ura muuntu muki, maa akamusea, “Muhíínja waani, iheere mutima! Kuruma kwaako kwakuhóriirye.” Hahara, ura muuntu muki akahola!

✡ **9:13** Laanga Hósea 6:6. * **9:17** ***viríiba:*** Ni saama ^javíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndiri. ✡ **9:20** Laanga Uvalo 15:37-41; Nkumbukira ya Miiro 22:12.

23 Yéesu ˆakafike kaayii kwa ura mukúulu wa sinagóogi,
akashaana vavai ntoroonya na vaantu ˆvari foo viijíingire aho,
voorira no myaa kwa isóso.
24 Aho, Yéesu akavasea, "Isunki aha, muhíínja si akwíire tuku,
ni alíire vii." Avo vaantu vakamusekerera.
25 Vaantu ˆvakafumiwe voosi na weerwii, Yéesu akiingira
na nyuumbii, akamukwaata mukono ura muhíínja, hahara,
akiinuka.
26 Masáare aya, yakeenera ira isi yoosi.

Yéesu Yoovahorya Vahoku Vaviri

27 Yéesu ˆakiinuke fuma aho, vahoku vaviri vakamutuuba
kunu vootula isóso voosea, "Tulaange na riiso ra wuuja, ee Sha
Daúdi!"✡
28 ˆAkafike kaayii, vara vahoku vakuuja na kuuntu ˆajáa.
Aho, Yéesu akavasea, "Ruma mwiise daha ndiri kuvahorya
wuu?" Avo vahoku vakamusea, "Hii Mukúlu."
29 Aho, Yéesu akasaasya miiso yaavo kunu yoosea, "Vive ja
kuruma kwaanyu."
30 Miiso yaavo yakatuunukuka. Yéesu akavakaan'ya na ngu-
ruru yoosea, "Kari mumuwyíiraa muuntu yoyoosi iri isáare
tuku."
31 Maa kaa, voovo ˆvakiinuke aho, vakaarya ayo masáare ira
isi yoosi.

Yéesu Yoomuhorya Kimumu

32 Mpiindi avo vaantu vaviri ˆvalookáa aho, vaantu viingi
vakamureeta kimumu umwi ˆari na mirimu mivi.
33 Yéesu ˆakiikibirye ira mirimu mivi, ura muuntu akaanda
luusika kei. Mpuka ya vaantu voosi ˆvajáa aho, ikahwaalala
kunu voosea, "Isáare ja iri si rinoonekana isi yoosi ya Isiraéeli
vii tuku!"
34 Maa kaa, Mafarisáayo vakava voosea, "Yookibirya
mirimu mivi kwa ngururu ja Irimu."

Vatumami ni Vake

35 Yéesu ariingiriráa míiji yoosi na maturi yoosi, kunu
yoovariyula masinagóogii yaavo Masáare Maaja ya Utemi, na
avahoryáa vaantu ndwáala ˆjiísimiresimire.
36 Yéesu ˆakoone mayiimbi ya vaantu, akavoonera
mbavariri, sa vaturikiráa baa nyambirirya tuku, vajáa ni
ja muundi ˆjisiina muríisi.
37 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Viintu vyo
chwa ni foo viri, maa kaa, vachwi ni vake.
38 Sa jeyyo, muloombi Mweenevyoosi wo chwa, atume
vachwi na iwundii raachwe ro chwa."

✡ **9:27** Laanga Sabúuri 89:3-37; Isáaya 29:18-19; 35:5-6; Yeremía 23:5-6; Esekiéeli 34:23-24.

10

Vapooji Ikimi na Vavɨrɨ
(Maáriki 3:13-19; Lúka 6:12-16)

1 Yéesu akavaanɨrɨra vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ. Akavaheera wiimiriri wo kibirya mirimʉ mɨvɨ no vahorya vaantʉ ndwáala ˆjiísimiresimire.

2 Aya noo marina ya vatumwi ikimi na vavɨrɨ, wa ncholo Simóoni, ˆmweene akemerwáa Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yooháani vaana va Sebedáayo,

3 Filíipi, Batolomáayo, Matáayo mʉsaankan'yi kóodi, Tomáasi, Yaakúupu sha Alʉfáayo, Tedéei,

4 Simóoni Mʉkanáani, na Yúuda Isikarióoti ˆamʉvarindʉka Yéesu.

Yéesu Yoovatʉma Vapooji Vaachwe Ikimi na Vavɨrɨ
(Maáriki 6:6-13; Lúka 9:1-6)

5 Avo vapooji ikimi na vavɨrɨ Yéesu avatʉma, akavalairirya yoosea, "Karɨ mʉdómaa na kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi tʉkʉ, na karɨ mwɨíngɨraa múujii wowoosi wa Vasamaría tʉkʉ.

6 Maa kaa, tamanyi na kwa Viisiraéeli, ava vataahɨka ja mʉundi.

7 Na mpɨɨndɨ ˆmooyeenda ʉko, mʉndoovariyʉla moosea, 'Ʉtemi wa Kurumwii, waséngerɨɨre.'

8 Mʉndoohorya valwíirɨ, mʉndoofʉfʉla vaantʉ ˆvaakwya, mʉndoojirʉla vaantʉ ˆvarɨ na ʉlóónda na mʉndookibirya mirimʉ mɨvɨ. Mwaheewa bweete, tooli bweete.

9 Karɨ mʉsúmʉlaa mpía yoyoosi mifukwii yaanyu tʉkʉ.

10 Baa kei, karɨ mʉsúmʉlaa mifuko yo kɨɨnjɨra tʉkʉ, nkáancho ivɨrɨ tʉkʉ, viráatʉ baa nkome tʉkʉ. Sa mʉtʉmami ɨɨma neeja kʉheewa marɨho yaachwe.

11 Múuji au ituri roroosi ˆmʉrɨ kɨɨngɨra, saakiri mʉʉmo mʉʉntʉ ˆavalwa ɨɨma neeja. Ikali aho fʉʉrʉ sikʉ ˆmʉrɨ looka.

12 Na nyuumba ˆng'eene mʉrɨ kɨɨngɨra, valuumbyi vaantʉ ˆvarɨ aho.

13 Koonɨ veenekaaya vavalwa vɨɨma neeja kwa ɨyo lʉmbɨ, mwiikalo mʉʉja waanyu wiikale novo. Maa kaa, koonɨ veenekaaya sɨ vavalwa vɨɨma neeja kwa ɨyo lʉmbɨ, mwiikalo waanyu mʉʉja ʉhindʉke na kʉrɨ nyuunyu.

14 Koonɨ mʉʉntʉ sɨ avatéengiirye au koonɨ sɨ atéɨɨre masáare yaanyu, ˆmʉrɨ fuma aho nyuumbii, au aho múujii, ikonkomi marʉrɨ ˆyarɨ majewii yaanyu koonekya ʉvɨ waavo.

15 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, sikʉ ya ʉlamu, kʉva viri pwee kwa vaantʉ va Sodóoma na Gomóora kʉlookya vaantʉ va míiji ɨyo.✡

Uturikiri ˆWookʉʉja
(Maáriki 13:9-13; Lúka 21:12-17)

✡ **10:15** Laanga Ncholo 19:24-29.

16 Laangi, nɨ vatʉma niise ja muundi katɨ na katɨ ya mbʉʉjɨ. Sa jeyyo, mʉve na tooti ja njoka na mʉve ˆmwahola ja nkúnde.
17 Laangi neeja vaantʉ, sa kʉvatwaala veende na balásii na vawa mweende mɨjeléedimasinagóogii yaavo.
18 Twaalwa mweende na mbere ja magávana na vatemi sa nɨinɨ, aho de mʉdahe variyʉla Masáare Maaja kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi na vatemi vaavo.
19 Maa kaa, mpɨindɨ ˆvarɨ vatwaala na balásii, karɨ mwiítweetyaa nɨ che ˆmʉrɨ lʉʉsa na ˆvyeene mʉrɨ lʉʉsa tʉkʉ, sa mpɨindɨ yɨiyo longoolwa mʉrɨ cho lʉʉsa.
20 Masáare mwɨindoolʉʉsa sɨ yarɨ fuma kwaanyu tʉkʉ, maa kaa, fuma yeende kwa Mʉtɨma wa Taáta waanyu. Yeeye noo ˆɨndoolʉʉsɨka ko tweera nyuunyu.
21 Mʉʉntʉ mʉvarindʉka arɨ mwaanaavo sa ʉʉlawe, taáta mʉvarindʉka arɨ mwaana waachwe sa ʉʉlawe. Vaana novo vavarindʉka varɨ, vala íyo na taáta waavo sa vʉʉlawe.
22 Sʉʉlwa mʉrɨ nɨ vaantʉ voosi sa irina raanɨ. Maa kaa, yoyoosi ˆarɨ yimirirya fʉʉrʉ ʉhero, ʉwo noo ˆarɨ lamuririwa.
23 ˆMʉrɨ turikiriwa múuji ʉmwɨ, tiiji na múujii wɨingɨ. Kɨmaarɨ noovawyɨira, sɨ mʉrɨ mala kʉtweerera míijii yoosi ya Isiraéeli tʉkʉ, Mwaana wa Mʉʉntʉ sɨ anahɨindʉka.
24 Mʉpooji sɨ arɨ mweeri ya mukiindya waachwe tʉkʉ, baa mʉtúmwa sɨ mweeri ya mweenekaaya waachwe tʉkʉ.
25 Maa kaa, vyatoosha mʉpooji kʉva ja mʉcháani na mʉtúmwa kʉva ja mweenekaaya waachwe. Koonɨ voomwaanɨrɨra mweenekaaya Belisebúuri, eri, vaantʉ va ɨyo kaaya sɨ varɨ kaanɨrɨrwa marina ˆyavɨiha kʉlookya ɨro tʉkʉ wʉʉ?

Mʉlʉʉngʉ vii noo wo Koofa
(Lúka 12:2-7)

26 Sa jeyyo, karɨ mʉvoofe avo vaantʉ tʉkʉ. Sa kɨintʉ chochoosi ˆchakʉnɨkɨrɨrwa, kʉnʉkʉlwa kɨrɨ, na baa kusiina ˆchaviswa, ˆkɨrɨ dɨira taangwa tʉkʉ.
27 Vyoosi ˆnoovawyɨira kilwiiryii, viluusi kɨweerwii namuusi kweerʉ chwe. Vyoosi ˆmoohweeherwa kutwii, viluusi italii.
28 Koofi vaantʉ ˆvʉúlaa mʉvɨrɨ tʉkʉ, na kʉnʉ sɨ vadáhaa kʉʉlaa nkaasʉ tʉkʉ. Moofi ʉra ˆadáhaa mala mʉvɨrɨ na nkaasʉ kwa mooto wa Jehénamu.
29 Eri, seese ivɨrɨ sɨ jiváwaa iyoombe igwáare rɨmwɨ tʉkʉ wʉʉ? Baa neembe nɨ jeyyo, baa ɨmwɨ vii sɨ ɨrɨ kukwya tʉkʉ, mpaka Taáta waanyu alamʉle.
30 Haaha kʉrɨ nyuunyu baa njwɨirɨ jiri mitwii yaanyu javalwa joosi.
31 Sa jeyyo, koofi tʉkʉ, nyuunyu kwa Mʉlʉʉngʉ mʉrɨ va iyoombe ikʉʉlʉ kʉlookya seese ˆjiri foo!

Kʉmʉvariyʉla Yéesu Mbere ja Vaantʉ
(Lúka 12:8-9)

32 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ kuunduma, noo kʉsea, kʉʉndʉʉsɨkɨra nɨɨnɨ mbere ja vaantʉ, nɨɨnɨ muruma ndɨrɨ mbere ja Taáta waanɨ. Yeeye iíkalaa kurumwii.
33 Maa kaa, ˆarɨ sea sɨ aamányire tʉkʉ mbere ja vaantʉ, nɨɨnɨ naanɨ sea ndɨrɨ sɨ namʉmányire tʉkʉ mbere ja Taáta waanɨ. Yeeye iíkalaa kurumwii.

Yéesu Areeta Vaantʉ Kwiikera Ndʉʉ
(Lúka 12:51-53; 14:26-27)

34 Karɨ mwiisee nʉʉja noo reeta mwiikalo mʉʉja aha weerwii tʉkʉ. Tʉkʉ, sɨ nʉʉja noo reeta mwiikalo mʉʉja tʉkʉ, nʉʉja noo reeta nkoondo.
35 Sa nʉʉja noo choonkererya,
‘musinga na taáta waavo,
muhíínja na íyo waavo,
na íyo mʉkwɨ na muki wa mwaana.
36 Na vavɨ va mʉʉntʉ,
kʉva varɨ vaantʉ va kaayii kwaachwe.’✡
37 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mweenda taáta waavo na íyo waavo kʉlookya nɨɨnɨ, au ˆarɨ mweenda mwaana waachwe wa kɨɨntʉ kiki au wa kɨɨntʉ kɨlʉme kʉlookya nɨɨnɨ, ʉwo sɨ ɨɨma neeja kʉva kwaanɨ tʉkʉ.
38 Na mʉʉntʉ yoyoosi kooni sɨ yoovereka mʉsaláaba waachwe noo kuuntuuba nɨɨnɨ, ʉwo sɨ ɨɨma neeja kʉva kwaanɨ tʉkʉ.
39 Sa koonɨ mʉʉntʉ yooturya nkaasʉ yaachwe, kɨɨtaaha arɨ, maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆyookɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe sa nɨɨnɨ, ʉwo kiiturya arɨ.

Vaantʉ ˆVarɨ Hokera Kʉnáálo
(Maáriki 9:41)

40 Ʉra ˆarɨ vateengya nyuunyu, nɨ nɨɨnɨ yookʉʉnteengya. Na ʉra ˆyookʉʉnteengya nɨɨnɨ, nɨ mʉteengya iise Mʉlʉʉngʉ, na yeeye aantʉma nɨɨnɨ.
41 Ʉra ˆarɨ mʉteengya mʉláali na mʉtwe sa nɨ mʉláali na mʉtwe, hokera arɨ kʉnáálo ya mʉláali na mʉtwe. Na ʉra ˆarɨ mʉhokera mʉwoloki sa nɨ mʉwoloki, hokera arɨ kʉnáálo ya mʉwoloki.
42 Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉheera ʉmwɨ wa ava vadúúdi baa ndʉvo ya maaji vii, sa yeeye nɨ mʉpooji waanɨ, kɨmaarɨ noovawyɨɨra, sɨ arɨ sova kʉnáálo yaachwe tʉkʉ.”

11

Yéesu na Yooháani Mʉbatisáaji
(Lúka 7:18-35)

✡ **10:36** Laanga Míika 7:6.

1 Yéesu ^akahumule kuvalairirya vapooji vaachwe ikimi na vaviri, maa akatamanya na míijii ya Galiláaya noo kookiindya no vavariyurira isáare ra Mululungu.
2 Uko munyololwii, Yooháani Mubatisáaji akateera masáare ^meene Kirisitu atumamáa, akavatuma vapooji vaachwe vamuurye,
3 "Eri, weewe noo ura ^aluuswa ni valáali na mutwe yookuuja, baku tuwoojere wiingi?"
4 Yéesu akavasea, "Tamanyi na kwa Yooháani mukamuwyiire yoosi ^mwiíne na ^mutéiire.
5 Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ^vari na ulóónda voojirulwa, vimatu vooteera, vaantu ^vaakwya voofufulwa na vakiva voovariyurirwa Masáare Maaja.*
6 Atalariwa ura si ^ahítwahitwaa sa niini."
7 Vara vapooji va Yooháani ^vakalooke, maa Yéesu akaanda kiiwyiira ira mpuka ya vaantu masáare ya Yooháani yoosea, "Ni che mwiitáa koo laanga kura isi ya ibaláángwii? Isaanga rooringiwaringiwa ni mpeho wuu?
8 Kooni si jeyyo, ni che mwiitáa laanga? Muuntu iirwíikire ingo ja iyoombe ikuulu wuu? Aka tuku, vaantu viirwíikaa ingo ja iyoombe ikuulu na ^vari na kira kiintu ^chabooha ni nyuumbii ja kitemi viíkalaa.
9 Haaha ni che mwiitáa koo laanga? Ni muláali na mutwe mwiitáa koo laanga wuu? Kikomi, noovawyiira ni kulookya muláali na mutwe, mwiitáa koo laanga.
10 Uhu noo masáare yaachwe ^yaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho,
'Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire,
yeeye kutengenesherya ari njira yaako.'✡
11 Kimaari noovawyiira, kwa vaantu voosi kusiina ^ari mukuulu kulookya Yooháani Mubatisáaji tuku. Maa kaa, ura ^ari muduudiduudi Utemii wa Mululungu, noo mukuulu kulookya Yooháani.
12 Kwaandira siku ja Yooháani Mubatisáaji fuuru isiku, Utemi wa Kurumwii wookiimiriirwa na ngururu, na vara ^vari na ngururu noo vookuunyahira.
13 Valáali na mutwe voosi na Miiro yaluusa uláali na mutwe fuuru mpiindi ja Yooháani.
14 Haaha kooni mooruma uláali na mutwe uwo, yeeye noo Elía ura ^aluuswa kuuja ari.✡
15 ^Ari na matu, ni ateere!

---

* **11:5** Mirimo ^myeene yooluusa aha, noo ira ^yaluuswa ni Isáaya Muláali na mutwe. Mirimo iyo noo Masía ari tumama mpiindi ^ari kuuja. Laanga Isáaya 26:19; 29:18-19; 35:5-6; 61:1. ✡ **11:10** Laanga Maláaki 3:1. ✡ **11:14** Laanga Maláaki 4:5.

16 Na che ndɨrɨ kɨɨfwaanirirya mbyaala ɨhɨ? Mbyaala ɨhɨ
yiifwɨɨne na vasinga viíkyɨɨre isóokwii de vandoovaanɨrɨra
viivaavo voosea,
17 ‘Tavaváɨɨre firíimbi,
nyuunyu baa bwɨɨta tʉkʉ!
Tavɨɨmbɨɨre nyɨɨmbo ja ʉsʉʉngʉ,
nyuunyu baa rɨra tʉkʉ!’
18 Sa Yooháani Mʉbatisáaji ʉʉja, sɨ arijáa baa kei sɨ anywijáa
tʉkʉ, novo vakasea, ‘Atiite murimʉ mʉvɨ.’
19 Maa kaa, Mwaana wa Mʉʉntʉ ʉʉja yoorya no nywa,
novo vakasea, ‘Mʉlaangi ʉhʉ, mwaafu na mʉreevi, mare
ya vasaankan’yi kóodi na vavɨ.’ Baa neembe nɨ jeyyo, tooti
ya Mʉlʉʉngʉ yoonekiirye kɨkomi nɨ ya ʉwoloki kwa mɨrɨmo
yaachwe.”

Marema kwa Míiji ˆƗrɨ Siita Valandʉka
(Lʉ́ka 10:13-15)

20 Aho, Yéesu akaanda kiiwyɨɨra marema míiji ɨra ˆajáa
abweeyya myuujíisa ˆɨrɨ foo, maa kaa, vaantʉ va ɨyo míiji sɨ
vamʉvalandʉkɨra Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
21 Akasea, “Mpolaɨ múuji wa Korasíini! Mpolaɨ ituri
ra Besaída! Sa ngaarɨ myuujíisa yatʉ́mamirwe kwaanyu
yatʉmamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni, ngaarɨ viivɨkɨra magunía
na viihaka mavu koonekya vamʉvalandʉkɨre Mʉlʉʉngʉ.
22 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, sikʉ ya ʉlamu, kʉva ɨrɨ pwee kwa
vaantʉ va míiji ya Tíiro na Sidóoni kʉlookya nyuunyu.✡
23 Weewe múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinʉlwa ʉrɨ fʉʉrʉ
kurumwii wʉʉ? Aka tʉkʉ! Kiimiriwa ʉrɨ fʉʉrʉ Ntarii. Sa
ngaarɨ myuujíisa yatʉ́mamirwe kwaako ngaarɨ yatʉmamwa
Sodóoma, ngaarɨ múuji wa Sodóoma✡ ʉmwaarɨ fʉʉrʉ isikʉ.
24 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, sikʉ ya ʉlamu kʉva viri pwee
kwa múuji wa Sodóoma, kʉlookya weewe!”

Yéesu Yoova na Cheerʉ
(Lʉ́ka 10:21-22)

25 Mpɨɨndɨ ɨra Yéesu akasea, “Nookʉdʉʉmba ee Taáta
Mweenevyoosi wa kurumu na ɨsɨ, sa masáare aya
ʉvavisa vaantʉ ˆvarɨ na tooti na mɨryʉʉngʉ, maa kaa,
ʉkavakʉnʉkʉrira vadúúdi.
26 Kɨkomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mʉtɨma.
27 Taáta waanɨ aankwáatiirye viintʉ vyoosi. Kusiina
ˆamʉmányire Mwaana tʉkʉ, maa kaa, Taáta vii. Kei, kusiina
ˆamʉmányire Taáta tʉkʉ, maa kaa, Mwaana vii na mʉʉntʉ
yoyoosi Mwaana ˆarɨ saaka kʉmoonekya.

Kwa Yéesu Kwatɨite Kʉhʉmʉlʉka

✡ **11:22** Laanga Amóosi 1:9-10; Yoéeli 3:4. ✡ **11:23** Laanga Ncholo 19:1-29.

28 Yeendi na kʉrɨ niɨnɨ, nyuunyu voosi ˆmoohʉʉmwa nɨ miriwa, niɨnɨ kʉvahumulukya ndɨrɨ.
29 Ichuungiri iyóoki raanɨ, mwiikiindye fuma kwaanɨ, sa niɨnɨ nahola na nakiimya mʉtima waanɨ na ɨsɨ. Kwaanɨ nyuunyu kʉva mʉrɨ na mwiikalo mʉʉja nkaaswii yaanyu.
30 Iyóoki raanɨ nɨ ferefere rɨrɨ, na muriwa waanɨ waangʉha."

12

Yéesu nɨ Mweeneevyo wa Sabáato
(Maáriki 2:23-28; Lúka 6:1-5)

1 Mpiɨndɨ ɨyo, Yéesu ajáa akwaatɨra na mawundii ya ngáano sikʉ ya Sabáato. Vapooji vaachwe vakiiteera njala, vakaanda hʉʉnga maangala ya ngáano, maa de vandoorya.
2 Mafarisáayo ˆvakoone jeyyo, maa vakamʉsea Yéesu, "Laanga, vapooji vaako voowuna Miiro ko tʉmama mʉrɨmo wo chwa sikʉ ya Sabáato."*
3 Yéesu akavasea, "Sɨ mʉnasoma ˆcheene atʉmama mʉtemi Daúdi mpiɨndɨ ˆajáa aávirwe nɨ njala na vaantʉ vaachwe tʉkʉ wʉʉ?✡
4 Daúdi ɨingɨra na nyuumbii ya Mʉlʉʉngʉ, yeeye na vaantʉ vaachwe vakarya mɨkáate ˆɨvíikwaa mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Mɨkáate ɨyo, veeneɨsɨ va Ijʉva vii noo vajáa varekerwa vɨndoorya. Vaantʉ vɨingɨ Miiro ɨjáa yakaan'ya kurya.
5 Baa kei sɨ mʉnasoma kɨtáabwii cha Miiro, veeneɨsɨ va Ijʉva ˆvatúmamaa Kaayii Njija ya Ijʉva kɨra sikʉ ya Sabáato, vɨibwéeyyaa sikʉ ya Sabáato ɨve na njeo tʉkʉ wʉʉ?✡ Baa neembe nɨ jeyyo, Mʉlʉʉngʉ sɨ avaválaa vabwéeyyiirye ʉvɨ tʉkʉ.
6 Maa kaa, nɨ kʉvawyɨira niise, aha amwaarɨ mʉkúúlu kʉlookya Kaaya Njija.
7 Ngaarɨ mʉtáangaa Masáare ˆYarɨ Mpeho aya yalʉʉsa, 'Noosaaka riiso ra wʉʉja, na sɨ mpóryo jaanyu tʉkʉ,'✡ ngaarɨ sɨ mwalúʉsaa irya kwa vaantʉ ˆvasiina ʉvɨ tʉkʉ.
8 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ Mweeneevyo wa Sabáato."

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Sikʉ ya Sabáato
(Maáriki 3:1-6; Lúka 6:6-11)

9 Yéesu akiinʉka aho, akatamanya na sinagóogii yaavo.
10 Aho, kʉjáa kwatiɨte mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆajáa na mʉkono ˆwaakwya iyandiyandi. Aho, kʉjáa kwatiɨte Mafarisáayo

---

* **12:2** ***voowuna Miiro ... sikʉ ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yavɨrɨ yatatʉ iwundii kwa mʉʉntʉ sɨ vijáa vyakaaniwa tʉkʉ. Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 23:25. Mafarisáayo sɨ vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tʉkʉ, kɨintʉ ˆvamʉseáa nɨ sa che vapooji vaachwe vootʉmama mʉrɨmo wo chwa sikʉ ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina mʉʉntʉ kʉtʉmama sikʉ ya Sabáato tʉkʉ. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **12:3** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6. ✡ **12:5** Laanga ʉvalo 28:9-10. ✡ **12:7** Laanga Hósea 6:6.

ˆvasaakiráa njira yo musitaakya Yéesu. Avo vakamuurya voosea, “Eri, Miiro yaruma kumuhorya muuntu siku ya Sabáato wuu?”

11 Ne akavasea, “Kwatiite umwi waanyu, kooni muundi yaachwe imwi yawyíiriire iduundwii siku ya Sabáato, ˆari reka kwiikwaata no kwiiseyya na weerwii wuu?

12 Maa kaa, muuntu ni wa iyoombe ikuulu kulookya muundi. Sa jeyyo Miiro yaruma kutumama uuja siku ya Sabáato.”

13 Aho, maa akamusea ura muuntu, “Wolola mukono waako!” Ura muuntu akawolola mukono waachwe, nowo ukava nkaasu ja ura wiingi.

14 Maa kaa, Mafarisáayo vakafuma na weerwii, vakaanda kiiheera miryuungu ˆvyeene vari muulaa Yéesu.

Mutumami ˆAsaawulwa ni Muluungu

15 Yéesu ˆakataange Mafarisáayo ni muriira viise iyeo sa vamuulae, akiinuka aho haantu. Vaantu ˆvari foo vakamutuuba ne akavahorya valwíiri voosi.

16 Akavakaan’ya vareke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantu.

17 Yéesu aluusa jeyyo, sa yakiimane masáare ya muláali na mutwe Isáaya ˆvyeene asea:

18 “Laanga, uhu ni Mutumami waani ˆnamusaawula,
Muuja waani ˆnamweenda, neeriwa mutima ni yeeye.
Viika ndiri Mutima waani mweeri yaachwe,
yeeye vawyiira ari vaantu va isi joosi uwoloki wa Muluungu.
19 Si iindookiiruta ndihi tuku, baa tula isóso tuku,
kusiina ˆari teera sawúti yaachwe njirii tuku.
20 Yeeye si ari mala tuku kuruma ˆkuri teketeke ja kwa isaanga ˆrapuchwa,
si ari rimya tuku kwiilaangya kuduudi ˆkuri ja utáampi wo nyeryanyerya,
fuuru abweeyye uwoloki usiinde.
21 Weeru yoosi kiilaangya iri irina raachwe.”✡

Yéesu na Belisebúuri
(Maáriki 3:20-30; Lúka 11:14-23)

22 Aho, vakamureeta muuntu ˆajáa na murimu muvi na kuri Yéesu. Uwo muuntu ni muhoku na kimumu ajáa. Yéesu akamuhorya, maa akaanda luusika no koona.

23 Mpuka yoosi ya vaantu ikahwaalala, maa vakasea, “Uhu ifaanaa akava noo Sha Daúdi wuu?”

24 Maa kaa, Mafarisáayo ˆvakateere ayo masáare Yéesu ˆatúmamire, vakasea, “Uhu muuntu si yookibirya mirimu mivi tuku, maa kaa, kwa ngururu ja Belisebúuri vii, noo kusea Irimu.”

✡ **12:21** Laanga Isáaya 42:1-4.

25 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miiririkano yaavo,
akavasea, "Utemi wowoosi kooni wiigávire kwiilwa woowo
kwa woowo, utemi uwo si uri luunga tuku. Kei kooni lukolo au
múuji wiigávire kwiilwa, uwo si uri luunga tuku.
26 Haaha kooni Irimu rookibirya Irimu, kuva riri riigávire.
Ha de jooli utemi waachwe uri luunga?
27 Haaha kooni nookibirya mirimu mivi kwa luviro lwa
Belisebúuri, ha vaantu vaanyu ni kwa luviro lwa ani vakíbiryaa
mirimu mivi? Sa jeyyo, avo noo ^vari valamurira nyuunyu.
28 Maa kaa, kooni nookibirya mirimu mivi kwa luviro lwa
Mutima wa Muluungu, taangi Utemi wa Muluungu wafíkire
haaha kuri nyuunyu.
29 Kei ni jei, kusiina muuntu ^ari daha kiingira nyuumbii
ya muuntu ^ari na ngururu, na anyahire máari jaachwe tuku,
ni mpaka ta amuchuunge uwo muuntu ^ari na ngururu, de
adahe nyahira máari jaachwe ^ari nojo.
30 Muuntu yoyoosi ura si ^ari ivarwii raani, uwo ni muvi
waani. Kei, ura si ^ajíingaa hamwi na niini, apálaa.
31 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise, uvi wa vaantu na uhiintiki
waavo woosi, Muluungu sea ari wasírire. Maa kaa, uhiintiki
kwa Mutima wa Muluungu, uvi wa muuntu uwo, si uri sewa
wasírire tuku siku joosi.
32 Yoyoosi ^ari mukiikana Mwaana wa Muuntu, uvi waachwe
sewa uri wasírire. Maa kaa, ura ^ari mukiikana Mutima Muuja,
si ari sewa uvi waachwe wasírire tuku, kwaandira kuri weeru
ihi fuuru kuri weeru yookuuja.

Muti Watáangikanaa kwa Ndiiwa Jaachwe
(Lúka 6:43-45)

33 Bohereryi muti, na ndiiwa jaachwe booha jiri, ubweeyyi
muti uviihe na ndiiwa jaachwe viiha jiri. Muti watáangikanaa
kwa ndiiwa jaachwe.
34 Nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Jooli muri daha luusa
viintu viija na nyuunyu ni vavi? Sa muuntu alúusaa yara
^yamema mutimii waachwe.
35 Muuntu muuja, afúmyaa máari ja kikomi ja mberii njija
mutimii waachwe. Maa kaa, muuntu muvi, afúmyaa máari
jaachwe ja kikomi ja mberii mbi mutimii waachwe.
36 Ni kuvawyiira niise, siku ya ulamu, vaantu lo kuuriwa vari
vavariyule kira isáare ra kikoókoyo ^valuusa.
37 Sa kwa masáare yaako, Muluungu kuvala ari weewe uri
muwoloki, na kwa masáare yaako luusa ari irya uri muvi."

Mafarisáayo Voosaaka Valairwe Isháara
(Maáriki 8:11-12; Lúka 11:29-32)

38 Aho, vamwi va vakiindya va Miiro na Mafarisáayo
vakamusea Yéesu, “Mukiindya, toosaaka koona ishára fuma
kuri weewe.”
39 Yéesu akavasea, “Mbyaala mbi na ya vantu vayeenda na
vaki va vantu, si moosaaka kumutaanga Muluungu tuku, noo
ˆchooreka mooloomba ishára! Si muri heewa ishára yoyoosi
tuku, maa kaa, ira ishára ya Yóona mulá ali na mutwe vii.
40 Sa ja viintu Yóona ˆiikala indii ya soompa kwa siku itatu
chobu chiriri,✡ viivyo Mwaana wa Muuntu kiikala ari mbiríírii
kwa siku itatu chobu chiriri.
41 Siku ya ulamu, vantu va Nináawi kiima vari na vantu
va ihi mbyaala, novo luusa vari irya kwa vavi. Sa Vaniná awi
ˆvakateere uvariyuli wa Yóona vavalanduka fuma uvii waavo,
na aha amwaari mukúúlu kulookya Yóona!✡
42 Siku ya ulamu, mutemi muki wa isi ya saame kiima ari
aluuse irya kwa vantu va ihi mbyaala ni vavi. Yeeye avaa
njira fuma isi ya kuli, akuuja joo teerera tooti ja Solomóoni.✡
Haaha, aha amwaari mukúúlu kulookya Solomóoni.

Lusímo lwa Muuntu ˆari na Murimu Muvi
(Lúka 11:24-26)

43 Murimu muvi kooni ufúmire kwa muuntu, wadómaa na isi
ya ibaláángwii kuuntu ˆkusiina maaji, uko wasáakiraa haantu
ho humulukira, baa turya tuku.
44 Aho wiiséaa, ‘Hinduka ndiri na nyuumbii yaani kuuntu
ˆnafuma.’ ˆUri hinduka, washá anaa ira nyuumba yafyáahiirwe
na yahá ambirwe vyabooha.
45 Aho, uwo murimu muvi wadómaa noo sumula viivaachwe
mufungati, vavi kulookya woowo. Yoosi yamwiíngiraa uwo
muuntu noo kiikala aho. Aho, uwo muuntu asáambukirwaa
kulookya vya ncholo.
Ivi, noo ˆvyeene viri kuva kwa vantu va ihi mbyaala mbi.”

Vanduu va Yéesu na Íyo Waavo
(Maáriki 3:31-35; Lúka 8:19-21)

46 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolusika na ira mpuka ya
vantu, íyo waavo na nduu ya Yéesu vakuuja, maa vakiima
weerwii voosaaka valusika ne.
47 Aho, muuntu umwi akamusea Yéesu, “Íyo waanyu na
vaanaanyu vamwaari aha weerwii, vookwaamukula.”
48 Aho, Yéesu akamusea ura muuntu, “Íyo wiitu na vanduu
viitu ni vala ani?”
49 Yéesu akiinurirya mukono waachwe na haantu ˆvajáa
vapooji vaachwe, maa akasea, “Laanga! Ava noo vala íyo,
marumbu na nduu yaani.

✡ **12:40** Laanga Yóona 1:17. ✡ **12:41** Laanga Yóona 3. ✡ **12:42** Laanga 1 Vatemi 10:1-13.

50 Sa mʉʉntʉ yoyoosi ˆatámamaa masáare ya Taáta waanɨ wa kurumwii ˆasáakaa, ʉwo noo mwaaniitʉ, irʉʉmbʉ raanɨ na íyo wiitʉ."

13

Lusímo lwa Mʉhaandi Mbeyʉ
(Maáriki 4:1-9; Lúka 8:4-8)

1 Sikʉ ɨ'ɨra, Yéesu ajáa afuma ɨra nyuumba akatamanya noo kiikala mbarɨmbarɨ ya iriva.

2 Mpuka nkʉʉlʉ ja vaantʉ jikiijiinga kʉmʉrɨingɨrira, fʉʉrʉ ɨkasaakwa aambʉke na mashúwii, akiikala aho na vaantʉ vakɨɨma mbarɨmbarɨ ya iriva.

3 Ne akavakiindya masáare ˆyarɨ foo kwa símo yoosea, "Teereri! Mʉhaandi ʉmwɨ ajáa adoma noo haanda mbeyʉ.

4 Mpɨindɨ ˆamyaaháa, mbeyʉ jimwi jikawyɨira njirii, ndee jikʉʉja jikajirya.

5 Jimwi jikawyɨira mwaalaliwyii, kʉʉntʉ ˆkʉjáa kusiina salʉ jo keenererya. Sa viintʉ salʉ sɨ jijáa jiri foo, jikamera chaangʉ.

6 Mwaasʉ ˆʉkavarɨke, jikashaawʉka, maa jikʉʉma sa viintʉ jijáa jisiina miriri.

7 Jimwi jikawyɨira haantʉ ˆhajáa na miíwa. Miíwa ˆɨkamere, ɨkajivaa.

8 Maa kaa, jimwi jikawyɨira salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakʉla, jikavyaala maatʉkʉ vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100), jimwi mara makumi mʉsasatʉ (60) na jimwi mara makumi yatatʉ (30).

9 ˆArɨ na matu, nɨ ateere!"

Yéesu Yoovariyʉla Símo Jaachwe
(Maáriki 4:10-12; Lúka 8:9-10)

10 Mpɨindɨ ˆjikalooke, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera, maa vakamuurya, voosea, "Sa che woolʉʉsika na vaantʉ kwa símo?"

11 Ne akavasea, "Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintʉ vya Ʉtemi wa Kurumwii, ˆvyeene vijáa fuumbo. Maa kaa, voovo sɨ vaheewa ɨyo nkalo tʉkʉ.

12 Ʉra ˆarɨ na kɨintʉ, koongereriwa arɨ kʉlookya, na kʉva arɨ novyo koyokoyo, na ʉra ˆasiina kɨintʉ, vuulwa arɨ baa kɨra kidúúdi ˆarɨ nocho.

13 Noo ˆchooreka noolʉʉsika novo kwa símo.
'Baa neembe voolaanga sɨ vookoona tʉkʉ,
baa neembe vooteera sɨ vooteera tʉkʉ baa sɨ vootaanga tʉkʉ.'

14 Jeyyo, kwaavo isáare ra mʉláali na mʉtwe Isáaya rakiimana roosea,
'Teerera mʉrɨ neeja, maa kaa, sɨ mʉrɨ kwaatya tʉkʉ,
koona, koona mʉrɨ, maa kaa, sɨ mʉrɨ taanga tʉkʉ.

15 Sa mɨtima ya vaantu ava yafafa,
matu yaavo yadunga,
miiso yaavo vakunikɨrira,
sa vandoosiindwa koona,
matu yaavo yadiire kundooteera,
na mɨtima yaavo ɨdiire kundootaanga,
sa vadiire kuunvalandukira niini nivalamurirye.'✡

16 Maa kaa, nyuunyu mwatalariwa sa miiso yaanyu koona yiise na matu yaanyu teera yiise.
17 Kɨmaarɨ noovawyiira, valáali na mutwe na vaantu vawoloki ˆvarɨ foo, vajáa vatiite mpiima yo koona aya mookoona nyuunyu, maa kaa, sɨ vayoona tukʉ. Baa kei vajáa vatiite mpiima yo teera aya mooteera nyuunyu, maa kaa, sɨ vayateera tukʉ.

Yéesu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi
(Maáriki 4:13-20; Lúka 8:11-15)

18 Haaha teeri ˆcheene lusímo lwa muhaandi mbeyu lwaluusa.
19 Vaantu vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Utemi baa rɨtaanga tukʉ, nɨ ja mbeyu jira ˆjawyiira njirii, aho ura Muvɨ úújaa akarɨseyya mitimii yaavo.
20 Mbeyu jira ˆjawyiira mwaalaliwyii, nɨ vaantu vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Utemi, maa vakarɨhokera na cheeru.
21 Maa kaa, sa viintu risiina miriri, riíkalaa kwa mpiindɨ nduudi vii. Uturikiri au ujuuwiki ˆurɨ kuuja sa rɨra isáare, varékaa kura kuruma kwaavo.
22 Mbeyu jira ˆjawyiira miíwii, nɨ ja vaantu vara ˆvarɨtéeraa isáare, maa kaa, uhangaiki wa weeru, na ukwaata wo kunguula máari vyarɨfényenkereryaa rɨdiire reeta kunáálo.
23 Mbeyu jira ˆjawyiira sevii, noo vara vaantu ˆvarɨtéeraa iro isáare, vakarɨtaanga. Aho, ravíjaa na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100), jimwi mara makumi musasatu (60) na jimwi mara makumi yatatu (30)."

Lusímo lwa Kɨsangaaji

24 Yéesu ajáa avawyiira vaantu lusímo lwiingɨ yoosea, "Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ulu. Siku imwɨ, muuntu umwɨ ajáa ahaanda mbeyu njija iwundii kwaachwe.
25 Maa kaa, vaantu ˆvakalaale nuuchiku, muvɨ akuuja, akahaanda kɨsangaaji katɨkatɨ ya ngáano, maa akalooka.
26 Ngáano ˆɨkamere na ˆɨkave na maangala, kɨsangaaji nocho kɨkamera na kɨkakula.
27 Vatumami va ura mweeneiwunda vakamudomera, maa vakamusea, 'Mukúlu, sɨ wahaanda mbeyu njija iwundii kwaako tukʉ wuu? Haaha ɨkɨ kɨsangaaji hai chafúmire?'

✡ **13:15** Laanga Isáaya 6:9-10.

28 Yeeye akavasea, ‘Nɨ mʉvɨ noo abweeyya jei.’ Aho,
vatʉmami vaachwe vakamʉsea, ‘Saaka wiise tʉkakɨkʉʉle
wʉʉ?’
29 Maa kaa, mweeneiwʉnda akavasea, ‘Tʉkʉ, mpɨɨndɨ
ˆmoojiinga kɨsangaaji ifaanaa mʉkʉʉrire na ngáano.
30 Reki vyoosi vikʉlan’ye, fʉʉrʉ mpɨɨndɨ yo chwa. Mpɨɨndɨ
yo chwa kʉvasea ndɨrɨ vachwi, “Ta kusi kɨsangaaji mujiinge
mabuundabuunda sa kɨchɨmɨkwe. Aho, maa de mujiinge
ngáano na mwɨɨreete na kyoomii.” ’ ”

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Maáriki 4:30-32; Lúka 13:18-19)

31 Yéesu ajáa avawyɨɨra lusímo lwɨɨngɨ, yoovasea, “Ʉtemi wa
Kurumwii wiifwíine na mpeke nduudi ya haradáali ˆng’eene
mʉʉntʉ atóolaa, maa akɨtoohaanda iwundii raachwe.
32 Ɨyo mbeyʉ ya haradáali nɨ nduudi kʉlookya mbeyʉ joosi,
maa kaa, ˆɨrɨ mera, yakúlaa ɨkava mʉtɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya
mɨtɨ yoosi ya mbowa, baa ndee jʉújaa jikajeenga vivururu
matáampii yaachwe.”

Lusímo lwa Ʉsasɨ
(Lúka 13:20-21)

33 Yéesu ajáa avavaɨra kei lusímo lwɨɨngɨ, yoovasea, “Ʉtemi
wa Kurumwii wiifwíine na ʉsasɨ mʉʉntʉ muki ˆatoola,
akasaangya na muchu wa ngáano viháárɨ vitatʉ vya saimʉ,
maa muchu woosi ʉkʉʉka.”

Símo ja Yéesu nɨ che Jalʉʉsa
(Maáriki 4:33-34)

34 Yéesu alʉʉsɨkáa na mpuka masáare aya yoosi kwa símo, sɨ
alʉʉsikáa novo kɨintʉ chochoosi bila símo tʉkʉ.
35 Jeyyo, isáare rɨra ˆralʉʉswa nɨ mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva
rikiimane ja viintʉ ˆrasea,
“Kiinʉla ndɨrɨ mʉlomo waanɨ kwa símo,
lʉʉsa ndɨrɨ masáare ˆyaviswa keende kʉʉmbwa kwa
weerʉ.”✡

Ʉvariyuli wa Lusímo lwa Kɨsangaaji

36 Aho, Yéesu akɨɨteengʉla ɨra mpuka ya vaantʉ, maa yeeye
akɨingɨra na nyuumbii. Vapooji vaachwe vakamʉdomera,
maa vakamʉsea, “Tʉwyɨɨre lusímo lwa kɨsangaaji nɨ che
lwalʉʉsa?”
37 Yéesu akavasea, “Mʉhaandi wa mbeyʉ njija nɨ Mwaana
wa Mʉʉntʉ.
38 Iwʉnda nɨ weerʉ, mbeyʉ njija nɨ vaana va Ʉtemi.
Kɨsangaaji nɨ vaana va ʉra Mʉvɨ.
39 Mʉvɨ ʉra ˆahaanda kɨsangaaji nɨ Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ.
Kuchwa nɨ sikʉ ya ʉhero wa weerʉ, na vachwi nɨ mirimʉ
miija.

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 78:2.

40 Ja ˆvyeene kɨsangaaji kijíingwaa, maa kɨkachɨmɨkwa, noo
ˆvyeene viri kʉva sikʉ ya ʉhero wa weerʉ.
41 Mwaana wa Mʉʉntʉ tʉma arɨ mirimʉ yaachwe miija,
noyo jiinga ɨrɨ fuma Ʉtemii waachwe vaantʉ voosi ˆvaháandaa
viivaavo vatʉmame nteendo mbɨ, na vara voosi ˆvawúnaa
miiro.
42 Ɨyo mirimʉ miija, vafweitɨra ɨrɨ na mootwii wa ng'aanjo,
na ʉko rɨra varɨ no sha mayeo.
43 Aho, vawoloki lavalava varɨ ja mwaasʉ Ʉtemii wa Taáta
waavo. ˆArɨ na matu, nɨ ateere!

Lusímo lwa Máari ˆYaviswa
44 Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na máari ya kɨkomi ya
mberii ˆyaviswa iwundii. Mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆakɨɨyone, maa aki-
ivisa kei. Kʉnʉ arɨ na cheerʉ akatamanya noo vaa iyoombe
viintʉ vyoosi ˆarɨ novyo, maa akawʉla rɨra iwʉnda.

Lusímo lwa Lúulu
45 Kei, Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na muchurúusi
ˆasáakɨraa lúulu ˆɨrɨ foo ya kɨkomi.
46 ˆAkɨɨpate ɨmwɨ ya iyoombe ikʉʉlʉ, akɨɨta koovaa iyoombe
viintʉ vyoosi ˆarɨ novyo, maa akɨɨwʉla ɨra lúulu.

Lusímo lwa Lwaavu
47 Kei, Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na lwaavu ˆlwatéirwe
irivii, lʉkakwaata soompa ja kɨra ivala.
48 Lwaavu ˆlʉkameme soompa, vavúuvi vakaluruta na
mbarɨmbarɨ ya iriva. Aho, vakiikala, vakasaawʉla soompa
jira ˆjabooha, vakajivɨkɨra ntoongii, maa kaa, jira ˆjavɨɨha
vakajifweita.
49 Noo ˆvyeene viri kʉva sikʉ ya ʉhero. Mirimʉ miija kʉʉja
ɨrɨ, na saawʉla ɨrɨ vavɨ na vawoloki viikale kɨra vaantʉ ivarwii
raavo.
50 Avo vaantʉ vavɨ, fweitɨrwa varɨ mootwii wa ng'aanjo, ʉko
rɨra varɨ no sha mayeo."
51 Aho, Yéesu akavuurya, "Eri, taanga mwiise masáare ayo
yoosi wʉʉ?" Novo vakamʉsea, "Hɨɨ."
52 Ne akavasea, "Kɨra mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ
ʉra ˆakiindiwa viintʉ vya Ʉtemi wa Kurumwii, iifwíine na
mweenenyuumba ˆatóolaa máari jaachwe ja kɨkomi ja mberii,
ifya na ja kalɨ."

Vanasaréeti Voomusiita Yéesu
(Maáriki 6:1-6; Lúka 4:16-30)
53 Yéesu ˆakahʉmʉle lʉʉsa símo iji, akalooka fuma aho.
54 ˆAkafike múujii wa Nasaréeti kʉʉntʉ ˆakʉrɨra, akaanda
vakiindya vaantʉ sinagóogii yaavo. Voovo vakahwaalala
kʉnʉ vookiiyurya, "Ʉhʉ hai afúmiirye tooti na myuujíisa ɨhɨ?

55 Ũhu si mwaana wa musóngoli mabambari tuku wuu? Íyo waavo si Maríia tuku wuu? Vaanaavo si vala Yaakúupu, Yooséefu, Simóoni na Yúuda tuku wuu?
56 Marúumbu yaachwe si turi novo aha tuku wuu? Haaha ni hai uhu ˆafúmiirye viintu ivi vyoosi?"
57 Aho, vakamukalarira. Maa kaa, Yéesu akavasea, "Muláali na mutwe wa IJUVA arúmwaa kira haantu, maa kaa, si múujii na kaayii kwaachwe tuku."
58 Sa jeyyo, Yéesu si abweeyya myuujíisa ˆiri foo tuku, sa viintu vaantu si vamuruma.

14

Inkwya ya Yooháani Mubatisáaji
(Maáriki 6:14-29; Lúka 9:7-9)

1 Mpiindi ijo, mutemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare ˆmeene Yéesu atumamáa.
2 Aho, maa akavasea vatumami vaachwe, "Ũhu ni Yooháani Mubatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii. Iki noo ˆchooreka luviro lo bweeyya myuujíisa luri ne."
3 Heróode alúusa jeyyo, sa uko nyuma, ajáa amukwaata Yooháani Mubatisáaji, akamuviika munyololwii sa Herodía. Ũhu Herodía ni muki wa Filípi mwaanaavo na Heróode ajáa.
4 Sa Yooháani Mubatisáaji amuseáa, "Miiro yakaan'ya weewe kumusumula muki wa mwaanaanyu."✡
5 Heróode asaakiráa njira yo muulaa Yooháani, maa kaa, avoofáa vaantu, sa vaantu vajáa vamányire Yooháani ni muláali na mutwe wa Ijuva.
6 ˆIkafike siku ya ngovi yo vyaalwa Heróode, muhíínja wa Herodía akavina mbere ya vaantu ˆvajáa valáarikirwe fuuru Heróode akavyeenda.
7 Sa jeyyo Heróode akiichuunga kumuheera uwo muhíínja kiintu chochoosi ˆari loomba ko laha.
8 Kunu yooheembwa ni íyo waavo, uwo muhíínja akamuloomba Heróode yoosea, "Mpeera aha jei, mutwe wa Yooháani Mubatisáaji ikaafii."
9 Aho, mutemi akavisuula, maa kaa, sa kulaha ˆkweene ajáa abwéeyyiirye mbere ya vayeni, akalairirya muhíínja aheewe kira ˆalóombire.
10 Jeyyo, akalairirya Yooháani Mubatisáaji adumulwe mutwe uko munyololwii.
11 Mutwe wa Yooháani ukareetwa ikaafii, maa akamuheera ura muhíínja, ne muhíínja akamutwaarira íyo waavo.
12 Vapooji va Yooháani vakiita sumula muviri wa Yooháani, maa vakiita kuutaaha. Maa re, vakiita muwyiira Yéesu isimwi roosi ˆrifúmiire.

✡ **14:4** Laanga Valáawi 18:16; 20:21.

Yéesu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano
*(Maáriki 6:30-44; Lúka 9:10-17; Yoohá*ani *6:1-14)*

13 Yéesu ˆakateere ayo masáare, akiinuka fuma uko na mashúwa, maa akatamanya na kijiraawii. Maa kaa, vaantu ˆvakateere jeyyo, vakamutuuba na mawulu fuma maturii meevo.
14 ˆAkakiime fuma mashúwii, akashaana mayiimbi ya vaantu, akavoonera mbavariri na akavahorya valwíiri vaavo.
15 Nakyuulwa vapooji vaachwe vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, "Aha haantu ni kuli na kaaya ja vaantu, na mwaasu wahúmwiire kuswa, rekera vaantu viidomere na maturii vakawule chóorya."
16 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Kisiina ˆchoovabweeyya vadome tuku, vaheeri nyuunyu chóorya."
17 Maa kaa, voovo vakamusea, "Aha tatiite mikáate isaano na soompa iviiri vii."
18 Yéesu akavasea, "Reeti na aha."
19 Yéesu akalairirya ira mpuka ya vaantu viikale masaambii. Aho, akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviiri. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii, yoomuduumba Muluungu. Akabenduluabenduula ira mikáate, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu.
20 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendu ya mikáate, vakamemya vikápu ikimi na viviiri.
21 Vaantu valume* voosi ˆvaarya siku iyo ni mayana yasaano (5,000), vaantu vaki na vasinga si vavalwa tuku.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
*(Maáriki 6:45-52; Yoohá*ani *6:15-21)*

22 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe vaambuke mashúwa, valongoole na nyambuko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengula na ira mpuka.
23 Ne ˆakiiteengule na vaantu, maa akaambuka na luulwii yeemweene noo muloomba Muluungu. Iwulo ˆrikiingire, akava yeemweene uko luulwii.
24 Mpiindi ijo, ira mashúwa ijáa yafíkire katikati ya iriva. Uko mashúwa ikava yoohitirwa ni mapúunta kunu na kunu, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo.
25 Namuyiingu, Yéesu akavadomera vapooji vaachwe kunu yooyeendera mweeri ya maaji.
26 Vapooji ˆvakamoone yooyeenda mweeri ya iriva, vakakwaatwa ni woowa munumuunu, maa vakaanda kwaana ntáákwi, "Ni murimu!"

* **14:21** ***Vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆveene vaarya iyo mikáate na soompa.

27 Maa kaa, hahara Yéesu akavasea, “Fafyi mitima, ni niini, koofi tuku.”
28 Aho, Peéteri akamusea Yéesu, “Mukúlu, koonи ni weewe, sea nuuje na kwaako kunu nooyeendera mweeri ya maaji.”
29 Yéesu akamusea, “Yeenda.” Peéteri akakiima fuma mashúwii, akayeenda mweeri ya maaji yoodoma na kuri Yéesu.
30 Maa kaa, Peéteri ˆakoone rira ihúmbuuto, akoofa, maa akaanda burukira luujii, aho akaana ntáákwi yoosea, “Mukúlu ndamurirya!”
31 Yéesu akawolola mukono waachwe chaangu, akamukwaata, maa akamusea, “Weewe kuruma kwaako kuduudi, sa che wiíkoveriire?”
32 Aho, Peéteri na Yéesu vakaambuka na mashúwii, maa ihúmbuuto rikaherya.
33 Vapooji vara ˆvajáa mashúwii, vakamwiinamira voosea, “Kikomi, weewe uri Mwaana wa Muluungu.”

Yéesu Yoovahorya Valwíiri uko Genesaréeti
(Maáriki 6:53-56)

34 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafiriire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi ya Genesaréeti.
35 Vaantu va ira isi ˆvakamutaange Yéesu, maa vakatuma mulomo doma na isi joosi ˆjiri mukaaya. Aho, vakamuretera valwíiri voosi.
36 Novo vakamuloomba, Yéesu avarekere valwíiri vasaasye baa mukáwo vii wa nkáancho yaachwe.✡ Na voosi ˆvamusaasya, vahola ndwáala jaavo.

15

Miiro yo Tuuba ni ya Ijuva si ya Vaantu Tuku
(Maáriki 7:1-13)

1 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro fuma Yerusaléemu vakuuja na kuri Yéesu, maa vakamusea,
2 “Sa che vapooji vaako si vatúubaa nkuungu ja vala baaba? Voovo si voóyyaa mikono kuseyya njeo tuku, de varye chóorya.”
3 Yéesu akavasea, “Sa che nyuunyu ko tuuba nkuungu jaanyu mwawúnaa ndairiri ja Muluungu?
4 Sa Muluungu asea, ‘Uvanyemye vala íyo na taáta waanyu,’✡ na ‘ura ˆari mutukira íyo au taáta waavo, uulawe.’✡
5 Maa kaa, nyuunyu mundoovavariyurira vaantu, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, ‘Hai, si ndiri daha kuvaambirirya tuku, sa iki ˆnatiite chavíire kilungulungu ˆnakera na ivarwii sa Muluungu.’

✡ **14:36** Laanga Uvalo 15:37-41; Nkumbukira ya Miiro 22:12. ✡ **15:4** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. ✡ **15:4** Laanga Ufumo 21:17; Valáawi 20:9.

6 Jeyyo, si asaakwa amunyemye íyo na taáta waavo tuku.
Jeyyo noo ˆvyeene muchwíjaa mati isáare ra Muluungu sa
nkuungu jaanyu.
7 Nyuunyu vakweembi, mulá́ali na mutwe wa Ijúva Isáaya,
aluusa kimaari Masáarii ˆYari Mpeho mpiindi ˆalaaláa na
mutwe yoosea,
8 ‘Vaantu ava vaanyémyaa na milomo vii,
maa kaa, mitima yaavo iri kuli na niini.
9 Kuunyinamira kwaavo ni ja kisiina,
sa ni vavariyuláa ndairiri ya vaantu vii.’✡”

Viintu ˆVibwéeyyaa Muuntu Ave na Njeo
(Maáriki 7:14-23)

10 Hara, Yéesu akiiyaniriira mpuka ya vaantu, maa akiisea,
“Voosi nteereri neeja, mutaange iki!
11 Kusiina kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu mulomwii kidáhaa
mubweeyya ave na njeo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ˆkimufúmaa
mulomwii noo kimubwéeyyaa muuntu ave na njeo.”
12 Aho, vapooji va Yéesu vakadoma na kwaachwe, maa
vakamusea, “Taanga wiise Mafarisáayo vakáliire munumuunu
sa riira isáare ˆulúusire?”
13 Yéesu akavasea, “Kira muhaando si ˆwahaandwa ni Taáta
wa kurumwii, kuulwa uri.
14 Vareki, ni valongooli vahoku. Koon mu hoku
amulóngwiire muhoku mwiiwaachwe, voosi burukira vari
na iduundwii.”
15 Aho, maa Peéteri akamusea Yéesu, “Hooni tuwyiire lusímo
ulu uvariyuli waachwe ni urikwi.”
16 Maa Yéesu akasea, “Baa nyuunyu mukaari si mootaanga
tuku wuu?
17 Si mootaanga kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu na mulomwii
ni kimwiíngiraa na indii vii, maa kikafuma kikatwaalwa na
chóowii vii tuku wuu?
18 Maa kaa, kira ˆkimufúmaa muuntu mulomwii, ni mutimii
chafúmaa na noo kimubwéeyyaa ave na njeo.
19 Sa kufuma mutimii wa muuntu, kwafúmaa miiririkano
mivi, wuulaishi, kuyeenda na muki wa muuntu, kuhanguta,
wiivi, kulongowererya, na kutukira.
20 Ivi noo ˆvibwéeyyaa muuntu ave na njeo, maa kaa, kurya
bila kooyya mikono, si kubwéeyyaa muuntu ave na njeo tuku.”

Kuruma kwa Maáma si ˆAri Muyahúudi
(Maáriki 7:24-30)

21 Hara, maa Yéesu akakwaata njira, akadoma fuuru isi ja
Tíiro na Sidóoni.
22 Aho, muuntu muki umwi wa Kikanáani wa isi ira, akuuja
na kuri Yéesu, akiiririrya yoosea, “Ee Mweenevyoosi, Sha

✡ **15:9** Laanga Isáaya 29:13.

Daúdi, naanga na riiso ra wuuja, muhíínja waani atiite murimu muvi na wamutúrikiryaa maatuku vii."

23 Maa kaa, Yéesu si amuuyirya tuku. Aho, vapooji vakadoma na kuri Yéesu, vakamuloomba voomusea Yéesu, "Musee uhu muuntu muki alooke, sa yootutuubirira na isóso kunu nyuma siku joosi."

24 Yéesu akamusea ura muuntu muki, "Natumwa sa muundi ˆjarimira ja Isiraéeli vii."

25 Maa kaa, uwo muuntu muki akamuseeserera Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, maa akamusea, "Mweenevyoosi nyambirirya."

26 Yéesu akamusea, "Si vyabooha kutoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tuku."

27 Ura muuntu muki akamusea, "Ni kimáári Mweenevyoosi, maa kaa, baa kúri jawóojeraa mang'enyeng'enye ya chóorya cha vasinga ˆyawyíire iruungwii ra méesa ja veenenyuumba vaavo."

28 Aho, Yéesu akamusea ura muuntu muki, "Maáma, kuruma kwaako ni kukúulu. Na vive kwaako ja kuruma kwaako." Na mpiindi i'ira ura muhíínja waachwe akahola.

Yéesu Yoohorya Vaantu ˆVari Foo

29 Yéesu akiinuka fuma isi ya Tíiro, akakwaata njira, maa akadoma fuuru mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Aho, akaambuka na luulwii, maa akiikala.

30 Mpuka nkuulu ya vaantu ikuuja na kuri Yéesu. Iyo mpuka yareetáa vivete, vahoku, vimumu, vaantu ˆvari na mawulu na mikono si ˆiri nkaasu na valwíiri viingi ˆvari foo, maa vakavalaarya mawulwii ya Yéesu, ne akavahorya.

31 Avo vaantu vakahwaalala maatuku vii, ˆvakoone vimumu voolusika, vivete na vaantu ˆvari na mawulu si ˆyari nkaasu, vooyeenda na vahoku vookoona. Aho, mpuka nkuulu ya vaantu si ˆvari Viisiraéeli, ikaanda muduumba Muluungu wa Isiraéeli.

Yéesu Yoovariisha Vaantu Mayana Yani
(Maáriki 8:1-10)

32 Aho, Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe akavasea, "Arumi, noovoonera mbavariri ava vaantu, viíkyiire na niini kwa siku itatu na vasiina chóorya tuku. Niini si noosaaka kuvateengula vatamanye viintu ˆvari na njala tuku, sa vadiire yirika njirii."

33 Vapooji vaachwe vakamusea, "Hai turi fumya chóorya cho viikutya vaantu voosi ava aha nyikii?"

34 Yéesu akavuurya, "Mikáate ingai mwatiite?" Novo vakasea, "Tatiite mikáate mufungati na fisoompa fiduudi fingai vii."

35 Aho, Yéesu akalairirya vaantʉ viikale isi.
36 Akatoola ira mikáate mufungati na fira fisoompa, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akabendʉlabendʉla, akava yoovaheera vapooji vaachwe. Novo vakatuuba vaheera vaantʉ.
37 Vaantʉ voosi vakarya, vakiikuta. ˆVakahʉmʉle, vakatoorera mabéendʉ ya mikáate ˆichíhiire, vakamemya vikápu mufungati.
38 Vaantʉ ˆvaarya ni vaantʉ valʉme* mayana yani (4,000) kʉreka vaantʉ vaki na vasinga.
39 Yéesu ˆakiiteengʉle na vaantʉ, akaambʉka mashúwa, maa akadoma na Magádaanii.

16

Mafarisáayo na Masadukáayo Voosaaka Valairwe Isháara (Maáriki 8:11-13; Lúka 12:54-56)

1 Mafarisáayo na Masadukáayo vakʉʉja na kʉri Yéesu, maa vakaanda mʉyera, voomʉloomba avalaire isháara fuma kurumwii.
2 Yéesu akavasea, "Kooni kyʉʉlwa chiíngiire mwaséaa, 'Lomʉtóondo kweera kʉri vyabooha sa kurumu kwiiyériirye.'
3 Na namʉtóondo mwaséaa, 'Isikʉ mbula vaa iri, sa kurumu kwasárire na kwiikúbutiirye.' Nyuunyu mwamányire taanga viintʉ vya kurumu kwa ˆvyeene ko koonekana, maa kaa, kʉtaanga isháara ja mpiindi iji si mwamányire tʉkʉ.
4 Mbyaala mbi ya vaantʉ ˆvayéendaa na vaki va vaantʉ, si moosaaka kʉmʉtaanga Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, noo ˆchooreka mooloomba isháara! Si mʉri heewa isháara tʉkʉ, maa kaa, ira isháara ya Yóona mʉláali na mʉtwe vii." Aho, Yéesu akavareka, maa akalooka na vapooji waachwe.

ʉsasi wa Mafarisáayo na Masadukáayo (Maáriki 8:14-21)

5 Vapooji vaachwe vakafirira iriva, vakava varímiirye sʉmʉla mikáate.
6 Aho, Yéesu akavasea, "Mʉlaange neeja mʉnehe ʉsasi wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo."
7 Vapooji vakaanda kwiiruta ndihi voovo kwa voovo voosea, "Alúusire jei sa viintʉ si taréetire mikáate."
8 Yéesu akataanga, kwiiruta kwaavo ndihi, maa akavasea, "Nyuunyu kuruma kwaanyu kuduudi, sa che mookiiruta ndihi nyuunyu kwa nyuunyu, sa viintʉ musiina mikáate?
9 Mʉkaari si mʉnataanga vii tʉkʉ wʉʉ? Si mookʉmbʉkira ira mikáate isaano ˆyariiwa ni vaantʉ mayana yasaano (5,000), na

* **15:38** ***vaantʉ valʉme:*** Vayahúudi vavaláa vaantʉ valʉme vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantʉ vaki na vasinga ˆveene vaarya iyo mikáate na soompa.

ni makápu yangai mwatoorera ya mabéendu ya mikáate tuku wuu?
10 Na ira mikáate mufungati ˆyariiwa ni vaantu mayana yani (4,000), ni makápu yangai mwatoorera ya mabéendu ya mikáate?
11 Sa che si mootaanga si nalúusire masáare ya mikáate tuku? Laangi neeja, nehi usasi wa Mafarisáayo na Masadukáayo!"
12 Aho, vapooji vakataanga Yéesu si aseáa valaange neeja usasi wa mikáatii tuku, maa kaa, valaange neeja ukiindya wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo.

Peéteri Yoomuruma Yéesu ni Mwaana wa Muluungu (Maáriki 8:27-30; Lúka 9:18-21)

13 Aho, Yéesu akadoma na isi ya Kaisaría Filíipi. ˆAkafike uko, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe yoosea, "Vaantu vaséaa Mwaana wa Muuntu ni ani?"
14 Vakasea, "Vamwi vaséaa uri Yooháani Mubatisáaji, viingi Elía na viingi Yeremía au umwi wa valáali na mutwe."
15 Aho, akavuurya, "Ha nyuunyu mwaséaa ndiri ani?"
16 Simóoni Peéteri akamusea, "Weewe ni Masía, Mwaana wa Muluungu ˆari nkaasu."
17 Aho, Yéesu akamusea, "Watalariwa weewe Simóoni mwaana wa Yóona, sa isáare iri si utúunukuriirwe ni muuntu tuku, maa kaa, ni Taáta waani wa kurumwii.
18 Ni kuwyiira niise, weewe noo Peéteri, na mweeri ya mwaalaliwye* uhu, kiimya ndiri mpuka ya vaantu vaanduma, baa ngururu ja Ntarii si jiri daha kwiisiinda tuku.
19 Kuheera ndiri fungúwo ja Utemi wa Kurumwii. Isáare roroosi ˆuri chuunga aha weerwii kwa irina raani, kuva riri rachúungirwe kurumwii ni Muluungu. Na isáare roroosi ˆuri chungula aha weerwii kwa irina raani, kuva riri rachúngwiirwe kurumwii ni Muluungu."✡
20 Aho, Yéesu akavakaan'ya vapooji vaachwe kari vamuwyíiraa muuntu yoyoosi yeeye ni Masía tuku.

Yéesu Yoolusikira Uturikiri na Inkwya (Maáriki 8:31-9:1; Lúka 9:22-27)

21 Kwaandira mpiindi iyo, Yéesu ajáa aanda vawyiira vapooji vaachwe yoosea ni mpaka adome na Yerusaléemu, na uko ni mpaka apate uturikiri mukuulu. Ajáa avasea, turikiriwa ari ni vawosi, vakúúlu va veeneisi va Iguva na vakiindya va Miiro na ni mpaka uulawe. Siku ya katatu ni mpaka afufulwe.
22 Aho, Peéteri akamusumula Yéesu na ivarwii, maa akaanda mubaamirirya yoosea, "Mukúlu, ayo si yari kupata siku baa imwi vii tuku!"

---

* **16:18** ***mwaalaliwye:*** Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.
✡ **16:19** Laanga Matáayo 18:18.

23 Yéesu akamʉvalandʉkira Peéteri akamʉsea, “Irimʉ! Isunke mbere yaani, wookʉʉnhitahita, si wookiiririkana masáare ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, wookiiririkana ya vaantʉ.”

24 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Koonи mʉʉntʉ yoyoosi yoosaaka aantuube ni mpaka iisiite yeemweene, avaale mʉsaláaba waachwe kira siikʉ, aantuube.

25 Sa koonи mʉʉntʉ yoyoosi yoosaaka lamurirya nkaasʉ yaachwe, kiitaaha arи, maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆyookiitaaha nkaasʉ yaachwe sa niini, ʉwo lamurirya arи.

26 Kwatiite kʉnáálo che mʉʉntʉ kuturya weerʉ yoosi no kiitaaha nkaasʉ yaachwe? Bakʉ ni kiintʉ che mʉʉntʉ arи toola sa nkaasʉ yaachwe?

27 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arи na nkongojima ya Taáta na mirimʉ miija, aho kʉmʉriha arи kira mʉʉntʉ kwa kira ˆatʉmama.

28 Kimaarи noovawyiira, vamwaarи viingi viímire aha, si varи kukwya tʉkʉ mpaka vamoone Mwaana wa Mʉʉntʉ yookʉʉja Ʉtemii waachwe.”

17

Yéesu Yoovalandʉka Buuwo
(Maáriki 9:2-13; Lʉka 9:28-36)

1 Sikʉ mʉsasatʉ ˆjikalooke, Yéesu akamʉsʉmʉla Peéteri, Yaakúupu na mwaanaavo Yooháani, maa akaambʉka novo na luulwii ncholwii kijiraawii.

2 Mpiindi vajáa ʉko, akavalandʉka buuwo mbere yaavo. Kisho chaachwe kikalava ja mwaasʉ na ingo jaachwe jikava njerʉ chwee, ja kiweerʉ cha mwaasʉ.

3 Koonka, Músa na Elía vakavafʉmira, maa vakalʉʉsika ne.

4 Aho, Peéteri akamʉsea Yéesu, “Aai Mʉkúlʉ, vyabooha tʉveere haaha aha. Ndekera njeenge vivaanda vitatʉ, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía.”

5 Viintʉ Peéteri ˆajáa akaari yoolʉʉsika, ichu ˆroolava rikavawiikira. Sawúti ikafuma aho ichwii yoosea, “Ʉhʉ ni Mwaana waani ˆnamweenda, ˆneériwaa mʉtima ni yeeye, mʉteereri yeeye.”

6 Vara vapooji ˆvakateere jeyyo, vakalaala isi na inda ni woowa.

7 Maa kaa, Yéesu akʉʉja, akavasaasya, maa akavasea, “Inuki. Koofi tʉkʉ.”

8 Avo vapooji ˆvakiinule miiso, vakamoona Yéesu yeemweene, si vamoona mʉʉntʉ wiingi tʉkʉ.

9 Mpiindi ˆvagiritáa fuma luulwii, Yéesu akavalairirya yoosea, “Kari mumuwyíiraa mʉʉntʉ yoyoosi masáare aya tʉkʉ, fʉʉrʉ sikʉ Mwaana wa Mʉʉntʉ ˆari fʉfʉka fuma inkwyii.”

10 Vapooji vajáa vamuurya, “Sa che vakiindya va Miiro vaséaa ni mpaka Elía ʉʉje ta?”

11 Yéesu ajáa avasea, “Ni kimáári Elía ni mpaka uuje ta aviike
neeja masáare yoosi.
12 Maa kaa, ni kuvawyiira niise, Elía ahumula kuuja, novo
si vamutaanga tuku, na vamubweeyyirya uvi ja ˆvyeene
vasaaka. Viivyo Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo
turikiriwa mikonwii yaavo.”
13 Aho, vapooji vakataanga ni luusikira aari masáare ya
Yooháani Mubatisáaji.

Yéesu Yoomuhorya Mutavana ˆAri na Murimu Muvi
(Maáriki 9:14-29; Lúka 9:37-43)

14 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakagirite fuma luulwii,
vakafika kuuntu ˆkujáa na ira mpuka ya vaantu. Muuntu umwi
akamudomera Yéesu, akachwaama mbere yaachwe yoosea,
15 “Mukúlu, mulaange mwaana waani na riiso ra wuuja.
Yeeye atiite kiinkwiisha ˆchamutúrikiryaa maatuku vii. ˆKari
foo chamuváyyaa mootwii na mpiindi jiingi luujii.
16 Namuréetire na kwa vapooji vaako vamuhorye, maa kaa,
vasíindirwe.”
17 Aho, Yéesu akavasea, “Aka! Ihi mbyaala si irúmaa
na yakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na
nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureeti na aha.”
18 Aho, Yéesu akuuyamirirya ura murimu muvi, maa
ukafuma na hahara mutavana akahola.
19 Mpiindi ˆkujáa kusiina vaantu, vapooji vakadoma na kuri
Yéesu, maa vakamuurya kunu vari vooveene voosea, “Sa che
suusu tasíindirwe kuuseyya ura murimu muvi?”
20 Yéesu akavasea, “Sa viintu kuruma kwaanyu ni kudúúdi.
Kimaari noovawyiira, koon kuruma kwaanyu kuri kudúúdi
ja mpeke nduudi ya haradáali, sea muri luulu ulu, ‘Isunke aha
udome na kura na kwiisunka luri.’ Kuri nyuunyu kusiina
kiintu ˆkiri vasiinda tuku.
21 [Maa kaa, murimu muvi ja uhu si muri daha kuukibirya
bila yoomuloomba Muluungu, no kiirekya kurya tuku.]”

Yéesu Yoolusikira kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe
(Maáriki 9:30-32; Lúka 9:43-45)

22 Mpiindi Yéesu ˆajáa na vapooji vaachwe uko Galiláaya,
ajáa avasea, “Mwaana wa Muuntu valandukwa iise aviikwe
mikonwii ya vaantu,
23 kumuulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.”
Vapooji vaachwe ˆvakateere jeyyo, vakavisuula maatuku vii.

Kuriha Kóodi ya Kaaya Njija

24 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafike múuji wa
Kaperenáumu, vasaankan’yi kóodi ya Kaaya Njija ya Ijuva✡

✡ **17:24** Laanga Ufumo 30:13-16; 2 Masáare ya Mpiindi 24:9-14; Nehemía 10:32.

vakuuja na kuri Peéteri, maa vakamuurya, “Eri, mukiindya waanyu si aríhaa kóodi ya Kaaya Njija?”

25 Peéteri akavasea, “Hii, aríhaa.” Peéteri ˆakahindуke na kaayii, baa si analuusa chochoosi, Yéesu akava wa ncholo kuluusikira isáare ra kóodi. Akamuurya Peéteri, “Simóoni,* weewe jooli wookoona? Vatemi va ihi weeru vasáankan’yaa kóodi fuma kwa vaana vaavo, baku fuma kwa vaantu viingi?”

26 Peéteri akamusea, “Fuma kwa vaantu viingi.” Yéesu akamusea, “Koони ni jeyyo, vaana varekerwa vadiire kuriha kóodi.

27 Maa kaa, sa tudiire kuvakalarya, doma na irivii ukawumire ndowáno. Soompa ya ncholo ˆuri kwaata, asamya mulomo waachwe, shaana uri mpía mulomwii waachwe. Toola iyo mpía, doma kwaavo, ukarihe kóodi yaani na yaako.”

18

Ani ni Mukúúlu Utemii wa Kurumwii
(Maáriki 9:33-37; Lúka 9:46-48)

1 Mpiindi jira, vapooji vajáa vuuja na kuri Yéesu, maa vakamuurya, “Eri, ni ani noo mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii?”

2 Aho, Yéesu akamwaanirira musinga muduudi, akamwiimya katikati yaavo,

3 maa akavasea vapooji vaachwe, “Kimaari noovawyiira, kooni si muválandukire muve ja vasinga vaduudi, kikomi si muri kiingira vii tuku Utemii wa Kurumwii.

4 Sa jeyyo, muuntu yoyoosi ˆari kiikiimya na isi ja uhu musinga, noo mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii.

5 Yoyoosi ˆari muteengya musinga muduudi ja uhu kwa irina raani, va ari yookuunteengya niini.

Kuvahaanda Viingi Vabweeyye Uvi
(Maáriki 9:42-48; Lúka 17:1-2)

6 Maa kaa, kooni muuntu ari muhaanda umwi wa ava vadúúdi ˆvaanduma atumame uvi, ni pwee kwaachwe achuungirwe lwaala nkiingwii yaachwe, aburukiriwe kati na kati ya mayiya.

7 Ni mpolai kuri weeru sa yara masáare ˆyaháandaa vaantu vabweeyye uvi. Kuyerwa ni mpaka kuuje vii, maa kaa, ni mpolai kwa ura muuntu, ura ˆyooreeta uko kuyerwa.

8 Koони iyaanja au ijeo raako rakuháandire ubweeyye uvi, dumula urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire nkaaswii, uri iduúmu au ikoónchi kulookya kiingira mootwii si ˆurímaa wa siku ˆjisiina uhero uri na mayaanja yaviri na majeo yaviri.

* **17:25** Ni irina riingi Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

9 Na koonɨ riiso raako rakʉhá andire ʉbweeyye ʉvɨ, rɨnonkole ʉrɨfweite na kʉlɨ. Nɨ pwee yaako wɨingɨre na nkaaswii, ˆʉrɨ ipoócho kʉlookya kʉfweitɨrwa na mootwii wa Jehénamu ˆʉrɨ na miiso yoosi.

Lusímo lwa Muundi ˆYataahɨka
(Lúka 15:3-7)

10 Mʉlaange neeja, karɨ musínanalaa ʉmwɨ wa ava vadúúdi tʉkʉ, sa nɨ kʉvawyɨira niise, mirimʉ yaavo miija, sikʉ joosi yoónaa kisho cha Taáta waanɨ wa kurumwii. [

11 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ ʉʉja jo saakɨra no lamurirya kɨra ˆcharɨmɨra.]

12 Joolɨ mookoona? Koonɨ ʉmwɨ waanyu arɨ na muundi makumi ikimi (100), na muundi ɨmwɨ yarímɨire, che arɨ bweeyya? Sɨ arɨ reka jira muundi makumi keenda na keenda (99) luulwii, adome akasaake ɨra ɨmwɨ ˆyatáahikire tʉkʉ wʉʉ?

13 ˆArɨ kɨipata, kɨmaarɨ noovawyɨira, kʉva arɨ na cheerʉ maatʉkʉ vii sa ɨyo muundi ɨmwɨ kʉlookya viintʉ ˆavyeéndaa sa jira muundi makumi keenda na keenda sɨ ˆjarímɨire.

14 Viivyo, Taáta waanyu wa kurumwii sɨ asáakaa baa ʉmwɨ wa ava vadúúdi arɨmɨre tʉkʉ.

Mʉndʉʉ Waako Koonɨ Ahóniirye

15 Koonɨ mwaanaanyu ahóniirye kwaako, doma ʉkamʉwyɨire ʉvɨ waachwe, ʉve weewe na yeeye vii. Koonɨ akʉtéɨire, ʉmʉpátire mʉndʉʉ waako kei.

16 Maa kaa, koonɨ sɨ akʉtéɨire, tamanya na mʉʉntʉ wɨingɨ ʉmwɨ au vavɨrɨ, sa ‘Kɨra kɨloongi lamʉlwa kɨrɨ kwa vooni vavɨrɨ au vatatʉ.’✡

17 Koonɨ asíitire vateera avo, wyɨira mpuka yaako ya vaantʉ ˆvaanduma. Koonɨ asíitire kʉvateerera vaantʉ ˆvaanduma, mʉbweeyye kwaako ja mʉʉntʉ sɨ ˆamʉmányire Mʉlʉʉngʉ au ja mʉsaankan’yi kóodi.

18 Kɨmaarɨ noovawyɨira, isáare roroosi ˆmʉrɨ chuunga aha weerwii, kʉva rɨrɨ rachúungirwe kurumwii nɨ Mʉlʉʉngʉ. Na isáare roroosi ˆmʉrɨ rɨchʉngʉla aha weerwii, kʉva rɨrɨ rachúngwɨirwe kurumwii nɨ Mʉlʉʉngʉ.✡

19 Kei kɨmaarɨ noovawyɨira, koonɨ vaantʉ vavɨrɨ viirúmɨire aha weerwii kwa isáare roroosi ˆvarɨ loomba, Taáta waanɨ wa kurumwii vaheera arɨ.

20 Sa hohoosi hara ˆvarɨ kiijiinga vaantʉ vavɨrɨ au vatatʉ kwa irina raanɨ, nɨɨnɨ kʉva ndɨrɨ hamwɨ novo.”

Kʉsea Yasírire

21 Aho, Peéteri akʉʉja na kʉrɨ Yéesu, maa akamuurya, “Mʉkúlʉ, mwaaniitʉ aahonerye kangaɨ na ntuube mʉsea yasírire? Eri, baa fʉʉrʉ mufungatɨ wʉʉ?”

✡ **18:16** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 19:15. ✡ **18:18** Laanga Matáayo 16:19.

22 Yéesu akamʉsea, “Sɨ nookʉsea mara mufungatɨ vii tʉkʉ, maa kaa, mufungatɨ mara makumi mufungatɨ (7x70).”*

Lusímo lwa Mʉtʉmami sɨ ˆAséaa Yasírire

23 “Sa jeyyo, ʊtemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ʉlʉ. Mʉtemi ʉmwɨ asaakáa sʉmʉla mpía jaachwe ˆng’eene adaayyáa fuma kwa vatúmwa vaachwe.

24 ˆAkaande ʉwo mʉrɨmo, akareterwa mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆajáa na noongwa ya taláanta† mayana ikimi rɨmwɨ (10,000).

25 ʊwo mʉtúmwa akava asiina cho rɨha tʉkʉ. Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akalamʉla avawe iyoombe ye-eye, muki waachwe, vaana vaachwe, na viintʉ vyaachwe vyoosi sa ɨyo noongwa ɨrɨhwe.

26 Aho, ʉra mʉtúmwa akachwaama mbere yaachwe, akamʉsea, ‘Ee Mʉkúlʉ, yimirirya, kʉrɨha ndɨrɨ noongwa yaako yoosi.’

27 Mʉtemi akamoonera mbavariri, akasea ɨra noongwa yasírire, maa akamʉrekera alooke.

28 Maa kaa, ʉra mʉtúmwa ˆakafike weerwii, akalʉmana na mʉtúmwa mwiiwaachwe ˆmweene ajáa na noongwa yaachwe ya mpía ja dináari igana rɨmwɨ (100). Aho, akamʉkwaata, maa akamukurukan’ya nkiingwii kʉnʉ yoomʉsea, ‘Rɨha noongwa yaanɨ!’

29 ʊra mʉtúmwa mwiiwaachwe akachwaama, akiilomboola yoosea, ‘Nookʉloomba yimirirya, rɨha ndɨrɨ noongwa yaako yoosi vʉʉ.’

30 ʊra mʉtúmwa akasiita gɨgɨrɨ. Aho, akatamanya noo mʉvɨɨka mʉnyololwii mpaka arɨhe noongwa yoosi.

31 Vatúmwa viivaachwe ˆvakoone ˆcheene ʉwo mʉtúmwa amʉbwéeyyiriirye mwiiwaachwe, vakakalala maatʉkʉ vii, maa vakɨɨta muwyɨɨra mweenenyuumba waavo ˆcheene kɨfúmɨɨre.

32 Mʉtemi akamwaanɨrɨra ʉra mʉtúmwa, maa akamʉsea, ‘Weewe ʉrɨ mʉtúmwa mʉvɨ. Nɨɨnɨ naséire noongwa yaako yasírire sa wʉʉnóombire.

33 Eri, sɨ vyaasaakwa baa weewe ʉmʉlaange mwiiwaako na riiso ra wʉʉja ja ˆvyeene nɨɨnɨ nakʉlá angire na riiso ra wʉʉja tʉkʉ wʉʉ?’

34 Aho, mʉtemi na nkalari akamʉtwaala ʉra mʉtúmwa na mʉnyololwii, ʉko aturikiriwe mpaka arɨhe noongwa yoosi vʉʉ.

---

* **18:22** ***mufungatɨ mara makumi mufungatɨ (7x70):*** Ɨhɨ nɨ mpírɨ ya Kɨeburanía, noo kʉsea yasírire baa kʉvala tʉkʉ. † **18:24** ***taláanta:*** Nɨ isáare ra Kɨgiríki noo kʉsea mpía. Taláanta ɨmwɨ ya chúuma cha mpía nɨ ja mʉsáala wa mʉʉntʉ wa myaaka ikimi na mʉsasatʉ (16) ɨjáa.

35 Viivyo baa Taáta waani wa kurumwii ari vabweeyyirya kira umwi waanyu kooni si amuséire mwiiwaachwe yasírire na mutima waachwe woosi.”

19

Kusiita Muki
(Maáriki 10:1-12)

1 Yéesu ^akamarikirye kuluusika masáare aya, akalooka fuma Galiláaya, akatamanya fuuru isi ya Yudéea nyambuko ya luuji lwa Yorodáani.

2 Mpuka nkuulu ya vaantu ikamutuuba, uko akavahorya.

3 Vamwi va Mafarisáayo vakuuja noo muyera. Vakamuurya voosea, “Eri, Miiro yaruma muuntu kumureka muki waachwe sa kiintu chochoosi wuu?”

4 Akuuyirya akavasea, “Si munasoma tuku wuu? Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, aho ncholo, Muúmba ‘ajáa avuumba muuntu mulume na muuntu muki,’✡

5 ne akasea, ‘Sa jeyyo, muuntu mulume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, novo vaviri kuva vari muviri umwi.’✡

6 Sa jeyyo, si vari kuva vaviri tuku, ni muviri umwi. Jeyyo, ^cheene akiluman’ya Muluungu, muuntu si ari nanukula tuku.”

7 Aho, vakamusea, “Sa che de Músa aturumira kumwaandikira muki taláka no mureka?”✡

8 Yéesu akavasea, “Músa avarekera mundooreka vadala vaanyu, sa ufafu wa mitima yaanyu. Maa kaa, keende aho ncholo si vijáa jeyyo tuku.

9 Ni kuvawyiira niise, muuntu yoyoosi ^ari musiita muki waachwe kooni si sa kuyeenda na mulume wa muuntu, maa aloole muki wiingi, uwo kuva ari yooyeenda na muki wa muuntu.”

10 Aho, vapooji vaachwe vakamusea, “Kooni noo ^viri jeyyo kwa muki na mulume, ni vyaangu kudiira kuloola!”

11 Yeeye akavasea, “Si voosi vari daha ruma ukiindya uhu tuku, maa kaa, vara ^vaámbiririwaa ni Muluungu.

12 Vaantu viingi vavyaalwa matowáashi, viingi vabweeyyiwa matowáashi ni vaantu, na viingi valamula kuva matowáashi sa Utemi wa Kurumwii. Ura ^ari daha hokera ukiindya uhu ni uuhokere.”

Yéesu Yoovatalarya Vasinga
(Maáriki 10:13-16; Lúka 18:15-17)

13 Aho, vasinga vaduudi vakareetwa na kuri Yéesu sa avavikire mikono yaachwe na avaloombere. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya vara vaantu ^vavareetáa.

✡ **19:4** Laanga Ncholo 1:27. ✡ **19:5** Laanga Ncholo 2:24. ✡ **19:7** Laanga Nkumbukira ya Miiro 24:1.

14 Yéesu akavasea, “Vareki vasinga vaduudi vuuje na kuri niini, kari muvakitire tuku! Sa Utemi wa Kurumwii ni sa vaantu ˆvari ja ava vasinga.”
15 Aho, Yéesu akavatalarya avo vasinga, maa akiinuka aho haantu.

Kuheewa Nkaasu ya Siku ˆJisiina Uhero
(Maáriki 10:17-31; Luúka 18:18-30)

16 Haaha, muuntu umwi akuuja na kuri Yéesu, maa akamuurya, “Mukiindya, ni kiintu che kiija ndiri bweeyya sa mpokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero?”
17 Yéesu akamusea, “Sa che wookuunjurya kiintu kiija? Kwatiite umwi vii noo muuja. Koon woosaaka upate nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, kwaatya ndairiri jaachwe.”
18 Uwo muuntu akamuurya, “Ulairiri urikwi?” Yéesu akamusea, “Kari wuúlaa tuku, kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku, kari wiívaa tuku, kari ulóngowereryaa muuntu tuku,
19 uvanyemye vala íyo na taáta waanyu, na mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.”✡
20 Uwo mutavana akamusea, “Ayo yoosi nayakwaatya, che kei chookeeheka kuri niini?”
21 Yéesu akamusea, “Koon woosaaka uve usiina ˆchakeeheka kwaako, tamanya ukavae iyoombe máari ˆuri nojo na mpía ˆuri turya uvaheere vakiva. Jeyyo, turya uri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda wuuntuube.”
22 Uwo mutavana ˆakateere jeyyo, akiirya mutima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatuku vii ajáa.
23 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Kimaari noovawyiira, kuva viri vyafafa maatuku vii kwa vasúngaati kwiingira Utemii wa Kurumwii.
24 Kei ni kuvawyiira niise, ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni kulookya musúngaati kwiingira na Utemii wa Muluungu.”
25 Vapooji ˆvakateere ayo, vakatuluvalatuluvaala, maa vakamusea, “Ni ani de ˆari daha lamuririwa?”
26 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, “Kwa vaantu si vidáhikaa tuku, maa kaa, kwa Muluungu viintu vyoosi vyadáhikaa.”
27 Aho, Peéteri akamusea, “Laanga! Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba. Che turi turya?”
28 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, mpiindi viintu vyoosi ˆviri bweeyyiwa ufya, Mwaana wa Muuntu kiikala ari ichuumbii ra kitemi ra nkongojima. Na nyuunyu vara

✡ **19:19** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkumbukira ya Miiro 5:16-20; Valáawi 19:18.

ˆmuuntúubaa, kiikala mʉrɨ machuumbii ikimi na yavɨrɨ moojilamʉrira nkolo ikimi na ivɨrɨ ja Isiraéeli.✡

29 Na kɨra mʉʉntʉ ˆareka nyuumba, au vaanaavo, au marʉʉmbʉ, au taáta, au íyo, au vaana, au mawʉnda sa nɨɨnɨ, hokera arɨ mara igana rɨmwɨ (100) kʉlookererya, na hokera arɨ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

30 Maa kaa, vara va ncholo veera varɨ mukirii, na vara va mukirii kʉva varɨ va ncholo.

20

Lusímo lwa Vatʉmami Iwundii ra Misabíibu

1 Ʉtemi wa Kurumwii, wiifwíine na mʉʉntʉ ˆajáa na iwʉnda ra misabíibu. Ʉwo ajáa afuma namʉtóondo noo saaka vibarúwa sa iwundii kwaachwe.

2 Akiirʉmira novo kʉvariha mpía ya dináari ɨmwɨ kwa sikʉ, maa akavatwaala na iwundii raachwe ra misabíibu.

3 Mpɨɨndɨ jo yʉʉrira ng'oombe, akafuma, akashaana vɨɨngɨ viímire isóokwii baa mʉrɨmo tʉkʉ.

4 Akavasea, 'Baa nyuunyu tamanyi na iwundii raanɨ ra misabíibu mʉkatʉmame, na nɨɨnɨ varɨha ndɨrɨ kɨra ˆcheene Miiro yaruma.'

5 Jeyyo vakatamanya. Ʉwo mweeneiwʉnda akafuma kei mpɨɨndɨ ja mpoloonge, na mpɨɨndɨ ja cháámuusi, akabweeyya vivira.

6 Baa mpɨɨndɨ jo fyʉʉla ng'oombe akafuma kei. Aho isóokwii, akashaana vaantʉ vɨɨngɨ viímire, maa akavuurya, 'Sa che mwiímire aha chobu baa mʉrɨmo tʉkʉ?'

7 Novo vakamʉsea, 'Sa kusiina mʉʉntʉ ˆatʉhíire mʉrɨmo tʉkʉ.' Yeeye akavasea, 'Baa nyuunyu tamanyi mʉkatʉmame iwundii raanɨ ra misabíibu.'

8 ˆƗkafike niiwʉlo, mweeneiwʉnda ra misabíibu akamʉsea mʉtʉmami ˆiímiriraa vatʉmami vaachwe, 'Vaanɨrire vatʉmami voosi ʉvarihe mʉsáala waavo. Waandɨre na ʉra ˆakíimikiriirye fʉʉrʉ ʉra wa ncholo.'

9 Vara vatʉmami ˆvajáa vaheewa mʉrɨmo mpɨɨndɨ jo fyʉʉla ng'oombe, kɨra mʉʉntʉ akarɨhwa mpía ya dináari ɨmwɨ.

10 Vara va ncholo ˆvakʉʉje, vakiisea rɨhwa varɨ ˆjiri foo kʉlookya vara vɨɨngɨ. Maa kaa, kɨra mʉʉntʉ akarɨhwa mpía ya dináari ɨmwɨ.

11 Vakahokera mpía jaavo, maa vakaanda mʉng'ʉʉrira mweeneiwʉnda,

12 voosea, 'Vaantʉ ava ʉvahíire mʉrɨmo mpɨɨndɨ jo fyʉʉla ng'oombe vatámamire kwa isaa rɨmwɨ vii. Ha de jooli ʉvaríhire hamwɨ na suusu ˆtayímiriirye uruto wa mʉrɨmo na ivááva ra mwaasʉ chobu?'

✡ **19:28** Laanga Danyéeli 7:9-14.

13 Aho, ura mweeneiwunda akamusea umwi waavo,
'Kijeengi, si nakukwáatire matu tuku! Eri, si twaari twiirúmiire
mariho ya mpía ya dináari imwi tuku wuu?
14 Sumula kira ^kikutéire, wiitamanyirye. Niini nalámwiire
kumuheera uhu akíimikiriirye hamwi na weewe.
15 Eri, Miiro si yaruma niini kutumia máari jaani ja ^vyeene
noosaaka tuku wuu? Eri, wookoona usuungu sa viintu niini
naboohya inda wuu?'"
16 Yéesu akamusea, "Jeyyo, vara va mukirii, kuva vari va
ncholo, na vara va ncholo, kuva vari mukirii."

Yéesu Yooluusa Inkwya na Ufufúuko Waachwe lwa Katatu
(Maáriki 10:32-34; Lúka 18:31-34)

17 Mpiindi Yéesu ^aambukáa na Yerusaléemu, ajáa avasumula
vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii. Aho, akavasea,
18 "Ni kaambuka tiise na Yerusaléemu, na Mwaana wa
Muuntu viikwa ari mikonwii ya vakúúlu va veeneisi va Ijuva
na vakiindya va Miiro. Voovo luusa vari irya akwye.
19 Kumukwaatya vari mikonwii ya vaantu si ^vari Vayahúudi
sa vamuvae mijeléedi na vamuning'in'ye musaláabii fuuru
akwye. Maa kaa, siku ya katatu fufuka ari!"

*Kuloomba kwa Íyo Waala Yaakúupu na Yoohá*ani
(Maáriki 10:35-45)

20 Aho, íyo waala vaana va Sebedáayo akadoma na kuri
Yéesu hamwi na vaana vaachwe, akamwiinamira, maa
akamuloomba amubweeyyirye kiintu kimwi.
21 Yéesu akamuurya, "Che woosaaka?" Ne akasea,
"Nooloomba vaana vaani ava vaviri umwi iikale mukono
waako wa kumooso, na wiingi mukono waako wa kulume
Utemii waako."
22 Yéesu akamusea, "Si wootaanga ^cheene wooloomba tuku.
Eri, daha muri kunyweera nduvo ^ng'eene ndiri nyweera niini
wuu?" Vakasea, "Daha turi."
23 Yéesu akavasea, "Nduvo yaani kiinyweera muri, maa kaa,
kwiikala mukono waani wa kulume na wa kumooso si viri
vyaani kuvaheera tuku. Nkalo ijo ni sa vara ^viimiriwa neeja
ni Taáta waani."
24 Vapooji vara viingi ikimi ^vakateere jeyyo, maa
vakavakalarira vara vanduu vaviri.
25 Maa kaa, Yéesu akavaanirira voosi, maa akavasea,
"Mwamányire vakúúlu va vaantu si ^vari Vayahúudi,
vaviimiriraa vaantu vaavo na nguruu, na vakúúlu vaavo
valáiraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo."
26 Kuri nyuunyu si noosaaka vive jeyyo tuku. Kiri vyoova
jeyyo, muuntu ^yoosaaka ave mukúúlu kwaanyu, ni mpaka
ave mutumami waanyu.✡

✡ **20:26** Laanga Yoohá*ani* 13:12-17.

27 Kei, muuntu yoyoosi ˆyoosaaka kuva wa ncholo kwaanyu,
ni mpaka ave mutúmwa waanyu.
28 Viivyo Mwaana wa Muuntu si uuja jo tumamirwa tuku,
maa kaa, uuja sa ji avatumamire vaantu, kei atoole nkaasu
yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ˆvari foo.

Yéesu Yoohorya Vahoku Vaviri
(Maáriki 10:46-52; Lúka 18:35-43)

29 Mpiindi Yéesu na vapooji vaachwe ˆviinukáa fuma Yeríiko,
mpuka nkuulu ya vaantu ijáa yavatuuba.
30 Mbarimbari ya njira, vajáa viíkyiire vahoku vaviri.
ˆVakateere Yéesu yoolooka, vakatula isóso voosea, "Yéesu
Mweenevyoosi, Sha Daúdi, tulaange na riiso ra wuuja!"
31 Mpuka ya vaantu ikavadalavya vareke tula isóso, maa
kaa, voovo vakadoomererya tula isóso voosea, "Ee Sha Daúdi,
Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra wuuja aai!"
32 Yéesu akiima, maa akavaanirira yoosea, "Che moosaaka
nivabweeyyirye?"
33 Novo vakasea, "Mweenevyoosi, toosaaka toone."
34 Yéesu akavoonera mbavariri, akavasaasya miiso yaavo.
Hahara miiso yaavo yakatuunukuka, novo vakamutuuba.

21

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Maáriki 11:1-11; Lúka 19:28-40; Yoohaani 12:12-19)

1 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakasengerere fika
Yerusaléemu, vakafika iturii ra Besifáage, Luulwii lwa
Miseitúuni. Aho, Yéesu akavatuma vapooji vaachwe vaviri,
2 akavasea, "Tamanyi na iturii ˆririi aho mbere, na ˆmuri fika
vii shaana muri ndákwi ˆyachúungirwe na mwaana waachwe.
Jichunguli muundetere.
3 Koonii muuntu avuúriirye chochoosi musei, 'Mweenevyoosi
yoojisaaka,' na uwo muuntu varekera arii chaangu."
4 Masáare aya yafumira sa masáare ˆyaluuswa ni muláali na
mutwe yakiimane,
5 "Vawyiire vaantu va múuji wa Sayúuni,
laangi Mutemi waanyu yookuuja!
Ahola na iivérekiirye ndákwi,
ˆng'eene iri hamwi na mwaana."✡
6 Vara vapooji vaviri vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa
valáiririiwe ni Yéesu.
7 Vakiireeta ira ndákwi na mwaana waachwe, vakaala ingo
jaavo myoongwii ya ijo ndákwi, maa Yéesu akaambuka.
8 Mpuka nkuulu ira ˆyamutuubáa vakaala ingo njirii na
viingi vakatema matáampi ya miti, maa vakaala njirii.

✡ **21:5** Laanga Sakaría 9:9.

9 Vaantʉ vara ˆvajáa vamʉlóngorɨɨre na vara ˆvamutuubáa,
vatʉláa isóso voosea,
“Adʉʉmbwe Sha Daúdi,
atalariwa yeeye ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʉVA!
Kʉdʉʉmbwe kurumu mweerimweeri.”✡
10 Yéesu ˆakɨɨngire Yerusaléemu, múuji woosi ʉkajimbʉka
maatʉkʉ vii. Aho, vakaanda kiiyurya, “Ʉhʉ nɨ ani?”
11 Mpuka ya vaantʉ ɨra ˆɨjáa na Yéesu vakavasea, “Ʉhʉ nɨ
Yéesu mʉláali na mʉtwe kufuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya.”

Yéesu Kaayii Njija ya Ijʉva
(Maáriki 11:15-19; Lúka 19:45-48; Yoohá ani 2:13-22)

12 Yéesu akɨɨngɨra waámii ya Kaaya Njija ya Ijʉva, akaanda
vakibirya vaantʉ voosi ˆvaváa iyoombe no wʉla viintʉ sa
vamʉtoorere Ijʉva. Akakʉndʉla méesa ja vaantʉ ˆvawʉlanáa
mpía na akakʉndʉla machuumbi ya vaantʉ ˆvaváa iyoombe
njɨva.
13 Aho, akavasea, “Masáarii ˆYarɨ Mpeho vyaandɨkwa,
‘Nyuumba yaanɨ kaanɨrɨrwa ɨrɨ nyuumba yo mʉloomba
Mʉlʉʉngʉ.’✡ Maa kaa, nyuunyu mwɨɨválandwɨɨre ɨkava
‘mpaanga ya viívi.’✡”
14 Vahoku na vivete vajáa vʉʉja na Kaayii Njija na yeeye
akavahorya.
15 Maa kaa, vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Mi-
iro ˆvakoone viintʉ ˆvihwáalaryaa ˆvyeene Yéesu abweeyyáa,
kei na viintʉ vasinga ˆvɨɨmbáa waámii ya Kaaya Njija voosea,
“Adʉʉmbwe Mwaana wa Daúdi,” vakakalala.
16 Aho, vakamʉsea, “Eri, sɨ wooteera ˆcheene ava voolʉʉsa
tʉkʉ wʉʉ?” Yéesu akavasea, “Hɨɨ. Sɨ mʉnasoma Masáare ˆYarɨ
Mpeho ˆcheene yalʉʉsa tʉkʉ wʉʉ? Yalʉʉsa,
‘Kwa mɨlomo ya vaana vaduudi na nkuumbu,
wiikiimanirya dʉʉmbɨ.’✡”
17 Aho, akavareka maa akalooka na weerwii ya múuji fʉʉrʉ
iturii ra Besanía kʉʉntʉ ˆalaala uchikʉ ʉwo.

Mʉsaambu Wookʉʉma
(Maáriki 11:12-14, 20-24)

18 Namʉtóondo vii mpɨɨndɨ Yéesu ˆahɨndʉkáa na múujii,
akaavwa nɨ njala.
19 Aho, akoona mʉsaambu mbarɨmbarɨ ya njɨra,
akʉʉtamanyirya, maa kaa, sɨ ashaana kɨɨntʉ tʉkʉ, akashaana
masaambɨ vii. Aho akʉʉsea, “Sɨ ʉkatuungire ndɨɨwa kei vii
kaa tʉkʉ!” Haaho, mʉsaambu ʉkanyaamala.
20 Vapooji vaachwe ˆvakoone jei, vakahwaalala maatʉkʉ vii
voosea, “Joolɨ vivíire mʉsaambu ʉnyaamale chaangʉ jei?”

✡ **21:9** Laanga Sabúuri 118:25-26. ✡ **21:13** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **21:13** Laanga Yeremía 7:11. ✡ **21:16** Laanga Sabúuri 8:2.

21 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, koonи muvíire na
kuruma baa kuva na kivundu tuku kura mitimii yaanyu, si
muri daha tumama iki ˆkiviire vii kuri uhu musaambu tuku.
Maa kaa, daha muri kulusea ulu luulu, ‘Kuurika ukafweitirwe
mayiyii,’ novyo kuva viri jeyyo.
22 Chochoosi ˆmuri loomba mpiindi ˆmoomuloomba
Muluungu, koonи mooruma, kipata muri.”

Yéesu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe
(Maáriki 11:27-33; Lúka 20:1-8)

23 Yéesu ˆakafike Yerusaléemu, akiingira na waámii ya Kaaya
Njija, maa akaanda kiindya. Aho, vakúúlu va veeneisi va
Ijuva na vawosi va Vayahúudi vakuuja na kuuntu ˆakiindyáa,
maa vakamuurya, “Ni kwa wiimiriri urikwi wootumama
aya masáare? Na ni ani akuheera wiimiriri uhu?” 24 Yéesu
akavasea, “Naani kuvuurya ndiri kiintu kimwi. Kooni
muúyiirye, naani vawyiira ndiri ni kwa wiimiriri urikwi
nootumama aya masáare.
25 Ubatíiso wa Yooháani ni hai ˆwafuma? Ni kurumwii baku
kwa vaantu?” Vakaluusikan’ya voovo kwa voovo voosea,
“Kooni taséire, ‘Wafuma kurumwii,’ sea ari, ‘Haaha amwi si
mumuruma?’
26 Maa kaa, kooni taséire, ‘Wafuma kwa vaantu,’ tookoofa
mpuka ya vaantu, sa voosi vamuruma Yooháani ni muláali na
mutwe wa Muluungu.”
27 Sa jeyyo vakamusea Yéesu, “Iyau, si tamányire tuku.” Ne
akavasea, “Baa niini si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi
nootumama aya tuku.”

Lusímo lwa Vaana Vaviri

28 “Jooli mookoona? Muuntu umwi ajáa atiite vaana vavíri.
Akamudomera ndaambere, maa akamusea, ‘Mwaana waani,
tamanya ukatumame iwundii ra sabíibu isiku.’
29 Mwaana waachwe akamutatula yoosea, ‘Si ndiri doma
tuku!’ Mpiindi ˆjikalooke, akavalandula miryuungu yaachwe
akatamanya.
30 Aho, ura moosi akamudomera mwaana waachwe wiingi
akamuwyiira vivira. Uwo akamurumira yoosea, ‘Taáta
tamanya ndiri,’ maa kaa, si atamanya vii kaa tuku.
31 Ni arikwi kati ya ava vavíri ˆatumama kira ˆcheene taáta
waavo asaakáa?” Novo vakamusea, “Ni ura wa ncholo.”
Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, vasaankan’yi kóodi na
vahéngeeti voovalongorera kiingira na Utemii wa Muluungu.
32 Yooháani uuja na kwaanyu kuvoonekya njira ya uwoloki,
nyuunyu si mumuruma tuku, maa kaa, vasaankan’yi kóodi
na vahéngeeti vamuruma. Baa neembe moona ayo, mpiindi
ˆjikalooke si mwavalanduka na mumurume tuku.

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlu va Vayahúudi na Varimi Vavi
(Maáriki 12:1-12; Lúka 20:9-19)

33 Teereri lusímo lwiingi. Kwajáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa na iwunda. Aho iwundii raachwe, ajáa ahaanda misabíibu, akariingirirya lukaande, akasiimba iduundu ro fuunchira sabíibu so tengenesera diváai na akajeenga kivaanda kiliihi cho rindiriira. Aho, akavakojya varimi iro iwunda, maa yeeye akakera njira.

34 Mpiindi jo chwa ^jikafike, akavatuma vatumami vaachwe vakasumule haantu haachwe ha ndiiwa fuma kwa avo varimi.

35 Vara vaantu ^vakojiwa vakavakwaata vara vatumami, umwi vakamuvaa, wiingi vakamuulaa na wiingi vakamuvaa na mawye.

36 Aho, mweeneiwunda akatuma vatumami viingi ^vari foo kulookya vara va ncholo, novo vakavabweeyyirya uvi vivira.

37 Lo kiimikirirya akamutuma mwaana waachwe na kwaavo kunu yookiisea, 'Kumunyemya vari mwaana waani.'

38 Maa kaa, vara ^vakojiwa iwunda ^vakamoone mwaana waachwe vakiiwyiira, 'Uhu noo mupaari wa iri iwunda. Hendi tumuulae, maa upaari waachwe uve wiiswi!'

39 Jeyyo, vakamukwaata, vakamufweitiira na weerwii ya iwunda ra misabíibu, maa vakamuulaa.

40 Haaha ^ari kuuja mweeneiwunda ra misabíibu, ni jooli ari vabweeyya avo vaantu avakojya?"

41 Vakamusea, "Na nkalari vamala ari avo vavi! Aho, vakojya ari iwunda ra misabíibu vaantu viingi ^veene viindoomuriha ndiiwa mpiindi jo chwa."

42 Yéesu akavasea, "Eri, si munasoma Masáare ^Yari Mpeho ^cheene yaluusa tuku wuu?

'Iwye ^rasiitwa ni vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.
IJUVA atúmamire isáare iri,
noro rabooha na ni iyeni maatuku vii miiswii yiitu.'✡

43 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise, Utemi wa Muluungu seyyiwa uri kwaanyu, na heewa vari vaantu va isi jiingi ^veene vari daha kuvyaala ndiiwa jaachwe.

44 Kira muuntu ^awíjaa mweeri ya iwye iri, ng'enyekang'enyeka ari, na ura ^riri muwyiira chiniika ari kamwi."✡

45 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo ^vakateere símo ja Yéesu, maa vakataanga ni voovo joovaluusa.

46 Vakasaaka njira yo mukwaata, maa kaa, vakoofa ira mpuka ya vaantu sa vamoonáa ja muláali na mutwe wa Ijuva.

✡ **21:42** Laanga Sabúuri 118:22-23. ✡ **21:44** Laanga Isáaya 8:14-15; Danyéeli 2:31-45.

22

Lusímo lwa Ngovi ya Ilóola
(Lúka 14:15-24)

1 Yéesu akaluusika na Mafarisáayo kei kwa símo, akavasea,
2 "Utemi wa Kurumwii wiifwíine na mutemi umwi ˆajáa iimya neeja ngovi ya ilóola ya mwaana waachwe.
3 Akavatuma vatumami vaachwe, vakavaanirire vara vaantu ˆajáa avaláarikire vuuje na ngovii, novo vakasiita kuuja.
4 Akatuma vatumami viingi kei, akavasea, 'Vasei vara ˆvaláarikirwe, ngovi yahúmwiire sa nyuunyu, nahúmwiire baa siinja nkabaako jaani ja ng'oombe na njiiku ˆjanona. Teengi na ngovii.'
5 Vara ˆvaláarikirwe baa si vavikwaatya tuku, vakiilookera, umwi na iwundii kwaachwe, wiingi na mirimwii yaachwe.
6 Viingi vakavakwaata vara vatumami, vakavabweeyyirya vyaviiha na vakavuulaa.
7 Ura mutemi akakalala maatuku vii, akatuma mpuka ya valwi nkoondo vaachwe ikavamala vara vuulai, na múuji waavo vakuumala na mooto.
8 Aho, akavasea vatumami vaachwe, 'Ngovi ya ilóola yahúmwiire kiimiwa neeja, maa kaa, vara ˆnavalaarika si vavalwa viima neeja vuuje tuku.
9 Haaha tamanyi na kuuntu njira ˆjalumana, mumulaarike kira muuntu ˆmuri moona uuje na ngovii.'
10 Aho, vara vatumami vakafuma vakadoma na kuuntu njira ˆjalumanira, vakavateengya vaantu voosi ˆvavashaana, vavi na vaaja. Baanka ya ngovi ikamema vayeni.
11 Maa kaa, mutemi ˆakiingire sa avoone vayeni va ngovi, akamoona muuntu umwi asiina ingo ya ngovi ya ilóola.
12 Mutemi akamuurya, 'Kijeengi, jooli wiíngiire na kunu baa ingo ya ngovi tuku?' Ura muuntu ajáa asiina cho luusa tuku.
13 Aho, mutemi akavasea vatumami vaachwe, 'Muchuungi mikono na mawulu na mumufweite na weerwii kuri na kilwirya, uko kuva kuri na kiriro no sha mayeo.'
14 Sa vara ˆvaanirirwa ni foo vari, maa kaa, vara ˆvasaawulwa ni vake."

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari
(Maáriki 12:13-17; Lúka 20:20-26)

15 Aho, Mafarisáayo vakatamanya, maa vakiita noo kiimya neeja muryuungu wo mukwaata kwa masáare yaachwe mweeneevyo.
16 Vakavatuma vapooji vaavo hamwi na vaantu va mutemi Heróode voosea, "Mukiindya, takumányire weewe ni muuntu ˆulúusaa kimáári, na wakíindyaa njira ya Muluungu kwa

kɨmáárɨ baa sɨ ulάangaa ukúúlu wa muuntu tuku. Weewe sɨ ulάangaa buuwo tuku.
17 Hoonɨ tuwyiire, joolɨ wookoona? Ndairiri jaruma muuntu arihe kóodi kwa Kaisáari, baku tuku?"
18 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miryuungu yaavo mivɨ, akavasea, "Nyuunyu vakweembi, amwɨ mooyera kuuntea?
19 Hoonɨ nyonekyi mpía yo rihira kóodi." Maa vakamuretera mpía ya dináari.
20 Ne akavuurya, "Buuwo ihɨ na irina irɨ nɨ vya ani?"
21 Vakamusea, "Nɨ vya Kaisáari." Aho, Yéesu akavasea, "Haaha, vya Kaisáari muheeri Kaisáari, na vya Mululungu muheeri Mululungu."
22 ^Vakateere jeyyo, vakahwaalala maatuku vii. Aho, vakamureka, vakiilookera.

Kuloola na Ufufúuko
(Maáriki 12:18-27; Lúka 20:27-40)

23 Siku yiiyo, Masadukáayo, noo kusea vara ^vaséaa kusiina kufufuka tuku, vakuuja na kurɨ Yéesu. Aho, vakamusea,
24 "Mukiindya, Músa asea, 'Koonɨ muuntu akwíire baa kuva na vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amupaale uwo mulala sa amuvyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwya.'✡
25 Haaha miitu kujáa kwatiite vaana valume mufungatɨ va muuntu umwɨ. Ura wa ndaambere akaloola muki, uhu akakwya, na sa viintu ajáa asiina mwaana, akamurekera mwaanaavo ura mulala.
26 Kiintu kiikyo kikafumira kwa mwaanaavo wa kavirɨ, na wa katatu, na fuuru wa mufungatɨ.
27 Maa reeru, ura muuntu muki ne akawulala.
28 Haaha, siku ira ya ufufúuko ura muuntu muki nɨ muki wa ani arɨ kuva? Sa voosi mufungatɨ vamuloola."
29 Yéesu akavasea, "Mwahóniirye sa sɨ mumányire Masáare ^Yarɨ Mpeho na ngururu ja Mululungu tuku.
30 Mpiindi ja ufufúuko, vaantu sɨ vakalóorire noo loolwa tuku, voovo kuva varɨ ja mirimu miija ya kurumwii.
31 Maa kaa, kwa ufufúuko wa vaantu ^vaakwya sɨ munasoma kira Mululungu ^avawyiira, yoosea,
32 'Niini nɨ Mululungu wa Aburaháamu, Mululungu wa Isaka, Mululungu wa Yaakúupu tuku wuu'?✡ Yeeye sɨ Mululungu wa vaantu ^vaakwya tuku, yeeye nɨ Mululungu wa ^varɨ nkaasu."*
33 Mpuka ya vaantu ^vakateere jei, vakahwaalariwa nɨ ukiindya waachwe.

✡ **22:24** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:5-6. ✡ **22:32** Laanga Ufumo 3:6.

* **22:32** ***sɨ Mululungu wa vaantu ^vaakwya tuku, yeeye nɨ Mululungu wa ^varɨ nkaasu:*** Mpiindi Mululungu ^alusáa jei, ava vaantu vajáa vaakwya kalɨ vii. Haaha kiintu Mululungu ^alusa aha, ava vaantu nɨ nkaasu varɨ kimutima hamwɨ na yeeye.

Ʊlairiri Mʉkʉʉlʉ Kʉlookya Yoosi
(Maáriki 12:28-34; Lúka 10:25-28)

34 Mafarisáayo ˆvakateere Yéesu avatúunikire mɨlomo
Masadukáayo, maa vakiijiinga hamwɨ.
35 Ʊmwɨ waavo ˆmweene ajáa mukiindya wa Miiro aka-
muurya Yéesu ko mʉyera,
36 "Mukiindya, ʉrɨkwɨ noo ʉlairiri mʉkʉʉlʉ kʉrɨ Miiro ya
Mʉlʉʉngʉ?"
37 Yéesu akamʉsea, " 'Mweende IJʊvA Mʉlʉʉngʉ waako na
mʉtɨma waako woosi, na nkaasʉ yaako yoosi, na mʉryʉʉngʉ
waako woosi.'✡
38 Ʊhʉ noo ʉlairiri wa ncholo na mʉkʉlʉkʉʉlʉ.
39 Ʊlairiri wa kavɨrɨ wiifwɨɨne na ʉwo, 'Mweende mwii-
waako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.'✡
40 Miiro na valáali na mʉtwe voosi, mwaariryo waavo nɨ
ndairiri iji ivɨrɨ."

Masía nɨ Mweenevyoosi na Mwaana wa Daúdi
(Maáriki 12:35-37; Lúka 20:41-44)

41 Mafarisáayo ˆvakiijiinge hamwɨ, Yéesu ajáa avuurya,
42 "Joolɨ moomwiiririkana Masía? Yeeye nɨ mwaana wa
ani?" Vakamʉsea, "Mwaana wa Daúdi."
43 Ne akavasea, "Joolɨ de Daúdi kati ˆalʉʉsɨkáa ko longoolwa
nɨ Mʉtɨma Mʉʉja amwaanɨrɨra, 'Mweenevyoosi'? Yeeye asea,
44 'IJʊvA amʉsea Mweenevyoosi waanɨ,
"Ikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme,
fʉʉrʉ nɨvavɨɨke vavɨ vaako,
vave ɨsɨ ya majeo yaako." '✡
45 Haaha koonɨ Daúdi yoomwaanɨrɨra, 'Mweenevyoosi'
waachwe, ha de joolɨ Masía arɨ kʉva mwaana wa Daúdi?"
46 Kusiina mʉʉntʉ ˆadaha kumuuyirya isáare tʉkʉ. Na
kwaandɨra sikʉ ɨyo, kusiina ˆayera kumuurya kei tʉkʉ.

23

Vaantʉ Vavalaange Neeja Vakiindya va Miiro
(Maáriki 12:38-40; Lúka 11:37-52; 20:45-47)

1 Aho, Yéesu akɨɨsea ɨra mpuka ya vaantʉ hamwɨ na vapooji
vaachwe,
2 "Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vatɨɨte wiimiriri wo
vakiindya vaantʉ Miiro ya Músa.
3 Jeyyo, mwasaakwa mʉvatuube kɨra kɨɨntʉ ˆvoovawyɨɨra.
Maa kaa, karɨ mʉvatuube ˆcheene voobweeyya tʉkʉ, sa sɨ
vatúubaa kɨra ˆvaváriyʉlaa tʉkʉ.

✡ **22:37** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:5.
✡ **22:39** Laanga Valáawi 19:18.
✡ **22:44** Laanga Sabúuri 110:1.

4 Voovo vachúungaa miriwa mikuulu na vavavérekyaa vaantu, maa kaa, voovo veeneevyo si vasáakaa kwiiyinula baa na imaamba vii tuku kwiiseesya.

5 Viintu vyoosi vabwéeyyaa sa vaantu voone. Vaténgeneshaa nkova jawariha ^vaandika Miiro,✡ maa de vandookiivikira vipáamii na mikonwii. Kei, valíihyaa ndihi ja mikáwo ja ingo jaavo kulookya ja viingi. 6 Veenda kwiikala haantu ha nyemi ngovii na machuumbii ya mbere masinagóogii.

7 Veenda luumbiwa masóokwii na veenda vaantu vavanirire, 'Ee Mukiindya.'

8 Maa kaa, nyuunyu kari mwaánirirwaa mukiindya tuku, sa mwatiite Mukiindya umwi vii na nyuunyu voosi ni vanduu.

9 Na nyuunyu kari mumwaániriraa muuntu yoyoosi taáta aha weerwii tuku, sa mwatiite Taáta umwi, yeeye ni kurumwii ari.

10 Kari mwaánirirwaa mukiindya tuku, sa mwatiite mukiindya umwi, ne noo Masía.

11 Mukúúlu kuri nyuunyu kuva ari mutumami waanyu.

12 Ura ^iiyámbukyaa, kiimiwa ari, na ura ^iikíimyaa, kaambukiwa ari.

Yésu Yoodalavya Ukweembi wa Mafarisáayo
(Maáriki 12:40; Lúka 11:39-42, 44, 52; 20:47)

13 Maa kaa, ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo, nyuunyu vakweembi! Nyuunyu mootuuba vachuungira vaantu weerwii ya Utemi wa Kurumwii. Nyuunyu veeneevyo si mwiíngiraa tuku, na vara ^voosaaka kwiingira muvakítiraa.

[
14 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo vakweembi. Nyuunyu mwanyáhiraa nyuumba ja valala, na kwa ukweembi mwamulóombaa Muluungu viliihi. Sa jeyyo, heewa muri irya ^ralookya.]

15 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwakéraa njira kuri isi na mayiyii moosaakira muuntu umwi atuube díini yaanyu, na ^ari vatuuba mwamubwéeyyaa ave wa Jehénamu mara kaviri kulookya nyuunyu!

16 Mpolai nyuunyu valongooli vahoku. Nyuunyu mwaséaa koni muuntu iiláhire kwa Kaaya Njija ya Ijuva si kiintu tuku. Maa kaa, kei mwaséaa koni muuntu iiláhire kwa saháabu ya Kaaya Njija uwo iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe.

17 Nyuunyu vahoku vakookoyo, ni kirikwi noo kikúúlu, saháabu baku Kaaya Njija ira ^itálaryaa saháabu ive njija mbere ya Muluungu?

✡ **23:5** Laanga Ufumo 13:1-16; Nkumbukira ya Miiro 6:4-9; 11:13-21.

18 Kei mwaséaa, ‘Koonɨ mɯɯntɯ iiláhire kwa masabáahɯ sɨ kɨintɯ tɯkɯ, maa kaa, koonɨ mɯɯntɯ iiláhire kwa mpóryo ˆɨrɨ mweeri yaachwe, ɯwo iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe.’
19 Nyuunyu vahoku, nɨ kɨrɨkwɨ noo kɨkúúlɯ, ɨra mpóryo bakɯ masabáahɯ ɨra ˆyookɨɨbweeyya mpóryo ɨve njija mbere ya Mɯlɯɯngɯ?
20 Haaha mɯɯntɯ yoyoosi ˆiiláhaa kwa masabáahɯ, ɯwo iiláhaa kwa masabáahɯ na viintɯ vyoosi ˆviri mweeri yaachwe.
21 Mɯɯntɯ yoyoosi ˆiiláhaa kwa Kaaya Njija, iiláhaa kwa ɨyo Kaaya na kwa ɯra ˆiíkalaa isii yaachwe.
22 Na ɯra ˆiiláhaa kwa kurumu, iiláhaa kwa ichuumbi ra Mɯlɯɯngɯ na kwa yeeye ˆiíkalaa mweeri ya ɨro ichuumbi.
23 Nɨ mpolaɨ kɯrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwatóolaa rɨmwɨ ra malɯɯndɯ ikimi ya faaɨ, biinsáari na jíira na kɯnɯ mooreka masáare ya kɨkomikoomi ya Miiro ya Mɯlɯɯngɯ baa ja ɯwoloki, kɯlaanga na riiso ra wɯɯja na kuruma. Ivyo noo viintɯ ˆvyasaakwa mɯtɯmame, na baa kei, karɨ mɯreke aya yɨingɨ tɯkɯ.
24 Nyuunyu valongooli vahoku. Mwasúɯjaa vidúúdu, kɯnɯ moomerya ngamía!
25 Nɨ mpolaɨ kɯrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mɯndoosuunta ndɯvo na sahá̱ani kwa weerwii, maa kaa, isii jamema kɯnyahɨra máari na ɯláku.
26 Weewe Mɯfarisáayo mɯhoku, suunta ta isii ya ndɯvo, maa de weerwii ya ndɯvo kɯsɯɯntike.
27 Mpolaɨ kɯrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mɯrɨ ja mbɨrɨíra ˆjahakwa chokáa, jira ˆjoónekanaa jabooha weerwii, kɯnɯ jamema makúfa ya vaantɯ ˆvaakwya na waavu wa mavala ˆyiísimiresimire.
28 Nɨ viivyo, kɨweerwii moónekanaa ja vaantɯ vawoloki, maa kaa, isii mwamema ɯkweembi na kuwuna miiro.
29 Nɨ mpolaɨ kɯrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mɯndoojeengerera mbɨrɨíra ja valáali na mɯtwe va Ijɯva no bohererya mbɨrɨíra ja vaantɯ vaaja.
30 Na mwaséaa, ‘Ngaarɨ tɯjáa twiikala mpɨɨndɨ ya vala baaba wiitɯ, ngaarɨ sɨ tatɯmaman’ya mɯrɨmo wo kiita sakami ya valáali na mɯtwe va Ijɯva tɯkɯ.’
31 Kwa njira ɨyo moónekyaa nyuunyu mɯrɨ vaana va vara ˆvavɯɯláa valáali na mɯtwe va Ijɯva.
32 Haaha marikiriryi mɯrɨmo mɯvɨ ˆmweene vala baaba waanyu vaanda.

33 Nyuunyu nɨ njoka, nyuunyu nɨ mbyaala ya nyororooda! Joolɨ mʉrɨ neha kʉheewa irya ro twaalwa na Jehénamu?

34 Ɨkɨ noo ˆchooreka navatúmɨraa valáali na mʉtwe, vaantʉ ˆvarɨ na tooti na vakiindya. Vamwɨ vʉʉlaa mʉrɨ noo van-ing'in'ya mʉsaláabii fʉʉrʉ vakwye, vɨingɨ vavaa mʉrɨ mɨjeléedi masinagóogii yaanyu na vɨingɨ vatuuba mʉrɨ fuma múuji ʉhʉ fʉʉrʉ wɨingɨ.

35 Jeyyo, sakami ya vawoloki yoosi ˆyiitwa aha weerwii ɨve mweeri yaanyu, keende sakami ya Abéeli mʉwoloki, fʉʉrʉ sakami ya Sakaría mwaana wa Barakía, ʉra ˆmwamʉʉlaa katɨ na katɨ ya masabáahʉ na Haantʉ Haaja.✡

36 Kɨmaarɨ noovawyɨira, aya yoosi kʉʉja yarɨ mweeri ya mbyaala ɨhɨ!

Yéesu Yookaavwa Mʉtɨma sa Múuji wa Yerusaléemu
(Lúka 13:31-35)

37 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ˆwʉúlaa valáali na mʉtwe na ˆʉvávaa na mawye vara ˆvatúmwaa kwaako. Nɨ kangaɨ nasáakaa vasaankan'ya vaana vaako ja nkʉkʉ viintʉ ˆɨkúnɨkɨrɨraa nchʉúrʉ jaachwe mbavii jaachwe, maa kaa, weewe wasiita?

38 Laanga nyuumba yaako yarékirwe ntʉhʉ na nkɨva.

39 Sa noovawyɨira, sɨ mʉkaanyɨíne kei tʉkʉ fʉʉrʉ mpɨindɨ ɨra ˆmʉkaséire, 'Atalariwa yeeye, ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʊVA.'✡"

24

Kʉvawa kwa Kaaya Njija ya Ijʉva
(Maáriki 13:1-2; Lúka 21:5-6)

1 Yéesu ajáa afuma Kaayii Njija ya Ijʉva, na mpɨindɨ ˆiilookeráa, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera, vakamoonekya majuumba ya Kaaya Njija.

2 Aho, Yéesu akavasea, "Hɨɨ, majuumba aya yoosi, mwayɨíne. Kɨmaarɨ noovawyɨira, kusiina iwye baa rɨmwɨ ˆrɨrɨ chaala mweeri ya iwye rɨingɨ tʉkʉ. Mawye yoosi vʉʉ girimʉlwa yarɨ!"

Uturikiri ˆWookʉʉja
(Maáriki 13:3-13; Lúka 21:7-19)

3 Mpɨindɨ Yéesu ˆajáa iíkyɨire Luulwii lwa Mɨseitúuni, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera na kijiraawii vakamuurya, "Tʉwyɨire nɨ naadi aya masáare yoosi ˆyarɨ fʉmɨra? Nɨ isháara che ˆjiri koonekya kʉʉja kwaako na kʉherererya kwa mpɨindɨ?"

4 Yéesu akavasea, "Laangi neeja karɨ mʉʉntʉ avakoovere tʉkʉ.

✡ **23:35** Laanga Ncholo 4:8; 2 Masáare ya Mpɨindɨ 24:20-22. ✡ **23:39** Laanga Sabúuri 118:26.

5 Vaantʉ ˆvarɨ foo kʉʉja varɨ kwa irina raanɨ, kɨra ʉmwɨ yoosea ‘Nɨɨnɨ noo Masía,’ novo vakoovera varɨ ˆvarɨ foo.
6 Teera mʉrɨ nkoondo na fwefwe ja nkoondo, laangi, karɨ moófaa tʉkʉ, sa aya yoosi nɨ mpaka yafʉmɨre, maa kaa, ʉra ʉhero ʉkaarɨ.
7 Ɨsɨ kiinʉla ɨrɨ nkoondo na ɨsɨ yɨɨngɨ, na ʉtemi ʉmwɨ kiinʉla ʉrɨ nkoondo na ʉtemi wɨɨngɨ. Kʉva kʉrɨ na njala ya imalo na vitiíntima haantʉ haantʉ.
8 Ivi vyoosi noo ja ncholo vii ya ʉsʉʉngʉ wa makata ˆvyeene waándaa.
9 Aho, vakwaatya varɨ mɨkonwii ya vaantʉ sa muturikiriwe na mʉʉlawe. Ɨsɨ joosi vasʉʉla jiri sa irina raanɨ.
10 Mpɨɨndɨ ijo, vaantʉ ˆvarɨ foo valandʉka varɨ kuruma kwaavo, novo kiivarindʉka veende na kiisʉʉla varɨ.
11 Valáali na mʉtwe va ʉloongo ˆvarɨ foo fʉmɨra varɨ na koovera varɨ vaantʉ ˆvarɨ foo.
12 Sa viintʉ kuwuna miiro kʉrɨ koongereriwa, kweenda kwa vaantʉ ˆvarɨ foo hola kʉrɨ.
13 Maa kaa, ʉra ˆarɨ yimirirya fʉʉrʉ ʉhero noo ˆarɨ lamuririwa.
14 Masáare Maaja ya Ʉtemi variyʉlwa yarɨ kʉrɨ weerʉ yoosi, sa ɨsɨ joosi vataange kɨmáárɨ cha Masáare Maaja. Aho, de kʉra kukiimikirirya kʉʉje.

Ʉsaambʉ ˆWavɨɨhavɨɨha
(Maáriki 13:14-23; Lúka 21:20-24)

15 Haaha mʉrɨ koona ‘ʉnyanyi ˆʉréetaa ʉsaambʉ ˆwavɨɨhavɨɨha’ wiímire Haantʉ Haaja,✡ ʉsaambʉ ʉra ˆwalʉʉswa nɨ Danyéeli mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva, ʉra ˆyoosoma ataange,
16 vara ˆvarɨ ɨsɨ ya Yudéea vatɨjɨre njuulwii.
17 Yoyoosi ˆarɨ ikekeerii karɨ akiime na ɨsɨ jɨ atoole chochoosi nyuumbii tʉkʉ.
18 Ʉra ˆarɨ iwundii, karɨ ahɨndʉke na kaayii jɨ atoole nkáancho yaachwe tʉkʉ.
19 Nɨ mpolaɨ kwa vara ˆvarɨ kʉva varuto na ˆvɨɨndookoonkya sikʉ ijo.
20 Loombi sa kʉtɨɨja kwaanyu kʉdɨɨre kʉva mpɨɨndɨ ja mpeho au sikʉ ya Sabáato.
21 Sa sikʉ ijo kʉva kʉrɨ na uturikiri mʉkʉʉlʉ ˆmweene sɨ ʉnafʉmɨra keende kwaanda kwa weerʉ mpaka isikʉ, na baa sɨ luu ʉkafʉmɨɨre kei tʉkʉ.
22 Ngaarɨ sikʉ ijo sɨ jiri keehiwa, ngaarɨ kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwɨ ˆahona tʉkʉ. Maa kaa, sa vara vaantʉ ˆavasaawʉla, ajikeehya sikʉ ijo.

✡ **24:15** Laanga Danyéeli 9:27; 11:31; 12:11.

23 Mpiindi ijo, kooni muuntu yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nu aha,’ au ‘La! Nuura hara,’ kari murúmaa tuku.
24 Sa fumira vari vala masía va uloongo, na valáali na mutwe va uloongo, voovo bweeyya veende isháara nkuulu na viintu ˆvihwáalaryaa sa vavakoovere baa vara ˆvasaawulwa koori viri dahika.
25 Laangi navawyíiriire, kati ˆyakaari fumira.
26 Sa jeyyo, koori muuntu avawyíiriire, ‘La! Nuura kura isi ya ibaláángwii,’ kari mudómaa tuku, au ‘La! Nuura kura mberii,’ kari murúmaa tuku.
27 Sa ja ˆvyeene lulávo lwafúmaa ituumba lukoonekana fuuru usweero, jeyyo noo ˆvyeene viri kuva kuuja kwa Mwaana wa Muuntu.
28 Haantu kuri na maka ˆikwíire, noo kuuntu nkuumba jilúmaniraa.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu
(Maáriki 13:24-27; Lúka 21:25-28)

29 Uturikiri wa siku ijo ˆuri looka vii,
‘Mwaasu kunikiriirwa uri,
na mweeri si uri fala tuku,
nyényeeri nojo kuwya jiri fuma kurumwii,
na ngururu ja kurumu singisika jiri.’✡
30 Aho, isháara ya Mwaana wa Muuntu koonekana iri kurumwii,✡ na isi joosi ja weeru rira jiri no myaaha. Novo moona vari Mwaana wa Muuntu yookuuja machwii na ngururu na nkongojima nkuulu.
31 Yeeye tuma ari mirimu yaachwe miija kwa sawúti nkuulu ya ntununu, noyo jiinga iri vara ˆvasaawulwa fuma mavaru yani ya weeru, fuma utulo waasi fuuru utulo wa kurumu.

Lusímo lwa Musaambu
(Maáriki 13:28-31; Lúka 21:29-33)

32 Ikiindyi fuma kwa musaambu. Matáampi yaachwe koori yavíire na nchúundo na yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja irutira jaséngeriire.
33 Jeyyo baa nyuunyu, ˆmuri koona viintu ivi vyoosi, taangi aséngeriire, jira mpiindi jafíkire aha muryaangwii.
34 Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku kende masáare aya yoosi si yanafumira.
35 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku.

Kusiina ˆAmányire Siku na Mpiindi ˆAri Kuuja Yéesu Tuku
(Maáriki 13:32-37; Lúka 17:26-30, 34-36)

✡ **24:29** Laanga Isáaya 13:10; 34:4; Yoéeli 2:10. ✡ **24:30** Laanga Danyéeli 7:13-14.

36 Maa kaa, kusiina ˆamányire sikʉ iyo baa sáa iyo tʉkʉ, baa mirimʉ miija ya kurumwii, na Mwaana wa Mʉʉntʉ tʉkʉ, ˆmweene amányire nɨ Taáta yeemweene vii.
37 Ja ˆvyeene ijáa mpiindɨ ja Núhʉ, noo ˆvyeene viri kʉva baa kʉʉja kwa Mwaana wa Mʉʉntʉ.
38 Sikʉ jira de garíka yaande, vaantʉ varijáa no nywa, valoolwáa no loola, fʉʉrʉ sikʉ ira Núhʉ ˆiingira na safíinii.
39 Avo vaantʉ sɨ vajáa vamányire kiintʉ chochoosi tʉkʉ fʉʉrʉ garíka ikavakʉnikirira, noo jeyyo ˆviri kʉva baa kʉʉja kwa Mwaana wa Mʉʉntʉ.
40 Vaantʉ vaviri veera varɨ iwundii, ʉmwɨ sʉmʉlwa arɨ na wiingɨ rekwa arɨ.
41 Vaantʉ vaki vaviri kʉva varɨ voosha, ʉmwɨ sʉmʉlwa arɨ na wiingɨ rekwa arɨ.
42 Haaha mwiime neeja mpiindɨ joosi, sa sɨ mʉmányire nɨ sikʉ irikwɨ ˆarɨ kʉʉja Mweenevyoosi waanyu tʉkʉ.
43 Maa kaa, taangi isáare iri: ngaarɨ mweenenyuumba ataanga nɨ mpiindɨ che nuuchikʉ mwiívi ˆarɨ kʉʉja, ngaarɨ akeesha, ngaarɨ sɨ areka nyuumba yaachwe ibokwe tʉkʉ.
44 Jeyyo, baa nyuunyu moosaakwa mʉve mwiímire neeja mpiindɨ joosi, sa Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arɨ mpiindɨ sɨ ˆmookoona kʉʉja arɨ.

Lusímo lwa Mʉtʉmami ˆArɨ Matu
(Lúka 12:41-48)

45 Nɨ mʉtʉmami arikwɨ noo ˆarɨ wo kiilaangiwa na ˆarɨ na tooti? Kei, nɨ mʉtʉmami arikwɨ arekerwa mʉrimo wo viimirira viivaachwe nɨ mweenenyuumba waachwe na avaheere vatʉmami chóorya mpiindɨ ˆjasaakwa?
46 Atalariwa mʉtʉmami ʉra mweenenyuumba waachwe ˆarɨ mʉshaana yoobweeyya jeyyo, mpiindɨ ˆarɨ hindʉka.
47 Kimaarɨ noovawyiira, mweenenyuumba waachwe mʉviika arɨ ʉwo mwiimiriri iimirire viintʉ vyaachwe vyoosi.
48 Maa kaa, koonɨ ʉwo mʉtʉmami nɨ mʉvɨ, sea arɨ mutimii waachwe, 'Mweenenyuumba waanɨ kiikala iise ʉko sikʉ ˆjiri foo,'
49 aho, kaanda arɨ kʉvavaa vatʉmami viivaachwe noo rya no nywa na vareevi.
50 Aho, mweenenyuumba wa ʉwo mʉtʉmami kʉʉja arɨ sikʉ ˆng'eene ʉwo mʉtʉmami sɨ yookoona kʉʉja arɨ na sáa sɨ ˆiimányire.
51 Mʉkera arɨ ʉwo mʉtʉmami mahoongehoonge na mʉviika arɨ hamwɨ na vakweembi, kʉʉntʉ ˆkʉrɨ kʉva koorira no sha mayeo.

25

Lusímo lwa Vanjalʉ Ikimi

1 Mpiindi ijo, Utemi wa Kurumwii kwiifwaana uri na lusímo ulu. Siku imwi vanjalu ikimi, vajáa vatoola vimuri vyaavo vakatamanya no musingirirya mweenengovi.
2 Vasaano va avo vanjalu ni vakoókoyo vajáa, na vasaano vajáa vatiite tooti.
3 Mpiindi vara vakoókoyo ^vasumuláa vimuri vyaavo, si vajáa vasumula makuta tuku.
4 Maa kaa, mpiindi vara ^vajáa na tooti ^vasumuláa vimuri vyaavo, vajáa vasumula makuta saamii jaavo yo koongererya.
5 Mweenengovi ^akachereve kuuja, vara vanjalu voosi vakawoojerera na vakalaala.
6 Uchiku kati kukava na isóso, 'Laangi mweenengovi nu afíkire, tamanyi mukamusingirirye!'
7 Aho, vara vanjalu voosi vakiinuka, vakatengenesha vimuri vyaavo.
8 Vara vakoókoyo vakavasea vara ^vari na tooti, 'Tukeeheryi makuta yaanyu kiduudi, vimuri viiswi vyoorima.'
9 Kiri vyoova jeyyo, vara ^vari na tooti vakavasea, 'Si jeyyo tuku, makuta si yari tutoosha suusu na nyuunyu tuku. Ni vyaangu mudome na kwa vara ^vávaa iyoombe, mukiiwurire.'
10 Na mpiindi avo ^vadomáa noo wula makuta, mweenengovi akuuja, na vara ^vajáa viímiirye neeja vakiingira hamwi ne na haantu ngovi ^yaveeráa na muryaango ukachuungwa.
11 Mpiindi ^jikalooke, vara vanjalu viingi novo vakuuja. Vakaaniriira, 'Mukúlu! Mukúlu! Tuyuurire muryaango!'
12 Maa kaa, mweenengovi akavasea, 'Kimaari noovawyiira, si navamányire tuku!'
13 Ivi, noo ^vyeene viri kuva, sa jeyyo, mulaange neeja sa si mumányire siku au sáa tuku.

Lusímo lwa Vatumami ^Vaheewa Mpía
(Lúka 19:11-27)

14 Kei, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ulu. Kujáa kwatiite muuntu ^asaakáa akere njira. Akavaaniriira vatumami vaachwe, maa akavaheera máari jaachwe valaangirirye.
15 Umwi akamuheera taláanta* isaano na wiingi iviri na wiingi imwi, kira muuntu akamuheera ja ^vyeene luviro lwaachwe luri. Aho, maa yeeye akakera njira.
16 Ura ^aheewa taláanta isaano, chaangu akaanda jitumamira jira mpía, maa akapata taláanta jiingi isaano.
17 Jeyyo baa ura wa iviri akapata jiingi iviri.

* **25:15** ***taláanta:*** Ni isáare ra Kigiríki noo kusea mpía. Taláanta imwi ya chúuma cha mpía ni ja musáala wa muuntu wa myaaka ikimi na musasatu (16) ijáa.

18 Maa kaa, ura mutumami ^ajáa ahókiire taláanta imwi, ajáa adoma, akasiimba iduundu isi, maa akiivisa ira mpía ya mweenenyuumba waachwe.

19 Siku ^jiri foo ^jikalooke, ura mweenenyuumba wa vara vatumami akahinduka na akabweeyya hesáabu novo.

20 Ura mutumami ^aheewa taláanta isaano akuuja, akareeta jiingi isaano. Akasea, 'Mukúlu, niini ujáa waampeera taláanta isaano. Laanga, napátire kisapu cha taláanta jiingi isaano.'

21 Mweenenyuumba waachwe akamusea, 'Mutumami muuja na wo kiilaangiwa, wavíire wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuviika ndiri uve mwiimiriri wa viintu ^viri foo. Teenga wiingire cheerwii cha mweenenyuumba waako.'

22 Ura ^ajáa aheewa taláanta iviri ne akuuja, akamusea mweenenyuumba waachwe, 'Mukúlu, ujáa waampeera taláanta iviri. Laanga, napátire kisapu cha jiingi iviri.'

23 Mweenenyuumba waachwe akamusea, 'Mutumami muuja na wo kiilaangiwa, wavíire wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuviika ndiri wiimiriire ^viri foo. Teenga cheerwii cha mweenenyuumba waako.'

24 Aho, ura mutumami ^ajáa aheewa taláanta imwi akuuja, maa akasea, 'Mukúlu, niini nijáa nataanga weewe ni muuntu mufafu, wachwíjaa kuuntu si ^uhaanda, na ujíingaa kuuntu si ^upasa mbeyu.

25 Sa jeyyo, niini noofa, maa nkiita kiivisa taláanta yaako isi. Laanga, ni ihi aha ^iri yaako.'

26 Mweenenyuumba waachwe akamusea, 'Weewe ni mutumami muvi na muvira! Ujáa wataanga nachwíjaa kuuntu si ^nahaanda, na najíingaa kuuntu si ^napasa mbeyu.

27 Vyabooha ngaari waviika mpía yaani kwa vaantu vahíndulaa na kisapu, sa ^ndiri hinduka, nsumule ^iri yaani na kisapu chaachwe.

28 Haaha muhóki iyo taláanta, mumuheere ura ^ari nojo ikimi.

29 Sa ura ^ari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na kuva ari novyo koyokoyo. Maa kaa, ura ^asiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ^ari nocho.

30 Haaha uhu mutumami asiina kunáálo mufweitiri na weerwii, uko kuri na kilwiirya, kuuntu ^kuri kuva na kuriira no sha mayeo.'

Siku ya Ulamu

31 Mwaana wa Muuntu ^ari kuuja na nkongojima yaachwe na mirimu miija yoosi, yeeye kiikala ari ichuumbi raachwe ra nkongojima yaachwe.

32 Ɨsɨ joosi ja weeru kiijiinga jiri mbere yaachwe,✡ ne vakera ari ja muríisi viintu ˆakéraa mburi na muundi.
33 Jiviika ari muundi mukono waachwe wa kulume na mburi mukono waachwe wa kumooso.
34 Aho, uwo Mutemi vasea ari vara ˆvari mukono waachwe wa kulume, ‘Yeendi nyuunyu ˆmwatalariwa ni Taáta waani, hokeri Utemi ˆmwiimiriwa neeja keende kuumbwa kwa weeru.
35 Sa nijáa na njala mukaampeera chóorya, nijáa na nyóota mukaanyweesha, nijáa muyeni mukaanteengya,
36 nijáa na tuhu mukaanvikira ingo, nijáa mulwíiri mukuuja no kuunaangirirya, na nijáa munyololwii mukuuja no kuunaanga.’
37 Aho, vara vawoloki musea vari, ‘Mukúlu, ni naadi ˆtakoona uri na njala, tukakuriisha, au uri na nyóota tukakunyweesha?
38 Ni naadi ˆtakoona uri muyeni tukakuteengya, au uri na tuhu tukakuvikira?
39 Kei ni naadi ˆtakoona uri mulwíiri, au uri munyololwii tukuuja no kulaanga?’
40 Ne Mutemi vasea ari, ‘Kimaari noovawyiira, ja ˆvyeene muvabweeyyirya ava vaaniitu vaduudi, muumbweeyyirya niini.’
41 Aho, vasea ari vara ˆvari mukono waachwe wa kumooso, ‘Isunki kwaani nyuunyu ˆmwajumwa, tamanyi na mootwii wa siku ˆjisiina uhero ˆwiimiwa neeja sa Ikúúlu ra Mirimu Mivi na mirimu yaachwe.
42 Sa nijáa na njala si mwaampeera chóorya tuku, nijáa na nyóota si mwaanyweesha tuku.
43 Nijáa muyeni si mwaanteengya tuku, nijáa na tuhu si mwaanvikira ingo tuku, nijáa mulwíiri si muuja noo kuunaangirirya tuku, nijáa munyololwii si muuja no kuunaanga tuku.’
44 Aho, novo kuuyirya vari voosea, ‘Mukúlu ni naadi ˆtakoona uri na njala, au uri na nyóota, au uri muyeni, au uri na tuhu, au uri mulwíiri, au uri munyololwii, na suusu si twakulaanga?’
45 Ne vasea ari, ‘Kimaari noovawyiira, ja ˆvyeene si mumubweeyyirya umwi wa ava vaaniitu vaduudi, si muumbweeyyirya niini tuku.’
46 Aho, avo kiingira vari kulairwa chiiru kwa siku ˆjisiina uhero, maa kaa, vara vawoloki kiingira vari na nkaaswii ya siku ˆjisiina uhero.”

✡ **25:32** Laanga Isáaya 66:18; Yoéeli 3:2.

26

Mʉryʉʉngʉ wo Mʉʉlaa Yéesu
(Maáriki 14:1-2; Lʉ́ka 22:1-2; Yoohaani 11:45-53)

1 Yéesu ˆakamarikirye kʉlʉʉsa ayo yoosi, akavasea vapooji vaachwe,
2 “Taanga mwiise sikʉ ivɨrɨ ˆjiri looka kʉva ɨrɨ Paásika na Mwaana wa Mʉʉntʉ vɨikwa arɨ mɨkonwii ya vavɨ na muning’in’ya varɨ mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye wʉʉ?”
3 Mpɨɨndɨ ijo, vakʉ́ʉ́lʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vawosi vajáa valʉmana balásii ya nyuumbii ya kɨtemi ya mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ ˆasewáa Kayáafa.
4 Vakabweeyya mʉryʉʉngʉ wa iyasi sa vamʉkwaate Yéesu kimbiso na vamʉʉlae.
5 Maa kaa, vakasea, “Karɨ ɨve mpɨɨndɨ ja ɨhɨ ngovi tʉkʉ, sa karɨ jɨ kʉve na ntiribʉka tʉkʉ.”

Yéesu Yoohakwa Makuta ˆYanyʉkɨra
(Maáriki 14:3-9; Yoohaani 12:1-8)

6 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆajáa iturii ra Besanía kaayii kwa Simóoni ˆmweene asewáa ˆarɨ na ʉlóónda,
7 mʉʉntʉ muki ʉmwɨ ajáa ʉʉja ˆarɨ na chʉ́pa ya iwye ˆrasongolwa ˆɨrɨ na makuta ˆyanyʉ́kɨraa ya iyoombe ikʉʉlʉ. Ʉwo mʉʉntʉ muki ajáa ʉʉja na hara méesii kʉʉntʉ ˆarijáa chákurya, akawuna ɨra chʉ́pa, maa akayakʉʉrɨra ayo makuta mutwii wa Yéesu.
8 Vapooji vaachwe ˆvakoone jeyyo, vakakalala voosea, “Nɨ wa che ʉsaambʉ ʉhʉ?
9 Makuta aya, ngaarɨ yawúsirwe kwa iyoombe ikʉʉlʉ, na ijo mpía jivaambirirye vakɨva!”

10 Yéesu ajáa ataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, “Amwɨ moomujuuwa ʉhʉ maáma? Yeeye aantʉ́mamɨɨre kɨintʉ ˆchabooha.
11 Vakɨva novo mʉrɨ mpɨɨndɨ joosi, maa kaa, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ kʉva na nyuunyu sikʉ joosi tʉkʉ.
12 Ʉhʉ maáma ˆakakʉʉrɨre mʉvɨrɨ waanɨ makuta, uuvíikire neeja so taahwa.
13 Kɨmaarɨ noovawyɨ́ra, haantʉ hohoosi kʉrɨ weerʉ Masáare Maaja ˆyarɨ variyʉlwa, ɨkɨ ˆcheene akɨtʉ́mamire ʉhʉ mʉʉntʉ muki, lʉʉswa kɨrɨ ja nkʉmbʉkɨra yaachwe.”

Yʉ́ʉda Yoolamʉla Kʉmʉvalandʉka Yéesu
(Maáriki 14:10-11; Lʉ́ka 22:3-6)

14 Aho, ʉmwɨ wa vara ikimi na vavɨrɨ, ˆaséwaa Yʉ́ʉda Isikarióoti, akadoma na kwa vakʉ́ʉ́lʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva,

15 akavasea, “Nɨ che mʉrɨ kʉʉmpeera kooni namʉválandukire Yéesu nɨmʉvɨike mɨkonwii yaanyu?” Vakamʉvarɨra mpía makumi yatatʉ (30).✡

16 Na kwaandɨra aho, Yúʉda akaanda saakɨra nkalo ˆyabooha yo mʉvalandʉka Yéesu.

Kwiimya Neeja Ngovi ya Paásika
(Maáriki 14:12-21; Lúka 22:7-23; Yoohánani 13:21-30)

17 Sikʉ ya ncholo ya ngovi ya mɨkáate sɨ ˆɨvíkɨrwaa ʉsasɨ, vapooji vajáa vamʉdomera Yéesu vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika sa urye?”

18 Ne akavasea, “Tamanyi na múujii kwa mʉʉntʉ ʉmwɨ mʉmʉsee, ‘Mukiindya aséire, mpɨɨndɨ yaanɨ yafíkire, rɨɨra ndɨrɨ ngovi ya Paásika hamwɨ na vapooji vaanɨ kaayii kwaako.’”

19 Vapooji vakabweeyya ja ˆvyeene Yéesu ajáa avaláiriirye, vakiimya neeja chóorya cha Paásika.

20 Iwʉlo ˆrɨkɨɨngɨre, Yéesu akava méesii hamwɨ na vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ.

21 Na mpɨɨndɨ ˆvarijáa, Yéesu akasea, “Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, ʉmwɨ waanyu kʉʉnvarindʉka arɨ.”

22 Vapooji vaachwe vakavisʉʉla maatʉkʉ vii, maa vakaanda kuurya ʉmwɨ ʉmwɨ, “Mʉkúlʉ, sɨ viri kʉva nɨ nɨɨnɨ tʉkʉ?”

23 Yéesu akavasea, “Ʉra ˆaríiriirye mʉkáate hamwɨ na nɨɨnɨ luumbwii noo ˆarɨ kʉʉnvarindʉka.

24 Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ tamanya iise no kʉʉlawa ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho. Maa kaa, nɨ mpolaɨ kwa mʉʉntʉ ʉra ˆarɨ mʉvarindʉka! Nɨ pwee vijáa ngaarɨ baa sɨ avyaalwa.”

25 Yúʉda ʉra mʉvalanduki waachwe akamʉsea, “Mukiindya, kɨkomi sɨ nɨɨnɨ tʉkʉ?” Yéesu akamʉsea, “Weewe ulúusire.”

Chóorya cha Mweenevyoosi
(Maáriki 14:22-26; Lúka 22:14-20; 1 Vakoríinto 11:23-25)

26 Mpɨɨndɨ ˆvarijáa, Yéesu akatoola mʉkáate, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akʉʉbendʉlabendʉla, maa akavaheera vapooji vaachwe yoosea, “Tooli, murye, ʉhʉ nɨ mʉvɨrɨ waanɨ.”

27 Aho, akatoola ndʉvo, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ akavaheera yoosea, “Tooli voosi munywe diváai fuma nduvwii ɨhɨ.

28 Ɨhɨ nɨ sakami yaanɨ ya mʉháko, sakami ˆyookiitwa sa ˆvarɨ foo vaseyyiriwe ʉvɨ.

29 Nɨ kʉvawyɨɨra niise, sɨ ndɨrɨ kʉnywa kei ɨhɨ diváai ya sabíibu tʉkʉ, fʉʉrʉ sikʉ ˆndɨrɨ kiinywa ifya hamwɨ na nyuunyu Ʉtemii wa Taáta waanɨ.”

30 ˆVakɨɨmbe lwɨɨmbo, vakalooka na Luulwii lwa Mɨseitúuni.

✡ **26:15** Laanga Sakaría 11:12; Matáayo 27:9.

Yéesu Yoolɯɯsa Peéteri Sea Arɨ sɨ Amɯmányire Tɯkɯ
(Maáriki 14:27-31; Lúka 22:31-34; Yoohánani 13:36-38)

31 Aho, Yéesu akavasea, “Uchikɯ ɯhɯ wa isikɯ voosi kɯɯndeka mɯrɨ. Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
‘Kɯmɯvaa ndɨrɨ muríisi,
na muundi ja mpuka yaachwe jiipase.’✡
32 Maa kaa, ˆndɨrɨ fufuka, valongorera ndɨrɨ na ɨsɨ ya Galiláaya.”
33 Peéteri akamɯsea Yéesu, “Baa koonɨ voosi varɨ kɯreke weewe, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ kɯreka vii kaa tɯkɯ.”
34 Yéesu akamɯsea, “Kɨmaarɨ kaa nookuwyɨira, uchikɯ ɯhɯ nkɯkulume sɨ ɨnavɨika, lɯɯsa ɯrɨ sɨ wɯɯmányire tɯkɯ katatɯ.”
35 Peéteri akamɯsea, “Koonɨ baa nɨ mpaka nkwye, kukwya ndɨrɨ hamwɨ na weewe, sɨ ndɨrɨ sea sɨ nakɯmányire tɯkɯ.” Baa vara vapooji vɨingɨ vakalɯɯsa vivira.

Yéesu Yoomɯloomba Mɯlɯungɯ Luulwii lwa Mɨseitúuni
(Maáriki 14:32-42; Lúka 22:39-46)

36 Aho, Yéesu akafika na vapooji vaachwe Getisemáane, ɯko akavasea, “Ikali aha, nɨɨnɨ tamanya niise na hara mbere noo mɯloomba Mɯlɯungɯ.”
37 Akamɯsɯmɯla Peéteri na vaana vavɨrɨ va Sebedáayo, na mpɨɨndɨ ˆvatamanyáa, mɯtɨma waachwe ɯkafɨrɨra kɯnɯ yooki-iteera ɯsɯungɯ.
38 Aho, akavasea, “Mɯtɨma waanɨ wookaava kende nkwye. Ikali aha, mɯkeeshe chɨrɨrɨ hamwɨ na nɨɨnɨ.”
39 ˆAkaseese na mbere kiduudi, akalaala ɨsɨ na ɨnda akamɯloomba Mɯlɯungɯ yoosea, “Taáta waanɨ, koonɨ viri dahɨka ndɯvo ɨhɨ yaandooke, maa kaa, sɨ ɨve ja ˆvyeene noosaaka tɯkɯ, ɨve ja ˆvyeene woosaaka weewe.”
40 Akatamanya na kwa vara vapooji vaachwe vatatɯ, akavashaana valíire. Akamɯsea Peéteri, “Arumi, mwasíindirwe keesha na nɨɨnɨ baa kwa isaa rɨmwɨ vii wɯɯ?
41 Keeshi na mɯloombe sa karɨ jɨ mwɨingire mɯtehwii tɯkɯ. Mɯtɨma wɨímɨre neeja kɯtɯmama wɯɯja, maa kaa, wasíindwaa sa mɯvɨrɨ usiina ngururu tɯkɯ.”
42 Akatamanya kei lwa kavɨrɨ no mɯloomba Mɯlɯungɯ yoosea, “Taáta waanɨ, koonɨ ndɯvo ɨhɨ ya uturikiri sɨ viri dahɨka yɯɯnehe, ndɨɨre kwiinywa, haaha ˆvyeene woosaaka vikɨimane.”
43 Kei ˆakahɨndɯke, akavashaana valíire, miiso yaavo yajáa yaréheriiwe nɨ tɯlo.
44 Akavareka, akatamanya lwa katatɯ no mɯloomba Mɯlɯungɯ kwa masáare yayara.
45 Aho, akadoma na kwa vara vapooji vaachwe akavasea, “Nyuunyu mɯkaarɨ mɯlíire no hɯmɯlɯka wɯɯ? Laangi,

✡ **26:31** Laanga Sakaría 13:7.

mpiindi jafíkire, Mwaana wa Muuntu varindukwa iise na viikwa iise mikonwii ya vavi.
46 Inuki, hendi tulooke! Laangi, ura ˆyoojokuunvarinduka afíkire!"

Yésu Yoovarindukwa na Yookwaatwa
(Maáriki 14:43-50; Lúka 22:47-53; Yoohaani 18:3-12)

47 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yooluusika novo, Yúuda umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri akafika. Yeeye ajáa uujan'ya na vaantu ˆvari foo ˆvari na nyaasuka na nkusi. Ava ˆvajáa vatúmirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva na ni vawosi.
48 Haaha ura ˆamuvalandukáa Yéesu ajáa ahúmwiire valaira ishára yoosea, "Ura ˆndiri musundira ja noomuluumbya, noo yeeye, mukwaati."
49 Yúuda akahululuka na kuri Yéesu, akamuluumbya, "Lumbi ee Mukiindya!" Maa, akamusundira.
50 Yéesu akamusea, "Kijeengi, tumama ˆcheene chakuréetire." Aho, vara vaantu vakaseesa, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuviika mikonwii yaavo.
51 Hahara, umwi wa vara ˆvajáa na Yéesu ˆakoone jeyyo, akakuula nyaasuka njatwii, akamutema kutu dúú mutumami wa mweeneisi mukuulu.
52 Yéesu akamusea, "Hindula nyaasuka yaako na njatwii, sa voosi vara ˆvuúlaa na nyaasuka, novo kukwya vari kwa nyaasuka.
53 Sa che wookiisea si ndiri daha kumuloomba Taáta waani aandetere haaha jei kulookya mayana ikimi na yaviri (12,000) ya valwi nkoondo va mirimu miija?
54 Maa kaa, kooni nabwéeyyiirye jeyyo, jooli Masáare ˆYari Mpeho yari kiimana yara ˆyasea ivi ni mpaka vifumire jei?"
55 Mpiindi ijo, Yéesu akiisea ira mpuka ya vaantu, "Niini ndiri muhóki vaantu viintu, muújire noo kuunkwaata na nyaasuka na nkusi wuu? Siku joosi nijáa na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Amwi si mwaankwaatáa kura?
56 Aya yoosi yafúmiire sa masáare ya valáali na mutwe yara ˆvaandika Masáarii ˆYari Mpeho yakiimane." Aho, vapooji voosi vakamureka, maa vakatiija.

Yésu Mbere ya Mweeneisi Mukuulu
(Maáriki 14:53-65; Lúka 22:54-55, 63-71; Yoohaani 18:13-14, 19-24)

57 Vara ˆvajáa vamukwáatire Yéesu, vakamutwaala na kwa Kayáafa, mweeneisi mukuulu, uko vakiindya va Miiro na va-wosi vajáa valúmiine.
58 Maa kaa, Peéteri ajáa amutúubire Yéesu kwa kuli fuuru waámii ya mweeneisi mukuulu. Akiingira, maa akiikala hamwi na valukaluka, sa oone ˆcheene kiri fumira.

59 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva hamwi na Balása Nkuulu
yoosi ya Vayahúudi vasaakiráa ushahíidi wa uloongo kuri Yéesu
sa vadahe kumuulaa.
60 Maa kaa, si vapata kiintu tuku, baa neembe mashahíidi
ˆvari foo va uloongo viimáa mbere.
Maa reeru, mashahíidi vaviri vakafumira,
61 vakasea, "Uhu muuntu asea, 'Daha ndiri kwiigirimula
Kaaya Njija ya Mululungu* na niijeenge kei kwa siku itatu.'"
62 Aho, mweeneisi mukuulu akiinuka, maa akamusea Yéesu,
"Si wookuuyirya kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masáare ava
vaantu ˆvookusitaakya ni kiintu che?"
63 Maa kaa, Yéesu akakirinya. Mweeneisi mukuulu
akamusea, "Kubweeyya niise wiilahe mbere ya Mululungu
ˆAri Nkaasu, tuwyiire koon weewe noo Masía, Mwaana wa
Mululungu."
64 Yéesu akasea, "Weewe ulúusire. Maa kaa, ni kuvawyiira
niise voosi, kwaandira haaha kumoona muri Mwaana wa
Muuntu iíkyiire mukono wa kulume wa Mweenengururu,✡
yookuuja mweeri ya machu ya kurumwii."✡
65 Aho, mweeneisi mukuulu akamoola ingo jaachwe na
nkalari yoosea, "Ahíintikire! Ushahíidi wa che kei toosaaka?
Laangi, nyuunyu mwatéiire uwo uhiintiki.
66 Jooli moolamula?" Vakamusea, "Akiimana akwye."
67 Aho, vakamuchwiira mati kishwii na viingi vakamuvaa
ngúumi. Viingi vakamuhapula makóofi
68 na vakamuhenchula voosea, "Weewe Masía, hooni
taanga ni ani ˆakuváire?"

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Maáriki 14:66-72; Lúka 22:56-62; Yoohaani 18:15-18, 25-27)

69 Haaha mpiindi ijo joosi, Peéteri ajáa iíkyiire weerwii uko
waámii. Mutumami umwi wa kiintu kiki akamuseeserera
Peéteri, maa akamusea, "Baa weewe ni hamwi waari na Yéesu
wa Galiláaya."
70 Maa kaa, Peéteri akasiita mbere ya voosi yoosea, "Si
nootaanga baa iki ˆwooluusa tuku!"
71 Aho, Peéteri akiitookiima mutiryaangwii wa waámii,
mutumami wiingi wa kiintu kiki akamoona Peéteri, maa
akavasea vaantu ˆvajáa aho, "Uhu ni hamwi aari na Yéesu wa
Nasaréeti."
72 Peéteri akasiita kei ko kiilaha yoosea, "Si namumányire
uwo muuntu tuku!"

---

* **26:61** ***Kaaya Njija ya Mululungu:*** Kaaya Njija ˆng'eene Yéesu alúusáa aha ni muviri waachwe. Kubomola no kiijeenga kei kwa siku itatu yoonekya kukwya no fufuka kwaachwe. ✡ **26:64** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **26:64** Laanga Danyéeli 7:13.

73 Mpiindi kiduudi vaantu ˆvajáa viímire aho, vakamuseeserera, maa vakamusea, "Kikomi weewe uri umwi waavo, sa baa nduusika yaako yookoonekya."
74 Aho, Peéteri akaanda kwiijuma yeemweene, na iilaháa yoosea, "Kimaari! Si namumányire uwo muuntu tuku!" Haaho, nkukulume ikaviika.
75 Aho, Peéteri akakumbukira masáare ˆajáa awyíiriirwe ni Yéesu, "Nkukulume si inaviika, sea uri si waamányire tuku katatu." Aho, maa re akafuma na weerwii akiitooriira maatuku vii.

27

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato
(Maáriki 15:1; Lúka 23:1-2; Yoohváani 18:28-32)

1 ˆKukamwaae, vakúúlu va veeneisi va Ijuva voosi na vawosi vakalamula kumuulaa Yéesu.
2 Vakamuchuunga piingu, vakamutwaala na kwa Piláato, gávana wa isi ya Yudéea, maa vakamukwaatya kwaachwe.

Yúuda Yookiikuva
(Miirimo ya Vatumwi 1:18-19)

3 Haaha Yúuda uhu ˆajáa amuválandukire ˆakoone Yéesu ahúmwiire heewa irya, akiivairya mbiri, maa akavahinduriira vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi jira mpía makumi yatatu (30).
4 Akavasea, "Nahóniirye kumutoola muuntu ˆasiina uvi uulawe." Maa kaa, voovo vakamusea, "Ayo ˆwootuwyiira yasiina nyambirirya kuri suusu tuku, ni yaako mweeneevyo."
5 Akajifweitira ijo mpía makumi yatatu na Kaayii Njija ya Ijuva, maa akatamanya no kiikuva.
6 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakajitoola ijo mpía, maa vakasea, "Miiro yakaan'ya kujisaangya iji mpía na mpía ja Kaaya Njija, sa ni mpía ja sakami."
7 Aho, vakaluma sáare, maa vakalamula kujiwurira iwunda ra kirongorongo rive haantu ho taahira vayeni.
8 Noo ˆchooreka fuurui isiku, iro iwunda raséwaa Iwunda ra Sakami.
9 Jeyyo, masáare ya Yeremía mulá̱ali na mutwe yakakiimana, "Vajáa vasumula jira mpía makumi yatatu, iyoombe ˆapaangirwa ni vaantu va Isiraéeli.
10 Ijo mpía vakawurira iwunda ra kirongorongo, ja ˆvyeene IJUVA aandairirya."✡

Yéesu Mbere ya Piláato
(Maáriki 15:2-5; Lúka 23:3-5; Yoohváani 18:33-38)

✡ **27:10** Laanga Sakaría 11:12-13; Yeremía 19:1-13; 32:6-9; Matáayo 26:15.

11 Haaha, vakamwiimya Yéesu mbere ya gávana Piláato, ne Piláato akamuurya, “Weewe noo mʉtemi wa Vayahúudi wʉʉ?” Yéesu akamʉsea, “Weewe ulúusire.”
12 Maa kaa, vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na vawosi ˆvakamusitaakye, yeeye si uuyirya isáare tʉkʉ.
13 Piláato akamuurya, “Si wooteera ni masáare yangai vookusitaakya tʉkʉ wʉʉ?”
14 Maa kaa, Yéesu si uuyirya baa isáare rimwi tʉkʉ, ʉwo gávana akatʉlʉvala maatʉkʉ vii.

Yéesu Yooheewa Irya ro Kʉʉlawa
*(Maáriki 15:6-15; Lúka 23:13-25; Yoohá*ani *18:39-19:16)*

15 Haaha, sikʉ ja ngovi ya Paásika, gávana ajáa aviijuvirya Vayahúudi kʉmʉchʉngʉrira mufúungwa ʉmwi ˆmweene vari saaka.
16 Mpiindi ijo, kʉjáa kwatiite mufúungwa ʉmwi ˆajáa ataangikana maatʉkʉ vii sa ʉvi, ˆasewáa Baráaba.
17 Sa jeyyo, vaantʉ ˆvakiijiinge, Piláato akavuurya, “Ni ani moosaaka nimʉchʉngʉrire kati ya ava vaviri, Baráaba au Yéesu ˆaséwaa Masía?”
18 Ajáa alʉʉsa jeyyo sa ajáa ataanga vajáa vamusítakiirye Yéesu kwaachwe sa kivina.
19 Mpiindi Piláato ˆajáa iíkyiire aho ichuumbii raachwe ro lamʉrira, muki waachwe akamʉtwaarira mʉlomo, “Kari ji ʉmʉbweeyyirye ʉvi wowoosi mʉʉntʉ ʉwo mʉwoloki tʉkʉ, sa niini natúrikiire maatʉkʉ vii noolootera sa yeeye uchikʉ ʉhʉ.”
20 Maa kaa, vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na vawosi vakavasoonka vaantʉ valoombe Baráaba achʉngʉrirwe na Yéesu ʉʉlawe.
21 Aho, gávana akavuurya, “Ni ani moosaaka nimʉchʉngʉrire kati ya ava vaviri?” Voovo vakamʉsea, “Baráaba!”
22 Piláato akavuurya, “Haaha che ndiri mʉbweeyya Yéesu ˆaséwaa Masía?” Voosi vakasea, “Aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye!”
23 Ne akavuurya, “Sa che? ʉvi che abwéeyyiirye?” Voovo vakatuuba tʉla isóso voosea, “Aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye!”
24 Piláato ˆakoone hasiina yooseesya tʉkʉ na baa ʉsaambʉ waándire, ajáa atoola maaji, maa akooyya mikono yaachwe mbere ya vaantʉ yoosea, “Niini nsiina ʉvi mweeri ya inkwya ya ʉhʉ mʉʉntʉ tʉkʉ. Iri isáare ni mweeri yaanyu riri, rilaangi.”
25 Vaantʉ voosi vakasea, “Sakami yaachwe iveere mweeri yiiswi na vaana viiswi.”
26 Aho, Piláato akamʉchʉngʉrira Baráaba fuma mʉnyololwii sa voovo, maa kaa, akalairirya Yéesu avawe mijeléedi maa akamʉtoola aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Valukaluka Voomuhena Yéesu
(Maáriki 15:16-20; Yoohaani 19:2-3)

27 Aho, valukaluka va gávana vakamutwaala Yéesu na ijuumbii ra kitemi ra Piláato ˆrisáwaa Puraitória. Uko, valwi nkoondo voosi vakiijiinga kumuriingirira Yéesu.
28 Vakamufumya ingo jaachwe, maa vakamuvikira ingo ˆiri gyaa ati ja mutemi.
29 Aho, vakaluka kisasaavo cha miíwa, vakamuvikira mutwii, vakamukwaatya duuri mukonwii waachwe wa kulume, maa de vandoomwiinamira, voomuhenchula voosea, "Lamukyaade ee aai, mutemi wa Vayahúudi!"
30 Vakamuchwiira mati, vakatoola ira duuri vakatuuba muvaa noyo mutwii.
31 ˆVakahumule kumuhenchula, vakamufumya ira ingo ˆiri gyaa, maa vakamuvikira ingo jaachwe kei. Aho, vakamutwaala fuuru weerwii ya múuji noo muning'in'ya musaláabii fuuru akwye.

Yéesu Yooning'iniwa Musaláabii Fuuru Akwye
(Maáriki 15:21-32; Lúka 23:26-43; Yoohaani 19:17-27)

32 Njirii, vakalumana na muuntu umwi fuma múujii wa Kiréene* ˆasáwaa Simóoni. Valwi nkoondo vakamudoomererya avaale musaláaba wa Yéesu.
33 Na ˆvakafike haantu ˆhasáwaa Goligóota, noo kusea Kisááya cha Mutwe,
34 valwi nkoondo vakamuheera Yéesu diváai ˆyasaangiwa na kisuungu so seyya makuundi,✡ maa kaa, yeeye ˆakiisaire, akasiita kunywa.
35 ˆVakahumule kumuning'in'ya musaláabii, vakiigavira ingo jaachwe ko vaa mbare.✡ [Jeyyo, isáare rira ˆraluuswa ni muláali na mutwe rikakiimana, "Viigavira mirwaalo yaani, kati yaavo na ingo yaani vakiivaira mbare."] 36 Vakiikala, vakatuuba kumulaangirirya.
37 Mweeri ya mutwe waachwe vakaviika ishitáaka ˆraandikwa, "UHU NI YÉESU, MUTEMI WA VAYAHÚUDI."
38 Viívi vaviri vajáa vaning'iniwa misaláabii hamwi ne, umwi mukono wa kumooso na wiingi mukono wa kulume, kira muuntu musaláabii waachwe.
39 Vaantu vara ˆvalookáa na aho, vamutukiráa voosingisya mitwe kwa heenchu voosea,
40 "Hooni ta ilaange, ati girimula uri Kaaya Njija na wiijeenge kwa siku itatu? Haaha ilamurirye we mweeneevyo.

---

* **27:32** ***Kiréene:*** Uhu ni múuji ˆujáa kura Afirika kaskasíini. Uko, Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa Simóoni ni umwi wa Vayahúudi ˆveene vuujáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. ✡ **27:34** Laanga Sabúuri 69:21. ✡ **27:35** Laanga Sabúuri 22:18.

Kooni kikomi weewe ni Mwaana wa Muluungu, kiima aho musaláabii!"
41 Baa vakúúlu va veeneisi va Ijuva, hamwi na vawosi na
vakiindya va Miiro vakamuhenchula voosea,
42 "Avalamuriryáa viingi, amwi yoosiindwa kiilamurirya
yeemweene? Ati yeeye ni mutemi wa Isiraéeli! Hooni ni
akiime musaláabii naasu tumurume.
43 Yeeye amwiiláangyaa Muluungu, na ajáa aluusa yeeye ni
Mwaana wa Muluungu, haaha Muluungu ni amulamurirye
kooni yoomusaaka."
44 Baa vara ˆvajáa vaníng'iniiwe misaláabii hamwi ne,
vakamutukira.

Yéesu Yookwya Musaláabii
(Maáriki 15:33-41; Lúka 23:44-49; Yoháani 19:28-30)

45 Kwandira mpiindi ja mpoloonge fuuru mpiindi ja
cháámuusi, kilwiirya kikakunikirira isi yoosi.
46 Mpiindi jo kiimikirirya ja cháámuusi, Yéesu akarira na
ngururu yoosea, *"Éeli, Éeli láama sabakitáani?"* noo kusea, "Ee
Muluungu, Ee Muluungu, amwi waandékire?"✡
47 Maa kaa, vamwi va vaantu ˆvajáa hara ˆvakateere jeyyo,
maa vakasea, "Uhu, yoomukemera Elía."✡
48 Umwi waavo akatamanya chaangu, akatukya kiintu ˆkiri
monyomonyo diváaii ˆyasasuka, akakifarimbirira isaangii,
maa akamuheera anywe.
49 Maa kaa, viingi vakasea, "Reki toone kooni Elía ari kuuja
noo mulamurirya."
50 Maa reeru, Yéesu akaana kei vikulukuulu, aho, akawulala.
51 Haaho, ipasía ra Kaaya Njija rikaatuka kati na kati fuma
mweeri fuuru isi, isi ikasingisika na myaalaliwye ikaatuka.
52 Mbirííra jikakunukuka na miviri ya vaaja vara ˆvajáa
vaakwya ikafufuka.
53 Yéesu ˆakafufuke, avo vaantu vakafuma mbiríírii, na
vakatamanya na múujii muuja na vakavafumira vaantu ˆvari
foo.
54 Ura mukúúlu wa valwi nkoondo na vara ˆvajáa ne
voomulaangirirya Yéesu ˆvakoone kira kitiíntima na yara
yoosi ˆyajáa yafúmiire, vakoofa munumuunu, voosea, "Uhu
kikomi ni Mwaana wa Muluungu aari."
55 Kujáa kwatiite vaantu vaki ˆvari foo ˆvalaangáa ayo
kwa kuli. Avo vajáa vamutuuba Yéesu fuma Galiláaya sa
vindoomutumamira.
56 Kuri vamwi vaavo, ˆajáa amwaari, Maríia Makidaléena,
Maríia íyo waala Yaakúupu na Yóose, na íyo waala vaana va
Sebedáayo.

✡ **27:46** Laanga Sabúuri 22:1. ✡ **27:47** Laanga 2 Vatemi 2:11; Maláaki 4:5.

Kutaahwa kwa Yéesu
(Maáriki 15:42-47; Lúka 23:50-56; Yoohá ani 19:38-42)

57 Haaha iwulo ˆrikiingire, ajáa uuja musúngaati umwi fuma
múuji wa Arimatáaya ˆasewáa Yooséefu. Uhu ne ni mupooji wa
Yéesu ajáa.
58 Akamudomera Piláato noo koomuloomba muviri wa
Yéesu. Piláato akalairirya aheewe.
59 Yooséefu akuusumula muviri, akuufarimbirira sáanda ya
kitáani cha kikomi,
60 maa akuuviika mbiríírii yaachwe mweeneevyo. Iyo
mbirííra ya mpaanga ni ifya na ijáa yabokwa mwaalali-
wyii. Aho, akafingiritya iwye ikulukuulu, yoorifintamya
muryaangwii wa mbirííra, maa akalooka.
61 Maríia Makidaléena na ura Maríia wiingi vajáa vamwaari
aho haantu viíkyiire kulaanga mbirííra.

Valukaluka Mbiríírii

62 Lomutóondo yaachwe ni siku ya Sabáato ijáa, vakúúlu va
veeneisi va Iguva na Mafarisáayo vakatamanya na kwa Piláato.
63 Vakamusea Piláato, "Mukúlu, takúmbukiire, ura
mukwaata de akwye ajáa asea, 'Siku itatu ˆjiri looka, fufuka
ndiri.'
64 Sa jeyyo, ulairirye mbirííra ilaangiririwe kamwi fuuru
siku ya katatu. Kooni si jeyyo, vapooji vaachwe ifaanaa
vuuje, viive muviri waachwe na vavawyiire vaantu afúfukire
fuma inkwyii. Ukwaata uhu wo kiimikirirya kuva uri waviiha
kulookya wa ncholo."
65 Piláato akavasea, "Nyuunyu sumuli valukaluka. Tamanyi
mukiiviikire valukaluka va kikomi ja ˆvyeene muri daha."
66 Sa jeyyo, vakatamanya na valukaluka sa vakalaangirirye
mbirííra kikomi, vakavaa mitooso rira iwye na vakaviika
ulaangiriryi.

28

Kufufuka kwa Yéesu
(Maáriki 16:1-10; Lúka 24:1-12; Yoohá ani 20:1-10)

1 Sabáato ˆikalooke namutóondo dwii siku ya
Jumapíiri,* Maríia Makidaléena, na ura Maríia wiingi vajáa
vadoma noo laanga mbirííra ya mpaanga ira ˆijáa yabokwa
mwaalaliwyii.
2 Koonka, kitiíntima kikuulu kikafumira sa murimu muuja wa
Iguva ujáa wakiima fuma kurumwii, ukafingiritya rira iwye,
maa ukariikarira.

---

* **28:1** ***Jumapíiri:*** Kigiríki aha chaluusa siku ya ncholo ya júma. Kwa Vayahúudi
júma yaandáa siku ya Jumapíiri na yasirikiriráa na siku ya Sabáato noo kusea
Jumamóosi.

3 Ʉwo murimʉ buuwo yaachwe ijáa nɨ ja lʉlávo, na ɨngo jaachwe jijáa jeera ja mawye ya mbula.
4 Vara valʉkalʉka va mbɨrííra vajáa voofa maatʉkʉ vii, vakatetema fʉʉrʉ vakava ja ˆvaakwya.
5 Ʉra murimʉ mʉʉja ʉkavasea vara vaantʉ vaki, "Koofi tʉkʉ, sa taanga niise nɨ mʉsaakɨra mwiise Yéesu ʉra ˆaning'iniiwé mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya.
6 Asiina aha tʉkʉ, afúfukire ja ˆvyeene asea. Yeendi mʉlaange haantʉ ˆalaariiwé.
7 Haaha tamanyi chaangʉ mʉkavasee vapooji vaachwe, 'Afúfukire fuma inkwyii, ne longoola iise na Galiláaya. Ʉko moona mʉrɨ.'✡ Laangi, nahúmwɨire vawyɨira."
8 Jeyyo, vara vaantʉ vaki vakiinʉka hara varɨ na cheerʉ mʉnʉmʉʉnʉ kʉnʉ vɨíngɨirwe nɨ woowa, vakafuma mbiríírii itíijo vakatamanya noo vawyɨira vapooji vaachwe ɨrɨ isáare.
9 Koonka, Yéesu akalʉmana novo akavasea, "Lʉmbɨ niijo!" Vara vaantʉ vaki vakamʉseeserera, vakachwaama, vakakwaata majeo yaachwe, vakamwiinamɨra.
10 Aho, Yéesu akavasea, "Koofi tʉkʉ. Tamanyi mʉkavawyɨire vandʉʉ vaanɨ vatamanye na Galiláaya, ʉko kʉʉnyona varɨ."

Valʉkalʉka Vootwaala Mʉlomo
11 Mpɨindɨ vara vaantʉ vaki ˆvajáa njirii vootamanya, vamwɨ va vara valʉkalʉka ˆvɨímɨrɨráa mbɨrííra vajáa vatamanya na múujii no vawyɨira vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva yoosi ˆyajáa yafúmɨire.
12 Vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vawosi vakiikala kiikalo na vakatʉʉnga njɨra ya ʉloongo. Vakavaheera vara valwi nkoondo mpía ˆjiri foo,
13 kʉnʉ voovasea, "Moosaakwa mʉsee jei, 'Vapooji vaachwe vuújire nuuchikʉ mpɨindɨ suusu ˆtaarɨ talíire, maa vakamwiiva.'
14 Koonɨ iji sáare jamʉfíkɨire gávana, suusu lʉma tʉrɨ sáare ne, sa mʉdɨire ringiwaringiwa."
15 Jeyyo, vara valʉkalʉka vakasʉmʉla jira mpía, maa vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa vawyɨirwa. Masáare aya yeenera kwa Vayahúudi fʉʉrʉ isikʉ.

Yéesu Yoovatʉma Vapooji Vaachwe
(Maáriki 16:14-18; Lúka 24:36-49; Yoohánni 20:19-23)
16 Aho, vara vapooji ikimi na ʉmwɨ vakadoma fʉʉrʉ Galiláaya, luulwii haantʉ Yéesu ˆajáa avasea vatamanye.
17 ˆVakamoone vakamwiinamɨra, maa kaa, vɨíngɨ vakava vookiivʉndʉka mitimii.
18 Aho, Yéesu akavʉʉjɨra, maa akasea, "Nahíiwe wiimiriri woosi, kurumwii na kʉrɨ weerʉ.

✡ **28:7** Laanga Matáayo 26:32.

19 Sa jeyyo, tamanyi mʉkavabweeyye vaantʉ va ɨsɨ joosi kʉva vapooji vaanɨ, mʉndoovabatisa, kwa irina ra Taáta, na ra Mwaana na ra Mʉtɨma Mʉʉja.
20 Kei, mʉndoovakiindya kʉyakwaatya yoosi ˆnavalairirya nyuunyu. Kɨkomi nɨɨnɨ mwaarɨ na nyuunyu sikʉ joosi, fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ja ʉhero.”

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ ja ˆvyeene yaandɨkwa nɨ Maáriki Mʉlongooryo

Kɨtáabu ɨkɨ, chaandɨkwa nɨ Yooháani Maáriki ˆiituubáa na vala Peéteri, Paúli na Barinába mpɨɨndɨ ˆvavariyʉláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ (Mɨrɨmo ya Vatumwi 13:1-13; 15:36-41; 1 Peéteri 5:13). Masáare aya, ˆvyeene vamanyi vaséaa, yaandɨkwa kati ya myaaka ya 60-65 keende Kirisitʉ ˆavyaalwa. Viintʉ ˆvyoónekanaa, Maáriki noo wa ncholo ˆaandɨka Masáare Maaja.

Kɨintʉ ˆchabweeyya Maáriki aandɨke masáare aya, nɨ kʉvaheera mʉtɨma vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆveene vaturikiriwáa maatʉkʉ vii nɨ Kaisáari Néero, mʉtemi wa ɨsɨ ya Rúumi. Maáriki asaakáa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vɨime neeja baa koonɨ nɨ kuturikiriwa fʉʉrʉ vakwye ja Kirisitʉ.

Maáriki alumiriryalumiriirya ˆvyeene Yéesu akwaatwa, akaheewa irya ro kʉʉlawa nɨ Vayahúudi na Varúumi baa ʉvɨ tʉkʉ, akaturikiriwa, akaning'iniwa mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya, na sikʉ ya katatʉ akafʉfʉka (14:43–16:20). Kei, alumirirya Kirisitʉ nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ (3:11; 5:7; 15:39). Noo ˆchooreka aanda na masáare aya, "Ɨhɨ noo ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ, Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ" (1:1).

Maáriki alumirirya myuujíisa ˆirɨ foo ˆmyeene Yéesu atʉmamáa, koonekya Yéesu nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ kɨmaarɨ (4:35–5:43; 6:30-56; 7:31–9:32). Kei, alumirirya mwiikalo wa Yéesu, ˆvyeene iitoola sa alamurirye vaantʉ vaachwe, "Sa baa Mwaana wa Mʉʉntʉ, sɨ ʉʉja jo tʉmamɨrwa tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, ʉʉja sa jɨ avatʉmamɨre vaantʉ, kei atoole nkaasʉ yaachwe kʉva ununuuli sa vaantʉ ˆvarɨ foo" (10:45).

ˆVyeene Kɨtáabu ɨkɨ Chagavwa

Ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu *1:1-13*
Mʉrɨmo wa Yéesu ʉko Galiláaya *1:14-9:50*
Yéesu yootamanya na Yerusaléemu *10:1-52*
Júma Yéesu ˆajáa Yerusaléemu
Ʉvariyuli wa Masáare Maaja ya Yéesu Yerusaléemu *11:1-13:37*
Kuning'iniwa kwa Yéesu mʉsaláabii na inkwya yaachwe *14:1-15:47*
Kʉfʉfʉka na koonekana kwa Yéesu *16:1-20*

Yooháani Mʉbatisáaji Yoomwiimirya Njɨra Yéesu (Matáayo 3:1-12; Lʉ́ka 3:1-18; Yooháani 1:19-28)

1 Ɨhi noo ncholo ya Masáare Maaja ya YéesuKirisitʉ, Mwaana
wa Mʉlʉʉngʉ.
2 Ja ˆvyeene Ijʉva alʉʉsa kɨtáabwii cha Isáaya, mʉláali na
mʉtwe waachwe,
“Laanga, mʉtʉma ndɨrɨ mutumwi waanɨ akʉlongorɨre,
yeeye kʉtengenesherya arɨ njɨra yaako.✡
3 Mʉʉntʉ yookaanɨrɨra vikʉlʉkʉʉlʉ ɨsɨ ya ibaláángwii,
‘Imyi neeja njɨra sa IJʉVA,
wololi njɨra ˆng’eene arɨ tweera.’✡”
4 Masáare aya yakiimana, Yooháani MʉbatisáajI afʉmɨra ɨsɨ
ya ibaláángwii, yoovariyʉla ʉbatíiso wa vaantʉ kʉvalandʉka
fuma uvii waavo, sa Mʉlʉʉngʉ asee, ʉvɨ waavo wasírire.
5 Vaantʉ fuma ɨsɨ yoosi ya Yudéea, na mavaru yoosi ya
Yerusaléemu, vadomáa noo mʉteerera. Yeeye avabatisáa aho
luujii lwa Yorodáani, kʉnʉ voolʉʉsa ʉvɨ waavo.
6 Yooháani iivɨkɨráa ɨngo ya mabaáhɨra ya ngamía na lʉkova
iimútɨɨre.✡ Kɨintʉ ˆarijáa nɨ nkʉʉmbɨ na hʉʉkɨ wa isekii.
7 Na avariyʉláa ɨndoosea, “Amwaarɨ ˆyookʉʉja nyuma
yaanɨ ˆarɨ na ngururu kʉlookya nɨɨnɨ, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ daha baa
tʉmama mʉrɨmo wa mʉtúmwa wo reherya nkova ja mirunk-
umo yaachwe tʉkʉ.
8 Nɨɨnɨ noobatisa na maaji, maa kaa, yeeye vabatisa arɨ na
MʉtɨmaMʉʉja.”

Yéesu Yoobatisiwa
(Matáayo 3:13-17; Lúka 3:21-22)

9 Sikʉ jira, Yéesu akʉʉja fuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya,
maa akabatisiwa nɨ Yooháani luujii lwa Yorodáani.
10 ˆAkafume vii hara luujii, akoona kurumu kookwaatʉka
dwee, na MʉtɨmaMʉʉja yookiima mweeri yaachwe ja
nkúnde. 11 Maa sawúti ɨkafuma kurumwii, yoosea, “Weewe
ʉrɨ Mwaana waanɨ ˆnakweenda, neeriwa mʉtɨma nɨ weewe
mʉnʉmʉʉnʉ.”

Yéesu Yooyerwa nɨ Irimʉ
(Matáayo 4:1-11; Lúka 4:1-13)

12 Ayo ˆyakalooke vii, MʉtɨmaMʉʉja akamʉtwaala fʉʉrʉ ɨsɨ
ya ibaláángwii.
13 Akiikala ʉko ibaláángwii sikʉ makumi yanɨ (40) yooyerwa
nɨ Irimʉ, ʉko iikaláa na maka ja isaka, mirimʉ miija noyo
yamʉtʉmamɨráa.

Yéesu Yookaanda Variyʉla Masáare Maaja

✡ **1:2** Laanga Maláaki 3:1. ✡ **1:3** Laanga Isáaya 40:3. ✡ **1:6** Laanga 2 Vatemi 1:8.

14 Sikʉ ˆjikalooke, Yooháani Mʉbatisáaji akakwaatwa,
maa akaviikwa mʉnyololwii.✡ Sikʉ ijo, Yéesu akadoma na
Galiláaya, indoovariyʉla Masáare Maaja ya Mʉlʉʉngʉ
15 yoosea, “Mpiindi jafíkire, Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ
waséngeriire. Valanduki fuma uvii waanyu na murume
Masáare Maaja.”

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo
(Matáayo 4:18-22; Lúka 5:1-11)

16 Sikʉ imwi, mpiindi ˆalookáa na mbarimbari ya iriva
ra Galiláaya, akamoona Simóoni na mwaanaavo Anderéa,
voowʉmira lwaavu na luujii, sa voovo ni vavúuvi vajáa.
17 Aho, Yéesu akavasea, “Ntuubi, na vabweeyya ndiri mʉve
vavúuvi va vaantʉ.”
18 Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba.
19 ˆAkadome na mbere kiduudi, akavoona vala Yaakúupu
na Yooháani vala sha Sebedáayo, vajáa mashúwii voolʉkan'ya
njwaavu jaavo.
20 ˆAkavoone vii, maa akavaanirira. Novo vakamu-
tuuba, vakamʉreka taáta waavo na vara vavúuvi viingi
ˆvamʉtʉmamiráa.

Yéesu Yookibirya Murimʉ Mʉvi
(Lúka 4:31-37)

21 Kufuma aho, vakadoma fʉʉrʉ múujii wa Kaperenáumu.
Sikʉ ya Sabáato Yéesu akiingira na sinagóogii, maa akaanda
variyʉla Masáare ˆYari Mpeho.
22 Vaantʉ vakahwaalariwa ni ʉvariyuli waachwe, sa yeeye
si avariyʉláa ja vakiindya vaavo va Miiro tʉkʉ, kiri vyoova
jeyyo, yeeye akiindyáa ja mʉʉntʉ ˆari na wiimiriri.
23 Hara sinagóogii yaavo, kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwi ˆajáa
na murimʉ mʉvi, akatʉlatʉʉla isóso
24 yoosea, “Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kʉri
suusu? Wuújire tʉmala wʉʉ? Nakʉmányire ʉri ani weewe!
Weewe ʉri Mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ.”
25 Yéesu akʉʉdalavya ʉra murimʉ mʉvi yoosea, “Kirinya
sawu! Fuma kʉri ʉhʉ mʉʉntʉ!”
26 Hahara, ʉra murimʉ mʉvi ʉkamusukasuka ʉra mʉʉntʉ
na ngururu, kʉnʉ wootʉlatʉʉla isóso, maa ʉkafuma.
27 Hara, vaantʉ voosi vakatʉlʉvala, maa vakaanda ki-
isea, “Iki ni che? Ni ukiindya mufya, kei ˆʉri na wiimiriri!
Yoolairirya baa mirimʉ mivi, noyo yoomʉteerera!”
28 Masáare aya, yakeenera chaangʉ isi yoosi ya Galiláaya.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉkwi wa Simóoni
(Matáayo 8:14-17; Lúka 4:38-41)

✡ **1:14** Laanga Maáriki 6:14-29.

29 Yéesu, Yaakúupu, Yooháani, Simóoni na Anderéa vakafuma
hara sinagóogii, vakadoma fuurʉ kaayii kwaala Simóoni na
Anderéa.
30 ^Vakafike, vakamʉshaana mʉkwɨ wa Simóoni ajáa nchi-
irii aváirwe nɨ ndwáala. Hahara, vakamuwyiira Yéesu masáare
yaachwe.
31 Akaseesa na hara kuuntʉ ^ajáa alíire, akamʉkwaata
mʉkono ʉra maáma, maa akamwiinʉla, hahara akahola, maa
akaanda vatʉmamɨra.

Yéesu Yoovahorya Vaantʉ ^Varɨ Foo

32 Niiwʉlo mwaasʉ ^ʉkakʉtʉmire, Sabáato ɨkalooka. Vaantʉ
vakaanda mʉretera valwíirɨ voosi, na vaantʉ ^varɨ na mirimʉ
mɨvɨ.
33 Aho, vaantʉ voosi va ʉra múuji vakiisaanka mbere ya
kaaya.
34 Hara, maa Yéesu akava yoovahorya vaantʉ voosi ^vajáa
na ndwáala ^jiísimiresimire, baa kei iikibiryáa mirimʉ mɨvɨ ^ɨrɨ
foo. Maa kaa, sɨ ɨirekeráa ɨyo mirimʉ mɨvɨ ɨluusike tʉkʉ, sa ɨjáa
yamʉmányire yeeye nɨ ani.

Yéesu Yoovariyʉla Masáare ^Yarɨ Mpeho Galiláaya
(Lʉ́ka 4:42-44)

35 Lomʉtóondo yaachwe baa sɨ kʉna mwaa, Yéesu akadoma
na kijiraawii, kʉra akamʉloomba Mʉluungʉ.
36 Simóoni na viivaachwe vakamʉloonda.
37 ^Vakamoone, vakamʉsea, "Kɨra mʉuntʉ yookʉsaakira."
38 Yéesu akavasea, "Hendi na haantʉ hiingɨ, míijii yiingɨ ^ɨrɨ
mʉkaaya, nkavariyʉle baa ʉko, sa nuuja, sa mʉrɨmo ʉwo."
39 Jeyyo, akariingɨrira ɨsɨ yoosi ya Galiláaya, kʉnʉ
yoovariyʉla Masáare ^Yarɨ Mpeho masinagóogii, na avahoryáa
vaantʉ ^varɨ na mirimʉ mɨvɨ.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉuntʉ ^Arɨ na Ʉlóónda
(Matáayo 8:1-4; Lʉ́ka 5:12-16)

40 Kʉjáa kwatiite mʉuntʉ ʉmwɨ, ^arɨ na ndwáala ya ʉlóónda.
Akʉʉja kʉrɨ Yéesu, akachwaama, akiiloombererya yoosea,
"Koonɨ woosaaka, ifaanaa ʉkaanjirʉla ndwáala yaanɨ."
41 Yéesu akamoonera mbavariri, akiinʉla mʉkono
waachwe, akamʉsaasya, maa akamʉsea, "Noosaaka,
ujirʉlwe!"
42 Hahara, akajirʉlwa na akahola ɨra ndwáala yaachwe.
43 Yéesu akamʉrekera adome, maa kaa, akamʉkaan'ya
yoomʉsea,
44 "Karɨ umuwyíiraa mʉuntʉ yoyoosi isáare ɨrɨ tʉkʉ, tamanya
ukiiyonekye kwa mweeneɨsɨ wa Ijʉva, ʉtoole na mpóryo

yo jiruɨlwa, ja ^vyeene Músa alairirya, sa vataange kɨimaarɨ ɨuhórire."✡
45 Kɨrɨ vyoobweeyya jeyyo, ɨura muɨuntɨu akadoma, akaanda kaarya yara masáare kɨira haantɨu. Sa jeyyo, Yéesu sɨi adaha kɨiingɨira na múujii ko kiiyonekya tɨukɨu, nɨi iikaláa kijiraawii vii. Maa kaa, baa neembe iivisáa, vaantɨu vamutuubáa fuma kɨira haantɨu.

2

Yéesu Yoomɨuhorya Muɨuntɨu ^Aakwya Iyandiyandi
(Matáayo 9:1-18; Lúka 5:17-26)

1 Sikɨu ^jikaseese, akahɨinduka na Kaperenáumu, vaantɨu vakateera ahíndukire na kaayii.
2 Mpuka nkɨuulɨu ikiijiinga, ɨkasoveka baa nkalo muɨryaangwii. Ne akava yoovavariyɨurɨira Masáare ^Yarɨi Mpeho.
3 Muɨuntɨu ɨumwɨi ^aakwya iyandiyandi, akareetwa kɨurɨi Yéesu iínwɨirwe nɨi vaantɨu vanɨi.
4 Sa ɨira mpuka nkɨuulɨu, vara vaantɨu vakasiindwa kɨumɨulookya ɨura muɨlwíirɨi fɨuurɨu kɨurɨi Yéesu. ^Vakoone jeyyo, vakaambɨuka nɨi ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kɨuuntɨu Yéesu ^ajáa, vakamukiimirya ɨura mɨulwíirɨi na ndɨirɨi yaachwe.
5 Yéesu ^akoone kuruma kwaavo, akamɨusea ɨura mɨulwíirɨi, "Mwaana waanɨi, ɨuvɨi waako wasírire."
6 Aho nyuumbii, kwajáa kwatɨite vakiindya vamwɨi va Miiro vajáa viíkyɨire, vakaanda kiiririkana mitimii yaavo voosea,
7 "Jooli arɨi lɨusa jei? Yoomɨuhɨintɨikɨira Mɨuluungɨu! Sɨi Mɨuluungɨu yeemweene noo ^adáhaa sea ɨuvɨi wasírire tɨukɨu wɨuu?"
8 Hahara, Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, "Nɨi sa che mookiiririkana ayo mitimii yaanyu?
9 Nɨi kɨirɨikwɨi noo chaangɨu kɨulookya myeewe, kɨumɨusea ɨuhɨu mɨulwíirɨi, 'Ɨuvɨi waako wasírire,' bakɨu kɨumɨusea, 'Inɨuka, ɨutoole ndɨirɨi yaako ɨulooke'?
10 Haaha noosaaka mɨutaange, Mwaana wa Muɨuntɨu atɨite wiimiriri wo sea vaantɨu, 'Ɨuvɨi waavo wasírire,' aha weerwii." Aho, akamɨusea ɨura muɨuntɨu ^aakwya iyandiyandi,
11 "Nookɨusea, inɨuka, toola ndɨirɨi yaako, ɨudome na kaayii kwaako."
12 Hahara, maa akatoola ndɨirɨi yaachwe akafuma na weerwii, baa vara vaantɨu voosi ntɨi ^voomɨulaanga. Maa vakatɨulɨuvala, vakamɨuduumba Mɨuluungɨu voosea, "Isáare ja ɨirɨi, sɨi tɨunoona vii kaa tɨukɨu!"

Yéesu Ɨuja jo Kaanɨirɨira Vavɨi
(Matáayo 9:9-13; Lúka 5:27-32)

✡ **1:44** Laanga Valáawi 14:1-32; Nkɨumbɨukɨira ya Miiro 24:8.

13 Hara, maa Yéesu akadoma kei na mbarɨmbarɨ ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkuulu ya vaantu ɨkamutuuba, maa akaanda kuvavariyurira Masáare ˆYarɨ Mpeho.
14 Mpiindɨ Yéesu ˆawololáa mawulu, akamoona Láawi mwaana wa Alufáayo iíkyiire kivaandii cho rɨhɨra kóodi, yoosaankan'ya kóodi. Akamusea, "Ntuuba!" Ne Láawi akiinuka, akamutuuba Yéesu.
15 Mpiindɨ Yéesu na vapooji vaachwe ˆvarijáa chákurya kaayii kwa Láawi, vasaankan'yi kóodi na vaduwalo ˆvarɨ foo varijáa novo. Sa vaantu ˆvarɨ foo, vamutuubáa.
16 Vakiindya vamwɨ va Miiro ya Muluungu na Mafarisáayo vajáa vamwaarɨ. ˆVakamoone Yéesu yoorya hamwɨ na vaduwalo na vasaankan'yi kóodi, vakavasea vapooji vaachwe, "Sa che yoorya chákurya hamwɨ na maduwalo na masaankan'yi kóodi?"
17 Yéesu ˆakayateere ayo masáare, maa akavasea, "Vaantu ˆvarɨ nkaasu sɨ vasáakaa mwaanga tuku, maa kaa, valwíirɨ noo vasáakaa mwaanga. Sɨ nuuja joo kaanɨrɨra vaantu ˆviiyónaa vawoloki tuku, nuuja joo kaanɨrɨra vavɨ."

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya
(Matáayo 9:14-17; Lúka 5:33-39)

18 Haaha, vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirekyáa kurya. Maa vaantu vakuuja joo muurya Yéesu vakamusea, "Amwɨ vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirékyaa kurya. Sa che vapooji vaako sɨ viirékyaa kurya?"
19 Yéesu akavasea, "De vyadáhɨkaa vaantu ˆvaláarikirwe nɨ mweenengovi, na mweenengovi ntɨ ˆarɨ novo kwiirekya kurya wuu? Sɨ varɨ kwiirekya kurya tuku, mpiindɨ joosi varɨ na mweenengovi.
20 Maa kaa, luu fika jiri mpiindɨ mweenengovi ˆakasumwiirwe fuma kwaavo, aho noo luu vakiirekiirye kurya.
21 Kusiina muuntu ˆadáhɨraa kɨráka kifya isaámwii tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, ɨkyo kɨráka moola kɨrɨ ɨro isaámu na ɨyo ɨngo kwaatuka ɨrɨ kulookya lo ncholo.
22 Baa kei, kusiina muuntu ˆavíkiraa diváai ifya viríibii* vya kali tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, ɨyo diváai ifya, pusula ɨrɨ ivyo viríiba, na diváai kiitika ɨrɨ na mweenediváai sova arɨ diváai na viríiba. Diváai ifya nɨ viríibii vifya ɨvíkɨrwaa."

Yéesu nɨ Mweeneevyo wa Sabáato
(Matáayo 12:1-18; Lúka 6:1-5)

23 Siku ya Sabáato ɨmwɨ, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatɨra na mawundii ya ngáano. Mpiindɨ ˆvalookáa

* **2:22** ***viríibii:*** Viríiba nɨ saama ˆjavíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndiri.

na hara mawundii, vapooji vakaanda hunga maangala ya ngáano.
24 Mafarisáayo vakamusea Yéesu, “Laanga, sa che vapooji
vaako voowuna Miiro ya siku ya Sabáato?”†
25 Maa akavasea, “Si munasoma vii tuku ˆcheene atumama
mutemi Daúdi mpiindi ˆajáa aávirwe ni njala na vaantu
vaachwe wuu?
26 Aho kali, mpiindi ja Abiasáari, mweenei si mukuulu, Daúdi
iingira na nyuumbii ya Muluungu,✡ akarya mikáate ˆiviikwaa
mbere ya Muluungu, akavaheera baa na viivaachwe. Mikáate
iyo, veenei si va Iju va vii noo vajáa varekerwa vindoorya.
Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan’ya kurya.”
27 Baa kei akavasea, “Sabáato yaviikwa sa vaantu na si
vaantu sa Sabáato tuku.
28 Sa jeyyo, Mwaana wa Muuntu ni Mweeneevyo baa wa
Sabáato.”

3

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Siku ya Sabáato
(Matáayo 12:9-14; Lúka 6:6-11)

1 Yéesu ajáa iingira kei na sinagóogii. Aho, kwajáa kwatiite
muuntu ˆajáa na mukono ˆwaakwya iyandiyandi.
2 Vamwi va vaantu ˆvajáa aho, vakaanda mulaangisha
Yéesu, voone kooni ari muhorya ura muuntu siku ya Sabáato,
sa vamusitaakye.
3 Yéesu akamusea ura muuntu mukono ˆwaakwya
iyandiyandi, “Seesa, ima aha mbere ya vaantu voosi.”
4 Yéesu akavuurya, “Ni virikwi noo Miiro yaruma tutumame
siku ya Sabáato? Kutumama murimo muuja, baku kutumama
murimo muvi? Kulamurirya nkaasu, baku kuulaa?” Maa kaa,
voovo si vuuyirya kiintu tuku.
5 Akavatuurirya miiso na nkalari, kunu yookoona usuungu
sa ufafu wa mitima yaavo. Maa akamusea ura muuntu,
“Wolola mukono waako!” Ne akawolola mukono waachwe,
ukava nkaasu kei!
6 Hahara, vara Mafarisáayo vakafuma na weerwii
vakaanda kiiheera miryuungu na mpuka ya vaantu va
mutemi Heróode,* ˆvyeene vari muulaa Yéesu.

† **2:24** ***voowuna Miiro ya siku ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yaviri yatatu iwundii kwa muuntu si vijáa vyakaaniwa tuku. Laanga Nkumbukira ya Miiro 23:25. Mafarisáayo si vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tuku, kiintu ˆvamuseáa ni sa che vapooji vaachwe vootumama murimo wo chwa siku ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina muuntu kutumama siku ya Sabáato tuku. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **2:26** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6. * **3:6** ***mpuka ya vaantu va mutemi Heróode:*** Ava ni vaantu va cháama ˆcheene chamutuubáa Heróode ˆmweene atawaláa sa Varúumi. Vaantu ava vasaakáa vamuulae Yéesu sa voofáa ifaanaa akasumula isi.

Mpuka ya Vaantu Yoomutuuba Yésu

7-8 Yésu na vapooji vaachwe vakiinuka aho, vakadoma fuurú mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkuulu ya vaantu vamutuubáa. Vaantu avo vajáa vafúmire kira haantu, isi ja kuli na heehi, Galiláaya, Yudéea, Yerusaléemu, Idumáaya, isi yoosi nyambuko ya luujii lwa Yorodáani, na va heehi na míiji ya Tíiro na Sidóoni. Vaantu voosi avo, vuuja sa vajáa vatéiire masáare ˆmeene Yésu atumamáa.

9 Yésu akavasea vapooji vaachwe, "Mbiikiri mashúwa imwi neeja, naambuke, sa vaantu jo kuunfenyenkererya."

10 Yésu aluusa jeyyo, sa ajáa avahóriirye vaantu ˆvari foo, na vaantu voosi vara ˆvajáa na ndwáala viifenyenkereryáa, sa vamusaasye.

11 Mirimu mivi ˆikamoone, yiivayyáa mbere yaachwe kunu yootula isóso yoosea, "Weewe uri Mwaana wa Muluungu!"

12 Yésu akiikaan'ya irekereeke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantu.

Yésu Yoovasaawula Vapooji Ikimi na Vaviri
(Matáayo 10:1-4; Lúka 6:12-16)

13 Aho, Yésu akaambuka na luulwii, akavaanirira vara ˆveene yeeye avasaakáa, maa vakuuja na kuri yeeye.

14 Akavasaawula ikimi na vaviri, vave vatumwi vaachwe, vandooyeendan'ya ne, sa indoovatuma no vavariyurira Masáare ˆYari Mpeho.

15 Baa kei, vave na wiimiriri wo kibirya mirimu mivi.

16 Na ava noo vatumwi ikimi na vaviri ˆveene Yésu avasaawula: Simóoni, ˆmweene Yésu amwaanirira Peéteri,

17 Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo ˆveene avaanirira Bonéege, noo kusea, "Vaana va kidandárika,"

18 Anderéa na Filíipi, Batolomáayo, Matáayo, Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo, Tedéei, Simóoni Mukanáani

19 na Yúuda Isikarióoti ˆamuvarinduka Yésu.

Yésu na Belisebúuri

20 Yésu akahinduka na kaayii, mpuka ya vaantu ikaanda kiijiinga kei, fuuru yeeye na vapooji vaachwe vakasova baa nkalo yo rya chákurya.

21 Kaayii kwaavo ˆvakateere masáare ˆmeene yaluuswáa, maa vakadoma noo musumula sa viiseáa, "Asárire!"

22 Hara mpukii, vajáa vamwaari vakiindya va Miiro ˆveene vajáa vafuma Yerusaléemu. Avo vakiindya vaseáa, "Uhu atiite Belisebúuri, na ni kwa luviro lwa Irimu yookibirirya mirimu mivi."

23 Yésu akavaanirira, akaluusika novo kwa símo akavasea, "Jooli Irimu riri daha kibirya Irimu mwiiwaachwe?

24 Koonи utemi umwi wiigávire haantu haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo si uri luunga tuku.

25 Baa kei, koonɨ lʉkolo lʉmwɨ lwiigávireg̃avire, ʉlo lʉkolo sɨ lʉrɨ lʉʉnga tʉkʉ.
26 Noo jeyyo, koonɨ Irimʉ riikɨ́ikɨ̈ne rooreene na rɨ́ve riigávire, sɨ rɨrɨ lʉʉnga tʉkʉ.
27 Maa kaa, kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha kɨ̈ngɨra nyuumbii ya mʉʉntʉ ˆarɨ na ngururu na anyahɨre máari jaachwe tʉkʉ, nɨ mpaka ta amuchuunge ʉwo mʉʉntʉ ˆarɨ na ngururu, de adahe nyahɨra máari jaachwe ˆarɨ nojo.
28 Kɨmaarɨ noovawyɨ̈ra, ʉvɨ woosi wa vaantʉ na uhiintiki waavo woosi Mʉlʉʉngʉ sea arɨ wasírire.
29 Maa kaa, mʉʉntʉ ˆmweene arɨ mʉhɨ̈ntɨkɨra Mʉtima Mʉʉja, Mʉlʉʉngʉ sɨ arɨ sea ʉvɨ waachwe wasírire vii kaa tʉkʉ, na kʉva arɨ mʉvɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.”
30 Yéesu alʉʉsa jeyyo sa vajáa vamʉséire, “Atɨ̈te murimʉ mʉvɨ.”

Vandʉʉ va Yéesu na Íyo Waavo
(Matáayo 12:46-50; Lúka 8:19-21)

31 Mpɨ̈ndɨ kiduudi, akʉʉja íyo waala Yéesu na vaanaavo na Yéesu, vakɨ̈ma mbarɨmbarɨ, maa vakatʉma mʉʉntʉ amwaanirɨre.
32 Na vaantʉ ˆvajáa viíkyɨ̈re vakamʉrɨ̈ngɨrɨra, vakamʉsea, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaarɨ aha weerwii vookʉsaakɨra.”
33 Maa Yéesu akavasea, “Íyo wiitʉ na vaaniitʉ noo vala ani?”
34 Akavalaanga vaantʉ ˆveene vajáa viíkyɨ̈re vakamʉrɨ̈ngɨrɨra, maa akavasea, “Laangi! Ava ˆvarɨ aha noo vala íyo na vaaniitʉ.
35 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆatúmamaa kʉsaaka kwa Mʉlʉʉngʉ noo mwaaniitʉ, irʉʉmbʉ raanɨ na íyo wiitʉ.”

4

Lusímo lwa Mʉhaandi Mbeyʉ
(Matáayo 13:1-9; Lúka 8:4-8)

1 Mpɨ̈ndɨ kiduudi, Yéesu akaanda variyʉla Masáare ˆYarɨ Mpeho kei mbarɨmbarɨ ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ vakiisaanka, vakamʉfenyenkererya mpaka akaambʉka mashúwa irivii, maa akiikala. Vaantʉ voosi vakiikala mbarɨmbarɨ ya iriva.
2 Akava yoovavariyʉrɨra viintʉ ˆviri foo kwa símo, na mpɨ̈ndɨ ˆavavariyʉriráa akavasea,
3 “Teereri! Mʉhaandi ʉmwɨ ajáa adoma noo haanda mbeyʉ,
4 mpɨ̈ndɨ ˆamyaaháa, mbeyʉ jimwi jikawyɨ̈ra njirii, ndee jikʉʉja jikajirya.
5 Jimwi jikawyɨ̈ra mwaalaliwyii kʉʉntʉ ˆkʉjáa kusiina salʉ jo keenererya, sa viintʉ salʉ sɨ jijáa jiri foo, jikamera chaangʉ.

6 Mwaasu ˆukavarike, jikashaawuka, maa jikuuma sa viintu jijáa jisiina miriri.
7 Jimwi jikawyiira haantu ˆhajáa na miíwa. Miíwa ˆikamere, ikajivaa, jikadundumala, maa jikadiira vyaala ndiiwa.
8 Maa kaa, jimwarai jimwi ˆjawyiira salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyaala maatukú vii, jimwi jikavyaala mara makumi yatatu (30), jimwi mara makumi musasatu (60) na jimwi mara makumi ikimi (100)."
9 Maa akavasea, "ˆAri na matu yo teerera, ni ateere."

Yésu Yoovariyula Símo Jaachwe
(Matáayo 13:10-17; Lúka 8:9-10)

10 Mpiindi kiduudi, Yésu ajáa na vapooji vaachwe ikimi na vaviri, na viingi vajáa vamuríingiriire, maa vakamuurya, "Símo jaako ni che joovariyula?"
11 Ne akavasea, "Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Muluungu, ˆvyeene vijáa fuumbo, maa kaa, vara si ˆvari Utemii wa Muluungu, noovawyiira kwa símo.
12 Sa kulaanga, valaange, baa koona tuku.
Kuteera vateere, baa taanga tuku.
Sa ngaari vajáa vateera no taanga,
ngaari vavarinduka na vareka uvi waavo,
na ngaari uvi waavo wasira."✡

Yésu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi
(Matáayo 13:18-23; Lúka 8:11-15)

13 Aho, Yéesu akavuurya, "Si mootaanga lusímo ulu tuku wuu? Jooli de muri taanga símo jiingi?
14 Muhaandi wa mbeyu ni muuntu ˆaváriyulaa isáare ra Muluungu.
15 Mbeyu jira ˆjawyiira njirii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu, hahara Irimu rikuuja, maa rikajiseyya mitimii yaavo.
16 Mbeyu jira ˆjawyiira mawyii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu, na ˆvarihókeraa chaangu na cheeru.
17 Maa kaa, si riviingíraa mitimii tuku, sa viintu vasiina nkalo ya miriri, kiikala vari noro kiduudi vii. Na uturikiri ˆuri kuuja vii, varékaa kura kuruma kwaavo chaangu.
18 Na mbeyu jira ˆjawyiira miíwii, ni ja vaantu ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu,
19 maa kaa, uhangaiki wa weeru, ukwaata wo kunguula máari na mpiima ya viintu vyiingi ˆviri foo, ivyo virifenyenkeryáa, rikareka kureeta kunáálo.
20 Na mbeyu jira ˆjahaandwa sevii, noo vara vaantu ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu, vakariteengya, maa rikava na

✡ **4:12** Laanga Isáaya 6:9-10.

nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi yatatu (30), jimwi mara makumi musasatu (60), na jimwi mara makumi ikimi (100)."

Lusímo lwa Kimuri
(Lúka 8:16-18)

21 Yéesu akiisea ira mpuka, "Eri, kimuri chuújaa, kikaviikwa iruungwii ra kitáanda wuu? Baku kikakunikirirwa na nyiingu ya kweenga wuu? Tuku, ni kyaángwii kivíikwaa.

22 Sa kira kiintu ˆchaviswa, viikwa kiri kiweerwii, na kira ˆchakunikirirwa, kunukulwa kiri.

23 ˆMweene ari na matu yo teerera, ni ateere!"

24 Hara, maa akavasea kei, "Muyakwaatye neeja aya ˆmooyateera. Sa kipíimo ˆcheene muri konkomala kuteerera masáare ya Ijuva, noo ˆvyeene baa nyuunyu muri taanga, baa kei koongereriwa muri.

25 Sa ura ˆari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na ura ˆasiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆari nocho."

Lusímo lwa Mbeyu ˆVyeene Iméraa

26 Yéesu akavasea, "Utemi wa Muluungu ni ja jei uri. Muuntu aháandaa mbeyu iwundii.

27 ˆAri humula, baa alíire au ari miiso, mbeyu jaméraa no kula, yeeye baa taanga ˆvyeene vyavíjaa tuku.

28 Salu joong'eene noo jibwéeyyaa jimere na jive mumero, jivyaale maangala, na maangala yave na mpeke.

29 Mpeke ˆjiri kangaala, uwo muuntu atóolaa lufyo chaangu, sa mpiindi jo chwa, jafíkire."

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Matáayo 13:31-32, 34; Lúka 13:18-19)

30 Kei akavasea, "Tuufwaanirirye na che Utemi wa Muluungu? Baku lusímo che turi sima, sa tuuvariyule?

31 Utemi wa Muluungu ifaanaa tukuufwaanirirya na mpeke ya haradáali. Ihi ni mpeke ndudinduudi kulookya mpeke joosi jiháandwaa.

32 Maa kaa, kooni yaháandirwe, yavijáa muti mukuulu kulookya miti yiingi ya mbowa. Na yavijáa na matáampi makuulu, baa ndee jindoojeenga vivururu mpehwii ja matáampii yaachwe."

33 Kwa símo ˆjiri foo ja iji, noo ˆvyeene Yéesu avariyuláa isáare riija, ja ˆvyeene vaantu vadaháa taanga.

34 Si avariyuláa isáare roroosi ra Utemi wa Muluungu baa vasimira tuku, na mpiindi ˆajáa na vapooji vaachwe de indoovavariyurira.

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii
(Matáayo 8:23-27; Lúka 8:22-25)

35 Iwulo ra siku yiiyo, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tufiriire iriva tudome na nyambuko.”

36 Maa reeru, vakiireka ira mpuka ya vauntu, vakakwaata njira na ira mashúwa ˆng’eene Yéesu ajáa iíngiire, baa mashúwa jiingi jikamutuuba.

37 Ihúmbuuto ˆradalavadalaava rikaanda wuva, mapúunta ya maaji yakaringyaringya mashúwa kende imeme maaji.

38 Mpiindi ijo, Yéesu mweeneevyo ajáa alíire nyuma ya mashúwa iisíkiriirye kimútwii. Vapooji vaachwe vakamwaanirira, voosea, “Mukiindya, toonyimira, tulaange.”

39 Aho, Yéesu akiinuka, akaridalavya ihúmbuuto na akayasea mapúunta, “Kirinyi sawu! Mutuule tu!” Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatuula tu.

40 Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “Sa che mookoofa? Si munaanduma tuku wuu?”

41 Maa kaa, voovo vajáa vakwáatirwe ni woowa munumuunu, vookiiyurya, “De uhu ni ani, baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomuteera?”

5

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Mirimu Mivi
(Matáayo 8:28-34; Lúka 8:26-39)

1 Yéesu na vapooji vaachwe vakafiriira na nyambuko ya iriva ra Galiláaya, vakiingira isi ya Vageráasi.

2 Yéesu ˆakakiime vii hara mashúwii, muuntu umwi ˆari na mirimu mivi afúmire mbiríírii, akuuja, maa akalumana ne.

3 Hara mbiríírii, noo kuuntu uwo muuntu ˆiikaláa. Kusiina muuntu ˆadaháa kumuchuunga baa na minyololo tuku.

4 Achuungwáa na minyololo mikonwii na piíngu mawulwii, indooduuladumula, baa kusiina muuntu ˆajáa na ngururu jo mudaha tuku.

5 Siku joosi uchiku na muusi, iikaláa mbiríírii na njuulwii, yootula isóso no kiisanasana na mawye.

6 ˆAkamoone Yéesu kuura, akamukibiriira, maa akachwaama mbere yaachwe,

7 akatulatuula isóso, yoosea, “Che woosaaka kuri niini, weewe Yéesu Mwaana wa Muluungu ˆAri Mweerimweeri? Hooni ilahe kwa Muluungu, si uri kuunturikirya tuku.”

8 Waluusa jei, sa viintu Yéesu ajáa uuséire, “Murimu muvi, fuma kwa uhu muuntu!”

9 Maa Yéesu akuuyurya, “Ani usewáa?” Nowo ukuuyirya, ukasea, “Irina raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo sa viintu turi foo.”

10 Murimu muvi ukiilomboola maatuku vii kuri Yéesu, kari iikibirye na isi yiingi tuku.

11 Haaha, mbarɨmbarɨ ya lʉʉlʉ heehi na aho haantʉ, kʉjáa kwatiite ufya wa nkaamba ˆjooriisha.
12 Ɨra mirimʉ mɨvɨ ɨkamʉloomba Yéesu, yoosea, “Tʉrekere, tʉkajiingire jira nkaamba.”
13 Yéesu akiirekera ɨra mirimʉ mɨvɨ, ɨkafuma, ɨkiita kiingɨra jira nkaamba. Mirimʉ mɨvɨ ɨkiingire ʉra ufya wa nkaamba mayana yaviri (2,000), nkaamba jikiihuunta, jikagirita, jikabʉrʉkira irivii, maa jikakwya joosi vʉʉ.
14 Varíisi va jira nkaamba vakakʉʉrika itíijo, vakatwaala mʉlomo kwa vaantʉ ˆvajáa mawundii na múujii. Maa vakʉʉja noo laanga masáare ˆmeene yafúmiire.
15 ˆVakafike kʉrɨ Yéesu, vakamoona ʉra mʉʉntʉ ˆajáa na mayana na mayana ya mirimʉ mɨvɨ, iíkyiire, iivíkiire ɨngo, arɨ baa na mɨryʉʉngʉ yaachwe, maa vakoofa.
16 Vara ˆveene viiyonera na miiso yaavo, vakavawyiira vaantʉ viingɨ yara ˆmeene yajáa yafúmiire kwa ʉra mʉʉntʉ ˆajáa na mirimʉ mɨvɨ, na jira nkaamba.
17 Aho, vakaanda mʉloomba Yéesu alooke hara ɨsɨ ya meevo.
18 Yéesu ˆakaande kiingɨra mashúwii, ʉra mʉʉntʉ ˆajáa na mirimʉ mɨvɨ akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu.
19 Yéesu akamʉsiitira, yoosea, “Doma na meenyu, ʉkavawyiire vaantʉ va meenyu ˆvyeene Ijʉva akʉtúmamiire masáare makʉʉlʉ, na ˆvyeene akʉláangire na riiso ra wʉʉja.”
20 Maa ʉra mʉʉntʉ akadoma, akaanda kaarya ʉko ɨsɨ ya Dekapóoli* ˆvyeene Yéesu ajáa amʉtúmamiire, maa vaantʉ voosi vakatʉlʉvala.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Muki na Yoomʉfʉfʉla Muhíínja (Matáayo 9:18-26; Lúka 8:40-56)

21 Maa reerʉ, Yéesu akafɨrira na mashúwa na nyambʉko ya iriva. ˆAkafike hara mbarɨmbarɨ ya iriva, mpuka nkʉʉlʉ ɨkamʉrɨingɨrira.
22 Akʉʉja mʉʉntʉ ʉmwɨ, irina raachwe Yaíiro, ʉmwɨ wa vakúúlʉ va sinagóogi. ˆAkamoone Yéesu, maa akawya majewii yaachwe.
23 Akiilomboola, yoosea, “Aaɨ, kahíínja kaanɨ nɨ kalwíirɨ ka inkwya. Nookʉloomba tʉdoman’ye, ʉkakasaasye na mʉkono waako vii, kahole kave nkaasʉ.”
24 Maa vakiilongoorya na Yéesu. Ɨra mpuka ɨkava yoomutuuba na yoomufiinda.
25 Aho, kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ muki ˆajáa na ndwáala yo fuma sakami ˆirɨ foo kwa myaaka ikimi na ɨvɨrɨ.

---

* **5:20** ***Dekapóoli:*** Nɨ isáare ra Kigiríki, noo kʉsea *míiji ikimi.* Na vaantʉ ˆviikaláa ɨsɨ ya Dekapóoli sɨ vajáa Vayahúudi tʉkʉ.

26 Ajáa atʉrikira maatʉkʉ vii, sa ayeenda ʉwaangii akamala máari jaachwe joosi vʉʉ, baa hola tʉkʉ na ndwáala yaachwe ikakonkomala.
27 ^Akamʉteere Yéesu, akamutuuba kʉnʉ nyuma, aki-ifenyenkererya mpukii ya vaantʉ, maa akasaasya nkáancho yaachwe.
28 Abweeyya jei sa iiseáa kimoyomooyo, "Koonɨ nasáasiirye ingo ya Yéesu vii, hola ndirɨ."
29 ^Akasaasye vii, sakami ikadeen'ya, akiiteera mʉvirɨ pwee, ahórire ira ndwáala yaachwe.
30 Hahara, Yéesu akataanga kwatiite ngururu ^jimufúmire, akavalandʉkira ira mpuka ya vaantʉ, maa akavuurya, "Nɨ ani asáasiirye ingo yaanɨ?"
31 Vapooji vaachwe vakamʉsea, "Aaɨ, sɨ wookoona viintʉ mpuka ya vaantʉ yookiifiinda tʉkʉ wʉʉ? Sa che wookuurya, 'Nɨ ani asáasiirye ingo yaanɨ?'"
32 Maa kaa, yeeye akadoomererya laangira sa amoone ^mweene amʉsáasiirye.
33 Ʉra mʉʉntʉ muki yootaanga ^kimʉfúmiire, akiiturirya, akachwaama mbere ya Yéesu kʉnʉ yootetema† nɨ woowa.✡ Maa akalʉʉsa vyoosi ^vimʉfúmiire.
34 Yéesu akamʉsea, "Muhíínja waanɨ, kuruma kwaako kwakʉhóriirye. Tamanya na mwiikalo mʉʉja, ʉhole ndwáala yaako."
35 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaarɨ yoolʉʉsika, vakafika vaantʉ fuma kaayii kwa Yaíiro, ʉmwɨ wa vakúúlʉ va sinagóogi, maa vakamʉsea, "Muhíínja waako awúliire. Amwɨ wootuuba mujuuwa mukiindya?"
36 Maa kaa, Yéesu sɨ ayakwaatya ayo masáare tʉkʉ, yeeye akamʉsea Yaíiro, "Kwiitweetya tʉkʉ, nduma niinɨ vii."
37 Akavasʉmʉla vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani mudúúdi wa Yaakúupu vii, vamutuube. Akavakaan'ya vaantʉ viingɨ vareke kumutuuba.
38 ^Vakafike kaayii kwa Yaíiro, vakateera ntáákwi, isóso, na vaantʉ voorira noo myaa.
39 Vakiingira na nyuumbii, maa Yéesu akavasea, "Sa che mootʉla isóso no rira? Muhíínja sɨ akwíire tʉkʉ, nɨ alíire vii."
40 Voovo vakamʉseka Yéesu na heenchʉ.
Maa kaa, Yéesu akavakibirya voosi vafume na weerwii, akavaanirira íyo na taáta waala muhíínja na vapooji ^veene ajáa novo hara. Maa vakiingira na hara haantʉ muhíínja ^ajáa aláariiwe.

† **5:33** ***yootetema:*** Ʉhʉ mʉʉntʉ muki atetemáa sa iiseáa amʉbweeyyirye Yéesu ave na njeo baa kei ajáa awúnire Miiro ya Vayahúudi. Sa kwa Vayahúudi mʉʉntʉ muki kufuma sakami, kwabweeyyáa ave na njeo. Na sɨ yasaakwáa asaangire na vaantʉ viingɨ tʉkʉ. ✡ **5:33** Laanga Valáawi 15:25-33.

41 Yéesu akamukwaata mukono muhíínja, maa akamusea, "*Talíita, kúumi*,"‡ noo kusea, "Muhíínja, nakuséire, inuka!"
42 Hahara, ura muhíínja akiinuka, maa akaanda yeenda. Muhíínja ajáa atiite myaaka ikimi na iviri. ^Vakoone jeyyo, maa vakatuluvala maatuku vii.
43 Yéesu akavakaan'ya, yoosea, "Kari mulúusaa iri isáare kuri muuntu baa umwi vii tuku." Maa akavasea vara vaantu vamuheere chóorya ura muhíínja arye.

6

Vanasaréeti Voomusiita Yésu
(Matáayo 13:53-58; Lúka 4:16-30)

1 Yéesu akiinuka fuma kwa Yaíiro, akadoman'ya na vapooji vaachwe fuuru múujii wa Nasaréeti kuuntu ^akurira.
2 Na siku ya Sabáato ^ikafike, akaanda variyula Masáare ^Yari Mpeho sinagóogii. Vaantu va Nasaréeti ^vari foo ^veene vamuteereráa, vakatuluvala, maa vakasea, "Uhu, hai ayatúriirye masáare aya? Na ulu luviro lo bweeyya myuujíisa? Tooti iji ni jirikwi?
3 Eri, uhu si ura musóngoli mbáwo, mwaana wa Maríia tuku wuu? Baa vanduu vaachwe, si vala Yaakúupu, Yóose, Yúuda na Simóoni tuku wuu? Na vanduu vaachwe va kiintu kiki, si ava ^twiíkalaa novo aha?" Maa vakasiita muruma.
4 Yéesu akavasea, "Muláali na mutwe wa Ijuva arúmwaa kira haantu, maa kaa, si arúmwaa múujii meevo tuku, na kwa vanduu vaachwe na kaayii kwaachwe tuku."
5 Sa jeyyo, ni atumama myuujíisa mike vii, yo vavikira mikono valwíiri, novo vakahongera.
6 Akahwaalala maatuku vii, sa viintu si vamuruma.

Yéesu Yoovatuma Vapooji Vaachwe Ikimi na Vaviri
(Matáayo 10:5-15; Lúka 9:1-6)

Hara, maa Yéesu akariinga maturii ya heehi na Nasaréeti meevo, kunu yoovavariyurira vaantu Masáare ^Yari Mpeho.
7 Akavaanirira vapooji vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera wiimiriri mweeri ya mirimu mivi. Akavatuma vaviriviri, kunu
8 yoovalairirya, "Kati ^mookera njira, kari musúmulaa muriwa tuku, baa chóorya tuku, baa kei kari musúmulaa mpía tuku, sumuli nkome vii,
9 na viráatu ivikiri, maa kaa, kari musúmulaa nkáancho ya kaviri tuku."
10 Kei akavasea, "Kaaya ^ng'eene muri teengiwa ikali haaho, fuuru siku ^muri looka múuji uwo.

‡ **5:41** ***Talíita, kúumi:*** Ihi ni nduusika ya Kiaráamu, na noo ijáa imwi ya nduusika ja Yéesu.

11 Na haantu hohoosi ˆvari siita vateengya no siita vateerera masáare yaanyu, looki na ikonkomi marurí majewii yaanyu, koonekya uvi waavo."

12 Vapooji vaachwe vakadoma, kunu voovariyula vaantu vavalanduke fuma uvii waavo.

13 Baa kei vakibiryáa mirimu mivi ˆiri foo, vavahakáa valwíiri makuta, novo vahongeráa.

Inkwya ya Yooháani Mubatisáaji
(Matáayo 14:1-12; Lúka 9:7-9)

14 Mpiindi ijo, mutemi Heróode Antípaasi akateera masáare ya Yéesu, sa viintu irina ra Yéesu ˆralusswáa kira haantu. Vamwi va vaantu vaseáa, "Uhu ni Yooháani Mubatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii. Iki noo ˆchooreka luviro lo bweeyya myuujíisa luri ne."

15 Vamwi vaseáa, "Uhu ni Elía, muláali na mutwe wa Ijuva." Kei vamwi vaseáa, "Uhu ni ja vara valáali na mutwe va Ijuva va kali."

16 Maa kaa, Heróode ˆakateere masáare ayo, akasea, "Uhu ni ura ˆnamudumula mutwe, Yooháani Mubatisáaji. Afúfukire!"

17 Heróode alusa jeyyo sa uko nyuma ajáa alairirya Yooháani Mubatisáaji akwaatwe, aviikwe munyololwii, sa Herodía. Uhu Herodía ni muki wa Filípi, mwaanaavo na Heróode ajáa. Heróode ajáa amuloola.

18 Na Yooháani Mubatisáaji amuseáa Heróode, "Miiro yakaan'ya weewe kumusumula muki wa mwaanaanyu."

19 Sa jeyyo, Herodía akamuviikira Yooháani ikuundi mutimii, asaakáa amuulae, nkalo vii indoosoveka.

20 Heróode amoofáa Yooháani sa ajáa ataanga Yooháani ni muwoloki na ni muuja wa Muluungu, maa indoomukitirirya sa Herodía asiindwe kumuulaa. Kei, Heróode ajáa eenda kuteerera masáare ya Yooháani, baa neembe masáare yaachwe yamutuungyáa usuungu munumuunu.

21 Maa reeru, nkalo ikatooreka. Siku iyo, Heróode ajáa abwéeyyiirye ngovi yo kumbukira siku ˆavyaalwa. Akavalaarika valume iiláangyaa novo sáare, vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo na vakúúlu va Galiláaya.

22 Aho ngovii, muhíínja wa Herodía akamuvinira Heróode na vayeni vaachwe, maa vakavyeenda maatuku vii. Mutemi Heróode akamusea ura muhíínja, "Luusa kiintu chochoosi ˆwoosaaka, niini kuheera ndiri."

23 Akiilaha, yoosea, "Niiláhire! Kiintu chochoosi ˆuri saaka, niini kuheera ndiri. Baa kooni ni kukukerera isi ya utemi waani kati na kati."

24 Maa ura muhíínja akafuma, akiita muurya íyo waavo, "Ni kiintu che ndiri loomba?"

Íyo waavo akamʉsea, “Mʉtwe wa Yooháani Mʉbatisáaji!”

25 Hahara, akahindʉka itíijo na kʉrɨ mʉtemi, maa akamʉsea, “Mpeera haaha vii, mʉtwe wa Yooháani Mʉbatisáaji ʉvíkiirwe ikaafii.”

26 Mʉtemi akavisʉʉla maatʉkʉ vii. Maa kaa, sa viintʉ ajáa amwiiláhiire mbere ja vayeni vaachwe, akasiindwa mʉsiitɨra.

27 Hahara, mʉtemi Heróode akamʉtʉma mulwi nkoondo ʉmwɨ, akareete mʉtwe wa Yooháani. Ʉra mulwi nkoondo akiingɨra na mʉnyololwii, akamʉdʉmʉla Yooháani Mʉbatisáaji mʉtwe.

28 Akavɨkɨra mʉtwe wa Yooháani ikaafii, maa akamʉtwaarɨra mwaana wa Herodía, ne akamʉkwaatya íyo waavo.

29 Na vapooji va Yooháani ˆvakateere ayo masáare, vakiita sʉmʉla mʉvɨrɨ waachwe, maa vakiita mʉtaaha mbiríírii.

Yéesu Yooriisha Vaantʉ Valʉme Mayana Yasaano
(Matáayo 14:13-21; Lúka 9:10-17; Yooháani 6:1-14)

30 Vatumwi va Yéesu ˆvakahindʉke, vakamuwyiira Yéesu viintʉ vyoosi ˆvatúmamire na ˆvyeene vakíindiirye.

31 Maa Yéesu akavasea, “Hendi, tʉdome na kijiraawii, mʉkahʉmʉlʉke kiduudi.” Alʉʉsa jei, sa hara haantʉ ˆvajáa, kwajáa kwatiite vaantʉ ˆvarɨ foo ˆvʉʉjáa no looka, vakasova baa nkalo yo rya.

32 Hara, vakiinʉka na mashúwa, maa vakadoma na haantʉ ha tʉʉla kusiina vaantʉ.

33 Maa kaa, vaantʉ ˆvarɨ foo vakavoona Yéesu na vapooji vaachwe voolooka, maa vakavataanga. Vakakʉʉrɨka na lwa kʉʉlʉ fuma míiji yoosi, vakadoma na kʉra kʉʉntʉ Yéesu ˆadomáa, maa vakalongoola fika.

34 Yéesu ˆakakiime mbarɨmbarɨ ya iriva, akoona mayiimbɨ ya vaantʉ, akavoonera mbavariri sa vajáa nɨ ja muundi ˆjisiina muríisi. Maa, akaanda variyʉla masáare ˆyarɨ foo.

35 ˆKʉkaande kʉswa, vapooji vakiita kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, “Haantʉ aha nɨ kʉlɨ na kaaya ja vaantʉ, baa kei mwaasʉ waswíire.

36 Aaɨ, varekere vaantʉ, vakiiwʉrɨre vyóorya ʉko mawundii na maturii ˆyarɨ heehi.”

37 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Vaheeri nyuunyu chóorya.”

Novo vakamʉsea, “Hai tʉrɨ fumya mpía ja dináari magana yavɨrɨ (200) jo wʉrɨra chóorya cho viikutya vaantʉ voosi ava?”

38 Akavuurya, “Mɨkáate ingaɨ mwatiite? Hoonɨ kalaangi.”

ˆVakahindʉke, maa vakamʉsea, “Ɨmwaarɨ mɨkáate ɨsaano na soompa ivɨrɨ.”

39 Maa akavalairirya, vaviikarye vaantʉ kɨtoongetoonge masaambii.

40 Vaantu novo vakiikala vitoonge vya vaantu makumi yasaanosaano (50) na makumi ikimikimi (100).
41 Yéesu akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviri. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii yoomuduumba Muluungu. Akabendulabendula ira mikáate isaano, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu. Baa na jira soompa iviri akabweeyya vivira.
42 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta.
43 Vapooji vakatoorera mabéendu ya mikáate, vakamemya vikápu ikimi na viviri.
44 Vaantu ^vaarya vajáa vamema maatukú vii, vaantu valume* vii ni mayana yasaano (5,000) vajáa.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
(Matáayo 14:22-33; Yoohánni 6:16-21)

45 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe, vaambuke mashúwa, valongoole na iturii ra Besaída, nyambuko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengula na ira mpuka.
46 Vaantu ^vakalooke, akaambuka na luulwii noo muloomba Muluungu.
47 Na mpiindi ja iwulo, mashúwa ijáa yafíkire kati na kati ya iriva, na Yéesu ajáa achíhiire yeemweene luulwii.
48 Maa akavoona vapooji vaachwe kuura vooturikira kutwaala mashúwa na mbere, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo. ^Ikafike namuyiingu, Yéesu akavatuuba na katikati ya iriva yooyeendera mweeri ya maaji, akava yoosaaka valooka.
49 Maa kaa, ^vakamoone yooyeenda mweeri ya maaji, vakiisea ni murimu. Aho, vakaanda kwaana ntáákwi,
50 sa ^vakamoone, voosi vajáa viivundúka maatukú vii. Hahara, maa akavasea, "Fafyi mitima, ni niini, koofi tuku."
51 Yéesu akaambuka na mashúwii hamwi novo, aho, maa ihúmbuuto rikaherya. Vapooji vaachwe vakatulúvala maatukú vii,
52 sa vajáa vakaari taanga ura muujíisa wa mikáate na mitima yaavo ijáa ikaari yafafa.

Yéesu Yoovahorya Valwíiri uko Genesaréeti
(Matáayo 14:34-36)

53 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakafiriire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi ya Genesaréeti, aho, vakiimya mashúwa.
54 ^Vakakiime vii mashúwii, maa vaantu vakamutaanga Yéesu.

---

* **6:44** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ^vaarya iyo mikáate na soompa.

55 Vakariingirira chaangu isi yoosi, na vakatoola valwíiri
na ndiri jaavo, maa vakavatwaala na kuuntu ˆvateeráa Yéesu
amwaari.
56 Kira múuji, ituri, na miwundii, noo kusea, kira haantu
Yéesu ˆadomáa, vaantu vavaviikáa valwíiri vaavo gurii. Na
vamuloombáa, avarekere valwíiri vasaasye baa mukáwo wa
ingo yaachwe vii. Na voosi ˆvasaasya ingo yaachwe, va-
hongera.

7

Miiro yo Tuuba ni ya Ijuva si ya Vaantu Tuku
(Matáayo 15:1-9)

1 Siku imwi, vamwi va Mafarisáayo na vakiindya va Miiro
fuma Yerusaléemu, vajáa viisaanka mbere ya Yéesu.
2 Aho, vakavoona vamwi va vapooji va Yéesu, voorya
chóorya na mikono ˆiri na njeo, noo kusea, baa kooyya mikono
ja ˆvyeene vyasáakwaa tuku.
3 Mafarisáayo na Vayahúudi voosi koonі si vanooyya mikono
ja ˆvyeene vyasaakwa, si varijáa tuku, kutuuba nkuungu ya
vala baaba waavo.
4 Mpiindi ˆvafúmire sokóonii, si varíjaa kiintu chochoosi tuku
mpaka vooyye mikono kuseyya njeo. Na vatiite nkuungu jiingi
ˆjiri foo vii ˆvatúubaa, baa ja yo kooyya nduvo, nyiingu na
saama ja sháaba.
5 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakamusea Yéesu,
“Eri, sa che vapooji vaako si vatúubaa nkuungu ja vala baaba,
vandoorya na mikono ˆiri na njeo?”
6 Maa Yéesu akavasea, “Muláali na mutwe wa Ijuva Isáaya
aluusa kimaari mpiindi ˆalaaláa na mutwe sa nyuunyu vak-
weembi ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
‘Vaantu ava vaanyémyaa na milomo vii,
maa kaa, mitima yaavo iri kuli na niini.
7 Kuunyinamira kwaavo ni ja kisiina,
sa ni vavariyuláa ndairiri ja vaantu vii.’✡
8 Kimaari, mwarékire ndairiri ja Muluungu maa
mukakwaatirira nkuungu ˆjaviikwa ni vaantu.”
9 Akavasea kei, “Mwamányire pala ndairiri ja Muluungu
kiweere sa mutuube nkuungu jaanyu.
10 Músa muláali na mutwe wa Ijuva asea, ‘Uvanyemye vala íyo
na taáta waanyu,’✡ na ‘Ura ˆari mutukira íyo au taáta waavo,
uulawe.’✡
11 Maa kaa, nyuunyu mundoovavariyurira vaantu, van-
doovasea vala íyo na taáta waavo, ‘Hai, si ndiri daha

✡ **7:7** Laanga Isáaya 29:13. ✡ **7:10** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. ✡ **7:10** Laanga Ufumo 21:17; Valáawi 20:9.

kʉvaambirirya tʉkʉ, sa ɨkɨ ˆnatiite nɨ Korobáani, noo kʉsea, kɨlʉngʉlʉngʉ ˆnakera na ivarwii sa Mʉlʉʉngʉ.'

12 Jeyyo, noo vyahérire, kusiina kʉvaambirirya vala íyo na taáta waavo tʉkʉ.

13 Jeyyo, noo ˆvyeene muchwíjaa matɨ isáare ra Mʉlʉʉngʉ sa nkʉʉngʉ jaanyu ˆmwiihéereryaa. Baa kei, vimwaarɨ viintʉ ˆviri foo vii ˆmʉtúmamaa ˆviifwíine na ivyo."

Viintʉ ˆVibwéeyyaa Mʉʉntʉ Ave na Njeo (Matáayo 15:10-20)

14 Aho, Yéesu akavaanɨrɨra vaantʉ, akavasea, "Voosi kɨra ʉmwɨ waanyu nteereri neeja, mʉtaange ɨkɨ.

15 Kusiina kɨintʉ ˆkɨmwɨíngɨraa mʉʉntʉ ˆkɨdáhaa mʉbweeyya ave na njeo tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, ˆkimufúmaa mutimii noo kɨmʉbwéeyyaa ave na njeo. [

16 ˆArɨ na matu nɨ ateere.]"

17 ˆAkiireke na ɨra mpuka ya vaantʉ, akɨingɨra na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamʉsea avariyʉle lʉra lusímo lwaachwe.

18 Ne akavasea, "Baa nyuunyu sɨ mootaanga tʉkʉ wʉʉ? Sɨ mootaanga kusiina kɨintʉ baa kɨmwɨ ˆkɨmwɨíngɨraa mʉʉntʉ ˆkɨrɨ mʉbweeyya ave na njeo tʉkʉ wʉʉ?

19 Sa koonɨ mʉʉntʉ aríire kɨintʉ, sɨ kɨmwɨingɨráa na mutimii tʉkʉ, nɨ kɨmwɨingɨráa na indii vii, maa kɨkafuma kɨkatwaalwa na chóowii." ˆAkalʉʉse jei, akava aséire vyóorya vyoosi vʉʉ, visiina njeo tʉkʉ.✡

20 Akoongererya, yoosea, "ˆKimufúmaa mʉʉntʉ fuma mutimii noo ˆkɨmʉbwéeyyaa ave na njeo.

21 Sa kufuma mutimii wa mʉʉntʉ, yafúmaa miiririkano mɨvɨ, ʉhanguti,

22 wiivi, wʉʉlaishi, kʉyeenda na muki wa mʉʉntʉ, kʉkwaata matu, kʉbweeyya ʉvɨ, ʉkwaata, kʉyeenda ja kúri, kɨvɨna, kʉtʉkɨra, kwiivaa kɨpeembe na ʉkoókoyo.

23 Ʉvɨ woosi ʉhʉ nɨ mutimii ufúmaa na noo ʉbwéeyyaa mʉʉntʉ ave na njeo."

Kuruma kwa Maáma sɨ ˆArɨ Mʉyahúudi (Matáayo 15:21-28)

24 Hara, maa Yéesu akakwaata njɨra, akadoma fʉʉrʉ ɨsɨ ja Tíiro na Sidóoni. ˆAkafike, akɨingɨra nyuumba ɨmwɨ na sɨ asaakáa mʉʉntʉ baa ʉmwɨ ataange koonɨ amwaarɨ tʉkʉ, maa kaa, vyasɨindɨkana kwiivisa.

25-26 Kʉjáa kwatɨite mʉʉntʉ muki ʉmwɨ Mugiríki fuma ɨsɨ ya Síria Foiníike, ajáa na kahíínja kaachwe ˆkarɨ na mirimʉ mɨvɨ. ˆAkateere Yéesu amwaarɨ, akafweenga fʉʉrʉ kʉrɨ

✡ **7:19** Laanga Valáawi 11.

Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuloomba Yéesu akaseyye kahíínja kaachwe mirimu mivi.

27 Maa Yéesu akamuyera ura maáma, "Reka ta nivaambirirye Vayahúudi viivaani. Si vyabooha kutoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tuku."

28 Ura maáma akasea, "Ni kimáári ulúusire, maa kaa, baa kúri iruungwii ra méesa, jaríjaa mang'enyeng'enye ya chóorya cha vasinga."

29 Maa Yéesu akamusea, "Sa viintu wuúyiirye vyabooha, doma na kaayii, murimu muvi wamufúmire muhíínja waako."

30 ^Akafike kaayii kwaachwe, akakashaana kahíínja kaachwe kahúmulukire kitáandii, murimu muvi wafúmire.

Yéesu Yoomuhorya Kimatu

31 Aho, Yéesu akiinuka fuma isi ya Tíiro akakwaata na kati na kati ya Sidóoni, maa akadoma na isi ya Dekapóoli* fuuru iriva ra Galiláaya.

32 Kimatu umwi si ^adáhaa luusika neeja akareetwa ni vaantu, maa vakamuloomba Yéesu amuvikire mikono sa ahole.

33 Yéesu akamutwaala na ivarwii ura kimatu kuli na vaantu. Akamuvikira maamba jaachwe matwii, akachwiira mati ma-maambii, maa akamusaasya lurimi.

34 Akalaanga kurumwii, maa akakeeha ni usuungu akamusea, "*Efáata!*" noo kusea, "Yuurika."

35 Hahara matu yaachwe yakayuurika na lurimi lwaachwe lukachunguluka, akaanda luusika neeja.

36 Yéesu akavakaan'ya vaantu vara ^vajáa hara akavasea, "Si muyaluuse masáare aya kuri muuntu baa umwi vii tuku." Maa kaa, ja ^vyeene avakaan'yáa kuluusa, noo ^vyeene valookyáa kwaarya ayo masáare.

37 Vaantu vakatuluvala munumuunu voosea, "Viintu vyoosi ^atúmamire vyabooha maatuku vii! Baa vimatu abwéeyyiirye vandooteera na vimumu vandooluusika."

8

Yéesu Yoovariisha Vaantu Mayana Yani (Matáayo 15:32-39)

1 Siku jijira, Yéesu ajáa na mpuka nkuulu ya vaantu. Sa viintu vajáa vasiina chóorya, Yéesu akavaaniriira vapooji vaachwe akavasea,

2 "Arumi, noovoonera mbavariri ava vaantu, viíkyiire na niini aha siku itatu na vasiina chóorya tuku.

---

* **7:31** ***Dekapóoli:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *míiji ikimi.* Na vaantu ^viikaláa isi ya Dekapóoli si vajáa Vayahúudi tuku.

3 Koon‹i› navarékire vadome na njala na kaayii, y‹i›r‹i›ka var‹i› n‹i› njala njirii sa vamw‹i› vafumiré k‹u›l‹i›."
4 Vapooji vaachwe vakam‹u›sea, "Hai t‹u›r‹i› fumya chóorya cho viikutya vaant‹u› voosi ava aha nyikii?"
5 Yéesu akavuurya, "M‹i›káate ‹i›ng‹a›‹i› mwat‹i›‹i›te?" Novo vakasea, "Mufungat‹i›."
6 Akavalairirya vaant‹u› viikale ‹i›s‹i›. Akatoola ‹i›ra m‹i›káate mufungat‹i›, akam‹u›d‹u›‹u›mba M‹u›l‹u›‹u›ng‹u›, akaband‹u›labend‹u›la, sa vavagav‹i›re vaant‹u›. Novo vapooji vakabweeyya jeyyo.
7 Na kei vajáa vat‹i›‹i›te fisoompa fing‹a›‹i› vii. Akafitalarya, maa akavalairirya vapooji vaachwe vavaheere vaant‹u›.
8 Vaant‹u› vaarya, vakiikuta. ^Vakah‹u›m‹u›le, vakatoorera mabéend‹u› ya m‹i›káate ^‹i›ch‹i›h‹i›‹i›re, vakamemya vikápu mufungat‹i›.
9 Vaant‹u› ^vaarya n‹i› ja mayana yan‹i› (4,000) vajáa. Hara, maa akasuukya.
10 Akaamb‹u›ka mash‹ú›wa hamw‹i› na vapooji vaachwe, maa vakaf‹i›r‹i›ra f‹u›‹u›r‹u› ‹i›s‹i› ya Dalumanúuta.

Mafarisáayo Voosaaka Valairwe Isháara
(Matáayo 12:38-42; 16:1-4)

11 Mafarisáayo vak‹u›‹u›ja, maa vakaanda kwiiruta ne ndihi, voosaaka isháara fuma kurumwii sa vam‹u›tee.
12 Yéesu ^akateere masáare yaavo, akakeeha na ‹u›s‹u›‹u›ng‹u›, maa akavasea, "Sa che mbyaala ‹i›h‹i› yooloomba isháara? K‹i›maar‹i› noovawy‹i›‹i›ra, mbyaala ‹i›h‹i› s‹i› nd‹i›r‹i› k‹i›‹i›heera isháara t‹u›k‹u›."
13 ^Akavareke, akaamb‹u›ka mash‹ú›wa, maa akakwaata nj‹i›ra f‹u›‹u›r‹u› nyamb‹u›ko ya iriva.

‹U›sas‹i› wa M‹u›temi Heróode na Mafarisáayo
(Matáayo 16:5-12)

14 Vapooji vajáa varímiirye s‹u›m‹u›la m‹i›káate, na hara mashúwii, vajáa vat‹i›‹i›te m‹u›káate umudu vii.
15 Yéesu akaval‹u›ma kutu yoovasea, "M‹u›laange neeja, m‹u›nehe ‹u›sas‹i› wa Mafarisáayo na wa Heróode."
16 Vapooji vaachwe vakaanda k‹i›iwy‹i›‹i›ra vooveene voosea, "Alúusire jei sa viint‹u› tusiina m‹i›káate."
17 Yéesu akataanga k‹u›l‹u›‹u›s‹i›ka kwaavo, maa akavuurya, "Sa che mookiiruta ndihi sa viint‹u› musiina m‹i›káate? Eri, m‹u›kaar‹i› s‹i› m‹u›nataanga no vyoona t‹u›k‹u› w‹u›‹u›? Sa che mwafafya m‹i›t‹i›ma jei?
18 Amw‹i› mwat‹i›‹i›te miiso, s‹i› mookoona viint‹u› ^noovariy‹u›la t‹u›k‹u› w‹u›‹u›? Na matu mwat‹i›‹i›te, s‹i› mooteera viint‹u› ^noovariy‹u›la t‹u›k‹u› w‹u›‹u›? S‹i› moodaha k‹u›mb‹u›k‹i›ra baa kimudu vii t‹u›k‹u› w‹u›‹u›?
19 Mp‹i›‹i›nd‹i› ^mbéndw‹i›‹i›rembendw‹i›‹i›re ‹i›ra m‹i›káate ‹i›saano nkavaheera vaant‹u› mayana yasaano (5,000), n‹i› vikápu yanga‹i›

mwamemya ya mabéendu ya mikáate?" Maa vakuuyirya,
"Ikimi na viviri."
20 "Ha mpiindi ˆnkabendulebendule mikáate mufungati,
maa nkavaheera vaantu mayana yani (4,000), mwatoorera
vikápu vingai vya mabéendu ya mikáate?" Vakasea, "Mufun-
gati."
21 Maa akavuurya, "Mukaari vii si mootaanga tuku viintu
ˆnoovariyula wuu?"

Yésu Yoomuhorya Muhoku uko Besaída

22 Maa reeru, Yésu na vapooji vaachwe vakafika ituri
ra Besaída. Vaantu vamwi vakareeta muhoku umwi, maa
vakamuloomba Yésu amusaasye.
23 Yésu akamukwaata mukono, maa akamutwaala na
ivarwii ra ituri. Akamuchwiira mati miiswii, akamuvikira
mikono, maa akamuurya, "Koona wiise kiintu chochoosi
wuu?"
24 Ura muhoku akalaanga, maa akamusea, "Nookoona
vaantu, maa kaa, vari ja miti ˆyooyeenda."
25 Kei Yésu akamuvikira mikono miiswii, ne akatuurya
miiso, maa akoona kira kiintu neeja.
26 Hara, maa Yésu akamusea, "Doma na kaayii na kaja
utwéeraa na iturii tuku."

Peéteri Yoomutaanga Yésu ni Masía
(Matáayo 16:13-20; Lúka 9:18-21)

27 Aho, Yésu na vapooji vaachwe vakiinuka, maa
vakadoma fuuru maturi ya Kaisaría Filípi. Mpiindi ˆvajáa
njirii, Yésu akavuurya, "Eri, vaantu vaséaa niini ndiri ani?"
28 Maa vakamusea, "Vamwi vaséaa weewe uri Yooháani
Mubatisáaji, na viingi vaséaa uri Elía, muláali na mutwe wa
Ijuva, baa kei viingi vaséaa uri umwi wa valáali na mutwe va
Ijuva."
29 Maa akavuurya, "Ha nyuunyu, mwiiséaa niini ndiri ani?"
Peéteri akuuyirya, yoosea, "Weewe noo Masía."
30 Yésu akavakaan'ya yoosea, "Kari mumuwyíiraa muuntu
baa umwi masáare aya tuku."

Yésu Yoolusikira Inkwya Yaachwe
(Matáayo 16:21-28; Lúka 9:22-27)

31 Yésu akaanda vavariyurira vapooji vaachwe, yoosea,
"Mwaana wa Muuntu, ni mpaka aturikiriwe munumuunu,
baa kei siitwa ari ni vawosi, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na
vakiindya va Miiro, na kuulawa ari. Na siku ya katatu fufulwa
ari."
32 Avawyiiráa masáare aya kiweerwii, baa vavisa
tuku. Peéteri akamusumula na ivarwii, maa akaanda
mubaamirirya areke luusa masáare ayo.

33 Yéesu akiilorera akavalaanga vapooji vaachwe, maa
akamwaamirirya Peéteri, yoosea, “Irimu, isunke mbere
yaani, si wookiiririkana masáare ya Muluungu tuku, wooki-
iririkana ya vaantu.”

Kooni Woosaaka Mutuuba Yéesu

34 Akavaaniriira vapooji vaachwe na ira mpuka ya vaantu
akavasea, “Kooni muuntu yoyoosi yoosaaka aantuube, ni
mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe, aan-
tuube.
35 Sa muuntu yoyoosi ˆyoosaaka lamurirya nkaasu
yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, yoyoosi ura ˆyookiitaaha
nkaasu yaachwe sa niini na Masáare Maaja, uwo kiilamurirya
ari.
36 Kwatiite kunáálo che muuntu kuturya weeru yoosi no
kiitaaha nkaasu yaachwe?
37 Baku ni kiintu che muuntu ari toola sa nkaasu yaachwe?
38 Kooni muuntu yoyoosi aanyóniire soni niini na masáare
yaani mbere ja ihi mbyaala mbi ya vaantu ˆvayéendaa na vaki
va vaantu, Mwaana wa Muuntu ne moonera ari soni, mpiindi
ˆakuújire na nkongojima ya Taáta na mirimu miija.”

9

1 Maa Yéesu akavasea jei, “Kimaari noovawyiira, vamwaari
viingi ˆviímire aha, baa si vanaakwya, kuuyona vari Utemi wa
Muluungu wuújire na ngururu.”

Yéesu Yoovalanduka Buuwo
(Matáayo 17:1-13; Lúka 9:28-36)

2 Siku musasatu ˆjikalooke, Yéesu akavasumula vala Peéteri,
Yaakúupu na Yooháani fuuru ncholwii ya luulu kijiraawii. Uko,
Yéesu akavalanduka buuwo mbere yaavo.
3 Ingo jaachwe jikava njeru chwee, jindoolavalava, kusiina
mufuli baa umwi vii aha weerwii, ˆari daha fula jeere jeyyo
tuku.
4 Aho, Músa na Elía vakavafumira, vakaanda luusika ne.
5 Peéteri ˆakoone jeyyo, maa akamusea Yéesu, “Mukiindya,
vyabooha viintu ˆturi aha, haaha tujeenge vivaanda vitatu,
kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía.”
6 Peéteri aluusa jeyyo, sa viintu yeeye na viivaachwe voofáa
munumuunu, akasiindwa taanga cho luusa.
7 Hara, maa ichu rikafumira, rikavawiikira na sawúti
ikafuma aho ichwii yoosea, “Uhu ni Mwaana waani
ˆnamweenda, muteereri yeeye.”
8 Hahara, vapooji vakalaanga kunu na kunu, baa si va-
moona muuntu tuku, vakamoona Yéesu yeemweene vii.

9 Na mpiindi ^vagiritáa fuma luulwii, Yéesu akavakaan'ya akavasea, "Kari mulúusaa aya masáare ^mwiíne tuku, fuuru haantu Mwaana wa Muuntu ^akafúfwiirwe fuma inkwyii."
10 Vakarikwaatya iro isáare, kunu vookiiyurya vooveene, "Kufufuka fuma inkwyii noo kiintu che?"
11 Hara, maa vakamuurya Yéesu, "Amwi vakiindya va Miiro vaséaa, ni mpaka Elía uuje ta?"✡
12 Maa akavasea, "Ni kimáári, Elía kuuja ari ta ji iimye neeja kira kiintu. Sa che kei Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, ni mpaka Mwaana wa Muuntu aturikiriwe munumuunu, baa kei achwiiwe mati?
13 Ni kimaari kaa noovawyiira, Elía✡ uuja, novo vakamuturikirya na heno ja ^vyeene veenda, ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa."

Yéesu Yoomuhorya Mutavana ^Ari na Murimu Muvi (Matáayo 17:14-21; Lúka 9:37-43)

14 Yéesu na vara vapooji vaachwe vatatu ^vakakiime luulu, vakavashaana vara vapooji viingi ^viijíingiriirwe ni mpuka ya vaantu, na vamwi va vakiindya va Miiro, vookiiruta ndihi novo.
15 Vara vaantu ^vakamoone Yéesu, vakahwaalala maatuku vii, maa vakamukibiriira, vakiita muluumbya.
16 Yéesu akavuurya, "Ni che mookiirutira ndihi novo?"
17 Maa umwi wa ira mpuka akuuyirya, yoosea, "Mukiindya, naréetire mutavana waani, atiite murimu muvi ^umudúngyaa mulomo asiindwe luusika.
18 Kira ^uri kiinuka wamuváyyaa isi, maa indootuumpa ifulo no sha mayeo, kei indoofafa buu. Haaha navalóombire vapooji vaako vamuseyye uwo murimu muvi, maa kaa, vasíindirwe."
19 Yéesu ^akateere jeyyo, maa akavasea, "Aka! Ihi mbyaala si ^irúmaa, niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureeti na aha."
20 Maa vakamutwaala na kuri Yéesu. Murimu muvi ^ukamoone Yéesu vii, ukamukwaatya ura mutavana kiinkwiisha, akawya na isi. Akaanda kwiiwalaarya kunu yootuumpa ifulo.
21 Maa Yéesu akamuurya taáta waala uwo mutavana, "Masáare aya yamwaanda keende naadi?" Akasea, "Keende udúúdi waachwe.
22 Na ^kari foo uhu murimu muvi wamuváyyaa mootwii na luujii sa umuulae. Haaha koon uri daha, tooloomba utoonere mbavariri, utwaambirirye."
23 Maa Yéesu akamusea, "Ati koon ndiri daha? Viintu vyoosi kwaani vyadáhikaa kwa ura ^mweene ari kuunduma."

✡ **9:11** Laanga Maláaki 4:5-6. ✡ **9:13** Laanga Matáayo 11:13-14; 17:10-13; Maáriki 1:2-4.

24 Maa taáta waala ura mutavana akaluusa na ngururu,
yoosea, “Narúmire, nyambirirya ndahe seyya miiririkano yo
diira kukuruma.”
25 Yéesu ˆakoone ira mpuka ya vaantu yookula,
akuuyamiririya ura murimu muvi, yoosea, “We murimu muvi
kimumu na kimatu. Nakuséire ufume baa kei kusiina luu
mwiingira uhu mutavana tuku.”
26 Aho, ura murimu muvi ukatula isóso, ukamusukasuka na
ngururu ura mutavana, ukamurekera, maa akava ja akwíire.
Baa vaantu viingi vakasea, “Amwi akwíire!”
27 Maa kaa, Yéesu akamukwaata mukono, akamwiinula, ne
akiinuka.
28 Yéesu na vapooji vaachwe vakiingira na nyuumbii, maa
vakaanda muurya Yéesu kunu vari vooveene, “Sa che suusu
tasíindirwe museyya murimu muvi?”
29 Maa akavasea, “Murimu muvi ˆuri jeyyo, si uséyyiwaa jei
vii tuku, ni mpaka muluusike na Ijuva.”

Yéesu Yooluusikira kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe (Matáayo 17:22-23; Lúka 9:43b-45)

30 Hara, maa Yéesu na vapooji vakiinuka, vakakwaatira na
isi ya Galiláaya. Maa kaa, Yéesu si asaakáa muuntu baa umwi
ataange haantu ˆvari tuku,
31 sa asaakáa ave na vapooji vaachwe, indoovavariyurira
masáare ayo. Akavavariyurira, yoovasea, “Mwaana wa
Muuntu, viikwa ari mikonwii ya vaantu, novo kumuulaa vari,
na siku ya katatu, fufulwa ari.”
32 Maa kaa, vapooji vaachwe, si vataangáa ˆcheene
aluusikáa tuku, kei voofáa kumuurya.

Ani ni Mukúúlu (Matáayo 18:1-5; Lúka 9:46-48)

33 Maa reeru, vakafika isi ya Kaperenáumu. Vakiingira na
nyuumbii, maa Yéesu akavuurya, “Che mwaakiirutira ndihi
kura njirii?”
34 Maa voovo vakakirinya sawu, baa kuuyirya tuku, sa
vajáa vatáangire kiintu ˆviirutiráa ndihi kura njirii, ni ani noo
mukúúlu.
35 Yéesu akiikala, akavakemera vapooji vaachwe ikimi
na vaviri, maa akavasea, “Muuntu ˆyoosaaka ave mukúúlu,
yoosaakwa iihetye nyuma, na avatumamire viivaachwe
voosi.”
36 Aho, akamureeta musinga muduudi, akamwiimya kati
na kati yaavo, akamwiinula yoomuviika kipeembii, maa
akavasea,
37 “Muuntu ˆari muteengya musinga ja uhu sa irina
raani, kuva ari aantéengiirye niini. Na ura ˆmweene ari

kuunteengya niini, si ari kuva aantéengiirye vii tuku, kei kuva ari amutéengiirye Muluungu, na yeeye aantuma.”

Kutumia Irina ra Yésu
(Lúka 9:49-50)

38 Maa Yooháani akamusea, “Mukiindya, tamwiíne muuntu yookibirya mirimu mivi kwa irina raako, maa tukamukaan’ya sa viintu si ari hamwi na suusu.”
39 Maa kaa, Yésu akavasea, “Kari mumukáan’yaa tuku. Sa kusiina muuntu ^atúmamaa myuujísa kwa irina raani, kei aanvarinduke chaangu aluuse uvi kuri niini tuku.
40 Sa si ^ari muvi wiitu, ni hamwi ari na suusu.
41 Kimaari noovawyiira, muuntu ^ari vaheera baa nduvo ya maaji yo nywa vii sa nyuunyu ni vaantu va Kirisitu, kikomi si ari sova kunáálo yaachwe tuku.”

Kuvahaanda Viingi Vabweeyye Uvi
(Matáayo 18:6-9; Lúka 17:1-2)

42 Kei akavasea, “Kooni muuntu amuháandire umwi wa ava vadúúdi ^vaanduma atumame uvi, ni pwee yaachwe achuungirwe lwaala nkiingwii, maa afweitirwe mayiyii.
43 Na kooni iyaanja raako rakuháandire utumame uvi, riteme ridumuke. Ni pwee kiingira na nkaaswii uri na iyaanja rimwi, kulookya kudoma na mootwii wa Jehénamu ura si ^urímaa, uri na mayaanja yoosi. [
44 Uko noo kuuntu ng’onyu si ^jikwíjaa na mooto si ^urímaa.]
45 Kei, kooni ijeo raako rakuháandire utumame uvi, riteme ridumuke. Ni pwee kiingira na nkaaswii uri na ijeo rimwi, kulookya kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu uri na majeo yaviri. [
46 Uko noo kuuntu ng’onyu si ^jikwíjaa na mooto si ^urímaa.]
47 Na kooni riiso raako rakuháandire utumame uvi, rinonkole. Ni pwee kiingira Utemii wa Muluungu uri na ipoócho, kulookya kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu uri na miiso yoosi.
48 Uko,
‘noo kuuntu ng’onyu si ^jikwíjaa,
na mooto si ^urímaa.’✡
49 Voosi talariwa muri ni mooto ja ^vyeene mpóryo jitálariwaa ni sangása.*
50 Sangása yabooha, maa kaa, kooni yasúukire che iri vikirwa de ive mwerere kei? Muve na sangása isii yaanyu. Mwiikale mwiikalo muuja, kira muuntu na mwiiwaachwe.”

✡ **9:48** Laanga Isáaya 66:24.

* **9:49** ***jitálariwaa ni sangása:*** Kwa Vayahúudi sangása ijáa ni kiintu ^chavikirwáa kira chóorya. Voovo vavikiráa sangása baa mpórywii ^ng’eene vatooláa kwa Muluungu. Kei, varuáma mpóryo jatálariwaa ni sangása. Laanga Valáawi 2:13.

10

Yéesu Yoovariyula Kwiisiita
(Matáayo 19:1-12; Lúka 16:18)

1 Hara, maa Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njira fuma Kaperenáumu fuuru isi ya Yudéea, vakafiriira na ufumo wa mwaasu nyambuko ya luuji lwa Yorodáani, mpuka nkuulu ya vaantu ikamutuuba, maa akaanda vavariyurira Masáare ˆYari Mpeho ja ˆvyeene iijuviira.

2 Aho, vamwi va Mafarisáayo vakuuja voosaaka muyera Yéesu, maa vakaanda muurya, “Eri, Miiro yaruma muuntu kumureka muki waachwe wuu?”

3 Maa Yéesu akavuurya, “Músa jooli ajáa avalairirya?”

4 Novo vakamusea, “Músa aruma muuntu mulume amwaandikire muki waachwe taláka, amusiite.”✡

5 Yéesu akavasea, “Músa avaandikira ulairiri uwo sa ufafu wa mitima yaanyu.

6 Maa kaa, keende ncholo yo kuumbwa kwa weeru, ‘Muluungu ajáa avuumba muuntu mulume na muuntu muki.✡

7 Sa jei, muuntu mulume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe,

8 novo vaviri kuva vari muviri umwi.’✡ Jeyyo si vari kuva vaviri tuku, ni muviri umwi.

9 Sa jeyyo, ˆcheene akiluman’ya Muluungu, muuntu si ari nanukula tuku.”

10 Na mpiindi kiduudi, vakiingira kei na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamuurya rira isáare.

11 Maa akavasea, “Muuntu yoyoosi ˆari musiita muki waachwe, maa aloole muki wiingi, kuva ari yooyeenda na muki wa muuntu.

12 Na muki ˆari musiita mulume waachwe, maa aloolwe ni mulume wiingi kuva ari yooyeenda na mulume wa muuntu.”

Yéesu Yoovatalarya Vasinga
(Matáayo 19:13-15; Lúka 18:15-17)

13 Aho, vaantu vakaanda muretera vasinga vaduudi sa avatalarye. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya.

14 Yéesu ˆakoone jeyyo, akakalala, maa akavasea, “Reki kuvakitira vasinga vaduudi, reki vuuje, sa Utemi wa Muluungu ni sa vaantu ˆvari ja vasinga.

15 Kimaari noovawyiira, muuntu ˆari diira murekera Muluungu amulongorire ja musinga muduudi, si ari kiingira vii kaa tuku, Utemi wa Muluungu.”

16 Hara, maa akavakwaatirira, akavavikira mikono, kunu yoovatalarya.

✡ **10:4** Laanga Nkumbukira ya Miiro 24:1-4.
✡ **10:6** Laanga Ncholo 1:27.
✡ **10:8** Laanga Ncholo 2:24.

Kʉheewa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ
(Matáayo 19:16-30; Lúka 18:18-30)

17 Yéesu akakwaata njira, mpiindi ˆajáa njirii, mʉʉntʉ ʉmwi akamʉkibirira, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuurya, "Mukiindya mʉʉja! Che ndiri bweeyya sa mpokere nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero?"

18 Yéesu akamʉsea, "Sa che wookʉʉnyaniriira mʉʉja? Kusiina mʉʉja tʉkʉ, mʉʉja ni Mʉlʉʉngʉ yeemweene vii.

19 Wamányire ndairiri jaachwe wʉʉ? Kari wʉúlaa tʉkʉ, kari ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ, kari wiívaa tʉkʉ, kʉlongowererya mʉʉntʉ tʉkʉ, kwiiva kwa ʉkwaata tʉkʉ, baa kei ʉvanyemye vala íyo na taáta waanyu."✡

20 Maa akamʉsea, "Mukiindya, aya yoosi nayakwaatya keende usinga waani."

21 Yéesu akamʉlaanga, akamweenda, maa akamʉsea, "Usiina kiintʉ kimwi vii. Tamanya ʉkavae iyoombe máari jaako joosi vʉʉ, na mpía ˆng'eene ʉri turya ʉvaheere vakiva, aho kʉva ʉri na máari ya kikomi ya mberii kurumwii, maa de wuuntuube."

22 ˆAkateere jeyyo, akiirya mʉtima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatʉkʉ vii ajáa.

23 Yéesu akalaanga kʉnʉ na kʉnʉ, maa akavasea vapooji vaachwe, "Kʉva viri vyafafa maatʉkʉ vii, kwa vasúngaati kiingira Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ."

24 Hara, maa vapooji vakatʉlʉvala sa yara masáare yaachwe, maa kaa, Yéesu akavasea, "Vanavaani, kwiingira na Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ kʉva viri vyafafa maatʉkʉ vii.

25 Ni vyaangʉ ngamía kʉtweera na ihengerii ra sinkeni, kʉlookya musúngaati kiingira na Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ."

26 Vapooji vaachwe vakatʉlʉvalatʉlʉvaala kʉnʉ vookiiyurya, "Ni ani de ari daha lamuririwa?"

27 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, "Kwa vaantʉ si vidáhikaa tʉkʉ. Maa kaa, kwa Mʉlʉʉngʉ si viri jeyyo tʉkʉ. Sa viintʉ vyoosi vyadáhikaa kwa Mʉlʉʉngʉ."

28 Peéteri akaanda mʉsea, "Laanga! Suusu tareka kira kiintʉ tʉkakutuuba."

29 Yéesu akavasea, "Kimaari noovawyiira, kira mʉʉntʉ ˆareka nyuumba, vandʉʉ vaachwe, marʉʉmbʉ yaachwe, vaanaavo, taáta na íyo, au baa na vasinga na mawʉnda sa niini na sa Masáare Maaja,

30 hokera ari mara igana rimwi (100) kʉlookya mpiindi iji, nyuumba, vandʉʉ, vaanaavo, marʉʉmbʉ, vasinga, mawʉnda au baa na uturikiri, na kei weerʉ ˆyookʉʉja, hokera ari nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

✡ **10:19** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkʉmbʉkira ya Miiro 5:16-20.

31 Maa kaa, vara va ncholo veera varɨ mukirii, na vara va
mukirii kʉva varɨ va ncholo."

Yéesu Yoolʉʉsa Inkwya na ~~Ufufúúko~~ Waachwe lwa Katatʉ
(Matáayo 20:17-19; Lúka 18:31-34)

32 Mpiindɨ ˆvajáa njirii voodoma na Yerusaléemu, Yéesu
ajáa avalóngoriire vapooji vaachwe, novo vajáa vakwáatirwe
nɨ woowa, na vaantʉ vara ˆvamutuubáa, voofáa. Yéesu
akavasʉmʉla kei vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii,
maa akavawyiira yara ˆyarɨ mʉfʉmira.

33 "Teereri! Haaha nɨ doma tiise na Yerusaléemu, ʉko,
Mwaana wa Mʉʉntʉ viikwa arɨ mikonwii ya vakúúlʉ va
veeneisɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro, novo lʉʉsa varɨ irya
akwye na mʉviika varɨ mikonwii ya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi.

34 Novo mʉhenchʉla varɨ, mʉchwiira varɨ matɨ noo mʉvaa
na mijeléedi na mʉʉlaa varɨ, maa kaa, sikʉ ya katatʉ fʉfʉlwa
arɨ."

Yaakúupu na Yooháani Vooloomba ~~Úkúúlʉ~~
(Matáayo 20:20-28)

35 Hara, Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo,
vakiita kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, "Mukiindya! Toosaaka
ʉtʉtʉmamire kiintʉ chochoosi ˆtʉrɨ loomba."

36 Maa Yéesu akavuurya, "Che moosaaka nɨvatʉmamire?"

37 Maa vakamʉsea, "Mpiindɨ ˆʉrɨ kʉva mʉtemi wa vaantʉ
voosi, tooloomba twiikale ʉmwɨ mʉkono waako wa kʉlʉme,
na wiingɨ mʉkono waako wa kʉmooso nkongojimii kwaako."

38 Maa Yéesu akavasea, "Sɨ mootaanga ˆcheene mooloomba
tʉkʉ. De daha mʉrɨ kʉnyweera ndʉvo ya uturikiri ˆng'eene
ndirɨ nyweera au kʉbatisiwa ʉbatíiso ˆmweene ndirɨ batisiwa
wʉʉ?"

39 Maa vakamʉsea, "Daha tʉrɨ." Yéesu vakavasea, "Ndʉvo
ˆng'eene ndirɨ kiinyweera, kimaarɨ kiinyweera mʉrɨ, baa na
ʉbatíiso ˆmweene ndirɨ batisiwa, batisiwa mʉrɨ.

40 Maa kaa, ani arɨ kiikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme au
wa kʉmooso, sɨ mʉrimo waanɨ kʉvaheera tʉkʉ, sa nkalo ijo,
heewa varɨ ˆveene viimiriwa neeja nɨ Mʉlʉʉngʉ."

41 Vara vapooji viingɨ ikimi ˆvakateere jeyyo, maa
vakavakalarira vala Yaakúupu na Yooháani.

42 Hara, maa Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe voosi,
akavasea, "Mʉmányire, vatemi va vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi
valáiraa vatiite wiimiriri mweeri ya vaantʉ na ngururu, na
vakúúlʉ vaavo, valáiraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo.

43 Kʉrɨ nyuunyu sɨ noosaaka ive jeyyo tʉkʉ. Kirɨ vyoova
jeyyo, ʉra ˆyoosaaka ave mʉkúúlʉ waanyu, nɨ mpaka ave
mʉtʉmami waanyu.

44 Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆyoosaaka kʉva wa ncholo, nɨ mpaka
ave mʉtúmwa wa voosi.

45 Sa baa Mwaana wa Mɯɯntɯ, si ɯɯja jo tɯmamirwa tɯkɯ. Kirɨ vyoova jeyyo, ɯɯja sa jɨ avatɯmamɨre vaantɯ, kei atoole nkaasɯ yaachwe kɯva ununuuli sa vaantɯ ˆvarɨ foo."

Mɯhoku Batimáayo Yoohoriwa nɨ Yéesu
(Matáayo 20:29-34; Lɯ́ka 18:35-43)

46 Aho, vakafika múuji wa Yeríiko. Mpɨɨndɨ Yéesu, vapooji vaachwe na ɨra mpuka nkɯɯlɯ ya vaantɯ ˆvalookáa múujii, vakamɯshaana mɯhoku ˆasewáa Batimáayo. Yeeye nɨ sha Timáayo ajáa. Na ajáa iíkyɨɨre mbarɨmbarɨ ya njɨra yooloomba.

47 ˆAkateere Yéesu wa Nasaréeti yoolooka na aho, akaanda tɯla isóso yoosea, "Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wɯɯja!"

48 Vaantɯ ˆvarɨ foo vakamwaamirirya sa akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya tɯlatɯɯla isóso, yoosea, "Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wɯɯja Aaɨ!"

49 Yéesu akɨɨma, maa akavasea, "Hoonɨ mwaaniriri." Vakamwaanɨrɨra, voosea, "Hoonɨ ifafirirye, wiiheere mɯtima, yookwaanɨrɨra."

50 Akafweita lweénda lwaachwe na ivarwii, akafɨrɨra, maa akadoma na kɯrɨ Yéesu.

51 Yéesu akamuurya, "Che woosaaka nɨkɯbweeyyiirye?" Maa akasea, "Mukiindya, noosaaka noone."

52 Yéesu akamɯsea, "Tamanya, kuruma kwaako noo kwakɯhóniirye." Hahara, akoona, maa akamutuuba Yéesu na ɨra njɨra ˆadomáa.

11

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Matáayo 21:1-11; Lɯ́ka 19:28-40; Yoohá'ani 12:12-19)

1 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika maturii ya Besifáage na Besanía, Luulwii lwa Mɨseitúuni. Hara, maa Yéesu akavatɯma vapooji vaachwe vavɨrɨ, 2 akavasea, "Tamanyi fɯɯrɯ ituri ˆrɨrɨ aho mbere yaanyu, na kati ˆmookɨingɨra vii, koona mɯrɨ mwaana wa ndákwi si ˆanavereka mɯɯntɯ, achúungirwe. Muchunguli, maa mɯmɯreete na aha.

3 Kaanɨ mɯɯntɯ avuúriirye, 'Sa che moochɯngɯla mwaana wa ndákwi?' mɯkamɯsea, 'Mweenevyoosi yoomɯsaaka, mɯhɨndɯla arɨ haaha vii.' "✡

4 Hara, maa vakadoma vakamɯshaana mwaana wa ndákwi achúungirwe mbarɨmbarɨ ya njɨra, mutiryaangwii. Mpɨɨndɨ ˆvamɯchɯngɯláa,

5 vaantɯ ˆveene vajáa viímire aho, vakavuurya, "Sa che moomɯchɯngɯla mwaana wa ndákwi?"

✡ **11:3** Laanga Sakaría 9:9.

6 Maa vakuuyirya ja ^vyeene Yéesu ajáa avaséire. Vara
vaantu, maa vakavarekera vamusumule.
7 Vakamutwaarira Yéesu uwo mwaana wa ndákwi, vakaala
ingo jaavo moongwii, maa Yéesu akaambuka.
8 Vaantu ^vari foo vakaala ingo jaavo njirii na
vaangi vakaala matáampi ya miti ^vawúnire mawundii,
voomunyemya Yéesu.
9 Vaantu vara ^vatuubáa na vara ^vajáa valóngwiire, vaváa
siriri, voosea,
"Aduumbwe Mweenevyoosi!
Atalariwa yeeye ^yookuuja kwa irina ra IJUVA.
10 Watalariwa utemi ^wookuuja ja wa taáta wiitu Daúdi.
Kuduumbwe kurumu mweerimweeri."✡
11 Yéesu akiingira na Yerusaléemu, akawoloka fuurú Kaayii
Njija ya Ijuva, maa akiita lorera kira kiintu. Maa kaa, sa
viintu kujáa kwaándire kwiira, akadoma na Besanía hamwi na
vapooji vaachwe ikimi na vaviri.

Yéesu Yoojuma Musaambu
(Matáayo 21:18-22)

12 Lomutóondo yaachwe mpiindi ^valookáa fuma Besanía,
Yéesu akava aávirwe ni njala.
13 Maa akoona musaambu wa deedadeeda, akiita laangira
kooni ari turya saambu. ^Akafike, si oona saambu baa imwi
vii tuku, akashaana masaambi vii, sa si jijáa mpiindi ja saambu
tuku.
14 Hara, maa akuusea ura musaambu, "Kwaandira isiku
muuntu yoyoosi si ^akariire saambu yaako vii kaa tuku!" Na
vapooji vaachwe vateeráa ayo masáare.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva
(Matáayo 21:12-17; Lúka 19:45-48; Yoohánni 2:12-22)

15 Vakafika Yerusaléemu. Yéesu akiingira Kaayii Njija,
akaanda vakibirya vaantu ^veene vaváa iyoombe no wula
uko waámii. Akakundula méesa ja vaantu ^vawulanáa mpía
na akakundula machuumbi ya vaantu ^vaváa iyoombe njiva.
16 Kei, avakaan'yáa vaantu kusiina kukwaatira baa na heehi
ya waama wa Kaaya Njija na viintu vyo vaa iyoombe tuku.
17 Uvariyulii waachwe akavasea, "Eri, Masáare ^Yari Mpeho
si yaluusa yoosea,
'Nyuumba yaani kaanirirwa iri nyuumba yo muloomba
Muluungu sa vaantu va isi joosi tuku wuu?'✡
Maa kaa, nyuunyu mwiiválandwiire ikava 'mpaanga ya
viívi'?✡"

✡ **11:10** Laanga Sabúuri 118:26. ✡ **11:17** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **11:17** Laanga Yeremía 7:11.

18 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, vajáa vateera ˆmeene Yéesu ajáa alúusire. Maa vakaanda saakira nkalo yo muulaa. Vamoofáa, sa vaantu ˆvatuluvariwáa ni uvariyuli waachwe, na vara ˆvayeendáa masáare yaachwe, vavijáa foo.

19 ˆIkafike niiwulo, Yéesu na vapooji vakafuma Yerusaléemu vakadoma na Besanía.

Musaambu Wookuuma (Matáayo 21:18-22)

20 Lomutóondo namutóondo mpiindi ˆvalookáa na hara, vakoona ura musaambu washáawukire fuma miririi.

21 Peéteri akuukumbukira ura musaambu, maa akamusea Yéesu, "Mukiindya! Laanga ura musaambu ˆwaari wuujumiré, washáawukire!"

22 Maa Yéesu akavasea, "Murumi Muluungu.

23 Kimaari noovawyiira, kooni muuntu aséire luulu ulu lwiisunke, lukafweitirwe irivii, na yeeye asiina kivundu mutimii waachwe, kimaari kaa Muluungu mutumamira ari masáare ayo.

24 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise, isáare roroosi ˆmuri loomba mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, haaha murume mwaripátire isáare iro mitimii yaanyu, noro kuva riri raanyu.

25 Mpiindi ˆmuri kiima sa mumuloombe Muluungu, kooni uri na kiintu mutimii kwa muuntu wiingi, musei uwo muuntu, 'Uvi waako wasírire,' sa Taáta waanyu wa kurumwii, avasee baa nyuunyu, 'Uvi waanyu wasírire.' [

26 Maa kaa, kooni si moovasea viivaanyu, 'Uvi wasírire,' baa Taáta waanyu wa kurumwii si ari sea, 'Uvi waanyu wasírire tuku.' "]

Yéesu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe (Matáayo 21:23-27; Lúka 20:1-8)

27 Kei vakafika Yerusaléemu. Mpiindi Yéesu ˆayeendayeendáa waámii wa Kaaya Njija, vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakiindya va Miiro na vawosi vakuuja na kuri Yéesu,

28 maa vakamuurya, "Ni kwa wiimiriri urikwi wootumama aya masáare? Ni ani akuheera wiimiriri uhu?"

29 Maa akavasea, "Kuvuurya ndiri kiintu kimwi. Kooni muúyiirye, naani vawyiira ndiri ni kwa wiimiriri urikwi ˆnootumama aya masáare.

30 Eri, ubatíiso wa Yooháani ni kurumwii wafuma baku kwa vaantu? Ngwyiiri!"

31 Maa vakaluusikan'ya voovo kwa voovo voosea, "Kooni taséire, 'Wafuma kurumwii,' kuurya ari, 'Sa che de si mwamuruma?'

32 Maa kaa, koonɨ taséire, ‘Wafuma kwa vaantʉ...’ ” Vakoofa
sa vaantʉ vajáa vamuruma Yoohá*a*ni Mʉbatisáaji nɨ mʉláali na
mʉtwe wa Ijʉva wa kɨmáárɨ.
33 Maa vakasea, “Iyaʉ, sɨ tamányire tʉkʉ.” Ne akavasea,
“Naanɨ sɨ ndirɨ vawyɨira nɨ kwa wiimiriri ʉrɨkwɨ nootʉmama
aya tʉkʉ.”

12

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlʉ va Vayahúudi na Varimi Vavɨ
(Matáayo 21:33-46; Lúka 20:9-19)

1 Hara, maa Yéesu akaanda vawyɨira vara vakúúlʉ símo iji,
akavasea, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa arɨma iwʉnda ra mɨsabíibu.
Akariingirirya lʉkaande iwʉnda vʉʉ, akasiimba iduundu ro
fʉʉnchɨra sabíibu so tengenesera diváai, akajeenga kɨvaanda
kɨliihɨ cho rɨndɨrɨra, maa akakojya ɨro iwʉnda raachwe kwa
varimi. Hara, maa akakera njɨra. 2 Mpɨindɨ jo chwa ˆjikafike,
akamʉtʉma mʉtúmwa waachwe, akasʉmʉle haantʉ haachwe
ha sabíibu ˆng’eene vachwíire.
3 Ʉra mʉtúmwa ˆakafike, vara vaantʉ vakamʉkwaata,
vakamʉvaa, maa vakamukibirya na mɨkono mɨtʉhʉ.
4 Mweeneiwʉnda akatʉma mʉtúmwa wɨingɨ kei, ʉhʉ ne
vakamʉvaa mutwii, baa kei vakamʉbweeyyirya masáare ya
soni.
5 Mweeneiwʉnda akatʉma mʉtúmwa wɨingɨ, ʉhʉ re,
vakamʉʉlaa. Atʉma vɨingɨ ˆvarɨ foo, vɨingɨ vavaváa na vɨingɨ
vavʉʉláa.
6 Ʉhero waachwe, mweeneiwʉnda ajáa achíhɨire na
mʉʉntʉ ʉmwɨ vii wo tʉma, na ʉhʉ nɨ mwaana waachwe
ˆamweendamweenda, akamʉtʉma yookiisea, ‘Kʉmʉnyemya
varɨ mwaana waanɨ!’
7 ˆAkafike, maa vara ˆvakojiwa iwʉnda vakiiwyɨira voosea,
‘Ʉhʉ noo mʉpaari wa ɨrɨ iwʉnda. Hendi tʉmʉʉlae, maa ʉpaari
waachwe ʉve wiiswi.’
8 Hara, vakamʉkwaata, vakamʉʉlaa, maa vakɨita
mʉwʉmɨra weerwii ya lʉkaande lwa iwʉnda ra mɨsabíibu.”
9 Maa Yéesu akavasea, “Joolɨ mookiisea mweeneiwʉnda lo
ˆakabweeyyiirye? Kʉʉja arɨ, vʉʉlaa arɨ vʉʉ avo ˆavakojya,
maa avakojye varimi vɨingɨ iwʉnda raachwe ra sabíibu.
10 Amwɨ moobweeyya ja sɨ mʉnasoma aya Masáare ˆYarɨ
Mpeho ja ˆvyeene yalʉʉsa?
‘Iwye ˆrasiitwa nɨ vajeengi,
ravíire iwye ikʉʉlʉ ra kichurii.
11 IJʉVA atúmamire isáare ɨrɨ,
noro rabooha, na nɨ iyeni maatʉkʉ vii miiswii yiiswi.’ ”✡

✡ **12:11** Laanga Sabúuri 118:22-23.

12 Hara, vakúúlu va Vayahúudi vasaakáa vamukwaate Yéesu
sa vajáa vatáangire lusímo ulu ni voovo lujáa lwavalúusire.
Maa kaa, voofáa ira mpuka ya vaantu. Hara vakalamula
vamureke, maa vakalooka.

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari
(Matáayo 22:15-22; Lúka 20:20-26)

13 Mpiindi kiduudi, vara vakúúlu vakavatuma Mafarisáayo
na vaantu ^vafúmire kwa mutemi Heróode, sa vamutee Yéesu,
de vamukwaate sa masáare yaachwe.
14 Vakamuujira, vakamusea, "Mukiindya! Takumányire
weewe uri muuntu ^ulúusaa kimáári, baa kei si woófaa ukúúlu
wa muuntu tuku, sa weewe si uláangaa buuwo tuku. Kiri vyoova
jeyyo, uváriyulaa njira ya kimáári ya Muluungu. Eri, ndairiri
jaruma muuntu arihe kóodi kwa Kaisáari mutawáala wa Rúumi
baku tuku?
15 Jooli woosea, turihe baku tuku?" Maa kaa, Yéesu
akataanga ukweembi waavo, maa akavasea, "Amwi mooyera
kuuntea? Hooni ndeteri mpía ya dináari ^ng'eene muriháa
kóodi niiyone."
16 ^Vakareete, maa akavuurya, "Buuwo na lutalo ulu ni lwa
ani?" Vakamusea, "Ni lwa Kaisáari."
17 Maa Yéesu akavasea, "Viintu vya Kaisáari, muheeri
Kaisáari na viintu vya Muluungu, muheeri Muluungu." Maa
isáare iri rikavahwaalarya maatuku vii.

~~Ufufúuko~~ wa Vaantu ^Vawulala
(Matáayo 22:23-33; Lúka 20:27-40)

18 Hara, vakuuja Masadukáayo, vaantu ^veene vaséaa kusi-
ina kufufuka kaani muuntu akwíire tuku. Vakamusea,
19 "Mukiindya! Músa ajáa atwaandikira Miiro Masáarii
^Yari Mpeho akatusea, 'Kooni muuntu akwíire baa kuva na
vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amupaale uwo mulala sa
amuvyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwya.'✡
20 Haaha, kujáa kwatiite vaana valume mufungati va
muuntu umwi. Ura wa ncholo ^akaloole, akawulala baa kuva
na mwaana tuku.
21 Wa kaviri akamupaala mulala ^arékirwe ni mwaanaavo,
ne akawulala baa kuva na mwaana tuku. Wa katatu ne vikava
vivira.
22 Voosi mufungati vakawulala baa reka vaana tuku, uhero
waachwe, mulala ne akawulala.
23 Haaha tuwyiire, siku ya ufufúuko uhu mwaana muki ni
muki wa ani ari kuva? Sa voosi mufungati vajáa vamuloola."
24 Maa akuuyirya, yoosea, "Muhóniirye sa viintu si
muyamányire Masáare ^Yari Mpeho na nguruu ja Muluungu.

✡ **12:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:5-6.

25 Vaantu ^vawulala haantu ^vakafufukire, kusiina kuloola
no loolwa tuku, voosi kuva vari ja mirimu miija ya kurumwii.
26 Maa kaa, kwa ufufúuko wa vaantu ^vaakwya, amwi
mookiibweeyya ja si munasoma kitáabu cha Músa, ^cheene
chaluusa ^vyeene Muluungu aluusikáa na Músa fuma ituund-
wii ^reene rakoreráa mooto?✡ Muluungu amusea, 'Niini ni
Muluungu wa Aburaháamu, Muluungu wa Isaka* na Muluungu
wa Yaakúupu.'†
27 Yeeye si Muluungu wa vaantu ^vaakwya tuku, yeeye ni
Muluungu wa ^vari nkaasu. Kati ^moosea kusiina ufufúuko
tuku, moohon'ya maatuku vii."

Ulairiri Mukuulu Kulookya Joosi
(Matáayo 22:34-40; Lúka 10:25-28)

28 Umwi wa vakiindya va Miiro ajáa amwaari hara, yooteer-
era ^vyeene Yéesu na Masadukáayo viirutáa ndihi. ^Akateere
Yéesu uúyiirye viija, maa akamuurya Yéesu, "Eri, ni ulairiri
urikwi noo mukuulu kulookya ndairiri joosi?"
29 Yéesu akamusea, "Ulairiri mukuulu kulookya joosi noo uhu,
'Ee Isiraéeli teeri, IJUVA Muluungu wiitu, noo Muluungu umwi
vii.
30 Umweende IJUVA Muluungu waako na mutima waako
woosi, na nkaasu yaako yoosi, na miryuungu yaako yoosi, na
ngururu jaako joosi, noo kusea, kira kiintu ^uri.'✡
31 Na wa kaviri noo uhu, 'Umweende mwiiwaako ja ^vyeene
wiiyenda mweeneevyo.'✡ Kusiina ulairiri wiingi uri mukuulu
kulookya ndairiri iji tuku."
32 Ura mukiindya wa Miiro ya Muluungu akamusea, "Muki-
indya, wuúyiirye viija, 'Ijuva ni umwi vii na kusiina wiingi
tuku.'
33 Na kumweenda Ijuva na mutima woosi na miryuungu
yoosi na ngururu joosi, na muuntu kumweenda mwii-
waachwe ja ^vyeene iiyenda yeemweene, ni viija kwa Ijuva
kulookya kutoola mpóryo jo chimika joosi."
34 Yéesu ^akateere ura muuntu uúyiirye na tooti, maa
akamusea, "Aai! Weewe si uri kuli na Utemi wa Muluungu
tuku." Keende hara kusiina muuntu ^ayera muurya kiintu
chiingi tuku.

Masía ni Mweenevyoosi na ni Mwaana wa Daúdi
(Matáayo 22:41-46; Lúka 20:41-44)

✡ **12:26** Laanga Ufumo 3:6. * **12:26** ***Isaka:*** Ni mwaana wa Aburaháamu kwa Sáara muki waachwe. † **12:26** Kitáabwii cha Ufumo 3:6, Muluungu ajáa amuwyiira Músa masáare aya. Maa kaa, mpiindi ijo, Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu vajáa vawulala aho kali vii. ✡ **12:30** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:4-5. ✡ **12:31** Laanga Valáawi 19:18.

35 Mpiindi Yéesu ˆavariyuláa waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva,
akuurya, “Sa che vakiindya va Miiro vaséaa Masía ni Mwaana
wa Daúdi?
36 Daúdi mweeneevyo kwa luviro lwa Mutima Muuja, ajáa
asea,
‘IJUVA ajáa amusea Mweenevyoosi waani,
“Ikala mukono waani wa kulume,
fuuru nivaviike vavi vaako,
vave isi ya majeo yaako.” ’✡
37 Daúdi mweeneevyo yoomwaanirira ‘Mweenevyoosi’
waachwe, ha de jooli Masía ari kuva Mwaana wa Daúdi?”
Mpuka nkuulu ikamuteerera na cheeru.

Vantu Vavalaange Neeja Vakiindya va Miiro
(Matáayo 23:1-36; Lúka 20:45-47)

38 Mpiindi ˆavavariyurirá, akavasea, “Valaangi neeja vaki-
indya va Miiro, veenda kiivikira nkáancho ndiihi na veenda
luumbiwa ko nyemiwa sóokwii.
39 Baa kei, veenda kiikala machuumbi ya mbere ya vakúulu
masinagóogii na haantu ha nyemi ngovii.
40 Vanyáhiraa nyuumba ja valala, na ukweembi
vamulóombaa Muluungu viliihiliihi. Heewa vari irya ikuulu.”

Mpóryo ya Mulala
(Lúka 21:1-4)

41 Aho, Yéesu akiikala heehi na isandúku ro vikira mpóryo
ja Kaaya Njija, akava yoolaanga ˆvyeene vantu vootoola
mpóryo. Vasúngaati ˆvari foo vakavikira mpía ˆjiri foo.
42 Hara, maa akuuja mulala umwi akatoola fipóocho fiviri
fiduudi.
43 Yéesu, akavaanirira vapooji vaachwe, akavasea, “Kimaari
noovawyiira, uhu mulala mukiva atwíire mpóryo nkuulu
kulookya vantu voosi vuu!
44 Ava vaangi vatwíire máari ˆilóokeriire. Maa kaa,
noovawyiira uhu mulala na ukiva waachwe atwíire choosi
ˆatiite.”

13

Kuvawa kwa Kaaya Njija ya Ijuva
(Matáayo 24:1-2; Lúka 21:5-6)

1 Na mpiindi Yéesu ˆafumáa Kaayii Njija ya Ijuva, umwi
wa vapooji vaachwe akamusea, “Mukiindya! Laanga, ma-
juumba aya viintu ˆyabooha na mawye yaachwe viintu
ˆyakula.”

✡ **12:36** Laanga Sabúuri 110:1.

2 Yéesu akamʉsea, “Koona wiise majuumba yoosi aya wʉʉ? Kusiina iwye ˆrikachíhiire mweeri ya iwye riingi tʉkʉ, yoosi luu girimʉlwa yari vʉʉ.”

Uturikiri ˆWookʉʉja
(Matáayo 24:3-14; Lúka 21:7-19)

3 Mpiindi kiduudi Yéesu ajáa adoma fʉʉrʉ Luulwii lwa Miseitúuni. Akiikala kʉnʉ aléyyiirye miiso na Kaayii Njija. Vapooji vaachwe, Peéteri, Yaakúupu, Yooháani na Anderéa vakamuurya mpooli,

4 “Aai tʉwyiire, masáare aya ni naadi ˆyari fʉmira? Na ni isháara che ˆtʉri koona de tʉtaange masáare aya yaséngeriire?”

5 Maa akavasea, “Laangi neeja, kari mʉʉntʉ avakoovere tʉkʉ.

6 Sa vaantʉ ˆvari foo kʉʉja vari kwa irina raani, kira mʉʉntʉ yoosea, ‘Niini noo yeeye,’ novo vakoovera vari vaantʉ ˆvari foo.

7 ˆMʉkateiire masáare ya nkoondo na fweefwee ja nkoondo, kari moófaa tʉkʉ. Masáare aya ni mpaka yafʉmire, maa kaa, ʉra ʉhero ʉkaari.

8 Ɨsi kiinʉla iri nkoondo na isi yiingi, na ʉtemi kiinʉla ʉri nkoondo na ʉtemi wiingi. Kʉva kʉri na vitiíntima haantʉ haantʉ, baa kei, kʉva kʉri na njala ya imalo. Ɨyo noo ja ncholo vii ya ʉsʉʉngʉ wa makata ˆvyeene waándaa.

9 Maa kaa, nyuunyu laangi neeja, twaalwa mweende na balásii na lamʉrirwa mweende mʉvawe masinagóogii. Baa kei, twaalwa mweende kwa magávana na kwa vatemi sa niini, aho, de mʉdahe variyʉla vataange kimaari.

10 Maa kaa, de ʉra ʉhero ufike, ni mpaka ta Masáare Maaja yavariyʉlwe isi joosi vʉʉ.

11 Na ˆmʉri kwaatwa no twaalwa na balásii, kari mwiítweetyaa che ˆmʉri lʉʉsa tʉkʉ. Luusi isáare roroosi ˆriri vʉʉjira mpiindi jiijo, sa masáare ˆmʉri lʉʉsa si yaanyu tʉkʉ, ni ya Mʉtima Mʉʉja.

12 Mʉʉntʉ mʉvarinduka ari mwaanaavo sa ʉʉlawe, taáta mʉvarinduka ari mwaana waachwe sa ʉʉlawe. Vaana novo vavarinduka vari vala íyo na taáta waavo sa vʉʉlawe.

13 Sʉʉlwa mʉri ni vaantʉ voosi sa irina raani. Maa kaa, ˆmweene ari yimirirya fʉʉrʉ ʉhero, ʉwo noo ari lamuririwa.

Irema Ikʉʉlʉ
(Matáayo 24:15-28; Lúka 21:20-24)

14 Haantʉ ˆmʉkiíne, ‘ʉnyanyi ˆʉréetaa ʉsaambʉ ˆwaviihaviiha’✡ wiímire Haantʉ Haaja si ˆhari haachwe haachwe, mʉʉntʉ yoosoma ataange, vara ˆvari isi ya Yudéea vatijire njuulwii.

✡ **13:14** Laanga Danyéeli 9:27; 11:31; 12:11.

15 Mɯɯntɯ ˆarɨ ikekeerii karɨ akiime ɨɨngɨre na nyuumbii jɨ
atoole kɨɨntɯ chochoosi tɯkɯ.
16 Ɯra ˆarɨ iwundii atɨɨje chaangɯ, karɨ ahɨndɯke na kaayii jɨ
atoole nkáancho yaachwe tɯkɯ.
17 Nɨ mpolaɨ kwa vara ˆvarɨ kɯva varuto na vara
ˆvɨɨndookoonkya sikɯ ijo.
18 Loombi sa ɨro rɨsɨfɯmɨre mpɨɨndɨ ja mpeho tɯkɯ.
19 Sa sikɯ ijo, kɯva kɯrɨ na uturikiri mɯkɯɯlɯ ˆmweene sɨ
ɯnafɯmɨra keende Mɯlɯɯngɯ ɯɯmba weerɯ fɯɯrɯ isikɯ, baa sɨ
luu ɯkafɯmɨɨre kei vii kaa tɯkɯ.
20 Na ngaarɨ Ijɯva sɨ akéehyaa sikɯ ijo, ngaarɨ kusiina mɯɯntɯ
baa ɯmwɨ ˆahona vii kaa tɯkɯ. Maa kaa, sa vaantɯ ˆveene
avasaawɯla, ajikeehya sikɯ ijo.
21 Na mpɨɨndɨ ijo koonɨ mɯɯntɯ yoyoosi avaséire, ‘La! Masía
nɯ aha’ au ‘La, amwaarɨ kɯɯra,’ karɨ murúmaa tɯkɯ.
22 Sa fɯmɨra varɨ vala masía va ɯloongo na valáali na mɯtwe
va ɯloongo, bweeyya varɨ ishá́ara na viintɯ ˆvihwáalaryaa
sa vavakoovere baa vara ˆvasaawɯlwa nɨ Ijɯva koonɨ viri
dahɨka.
23 Maa kaa, nyuunyu mwɨɨme neeja. Navawyíirɨɨre masáare
kati ˆyakaarɨ fɯmɨra.

Kɯɯja kwa Mwaana wa Mɯɯntɯ
(Matáayo 24:29-31; Lúka 21:25-28)

24 Maa kaa, sikɯ ijo, uturikiri ɯwo ˆɯrɨ looka,
‘mwaasɯ kɯnɨkɨrɨrwa ɯrɨ
na mweeri sɨ ɯrɨ fala tɯkɯ.
25 Nyényeeri wya jeende fuma kurumwii
na ngururu ja kurumu sɨngɨsɨka jeende.’✡
26 Na mpɨɨndɨ ijo, kɨra mɯɯntɯ kɯmoona arɨ Mwaana wa
Mɯɯntɯ yookɯɯja machwii na ngururu ˆjiri foo na nkongo-
jima.✡
27 Maa de atɯme mirimɯ yaachwe miija jɨ ɨvasaankan’ye na
ɨvareete kwaachwe ˆveene avasaawɯla, fuma mavaru yoosi
ya weerɯ, fuma utulo waasɨ, fɯɯrɯ utulo wa kurumu.

Lusímo lwa Mɯsaambu
(Matáayo 24:32-35; Lúka 21:29-33)

28 Ikiindyi fuma kwa mɯsaambu. Matáampi yaachwe koonɨ
yavíire na nchúundo na yaándire tɯrɨka, mwatáangaa mpɨɨndɨ
ja irɯtɨra jaséngerɨɨre.
29 Jeyyo baa nyuunyu, ˆmɯrɨ koona ivi vyoosi, taangi jira
mpɨɨndɨ jafíkire aha mɯryaangwii.
30 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mbyaala ɨhɨ sɨ ɨrɨ looka tɯkɯ kende
masáare aya yoosi sɨ yanafɯmɨra.

✡ **13:25** Laanga Isáaya 13:10; 34:4. ✡ **13:26** Laanga Danyéeli 7:13; Wiivariyuli 1:7.

31 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku.

Kusiina ˆAmányire Siku na Mpiindi ˆAri Kuuja Yéesu Tuku (Matáayo 24:36-44)

32 Maa kaa, kusiina ˆamányire siku iyo baa sáa iyo tuku, baa mirimu miija ya kurumwii na Mwaana wa Muuntu tuku, ˆmweene amányire ni Taáta yeemweene.

33 Mwiime neeja na mundoolaanga neeja! Si mumányire mpiindi ijo ni naadi ˆjiri fika tuku.

34 Valuka viri ni ja muuntu ˆyookwaata njira, avarékeraa vatúmwa vaachwe wiimiriri, kira muuntu na murimo waachwe. Aho, maa akamusea mulangiriri wa muryaangwii alaange neeja.

35 Sa jeyyo, mwiime neeja mpiindi joosi sa si mumányire ni naadi mweenenyuumba ˆari hinduka tuku, sa ifaanaa akahinduka niiwulo, au nuuchiku, au nuuchiku kati, au namuyiingu, au namutóondo uchiku.

36 Kaani avúndukiirye kuuja, ji avashaane si mulíire tuku.

37 Na iki ˆcheene noovawyiira, ni vawyiira niise vaantu voosi, mwiime neeja."

14

Muryuungu wo Muulaa Yéesu
(Matáayo 26:1-5; Lúka 22:1-2; Yoohaani 11:45-53)

1 Jijáa jachíhiire siku iviri vii, de ive ngovi ya Paásika na ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi. Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro vasaakiráa njira ya iyasi yo mukwaata Yéesu sa vamuulae.

2 Vakalamula, voosea, "Kari turibweeyye iri isáare mpiindi ja ihi ngovi tuku, sa vaantu kureeta ntiribuka."

Yéesu Yoohakwa Makuta ˆYanyukira
(Matáayo 26:6-13; Yoohaani 12:1-8)

3 Mpiindi ijo, Yéesu ni iturii ra Besanía ajáa, kaayii kwa Simóoni ˆmweene asewáa ˆari na ulóónda. Na mpiindi ˆvarijáa, muuntu muki umwi akiingira aho nyuumbii ˆari na chúpa nduudi ya iwye ˆrasongolwa, ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa* ya iyoombe ikulukuulu. Akiiwuna nkiingo ira chúpa, maa akamwiitira Yéesu yara makuta mutwii, yoomunyemya.

4 Vaantu vamwi vara ˆvajáa aho ˆvakoone jeyyo, vakakalala maatuku vii, vakaanda kiiwyiira, "Sa che kubwiitira makuta ja ayo jei?

---

* **14:3** ***makuta ˆyanyúkiraa:*** Ni isáare ra Kigiríki, makuta aya ni *nárdo* yasewáa.

5 Jangaari yaváirwe iyoombe jitooreke mpía ja dináari magana yatatu (300), maa mpía ijo vaheewe vakiva?" Maa vakamwaamirirya ura muuntu muki.

6 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Mureki! Sa che moomujuuwa? Aantúmamiire vyabooha.

7 Laangi! Vakiva novo muri mpiindi joosi, ifaanaa mukavaambirirya mpiindi yoyoosi ˆmuri keenda. Maa kaa, niini si ndiri kuva na nyuunyu mpiindi joosi tuku.

8 Uhu muuntu muki atúmamire ˆcheene adáhire. Aampákire makuta kuuvika muviri waani neeja so taahwa.

9 Kimaari noovawyiira, haantu hohoosi aha weerwii Masáare Maaja ˆyari variyulwa, iki ˆcheene akitúmamire uhu muuntu muki luuswa kiri ja nkumbukira yaachwe."

Yúuda Yoolamula Kumuvalanduka Yéesu
(Matáayo 26:14-16; Lúka 22:3-6)

10 Aho, Yúuda Isikarióoti, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, akadoma noo muvarinduka Yéesu kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva.

11 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva ˆvakateere rira isáare, maa vakavyeenda maatukú vii. Vakiichuunga kwaachwe kumuriha mpía. Aho, Yúuda akaanda saakira nkalo ˆyabooha sa amuvarinduke Yéesu.

Kwiimya Neeja Ngovi ya Paásika
(Matáayo 26:17-25; Lúka 22:7-14, 21-23; Yoohánai 13:21-30)

12 Na siku ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ˆiviíkirwaa usasi, vapooji vakamuurya Yéesu, "Hai ko wookeenda tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika?" Siku iyo, ni tuuva ijáa kwa Vayahúudi kusiinja muundi ˆiri mpeho sa Paásika.

13 Maa Yéesu akavatuma vapooji vaachwe viviri, akavasea, "Domi na múujii Yerusaléemu, uko lumana muri na muuntu mululume ˆiitíikire suviya ya maaji. Mutuubi,

14 na nyuumba ˆng'eene ari kiingira, muuryi mweenekaaya, mukamusea, 'Mukiindya yookuurya, "Hai kiri chúumba cha vayeni kuuntu ˆndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?" '

15 Uwo mweenekaaya valaira ari chúumba kikuulu ˆkiri gorófii, kwaviikwa viintu vyoosi neeja. Imyi neeja Paásika haaho."

16 Maa reeru, vara vapooji viviri vakiinuka, vakadoma na múujii. ˆVakafike múujii, vakashaana kira kiintu ja ˆvyeene Yéesu ajáa avawyíiriire. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika.✡

17 Iwulo ˆrikiingire, Yéesu na vapooji vaachwe ikimi na viviri vakiingira.

✡ **14:16** Laanga Ufumo 12:3-11.

18 Mpiindi ^vajáa méesii voorya, Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, umwi waanyu kuunvarinduka ari.”✡
19 Vapooji vaachwe ^vakateere jei, maa vakavisuula, vakamusea umwi umwi, “Si viri kuva ni niini tuku?”
20 Maa akavasea, “Ni umwi wa vapooji vaani ikimi na vaviri, ^yooriirya mukáate luumbwii na niini aha.
21 Mwaana wa Muuntu ni mpaka atamanye no kuulawa, ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ura ^ari muvarinduka! Ni pwee vijáa ngaari baa si avyaalwa.”

Muviri na Sakami ya Yéesu
(Matáayo 26:26-30; Lúka 22:14-20; 1 Vakoríinto 11:23-26)

22 Mpiindi ^varijáa, Yéesu akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu, akuubenduulabenduula, maa akavaheera vapooji vaachwe, akavasea, “Tooli, uhu ni muviri waani.”
23 Maa akatoola kikóombe cha diváai, akamuduumba Muluungu, akavaheera voosi vakanywa aho nduvwii.
24 Maa akavawyiira, yoosea, “Ihi ni sakami yaani ya muháko ^iri kiitwa sa vaantu ^vari foo.✡
25 Kimaari noovawyiira, luu si nkanywiire kei diváai tuku, mpaka siku ^ng’eene nkiinywiire ufya uko Utemii wa Muluungu.”
26 ^Vakiimbe lwiímbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni.

Yéesu Yooluusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku
(Matáayo 26:31-35; Lúka 22:31-34; Yoháani 13:36-38)

27 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Nyuunyu voosi kuundeka muri niimweene ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho,
‘Kumuvaa ndiri muríisi,
na muundi jaachwe joosi kiipasa jiri.’✡
28 Maa kaa, ^ndiri fufuka, valongorera ndiri na isi ya Galiláaya.”
29 Peéteri akamusea, “Baa vakutiije voosi vuu, niini si ndiri kureka tuku.”
30 Yéesu akamusea, “Kimaari kaa nookuwyiira, uchiku wo wuu, nkukuluume si inaviika lwa kaviri, luusa uri si waamányire tuku katatu.”
31 Maa Peéteri akuumirirya, yoosea, “Tuku! Baa kooni ni kukwya, nkwye na weewe, niini si ndiri sea si nakumányire tuku!” Baa vapooji voosi vakaluusa vivira.

Yéesu Yoomuloomba Muluungu Luulwii lwa Miseitúuni
(Matáayo 26:36-46; Lúka 22:39-46)

✡ **14:18** Laanga Sabúuri 41:9.
✡ **14:24** Laanga Ufumo 24:8; Yeremía 31:31-34.
✡ **14:27** Laanga Sakaría 13:7.

32 Maa vakafika iwundii ra Getisemáane, Luulwii lwa Miseitúuni. Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Ikali aha mpiindi niini ˆnookoomuloomba Muluungu.”
33 Akavasumula Peéteri, Yaakúupu na Yooháani hamwi ne. Aho, mutima waachwe ukafiriira, kunu yookiiteera usuungu munumuunu,
34 akavasea, “Mutima waani wookaava kende nkwye. Ikali aha, mukeeshe chiriri.”
35 Akaseesa na mbere kiduudi, akalaala isi na inda, maa akaanda muloomba Muluungu, kooni viri dahika mpiindi ya uturikiri waachwe imunehe,
36 akasea, “Áaba,† Taáta, yoosi kwaako yadahikáa. Nookuloomba nseyyirya kikóombe iki cha uturikiri. Maa kaa, si ja ˆvyeene niini noosaaka tuku, ive ja ˆvyeene weewe uri saaka.”
37 ˆAkahinduke kwa vara vapooji vaachwe vatatu, akavashaana vanyéyyiirye, akamwaaniriira Peéteri, “Simóoni,‡ unyéyyiirye wuu? Usíindirwe keesha baa isaa rimudu vii?
38 Arumi, mukeeshe no loomba sa kari ji mwiingire mutehwii tuku. Mutima wiimire neeja kutumama wuuja, maa kaa, wasíindwaa sa muviri usiina ngururu tuku.”
39 Akadoma noo loomba kei, akaluusa masáare yayara.
40 Kei ˆakahinduke, akavashaana valíire, miiso yaavo yajáa yarútahire ni tulo. Vakakwaatwa ni soni, vakasiindwa cho muuyirya.
41 ˆAkahinduke lwa katatu, akavawyiira, yoosea, “Nyuunyu mukaari mulíire no humuluka wuu? Laangi, mpiindi jafíkire, Mwaana wa Muuntu veera iise mikonwii ya vavi.
42 Inuki, hendi tulooke! Laangi ura muvarinduki waani afíkire.”

Yéesu Yoovarindukwa na Yookwaatwa
(Matáayo 26:47-56; Lúka 22:47-53; Yooháani 18:3-12)

43 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yooluusika na vapooji vaachwe, Yúuda, umwi wa vara ikimi na vaviri, akafika na mpuka ˆiri na nyaasuka na mpuulo. Mpuka iyo ijáa yatúmirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakiindya va Miiro na vawosi.
44 Haaha, Yúuda ura muvarinduki, ajáa ahúmwiire valaira isháara yoosea, “Ura ˆndiri musundira ja noomuluumbya noo yeeye. Mukwaati, mumusumule, aveere mikonwii yaanyu.”
45 Yúuda akahululuka na kuri Yéesu, akamuluumbya, “Mukiindya!” Maa akamusundira.
46 Ira mpuka ikamukwaata Yéesu, maa vakamuviika mikonwii yaavo.

† **14:36** ***Áaba:*** Ni isáare ra Kiaráamu, noo kusea *Taáta*. ‡ **14:37** Ni irina riingi Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

47 Aho, ʉmwɨ wa vara ˆvajáa na Yéesu akakʉʉla nyaasʉka
njatwii, akamʉtema kutu dúú mʉtúmwa wa mweeneɨsɨ
mʉkʉʉlʉ!
48 Yéesu akavasea, “Niɨnɨ ndɨrɨ mʉhóki vaantʉ viintʉ muújire
no kʉʉnkwaata na nyaasʉka na nkusi wʉʉ?
49 Sikʉ joosi nɨjáa na nyuunyu noovariyʉla waámii wa Kaaya
Njija ya Ijʉva. Amwɨ sɨ mwaankwaatáa kʉra? Haaha vyavíire
sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yakiimane.”✡
50 Aho, vapooji voosi vakoofa maatʉkʉ vii, vakamʉtɨɨja, maa
vakamʉreka yeemweene.
51 Kwajáa kwatɨɨte mʉtavana ʉmwɨ ˆamutuubáa Yéesu,
ajáa iiwíikɨire lweénda lwa kɨtáani vii. Ɨra mpuka ˆɨkayere
kʉmʉkwaata,
52 akavahonyoka, akareka lweénda lwaachwe lwa kɨtáani
mɨkonwii yaavo, maa akatɨɨja na kɨsava mwaarya.

Yéesu Yoolamʉrɨrwa Mbere ya Balásа Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi
(Matáayo 26:57-68; Lúka 22:54-55, 63-71; Yoohánani 18:13-14, 19-24)

53 Hara, vakamʉtwaala Yéesu na kwa mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ.
Maa vakʉúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva, vawosi, na vakiindya va
Miiro, vakalʉmana hamwɨ.
54 Peéteri ne ajáa amutúubire Yéesu kwa kʉlɨ, akɨɨngɨra
waámii kwa mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ, maa akiikala na valʉkalʉka
yookoota mooto.
55 Vakʉúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na Balása Nkʉʉlʉ yoosi,
vasaakɨráa ʉshahíidi fuma kwa vaantʉ vɨɨngɨ, sa vamusi-
taakye Yéesu de vamʉʉlae. Maa kaa, sɨ vaturya kɨintʉ tʉkʉ.
56 Na vaantʉ ˆvarɨ foo vatooláa ʉshahíidi wa ʉloongo, maa
kaa, ʉshahíidi waavo sɨ wiifwaana baa kiduudi vii tʉkʉ.
57 Aho, vɨɨngɨ vakɨɨma, vakamʉlongowererya voosea,
58 “Tamʉteera yoosea, atɨ, ‘Niɨnɨ girimʉla ndɨrɨ ɨhɨ Kaaya
Njija§ ˆyajeengwa nɨ vaantʉ, maa de njeenge yɨɨngɨ kwa sikʉ
itatʉ vii. Maa kaa, ɨyo sɨ ɨrɨ jeengwa nɨ vaantʉ tʉkʉ.’ ”
59 Baa jeyyo ʉshahíidi waavo ukiitaa.
60 Maa akɨɨma mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ mbere ya Balásа Nkʉʉlʉ,
akamuurya Yéesu, “Eri, sɨ wookuuyirya kɨintʉ chochoosi tʉkʉ
wʉʉ? Aya masáare ava vaantʉ ˆvookusitaakya nɨ kɨintʉ che?”
61 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu baa kuuyirya tʉkʉ.
Hara mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ akamuurya kei, “Weewe noo Masía,
Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ˆAtalariwa wʉʉ?”
62 Yéesu akasea, “Hɨɨ, noo niɨnɨ.
Luu kʉmoona mʉrɨ Mwaana wa Mʉʉntʉ

✡ **14:49** Laanga Sakaría 13:7; Maáriki 14:27. § **14:58** ***Kaaya Njija:*** Kaaya Njija ˆng'eene Yéesu alʉʉsáa aha nɨ mʉvɨrɨ waachwe. Kʉbomola no kɨɨjeenga kei kwa sikʉ itatʉ yoonekya kukwya no fʉfʉka kwaachwe.

iíkyiire mukono wa kululume wa Mweenengururu,
yookuuja mweeri ya machu ya kurumwii."✡
63 Mweeneisi mukuulu ^akateere jei, maa akamoola ingo
yaachwe na nkalari, yoosea, "Mashahíidi va che kei?
64 Muutéiire uhiintiki waachwe! Haaha ni jooli moosea?"
Voosi vakaluusa irya voosea, "Uhu, inkwya noo kiintu
^kimutéire!"
65 Vaangi vaavo vakaanda kumuchwiira mati,
vakamuchuunga ntaami miiswii, vakamuvaa ngúumi, de
vandoomuhenchula, "Luusa, ni ani akuváire?" Baa valukaluka
va aho ^vakamuhokerere, vakamuhapula makóofi.

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Matáayo 26:69-75; Lúka 22:56-62; Yoháani 18:15-18, 25-27)
66 Mpiindi ijo joosi, Peéteri ajáa akaari waámii, maa akuuja
muhíínja umwi wa vatúmwa va mweeneisi mukuulu.
67 ^Akamoone Peéteri yookoota mooto, akamutuurirya mi-
iso, kunu yoosea, "Baa weewe ni hamwi waari na uhu Yéesu wa
Nasaréeti!"
68 Peéteri akasiita, yoosea, "Si mányire na si nootaanga
^cheene woolusa tuku." Maa akiinuka, akitookiima mu-
tiryaangwii. Hara nkukululume ikaviika.
69 Ura mutúmwa ^akamoone Peéteri, akavasea kei vara
vaantu ^vajáa viímire ne aho, "Uhu ne ni umwi waavo!"
70 Peéteri akasiita kei gigiri. Mpiindi kiduudi ^ikalooke, vara
vaantu ^vajáa viímire ne aho, vakamusea Peéteri, "Kimaari,
weewe uri umwi waavo, sa uri Mugalilá aya weewe hamwi na
ava!"
71 Peéteri akaanda kiijuma no kiilaha yoosea, "Si
namumányire uhu muuntu ^mooluusa tuku."
72 Hahara, maa nkukululume ikaviika lwa kaviri. Maa
Peéteri akakumbukira rira isáare ^aari awyíiriirwe ni Yéesu,
"Nkukululume si inaviika lwa kaviri, sea uri si waamányire tuku
katatu." Aho, akaanda kiita miísoori ni usuungu.

15

Yéesu Yookiimiwa Mbere ya Gávana Piláato
(Matáayo 27:1-2, 11-14; Lúka 23:1-5; Yoháani 18:28-38)
1 Maa reeru, kukamwaa. Vakúúlu va veeneisi va Ijuva,
vawosi, na vakiindya va Miiro na Balása Nkuulu yoosi ya
Vayahúudi, vakiirumira ^vyeene vari mubweeyya Yéesu. Vaka-
muchuunga piíngu, maa vakamutwaala na mbere ya gávana
Piláato.
2 Piláato ^akateere masáare yaavo, maa akamuurya Yéesu,
"Weewe uri mutemi wa Vayahúudi wuu?" Ne akuuyirya,
yoosea, "Weewe ulúusire."

✡ **14:62** Laanga Danyéeli 7:13.

3 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakamusitaakya Yéesu masáare ˆyari foo.
4 Aho, Piláato akamuurya kei, “Sa che si wookuuyirya? Laanga ni masáare yangai vookusitaakya!”
5 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, baa kuuyirya tuku. Sa jeyyo, Piláato akatuluvala.

Yéesu Yooheewa Irya ro Kuulawa
*(Matáayo 27:15-26; Lúka 23:13-25; Yoohá*ani *18:28-40)*

6 Na mpiindi ja ngovi ya Paásika, Piláato ajáa iijuvira kumuchungurira mufúungwa umwi, ˆmweene vaantu vari loomba arekerwe.
7 Kwajáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Baráaba, ˆajáa achuungwa munyololwii na vavarinduki va wiimiriri wa Kirúumi viingi. Na mpiindi ja uvarinduki, yeeye na vavarinduki vajáa vuulaa vaantu.
8 Aho, vaantu ˆvari foo vakadoma kuri Piláato, vakamuloomba amuchungurire mufúungwa umwi ja ˆvyeene iijuvira mpiindi ja Paásika.
9 Piláato akavuurya, “Saaka mwiise nimuchungurire mutemi wa Vayahúudi wuu?”
10 Avuurya jei, sa ajáa ataanga vakúúlu va veeneisi va Ijuva vajáa vamureeta Yéesu na kwaachwe, sa vamooneráa kivina.
11 Kiri vyoova jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakavasoonka vaantu, vamuloombe Piláato amuchungurire Baráaba.
12 Piláato akavuurya kei, “Ha de che moosaaka nimubweeyye uhu muuntu nyuunyu ˆmumuséaa, ‘mutemi wa Vayahúudi’?”
13 Vaantu vakatula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fuuru akwye!”
14 Piláato akavuurya, “Sa che? Uvi che abwéeyyiirye?”
Maa voovo vakatulatuula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fuuru akwye!”
15 Sa viintu Piláato asaakáa veerya mitima Vayahúudi, akavafumirya Baráaba munyololwii. Akavakwaatya valwi nkoondo vamuvae Yéesu mijeléedi na vamuning’in’ye musaláabii fuuru akwye.

Valwi Nkoondo Voomuhena Yéesu
*(Matáayo 27:27-31; Yoohá*ani *19:2-3)*

16 Hara, valwi nkoondo vakamutwaala Yéesu na balásii ya ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato ˆriséwaa “Puratoría.” Vakasaankan’ya mpuka yoosi ya valwi nkoondo.
17 Vakamuvikira Yéesu ingo ya kitemi ˆiri gyaa. Vakafota kisasaavo cha miíwa, vakamuvikira mutwii. 18 Maa vakaanda muluumbya na heenchu, “Lamukyaade ee aai, mutemi wa Vayahúudi.”

19 Vakatuuba mʉvaa na isaanga mutwii no mʉchwɨira matɨ. Vakamʉhena voochwaama ja vaantʉ ˆvoomʉnyemya mʉtemi.
20 ˆVakahʉmʉle mʉhena, vakamufumya ɨra ɨngo ˆirɨ gyaa, maa vakamʉvɨkira ɨngo jaachwe. Aho, vakamufumya na weerwii sa vakamuning'in'ye mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Yéesu Yooning'iniwa Mʉsaláabii Fʉʉrʉ Akwye
(Matáayo 27:32-44; Lúka 23:26-43; Yoohá ani 19:17-27)

21 Mpɨɨndɨ ijo, valwi nkoondo vakalʉmana na mʉʉntʉ ʉmwɨ njirii ˆasewáa Simóoni fuma Kɨréene,* taáta waala Alekɨsáanda na Rufáasi. Ɨngɨráa na Yerusaléemu, maa vakamʉdoomererya avaale mʉsaláaba wa Yéesu.
22 Vakamʉtwaala Yéesu fʉʉrʉ haantʉ ˆkʉséwaa Goligóota, noo kʉsea, "Kɨsááya cha Mʉtwe."
23 Vakamʉheera diváai ˆyasaangiwa na mooda ˆʉséwaa manemáane,† anywe, maa kaa, yeeye akasiita.
24 Vakamuning'in'ya mʉsaláabii. Maa vakiigavɨra ɨngo jaachwe ko jivaira mbare sa vataange ani aheewe ɨrɨkwɨ.✡
25 Mpɨɨndɨ ˆvamuning'in'yáa mʉsaláabii, ɨjáa nɨ namʉtóondo mpɨɨndɨ jo yʉʉrɨra ng'oombe.
26 Mweeri ya mʉtwe waachwe vakavaɨrɨra ibambari ˆraandɨkwa kɨloongi chaachwe, "MʉTEMI WA VAYAHÚUDI."
27 Viívi vavɨrɨ vakaning'iniwa mʉsaláabii ne, kɨra mʉʉntʉ mʉsaláabii waachwe, ʉmwɨ ivaru ra kʉlʉme na wɨɨngɨ ivaru ra kʉmooso. [
28 Masáare ˆYarɨ Mpeho yakakiimana ja ˆvyeene yalʉʉsa, "Avalwa hamwɨ na ˆvawúnaa miiro."✡]
29 Vakeri njira vara ˆvalookáa na aho, vakamʉtʉkira no singisya mɨtwe na heenchʉ voosea, "Aaɨ, sɨ ʉjáa ʉsea atɨ ʉtɨite ngururu jo girimʉla Kaaya Njija ya Ijʉva, maa kei wiimye kwa sikʉ itatʉ?✡
30 Hoonɨ haaha kiima aho mʉsaláabii, wiilamurirye!"
31 Viivyo vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro vakamʉhenchʉla, voosea, "Avalamuriryáa vɨɨngɨ, amwɨ yoosiindwa kiilamurirya yeemweene?
32 Atɨ, yeeye nɨ Masía, mʉtemi wa Isiraéeli, nɨ akiime sa tʉlaange, de turume." Baa vara ˆvajáa vaturikiriwa mɨsaláabii ne, vakamʉtʉkira.

Yéesu Yookwya Mʉsaláabii
(Matáayo 27:45-56; Lúka 23:44-49; Yoohá ani 19:28-30)

---

* **15:21** ***Kiréene:*** ʉhʉ nɨ múuji ˆʉjáa kʉra Afirika kaskasíini, sikʉ iji ɨséwaa ɨsɨ ya Líbia. ʉko Vayahúudi ˆvarɨ foo viikaláa, baa Simóoni nɨ ʉmwɨ wa Vayahúudi ˆveene vʉʉjáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. † **15:23** ***manemáane:*** Nɨ mooda ˆʉsáangiwaa na diváai so seyya makuundi. ✡ **15:24** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **15:28** Laanga Isáaya 53:12. ✡ **15:29** Laanga Sabúuri 22:7.

33 Na kwaandira mpiindi ja mpoloonge fuuru mpiindi ja cháámuusi, kilwiirya kikakunikiri ra isi yoosi.

34 ^Ikafike mpiindi ja cháámuusi, Yéesu akaanirira na ngururu, yoouusika na nduusika ya kimeevo ya Kiaráamu, "*Elóoi, Elóoi, láama sabakitáani?*"✡ noo kusea, "Ee Muluungu, ee Muluungu, amwi waandékire?"

35 Vamwi va vaantu vara ^vajáa hara ^vakateere ayo masáare, maa vakasea, "Teeri, yoomukemera Elía."

36 Muuntu umwi akakuurika, akafarimbirira kiintu ^kiri monyomonyo isaangii, akiita tukya diváaii ^yasasuka, maa akamuheera Yéesu afiiye, kunu yoosea, "Mureki, hooni tulaange kooni Elía ari kuuja ji amukiimye aho musaláabii."

37 Hara, maa Yéesu akaana na ngururu, akawulala.

38 Hahara ipasía ra Kaaya Njija✡ rikaatuka kati na kati fuma mweeri fuuru isi.

39 Mukúulu wa valwi nkoondo ^ajáa iímire mbere ya musaláaba, ^akoone ^vyeene Yéesu awúliire, maa akasea, "Kimaari, uhu muuntu ni Mwaana wa Muluungu aari."

40 Hara kuli kuli, kwajáa kwatiite vaantu vaki ^valaangáa ayo masáare. Aho jei, vajáa vamwaari vala Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yóose mwaanaavo na Yaakúupu muduudi.

41 Avo noo ^vamutuubáa Yéesu mpiindi ^ajáa Galiláaya noo mutumamira. Baa kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viingi ^vari foo, ^vajáa vuuja ne na Yerusaléemu.

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Lúka 23:50-56; Yooháani 19:38-42)

42 Siku Yéesu ^awulala ni siku yo virisha Sabáato ijáa, siku imwi de ive Sabáato na kyuulwa.

43 Kwajáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yooséefu ni umwi wa Balása Nkuulu ya Vayahúudi ajáa. Anyemiwáa maatuku vii, baa kei, awoojáa kuuja kwa Utemi wa Muluungu. Akiitema, akadoma kwa Piláato, akitooloomba aheewe muviri wa Yéesu sa akuutaahe.

44 Piláato ^akapate mulomo Yéesu akwíire chaangu vii, maa akatuluvala. Akamwaanirira mukúulu wa valwi nkoondo, maa akamuurya kooni ni kimáári Yéesu akwíire.

45 Piláato ^akawyiirwe ni ura mukúulu wa valwi nkoondo ni kimáári Yéesu akwíire, maa akamuheera ráusa Yooséefu asumule muviri wa Yéesu.

46 Yooséefu akiitowula sáanda ya kitáani. Akuukiimya muviri wa Yéesu, akuufarimbirira na ira sáanda, maa akiita kuutaaha mbiríírii ya mpaanga ^ng'eene ijáa yabokwa lukaandii lwa

✡ **15:34** Laanga Sabúuri 22:1. ✡ **15:38** Laanga Ufumo 26:31-33; Vaeburanía 6:19; 10:19-22.

iwye. Akafingiritya iwye ikuulu yoorifintamya muryaangwii wa mbirííra.
47 Vala Maríia Makidaléena na Maríia íyo waala Yóose, vakahoona hara haantu Yéesu ˆatáahirwe.

16

Kufufuka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-8; Lúka 24:1-12; Yoohá ani 20:1-10)

1 Lomutóondo yaachwe mwaasu ˆukakutumire, siku ya Sabáato ikalooka. Hahara, Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yaakúupu vakiita wula makuta ˆyanyukira, sa vakahake muviri wa Yéesu.
2 ˆKukamwaae vii siku ya Jumapíiri na mwaasu ˆukatule, vakadoma na mbiríírii ya mpaanga ˆyabokwa mwaalaliwyii haantu Yéesu ˆataahiirwé.
3 Mpiindi ˆvajáa vakaari njirii, vakaanda kiiyurya, "Ni ani de ari ko tufingiritirya rira iwye hara muryaangwii wa mbirííra?"
4 Valuusa jeyyo, sa rira iwye ni ikúúlu maatuku vii riijáa. ˆVakafike vii, vakoona rira iwye rafíngiritiiwe, risiina tuku hara muryaangwii.
5 ˆVakiingire hara mbiríírii, vakamoona mutavana umwi iivíkiire nkáancho njeru chwee, iíkyiire mukono wa kulume wa mbirííra, maa vakiivunduka maatuku vii.
6 Ura mutavana akavasea, "Koofi tuku! Si musaakira mwiise Yéesu fuma Nasaréeti ura ˆaning'iniiwé musaláabii fuuru akakwya? Afúfukire! Asiina aha tuku. Laangi baa haantu ˆalaariiwé.
7 Haaha domi kwa vapooji vaachwe baa na Peéteri mukavasee, 'Yéesu valongorera iise na Galiláaya, uko moona muri ja ˆvyeene ajáa avasea.' "✡
8 Vara vaantu vaki kunu vootetema ni woowa, vakafuma hara mbiríírii itíijo, kunu vatúluviire. Si valuusa isáare roroosi kwa muuntu tuku sa voofáa maatuku vii.

[Masáare aya 9-20 yasiina nakáalii jiingi ja kalikaali tuku.]

Yéesu Yoomufumira Maríia Makidaléena
(Matáayo 28:9-10; Yoohá ani 20:11-18)

9 Yéesu ˆakafufuke Jumapíiri namutóondo uchiku, muuntu wa ncholo ˆamufumira ni Maríia Makidaléena. Uhu Maríia, Yéesu ajáa amuseyya mirimu mivi mufungati.
10 Maa Maríia akadoma, akavawyiira vara vaantu ˆvayeendan'yáa na Yéesu. Avo vaantu vajáa vakaari voorira no myaa.
11 ˆVakateere Yéesu afúfukire, baa Maríia Makidaléena amwiine, si varuma ayo masáare tuku.

✡ **16:7** Laanga Maáriki 14:28.

Yésu Yoovafumira Vapooji Vaachwe Vavirí
(Lúka 24:13-35)

12 Mpiindi kiduudi ˆikalooke, Yésu akavafumira vapooji
vaachwe vavirí ˆvadomáa na maturii, arí na buuwo ˆyiísimire.
13 Avo vaantu vakahindúka na Yerusaléemu, vakavawyiira
viivaavo, baa avo sí vavaruma vii túkú.

Yésu Yoovatuma Vapooji Vaachwe Ikimi na Úmwí
*(Matáayo 28:16-20; Lúka 24:36-49; Yoohá*ani *20:19-23; Mirimo ya Vatumwi 1:6-8)*

14 Lo mwiisho, Yésu akavafumira vapooji vaachwe ikimi
na úmwí mpiindi ˆvarijáa chákurya. Akavadalavya, sa viintu
sí ˆvavaruma vara ˆveene vajáa vamoona afúfukire na úfafu
wa mitima yaavo.
15 Maa akavasea, “Domi kúrí weerú yoosi, múkavawyiire no
vavariyúrira vaantu voosi Masáare Maaja.
16 Úra ˆarí ruma no batisiwa, hona arí. Maa kaa, ˆmweene
arí siita ruma, heewa arí irya ní Múlúungú.
17 Na iji noo isháara ˆvarí kúva nojo vara ˆveene varí ruma.
Kwa irina raaní vaseyya varí vaantu mirimu mívi, kei lúusika
varí ndúusika ifya sí ˆvanajiteera baa síkú ímwí.
18 Baa vakwaate njoka na míkono, na vanywe kínyéruumbe,
sí varí kúva kíintu vii kaa túkú. Kei, vavíkira varí míkono
valwíirí, novo hongera varí.”

Yésu Yoosúmúlwa na Kurumwii
(Lúka 24:50-53; Mirimo ya Vatumwi 1:6-11)

19 Maa reerú, Yésu Mweenevyoosi ˆakahúmúle vawyiira
ayo masáare, akasúmúlwa na kurumwii. Kúra mweeri aki-
ikala múkono wa kúlúme wa Múluungú.
20 Vapooji vaachwe, vakadoma, vakavawyiira no
vavariyúrira Masáare Maaja haantu hoosi. Yésu
Mweenevyoosi ne akatúmama novo no roonekya isáare
raachwe ko bweeyya isháara ˆjidóman’yaa na isáare íro.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Lúka Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Lúka. Uhu Lúka ˆvyeene vyoónekanaa, ni Mugiríki ajáa. Kei, ni dakitáari ajáa (Vakolosáai 4:14) na ni muuntu ˆajáa na umanyi wo kaasakanula masáare ya kali (1:1-4). Lúka aandika kitáabu iki na kitáabu cha Mirimo ya Vatumwi. Vitáabu ivi vivíri, Lúka ajáa amwaandikira kijeengi chaachwe ˆaséwaa Toofíili. Lúka atumamáa murimo wo variyula Masáare Maaja hamwi na Paúli (2 Timotéeo 4:11; Filemóoni 24).

ˆVyeene vyoónekanaa, Lúka aandika kitáabu iki kati ya myaaka ya 57-64 keende Kirisitu ˆavyaalwa. ˆCheene chabweeyya aandike kitáabu iki, ni kuvoonekya vaantu kikomi cha Masáare Maaja ya Yéesu kwa vaantu voosi, noo kusea, kwa Vayahúudi na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi (1:4; 4:24-26; 17:11-19). Iki noo ˆchooreka aandika ufumo wa lukolo lwa Yéesu fuuru kwa Adáamu (3:23-38). Kei, oonekya ˆvyeene Yéesu ajáa heehi na vaantu ˆvachwíiwaa mati, baa ja Vasamaría (10:23-37) na vasaankan'yi kóodi (5:27-32). Avanyemyáa vakiva, na alumiriryáa vasúngaati vandoovaambirirya vakiva (12:33; 14:13; 18:22; 19:8).

Lúka aandika masáare ˆyari foo ˆmeene yoonekya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, ni sa vaantu voosi. Na ivi vyoónekanaa sa ˆvyeene aandika masáare ˆyari foo ˆmeene yasiina kwa vaandiki viingi va Masáare Maaja, noo kusea, Matáayo, Maáriki na Yoohaani. Masáare aya ni, muuntu muki muhéngeeti ˆamuhaka Yéesu makuta (7:36-50), lusímo lwa Musamaría muuja (10:30-37), lusímo lwa taáta ˆajáa na mbavariri kwa mwaana waachwe ˆarimira (15:11-32), lusímo lwa musúngaati na Lasáaro mukiva (16:19-31) na masáare ya Sakáayo musaankan'yi kóodi (19:1-10).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

- Mulongooryo, kuvyaalwa kwa Yéesu na usinga waachwe *1:1-2:52*
- Murimo wa Yoohaani Mubatisáaji *3:1-20*
- Yéesu yoobatisiwa na yooyerwa *3:21-4:13*
- Murimo wa Yéesu isi ya Galiláaya *4:14-9:50*
- Murimo wa Yéesu mpiindi ˆatamanyáa na Yerusaléemu *9:51-19:27*
- Murimo wa Yéesu múujii wa Yerusaléemu *19:28-21:38*
- Inkwya ya Yéesu *22:1-23:56*

Kufufuka kwa Yéesu *24:1-53*

Lúka Yoomwaandikira Toofíili Masáare ya Yéesu

1 Kwaako Toofíili kijeengi,

Vaantu ˆvari foo vaandika masáare aya ˆyakiimana aha miitu.

2 Avo vaandika aya, ja ˆvyeene tavairwa mbuwo ni vara ˆvoona na miiso yaavo keende aho ncholo, na vara ˆvajáa vatumami va Masáare Maaja.

3 Naani, ˆnkayasimbule neeja aya masáare keende ncholo, noona nikwaandikire neejaneeja weewe Toofíili kijeengi ˆnikunyémyaa.

4 Jeyyo taanga uri kikomi cha masáare yoosi ˆuvariyurirwa.

Ulláali na Mutwe wa Kuvyaalwa kwa Yoohaani Mubatisáaji

5 Mpiindi ja Heróode Mukúulu mutemi wa Yudéea, kujáa kwatiite mweeneisi wa Ijuva umwi ˆasewáa Sakaría. Uhu Sakaría ni wa mpuka ya veeneisi va Ijuva va Abíya ajáa. Muki waachwe noo Elisabéeti asewáa. Na yeeye woosi ni wa ufumo wa lukolo lwa Harúuni ajáa.

6 Vala Sakaría na Elisabéeti ni vawoloki vajáa mbere ya Mululungu. Voovo vatuubáa miiro yoosi ya Ijuva na ndairiri jaachwe baa mang'uulo tuku.

7 Maa kaa, voovo vajáa vasiina vaana tuku, Elisabéeti ni muumba ajáa na voosi vajáa vavíire magarugeeda.

8 Haaha siku imwi, Sakaría atumamáa murimo wa veeneisi va Ijuva mbere ya Mululungu. Mpiindi ijo ni nkalo ya mpuka yaachwe kutumama Kaayii Njija ya Ijuva ijáa.

9 Sakaría ajáa asáawiirwe ko vairwa mbare iingire na Kaayii Njija ya Ijuva noo kookuusya ng'óóno ˆjinyúkiraa, ja viintu tuuva ja veeneisi va Ijuva ˆjijáa jasea.

10 Na mpiindi Sakaría ˆakuusyáa ng'óóno ˆjinyúkiraa uko, mpuka ya vaantu ijáa yiijíingire kura waámii yoomuloomba Mululungu.

11 Aho, murimu muuja wa Ijuva ukamufumira Sakaría, ukiima ivaru ra kululume ra masabáahu yo kuusirirya ng'óóno ˆjinyúkiraa.

12 Sakaría ˆakamoone ura murimu muuja, mutima waachwe ukafiriira na akoofa maatuku vii.

13 Maa kaa, murimu muuja ukamusea, "Sakaría, koofa tuku! Mululungu atéiire kuloomba kwaako. Muki waako Elisabéeti kuvyaarira ari mwaana mululume. Irina raachwe umukemere Yoohaani.

14 Weewe kuvyeenda uri, na kuva uri na cheeru. Baa vaantu ˆvari foo vaa vari siriri siku yo vyaalwa kwaachwe.

15 Sa yeeye kʉva arɨ mʉkúúlʉ mbere ya Ijʉva, sɨ akanywíire diváai au kɨintʉ chochoosi ˆkɨréevyaa vii kaa tʉkʉ. Yeeye kʉmʉhokera arɨ Mʉtima Mʉʉja keende indii ya íyo waavo.
16 Vahɨndʉla arɨ Viisiraéeli ˆvarɨ foo na kwa Ijʉva Mʉlʉʉngʉ waavo.
17 Ʉwo, longoola arɨ mbere ya Ijʉva, kwa ngururu na mʉtima wa Elía. Vahɨndʉla arɨ vala baaba na kwa vaana vaavo. Jeyyo, vahɨndʉla arɨ vara ˆvasiina matu na kʉrɨ tooti ya ʉwoloki na kuviimya arɨ neeja kʉmʉhokera Ijʉva."
18 Aho, Sakaría akuuyurya ʉwo murimʉ mʉʉja, "Nɨinɨ nadálahɨire, baa mʉdala waanɨ woosi adálahɨire. Joolɨ ndɨrɨ taanga isáare ɨrɨ nɨ ra kɨmáárɨ?"
19 Aho, maa murimʉ mʉʉja ʉkamuwyɨira woosea, "Nɨinɨ ndɨrɨ Gaburiéeli, nɨímaa mbere ya Mʉlʉʉngʉ, na yeeye aantúmire nɨkʉwyɨire aya masáare maaja.
20 Haaha sa viintʉ sɨ urúmire aya ˆnakuwyíirɨire, dunga ʉrɨ mʉlomo fʉʉrʉ sikʉ ɨra mwaana ˆarɨ vyaalwa. Kɨkomi masáare yaanɨ kiimikiririwa yarɨ mpɨindɨ ˆjiri fika!"
21 Mpɨindɨ ijo, vaantʉ vamʉwoojeráa Sakaría kʉra waámii kʉnʉ vahwáalɨire, sa ajáa achérevire kufuma Kaayii Njija.
22 ˆAkafume, akava sɨ yoodaha kʉlʉʉsɨka novo tʉkʉ. Aho vakataanga ɨíne njori mʉra Kaayii Njija, sa nɨ avalairáa na mɨkono vii, sɨ yoodaha lʉʉsɨka tʉkʉ.
23 Mpɨindɨ jaachwe jo tʉmama Kaayii Njija ˆjikasire, maa akahɨndʉka na kaayii.
24 Sikʉ ingaɨ vii ˆjikalooke, Elisabéeti muki waachwe akava mawʉlʉ maruto, akiivisa kaayii kwaachwe kwa myeeri ɨsaano kʉnʉ yoosea,
25 "Ijʉva noo ˆmweene aantúmamɨire ɨkɨ, yeeye aanaanga sikʉ jira sa aanséyyiirye soni yo dɨira kʉva na vaana mbere ja vaantʉ."

Ʉláali na Mʉtwe wa Kʉvyaalwa kwa Yésu

26 ˆƲkafike mweeri wa sasatʉ keende Elisabéeti ˆakave muruto, Mʉlʉʉngʉ akatʉma murimʉ mʉʉja Gaburiéeli ʉtamanye fʉʉrʉ ituri ra Nasaréeti ˆrɨrɨ ɨsɨ ya Galiláaya.
27 Ʉko, ʉkatamanya fʉʉrʉ kwa muhíínja ʉmwɨ ˆajáa mʉnjalʉ. Ʉhʉ ajáa atʉmɨrwa nɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆasewáa Yooséefu wa lʉkolo lwa mʉtemi Daúdi. Na irina ra ʉwo muhíínja noo Maríia asewáa.
28 Murimʉ mʉʉja ˆʉkafike kwa Maríia, maa ʉkamʉsea, "Lʉmbɨ niijo weewe ˆʉheewa nduwo, Ijʉva nɨ na weewe arɨ!"
29 Maríia ˆakateere jeyyo, akahwaalala maatʉkʉ vii, akiiyurya yoosea, "Ɨhɨ lʉmbɨ nɨ ya che?"
30 Aho, maa murimʉ mʉʉja ʉkamʉsea, "Maríia, koofa tʉkʉ! Wapátire wʉʉja miiswii ya Mʉlʉʉngʉ.

31 Teera! Kuva uri muruto, na kuva uri na mwaana mulume.
Irina raachwe mukemera uri Yéesu.
32 Yeeye kuva ari mukúúlu, na kaanirirwa eende Mwaana
wa ^Ari Mweerimweeri. Ijuva Muluungu kumuheera ari ichu-
umbi ra kitemi ra baaba waavo Daúdi.
33 Kwiimirira ari kaaya ya Yaakúupu kwa siku ^jisiina uhero,
na Utemi waachwe kuva uri usiina uhero."
34 Maríia akuuyurya ura murimu muuja, "Iri isáare jooli
riri dahika, na niini nkaari si ninaseesererwa ni muuntu
mulume?"
35 Aho, murimu muuja ukamusea, "Mutima Muuja kuujira
ari, na ngururu ja ^Ari Mweerimweeri kukunikirira jiri. Sa
mwaana ^ari vyaalwa, kuva ari muuja na kaanirirwa eende
Mwaana wa Muluungu.
36 Laanga, baa munduu waako Elisabéeti atiite uruto
wa mwaana mulume mpiindi iji ja udala waachwe. Ura
^vamwaaniriráa muumba, uhu ni mweeri wa sasatu wa uruto
waachwe.
37 Sa kwa Muluungu kisiina si ^kidáhikaa tuku!"
38 Aho, Maríia akasea, "Laanga, niini ndiri mutumami wa
Ijuva, vive kwaani ja ^vyeene ulúusire." Aho, maa re ura
murimu muuja ukalooka.

Maríia Yoodoma noo Muluumbya Elisabéeti

39 Siku ingai vii ^jikalooke, Maríia akakwaata njira,
akafweenga na múuji umwi ^uri isi ya viduunda vya Yúuda.
40 Uko akiingira kaayii kwa Sakaría, akamuluumbya Elis-
abéeti. 41 Elisabéeti ^akateere lumbi ya Maríia, mwaana ^ari
indii yaachwe akabwiita. Aho, ngururu ja Mutima Muuja
jikamuujira Elisabéeti.
42 Akaluusa na ngururu yoosea, "Weewe watalariwa
kulookya vaantu vaki voosi, na muvyaalwa wa inda yaako
atalariwa.
43 Niini ndiri ani mpaka íyo wa Mweenevyoosi waani uuje
noo kuunaanga?
44 Laanga, ^nkateere vii lumbi yaako, mwaana indii yaani,
afíriire na cheeru.
45 Utalariwa weewe, sa uruma Ijuva tumama ari yara
^akuwyiira."

Lwiímbo lo Muduumba Ijuva lwa Maríia

46 Aho, maa Maríia akasea,

"Mutima waani wamubwéeyyiryaa Ijuva nkongojima,
47 kei mutima waani wavyeéndire,
kwa Muluungu Mulamuriri waani,
48 sa akwiíne kusova ngururu kwa mutumami waachwe.

Kikomi, kwaandira haaha, nkolo joosi ja weeru kuunyaniriira
veende natalariwa,
49 sa Mululungu Mweenengururu,
aantúmamiire masáare makuulu.
Irina raachwe ni riija.
50 Kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kwatámanyaa na kwa
vaantu ˆvamunyémyaa,
kufuma mbyaala imwi fuuru yiingi.
51 Yeeye atúmamire masáare makuulu kwa mukono waachwe,
avapásirepasire vara ˆviívaa kipeembe mitimii yaavo.
52 Avakíimiirye vakúúlu fuma machuumbii yaavo ya kitemi,
na vara ˆvari isi aviínwiire.
53 Vara ˆvari na njala aviikutya viintu ˆvyabooha,
maa kaa, vasúngaati avakibirya na mikono mituhu.
54 Amwaámbiriirye Isiraéeli mutumami waachwe,
kukumbukira kulaha kwaachwe kuvalaanga ari na riiso
ra wuuja,
55 ja ˆvyeene avalaha vala baaba wiitu,
Aburahámamu na mbyaala yaachwe kwa siku ˆjisiina
uhero.”

56 Uko Maríia akiikala na Elisabéeti ja myeeri itatu jei, maa de akahinduka na kaayii kwaachwe.

Kuvyaalwa kwa Yoohánani Mubatisáaji

57 Mpiindi jo kiichungula Elisabéeti ˆjikafike, akiichungula mwaana mululume.
58 Vakaaya na vanduu vaachwe ˆvakateere ˆvyeene Ijuva amuláangire na riiso ra wuuja munumuunu, vakava voovyeenda hamwi ne.
59 Siku ya naani keende mwaana ˆavyaalwa ˆikafike, vakuuja noo mutwaala mwaana na kibawii.✡ Vakasaaka vamukemere ura mwaana Sakaría irina ra taáta waavo.
60 Maa kaa, íyo waavo akasiita yoosea, “Tuku! Irina ˆari kaanirirwa ni Yoohánani.”
61 Novo vakamusea, “Amwi lukolwii lwaanyu kusiina muuntu ˆari ni irina ja iro tuku?”
62 Aho, maa kei vakamuurya taáta waavo ko moonekya na mikono sa vataange ni irina che ˆari mukemera.
63 Sa jeyyo, Sakaría akaloomba kabambari ko kaandikira, maa akaandika jei, “Irina raachwe noo Yoohánani.” Aho, maa vaantu voosi vakahwaalala.
64 Hahara, lurimi lwaachwe lukachunguluka, akaanda luusika yoomuduumba Mululungu.
65 Vakaaya voosi va Sakaría vakakwaatwa ni woowa. Masáare aya yakeenera isi yoosi ya viduunda vya Yudéea.

✡ **1:59** Laanga Ncholo 17:12-14.

66 Vaantu voosi ˆvateera aya masáare, vakahwaalala na
vakatuuba kwiiririkana mitimii yaavo kunu vookiisea, "Uhu
musinga ni ari jooli ari kuva?" Viiririkanáa jeyyo, sa vajáa
vataanga mukono wa Ijuva ni ne ujáa.

Lwiímbo lwa Sakaría

67 Aho, Sakaría taáta waala ura musinga akapata ngururu
ja Mutima Muuja, akaanda luusa uláali na mutwe yoosea,
68 "Aduumbwe Ijuva Mululungu wa Isiraéeli,
sa uújire vaambirirya no vanunuula vaantu vaachwe.
69 Atuhíire Mulamuriri ˆari na ngururu,
kufuma ichina ra Daúdi mutumami waachwe,
70 ja ˆvyeene Mululungu aluusa ko tweera valáali na mutwe
vaachwe keende aho kali,
71 kutulamurirya iise fuma mikonwii ya vavi viitu,
na kufuma mikonwii ya voosi ˆvatusuula.
72 Abwéeyyiirye jei koonekya riiso ra wuuja kwa vala baaba
wiitu,
ko kumbukira muháko waachwe muuja.
73 Muhákwii uwo, amulaha Aburaháamu baaba wiitu,
74 kutulamurirya ari fuma mikonwii ya vavi viitu,
haaha tumutumamire yeeye baa woowa tuku,
75 kwa wuuja na uwoloki mbere yaachwe,
siku joosi ja nkaasu jiitu.
76 Naawe mwaana waani, kaanirirwa weende muláali na
mutwe wa ˆAri Mweerimweeri,
sa mulongorera uri Ijuva,
umuwólorire njira yaachwe,
77 na vawyiira uri vaantu vaachwe miryuungu ya
kulamuririwa kwaavo,
ko sewa uvi waavo wasírire.
78 Kwa njira ya kulaanga kwaachwe na riiso ra wuuja kukuulu,
kiweeru chaachwe kutuujira kiri fuma mweeri,
79 sa kivamurikire voosi vara ˆviíkalaa kilwiiryii cha
murimírimii wa inkwya,
na kilongoole majeo yiitu na njirii ya mwiikalo muuja."

80 Yooháani akula, akatuuba kuva na ngururu ja Mutima
Muuja. Akiita kiikala isi ya ibaláángu, mpaka siku ˆaanda
murimo mbere ja vaantu va Isiraéeli.

2

Kuvyaalwa kwa Yéesu
(Matáayo 1:18-25)

1 Siku ijo, Kaisáari Agústo mutawáala wa weeru ya Róoma,
ajáa alairirya vaantu voosi va isi ja utemi waachwe vavalwe.

2 Kʉvalwa ʉkʉ noo kʉjáa kwa ncholo mpɨɨndɨ Kireníio ˆajáa gávana wa ɨsɨ ya Síria.
3 Sa jeyyo, vaantʉ voosi vajáa vadoma noo valwa, kɨra mʉʉntʉ múujii kʉʉntʉ lʉkolo lwaachwe ˆlwafuma.
4 Na sa viintʉ Yooséefu ajáa nɨ wa ichina ra Daúdi, ne akaambʉka fuma múujii wa Nasaréeti, ˆʉrɨ ɨsɨ ya Galiláaya, fʉʉrʉ múuji ˆʉséwaa Betelehéemu, ˆʉrɨ ɨsɨ ya Yudéea.
5 Ne ajáa atamanya na ʉko noo valwa hamwɨ na Maríia muhíínja ˆajáa amʉtʉmɨra. Mpɨɨndɨ ijo, Maríia nɨ mawʉlʉ maruto ajáa.
6 Na mpɨɨndɨ ˆvajáa ʉko Betelehéemu, sikʉ ja Maríia jo kɨichʉngʉla jikava jafíkire.
7 Maríia akiichʉngʉla mwaana wa ndaambere wa kɨintʉ kɨlʉme. Akamʉkʉnɨkɨrɨra na ɨngo ja kisinga, maa akamʉlaarya mʉlaambwii wo riishirya ng'oombe, sa vajáa vasóvire nkalo nyuumbii ya vayeni.

Varíisi na Mirimʉ Miija

8 Haaha, heehi na aho kʉʉntʉ ˆvajáa uchikʉ ʉwo, kʉjáa kwatɨɨte varíisi ˆvalaangiriryáa makukikuki ya muundi na mburi ʉko mawundii mpɨɨndɨ ja uchikʉ.
9 Koonka, murimʉ mʉʉja wa Ijʉva ʉkavafʉmɨra, kɨweerʉ cha nkongojima ya Ijʉva kɨkavarɨɨngɨrɨra mavaru yoosi. Aho, vakoofa mpaka vakoololokera.
10 Maa kaa, murimʉ mʉʉja ʉkavasea, "Koofi tʉkʉ! Laangi, navarétɨɨre masáare maaja ˆyarɨ kʉva cheerʉ kɨkʉʉlʉ kwa vaantʉ voosi.
11 Sa isikʉ aha múujii wa mʉtemi Daúdi, avyɨɨrwe Mʉlamuriri, noo Masía na Mweenevyoosi.
12 Na ɨhɨ noo ishá*ara* ˆɨrɨ bweeyya mʉmʉtaange: La, kʉmʉshaana mʉrɨ mwaana awɨ́kɨɨrwe ɨngo ja kisinga, alá*ari*iwe mʉlaambwii wo riishirya ng'oombe."
13 Koonka, mpuka nkʉʉlʉ ya mirimʉ miija ya kurumwii ɨkasaangɨra na ʉra murimʉ mʉʉja, ɨkaanda mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ yoosea,
14 "Nkongojima kwa Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Mweerimweeri,
na kʉrɨ weerʉ kʉve na mwiikalo mʉʉja kwa vaantʉ ˆaveenda!"
15 Mirimʉ miija ˆɨkahɨndʉke na kurumwii, maa vara varíisi vakiiwyɨɨra voovo kwa voovo, "Arumi, hendi na Betelehéemu tʉkoone ɨkɨ ˆchafúmɨɨre Ijʉva ˆatʉláɨɨre."
16 Jeyyo, vakatamanya chaangʉ na Betelehéemu. Kʉra vakamʉshaana Maríia na Yooséefu na mwaana alá*ari*iwe mʉlaambwii.
17 ˆVakamoone mwaana, maa vakalʉʉsa masáare ˆmeene vajáa vawyɨɨrɨɨrwe nɨ murimʉ mʉʉja ya ʉwo mwaana kwa vaantʉ.

18 Na voosi ˆvajáa vateera ayo, vakahwaalala kwa ayo
masáare ˆvajáa vawyíirıirwe nı avo varíisi.
19 Maa kaa, Maríia akayakwaatya na andookiiririkana ayo
masáare yoosi mutimii waachwe.
20 Vara varíisi vakahındu̇ka kunu̇ voomu̇bweeyyirya
Mu̇luunguu nkongojima, sa ayo masáare yoosi ˆvajáa vatéiire
na ˆvajáa vıíne fuma kwa mirimu̇ miija.
21 Siku̇ inaanı ˆjikafike, vakamuwyiirya kıbawii mwaana na
vakamu̇heera irina Yéesu. Ɨrı irina noo rıra ˆajáa aheewa nı
murimu̇ muuja de íyo waavo ave muruto.

Yéesu Yootwaalwa na Kaayii Njija ya Iju̇va

22 Siku̇ jo kiijiru̇la vala Yooséefu na Maríia ja ˆvyeene Miiro
ya Músa ✡ yalairirya, jikafika. Vakamu̇twaala mwaana na
Yerusaléemu sa vamu̇vıike mu̇háko kwa Iju̇va,
23 ja ˆvyeene vyaandıka Miirwii ya Iju̇va, “Kıra mwaana wa
kıintu̇ kılume wa ndaambere vıikwa arı mu̇háko kwa IJU̇VA.”✡
24 Kei, vajáa vadoma noo toola mpóryo ja ˆvyeene Miiro ya
Iju̇va yaluusa, “Mu̇toole haramu ivırı au makíinda yavırı ya
nkúnde.”

Ɔlá̇ali na Mu̇twe wa Simeóoni

25 Haaha, aho Yerusaléemu kujáa kwatıite muuntu̇ umwı
ˆasewáa Simeóoni. Ɔhu̇, nı mu̇woloki ajáa na amutuubáa
Mu̇luungu̇. Yeeye, amu̇loombáa Mu̇luungu̇ kıra siiku̇, na kei
iilaangyáa Masía kuuja arı na tuurya arı mu̇tima Isiraéeli.
Simeóoni alongoolwáa nı Mu̇tima Muuja.
26 Mu̇tima Muuja ajáa amu̇tuunu̇kurıra sı arı kukwya tu̇ku̇,
mpaka amoone Masía wa Iju̇va.
27 Kunu̇ yoolongoolwa nı Mu̇tima Muuja, Simeóoni ajáa ata-
manya na waámii wa Kaaya Njija ya Iju̇va. Ɔko Yooséefu na
Maríia vajáa vamu̇twáarire mwaana waavo Yéesu na Kaayii
Njija ja ˆvyeene Miiro yaluusa.
28 Aho, Simeóoni akamu̇hokera mwaana mıkonwii
yaachwe, maa akamu̇duumba Mu̇luungu̇ yoosea,
29 “Haaha ee Iju̇va Mweeneevyo weemweene, rekera
mu̇túmwa waako,
asuukye na wuuja, ja ˆvyeene u̇luusa.
30 Sa miiso yaanı yıíne u̇lamuriri waako.
31 Ɔlamuriri wuuvıika mbere ya vaantu̇ voosi.
32 Ɔhu̇ ku̇va arı kıweeru̇ ˆkırı koonekya Mu̇luungu̇ kwa vaantu̇
sı ˆvarı Vayahúudi,
kei yeeye nı nkongojima kwa vaantu̇ vaako Viisiraéeli.”

✡ **2:22** Laanga Valáawi 12:2-8. ✡ **2:23** Laanga Ufumo 13:2, 12, 15.

33 Masáare ˆyajáa yalúusirwe ni Simeóoni kuri musinga, yakavahwaalarya vala taáta na íyo waavo.
34 Aho, Simeóoni akavatalarya, maa akamusea Maríia, “Laanga, mwaana uhu bweeyya ari vaantu ˆvari foo va Isiraéeli vawye na ˆvari foo viinuke. Yeeye kuva ari isháara ˆiri siitwa.
35 Jeyyo, miiririkano ya vaantu ˆvari foo yiivariyule. Naawe mweeneevyo, nyaasuka tuunga iri mutima waako.”

Uláali na Mutwe wa Áana
36 Haaha, kujáa kwatiite muláali na mutwe wa kiintu kiki ˆasewáa Áana, mwaana wa Fanuéeli wa lukolo lwa Ashéeri. Yeeye ajáa avíire ibaasuka. Áana ajáa aloolwa na ajáa iikala na mululume waachwe kwa myaaka mufungati, maa mululume waachwe akawulala.
37 Keende aho, akava mulala na ajáa afíkiirye myaaka makumi yanaani na ine (84). Kwa mpiindi joosi kuuntu ˆavijáa, ni Kaayii Njija uchiku na muusi yoomwiinamira Mululuungu, no muloomba Mululuungu, kunu iirékiirye kurya.
38 Na mpiindi jiijo kati Simeóoni ˆaluusikáa na Yooséefu na Maríia, Áana akuuja, akaanda muduumba Mululuungu na akaanda luusa masáare ya uwo mwaana kwa vaantu voosi vara ˆvawoojeráa kununuulwa kwa Yerusaléemu.

Yooséefu na Maríia Voohinduka na Nasaréeti
39 Yooséefu na Maríia ˆvakamarikirye masáare yoosi ˆyasaakwa ni Miiro ya Ijuva, maa vakahinduka na isi ya Galiláaya fuuru meevo múujii wa Nasaréeti.
40 Musinga ne akakula, akava na ngururu, akakiingika tooti na nduwo ya Mululuungu ni na yeeye ijáa.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva
41 Kira mwaaka, Yooséefu na Maríia vadomáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika.
42 Yéesu ˆakafikye myaaka ikimi na iviri, vakaambukan’ya ne na ngovii ja ˆvyeene viijuvira.
43 Ngovi ya Paásika ˆikasire, maa Yooséefu na Maríia vakakwaata njira voohinduka na kaayii, Yéesu akachaala Yerusaléemu baa voovo taanga tuku.
44 Maa kaa, sa viintu voovo viiseáa Yéesu amwaari aho ikukikukii, vakayeenda luyeendo lwa siku imwi. Aho, vakaanda kumusaakira kwa vanduu vaavo na kwa vijeengi vyaavo.
45 ˆVakamusove, vakalamula vahinduke na Yerusaléemu kunu voomusaakira.
46 Siku itatu ˆjikalooke, vakamushaana Kaayii Njija, kunu iíkyiire kati na kati ya vakiindya va Miiro yoovateerera na yoovuurya viintu ˆvaluusáa.

47 Vaantu voosi ˆvateeráa ˆvyeene Yéesu uuyiryáa na
muryuungu ˆajáa nowo, vakahwaalala.
48 Yooséefu na Maríia ˆvakamoone, maa vakahwaalala. Íyo
waavo akamusea, “Mwanawaani, sa che kutubweeyyirya
jei? Laanga, niini na taáta waanyu tatúrikiire maatuku vii
tookusaakira.”
49 Yeeye akavasea, “Sa che mwakunsaakira? Si mootaanga
nasaakwa mbeere nyuumbii ya Taáta tuku wuu?”
50 Maa kaa, si vataanga ˆcheene avawyiiráa tuku.
51 Aho, akahindukan’ya novo na Nasaréeti na akava matu
siku joosi. Maa kaa, íyo waavo akayakwaatya ayo yoosi
mutimii waachwe.
52 Yéesu akatuuba kula na akava na tooti, kunu yoomweerya
mutima Mululungu na vaantu.

3

Yooháani Mubatisáaji Yoomwiimirya Njira Yéesu
(Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8; Yooháani 1:19-28)

1 Haaha, ujáa wafíkire mwaaka wa ikimi na isaano (15) wa
utemi wa Kaisáari Tiberío. Mpiindi ijo, Poontío Piláato noo ajáa
gávana wa isi ya Yudéea, Heróode Antípaasi noo iimiriráa isi ya
Galiláaya na Filíipi mwaanaavo na Heróode noo iimiriráa isi
ya Ituréa na isi ya Tirakoníiti na Lisanía noo iimiriráa isi ya
Abiléene.
2 Kei mpiindi ijo, Anáasi na Kayáafa noo vajáa veeneisi
vakuulu. Isáare ra Mululungu rikamuujira Yooháani mwaana
wa Sakaría uko isi ya ibaláángwii.
3 Yooháani adomáa na nkaande joosi ja luují lwa Yorodáani,
yoovariyula ubatíiso wa vaantu kuvalanduka fuma uvii
waavo, sa Mululungu asee, uvi waavo wasírire.
4 Ja ˆvyeene Ijuva aluusa kitáabwii cha Isáaya muláali na
mutwe waachwe,
“Muuntu yookaanirira vikulukuulu isi ya ibaláángwii,
‘Imyi neeja njira sa IJUVA.
Wololi njira ˆng’eene ari tweera.
5 Kira nkuruwo fukirwa iri,
kira luulu na kiduunda yaaniririwa viri.
Njira ˆjawoda wololwa jiri,
na jira ˆjabonkoka yaaniririwa jiri.
6 Na vaantu voosi koona vari
ulamuriri wa Mululungu.’ ”✡

7 Haaha vaantu ˆvari foo vuujáa na kuri Yooháani sa avaba-
tise. Yooháani avawyiiráa yoosea, “Eri, nyuunyu mbyaala

✡ **3:6** Laanga Isáaya 40:3-5.

ya nyorororooda! Ni ani ˆavalúmire kutu mutiije nkalari ya Muluungu ˆyookuuja?

8 Tumami miriimo ˆiri koonekya kikomi mwaválandukire fuma uvii waanyu. Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, 'Aburahá*amu* ni taáta wiitu!' Ni kuvawyiira niise, Muluungu ifaanaa avalandule mawye aya yave vaana va Aburahá*amu*!

9 Baa haaha, chaarya chavíikirwe miririi ya kira muti. Kira muti si ˆutúungaa ndiiwa ˆjabooha, temwa uri na fweitirwa uri iviivii ra mooto."

10 Aho, ira mpuka ya vaantu ikamuurya, "Haaha ni che turi bweeyya?"

11 Yooháani akavasea, "ˆAri na nkáancho iviri, amuheere imwi ura ˆasiina, na ura ˆari na chóorya abweeyye viivyo."

12 Vasaankan'yi kóodi novo vakuuja sa vabatisiwe, maa vakamuurya Yooháani, "Mukiindya na suusu tasaakwa tubweeyye jooli?"

13 Ne akavasea, "Kari musúmulaa kulookya vira ˆvyeene Miiro yaruma tuku."

14 Valwi nkoondo novo vakamuurya voosea, "Ha suusu ni che turi bweeyya?" Yooháani akavasea, "Kari muvúulaa muuntu viintu vyaachwe tuku, na kari mukóovereryaa sa mupate mpía ja muhonyo tuku, maa kaa, ikinkimi na misáala yaanyu."

15 Vaantu vara ˆvaawoojera kuuja kwa Masía mpiindi ijo, voosi viiseáa mitimii yaavo ifaanaa ikava Yooháani noo Masía.

16 Aho, maa Yooháani akavasea vaantu voosi, "Niini vabatisa niise na maaji. Maa kaa, amwaari yookuuja nyuma yaani ˆari na ngururu kulookya niini, niini si ndiri daha baa tumama murimo wa mutúmwa, wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku. Yeeye vabatisa ari na Mutima Muuja na mooto.

17 Saama yaachwe yo keerera akwáatire mikonwii yaachwe. Iímire neeja kufyaahira luuha lwaachwe, ajiinge ngáano kyoomii maa kaa, mukúúnku achimike mootwii si ˆurímaa."

18 Kwa masáare ayo na yiingi ˆyari foo, Yooháani avalumáa kutu vaantu, mpiindi ˆavavariyurirá*a* Masáare Maaja.

19 Maa kaa, Yooháani ˆakamudalavye mutemi Heróode Antípaasi sa viintu ˆajáa amusumula Herodía muki wa mwaanaavo, na sa mavi yiingi ˆatumamáa,

20 Heróode akoongererya uvi wiingi ko muchuunga munyololwii Yooháani.

Yésu Yoobatisiwa
(Matáayo 3:13-17; Maáriki 1:9-11)

21 Sikʉ ɨmwɨ mpɨɨndɨ Yooháani ˆajáa akaarɨ yeekerwa, vaantʉ voosi ˆvakahʉmʉle batisiwa, Yéesu ne akabatisiwa. Mpɨɨndɨ Yéesu ˆaloombáa, kurumu kʉkaatʉka dwee.

22 Mʉtɨma Mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ akakiima mweeri yaachwe arɨ ja nkúnde. Aho, sawúti ɨkafuma kurumwii, yoosea, "Weewe ʉrɨ Mwaana waanɨ. Nakweenda, neeriwa mʉtɨma mʉnʉmʉʉnʉ nɨ weewe."

Lʉkolo lwa Yéesu
(Matáayo 1:1-17)

23 Yéesu ajáa afíkiirye myaaka makumi yatatʉ (30) de akaanda mʉrɨmo waachwe. Na vaantʉ viiririkanáa yeeye nɨ mwaana wa Yooséefu.

Yooséefu nɨ mwaana wa Éeli ajáa.
24 Éeli nɨ mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati nɨ mwaana wa Láawi ajáa.
Láawi nɨ mwaana wa Méliki ajáa.
Méliki nɨ mwaana wa Yanái ajáa.
Yanái nɨ mwaana wa Yooséefu ajáa.
25 Yooséefu nɨ mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía nɨ mwaana wa Amóosi ajáa.
Amóosi nɨ mwaana wa Nahúumu ajáa.
Nahúumu nɨ mwaana wa Ésili ajáa.
Ésili nɨ mwaana wa Nagáai ajáa.
26 Nagáai nɨ mwaana wa Máati ajáa.
Máati nɨ mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía nɨ mwaana wa Semeíini ajáa.
Semeíini nɨ mwaana wa Yoséeki ajáa.
Yoséeki nɨ mwaana wa Yóoda ajáa.
27 Yóoda nɨ mwaana wa Yoanáani ajáa.
Yoanáani nɨ mwaana wa Réesa ajáa.
Réesa nɨ mwaana wa Serubabéeli ajáa.
Serubabéeli nɨ mwaana wa Searitiéeli ajáa.
Searitiéeli nɨ mwaana wa Néeri ajáa.
28 Néeri nɨ mwaana wa Méliki ajáa.
Méliki nɨ mwaana wa Áadi ajáa.
Áadi nɨ mwaana wa Kosáamu ajáa.
Kosáamu nɨ mwaana wa Elimadáamu ajáa.
Elimadáamu nɨ mwaana wa Éeri ajáa.
29 Éeri nɨ mwaana wa Yooshúa ajáa.
Yooshúa nɨ mwaana wa Elieséeri ajáa.
Elieséeri nɨ mwaana wa Yoríimu ajáa.
Yoríimu nɨ mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati nɨ mwaana wa Láawi ajáa.
30 Láawi nɨ mwaana wa Simeóoni ajáa.

Simeóoni nɨ mwaana wa Yúudaajáa.
Yúudanɨ mwaana wa Yooséefu ajáa.
Yooséefu nɨ mwaana wa Yonáamu ajáa.
Yonáamu nɨ mwaana wa Eliakíimu ajáa.
31 Eliakíimu nɨ mwaana wa Meléa ajáa.
Meléa nɨ mwaana wa Méena ajáa.
Méena nɨ mwaana wa Matáasa ajáa.
Matáasa nɨ mwaana wa Nasáani ajáa.
Nasáani nɨ mwaana wa Daúdi ajáa.
32 Daúdi nɨ mwaana wa Yéese ajáa.
Yéese nɨ mwaana wa Obéedi ajáa.
Obéedi nɨ mwaana wa Boáasi ajáa.
Boáasi nɨ mwaana wa Salimóoni ajáa.
Salimóoni nɨ mwaana wa Nashóoni ajáa.
33 Nashóoni nɨ mwaana wa Aminadáabu ajáa.
Aminadáabu nɨ mwaana wa Adimíini ajáa.
Adimíini nɨ mwaana wa Aráamu ajáa.
Aráamu nɨ mwaana wa Hesiróoni ajáa.
Hesiróoni nɨ mwaana wa Peréesi ajáa.
Peréesi nɨ mwaana wa Yúudaajáa.
34 Yúudanɨ mwaana wa Yaakúupu ajáa.
Yaakúupu nɨ mwaana wa Isaka ajáa.
Isaka nɨ mwaana wa Aburaháamu ajáa.
Aburaháamu nɨ mwaana wa Téera ajáa.
Téera nɨ mwaana wa Nahóori ajáa.
35 Nahóori nɨ mwaana wa Serúugi ajáa.
Serúugi nɨ mwaana wa Réeu ajáa.
Réeu nɨ mwaana wa Peléegi ajáa.
Peléegi nɨ mwaana wa Ebéeri ajáa.
Ebéeri nɨ mwaana wa Sáala ajáa.
36 Sáala nɨ mwaana wa Kenáani ajáa.
Kenáani nɨ mwaana wa Arɨfakisáadi ajáa.
Arɨfakisáadi nɨ mwaana wa Shéemu ajáa.
Shéemu nɨ mwaana wa Núhu ajáa.
Núhu nɨ mwaana wa Lámeki ajáa.
37 Lámeki nɨ mwaana wa Mesuséela ajáa.
Mesuséela nɨ mwaana wa Enóoki ajáa.
Enóoki nɨ mwaana wa Jeráadi ajáa.
Jeráadi nɨ mwaana wa Mahalaléeli ajáa.
Mahalaléeli nɨ mwaana wa Kenáani ajáa.
38 Kenáani nɨ mwaana wa Enóoshi ajáa.
Enóoshi nɨ mwaana wa Séeti ajáa.
Séeti nɨ mwaana wa Adáamu ajáa,
na Adáamu nɨ mwaana wa Muluungu ajáa.

4

Yéesu Yooyerwa nɨ Irimʉ
(Matáayo 4:1-11; Maáriki 1:12-13)

1 Yéesu kʉnʉ ahókɨire Mʉtima Mʉʉja, akahɨndʉka fuma luujii lwa Yorodáani. Mʉtɨma Mʉʉja akamʉtwaala fʉʉrʉ ɨsɨ ya ibaláángwii.
2 Ʉko Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉyera Yéesu kwa sikʉ makumi yanɨ (40). Na kwa sikʉ joosi ijo sɨ arijáa kɨintʉ chochoosi tʉkʉ, aho akiiteera njala.
3 Aho, Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉsea, "Koonɨ ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, lairirya iwye ɨrɨ rɨve mʉkáate."
4 Yéesu akuuyirya, yoosea, "Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa jei,
'Mʉʉntʉ sɨ arɨ kʉva nkaasʉ kwa vyóorya vii tʉkʉ.'✡"
5 Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉtwaala Yéesu na haantʉ ˆhiinʉka harɨ ncholwii. Ʉko, rɨkamʉlaɨra kwa mpɨɨndɨ nduudi ntemi ja weerʉ yoosi.
6 Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉsea, "Kʉheera ndɨrɨ nkongojima ya ntemi jaavo joosi na wiimiriri waavo, sa nkongojima na wiimiriri wa ntemi iji joosi naheewa nɨɨnɨ na ifaanaa nkamʉheera yoyoosi ˆnoosaaka.
7 Haaha koonɨ wuunyinamɨɨre, ivi vyoosi kʉva viri vyaako."
8 Yéesu akuuyirya, yoosea, "Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa jei,
'Mwiinamɨre IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako vii,
na ʉmʉtʉmamɨre yeemweene vii.'✡"
9 Rɨkamʉtwaala Yéesu fʉʉrʉ múujii wa Yerusaléemu, ncholwiinchoolwii ya mʉnáara wa Kaaya Njija ya Ijʉva, maa rɨkamʉsea, "Koonɨ weewe ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, ifweite na ɨsɨ fuma aha.
10 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
'Mʉlʉʉngʉ tʉma arɨ mirimʉ yaachwe miija ɨkʉlamurirye,
11 yooyo kʉkwaatɨrɨra ɨrɨ mɨkonwii yaavo,
sa karɨ ijeo raako jɨ riikunguvale iwyii tʉkʉ.'✡"
12 Yéesu akuuyirya, yoosea, "Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa jei, 'Karɨ ʉmʉyéraa IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako tʉkʉ.'✡"
13 Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ ˆrɨkahʉmʉle kʉmʉyera Yéesu kwa njɨra joosi ijo, maa rɨkamʉreka kwa mpɨɨndɨ.

Yéesu Yookaanda Mʉrɨmo Waachwe
(Matáayo 4:12-17; 13:52-58; Maáriki 1:14-15; 6:1-6)

14 Aho, Yéesu akahɨndʉka na ɨsɨ ya Galiláaya ahókɨire lʉvɨro lwa Mʉtɨma Mʉʉja. Noyo masáare yaachwe yakeenera ɨsɨ joosi ˆjarɨɨngɨrɨra.

✡ **4:4** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 8:3. ✡ **4:8** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:13.
✡ **4:11** Laanga Sabúuri 91:11-12. ✡ **4:12** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:16.

15 Ne akiindyáa vaantu sinagóogii jaavo na kira muuntu
amuduumbáa.
16 Siku imwi, Yéesu akadoma na múujii wa Nasaréeti kuuntu
ˆakurira. Na siku ya Sabáato akiingira na sinagóogii ja ˆvyeene
iijuvira. Akiima sa asome Masáare ˆYari Mpeho.
17 Akaheewa kitáabu cha Isáaya muláali na mutwe.
Akakifotolola na akashaana haantu ˆhaandikwa,
18 “Mutima wa IJUVA ni mweeri yaani uri,
sa aampaka makuta,
nvariyule Masáare Maaja kwa vakiva.
Aantuma nivawyiire vaantu ˆvari munyololwii,
kuchungurirwa kwaavo,
vahoku koona kwaavo kei,
kuvalamurirya vaantu ˆvakénderirwaa,
19 kei, noo vavariyurira vaantu mwaaka wa IJUVA
yookuuja noo vatalarya vaantu vaachwe.”✡

20 Yéesu ˆakamarikirye soma, akakifota kira kitáabu,
akamuheera mutumami wa sinagóogi, maa akiikala. Vaantu
voosi ˆvajáa aho, vakamutuurirya miiso.
21 Aho, akaanda luusika novo akavasea, “Isiku, aya Masáare
ˆYari Mpeho ˆmutéiire, yakíimiine.”
22 Vaantu voosi ˆvajáa aho, vakamuduumba kunu
vahwáaliire sa masáare ya nduwo ˆmeene aluusáa. Viiyuryáa
voosea, “Uhu si ari mwaana wa Yooséefu tuku wuu?”
23 Ne akavasea, “Namányire kuungwyiira muri mpíri ihi,
‘Mwaanga ihorye mweeneevyo!’ Kei kuunsea muri, ‘Masáare
ˆtateera watumama kura iturii ra Kaperenáumu, yatumame
aha iturii kuuntu ˆwakurira.’ ”
24 Kei akavasea, “Kimaari noovawyiira, kusiina muláali na
mutwe wa Ijuva ˆarúmwaa kaayii kwaachwe tuku.
25 Kimaari kaa noovawyiira, mpiindi ja Elía muláali na
mutwe, mbula ijáa yiima kwa myaaka itatu na myeeri
musasatu, isi yoosi ikava na njala ya imalo. Mpiindi ijo, isi ya
Isiraéeli ijáa yatiite valala ˆvamema maatuku vii.
26 Maa kaa, Elía si atumwa baa kwa umwi wa valala avo
tuku. Yeeye atumwa kwa mulala umwi wa múujii wa Seréputa
ˆuri isi ya Sidóoni.✡
27 Kei, mpiindi ja Elíisha muláali na mutwe isi ya Isiraéeli ijáa
yatiite vaantu ˆvari foo ˆvari na ulóónda. Baa jeyyo, kusiina
baa umwi waavo ajirulwa tuku, maa kaa, Naamáani vii fuma
isi ya Síria.”✡
28 Vaantu voosi ˆvajáa aho sinagóogii ˆvakateere jeyyo,
vakakorera ni nkalari.

✡ **4:19** Laanga Isáaya 61:1-2; maa de Isáaya 58:6. ✡ **4:26** Laanga 1 Vatemi 17:1-24.
✡ **4:27** Laanga 2 Vatemi 5:1-14.

29 Hahara, vakiinuka, vakamufumya Yéesu na weerwii ya
ituri raavo, vakamutwaala fuuru nemwiinemwii ya luulu
ˆlweene ituri raavo rijáa rajeengwa sa vamukundurire.
30 Maa kaa, yeeye akalooka na katikati yaavo, akiilookera.

Yéesu Yookibirya Murimu Muvi
(Maáriki 1:21-28)

31 Aho, Yéesu akagirita na múujii wa Kaperenáumu ˆuri isi ya
Galiláaya. Uko, siku ya Sabáato avakiindyáa.
32 Vaantu vakahwaalala uvariyuli waachwe, sa ujáa watiite
wiimiriri.
33 Aho sinagóogii, kujáa kwatiite muuntu ˆajáa na murimu
muvi. Uwo muuntu akatulatuula isóso yoosea,
34 "Haaka! Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kuri
suusu? Wuújire tumala wuu? Nakumányire uri ani weewe!
Weewe uri Muuja wa Muluungu."
35 Yéesu akuudalavya ura murimu muvi yoosea, "Kirinya
sawu! Fuma kuri uhu muuntu!" Ura murimu muvi
ukamuvayya ura muuntu mbere yaavo baa mutamikya tuku.
36 Vaantu voosi vakahwaalariwa maatuku vii, maa
vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Aya ni masáare
che? Kwa wiimiriri na ngururu yoolairirya mirimu mivi
ifume noyo yoofuma!"
37 Jeyyo, masáare ya Yéesu yakeenera kira haantu isi ira.

Yéesu Yoohorya Valwíiri ˆVari Foo
(Matáayo 8:14-17; Maáriki 1:32-34)

38 Yéesu akafuma aho sinagóogii, maa akadoma fuuru kaayii
kwa Simóoni. ˆVakafike, vakamushaana mukwi wa Simóoni
ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala, maa vakamuloomba Yéesu
amuhorye.
39 Yéesu akamuseeserera, maa akiidalavya ira ndwáala.
Hahara akahola ira ndwáala yaachwe, maa akaanda
vatumamira.
40 Mpiindi mwaasu ˆwakutumiráa, vaantu voosi ˆvajáa na
valwíiri ˆvajáa na ndwáala ˆjiísimiresimire, vakavareeta na kwa
Yéesu. Akaviika mikono yaachwe mweeri yaavo voosi na
voosi vakahola.
41 Murimu mivi yafumáa kwa vaantu ˆvari foo, noyo yatuláa
isóso yoosea, "Weewe uri Mwaana wa Muluungu!" Maa kaa,
Yéesu iidalavyáa ireke luusa isáare roroosi sa ijáa yamányire
yeeye noo Masía.

Yéesu Yoovariyula Masáare ˆYari Mpeho Míijii Yiingi
(Maáriki 1:35-39)

42 Lomutóondo yaachwe ˆkukeere, Yéesu akatamanya na
haantu ˆhari kijiraawa. Mpuka nkuulu ya vaantu ˆvakataange

asiina, maa vakaanda musaakira. ^Vakamoone vakaanda kumukitira sa achaale uko meevo.
43 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Nasaakwa nvariyule Masáare Maaja ya Utemi wa Mulúungu míijii yiingi sa iki noo ^cheene natumwa ji ntumame.”
44 Jeyyo, Yéesu akatuuba variyula Masáare ^Yari Mpeho masinagóogii ya Vayahúudi.

5

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo
(Matáayo 4:18-22; Maáriki 1:16-20)

1 Siku imwi, Yéesu ajáa iima mbarimbari ya iriva ra Genesaréeti, kunu yoovariyula isáare ra Mulúungu. Vaantu ^vari foo vakamuriingirira mpaka vakaanda kumufenyenkererya.
2 Aho, akoona mashúwa iviri ^jiri mbarimbari ya iriva. Ijo mashúwa, vavúuvi vaachwe vajáa vakíimire noo kooyya njwaavu jaavo.
3 Yéesu akiingira mashúwii imwi. Łyo mashúwa ni ya Simóoni ijáa. Yéesu akamuloomba Simóoni iikundule kiduudi na luujii. Aho, Yéesu akiikala mashúwii, maa de indookiindya mpuka ya vaantu.
4 ^Akahumule kukiindya, maa akamusea Simóoni, “Hende, twaala mashúwa na maajii maliihi, aho, maa de mukiimye njwaavu jaanyu mukwaate soompa.”
5 Simóoni akamusea, “Aka Aai, tatúmamire chiriri baa turya kiintu tuku. Maa kaa, kwa isáare raako kiimya ndiri njwaavu.”
6 Simóoni na viivaachwe ^vakakiimye njwaavu, vakakwaata soompa ^jamema maatuku vii mpaka njwaavu jikaanda dumuka.
7 Sa jeyyo, vakavaanirira viivaavo ^vajáa na mashúwa yiingi, vuuje ji vavaambire. Vakuuja, vakamemya soompa mashúwa joosi iviri mpaka jikasengerera nyimira.
8 Simóoni Peéteri ^akoone masáare ayo, akachwaama mbere ya Yéesu maa akasea, “Aai Mukúlu, looka kwaani, niini ndiri muvi.”
9 Simóoni na viivaachwe vajáa vahwáalariiwe maatuku ni soompa ^ng’eene vajáa vakwáatire.
10 Viingi ^vajáa vahwaalala ni vala Yaakúupu na Yooháani vaana va Sebedáayo. Ava vatumaman’yáa na Simóoni.

Aho, Yéesu akamusea Simóoni, “Simóoni, koofa tuku, kwaandira haaha kuva uri muvúuvi wa vaantu.”
11 ^Vakajitwaale mashúwa na mbarimbari ya iriva, vakareka kira kiintu, vakamutuuba Yéesu.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ^Ari na Ulóónda
(Matáayo 8:1-4; Maáriki 1:40-45)

12 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu ajáa atamanya na múujii ʉmwɨ. Ʉko, mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆahaambwa nɨ ʉlóónda mʉvɨrɨ woosi akʉʉja na kʉrɨ Yéesu, akachwaama mbere yaachwe akiinamya kisho chaachwe fʉʉrʉ ɨsɨ. Akiiloombererya yoosea, "Aaɨ, koonɨ woosaaka, ifaanaa ʉkaanjirʉla ndwáala yaanɨ."

13 Yéesu akiinurirya mʉkono waachwe, akamʉsaasya, kʉnʉ yoosea, "Noosaaka, ujirʉlwe!" Hahara, ʉlóónda ʉkafuma muvirii waachwe, akahola.

14 Aho, Yéesu akamʉlairirya yoosea, "Karɨ umuwyɨ́raa mʉʉntʉ yoyoosi isáare ɨrɨ tʉkʉ, maa kaa, tamanya ukiiyónekye kwa mweeneɨsɨ wa Ijʉva, ʉtoole na mpóryo yo jirʉlwa, ja ˆvyeene Músa alairirya, sa vataange kɨmaarɨ ʉhórire."✡

15 Baa jeyyo, masáare ya Yéesu yakaariwa kɨra haantʉ. Mpuka nkʉʉlʉ ja vaantʉ jiijiingáa kʉmʉteerera na vahoriwáa ndwáala jaavo.

16 Maa kaa, Yéesu avarekáa na adomáa na kijiraawii noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ.

Yéesʉ Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ˆAakwya Iyandiyandi (Matáayo 9:1-8; Maáriki 2:1-12)

17 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu avavariyʉrɨráa vaantʉ Masáare ˆYarɨ Mpeho. Vamwɨ va vaantʉ vamʉteereráa, nɨ Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vajáa. Avo Mafarisáayo na vakiindya vajáa vafuma kɨra ituri ra Galiláaya, Yudéea na múujii wa Yerusaléemu. Lʉvɨro lwa Ijʉva nɨ na Yéesu lʉjáa sa ahorye vaantʉ.

18 Vaantʉ vamwɨ vakʉʉja viínwɨ́re mʉlwɨ́rɨ ʉmwɨ na ndɨrɨ yaachwe. Ʉhʉ mʉlwɨ́rɨ ajáa aakwya iyandiyandi. Vakasaaka vamwiingirye na nyuumbii kʉʉntʉ ˆajáa Yéesu.

19 Maa kaa, vakasiindwa kumwiingirya sa vaantʉ vajáa vaméemire mʉnʉmʉʉnʉ. Aho, vakaambʉka nɨ ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kʉʉntʉ Yéesu ˆajáa, vakamukiimirya ʉra mʉlwɨ́rɨ na ndɨrɨ yaachwe, maa vakamʉvɨ́ka heehi na Yéesu.

20 Yéesu ˆakoone kuruma kwaavo, akamʉsea ʉra mʉlwɨ́rɨ, "Aaɨ, ʉvɨ waako wasírire."

21 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda kiiyurya voosea, "Nɨ ani ʉhʉ yoolʉʉsa masáare yo mʉhɨɨntɨkɨra Mʉlʉʉngʉ? Kusiina wɨɨngɨ ˆadáhaa sea ʉvɨ wasírire tʉkʉ, nɨ Mʉlʉʉngʉ yeemweene vii."

22 Yéesu akataanga kwiiririkana kwaavo. Aho akavasea, "Nɨ sa che mookiiririkana ayo mitimii yaanyu?

23 Eri, nɨ kɨrɨkwɨ noo chaangʉ kʉlookya myeewe, kʉmʉsea ʉhʉ mʉlwɨ́rɨ, 'Ʉvɨ waako wasírire,' bakʉ kʉmʉsea, 'Inʉka, ʉlooke'?

✡ **5:14** Laanga Valáawi 14:1-32.

24 Haaha noosaaka mutaange, Mwaana wa Muuntu atiite
wiimiriri wo sea vaantu aha weerwii, 'Uvi waavo wasírire.' "
Aho, akamusea ura muuntu ^aakwya iyandiyandi, "Nookusea,
inuka, toola ndiri yaako, udome na kaayii kwaako."
25 Hahara, ura muuntu akiima mbere ya vaantu voosi, aka-
toola ndiri yaachwe, maa akadoma na kaayii kwaachwe kunu
yoomuduumba Muluungu.
26 Vaantu voosi vakahwaalala maatuku vii na vakakwaatwa
ni woowa kunu voomuduumba Muluungu vakasea, "Isiku tiíne
masáare ^yahwáalaryaa!"

Yéesu Uuja jo Kaanirira Vavi
(Matáayo 9:9-13; Maáriki 2:13-17)

27 Ayo ^yakalooke, Yéesu akafuma na weerwii ya múuji.
Uko akamoona musaankan'yi kóodi umwi ^asewáa Láawi
iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi, yoosaankan'ya kóodi. Aho,
akamusea, "Ntuuba!" 28 Ne Láawi akiinuka, akareka kira
kiintu, maa akamutuuba Yéesu.
29 Na Láawi akamubweeyyirya Yéesu ngovi nkuulu aho
kaayii kwaachwe. Mpuka nkuulu ya vasaankan'yi kóodi na
vaantu viingi vakiikala kurya ne chákurya.
30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vaka-
vang'uurira vapooji vaachwe voosea, "Sa che moorya no
nywa hamwi na masaankan'yi kóodi na maduwalo?"
31 Yéesu ^akayateere ayo masáare, maa akavasea, "Vaantu
^vari nkaasu si vasáakaa mwaanga tuku, maa kaa, valwíiri noo
vasáakaa mwaanga.
32 Si nuuja joo kaanirira vaantu ^viiyónaa ni vawoloki tuku,
nuuja joo kaanirira vavi sa vamuvalandukire Muluungu."

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya
(Matáayo 9:14-17; Maáriki 2:18-22)

33 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Vapooji va Yooháani na
va Mafarisáayo viirékyaa kurya so muloomba Muluungu. Maa
kaa, amwi vapooji vaako ni varíjaa no nywa vii kira siiku?"
34 Yéesu akavasea, "Eri, ifaanaa mukavabweeyya vaantu
^valáarikirwe na ngovi ya ilóola na mweenengovi nti ^ari novo
viirekye kurya wuu?
35 Maa kaa, mpiindi luu kuuja jiri, mweenengovi luu
sumulwa ari, aho noo vakiirekiirye kurya."
36 Aho, maa Yéesu akavavaira lusímo ulu, "Kusiina muuntu
^akéraa kiráka fuma ingo ifya sa achumire isaámu tuku. Kooni
abwéeyyiirye jeyyo, kuva ari amwíire ingo ifya na ikyo kiráka
kifya si kiri kiifwaanirira na iro isaámu tuku.

37 Kei, kusiina mɯɯntɯ ˆavíkiraa diváai ifya viríibii* vya kali tɯkɯ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨyo diváai pɯsɯla irɨ ivyo viríiba, diváai kɨɨtika irɨ na viríiba saambɯka viri.
38 Diváai ifya nɨ viríibii vifya ɨvíkɨrwaa.
39 Baa kusiina mɯɯntɯ ˆasáakaa kɯnywa diváai ifya koonɨ anywíire ɨra ya kali tɯkɯ, sa aséaa, 'Ɨra ya kali noo yabooha kɯlookya.' "

6

Yéesu nɨ Mweeneevyo wa Sabáato
(Matáayo 12:1-8; Maáriki 2:23-28)

1 Sikɯ ya Sabáato ɨmwɨ, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatira na mawundii ya ngáano. Mpɨɨndɨ ˆvalookáa, vapooji vaachwe vakava voohɯɯnga maangala ya ngáano, vakayafiisa de vandoorya.
2 Vamwɨ va Mafarisáayo vakasea, "Eri, sa che moowuna Miiro sikɯ ya Sabáato?"*
3 Aho, maa Yéesu akavasea, "Sɨ mɯnasoma ˆcheene atɯmama mɯtemi Daúdi mpɨɨndɨ ˆajáa aávirwe nɨ njala na vaantɯ vaachwe tɯkɯ wɯɯ?
4 Daúdi ɨɨngira na nyuumbii ya Mɯlɯɯngɯ, akatoola ɨra mikáate ˆɨvíikwaa mbere ya Mɯlɯɯngɯ, akarya. Mikáate ɨyo, veeneɨsɨ va IJʊVA vii noo vajáa varekerwa vɨndoorya. Vaantɯ vɨɨngɨ Miiro ɨjáa yakaan'ya kurya. Ne akavaheera vaantɯ vaachwe, vakarya."✡
5 Aho, Yéesu akavasea, "Mwaana wa Mɯɯntɯ nɨ Mweeneevyo wa Sabáato."

Yéesu Yoomɯhorya Mɯɯntɯ Sikɯ ya Sabáato
(Matáayo 12:9-14; Maáriki 3:1-6)

6 Sikɯ ya Sabáato yɨɨngɨ, Yéesu ajáa ɨɨngira na sinagóogii, maa akaanda kiindya. Aho, kɯjáa kwatiite mɯɯntɯ ˆajáa na mɯkono wa kɯlɯme ˆwaakwya iyandiyandi.
7 Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakava voomɯlaanga neeja sa voone koonɨ arɨ mɯhorya sikɯ ya Sabáato. Vabweeyyáa jeyyo sa vapate nkalo yo mɯtwaala na balásii.
8 Maa kaa, Yéesu ajáa atáangire miiririkano yaavo, aho akamɯsea ɯra mɯɯntɯ ˆajáa na mɯkono ˆwaakwya

---

* **5:37** ***viríibii:*** Viríiba nɨ saama ˆjavíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndɨrɨ. * **6:2** ***moowuna Miiro sikɯ ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yavɨrɨ yatatɯ iwundii kwa mɯɯntɯ sɨ vijáa vyakaaniwa tɯkɯ. Laanga Nkɯmbɯkira ya Miiro 23:25. Mafarisáayo sɨ vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tɯkɯ, kɨɨntɯ ˆvamɯseáa nɨ sa che vapooji vaachwe vootɯmama mɯrimo wo chwa sikɯ ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina mɯɯntɯ kɯtɯmama sikɯ ya Sabáato tɯkɯ. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **6:4** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6.

iyandiyandi, “Seesa, ima aha mbere ya vaantu.” Ura muuntu akiinuka, maa akiima mbere ya vaantu voosi.

9 Aho, maa Yéesu akavasea, “Ni kuvuurya niise, ni ririkwi noo Miiro ˆyaruma kutumama siku ya Sabáato? Kutumama kiintu kiija baku kivi? Kulamurirya nkaasu au kumala?”

10 Aho, akavalaanga vaantu voosi, maa akamusea ura muuntu, “Wolola mukono waako!” Ura muuntu akabweeyya jeyyo, hahara mukono waachwe ukava nkaasu kei!

11 Maa kaa, vara vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakakalala maatuku vii, vakaanda kiiheera miryuungu voovo kwa voovo ˆcheene vari mubweeyya Yéesu.

Yéesu Yoovasaawula Vapooji Ikimi na Vaviri (Matáayo 10:1-4; Maáriki 3:13-19)

12 Siku imwi, Yéesu ajáa aambuka na luulwii noo muloomba Muluungu. Uko akamuloomba Muluungu chiriri.

13 ˆKukeere, maa akavaanirira vapooji vaachwe. Aho, akavasaawula ikimi na vaviri, avo akavakemera vatumwi.

14 Ava noo vatumwi ˆasaawula, Simóoni, yeeye amukemera Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yooháani, Filípi na Batolomáayo,

15 Matáayo na Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo na Simóoni ˆmweene aanirirwáa Selóote,†

16 Yúuda sha Yaakúupu, na Yúuda Isikarióoti ˆamuvarinduka Yéesu.

Yéesu Yookiindya no Horya Valwíiri ˆVari Foo (Matáayo 4:23-25)

17 Yéesu akakiima fuma luulwii hamwi na vatumwi vaachwe. Na ˆakafike haantu ˆhari na iriiisi, akiima. Aho, kujáa kwatiite mpuka nkuulu ya vapooji vaachwe na vaantu ˆvajáa vafúmire isi yoosi ya Yudéea, múujii wa Yerusaléemu, na mbarimbari ya mayiya ya míiji ya Tíiro na Sidóoni. Ava, vajáa vuújire noo muteerera Yéesu na vahoriwe ndwáala jaavo.

18 Na vara ˆvaturikiriwáa ni mirimu mivi, avahoryáa.

19 Vaantu voosi vasaakáa kumusaasya sa ngururu ˆjafumáa kwaachwe na avahoryáa vaantu voosi.

Ntálarya na Njumo (Matáayo 5:1-12)

20 Yéesu akavalaanga vapooji vaachwe akasea,
“Mwatalariwa nyuunyu ˆmuri vakiva,
sa Utemi wa Muluungu ni waanyu.
21 Mwatalariwa nyuunyu ˆmuri na njala haaha,
sa kiikutiwa muri.
Mwatalariwa nyuunyu ˆmoorira haaha,

† **6:15** ***Selóote:*** Noo kusea, mulwiiri wa isi.

sa seka mʉrɨ.
22 Mwatalariwa nyuunyu mpiindɨ vaantʉ ˆvarɨ vasʉʉla,
ˆvarɨ vakera lʉtaamɨ na kʉvatʉkɨra,
na ˆvarɨ vasea mʉrɨ vavɨ,
sa mwamuruma Mwaana wa Mʉʉntʉ.

23 Sikʉ masáare aya ˆyarɨ fʉmɨra, eryi mɨtɨma na mʉndoofɨrɨra sa kʉnáálo yaanyu nɨ nkúúlʉ kurumwii, sa baa vala baaba waavo vavabweeyyirirya viivyo valáali na mʉtwe va Ijʉva.

24 Maa kaa, mpolaɨ nyuunyu ˆmʉrɨ vasúngaati,
sa kutuurya mɨtɨma kwaanyu mwahʉmʉla kʉkʉhokera.
25 Mpolaɨ nyuunyu ˆmwiíkutire haaha,
sa kwaavwa mʉrɨ nɨ njala.
Mpolaɨ nyuunyu ˆmooseka na cheerʉ haaha,
sa rɨra mʉrɨ na rɨra mʉrɨ no myaa.
26 Mpolaɨ nyuunyu vaantʉ voosi ˆvakavadúʉmbɨrɨraa,
sa baa vala baaba vaavo viivyo vavadʉʉmbɨrɨráa,
valáali na mʉtwe va ʉloongo.

Kʉveenda Vavɨ
(Matáayo 5:38-48; 7:12)

27 Maa kaa, nɨ vawyɨɨra niise nyuunyu vara ˆmookʉʉnteerera, veendi vavɨ vaanyu. Vabweeyyiryi wʉʉja vara ˆvavasʉʉla.
28 Vatalaryi vara ˆvavajúmaa, na vara ˆvavabwéeyyiryaa mavɨ valoomberi kwa Mʉlʉʉngʉ.
29 Koonɨ mʉʉntʉ akʉváire lʉsayya lwa ivaru rɨmwɨ, mʉvarindʉrɨre na lwa ivaru rɨingɨ. Koonɨ mʉʉntʉ akʉhókire ikóoti raako, kʉmʉsɨɨtɨra ishá́ati raako tʉkʉ.
30 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆyookʉloomba kɨɨntʉ, mʉheere. Kei, koonɨ mʉʉntʉ akʉhókire máari jaako, karɨ ʉdáayyaa akʉhɨndʉrɨre tʉkʉ.
31 Mʉndoovabweeyyirya vɨingɨ ja ˆvyeene nyuunyu moosaaka vandoovabweeyyirya.
32 Koonɨ mʉveéndire vii vara ˆvaveenda nyuunyu, nɨ kʉnáálo che mʉrɨ turya? Amwɨ baa vaduwalo vaveenda vara ˆvaveenda voovo vii!
33 Kei, koonɨ mʉvabwéeyyiriirye maaja vara ˆvavabwéeyyiryaa wʉʉja vii, nɨ kʉnáálo che mooturya? Amwɨ baa vaduwalo vabweeyya viivyo!
34 Koonɨ moovakopesha vara ˆmookiilaangya rɨha varɨ, nɨ kʉnáálo che moopata? Baa vaduwalo vavakópeshaa vaduwalo viivaavo kʉnʉ vookiilaangya hɨndʉrɨrwa varɨ vyoosi ˆvakopesha.
35 Maa kaa, nyuunyu mʉveende vavɨ vaanyu, na mʉndoovabweeyyirya wʉʉja. Kei, mʉndoovakopesha baa

kiilaangya hindurirwa murı tukú. Koonı mubwéeyyiirye jeyyo, ˆArı Mweerimweeri varıha arı marıho makúulú. Kei, kúva murı vaana vaachwe sa yeeye aboohya kwa vara sı ˆvadúúmbaa na vavı.

36 Sa jeyyo, múve na mbavariri ja Taáta waanyu ˆvyeene arı na mbavariri.

Kúlamúrıra Vıingı
(Matáayo 7:1-5)

37 Karı mulámúrıraa tukú, de baa nyuunyu mudıire kundoolamúrırwa. Karı mulúúsaa irya tukú, de baa nyuunyu mudıire kundoolúúsırwa irya. Mundoovasea viivaanyu yasírire, sa baa nyuunyu mundoosewa yasírire.

38 Muboohye ında, aho naanyu heewa mweende. Kıkomi, heewa mweende vipíimo ˆvyamema, vikasúngúsırwa mpaka vindookıitıkırıra. Sa kipíimo kıkıra ˆmoopiimıra vaantú vıingı, noo ˆmurı piimırwa!"

39 Yéesu akavavaıra lusímo úlú, akavasea, "Eri, muhoku ifaanaa amulongoole mwiiwaachwe wúú? Kıkomi voosi búrúkıra varı na iduundwii.

40 Mupooji sı arı mulookerera mukiindya waachwe tukú. Maa kaa, mupooji úra ˆahumula kiindiwa yoosi ifaanaa akadaha kúva ja mukiindya waachwe.

41 Amwı woolaanga kajúla karı riiswii ra mwaanaanyu na úlı sı wookoona mpóngoola ˆırı riiswii raako?

42 Jooli úrı musea mwaanaanyu, 'Mwanawiitú, tuula nikúseyye kajúla riiswii raako,' kunú weewe sı wookoona mpóngoola ˆırı riiswii raako? Weewe mukweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, de woone neeja na údahe seyya kajúla riiswii ra mwaanaanyu.

Mútı Watáangıkanaa kwa Ndiiwa Jaachwe
(Matáayo 7:16-20; 12:33-35)

43 Kusiina mútı ˆwabooha ˆwatúungaa ndiiwa ˆjavıiha tukú, na kusiina mútı ˆwavıiha ˆwatúungaa ndiiwa ˆjabooha tukú.

44 Vaantú vúutáangaa mútı kwa ndiiwa jaachwe. Vaantú sı vatúúndaa saambu mihuungii tukú na sı vatúúndaa sabíibu mbiirii tukú.

45 Noo jeyyo viri, muuntú muuja afúmyaa maaja fuma máari jaachwe ja kıkomi ja mberii ja mutimii waachwe muuja. Na muuntú muvı afúmyaa mavı fuma mutimii waachwe muvı. Sa viintú ˆvyamema mutimii wa muuntú, noo mulomo waachwe úlúúsaa.

Mujeengi ˆArı na Tooti na Mujeengi Muhoho
(Matáayo 7:24-27)

46 Sa che mookúunyanırıra, 'Mukúlú, Mukúlú!' amwı sı mootúmama yara ˆnoovawyiira?

47 Mɯɯntɯ yoyoosi ˆɯ́jaa na kɯrɨ niɨnɨ na ˆatéereraa no yakwaatya masáare yaanɨ, iifwɨ́ine na lusímo ɯlɯ,
48 yeeye nɨ ja mɯɯntɯ ˆajeengáa nyuumba, maa kaa, de aande jeenga, ajáa avɨ́ika mwaariryo isii ya iduundu ˆrɨjáa rasiimbwa fɯɯrɯ mwaalaliwyii. Mbula ˆɨkavae na lɯɯjɨ lɯkɯɯlɯ ˆlukiike mpaka lɯkamoola ikɨko ra iboote, maaji yakakɯng'ɯntɨka na nyuumbii kwaachwe. Maa kaa, sa viintɯ nyuumba ɨra ɨjáa yajeengwa vyabooha, ayo maaji sɨ yadaha baa kwiisingisya tɯkɯ.
49 Maa kaa, ɯra ˆatéeraa masáare yaanɨ baa yakwaatya tɯkɯ, nɨ ja mɯɯntɯ ˆajeenga nyuumba yaachwe ichuúkii baa siimba no vɨ́ika mwaariryo tɯkɯ. Na maaji ˆyakabomole ikɨko ra maaji na maaji ˆyakakɯng'ɯntɨke na nyuumbii yaachwe, hahara nyuumba yaachwe yaawya, na ɨkabomoka vɯɯ!"

7

Yéesu Yoomɯhorya Mɯtɯmami wa Mɯlɯkalɯka sɨ ˆArɨ Mɯyahúudi

(Matáayo 8:5-13; Yoohá'ani 4:43-54)

1 Yéesu ˆakahɯmɯle lɯɯsa masáare ayo yoosi kɯnɯ vaantɯ voomɯteerera, maa akadoma na múujii wa Kaperenáumu.
2 Aho múujii, kwajáa kwatɨ́ite mɯkúúlɯ ɯmwɨ wa valwi nkoondo. Ɯhɯ mɯkúúlɯ ajáa atɨ́ite mɯtɯmami waachwe ˆajáa amweendamweenda. Haaha ɯhɯ mɯtɯmami ajáa alwaala sengerera akwye.
3 Ɯwo mɯkúúlɯ wa valɯkalɯka ˆakateere masáare ya Yéesu, akatɯma vawosi va Kɨyahúudi vadome na kwa Yéesu, vakamɯloombe ɯɯje jɨ amɯhorye mɯtɯmami waachwe.
4 Novo ˆvakafike kwa Yéesu, vakamɯkalaamya mɯnɯmɯɯnɯ voosea, "Koonɨ kɯrɨ na mɯɯntɯ ˆavalwa ɨɨma neeja kwaambiririwa, nɨ ɯhɯ.
5 Yeeye eenda ɨsɨ yiitɯ, baa kei noo atɯjeengera sinagóogi."
6 Aho, maa Yéesu akadoman'ya novo. Maa kaa, viintɯ ˆajáa akaarɨ kɯlɨ kɯlɨ na nyuumba ya ɯra mɯkúúlɯ wa valwi nkoondo, ɯra mɯkúúlɯ akatɯma vijeengi vyaachwe vakamɯsee Yéesu, "Aaɨ mɯkúlɯ, karɨ ujuuwɨke tɯkɯ, nɨɨnɨ sɨ navalwa nɨɨma neeja kɯkɯteengya weewe wɨɨngɨre nyuumbii kwaanɨ tɯkɯ.
7 Ɨkɨ noo ˆchooreka, niiyɨ́ne sɨ navalwa nɨɨma neeja kɯɯja na kwaako tɯkɯ. Maa kaa, lɯɯsa isáare vii na mɯtɯmami waanɨ ahole.
8 Sa nɨɨnɨ nɨ mɯɯntɯ ˆnavɨ́ikwa ɨsɨ ya wiimiriri, baa kei natɨ́ite valwi nkoondo ɨsɨ yaanɨ. Koonɨ namɯséire ɯhɯ 'Doma,' adómaa na wɨ́ingɨ 'Ɯja,' ne ɯ́jaa. Koonɨ namɯséire mɯtɯmami waanɨ 'Bweeyya ɨkɨ,' yeeye abwéeyyaa."

9 Yéesu ˆakateere ayo masáare, akahwaalala mʉnʉmʉʉnʉ, akiilorera akiilaanga ira mpuka ˆyamutuubáa, maa akavasea, “Noovawyiira, si ninoona kuruma ja ʉkʉ baa kʉri isi yoosi ya Isiraéeli tʉkʉ.”
10 Na vara vaantʉ ˆvajáa vatúmirwe noo mwaaniriira Yéesu ˆvakahindʉke na kaayii kwa mʉkúúlʉ wa valʉkalʉka, vakamʉshaana ʉra mʉtʉmami ahórire.

Yéesu Yoomʉfʉfʉla Musinga wa Mʉlala

11 Mpiindi kiduudi, Yéesu akadoma na múujii ʉmwi, ˆʉséwaa Náini. Ʉko ajáa adoman’ya na vapooji vaachwe na mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ.
12 ˆAkasengerere mutiryaangwii wa múuji, akalʉmana na mpuka ya vaantʉ viínwiire mʉviri wa mʉtavana ˆajáa awúliire vootwaala noo taaha. Ʉhʉ mʉtavana noo mwaana ʉmwi vii wa mʉlala ʉmwi ajáa. Vaantʉ ˆvari foo fuma múuji ʉwo ni hamwi vajáa na ʉwo mʉʉntʉ muki.
13 Yéesu Mweenevyoosi ˆakamoone ʉwo maáma mʉlala, akamoonera mbavariri, maa akamʉsea, “Riira tʉkʉ.”
14 Yéesu akaseesa na heehi ya kitáanda, akakisaasya, maa vara vaantʉ ˆvajáa viínwiire vakiima. Aho, akasea, “Mʉtavana, nakʉséire inʉka!”
15 Ʉwo mʉtavana ˆajáa awúliire, akiinʉka, akaanda lʉʉsika. Aho, Yéesu akamʉkwaatya íyo waavo.
16 Vaantʉ voosi ˆvajáa aho, vakakwaatwa ni woowa, vakaanda mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ voosea, “Mʉláali na mʉtwe mʉkʉʉlʉ uújire na kʉri suusu! Mʉlʉʉngʉ uújire noo vaambirirya vaantʉ vaachwe.”
17 Masáare aya ya Yéesu yakeenera isi yoosi ya Yudéea na isi joosi ˆjiri mʉkaaya.

*Yéesu na Yoohá**ani** Mʉbatisá**aji***
*(Matá**ayo** 11:2-19)*

18 Vapooji va Yoohá**ani** Mʉbatisá**aji** vakamuwyiira masáare yoosi ˆyatʉmamwáa ni Yéesu. Yoohá**ani** akavaaniriira vapooji vaachwe vaviri,
19 akavatʉma kwa Yéesu Mweenevyoosi vakamuurye jei, “Eri, weewe noo ʉra ˆalʉʉswa ni valáali na mʉtwe ˆyookʉʉja bakʉ tʉwoojere wiingi?”
20 Vara vapooji ˆvakafike kʉri Yéesu, maa vakasea, “Yoohá**ani** Mʉbatisá**aji** atʉtúmire tukuurye, ‘Eri, weewe noo ʉra ˆalʉʉswa ni valáali na mʉtwe ˆwookʉʉja bakʉ tʉwoojere wiingi?’ ”
21 Mpiindi i’ira Yéesu ajáa ahorya vaantʉ ndwáala, na ʉlwíiri waavo. Vara ˆvajáa na mirimʉ mivi akavahorya, na vahoku ˆvari foo akavabweeyya voone.

22 Aho, maa Yéesu akavasea vara ˆvajáa vatúmirwe,
“Tamanyi mukamuwyiire Yoohá ani yoosi ˆmwiiyóniire na
ˆmuyatéiire. Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ˆvari
na ulóónda voojirulwa, vimatu vooteera, vaantu ˆvaakwya
voofufulwa na kei vakiva voovariyurirwa Masáare Maaja.*
23 Atalariwa ura si ˆari hitwahitwa sa niini.”
24 Vara vapooji va Yoohá ani ˆvakalooke, maa Yéesu akaanda
kuvawyiira vara vaantu masáare ya Yoohá ani yoosea,
“Ni che mwiitáa laanga kura isi ya ibaláángwii? Isaanga
ˆrooringiwaringiwa ni mpeho wuu?
25 Koon i si jeyyo, ni che mwiitáa laanga? Muuntu ˆiirwíikire
ingo ja iyoombe ikuulu wuu? Aka tuku, vaantu ˆviirwíikaa
ingo ja iyoombe ikuulu na ˆvari na kira kiintu ˆchabooha ni
nyuumbii ja kitemi viíkalaa.
26 Haaha ni che mwiitáa koo laanga? Ni muláali na mutwe
mwiitáa ko laanga wuu? Kikomi, noovawyiira ni kulookya
muláali na mutwe mwiitáa ko laanga.
27 Uhu noo masáare yaachwe ˆyaandikwa Masáarii ˆYari
Mpeho,
‘Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire,
yeeye kutengenesherya ari njira yaako.’✡”
28 Kei Yéesu akasea, “Ni vawyiira niise, kwa vaantu voosi
kusiina ˆari mukuulu kulookya Yoohá ani tuku. Maa kaa,
ura ˆari muduudiduudi Utemii wa Muluungu, noo mukuulu
kulookya Yoohá ani.”
29 Vaantu voosi, hamwi na vasaankan’yi kóodi vajáa va-
teera ayo masáare ya Yéesu. Vakaruma muryuungu ˆiímyaa
Muluungu ni muwoloki na avo noo vara ˆvajáa vabatisiwa ni
Yoohá ani.
30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro si vajáa
vabatisiwa ni Yoohá ani tuku. Voovo vajáa vasiita muryuungu
Muluungu ˆajáa aviimirya.
31 Aho, Yéesu akavasea, “Na che ndiri kiifwaanirirya
mbyaala ihi? Ni na che yiifwíine mbyaala ihi?
32 Mbyaala ihi yiifwíine na vasinga viíkyiire isóokwii de
vandookiisea,
‘Tavaváiire firíimbi,
nyuunyu baa bwiita tuku!
Taviímbiire nyiímbo ja usuungu,
nyuunyu baa rira tuku!’
33 Sa Yoohá ani Mubatisáaji uuja, si arijáa mukáate baa kei
si anywijáa diváai tuku, nyuunyu mukasea, ‘Atiite murimu
muvi!’

---

* **7:22** Mirimo ˆmyeene yooluusa aha, noo ira ˆyaluuswa ni Isáaya muláali na
mutwe. Mirimo iyo noo Masía ˆari tumama mpiindi ˆari kuuja. Laanga Isáaya 26:19;
29:18-19; 35:5-6; 61:1. ✡ **7:27** Laanga Maláaki 3:1.

34 Maa kaa, Mwaana wa Muuntu uuja, yoorya no nywa, nyuunyu mukasea, ‘Mulaangi uhu, mwaafu na mureevi, mare ya vasaankan’yi kóodi na vaduwalo.’
35 Baa neembe ni jeyyo, tooti ya Mululungu yiiyónekiirye kikomi ni ya uwoloki kwa vaana vaachwe voosi.”

Muuntu Muki Muvi Yoomuhaka Yésu Makuta

36 Siku imwi, Mufarisáayo umwi ˆasewáa Simóoni ajáa amuteengya Yéesu noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya na kaayii kwa uwo Mufarisáayo, maa akiikala kurya chákurya. 37 Haaha, aho múujii kujáa kwatiite muuntu muki umwi ˆajáa muvi. Uwo muuntu muki ˆakataange Yéesu amwaari yoorya chákurya kwa Mufarisáayo, akatoola chúpa ya iwye ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa ya iyoombe ikari.
38 ˆAkafike, akiima nyuma heehi na majeo ya Yéesu. Akaanda rira na miísoori yaachwe yandoowyiira majewii ya Yéesu, de indoomuhonola Yéesu na njwiiri jaachwe. Akatuuba sundira majeo ya Yéesu na akayahaka yara makuta.

39 Ura Mufarisáayo ˆajáa amutéengiirye Yéesu ˆakoone jeyyo, akaanda kiiririkana mutimii waachwe yoosea, “Ngaari uhu muuntu ni muláali na mutwe wa Ijuva, ngaari amányire uhu muuntu muki yoomukwaata ni jooli ˆari, na ngaari amányire ni muvi.”
40 Aho, maa Yéesu akamusea ura Mufarisáayo, “Simóoni, natiite isáare ˆnoosaaka nikuwyiire.” Ne akasea, “Mukiindya ngwyiira.”

41 Yéesu akasea, “Kwajáa kwatiite vaantu vaviri ˆvadaayiwáa noongwa ni muuntu umwi. Umwi adaayiwáa mpía ja dináari magana yasaano (500) na wiingi mpía ja dináari makumi yasaano (50).
42 Vaantu ava vajáa vasiindwa riha. Uwo ˆajáa avakopesha akavasea noongwa jaavo jasírire. Haaha ni arikwi kati ya ava vaviri ˆari mweenda kulookya mwiiwaachwe?”
43 Simóoni akasea, “Ni ura ˆasewa noongwa yaachwe nkuulu kulookya yasírire.” Yéesu akamusea, “Walámwiire kwa uwoloki.”
44 Aho, Yéesu akamulaanga ura muuntu muki, maa akamusea Simóoni, “Wamwiíne uhu muuntu muki? Niíngiire aha nyuumbii kwaako baa si wuumpíire maaji nooyye majeo yaani tuku, maa kaa, uhu muuntu muki oóyyiirye majeo yaani na miísoori yaachwe na aampónwiire majeo yaani na njwiiri jaachwe.
45 Weewe si waansúndiire mpiindi ˆwakuunuumbya tuku. Maa kaa, uhu keende ˆniíngiire aha si anareka kuunsuundira majeo yaani tuku.

46 Weewe sɨ waampákire makuta mutwii tʉkʉ, maa kaa, yeeye aampákire makuta ^yanyúkɨraa majewii yaanɨ.
47 Haaha nɨ kuwyɨɨra niise, kweenda kwaachwe nɨ kʉkúúlʉ sa ʉvɨ waachwe ^ʉrɨ foo wasírire. Maa kaa, ʉra ʉvɨ kiduudi ^wasírire, eenda kiduudi."
48 Aho, maa Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, "Ʉvɨ waako wasírire!"
49 Maa kaa, vara ^varijáa ne aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Ʉhʉ nɨ ani ^arɨ sea ʉvɨ wa mʉʉntʉ wasírire?"
50 Aho, Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, "Kuruma kwaako kwakʉhóniirye, tamanya na mwiikalo mʉʉja."

8

Vaantʉ Vaki ^Veene Vayeendan'yáa na Yéesu

1 Aya ^yakalooke, Yéesu ajáa akera njɨra na atweeráa na míijii na maturii ^yiísimiresimire kʉnʉ yoovariyʉla Masáare Maaja ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ. Na mpɨɨndɨ ijo nɨ na vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ ajáa.
2 Kei, nɨ hamwɨ ajáa na vaantʉ vaki vɨɨngɨ ^veene ajáa avaseyya mirimʉ mɨvɨ na vɨɨngɨ ^ajáa avahorya ndwáala jaavo. Na ʉmwɨ wa vaantʉ vaki avo nɨ Maríia Makɨdaléena, ^ajáa aseyyiwa mirimʉ mɨvɨ mufungatɨ,
3 Yooáana muki wa Kúusa mwiimiriri wa máari ja mʉtemi Heróode. Wɨɨngɨ nɨ Susáana na vɨɨngɨ ^varɨ foo. Vaantʉ vaki ava vatooláa máari jaavo kʉmwaambirirya Yéesu na vapooji vaachwe.

Lusímo lwa Mʉhaandi Mbeyʉ
(Matáayo 13:1-9; Maáriki 4:1-9)

4 Mpɨɨndɨ mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ^yiijiingáa fuma kɨra múuji, Yéesu akavavaɨra lusímo ʉlʉ,
5 "Mʉhaandi ʉmwɨ ajáa adoma noo haanda mbeyʉ jaachwe. Mpɨɨndɨ ^amyaaháa, mbeyʉ jimwi jikawyɨɨra njirii, jikalwaatwa na ndee jikʉʉja jikajirya.
6 Mbeyʉ jimwi jikawyɨɨra mwaalaliwyii. ^Jikamere, jikʉʉma sa viintʉ kʉjáa kusiina maaji.
7 Jimwi jikawyɨɨra haantʉ ^hajáa na miíwa. Miíwa ɨkakʉlan'ya hamwɨ na jira mbeyʉ, miíwa ɨkajivaa, maa jikadundumala.
8 Maa kaa, jimwi jikawyɨɨra salwii ^jiri na seve, jikamera, jikakʉla, jikavyaala maatʉkʉ vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100)." ^Akahʉmʉle kʉvawyɨɨra jeyyo, maa akasea na ngururu, "^Arɨ na matu yo teerera, nɨ ateere!"

Yéesu Yoovariyʉla Símo Jaachwe
(Matáayo 13:10-17; Maáriki 4:10-12)

9 Mpiindi kiduudi vapooji vaachwe vakamuurya, “Lusímo lwaako ni che loovariyula?”
10 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Muluungu, ivyo ni fuumbo. Maa kaa, vara si ^vari Utemii wa Muluungu, noovawyiira kwa símo, sa,
‘Kulaanga, valaange, baa koona tuku.
Na kuteera, vateere, baa taanga tuku.’✡

Yésu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi
(Matáayo 13:18-23; Maáriki 4:13-20)

11 Lusímo ulu uvariyuli waachwe ni uhu, mbeyu ni isáare ra Muluungu.
12 Mbeyu jira ^jawyiira njirii ni vara vaantu ^varitéeraa isáare ra Muluungu. Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikuuja, rikariseyya mitimii yaavo sa kari ji varume na valamuririwe tuku.
13 Mbeyu jira ^jawyiira mwaalaliwyii, ni vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Muluungu, maa vakarihokera na cheeru. Maa kaa, si riviingíraa mitimii tuku, sa viintu vasiina miriri yo rikwaata, kiikala vari noro kiduudi vii, na uturikiri ^uri kuuja sa rira isáare, varékaa kura kuruma kwaavo.
14 Mbeyu jira ^jawyiira miíwii, ni ja vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Muluungu. Maa kaa, ^vari tuuba kwiikala noro, raváwaa ni uhangaiki wa weeru, kukunguula máari na uláku wa viintu vya weeru, jeyyo, si vakúlaa tuku.
15 Na mbeyu jira ^jawyiira sevii, noo vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Muluungu. Vakariteengya na wuuja mitimii yaavo, vakarikwaatya, na kwa uyimiriryi mukuulu, vavyáalaa ndiiwa.

Lusímo lwa Kimuri
(Maáriki 4:21-25)

16 Kusiina muuntu ^akórereryaa kimuri, maa akavisa nyiingwii tuku, au akakiviika iruungwii ra kitáanda tuku. Kimuri ni kyaángwii kivíikwaa sa vaantu voosi ^vookiingira voone kiweeru.
17 Sa kira kiintu ^chaviswa, viikwa kiri kiweerwii, na kira ^chakunikirirwa, taangwa kiri.
18 Haaha teereri neeja masáare ayo ^noovawyiira. Ura ^ari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na ura ^asiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ^iiséaa ni nocho ari.”

Vanduu va Yésu na Íyo Waavo
(Matáayo 12:46-50; Maáriki 3:31-35)

19 Aho, nduu ya Yésu na íyo waavo vakuuja noo mulaanga Yésu, maa kaa, si vadaha seesa na haantu ^ajáa tuku, sa vaantu vajáa ^vamema maatuku vii.

✡ **8:10** Laanga Isáaya 6:9.

20 Aho, muuntu umwi akamusea Yéesu, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari weerwii, voosaaka vakoone.”

21 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Íyo wiitu na vanduu vaani ni vara voosi ˆvaritéeraa isáare ra Muluungu no rituuba.”

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii (Matáayo 8:23-27; Maáriki 4:35-41)

22 Siku imwi, Yéesu ajáa aambuka mashúwa na vapooji vaachwe, maa akavasea, “Hendi tufiriire na nyambuko ya iriva.” Aho, vakakwaata luyeendo.

23 Na mpiindi ˆvafiriráa, Yéesu akakwaatwa ni tulo, maa akanyeyya. Aho, ihúmbuuto ˆradalavadalaava rikaanda wuva, maa mashúwa ikaanda mema maaji, vakava viingiire iremii.

24 Vapooji vaachwe vakiita noo mwiinukya, vakatula isóso voosea, “Aai mukúlu! Aai mukúlu! Sira tiise!” Hara Yéesu akiinuka, akaridalavya rira ihúmbuuto na yara mapúunta. Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatuula tu.

25 Aho, akavuurya vapooji vaachwe, “Kuruma kwaanyu hai kuri?” Vapooji vaachwe vakahwaalala na vakakwaatwa ni woowa munumuunu, vaakiiyurya voosea, “De uhu ni ani, ˆmweene baa ihúmbuuto na maaji vyoomuteera?”

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Murimu Muvi (Matáayo 8:28-34; Maáriki 5:1-20)

26 Yéesu na vapooji vaachwe vakafiriira na nyambuko ya iriva ra Galiláaya, vakafika isi ya Vageráasi ˆiri mbarimbari ya iriva.

27 Yéesu ˆakakiime vii hara mashúwii, maa akalumana na muuntu umwi ˆari na mirimu mivi. Kwa mpiindi nkuulu uhu muuntu si iivíkiraa ingo tuku, baa kei si iikaláa kaayii tuku ni mbiríírii vii iikaláa.

28 Uwo muuntu ˆakamoone Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, akatulatuula isóso, yoosea, “Che woosaaka kuri niini, weewe Yéesu, Mwaana wa Muluungu ˆAri Mweerimweeri? Nookuloomba, kuunturikirya tuku.”

29 Aluusa jeyyo, sa Yéesu ajáa iiséire iyo mirimu mivi yi-isunke kuri uwo muuntu. Íyo mirimu mivi, ijáa yamuturikirya maatuku vii. Vaantu vamuyeekeráa nyuumbii na vamuchuungáa na minyololo mikonwii na mawulwii, maa kaa, yeeye adumuladumuláa, na iyo mirimu mivi yamutwaaláa na isi ya ibaláángwii.

30 Haaha, maa Yéesu akuuyurya, “Irina raako noo ani?” Ukasea, “Irina raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo,” sa ni mirimu mivi ˆiri foo ijáa yamwiingira.

31 Aho ira mirimu mivi ikiilomboola maatuku vii kuri Yéesu, kari iikibirye na Ntarii tuku.

32 Haaha mpiindi ijo, heehi na aho haantu kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ˆjooriisha mbarimbari ya luulu. Ira mirimu mivi ikiilomboola kuri Yéesu, yoosea, “Kalaama turekere, tukajiingire jira nkaamba.” Ne akiirekera.

33 Ira mirimu mivi ikafuma kwa ura muuntu, maa ikiita kiingira jira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikaburukira na irivii na nkaamba joosi vuu jikakwya.

34 Varíisi va jira nkaamba ˆvakoone jeyyo, vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa mawundii na múujii.

35 Vaantu vakadoma noo laanga masáare ˆmeene yajáa yafúmiire. ˆVakafike kuri Yéesu, vakamoona ura muuntu ˆajáa aséyyiiwe mirimu mivi, iíkyiire mawulwii ya Yéesu, iivíkiire ingo, ari na miryuungu yaachwe! Vakoofa maatuku vii.

36 Na vara ˆvajáa voona, vakavawyiira vaantu viingi ˆvyeene ura muuntu ˆajáa na mirimu mivi ahoriwa ni Yéesu.

37 Vaantu voosi va isi ya Vageráasi na isi ˆjariingirira, vakakwaatwa ni woowa munumuunu, maa voosi vakamuloomba Yéesu alooke aho meevo. Aho, maa Yéesu akaambuka mashúwa, akahinduka.

38 Haaha de Yéesu alooke, ura muuntu ˆajáa aséyyiiwe mirimu mivi akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu. Maa kaa, Yéesu akamusiitira, yoosea,

39 “Hinduka na meenyu, ukavawyiire vaantu ˆvyeene Muluungu akutúmamiire masáare makuulu.” Aho, ura muuntu akiitamanyirya, akitookaarya múujii waachwe woosi masáare makuulu ˆmeene Yéesu ajáa amutúmamiire.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Muki na Yoomufufula Muhíínja (Matáayo 9:18-26; Maáriki 5:21-43)

40 Haaha Yéesu ˆakahinduke na nyambuko ya iriva ra Galiláaya, akateengiwa ni mpuka nkuulu ya vaantu ˆvamuwoojeráa.

41 Aho, akuuja muuntu umwi irina raachwe Yaíiro. Uhu ni mulongooli wa sinagóogi ajáa. Akawya majewii ya Yéesu yoomuloomba atamanye na kaayii kwaachwe.

42 Uko kaayii kwaachwe muhíínja waachwe wa mpeke wa myaaka ikimi na iviri ajáa aséngeriire kukwya.

Kati ˆadomáa na kwa Yaíiro, mpuka nkuulu ya vaantu ikava yoomufiinda.

43 Aho, kujáa kwatiite muuntu muki ˆajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na iviri. [Yeeye ajáa amala máari jaachwe joosi vuu kwa vaanga,] baa kusiina yoyoosi ˆadaha muhorya tuku.

44 Úra muuntu muki akamutuuba Yéesu kunu nyuma, maa akasaasya mukáwo wa nkáancho yaachwe. Hahara, sakami ikadeen'ya.

45 Aho, Yéesu akuurya, "Ni ani aansáasiirye?" Vaantu voosi ˆvakasiite, maa Peéteri akamusea, "Aai mukúlu, ihi mpuka ya vaantu yoosi yookufiinda na vookiifenyenkererya!"

46 Maa kaa, Yéesu akasea, "Kwatiite muuntu ˆaansáasiirye, sa kwatiite ngururu jo horya muuntu ˆjaanfúmire."

47 Úra muuntu muki ˆakataange si ari daha kwiivisa tuku, akiiturirya, kunu yootetema* ni woowa, maa akachwaama mbere ya Yéesu. Aho, akaluusa mbere ja vaantu voosi ˆcheene kimubwéeyyiirye amusaasye Yéesu na ˆvyeene ahóriiwe hahara.

48 Aho, maa re Yéesu akamusea, "Muhíínja waani, kuruma kwaako kwakuhóriirye. Tamanya na mwiikalo muuja!"

49 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yooluusika, akuuja muuntu fuma kaayii kwa Yaíiro, maa akamusea, "Muhíínja waako awúliire. Aai reka tuuba kumujuuwa Mukiindya."

50 Maa kaa, Yéesu ˆakateere jeyyo, akamusea Yaíiro, "Kwiitweetya tuku, ruma vii, muhíínja waako hola ari."

51 Yéesu ˆakafike kaayii kwa Yaíiro, akavakaan'ya vaantu viingi kwiingira hamwi ne na nyuumbii, maa kaa, ˆveene iingira novo ni vala Peéteri, Yooháani, Yaakúupu, na taáta na íyo waala ura muhíínja.

52 Mpiindi ijo vaantu voosi variráa no myaa sa ura muhíínja. Maa kaa, Yéesu akavasea, "Reki kuriira! Muhíínja si awúliire tuku, ni anyéyyiirye vii."

53 Vaantu ˆvajáa aho, vakaanda kumuseka na heenchu, sa vajáa vatáangire ura muhíínja akwíire.

54 Aho, Yéesu akamukwaata mukono ura muhíínja, maa akamusea na ngururu, "Musinga, inuka!"

55 Hahara, mutima waachwe ukamuhindukira, ne akiinuka chaangu. Yéesu akavasea vara vaantu vamuheere chóorya ura muhíínja arye.

56 Taáta na íyo waala ura muhíínja vakahwaalala maatuku vii. Maa kaa, Yéesu akavakaan'ya kari valuuse kuri muuntu yoyoosi yara ˆyajáa yafúmiire tuku.

9

Yéesu Yoovatuma Vatumwi Vaachwe Ikimi na Vaviri (Matáayo 10:5-15; Maáriki 6:7-13)

* **8:47** ***yootetema:*** Uhu muuntu muki atetemáa, sa iiseáa amubweeyyirye Yéesu ave na njeo baa kei ajáa awúnire Miiro ya Vayahúudi. Sa kwa Vayahúudi muuntu muki kufuma sakami, kwabweeyyáa ave na njeo. Na si yasaakwáa asaangire na vaantu viingi tuku.

1 Yéesu akavajiinga vatumwi vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera ngururu na wiimiriri wo kibirya mirimu mivi no horya ndwáala.
2 Aho, akavatuma vakavavariyurire vaantu Utemi wa Muluungu na vavahorye valwíiri.
3 Akavasea, "Kati ˆmookera njira, sumuli muriwa tuku, baa nkome tuku, mufuko tuku, chóorya tuku, mpía tuku baa na nkáancho iviri tuku.
4 Kaaya ˆng'eene muri teengiwa, ikali haaho fuuru siku ˆmuri looka múuji uwo.
5 Koonи kaaya yoyoosi vasíitire kuvateengya, mpiindi ˆmoolooka, ikonkomi marури majewii yaanyu, koonekya uvi waavo."
6 Aho, vara vatumwi vaachwe vakadoma, vakava vootweera ituri iri fuuru rira kunu voovavariyurira vaantu Masáare Maaja no vahorya valwíiri kira haantu.

Inkwya ya Yooháani Mubatisáaji
(Matáayo 14:1-12; Maáriki 6:14-29)

7 Haaha, mutemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare yoosi ˆyatumamwáa ni Yéesu, akoolololokera sa vamwi va vaantu vaseáa ni Yooháani Mubatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii.
8 Kei, vaantu vamwi vaseáa ni Elíamuláali na mutwe wa Ijuva afúmiire na vamwi vaséaa ni umwi wa valáali na mutwe wa kali afúfukire.
9 Maa kaa, Heróode akasea, "Yooháani namudumula mutwe. Ha uhu ˆnooteera masáare yaachwe ni ani?"✡ Heróode akava na mpiima yo moona Yéesu.

Yéesu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano
(Matáayo 14:13-21; Maáriki 6:30-44; Yooháani 6:1-14)

10 Vatumwi va Yéesu ˆvakahindуke, vakamuwyiira viintu vyoosi ˆvatúmamire. Aho, akadoman'ya novo, maa vakiinuka vooveene fuuru iturii rimwi ˆraséwaa Besaída.
11 Maa kaa, mpuka ya vaantu ˆvakataange na haantu Yéesu ˆajáa atámiinye, maa vakamutuuba. Yéesu akavateengya, maa akaanda vakiindya masáare ya Utemi wa Muluungu no vahorya valwíiri ˆveene vasaakáa horiwa.
12 Mpiindi ja kyuulwa ˆjikafike, vatumwi vaachwe ikimi na vaviri vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, "Aai, varekere vaantu vakiiwurire vyóorya na vakiisaakire viláalo uko mawundii na maturii sa aha haantu ˆturi ni kuli na kaaya ja vaantu."
13 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Vaheeri nyuunyu chóorya." Maa vakamusea, "Tusiina chóorya tuku. Aha imwaari mikáate

✡ **9:9** Laanga Maáriki 6:14-29.

isaano na soompa iviri vii. Ni saaka wiise tukavawurire vaantu voosi ava chóorya wuu?"

14 Aho, kujáa kwatiite vaantu valume* ja mayana yasaano (5,000).

Yéesu akavasea vapooji, "Viikaryi vaantu vitoonge vya vaantu makumi yasaanosaano (50)."

15 Novo vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa vaséirwe, vakavi-ikarya vaantu voosi.

16 Aho, Yéesu akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviri. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii yoomuduumba Muluungu. Akabendulabendula, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu.

17 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendu ya mikáate, vakamemya vikápu ikimi na viviri.

Peéteri Yooruma Yéesu noo Masía (Matáayo 16:13-19; Maáriki 8:27-29)

18 Siku imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa viikera kijiraawa. Yéesu amuloombáa Muluungu. Uko Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, "Eri, vaantu vaséaa niini ndiri ani?"

19 Novo vakamusea, "Vamwi vaséaa weewe uri Yooháani Mubatisáaji, viingi vaséaa uri Elía muláali na mutwe wa Iguva, na viingi vaséaa uri umwi wa valáali na mutwe va Iguva va kali ˆafúfukire."

20 Aho, maa akavuurya, "Ha nyuunyu, mwaséaa niini ndiri ani?" Peéteri akamusea, "Weewe noo Masía wa Muluungu!"

21 Maa Yéesu akavakaan'ya yoosea, "Kari muwyiira muuntu yoyoosi isáare iri tuku."

Yéesu Yoolusikira Inkwya na Kufufuka Kwaachwe (Matáayo 16:20-28; Maáriki 8:31-9:1)

22 Kei akavasea, "Mwaana wa Muuntu, ni mpaka aturikiriwe munumuunu, kei asiitwe ni vawosi, vakúúlu va veeneisi va Iguva na vakiindya va Miiro, na uulawe. Maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari."

Lukemero lo Kuva Mupooji wa Yéesu

23 Kei akavawyiira voosi yoovasea, "Kooni muuntu yoyoosi yoosaaka aantuube ni mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe✡ kira siiku, aantuube.

24 Sa muuntu yoyoosi ˆyoosaaka hon'ya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ˆyookiitaaha nkaasu yaachwe sa niini uwo kiihon'ya ari.

25 Kwatiite kunáálo che muuntu kuturya weeru yoosi, maa kaa, ataahe nkaasu yaachwe?

---

* **9:14** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆvaarya iyo mikáate na soompa. ✡ **9:23** Laanga Lúka 14:27.

26 Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi aanyónɨɨre soni nɨɨnɨ na masáare yaanɨ, baa Mwaana wa Mʉʉntʉ moonera arɨ soni, mpɨɨndɨ ˆakuújire na nkongojima ya Taáta na mirimʉ miija.

27 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, vamwaarɨ vɨɨngɨ viímire aha, sɨ varɨ kukwya tʉkʉ mpaka vʉʉyone Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ!"

Yéesu Yoovalandʉka Buuwo
(Matáayo 17:1-8; Maáriki 9:2-8)

28 Ja sikʉ inaanɨ jei ˆjikalooke keende Yéesu ˆalʉʉsa ayo masáare, Yéesu akaambʉkan'ya na vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani na luulwii noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ.

29 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆamʉloombáa Mʉlʉʉngʉ, buuwo yaachwe ɨkavalandʉka, ɨngo jaachwe jikava njerʉ chwee, mpaka jindoolavalava.

30 Koonka, vaantʉ valʉme vavɨrɨ vakafʉmɨra maa vakaanda lʉʉsɨka ne. Novo nɨ vala Mʉsa na Elía vajáa.

31 Vajáa voonekana na nkongojima ya kurumwii na valʉʉsɨkáa na Yéesu ˆvyeene arɨ kiiman'ya mʉrɨmo wa Mʉlʉʉngʉ kwa inkwya yaachwe ʉko Yerusaléemu.

32 Mpɨɨndɨ ijo, Peéteri na vara vatumwi viivaachwe vajáa vanyéyyiirye fúti. ˆVakiinʉke, vakamoona Yéesu na nkongojima yaachwe. Na kei vakoona vaantʉ vavɨrɨ vajáa viímire ne.

33 Na kati vara vaantʉ vavɨrɨ ˆviinʉkáa fuma kʉrɨ Yéesu, maa Peéteri akamʉsea Yéesu, "Aaɨ mʉkúlʉ, vyabooha tʉveere haaha aha. Tʉjeenge vivaanda vitatʉ, kɨmwɨ chaako, kɨmwɨ cha Mʉsa na kɨmwɨ cha Elía." Peéteri alʉʉsa jeyyo maa kaa, sɨ ataangáa kɨra ˆyoolʉʉsa tʉkʉ.

34 Na viintʉ Peéteri ˆajáa akaarɨ yoolʉʉsɨka jeyyo, ichu rɨkafʉmɨra, maa rɨkavawɨɨkɨra. Aho, vakoofa maatʉkʉ vii.

35 Sawúti ɨkafuma aho ichwii, yoosea, "Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ. Yeeye namʉsaawʉla. Mʉteereri yeeye."

36 Na ɨyo sawúti ˆɨkalooke, Yéesu akoónekana arɨ yeemweene. Vapooji vaachwe sɨ vamuwyɨɨra mʉʉntʉ yoyoosi masáare aya ˆvajáa vɨɨne sikʉ ijo tʉkʉ.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉtavana ˆArɨ na Murimʉ Mʉvɨ
(Matáayo 17:14-18; Maáriki 9:14-27)

37 Lomʉtóondo yaachwe mpɨɨndɨ ˆvagiritáa fuma luulwii, vakalʉmana na mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ.

38 Aho, ʉmwɨ wa vaantʉ va ɨyo mpuka akalʉʉsɨka na ngururu yoosea, "Mukiindya, nookʉloomba ʉmʉlaange mʉtavana waanɨ, yeeye noo mwaana waanɨ wa mpeke.

39 Yeeye atɨɨte murimʉ mʉvɨ ˆwamʉtáavityaa akaanda tʉla isóso mʉnʉmʉʉnʉ. Kei, wamusíngisyasingiisyaa akawya na ɨsɨ ja arɨ na kiinkwiisha, maa de ɨndootuumpa ifulo mʉlomwii. Ʉhʉ murimʉ mʉvɨ wamutúrikiryaa mʉnʉmʉʉnʉ, wamʉrékaa kiduudi vii.

40 Navalóombire vapooji vaako vuukibirye ~~u~~hu murim~~u~~
m~~u~~v~~i~~, maa kaa, vasíindirwe."
41 Yéesu akavasea, "Aka! Ihi mbyaala s~~i~~ ˆirúmaa, na
ˆyaki~~i~~kana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na
n~~i~~vayimirirye mpaka naadi? Hoon~~i~~ m~~u~~reete m~~u~~tavana
waako na aha!"
42 Kati ~~u~~ra m~~u~~tavana ˆasesáa na kwa Yéesu, murim~~u~~ m~~u~~v~~i~~
~~u~~kam~~u~~vayya na ~~i~~s~~i~~, maa ~~u~~kam~~u~~kwaatya kiinkwiisha. Aho,
Yéesu ak~~uu~~yamirirya ~~u~~ra murim~~u~~ m~~u~~v~~i~~, akam~~u~~horya ~~u~~ra
m~~u~~tavana, maa akam~~u~~h~~i~~nd~~u~~la na k~~u~~r~~i~~ taáta waavo.
43 Vaant~~u~~ voosi vakat~~u~~l~~u~~vala maat~~u~~k~~u~~ vii koona ~~u~~k~~u~~úl~~u~~ wa
M~~u~~l~~uu~~ng~~u~~.

Yéesu Yool~~uu~~s~~i~~k~~i~~ra Kei Inkwya na ~~Ufu~~fú~~u~~ko Waachwe
(Matáayo 17:22-23; Maáriki 9:30-32)

Mp~~ii~~nd~~i~~ vaant~~u~~ ˆvajáa vakaar~~i~~ vahwáal~~ii~~re sa yoosi Yéesu
ˆajáa abwéeyyiirye, maa akavasea vapooji vaachwe,
44 "Teereri neeja aya ˆnoosaaka n~~i~~vawy~~ii~~re. Mwaana wa
M~~uu~~nt~~u~~ valand~~u~~kwa ar~~i~~ na v~~ii~~kwa ar~~i~~ m~~i~~konwii ya vaant~~u~~."
45 Maa kaa, vapooji vaachwe s~~i~~ vataanga ~~u~~variyuli wa
masáare yara t~~u~~k~~u~~. Masáare aya yajáa yiivisa kwaavo sa
vad~~ii~~re taanga. Kei voofáa kumuurya.

Ani n~~i~~ M~~u~~k~~uú~~l~~u~~
(Matáayo 18:1-5; Maáriki 9:33-37)

46 Haaha k~~u~~kava na nkaani kwa vapooji va Yéesu n~~i~~ ani
ar~~uu~~va m~~u~~k~~uú~~l~~u~~ kati yaavo voosi.
47 Maa kaa, Yéesu ˆakataange miiririkano yaavo,
akamwaan~~i~~r~~i~~ra musinga muduudi, maa akamwiimya heehi
ne.
48 Aho, maa akavasea, "M~~uu~~nt~~u~~ yoyoosi ˆar~~i~~ m~~u~~teengya
musinga ja ~~u~~h~~u~~ sa irina raan~~i~~, k~~u~~va ar~~i~~ aant~~é~~engiirye n~~ii~~n~~i~~.
Kei, yoyoosi ˆar~~i~~ k~~uu~~nteengya n~~ii~~n~~i~~, k~~u~~va ar~~i~~ am~~u~~t~~é~~engiirye
M~~u~~l~~uu~~ng~~u~~, na yeeye aant~~u~~ma. Sa ~~u~~ra ˆar~~i~~ mudúúdi kufuma
k~~u~~r~~i~~ nyuunyu noo m~~u~~k~~uú~~l~~u~~ k~~u~~lookya voosi."

Kutumia Irina ra Yéesu
(Maáriki 9:38-40)

49 Yooháani akam~~u~~sea Yéesu, "M~~u~~k~~ú~~l~~u~~, tamw~~ii~~ne m~~uu~~nt~~u~~
yookibirya mirim~~u~~ m~~i~~v~~i~~ kwa irina raako, maa t~~u~~kam~~u~~kaan'ya
sa viint~~u~~ s~~i~~ ar~~i~~ hamw~~i~~ na suusu."
50 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Kar~~i~~ m~~u~~m~~u~~k~~á~~an'yaa t~~u~~k~~u~~, sa
ˆmweene s~~i~~ yoovak~~ii~~kana nyuunyu, n~~i~~ hamw~~i~~ ar~~i~~ na nyu-
unyu."

Vasamaría Voosiita K~~u~~m~~u~~teengya Yéesu

51 Sik~~u~~ ja Yéesu jo s~~u~~m~~u~~lwa na kurumwii ˆjikasengerere,
maa yeeye akawolola kisho chaachwe yoodoma na
Yerusaléemu.

52 Yeeye akatuma vaantu valongoole na iturii rimwi ra isi ya
Samaría sa vakiimye neeja haantu ^ari fikira.
53 Maa kaa, vaantu va iro ituri vakasiita kumuteengya sa
viintu aleáa na Yerusaléemu.
54 Vapooji vaachwe, noo kusea vala Yaakúupu na Yoohá ani,
^vakoone jeyyo, maa vakamusea, "Aai mukúlu, tuloombe
mooto ukiime fuma kurumwii sa uvamale wuu [ja ^vyeene
Elía abweeyya]?"✡
55 Maa kaa, Yéesu akavavalanduki ra, akavadalavya
56 [yoosea, nyuunyu si musmányire ni vaantu ^vari jooli muri
tuku]. Aho, maa vakatamanya na iturii riingi.

Kooni Muuntu Yoosaaka Kumutuuba Yéesu Kikomi
(Matáayo 8:19-22)

57 Kati Yéesu na vapooji vaachwe ^vajáa luyeendwii, maa
muuntu umwi akamusea, "Kukutuuba ndiri na haantu ho-
hoosi ^uri doma."
58 Yéesu akamusea, "Muunju jatiite viláalo mpáángii, na ndee
jatiite vivururu, maa kaa, Mwaana wa Muuntu asiina baa ho
laarya mutwe waachwe vii tuku."
59 Aho, Yéesu akamusea muuntu wiingi ^ajáa aho, "Ntu-
uba." Maa kaa, ura muuntu akamusea, "Aai mukúlu, reka ta
nkataahe taáta wiitu."
60 Yéesu akamusea, "Reka vaantu ^vaakwya vataahe vaantu
^vaakwya viivaavo, maa kaa, weewe doma ukavariyule Utemi
wa Muluungu."
61 Muuntu wiingi akamusea Yéesu, "Aai mukúlu, kukutuuba
ndiri, maa kaa, reka ta nkavasee vaantu va kaayii kwaani
nasúukiirye."
62 Maa kaa, Yéesu akamusea, "Kooni muuntu yoyoosi aándire
rima, maa kei indoolaanga kiri nyuma, uwo si asaakwa Utemii
wa Muluungu tuku."

10

Yéesu Yoovatuma Vapooji Makumi Mufungati na Vaviri

1 Ayo ^yakalooke, Yéesu Mweenevyoosi akavasaawula
vapooji viingi makumi mufungati na vaviri (72), maa
akavatuma vaviriviri. Voovo vakalongoola na kira múuji
na kira haantu ^asaakáa tamanya yeeye mweeneevyo.
2 Yéesu akavasea, "Viintu vyo chwa ni foo viri, maa kaa,
vachwi ni vake. Sa jeyyo, muloombi Mweenevyoosi wo chwa,
atume vachwi, na iwundii raachwe ro chwa.
3 Haaha tamanyi, na mutaange ni vatuma niise nyuunyu ja
vaana va muundi kati na kati ya mbuuji.

✡ **9:54** Laanga 2 Vatemi 1:10, 12, 14.

4 Sumuli mpía tuku, mufuko wo kiinjira tuku, baa viráatu vya kaviri tuku. Mpiindi ˆmuri njirii, kari mundoololoosha ko luumbya vaantu tuku.
5 Nyuumba yoyoosi ˆmuri kiingira, valuumbyi jei, 'Mwiikalo muuja uve nyuumbii ihi!'
6 Koonи mwiikalo muuja uri na mweenenyuumba, mwiikalo waanyu muuja kiikala uri ne. Maa kaa, koonи mweenenyuumba si yoovahokera na mwiikalo muuja, mwiikalo waanyu muuja hinduka uri na kuri nyuunyu.
7 Ikali nyuumba yiiyo imwi, kunu moorya no nywa kira ˆcheene mooheewa. Sa mutumami iima neeja kurihwa mariho yaachwe. Kusaamasaama fuma nyuumba ihi fuuru ira tuku.
8 Koonи mwiíngiire múuji umwi na vaantu va múuji uwo vavateengiirye na cheeru, iryi vyóorya ˆviri viikwa mbere yaanyu.
9 Valwíiri ˆvari múujii uwo vahoryi na muvasee, 'Utemi wa Muluungu wafíkire kuri nyuunyu.'
10 Maa kaa, múuji wowoosi ˆmuri kiingira maa vasiite kuvateengya, looki, na mutamanye na njirii ja uwo múuji musee jei,
11 'Baa maruri ya múuji waanyu ˆmeene yanámatiire majewii yiiswi, tayakónkomire,* kuvaluma kutu uvi waanyu. Maa kaa, taangi Utemi wa Muluungu wafíkire kuri nyuunyu.'
12 Ni vawyiira niise, siku iyo, kuva viri pwee kwa múuji wa Sodóoma kulookya múuji uwo.✡

Marema kwa Míiji ˆIri Siita Valanduka
(Matáayo 11:20-24)

13 Mpolai múuji wa Korasíini! Mpolai ituri ra Besaída! Sa ngaari myuujíisa ˆyatúmamirwe kwaanyu, ngaari yatumamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni, ngaari vamuvalandukira Muluungu kali vii, ko kiivikira magunía no kiihaka mavu.
14 Maa kaa, siku ira yo lamurirwa vaantu voosi, kuva iri pwee kwa vaantu va míiji ya Tíiro na Sidóoni kulookya nyuunyu.
15 Naanyu vaantu va múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinulwa muri fuuru kurumwii wuu? Aka tuku! Kiimiriwa muri fuuru Ntarii.
16 Muuntu ˆavatéereraa nyuunyu, aantéereraa niini. Na ˆavasíitaa nyuunyu, aansíitaa niini. Kei muuntu ˆaansíitaa niini, amusíitaa Muluungu na yeeye aantuma."

Vapooji Makumi Mufungati na Vaviri Voohinduka

---

* **10:11** ***tayakónkomire:*** Laanga ***konkoma maruri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **10:12** Laanga Ncholo 19:1-29.

17 Vara vapooji makumi mufungati na vaviri (72) ^vakahindúke, vakamuwyiira Yéesu na cheeru voosea, "Aai mukúlu, baa mirimu mivi tookiikibirya kwa irina raako na yootuteera!"

18 Yéesu akavasea, "Nijáa naroonáa Irimu roohangalamuka fuma kurumwii ja lulávo.

19 Laangi, navahíire wiimiriri mweeri ya ura muvi kwa kira kiintu. Kwa ngururu ijo, lwaata mweende njoka na ingi, kei kusiina kiintu ^kiri vatamikya tuku.

20 Baa neembe ni jeyyo, kuvyeendi sa viintu mirimu mivi yoovateera tuku, maa kaa, vyeendi sa viintu marina yaanyu yaándikirwe kurumwii."

Yéesu Yoova na Cheeru (Matáayo 11:25-27; 13:16-17)

21 Mpiindi i'ira, Yéesu kunu avyeéndire munumuunu kwa ngururu ja Mutima Muuja, maa akasea, "Nookuduumba ee Taáta, Mweenevyoosi wa kurumu na isi, sa masáare aya uvavisa vara ^vari na tooti na miryuungu, maa kaa, ukavakunukurira vadúúdi. Kikomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mutima."

22 Kei akasea, "Taáta waani aankwáatiirye viintu vyoosi. ^Mweene amumányire Mwaana ni Taáta vii. Kusiina wiingi tuku. Kei ^mweene amumányire Taáta ni Mwaana vii, na muuntu yoyoosi ^mweene Mwaana ari saaka kumukunukurira."

23 Aho, Yéesu akavavalanduki ra vapooji vaachwe, akaluusika na vooveene vii kijiraawii, akavasea, "Yatalariwa miiso aya ^yookoona masáare aya!

24 Ni vawyiira niise, valáali na mutwe ^vari foo na vatemi vajáa vatiite mpiima yo koona aya ^mookoona nyuunyu, maa kaa, si vayoona tuku. Kei, vajáa vatiite mpiima yo teera ^meene mooteera nyuunyu, maa kaa, si vayateera tuku."

Lusímo lwa Musamaría Muuja

25 Mpiindi ijo, mukiindya wa Miiro ya Muluungu akiima, maa akamuurya Yéesu ko muyera, akasea, "Mukiindya, che ndiri bweeyya sa mpokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero?"

26 Yéesu akamusea, "Miiro ya Muluungu jooli yaluusa? Che usómaa weewe aho?"

27 Ura mukiindya wa Miiro akamusea Yéesu, "Vyaandikwa jei, 'Mweende IJUVA Muluungu waako, na mutima waako woosi, na nkaasu yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, na muryuungu waako woosi.'✡ Kei, 'Umweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo.'✡"

✡ **10:27** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:5. ✡ **10:27** Laanga Valáawi 19:18.

28 Yéesu akamʉsea, “Wuúyiirye vyoovyo, bweeyya jeyyo, naawe turya ʉrɨ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.”

29 Ʉra mukiindya wa Miiro asaakáa kiiyonekya kɨkomi ye-eye nɨ mʉwoloki. Sa jeyyo akamuurya Yéesu kei yoosea, “Ha mwiiwaanɨ nɨ ani?”

30 Yéesu akamʉsea, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ agiritáa fuma Yerusaléemu yoodoma na múujii wa Yeríiko. Njirii akakɨɨmɨrɨrwa nɨ viívi. Vakamufumya ɨngo jaachwe, vakamʉvaa mpaka vakamʉtamikya, vakamʉreka aséngeriire kukwya.

31 Haaha ɨkava ja baháati, mweeneɨsɨ ʉmwɨ wa Ijʉva alookáa na ɨra njɨra. ˆAkamoone, akakengeeja na ivarwii, maa aki-ilookera.

32 Viivyo, Mʉláawi ʉmwɨ ne alookáa na aho. ˆAkamoone ʉra mʉʉntʉ ˆajáa atámikiiwe, ne akakengeeja nɨ ivarwii, maa akiilookera.

33 Maa kaa, Mʉsamaría ʉmwɨ ne akeráa njɨra, akatweera na ɨra njɨra. ˆAkamoone ʉra mʉʉntʉ ˆajáa atámikiiwe, maa akamoonera mbavariri.

34 Akamʉseeserera, akamooyya njʉʉma jaachwe na diváai, maa akamʉhaka makuta. Akajichuunga njʉʉma jaachwe na ntaamɨ, maa akamwaambukya ndákwii yaachwe. Aho, akamʉtwaala fʉʉrʉ nyuumbii ya vayeni na akava yoomʉlaangirirya.

35 Sikʉ ya kavɨrɨ yaachwe, akatoola mpía ja dináari ivɨrɨ, akamʉheera mweenenyuumba ya vayeni, maa akamʉsea, ‘Mʉlaangirirye ʉhʉ mʉʉntʉ. Koonɨ iji jasírire na woóngeriirye mpía jɨɨngɨ so mʉlawurya, ˆndɨrɨ hɨndʉka kʉrɨha ndɨrɨ.’ ”

36 Aho, maa Yéesu akamuurya ʉra mukiindya wa Miiro, “Kati ya ava vatatʉ nɨ ani noo mwiiwaachwe† wa ʉra mʉʉntʉ ˆajáa akɨɨmɨrɨrwa akatamikiwa nɨ viívi?”

37 Ʉra mukiindya wa Miiro akasea, “Nɨ ʉra ˆamʉlaanga na riiso ra wʉʉja.” Aho, maa Yéesu akamʉsea, “Doma, naawe ʉkabweeyye viivyo.”

Yéesu Kaayii Kwaala Maárita na Maríia

38 Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njɨra, maa vakɨɨngɨra iturii rɨmwɨ. Aho, maa mʉʉntʉ muki ʉmwɨ ˆasewáa Maárita akamʉteengya na kaayii kwaachwe.

39 Maárita ajáa atɨɨte mudúúdi waachwe ˆasewáa Maríia. Yeeye ajáa iikala mawulwii ya Yéesu Mweenevyoosi kʉnʉ yoomʉteerera.

---

† **10:36** ***mwiiwaachwe:*** Aha Yéesu sɨ alʉʉsa isáare mwiiwaako ja mʉʉntʉ ˆiíkalaa heehi ne tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, Yéesu asea mwiiwaachwe, isáare iwarɨwarɨ. Sa jeyyo, mustáarii ʉhʉ, ***mwiiwaachwe***nɨ baa Mʉsamaría, mʉʉntʉ wa nkolo ˆyasʉʉlwasʉʉlwa nɨ Vayahúudi.

40 Maa kaa, Maárita ajuuwikáa na mirimo ˆiri foo yo muteengya muyeni. Sa jeyyo, akadoma na kuri Yéesu, maa akamusea, “Mweenevyoosi, si wookoona ni vyaviiha viintu uhu mudúúdi waani ˆyookuundekera mirimo yoosi niimweene tuku wuu? Haaha muwyiire aanyambire.”

41 Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi akamusea, “Maárita, Maárita, sa che woojuuwika na wookoofa sa viintu ˆviri foo?

42 Kiintu ˆchoosaakwa ni kimudu vii. Maríia asáawiire kiintu ˆchabooha, na kusiina muuntu ˆari daha kukiseyya kuri yeeye tuku.”

11

Yéesu Yookiindya Kumuloomba Muluungu
(Matáayo 6:9-13; 7:7-11)

1 Siku imwi, Yéesu ajáa haantu hamwi yoomuloomba Muluungu. ˆAkahumule, maa umwi wa vatumwi vaachwe akamusea, “Aai mukúlu, tukiindye baa suusu kumuloomba Muluungu ja viintu Yooháani Mubatisáaji ˆavakiindya vatumwi vaachwe.”

2 Yéesu akavasea, “Mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, muluuse jei,

‘Taáta [wiitu wa kurumwii,]
irina raako ribweeyyiriwe nkongojima,
utemi waako wuuje.
[ˆMeene woosaaka yatumamwe aha weerwii,
yatumamwe ja ˆvyeene yatúmamwaa uko kurumwii.]
3 Utuheere chóorya chiitu cha kira siiku.
4 Utusee uvi wiitu wasírire,
ja ˆvyeene suusu tavaséaa vara ˆvatuhonerya uvi waavo wasírire.
Kuturekera twiingire na mutehwii tuku,
[maa kaa, utulamurirye na ura Muvi.]’ ”

5 Aho, maa Yéesu akavasea, “Hooni iririkani, koon umwi waanyu adómire na kwa kijeengi chaachwe nuuchiku kati, maa amusee kijeengi chaachwe, ‘Aai kijeengi, hooni nkopesha mikáate itatu.

6 Amwaari kijeengi chaani yookera njira alúumbiirye uchiku uhu, na niini nsiina kiintu cho muheera tuku.’

7 Maa kaa, ura ˆari nyuumbii amusee, ‘Reka kuunjuuwa, nachúungire muryaango! Kei, niini na vaana vaani tahámwiire laala. Si ndiri kiinuka nikuheere chóorya tuku.’

8 Ni vawyiira niise, koon muuntu uwo atúubire loomba, kijeengi chaachwe kiinuka ari na amuheere kira ˆyoosaaka. Si ari bweeyya jeyyo sa viintu ni kijeengi chaachwe tuku, maa kaa, sa viintu atúubire loomba.

9 Sa jeyyo, ni vawyiira niise, loombi, naanyu heewa muri, saakiri, naanyu turya muri, luumbyi muryaangwii, naanyu yuurirwa muri.

10 Sa kira ˆalóombaa, ahéewaa na ura ˆasáakiraa, atúryaa na ura ˆalúumbyaa muryaangwii, ayúurirwaa.

11 Eri, kwatiite umwi waanyu nyuunyu vala taáta mwaana waachwe ˆari muloomba soompa, amuheere njoka wuu?

12 Baku kei kooni amulóombire ii, amuheere ingi wuu?

13 Haaha kooni nyuunyu baa neembe muri vavi mumányire kuvaheera vaana vaanyu viintu ˆvyabooha, ha Taáta waanyu wa kurumwii si ari bweeyya vyabooha kulookya ivyo vyaanyu ko vaheera Mutima Muuja vara ˆvoomuloomba tuku wuu?"

Yéesu na Belisebúuri
(Matáayo 12:22-30; Maáriki 3:22-27)

14 Siku imwi, Yéesu akibiryáa murimu muvi fuma kwa kimumu umwi. Uwo murimu ˆukakibiriwe, maa ura muuntu akaanda luusika. Aho, ira mpuka ya vaantu vajáa hara vakahwaalala.

15 Maa kaa, vamwi va vaantu ˆvajáa aho vakasea, "Yookibirya mirimu mivi kwa ngururu ja Belisebúuri, noo kusea Irimu."

16 Vaantu viingi novo vamuyeráa ko muloomba avalaire ishára fuma kurumwii.

17 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, "Utemi wowoosi kooni wiigávire haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo, si uri luunga tuku. Kei, kooni vaantu va lukolo lumwi viigávire, lukolo ulo, si luri luunga tuku.

18 Haaha kooni Irimu riigávire haviri, utemi waachwe jooli uri luunga? Ni luusa niise jeyyo sa nyuunyu moosea, nooseyya mirimu mivi kwa ngururu ja Belisebúuri.

19 Ha de haaha kooni nookibirya mirimu mivi kwa luviro lwa Belisebúuri, ha vaantu vaanyu ni kwa luviro lwa ani vakíbiryaa mirimu mivi? Sa jeyyo, avo kuvalamuriira vari nyuunyu.

20 Maa kaa, kooni niini nookibirya mirimu mivi kwa luviro lwa Muluungu, taangi haaha Utemi wa Muluungu wafíkire kuri nyuunyu.

21 Mpiindi muuntu ˆari na ngururu iichúungiriire mata yaachwe kulaangirirya nyuumba yaachwe, máari jaachwe ni nkaasu jiri.

22 Maa kaa, muuntu wiingi ˆari na ngururu kulookya yeeye kooni amukíimiriire na amusíindire, muhoka ari mata yaachwe yoosi yara ˆiiláangyaa na nyahira ari máari joosi, maa asumule.

23 Mɯɯntɯ yoyoosi ɯra si ˆari ivarwii raani, ɯwo ni mɯvi waani. Kei, ɯra si ˆajíingaa hamwi na niini, apálaa.

Lusímo lwa Mɯɯntɯ ˆAri na Murimɯ Mɯvi
(Matáayo 12:43-45)

24 Mpiindi murimɯ mɯvi ˆɯri fuma kwa mɯɯntɯ, wadómaa na isi ya ibaláángwii kɯra ˆkusiina maaji noo saakira haantɯ ho hɯmɯlɯkira. Na ˆɯri siindwa kɯhoona aho haantɯ ho hɯmɯlɯkira, sea ɯri, 'Hinduka ndiri na nyuumbii kwaani haantɯ ˆnafuma.'

25 ˆɯri hinduka, washáanaa ira nyuumba yafyáahiirwe no haambwa vyabooha.

26 Jeyyo, ɯwo murimɯ mɯvi wadómaa noo sɯmɯla vi-ivaachwe mufungati, vavi kɯlookya woowo. Aho, iyo mirimɯ yiíngiraa kwa ɯwo mɯɯntɯ na yiíkalaa aho. Ɯwo mɯɯntɯ asáambɯkirwaa kɯlookya vya ncholo."

Kɯvyeenda kwa Kimáári

27 Mpiindi Yéesu ˆalɯɯsáa ayo masáare, mɯɯntɯ muki ɯmwi ˆajáa aho mpukii ya vaantɯ, akatɯla isóso yoosea, "Yatalariwa inda ˆyakuvyaala na masɯɯsɯ ˆwoonka!"

28 Maa kaa, Yéesu akamɯsea, "Vatalariwa mɯnɯmɯɯnɯ vara ˆvaritéeraa no rituuba isáare ra Mɯlɯɯngɯ."

Vaantɯ Voosaaka Valairwe Isháara
(Matáayo 12:38-42; Maáriki 8:12)

29 Mpiindi mpuka ya vaantɯ ˆyatuubáa kiingika, maa Yéesu akatuuba kiindya yoosea, "Ihi mbyaala ni mbi, yoosaaka yoonekiwe isháara, si iri heewa isháara yoyoosi tɯkɯ, maa kaa, ira ya Yóona mɯláali na mɯtwe.

30 Sa ja viintɯ Yóona ˆaava isháara kwa Vaninaáawi, noo ˆvyeene Mwaana wa Mɯɯntɯ arɯɯva kwa mbyaala ihi.

31 Sikɯ ya ɯlamu mɯtemi muki wa isi ya saame kiima ari na vaantɯ va mbyaala ihi, ne lɯɯsa ari irya. Sa yeeye ajáa avaa njira fuma isi ya kɯli mɯnɯmɯɯnɯ, akɯɯja joo teerera tooti ja mɯtemi Solomóoni.✡ Haaha aha amwaari mɯkúúlɯ kɯlookya Solomóoni.

32 Kei, sikɯ ya ɯlamu vaantɯ va Ninaáawi kiima vari na vaantɯ va ihi mbyaala, novo lɯɯsa vari irya. Sa Vaninaáawi ˆvakateere ɯvariyuli wa Yóona, vavalanduka fuma uvii waavo, na aha amwaari mɯkúúlɯ kɯlookya Yóona!✡

Kiweerɯ cha Mɯviri
(Matáayo 5:15; 6:22-23)

33 Kusiina mɯɯntɯ ˆakórereryaa kimɯri, maa akakivііka haantɯ ˆhiivisa tɯkɯ au akakikɯnikirira na nyiingɯ ya

✡ **11:31** Laanga 1 Vatemi 10:1-13; 2 Masáare ya Mpiindi 9:1-12. ✡ **11:32** Laanga Yóona 3:5.

kweenga tukʉ. Kiri vyoova jeyyo, kimʉri ni kyaángwii chavíikwaa, sa vara ˆvookiingira voone kiweerʉ.

34 Riiso ni kimʉri cha mʉviri waako. Koon̄i riiso riri nkaasʉ, mʉviri waako woosi wamema kiweerʉ. Maa kaa, koon̄i riiso raako rasaambʉka, mʉviri waako wamema kilwiirya.

35 Haaha ʉlaange neeja, kiweerʉ ˆʉri nocho kari ji kive kilwiirya tukʉ.

36 Haaha koon̄i mʉviri waako woosi ʉri na kiweerʉ baa kusiina haantʉ ˆhari na kilwiirya tukʉ, mʉviri waako woosi watiite kiweerʉ ja viintʉ kimʉri ˆchakʉmúrikiraa na kiweerʉ chaachwe.”

Yéesu Yoovadalavya Mafarisáayo na Vakiindya va Miiro (Matáayo 23:1-36; Maáriki 12:38-40)

37 Yéesu ˆakamarikirye lʉʉsa ayo masáare, maa Mʉfarisáayo ʉmwi akamʉteengya noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya, akiingira maa akiikala méesii kurya chákurya.

38 Ʉwo Mʉfarisáayo ˆakamoone Yéesu yoorya baa kooyya mikono ja ˆvyeene tʉʉva jasea tukʉ, akahwaalala maatukʉ vii.

39 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akamʉsea, “Nyuunyu Mafarisáayo musúuntaa ndʉvo na saháani kwa weerwii vii, maa kaa, mitimii yaanyu mwamema kʉnyahira máari na ʉvi.

40 Nyuunyu mʉri vahoho! Eri, si mootaanga ʉra ˆʉʉmba weerwii si noo ˆʉʉmba isii tukʉ wʉʉ?

41 Vaambiriryi vakiva ko mitima yaanyu yoosi, na viintʉ vyiingi vyoosi booha viri kwaanyu.

42 Ni mpolai nyuunyu Mafarisáayo! Nyuunyu mʉtóolaa ilʉʉndʉ rimwi ra malʉʉndʉ ikimi baa vira viintʉ viduudi, baa ja mbowa ja masaambi na viintʉ ˆvibwéeyyaa chóorya kinyʉkire. Maa kaa, si mʉkwáatyaa ʉwoloki na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ tukʉ. Mwasaakwa mʉtʉmame aya na baa kei, kari mʉreke aya yiingi tukʉ.

43 Ni mpolai kʉri nyuunyu Mafarisáayo, sa mweenda kiikala machuumbii ya mbere masinagóogii na kuluumbiwa kwa nyemi sóokwii!

44 Ni mpolai kwaanyu sa mwiifwíine na mbiríira ˆjisiina aláama, na vaantʉ vayéendaa mweeri yaachwe baa taanga tukʉ!”

45 Aho, maa ʉmwi wa vakiindya va Miiro akamʉsea Yéesu, “Mukiindya, ayo ulúusire ni kituki. Baa suusu vakiindya va Miiro ʉtʉtúkiire.”

46 Yéesu akamʉsea, “Mpolai kʉri nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mwiitíikyaa vaantʉ miriwa ˆyarutaha si ˆvari daha kwiitiika, maa kaa, kʉmba nyuunyu veeneevyo si mʉvaámbiriryaa baa ni imaamba vii tukʉ.

47 Mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu, sa mwajéengereraa mbɨrɨíra ja valáali na mʉtwe, vara ˆvʉʉlawa nɨ vala baaba waanyu!
48 Jeyyo, nyuunyu moónekyaa mwaruma yara vala baaba waanyu ˆvatʉmama. Voovo vavʉláa valáali na mʉtwe, na nyuunyu moovajeengera mbɨrɨíra avo valáali na mʉtwe.
49 Ɨkɨ noo kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆalʉʉsa kwa tooti yaachwe, ‘Laanga, vatʉma ndɨrɨ valáali na mʉtwe na vatumwi na kwaavo, maa kaa, vamwɨ kʉvʉʉlaa varɨ na vɨingɨ kʉvaturikirya varɨ.’
50 Haaha, vaantʉ va mbyaala ɨhɨ lamʉrɨrwa varɨ sa sakami ya valáali na mʉtwe voosi, ɨra ˆyiitwa keende weerʉ ˆyʉʉmbwa,
51 kwaandɨra sakami ya Abéeli, mpaka sakami ya Sakaría, ʉra ˆʉʉlaɨrwa katɨ na katɨ ya masabáahʉ na Haantʉ Haaja. Kɨkomi noovawyɨɨra vaantʉ va mbyaala ɨhɨ lamʉrɨrwa varɨ kwa ayo yoosi.
52 Mpolaɨ nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mʉtúʉnɨkaa njɨra ya vaantʉ yo mʉtaanga Mʉlʉʉngʉ. Nyuunyu sɨ mwɨɨpata tʉkʉ, kei vara ˆvoosaaka kwɨɨpata nyuunyu mʉvakítɨraa.”
53 Yéesu ˆakafume kaayii kwa ʉra Mʉfarisáayo, maa vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda hʉʉmba na vakaanda kumuurya masáare ˆyarɨ foo.
54 Vasaakáa vamʉtee kwa masáare yaachwe sa vapate kɨmwɨ cho musitakirya.

12

ʉkweembi
(Matáayo 10:26-27)

1 Mpɨɨndɨ ijo, iyɨɨmbɨ ra vaantʉ mayana na mayana vajáa viijiinga fʉʉrʉ vandookiilwaatɨrɨra, kʉnʉ voomʉteerera Yéesu. Yéesu akaanda ta lʉʉsɨka na vapooji vaachwe yoovasea, “Laangi neeja, mʉnehe ʉsasɨ wa Mafarisáayo, noo kʉsea ʉkweembi.
2 Kusiina isáare ˆrakʉnɨkɨrɨrwa sɨ ˆrɨrɨ kʉnʉkʉlwa tʉkʉ, na kusiina isáare ˆraviswa, sɨ ˆrɨrɨ taangwa tʉkʉ.
3 Sa jeyyo, roroosi ˆmwarɨvariyʉla kilwiiryii, teerwa rɨrɨ kɨweerwii, na roroosi ˆmwarɨhweeha mberii, variyʉlwa rɨrɨ italii.

Mʉlʉʉngʉ vii noo wo Koofa
(Matáayo 10:28-31)

4 Nɨ vawyɨɨra niise nyuunyu vijeengi vyaanɨ, koofi vara ˆvʉʉlaa mʉvɨrɨ vii tʉkʉ, na ivyo viri looka sɨ varɨ daha tʉmama chochoosi ˆkɨrɨ lookya ivyo tʉkʉ.

5 Maa kaa, niinɨ kʉvawyiira ndirɨ wo moofa. Ofi Mʉlʉʉngʉ. Yeeye ˆarɨ hʉmʉla kʉsʉmʉla mʉtima wa mʉʉntʉ, atiite wi-imiriri wo mʉfweitira na mootwii wa Jehénamu. Hii, noovawyiira moofi ʉhʉ.

6 Eri, seese isaano sɨ jiváwaa iyoombe magwáare yaviri tʉkʉ wʉʉ? Baa neembe nɨ ndee nduudi, kwa Mʉlʉʉngʉ sɨ iri rimiriwa baa imwɨ vii tʉkʉ.

7 Kikomi, njwiiri ˆjiri mitwii yaanyu javalwa joosi. Sa jeyyo koofi tʉkʉ, nyuunyu mʉri va iyoombe ikʉʉlʉ kʉlookya seese ˆjiri foo.

Kʉmʉvariyʉla Yéesu Mbere ja Vaantʉ
(Matáayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Nɨ vawyiira niise, yoyoosi ˆarɨ kuunduma, noo kʉsea, kʉʉndʉʉsikira niinɨ mbere ja vaantʉ, Mwaana wa Mʉʉntʉ ne muruma arɨ mbere ja Mʉlʉʉngʉ na mirimʉ yaachwe miija.

9 Maa kaa, ˆarɨ sea sɨ aamányire mbere ja vaantʉ tʉkʉ, Mwaana wa Mʉʉntʉ ne sea arɨ sɨ amʉmányire tʉkʉ mbere ya mirimʉ miija ya Mʉlʉʉngʉ.

10 Na kira mʉʉntʉ ˆarɨ mʉkiikana Mwaana wa Mʉʉntʉ, ʉvɨ waachwe sewa ʉrɨ wasírire, maa kaa, ˆarɨ mʉhiintikiraMʉtima Mʉʉja sɨ arɨ sewa ʉvɨ waachwe wasírire tʉkʉ.

11 Mpiindi ˆvarɨ vatwaala na masinagóogii, mbere ja vakúúlʉ na mbere ja viimiriri, karɨ mwiítweetyaa jooli ˆmʉrɨ lʉʉsa au jooli ˆmʉrɨ kuuyirya tʉkʉ,

12 sa Mʉtima Mʉʉja mpiindi jiijo vakiindya arɨ kira ˆmwasaakwa mʉlʉʉse."

Lusímo lwa Musúngaati Mʉhoho

13 Mʉʉntʉ ʉmwɨ fuma aho mpukii ya vaantʉ vara ˆvamʉteereráa, akamʉsea Yéesu, "Mukiindya, mʉsee mʉndʉʉ waanɨ aangavire viintʉ vya ʉpaari ˆtarekerwa nɨ taáta wiitʉ."

14 Yéesu akamʉsea, "Aai, nɨ ani aanvíikire niinɨ nɨve mʉlamuli au mʉgavi wa ʉpaari waanyu?"

15 Aho, maa Yéesu akavasea, "Laangi neeja! Mwiime kʉlɨ na kʉdiira kwiikinkima koosi, sa nkaasʉ ya mʉʉntʉ sɨ ifúmaa kʉrɨ viintʉ vyaachwe ˆviri foo ˆatiite tʉkʉ."

16 Maa Yéesu akavavaira lusímo ʉlʉ, "Kwajáa kwatiite musúngaati ʉmwɨ ˆajáa na iwʉnda. Aho iwundii kwaachwe, viintʉ vyakwaatáa mʉnʉmʉʉnʉ.

17 Sa jeyyo, ʉwo musúngaati akiiyurya mutimii waachwe, 'Jooli ndirɨ bweeyya? Ha de amwɨ nsiina haantʉ ho vivɨika viintʉ vyaanɨ ˆnaachwa tʉkʉ?'

18 Aho, maa ʉwo musúngaati akasea, 'Jei noo viintʉ ˆndirɨ bweeyya, vaa ndirɨ madong'a yaanɨ yoosi, maa njeenge yiingɨ makʉlʉkʉʉlʉ. Aho, noo kʉʉntʉ ndirɨ viika viintʉ vyoosi ˆndirɨ kuchwa na viintʉ vyiingɨ vyoosi.'

19 Aho, noo ndiri sea, ‘Ee mutima waani, watiite vintu ˆvyabooha ˆviri foo ˆwiivikira kwa myaaka ˆiri foo. Humuluka, urye, unywe, na uvyeende.’
20 Maa kaa, Muluungu akamusea, ‘Weewe uri muhoho! Uchiku wa isiku nkaasu yaako yoosaakwa. Ha ivi viintu ˆwiivikira ni vya ani viri kuva?’
21 Jeyyo, noo ˆvyeene viri kwa vaantu vara ˆvakunguula máari ja weeru, vakareka kuunga kwa Muluungu.”

Kumwiilaangya Muluungu
(Matáayo 6:25-34)

22 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Sa jeyyo reki koofa sa nkaasu ya miviri yaanyu, che muri kurya, au sa miviri yaanyu, che muri kiivikira.
23 Sa nkaasu ni mweeri iri ya chóorya na muviri ni kulookya ingo.
24 Laangi makuúngulu! Yooyo si yaháandaa tuku baa kei si ya chwíjaa tuku, yasiina madong’a tuku. Maa kaa, Muluungu ayaríishaa. Kwa Muluungu, nyuunyu ni mweeri ya ndee muri.
25 Ni ani kuri nyuunyu so manyika kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasu yaachwe kwa sáa baa imwi vii?
26 Ha de haaha kooni si muri daha kutumama baa isáare iduudi ja iri, sa che mookoofa sa aya yiingi?
27 Laangi maluva ˆvyeene yakúlaa. Yooyo si yatúmamaa baa kei si yachúmaa ingo jaavo tuku. Kikomi noovawyiira, baa mutemi Solomóoni na nkongojima yaachwe yoosi, si arwiikwa vyabooha ja rimwi ra maluva ayo tuku.
28 Ha de kooni Muluungu ayarwíikaa masaambi ya iwundii aya ˆyavíjaa isiku na lomutóondo yakafweitirwa na iviivii, si ari varwiika nyuunyu kulookya ayo tuku wuu? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei?
29 Haaha reki kwiitweetya, che muri kurya au che muri kunywa. Koofi tuku sa viintu ivi.
30 Vaantu si ˆvamumányire Muluungu noo viitwéetyaa sa viintu ivi vyoosi. Maa kaa, kuri nyuunyu Taáta waanyu amányire visaaka mwiise.
31 Haaha, saakiri Utemi wa Muluungu na ivyo vyoosi heewa muri ko koongereriwa.

Usúngaati wa Kurumwii
(Matáayo 6:19-21)

32 Reki kwiitweetya nyuunyu mpuka nduudi, sa Taáta waanyu oona ni kiintu ˆchabooha kuvaheera nyuunyu Utemi waachwe.
33 Vai iyoombe máari jaanyu mukavaheere vakiva. Ibweeyyiryi mifuko ya mpía si ˆisákahalaa, noo kusea, kuviika

máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Ũko kusiina mwiívi ˆaséngereraa tũkũ na mbuuvu ˆjiríjaa ingo tũkũ.
34 Sa kũũntũ ˆkũrĩ máari yaako ya kikomi ya mberii, noo kũũntũ mũtima waako ˆũrĩ.

Kwĩima Neeja

35 Kĩra siikũ mũndoolaarĩra ndĩrĩ kũtũmama mũrĩmo, na vimũrĩ vyaanyu vive vikórĩre.
36 Mũve ja vatũmami vara ˆvoomũwoojera mweenenyuumba waavo atámiinye na ngovii ya ilóola, sa mpĩindi ˆarĩ fika vii vamũyũũrĩre.
37 Vatalariwa vara vatũmami ˆveene varĩ shaanwa nĩ mweenenyuumba waavo vookeesha mpĩindi ˆarĩ kũũja. Kĩmaarĩ noovawyĩira, kwiivikĩra arĩ sa avatũmamĩre, yeeye vaseeserya arĩ chákurya varye.
38 Vatalariwa vatũmami avo, mweenenyuumba waavo koonĩ avashíhiine varĩ miiso voomũwoojera, baa koonĩ uújire nuuchikũ katĩ, au namuyiingũ.
39 Taangi neeja masáare aya, mweenenyuumba ngaarĩ ajáa ataanga mpĩindi ˆng'eene mwiívi arĩ kũũja, ngaarĩ sĩ areka nyuumba yaachwe ibokwe tũkũ.
40 Baa nyuunyu moosaakwa mũve mwĩímĩre neeja mpĩindi joosi, sa Mwaana wa Mũũntũ kũũja arĩ mpĩindi sĩ ˆmookoona kũũja arĩ."

Mũtũmami Mũũja na Mũtũmami Mũvĩ
(Matáayo 24:45-51)

41 Aho, maa Peéteri akamuurya, "Mũkúlũ, lusímo ũlũ nĩ suusu vii wootuwyĩira bakũ vaantũ voosi?"
42 Mweenevyoosi akamũsea, "Nĩ mwiimiriri arĩkwĩ noo ˆarĩ wo kiilaangiwa na ˆarĩ na tooti? Kei, nĩ mũtũmami arĩkwĩ arĩ rekwa nĩ mweenenyuumba waachwe avĩĩmĩrĩre viivaachwe na avaheere chóorya mpĩindi ˆjasaakwa, maa mweenenyuumba akere njĩra?
43 Atalariwa mũtũmami ũra mweenenyuumba waachwe ˆarĩ mũshaana yoobweeyya jeyyo, mpĩindi ˆarĩ hinduka.
44 Kĩmaarĩ noovawyĩira, mweenenyuumba waachwe mũvĩika arĩ ũwo mwiimiriri ĩimĩrĩre viintũ vyaachwe vyoosi vũũ.
45 Maa kaa, koonĩ ũwo mwiimiriri iírĩrĩkĩine, 'Mweenenyuumba waanĩ achérevire,' na aande kũvavaa vara vatũmami va kĩintũ kĩlũme na va kĩintũ kiki, kũnũ yoorya, no nywa, no reeva,
46 mweenenyuumba waachwe kũũja arĩ sikũ ˆng'eene sĩ yookoona arĩ kũũja, na sáa sĩ ˆĩimányire. Aho, Mweenenyuumba waachwe mũtematema arĩ na mũvĩika arĩ hamwĩ na vara sĩ ˆvarĩ vookiilaangya.

47 Mʉtʉmami ʉra ˆamányire ˆcheene mweenenyuumba waachwe asáakaa, maa kaa, akareka kwiima neeja baa kei akareka tʉmama ja ˆvyeene ʉwo mweenenyuumba waachwe eenda, lairwa ari ˆkiri mooto.
48 Maa kaa, mwiimiriri ʉra si ˆamányire, ˆatúmamire yara ˆyiima neeja kʉvawa, vawa ari kiduudi. Mʉʉntʉ ʉra ˆaheewa ˆviri foo, ʉwo atiite noongwa ya ˆviri foo na ʉra ˆakwaatiwa miri mo ˆiri foo, saakwa iri, ˆiri foo.

Yéesu Areeta Vaantʉ Kwiikera Ndʉʉ
(Matáayo 10:34-36)

49 Nʉʉja na kʉri weerʉ, sa nkorererye mooto. Ni vyaangʉ ngaari waándire korera.
50 Maa kaa, natiite uturikiri, ˆnoosaaka nturikiriwe na tuuba ndiri tʉrikira mʉnʉmʉʉnʉ mutimii waani fʉʉrʉ uturikiri ʉwo ˆʉri humʉla.
51 Mukiisea nʉʉja na aha weerwii kʉreeta mwiikalo mʉʉja? Aka tʉkʉ, nareeta kwiikera!
52 Kwaandira haaha, nyuumba ˆiri na vaantʉ vasaano, kwiikera veende vatatʉ kwiiruta ndihi na vaviri na vaviri kwiiruta ndihi na vatatʉ.
53 Taáta kwiitoola eende na mwaana waachwe na mwaana kwiitoola eende na taáta waavo. Íyo kwiitoola eende na muhíínja waachwe, na muhíínja kwiitoola eende na íyo waavo. Íyo mʉkwi kwiitoola eende na muki wa mwaana waachwe, na muki wa mwaana kwiitoola eende na mʉkwi waachwe."

Kʉtaanga Mpiindi
(Matáayo 16:2-3)

54 Kei Yéesu akiisea ira mpuka, "Kooni mwiíne ichu raándukire ivaru ra ʉsweero hahara mʉséaa, 'Mbula vaa iri,' noyo yaváa.
55 Na kooni mwiíne mpeho yoowuva fuma saame, mwaséaa, 'Kʉva kʉri na irʉtira,' na kikomi vyavíjaa jeyyo.
56 Nyuunyu vakweembi, mwamányire taanga viintʉ vya kurumu na vya weerʉ kwa ˆvyeene ko koonekana! Sa che moosiindwa taanga masáare aya ˆyootʉmamwa haaha?

Kwiiteerwa na Mʉvi Waako
(Matáayo 5:25-26)

57 Sa che si moolamʉla veeneevyo kiintʉ cha ʉwoloki?
58 Mpiindi ˆmʉri njirii moodoma na balásii na mʉvi waako, mʉloombe iivae na mpʉʉlo chaangʉ mpiindi ˆmʉkaari njirii. Kooni si ʉbwéeyyiirye jeyyo, kʉtwaala ari na balásii na ʉko mʉlamuli kʉkwaatya ari mikonwii ya mʉlʉkalʉka, ne kʉtwaala ari na mʉnyololwii na ngururu.
59 Kimaari nookuwyiira, si ʉri rekerwa ʉko tʉkʉ, mpaka ʉrihe mpoocho yo marikirirya."

13

Kʉvalandʉka au Kʉmalwa

1 Mpiindi yiiyo, vaantʉ vamwi vajáa vamuwyiira Yéesu masáare ya Vagaliláaya vamwi ˆveene Piláato ajáa avʉʉlaa mpiindi ˆvamʉtooreráa Mʉluungʉ mpóryo.

2 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Eri, mukiisea ava Vagaliláaya ˆvaakwya inkwya ihi, ni vavi vajáa kʉlookya Vagaliláaya viingi voosi vʉʉ wʉʉ?

3 Aka tʉkʉ! Noovawyiira, koon si mʉválandukire fuma uvii waanyu, voosi sira mʉri jeyyo!

4 Au vara ikimi na vanaani (18) ˆveene valaarirwa ni mʉnáara vakakwya kʉra Siloáamu, ni kiisea mwiise ni vavi vajáa kʉlookya vaantʉ viingi voosi ˆveene viikaláa múujii wa Yerusaléemu wʉʉ?

5 Aka tʉkʉ! Noovawyiira nyuunyu, koon si mʉválandukire fuma uvii waanyu, baa nyuunyu sira mʉri viivyo!”

Lusímo lwa Mʉsaambu si ˆUvíjaa na Ndiiwa

6 Aho, maa Yéesu akavawyiira lusímo ʉlʉ, “Mʉʉntʉ ʉmwi ajáa atiite mʉsaambu ˆwahaandwa iwundii raachwe ra sabíibu. Sikʉ imwi akatamanya noo tʉʉnda saambu aho mʉsaambwii, maa kaa, si ashaana saambu baa imwi tʉkʉ.

7 Sa jeyyo akamʉsea mʉtʉmami wa iwundii raachwe, ‘Laanga, kwa myaaka itatʉ nʉʉja noo tʉʉnda saambu ja mʉti ʉhʉ, maa kaa, si ninapata baa saambu imwi vii tʉkʉ! Ʉkanye! Sa ni woosaambʉla iwʉnda vii!’

8 Ʉra mʉtʉmami wa iwundii akamʉsea, ‘Mʉkúlʉ, ʉreke ʉhʉ mwaaka kei, niini kʉʉrimira ndiri na kʉʉvikira ndiri nchuúkuru.

9 Koon ʉri tʉʉnga saambu mwaaka ˆwookʉʉja, booha viri, koon si jeyyo wʉʉkanye.’”

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Muki Sikʉ ya Sabáato

10 Sikʉ imwi ya Sabáato, Yéesu akiindyáa sinagóogii imwi.

11 Aho sinagóogii, kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ muki ʉmwi, ˆajáa na murimʉ mʉvi. Ʉwo murimʉ mʉvi ʉjáa wamukukumarya na si adaháa woloka tʉkʉ kwa myaaka ikimi na inaani (18).

12 Yéesu ˆakamoone, maa akamwaanirira yoosea, “Íyo, ʉrékiirwe ni ndwáala yaako!”

13 Aho, Yéesu akamʉvikira mikono yaachwe, na hahara akawoloka na akaanda kʉmʉbweeyyirya Mʉluungʉ nkongojima.

14 Maa kaa, mʉkúúlʉ wa sinagóogi akakalala sa viintʉ Yéesu ˆajáa amʉhóriirye ʉra mʉʉntʉ muki sikʉ ya Sabáato. Sa jeyyo, ʉra mʉkúúlʉ akavasea vaantʉ, “Júma yatiite sikʉ mʉsasatʉ jo tʉmama. Moosaakwa mʉndookʉʉja noo horiwa sikʉ ijo na si sikʉ ya Sabáato tʉkʉ!”

15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea, “Aka, nyuunyu vakweembi! Eri, ni ani si ayúuriraa ng’oombe jaachwe na ndákwi fuma waámii noo jitwaala noo nyweesha siku ya Sabáato?
16 Uhu muuntu muki ni mwaana wa Aburaháamu. Irimu ramuchuunga kwa myaaka ikimi na inaani. Eri, si asaakwa arekerwe fuma munyololwii siku ya Sabáato tuku wuu?”
17 Yéesu ˆakaluuse aya, vavi vaachwe vakakwaatwa ni soni, maa kaa, vaantu vakavyeenda sa masáare ˆyoohwaalarya ˆatumamáa.

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Matáayo 13:31-32; Maáriki 4:30-32)

18 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Utemi wa Muluungu wifwíine na che? Nuufwaanirirye na che?
19 Wiifwíine na mpeke nduudi ya haradáali ˆng’eene muuntu atoola akahaanda iwundii raachwe. Iyo mbeyu ikamera, ikava muti na ndee jikajeenga vivururu matáampii yaachwe.”

Lusímo lwa Usasi
(Matáayo 13:33)

20 Yéesu akavuurya kei, “Na che ndiri kuufwaanirirya Utemi wa Muluungu?
21 Wiifwíine na usasi ˆmweene muuntu muki atoola, akakaandira muchu wa ngáano viháári vitatu vya saimu. Ura usasi, ukasuuwya muchu woosi.”

Muryaango ˆWafinya
(Matáayo 7:13-14, 21-23)

22 Yéesu akatuuba njira yaachwe ira ˆadomáa na Yerusaléemu. Na njirii akiindyáa vaantu míijii na maturii kuuntu ˆatweeráa.
23 Siku imwi, muuntu umwi akamuurya, “Mukúlu, ni vake vii noo Muluungu ari lamurirya wuu?”

Yéesu akamusea,
24 “Ifafiriryi mwiingire na muryaango ˆwafinya. Kikomi noovawyiira, ˆvari foo saaka vari kwiingira maa kaa, si vari daha tuku.
25 Mpiindi kuuja jiise, mweenenyuumba kiinuka ari na chuunga ari muryaango, aho kiima muri weerwii de mwaande luumbya kunu moosea, ‘Ee mukúlu, tuyuurire!’ Maa kaa, yeeye vasea ari, ‘Si nivamányire na si nootaanga kuuntu ˆmufúmire tuku!’
26 Naanyu sea muri, ‘Suusu noo vara ˆtarijáa no nywa hamwi na weewe! Kei, weewe utukiindyáa maturii ya miitu.’
27 Ne vasea ari, ‘Navawyíiriire, si nivamányire tuku, na si mányire kuuntu ˆmufúmire tuku! Isunki kwaani nyuunyu vavi!’

28 Ʉko rɨra mweende no sha mayeo, mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ moona
Aburahá*amu*, Isaka na Yaakú*upu* na valá*ali* na mʉtwe Ʉtemii
wa Mʉlʉʉngʉ na kʉnʉ nyuunyu mʉfwéitirwe na weerwii.
29 Vaantʉ kʉʉja varɨ, fuma itʉʉmba na ʉsweero, ʉtúrʉko na
saame, novo kiikala varɨ haantʉ ˆviimiriwa neeja ngovii ʉko
Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.
30 Laanga, vamwaarɨ va mukirii ˆvarɨ kʉva va ncholo, na va
ncholo varɨ kʉva mukirii."

Yéesu Yookaavwa Mʉtɨma sa Múuji wa Yerusaléemu
(Matáayo 23:37-39)

31 Mpɨɨndɨ jiijo, Mafarisáayo vamwɨ vakɨɨta na kʉrɨ Yéesu,
maa vakamʉsea, "Looka aha, tamanya na kwɨɨngɨ sa Heróode
saaka iise kʉkʉʉlaa."
32 Yéesu akavasea, "Tamanyi mʉkɨɨsee ɨra mʉʉnjʉ ˆɨrɨ
kɨnchʉnkʉla, 'Laanga, mwaarɨ nookibirya mirimʉ mɨvɨ, no
horya vaantʉ isikʉ na lomʉtóondo. Na sikʉ ya katatʉ
marikirirya ndɨrɨ mʉrɨmo waanɨ.'
33 Baa neembe nɨ jeyyo, tuuba niise na njɨra yaanɨ isikʉ,
lomʉtóondo na kukyɨɨre fika ndɨrɨ. Bweeyya niise jeyyo, sa sɨ
vyasaakwa mʉláali na mʉtwe akwye haantʉ hɨingɨ tʉkʉ, maa
kaa, nɨ Yerusaléemu vii.
34 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ˆwʉúlaa
valáali na mʉtwe no vavaa na mawye vara ˆvatúmwaa
kwaako! Nɨ kangaɨ nasáakaa kʉvajiinga vaana vaako ja nkʉkʉ
viintʉ ˆijíingaa nchʉúrʉ jaachwe mbavii? Baa jei sɨ wuunduma
tʉkʉ!
35 Laangi! Mʉlʉʉngʉ avarékɨɨre nyuumba jaanyu nyuu-
veene! Nɨ kʉvawyɨɨra niise, sɨ mʉrɨ kʉʉnyona kei tʉkʉ, fʉʉrʉ
mpɨɨndɨ ˆmʉkaséire, 'Atalariwa yeeye ˆyookʉʉja kwa irina ra
IJʉVA.'✡"

14

Yéesu Yoomʉhorya Mʉlwɨ́rɨ Sikʉ ya Sabáato

1 Sikʉ ɨmwɨ ya Sabáato, Yéesu ajáa adoma noo rya chákurya
kaayii kwa mʉkúúlʉ ʉmwɨ wa Mafarisáayo. Mpɨɨndɨ ˆajáa aho,
vaantʉ vamʉlaangisháa sa voone nɨ che arɨ tʉmama sikʉ ya
Sabáato.
2 Aho, kʉjáa kwatɨɨte mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆajáa na ndwáala yo
suuwa mawʉlʉ na mɨkono.
3 Hara, maa Yéesu akavuurya Mafarisáayo na vakiindya va
Miiro, "Eri, Miiro yaruma kʉmʉhorya mʉʉntʉ sikʉ ya Sabáato,
bakʉ tʉkʉ?"
4 Novo vakakirinya sawu. Jeyyo Yéesu akamʉsaasya ʉra
mʉlwɨ́rɨ, akamʉhorya, maa akamʉsea itamanyɨre.

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 118:26.

5 Aho, maa akavuurya, “Ivi koonɨ ʉmwɨ waanyu mwaana waachwe au ng’oombe yaachwe yawyíɨrɨɨre isimii sɨ arɨ doma no mʉseyya chaangʉ baa neembe nɨ sikʉ ya Sabáato tʉkʉ wʉʉ?”
6 Voovo, vakasova cho muuyirya.

Kwiikiimya na Ɨsɨ

7 Yéesu akoona vara ˆvajáa valáarikirwe ˆvyeene viisaawʉrɨráa machuumbi ya nyemi mpɨɨndɨ ja cháakurya. Aho, akavawyɨɨra lusímo ʉlʉ,
8 “Koonɨ ʉláarikirwe na ngovii ya ilóola, karɨ wiíkalaa ichuumbii ra mbere tʉkʉ, sa ifaanaa ɨkava amwaarɨ wɨɨngɨ ˆaláarikirwe ˆanyémiwaa kʉlookya weewe.
9 Na mpɨɨndɨ ˆarɨ kʉʉja mweenengovi ʉra ˆavaláarikire, weewe na yeeye kʉsea arɨ, ‘Sosoloka ʉhʉ iikale.’ Aho, saama ʉrɨ na ichuumbii ra nyuma kʉnʉ ʉkwáatirwe nɨ soni.
10 Kɨrɨ vyoobweeyya jeyyo, weewe koonɨ ʉláarikirwe, ikala ichuumbii ra nyuma sa ˆarɨ kʉʉja mweenengovi ya ilóola akʉsee, ‘Aaɨ yeenda jiwiikale aha mbere.’ Aho, noo nkongojima yaako ɨrɨ koonekana mbere ja vaantʉ voosi ˆvaláarikirwe.
11 Sa kɨra mʉʉntʉ ˆiiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa arɨ na ɨsɨ, na ʉra ˆiikíimyaa na ɨsɨ, kaambukiwa arɨ.”
12 Aho, maa Yéesu akamʉsea ʉra ˆajáa avaláarikire, “Mpɨɨndɨ ˆwookiimya neeja ngovi ya cháámuusi au kiiwʉlo, karɨ ʉláarɨkaa vijeengi vyaako, au vandʉʉ vaako, au vaantʉ va lʉkolo lwaako, au vakaaya vaako vara ˆvarɨ vasúngaati vii tʉkʉ. Koonɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, baa voovo ifaanaa vakʉlaarɨke weewe na kwaavo, maa ʉve uríhirwe.
13 Maa kaa, weewe koonɨ woobweeyya ngovi, laarɨka vakɨva, vivete na vahoku.
14 Aho, talariwa ʉrɨ, sa avo vasiina lʉvɨro lo kʉrɨha tʉkʉ. Weewe rɨhwa ʉrɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ mpɨɨndɨ jo fʉfʉlwa vara vawoloki.”

Lusímo lwa Ngovi Nkʉʉlʉ
(Matáayo 22:1-14)

15 Ʉmwɨ ˆajáa iíkyɨɨre aho chákuryii na Yéesu ˆakateere masáare ayo, maa akasea, “Atalariwa mʉʉntʉ ˆarɨ kurya ngovi Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.”
16 Aho, Yéesu akamʉsea, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa iimya neeja ngovi nkʉʉlʉ, maa akavalaarɨka vaantʉ ˆvarɨ foo.
17 Mpɨɨndɨ ja ngovi ˆjikafike, akamʉtʉma mʉtʉmami waachwe kwa vaantʉ vara ˆajáa avalaarɨka sa akavasee, ‘Teengi, viintʉ vyoosi vyahámwɨɨre!’
18 Maa kaa, voosi ˆvajáa valaarɨkwa vakaanda ʉkooveri wo lʉʉsa vadɨɨre kʉʉja. Wa ncholo ko koovera akasea, ‘Nawúrire iwʉnda noosaakwa nkarɨlaange. Kalaama sɨ ndɨrɨ kʉʉja tʉkʉ.’

19 Wa kavɨrɨ ne akasea, ‘Nawúrire ng’oombe ikimi jo rɨma, jei nɨ tamanya niise noo jiyera, kalaama sɨ ndɨrɨ kʉʉja tʉkʉ.’
20 Wa katatʉ ko koovera ne akasea, ‘Nasúmwɨɨre muki, sa jeyyo sɨ ndɨrɨ daha kʉʉja tʉkʉ.’
21 Ʉra mʉtʉmami akahɨndʉka, akɨɨta muwyɨɨra mweenenyuumba waachwe kɨra ˆvaséire. Aho, ʉra mweenenyuumba akakalala, maa akamʉlairirya mʉtʉmami waachwe yoomʉsea, ‘Tamanya chaangʉ na balíbalii na njirii joosi ja ʉhʉ múuji, ʉkavareete na aha vakɨva, vivete na vahoku.’
22 Ʉra mʉtʉmami ˆakahɨndʉke, maa akamʉsea mweenenyuumba waachwe, ‘Mʉkúlʉ, yoosi ˆmeene waandáiriirye nayatúmamire, maa kaa, nkalo ɨmwaarɨ ɨchíhɨire.’
23 Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akamʉsea mʉtʉmami, ‘Tamanya na balíbalii jira ˆjiri weerwii ya múuji, ʉkavadoomererye vaantʉ sa nyuumba yaanɨ ɨmeme.
24 Sa kɨkomi noovawyɨɨra, kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwɨ wa vara ˆnavalaarɨka arɨ saɨra ngovi yaanɨ tʉkʉ.’ ”

Kumutuuba Yéesu sɨ Vyoolo Tʉkʉ
(Matáayo 10:37-38)

25 Haaha mpuka nkʉʉlʉ yamutuubáa Yéesu. Yéesu akiilorera, maa akavasea,
26 “Mʉʉntʉ yoyoosi ˆyoosaaka kuuntuuba, asaakwa aanyende nɨɨnɨ kʉlookya ˆvyeene amweenda taáta waavo, íyo waavo, muki waachwe, vaana vaachwe, marʉʉmbʉ yaachwe, vandʉʉ vaachwe na baa kʉlookya ˆvyeene eenda nkaasʉ yaachwe. Koonɨ sɨ jeyyo, sɨ arɨ kʉva mʉpooji waanɨ tʉkʉ.
27 Mʉʉntʉ yoyoosi koonɨ sɨ avérekire mʉsaláaba waachwe✡ ko tʉrɨkira na baa koonɨ nɨ kukwya sa nɨɨnɨ na aantuube, sɨ arɨ kʉva mʉpooji waanɨ tʉkʉ.
28 Nɨ ani ʉmwɨ waanyu, koonɨ yoosaaka jeenga sɨ iíkalaa ɨsɨ ta kʉlaanga viintʉ vyoosi ˆyoosaakwa ave novyo, sa ataange koonɨ arɨ na mpía jo marikirya ijeengo raachwe?
29 Koonɨ sɨ abwéeyyiirye jeyyo, ifaanaa akajeenga mwaariryo wa nyuumba vii, maa asiindwe marikirirya ijeengo roosi. Na voosi ˆvarɨ koona ijeengo raachwe, mʉsekerera varɨ,
30 voosea, ‘Mʉʉntʉ ʉhʉ aanda jeenga, maa akasiindwa ngururu jo marikirirya.’
31 Haaha iririkani mʉtemi ʉra ˆyoosaaka atamanye na nkoondwii noo lwa na mʉtemi wɨɨngɨ. Nɨ mʉtemi arɨkwɨ sɨ ˆarɨ kiikala ta iiririkane neeja, koonɨ arɨ daha kʉlwa na mʉtemi ˆarɨ na vaantʉ va nkoondo mayana makumi yavɨrɨ (20,000),

✡ **14:27** Laanga Lúka 9:23.

na kʉnʉ yeeye arɨ na vaantʉ va nkoondo mayana ikimi rɨmwɨ (10,000) vii?

32 Koonɨ ɨíne siindwa arɨ, tʉma arɨ vaantʉ vaachwe, vatamanye na kwa ʉra mʉtemi wɨingɨ ntɨ ˆakaarɨ kʉlɨ, sa viiteerwe.

33 Noo jeyyo viri kʉrɨ nyuunyu, kusiina ʉmwɨ waanyu ˆarɨ kʉva mʉpooji waanɨ koonɨ sɨ arékire vira vyoosi ˆarɨ novyo tʉkʉ.

Sangásа ˆIsiina Mwerere
(Matáayo 5:13; Maáriki 9:50)

34 Sangásа nɨ kɨintʉ ˆchabooha kʉterekera, maa kaa, koonɨ yasúukire nɨ che ɨrɨ vɨkɨrwa sa mwerere waachwe ʉhɨndʉkɨre kei?

35 Sangásа ˆɨrɨ jeyyo, sɨ yabooha baa kwiita iwundii tʉkʉ, baa nchuúkurwii tʉkʉ, ɨyo nɨ ɨfwéitwaa vii. ˆArɨ na matu yo teerera, nɨ ateere!"

15

Lusímo lwa Muundi ˆYataahɨka
(Matáayo 18:12-14)

1 Haaha, vasaankan'yi kóodi na vaduwalo vadomáa na kʉrɨ Yéesu noo mʉteerera.

2 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakaanda ng'uula voosea, "Sa che ʉhʉ mʉʉntʉ ɨíkalaa na maduwalo baa kei ɨndoorya chóorya noyo?"

3 Aho, maa Yéesu akavasɨmɨra lusímo ʉlʉ,

4 "Koonɨ ʉmwɨ waanyu arɨ na muundi igana rɨmwɨ (100), na koonɨ muundi ɨmwɨ yarímɨɨre, che arɨ bweeyya? Jireka arɨ jira muundi makumi keenda na keenda (99) ibaláángwii adome akasaake ɨra ˆyatáahikire mpaka ɨɨpate.

5 Na ˆarɨ kɨɨpata, kɨɨvaala arɨ mavei kʉnʉ arɨ na cheerʉ.

6 ˆArɨ fika kaayii, kʉvaanɨrɨra arɨ vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe kʉnʉ yoovasea, 'Eryi mɨtɨma hamwɨ na nɨɨnɨ, sa muundi yaanɨ ˆng'eene yaarɨ yarímɨɨre, nɨɨyɨíne!'

7 Viivyo noovawyɨɨra, kʉva kʉrɨ na cheerʉ mʉnʉmʉʉnʉ kurumwii, haantʉ mʉʉntʉ ʉmwɨ mʉvɨ ˆarɨ mʉvalandʉkɨra Mʉlʉʉngʉ. Cheerʉ ɨkyo kʉva kɨrɨ nɨ kɨkʉʉlʉ kʉlookya vaantʉ makumi keenda na keenda (99) vara ˆviiyónaa voovo nɨ vawoloki, ˆvasiina kɨintʉ cho vabweeyya vamʉvalandʉkɨre Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ."

Lusímo lwa Mpía ˆYataahɨka

8 Yéesu akavawyɨɨra lusímo lwɨingɨ, "Tʉsee baa ja koonɨ mʉʉntʉ muki arɨ na mpía ikimi na koonɨ ɨmwɨ yarímɨɨre che arɨ bweeyya? Korererya arɨ kɨmʉrɨ na fyaahɨra arɨ nyuumba yoosi vʉʉ, yoosaakɨra ɨra mpía mpaka ɨɨpate.

9 Na ˆari kiipata, vaanirira ari vijeengi vyaachwe na
vakaaya vaachwe na vasea ari, ‘Eryi mitima hamwi na niini,
sa mpía yaani ˆng’eene yaari yarímiire, niiyiíne.’
10 Viivyo, noovawyiira, kwatiite cheeru kikuulu kwa mirimu
miija ya Muluungu, mpiindi muvi umwi ˆari muvalandukira
Muluungu.”

Lusímo lwa Mwaana ˆArimira

11 Yéesu kei akavawyiira lusímo lwiingi yoovasea, “Muuntu
umwi ajáa atiite vaana valume vaviri.
12 Mwaana waachwe muduudi, akamusea taáta waavo,
‘Taáta nooloomba upaari waani.’ Jeyyo, akavagavira vaana
vaachwe upaari waavo.
13 Mpiindi kiduudi ˆjikalooke, ura mudúúdi akasaankan’ya
máari jaachwe joosi vuu, maa akatamanya na isi ya kuli. Uko
akiita takuna máari yoosi vuu.
14 ˆAkamarikirye kira kiintu ˆajáa nocho, ira isi yoosi ikava
na njala ya imalo, ne akava asiina chochoosi tuku.
15 Aho, akatamanya na kwa muuntu umwi wa isi ira,
akitooloomba murimo. Ura muuntu akamutwaala na iwundii
kwaachwe indookooriisha nkaamba jaachwe.
16 Uwo mutavana akava yoomererya mati mafaala ˆmeene
nkaamba jarijáa. Na kusiina muuntu ˆamuheráa chákurya
chochoosi tuku.
17 Maa kaa, ˆakiirirkane mutimii waachwe, maa
akasea, ‘Amwi vatumami va taáta wiitu varijáa mpaka
vandoocheerya? Niini mwaari nookwya na njala aha!
18 Haaha hinduka niise na kwa taáta nkamusee, “Taáta,
nabweeyya uvi kwa Muluungu na kuri weewe.
19 Niini si niima neeja kwaanirirwa mwaana waako kei tuku,
mbiika nive ja umwi wa vatumami vaako.” ’
20 Aho, akiinuka, akakwaata njira na kaayii kwa taáta
waavo. ˆAkasengerere kaayii, taáta waavo akamoona
kura kuli, maa akamoonera mbavariri. Akamukibirira,
akamukwaatirira, maa akamusundira mwaana waachwe.
21 Aho, mwaana waachwe akamusea, ‘Taáta, nabweeyya
uvi kuri kurumu na kuri weewe. Niini si niima neeja
kwaanirirwa mwaana waako kei tuku.’
22 Maa kaa, taáta waavo akavasea vatumami vaachwe,
‘Reeti chaangu ingo ˆyaboohabooha mumuvikire, muvikiri
ipoo mukonwii waachwe na viráatu majewii.
23 Reeti njiiku ˆyaneneha, musiinje, turye ngovi.
24 Sa uhu mwaana waani ajáa aakwya haaha afúfukire, ajáa
ataahika haaha oónekiine.’ Aho, vakaanda bweeyya ngovi.
25 Mpiindi ijo, ura mwaana mukuulu ni iwundii ajáa. Mpiindi
ˆahinduká ˆakasengerere kaayii, akateera chiímbo na vina.

26 Aho, akamwaanirira mutumami umwi, maa akamuurya,
'Ni che kwatiite?'
27 Ura mutumami akamusea, 'Mudúúdi waako uújire na
taáta waanyu amusíinjiire ira njiiku ˆyanona sa taáta waanyu
amuhókiire ari nkaasunkaasu.'
28 Ura mwaana mukuulu akavisuula, maa akasiita kwiingira
na nyuumbii. Aho, taáta waavo akafuma na weerwii noo
mukalaamya iingire.
29 Maa kaa, yeeye akamusea taáta waavo, 'Laanga, myaaka
yoosi ihi niini natumama aha kaayii, baa si ninawaayya
kuchwa mati ulairiri waako wowoosi baa siku imwi tuku! Maa
kaa, niini si unawaayya kuumpeera baa kaburi vii, nkárye
nivyeende na viivaani tuku.
30 Haaha uhu mwaana waako ˆmweene atakuna máari
jaako na vaantu vaki ˆvayéendaa na valume va vaantu, uújire
na kaayii umusíinjiire njiiku ira ˆyanona.'
31 Taáta waavo akamusea, 'Mwanawaani, weewe ni na niini
uri siku joosi, viintu vyoosi ˆndiri novyo ni vyaako.
32 Haaha ni vyabooha kubweeyya ngovi tuvyeende, sa
mwaanaanyu ajáa aakwya, haaha ni nkaasu ari. Yeeye ajáa
arimira, haaha oónekiine.'"

16

Lusímo lwa Mwiimiriri Muweere

1 Kei Yéesu akavawyiira lusímo ulu vapooji vaachwe,
yoovasea, "Kujáa kwatiite musúngaati umwi na mwiimiriri
wa máari jaachwe. Uwo musúngaati akateera mwiimiriri wa
máari jaachwe yoosaambula máari.
2 Sa jeyyo uwo musúngaati akamwaanirira mwiimiriri
akamusea, 'Natéiire kira ˆwoobweeyya na máari jaani! Laira
kira ˆubweeyyirya máari jaani, sa si uri kuva mwiimiriri wa
máari jaani tuku.'
3 Ura mwiimiriri akiiririkana mutimii waachwe,
'Musúngaati waani ni kuunseyya iise murimwii waani. Haaha
ni che ndiri bweeyya? Niini nsiina ngururu jo rima tuku, na
nookoona soni yo loombaloomba.
4 Natáangire ˆcheene ndiri bweeyya, sa ˆndiri rekiwa
murimo waani vaantu vaanteengye na nyuumbii jaavo.'
5 Jeyyo, akavaanirira vaantu voosi vara ˆvadaayiwáa
noongwa ni musúngaati waachwe. Wa ncholo akamuurya,
'Noongwa yaako kwa musúngaati waani ni viintu vingai?'
6 Ne akasea, 'Noongwa yaani ndáayiwaa ni líita mayana
yatatu na magana mufungati (3,700) ya makuta ya saitúuni.'
Aho, mwiimiriri akamusea, 'Toola karatáasi ihi ˆng'eene
yaandikwa noongwa yaako chaangu, andika noongwa yaako

nɨ líita iyana rɨmwɨ, magana yanaanɨ na makumi yasaano (1,850).'

7 Aho, akamuurya wa kavɨrɨ akamʉsea, 'Weewe viintʉ vingaɨ ʉdáayiwaa?' Ʉra akamʉsea, 'Magunía magana yatatʉ na makumi yatatʉ (330) ya ngáano.' Mwiimiriri akamʉsea, 'Toola karatáasi ɨhɨ ˆng'eene yaandɨkwa noongwa yaako, andɨka magana yavɨrɨ na makumi mʉsasatʉ (260).'

8 Ʉra musúngaati akamʉdʉʉmbɨrɨra ʉra mwiimiriri sɨ ˆarɨ wo kiilaangiwa, sa viintʉ ˆajáa abwéeyyiirye ʉweere. Sa kʉrɨ vaantʉ va mbyaala ɨhɨ, vara sɨ ˆvamurúmaa Mʉlʉʉngʉ nɨ vaweere mʉnʉmʉʉnʉ kwa masáare ya ɨhɨ weerʉ, kʉlookya vaantʉ vara ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ.

9 Nɨ kʉvawyɨɨra niise, vaambiriryi viivaanyu na máari jaanyu ja aha weerwii, sa ˆjiri sira mʉteengiwe na kiikalwii cha sikʉ ˆjisiina ʉhero.

10 Mʉʉntʉ ˆiiláangiwaa kwa masáare maduudi, kiilaangiwa eende kwa masáare makʉʉlʉ. Noo jeyyo, mʉʉntʉ ʉra ˆasova ʉwoloki kwa viintʉ viduudi, kʉva arɨ mʉʉntʉ ˆasova ʉwoloki kwa viintʉ ˆviri foo.

11 Na koonɨ sɨ mʉrɨ vo kiilaangiwa kwa máari ja ɨhɨ weerʉ, nɨ ani ˆarɨ viilaangya kwa máari ya kɨkomi?

12 Kei koonɨ sɨ mʉrɨ kiilaangiwa kwa máari ya mʉʉntʉ wɨɨngɨ, nɨ ani ˆarɨ kʉvaheera máari yaanyu veeneevyo?

13 Kusiina mʉtʉmami ˆadáhaa tʉmamɨra vasúngaati vavɨrɨ tʉkʉ. Sa mʉsʉʉla arɨ ʉmwɨ na amweende wɨɨngɨ, au mʉnyemya eende ʉmwɨ na kumuchwa eende matɨ wɨɨngɨ. Sɨ mʉrɨ daha kʉmʉtʉmamɨra Mʉlʉʉngʉ na máari tʉkʉ."

14 Mafarisáayo ˆvakateere masáare yoosi Yéesu alʉʉsáa, maa vakamʉseka ko muchwa matɨ, sa vajáa veenda mpía maatʉkʉ vii.

15 Yéesu akavawyɨɨra yoovasea, "Nyuunyu mwiiyónekyaa kɨkomi mbere ja vaantʉ mʉrɨ vawoloki. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ amányire mɨtɨma yaanyu. Sa vira viintʉ vaantʉ ˆvavyoónaa nɨ vya kɨkomi, Mʉlʉʉngʉ avisʉʉla.

Miiro na Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ
(Matáayo 11:12-13; 5:31-32; Maáriki 10:11-12)

16 Miiro na masáare ya valáali na mʉtwe, yavariyʉlwa fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ja Yooháani Mʉbatisáaji. Fuma mpɨɨndɨ ijo, Masáare Maaja ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ yaváriyʉlwaa na kɨra mʉʉntʉ iiyingiryáa ʉtemii ʉwo na ngururu.

17 Maa kaa, nɨ vyoolo kwa kurumu na weerʉ kʉlooka, kʉlookya lʉtalo baa lʉmwɨ kʉrɨmɨra fuma Miirwii ya Mʉlʉʉngʉ.

18 Mʉʉntʉ mʉlʉme ˆamusíitaa muki waachwe, maa akaloola muki wɨɨngɨ, ʉwo ayéendaa na muki wa mʉʉntʉ. Kei, mʉʉntʉ

mulume ura ˆamulóolaa muuntu muki ˆarekwa ni mulume waachwe, uwo ayéendaa na muki wa muuntu.

Lusímo lwa Musúngaati na Lasáaro

19 Haaha, kujáa kwatiite musúngaati umwi, ˆiivikiráa ingo ja kitáani ˆjiri gyaa ja kisúngaati, ˆjalukwa na mputi ja kikomi. Na siku joosi yeeye arijáa chóorya cha kibuya.

20 Kei, kujáa kwatiite mukiva umwi ˆasewáa Lasáaro. Areetwáa, maa akaviikwa muryaangwii kwaachwe. Uhu ajáa atiite viloonda muviri vuu.

21 Yeeye iikaláa muryaangwii na ajáa atiite mpiima yo rya mang'enyeng'enye ˆyawíire isi ya méesa kwa uhu musúngaati. Kei, kúri juujáa noo munaampa viloonda vyaachwe.

22 Siku ˆjikalooke, ura mukiva akakwya. Mirimu miija ikuuja noo musumula, ikamutwaala fuuru kipeembii cha Aburaháamu. Ura musúngaati ne akijoowulala na akataahwa.

23 Yeeye akatamanya na ntarii. Uko uturikirii, akiinurirya miiso yaachwe na mweeri, maa akamoona Aburaháamu kwa kuli ari na Lasáaro.

24 Aho, ura musúngaati akamwaanirira Aburaháamu, 'Taáta Aburaháamu, naanga na riiso ra wuuja. Nooloomba umutume Lasáaro atukye imaamba raachwe luujii, maa atoonyerye lurimii lwaani sa luhole. Kikomi ni turikira niise munumuunu mootwii uhu.'

25 Aho, Aburaháamu akamusea, 'Mwanawaani, kumbukira, weewe mpiindi ˆujáa mooyo, ujáa utiite viintu vyoosi ˆvyabooha ˆusaakáa. Maa kaa, Lasáaro ni uturikiri vii apatáa. Haaha yeeye atúuriiwe mutima aha na weewe umwaari wootarikira munumuunu.

26 Si jeyyo vii tuku, katikati yiiswi na nyuunyu kwatiite iduundu ikuulu munumuunu. Iduundu iro, raviikwa sa vaantu va kunu ˆvari saaka kuuja nooko kwaanyu, vasiindwe firira na vaantu va uko vasiindwe kuuja na kunu.'

27 Aho, ura musúngaati akasea, 'Haaha nookuloomba ee taáta umutume Lasáaro atamanye na kaayii kwa taáta wiitu.

28 Uko natiite vaaniitu vasaano. Lasáaro akavalume kutu sa kari luu vuuje na kunu kuuntu kwa uturikiri tuku.'

29 Maa kaa, Aburaháamu akamusea, 'Vaanaanyu vatiite utali wa Músa na valáali na mutwe va Ijuva, vayateere ayo!'

30 Ura musúngaati akamusea, 'Taáta Aburaháamu tuku! Koonи muuntu afúfukire na adome akavawyiire, aho, valanduka vari fuma uvii waavo.'

31 Aburaháamu akamusea, 'Koonи si vatéeriire yara ˆyaandikwa ni Músa na valáali na mutwe, si vari ruma baa ya muuntu afúfukire tuku.' "

17

Kusea Yasírire
(Matáayo 18:6-7, 21-22; Maáriki 9:42)

1 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Masáare ^yabwéeyyaa vaantu viikunguvale, mpaka yuuje vii. Maa kaa, mpolai kwa ura yoyoosi ^yooyareeta.

2 Ni pwee viri kwa muuntu uwo kuchuungirwa lwaala nkiingwii, maa afweitirwe na mayiyii, kulookya uturikiri ^ari turya ko muhaanda umwi wa ava vadúúdi atumame uvi!

3 Sa jeyyo, imi neeja.

Kooni mwaanaanyu abwéeyyiirye uvi, mudalavye. Kooni aválandukire fuma uvii waachwe, musee yasírire.

4 Kooni ahóniirye kwa siku imwi mara mufungati na uújire na kwaako yoosea, 'Hai, naválandukire fuma uvii waani,' weewe woosaakwa umusee yasírire."

Ngururu yo Muruma Muluungu

5 Aho, vatumwi va Yéesu vakamusea Mweenevyoosi, "Toongererye kukuruma."

6 Mweenevyoosi akavasea, "Ngaari muri na kuruma baa kuduudi ja mpeke nduudi ya haradáali, ngaari mudáhire kuusea uhu mukuyu, 'Ng'ooka, ukakondiwe mayiyii!' Nowo ngaari wavíire matu kwa kira ^muuwyíriire.

Murimo wa Mutumami

7 Baa ja tusee, kooni umwi waanyu ari na mutumami waachwe ^afúmire rima iwundii au kuriisha muundi, ni ani umwi waanyu ifaanaa amusee, 'Yeenda chaangu, ikala, urye chóorya?'

8 Si jeyyo tuku. Kiri vyoolusa jei sea ari, 'Nyimirya neeja chóorya, na wuuntumamire fuuru mpumule kurya no nywa. ^Ndiri humula de weewe urye no nywa.'

9 Eri, mududumba uri mutumami ko bweeyya kira ^cheene umuwyíriire abweeyye wuu? Aka tuku!

10 Viivyo, baa nyuunyu ^muri humula tumama yoosi ^mwalaiririwa, sei, 'Suusu turi vatumami vii, tatúmamire yara ^meene tasaakwa tutumame vii.' "

Yéesu Yoovahorya Vaantu Ikimi ^Vari na Ulóónda

11 Mpiindi Yéesu ^adomáa na Yerusaléemu, ajáa atweera na muhakii wa isi ya Samaría na Galiláaya.

12 Mpiindi Yéesu ^iingiráa iturii rimwi, ajáa alumana na vaantu ikimi ^vari na ulóónda. Avo vaantu vakiima kuli, maa

13 vakaanirira voosea, "Yéesu, Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra wuuja!"

14 Yéesu ˆakavoone akavasea, “Tamanyi, mukiiyonekye
kwa veeneisi va Ijuva.”✡ Na mpiindi ˆvajáa njirii vootamanya,
maa vakajirulwa ulóónda waavo.

15 Umwi waavo ˆakoone ahórire, maa akahinduka na kwa
Yéesu kunu yoomuduumba Muluungu na sawúti nkuulu.

16 Akalaala majewii ya Yéesu na inda kunu yoomuduumba.
Uwo muuntu ni Musamaría ajáa.

17 Yéesu akamuurya, “Voosi ikimi si vajírwiilwe tuku wuu?
Hai vari vara viingi keenda?

18 Kusiina baa umwi ˆahíndukire joo muduumba Muluungu
tuku, maa kaa, uhu muyeni vii?”

19 Yéesu akamusea, “Inuka, utamanye, kuruma kwaako
kwakuhóniirye.”

Kuuja kwa Utemi wa Muluungu (Matáayo 24:23-28, 37-41)

20 Siku imwi, Mafarisáayo vajáa vamuurya Yéesu voosea,
“Utemi wa Muluungu naadi uri kuuja?” Yéesu akavasea, “Utemi
wa Muluungu, si wuujáa ko kuulaangishalaangisha tuku.

21 Kusiina muuntu ˆari daha sea, ‘La nu aha!’ au ‘La haura
kura,’ tuku. Sa Utemi wa Muluungu ni nowo muri.”

22 Aho, akavasea vapooji vaachwe, “Mpiindi kuuja jiise,
kuva muri na mpiima jo va na Mwaana wa Muuntu baa kwa
siku imwi vii, maa kaa, si muri kuunyona tuku.

23 Vaantu kundoovasea veende, ‘La haura hara,’ au ‘Hauhu
aha!’ Kari mudómaa na kari muvarúmaa tuku.

24 Sa Mwaana wa Muuntu siku ˆari kuuja, kuuja ari ja lulávo
ˆvyeene luújaa loomurika mavaru yoosi ya kurumu.

25 Maa kaa, saakwa ari aturikiriwe kwa masáare ˆyari foo
na siitwa ari ni mbyaala ihi.

26 Ja viintu ˆvijáa siku ja Núhu, noo ˆvyeene iri kuva siku yo
hinduka Mwaana wa Muuntu.

27 Mpiindi ja Núhu, vaantu varijáa no nywa, valoolwáa no
loola fuuru siku ira Núhu ˆakiingire na safíinii. Aho, ira mbula
ya imalo ikuuja, maa ikavamala voosi vuu.

28 Baa mpiindi ja Lúutu ni ja jeyyo vijáa. Vaantu varijáa no
nywa, vaváa iyoombe no wula, varimáa no jeenga.

29 Maa kaa, siku ira Lúutu ˆakiinuke Sodóoma, mooto na
sálufa* ujáa wakiima fuma kurumwii, ukavamala voosi vuu.

30 Noo jeyyo ˆviri kuva siku ira Mwaana wa Muuntu ˆari
variyulwa.

✡ **17:14** Laanga 5:14. * **17:29** ***sáluufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sáluufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyiriira. Isáarii ra Muluungu sáluufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.

31 Sikʉ ɨyo, mʉʉntʉ ˆarɨ ikekeerii karɨ akiime sa atoole viintʉ vyaachwe nyuumbii tʉkʉ. Na ʉra ˆarɨ iwundii karɨ ahíndʉkaa na kaayii noo toola chochoosi tʉkʉ.
32 Kumbukiri kɨra alʉmana nocho muki wa Lúutu!✡
33 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆyooyera kʉlamurirya nkaasʉ yaachwe, ʉwo kɨɨtaaha arɨ. Maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆyookɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe, ʉwo kɨɨlamurirya arɨ.
34 Nɨ kʉvawyɨɨra niise, sikʉ ɨyo, vaantʉ vavɨrɨ ˆvalíire kɨtáanda kɨmwɨ, ʉmwɨ sʉmʉlwa arɨ, na wɨɨngɨ rekwa arɨ.
35 Vaantʉ vaki vavɨrɨ ˆvoosha hamwɨ, ʉmwɨ sʉmʉlwa arɨ na wɨɨngɨ rekwa arɨ. [
36 Vaantʉ valʉme vavɨrɨ kʉva varɨ vootʉmama iwundii, ʉmwɨ sʉmʉlwa arɨ na wɨɨngɨ rekwa arɨ.]"
37 Aho, vapooji vaachwe vakamuurya, "Mweenevyoosi, aya nɨ hai ˆyarɨ fʉmɨra?" Ne akavasea, "Hara kʉʉntʉ ˆkʉrɨ na maka ˆikwíire, aho noo kʉʉntʉ nkuumba jilʉmanɨraa."

18

Lusímo lwa Mʉlala sɨ ˆAkéraa Mpɨɨma

1 Yéesu akavavaɨra vapooji vaachwe lusímo ʉlʉ yoovakiindya vatuube kʉndooloomba bila yookatala.
2 Akavasea, "Múujii ʉmwɨ, kʉjáa kwatɨɨte mʉlamuli ʉmwɨ. Ʉhʉ mʉlamuli, sɨ amoofáa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, baa kei, sɨ avanyemyáa vaantʉ tʉkʉ.
3 Na múujii ʉwo, kʉjáa kwatɨɨte mʉlala ʉmwɨ ˆatamanyáa na kwaachwe yoomʉloomba, 'Kalaama nooloomba ʉlamʉle kɨloongi chaanɨ na mʉvɨ waanɨ sa mpate kɨra Miiro ˆyaruma.'
4 Kwa sikʉ ˆjiri foo ʉra mʉlamuli ajáa asiita kʉmwaambirirya. Maa kaa, sikʉ ɨmwɨ akiisea yeemweene, 'Baa neembe sɨ nɨmoófaa Mʉlʉʉngʉ na baa neembe sɨ nɨvanyémyaa vaantʉ,
5 sa viintʉ ʉhʉ mʉlala yookuunjuuwa mʉnʉmʉʉnʉ, lamʉla ndɨrɨ kɨloongi chaachwe, apate kɨra ˆkɨmʉtéire sa areke kʉʉnkatarya.' "
6 Aho, Mweenevyoosi akavasea, "Ikiindyi fuma kwa ʉhʉ mʉlamuli sɨ ˆarɨ mʉwoloki.
7 Eri, Mʉlʉʉngʉ sɨ arɨ vaheera vira ˆvivatéire vaantʉ ˆavasaawʉla vara ˆvoomʉloomba uchikʉ na muusi tʉkʉ wʉʉ?
8 Nɨ kʉvawyɨɨra niise, Mʉlʉʉngʉ kʉvaheera arɨ chaangʉ kɨra ˆkɨvatéire. Maa kaa, Mwaana wa Mʉʉntʉ ˆarɨ hɨndʉka na aha weerwii, shaana arɨ vaantʉ ˆvamuruma wʉʉ?"

Lusímo lwa Mʉfarisáayo na Mʉsaankan'yi Kóodi

9 Yéesu akavawyɨɨra kwa lusímo vaantʉ ˆveene viiyonáa voovo nɨ vawoloki na vavachwijáa matɨ vaantʉ vɨɨngɨ.

✡ **17:32** Laanga Ncholo 19:26.

10 Akavasea, “Sikʉ ɨmwɨ, vaantʉ vavɨrɨ vajáa vatamanya
na Kaayii Njija ya Ijʉva noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ. Ʉmwɨ nɨ
Mʉfarisáayo ajáa na wɨɨngɨ, mʉsaankan’yi kóodi.
11 Ʉra Mʉfarisáayoakɨɨma yeemweene, maa akaanda
mʉloomba Mʉlʉʉngʉ yoosea, ‘Ee Mʉlʉʉngʉ, nakʉdúʉmbaa
sa nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ ja vaantʉ vɨɨngɨ tʉkʉ, vakumuriryi, sɨ ˆvarɨ
vawoloki tʉkʉ, ˆvayéendaa na vaki va vaantʉ, baa kei sɨ ndɨrɨ
ja ʉhʉ mʉsaankan’yi kóodi tʉkʉ.
12 Nɨɨnɨkwajúma ɨmwɨ niirékyaa kurya kavɨrɨ. Kei, natóolaa
ilʉʉndʉ rɨmwɨ ra kɨra malʉʉndʉ ikimi ra viintʉ vyaanɨ.’
13 Maa kaa, ʉra mʉsaankan’yi kóodi akɨɨma kʉlɨ, sɨ asaaka
baa kwiinʉla miiso yaachwe na kurumwii tʉkʉ. Yeeye, aki-
ivaavaa kɨpeembe kʉnʉ yookaavwa nɨ mʉtɨma yoosea, ‘Ee
Mʉlʉʉngʉnookʉloomba wʉʉnyonere mbavariri, nɨɨnɨ ndɨrɨ
mʉvɨ!’
14 Nɨ kʉvawyɨɨra niise, ʉhʉ mʉsaankan’yi kóodi, ahɨndʉka na
kaayii kwaachwe kʉnʉ avárirwe nɨ mʉwoloki, maa kaa, kwa
ʉra Mʉfarisáayosɨjeyyotʉkʉ. Sa kɨra mʉʉntʉ ˆiiyámbukyaa
na mweeri, kiimiwa arɨ, na ʉra ˆiikíimyaa na ɨsɨ, kaambukiwa
arɨ.”

Yéesu Yoovatalarya Vasinga
(Matáayo 19:13-15; Maáriki 10:13-16)

15 Haaha vaantʉ vamʉreteráa Yéesu vasinga vaduudi sa
avavɨkɨre mɨkono. Vapooji vaachwe ˆvakoone jeyyo, maa
vakavaamirirya.
16 Maa kaa, Yéesu akavaanɨrɨra vara vasinga, akavasea,
“Vareki vasinga vaduudi vʉʉje na kʉrɨ nɨɨnɨ, karɨ mʉvakɨtɨre
tʉkʉ! Sa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉnɨsa vaantʉ ˆvarɨ ja vasinga ava.
17 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, yoyoosi ʉra sɨ ˆarɨ kʉʉhokera Ʉtemi
wa Mʉlʉʉngʉja musinga muduudi, sɨ arɨ kʉʉyɨngɨra vii kaa
tʉkʉ.”

Kʉheewa Nkaasʉ ya Sikʉ ˆJisiina Ʉhero
(Matáayo 19:16-30; Maáriki 10:17-31)

18 Aho, mʉlongooli ʉmwɨ akamuurya Yéesu, “Mukiindya
mʉʉja, che ndɨrɨ bweeyya mpokere nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina
ʉhero?”
19 Yéesu akamʉsea, “Sa che wookʉʉnyanɨrɨra mʉʉja? Kusi-
ina mʉʉja tʉkʉ, mʉʉja nɨ Mʉlʉʉngʉyeemweene vii.
20 Ʉmányire ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ wʉʉ? ‘Karɨ ʉyéendaa na
muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ, karɨ wʉʉlaa tʉkʉ, karɨ wiívaa tʉkʉ, karɨ
ʉlóngowereryaa mʉʉntʉ tʉkʉ, na ʉvanyemye vala íyo na taáta
waanyu.’✡”
21 Ne akasea, “Ayo yoosi nayakwaatya keende usinga
waanɨ.”

✡ **18:20** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 5:16-20.

22 Yéesu ˆakateere jei, akamʉsea, “Kɨmwaarɨ kɨintʉ kimudu vii sɨ ˆʉnabweeyya. Tamanya, ʉkavae iyoombe máari joosi ˆʉrɨ nojo, na mpía ˆʉrɨ turya, ʉvaheere vakɨva. Jeyyo, turya ʉrɨ máari ya kɨkomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda, wuuntuube.”
23 Ʉra mʉʉntʉ ˆakateere ayo, akiirya mʉtɨma maatʉkʉ vii, sa yeeye nɨ musúngaati maatʉkʉ vii ajáa.
24 Yéesu akamoona ʉra mʉʉntʉ iíriirye mʉtɨma, maa akasea, “Kʉva viri vyafafa maatʉkʉ vii kwa musúngaati kwɨingɨra Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ!
25 Kɨkomi, nɨ vyaangʉ ngamía kʉtweera na ihengerii ra sinkeni, kʉlookya musúngaati kwɨingɨra na Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ!”
26 Vaantʉ vara ˆvateera masáare aya vakasea, “Nɨ ani de arɨ daha lamuririwa?”
27 Yéesu akavasea, “Yara sɨ ˆyadáhɨkaa kwa vaantʉ, kwa Mʉlʉʉngʉ yadáhɨkaa.”
28 Peéteri akamʉsea, “Laanga! Suusu tareka vyoosi ˆtʉjáa novyo tʉkakutuuba weewe!”
29 Yéesu akamʉsea, “Kɨmaarɨ noovawyɨira, mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆareka nyuumba yaachwe, au mʉdala waachwe, au vandʉʉ vaachwe, au vala íyo na taáta, au vaana vaachwe sa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ,
30 ʉwo hokera arɨ ˆviri foo mpɨindɨ iji kʉlookya vira ˆareka. Na weerʉ ˆyookʉʉja, hokera arɨ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.”

Yéesu Yoolʉʉsa Inkwya na Kʉfʉfʉka Kwaachwe lwa Katatʉ (Matáayo 20:17-19; Maáriki 10:32-34)

31 Aho, Yéesu akavasʉmʉla vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ na ivarwii, maa akavasea, “Haaha nɨ kwaambʉka tiise na Yerusaléemu. Masáare yoosi ˆmeene yaandɨkwa nɨ valáali na mʉtwe sa Mwaana wa Mʉʉntʉ, kiimana yarɨ.
32 Yeeye vɨikwa arɨ mɨkonwii ya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi. Aho, muchwa varɨ matɨ, mʉtʉkɨra varɨ na kʉmʉchwɨira varɨ matɨ.
33 Kei kʉmʉvaa varɨ na mɨjeléedi na kʉmʉʉlaa varɨ na sikʉ ya katatʉ fʉfʉka arɨ.”
34 Maa kaa, vapooji vaachwe sɨ vataanga ʉvariyuli wa masáare aya tʉkʉ, sa ʉvariyuli waachwe ʉjáa wiivisa kʉrɨ voovo. Sɨ vataanga nɨ che alʉʉsáa tʉkʉ.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉhoku (Matáayo 20:29-34; Maáriki 10:46-52)

35 Yéesu ˆakasengerere múuji wa Yerɨíko, kʉjáa kwatɨite mʉhoku ʉmwɨ ˆaloombáa iíkyɨire heehi na njɨra.
36 Ʉwo mʉhoku ˆakateere mpuka ya vaantʉ voolooka, akuurya, “Nɨ che kwatɨite?”

37 Vakamʉsea, “Yéesu wa Nasaréeti yoolooka.”
38 Aho, akatʉla isóso yoosea, “Ee Yéesu, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wʉʉja!”
39 Vaantʉ vara ˆvajáa valóngwiire mbere ya Yéesu vakaanda kʉmʉdalavya akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya kʉmwaanirira, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wʉʉja Aai!”
40 Yéesu akiima, maa akavalairirya vamʉreete na kwaachwe. Ʉra mʉhoku ˆakaseese, maa Yéesu akamuurya,
41 “Che woosaaka nikʉbweeyyiirye?” Ne akasea, “Ee Mweenevyoosi, noosaaka noone!”
42 Aho, Yéesu akamʉsea, “Haaha ona kaa! Kuruma kwaako kwakʉhóniirye.”
43 Hahara akaanda koona kei. Akamutuuba Yéesu kʉnʉ yoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ. Na vaantʉ voosi ˆvakoone ayo, vakamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ.

19

Yéesu Yoolʉmana na Sakáayo

1 Yéesu ˆakiingire na múuji wa Yeríiko, akakwaatira na katikati ya ʉwo múuji.
2 Ʉko, kujáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwi mʉkʉʉlʉ wa vasaankan’yi kóodi. Ʉhʉ mʉʉntʉ ni musúngaati ajáa na irina raachwe noo Sakáayo asewáa.
3 Sakáayo akava yoosaaka kʉmoona Yéesu. Maa kaa, sa vintʉ ajáa mukufi, akasiindwa kʉmoona Yéesu sa kujáa kwatiite mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ.
4 Sa jeyyo, akakʉʉrika itíijo, akalongorera na mbere. Akaambʉka mʉsaambwii sa amoone Yéesu kati ˆyoolooka.
5 Yéesu ˆakafike hara mʉsaambwii, akalaanga mweeri, maa akamʉsea Sakáayo, “Sakáayo, kiima chaangʉ! Isikʉ ni kwaako ndiri kʉʉmba!”
6 Aho, Sakáayo akakiima chaangʉ na isi, maa akamʉteengya Yéesu na kaayii kwaachwe na cheerʉ.
7 Vaantʉ voosi ˆvakoone, vakaanda ng’uula voosea, “Sa che yookiingira noo va mʉyeni kwa iduwalo?”
8 Maa kaa, Sakáayo akiima, ma akamʉsea Mweenevyoosi, “Aai laanga, haaha jei kera niise máari yaani haviri. Ivaru rimwi vaheera ndiri vakiva na kooni nasʉmʉla kiintʉ cha mʉʉntʉ kwa ʉloongo, ʉwo mʉhindʉrira ndiri mara kani ya ikyo kiintʉ ˆnasʉmʉla.”
9 Aho, Yéesu akamʉsea, “Ʉlamuriri wiingiire kʉri kaaya ihi, sa baa weewe umurúmire Mʉlʉʉngʉ ja taáta wiitʉ Aburaháamu.
10 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ ʉʉja joo saakira no lamurirya vara ˆvarimira.”

Lusímo lwa Vatumami ˆVaheewa Mpía (Matáayo 25:14-30)

11 Vaantu vara ˆvamuteereráa Yéesu yoovavaira símo viiseáa Utemi wa Muluungu fika wiise, sa viintu vajáa vaséngeriire fika múuji wa Yerusaléemu.

12 Aho, Yéesu akavasea, “Kujáa kwatiite muuntu umwi wa lukolo lwa kitemi. Yeeye ajáa akera njira na isi ya kuli. Uko ajáa atamanya noo heewa utemi de ahinduke na isi yaachwe kuuntu ˆari kuva mutemi.

13 De alooke, ajáa avaanirira vatumami vaachwe ikimi, akavaheera kira muuntu mpía ˆjiri foo akavasea, ‘Saakiri kunáálo na mpía iji fuuru siku ˆndiri hinduka!’

14 Maa kaa, vaantu va isi yaachwe vajáa vamusuula, sa jeyyo vakatuma vaantu nyuma yaachwe voosea, ‘Si toosaaka muuntu uhu ave mutemi wiitu tuku.’

15 Baa neembe vajáa valuusa jeyyo, yeeye ajáa aheewa utemi. ˆAkahinduke, akavaanirira vara vatumami ˆajáa avaheera mpía sa ataange kunáálo ˆng’eene vaturya.

16 Mutumami wa ncholo ˆakuuje, maa akasea, ‘Ee mutemi, mpía ˆng’eene waampeera, nasaakirira kunáálo nkapata maluundu ikimi yiingi.’

17 Ura mutemi akamusea, ‘Wabweeyya vyabooha mutumami muuja! Sa viintu waava wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuheera ndiri wiimirire míiji ikimi.’

18 Mutumami wa kaviri ne akuuja akasea, ‘Ee mutemi, mpía ˆng’eene waampeera nasaakirira kunáálo nkapata maluundu yiingi yasaano.’

19 Mutemi akamusea uhu muuntu, ‘Baa weewe nakuhíire wiimirire míiji isaano.’

20 Maa re, akuuja ura mutumami wiingi akasea, ‘Ee mutemi, mpía jaako ni iji aha. Najichuungirira kitabárii sa jidiire rimira.

21 Nijáa nakoofa sa weewe uri muuntu mufafu. Usúmulaa viintu haantu si ˆwaviika, na wachwíjaa kuuntu si ˆuhaanda.’

22 Mutemi akamusea, ‘Mutúmwa muvi weewe! Kwa masáare ˆyafúmire mulomwii waako kukulamurira niise! Weewe ujáa umányire niini ndiri muuntu mufafu, nasúmulaa kuuntu si ˆnaviika kiintu, baa kei nachwíjaa kuuntu si ˆnahaanda.

23 Ha de haaha, sa che si ujiviika mpía jaani kwa vaantu ˆvachúrushaa sa niini ˆndiri hinduka nsumule mpía jaani na kunáálo yaachwe?’

24 Aho, mutemi akavasea vara vaantu ˆvajáa viímire aho, ‘Muhóki iluundu raachwe mukamuheere ura ˆari na ikimi.’

25 Maa kaa, voovo vakamusea, ‘Mukúlu, amwi ura atiite maluundu ikimi!’

26 Ne akavasea, ‘Nɨ kʉvawyɨɨra niise, kɨra ˆarɨ na kɨɨntʉ, koongereriwa arɨ kʉlookya, maa kaa, ʉra ˆasiina kɨɨntʉ, vu-ulwa arɨ baa kɨra kidúúdi ˆarɨ nocho.
27 Na kwa vara vavɨ vaanɨ, vara sɨ ˆvasaakáa nɨve mʉtemi mweeri yaavo, vareeti na aha, mʉvʉʉlae mbere yaanɨ.’ ”

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Matáayo 21:1-11; Maáriki 11:1-11; Yoohá ani 12:12-19)

28 Yéesu ˆakahʉmʉle kʉlʉʉsa ayo, akavalongorera mbere yookaambʉka na Yerusaléemu.
29 ˆVakasengerere maturii ya Besifáage na Besanía ˆyarɨ luulwii ˆlwaséwaa Lʉʉlʉ lwa Mɨseitúuni, akavatʉma vapooji vaachwe vavɨrɨ,
30 akavasea, “Tamanyi na ituri ˆrɨrɨ mbere yaanyu, na kati ˆmookɨingɨra koona mʉrɨ mwaana wa ndákwi sɨ ˆanavereka mʉʉntʉ, achúungirwe aho. Muchunguriri, mʉmʉreete na aha.
31 Koonɨ mʉʉntʉ avuúriirye, ‘Sa che moomʉchʉngʉrɨra mwaana wa ndákwi?’ mʉsei, ‘Mweenevyoosi yoomʉsaaka.’”
32 Vara vapooji vakadoma, maa vakashaana kɨra kɨɨntʉ ja ˆvyeene Yéesu ajáa avawyɨɨrɨɨre.
33 Kati ˆvamʉchʉngʉrɨráa ʉra mwaana wa ndákwi, veene ndákwi vakavuurya, “Amwɨ moomʉchʉngʉrɨra mwaana wa ndákwi?”
34 Vara vapooji vakavasea, “Mweenevyoosi yoomʉsaaka.”
35 Vakamʉtwaarɨra Yéesu. ˆVakahʉmʉle kwaala ɨngo jaavo mweeri ya ʉwo mwaana wa ndákwi, vapooji vaachwe vakamwaambukya ndákwii.
36 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆatamanyáa, vaantʉ vakaala ɨngo jaavo njirii.
37 Yéesu ˆakafike mugiritwii wa Lʉʉlʉ lwa Mɨseitúuni, mpuka yoosi na vapooji vaachwe vakaanda vaa siriri kʉnʉ voomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ na sawúti nkʉʉlʉ, sa myuujíisa yoosi ˆvajáa voona Yéesu yoobweeyya.
38 Vaseáa jei,

“Atalariwa Mʉtemi ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʊVA!
Mwiikalo mʉʉja kurumwii na nkongojima kwa Mʉlʉʉngʉ
ˆArɨ Mweerimweeri.”✡

39 Vamwɨ va Mafarisáayo ˆvajáa vamwaarɨ mʉra mpukii, maa vakamʉsea Yéesu, “Mukiindya, valairirye vapooji vaako vakirinye.”
40 Yéesu akavasea, “Nɨ kʉvawyɨɨra niise, koonɨ ava vakíriinye, mawye tʉla yarɨ isóso.”

Yéesu Yookʉʉrɨrɨra Múuji wa Yerusaléemu

✡ **19:38** Laanga Sabúuri 118:26.

41 Yéesu akasengerera múuji wa Yerusaléemu. ^Akuuyone múuji, maa akuurirra,
42 yoosea, "Ngaari wataanga siku ihi yara ^yari kuretera mwiikalo muuja, haaha yaviswa miiswii yaako.
43 Kikomi, siku kuuja jiise, vavi vaako kukereesa vari, na kuriingirra vari nkaande joosi na kukitira vari isii.
44 Kukukanya vari weewe na vaantu vaako voosi. Kei si vari reka iwye baa rimwi mweeri ya riingi tuku, sa si utaanga mpiindi Muluungu uuja na kwaako tuku."

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva
(Matáayo 21:12-17; Maáriki 11:15-19; Yoohaáni 2:13-22)

45 Aho, Yéesu akiingira Kaayii Njija ya Ijuva akaanda vakibirya vaantu ^vaváa iyoombe viintu aho.
46 Akavasea, "Yaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, 'Nyuumba yaani kuva iri nyuumba yo muloomba Muluungu.'✡ Maa kaa, nyuunyu mwiiválandwiire ikava 'mpaanga ya viívi.'✡"
47 Kira siiku akiindyáa Kaayii Njija. Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro na valongooli va vaantu vasaakiráa njira yo muulaa Yéesu.
48 Maa kaa, vakasova njira sa vaantu voosi vateereráa masáare yaachwe na vamuteeráa matu kamwi.

20

Yéesu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe
(Matáayo 21:23-27; Maáriki 11:27-33)

1 Siku imwi, Yéesu avavariyuriráa Masáare Maaja vaantu waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakiindya va Miiro na vawosi vakamuujira.
2 Aho, vakamuurya voosea, "Tuwyiire ni kwa wiimiriri wa ani wootumama masáare aya? Ni ani akuheera wiimiriri uhu?"
3 Ne akavasea, "Naani kuvuurya ndiri, muungwyiire,
4 eri, ubatíiso wa Yoohaáni ni kurumwii wafuma, baku kwa vaantu?"
5 Aho, vakaluusikan'ya voovo kwa voovo, "Kooni taséire 'Wafuma kwa Muluungu,' sea ari, 'Haaha amwi si mwamuruma?'
6 Maa kaa, kooni taséire, 'Wafuma kwa vaantu,' vaantu voosi kutuvaa vari na mawye tukwye sa vaantu voosi vamuruma Yoohaáni ni muláali na mutwe wa Muluungu."
7 Aho, maa re vakamusea, "Si tamányire kuuntu wiimiriri waachwe ^wafuma tuku."
8 Yéesu ne akavasea, "Naani si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya tuku."

✡ **19:46** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **19:46** Laanga Yeremía 7:11.

Yésu Yoovafwaanirirya Vakúúlu va Vayahúudi na Varimi Vavi
(Matáayo 21:33-46; Maáriki 12:1-12)

9 Aho, maa Yéesu akaanda kuvavaira vaantu lusímo ulu, "Muuntu umwi ajáa ahaanda misabíibu iwundii kwaachwe. Iro iwunda akarikojya kwa varimi. Maa yeeye akakera njira na isi ya kuli. Uko akiita kiikala kwa siku ˆjiri foo.

10 Mpiindi jo chwa ˆjikafike, akamutuma mutumami waachwe kwa vara vaantu sa vamuheere haantu haachwe ha sabíibu ˆvachwíire. Maa kaa, vara varimi ˆajáa avakojya vakamuvaa ura mutumami, maa vakamukibirya na mikono mituhu.

11 Akamutuma mutumami wiingi, uhu ne vakamuvaa, vakamubweeyyirya masáare ya soni, maa vakamukibirya na mikono mituhu.

12 Kei akamutuma wa katatu, uhu ne vakamutamikya, maa vakamufweitira na weerwii ya iwunda.

13 Maa re mweeneiwunda ra misabíibu akiiyurya, 'Che ndiri bweeyya? Haaha kumutuma niise mwaana waani. Uhu namweenda maatuku! Uhu ifaanaa vamunyemye.'

14 Maa kaa, vara ˆvakojiwa iwunda ˆvakamoone vii, maa vakiiwyiira voovo kwa voovo voosea, 'Uhu noo mupaari wa iri iwunda. Tumuulae haaha sa upaari waachwe uve wiiswi.'

15 Vakamufweitira na weerwii ya iwunda ra misabíibu, maa vakamuulaa."

Aho, Yéesu akavuurya, "Haaha mweeneiwunda che ari vabweeyya vaantu vara?

16 Kuuja ari na kuvuulaa ari avo vaantu ˆavakojya iwunda na kuvakojya ari vaantu viingi iri iwunda ra misabíibu." Vaantu ˆvakateere ayo masáare, maa vakasea, "Aka tuku! Kari baa luu vifumire vii tuku!"

17 Yéesu akavalaanga, maa akavasea, "Masáare aya ˆYari Mpeho ni che yaluusa?

'Iwye ˆrasiitwa ni vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.'✡

18 Kira muuntu ˆawíjaa mweeri ya iwye iri, ng'enyekang'enyeka ari, na ura ˆriri muwyiira, chinika ari kamwi."

19 Vakiindya va Miiro, na vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakasaakira njira yo mukwaata chaangu sa vajáa vatáangire lusímo ulo ni voovo lujáa lwavalúusire. Maa kaa, vakavoofa vaantu.

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari
(Matáayo 22:15-22; Maáriki 12:13-17)

20 Aho, vakúúlu va Vayahúudi vakava voomuriira iyeo. Vakatuma vaantu viibweeyye vawoloki sa vandoomusola.

✡ **20:17** Laanga Sabúuri 118:22.

Vabweeyyáa jei sa vapate kiintu cho mukwaatira, vamuviike isi ya ngururu na wiimiriri wa gávana.
21 Avo vuurikiriri vakamuurya, “Mukiindya, tamányire weewe ulúusaa na uváriyulaa ya kimáári. Weewe si woófaa ukúúlu wa vaantu tuku, weewe wakíindyaa kimáári ja ^vyeene Muluungu asáakaa.
22 Eri, ndairiri jaruma tundooriha kóodi kwa Kaisáari baku tuku?”
23 Maa kaa, Yéesu akataanga ukwaata waavo, maa akavasea,
24 “Ndairi mpía ya dináari. Buuwo ihi na irina iri ni vya ani?” Vakuuyirya voosea, “Ni vya Kaisáari.”
25 Aho, Yéesu akavasea, “Vya Kaisáari, muheeri Kaisáari. Na vya Muluungu, muheeri Muluungu.”
26 Vakasiindwa kumukwaata kwa yara ^alúusáa mbere ja vaantu. Vakahwaalala maatuku vii kwa vira ^vyeene uuyiryáa, vakakirinya sawu.

Kufufuka
(Matáayo 22:23-33; Maáriki 12:18-27)

27 Mpiindi ^jikalooke, Masadukáayo, noo kusea vaantu vara ^vaséaa kusiina kufufuka tuku, vajáa vamuujira Yéesu,
28 maa vakamuurya, “Mukiindya, Músa ajáa atwaandikira, ‘Koони muuntu akwíire baa kuva na vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amupaale uwo mulala sa amuvyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwya.’✡
29 Haaha, kujáa kwatiite vaana valume mufungati va muuntu umwi. Ndaambere yaachwe ajáa aloola, maa akawulala baa kuva na mwaana tuku.
30 Wa kaviri [akamupaala uwo mulala, ne akawulala baa reka mwaana tuku.]
31 Wa katatu ne akamupaala uwo mulaala, ne akakwya baa reka mwaana tuku. Ikava viivyo kwa vaana voosi mufungati ^vamuloola ura muuntu muki, na kusiina ^areka mwaana tuku.
32 Maa reeru ura mwaana muki akawulala.
33 Haaha, siku ya ufufúuko ni muki wa ani ari kuva? Sa ajáa aloolwa ni voosi mufungati.”
34 Yéesu akavasea, “Aha weerwii vaantu valóolaa no loolwa.
35 Maa kaa, vara ^vari valwa ni Muluungu, vafufulwe fuma inkwyii na vaturye nkalo weerwii ifya, avo si vari loola no loolwa tuku.
36 Ava si vari kukwya kei tuku, sa avo kuva vari ja mirimu miija. Voovo ni vaana va Muluungu sa voovo ni vaana ^vafufulwa.

✡ **20:28** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:5-6.

37 Maa kaa, kwa isáare ra vara ˆvaakwya kufufuka, baa
Músa aluusa vantu ˆvaakwya fufuka vari. Aluusa aya masáarii
ya rira ituundu ˆrakoreráa mooto. Aluusa ˆakamwaanirire
Ijuva ni Muluungu wa Aburaháamu, Muluungu wa Isaka na wa
Yaakúupu.*
38 Yeeye si Muluungu wa vantu ˆvaakwya tuku. Yeeye ni
Muluungu wa vantu ˆvari nkaasu, na kwaachwe voosi ni
nkaasu vari."
39 Vamwi va vakiindya va Miiro vakamusea, "Mukiindya,
ulúusire kikomi kamwi!"
40 Kwaandira aho, kusiina ˆayera kumuurya tuku.

Masía ni Mwaana wa Daúdi na Mweenevyoosi
(Matáayo 22:41-46; Maáriki 12:35-37)

41 Aho, maa Yéesu akavuurya, "Eri, ni jooli vyaava vantu
vandoomwaanirira Masía Mwaana wa mutemi Daúdi?
42 Daúdi mweeneevyo aluusa jei kitáabwii cha Sabúuri,
'IJUVA amuwyiira Mweenevyoosi waani,
"Ikala mukono waani wa kululume,
43 fuuru nivaiike vavi vaako,
vave kabambari ko vikira majeo yaako." '✡
44 Kooni Daúdi yoomwaanirira 'Mweenevyoosi' waachwe,
haaha jooli Masía ari kuva Mwaana wa Daúdi?"

Kwiivaa Kipeembe
(Matáayo 23:1-36; Maáriki 12:38-40)

45 Na mpiindi vantu voosi ˆvamuteereráa, Yéesu akavasea
vapooji vaachwe,
46 "Muvalaange neeja vakiindya va Miiro. Voovo veenda
kwiivikira nkáancho ndiihi na veenda luumbiwa kwa nyemi
masóokwii. Kei, veenda kwiikala machuumbii ya mbere
masinagóogii, na na haantu ha nyemi ngovii.
47 Vanyáhiraa nyuumba ja valala. Na ukweembi
vamulóombaa Muluungu viliihiliihi. Vaantu ja ava, heewa
vari irya ikuulu fuma kwa Muluungu."

21

Mpóryo ya Mulala
(Maáriki 12:41-44)

1 Mpiindi Yéesu ˆajáa Kaayii Njija ya Ijuva, ajáa avoona
vasúngaati voovikira mpóryo jaavo isandúkwii ro vikira
mpóryo.
2 Aho, akamoona mulala umwi mukiva yoovikira fipóocho
fiviri fya mpía.

---

* **20:37** Kitáabwii cha Ufumo 3:6, Muluungu ajáa amuwyiira Músa masáare aya. Maa kaa, mpiindi ijo, Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu vajáa vawulala aho kali vii.
✡ **20:43** Laanga Sabúuri 110:1.

3 Aho, Yéesu akavasea, “Kikomi noovawyiira, uhu mulala mukiva atwíire munumuunu kulookya voosi.
4 Sa ava viingi voosi, vatwíire mpóryo kwa Muluungu sa ukúúlu wa usúngaati waavo. Maa kaa, uhu mulala na ukiva waachwe, atwíire vyoosi ˆari novyo vyoomubweeyya ave nkaasu.”

Siku ja Uhero
(Matáayo 24:1-2; Maáriki 13:1-2)

5 Vamwi va vapooji va Yéesu vakava voomulaira ˆvyeene Kaaya Njija yajeengwa na mawye ˆyabooha, baa na viintu vyiingi vya iyoombe ikuulu ˆvyeene vaantu vatoola ja mpóryo kwa Muluungu. Maa kaa, Yéesu akavasea,
6 “Viintu vyoosi ivi ˆmoovyoona, siku kuuja jiri, kusiina iwye ˆriri chaala mweeri ya iwye riingi tuku. Yoosi vawa yari na isi!”

Uturikiri ˆWookuuja
(Matáayo 24:3-14; Maáriki 13:3-13)

7 Vapooji vaachwe vakamuurya, “Mukiindya, masáare ayo ni naadi ˆyari fumira? Na ishára che jiri laira yaséngeriire fumira?”
8 Yéesu akavasea, “Laangi neeja, kari mukóoverwaa tuku. Vaantu ˆvari foo kuuja vari kwa irina raani voosea, ‘Niini noo yeeye!’ Na viingi sea veende, ‘Mpiindi jo herererya ni aha miiswii jiri!’ Kari muvatúubaa tuku!
9 Mpiindi ˆmuri teera mbuwo ja nkoondo na masáare ya ntiribuka, kari moófaa tuku. Ayo yoosi ni mpaka yafumire ta, maa kaa, ura uhereereryo wa yoosi ukaari.”
10 Kei akavasea, “Isi kiinula iri nkoondo na isi yiingi, na utemi umwi kiinula uri nkoondo na utemi wiingi.
11 Kuva kuri na vitiíntima vikuulu, njala ya imalo na ndwáala jo kiihokererya haantu haantu. Kei kuva kuri na viintu ˆvyookoofya na ishára ˆjiri foo fuma kurumwii.
12 Maa kaa, ayo de yafumire, vaantu kuvakwaata veende na kuvaturikirya veende. Vatwaala veende mukalamurirwe masinagóogii na kuvachuunga veende munyololwii. Kei, twaalwa mweende na kwa vatemi na kwa gávana sa mulamurirwe. Ivi vyoosi ni sa irina raani.
13 Ihi kuvaheera iri nkalo nyuunyu yo vabweeyya vataange kimaari.
14 Maa kaa, mulamule kureka kwiitweetya mitimii yaanyu ni che muri luusa mbere ya balása tuku.
15 Sa niini kuvaheera neende masáare ya tooti ˆmeene mwiindoolusa. Na masáare ayo, kusiina muvi waanyu ˆari daha kuyuuyirya au kuyasiita tuku.

16 Varindukwa mweende baa ni vavyiiri vaanyu,
vaanaanyu, vanduu vaanyu na vijeengi vyaanyu. Kei vamwi
vaanyu, vaantu kuvuulaa veende.
17 Suulwa muri ni vaantu voosi sa mwaanduma niini.
18 Maa kaa, baa lujwíiri lumwi vii lwaanyu si luri rimira tuku.
19 Ko yimirirya, lamurirya muri nkaasu yaanyu.

Kusaambulwa kwa Yerusaléemu
(Matáayo 24:15-21; Maáriki 13:14-19)

20 Mpiindi ˆmuri koona múuji wa Yerusaléemu
waríingiriirwe ni valukaluka va vavi vaanyu, mutaange
kusaambulwa kwaachwe kwaséngeriire.
21 Mpiindi ijo, vara ˆvari Yudéea vatijire njuulwii. Vara ˆvari
kati na kati ya múuji vafume na weerwii ya múuji. Na vara
ˆvari mawundii kari viingire na múujii tuku.
22 Sa siku ijo, kuva jiri siku ja irya, sa yara ˆyaandikwa
yakiimane.
23 Ni mpolai kwa vara ˆvari kuva varuto, na vara
ˆviindookoonkya siku ijo! Mpiindi ijo, kuva kuri na imalo
ikuulu kuri weeru yoosi, na nkalari ya Muluungu veera iri
mweeri ya vaantu va mbyaala ihi.
24 Vaantu ˆvari foo kuulawa vari na nyaasuka, na viingi
twaalwa vari na utúmwii isi jiingi. Na múuji wa Yerusaléemu
kindairirwa uri ni vaantu si ˆvari Vayahúudi, fuuru mpiindi
jaavo jo kuuyimiriira jisire.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu
(Matáayo 24:29-31; Maáriki 13:24-27)

25 Mwaasu, mweeri na nyényeeri koonekya viri ishára. Na
kuri weeru, isi kuva jiri na uturikiri, mayiya kuva yari na
vidandárika na mapúunta makuulu ˆyari na mukíindo.
26 Vaantu kindooyirika veende sa woowa. Kiisea veende
irya ikuulu kuuja riise sa ngururu ja kurumwii singisika
jeende.
27 Aho, kumoona vari Mwaana wa Muuntu yookuuja mach-
wii na ngururu na nkongojima nkuulu.
28 Mpiindi aya ˆyari kaanda fumira, mwiime neeja na muve
na cheeru sa ununuuli waanyu wasénggeriire."

Lusímo lwa Musaambu
(Matáayo 24:32-35; Maáriki 13:28-31)

29 Aho, akavavaira lusímo ulu, "Iririkani musaambu na miti
yiingi yoosi.
30 Mpiindi ˆmuri koona yaándire turika, mwatáangaa mpiindi
ja irutira jasénggeriire.
31 Noo jeyyo, ˆmuri koona viintu ivi vyoofumira, taangi
Utemi wa Muluungu wasénggeriire.

32 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mbyaala ɨhɨ sɨ ɨrɨ looka tʉkʉ keende masáare aya yoosi sɨ yanafʉmɨra.
33 Kurumu na weerʉ looka jiri, maa kaa, masáare yaanɨ sɨ yarɨ looka vii kaa tʉkʉ.

Mʉlaange Neeja

34 Mʉlaange neeja, karɨ mɨtɨma yaanyu ɨremeerwe nɨ ʉreevi, ʉláku na uturikiri wa nkaasʉ ɨhɨ tʉkʉ. Bweeyyi jeyyo, sa sikʉ ya Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja ɨrɨ koonka na koonka.
35 Sikʉ ɨyo, kʉʉja ɨrɨ ja mʉteo kwa vaantʉ voosi va weerʉ.
36 Haaha mʉve miiso. Mʉndoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ sa avaheere ngururu jo nehera aya yoosi ˆyarɨ fʉmɨra. Aho, mʉdahe kwɨɨma mbere ya Mwaana wa Mʉʉntʉ."
37 Kwa sikʉ joosi ijo, Yéesu akiindyáa vaantʉ Kaayii Njija. Na kyʉʉlwa ˆkikɨɨngɨre atamanyáa noo laala Luulwii lwa Mɨseitúuni.
38 Na kɨra siikʉ vaantʉ valaaváa namʉtóondo noo mʉteerera Kaayii Njija.

22

Yúuda Yoolamʉla Kʉmʉvalandʉka Yéesu
(Matáayo 26:1-5, 14-16; Maáriki 14:1-2, 10-11; Yoohá ani 11:45-53)

1 Haaha mpɨɨndɨ ja ngovi ya mɨkáate sɨ ˆɨvíkɨrwaa ʉsasɨ noo kʉsea Paásika ɨjáa yaséngerɨɨre.
2 Na mpɨɨndɨ ijo, vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro vasaakɨráa njɨra yo mʉʉlaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo sa vavoofáa vaantʉ.✡
3 Irimʉ rɨkamwɨɨngɨra Yúuda ˆaséwaa Isikarióoti, ʉmwɨ wa vapooji ikimi na vavɨrɨ va Yéesu.
4 Aho, Yúuda akatamanya na kwa vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakúúlʉ va valʉkalʉka va Kaayii Njija ya Ijʉva. Akiirʉmɨra novo ˆvyeene arɨ mʉvarindʉka sa vamʉkwaate.
5 Isáare ɨro rɨkaveerya mɨtɨma na vakiirʉmɨra kʉmʉrɨha mpía.
6 Yúuda akaruma na akaanda saakɨra njɨra yo mʉvarindʉka Yéesu mpɨɨndɨ kusiina mpuka ya vaantʉ.

Kwiimya Neeja Paásika
(Matáayo 26:17-25; Maáriki 14:12-21; Yoohá ani 13:21-30)

7 Sikʉ ya ngovi ya mɨkáate sɨ ˆɨvíkɨrwaa ʉsasɨ ɨkafika. Sikʉ ɨyo noo muundi ˆɨrɨ mpeho sa Paásika yasɨɨnjwáa.✡
8 Aho, maa Yéesu akavatʉma vala Peéteri na Yoohá ani akavasea, "Tamanyi, mʉkatwiimirye neeja chóorya cha Paásika, twiirye hamwɨ."

✡ **22:2** Laanga Lúka 19:47-48. ✡ **22:7** Laanga Ufumo 12:3-6.

9 Novo vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika?”

10 Yéesu akavasea, “Mpiindi ˆmuri kiingira múujii, lumana muri na muuntu mululume umwi iitíikire suviya ya maaji. Mutuubi uwo muuntu mululume fuuru nyuumba ˆari kiingira.

11 ˆMuri kiingira, musei mweenenyuumba, ‘Mukiindya yookuurya, hai kiri chúumba cha vayeni kuuntu ˆndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?’

12 Na yeeye kuvoonekya ari, baanka nkuulu ˆiri gorófii kwaviikwa viintu vyoosi neeja. Iyimyi neeja Paásika haaho.”

13 Aho, vakatamanya, ˆvakafike uko, vakashaana kira kiintu ja ˆvyeene ajáa avawyíiriire. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika.

Chóorya cha Mweenevyoosi
(Matáayo 26:26-30; Maáriki 14:22-26; 1 Vakorínto 11:23-25)

14 Mpiindi ˆjikafike, Yéesu akiikala méesii hamwi na vatumwi vaachwe, kurya chóorya.

15 Aho, akavasea, “Namériirye mati maatuku vii, nirye chóorya cha Paásika na nyuunyu, de kuturikiriwa kwaani kufike.

16 Ni kuvawyiira niise, si ndiri kurya Paásika kei tuku, fuuru siku ˆiri kiimana Utemii wa Mululungu.”

17 Aho, akatoola nduvo, akamuduumba Mululungu, yoosea, “Tooli nduvo ihi voosi munywe!

18 Ni kuvawyiira niise, kwaandira haaha si ndiri kunywa kei diváai tuku fuuru Utemi wa Mululungu ˆuri kuuja.”

19 Aho, akatoola mukáate, akamuduumba Mululungu, akuubendulabendula akavaheera yoosea, “Uhu ni muviri waani ˆwootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi jei sa nkumbukira yaani!”

20 Viivyo ˆvakahumule kurya, akatoola nduvo, akasea, “Nduvo ihi ni muháko mufya wa Mululungu wa sakami yaani ˆyookiitika sa nyuunyu.

21 Maa kaa, taangi, muuntu ˆyookuunvarinduka amwaari yoorya na niini.

22 Kikomi Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo kuulawa ja ˆvyeene Mululungu asaaka vive. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ˆari muvarinduka.”

23 Aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo, “Ni ani kuri suusu ˆari daha tumama isáare iri?”

Ni Ani noo Mukúulu?

24 Vapooji va Yéesu vakaanda kwiiruta ndihi, ni ani kati na kati yaavo ˆari mukúulu.

25 Aho, Yéesu akavasea, “Vatemi va vaantu si ˆvari Vayahúudi na vakúulu vaavo, vaviimiriraa vaantu vaavo na ngururu.

Na kei, vara ˆvalaíraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo, viiyánirira ni vaambiriryi va vaantu.
26 Maa kaa, nyuunyu kari mwiifwaane novo tuku. Kiri vyoova jeyyo, muuntu mukuulu waanyu ave ja muduudi kulookya voosi. Kei, ura ˆari mulongooli wa vaantu, ave ja mutumami waanyu.
27 Ririkani! Mukúulu ni arikwi? Ni ura ˆiíkalaa méesii kurya au ni ura ˆatúmamiraa vaantu méesii? Eri, si ura ˆiíkalaa kurya tuku wuu? Haaha niini ndiri umwi waanyu ja ura ˆavatúmamiraa vaantu.✡
28 Nyuunyu mwachaala na niini siku joosi ˆnayerwáa.
29 Haaha, ja ˆvyeene niini naheewa Utemi ni Taáta waani, baa niini ni kuvaheera niise utemi.
30 Jeyyo, kurya mweende no nywa méesii ya Utemii waani. Kei, kiikala mweende machuumbii ya kitemi na lamurira mweende nkolo ikimi na iviri ja Isiraéeli."

Yésu Yoolúusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku
(Matáayo 26:31-35; Maáriki 14:27-31; Yoohaáni 13:36-38)

31 Yéesu akasea, "Simóoni, Simóoni, Irimu ralóombire sa riveere nyuunyu ja viintu murimi ˆeéraa ngáano.
32 Maa kaa, nakulóombiire weewe Simóoni kuruma kwaako kudiire keeheka. Na ˆuri kuunhindukira, uvaheere mutima vaanaanyu."
33 Peéteri akamusea, "Ee Mweenevyoosi, niini niímire neeja kutwaalwa na munyololwii hamwi na weewe, baa kukwya hamwi na weewe!"
34 Yéesu akamusea, "Peéteri, nookuwyiira de nkukulume iviike uchiku wa isiku, kuunsiita uri katatu woosea si wuumányire tuku!"

Kuyimirirya Ufafu

35 Aho, maa Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, "ˆNkavatume bila mpía, bila mufuko wo kiinjira na bila viráatu, mujáa mwasiririrwa ni kiintu wuu?"✡ Novo vakuuyirya vakasea, "Tuku, si tasiririrwa ni kiintu chochoosi tuku!"
36 Aho, akavasea, "Haaha kooni muuntu ari na mufuko wa mpía uusumule, na ura ˆari na mufuko wo kiinjira uusumule. Na ura ˆasiina nyaasuka, avae iyoombe nkáancho yaachwe awule nyaasuka.
37 Sa ni kuvawyiira niise, Masáare ˆYari Mpeho ni mpaka yakiimane kuri niini, 'Avalwa hamwi na ˆvawúnaa miiro.'✡ Kikomi yara ˆyaandikwa sa niini ni kiimana yiise."
38 Vapooji vaachwe vakamusea, "Mukúlu, laanga kwatiite nyaasuka iviri aha." Ne akavasea, "Yatóoshiirye."

✡ **22:27** Laanga Yoohaáni 13:1-20. ✡ **22:35** Laanga Lúka 10:4. ✡ **22:37** Laanga Isáaya 53:12.

Yéesu Yoomuloomba Mululungu Luulwii lwa Miseitúuni (Matáayo 26:36-46; Maáriki 14:32-42)

39 Hara, maa Yéesu akadoma na Luulwii lwa Miseitúuni ja viintu ˆiijuvira na vapooji vaachwe vajáa vamutúubire.
40 ˆVakafike aho, maa akavasea vapooji vaachwe, “Muloombi Mululungu sa mudiire kwiingira mutehwii!”
41 Aho, akavareka kuli kuli ja iwumo ra iwye. Akachwaama akaanda kumuloomba Mululungu
42 yoosea, “Taáta! Koonи viri kweerya mutima, nooloomba wuunseyyirye nduvo ihи ya uturikiri. Maa kaa, kari vive ja ˆveene noosaaka tuku, vive ja ˆvyeene woosaaka weewe.” [
43 Murimu muuja fuma kurumwii ukamufumira, maa ukamuheera ngururu.
44 Yéesu akatuuba loomba munumuunu na ajáa atiite uturikiri na alunguriráa ni usuungu. Na mpiindi ˆaloombáa, irutira raachwe rikava ja matóonti ya sakami yoowya na isi.]
45 Aho, akiinuka hara kuuntu ˆamuloombáa Ijuva, akahinduka na kwa vapooji vaachwe. Kura akavashaana valíire, sa vajáa vakátiire sa viintu vajáa vaviswíire.
46 Akavuurya akavasea, “Sa che munyéyyiirye? Inuki, muloombi Mululungu, kari ji mwiingire mutehwii tuku.”

Yéesu Yoovarindukwa na Yookwaatwa (Matáayo 26:47-56; Maáriki 14:43-50; Yoohaani 18:3-11)

47 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolуusika na vapooji vaachwe, mpuka ya vaantu ˆvalóngwiirwe ni Yúuda, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, ikafika. Yúuda akamuseeserera Yéesu sa amusundire.
48 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Aka Yúuda! Eri, ni kumuvarinduka wiise Mwaana wa Muuntu ko munsundira wuu?”
49 Vapooji va Yéesu ˆvakoone yara ˆyari fumira, maa vakamuurya Yéesu, “Mukúlu, tuvatemeteme na nyaasuka wuu?”
50 Hahara, umwi waavo akamutema na nyaasuka mutumami wa mweeneisi mukuulu, kutu kwa kulume dúú.
51 Maa kaa, Yéesu akasea, “Reki!” Aho, akamusaasya kura kutu na ura muuntu akahola.
52 Aho, maa Yéesu akavuurya vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakúúlu va valukaluka va Kaayii Njija ya Ijuva na vawosi ˆvajáa vuújire, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu muújire na nyaasuka na nkusi wuu?
53 Siku joosi nijáa na nyuunyu waámii wa Kaaya Njija, maa kaa, kura si mwaankwaatáa tuku. Haaha vyavíire mpiindi jaanyu, mpiindi mutemi wa kilwiirya ˆyookiimirira!”

Peéteri Yoosea sɨ Amʉmányire Yéesu Tʉkʉ
(Matáayo 26:57-58, 69-75; Maáriki 14:53-54, 66-72; Yoohváani 18:12-18, 25-27)

54 Aho, vakamʉkwaata Yéesu, maa vakamʉtwaala fʉʉrʉ kaayii kwa mweeneisɨ mʉkʉʉlʉ. Peéteri ne akatuuba nyuma kwa kʉlɨ.
55 ^Vakakorye mooto katɨkatɨ ya waama, maa vakiikala hamwɨ vookoota mooto. Peéteri ne akiikala hamwɨ novo.
56 Mʉtʉmami ʉmwɨ wa kɨintʉ kiki akamoona Peéteri iíkyɨire hara mootwii. Akamʉlaanga neeja, maa akasea, "Baa mʉʉntʉ ʉhʉ nɨ hamwɨ aarɨ na Yéesu."
57 Maa kaa, Peéteri akasiita yoosea, "Aka, mʉʉntʉ muki, sɨ namʉmányire tʉkʉ!"
58 Mpɨindɨ kiduudi mʉʉntʉ ʉmwɨ akamoona Peéteri, maa akamʉsea, "Baa weewe ʉrɨ ʉmwɨ waavo!" Maa kaa, Peéteri akasea, "We mʉʉntʉ we, nɨinɨ tʉkʉ!"
59 Ja isaa rɨmwɨ jei ^rɨkalooke, mʉʉntʉ wɨingɨ akuumirirya yoosea, "Kɨkomi mʉʉntʉ ʉhʉ nɨ hamwɨ aarɨ ne sa baa yeeye woosi nɨ Mʉgaliláaya."
60 Aho, Peéteri akamʉsea, "We mʉʉntʉ we, sɨ nootaanga kɨra ^wooloʉʉsa tʉkʉ!"
Hahara viintʉ ^alʉʉsáa masáare ayo, nkʉkʉlʉme ɨkavɨika.
61 Aho, Mweenevyoosi akiilorera, akamʉlaanga Peéteri. Peéteri akakʉmbʉkɨra masáare ^meene aarɨ awyɨírɨirwe nɨ Mweenevyoosi, "Isikʉ nkʉkʉlʉme sɨ ɨnavɨika, sea ʉrɨ sɨ waamányire tʉkʉ katatʉ."
62 Peéteri akafuma na weerwii, maa akɨita koorɨra maatʉkʉ vii.

Valʉkalʉka Voomʉhenchʉla Yéesu
(Matáayo 26:67-68; Maáriki 14:65)

63 Vara vaantʉ ^vamʉlaangiriryáa Yéesu vakaanda kʉmʉhenchʉla no mʉvaa.
64 Vakamuchuunga ntaamɨ miiswii, maa de vandoomʉhenchʉla voosea, "Hoonɨ taanga nɨ ani ^akʉváire?"
65 Vakatuuba kʉmʉtʉkɨra mʉnʉmʉʉnʉ.

Yéesu Yootwaalwa na Mbere ya Balásɑ Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi
(Matáayo 26:59-66; Maáriki 14:55-64; Yoohváani 18:19-24)

66 ^Kʉkamwaae, Balásɑ Nkʉʉlʉ ya vawosi, hamwɨ na vakúúlʉ va veeneisɨ va Ijʉva, na vakúúlʉ va vakiindya va Miiro vakalʉmana. Yéesu ne akareetwa na mbere yaavo.
67 Aho, vakamuurya voosea, "Tʉwyɨire! Weewe noo Masíɑ wʉʉ?" Yéesu akavasea, "Baa koonɨ navawyɨírɨire sɨ mʉrɨ ruma vii tʉkʉ.
68 Kei baa koonɨ navuúriirye, sɨ mʉrɨ kuuyirya vii tʉkʉ.
69 Maa kaa, kwaandɨra haaha Mwaana wa Mʉʉntʉ iíkyɨire mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu."

70 Aho, voosi vakamuurya, “Eri, weewe noo Mwaana wa Mʉluungʉ wʉʉ?” Yeeye akavasea, “Nyuunyu mulúusire nɨɨnɨ ndɨrɨ!”
71 Aho, maa vakasea, “Ʉshahíidi wɨingɨ ʉrɨkwɨ kei toosaaka kʉlookya ʉhʉ? Suusu veeneevyo tatéɨɨre fuma mʉlomwii waachwe.”

23

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato
(Matáayo 27:1-2, 11-14; Maáriki 15:1-5; Yoohaáni 18:28-38)

1 Aho, Balása Nkʉʉlʉ yoosi ya Vayahúudi ikiinʉka, maa vakamʉtwaala Yéesu na kwa Piláato.
2 Vakaanda kumusitaakya voosea, “Tamʉteera ʉhʉ mʉʉntʉ yookiindya vaantʉ vave vasaambʉ kʉrɨ ɨsɨ yiitʉ. Avakáan’yaa vaantʉ vareke kʉriha kóodi kwa Kaisáari, kei aséaa yeeye noo Masía, na nɨ Mʉtemi.”
3 Jeyyo Piláato akamuurya Yéesu, “Weewe noo mʉtemi wa Vayahúudi wʉʉ?” Yéesu akasea, “Weewe ulúusire.”
4 Aho, Piláato akavasea vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na mpuka ya vaantʉ, “Sɨ nookoona ʉvɨ wa ʉhʉ mʉʉntʉ tʉkʉ!”
5 Maa kaa, voovo vakuumirirya voosea, “Ʉhʉ mʉʉntʉ yoosoonka vaantʉ kwa ukiindya waachwe kwa ɨsɨ yoosi ya Vayahúudi. Aandira ʉko Galiláaya mpaka afíkire kʉnʉ Yerusaléemu.”

Yéesu Mbere ya Heróode

6 Piláato ˆakateere ayo, maa akuurya, “Ʉhʉ mʉʉntʉ nɨ Mʉgaliláaya wʉʉ?”
7 ˆAkataange Yéesu nɨ mʉʉntʉ wa Galiláaya, maa akamʉtwaala na kwa Heróode. Heróode noo ajáa mʉtemi wa Galiláaya na mpɨɨndɨ ijo nɨ Yerusaléemu ajáa.
8 Heróode ˆakamoone Yéesu, akavyeenda maatʉkʉ vii sa ajáa ateera masáare Yéesu ˆatʉmamáa, sa jeyyo, asaakáa kʉmoona Yéesu kwa sikʉ ˆjiri foo. Kei, ajáa atɨɨte mpɨɨma yo moona Yéesu yootʉmama ishára na myuujíisa ˆyiísimiresimire.
9 Aho, akamuurya Yéesu masáare ˆyarɨ foo, maa kaa, Yéesu sɨ uuyirya kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ.
10 Vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro vajáa viímire voomusitaakya Yéesu na ngururu.
11 Heróode na valwi nkoondo vaachwe vakaanda kʉmʉhenchʉla Yéesu no mʉbwɨɨtira. Vakamʉvikira ɨngo ja kɨtemi, maa vakamʉhindʉla na kwa Piláato.
12 Keende sikʉ ɨyo, Heróode na Piláato vakava vijeengi. De ayo yafʉmɨre Piláato na Heróode nɨ ja kúri na nyaáu vajáa.

Yéesu Mbere ya Piláato
(Matáayo 27:15-26; Maáriki 15:6-15; Yoohaáni 18:38–19:16)

13 Mpiindi kiduudi, Piláato akavaanirira vakúúlu va veenesi va Ijuva, vakúúlu va Vayahúudi na vaantu viingi.
14 Aho, akavasea, "Nyuunyu mumuréetire uhu muuntu na kwaani na musére yoovakiindya vaantu vave vasaambu. Haaha niini namuchúkurumire mbere yaanyu, maa kaa, niíne asiina uvi tuku.
15 Baa Heróode si iíne isáare roroosi tuku ro mulamurira muuntu uhu, na noo ˆchooreka amuhíndwiire na kuri suusu. Ja ˆvyeene mookoona kusiina kiintu chochoosi ˆcheene muuntu uhu atúmamire ˆchoobweeya iime neeja kukwya tuku.
16 Haaha ni lairirya niise avawe mijeléedi, maa de nimurekere." [
17 Piláato ajáa atiite tuuva yo muchungurira muuntu umwi ˆachuungwa mpiindi ja ngovi ya Paásika.]
18 Aho, vaantu voosi vakatula isóso na ngururu voosea, "Muuntu uwo uulawe, tuchungurire Baráaba!"
19 Uhu Baráaba ajáa achuungwa sa ntiribuka ˆng'eene ajáa abweeyya múujii na so kuulaa muuntu.
20 Piláato asaakáa kumurekera Yéesu, sa jeyyo, akaluusika kei na vaantu.
21 Maa kaa, voovo vakatuuba tula isóso voosea, "Muning'in'ye musaláabii fuuru akwye, muning'in'ye musaláabii fuuru akwye!"
22 Lwa katatu Piláato akavuurya, "Sa che? Ni uvi urikwi uhu muuntu ˆabwéeyyiirye? Niini si niíne uvi wowoosi wo bweeyya uulawe tuku. Sa jeyyo, lairirya niise avawe mijeléedi, maa de nimurekere."
23 Maa kaa, vaantu vakatuuba tula isóso munumuunu, voosaaka Yéesu aning'iniwe musaláabii fuuru akwye. Jeyyo, isóso raavo rikasiinda.
24 Aho, Piláato akalamula kubweeyya ja ˆvyeene vasaakáa.
25 Piláato akamuchungurira ura muuntu ˆvamusaakáa, ˆajáa achuungwa so reeta ntiribuka na so kuulaa. Akamukwaatya Yéesu mikonwii ya valwi nkoondo vaachwe va Kirúumi, sa vamubweeyyirye ja ˆvyeene Vayahúudi vasaakáa.

Yéesu Yooning'iniwa Musaláabii
(Matáayo 27:32-44; Maáriki 15:21-32; Yoohá ani 19:17-27)

26 Njirii, mpiindi ˆvamutwaaláa Yéesu noo muning'in'ya, vakalumana na muuntu umwi ˆaséwaa Simóoni, muuntu wa múuji wa Kiréene.* Yeeye ni iwundii afumáa. Valwi nkoondo vakamukwaata, vakamudoomererya avereke musaláaba nyuma ya Yéesu.

* **23:26** ***Kiréene:*** Uhu ni múuji ˆujáa kura Afirika kaskasíini. Uko Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa Simóoni ni umwi wa Vayahúudi ˆveene vuujáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika.

27 Vaantu ˆvari foo vamutuubáa Yéesu. Vamwi va vaantu avo, ni vaantu vaki ˆveene vamuririráa no myaaha.
28 Yéesu akiilorera, akavasea, “Nyuunyu vahíínja va Yerusaléemu, kuundiriri niini tuku! Irririri nyuunyu na vaana vaanyu!
29 Laangi, fika jiri mpiindi vaantu luusa vari, ‘Vatalariwa ˆvawuumba, vara si ˆvavyaala na vara masuusu yaavo si ˆyoonkwa.’
30 Aho,
‘Kujisea vari njuulu “Tuwyiiri!”
Na viduunda “Tukunikiriri!” ’✡
31 Sa kooni vookuubweeyyirya jei muti ˆuri icho, ni jooli viri kuva kwa muti ˆwuuma?”
32 Mpiindi ijo, kujáa kwatiite viívi vaviri ˆvatwaalwáa sa vakuulawe hamwi na Yéesu.
33 ˆVakafike haantu ˆhaséwaa Kisááya cha Mutwe, vakamuning’in’ya Yéesu musaláabii hamwi na viívi vaviri, umwi mukono wa kululume na wiingi mukono wa kumooso, kira muuntu musaláabii waachwe. 34 Yéesu akasea, “Taáta, vasee uvi waavo wasírire sa si vootaanga kira ˆvootumama tuku.” Vakiigavira ingo jaachwe ko jivaira mbare.
35 Vaantu vakiima aho, kunu voomulaanga. Vakúúlu va Vayahúudi vakaanda muhenchula voosea, “Avalamuriryáa viingi, kooni yeeye ni Masía ˆasaawulwa ni Mululungu ni iilamurirye yeemweene!”
36 Valwi nkoondo novo vakuuja, vakamuhenchula, maa vakamuretera diváai ˆyasasuka sa anywe.
37 Vakamusea, “Kooni kikomi weewe noo mutemi wa Vayahúudi, ilamurirye weemweene!”
38 Mweeri yaachwe masáare aya yajáa yaandikwa ibambarii, “Uhu NOO MUTEMI WA VAYAHÚUDI.”
39 Umwi wa vara viívi ˆvajáa vaníng’iniiwe ne akamutukira yoosea, “Weewe si noo Masía? Ilamurirye sa utulamurirye na suusu.”
40 Maa kaa, ura mwiívi wiingi akamudalavya yoosea, “Eri, weewe si umoófaa Mululungu tuku wuu? Amwi voosi tahíiwe irya riiro?
41 Suusu, tahókiire iri irya ja ˆvyeene Miiro yaluusa sa vira ˆvyeene tabwéeyyaa. Maa kaa, uhu muuntu si abwéeyyiirye uvi wowoosi tuku.”
42 Aho akasea, “Ee Yéesu, nkumbukira mpiindi ˆuri kiingira Utemii waako!”
43 Yéesu akamusea, “Kikomi nookuwyiira, isiku kuva uri hamwi na niini ntindikii njija.”

✡ **23:30** Laanga Hósea 10:8.

Yésu Yookwya Mʉsaláabii
(Matáayo 27:45-56; Maáriki 15:33-41; Yoohánani 19:28-30)

44 Mpiindi ijo, ni ja mpiindi ja mpoloonge jijáa, mwaasʉ ʉkarima fuurʉ mpiindi ja cháámuusi, kilwiirya kikakʉnikirira isi yoosi.
45 Mwaasʉ ʉkareka korera. Ipasía ra Kaaya Njija ya Ijʉva rikaatʉka kati na kati haviri.
46 Yésu akalʉusika na ngururu, yoosea, "Taáta, mikonwii yaako mʉtima waani nuuvíikire." ^Akalʉuse ayo, akawulala.
47 Mʉkúúlʉ wa valwi nkoondo ^akoone ayo ^yafúmiire, akamʉduumba Mʉluungʉ yoosea, "Kikomi muuntʉ ʉhʉ ni mʉwoloki aari."
48 Na vaantʉ voosi ^vajáa viijíingire hara kʉlaanga masáare aya ^vakoone ayo ^meene yajáa yafúmiire, vakahinduka na kaayii kwaavo kʉnʉ vookiivaavaa kipeembe ni ʉsuungʉ.
49 Maa kaa, vara ^vajáa vamʉmányire neeja na vara vaantʉ vaki ^veene ajáa ʉʉjan'ya novo fuma Galiláaya, vajáa viima kʉli, kʉnʉ voolaanga ayo masáare.

Yésu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Maáriki 15:42-47; Yoohánani 19:38-42)

50 Haaha kʉjáa kwatiite muuntʉ ʉmwi ^ajáa muuja na mʉwoloki ^asewáa Yooséefu. Yeeye ni ʉmwi wa Balása Nkʉulʉ ya Vayahúudi ajáa.
51 Ʉhʉ Yooséefu, meevo ni múujii wa Arimatáaya ^ʉri isi ya Yudéea kʉjáa. Yeeye awoojeráa kʉuja kwa Ʉtemi wa Mʉluungʉ. Sikʉ iyo, yeeye si ajáa arúmire ʉlamuli wa viivaachwe wo mʉʉlaa Yésu tʉkʉ.
52 Yooséefu akatamanya na kwa Piláato, akitooloomba aheewe mʉviri wa Yésu sa akʉʉtaahe.
53 Akuukiimya mʉviri wa Yésu, akʉʉfarimbirira na sáanda ya kitáani, maa akiita kʉʉtaaha mbiríírii ijáa si ^inataahwa muuntʉ. Ihi mbiríira ni ja mpaanga ijáa na ijáa yabokwa mwaalaliwyii.
54 Sikʉ iyo, ni sikʉ yo kiimya neeja sikʉ ya Sabáato ijáa na Sabáato ijáa yaséngeriire kwaanda.
55 Vaantʉ vaki vara ^vajáa vʉʉjan'ya na Yésu fuma Galiláaya, vajáa vamutuuba Yooséefu na mbiríírii. Sa jeyyo, vakiiyona ira mbiríira na mʉviri wa Yésu haantʉ ^ʉjáa ʉláariiwe.
56 Aho, vakahinduka na kaayii, vakiita kiimya neeja makuta na mooda wo haka mʉviri. Sikʉ ya Sabáato vakahʉmʉlʉka ja ^vyeene ʉlairiri wa Ijʉva walʉusa.✡

✡ **23:56** Laanga Ufumo 20:8-11; Nkʉmbʉkira ya Miiro 5:12-15.

24

Kufufuka kwa Yésu
(Matáayo 28:1-10; Maáriki 16:1-8; Yoohváani 20:1-10)

1 Haaha siku ya Jumapíiri namutóondo dwii, vara vaantu vaki vajáa vatoola makuta yara ^vajáa viimiiryé neeja, maa vakadoma na mbiríírii ya mpaanga ^ng'eene ijáa yabokwa mwaalaliwyii.
2 ^Vakafike kura, vakashaana rira iwye rafíngiritiiwe fuma mbiríírii.
3 Maa kaa, ^vakiingire na mbiríírii, si vashaana muviri wa Yéesu Mweenevyoosi tuku.
4 Nti ^vakaari vahwáaliire, koonka vaantu valume vaviri viivíkiire ingo njeru ^jilavalava munumuunu ja lulávo vakafumira, maa vakiima heehi novo.
5 Avo vaantu vaki vakoofa munumuunu, vakiinamya mitwe yaavo fuuru isi. Aho, vara vaantu vakavasea, "Sa che moomusaakira ^ari mooyo kwa vaantu ^vaakwya?
6 Asiina aha tuku, afúfukire! Kumbukiri vira ^vyeene avawyiira mpiindi ^ajáa hamwi na nyuunyu kura Galiláaya.
7 Ajáa avasea, 'Vyasaakwa Mwaana wa Muuntu aviikwe mikonwii ya vaantu vavi, aning'iniwe musaláabii fuuru akwye, na siku ya katatu afufuke.' "✡
8 Aho, vakayakumbukira yara masáare Yéesu ^ajáa avawyiira.
9 Avo vaantu vaki vakahinduka fuma mbiríírii. Vakiita koo vawyiira isimwi iri vara vatumwi ikimi na umwi baa na vapooji viingi voosi va Yéesu.
10 Avo vaantu vaki marina yaavo noo vala Maríia Makidaléena, Yooáana na Maríia íyo waala Yaakúupu. Kei kujáa kwatiite vaantu vaki viingi ^vajáa hamwi novo, na ava noo vavawyiira vatumwi masáare aya.
11 Maa kaa, si varuma ayo masáare tuku, vakoona ni ya kihoho vii.
12 Baa neembe ni jeyyo, Peéteri akiinuka, akatamanya itiijo fuuru mbiríírii. ^Akasungirire akoona ingo ja kitáani joong'eene vii. Akahinduka na kaayii kunu yookiiyurya kira ^kifúmiire.

Vapooji Vaviri Voodoma na Emáau
(Maáriki 16:12-13)

13 Haaha siku iyo, kujáa kwatiite vapooji vaviri va Yéesu ^vatamanyáa na iturii rimwi ^rasévaa Emáau. Kufuma Yerusaléemu fuuru Emáau ni ja luyeendo lwa masaa yaviri.
14 Na mpiindi ^vajáa njirii, vakava vookiivaira mbuwo ja masáare ^meene yafumiiré.

✡ **24:7** Laanga Lúka 9:22.

15 Mpiindi ˆvajáa vakaari voolúusika ayo, Yéesu mweeneevyo akavakwaata, maa akaanda yeendan'ya novo.
16 Maa kaa, miiso yaavo yakakúnikírirwa vadiire kumútaanga.
17 Yeeye akavuurya, "Ni mbuwo che múkitookiivaira mpiindi ˆmooyeenda?" Avo vamaka vakiima kúnu vaviswíire.
18 Úmwi waavo ˆasewáa Kileóopa akamuurya, "Weewe vii noo múyeni si ˆumányire masáare ˆyafúmiiré aha Yerusaléemu siku iji wuu?"
19 Maa Yéesu akavuurya, "Ni masáare yarikwi ayo?" Novo vakamúsea, "Masáare ya Yéesu wa Nasaréeti. Yeeye ni múláali na mútwe ajáa, kei ajáa atiite lúviro lukuulu mirimwii yaachwe na masáarii yaachwe mbere ya Múluungu na vaantu voosi.
20 Vakúúlu va veeneisi va Ijúva na vakúúlu va aha miitu, vamúkwaatya mikonwii ya Piláato sa aheewe irya ro kwya, maa akaning'iniwa músaláabii fuuru akakwya.
21 Maa kaa, uhu noo tiilaangyáa tununuula ari suusu Visiraéeli fuma kwa vavi viitu. Kulookya ayo, isiku ni siku ya katatu keende ayo ˆyafúmira.
22 Kei kwatiite vaantu vaki va mpuka yiiswi ˆvatúhwáaliirye isiku. Voovo vaari valáavire na mbiríírii.
23 Úko mbiríírii, si vúushíhiine múviri wa Yéesu tuku. ˆVakahinduke, vatuséire, vafúmiirwe ni mirimu miija na yavaséire, 'Yéesu ni mooyo ari.'
24 Aho, vamwi va vaantu valume va mpuka yiiswi vadómire itíijo na mbiríírii na vashíhiine ja ˆvyeene vawyíiriirwe ni vara vaantu vaki. Maa kaa, voovo si vamwiíne Yéesu tuku."
25 Yéesu akavasea, "Aka re nyuunyu muri vahoho! Sa che mitima yaanyu yafafa jei kuruma masáare yoosi ˆyalúuswa ni valáali na mútwe va Ijúva?
26 Eri, si vijáa vyasaakwa Masía aturikiriwe kwa njira iyo, maa de iingire nkongojimii yaachwe tuku wuu?"
27 Akavavariyúrira masáare yoosi ˆyari Masáarii ˆYari Mpeho ˆmeene yalúuswa kuri yeeye. Akalúusa kwaandira masáarii ya Músa fuuru masáarii yoosi ya valáali na mútwe.
28 ˆVakasengerere kufika rira ituri kuuntu ˆvadomáa, Yéesu akabweeyya ja yoolookanirya na mbere.
29 Maa kaa, voovo vakamúheemba voosea, "Laala aha miitu, amwi iwulo riíngiire nuuchiku wafíkire?" Jeyyo Yéesu akatamanyan'ya novo.
30 Yéesu ˆakiikale novo méesii kurya chákurya, akatoola múkáate, akamúduumba Múluungu, akúubendúlabendúla, maa akavaheera.
31 Hahara, miiso yaavo yakakúnukúlwa, maa vakamútaanga ni Yéesu. Ne hahara akarimira mbere yaavo.

32 Aho, vakiiyurya voosea, “Mitima yiiswi si yaari ikóriire mpiindi ˆaatuvariyurira no tulaira Masáare ˆYari Mpeho kura njirii tuku wuu?”

33 Mpiindi jijira vakahinduka na Yerusaléemu. Kura, vakavashaana vapooji vaachwe ikimi na umwi viijíingire hamwi baa na viingi.

34 Novo vaseáa, “Mweenevyoosi afúfukire kikomi! Amufúmiire Simóoni!”

35 Aho, vara vapooji vaviri novo vakaluusa masáare ˆyavafúmiire njirii, na ˆvyeene vamutáangire Yéesu ˆakabendulebendule mukáate, de akavaheera.

Yéesu Yoovafumira Vapooji Vaachwe
(Matáayo 28:16-20; Maáriki 16:14-18; Yoháani 20:19-23)

36 Mpiindi ˆvajáa vakaari voolusika ayo, Yéesu mweeneevyo akiima katikati yaavo akavasea, “Mwiikalo muuja uve na nyuunyu!”

37 Vakiivunduka na vakoofa munumuunu sa viiseáa viíne murimu.

38 Maa kaa, Yéesu akavuurya, “Sa che mookoofa? Sa che muri na kivundu mitimii yaanyu?

39 Laangi mayaanja yaani na majeo yaani, sa mutaange kooni kikomi ni niini. Nsaasyi moone, sa murimu usiina muviri tuku na makúfa tuku ja ˆvyeene mookuunyona natiite.”

40 ˆAkahumule kuvawyiira masáare ayo, akavalaira mayaanja yaachwe na majeo yaachwe.

41 Vapooji vaachwe vakavyeenda maatuku vii mpaka vakasiindwa baa kuruma yara ˆvoonáa. Aho, akavuurya, “Mwatiite chóorya chochoosi aha wuu?”

42 Voovo vakamuheera ibéendu ra soompa ˆyookiwa.

43 Yeeye akahokera, maa akarya mbere yaavo.

44 Aho, akavasea, “Aya noo masáare ˆnavawyiiráa mpiindi ˆnijáa na nyuunyu. Nijáa navasea, kira kiintu ˆchaandikwa kuri niini Miirwii ya Músa, vitáabwii vya valáali na mutwe na Sabúurii ni mpaka kiikiimane.”

45 Aho, akachungula miryuungu yaavo sa vadahe kutaanga Masáare ˆYari Mpeho.

46 Akavasea, “Ayo noo yaandikwa, Masía turikiriwa ari na siku ya katatu fufuka ari fuma inkwyii.

47 Kei kwa irina raachwe, vaantu va isi joosi kwaandira Yerusaléemu variyurirwa vari vavalanduke fuma uvii waavo, na vasewe uvi waavo wasírire.

48 Nyuunyu noo mashahíidi va aya masáare.

49 Laangi! Niini mutuma ndiri kuri nyuunyu Mutima Muuja Taáta waani ˆajáa iichuunga kuvaretera ari. Haaha, ikali

aha Yerusaléemu fuuru mpiindi ˆmuri heewa ngururu fuma kurumwii.”

Yéesu Yoosumulwa na Kurumwii
(Maáriki 16:19-20; Miirimo ya Vatumwi 1:9-11)

50 Mpiindi kiduudi, Yéesu akavasumula na weerwii ya múuji fuuru iturii ra Besanía. Akiinurirya miikono yaachwe, aka-
51 vatalarya. Mpiindi ˆavatalaryáa, akavareka, maa akasumulwa na
kurumwii.
52 Aho, vakamwiinamira, maa vakahinduka na Yerusaléemu kunu vavyeéndire munumuunu.
53 Siku joosi vakiikala Kaayii Njija ya Ijuva, kunu voomuduumba Muluungu.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ^vyeene yaandikwa ni Yooháani Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Yooháani umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu. Yooháani aandika kitáabu iki, Kitáabu cha Wiivariyuli na baráwa itatu, 1 Yooháani, 2 Yooháani, na 3 Yooháani. ^Vyeene vyoónekanaa, Yooháani aandika kitáabu iki mwaaka 90 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kitáabwii iki, Yooháani aluuswa ja mupooji ^ajáa eendwa ni Yéesu (13:23; 19:26; 21:20).

Kiintu kikuulu ^chabweeyya Yooháani aandike kitáabu iki, ni kuluusa masáare makuulu ^yari foo Yéesu ^atumama na ukiindya ^avaheera. Aya yoonekya kimuviri, Yéesu ni muuntu kikomi ajáa, na kei yeeye ni Muluungu kikomi.

Kitáabwii iki, Yooháani aanda ko lumirirya, Yéesu noo Isáare ra Muluungu (1:1) na ni muumbi wa viintu vyoosi hamwi na Muluungu (1:3). Kei asea, yeeye ni Muríisi Muuja ^atoola nkaasu yaachwe sa muundi jaachwe (10:14-15). Na yeeye Yéesu noo Masía valáali na mutwe ^valaaláa na mutwe (6:14; 7:40-41).

Súurii ya 13-17, Yéesu aluusa kweenda kwaachwe kwa vapooji vaachwe, na kwa vaantu voosi ^vamuruma mpiindi joosi, na avawyiira masáare yo vafafya mitima. Yooháani amarikirirya kitáabu iki, ko vaa isimwi ra Yéesu kuheewa irya ro ning'iniwa musaláabii fuuru akwye, kufufuka kwa Yéesu, na ^vyeene Yéesu avafumira vapooji vaachwe.

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Yéesu ni Muluungu *1:1-14*
Murimo wa Yéesu de atamanye na Galiláaya *1:15-4:54*
Murimo wa Yéesu uko Galiláaya na ukiikani ^alumana nowo uko Yerusaléemu *5:1-10:42*
Kufufulwa kwa Lasáaro *11:1-57*
Kukimikiririwa kwa Murimo wa Yéesu *12:1-13:38*
Ukiindya wo kiimikirirya wa Yéesu *14:1-17:26*
Kukwya na kufufuka kwa Yéesu *18:1-20:10*
Kuvafumira vaantu Yéesu ^akafufuke *20:11-21:25*

Isáare Aava Muuntu

1 Aho ncholo, kujáa kwatiite Isáare. Ne Isáare ni na Muluungu ajáa, na yeeye Isáare ni Muluungu.

2 Keende ncholo, Isáare ni hamwi ajáa na Muluungu.

3 Viintu vyoosi vijáa vyuumbwa kwa njira ya uwo Isáare. Kusiina kiintu chochoosi ^chuumbwa baa tweera kwa Isáare tuku.

4 Kuri yeeye uwo Isáare, noo kuri ufumo wa nkaasu yoosi, na iyo nkaasu noo yaava kiweeru cha vantu.
5 Ikyo kiweeru, chiiyéreryaa kilwiiryii, na kilwiirya si chadáhaa kusiinda tuku.
6 Muuntu umwi ajáa uuja. Uwo muuntu ajáa atumwa ni Muluungu. Irina raachwe noo Yooháani aséwaa.
7 Yooháani ajáa uuja jo koonekya ikyo kiweeru, na ko tweera koonekya kwaachwe, vantu voosi vadahe ruma.
8 Yooháani si ajáa ikyo kiweeru tuku, maa kaa, yeeye uuja jo voonekya vantu ^vyeene ikyo kiweeru kiri.
9 Ikyo kiweeru cha kikomi, ^kimúrikiraa kira muuntu, chavijáa chookuuja na kuri weeru.
10 Uhu Isáare ajáa amwaari kuri ihi weeru. Na baa neembe weeru yuumbwa ni Muluungu ko tweera yeeye, weeru si yamutaanga tuku.
11 Yeeye uuja kwa vantu vaachwe, novo si vamuhokera tuku.
12 Maa kaa, vara voosi ^vamuhokera na ^vamwiilaangya, avabweeyya vave vaana va Muluungu.
13 Ava si vaana va Muluungu ^vavyaalwa kwa ufumo wa wuuntu tuku, au si ko kiiseeserera kwa muuntu mulume na muuntu muki tuku, au kwa kusaaka kwa muuntu tuku, maa kaa, kwa uvyaalo ^ufúmaa kwa Muluungu.
14 Haaha uwo Isáare aava muuntu, na iikala na suusu. Na suusu toona nkongojima yaachwe, nkongojima ya Mwaana wa mpeke ^afuma kwa Taáta, amema nduwo na kimáári.
15 Yooháani oonekya kimáári cha masáare ya uwo. Aluusa kwa sawúti nkuulu yoosea, "Uhu noo ura ^navawyiira nkavasea, 'Amwaari yookuuja nyuma yaani, yeeye ni mukuulu kuundookya, yeeye ajáa amwaari niini si ninavyaalwa.' "
16 Na sa kukiimana kwaachwe, suusu voosi tahokera nduwo ^jiri foo munumuunu.
17 Muluungu atoola Miiro kwa mukono wa Músa, maa kaa, nduwo na kimáári vyuuja ko tweera YésuKirisitu.
18 Kusiina muuntu yoyoosi ^amoona Muluungu mpiindi yooosi tuku. Maa kaa, Mwaana waachwe wa mpeke, yeeye ni Muluungu, na yeeye ni hamwi ari na Taáta, yeeye noo atukunukuriira Muluungu.

Koonekya Kikomi kwa Yooháani Mubatisáaji
(Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8; Lúka 3:1-18)

19 Siku imwi, vakúúlu va Vayahúudi vajáa vatuma veeneisi va Ijuva na Valáawi fuma Yerusaléemu, vadome na kwa Yooháani vamuurye oonekye yeeye ni ani. Na uku noo kwiiyoonekya kwaachwe.
20 Yooháani aluusa baa siita tuku, yoosea, "Niini si ndiri Masía tuku."

21 Vakamuurya voosea, “Ha weewe ʉrɨ ani? Eri, weewe ʉrɨ
Elíamʉláali na mʉtwe wʉʉ?”✡ Yoohá*a*ni akavasea, “Tʉkʉ, nɨɨnɨ
sɨ ndɨrɨ Elía tʉkʉ.” Vakamuurya kei, “Weewe noo ʉra mʉláali
na mʉtwe wʉʉ?” Yoohá*a*ni akavasea, “Tʉkʉ.”
22 Aho, maa vakamʉsea, “Haaha tʉwyɨɨre weewe ʉrɨ ani, sa
tʉvatwaarɨre mʉlomo vara ˆvatutúmire. Ha weewe nɨ joolɨ
wiiséaa?”
23 Maa Yoohá*a*ni akavasea, “Nɨɨnɨ noo ʉra ˆalʉʉswa nɨ
Isáaya mʉláali na mʉtwe yoosea, ‘Nɨɨnɨ nɨ sawúti ya mʉʉntʉ
ˆyookaanɨrɨra vikʉlʉkʉʉlʉ ɨsɨ ya ibaláángwii, “Wololi njɨra ya
IJʊVA.” ’ ”✡
24 Na avo vaantʉ vajáa vatúmirwe fuma kwa Mafarisáayo.
25 Aho, vakamuurya, “Koonɨ weewe sɨ ʉrɨ Masía, au Elía au
ʉra mʉláali na mʉtwe, haaha sa che woobatisa?”
26 Yoohá*a*ni akavasea, “Nɨɨnɨ noobatisa na maaji, maa kaa,
katɨ na katɨ yaanyu amwaarɨ sɨ mʉmʉmányire.
27 Ʉwo noo ʉra ˆyookʉʉja nyuma yaanɨ. Ʉwo nɨɨnɨ sɨ nɨɨma
neeja kʉtʉmama mʉrɨmo wa mʉtúmwa wo reherya nkova ja
mirunkumo yaachwe tʉkʉ.”
28 Masáare aya yoosi yafʉmɨra ʉko múujii wa Besanía, fɨrɨro
ya lʉʉjɨ lwa Yorodáani, kʉʉntʉ Yoohá*a*ni ˆabatisáa.

Yéesu noo Mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Mʉlʉʉngʉ

29 Lomʉtóondo yaachwe, Yoohá*a*ni akamoona Yéesu
yookʉʉja na kwaachwe. Aho, akavasea vaantʉ, “Ʉhʉ noo
mpóryo ya Mwaana wa Muundi wa Mʉlʉʉngʉ. Yeeye noo
ˆyooseyya ʉvɨ wa weerʉ!✡
30 Ʉhʉ noo ʉra ˆnavawyɨɨra masáare yaachwe ˆnkavasee,
‘Amwaarɨ ˆyookʉʉja nyuma yaanɨ, yeeye nɨ mʉkʉʉlʉ
kʉʉndookya, yeeye ajáa amwaarɨ nɨɨnɨ sɨ nɨnavyaalwa.’
31 Nɨɨnɨ mweeneevyo sɨ nɨjáa namʉmányire tʉkʉ, maa kaa,
nʉʉja noobatisa vaantʉ na maaji sa vaantʉ va Isiraéeli
vamʉtaange.”
32 Aho, maa Yoohá*a*ni akoonekya masáare ya ɨkɨ kɨkomi
yoosea, “Namoona Mʉtɨma Mʉʉja yookiima fuma kurumwii
ja nkúnde, akiikala mweeri yaachwe.
33 Nɨɨnɨ sɨ namʉtaanga tʉkʉ. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ yeeye
ˆaantʉma mbatise na maaji, yeeye aansea, ‘Mʉʉntʉ ʉra ˆʉrɨ
koona Mʉtɨma Mʉʉja yookiima fuma kurumwii noo kiikala
mweeri yaachwe, ʉwo noo ˆɨɨndoobatisa kwa Mʉtɨma Mʉʉja.’
34 Nɨɨnɨ mweeneevyo noona isáare ɨrɨ, na nɨ lʉʉsa niise
kɨkomi, ʉhʉ noo Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ.”

Vapooji va Ncholo va Yéesu

✡ **1:21** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 18:15-22.
✡ **1:23** Laanga Isáaya 40:3.
✡ **1:29** Laanga Ufumo 12:21-28.

35 Lomu̱tóondo yaachwe, Yoohá̱ani Mu̱batisáaji ajáa amwaari aho haantu̱, hamwi na vaviiri va vapooji vaachwe kei.
36 ^Akamoone Yéesu yoolooka na aho, maa akasea, “Laangi, mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Mu̱luungu̱!”
37 Vara vapooji vaviiri ^vakateere Yoohá̱ani Mu̱batisáaji yoosea jeyyo, vakamutuuba Yéesu.
38 Yéesu akiilorera, ^akavoone voomutuuba, maa akavuurya, “Ni che moosaakiira?” Maa vakamu̱sea, “Ráabi,” noo ku̱sea, Mukiindya, “Ni hai ^wiíkalaa?”
39 Yéesu akavasea, “Yeendi, na nyuunyu ku̱hoona mu̱ri.” Jeyyo, avo vapooji vakamutuuba Yéesu, vakoona haantu̱ ^iikaláa. Siku̱ ira vakava ne. Jijáa ni mpiindi ja kyuulwa.
40 Anderéa mwaanaavo na Simóoni Peéteri, ni umwi wa vara vaviiri ^vajáa vateera vira Yoohá̱ani ^ajáa alúusire, ne akamutuuba Yéesu.
41 Kiintu̱ cha ncholo ^atu̱mama Anderéa, ni ku̱mu̱loonda Simóoni mwaanaavo, akamu̱sea, “Tamwiíne Masía,” noo ku̱sea Kirisitu̱.
42 Aho, Anderéa akamu̱twaala Simóoni na kwa Yéesu. Yéesu akamu̱laanga Simóoni, maa akamu̱sea, “Weewe Simóoni mwaana wa Yoohá̱ani, maa kaa, kwaandira haaha ni Kéefa* u̱kaánirirwaa.” Irina iri na Kigiríki ni Peéteri.

Yéesu Yoovaaniriira Vala Filípi na Nasaniéeli

43 Lomu̱tóondo yaachwe, Yéesu akalamu̱la ku̱doma na isi ya Galiláaya. Akamu̱shaana Filípi, maa akamu̱sea, “Ntuuba.”
44 Filípi ni mu̱u̱ntu̱ fuma múuji wa Besaída ajáa, múuji haantu̱ Anderéa na Peéteri ^vafuma.
45 Filípi ne akamu̱shaana Nasaniéeli, na akamu̱sea, “Tamwiíne u̱ra Músa ^aandika masáare yaachwe Kitáabwii cha Miiro, na u̱wo baa valáali na mu̱twe ^vaandika masáare yaachwe noo ku̱sea, Yéesu wa Nasaréeti, mwaana wa Yooséefu.”
46 Aho, maa Nasaniéeli akamuurya, “Eri, kwatiite kiintu̱ kiija ^kiri fuma iturii ra Nasaréeti wu̱u̱?” Filípi akamu̱sea, “Yeenda ji woone.”
47 Kamu̱saambo, Yéesu ^akamoone Nasaniéeli yooku̱u̱ja, maa akalu̱u̱sa sáare ja Nasaniéeli yoosea, “Laangi, u̱hu̱ ni Mwiisiraéeli wa kikomi, asiina u̱vaangu̱ isii yaachwe tu̱ku̱.”
48 Nasaniéeli akamuurya Yéesu, “Jooli wu̱untáangire?” Yéesu akamu̱sea, “Baa Filípi viintu̱ ^aari akaari kwaanirira, niini naari nakwiíne wiikyíire nchinii ya mu̱saambu.”
49 Nasaniéeli akamu̱sea, “Mukiindya, weewe ni Mwaana wa Mu̱luungu̱! Weewe ni Mutemi wa Isiraéeli!”

---

* **1:42** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** U̱tamanulii wa Masáare na Kilaangi.

50 Yéesu akamusea, “Weewe warúmire sa viintu ˆnakuséire, nakwiíne viintu ˆwaari ukaari wiikyíire nchinii ya musaambu. Koona uri masáare makuulu kulookya ayo.”
51 Yéesu akasea, “Kimaari kaa noovawyiira, koona muri kurumu koochunguluka, na mirimu ya Muluungu yookaambuka no kiima mweeri ya Mwaana wa Muuntu.”

2

Ngovi ya Ilóola Múujii wa Káana

1 Siku ya katatu, kujáa kwatiite ngovi ya ilóola múujii wa Káana ˆuri isi ya Galiláaya. Aho ngovii, íyo waala Yéesu ajáa amwaari.
2 Yéesu na vapooji vaachwe novo vajáa valáarikirwe aho ngovii.
3 Diváai ˆikasire, íyo waavo akamusea Yéesu, “Vasíriirwe ni diváai.”
4 Yéesu akamusea íyo waavo, “Íyo, sa che wookuungwyiira ayo? Mpiindi yaani yo tumama si inafika tuku.”
5 Aho, maa íyo waavo akavasea vara vatumami va aho ngovii, “Chochoosi ˆari vasea, kitumami.”
6 Aho, kujáa kwatiite suviya musasatu ja mawye ˆyasongolwa. Ijo suviya, jiíngiraa ja madúumu yasaano au musasatu. Jijáa javíikirwe aho, so vikira maaji yo seyyirya njeo, ja ˆvyeene tuuva ja Vayahúudi jaluusa.
7 Yéesu akavasea vara vatumami, “Memyi ijo suviya maaji.” Avo vatumami vakamemya ijo suviya fuuru ukeenkii.
8 Aho, Yéesu akavasea, “Haaha, tahi ayo maaji kiduudi, mumutwaarire mwiimiriri wa ihi ngovi.” Vatumami vakataha, maa vakamutwaarira.
9 Mwiimiriri ˆakasaire yara maaji, kumba yaválandukire yakava diváai. Uwo mwiimiriri si ataanga iyo diváai ni hai ˆijáa ifúmire tuku. Maa kaa, vara vatumami ˆvajáa vatáire, vajáa vatáangire. Aho, ura mwiimiriri akamwaanirira mweenengovi,
10 maa akamusea, “Kira muuntu alóongoryaa ta ira diváai ˆyaboohabooha, na vaantu ˆvari kiikuta de akareeta ira iri ferefere. Maa kaa, weewe wachíhiirye diváai ˆyabooha fuuru haaha.”
11 Ihi noo isháara ya ncholo Yéesu ˆabweeyya uko múujii wa Káana ˆuri isi ya Galiláaya. Jeyyo, Yéesu akoonekya nkongojima yaachwe, na vapooji vaachwe vakamuruma.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva
(Matáayo 21:12-13; Maáriki 11:15-17; Lúka 19:45-46)

12 Ayo ˆyakalooke, Yéesu, íyo waavo, vandʉʉ vaachwe na
vapooji vaachwe vakagirita na múujii wa Kaperenáumu. Ʉko
vakiikala sikʉ inke.
13 Ngovi ya Paásika ya Vayahúudi ɨjáa yaséngerɨɨre, Yéesu
akaambʉka na múujii wa Yerusaléemu.
14 Ʉko, akɨɨngɨra waámii ya Kaaya Njija ya Ijʉva,
akavashaana vaantʉ voovaa iyoombe ng'oombe, muundi
na njɨva. Na vɨɨngɨ vajáa viíkyɨɨre méesii, vookaasakan'ya
mpía.
15 Yéesu akalʉka mʉréesa wa ludihi, akavakibirya voosi
fuma waámii ya Kaaya Njija, hamwɨ na muundi na ng'oombe
jaavo. Akakʉndʉla méesa ja vara ˆvaasakan'yáa mpía na
akamyaaha mpía jaavo.
16 Aho, Yéesu akavasea vara ˆvaváa iyoombe njɨva, "Seyyi
njɨva jaanyu aha! Kɨɨbweeyyi nyuumba ya Taáta waanɨ ja
haantʉ ho vaɨra iyoombe viintʉ tʉkʉ."
17 Vapooji vaachwe vakakʉmbʉkira Masáare ˆYarɨ Mpeho
ja ˆvyeene yalʉʉsa, "Kweenda kwaanɨ nyuumba yaako,
kʉʉnjʉlaa kʉrɨ."✡
18 Vamwɨ va Vayahúudi vakamuurya, "Nɨ isháara che ʉrɨ
tʉlaɨra sa woonekye kɨkomi ʉtɨɨte wiimiriri wo tʉmama aya?"
19 Yéesu akavasea, "Vai ɨhɨ Kaaya Njija, na nɨɨnɨ kɨɨjeenga
ndɨrɨ kwa sikʉ itatʉ."
20 Aho, Vayahúudi vakamʉsea, "Ɨhɨ Kaaya Njija yajeengwa
kwa myaaka makumi yanɨ na mʉsasatʉ (46). Atɨ, weewe
kɨɨjeenga ʉrɨ kwa sikʉ itatʉ?"
21 Maa kaa, kaaya Yéesu ˆalʉʉsáa nɨ mʉvɨrɨ waachwe.
22 ˆAkafʉfʉke, vapooji vaachwe vakakʉmbʉkɨra yara ˆajáa
alʉʉsa. Aho, vakaruma Masáare ˆYarɨ Mpeho na yara masáare
ˆajáa alʉʉsa Yéesu.

Yéesu Amányire ˆYarɨ Mitimii ya Vaantʉ

23 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆajáa Yerusaléemu ngovii ya Paásika, vaantʉ
ˆvarɨ foo ˆvakoone isháara na myuujíisa ˆabweeyyáa, maa
vakamuruma.
24 Maa kaa, Yéesu sɨ iiviikya kwa vaantʉ tʉkʉ, sa amányire
yoosi ˆyarɨ mutimii wa mʉʉntʉ.
25 Yeeye sɨ ajáa mpaka oonekiwe vira ˆvyeene vaantʉ varɨ
tʉkʉ, sa yeeye ajáa amányire yoosi ˆyarɨ mutimii wa mʉʉntʉ.

3

Yéesu na Nikodéemu

1 Kʉjáa kwatɨɨte mʉʉntʉ ʉmwɨ wa mpuka ya Mafarisáayo,
irina raachwe Nikodéemu. Yeeye nɨ ʉmwɨ wa vakúúlu va
Vayahúudi ajáa.

✡ **2:17** Laanga Sabúuri 69:9.

2 Siku̱ imwi nuuchiku̱, Nikodéemu akadoma na ku̱ri Yéesu,
maa akamu̱sea, “Mukiindya, tamányire weewe watu̱mwa ni
Mu̱luungu̱, sa kusiina mu̱untu̱ ˆari daha tu̱mama isháara na
myuujíisa ihi ˆwootu̱mama tu̱ku̱, kooni Mu̱luungu̱ si ari ne.”

3 Yéesu akamu̱sea, “Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina
mu̱untu̱ ˆari koona Utemi wa Mu̱luungu̱ tu̱ku̱ kooni si avyíirwe
lwa kaviri.”✡
4 Nikodéemu akamuurya, “Jooli mu̱untu̱ ari daha vyaalwa
lwa kaviri na ku̱nu̱ avíire moosi? Si viri dahika tu̱ku̱ ahinduke
na indii ya íyo waavo, sa avyaalwe kei.”
5 Yéesu akamu̱sea, “Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina
mu̱untu̱ ˆari kiingira Utemii wa Mu̱luungu̱ tu̱ku̱, kooni si
avyíirwe kwa maaji na kwa Mu̱tima Mu̱uja.
6 Mu̱untu̱ avyáalwaa kimu̱viri kwa taáta na íyo waavo, maa
kaa, mu̱tima mufya wavyáalwaa kwa Mu̱tima Mu̱uja.
7 Hwaalala tu̱ku̱ sa viintu̱ ˆnooku̱sea, ni mpaka uvyaalwe
lwa kaviri.
8 Mpeho yafwíiraa na ku̱untu̱ ˆyoosaaka. Teera u̱ri viintu̱
ˆyoofwiira, maa kaa, si u̱ri taanga ku̱untu̱ ˆyoofuma na ku̱untu̱
ˆyoodoma tu̱ku̱. Noo ˆvyeene viri kwa kira mu̱untu̱ ˆavyaalwa
ni Mu̱tima Mu̱uja.”

9 Aho, Nikodéemu akamuurya Yéesu, “Aya masáare jooli yari
dahika?”
10 Yéesu akamu̱sea, “Weewe u̱ri mukiindya ˆu̱nyémiwaa
maatu̱ku̱ vii ku̱ri ihi isi ya Isiraéeli, jooli si u̱mányire masáare
aya?
11 Kimaari kaa nookuwyiira, suusu tooluusa yara
ˆtu̱yamányire na tookoonekya kimáári cha yara ˆtoona. Maa
kaa, nyuunyu si mooruma kira ˆtookoonekya tu̱ku̱.
12 Navawyíriire viintu̱ ˆvitúmamwaa aha weerwii, maa
kaa, nyuunyu si mooruma tu̱ku̱. Haaha jooli mu̱ri kuunduma
kooni navawyíriire viintu̱ ˆvitúmamwaa kurumwii?
13 Kusiina mu̱untu̱ ˆaambu̱ka na kurumwii tu̱ku̱. Ni Mwaana
wa Mu̱untu̱ vii, yeeye akiima fuma kurumwii.

14 Ja ˆvyeene Músa ajáa iinurirya ira njoka ya chuúma cha
sháaba ku̱ra isi ya ibaláángwii,✡ viivyo ni mpaka Mwaana wa
Mu̱untu̱ iinuririwe na mweeri,
15 sa kira mu̱untu̱ ˆari muruma, ave na nkaasu̱ ya siku̱
ˆjisiina uhero.

16 Sa viintu̱ Mu̱luungu̱ ˆeenda weeru̱ mu̱nu̱mu̱unu̱, amu̱toola
Mwaana waachwe wa mpeke Yéesu, na kira mu̱untu̱ ˆari
muruma Yéesu si ari malwa tu̱ku̱, maa kaa, ku̱va ari na nkaasu̱
ya siku̱ ˆjisiina uhero.

✡ **3:3** Laanga Yoohá̱ani 1:13. ✡ **3:14** Laanga Uvalo 21:4-9.

17 Mulúungu si amutúma Mwaana waachwe sa ji alúuse
irya kwa weeru túku, maa kaa, ko tweera yeeye weeru
ilamuririwe.
18 Yoyoosi ˆamuruma Mwaana si ari heewa irya túku. Maa
kaa, úra si ˆamuruma ahúmula heewa irya, sa asiita kumu-
ruma Mwaana wa mpeke wa Mulúungu.
19 Na úhu noo úlamu, kiweeru chúuja kúri weeru, kiri vy-
oova jeyyo,✡ vaantu veenda kilwiirya, kulookya kiweeru, sa
nteendo jaavo ni mbi.
20 Kira múuntu ˆatúmamaa úvi, asúula kiweeru. Si asáakaa
kúuja na kiweerwii túku, sa nteendo jaachwe mbi jo taangwa
jiri.
21 Maa kaa, úra ˆakwáatyaa kimáári, úuja na kiweerwii, sa
masáare yaachwe yataangikane ˆyatúmwamwaa kwa ngu-
ruru ja Mulúungu."

Masáare ya Yooháani Múbatisáaji Kúri Yéesu

22 Aya ˆyakalooke, Yéesu na vapooji vaachwe vakatamanya
fúuru isi ya Yudéea. Novo vakiikala úko kwa mpiindi sa
vabatisáa vaantu.
23 Yooháani ne abatisáa vaantu úko iturii ra Ainóoni, ˆriri
heehi na múuji wa Saléemu, sa úko kujáa kwatiite maaji ˆyari
foo. Vaantu vúujáa na kwaachwe, sa avabatise.
24 Mpiindi ijo, Yooháani ajáa akaari si anaviikwa
munyololwii túku.
25 Siku imwi, vapooji va Yooháani vajáa vaanda kiiruta ndihi
na Muyahúudi úmwi. Kiintu ˆviirutiráa ndihi, ni tuuva jo
kiijirula.
26 Vakatamanya na kwa Yooháani, maa vakamusea, "Muki-
indya, mukumbukira wiise úra muuntu ˆajáa hamwi na
weewe firiro ya luuji lwa Yorodáani, úra ˆwatoonekya masáare
yaachwe ya kikomi. Haaha yoobatisa, na kira múuntu
yoodoma na kwaachwe."
27 Yooháani akavasea, "Kusiina múuntu ari ˆturya kiintu
chochoosi túku, kooni Mulúungu si amuhíire kurumwii.
28 Nyuunyu veeneevyo daha muri koonekya kimaari, niini
navawyiira, 'Niini si ndiri Masía túku, maa kaa, natumwa sa
nimulongorere.'
29 Múuntu muki ˆalóorirwe, ni wa mulume waachwe. Maa
kaa, múuntu mulume kijeengi úra ˆiímaa ivarwii ra mulóoli
de indooteera kira mulóoli ˆyooluusa, avyeéndaa maatúku
vii ˆari teera sawúti ya mulóoli. Sa iki, kuvyeenda kwaani
kwakíimiine.
30 Yoosaakwa yeeye ave mukuulu kulookya, na niini nive
muduudiduudi."

✡ **3:19** Laanga Yooháani 1:4-5.

31 Yeeye ˆafuma mweeri, nɨ mweeri arɨ ya vaantʉ voosi. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆafuma kʉrɨ weerʉ, nɨ wa weerʉ, na masá́are ˆalú́usaa nɨ ya weerʉ. Maa kaa, ʉra ˆafuma kurumwii, nɨ mweeri ya vaantʉ voosi arɨ.

32 Yeeye oónekyaa yara ˆoona na ˆayateera, maa kaa, kusiina mʉʉntʉ ˆyooruma kɨra ˆyookoonekya tʉkʉ.

33 Ʉra ˆyooruma ayo masá́are ˆyoolʉʉsa, koonekya iise kɨweerwii Mʉlʉʉngʉ nɨ kɨkomi.

34 Yeeye atʉmwa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Alú́usaa masá́are ya Mʉlʉʉngʉ, sa Mʉlʉʉngʉ amʉheera Mʉtɨma Mʉʉja baa yeren'ya tʉkʉ.

35 Taáta amweenda Mwaana, na avɨɨka viintʉ vyoosi mɨkonwii yaachwe.

36 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆamuruma Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, atɨɨte nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆamusíitaa Mwaana, ʉwo asiina nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero tʉkʉ, kʉrɨ yeeye nkalari ya Mʉlʉʉngʉ chaala ɨrɨ ne.

4

Yéesu na Mʉʉntʉ Muki Mʉsamaría

1 Haaha, Mafarisáayo vajáa vateera Yéesu yooturya no batisa vapooji ˆvarɨ foo kʉlookya va Yoohá́ani.

2 Maa kaa, kɨmaarɨ Yéesu sɨ abatisáa tʉkʉ, vapooji vaachwe noo vabatisáa.

3 Yéesu ˆakateere masá́are aya, akiinʉka fuma Yudéea, akahɨndʉka na Galiláaya.

4 Haaha, ɨkava nɨ mpaka atweere na ɨsɨ ya Samaría.

5 Ʉko, akafika múuji ʉmwɨ wa Samaría ˆʉsé́waa Sikáari. Ʉwo múuji nɨ heehi ʉjáa na iwʉnda Yaakúupu ˆajáa amʉheera Yooséefu mwaana waachwe.✡

6 Aho, kʉjáa kwatɨɨte isima Yaakúupu ˆajáa asiimba. Yéesu akiikala mbarɨmbarɨ ya rɨra isima, sa ajáa akátɨɨre sa lʉyeendo lʉlɨɨhɨ. Mpɨɨndɨ ijo, nɨ mpɨɨndɨ ja mpoloonge jijáa.

7 Aho, akʉʉja mʉʉntʉ muki ʉmwɨ Mʉsamaría noo taha maaji. Yéesu akamʉsea, "Nooloomba maaji yo nywa."

8 Mpɨɨndɨ ijo, vapooji vaachwe vajáa vatámiinye na múujii no wʉla chóorya.

9 Ʉra mʉʉntʉ muki Mʉsamaría akamʉsea Yéesu, "Weewe ʉrɨ Mʉyahúudi na nɨɨnɨ ndɨrɨ Mʉsamaría. Haaha joolɨ ʉrɨ kʉʉnoomba nɨɨnɨ maaji yo nywa?" Ʉwo mʉʉntʉ muki alʉʉsa jeyyo, sa Vayahúudi na Vasamaría sɨ vasaangɨrɨráa tʉkʉ.

10 Yéesu akamʉsea, "Ngaarɨ wootaanga kɨlungʉlʉngʉ cha Mʉlʉʉngʉ, na nɨ ani ˆyookʉloomba maaji yo nywa, ngaarɨ wʉʉnóombire, naanɨ ngaarɨ nakʉhɨ́ire maaji ya nkaasʉ."

✡ **4:5** Laanga Ncholo 48:21-22.

11 Ura mu̱untu̱ muki akamu̱sea Yéesu, “Aai̱, weewe usiina ki̱intu̱ cho tahi̱iri̱ra maaji tu̱ku̱ na i̱ri̱ isima ni̱ ilíihi̱. Ayo maaji ya nkaasu̱ hai u̱ri̱ yaturirya?

12 Eri, weewe u̱ri̱ mu̱ku̱ulu̱ ku̱lookya baaba wiitu̱ Yaakúupu wu̱u? Yeeye atu̱heera isima i̱ri̱. Isima i̱ri̱ noo ˆanywijáa maaji yaachwe, yeeye, vaana vaachwe na nchúwo jaachwe.”

13 Yéesu akamu̱sea, “Ki̱ra mu̱untu̱ ˆanywíjaa maaji ya isima i̱ri̱, oónaa nyóota kei.

14 Maa kaa, yoyoosi ˆari̱ ku̱nywa maaji ˆndi̱ri̱ mu̱heera ni̱ini̱, si̱ ari̱ koona nyóota kei vii kaa tu̱ku̱. Maaji ˆndi̱ri̱ mu̱heera, ku̱ri̱ yeeye ku̱va yari̱ nchóonko si̱ ˆyu̱úmaa ya maaji ya nkaasu̱ ya siku̱ ˆjisiina u̱hero.”✡

15 Ura mu̱untu̱ muki akamu̱sea Yéesu, “Aai̱ taáta, kalaama mpeera ayo maaji ndi̱ire koona nyóota kei, na ndeke ku̱uja noo taha maaji aha isimii!”

16 Yéesu akamu̱sea, “Tamanya u̱kamwaani̱iri̱re mu̱lu̱me waako wu̱uje ne na aha.”

17 Ura mu̱untu̱ muki akamu̱sea, “Nsiina mu̱lu̱me tu̱ku̱.” Yéesu akamu̱sea, “Ulúusire ki̱máári̱, usiina mu̱lu̱me tu̱ku̱!

18 Sa waava na valu̱me vasaano na u̱hu̱ ˆu̱ri̱ ne haaha, si̱ mu̱lu̱me waako tu̱ku̱. Ulúusire ki̱máári̱.”

19 Ura mu̱untu̱ muki akamu̱sea, “Aai̱, nookoona weewe u̱ri̱ mu̱láali na mu̱twe!

20 Vala baaba wiitu̱ vamwiinami̱ráa Mu̱lu̱ungu̱ ncholwii ya u̱lu̱ lu̱ulu̱. Maa kaa, nyuunyu Vayahúudi mu̱ndoosea, ni̱ u̱ko Yerusaléemu vii noo haantu̱ ho mwiinami̱ra Mu̱lu̱ungu̱.”✡

21 Aho, Yéesu akamu̱sea u̱ra mu̱untu̱ muki, “Maáma, nduma ni̱ini̱. Mpi̱indi̱ ku̱uja jiri, si̱ mu̱kamwiinami̱raa Mu̱lu̱ungu̱ Taáta mweeri ya u̱lu̱ lu̱ulu̱ tu̱ku̱, baa ku̱ra Yerusaléemu tu̱ku̱.

22 Nyuunyu Vasamaría mwamwiínami̱raa u̱ra si̱ ˆmwamu̱mányire. Suusu Vayahúudi tamwiínami̱raa Mu̱lu̱ungu̱ ˆtamu̱mányire, sa u̱lamuriri ni̱ kwa Vayahúudi woofuma.✡

23 Maa kaa, mpi̱indi̱ ku̱uja jiise, na ki̱komi jafíkire. Vaantu̱ ˆvasáakaa mwiinami̱ra Mu̱lu̱ungu̱ Taáta ki̱maari̱, mwiinami̱ra vari̱ Taáta kwa ki̱máári̱ na kwa mu̱ti̱ma. Vaantu̱ ˆvamwiínami̱raa jeyyo noo Taáta yoosaaka.

24 Mu̱lu̱ungu̱ ni̱ Mu̱ti̱ma, na voosi ˆvamwiínami̱raa, ni̱ mpaka vamwiinami̱re kwa mu̱ti̱ma na ki̱komi.”

25 Ura mu̱untu̱ muki akamu̱sea Yéesu, “Namányire ku̱uja iise Masía ˆaséwaa Kirisitu̱. Na ˆari̱ ku̱uja, tu̱variyu̱ri̱ra ari̱ masáare yoosi.”

26 Yéesu akamu̱sea u̱ra mu̱untu̱ muki, “Ni̱ini̱ noolu̱u̱si̱ka na weewe, noo yeeye.”

✡ **4:14** Laanga Isáaya 58:11. ✡ **4:20** Laanga Nku̱mbu̱ki̱ra ya Miiro 11:29; 2 Masáare ya Mpi̱indi̱ 6:6. ✡ **4:22** Laanga Ncholo 12:3.

27 Aho, vapooji vaachwe vakahinduka. Vakahwaalala maatuku kushaana Yésu yoluusika na muuntu muki. Maa kaa, kusiina muuntu ˆuurya, “Che woosaaka kwaachwe?” tuku, au “Sa che woluusika ne?” tuku.

28 Ura muuntu muki akareka suviya yaachwe hara isimii, akahinduka na múujii. Uko akavasea vaantu,

29 “Hendi mukamoone muuntu ˆaangwyíiriire masáare yoosi ˆnawaayya tumama! Eri, ifaanaa ikava uhu noo Masía wuu?”

30 Vaantu vakafuma múujii mayiimbi na mayiimbi, vakava voodoma na kuuntu Yésu ˆajáa.

31 De vaantu vafike, vapooji vaachwe vajáa vamuloomba voosea, “Mukiindya, hooni irya chóorya.”

32 Maa kaa, yeeye akavasea, “Niini natiite chóorya ˆcheene nyuunyu si mukimányire.”

33 Aho, vapooji vaachwe vakaanda kiiyurya, “Eri, kwatiite muuntu ˆamuréetire chóorya viintu ˆtwaari tusiina wuu?”

34 Yésu akavasea, “Chóorya chaani ni kutumama kira Mulúungu ˆeenda, yeeye aantuma nkiimikirirye murimo waachwe.

35 Eri, nyuunyu si moosea, ‘Ikaari myeeri ine vii, kuchwa turi!’ Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, laangi ˆvyeene mawunda yari. Viintu vyo chwa vyahúmwiire, ni vyo chwa vii!

36 Muchwi ahúmwiire hokera musáala waachwe, na ni saankan’ya iise viryo, sa nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Aho, ura ˆahaanda na ura ˆaachwa vyeenda vari.

37 Jeyyo ira mpíri ˆyasea, ‘Umwi aháandaa na wiingi achwíjaa,’ ni ya kikomi.

38 Navatuma mukachwe viintu si ˆmwafumira iruti ra. Vaantu viingi vatumama murimo woosi muruto, maa kaa, nyuunyu mooturya kunáálo ya uturikiri waavo.”

Vasamaría ˆVari Foo Voomuruma Yésu

39 Vasamaría ˆvari foo va uwo múuji wa Sikáari, vakamuruma Yésu, sa vajáa vateera ˆvyeene ura muuntu muki ajáa oonekya kikomi yoosea, “Muuntu uhu aangwyíiriire yoosi ˆmeene nawaayya tumama.”

40 Aho, vara Vasamaría ˆvakafike kuri Yésu, vakamukalaamya achaale aho meevo, ne akiikala novo kwa siku iviri.

41 Vasamaría ˆvari foo vakamuruma sa yara ˆmeene aluusáa.

42 Vara vaantu vakamusea ura muuntu muki, “Tamurúmire muuntu uhu, si sa masáare yaako vii ˆutuwyíiriire tuku, suusu veeneevyo tatéiire ˆcheene yooluusa. Kei tatáangire kikomi muuntu uhu ni Mulamuriri wa weeru.”

Yéesu Yoomʉ́horya Mwaana wa Mʉkʉ́ʉ́lʉ
(Matáayo 8:5-13; Lʉ́ka 7:1-10)

43 Sikʉ ivɨrɨ ˆjikalooke, Yéesu akiinʉka fuma Sikáari akatamanya na ɨsɨ ya Galiláaya.
44 Na Yéesu ajáa avaséire vapooji vaachwe, "Mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva sɨ anyémiwaa nɨ vaantʉ va ɨsɨ ya yaachwe tʉkʉ."
45 ˆAkafike Galiláaya, vaantʉ va Galiláaya vakamʉteengya vyabooha. Vamʉteengya sa mpɨ́ndɨ ˆvajáa ʉko ngovi ya Paásika kʉra Yerusaléemu, vajáa voona yoosi ˆmeene Yéesu atʉmamáa.
46 Yéesu akatamanya kei na múujii wa Káana ˆʉrɨ ɨsɨ ya Galiláaya. Aho múujii, noo haantʉ ˆajáa abweeyya maaji yakava diváai. Ʉko Kaperenáumu, kʉjáa kwatɨ́ite mʉkʉ́ʉ́lʉ ʉmwɨ wa ɨsɨ. Ʉwo ajáa na mʉtavana waachwe mʉlwɨ́ɨrɨ.
47 Haaha ʉwo mʉkʉ́ʉ́lʉ ˆakateere Yéesu uújire na Galiláaya fuma Yudéea, akatamanya na kʉrɨ Yéesu, maa akamʉkalaamya vatamanyan'ye na Kaperenáumu, sa akamʉhorye musinga waachwe ˆajáa alwɨ́ɨre sengerera kukwya.
48 Aho, Yéesu akamʉsea, "Eri, sɨ mʉrɨ kuunduma vii tʉkʉ koonɨ sɨ mwɨ́ɨne ishá́ara na viintʉ ˆvihwáalaryaa wʉʉ?"
49 Ʉra mʉkʉ́ʉ́lʉ akamʉsea Yéesu, "Aaɨ kalaama, hende tugiritan'ye musinga waanɨ viintʉ ˆakaarɨ sɨ anaakwya."
50 Aho, Yéesu akamʉsea, "Tamanya na kaayii, mwaana waako ahórire." Ʉra mʉkʉ́ʉ́lʉ akaruma masáare ya Yéesu, maa akahɨndʉka na kaayii kwaachwe.
51 Viintʉ ˆajáa akaarɨ njirii, akalʉmana na vatʉmami vaachwe vakamʉsea, "Musinga ahoriré ndwáala yaachwe."
52 Jeyyo, akavuurya mpɨ́ndɨ ndwáala yaándire mʉrekera. Vakamʉsea, "Niijo, mpɨ́ndɨ ja mpoloonge."
53 Aho, taáta waala ʉra musinga akataanga nɨ mpɨ́ndɨ jijira Yéesu ˆaarɨ amʉseiré, "Mwaana waako ahórire." Aho, yeeye na kaaya yaachwe vakamuruma Yéesu.
54 Ɨhɨ nɨ ishá́ara ya kavɨrɨ ˆng'eene Yéesu atʉmama, ˆakahɨndʉke na Galiláaya fuma Yudéea.✡

5

Yéesu Yoomʉ́horya Mʉʉntʉ ˆAakwya Iyandiyandi Sikʉ ya Sabáato

1 Ayo ˆyakalooke, kʉjáa kwatɨ́ite ngovi ya Vayahúudi. Yéesu ne akaambʉka na Yerusaléemu.
2 Ʉko Yerusaléemu, kʉjáa kwatɨ́ite mutiryaango ʉséwaa "Mutiryaango wa Muundi."✡ Heehi na ʉwo mutiryaango, kʉjáa

✡ **4:54** Laanga Yoohá́ani 2:11. ✡ **5:2** Laanga Nehemía 3:1; 12:39.

kwatiite isima na Kieburanía ˆrasé̱waa Betisá̱ata. Ire isima, rijáa rariingirirwa ni balá̱sa isaano. 3 Aho balá̱sii, valaaláa valwíiri ˆvari foo, baa ja vahoku, vivete, na vaantu ˆvaakwya iyandiyandi. [Vawojeráa maaji yatikulwe.

4 Sa kwatiite mpiindi jimwi murimu muuja wa Ijuva wakiimáa, ukatikula maaji. Na muuntu ˆajáa wa ncholo kiingira na luujii maaji ˆyakatikulwe, aholáa ulwíiri waachwe wowoosi ˆajáa nowo.]

5 Haaha, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆajáa mulwíiri kwa myaaka makumi yatatu na inaani (38).

6 Yéesu ˆakamoone alíire aho, na kunu yootaanga ni aho ajáa kwa siku ˆjiri foo, maa akamuurya, “Eri, saaka wiise uhole wuu?”

7 Ura mulwíiri akamusea, “Aai, niini nsiina muuntu wo kuumburukirya luujii mpiindi maaji yatíkwiirwe tuku. Kira ˆndiri saaka kiingira, muuntu wiingi iingiráa mbere yaani.”

8 Yéesu akamusea, “Inuka, toola ndiri yaako, utamanye.”

9 Hahara, ura muuntu akahola. Akatoola ndiri yaachwe, maa akaanda yeenda. Ayo yafumira siku ya Sabáato.

10 Sa jeyyo, vakúúlu va Vayahúudi ˆvakamoone ura muuntu ˆahóriiwe, maa vakamusea, “Isiku ni Sabáato, ndairiri jasiita muuntu kutumama murimo wo kwiitiika ndiri yaachwe.”

11 Maa kaa, ura muuntu akavasea, “Ura ˆaampóriirye noo aanséire, ‘Inuka, toola ndiri yaako uyeende.’ ”

12 Vayahúudi vakamusea, “Uwo muuntu ˆakuséire toola ndiri yaako udome, ni ani?”

13 Maa kaa, ura muuntu si ajáa atáangire ˆmweene amuhóriirye tuku, sa Yéesu ajáa alóokire kimi, asáangiriire mpukii ya vaantu.

14 Kamusaambo, Yéesu akamushaana ura muuntu Kaayii Njija ya Ijuva, maa akamusea, “Laanga, uhóriiwe, kari ubweeyye uvi kei tuku, sa luu udiire lumana na irema ikuulu kulookya iri.”

15 Aho, akatamanya noo vawyiira Vayahúudi, ni Yéesu noo ˆamuhóriirye.

Nkaasu ya Mwaana wa Mulungu

16 Aho, Vayahúudi vakaanda saakira njira yoomulaa Yéesu, sa viintu ajáa atúmamire masáare ayo siku ya Sabáato.

17 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Taáta waani atúmamaa murimo siku joosi baa reka tuku. Baa niini nootumama vi-ivyo.”

18 Sa jeyyo, Vayahúudi vakoongererya saakira njira yo muulaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo, si sa viintu ajáa awúnire miiro ya Sabáato vii tuku, maa kaa, sa viintu ajáa aséire

Mʉlʉʉngʉ nɨ Taáta waachwe. Kwa njɨra ɨyo, ajáa iibwéeyyiirye nɨ ja Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo.✡

Wiimiriri wa Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ

19 Aho, Yéesu akavasea valongooli va Vayahúudi, “Kɨmaarɨ kaa noovawyɨ̱ra, Mwaana sɨ arɨ tʉmama isáare roroosi kwa ngururu jaachwe tʉkʉ. Noo ˆchooreka, yeeye atʉ́mamaa kɨra vii ˆoona Taáta yootʉmama. Sa kɨra ˆatʉ́mamaa Taáta, noo Mwaana ˆatʉ́mamaa.

20 Taáta amweenda Mwaana, na noo ˆchooreka amoónekyaa yara ˆatʉ́mamaa yeeye mweeneevyo. Kei, moonekya arɨ masáare makʉʉlʉ kʉlookya aya, na nyuunyu hwaalala mʉrɨ.

21 Ja ˆvyeene Taáta avafúfʉlaa vaantʉ no vaheera nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, viivyo Mwaana avahéeraa nkaasʉ vara ˆeendire kʉvaheera.

22 Kei, Taáta sɨ amʉlámʉrɨraa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ, maa kaa, mʉrɨmo woosi wo lamʉrɨra, amʉheera Mwaana.

23 Abweeyya jeyyo, sa vaantʉ voosi vamʉnyemye Mwaana ja ˆvyeene vamʉnyémyaa Taáta. Mʉʉntʉ yoyoosi sɨ ˆamʉnyémyaa Mwaana, ʉwo sɨ amʉnyémyaa Taáta tʉkʉ. Na Taáta noo amʉtʉma Mwaana.

24 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨ̱ra, Taáta aantʉma. Yoyoosi ˆatéeraa masáare yaanɨ na ˆamurúmaa Taáta, atɨ̱te nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Ʉwo sɨ arɨ heewa irya tʉkʉ, yeeye afɨrɨra inkwya, akɨ̱ngɨra na nkaaswii.

25 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨ̱ra, mpɨ̱ndɨ kʉʉja yiise, na mpɨ̱ndɨ ɨyo yafíkire, vaantʉ ˆvaakwya teera varɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ yoolʉʉsa. Na vara ˆvooteera, kʉva varɨ nkaasʉ.

26 Ja ˆvyeene Taáta atɨ̱te nkaasʉ yeeye mweeneevyo, viivyo amʉheera Mwaana nkaasʉ isii yaachwe.

27 Kei, amʉheera Mwaana wiimiriri wo lamʉrɨra vaantʉ, sa yeeye nɨ Mwaana wa Mʉʉntʉ.

28 Karɨ mʉhwaalale tʉkʉ. Mpɨ̱ndɨ kʉʉja jiri, voosi ˆvarɨ mbiríírɨi teera varɨ sawúti yaachwe,

29 na fuma varɨ mbiríírɨi. Yoyoosi ˆatʉmamáa maaja, heewa arɨ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Maa kaa, vara ˆvabweeyyáa ʉvɨ, heewa varɨ irya.

Yéesu Oónekiwaa Yeeye nɨ Ani

30 Nɨ̱nɨ sɨ ndɨrɨ daha tʉmama isáare roroosi kwa lʉvɨro lwaanɨ tʉkʉ. Noolamʉrɨra vaantʉ ja ˆvyeene Taáta aangwyɨ̱ra. Na ʉlamuli waanɨ nɨ wa ʉwoloki, sa sɨ nootʉmama yara ˆnoosaaka nɨ̱nɨ tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, nootʉmama yara ˆyoosaaka Taáta, yeeye aantʉma.

31 Kooni nookiiyonekerya masáare yaanɨ nɨ̱mweene, kɨra ˆnookiiyonekerya sɨ cha kɨmáárɨ tʉkʉ.

✡ **5:18** Laanga Vafilíipi 2:6.

32 Maa kaa, amwaari wiingi ˆoónekyaa kikomi chaani, na ni kuvawyiira niise, kira ˆyookoonekya chaani ni cha kimáári.
33 Nyuunyu mwatuma vatumwi na kwa Yooháani Mubatisáaji, ne avoonekya kira kimáári.
34 Si nookiilaangya koonekya kwa vaantu tuku, maa kaa, ni kuvawyiira niise masáare aya, sa mulamuririwe.
35 Yooháani Mubatisáaji ajáa ni ja kimuri ˆkimúrikaa kilwiiryii. Nyuunyu mujáa mwacheenda ikyo kimuri, kwa mpiindi nduudi.
36 Maa kaa, natiite masáare makuulu nookoonekya kulookya ya Yooháani. Sa mirimo ˆnootumama, koonekya yiise Muluungu Taáta noo aantuma.
37 Taáta yeeye mweeneevyo aantuma, oónekiirye kikomi chaani. Maa kaa, nyuunyu si munateera sawúti yaachwe vii tuku, baa kei, si munamoona mpula na miiso tuku.
38 Kei, isáare raachwe si riíkalaa isii yaanyu tuku, sa si mwaandúmaa niini tuku. Niini, natumwa ni Muluungu.
39 Nyuunyu mwasímbulaa Masáare ˆYari Mpeho, sa mwiiséaa isii yaachwe turya muri nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Kumba kaa, Masáare ˆYari Mpeho yoónekyaa kikomi mweeri yaani.
40 Nyuunyu moosiita kuuja na kuri niini, sa muhokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
41 Niini si nooruma kuduumbirirwa ni vaantu tuku.
42 Maa kaa, niini navamányire nyuunyu. Nyuunyu si mwamweenda Muluungu mitimii yaanyu tuku.
43 Niini nuuja kwa irina ra Taáta waani, na nyuunyu mwasíitire kuumpokera. Maa kaa, muuntu wiingi kooni uújire kwa irina raachwe kumuhokera muri.
44 Nyuunyu, mweenda duumbirirwa ni viivaanyu, na si mweenda saakira duumbi ˆifúmaa kwa Muluungu mweeneevyo tuku. Haaha jooli muri kuunduma?
45 Maa kaa, kari mwiisee niini vasitaakya ndiri kwa Taáta tuku, ˆari vasitaakya, ni Músa nyuunyu ˆmumwiiláangyaa.
46 Ngaari mwamuruma Músa, ngaari mwaanduma baa niini, sa Músa aandika masáare yaani.
47 Maa kaa, kooni si mooruma ˆmeene aandika Músa, jooli muri ruma ˆcheene nooluusa?"

6

Yéesu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano
(Matáayo 14:13-21; Maáriki 6:33-44; Lúka 9:12-17)

1 Ayo ˆyakalooke, Yéesu akatamanya na firiro ya iriva ra Galiláaya, irina riingi risé waa iriva ra Tibéria.
2 Mpuka nkuulu ya vaantu ikava yoomutuuba, sa vajáa viíne myuujíisa ˆmyeene abweeyyáa kwa valwíiri.

3 Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakaambuka na luulwii. Uko vakiikala voosi hamwi.
4 Ngovi ya Vayahúudi ˆiséwaa Paásika, ijáa yaséngeriire.
5 Yéesu akalaanga, maa akoona yara mayiimbi ya vaantu ˆyookuuja na kwaachwe. Aho, akamuurya Filíipi, "Hai turi wurira mikáate sa ava vaantu voosi varye?"
6 Yéesu aluusa jeyyo yoomuyera Filíipi, sa ajáa amányire ˆcheene ari tumama.
7 Filíipi akamusea, "Aai baa na tuwule mikáate ya mpía ja dináari magana yaviri (200), ava vaantu si vari keenera kwa kira muuntu kupata kiduudi tuku."
8 Aho, umwi wa vapooji vaachwe ˆaséwaa Anderéa, mwaanaavo na Simóoni Peéteri, akamusea Yéesu,
9 "Mukúlu, aha kwatiite mutavana umwi ˆari na mikáate isaano ya shayíiri* na fisoompa fiviri. Ha de ivi ni kiintu che kwa iri iyiimbi ra vaantu?"
10 Yéesu akasea, "Vasei vaantu viikale isi." Aho haantu, kujáa kwatiite masaambi ˆyari foo, maa vaantu vakiikala. Aho mpukii, kujáa kwatiite vaantu valume† mayana yasaano (5,000).
11 Yéesu akatoola ira mikáate, akamuduumba Muluungu, maa akavaheera vaantu ˆvajáa aho. Kei akabweeyya vivira kwa fira fisoompa. Kira muuntu apata ja ˆvyeene asaakáa.
12 Vaantu ˆvakarye no kiikuta, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Tooreri mabéendu ya mikáate yoosi ˆichíhiire, sa yadiire chaala ja kosu."
13 Aho, vakatoorera mabéendu ya mikáate ya shayíiri ˆyachíhiire, vakamemya vikápu ikimi na viviri.
14 Vaantu ˆvakoone ira ishára na muujíisa ˆajáa abwéeyyiirye, maa vakasea, "Kimaari, uhu noo ura muláali na mutwe ˆtawóojeraa, ˆyookuuja na kuri weeru."✡
15 Yéesu kunu yootaanga vaantu voosaaka vamudoomererye ave mutemi waavo, yeeye akalooka, akaambuka na luulwii, akava yeemweene.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji (Matáayo 14:22-33; Maáriki 6:45-52)

16 Na kyuulwa, vapooji vaachwe vakagirita na irivii ra Galiláaya.

---

* **6:9** ***shayíiri:*** Shayíiri ni mpeke ˆjijáa jiifwíine na ngáano. Mikáate ya shayíiri na ngáano noo kijáa chóorya kikuulu cha Viisiraéeli. Shayíiri noo kijáa chóorya kikuulu cha vakiva. Kei shayíiri noo vakoloweráa irusu. Shayíiri ijáa ni chóorya cha nchúwo, baa ja ng'oombe na faráasi. † **6:10** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆveene vaarya iyo mikáate na soompa. ✡ **6:14** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-19.

17 Vakiingira mashúwii, maa vakaanda firira iriva voodoma
na iturii ra Kaperená́umu. Mpiindi ijo, kilwiirya kijáa
chiingiire, na Yéesu si ajáa anafika ave novo tuku.
18 Aho, iriva rikatikulwa ni ihúmbuuto ikari ˆrawuváa.
19 Vapooji vaachwe vajáa vayéendire ja luyeendo lwa
kilomíita isaano au musasatu, maa vakamoona Yéesu yooy-
eenda luujii mweeri aséngeriire mashúwa yaavo. Aho, vakak-
waatwa ni woowa munumuunu.
20 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Ni niini, koofi tuku."
21 Aho, vari na cheeru vakasaaka aambuke na mashúwii, na
hahara mashúwa ikafika haantu ˆvadomáa.

Vaantu Voomusaakira Yéesu

22 Lomutóondo yaachwe, mpuka ya vaantu ˆvajáa vachíhiire
nyambuko ya iriva, vajáa vataanga kujáa kwatiite mashúwa
imudu vii ichíhiire hara. Kei vajáa vatáangire Yéesu si ajáa
adómiin'ye na vapooji vaachwe na ira mashúwa tuku, ni
vooveene vajáa vadómire.
23 Maa kaa, mashúwa jiingi fuma múuji wa Tibéria, jikuuja
na heehi na haantu vaantu ˆvari varíire mikáate Mweenevy-
oosi ˆakamuduumbe Muluungu.
24 Aho, vara vaantu ˆvakataange Yéesu na vapooji vaachwe
valóokire, maa vakaambuka ijo mashúwa, vakadoma na
múujii wa Kaperená́umu noo musaakira Yéesu.

Yéesu ni Chóorya cha Nkaasu

25 Avo vaantu ˆvamusaakiráa Yéesu, vakamushaana
nyambuko ya iriva, maa vakamuurya voosea, "Mukiindya,
naadi wuújire na kunu?"
26 Yéesu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, si
mookuunsaakira sa mwatáangire isháara na myuujíisa mwiine
tuku, kiri vyoova jeyyo, mookuunsaakira sa viintu mwariiré
ira mikáate mukiikuta.
27 Kari mundootumama sa muturye chóorya ˆkisáambukaa
tuku, kiri vyoova jeyyo, mundootumama sa muturye chóorya
si ˆkisaambuka kwa siku ˆjisiina uhero. Ikyo chóorya, Mwaana
wa Muuntu noo ari vaheera. Yeeye noo avikirwa mutooso
mweeri yaachwe ni Muluungu Taáta."
28 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Eri, tubweeyye che sa
tutumame murimo wa Muluungu ˆmweene yoosaaka?"
29 Yéesu akavasea, "Murimo wa Muluungu ˆyoosaaka
mutumame noo uhu, ndumi niini ˆnatumwa ni yeeye."
30 Aho, maa vakamusea, "Eri, ni isháara na muujíisa urikwi
ˆuri tumama tuuyoone, maa de tukurume? Ni kiintu che uri
bweeyya?
31 Vala baaba wiitu vaarya máana‡ isi ya ibaláángwii ja

‡ **6:31** ***máana:*** Ni chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpiindi ˆvajáa isi ya ibaláángwii. Laanga Ufumo 16.

ˆvyeene Masá̱are ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, ‘Avaheera mʉká̱ate fuma kurumwii, sa varye.’ ”✡

32 Yéesu akavasea, “Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, sɨ Mú̱sa ˆavaheera mɨká̱ate fuma kurumwii tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, nɨ Taá̱ta waanɨ, yeeye noo ˆyoovaheera chóorya cha kɨkomi fuma kurumwii.

33 Sa mʉká̱ate wa Mʉlʉʉngʉ, nɨ ʉra ˆyookiima fuma kurumwii na yookʉʉheera weerʉ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.”

34 Aho, vakamʉsea, “Mʉkúlʉ, ʉndootʉheera ʉwo mʉká̱ate sikʉ joosi.”

35 Yéesu akavasea, “Nɨɨnɨ noo chóorya cha nkaasʉ, yoyoosi ˆʉú̱jaa na kʉrɨ nɨɨnɨ, na ˆaandúmaa sɨ arɨ kwaavwa nɨ njala kei vii kaa tʉkʉ, na yoyoosi ˆaandúmaa nɨɨnɨ, sɨ arɨ koona nyóota kei tʉkʉ.

36 Maa kaa, ja ˆvyeene navawyɨ́rɨɨre, baa neembe mʉʉnyɨ́ne, mʉkaarɨ sɨ mookuunduma tʉkʉ.

37 Voosi ˆaampeera Taá̱ta, kʉʉja varɨ na kwaanɨ, na kɨkomi nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ musiita baa ʉmwɨ vii tʉkʉ ˆarɨ kʉʉja na kwaanɨ.

38 Nɨɨnɨ nakiima fuma kurumwii, sa jɨ ntʉmame vira Taá̱ta ˆyoosaaka ntʉmame. Sɨ nʉʉja jo tʉmama vira ˆnoosaaka tʉkʉ.

39 Na kɨra Taá̱ta ˆasáakaa noo ɨkɨ, karɨ nɨmʉtaahe baa ʉmwɨ vii tʉkʉ wa vara ˆaampeera. Kɨrɨ vyoova jeyyo, yoosaaka nɨvafʉfʉle sikʉ ya ʉhero wa weerʉ.

40 Sa kɨra Taá̱ta waanɨ ˆasáakaa nɨ ɨkɨ, kɨra mʉʉntʉ ˆamʉlú̱angaa Mwaana na ˆamurume, ave na nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, na nɨɨnɨ mʉfʉfʉla ndɨrɨ sikʉ ya ʉhero wa weerʉ.”

41 Aho, Vayahúudi vakaanda ng’uula sa viintʉ Yéesu ˆajáa aséire, “Nɨɨnɨ nɨ chóorya ˆchakiima fuma kurumwii.”

42 Vaakaanda kiiyurya, “Ʉhʉ sɨ Yéesu, mwaana wa Yooséefu tʉkʉ wʉʉ? Taá̱ta waavo na íyo waavo sɨ ava tavamányire tʉkʉ wʉʉ? Haaha joolɨ yoosea, ‘Nakiima fuma kurumwii’?”

43 Yéesu akavasea, “Reki kwiing’ʉʉrɨra nyuunyu kwa nyuunyu.

44 Taá̱ta aantʉma. Kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha kʉʉja na kwaanɨ tʉkʉ, koonɨ Taá̱ta sɨ amʉlóngwɨɨre. Na nɨɨnɨ mʉfʉfʉla ndɨrɨ sikʉ ya ʉhero wa weerʉ.

45 Ja ˆvyeene vyaandɨkwa masá̱arii ya valá̱ali na mʉtwe, ‘Mʉlʉʉngʉ vakiindya arɨ vaantʉ voosi.’✡ Yoyoosi ˆamʉtéeraa na ˆiikíindyaa fuma kwa Taá̱ta, ʉú̱jaa na kwaanɨ.

46 Kusiina mʉʉntʉ yoyoosi ˆanamoona Taá̱ta tʉkʉ, nɨ ʉra vii ˆafuma kwa Mʉlʉʉngʉ, yeeye noo amoona Taá̱ta.

47 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, ʉra ˆyookuunduma nɨɨnɨ, atɨɨte nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

48 Nɨɨnɨ nɨ chóorya cha nkaasʉ.

✡ **6:31** Laanga Ufumo 16:4-36; Sabúuri 78:24-25. ✡ **6:45** Laanga Isá̱aya 54:13.

49 Vala baaba waanyu vaarya máana kʉra ɨsɨ ya ibaláángwii,
vakakwya.
50 Maa kaa, aha kwatɨɨte chóorya ˆchafuma kurumwii, na
mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ kurya, sɨ arɨ kukwya tʉkʉ.
51 Nɨɨnɨ nɨ chóorya cha nkaasʉ kɨra ˆchafuma kurumwii.
Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ kurya chóorya ɨkɨ, kʉva arɨ nkaasʉ kwa
sikʉ ˆjisiina ʉhero. Chóorya ɨkɨ, nɨ mʉvɨrɨ waanɨ ˆnookʉʉtoola
sa nkaasʉ ya vaantʉ voosi va weerʉ."
52 Vayahúudi vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea,
"Ʉhʉ mʉʉntʉ, joolɨ arɨ tʉheera mʉvɨrɨ waachwe turye?"
53 Sa jeyyo, Yéesu akavasea, "Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra,
koonɨ sɨ mʉrɨíre mʉvɨrɨ wa Mʉʉntʉ na koonɨ sɨ
munywíire sakami yaachwe, sɨ mʉrɨ na nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina
ʉhero tʉkʉ.
54 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaríjaa mʉvɨrɨ waanɨ na ˆanywíjaa sakami
yaanɨ, atɨɨte nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, naanɨ mʉfʉfʉla ndɨrɨ
sikʉ ya ʉhero wa weerʉ.
55 Mʉvɨrɨ waanɨ noo chóorya cha kɨkomi, na sakami yaanɨ nɨ
choonywa cha kɨkomi.
56 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaríjaa mʉvɨrɨ waanɨ na ˆanywíjaa sakami
yaanɨ, yeeye na nɨɨnɨ, kei nɨɨnɨ na yeeye, tavíjaa kɨɨntʉ kɨmwɨ.
57 Taáta nɨ nkaasʉ arɨ. Ja ˆvyeene yeeye aantʉma, na nɨɨnɨ
napátaa nkaasʉ fuma kwaachwe, jeyyo, ˆmweene arɨ kurya
mʉvɨrɨ waanɨ, turya arɨ nkaasʉ fuma kwaanɨ.✡
58 Ɨkɨ noo chóorya ˆchafuma kurumwii. Ɨkɨ chóorya sɨ chi-
ifwíine na chóorya ˆvaarya vala baaba waanyu tʉkʉ. Voovo
vaarya vakakwya. Maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆaríjaa chóorya
ɨkɨ, kʉva arɨ na nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero."
59 Yéesu alʉʉsa masáare aya, mpɨɨndɨ ˆakiindyáa sinagóogii
ʉko Kaperenáumu.

Vapooji va Yéesu ˆVarɨ Foo Voomʉreka Yéesu

60 Vapooji vaachwe ˆvarɨ foo ˆvakateere jeyyo, maa
vakasea, "Ukiindya ʉhʉ wakaangaala maatʉkʉ vii. Ani arɨ
daha kuuruma?"
61 Yéesu akataanga vapooji vaachwe nɨ ng'uula viise sa ɨrɨ
isáare, aho, akavuurya, "Eri, ɨrɨ isáare ravatíkwɨire wʉʉ?
62 Haaha joolɨ viri kʉva, mʉrɨ moona Mwaana wa Mʉʉntʉ
yookaambʉka na kʉʉntʉ ˆajáa aho ncholo?
63 Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ noo ʉvahéeraa vaantʉ nkaasʉ.
Mʉvɨrɨ usiina kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ. Masáare ˆnavawyíirɨire nɨ
Mʉtɨma na nɨ nkaasʉ.
64 Maa kaa, vamwaarɨ kʉrɨ nyuunyu sɨ ˆvookuunduma
tʉkʉ." Yéesu alʉʉsa jeyyo, sa ajáa ataanga fuma ncholo nɨ vala
ani sɨ ˆvarɨ muruma, na nɨ ani ˆarɨ mʉvarindʉka.

✡ **6:57** Laanga Yooháani 5:21.

65 Kei akasea, “Noo ^chooreka noovasea, kusiina mɯɯntɯ ^arɨ daha kɯɯja na kwaanɨ tɯkɯ, nɨ mpaka Taáta vii amɯlongoole.”
66 ^Vakateere masáare ayo, vapooji ^varɨ foo vakamɯreka na vakareka mutuuba.
67 Aho, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ, “Eri, baa nyuunyu saaka mwiise mwaandeke wɯɯ?”
68 Simóoni Peéteri akamɯsea, “Mɯkúlɯ, tɯdome na kwa ani? Weewe ɯtiite masáare ya nkaasɯ ya sikɯ ^jisiina ɯhero.
69 Suusu taruma, tataanga weewe noo ɯra ^Arɨ Mɯɯja wa Mɯlɯɯngɯ.”
70 Aho, Yéesu akavasea, “Eri, sɨ navasaawɯla nyuunyu ikimi na vavɨrɨ tɯkɯ wɯɯ? Maa kaa, ɯmwɨ waanyu nɨ ja Ikúúlɯ ra Mirimɯ Mɨvɨ.”
71 Aha Yéesu amɯlɯɯsɨkɨráa Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti. Ɯwo ɯɯja jo mɯvarindɯka Yéesu, baa neembe ajáa ɯmwɨ wa vapooji ikimi na vavɨrɨ.

7

Ndɯɯ ya Yéesu sɨ Yamuruma Tɯkɯ

1 Aya ^yakalooke, Yéesu akatamanya na míiji ^ɨrɨ foo ɯko ɨsɨ ya Galiláaya. Sɨ arɨingɨrɨra ɨsɨ ya Yudéea tɯkɯ, sa viintɯ vakúúlɯ va Vayahúudi vasaakáa mɯɯlaa.
2 Haaha ngovi ya Vayahúudi ya matibu* ɨjáa yaséngerɨire.
3 Jeyyo, vandɯɯ vaachwe vakamɯsea, “Inɯka aha, ɯtamanye na Yudéea sa vapooji vaako voone myuujíisa ^wootɯmama.
4 Koonɨ mɯɯntɯ yoosaaka ataangɨkane kwa vaantɯ, mɨrɨmo yaachwe ^yootɯmama sɨ arɨ kɨɨtɯmama kimbiso tɯkɯ. Weewe tɯmama wiise aya masáare, iyonekye kwa weerɯ.”
5 Baa vaanaavo na Yéesu sɨ vamuruma tɯkɯ.
6 Yéesu akavasea, “Mpɨindɨ jaanɨ sɨ jinafika tɯkɯ, maa kaa, nyuunyu tamanya mɯrɨ mpɨindɨ jojoosi ^mɯsáakire.
7 Weerɯ sɨ ɨrɨ vasɯɯla nyuunyu tɯkɯ, maa kaa, yaansɯɯla nɨɨnɨ sa nookɨɨyonekya kɨkomi yootɯmama ɯvɨ.
8 Nyuunyu ambuki na Yerusaléemu ngovii. Nɨɨnɨ sɨ nookaambɯka tɯkɯ, sa mpɨindɨ jaanɨ jikaarɨ fika.”
9 ^Akavawyɨire jeyyo, maa akachaala ɯko ɨsɨ ya Galiláaya.

Yéesu Ngovii ya Matibu

10 Vandɯɯ va Yéesu ^vakalooke na ngovii, Yéesu ne akaambɯka na Yerusaléemu, maa kaa, kwa kimbiso sɨ iiyonekya tɯkɯ.

---

* **7:2** ***ngovi ya Vayahúudi ya matibu:*** Nɨ ngovi Vayahúudi ^vabweeyyáa kwa sikɯ mufungatɨ ^vakahɯmɯle kuchwa sabíibu na seitúuni. Ngovi ɨhɨ vabweeyyáa ko kiikala matibwii ^meene vajeengáa na matáampi ya mɨtɨ ja nkɯmbɯkɨra ya vala baaba waavo kɯyeenda ɨsɨ ya ibaláángwii kwa myaaka makumi yanɨ (40). Laanga Valáawi 23:33-36, 39-43; Nkɯmbɯkɨra ya Miiro 16:13-17.

11 Mpiindi ja ngovi, vakúúlu va Vayahúudi vamusaakiráa Yéesu aho ngovii. Vakavuurya vaantu voosea, “Hai ari ura mumaka?”
12 Vaantu ˆvari foo vang’uuláa sa Yéesu voosea, “Ni muuntu muuja.” Na viingi vaseáa, “Yoovakoovera vaantu.”
13 Maa kaa, kusiina muuntu ˆamuluusáa Yéesu mbere ja vaantu tuku, sa voofáa vakúúlu va Vayahúudi.

Yéesu Yoovakiindya Vaantu Kaayii Njija ya Iju̱va

14 Mpiindi ja siku ja ngovi ˆjikafike katikati, Yéesu akiingira na waámii ya Kaaya Njija ya Iju̱va, maa akaanda kiindya.
15 Vayahúudi vakahwaalariwa ni ukiindya waachwe, vakasea, “Eri, uhu muuntu ni hai ˆafumya umanyi uhu na yeeye si anakiindiwa tuku?”
16 Aho, Yéesu akavasea, “Uhu ukiindya si waani tuku, ni wa ura ˆaantuma.
17 Muuntu yoyoosi ura ˆasáawulaa kutumama vira ˆvyoosaakwa ni Muluungu, amányire ukiindya uhu wafuma kwa Muluungu, na si masáare yaani tuku.
18 Vara ˆvalúusikaa sa voovo, vasáakaa nkongojima jaavo vooveene, maa kaa, muuntu ura ˆasáakaa kumunyemya ura ˆamutuma, alúusikaa kimáári vii, si uloongo tuku.
19 Eri, Músa si avaheera Miiro? Baa jeyyo, kusiina baa umwi waanyu ˆakwáatyaa iyo Miiro tuku. Haaha sa che moosaaka kuunjulaa?”
20 Ira mpuka ya vaantu ikamusea, “Weewe watiite murimu muvi. Ani yoosaaka kukuulaa?”
21 Yéesu akavasea, “Nabweeyya muujíisa umwi vii siku ya Sabáato, na nyuunyu voosi mwahwaalala.✡
22 Músa avalairirya kuvatwaala na kibawii vasinga voosi va kiintu kilume, baa neembe ihi tuuva si yafuma kwa Músa, maa kaa, kwa vala baaba waanyu. Kiri vyoova jeyyo, nyuunyu mwatwáalaa vasinga na kibawii baa siku ya Sabáato.
23 Kooni musinga atwáalwaa na kibawii baa siku ya Sabáato sa Miiro ya Músa idiire wunwa, jooli de mookuunkalariira niini so horya muuntu siku ya Sabáato?
24 Reki lamuriira muuntu kwa kira ˆmookoona weerwii, kiri vyoova jeyyo, lamuriri kwa uwoloki.”

Yéesu noo Masía wuu?

25 Haaha, vamwi va vaantu va Yerusaléemu vakaanda sea, “Eri, uhu si noo ura muuntu ˆvoosaaka muulaa tuku wuu?
26 Hooni laangi, amwi yooluusika novo kiweerwii na baa si voomuwyiira kiintu chochoosi tuku? Ifaanaa vikava vakúúlu vatáangire uhu noo Masía wuu?

✡ **7:21** Laanga Yooháani 5:1-15.

27 Suusu tamányire ʉhʉ mʉʉntʉ kʉʉntʉ ˆafuma. Maa kaa,
Masía ˆarɨ kʉʉja sɨ tʉrɨ taanga kʉʉntʉ ˆarɨ fuma tʉkʉ."
28 Yéesu akatuuba kiindya waámii wa Kaaya Njija,
akalʉʉsika na sawúti nkʉʉlʉ yoosea, "Nyuunyu mwaamányire
niinɨ, na mwamányire kʉʉntʉ ˆnafuma. Niinɨ sɨ nʉʉja kwa
ngururu jaanɨ tʉkʉ. Maa kaa, ʉra ˆaantʉma nɨ wa kɨkomi na
nyuunyu sɨ mwamʉmányire tʉkʉ.
29 Niinɨ namʉmányire, sa nafuma kwaachwe, na yeeye noo
aantʉma."
30 Aho, vakayera mʉkwaata, maa kaa, kusiina mʉʉntʉ yoy-
oosi ˆadaha mʉkwaata tʉkʉ, sa mpiindɨ yaachwe ɨjáa ɨkaarɨ
fika.
31 Vaantʉ ˆvarɨ foo vajáa aho, vakamuruma, na vakasea,
"Eri, Masía ˆarɨ kʉʉja, tʉmama arɨ ishára na myuujíisa
mɨkʉʉlʉ kʉlookya ɨhɨ ˆyootʉmama ʉhʉ mʉʉntʉ wʉʉ?"

Valʉkalʉka Vootʉmwa no Mʉkwaata Yéesu

32 Mafarisáayo vakateera vaantʉ vookiihweehera ayo
masáare ya Yéesu. Aho, Mafarisáayo na vakúúlʉ va veeneɨsɨ va
Ijʉva vakatʉma valʉkalʉka va Kaayii Njija, vakamʉkwaate
Yéesu.
33 Yéesu akavasea, "Niinɨ mwaarɨ na nyuunyu kwa mpiindɨ
nduudi vii, aho, hɨndʉka ndɨrɨ kwa ʉra ˆaantʉma.
34 Kʉʉnsaakɨra mʉrɨ, maa kaa, sɨ mʉrɨ kʉʉnyona tʉkʉ, na
haantʉ ˆndɨrɨ veera, nyuunyu sɨ mʉrɨ daha kʉʉja tʉkʉ."
35 Aho, Vayahúudi vakiiyurya voovo kwa voovo voosea,
"Ʉhʉ mʉʉntʉ nɨ na hai ˆyoodoma haantʉ sɨ ˆtʉrɨ daha
kʉmoona? Bakʉ saaka iise adome na kwa Vayahúudi vara
ˆviipasa míijii ya Vagiríki, sa avakiindye Vagiríki wʉʉ?
36 Nɨ kɨintʉ che ɨkɨ ˆyoolʉʉsa, 'Kʉʉnsaakɨra mʉrɨ, maa kaa, sɨ
mʉrɨ kʉʉnyona tʉkʉ, na haantʉ ˆndɨrɨ veera, nyuunyu sɨ mʉrɨ
daha kʉʉja tʉkʉ?' "

Maboote ˆYiíkaa Maaji ˆYarɨ Nkaasʉ

37 Sikʉ yo herererya ngovi ya matibu, nɨ sikʉ nkʉʉlʉ ɨjáa.
Yéesu akɨima katɨ na katɨ ya waama wa Kaaya Njija, akalʉʉsika
kwa sawúti nkʉʉlʉ yoosea, "Koonɨ ʉrɨ na nyóota yeenda na
kwaanɨ jɨ unywe.
38 Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, 'Ʉra ˆaanduma niinɨ, ma-
boote ˆyiíkaa maaji ya nkaasʉ fuma yarɨ isii yaachwe.' "✡
39 Yéesu alʉʉsikɨra Mʉtima Mʉʉja. Ʉhʉ Mʉtima Mʉʉja,
vaantʉ voosi ˆvamurúmaa Yéesu lo mʉhokera varɨ. Mpiindɨ ijo,
Mʉlʉʉngʉ ajáa akaarɨ mʉtʉma Mʉtima Mʉʉja na kwa vaantʉ
ˆvamuruma Yéesu, sa Mʉlʉʉngʉ ajáa akaarɨ laira nkongojima
kwa Yéesu.

Vaantʉ Vookiigava sa Yéesu

✡ **7:38** Laanga Isáaya 44:3; 55:1; 58:11.

40 Vamwɨ va vaantʉ va ɨra mpuka ˆvakateere ayo masá̱are, maa vakasea, “Kɨkomi, ʉhʉ noo ʉra mʉlá̱ali na mʉtwe ˆtawóojeraa fuma kwa Mʉlʉʉngʉ.”✡
41 Vamwɨ vakasea, “Ʉhʉ noo Masía!” Maa kaa, vɨɨngɨ vakasea, “Tʉkʉ, Masía sɨ arɨ fuma Galilá̱aya tʉkʉ.
42 Masá̱are ˆYarɨ Mpeho yasea, Masía fuma arɨ ichinii ra mʉtemi Daúdi, vyaarɨrwa arɨ múujii wa Betelehéemu, múuji haantʉ mʉtemi Daúdi ˆiikala.”✡
43 Sa jeyyo, vaantʉ vakiigava sa Yéesu.
44 Vamwɨ vaavo vakasaaka kʉmʉkwaata, maa kaa, kusiina ˆayera kʉmʉkwaata tʉkʉ.

Vakúúlʉ va Vayahúudi sɨ Vamuruma Yéesu Tʉkʉ

45 Valʉkalʉka ˆvakahɨndʉke na kwa vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na Mafarisá̱ayo, ˆveene vajá̱a vavatúmire vakamʉkwaate Yéesu, maa vakuuriwa, “Sa che sɨ mʉmʉréetire?”
46 Valʉkalʉka vakavasea, “Kusiina mʉʉntʉ wɨɨngɨ ˆanalʉʉsɨka ja ʉhʉ mʉʉntʉ tʉkʉ.”
47 Mafarisá̱ayo vakavasea, “Arumi, baa nyuunyu mwakóoviirwe wʉʉ?
48 Eri, kwatiite mʉkúúlʉ ʉmwɨ au Mʉfarisá̱ayo ʉmwɨ ˆamuruma wʉʉ?
49 Tʉkʉ! Maa kaa, ɨhɨ mpuka ya vaantʉ ˆvoomuruma, sɨ vamányire Miiro tʉkʉ. Ava, vajumwa.”
50 Aho, Nikodéemu, ʉra ˆajá̱a ʉmwɨ waavo sikʉ ɨmwɨ ajá̱a adoma na kwa Yéesu nuuchikʉ, akuurya,
51 “Eri, Miiro yiitʉ yaruma kʉheera mʉʉntʉ irya baa mʉteerera no taanga kɨra ˆatúmamaa tʉkʉ wʉʉ?”
52 Novo vakamʉsea, “Bakʉ baa weewe nɨ Galilá̱aya wafuma wʉʉ? Doma kasole neeja Masá̱are ˆYarɨ Mpeho, aho, taanga ʉrɨ kusiina mʉlá̱ali na mʉtwe wa Ijʉva ˆafúmaa Galilá̱aya tʉkʉ!”

[Masá̱are aya 7:53-8:11 yasiina nakáalii jɨngɨ ja kalɨkaalɨ tʉkʉ.]
53 Aho, kɨra mʉʉntʉ akatamanya na kaayii kwaachwe.

8

1 Yéesu ˆakahʉmʉle kukiindya, maa akatamanya na Luulwii lwa Mɨseitúuni.

Mʉʉntʉ Muki ˆAkwáatirwe Yooyeenda na Mʉlʉme wa Mʉʉntʉ

2 Lomʉtóondo yaachwe namʉtóondo dwɨɨ, Yéesu akatamanya kei na waámi wa Kaaya Njija ya Ijʉva. Vaantʉ voosi vakatamanya na kʉrɨ yeeye, akiikala ɨsɨ, maa akaanda vakiindya.

✡ **7:40** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 18:15-22. ✡ **7:42** Laanga 2 Samwéeli 7:12-16; Míika 5:2; Matá̱ayo 2:5-6.

3 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakamureeta muuntu muki umwi ^ajáa akwáatirwe yooyeenda na mulume wa muuntu. Vakamwiimya kati na kati ya mpuka ya vaantu.
4 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Mukiindya, uhu muuntu muki ashá ani rii rwe yooyeenda na mulume wa muuntu.
5 Miirwii yiitu, Músa atulairirya tumuvae na mawye fuuru akwye muuntu muki ja uhu.✡ Haaha weewe jooli woosea?"
6 Valuusa jeyyo ja muteo sa vapate kiintu cho musitakirya. Maa kaa, Yéesu akiinama, maa akaanda tala isi na imaamba raachwe.
7 ^Vakatuube kumuurya, akiinula mutwe, maa akavasea, "Umwi waanyu ura ^asiina uvi kati yaanyu, uwo ave wa ncholo kumuvaa na iwye uhu muuntu muki."
8 Aho, akiinama kei, maa akatala isi na imaamba raachwe.
9 ^Vakateere jeyyo, vakaanda looka umwi umwi, vakaanda vawosi. Yéesu akachaala yeemweene na ura muuntu muki ^ajáa iímire mbere yaachwe.
10 Yéesu akiinula mutwe waachwe, akamuurya ura muuntu muki, "Maáma, hai vari vara vaantu ^vaaluusa irya raako?"
11 Ura muuntu muki akasea, "Taáta, kusiina baa umwi tuku." Yéesu ne akamusea, "Baa niini si nooluusa irya raako tuku. Doma, maa kaa, kwaandira isiku kari utúmamaa uvi tuku."

Yéesu ni Kiweeru cha Weeru

12 Aho, Yéesu akatuuba luusika na ira mpuka ya vaantu akavasea, "Niini noo kiweeru cha weeru. Muuntu yoyoosi ^aantúubaa, si ari yeendera kilwiiryii vii kaa tuku, yeeye kuva ari na kiweeru cha nkaasu."
13 Jeyyo, Mafarisáayo vakamusea, "Wootoola ushahíidi waako mweeneevyo, sa jeyyo, ushahíidi uwo si uri rumika tuku."
14 Yéesu akavasea, "Baa kooni nootoola ushahíidi waani mweeneevyo, iki ^nooluusa ni cha kimáári, sa namányire kuuntu ^nafuma na kuuntu ^noodoma. Maa kaa, nyuunyu si mumányire kuuntu ^nafuma na kuuntu ^noodoma tuku.
15 Nyuunyu mookuundamurira kwa miiririkano ya vaantu. Maa kaa, niini si noolamurira muuntu yoyoosi tuku.
16 Baa kooni noolamurira muuntu, ulamuli waani ni wa kikomi. Niini si nalámuriraa muuntu niimweene tuku, maa kaa, ni hamwi navíjaa na Taáta. Taáta noo aantuma.
17 Miirwii yaanyu vyaandikwa, ushahíidi wa vaantu vaviri ni wa kimáári.✡
18 Niini nootoola ushahíidi waani mweeneevyo, na Taáta atóolaa ushahíidi mweeri yaani. Yeeye noo aantuma."

✡ **8:5** Laanga Valáawi 20:10; Nkumbukira ya Miiro 22:22-24. ✡ **8:17** Laanga Nkumbukira ya Miiro 17:6; 19:15.

19 Aho, maa vakamuurya, “Taáta waanyu hai ari?” Yéesu
akavasea, “Nyuunyu si mwaamányire niini tuku. Na baa kei si
mwamumányire Taáta waani tuku. Ngaari mwaamányire niini,
ngaari mwamumányire Taáta waani.”
20 Yéesu aluusa masáare aya, mpiindi ˆakiindyáa chúumbii
cha kuuntu ˆvavikáa isandúku ra mpía ja Kaaya Njija. Maa kaa,
kusiina muuntu ˆamukwaata tuku, sa mpiindi jaachwe jijáa
jikaari fika.

Yésu Yoluusikira Inkwya Yaachwe

21 Aho, Yéesu akavasea kei vara Mafarisáayo, “Niini kiita-
manyirya niise, naanyu kuunsaakira muri, maa kaa, kukwya
muri na uvi waanyu. Kuuntu ˆnootamanya, nyuunyu si muri
daha fika tuku.”
22 Aho, vara Vayahúudi vakaanda kiiyurya, “Eri, ni
kookiiyulaa iise wuu? Iki noo ˆchooreka yoosea, ‘Kuuntu
ˆnootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku wuu’?”
23 Yéesu akavasea, “Nyuunyu mwafuma kuri ihi isi, na niini
nafuma mweeri. Nyuunyu muri va ihi weeru, niini si diri wa
ihi weeru tuku.
24 Iki noo ˆchooreka noovawyiira, kukwya muri na uvi
waanyu. Kooni si mookuunduma, ‘Niini Mwaari,’* kukwya
muri na uvi waanyu.”
25 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Weewe uri ani?” Ne
akavasea, “Keende naanda vakiindya, navawyiira niini ndiri
ani.
26 Natiite masáare ˆyari foo yo vawyiira nyuunyu na
yo valamurira. Maa kaa, luusa ndiri yara ura ˆaantuma
ˆyookuungwyiira nduuse. Yeeye ni wa kimáári, na niini ni-
iwyíiraa weeru kira ˆnateera fuma kwaachwe.”
27 Avo vaantu si vataanga tuku kiintu Yéesu ˆavawyiiráa, ni
masáare ya Taáta waachwe wa kurumwii.
28 Aho, Yéesu akavasea, “Muri humula kumwiinula na
mweeri Mwaana wa Muuntu, aho, noo muri taanga kumba
‘Niini Mwaari,’ na yoosi ˆnatúmamaa si kwa wiimiriri waani
tuku, maa kaa, naluusa yara vii Taáta waani ˆaankiindya.
29 Yeeye aantuma, kei ni hamwi ari na niini. Yeeye si
aandeka niimweene tuku, sa siku joosi natúmamaa yara
ˆyamweéryaa mutima.”
30 Mpiindi Yéesu alúusaa ayo masáare, vaantu ˆvari foo vaka-
muruma.

Vaana va Kikomi va Aburahámu

* **8:24** ***Niini Mwaari:*** Aha, Yéesu iiluusa ja ˆvyeene Mululungu iiluusa Muhákwii wa Ncholo. Laanga Ufumo 3:14; Isáaya 3:14.

31 Aho, Yéesu akavasea Vayahúudi vara ˆvajáa vamurúmire,
“Koonɨ mʉkwáatiirye masáare yaanɨ, kɨkomi nyuunyu mʉrɨ
vapooji vaanɨ.
32 Taanga mʉrɨ kɨmáárɨ, na kɨmáárɨ vabweeyya kɨrɨ mwi-
iyanjaale.”
33 Novo vakamʉsea, “Suusu tʉrɨ vaana va Aburaháamu, na
sɨ tʉnaava vatúmwa va mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ. Haaha joolɨ
woosea kwiiyanjaala tʉrɨ?”
34 Yéesu akavasea, “Kɨmaarɨ kaa noovawyɨira, mʉʉntʉ yoy-
oosi ˆatúmamaa ʉvɨ, ʉwo nɨ mʉtúmwa wa ʉvɨ.✡
35 Mʉtúmwa sɨ arɨ ʉmwɨ wa vaantʉ va kaaya ya mwee-
nenyuumba waachwe sikʉ joosi tʉkʉ, maa kaa, mwaana nɨ
ʉmwɨ wa vaantʉ va kaaya yaavo kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
36 Sa jeyyo, koonɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ avachúngʉrɨire,
nyuunyu sɨ mʉrɨ kʉva vatúmwa kei tʉkʉ, kwiiyanjaala mʉrɨ
kɨkomi.
37 Namányire nyuunyu mʉrɨ vaana va Aburaháamu, maa
kaa, moosaakɨra nkalo yo kʉʉnjʉlaa sa moosiita ruma uki-
indya waanɨ.
38 Nɨɨnɨ noovawyɨira yara ˆnoona kwa Taáta waanɨ. Viivyo,
naanyu mootʉmama yara ˆavawyɨira taáta waanyu.”
39 Novo Vayahúudi vakamʉsea, “Aburaháamu nɨ taáta wiitʉ.”
Yéesu akavasea, “Ngaarɨ mʉrɨ vaana va Aburaháamu, ngaarɨ
tʉmama mwiise mɨrɨmo ya Aburaháamu.
40 Maa kaa, nyuunyu moosaakɨra nkalo yo kʉʉnjʉlaa,
baa neembe navawyɨira kɨmáárɨ kɨra ˆnateera fuma kwa
Mʉlʉʉngʉ. Aburaháamu sɨ abweeyya jeyyo tʉkʉ.
41 Nyuunyu mootʉmama yara ˆatúmamaa taáta waanyu.”
Voovo vakamʉsea, “Suusu sɨ vaana va hʉlʉrɨ tʉkʉ, tatiite Taáta
ʉmwɨ vii, noo Mʉlʉʉngʉ.”
42 Yéesu akavasea, “Ngaarɨ Mʉlʉʉngʉ nɨ Taáta waanyu,
ngaarɨ mwaanyenda, sa nafuma kwa Mʉlʉʉngʉ. Nɨɨnɨ sɨ nʉʉja
kwa lʉvɨro lwaanɨ tʉkʉ, maa kaa, nɨ yeeye noo aantʉma.
43 Sa che sɨ mootaanga ˆcheene noovawyɨira? Sɨ mootaanga
tʉkʉ, sa viintʉ musiina lʉvɨro lo teerera masáare yaanɨ.
44 Nyuunyu taáta waanyu nɨ Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ, na
nyuunyu moosaaka tʉmama kɨra rataáta waanyu ˆreenda
tʉmama. Rooro nɨ rʉʉlai keende ncholo, na sɨ rɨsáakaa kɨmáárɨ
tʉkʉ, sa kɨmáárɨ kisiina mutimii waachwe tʉkʉ. Kati ˆroolʉʉsa
ʉloongo, nɨ lʉʉsa riise vira ˆvyeene rɨrɨ, sa rooro nɨ iloongo na
ncholo ya ʉloongo.
45 Maa kaa, sa viintʉ nɨɨnɨ noovawyɨira kɨmáárɨ, nyuunyu sɨ
mookuunduma tʉkʉ.

✡ **8:34** Laanga Varúumi 6:12-23.

46 Ni ani kati na kati yaanyu kikomi ari koonekya niini
natiite uvi? Kooni aya ^noovawyiira ni ya kikomi, sa che si
mookuunduma?
47 Muuntu wa Muluungu atéeraa masáare ya Muluungu. Kiintu
choobweeyya musiindwe teera kira Muluungu ^aluusa, ni sa
viintu si muri va Muluungu."

Yésu ni Mukuulu Kulookya Aburahá amu

48 Aho, Vayahúudi vakamusea Yésu, "Eri, kati ^toosea uri
Musamaría na watiite murimu muvi, si talúusaa kimáári tuku
wuu?"
49 Yésu akavasea, "Niini nsiina murimu muvi tuku.
Niini namunyémyaa Taáta waani, maa kaa, nyuunyu si
mwaanyémyaa tuku.
50 Niini si noosaakira nkongojima yaani tuku, maa kaa,
amwaari ^mweene yoosaaka niini nyemiwe, na yeeye noo
mulamuli.
51 Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ^ari
kwaatya masáare yaani, uwo si ari kukwya vii kaa tuku."
52 Aho, Vayahúudi vakamusea, "Haaha tatáangire watiite
murimu muvi. Aburahá amu aakwya, viivyo baa valáali na
mutwe va Iju va, ati weewe woosea, 'Muuntu ^ari teera masáare
yaani si ari kukwya tuku?'
53 Eri, weewe uri mukuulu kulookya taáta wiitu Aburahá amu
wuu? Yeeye aakwya, baa valáali na mutwe novo vaakwya. Ivi
weewe wookiisea uri ani?"
54 Yésu akavasea, "Kooni nookiibweeyyirya nkongojima
niini mweeneevyo, nkongojima yaani isiina kiintu tuku. Maa
kaa, ^aanyínulaa niini, ni Taáta waani, nyuunyu ^moosea ni
Muluungu waanyu.
55 Baa haaha, nyuunyu si munamutaanga Muluungu tuku,
maa kaa, niini namumányire. Kooni naséire si namumányire
tuku, kuva ndiri muloongo ja nyuunyu. Maa kaa, niini
namumányire na isáare raachwe narikwaatya.
56 Taáta waanyu Aburahá amu ajáa avyeenda maatuku
kutaanga niini kuuja ndiri. Iyo siku iiyiíne, maa akavyeenda."
57 Aho, Vayahúudi vakamusea, "Weewe baa si unafikya
myaaka makumi yasaano (50) tuku, jooli de wamoona Abu-
raháamu?"
58 Yésu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, Aburahá amu
si anavyaalwa, 'Niini Mwaari.' "
59 Vayahúudi ^vakateere jeyyo, maa vakatoola mawye
voosaaka vamuvae Yésu. Yésu akiivisa, maa akafuma aho
Kaayii Njija.

9

Yésu Yoomuhorya Muuntu ^Avyaalwa Muhoku

1 Sikʉ imwi mpiindi Yéesu ˆalookáa, akamoona muuntʉ umwi ˆajáa muhoku keende kʉvyaalwa kwaachwe.
2 Vapooji vaachwe vakamuurya, “Mukiindya, ni ani ˆatʉmama ʉvi fuuru uhʉ avyaalwe muhoku? Ni yeeye bakʉ vavyiiri vaachwe?”
3 Yéesu akavasea, “Si yeeye tʉkʉ na si vavyiiri vaachwe ˆvatʉmama ʉvi tʉkʉ. Avyaalwa muhoku sa miri mo ya Muluungu ivariyulwe mwiikalwii waachwe aha weerwii.
4 Muluungu aantʉma. Viintʉ ˆkʉkaari namuusi, ni mpaka tʉtʉmame miri mo yaachwe. Uchikʉ kuuja wiise, mpiindi ijo, si tʉri daha tʉmama tʉkʉ.
5 Mpiindi ˆnkaari aha weerwii, niini ni kiweerʉ cha weerʉ.”
6 Yéesu ˆakaluuse jeyyo, akachwa mati isi, akabweeyya fitoe na yara mati, maa akamuhaka ʉra muhoku miiswii.
7 Aho, akamusea, “Tamanya ʉkoowe iduundwii ra Siloáamu.” Siloáamu noo kusea “vaantʉ ˆvatʉmwa.” Aho, ʉra muhoku akatamanya noo koowa, akahindʉka kʉnʉ yookoona.
8 Vakaaya vaachwe na vaantʉ ˆvajáa vamoona aho ncholo yooloomba, vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, ʉhʉ si ʉra muuntʉ ˆiikaláa aha no loomba tʉkʉ wʉʉ?”
9 Vamwi vaavo vakasea, “Ni yeeye.” Viingi vakasea, “Si yeeye tʉkʉ ni iifwíine vii.” Maa kaa, ʉwo muuntʉ akavasea, “Ni niini.”
10 Maa kaa, voovo vakaanda muurya, “Jooli vyavíire amwi miiso yaako yookoona?”
11 Ne akavasea, “Muuntʉ ˆaséwaa Yéesu, abwéeyyiirye fitoe na mati yaachwe, akaampaka miiswii, maa akaansea, ‘Tamanya na Siloáamu ʉkooyye kisho chaako.’ Na ˆnkooyye kisho, maa nkaanda koona.”
12 Avo vaantʉ vakamuurya, “Ʉwo muuntʉ hai ari?” Ʉra muhoku akavasea, “Iyaʉ.”

Mafarisáayo Vookuurikirirya Kʉhoriwa Muhoku

13 Aho, avo vaantʉ vakamʉtwaala ʉwo muuntʉ ˆajáa muhoku aho ncholo na kwa Mafarisáayo.
14 Sikʉ Yéesu ˆajáa abweeyya fitoe na akamuhorya ʉra muhoku, ni sikʉ ya Sabáato ijáa.
15 Jeyyo, Mafarisáayo vakaanda muurya kei ˆvyeene ajáa ahóriiwe. Ne akavasea, “Aampákire fitoe miiswii, nkooyya kisho, na haaha nookoona.”
16 Vamwi va Mafarisáayo vakasea, “Ʉhʉ muuntʉ si afuma kwa Muluungu tʉkʉ, sa si yookiinyemya Sabáato tʉkʉ.” Maa kaa, viingi vakasea, “Jooli muuntʉ muvi ari daha bweeyya ishára na myuujíisa ja ihi?” Aho, maa vakiigava voovo kwa voovo.

17 Jeyyo, Mafarisá̱ayo vakamuurya kei ʉra mʉhoku voosea,
“Weewe noo ˆʉhóriiwe miiso nɨ ʉra mʉʉntʉ, joolɨ woosea kwa
ʉwo mʉʉntʉ?” Yeeye akasea, “Ʉra nɨ mʉlá̱ali na mʉtwe wa
Ijʉva.”
18 Vara Vayahúudi sɨ varuma koonɨ ʉwo mʉʉntʉ aho ncholo
ajá̱a mʉhoku tʉkʉ. Kukiimikirirya, vakavaaniirira vavyiirɨ va
ʉra mʉhoku.
19 Vakavuurya, “Eri, ʉhʉ nɨ mwaana waanyu nyuunyu
ˆmoosea ajá̱a avyaalwa mʉhoku wʉʉ? Koonɨ moosea jeyyo,
joolɨ haaha yookoona?”
20 Vavyiirɨ vaachwe vakavasea, “Nɨ kɨmáárɨ ʉhʉ nɨ mwaana
wiiswi na nɨ kɨmáárɨ ajá̱a avyaalwa mʉhoku.
21 Maa kaa, sɨ tootaanga nɨ joolɨ aándire koona tʉkʉ, na baa
sɨ tootaanga nɨ ani ˆamʉhóriirye tʉkʉ. Muuryi mweeneevyo, sɨ
musinga tʉkʉ, lʉʉsa arɨ mweeneevyo.”
22 Vavyiirɨ vaachwe vajá̱a valʉʉsa jeyyo, sa voofá̱a
Vayahúudi. Vayahúudi vajá̱a vasea, koonɨ mʉʉntʉ amurúmire
Yéesu noo Masía, kibiriwa arɨ fuma sinagógii.
23 Noo ˆchooreka vavyiirɨ vaachwe vajá̱a vasea, “Muuryi
mweeneevyo, sɨ musinga tʉkʉ.”
24 Aho, vakúúlʉ va Vayahúudi vakamwaaniirira lwa kaviirɨ
ʉra ˆajá̱a mʉhoku vakamʉsea, “Mʉheere Mʉlʉʉngʉ nkongo-
jima koonɨ nɨ kɨmáárɨ woolʉʉsa! Suusu tamányire ʉhʉ mʉʉntʉ
ˆakʉhóriirye nɨ mʉvɨ.”
25 Maa yeeye akavasea, “Nɨinɨ sɨ namányire koonɨ nɨ mʉvɨ
tʉkʉ. Kɨintʉ kimudu ˆnamányire nɨ ɨkɨ, nɨinɨ nɨ mʉhoku nɨjá̱a,
na haaha nookoona.”
26 Maa vakamuurya, “Che ʉwo mʉʉntʉ akʉbwéeyyiriirye?
Joolɨ akʉtúʉnʉkwɨire miiso yaako?”
27 Ʉra ˆajá̱a mʉhoku akavasea, “Nahúmwɨire vawyiira,
naanyu sɨ mookʉʉnteerera tʉkʉ. Sa che moosaaka nɨvawyiire
kei? Éri, saaka mwiise mʉve vapooji vaachwe wʉʉ?”
28 Aho, vakamʉtʉkɨra voomʉsea, “Weewe noo mʉpooji
waachwe, suusu tʉrɨ vapooji va Mú̱sa.
29 Tamányire Mʉlʉʉngʉ alʉʉsɨka na Mú̱sa, maa kaa, sɨ
tamányire ʉhʉ mʉʉntʉ kʉʉntʉ ˆafuma tʉkʉ.”
30 Ʉra ˆajá̱a mʉhoku akavasea, “Ɨkɨ nɨ kɨintʉ cho
hwaalarya! Atɨ sɨ mʉmányire kʉʉntʉ ˆafuma tʉkʉ, maa kaa,
aantúʉnʉkwɨire miiso yaanɨ.
31 Tamányire Mʉlʉʉngʉ sɨ atéeraa kʉloomba kwa vavɨ
tʉkʉ, yeeye atéeraa kʉloomba kwa voosi ˆvamʉnyémyaa na
ˆvatúmamaa kira ˆasá̱akaa.✡
32 Keende weerʉ yʉʉmbwa, sɨ tʉnateera mʉʉntʉ
amʉhóriirye mʉʉntʉ ˆavyaalwa mʉhoku tʉkʉ.

✡ **9:31** Laanga Sabúuri 34:15-16; Mpíri 15:29.

33 Ngaari uhu muuntu si afuma kwa Muluungu, ngaari si adáhire tumama chochoosi tuku."
34 Novo vakamusea, "Weewe wavyaalwa na warerwa uvii. Eri, watiite luviro lo tukiindya suusu wuu?" Aho, maa vakamukibirya na weerwii.

Uhoku wa Mutimii
35 Yéesu akateera vajáa vamukíbiirye ura muuntu fuma sinagóogii. Yéesu akamushaana maa akamuurya, "Eri, muruma wiise Mwaana wa Muuntu wuu?"
36 Ura muuntu akamuurya Yéesu, "Mukúlu, uhu muuntu ni ani? Ngwyiira sa niini nimurume."
37 Yéesu akamusea, "Wamwiíne, noo uhu ˆyoolusika na weewe."
38 Ura muuntu akasea, "Mukúlu, narúmire." Aho, maa akamwiinamira Yéesu.
39 Yéesu akamusea, "Niini nuuja na aha weerwii jo lamurira, sa vahoku voone na vara ˆvoónaa vave vahoku."
40 Kujáa kwatiite Mafarisáayo vamwi ˆvajáa heehi na Yéesu ˆvakateere jeyyo, maa vakamusea, "Ati, baa suusu turi vahoku wuu?"
41 Yéesu akavasea, "Ngaari muri vahoku, ngaari musiina uvi tuku, maa kaa, sa viintu moosea koona mwiise, mukaari muri na uvi."

10

Lusímo lwa Muríisi Muuja
1 "Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi koonи si iíngiire na waámii ya muundi ko tweera na mutiryaangwii, maa kaa, iingire ko tweera na haantu hiingi, uwo ni mwiívi na muhóki.
2 Muuntu ˆiíngiraa ko tweera na mutiryaangwii, uwo noo muríisi wa muundi.
3 Mulaangiriryi wa mutiryaango amuyúuriraa, na muundi jatéeraa sawúti yaachwe. Aánirиraa muundi jaachwe kwa marina yaavo, na ajifúmyaa na weerwii.
4 ˆAri humula kujifumya muundi jaachwe na weerwii, ajilóngoreraa na muundi jaachwe jamutúubaa sa jamányire sawúti yaachwe.
5 Ijo muundi, si jiri mutuuba muyeni tuku, maa kaa, mutiija jiri sa si jamányire sawúti yaachwe tuku."
6 Yéesu avawyiira lusímo ulu, maa kaa, si vataanga tuku ˆcheene aluusáa.
7 Aho, Yéesu akavasea kei, "Kimaari kaa noovawyiira, niini noo mutiryaango wa muundi.
8 Voosi vara ˆvalongoola kuva varíisi va muundi mpiindi niini ˆnijáa nkaari kuuja, avo ni viívi na vahóki, muundi si ja vateera tuku.

9 Niini noo mutiryaango. Muuntu yoyoosi ˆari kiingira na waámii ko tweera kuri niini, lamuririwa ari, kiingira ari na fuma ari, na turya ari uríisi ˆwabooha.
10 Mwiívi uújaa sa iive, uulae au asaambule. Maa kaa, niini nuuja sa muundi jive nkaasu na jive na iyo nkaasu ˆyakiimana.
11 Niini ndiri muríisi muuja. Muríisi muuja atóolaa nkaasu yaachwe sa muundi jaachwe.
12 Mutumami ura si ˆari muríisi wa muundi, na kei muundi si ˆjiri jaachwe, uwo ari koona mbuuji yookuuja, tiija ari na jireka ari muundi. Mbuuji yakíimiriraa ikukikuki ra muundi na jiingi jiípasaa.
13 Mutumami atíijaa, sa si iitwéetyaa sa muundi tuku.
14 Niini ndiri muríisi muuja. Na namányire muundi jaani na muundi jaani jaamányire niini,
15 ja ˆvyeene Taáta aamányire niini, na niini namumányire Taáta. Kei, niini nootoola nkaasu yaani sa muundi jaani.
16 Natiite muundi jiingi si ˆjiri ja ihi waama. Ni mpaka nijireete, nojo jiteere sawúti yaani. Jeyyo, jive ufya umwi na muríisi umwi.
17 Taáta waani aanyenda niini sa nootoola nkaasu yaani sa niipate kei.
18 Kusiina muuntu ˆari daha kuumpoka nkaasu yaani tuku, maa kaa, niini noo nookiitoola nkaasu yaani ko keenda. Niini natiite wiimiriri wo toola nkaasu yaani, na kei natiite wi-imiriri wo va nkaasu kei. Ni Taáta waani mweeneevyo noo ˆaandairirya mbweeyye jeyyo."
19 Sa ayo masáare, Vayahúudi vakiigava.
20 ˆVari foo vaavo vakasea, "Uhu muuntu atiite murimu muvi na ni musari. Sa che toomuteerera?"
21 Viingi vakasea, "Aya si masáare ya muuntu ˆari na murimu muvi tuku. Eri, murimu muvi daha uri tuunukula miiso ya vahoku wuu?"

Yéesu Yoosiitwa ni Vayahúudi

22 Haaha, uko Yerusaléemu kujáa kwatiite ngovi yo talarya Kaaya Njija ya Ijuva, na ni mpiindi ja mpeho jijáa.
23 Yéesu ni Kaayii Njija ajáa, na akava yooyeenda waámii ˆuséwaa Waama wa Solomóoni.
24 Vayahúudi vajáa aho, vakamuriingirira, maa vakamuurya Yéesu voosea, "Fuuru naadi uri tuuba kutulumya mitima? Tuwyiire ilaarii, kooni weewe noo Masía."
25 Yéesu akavasea, "Nahumula vawyiira, na nyuunyu si mooruma tuku. Masáare ˆmeene noobweeyya kwa irina ra Taáta yookoonekya niini ndiri ani.
26 Maa kaa, si mooruma tuku, sa si muri va ikukikuki ra muundi jaani tuku.

27 Muundi jaani jatéeraa sawúti yaani. Niini najimányire na
jaantúubaa.
28 Niini najihéeraa nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, na si jiri
rimira vii kaa tuku. Kei kusiina muuntu ˆari daha kuumpoka
fuma mikonwii yaani tuku.
29 Taáta waani yeeye aampeera iji muundi, ni mukuulu
kulookya voosi, na kusiina ˆari daha kumuhoka fuma
mikonwii yaachwe tuku.
30 Niini na Taáta, ni umwi!"
31 Aho, maa Vayahúudi vakatoorera mawye kei voosaaka
vamuvae fuuru akwye.
32 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Navoónekiirye mirimo miija
ˆiri foo fuma kwa Taáta. Ni sa kirikwi moosaaka kuunvaa na
mawye muunjulae?"
33 Vayahúudi vakamusea, "Si tookuvaa na mawye sa mirimo
miija ˆwootumama tuku, maa kaa, ni sa uhiintiki waako
kwa Muluungu. Weewe uri muuntu vii, wookiibweeyya uri
Muluungu."
34 Yéesu akavasea, "Eri, si vyaandikwa Miirwii yaanyu,
'Niini nasea, nyuunyu ni miluungu' tuku wuu?✡
35 Kooni avaanirira miluungu vara ˆvahokera isáare
raachwe, na isáare ra Muluungu ni ra kikomi siku joosi,
36 eri, sa che moosea noomuhiintikira Muluungu kati noosea,
'Niini ndiri Mwaana wa Muluungu?' Taáta noo ˆaantalarya na
ˆaantuma kuri weeru.
37 Kooni si nootumama mirimo ya Taáta waani, reki kuun-
duma.
38 Maa kaa, kooni nootumama mirimo ya Taáta, baa kooni si
mookuunduma niini, rumi iyo mirimo. Kwa njira iyo, taanga
muri na tuuba muri taanga, Taáta na niini, kei niini na Taáta,
ni kiintu kimwi."
39 Vayahúudi ˆvakateere ayo, maa vakayera kumukwaata
kei, maa kaa, akavahonyoka mikonwii yaavo.
40 Yéesu akadoma na firiro ya luuji lwa Yorodáani, fuuru hara
haantu Yooháani Mubatisáaji ˆabatisiryáa vaantu hara mbere,
maa akiikala uko.
41 Vaantu ˆvari foo vakuuja na kwa Yéesu, maa vandoosea,
"Yooháani si abweeyya isháara tuku, maa kaa, kira isáare
ˆaluusa kwa uhu muuntu ni ra kimáári."
42 Aho, vaantu ˆvari foo vajáa aho, vakamuruma Yéesu.

11

Inkwya ya Lasáaro

✡ **10:34** Laanga Sabúuri 82:6.

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi ˆaséwaa Lasáaro, muuntu wa
iturii ra Besanía. Uhu Lasáaro ajáa alwaala. Maruumbu
yaachwe Maríia na Maárita novo viikaláa iturii ra Besanía.
2 Uhu Maríia noo ˆajáa amuhaka Yéesu makuta ˆyanyukira,
na akamuhonola majeo na njwiiri jaachwe.✡
3 Jeyyo, Maríia na Maárita maruumbu ya Lasáaro, vakatuma
mulomo na kuri Yéesu voomusea, “Mukúlu, kijeengi chaako
ˆwamweenda ni mulwíiri.”
4 Maa kaa, Yéesu ˆakateere ayo, akasea, “Ulwíiri uhu si uri
reeta inkwya tuku, ni so muretera Muluungu nkongojima, na
kwa njira iyo, Mwaana wa Muluungu abweeyyiriwe nkongo-
jima.”
5 Yéesu ajáa aveenda maatuku vii vala Maárita, Maríia na
iruumbu raavo Lasáaro.
6 Jeyyo, ˆakateere Lasáaro ni mulwíiri, akiikala aho haantu
ˆajáa kwa siku iviri.
7 Siku iviri ˆjikalooke, maa akavasea vapooji vaachwe,
“Hendi tuhinduke na Yudéea.”
8 Vapooji vaachwe vakamusea, “Mukiindya, amwi ni ira
siku vii Vayahúudi vasaakáa kukuvaa na mawye ukwye. Na
haaha woosaaka hinduka nooko kei?”
9 Yéesu akavasea, “Eri, siku si itiite masaa ikimi na yaviri
ya muusi tuku wuu? Muuntu kooni yooyeenda namuusi si ari
kiikunguvarya kuulu kwaachwe tuku, sa koona iise kiweeru
cha ihi weeru.
10 Maa kaa, kooni muuntu yooyeenda nuuchiku, kunguvala
ari, sa asiina kiweeru isii yaachwe tuku.”✡
11 ˆAkahumule luusa aya, Yéesu akavasea, “Kijeengi chiiswi
Lasáaro alíire, maa kaa, ni tamanya niise nkamwiinukye.”
12 Vapooji vaachwe vakamusea, “Mukúlu, kooni alíire tulo,
hola ari.”
13 Kiintu Yéesu ˆaluusáa aha ni inkwya ya Lasáaro, maa kaa,
vapooji si vataangáa tuku, viiseáa kira ˆyooluusa kuri Lasáaro
ni alíire tulo vii.
14 Sa jeyyo, Yéesu akavawyiira pusu, “Lasáaro akwíire.
15 Baa neembe ni jeyyo, navyeéndire sa nyuunyu, sa viintu
naari nsiina kura mpiindi Lasáaro ˆaakukwya, sa mudahe
kuunduma. Haaha hendi na kwaachwe.”
16 Aho, mupooji waachwe umwi ˆasewáa Tomáasi, irina
riingi vamwaaniriráa Maása, akavasea viivaachwe, “Hendi
baa suusu, tukakwye hamwi ne.”

Yéesu ni Ufufúuko na Nkaasu

17 Yéesu ˆakafike uko Besanía, akashaana Lasáaro avéeriire
mbiríírii kwa siku ine.

✡ **11:2** Laanga Yooháani 12:1-8. ✡ **11:10** Laanga Yooháani 8:12.

18 Ituri ra Besanía ni heehi rijáa na múuji wa Yerusaléemu, ja ulíihi wa kilomíita itatu.
19 Vayahúudi ^vari foo vajáa vuújire noo vafiita vala Maárita na Maríia, sa viintu vajáa vawúlariirwe ni iruumbu raavo Lasáaro.
20 Maárita ^akateere Yéesu amwaari yookuuja, akatamanya noo musingirirya. Maa kaa, Maríia akachaala kaayii.
21 Maárita akamusea Yéesu, "Mweenevyoosi, ngaari waari umwaari aha, ngaari iruumbu raani si akwíire tuku.
22 Maa kaa, taanga niise baa haaha kiintu chochoosi ^uri muloomba Muluungu, kuheera ari."
23 Yéesu akamusea, "Iruumbu raako fufuka ari."
24 Maárita akamusea, "Namányire siku ya uhero wa weeru fufuka ari."
25 Yéesu akamusea, "Niini noo uwo ufufúuko na nkaasu. Yoyoosi ^aandúmaa niini baa neembe ari kukwya, kuva ari nkaasu.
26 Na yoyoosi ^ari mooyo na ^aandúmaa niini si ari kukwya vii kaa tuku. Eri, yaruma wiise aya wuu?"
27 Maárita akamusea, "Mweenevyoosi naruma weewe noo Masía Mwaana wa Muluungu, ura ^yookuuja na kuri weeru."

Yésu Yoomuriira Lasáaro

28 Maárita ^akahumule luusa ayo, akatamanya noo mwaaniriira mwaanaavo Maríia na ivarwii, akamusea, "Mukiindya amwaari aha yookwaaniriira."
29 Maríia ^akateere jeyyo, akiinuka chaangu, maa akatamanya na kwa Yéesu.
30 Yéesu ajáa akaari kiingira na iturii, ajáa akaari hara haantu Maárita ^ajáa amushíhiine.
31 Vara Vayahúudi ^vajáa na Maríia kaayii vuújire noo mufiita, ^vakoone iínukire chaangu, maa akafuma na weerwii, vakamutuuba sa viiseáa ni tamanya iise na mbiríírii noo rira.
32 Maríia ^akafike hara haantu ^ajáa Yéesu na ^akamoone Yéesu, akachwaama majewii yaachwe kunu yoosea, "Mweenevyoosi, ngaari waari aha, ngaari iruumbu raani si akwíire tuku."
33 Yéesu ^akamoone Maríia yooriira, na ^akoone na vara Vayahúudi ^vajáa vamutúubire novo vooriira, akiiteera usuungu mutimii, maa akavisuula.
34 Aho, akavuurya, "Hai mumutaahiiré?" Vakamusea, "Mweenevyoosi, yeenda tukoonekye."
35 Aho, Yéesu akaanda rira.
36 Vayahúudi vakasea, "Laangi ta viintu ^ajáa amweenda Lasáaro!"
37 Maa kaa, viingi vakasea, "Eri, uhu si noo ura ^amuhorya muhoku, sa che si adaha kitira Lasáaro adiire kukwya?"

Yéesu Yoomufufula Lasáaro

38 Yéesu kunu aviswíire mutimii, akafika mbiríírii. Ɨyo
mbirííra ni ya mpaanga ijáa, na ijáa yakunikirirwa na iwye
ikuulu muryaangwii.
39 Yéesu akavasea, "Seyyi iwye muryaangwii." Maárita,
iruumbu ra uhu ˆajáa awúliire, akasea, "Aai aándire nyuka, sa
avéeriire mbiríírii kwa siku ine."
40 Yéesu akamusea Maárita, "Si nakuséire koon wooruma
koona uri nkongojima ya Muluungu tuku wuu?"
41 Aho, vakariseyya rira iwye. Yéesu akalaanga kurumwii,
maa akasea, "Taáta, kuusa sa waantéiire.
42 Namányire weewe waantéeraa mpiindi joosi, maa kaa, ni
luusa niise aya, sa ihi mpuka ya vaantu ˆiri aha irume weewe
noo ˆwaantuma."
43 ˆAkaluuse jeyyo, akaanirira na sawúti nkuulu yoosea,
"Lasáaro, fuma na weerwii!"
44 Lasáaro akafuma kunu mikono yaachwe na mawulu
yaachwe yafárimbiriirwe ntaami ja sáanda ya kitáani. Kei da
kisho chaachwe kijáa chafárimbiriirwe na ntaami njeru. Yéesu
akavasea, "Muchunguli, na mureki iitamanyirye."

Nchuungo yo Muulaa Yéesu
(Matáayo 26:1-5; Maáriki 14:1-2; Lúka 22:1-2)

45 Jeyyo, Vayahúudi ˆvari foo vara ˆvajáa vuújire noo mufiita
Maríia, na ˆvajáa voona yara Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye, maa
vakamuruma.
46 Maa kaa, vamwi vaavo vakatamanya na kwa Mafarisáayo
noo vawyiira yara Yéesu ˆajáa atúmamire.
47 Sa jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo
vakaanirira Balása Nkuulu ya Vayahúudi, maa vakasea, "Jooli
turi bweeyya? Uhu muuntu yoobweeyya isháara na myuujíisa
ˆiri foo.
48 Koon tamurékiire atuube bweeyya jei, vaantu voosi mu-
ruma vari, na Varúumi kuuja vari, na saambula vari isi yiitu na
Kaaya yiitu Njija."
49 Umwi waavo ˆasewáa Kayáafa ˆajáa mweeneisi mukuulu
mwaaka uwo, akavasea, "Nyuunyu si mumányire kiintu tuku!
50 Eri, si mookoona ni vyabooha muuntu umwi kukwya sa
vaantu, kulookya vaantu va isi yoosi kusira imalo tuku wuu?"
51 Kayáafa si aluusa masáare aya ko keenda kwaachwe tuku.
Maa kaa, yeeye noo ajáa mweeneisi mukuulu mwaaka uwo,
sa jeyyo, ni laala alaaláa na mutwe Yéesu kukwya ari sa isi ya
Vayahúudi.
52 Na si sa isi ya Vayahúudi veene vii tuku, maa kaa, sa
avajiinge vaana voosi va Muluungu ˆviipasa, vave hamwi.
53 Kwaandira siku iyo, vakarya nchuungo yo muulaa Yéesu.

54 Sa jeyyo, Yéesu akareka yeenda ko kiiyonekya kwa Vayahúudi. Akiinuka aho, akatamanya na ituri ˆrasé waa Efuraímu, ˆriri heehi na isi ya ibaláángu. Akiikala uko hamwi na vapooji vaachwe.

55 Ngovi ya Vayahúudi isé waa Paásika, ijáa yasé ngeriire, vaantu ˆvari foo vakaambuka na Yerusaléemu fuma maturii, vakatamanya noo kiijirula ngovi iyo si inafika.✡

56 Vaantu vakava voomusaakira Yéesu. Novo ˆvakiijiinge hamwi Kaayii Njija, vakaanda kiiyurya, "Jooli mookiisea? Uhu muuntu si ari kuuja vii kaa tuku na ngovii wuu?"

57 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo, vajáa valairirya voosea, kooni muuntu yoyoosi atáangire kuuntu Yéesu ˆari, avatwaarire mulomo sa vakamukwaate.

12

Maríia Yoomuhaka Yéesu Makuta ˆYanyukira
(Maáriki 14:3-9; Matáayo 26:6-13; Lúka 7:36-50)

1 Siku musasatu de ifike ngovi ya Paásika, Yéesu akatamanya na Besanía, múujii haantu ˆiikaláa Lasáaro, ura ˆajáa amufufula.

2 Uko, vaantu vakamwiimirya neeja kiiwulo ja nyemi kwa Yéesu. Maárita akava yoovatumamira vayeni. Lasáaro ne ni umwi wa vara ˆvajáa viíkyiire méesii hamwi na Yéesu.

3 Maríia akatoola chúpa ya núusu líita ya makuta ˆyanyúkiraa* ya iyoombe ikululukuulu. Aho, akamuhaka Yéesu makuta majewii, maa de indoomuhonola na njwiiri jaachwe. Nyuumba yoosi ikanyukira makuta.

4 Maa kaa, Yúuda Isikarióoti, umwi wa vapooji ikimi na vaviri, ura ˆari muvarinduka Yéesu, akasea,

5 "Sa che aya makuta ˆyanyukira si yaváirwe iyoombe ra mpía ja dináari magana yatatu (300), na mpía ijo vaheewe vakiva?"

6 Yúuda aluusa jei, si sa avooneráa mbavariri vakiva tuku, maa kaa, ni sa viintu ajáa mwiívi. Yeeye noo iikaláa na mufuko wa mpía, na kweene iváa mpía fuma aho mufukwii.

7 Aho, Yéesu akasea, "Mureki. Awula makuta aya ˆyanyukira, akayaviika, sa siku yaani yo taahwa.

8 Vakiva novo muri siku joosi, maa kaa, si muri kuva na niini siku joosi tuku."

Nchuungo yo Muulaa Lasáaro

9 Mpuka nkuulu ya Vayahúudi vakateera Yéesu amwaari uko Besanía, maa vakuuja si so jo moona Yéesu vii tuku, maa kaa, baa so moona Lasáaro. Uhu Lasáaro Yéesu ajáa amufufula.

✡ **11:55** Laanga 2 Masáare ya Mpiindi 30:17-19; Uvalo 9:10.

* **12:3** ***makuta ˆyanyúkiraa:*** Na Kigiríki ni *nárdo*, noo kusea, makuta ˆyanyúkiraa.

10 Jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakarya nchuungo yo muulaa Lasáaro.
11 Sa Lasáaro, Vayahúudi ˆvari foo vajáa vareka kutuuba vakúúlu vaavo, maa vakamuruma Yéesu.

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Matáayo 21:1-11; Maáriki 11:1-11; Lúka 19:28-40)

12 Lomutóondo yaachwe, mpuka nkuulu ya vaantu ˆng'eene ijáa yuújire na ngovii, ikateera Yéesu amwaari njirii yookuuja na Yerusaléemu.
13 Aho, vakawuna matáampi ya mitéende, maa vakatamanya noo musingirirya, kunu vootula isóso voosea,
"Aduumbwe Mweenevyoosi!
Atalariwa yeeye ˆyookuuja kwa irina ra IJUVA.✡
Atalariwa Mutemi wa Isiraéeli."
14 Aho, Yéesu akashaana mwaana wa ndákwi, akiiverekya ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
15 "Nyuunyu vaantu va múuji wa Sayúuni, koofi tuku,
laangi, Mutemi waanyu yookuuja,
iivérekiirye mwaana wa ndákwi."✡
16 Mpiindi ijo, vapooji va Yéesu si vataanga aya masáare tuku. Maa kaa, Yéesu ˆakahinduke na kurumwii, aho de vakakumbukira aya masáare yajáa yaandikwa sa yeeye, na yajáa yatumamwa kwaachwe.
17 Mpuka ya vaantu ira ˆijáa ne mpiindi ˆamwaaniriráa Lasáaro fuma mbiríírii, akamufufula, vakatuuba koonekya ko kwaarya aya masáare.
18 Sa jeyyo, mpuka ya vaantu ikadoma noo musingirirya, sa voosi vajáa vatéiire uwo muujíisa Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye.
19 Maa kaa, Mafarisáayo vakiisea voovo kwa voovo, "Koona mwiise wuu? Si turi tumama kiintu chochoosi tuku, weeru yoosi yoomutuuba yeeye vii."

Vagiríki Vamwi Voosaaka Moona Yéesu

20 Haaha, vamwi va vaantu ˆvajáa vatamanya noo mwinamira Muluungu mpiindi ja ngovi ya Paásika, ni Vagiríki vajáa.
21 Ava vaantu vakatamanya na kwa Filíipi. ~~Uhu~~ Filíipi meevo ni iturii ra Besaída ˆririi isi ya Galiláaya kujáa. Vakamuloomba voosea, "Mukúlu, tooloomba tuluusike na Yéesu."
22 Filíipi akiita muwyiira Anderéa, maa voosi vaviri vakatamanya noo muwyiira Yéesu.
23 Yéesu akavasea, "Mpiindi ja Mwaana wa Muuntu kubweeyyiriwa nkongojima jafíkire.

✡ **12:13** Laanga Sabúuri 118:25-26. ✡ **12:15** Laanga Isáaya 40:9; Sefanía 3:16.

24 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨ̱ra, koonɨ mpeke ya ngá̱ano sɨ iwíire ɨsɨ ɨkakwya, chaala ɨrɨ viintʉ ɨrɨ mpeke ɨmwɨ vii. Maa kaa, koonɨ yakwíire, yavyá̱alaa mpeke ˆjiri foo.
25 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆeenda nkaasʉ yaachwe, kɨɨtaaha arɨ, maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆɨ̱sʉʉla nkaasʉ yaachwe aha weerwii, kɨɨlamurirya arɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
26 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaantʉ́mamɨraa nɨɨnɨ, nɨ mpaka aantuube. Na haantʉ ˆndɨrɨ veera baa yeeye veera arɨ. Taá̱ta waanɨ mʉnyemya arɨ yoyoosi ˆaantʉ́mamɨraa.

Yé̱esu Yoolʉʉsɨkɨra Inkwya Yaachwe

27 Haaha mʉtɨma waanɨ woólolokɨɨre maatʉkʉ vii. Che kaa ndɨrɨ lʉʉsa? Ndʉʉse, 'Taá̱ta, ndamurirya fuma mpiindii ɨhɨ ya uturikiri wʉʉ?' Tʉkʉ, sɨ ndɨrɨ loomba jeyyo tʉkʉ, sa nʉʉja jɨ ntʉrɨkɨre mpɨɨndɨ iji.
28 Taá̱ta, bweeyyirya irina raako nkongojima." Aho, sawúti fuma kurumwii ɨkasea, "Narɨbwé̱eyyiriirye nkongojima na kei, rɨbweeyyirya ndɨrɨ nkongojima."
29 Mpuka ya vaantʉ ˆɨjá̱a hara ˆɨkateere ɨyo sawúti, maa ɨkasea, "Kwakíririmire." Vamwɨ vakasea, "Murimʉ mʉʉja walúʉsikire ne."
30 Yé̱esu akavasea, "Sawúti ɨhɨ ˆmwaté̱ɨ̱re sɨ sa nɨɨnɨ tʉkʉ, maa kaa, nɨ sa nyuunyu.
31 Haaha, mpɨɨndɨ ja ɨhɨ weerʉ kʉlamʉrɨrwa, jafíkire. Irimʉ noo kʉsea mʉkʉ́ʉ́lʉ wa ɨhɨ weerʉ kibiriwa riise nɨ Mʉlʉʉngʉ.
32 Maa kaa, nɨɨnɨ ˆndɨrɨ kiinʉlwa na mweeri, varuta ndɨrɨ vaantʉ voosi vʉʉje na kwaanɨ."
33 Yé̱esu alʉʉsa jei, koonekya nɨ inkwya ɨrɨ jooli ˆarɨ kukwya.
34 Ɨra mpuka ya vaantʉ ɨkamʉsea, "Suusu tateera fuma Miirwii yiitʉ yasea, Masía kʉva arɨ amwaarɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.✡ Haaha sa che woosea vaantʉ mwiinurirya varɨ Mwaana wa Mʉʉntʉ? Eri, Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ ani?"
35 Yé̱esu akavasea, "Kɨweerʉ kɨkaarɨ na nyuunyu kwa mpɨɨndɨ vii. Sa jeyyo, yeendi viintʉ ˆmʉkaarɨ na ɨkyo kɨweerʉ, sa mʉdɨɨre remeerwa nɨ kilwiirya. Koonɨ mʉʉntʉ yooyeenda kilwiiryii, sɨ amányire na kʉʉntʉ ˆyootamanya tʉkʉ.
36 Mpɨɨndɨ mʉrɨ na ɨkɨ kɨweerʉ, kirumi kɨweerʉ, sa mʉve vaantʉ va kɨweerʉ." ˆAkahʉmʉle lʉʉsa ayo, Yé̱esu akavareka vaantʉ, maa akɨɨta kiivisa.

Vayahúʉdi ˆVarɨ Foo Voodɨɨra Ruma

37 Baa neembe Yé̱esu abweeyya isháara na myuujíisa ˆirɨ foo mbere yaavo, sɨ vamuruma tʉkʉ.
38 Vyaava jeyyo, sa yakiimane masáare ya mʉláali na mʉtwe Isáaya viintʉ ˆyasea,
"Ee Iᴊʊvᴀ, nɨ ani aruma masáare yiiswi?

✡ **12:34** Laanga Sabúuri 110:4.

Kei, ani oonekiwa ngururu jaachwe ni IJUVA?"✡
39 Jeyyo, si vamuruma tuku ja ^vyeene Isáaya aluusa haantu hiingi,
40 "Muluungu avahokurya miiso yaavo,
na mitima yaavo abweeyya ifafe,
sa vasiindwe koona kwa miiso yaavo,
na vasiindwe taanga na mitima yaavo,
kari luu vavalanduke, nivahon'ye tuku."✡
41 Isáaya aluusa aya, sa ajáa oona nkongojima ya Yéesu, na akaluusa masáare yaachwe.
42 Baa neembe ni jeyyo, ^vari foo kati na kati ya vakúúlu va Vayahúudi vakamuruma. Maa kaa, sa Mafarisáayo, si valuusa italii tuku, sa voofáa kibiriwa vari masinagóogii.
43 Avo vakúúlu vajáa veenda nkongojima ja vaantu, kulookya nkongojima ^jifúmaa kwa Muluungu.

Masáare ya Yéesu Luusa Yari Irya kwa Vaantu

44 Aho, Yéesu akavasea jei na sawúti nkuulu, "Muuntu ^aandúmaa niini, si aandúmaa niini vii tuku, maa kaa, amurúmaa ura ^aantuma.
45 Yoyoosi ^aanyona niini, amoona ura ^aantuma.
46 Niini nuuja nive kiweeru cha ihi weeru, sa muuntu yoyoosi ^ari kuunduma adiire chaala kilwiiryii.
47 Muuntu ^ayatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, niini si nkaluusire irya raachwe tuku. Sa si nuuja jo lamurira weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, nuuja jo lamurirya weeru.
48 Ura ^aansíitaa na si ^ahókeraa masáare yaani, uwo atiite mulamuli. Masáare ayo ^nooluusa noo ^yakaluusire irya siku ya uhero wa weeru.
49 Niini si nooluusika kwa luviro lwaani tuku, maa kaa, kwa luviro lwa Taáta ^aantuma, yeeye aandairirya nduuse, na ^vyeene nasaakwa nduuse.
50 Niini namányire ulairiri waachwe ni nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Haaha iki ^nooluusa ni kira vii Taáta ^aandairirya nduuse."

13

Yéesu Yookooyya Vapooji Vaachwe Mawulu

1 Siku ya ngovi ya Paásika ijáa yaséngeriire. Yéesu akataanga mpiindi jaachwe jo kiinuka fuma kuri weeru no tamanya na kwa Taáta waavo, jijáa jafíkire. Yéesu ajáa aveenda vaantu vaachwe ^vajáa aha weerwii maatuku vii, akavalaira kuveenda fuuru uhero.
2 Mpiindi ja iwulo, Yéesu na vapooji vaachwe vakiikala kurya kiiwulo. Ikúúlu ra Mirimu Mivi rijáa rahúmwiire

✡ **12:38** Laanga Isáaya 53:1. ✡ **12:40** Laanga Isáaya 6:10.

kɯmwiingira mutimii Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti amɯvalandɯke Yéesu.
3 Yéesu ajáa amányire Taáta ajáa amɯheera viintɯ vyoosi mikonwii yaachwe. Kei ajáa amányire yeeye afuma kwa Mɯluungɯ na hinduka arɨ na kwa Mɯluungɯ.
4 Aho, Yéesu akareka kurya, akiinɯka, akafumya nkáancho yaachwe, akatoola táwɯlo, maa akiichuunga mukiiswii.
5 Akakɯɯrira maaji ibésenii, maa akaanda vooyya majeo vapooji vaachwe, maa de indoovahonola na ira táwɯlo ˆajáa iimútiire mukiiswii.
6 ˆAkafike kwa Simóoni Peéteri, maa Peéteri akamuurya, “Mɯkúlɯ, atɨ weewe wɯɯnjoyye majeo niiniɨ?”
7 Yéesu akamɯsea, “Weewe sɨ wootaanga kira ˆnootɯmama haaha tɯkɯ. Maa kaa, mpiindɨ ˆjookɯɯja taanga ɯrɨ.”
8 Peéteri akamɯsea Yéesu, “Baa sikɯ imwɨ, sɨ ɯrɨ kɯɯnjoyya majeo yaanɨ vii kaa tɯkɯ.” Aho, Yéesu akamɯsea, “Koonɨ sɨ nakoóyyiirye majeo, usiina lɯtaamɨ na niinɨ tɯkɯ.”
9 Aho, Simóoni Peéteri akamɯsea, “Mɯkúlɯ, kɯɯnjoyya majeo vii tɯkɯ, njoyya mikono baa na mɯtwe waanɨ.”
10 Yéesu akamɯsea, “Mɯɯntɯ ˆahúmwiire koowa, sɨ asaakwa oowe kei tɯkɯ, maa kaa, kooyya majeo vii. Nyuunyu mweérire, maa kaa, sɨ kira mɯɯntɯ tɯkɯ.”
11 Yéesu ajáa amɯmányire ˆmweene arɨ mɯvarinduka, noo ˆchooreka asea, “Mweérire, maa kaa, sɨ voosi tɯkɯ.”
12 Yéesu ˆakahɯmɯle kɯvooyya vapooji vaachwe majeo, akatoola nkáancho yaachwe, akiivikira, maa akiikala kei kurya. Aho, akavasea vapooji vaachwe, “Eri, mwatáangire kira ˆnavabwéeyyiiriirye wɯɯ?
13 Nyuunyu mwaanyánirɨraa niinɨ ‘Mukiindya’ na ‘Mweenevyoosi,’ ikyo ˆmɯlúusaa nɨ kimáárɨ na noo ˆvyeene ndirɨ.
14 Sa jeyyo, koonɨ niinɨ ˆndirɨ Mweenevyoosi na Mukiindya waanyu navoóyyiirye majeo, viivyo baa nyuunyu mɯndookiiyoyya majeo nyuunyu kwa nyuunyu.
15 Navoónekiirye jei sa mɯndookiibweeyyirya ja ˆvyeene niinɨ navabwéeyyiriirye.
16 Kimaarɨ kaa noovawyiira, mɯtɯmami sɨ mɯkɯɯlɯ kulookya mweenenyuumba waachwe tɯkɯ. Kei, ɯra ˆatɯmwa sɨ mɯkɯɯlɯ kulookya ɯra ˆamɯtɯma tɯkɯ.
17 Koonɨ mɯyatáangire aya, Mɯluungɯ vatalarya arɨ koonɨ mooyatɯmama.
18 Sɨ nooluusa aya kɯrɨ nyuunyu voosi tɯkɯ. Navamányire vara ˆnavasaawɯla. Maa kaa, nɨ luusa niise aya sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yakiimane ja ˆvyeene yalɯɯsa, ‘Ura ˆaríjaa na niinɨ, noo ˆaankíikiine.’✡

✡ **13:18** Laanga Sabúuri 41:9.

19 Ni̱ ku̱vawyi̱ira niise aya haaha, viintu̱ ˆyakaari̱ fu̱mi̱ra, sa ˆyari̱ fu̱mi̱ra, murume, ‘Ni̱i̱ni̱ Mwaari̱.’✡
20 Ki̱maari̱ kaa noovawyi̱i̱ra, mu̱u̱ntu̱ yoyoosi u̱ra ˆamu̱hókeraa u̱ra ˆnamu̱tu̱ma, aampókeraa ni̱i̱ni̱. Na ni̱i̱ni̱ Taáta aantu̱ma. Jeyyo, u̱ra ˆaampókeraa ni̱i̱ni̱, amu̱hókeraa Taáta.”

Yésu Yoovawyi̱i̱ra Vapooji Vaachwe Varindu̱kwa Ari̱
(Matáayo 26:20-25; Maáriki 14:17-21; Lúka 22:21-23)

21 Yéesu ˆakahu̱mu̱le lu̱u̱sa aya masáare, mu̱ti̱ma waachwe u̱kaava, maa akoonekya ko sea, “Ki̱maari̱ kaa noovawyi̱i̱ra, u̱mwi̱ waanyu ku̱u̱nvarindu̱ka ari̱.”
22 Vapooji vaachwe vakiilaanga voovo kwa voovo, sa si̱ vataangáa ni̱ ani ˆyoomu̱lu̱u̱sa tu̱ku̱.
23 Ku̱jáa kwati̱i̱te mu̱pooji waachwe u̱mwi̱ Yéesu ˆajáa amweenda. Yeeye ajáa iisíkiriirye ki̱peembii cha Yéesu.
24 Simóoni Peéteri akamu̱konyera sa amuurye Yéesu ni̱ ani ˆyoomu̱lu̱u̱sa.
25 U̱ra mu̱pooji ku̱nu̱ iisíkiriirye kwa Yéesu akuurya yoosea, “Mweenevyoosi, ni̱ ani?”
26 Yéesu akamu̱sea, “Ni̱ u̱ra ˆndi̱ri̱ mu̱heera i̱ri̱ ibéendu̱ ra mu̱káate ˆndi̱ri̱ tukya aha luumbwii.” Sa jeyyo, ˆakatukye ri̱ra ibéendu̱ ra mu̱káate luumbwii, akamu̱heera Yúu̱da mwaana wa Simóoni Isikarióoti.
27 Yúu̱da ˆakahokere ri̱ra ibéendu̱ ra mu̱káate, Irimu̱ ri̱kamwi̱i̱ngi̱ra. Aho, Yéesu akamu̱sea Yúu̱da, “ˆCheene woosaaka tu̱mama, tu̱mama chaangu̱.”
28 Maa kaa, kusiina baa u̱mwi̱ aho méesii ˆataanga sa che Yéesu alúusire jeyyo tu̱ku̱.
29 Sa viintu̱ Yúu̱da noo ˆakwaatáa mufuko wa mpía, vi̱i̱ngi̱ vakiisea Yéesu amu̱séire akawu̱le viintu̱ ˆvyoosaakwa sa ngovi ya Paásika, au avaheere vaki̱va mpía kiduudi.
30 Jeyyo, ˆakahokere ri̱ra ibéendu̱ ra mu̱káate, haaho aka-fuma na weerwii. Na mpi̱i̱ndi̱ ijo ni̱ uchiku̱ u̱jáa.

U̱lairiri Mufya

31 Yúu̱da ˆakafume na weerwii, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Haaha Mwaana wa Mu̱u̱ntu̱ ahúmwi̱i̱re bweeyyiriwa nkongojima, ne Mu̱lu̱u̱ngu̱ abwéeyyiriiwe nkongojima ku̱ri̱ yeeye.
32 Kooni̱ Mu̱lu̱u̱ngu̱ abwéeyyiriiwe nkongojima kwa nji̱ra ya Mwaana, Mu̱lu̱u̱ngu̱ ne mu̱bweeyyirya ari̱ nkongojima ku̱ri̱ yeeye mweeneevyo, na bweeyya ari̱ jeyyo haaha vii.
33 Vanavaani̱ vaduudi, nkaari̱ na nyuunyu kwa mpi̱i̱ndi̱ nduudi vii. Ku̱u̱nsaaki̱ra mu̱ri̱, maa kaa, ja ˆvyeene navawyi̱i̱ra vakúúlu̱ va Vayahúudi, viivyo baa nyuunyu ni̱

✡ **13:19** Laanga Ufumo 3:14; Isáaya 43:10.

kʉvawyiira niise haaha, kʉʉntʉ ˆnootamanya, nyuunyu si mʉri daha fika tʉkʉ.
34 Haaha ni kʉvaheera niise ʉlairiri mufya, 'Mwiiyende, ja ˆvyeene niini naveenda nyuunyu, viivyo naanyu mwiiyende.'
35 Kooni mwiiyéndire nyuunyu kwa nyuunyu, vaantʉ voosi taanga vari nyuunyu mʉri vapooji vaani."

Yéesu Yoolʉʉsa Peéteri Sea Ari si Amʉmányire Tʉkʉ
(Matáayo 26:31-35; Maáriki 14:27-31; Lúka 22:31-34)

36 Aho, Simóoni Peéteri akamuurya Yéesu, "Mweenevyoosi, na hai wootamanya?" Yéesu akamʉsea, "Na kʉʉntʉ ˆnootamanya si ʉri daha kuuntuuba haaha tʉkʉ, maa kaa, kuuntuuba ʉri sikʉ ˆjookʉʉja."
37 Peéteri akamuurya, "Mweenevyoosi, sa che si ndiri kutuuba haaha? Niini niímire neeja kʉtoola nkaasʉ yaani sa weewe."
38 Yéesu akamuurya, "Peéteri, eri, kimaari toola ʉri nkaasʉ yaako sa niini? Kimaari kaa nookuwyiira, lomʉtóondo namʉtóondo nkʉkʉlume si inaviika, lʉʉsa ʉri katatʉ si waamányire tʉkʉ."

14

Yéesu noo Njira yo Tamanya na kwa Taáta

1 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Kari mʉrékeraa mitima yaanyu indootʉrikira tʉkʉ, murumi Mʉlʉʉngʉ na kei ndumi niini.
2 Kaayii kwa Taáta waani, kwatiite haantʉ ho kiikala ˆhari foo. Ngaari si viri jeyyo, ngaari navawyiira. Haaha, ni tamanya niise noo viimirya neeja haantʉ ho kiikala.
3 Na ˆndiri tamanya no kooviimirya neeja haantʉ ho kiikala, kʉʉja ndiri kei no vasʉmʉla na kwaani, sa haantʉ ˆndiri veera niini, baa nyuunyu mʉvere haaho.
4 Nyuunyu mwiimányire njira ˆyatamanya na haantʉ ˆnoodoma."
5 Aho, Tomáasi akamʉsea, "Mweenevyoosi, suusu si tʉmányire na haantʉ ˆwootamanya tʉkʉ, jooli tʉri kwiitaanga njira?"
6 Yéesu akavasea, "Niini noo njira, kimáári na nkaasʉ. Kusiina mʉʉntʉ yoyoosi ˆari kʉʉja na kwa Taáta tʉkʉ, ni mpaka atweere na kwaani vii.
7 Ngaari mwaamányire niini, ngaari mwamʉmányire baa Taáta. Kwaandira haaha mwamʉmányire Taáta waani, baa kei mwamwiíne."
8 Filíipi akamʉsea Yéesu, "Mʉkʉ́lʉ, toonekye Taáta waanyu, naasu twiikinkime."

9 Yéesu akamʉsea, “Filíipi niikala na nyuunyu mpiindi joosi iji, ati si waamányire tʉkʉ? Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaanyona niini, amoona Taáta. Haaha jooli wookʉʉnsea, ‘Toonekye Taáta?’

10 Eri, si wooruma niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintʉ kimwi tʉkʉ wʉʉ? Masáare ˆnoovawyiira si miiririkano yaani tʉkʉ, kiri vyoova jeyyo, Taáta, yeeye na niini tʉri kiintʉ kimwi, noo atámamaa miriimo ko tweera niini.

11 Rumi yara ˆnoovawyiira, niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintʉ kimwi. Maa kaa, kooni si mooruma aya ˆnoolʉʉsa, ndumi niini sa miriimo ˆnootʉmama.

12 Kimaari kaa noovawyiira, yoyoosi ˆaandúmaa niini, tʉmama ari miriimo ˆnatúmamaa. Na kikomi tʉmama ari mikúúlʉ kʉlookya ihi, sa niini ni tamanya niise na kwa Taáta.

13 Kiintʉ chochoosi ˆmʉri loomba kwa irina raani, niini tʉmama ndiri. Kwa njira iyo Taáta abweeyyiriwe nkongojima ko tweera Mwaana.

14 Kiintʉ chochoosi ˆmʉri loomba kwa irina raani, niini tʉmama ndiri.”

Kʉʉja kwa Mʉtima Mʉʉja

15 “Kooni mwaanyenda, kwaatya mʉri ndairiri jaani.

16 Niini mʉloomba ndiri Taáta, yeeye vaheera ari Mwaambiriryi, ne kiikala ari na nyuunyu kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

17 Ʉhʉ Mwaambiriryi noo Mʉtima wa kimáári. Vaantʉ va weerʉ si vari daha kʉmʉhokera tʉkʉ, sa si vamoónaa tʉkʉ na si vamʉmányire tʉkʉ. Maa kaa, nyuunyu mwamʉmányire sa ni hamwi ari na nyuunyu na kiikala ari mitimii yaanyu.

18 Si ndiri vareka nyuuveene ja varekwa tʉkʉ, maa kaa, kʉʉja ndiri kei na kwaanyu.

19 Mpiindi kiduudi, weerʉ si iri kʉʉnyona kei tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu kʉʉnyona mʉri. Sa viintʉ niini ndiri nkaasʉ, baa nyuunyu kʉva mʉri nkaasʉ.

20 Sikʉ iyo taanga mʉri niini na Taáta waani ni kiintʉ kimwi, na nyuunyu na niini, kei niini na nyuunyu ni kiintʉ kimwi tʉri.

21 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆamányire na ˆakwáatyaa ndairiri jaani, ʉwo noo ˆaanyenda. Na ʉra ˆaanyenda niini, Taáta waani mweenda ari na niini mweenda ndiri na kwiiyonekya ndiri kwaachwe.”

22 Aho, mʉpooji waachwe ʉmwi ˆaséwaa Yúuda, si Yúuda Isikarióoti tʉkʉ, akamuurya Yéesu, “Mʉkúlʉ, jooli vyavíire woosaaka wiiyonekye kwiiswi vii na si kwa weerʉ yoosi tʉkʉ?”

23 Yéesu akamʉsea, “Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaanyenda, kwaatya ari isáare raani, Taáta waani mweenda ari, na suusu kʉʉja tʉri na kwaachwe noo kiikala hamwi ne.

24 Maa kaa, mʉʉntʉ si ˆaanyenda, si ari kwaatya masáare yaani tʉkʉ. Aya masáare ˆmooteera si yaani tʉkʉ, ni ya Taáta yeeye aantʉma.

25 Navawyíirıire masáare aya yoosi, viintu ˆnkaarı hamwı na
nyuunyu.
26 Maa kaa, Taáta waanı varetera arı Mwaambiriryi, noo
kusea Mutima Muuja, uwo Taáta mutuma arı kurı nyuunyu
kwa irina raanı, yeeye vakiindya arı masáare yoosi na
kuvakumbusikya arı yoosi ˆnavawyiira.
27 Varekera niise mwiikalo muuja, mwiikalo waanı muuja
kuvaheera niise. Sı noovaheera mwiikalo waanı muuja ja
ˆvyeene weeru itóolaa tuku. Karı mundoojuuwika mitimii
yaanyu tuku na karı mundookoofa chochoosi tuku.
28 Mwateera noosea, ‘Kiitamanyirya niise, maa kaa,
kuuja ndırı kei.’ Ngaarı kimaarı mwaanyenda, ngaarı
mwavyeéndire kuteera nootamanya na kwa Taáta, sa Taáta nı
mukuulu kulookya niini.
29 Niini noovawyiira aya mpiindi ˆyakaarı fumira, sa ˆyarı
fumira, muundume.
30 Sı ndırı tuuba luusika masáare ˆyarı foo kurı nyuunyu
tuku, sa ura mukúulu wa weeru, noo kusea Irimu, rimwaarı
rookuuja. Rooro risiina luviro kurı niini tuku.
31 Niini nootumama yara Taáta ˆaandairirya ntumame, sa
vaantu voosi vataange niini namweenda Taáta waanı. Haaha
inuki, hendi tulooke fuma aha.

15

Yésu nı Musabíibu wa Kikomi
1 Niini ndırı musabíibu wa kikomi, na Taáta waanı nı
murimi.
2 Kira itáampi raanı rira sı ˆrıtúungaa ndiiwa, Taáta arıtémaa
akarıseyya. Na kira itáampi ˆratúungaa ndiiwa, Taáta
arıpúutıraa sa rıtuungetuunge.
3 Nyuunyu mwahumula puutirwa no jirulwa ko tweera uki-
indya waanı ˆnavawyiira.
4 Muve kiintu kimwı na niini, naanı kuva ndırı kiintu kimwı
na nyuunyu. Itáampi sı rırı tuunga ndiiwa rooreene tuku, koonı
sı rakwaatana na musabíibu. Viivyo baa nyuunyu sı murı daha
kuva na ndiiwa tuku, koonı sı muvíire kiintu kimwı na niini.
5 Niini nı musabíibu, na nyuunyu nı matáampi. Ura ˆatúubaa
kuva kiintu kimwı na niini, na niini kuva kiintu kimwı ne, uwo
atúungaa ndiiwa munumuunu. Sa nyuunyu veene vii sı murı
daha tumama chochoosi tuku.
6 Muuntu yoyoosi ura sı ˆarı kiintu kimwı na niini, nı ja itáampi
rakerwa, rikuuma. Matáampi ja ayo, yuúmaa, yakajiingwa
maviivi, yakafweitirwa mootwii, maa yakamalwa.
7 Nyuunyu koonı mwavíire kiintu kimwı na niini, na
masáare yaanı yiíkyiire isii yaanyu, loombi chochoosi
ˆmoosaaka, na heewa murı.

8 Vapooji vaani va kikomi, vatúungaa ndiiwa ˆjiri foo. Sa jeyyo, voónekyaa ukúúlu wa nkongojima ya Taáta.
9 Naveenda nyuunyu ja ˆvyeene Taáta aanyenda niini. Sa jeyyo, ikali kuri kweenda kwaani.
10 Kooni mwakwáatiirye ndairiri jaani, kiikala mweende kuri kweenda kwaani, ja ˆvyeene niini nakwaatya ndairiri ja Taáta, jo kiikala kuri kweenda kwaachwe.
11 Navawyíiriire aya, sa kuvyeenda kwaani kuve isii yaanyu na kuvyeenda kwaanyu kukiimane.
12 Ulairiri waani ni uhu, iyendi nyuunyu kwa nyuunyu, ja ˆvyeene niini naveenda nyuunyu.
13 Kusiina muuntu ˆari na kweenda kukuulu ja uku tuku, muuntu kutoola nkaasu yaachwe sa vijeengi vyaachwe.
14 Nyuunyu ni vijeengi vyaani, kooni mootumama yara ˆnavalairirya.
15 Si ndiri vaanirira kei vatumami tuku, sa mutumami si amányire kira mweenenyuumba waachwe ˆyootumama tuku. Kiri vyoova jeyyo, niini noovaanirira nyuunyu vijeengi, sa navawyiira yoosi ˆnateera fuma kwa Taáta waani.
16 Si nyuunyu mwaansaawula niini tuku, kiri vyoova jeyyo, ni niini navasaawula muve vapooji vaani. Navasaawula muve na ndiiwa si ˆjisíraa. Sa jeyyo, chochoosi ˆmuri muloomba Taáta kwa irina raani, vaheera ari.
17 Haaha, ulairiri waani noo uhu, iyendi.

Weeru Yamusuula Yéesu na Vapooji Vaachwe

18 Kooni weeru yavaswíire nyuunyu, taangi ijáa yaansuula niini ta.
19 Ngaari muri va ihi weeru, ngaari weeru yaveenda ja ˆvyeene yeenda vaantu vaachwe. Maa kaa, nyuunyu si muri va ihi weeru tuku, na niini navasaawula fuma kuri ihi weeru. Noo ˆchooreka weeru yavasuula.
20 Kumbukiri rira isáare ˆnavawyiira, 'Mutumami si ari mukuulu kulookya mweenenyuumba waachwe tuku.' Kooni vaanturikirya niini, vaturikirya vari baa nyuunyu. Maa kaa, kooni vakwáatiirye isáare raani, kwaatya vari baa isáare raanyu.
21 Ayo yoosi vabweeyyirya vari sa irina raani, sa voovo si vamumányire ura ˆaantuma tuku.
22 Ngaari si nuuja no luusika novo, ngaari vasiina irya ra uvi tuku. Maa kaa, haaha vasiina cho luusa cho seyya uvi waavo tuku.
23 Muuntu yoyoosi ura ˆaansuula niini, amusuula baa Taáta waani.
24 Ngaari si nabweeyya myuujíisa ˆihwáalaryaa kwaavo kusiina muuntu ˆanabweeyya, ngaari vatiite kiintu cho kitirirya

ʉvɨ waavo. Maa kaa, haaha vɨɨyona myuujíisa yoosi, na baa neembe nɨ jeyyo, vaansʉʉla nɨɨnɨ na Taáta waanɨ.

25 Aya yafʉmɨra, sa yara masáare ˆyaandɨkwa Miirwii yaavo yakiimane, 'Vaansʉʉla bweete.'✡

26 Nɨɨnɨ mʉtʉma ndɨrɨ Mwaambiriryi na kʉrɨ nyuunyu fuma kwa Taáta, noo kʉsea Mʉtima Mʉʉja. Yeeye ˆarɨ kʉʉja, kʉʉnkʉnʉkʉla arɨ kwa vaantʉ koonekya kɨkomi nɨɨnɨ nɨ ani.

27 Nyuunyu naanyu saakwa mʉrɨ moonekye kɨkomi masáare yaanɨ, sa nɨ hamwɨ mʉjáa na nɨɨnɨ keende ncholo.

16

1 Navawyíirɨɨre yoosi aya, sa karɨ jɨ mʉreke kuunduma tʉkʉ.

2 Vakibirya veende fuma masinagóogii. Na fika jiri mpɨɨndɨ ˆvʉʉlaa veende vookiisea nɨ tʉmama viise mʉrɨmo wa Mʉlʉʉngʉ.

3 Tʉmama veende ayo, sa sɨ vamʉmányire Taáta tʉkʉ, na sɨ vaamányire baa nɨɨnɨ tʉkʉ.

4 Maa kaa, navawyíirɨɨre masáare aya, sa ɨra mpɨɨndɨ ˆɨrɨ fika, mʉkʉmbʉkɨre nɨjáa navawyɨɨra. Sɨ navawyɨɨra ayo hara ncholo tʉkʉ, sa viintʉ nɨjáa hamwɨ na nyuunyu.

Mɨrɨmo ya Mʉtima Mʉʉja

5 Haaha nɨɨnɨ nɨ tamanya niise na kwa Taáta yeeye aantʉma. Maa kaa, kusiina baa ʉmwɨ ˆyookuunjurya tʉkʉ, 'Na hai woodoma?'

6 Sa viintʉ navawyíirɨɨre masáare aya, mɨtɨma yaanyu yavɨswíire maatʉkʉ vii.

7 Maa kaa, nɨ kɨmáárɨ noovawyɨɨra, nɨ vyabooha kwaanyu nootamanya na kwa Taáta. Sa koonɨ sɨ natámiinye, ʉwo Mwaambiriryi sɨ arɨ kʉʉja na kʉrɨ nyuunyu tʉkʉ. Maa kaa, koonɨ natámiinye, mʉtʉma ndɨrɨ na kʉrɨ nyuunyu.

8 Yeeye ˆarɨ kʉʉja, koonekya arɨ kɨkomi weerʉ nɨ mbɨ, laɨra arɨ ʉwoloki na ʉlamuli.

9 Kwa ʉvɨ, kʉvalaɨra eende kɨkomi vaantʉ nɨ vavɨ sa vasiita kuunduma.

10 Kwa ʉwoloki, kʉvoonekya eende kɨkomi nɨɨnɨ nɨ mʉwoloki, sa tamanya niise na kwa Taáta, na sɨ mʉkʉʉnyɨɨne kei tʉkʉ.

11 Kwa ʉlamuli, kʉvoonekya eende kɨkomi Mʉlʉʉngʉ valamʉrɨra arɨ, sa alʉʉsa irya ra Irimʉ, rooro noo Ikúúlʉ ra ˆvatúmamaa ʉvɨ.

12 Nkaarɨ na masáare ˆyarɨ foo yo vawyɨɨra, maa kaa, haaha sɨ mʉrɨ daha kʉyahokera tʉkʉ.

13 Mʉtima ʉwo wa kɨmáárɨ ˆarɨ kʉʉja, valongoola arɨ mʉtaange kɨmáárɨ choosi. Sɨ arɨ lʉʉsa masáare yaachwe

✡ **15:25** Laanga Sabúuri 35:19; 69:4.

tukʉ, maa kaa, luʉsa arɨ yara yoosi ˆarɨ teera na vawyɨira arɨ masáare ˆyarɨ kʉʉja.

14 Yeeye kʉvoonekya eende nkongojima yaanɨ, sa masáare ˆɨɨndoovawyɨira nɨ yara ˆyarɨ kwaanɨ.

15 Viintʉ vyoosi ˆarɨ novyo Taáta, nɨ vyaanɨ. Noo ˆchooreka noovasea, masáare ˆɨɨndoovawyɨira nɨ yara ˆyarɨ kwaanɨ.

Kʉvyeenda na Kuvisʉʉla

16 Jachíhɨire mpɨɨndɨ kiduudi vii sɨ mʉrɨ kʉʉnyona tukʉ, na jachíhɨire mpɨɨndɨ kiduudi vii kʉʉnyona mʉrɨ."

17 Aho, vamwɨ va vapooji vaachwe vakiiyurya, "Nɨ che ˆyoolʉʉsa kati ˆyoosea, 'Jachíhɨire mpɨɨndɨ kiduudi vii sɨ mʉrɨ kʉʉnyona tukʉ, na jachíhɨire mpɨɨndɨ kiduudi vii kʉʉnyona mʉrɨ?' Na nɨ che yoolʉʉsa kati ˆyoosea, 'Tamanya niise na kwa Taáta'?"

18 Vakatuuba kiiyurya, "Nɨ che yoolʉʉsa kati ˆyoosea, 'Mpɨɨndɨ kiduudi?' Sɨ tootaanga ˆcheene yoolʉʉsa tukʉ."

19 Yéesu akataanga kɨra ˆvoosaaka muurya, maa akavasea, "Nɨ kiiyurya mwiise nɨ che ˆnoolʉʉsa kati ˆnoosea, 'Jachíhɨire mpɨɨndɨ kiduudi vii sɨ mʉrɨ kʉʉnyona tukʉ, na jachíhɨire mpɨɨndɨ kiduudi vii kʉʉnyona mʉrɨ wʉʉ?'

20 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨira, nyuunyu rɨra mʉrɨ no myaa, maa kaa, vaantʉ va weerʉ vyeenda varɨ. Kuvisʉʉla mʉrɨ, maa kaa, kuvisʉʉla kwaanyu kʉva kʉrɨ kʉvyeenda.

21 Mʉʉntʉ muki ˆyootamanya no kiichʉngʉla avisúʉlaa sa mpɨɨndɨ yo tʉrɨkɨra yafíkire. Maa kaa, ˆarɨ hʉmʉla kiichʉngʉla, sɨ akúmbʉkɨraa ʉsʉʉngʉ tukʉ sa avíjaa na cheerʉ sa aréetire mwaana na aha weerwii.

22 Viivyo, nyuunyu mwatɨite ʉsʉʉngʉ haaha, maa kaa, ˆndɨrɨ kʉʉja kei na kwaanyu, kʉva mʉrɨ na cheerʉ mitimii. Aho, kusiina ˆarɨ daha seyya ɨkyo cheerʉ mitimii yaanyu tukʉ.

23 Sikʉ ɨyo ˆɨrɨ fika, sɨ mʉkaanóombire kɨintʉ chochoosi tukʉ. Kɨmaarɨ kaa noovawyɨira, chochoosi ˆmʉrɨ loomba Taáta waanɨ kwa irina raanɨ, vaheera arɨ.

24 Fʉʉrʉ haaha sɨ mʉnaloomba chochoosi kwa Taáta kwa irina raanɨ tukʉ. Loombi, naanyu heewa mʉrɨ, sa kʉvyeenda kwaanyu kukiimane.

Yéesu Iisiinda Weerʉ

25 Noovawyɨira aya masáare kwa símo. Mpɨɨndɨ kʉʉja yiise, sɨ ndɨrɨ lʉʉsɨka na nyuunyu kwa símo tukʉ, vapʉsʉrira ndɨrɨ pwaa ˆvyeene Taáta waanɨ arɨ.

26 Sikʉ ɨyo, mʉloomba mʉrɨ Taáta kwa irina raanɨ. Sɨ noosea valoombera ndɨrɨ kwa Taáta kɨpaango chaanyu tukʉ.

27 Taáta mweeneevyo aveenda nyuunyu, sa nyuunyu mwaanyenda nɨɨnɨ, na mwaanduma nafuma kwa Taáta.

28 Nafuma kwa Taáta nkuuja na kuri weeru, maa kaa, haaha looka niise fuma kuri weeru, na hinduka niise na kwa Taáta."

29 Aho, vapooji vaachwe vakamusea, "Haaha woolusika pusu, si wootumia símo tuku.

30 Haaha tatáangire weewe wamányire kira kiintu, na baa kusiina ^choobweeyya muuntu yoyoosi akuurye chochoosi tuku. Ayo, noo yabwéeyyiirye turume weewe wafuma kwa Muluungu."

31 Yéesu akavasea, "Haaha mwarúmire wuu?

32 Mpiindi yaséngeriire, kei yahúmwiire fika. Paswa muri, kira muuntu na kaayii kwaachwe, na kuundeka muri niimweene. Maa kaa, si ndiri niimweene tuku, sa Taáta waani ni hamwi ari na niini.

33 Navawyíiriire masáare aya, sa muve na mwiikalo muuja mitimii yaanyu, sa viintu muri kiintu kimwi na niini. Kuri weeru turikiriwa muri, maa kaa, koofi tuku, sa niini niisiinda weeru."

17

Yéesu Yoovaloombera Vapooji Vaachwe

1 Yéesu ^akahumule luusa aya, akalaanga kurumwii, akasea, "Taáta, ira mpiindi yaani yafíkire. Mubweeyyirye nkongojima Mwaana waako, sa Mwaana waako ne akubweeyyirye nkongojima.

2 Weewe waampeera wiimiriri wo longoola vaantu voosi va weeru, sa nivaheere nkaasu ya siku ^jisiina uhero vara voosi ^waampeera.

3 Iyo nkaasu ya siku ^jisiina uhero noo ihi, vakutaange Muluungu weemweene wa kikomi, na vamutaange Yéesu Kirisitu, ^umutuma kuri weeru.

4 Niini nakubweeyyirya nkongojima ko kiimikirirya ura murimo ^waampeera ntumame.

5 Ee Taáta, haaha nookuloomba mbweeyyirya nkongojima mbere yaako, nkongojima ira ^nijáa noyo mpiindi ^tujáa hamwi na weewe, mpiindi si ^ujáa unuumba weeru.

6 Taáta nakuvariyula ^vyeene uri kwa vaantu vara ^waampeera fuma kuri weeru. Ava vaantu ni vaako vajáa, na ukaampeera niini vakava vaani. Voovo vakwaatya isáare raako.

7 Haaha vatáangire viintu vyoosi ^waampeera ni kwaako vyafuma,

8 sa niini navaheera isáare rira ^waampeera, novo varihokera. Voovo vataanga kikomi niini nafuma kwaako, na kei varuma ni weewe waantuma.

9 Noovaloombera avo, sa nɨ vaantʉ vaako. Sɨ nooloombera vaantʉ voosi va weerʉ tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, noovaloombera avo ˆwaampeera.
10 Vaantʉ voosi ˆndɨrɨ novo, nɨ vaako, na voosi ˆʉrɨ novo nɨ vaanɨ. Novo vookʉʉmbweeyyirya nkongojima.
11 Haaha nɨɨnɨ kiinʉka niise aha weerwii nʉʉje na kwaako, maa kaa, ava vaantʉ vaako vakaarɨ aha weerwii. Taáta Mʉʉja, nookʉloomba ʉvɨɨmɨrɨre kwa ngururu ja irina raako ˆwaampeera, sa vave kɨɨntʉ kɨmwɨ ja nɨɨnɨ na weewe viintʉ tʉrɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ.
12 Mpɨɨndɨ ˆnɨjáa novo, navɨɨmɨrɨráa kwa ɨro irina ˆwaampeera. Navɨɨmɨrɨra vyabooha. Kusiina ˆarɨmɨra tʉkʉ, nɨ ʉra umudu vii, yeeye ajáa nɨ wo malwa sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yakiimane.✡
13 Taáta haaha nɨ na kwaako nookʉʉja. Maa kaa, nɨ lʉʉsa niise masáare aya, viintʉ ˆnkaarɨ aha weerwii, sa vave na cheerʉ ˆchakiimana mitimii yaavo.
14 Nɨɨnɨ navawyɨira vapooji vaanɨ isáare raako, maa kaa, weerʉ yavasʉʉla sa viintʉ voovo sɨ va weerʉ, ja nɨɨnɨ viintʉ sɨ ndɨrɨ wa ɨhɨ weerʉ.
15 Nɨɨnɨ sɨ nooloomba ʉvaseyye aha weerwii tʉkʉ, maa kaa, nooloomba ʉvɨɨmɨrɨre fuma kwa ʉra Mʉvɨ.
16 Voovo sɨ varɨ va ɨhɨ weerʉ tʉkʉ, ja nɨɨnɨ viintʉ sɨ ndɨrɨ wa ɨhɨ weerʉ.
17 Taáta, isáare raako nɨ kɨkomi, jeyyo, vatalarye vaantʉ vaako kwa kɨkomi ɨkyo.
18 Ja viintʉ ˆwaantʉma nɨɨnɨ kʉrɨ weerʉ, viivyo baa nɨɨnɨ navatʉma kʉrɨ weerʉ.
19 Haaha nɨ kwiitalarya niise sa voovo, sa voovo novo vatalariwe kɨkomi.

Yésu Yoovaloombera Voosi ˆVamuruma

20 Taáta sɨ nooloomba sa ava vapooji vaanɨ vii tʉkʉ, maa kaa, noovaloombera baa vara ˆvarɨ kuunduma, so teera ukiindya waavo.
21 Taáta nooloomba voosi vave kɨɨntʉ kɨmwɨ, ja viintʉ nɨɨnɨ ˆndɨrɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ na weewe, na weewe ˆʉrɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ na nɨɨnɨ. Kei nooloomba vave kɨɨntʉ kɨmwɨ na suusu, sa weerʉ ɨtaange nɨ weewe ˆwaantʉma nɨɨnɨ.
22 Nkongojima ɨra ˆwaampeera, naanɨ navahɨ́re, sa vave kɨɨntʉ kɨmwɨ, ja viintʉ suusu ˆtʉrɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ.
23 Nɨɨnɨ nɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ ndɨrɨ novo, na weewe nɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ ʉrɨ na nɨɨnɨ. Nooloomba vave vakiimana hamwɨ, sa kwa njɨra ɨhɨ, weerʉ yoosi ɨtaange weewe waantʉma, na waveenda ja ˆvyeene waanyenda nɨɨnɨ.
24 Taáta, nɨ mpɨɨma yaanɨ ava ˆwaampeera vave hamwɨ na nɨɨnɨ hara haantʉ ˆndɨrɨ. Sa voone nkongojima yaanɨ ɨra

✡ **17:12** Laanga Sabúuri 41:9.

ˆwaampeera, sa waanyenda, baa mwaariryo wa weeru si unaviikwa.
25 Taáta Muwoloki, baa neembe weeru si ikumányire, niini nakumányire, na ava vamányire weewe waantuma.
26 Niini navakiindya ˆvyeene uri, na kei tuuba ndiri kubweeyya jeyyo, sa vaveende vaanaavo ja ˆvyeene waanyenda, kei niini nive kiintu kimwi novo."

18

Yésu Yoovarinduukwa na Yookwaatwa
(Matáayo 26:47-56; Maáriki 14:43-50; Lúka 22:47-53)

1 Yésu ˆakahumule kuluusa masáare ayo, akiinuka na vapooji vaachwe, maa vakadoma na firiro ya ilolo ra Kediróoni. Uko kujáa kwatiite iwunda ra miseitúuni. Yésu na vapooji vaachwe vakiingira aho iwundii.
2 Yúuda ura ˆamuvarinduka Yésu, ajáa ahamányire aho haantu, sa Yésu na vapooji vaachwe vadomáa kweene na aho.
3 Yúuda akuuja na aho iwundii alóngoriire mpuka ya valwi nkoondo va Kirúumi, na vamwi va vatumami fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo. Vara valwi nkoondo na vatumami vajáa vakwáatiriire vimuri, masasaankun na mata.
4 Yésu ajáa amányire yoosi ˆyari mufumira. Akiiturirya mbere yaavo, maa akavasea, "Ani moomusaakira?"
5 Voovo vakamusea, "Yésu wa Nasaréeti." Yésu akavasea, "Noo niini." Aho, Yúuda ura ˆamuvalanduka, ajáa iímire hamwi na vara vavi.
6 Yésu ˆakavasee "Noo niini," vakahinduka na nyuma, maa vakawya na isi.
7 Akavuurya kei, "Ani moomusaakira?" Novo vakamusea, "Yésu wa Nasaréeti."
8 Yésu akavasea, "Nahúmwiire kuvawyiira noo niini. Kooni mookuunsaakira niini, vareki ava viilookere."
9 Masáare aya ˆyafumira sa isáare rira ˆaluusa rikiimane, "Vara ˆwaampeera si namutaaha baa umwi vii tuku."✡
10 Simóoni Peéteri ajáa atiite nyaasuka njatwii. Akakuula, maa akamutema kutu kwa kululume mutúmwa wa mweeneisi mukuulu, kukaduuka dúú. Uwo mutúmwa irina raachwe noo Maáliko asewáa.
11 Aho, Yésu akamusea Peéteri, "Fyuurira nyaasuka yaako na njatwii. Eri, si wootaanga nasaakwa ninywe nduvo ya uturikiri, ja ˆvyeene Taáta aampeera nturikiriwe tuku wuu?"

Yésu Mbere ya Mweeneisi Mukuulu
(Matáayo 26:57-58; Maáriki 14:53-54; Lúka 22:54)

✡ **18:9** Laanga Yooháani 6:39; 17:12.

12 Aho, mpuka ya valwi nkoondo na mukúúlu wa vakúúlu vaavo, na vatumami va vakúúlu va Vayahúudi, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuchuunga.
13 Vakamutwaala ta na kwa Anáasi. Uhu Anáasi ni mukúlu wa Kayáafa ajáa. Na Kayáafa noo ajáa mweeneisi mukuulu mwaaka uwo.
14 Kayáafa uko nyuma ajáa avasea vakúúlu va Vayahúudi, ni vyabooha muuntu umwi akwye sa vaantu.✡

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Matáayo 26:58, 69-70; Maáriki 14:54, 66-68; Lúka 22:55-57)

15 Haaha, Simóoni Peéteri na mupooji wiingi vamutuubáa Yéesu. Uhu mupooji wiingi ajáa amányirwe ni mweeneisi mukuulu. Sa jeyyo, akiingira na Yéesu fuuru balásii ya nyuumba ya mweeneisi mukuulu.
16 Maa kaa, Peéteri ajáa iímire weerwii, mbarimbari ya muryaango. Aho, ura mupooji wiingi ˆajáa amányirwe ni mweeneisi mukuulu, akafuma na weerwii, akaluusika na muuntu muki umwi ˆiímiriraa aho muryaangwii, maa akamurekera Peéteri iingire na nyuumbii.
17 Ura muuntu muki akamuurya Peéteri, "Eri, weewe naawe si umwi wa vapooji va uhu muuntu tuku wuu?" Peéteri akamusea, "Tuku, aka niini tuku."
18 Sa viintu kujáa na mpeho, vara vatumami na valukaluka va mweeneisi mukuulu vajáa vakóriirye mooto wa makala, viímire vookoota. Peéteri ne ajáa iímire hamwi novo, yookoota mooto.

Mweeneisi Mukuulu Yoomuurya Yéesu
(Matáayo 26:59-66; Maáriki 14:55-64; Lúka 22:66-71)

19 Mpiindi jiijo, mweeneisi mukuulu akamuurya Yéesu masáare ya vapooji vaachwe, na masáare ya ukiindya waachwe.
20 Yéesu akamusea, "Niini nalúusaa masáare yaani kiweerwii kwa kira muuntu. Siku joosi nakíindyaa sinagóogii na Kaayii Njija ya Ijuva, haantu Vayahúudi ˆvari foo ˆviijíingaa. Niini si nalúusaa kiintu chochoosi kimbiso tuku.
21 Sa che wookuunjurya niini? Vuurye vara ˆvateera kira ˆnakíindyaa. Voovo vamányire kira ˆnalúusaa."
22 Yéesu ˆakaluuse jei, umwi wa valukaluka ˆajáa iímiire heehi ne, akamuvaa ikóofi, maa akamusea, "Eri, jei noo ˆvyeene wuúyiryaa mweeneisi mukuulu wuu?"
23 Yéesu akamusea, "Kooni nalúusire kiintu ˆchaviiha, hooni toola ushahíidi wa uvi waani. Maa kaa, kooni nalúusire kimáári, sa che waanváire?"
24 Aho, Anáasi akamutwaala Yéesu na kwa Kayáafa mweeneisi mukuulu, kunu akaari achúungirwe.

✡ **18:14** Laanga Yooháani 11:50.

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku lwa Kaviri
(Matáayo 26:71-75; Maáriki 14:69-72; Lúka 22:58-62)

25 Mpiindi Simóoni Peéteri ˆajáa iímire yookoota mooto, vamwi va vara ˆvajáa aho, vakamuurya voosea, “Eri, weewe si umwi wa vapooji vaachwe tuku wuu?” Yeeye akasiita yoosea, “Aka, niini tuku.”

26 Umwi wa vatumami va mweeneisi mukuulu, munduu na ura ˆajáa adumulwa kutu ni Peéteri, akamusea, “Eri, si nakwiíne kura iwundii uri hamwi na Yéesu tuku wuu?”

27 Peéteri akasiita kei, haaho nkukulume ikaviika.

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato
(Matáayo 27:1-2; Maáriki 15:1-5; Lúka 23:1-5)

28 Aho, vakamusumula Yéesu fuma kwa Kayáafa, maa vakamutwaala fuuru ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato. Mpiindi ijo, ni namutóondo uchiku kujáa. Vayahúudi si viingiráa na nyuumbii tuku, sa vadiire kuva na njeo, aho, vadahe kurya chóorya cha Paásika.

29 Sa jeyyo, Piláato akafuma na weerwii haantu ˆvajáa, maa akavuurya, “Eri, uhu muuntu che abwéeyyiirye moomusitaakya kwaani?”

30 Voovo vakamusea, “Ngaari uhu muuntu si abwéeyyiirye kiintu kivi, ngaari si tamureetire na kwaako tuku.”

31 Aho, maa Piláato akavasea, “Musumuli nyuunyu, mukamulamurire kwa Miiro yaanyu.” Maa kaa, Vayahúudi vakamusea, “Suusu tusiina wiimiriri wo kuulaa muuntu yoyoosi tuku.”

32 Ayo yabweeyyiwa jeyyo, sa rira isáare ˆaluusa Yéesu ni inkwya iri jooli ari kukwya, rikiimane.

33 Aho, Piláato akiingira na ijuumbii raachwe, akamwaaniriira Yéesu, maa akamuurya, “Eri, weewe uri mutemi wa Vayahúudi wuu?”

34 Yéesu akamusea, “Aya ˆwooluusa ni masáare yaako mweeneevyo baku vaantu viingi vakuwyíiriire masáare yaani?”

35 Piláato akamusea, “Eri, niini ndiri Muyahúudi wuu? Vaantu va isi yaako na vakúúlu va veeneisi va Ijuva noo vakuréetire na kwaani. Ni che ubwéeyyiirye?”

36 Yéesu akamusea, “Utemi waani si wa ihi weeru tuku. Ngaari viri jeyyo, ngaari vapooji vaani valwíire nkoondo ndiire veera mikonwii ya Vayahúudi. Maa kaa, Utemi waani si wafuma kuri ihi weeru tuku.”

37 Piláato akamuurya yoosea, “Haaha, weewe uri mutemi wuu?” Yéesu akamusea, “Weewe waséire, niini ndiri mutemi. Sa jeyyo, niini navyaalwa, na nuuja aha weerwii sa nivoonekye vaantu kimáári. Muuntu yoyoosi ˆatúubaa ikyo kimáári, akwáatyaa masáare yaani.”

38 Piláato akamusea Yéesu, “Kimáári noo che?”

Aho, Piláato ^akalɯɯse jeyyo, akafuma na weerwii, maa akiita noo vasea valongooli va Vayahúudi, “Niini si nookoona ɯvi wowoosi kwa ɯhɯ mɯɯntɯ tɯkɯ.
39 Maa kaa, nyuunyu mwatiite tɯɯva yo loomba nimɯrekere mɯɯntɯ ɯmwi ^moosaaka fuma mɯnyololwii, mpiindi ja ihi ngovi ya Paásika. Eri, saaka mwiise nimɯchɯngɯrire mɯtemi wa Vayahúudi wɯɯ?”
40 Maa kaa, voovo vakatɯlatɯɯla isóso voosea, “Ɯhɯ tɯkɯ, tɯchɯngɯrire Baráaba.” Ɯhɯ Baráaba ni mɯvarinduki wa wiimiriri wa Kirúumi ajáa.

19

Irya ra Yéesu Kɯɯlawa Mɯsaláabii Roolɯɯswa

1 Aho, Piláato akalairirya Yéesu anɯswe mijeléedi, maa valɯkalɯka vakamɯvaa. 2 Valwi nkoondo vakalɯka kisasaavo cha miíwa, vakamɯvikira mutwii na kei vakamɯrwiika ingo ya kitemi ^iri gyaa.
3 Vakava vootamanya na mbere ya Yéesu, maa de vandoomuluumbya ko mɯhenchɯla voosea, “Lɯmbi niijo ee mɯtemi wa Vayahúudi,” kɯnɯ voomɯlatɯla makóofi.
4 Piláato akafuma kei na weerwii, akavasea vara vaantɯ ^vajáa viijíingire aho, “Laangi, namɯréetire Yéesu na kɯnɯ weerwii kei, sa mɯtaange niini si nookoona ɯvi wowoosi kwaachwe tɯkɯ.”
5 Aho, Yéesu akafuma na weerwii kɯnɯ iivíkiire kisasaavo cha miíwa, na ira ingo ^iri gyaa. Piláato akavasea, “Laangi, mɯɯntɯ mweeneevyo ni ɯhɯ!”
6 Vakúúlɯ va veenei si va Ijɯva na valɯkalɯka ^vakamoone Yéesu, vakatɯlatɯɯla isóso voosea, “Muning’in’ye mɯsaláabii fɯɯrɯ akwye! Muning’in’ye mɯsaláabii fɯɯrɯ akwye!” Piláato akavasea, “Musumuli nyuunyu mɯkamuning’in’ye, niini si nookoona ɯvi wowoosi kwaachwe tɯkɯ.”
7 Vayahúudi vakamɯsea Piláato, “Suusu tatiite Mwiiro, ɯwo Mwiiro wasea, yoosaakwa akwye sa yoosea yeeye ni Mwaana wa Mɯlɯɯngɯ.”✡
8 Piláato ^akateere jeyyo, akoofa mɯnɯmɯɯnɯ kɯlookya.
9 Akiingira kei na ijuumbii raachwe ra kitemi, maa akamuurya Yéesu, “Hai wafuma?” Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, si alɯɯsa isáare roroosi tɯkɯ.
10 Piláato akamɯsea, “Si woosaaka kuuyirya tɯkɯ wɯɯ? Si wootaanga natiite wiimiriri wo kɯrekera, na wiimiriri wo kuning’in’ya mɯsaláabii fɯɯrɯ ukwye tɯkɯ wɯɯ?”
11 Yéesu akamɯsea, “Weewe ngaari usiina wiimiriri wowoosi mweeri yaani tɯkɯ, ngaari si wooheewa ni

✡ **19:7** Laanga Valáawi 24:16.

Mulúungu. Sa jeyyo, ura ˆaanvíikire mikonwii yaako, atiite uvi kulookya."

12 Piláato ˆakateere jeyyo, akaanda saakira njira yo murekera Yéesu. Maa kaa, Vayahúudi vakatulatuula isóso voosea, "Koonì wamurekiire muuntu uhu, weewe si uri kijeengi cha Kaisáari tuku. Muuntu yoyoosi ˆiibwéeyyaa mutemi, amusíitaa Kaisáari mutemi wa Rúumi."

13 Piláato ˆakateere aya masáare, akamureeta kei Yéesu na weerwii. Akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira ˆriri haantu ˆhaséwaa Mutambalala wa Iwye, na Kieburanía Gabáata.

14 Haaha siku iyo, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na ijáa yafíkire mpiindi ja mpoloonge. Piláato akavasea Vayahúudi, "Mutemi waanyu nu aha."

15 Maa kaa, voovo vakatulatuula isóso voosea, "Museyye! Museyye! Muning'in'ye musaláabii fuuru akwye." Piláato akavuurya, "Eri, moosaaka nimuning'in'ye musaláabii mutemi waanyu wuu?" Vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakamusea, "Suusu tusiina mutemi wiingi tuku, tatiite Kaisáari vii."

16 Aho, Piláato akamukwaatya Yéesu mikonwii ya Vayahúudi, sa ˆvakamuning'in'ye musaláabii fuuru akwye.

Yéesu Yooning'iniwa Musaláabii Fuuru Akwye
(Matáayo 27:32-44; Maáriki 15:21-32; Lúka 23:26-43)

Aho, valwi nkoondo vakamusumula Yéesu.

17 Yéesu akavereka musaláaba waachwe, akakwaata njira yo doma na haantu ˆhaánirirwaa Goligóota na Kieburanía, noo kusea Kisáaya cha Mutwe.

18 Aho, noo haantu ˆvamuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya. Vaantu vavìri vajáa vaning'iniwa hamwi ne, kira muuntu musaláabii waachwe, umwi mukono wa kululume, na wiingi mukono wa kumooso, ne Yéesu katikati.

19 Piláato akalairirya yaandikwe masáare na yaviikwe mweeri ya musaláaba. Masáare ayo ni jei yajáa yasea, "YÉESU WA NASARÉETI, MUTEMI WA VAYAHÚUDI."

20 Masáare aya, yajáa yaandikwa kwa nduusika ya Kieburanía, Kirúumi na Kigiríki. Vayahúudi ˆvari foo vasomáa ayo, sa haantu ˆvajáa vamuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya ni heehi kujáa na múuji wa Yerusaléemu.

21 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva va Vayahúudi vakamusea Piláato, "Kaandika, 'Mutemi wa Vayahúudi' tuku, andika jei, 'Muuntu uhu asea, niini ndiri mutemi wa Vayahúudi.'"

22 Piláato akavasea, "ˆCheene niini naándikire, naándikire!"

23 Valwi nkoondo ˆvakahumule kumuning'in'ya Yéesu musaláabii, vakatoola ingo jaachwe, maa vakajigava malúundu yani. Kira mulwi nkoondo akasumula iluundu

rimwi. Nkáancho yaachwe ijáa yachumirirwa ko domerera fuma mweeri fuuru isi, na ijáa isiina muláwo tuku. Noyo vakiitoola.
24 Vakiiwyiira voosea, "Kari twiimoole ihi nkáancho tuku, hendi tuvae mbare sa tutaange ni ani ari kiisumula." Aya yafumira sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeene yasea, Viigavira ingo jaani,
na nkáancho yaani vakiivaira mbare.✡
Jeyyo, noo ^vyeene valwi nkoondo vabweeyya.
25 Heehi na musaláabii wa Yéesu, kujáa kwatiite Maríia íyo waavo, mwaanaavo na íyo waavo, Maríia muki wa Kiléeopa na Maríia Makidaléena.
26 Yéesu akamoona íyo waavo iímire aho, hamwi na mupooji waachwe umwi. Uhu mupooji Yéesu ajáa amweenda. Jeyyo, akamusea íyo waavo, "Íyo, laanga, uwo haaha ni mwaana waako."
27 Aho, akamusea ura mupooji, "Laanga, uwo haaha ni íyo waanyu." Keende mpiindi ira, ura mupooji akamusumula íyo waala Yéesu, akiita kiikala kwaachwe.

Yéesu Yookwya Musaláabii
(Matáayo 27:45-56; Maáriki 15:33-41; Lúka 23:44-49)

28 Ayo ^yakalooke, na kunu Yéesu yootaanga ahúmwiire tumama murimo waachwe, akasea, "Nakálukirwe," sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane.✡
29 Aho, kujáa kwatiite bakúuri ^imémire diváai ^yasasuka. Vakatukya kiintu kiri monyomonyo diváaii ^yasasuka, vakatungirirya nkomii ya faai, maa vakamuheera Yéesu mulomwii.
30 Yéesu ^akasaire ira diváai ^yasasuka, maa akasea, "Yakíimiine." Aho, akiinamya mutwe waachwe, maa akawulala.

Yéesu Yootuungwa na Ichimu Luvarwii

31 Siku ira, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na Sabáato ira ni nkúúlu ijáa. Vayahúudi si vasaakáa miviri ichaale misaláabii siku ya Sabáato tuku. Sa jeyyo, vakamuloomba Piláato, vaantu vara ^vajáa vaníng'iniiwe misaláabii, mawulu yaavo yawunwe, na miviri yaavo iseyyiwe misaláabii.
32 Valwi nkoondo vakatamanya, vakawuna mawulu ya muuntu wa ncholo na wa kaviri wa vara ^vajáa vaníng'iniiwe fuuru vakwye hamwi na Yéesu.
33 Maa kaa, ^vakafike kwa Yéesu, vakashaana awúliire. Sa jeyyo, si vamuwuna mawulu yaachwe tuku.
34 Kiri vyoova jeyyo, umwi wa valwi nkoondo akamutuunga na ichimu luvarwii, aho, sakami na maaji vikafuma.

✡ **19:24** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **19:28** Laanga Sabúuri 69:21.

35 Mu̱untu̱ ˆoona masáare aya noo ˆmweene ayalu̱u̱sa, na ki̱ra ˆoonekya ni̱ cha ki̱máári. U̱hu̱ ayalu̱u̱sa masáare aya, amányire masáare aya ni̱ ya ki̱máári̱, na yoovoonekya nyu-unyu sa murume.
36 Aya yafu̱mi̱ra sa Masáare ˆYari̱ Mpeho yakiimane ja ˆvyeene yalu̱u̱sa,
“Kusiina ikúfa raachwe ˆri̱ri̱ wunwa tu̱ku̱.”✡
37 Kei Masáare ˆYari̱ Mpeho haantu̱ hi̱i̱ngi̱ yasea,
“Moona vari̱ u̱ra ˆvamu̱tu̱unga.”✡

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Maáriki 15:42-47; Lúka 23:50-56)

38 Ku̱jáa kwati̱i̱te mu̱untu̱ u̱mwi̱ ˆaséwaa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yeeye ni̱ mu̱pooji wa Yéesu ajáa wa kim-biso, sa avoofáa Vayahúudi. Yeeye akatamanya na kwa Piláato aki̱tooloomba mu̱vi̱ri̱ wa Yéesu sa aku̱u̱taahe. Piláato akamu̱ru̱mi̱ra, maa Yooséefu aki̱i̱ta ku̱u̱su̱mu̱la mu̱vi̱ri̱ wa Yéesu.
39 Nikodéemu u̱ra aho ncholo ˆajáa adoma na kwa Yéesu nuuchiku̱,✡ akareeta makuta ya idumbaasi ˆyasaangiwa na manemáane* ja kílo makumi yatatu̱ (30).
40 Vakasu̱mu̱la mu̱vi̱ri̱ wa Yéesu, vaku̱u̱fari̱mbi̱ri̱ra na sáanda ya ki̱táani, ku̱nu̱ voohaka yara makuta ˆyanyu̱ki̱ra, ja viintu̱ tu̱u̱va ja Vayahúudi jo taaha ˆjiri.
41 Heehi na aho haantu̱ Yéesu ˆajáa aníng’iniiwe mu̱saláabii fu̱u̱ru̱ akakwya, ku̱jáa kwati̱i̱te iwu̱nda. Aho iwundii, ku̱jáa kwati̱i̱te mbi̱rííra ya mpaanga ifya ˆyabokwa mwaalaliwyii si̱ ˆi̱nataahwa mu̱untu̱.
42 Sa viintu̱ siku̱ i̱yo ni̱ siku̱ ya Ki̱yahúudi yo kiimya neeja Sabáato i̱jáa, na sa viintu̱ i̱yo mbi̱rííra i̱jáa heehi, vakamu̱taaha Yéesu aho.

20

Ku̱fu̱fu̱ka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-8; Maáriki 16:1-8; Lúka 24:1-12)

1 Namu̱tóondo uchiku̱ wa siku̱ ya Jumapíi̱ri̱, viintu̱ ku̱kaari̱ chi chi, Maríia Maki̱dalée̱na akatamanya na mbiríírii ya mpaanga ˆyabokwa mwaalaliwyii ku̱untu̱ Yéesu ˆataahwa. Ku̱ra, akashaana ri̱ra iwye ˆraku̱ni̱ki̱ri̱ra mbi̱rííra, raséyyiiwe fuma mu̱ryaangwii wa mbi̱rííra.
2 Jeyyo, akafuma itííjo fu̱u̱ru̱ ku̱ri̱ Simóoni Peéteri, na kwa u̱ra mu̱pooji wi̱i̱ngi̱ Yéesu ˆajáa amweenda. Aho, maa akavasea, “Vamu̱séyyiirye Mweenevyoosi mbiríírii, na si̱ tootaanga haantu̱ ˆvamu̱ví̱ki̱re tu̱ku̱!”

✡ **19:36** Laanga Sabúuri 34:20; Ufumo 12:46; U̱valo 9:12. ✡ **19:37** Laanga Sakaría 12:10. ✡ **19:39** Laanga Yoohá̱ani 3:1-2. * **19:39** ***manemáane:*** Ni̱ mooda ˆvahákaa mu̱vi̱ri̱ wa mu̱untu̱ de ataahwe. Mooda u̱hu̱ u̱já̱a ni̱ wa iyoombe iku̱u̱lu̱.

3 Jeyyo, Peéteri na ura mupooji wiingi vakafuma itíijo voodoma na mbiríírii.
4 Voosi vavíri vatiijáa, maa kaa, ura mupooji akamulooka Peéteri, na akava wa ncholo kufika mbiríírii.
5 ^Akafike, akasungirira mbiríírii, akoona ntaami ja sáanda ya kitáani ivarwii, maa kaa, si iingira na mbiríírii tuku.
6 Aho, Simóoni Peéteri akuuja nyuma, akahululuka na mbiríírii. Ne akoona jira ntaami ja sáanda ya kitáani jiri ivarwii.
7 Kei, akoona ira ntaami ^ijáa yachuungwa mutwii wa Yéesu, iri kisima na jira ntaami jiingi, yaárirwe na ivarwii.
8 Aho, ura mupooji ^ajáa afíkire wa ncholo akiingira na mbiríírii, akoona na akaruma.
9 Mpiindi ijo, vapooji vajáa vakaari taanga Masáare ^Yari Mpeho ^vyeene yaluusa, Yéesu ni mpaka afufuke fuma inkwyii.
10 Aho, avo vapooji vakahinduka na kaayii.

Yéesu Yoomufumira Maríia Makidaléena
(Matáayo 28:9-10; Maáriki 16:9-11)

11 Maa kaa, Maríia Makidaléena akachaala iímire weerwii ya mbirííra yoorira. Mpiindi ^ariráa, akiinama, maa akasungirira na isii ya mbirííra.
12 Akoona mirimu miija iviri ^yiivíkiire ingo njeru chwee, yiíkyiire haantu muviri wa Yéesu ^ujáa ulaariiwé, umwi mitwii na wa kaviri majewii.
13 Ira mirimu miija ikamuurya Maríia yoosea, "Íyo, sa che wooriira?" Ne akavasea, "Sa vamutwíire Mweenevyoosi waani, na si nootaanga ni hai ^vamuvíikire tuku."
14 ^Akahumule luusa ayo, akiilorera, akamoona Yéesu iímire, maa kaa, si ataanga kooni ni Yéesu ajáa tuku.
15 Yéesu akamuurya, "Íyo, sa che wooriira? Ni ani woomusaakira?" Maríia akiisea ura ^yoolusika ne ni mulaangiriryi wa iwunda. Sa jeyyo, akamusea, "Taáta, kooni ni weewe umutwíire, kalaama ndaira haantu ^umuvíikire, naani musumula ndiri."
16 Aho, Yéesu akamwaaniriira, "Maríia!" Maríia akavarinduka, maa akasea na Kieburanía, "Rabóoni!" noo kusea, "Mukiindya!"
17 Yéesu akamusea, "Kuunsaasya tuku, sa nkaari kaambuka na kwa Taáta waani. Kiri vyoova jeyyo, tamanya na kwa vanduu vaani ukavasee, 'Kaambuka niise na kwa Taáta waani, ne ni Taáta waanyu, na kwa Mululungu waani, ne ni Mululungu waanyu.' "
18 Jeyyo, Maríia Makidaléena akatamanya na kwa vapooji va Yéesu, akavawyiira masáare aya, yoosea, "Namwiíne

Mweenevyoosi!” Ne akavawyi̱i̱ra yoosi Yéesu ˆajáa amu̱wyíi̱ri̱i̱re.

Yéesu Yoovafu̱mi̱ra Vapooji Vaachwe
(Matáayo 28:16-20; Maáriki 16:14-18; Lúka 24:36-49)

19 Nakyu̱u̱lwa ya siku̱ i̱’i̱ra ya Jumapíi̱ri̱, vapooji va Yéesu vajáa viisaanga hamwi̱ nyuumbii i̱mwi̱. Vajáa vachuunga mi̱ryaango sa voofa vakúúlu̱ va Vayahúudi. Aho, Yéesu akavafu̱mi̱ra, aki̱i̱ma kati̱ na kati̱ yaavo akavasea, “Mwiikalo mu̱u̱ja u̱ve na nyuunyu!”

20 ˆAkahu̱mu̱le ku̱lu̱u̱sa ayo, akavoonekya mi̱kono yaachwe na lu̱varu lwaachwe. Vapooji vaachwe vakavyeenda maatu̱ku̱ ku̱moona Mweenevyoosi.

21 Yéesu akavasea kei, “Mwiikalo mu̱u̱ja u̱ve na nyuunyu! Ja ˆvyeene Taáta aantu̱ma ni̱i̱ni̱, naani̱ ni̱ ku̱vatu̱ma niise nyuunyu.”

22 ˆAkahu̱mu̱le ku̱lu̱u̱sa ayo, akavafwi̱i̱ri̱ra nkeeho, maa akavasea, “Hokeri Mu̱ti̱ma Mu̱u̱ja.

23 Koon̄i̱ mu̱mu̱séire mu̱u̱ntu̱ u̱vi̱ waachwe wasírire, Mu̱lu̱ungu̱ sea ari̱ u̱vi̱ waachwe wasírire. Koon̄i̱ si̱ mu̱mu̱séire mu̱u̱ntu̱ u̱vi̱ waachwe wasírire, Mu̱lu̱ungu̱ ne si̱ ari̱ sea u̱vi̱ waachwe wasírire tuku̱.”

Yéesu Yoomu̱fu̱mi̱ra Tomáasi

24 U̱mwi̱ wa vapooji ikimi na vavi̱ri̱ va Yéesu ˆasewáa Tomáasi, irina ri̱i̱ngi̱ Maása, yeeye si̱ ajáa na viivaachwe mpi̱i̱ndi̱ Yéesu ˆavafu̱miráa tuku̱.

25 Jeyyo, vara vapooji viivaachwe vakamu̱sea, “Tamwíi̱ne Mweenevyoosi.” Maa kaa, Tomáasi akavasea, “Koon̄i̱ si̱ níi̱ne nkoru ja mi̱su̱máari mi̱konwii yaachwe, na nkwaate ijo nkoru na imaamba raan̄i̱, na nvi̱i̱ke mu̱kono waan̄i̱ lu̱varwii lwaachwe, si̱ ndi̱ri̱ ruma tuku̱.”

26 Siku̱ inaan̄i̱ ˆjikalooke, vapooji va Yéesu kei vajáa hamwi̱ nyuumbii. Siku̱ i̱yo, Tomáasi ne ni̱ hamwi̱ ajáa novo. Aho, Yéesu aku̱u̱ja ku̱nu̱ mi̱ryaango ichúungirwe. Aki̱i̱ma kati̱ na kati̱ yaavo, maa akasea, “Mwiikalo mu̱u̱ja u̱ve na nyuunyu!”

27 Aho, akamu̱sea Tomáasi, “Vi̱i̱ka imaamba mi̱konwii yaan̄i̱, woone mi̱kono yaan̄i̱. Wolola mu̱kono waako u̱kwaate lu̱varu lwaan̄i̱. Kari̱ u̱ve na wiikoveriri kei tuku̱, maa kaa, urume.”

28 Tomáasi akamu̱sea, “Mweenevyoosi waan̄i̱, na Mu̱lu̱ungu̱ waan̄i̱!”

29 Yéesu akamu̱sea Tomáasi, “Urúmire sa viintu̱ wanyíi̱ne wu̱u̱? Vatalariwa vara si̱ ˆvaanyona, maa kaa vaanduma.”

Sa che i̱ki̱ Kitáabu Chaandi̱kwa

30 Yéesu abweeyya ishára na myuujíisa ˆiri̱ foo miiswii ya vapooji vaachwe, ˆmyeene si̱ yaandi̱kwa aha ki̱táabwii.

31 Maa kaa, ihi yaandikwa sa murume Yéesu noo Masía, Mwaana wa Mulúungu, na sa kwa njira yo muruma, muve nkaasu kwa irina raachwe.

21

Yéesu Yoovafumira Vapooji Mufungati

1 Ayo ^yakalooke, Yéesu akavafumira vapooji vaachwe mbarimbari ya iriva ra Tibéria, noo kusea iriva ra Galiláaya. Jei noo ^vyeene iiyonekya kwaavo,

2 Simóoni Peéteri, Tomáasi ^aséwaa Maása, Nasaniéeli muuntu wa Káana ya Galiláaya, vaana vaviri va Sebedáayo,✡ na vapooji viingi vaviri ni hamwi vajáa.

3 Simóoni Peéteri akavasea viivaachwe, "Niini tamanya niise no kwaata soompa." Novo vakamusea, "Tamanya tiise hamwi na weewe." Vakatamanya na mashúwii, maa kaa, uchiku ura si vaamburira kiintu tuku.

4 ^Kukaande mwaa, Yéesu akiima mbarimbari ya iriva, maa kaa, vapooji si vataanga kooni ni Yéesu tuku.

5 Yéesu akavuurya, "Vanavaani, mwakwáatire soompa yoyoosi wuu?" Vakamusea, "Tuku."

6 Yéesu akavasea, "Haaha kiimyi njwaavu na ivaru ra kulume ra mashúwa yaanyu, naanyu kwaata muri soompa." Aho, vakakiimya njwaavu, laanga, vakasiindwa ruta njwaavu, sa jijáa jakwáatire soompa ^jamema maatuku vii.

7 Maa mupooji Yéesu ^ajáa amweenda, akamusea Peéteri, "Uhu ni Mweenevyoosi." Simóoni Peéteri ^akateere jei, akiichuunga ingo yaachwe, ^ng'eene ajáa iifúmiirye mpiindi ^aandáa murimo, aho, akiifweitira na irivii.

8 Vara vapooji viingi vakuuja na mashúwa kunu vooruta njwaavu ^jimémire soompa. Si vajáa kuli na mbarimbari tuku, ni ja mawulu igana rimwi (100) vii vajáa.

9 ^Vakafike mbarimbari ya iriva haantu ^huuma, vakoona mooto wa makala na soompa na mikáate ^yoókiiwe mweeri yaachwe.

10 Yéesu akavasea, "Reeti jimwi ja soompa ^mukwáatire haaha vii."

11 Simóoni Peéteri akaambuka na mashúwii, akaruta lura lwaavu fuuru mbarimbari haantu ^huuma. Lujáa lwamémire soompa nkuulu igana rimwi, makumi yasaano na itatu (153). Baa neembe soompa jijáa jamema jeyyo, lwaavu si lwaatuka tuku.

12 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Yeendi murye cha mutóondo!" Kusiina baa umwi ^adaha kumuurya kusea, "Weewe uri ani?" tuku. Ava vajáa vataanga ni Mweenevyoosi.

✡ **21:2** Laanga Matáayo 10:2.

13 Yéesu akaseesa, akatoola ura mukáate, maa akavaheera. Akabweeyya vivira baa na jira soompa.
14 Ulu ni lwa katatu Yéesu avafumira vapooji vaachwe, keende ^akafufulwe.

Yéesu Yoomuurya Peéteri Koonii Amweenda

15 ^Vakahumule kurya, Yéesu akamuurya Simóoni Peéteri, "Eri, Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda kulookya ava viivaako wuu?" Simóoni akasea, "Hii Mukúlu, weewe wamányire nakweenda." Yéesu akamusea, "Riisha muundi jaanii."
16 Yéesu akamuurya kei, "Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda wuu?" Peéteri akasea, "Hii Mukúlu, weewe wamányire nakweenda." Yéesu akamusea, "Laanga muundi jaanii."
17 Yéesu akamuurya Peéteri lwa katatu, "Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda wuu?" Peéteri akiirya kisho, akavisuula sa viintu Yéesu ajáa amuúriirye lwa katatu, "Waanyenda wuu?" Peéteri akamusea Yéesu, "Mukúlu, weewe wamányire yoosi, wamányire niini nakweenda."
Yéesu akamusea, "Riisha muundi jaanii.
18 Kimaarii kaa nookuwyiira, mpiindi ^ujáa mutavana, wichuungáa ingo jaako na watamanyáa na haantu ^woosaaka. Maa kaa, ^uri kuva moosi, wolola uri mikono yaako, na muuntu wiingi kukuvikira arii ingo jaako, na kutwaala arii haantu si ^woosaaka."
19 Yéesu aluusa aya, koonekya inkwya ^arii kukwya Peéteri, na mubweeyyirya arii Muluungu nkongojima. Aho, Yéesu akamusea Peéteri, "Ntuuba!"

Yéesu na Ura Mupooji ^Ajáa Amweenda

20 Aho, Peéteri akiilorera, akamoona mupooji yoovatuuba. Uhu mupooji Yéesu ajáa amweenda. Uhu noo ura ^ajáa iisikirirya kipeembii cha Yéesu mpiindi ^varijáa kiiwulo na akuurya, "Mukúlu, ni ani ^arii kuvarinduka?"
21 Peéteri ^akamoone uwo mupooji, akamuurya Yéesu, "Mukúlu, na uhu ne jooli?"
22 Yéesu akamusea, "Koonii noosaaka achaale arii nkaasu fuuru sikú ^ndiri hinduka, chaako che? Weewe ntuuba niini."
23 Sa jeyyo, fwefwe ikeenera kwa vapooji ^varii foo, kusea uhu mupooji si arii kukwya tuku. Maa kaa, Yéesu si aluusa uwo mupooji si arii kukwya tuku, kiintu ^aluusa ni iki, "Koonii noosaaka ave nkaasu fuuru sikú ^ndiri hinduka, chaako che?"
24 Mupooji uhu, noo ayoonekya kikomi masáare aya na ayaandika. Na suusu tamányire aya ^oonekya ni ya kimáárii.

Masáare yo Kiimikirirya

25 Kwatiite masáare yiingi ˆyari foo ˆatumama Yéesu. Ngaari yoosi yaandikwa, ngaari weeru yoosi si yatoosha kuvikira vitáabu ˆviri kaandikwa tuku.

Mirimo ya Vatumwi va Yéesu Mulongooryo

Muuntu ˆaandika kitáabu iki cha Mirimo ya Vatumwi va Yéesu, ni Lúka. Lúka si ajáa Muyahúudi tuku (Vakolosáai 4:7-14). Yeeye ayeendan'yáa na Paúli haantu ˆhari foo, na ni mutumwi wa Paúli ajáa (2 Timotéeo 4:11). Kei Paúli aluusa Lúka ni umwi wa vatumami viivaachwe (Filemóoni 24). Uhu Lúka ajáa eendwa, na ni dakitáari ajáa (Vakolosáai 4:14).

Lúka aandika kitáabu cha Mirimo ya Vatumwi kati ya myaaka ya 62-63 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Kei, aandika kitáabu cha Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu. Vitáabu ivi viviri Lúka aandika kwa muuntu umwi ˆasewáa Toofíili. Uhu Toofíili ajáa ni muuntu ˆanyemiwáa (Lúka 1:3). Vamanyi ˆvari foo va Masáare ˆYari Mpeho, vaséaa, Toofíili si ajáa Muyahúudi tuku na ajáa amuvalanduki ra Yéesu.

Kitáabu cha Mirimo ya Vatumwi, ni mwiituubiriro wa Kitáabu cha Masáare Maaja ja ˆvyeene yaandikwa ni Lúka (1:1-2). Kiintu kikuulu Lúka ˆaluusa aha, ni ˆvyeene Muluungu aarya Masáare Maaja ya Yéesu lwa ncholo, na ˆvyeene atalaryáa vaantu ˆvamuruma Yéesu kwa njira ya nteendo ja Mutima Muuja (laanga baa ja 2:2-4; 8:14-17; 10:44-48). Kei mirimo ˆyaluuswa ˆiri foo aha, ni ya vala Peéteri (baa ja 2:14-41; 4:1-12) na Paúli (baa ja 9:1-19; 28:3-8) vatumwi. Na kiintu chiingi ˆchaluuswa ni ˆvyeene vaantu ˆvamuruma Yéesu vakiingikáa no keenera lwa ncholo (baa ja 2:41, 47; 5:14).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Vaantu ˆvamuruma Yéesu va ncholo *1:1-5:42*
Uturikiri na kweenera kwa Masáare Maaja ya Yéesu *6:1-9:31*
Mirimo ya Peéteri *9:32-12:25*
Paúli yookera njira noo variyula Masáare Maaja lwa ncholo *13:1-14:28*
Itaka ra Yerusaléemu *15:1-41*
Paúli yookera njira noo variyula Masáare Maaja lwa kaviri *16:1-18:22*
Paúli yookera njira noo variyula Masáare Maaja lwa katatu *18:23-21:14*
Paúli yookera njira lwa kani, yookwaatwa no twaalwa na Rúumi *21:15-28:31*

Mutima Muuja ˆMweene Muluungu Alaha

1 Toofíili mwanawiitu, kura kitáabwii ˆchalongoola,* nakwaandikira masáare yoosi Yéesu ˆaanda tumama no variyula

* **1:1** ***kitáabwii ˆchalongoola:*** Iki ni kitáabu cha Masáare Maaja ˆyaandikwa ni Lúka.

2 fuuru siku iira ^akasumulwe na kurumwii. Ajáa de asumulwe na kurumwii, avalairirya vatumwi vaachwe ^avasaawula kwa njira ya Mutima Muuja.✡

3 Kwa siku makumi yani (40) keende ^akafufuke, avafumira vatumwi vaachwe ^vari foo kwa njira ^joonekya kikomi ye-eye ni mooyo ajáa. Kei avakiindyáa masáare ya Utemi wa Muluungu.

4 Mpiindi imwi kati ^ajáa novo, ajáa avalairirya yoovasea, "Kari mufúmaa múujii wa Yerusaléemu tuku, mumuwoojere mumunu Mutima Muuja ura Taáta waani ^ajáa iichuunga kuvaretera ari, ura ^mwateera fuma kwaani.

5 Yooháani Mubatisáaji abatisáa vaantu na maaji,✡ maa kaa, siku ingai vii ^jookuuja, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muuja."

Yéesu Yoosumulwa na Kurumwii

6 Mpiindi vatumwi ^vajáa viijíingire hamwi na Yéesu, vakamuurya voosea, "Eri, Mukúlu, mpiindi iji noo uri tuhinduriira suusu Viisiraéeli utemi wuu?"

7 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Siku na mpiindi si murimo waanyu kutaanga tuku, iro ni ra Taáta ^ari viika kwa wiimiriri waachwe.

8 Maa kaa, muri hokera ngururu mpiindi Mutima Muuja ^ari kuuja na kuri nyuunyu, kuva muri vara ^voónekyaa kikomi chaani múujii Yerusaléemu, kwa isi yoosi ya Yudéea na Samaría na fuuru utulo waasi."

9 ^Akahumule kuluusika ayo, hahara akasumulwa na kurumwii, vatumwi voosi nti ^voomoona. Aho, ichu rikamukunikiriira, si vamoona kei tuku. 10 Nti ^vajáa vakaari voolaanga kurumwii koona ja ^vyeene yootamanya na kurumwii, koonka vaantu valume vaviri viivíkiire ingo njeru vakiima mbarimbari yaavo!

11 Avo vaantu vakavasea, "Ee vaantu va Galiláaya, sa che mwiímire aha no laanga kurumwii? Yéesu asúmwiirwe kudoma na kurumwii fuma kuri nyuunyu, hinduka ari jeyyo ja ^vyeene mumwiíne yootamanya na kurumwii."

Matiáasi Yoosaawulwa Iime Nkalwii ya Yúuda

12 Hara, vatumwi va Yéesu vakahinduka na Yerusaléemu fuma Luulwii lwa Miseitúuni. Fuma luulwii fuuru Yerusaléemu, ni luyeendo lwa siku ya Sabáato† lujáa.

13 ^Vakiingire múujii, vakaambuka na gorófii kuuntu ^viikaláa. Ava noo vajáa aho, Peéteri, Yooháani, Yaakúupu, Anderéa na Filíipi, Tomáasi, Batolomáayo na Matáayo,

---

✡ **1:2** Laanga Matáayo 28:19-20; Maáriki 16:15; Lúka 24:44-49. ✡ **1:5** Laanga Matáayo 3:1; Maáriki 1:4-8; Lúka 3:16. † **1:12** ***luyeendo lwa siku ya Sabáato:*** Ulu ni luyeendo ^lweene vajáa varekerwa Viisiraéeli vayeende siku ya Sabáato. Ulíihi waachwe ni ja kilomíita imwi.

Yaakúupu sha Alufáayo, Simóoni Selóote‡ na Yúuda sha Yaakúupu.

14 Avo voosi viijiingáa kumuloomba Muluungu na muryuungu umwi. Baa kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viingi baa na Maríia íyo waala Yéesu na vanduu vaachwe.

15 Siku imwi vaantu igana rimwi na makumi yaviri (120) vajáa viijíingire, aho, Peéteri akiima kati na kati ya vaantu ˆvamuruma Yéesu. Akavasea,

16 “Vanaviitu, Masáare ˆYari Mpeho yakiimana, kwa kira Mutima Muuja ˆaluusa ko tweera mutemi Daúdi mweeri ya ayo masáare ya Yúuda ˆmweene avalongoola vara ˆvamukwaata Yéesu.✡

17 Yúuda ni umwi wiiswi ajáa, na suusu tatumamáa ne murimo uhu wa Muluungu hamwi ne.

18 Yúuda awula iwunda na jira mpía ˆapata kwa nteendo mbi. Na mpiindi ˆajáa uko aawya na inda, na inda yaachwe yaatuka mpaka matuumbu yakiitika na weerwii.

19 Masáare aya, yajáa yeenera Yerusaléemu yoosi. Sa jeyyo, vakaraaniriira iro iwunda Akelidáama, noo kusea, ‘Iwunda ra Sakami.’✡

20 Kitáabu cha Sabúuri chaluusa,

‘Nyuumba yaachwe ichaale ntuhu,
kari kuve na muuntu ˆari chaala aho tuku.’✡

Kei kwaandikwa,

‘Haantu haachwe hasumulwe ni muuntu wiingi.’✡

21 Sa jeyyo, toosaakwa tusaawule muuntu wiingi ˆiituubáa na suusu mpiindi joosi Yéesu Mweenevyoosi ˆajáa na suusu.

22 Uwo asaakwa ave ura ˆavíjaa na suusu keende Yéesu ˆakabatisiwe ni Yooháani Mubatisáaji fuuru siku asumulwa na kurumwii. Ura ˆari saawulwa, yoosaakwa ave ura ˆoona hamwi na suusu kufufuka kwa Yéesu.”

23 Hara vakaluusa marina ya vaantu viri. Yooséefu ˆasewáa Barisába irina riingi noo Yústo akemerwáa na wa kaviri Matiáasi.

24 Aho, vakaluusika na Mweenevyoosi voosea, “Mweenevyoosi, weewe umányire mutima wa kira muuntu. Tulaire kati ya ava vaviri ni ani ˆumusáawiire,

25 sa asumule murimo wa utumi ˆmweene warekirwé ni Yúuda. Yeeye ˆakakwye atamanya na kuuntu yeeye ˆasaakwa adome.”

---

‡ **1:13** ***Selóote:*** Noo kusea mulwiiri wa isi. ✡ **1:16** Laanga Matáayo 26:47-49. ✡ **1:19** Laanga Matáayo 27:3-10. ✡ **1:20** Laanga Sabúuri 69:25. ✡ **1:20** Laanga Sabúuri 109:8.

26 Vakasaawula ko vaa mbare,§ na mbare ikamuwyiira
Matiáasi. Jeyyo Matiáasi akasaangira na vatumwi vara viingi
ikimi na umwi.

2

Kuuja kwa Mutima Muuja

1 Siku ya ngovi ya Pentekóste* ^ikafike, vaantu voosi
^vamuruma Yéesu vajáa viijiinga haantu hamudu.
2 Koonka, ikateereka sawúti fuma kurumwii ja ya
ihúmbuuto ikululukuulu yooruma. Iyo sawúti ikamema
nyuumba ^ng'eene viikaláa.
3 Hahara, vakoona viintu ^viri ja lurijo lwa mooto. Ulo
lurijo lukiikerakera na lukiikala mweeri ya kira muuntu.
4 Vaantu voosi ^vajáa aho, vakahokera Mutima Muuja,
vakaanda luusika nduusika jiingi, ja ^vyeene Mutima Muuja
ajáa avaheera ngururu jo luusika.
5 Haaha aho Yerusaléemu, kujáa kwatiite Vayahúudi
^vamutuubáa Mululungu. Avo vajáa vafúmire isi joosi vuu
ja weeru.
6 ^Vakateere iyo sawúti, vakadoma itíijo, vakiijiinga na
vaantu viingi ^vari foo. Vakahwaalala maatuku sa kira umwi
waavo avateeráa avo vaantu ^vamuruma Yéesu vooluusika
nduusika jaavo.
7 Vakahwaalala na vakiivundúka. Vakaanda kiiyurya
voosea, "Eri, ava vaantu ^vooluusika jei si Vagaliláaya tuku
wuu?
8 Ha de jooli kira umwi wiitu yoovateera vooluusika
nduusika jiitu ^tavyaalwa nojo?
9 Vamwi viitu tafúmire isi ya Vapáasi, Vaméedi, na Vaeláami,
viingi tafúmire isi ya Mesopotámia, Yudéea, Kapadokía, Póonto
na Ásia,
10 vamwi Firigía na Pamufilía, Mísiri na Líbia sengerera na
Kiréene na viingi tafúmire Róoma.
11 Vamwi viitu ni Vayahúudi na vaantu viingi ^vatúubaa díini
ya Kiyahúudi. Vamwi vafúmire Kiréete na viingi Arábia. Suusu

---

§ **1:26** ***vaa mbare:*** Vayahúudi vaváa mbare ko kaandika marina ya vaantu mawyii madu madu, vakavikira kiintwii ^kiri ja nduvo, maa vakaanda sukya mpaka iwye ^riri na irina ra muuntu umwi rikafuma. Iwye iro roonekyáa uwo muuntu asáawiirwe ni Mululungu. Viisiraéeli varumáa Mululungu noo alóngwiire kusaawula uwo muuntu. Laanga Mpíri 16:33.

* **2:1** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ^vabweeyyáa mpiindi ^vari humula kuchwa na ^vari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ^uuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ^vamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi.

voosi toovateera voolʉʉsika ndʉʉsika jiitʉ, voomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ kwa masáare makʉʉlʉ Mʉlʉʉngʉ ˆabwéeyyaa."
12 Vaantʉ voosi vakahwaalala maatʉkʉ no koofa. Vaaki-
iyurya voosea, "Ʉvariyuli wa masáare aya nɨ kɨintʉ che?"
13 Maa kaa, vamwɨ vaavo vakaanda kʉvahenchʉla voosea,
"Varéeviiwe nɨ diváai ifya!"

Peéteri Yoovavariyʉrɨra Vaantʉ

14 Aho, Peéteri akɨima hamwɨ na vara vatumwi ikimi na
ʉmwɨ, akaanda vawyɨira vaantʉ na sawúti nkʉʉlʉ, "Nyuunyu
vaantʉ va Yudéea na vɨingɨ voosi ˆmwiíkalaa Yerusaléemu,
nteereri neeja nɨvawyɨire masáare ˆyafúmɨire.
15 Nyuunyu mookiisea vaantʉ ava varéevire, amwɨ iji noo
mpɨindɨ jo yʉʉrɨra ng'oombe vii?
16 Kɨkomi masáare aya ˆyafúmɨire, noo yara ˆyalʉʉswa nɨ
Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra ya mʉláali na mʉtwe waachwe Yoéeli.
Yeeye asea,
17 'Sikʉ ja ʉhero, Mʉlʉʉngʉ yoolʉʉsa,
mʉkʉng'ʉntɨra ndɨrɨ kɨra mʉʉntʉ Mʉtɨma waanɨ Mʉʉja.
Vaana vaanyu va kɨintʉ kɨlʉme na va kɨintʉ kiki laala veende
na mʉtwe,
vatavana koona veende njori,
na vawosi lootera veende.
18 Mpɨindɨ ijo, vakʉng'ʉntɨra ndɨrɨ vatʉmami vaanɨ va kɨintʉ
kɨlʉme na va kɨintʉ kiki Mʉtɨma waanɨ,
novo lʉʉsa veende ʉláali na mʉtwe.
19 Bweeyya neende viintʉ ˆvihwáalaryaa kurumwii na ishá́ara
ɨsɨ.
Kʉva kʉrɨ na sakami, mooto na nkungúúla ya muuki.
20 Mwaasʉ valandʉka ʉrɨ ʉve kilwiirya,
na mweeri kʉva ʉrɨ nkʉʉndʉ ja sakami.
Ayo yoosi koonekana yarɨ,
de ɨra sikʉ nkʉʉlʉ ya Ijʉva yʉʉje.
21 Na yoyoosi ˆarɨ loomba nyambirirya,
fuma kwa IJʉVA lamuririwa arɨ.'✡

22 Ee vaantʉ va Isiraéeli teeri masáare aya! Yéesu wa
Nasaréeti ajáa oonekiwa kɨkomi kwaanyu nɨ Mʉlʉʉngʉ kwa
myuujíisa, viintʉ ˆvihwáalaryaa, na ishá́ara ˆjiísimiresimire
kwaanyu. Mʉlʉʉngʉ abweeyya ayo yoosi mbere yaanyu ko
tweera Yéesu ja ˆvyeene nyuunyu veeneevyo mwamányire.
23 Ʉhʉ Yéesu ajáa areetwa kwaanyu, kwa ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ
ajáa avɨika mʉryʉʉngʉ waachwe na kwa kʉtaanga kwaachwe
keende aho kalɨ. Nyuunyu mʉkamʉʉlaa mʉsaláabii kwa
mɨkono ya vaantʉ vavɨ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi.

✡ **2:21** Laanga Yoéeli 2:28-32.

24 Maa kaa, Mulúungu akamuchungurira fuma makatii ya
inkwya, sa inkwya si yadaha kumunamatira Yéesu tuku.
25 Mutemi Daúdi aluusa ivi kuri Yéesu,
'Namoona IJUVA mbere yaani kwa siku ˆjisiina uhero,
na sa viintu ˆari ivarwii raani ra kulume,
si ndiri singisiwa tuku.
26 Sa jeyyo, mutima waani watiite cheeru,
na lurimi lwaani loovaa lusiriri na cheeru,
na muviri waani kiikala uri ko kiilaangya.
27 Sa si uri kuureka mutima waani Ntarii tuku,
baa muviri wa Muuja waako,
si uri kuureka woole tuku.
28 Wuundaira njira jo kuumbweeyya nive mooyo,
kuva ndiri na cheeru munumuunu sa weewe umwaari na
niini.'✡
29 Vanaviitu ni kuvawyiira niise baa kuvavisa tuku, Daúdi
baaba wiitu aakwya, akataahwa, na mbiríira yaachwe
imwaari baa isiku.
30 Haaha tatáangire Daúdi ni mulá́ali na mutwe ajáa. Ye-
eye ajáa ataanga Mulúungu ajáa amwiilaha, mupaarya ari
muvyaalwa wa ichina ra lukolo lwaachwe utemi.✡
31 Daúdi ajáa oona ˆyari fumira, noo ˆchooreka akaluusa
kufufuka kwa Masía. Mulúungu si amureka Yéesu Ntarii tuku
na baa si aruma muviri waachwe woole tuku.✡
32 Mulúungu amufufula Yéesu Kirisitu na suusu voosi turi
vara ˆvoona masáare aya.
33 Uhu Yéesu, Mulúungu amwiinula, akamuviika ivarwii
raachwe ra kulume, na akahokera Mutima Muuja kufuma
kwa Taáta. Uhu Mutima Muuja, Taáta iichuunga kuturetera
ari, yeeye atukúng'untiire na noo aya ˆmeene mooyoona no
yateera.
34 Daúdi mweeneevyo si aambuka na kurumwii tuku, maa
kaa, yeeye aluusa,
'IJUVA amuwyiira Mweenevyoosi waani,
"Ikala mukono waani wa kulume,
35 fuuru nivaviike vavi vaako,
vave kabambari ko vikira majeo yaako." '✡
36 Sa jeyyo, vaantu voosi va Isiraéeli moosaakwa mutaange
kikomi, Yéesu ˆmumuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya,
Mulúungu amuviika ave Mweenevyoosi na Masía."
37 Vara Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare, vakaavwa ni
mitima. Aho, vakamuurya Peéteri na vara vatumwi viingi
voosea, "Vanaviitu, jooli turi bweeyya haaha?"
38 Peéteri akavasea, "Valanduki fuma uvii waanyu, na kira
muuntu abatisiwe kwa irina ra Yéesu Kirisitu, sa Mulúungu

✡ **2:28** Laanga Sabúuri 16:8-11. ✡ **2:30** Laanga 2 Samwéeli 7:12-13. ✡ **2:31** Laanga Sabúuri 16:10. ✡ **2:35** Laanga Sabúuri 110:1.

asee uvi waanyu wasírire. Aho, hokera muri kilungulungu cha Mutima Muuja.
39 Sa kwiichuunga reterwa turi Mutima Muuja, ni sa nyu-
unyu na vaana vaanyu, na vaantu voosi ^vari kuli na kira
muuntu ^ari kaanirirwa ni Ijuva Muluungu."
40 Peéteri akatuuba voonekya kwa masáare yiingi ^yari
foo na akavaluma kutu yoosea, "Muloombi Muluungu avala-
murirye fuma mbyaala ihi ^yareka njira."
41 Vaantu ^vari foo vakayaruma yara masáare, vakabatisiwa
na vakasaangira na vaantu ^vamuruma Yéesu. Vaantu avo ni
ja mayana yatatu (3,000) jei vajáa.
42 Vaantu ava ^vamuruma Yéesu vakatuuba teerera uki-
indya wa vatumwi va Yéesu, vakava kiintu kimwi kimutima
na kubendulabendula mukáate ja nkumbukira ya inkwya
yaachwe no muloomba Muluungu.

Mwiikalo wa Vaantu ^Vamuruma Yéesu
43 Vatumwi va Yéesu vabweeyyáa viintu ^vihwáalaryaa
^vyamema maatuku vii na isháara. Sa jeyyo, vaantu va
Yerusaléemu vajáa vakwaatwa ni woowa na vamunyemyáa
Muluungu maatuku vii.
44 Vaantu voosi ^vajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava kiintu
kimwi, na viiheeráa voosi viintu vyoosi ^vajáa novyo.
45 Vaantu vaváa iyoombe viintu vyaavo na mpía ^ng'eene
vapatáa, vajigaváa kwa kira muuntu ^vyeene asaakáa.
46 Kira siiku valumanáa waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva.
Kei, valumanáa nyuumbii jaavo kubendula mukáate no rya
chákurya chaavo hamwi kunu vari na mitima myeeru na vari
na cheeru.
47 Vamubweeyyiryáa Muluungu nkongojima na vajáa
veendwa ni vaantu voosi. Na kira siiku Yéesu Mweenevyoosi
oongereryáa vaantu viingi ko valamurirya, vakava hamwi na
viivaavo vara ^vamuruma.

3

Peéteri Yoomuhorya Kivete
1 Siku imwi mpiindi ja cháámuusi, Peéteri na Yooháani vajáa
vatamanya na Kaayii Njija ya Ijuva. Mpiindi ijo, noo vaantu
vatamanyiryáa noo muloomba Muluungu.
2 Uko Kaayii Njija, kujáa kwatiite vaantu ^vajáa vamuvérekire
muuntu umwi kivete keende kuvyaalwa kwaachwe. Avo
vaantu vamuviikáa uwo kivete muryaangwii wa waama ya
Kaaya Njija ^usséwaa Muryaango ^Wabooha, sa andooloomba
chochoosi fuma kwa vara vaantu ^viingiráa na Kaayii Njija.
3 Uwo muuntu ^akavoone Peéteri na Yooháani vookiingira na
Kaayii Njija, akavaloomba vamuheere mpía.

4 Peéteri na Yooháani vakamutuurirya miiso, maa Peéteri akamusea, "Tulaange!"
5 Ura kivete akavalaanga kunu yookiilaangya heewa ari kiintu chochoosi.
6 Aho, Peéteri akamusea, "Niini nsiina mpía baa na saháabu tuku, maa kaa, kira ^ndiri nocho kuheera ndiri. Kwa irina ra YéesuKirisitu wa Nasaréeti, inuka, na waande yeenda!"
7 Hara, Peéteri akamukwaata mukono wa kulume, akamwiinula. Hahara, majeo na mpúúnchi jaachwe jikapata ngururu.
8 Akafirira, akiima, maa akaanda yeenda. Akiingira hamwi novo na waámii ya Kaaya Njija, yooyeenda no firirafirira kunu yoomuduumba Muluungu.
9 Vaantu voosi ^vajáa aho, vakamoona yooyeenda kunu yoomuduumba Muluungu.
10 Vaantu ^vakataange uhu noo ura muuntu ^aloombaloombáa heehi na Muryaango ^Wabooha wa Kaaya Njija, vakahwaalala munumuunu koona masáare ^yamupátire.
11 Kunu vahwáaliire, vaantu voosi vakakuurika na kuuntu ^kuséwaa Waama wa Solomóoni, kuuntu uwo muuntu ^ajáa avuúmiriire vala Peéteri na Yooháani.

Peéteri Yoovariyula Masáare Maaja Kaayii Njija ya Ijuva

12 Peéteri ^akavoone avo vaantu, maa akavasea, "Ee Viisiraéeli, sa che aya masáare yoovahwaalarya? Sa che mootutuurirya miiso? Ni kiisea mwiise tamuhóriirye uhu muuntu kwa ngururu jiiswi, au ni sa mwiikalo wiiswi ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa wuu?
13 Muluungu wa Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu, Muluungu wa vala baaba wiitu amubwéeyyiriirye nkongojima Mutumami waachwe Yéesu. Uhu noo ura ^mumutwaala na balásii kwa vakúúlu sa uulawe, na mukamuheera moongo mpiindi Piláato ^asaakáa amuchungurire.
14 Mumuheera moongo Yéesu, Muuja na Muwoloki. Na nyuunyu mwamuloomba Piláato amurekere muulai kipaango chaachwe.✡
15 Jeyyo, mwamuulaa yeeye ^ari ncholo ya nkaasu! Maa kaa, Muluungu amufufula! Na suusu voosi turi vara ^voona ayo!
16 Irina ra Yéesu na kuriruma irina iro, noo ^vimuhíire ngururu uhu muuntu ^moomoona. Ja viintu voosi ^moomoona, ahórire sa kuruma Yéesu.
17 Vanaviitu, mumányire nyuunyu na vakúúlu vaanyu mwatumama aya sa si mujáa mumányire tuku.
18 Ayo yatumamwa sa Muluungu akiimikirirye masáare yara ^alusa kutweera kwa valáali na mutwe vaachwe voosi, Masía waachwe turikiriwa ari.

✡ **3:14** Laanga Lúka 23:18-25.

19 Sa jeyyo, muvalandukiri Mululungu sa yeeye aseyye uvi waanyu, yeeye aveerye mitima kwa kura kuva amwaari na nyuunyu,
20 na avatumire Masía, yeeye ni Kirisitu ^avasaawula keende aho kali.
21 Yéesu yasaakwa achaale uko kurumwii, mpaka jifike mpiindi Mululungu ^ari bweeyya kira kiintu kive kifya, ja ^vyeene aluusa keende aho kali kwa njira ya valáali na mutwe vaachwe.
22 Mulá́ali na mutwe Mú́sa aluusa, 'Kuri nyuunyu, IJUVA Mululungu vasaawuriira ari mulá́ali na mutwe ^mweene ari kiifwaana na niini. Masáare yoosi mulá́ali na mutwe waachwe ^ari vawyiira, muyateerere neeja.✡
23 Muuntu yoyoosi si ^ari muteerera uwo mulá́ali na mutwe, Mululungu museyya ari kwa siku ^jisiina uhero fuma kwa vaantu vaachwe.'✡
24 Masáare ya siku iji, yaluuswa ni valáali na mutwe voosi, kwaandira mpiindi ja Samwéeli na voosi ^vamutuubiriira vayaluusa na vayavariyula.
25 Masáare yara Mululungu ^aluusa ko tweera kwa valáali na mutwe vaachwe, nyuunyu noo mooyahokera. Kei, muhá́ko ura ^mweene abweeyya na vala baaba waanyu nyuunyu noo mookuuhokera. Mululungu aviika muhá́ko na baaba waanyu Aburaháamu kunu yoosea, 'Kwa njira ya vaana vaako, luu vatalarya neende vaantu voosi va weeru.'✡
26 Haaha Mululungu amufufula Mutumami waachwe sa nyuunyu mupate kunáálo va ncholo, mutalariwe fuma uvii waanyu."

4

Peéteri na Yooháani Vootwaalwa na Balásii

1 Viintu Peéteri na Yooháani ^vajáa vakaari voolusika na vara vaantu, maa veeneisi va Ijuva, Masadukáayo na mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija ya Ijuva vakafika.
2 Avo vajáa vakáliire maatuku vii sa avo vatumwi va Yéesu vakiindyáa na vavariyuláa Yéesu afufuka, isáare iri roónekyaa kiweerwii, vaantu ^vaakwya fufuka vari.
3 Aho, vakavakwaata, na sa viintu uchiku ujáa wiíngiire, vakavaviika munyololwii fuuru lomutóondo yaachwe.
4 Maa kaa, vaantu ^vari foo va vara ^vateereráa isáare, vakamuruma Mululungu. Na ^vamuruma Yéesu vakafika vaantu valume mayana yasaano (5,000).
5 ^Kukeere, vakúúlu va vaantu, vawosi na vakiindya va Miiro vakalumana uko Yerusaléemu.

✡ **3:22** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-19. ✡ **3:23** Laanga Nkumbukira ya Miiro 8:19. ✡ **3:25** Laanga Ncholo 22:18; 26:4.

6 Aho kiikalwii, ajáa amwaari Anáasi mweeneisi mukuulu,
Kayáafa, Yoohá ani, Alekisáanda na vaantu viingi va lukolo lwa
mukúúlu wa veeneisi va Ijuva.
7 Vakaviimya vala Peéteri na Yoohá ani, vakavuurya voosea,
"Kivete ˆmumuhoriiryé ni kwa ngururu na kwa irina ra ani?"
8 Aho, Peéteri kunu amémire Mutima Muuja, akavasea,
"Arumi, nyuunyu vakúúlu va vaantu na vawosi!
9 Kooni isiku mootuchukuruma sa iri isáare ˆreene ab-
weeyyiriiwé uhu kivete na ˆvyeene ahoriiwé,
10 nyuunyu na vaantu voosi va Isiraéeli moosaakwa
mutaange, muuntu uhu ˆmweene iímire mbere yaanyu
ahórire na avíire nkaasu, kwa ngururu ya irina ra Yéesu
Kirisitu wa Nasaréeti. Uhu Yéesu nyuunyu mwamuning'in'ya
musaláabii fuuru akakwya, maa kaa, Muluungu akamufufula
fuma inkwyii.
11 Ni uhu Yéesu noo ˆaluuswa jei,
Iwye ˆrasiitwa ni nyuunyu vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.✡
12 Kusiina muuntu wiingi yoyoosi ˆari daha kutulamurirya
tuku, sa kusiina irina riingi vaantu ˆvaheewa aha weerwii
ˆreene riri daha kutulamurirya fuma uvii tuku."
13 Vara vakúúlu ˆvakoone ˆvyeene vala Peéteri na Yoohá ani
vajáa viitema, vakahwaalala maatuku vii sa vajáa vamányire
si vakiindiwa isáare ra Muluungu tuku. Vakataanga vala
Peéteri na Yoohá ani ni hamwi vajáa na Yéesu.
14 Maa kaa, ˆvakamoone ura muuntu ˆajáa ahórire iímire
hamwi na vala Peéteri ya Yoohá ani, si vaava na isáare ro luusa
tuku.
15 Aho, vakavalairirya vafume hara Balásii Nkuulu ya
Vayahúudi, maa vakachaala vooveene, voolума sáare.
16 Vakaanda kiiyurya, "Che turi vabweeyya vaantu ava? Si
turi daha siita uhu muujíisa mukuulu ˆmweene vabwéeyyiirye
tuku, sa ni kiweerwii uri kwa kira muuntu wa aha Yerusaléemu.
17 Sa jeyyo, tuvakaan'ye ko vavuumba, vareke luusika na
muuntu yoyoosi kwa irina ra Yéesu, sa iri irina ridiire kween-
era."
18 Aho, vakavaanirira vala Peéteri na Yoohá ani kei,
vakavakaan'ya vareke luusika ayo masáare mbere ja vaantu,
baa kari vandookiindya vaantu kwa irina ra Yéesu vii kaa
tuku.
19 Maa kaa, vala Peéteri na Yoohá ani vakavasea, "Lamuli
veeneevyo kooni ni uwoloki mbere ya Muluungu kuvanyemya
nyuunyu kulookya Muluungu.
20 Suusu si turi reka kuluusa masáare ˆtoona no teera tuku."

✡ **4:11** Laanga Sabúuri 118:22.

21 Maa re, Balása Nkuulu ya Vayahúudi ikavakaan'ya na
nkalari, maa ikavareka. Vasiindwa kuvaheera irya sa vaantu
voosi vamubweeyyiryáa nkongojima Muluungu maatuku vii
sa iro isáare ˆrijáa rafúmiire.
22 Uwo muuntu ˆahoriwa kwa muujíisa ni kivete ajáa keende
ˆavyaalwa, na ajáa atiite myaaka makumi yani (40) na kiintu.

Vaantu ˆVamuruma Yésu Voomuloomba Muluungu

23 Vala Peéteri na Yooháani ˆvakarekerwe, vakahinduka na
kwa viivaavo, vakavawyiira yara yoosi ˆvajáa vawyíriirwe ni
vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi.
24 Novo ˆvakateere jeyyo, voosi hamwi vakamuloomba
Muluungu voosea, "Weewe Ijuva Mweeneevyo weemweene,
uri mukúúlu wa kira kiintu. Weewe noo wuumba kurumu na
weeru, mayiya na viintu vyoosi ˆviri muumo.
25 Weewe umubweeyya baaba wiitu Daúdi mutumami
waako aluuse jei kwa njira ya Mutima Muuja,
'Sa che vaantu va weeru vakáliire?
Na sa che nkolo ja vaantu joobweeyya miryuungu ya
kihoho?
26 Vatemi va ihi weeru viímire neeja kulwa nkoondo,
kei vakúúlu va Viisiraéeli viijíingire hamwi,
sa vamusiite IJUVA wiitu na Masía waachwe.'✡
27 Masáare aya yafúmiire aha múujii, Heróode Antípaasi na
Poontío Piláato valúmiine na vaantu si ˆvari Vayahúudi na
Viisiraéeli sa vamukiikane Yésu Mutumami waako muuja
ˆwamuhaka makuta.
28 Ayo masáare vabwéeyyiirye noo ˆujáa ulamula keende aho
kali yatumamwe, kwa ngururu jaako na kweenda kwaako.
29 Haaha ee Ijuva, laanga ˆvyeene vootuvuumba! Utuheere
ngururu suusu vatumami vaako tweenerye isáare raako ko
kiitema.
30 Onekya ngururu jaako jo horya valwíiri. Kei
utwaambirirye tundoobweeyya ishára na viintu
ˆvihwáalaryaa kwa irina ra Yésu Mutumami waako muuja."
31 ˆVakahumule kuloomba, aho haantu ˆvajáa viijíingire,
hakasingisika. Mutima Muuja akavalongoola voosi vakaanda
kweenerya isáare ra Muluungu kunu viitémire.

Mwiikalo wa Vaantu ˆVamuruma Yésu

32 Vaantu voosi ˆveene vajáa vamuruma Yésu vajáa vaava
mutima umwi, na miryuungu yaavo ijáa yaava hamwi. Kusiina
muuntu ˆaséaa viintu ˆari novyo ni vyaachwe yeemweene
tuku, viintu vyaavo vyoosi vijáa vyasaangiwa hamwi.

✡ **4:26** Laanga Sabúuri 2:1-2.

33 Vatumwi va Yéesu vavawyiiráa vaantu ko kiitema, kimáári cha kufufuka kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na nduwo
ya Mululungu ˆiri foo ni mweeri ya voosi ijáa.
34 Kusiina umwi waavo si ˆeenereryáa kiintu tuku, sa vara
ˆveene vajáa na mawunda baa na nyuumba, vaváa iyoombe.
35 Mpía ˆng'eene vapatáa, vavaheeráa vatumwi va Yéesu,
novo vajigaváa kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu ja ˆvyeene kira
muuntu asaakáa.
36 Kujáa kwatiite Muláawi umwi fuma isi ya Kúpuro. Irina
raachwe noo Yooséefu asewáa. Uhu, vatumwi va Yéesu vajáa
vamukemera irina ra Barinába, noo kusea, "Mwaana ˆahéeraa
mutima."
37 Uhu ne ajáa avaa iyoombe iwunda raachwe. Na mpía
ˆng'eene ajáa apata, akajitwaala kwa vatumwi va Yéesu.

5

Uloongo wa Ananía na Safíira

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Ananía na muki
waachwe ˆasewáa Safíira. Ava novo vajáa vavaa iyoombe
iwunda raavo.
2 Na mpía ˆng'eene vajáa vapátire, Ananía akakeehya, na jira
ˆng'eene jijáa jachíhiire akajitwaala na kwa vatumwi va Yéesu.
Iki kiintu vajáa valuusikan'ya na mudala waachwe.
3 Uko, Peéteri akamusea, "Ananía, sa che Irimu riingiire
mutimii waako na woomulongowera Mutima Muuja ko luusa
uréetire mpía joosi ˆng'eene upátire ko vaa iyoombe rira
iwunda raako?
4 De uri vae iyoombe, iri iwunda ni raako raari.
Baa ˆukariivae iyoombe, mpía ˆng'eene upátire vyaari
ujibweeyyirye viintu vyaako ja ˆvyeene woosaaka weewe
mweeneevyo. Ha de haaha ni sa che utúmamire isáare ja iri
mutimii waako? Weewe si utulóngowiire suusu vii tuku, maa
kaa, umulóngowiire Mululungu!"
5 Ananía ˆakateere vii ayo masáare, akawya, maa akak-
wya. Vaantu voosi ˆvateera ayo ˆyajáa yafúmiire, maa vakak-
waatwa ni woowa.
6 Aho, vakuuja vatavana, vakuufariimbiriira muviri waachwe
na sáanda, vakamufumya na weerwii, maa vakiita noo
mutaaha.
7 Masaa yatatu ˆyakalooke, muki waachwe akiingira. Yeeye
si ajáa anataanga yara ˆyajáa yafúmiire tuku.
8 Aho, Peéteri akamuurya, "Hooni ngwyiira, iji noo mpía
joosi ˆmupátire ko vaa iyoombe iwunda wuu?" Maa akasea,
"Hii, noo iji."
9 Aho, maa Peéteri akamusea, "Sa che mwiirúmiire
kumuyera Mutima wa Ijuva? Teera! Vara vatavana ˆvadómire

noo mutaaha mululume waako, naava aha muryaangwii, baa weewe kukutwaala viise noo kutaaha!”

10 Hahara Safíira akawya majewii ya Peéteri, maa akakwya. Vara vatavana vakiingira, vakashaana akwíire, vakamutwaala na weerwii maa vakiita noo mutaaha heehi na mululume waachwe.

11 Mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, na vaantu voosi ˆvajáa vateera, vakiingirwa ni woowa mukuulu, sa ayo ˆyajáa yafúmiire.

Vatumwi Voobweeyya Myuujíisa ˆIri Foo

12 Kwa luviro lwa Mululungu, vatumwi va Yéesu vabweeyyáa isháara na viintu ˆvyamema maatuku vii ˆvihwáalaryaa kwa vaantu. Na vaantu vara ˆvajáa varuma, valumanáa voosi haantu ˆkuséwaa Waama wa Solomóoni.

13 Kusiina muuntu yoyoosi si ˆajáa amuruma Yéesu ˆiisaangiriryáa novo tuku. Baa neembe ni jeyyo, vaantu vara si ˆvajáa vamuruma Yéesu vavadumbáa no vanyemya munumuunu.

14 Vaantu ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu, vaantu valume na vaantu vaki, vakatuuba kiingika.

15 Sa jeyyo, vaantu vavaviikáa valwíiri ndirii na virágwii njirii, sa Peéteri ˆari looka, baa murimírimi waachwe uvatweerere novo vahole.

16 Vaantu ˆvari foo vuujáa fuma míiji ˆiri mbarimbari ya Yerusaléemu, na vavareetáa valwíiri vaavo na vara ˆvajáa na mirimu mivi, na avo voosi vahoriwáa.

Vapooji Vooturikiriwa

17 Haaha, mweeneisi mukuulu, na viivaachwe ˆvajáa va mpuka ya Masadukáayo, vakaanda voonera kivina vatumwi.

18 Sa jeyyo, vakavakwaata vatumwi, maa vakavatwaala na munyololwii.

19 Maa kaa, kati na kati ya uchiku murimu muuja wa Ijuva ukuuja. Ukachungula miryaango ya aho munyololwii, ukavafumya na weerwii, maa ukavasea,

20 “Tamanyi na waámii ya Kaaya Njija ya Ijuva mukavawyiire vaantu masáare yoosi ya ihi nkaasu ifya.”

21 Vatumwi vakakwaatya isáare iro, vakatamanya namutóondo dwii na waámii ya Kaaya Njija, maa vakaanda vavariyurira vaantu Masáare Maaja.

Mweeneisi mukuulu na vara ˆvajáa ne ˆvakafike, vakaanirira Balása Nkuulu ya Vayahúudi, noo kusea, itaka ra valume voosi va Isiraéeli. Vakavatuma vaantu vavafumye vatumwi fuma munyololwii.

22 Maa kaa, valukaluka va Kaayii Njija ˆvakafike aho munyololwii, si vavashaana vatumwi tuku. Sa jeyyo, vakahindula mulomo voosea,
23 “Tashíhiine miryaango ya munyololwii yachuungwa vivira, na valukaluka va munyololwii viímire miryaangwii, maa kaa, ˆtukayuule miryaango si tashíhiine muuntu yoyoosi nyuumbii tuku.”
24 Aho, mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija na vakúúlu va veeneisi va Ijuva ˆvakateere ayo masáare, vakoolololekera na vakahwaalala munumuunu kunu vookiiyurya ni kiintu che chafúmiire.
25 Aho, akuuja muuntu umwi, akavasea, “Vara vaantu ˆmuvachuungiré munyololwii, vamwaari waámii ya Kaaya Njija voovakiindya vaantu.”
26 Aho, mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija na valukaluka vaachwe vakadoma na Kaayii Njija, maa vakitoovareeta vatumwi. Maa kaa, si vavakwaata na ngururu tuku, sa voofáa kuvawa na mawye ni vaantu.
27 ˆVakavareete, maa vakaviimya mbere ya Balásа Nkuulu ya Vayahúudi. Aho, mweeneisi mukuulu akavasea,
28 “Eri, si tavakaaniiryé na ngururu mureke kukiindya vaantu kwa irina ra Yéesu tukú wuu? Haaha sa che moodoomererya kweenerya uvariyuli waanyu Yerusaléemu yoosi na moosaaka kutuverekya irya ra inkwya ya uhu muuntu?”
29 Aho, Peéteri na vatumwi viivaachwe vakasea, “Suusu ni Muluungu turi mutuuba kulookya kuteera vaantu!
30 Muluungu wa vala baaba wiitu amufufula Yéesu, ura nyu-unyu ˆmwamuulaa ko muning’in’ya musaláabii.
31 Maa Muluungu akamubweeyyirya nkongojima ko muviika mukono waachwe wa kulume, ave Mukúúlu na Mulamuriri sa Muluungu atubweeyye suusu Viisiraéeli tudahe kuvalanduka fuma uvii wiitu na asee uvi wiitu wasírire.
32 Suusu turi vara ˆvoona aya masáare hamwi na Mutima Muuja Muluungu ˆavaheera vara ˆvamutéeraa matu.”
33 Avo vakúúlu ˆvakateere ayo, vakakalala maatuku vii, vakasaaka kuvuulaa vatumwi va Yéesu.
34 Maa kaa, umwi wa valume ajáa atiite miiririkano ˆyiísimire. Uwo ni Mufarisáayo ajáa na irina raachwe noo Gamaliéeli asewáa. Yeeye ni mukiindya wa kikomi wa Miiro ya Muluungu na anyemiwáa maatuku vii ni vaantu voosi. Akiima mbere ya Balásа Nkuulu ya Vayahúudi, maa akalairirya vatumwi vafumiwe na weerwii kiduudi.
35 Aho, akavasea vara valume ˆvajáa vachíhiire hara Balásii, “Nyuunyu vaantu valume va Isiraéeli, laangi neeja iki kiintu ˆmoosaaka bweeyya kwa ava vaantu.

36 Siku si ˆjiri baa foo tuku, Teúuda, ajáa iibweeyya ni muuntu wa kikomi na ajáa avalanduka serekáali, baa kei ajáa aava na vapooji magana yani (400). Maa kaa, ˆakuulawe, vapooji vaachwe viipasa na mirimo yaavo ikarimira.

37 Siku ˆjikaseese, mpiindi vantu ˆvavalwáa, Yúuda Mugaliláaya ajáa afumira. Uhu ne ajáa apata vantu iituubáa novo, baa yeeye ajáa avalanduka serekáali, ne ˆakuulawe vantu voosi vara ˆvamutuubáa viipasa.

38 Haaha ni kuvawyiira niise. Kari muvabweeyye kiintu chochoosi ava vantu tuku! Vareki! Koon vookiibweeyyirya masáare yaavo vii, uhu murimo waavo si uri chaala tuku.

39 Maa kaa, koon woofuma kwa Muluungu si muri daha kuvakitira tuku, sa kuva muri moomukiikana Muluungu."

Maa re, vakaruma masáare ya Gamaliéeli.

40 Sa jeyyo, vakavaanirira vatumwi, maa vakavataandikataandiika. Aho, maa vakasea, kari luu valuuse kei irina ra Yéesu tuku. Vakavarekera vadome na meevo.

41 Vatumwi vakafuma Balásii Nkuulu ya Vayahúudi vari na cheeru, sa viintu Muluungu ˆajáa avavárire viima neeja kuchwiiwa mati sa irina ra Yéesu.

42 Vakatuuba variyula Masáare Maaja kira siiku waámii ya Kaaya Njija na nyuumbii ja vaantu, Yéesu ni Masía.

6

Vaambiriryi Mufungati va Vapooji Voosaawulwa

1 Siku ˆjikaseese, vantu ˆvamuruma Yéesu vakiingikáa munumuunu. Mang'uulo ya Vayahúudi ˆvaluusikáa Kigiríki na vara ˆvaluusikáa Kieburanía yakaanda. Vara ˆvaluusikáa Kigiríki, vang'uuláa vandoosea, valala vaavo, si vagaviirwáa chóorya cha kira siiku tuku.

2 Sa jeyyo, vatumwi ikimi na vaviri vakaanirira itaka ra vantu voosi ˆvamuruma Yéesu vakavasea, "Si vyabooha suusu kureka murimo wo variyula isáare ra Muluungu sa tundoovagavira valala chóorya tuku.

3 Haaha vanaviitu, saawuli vantu mufungati fuma kuri nyuunyu. Ava vantu vave ˆvalúuswaa ni vaaja, vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima Muuja. Kei, vave vari na tooti. Ava, vaviika turi vandootumama murimo wo gava vyóorya,

4 sa suusu tutuube muloomba Muluungu no variyula isáare raachwe."

5 Isáare iri, rikaveerya mutima vantu voosi. Hara, vakaanda saawula, vakamusaawula Sitefáani. Uhu ni muuntu ˆamuruma Yéesu kikomi ajáa na alongoolwáa ni Mutima Muuja. Kei, vakamusaawula Filípi, Purokóoro, Nikanóori, Timóona, Pariméena na Nikoláao fuma múuji wa Antiókia ˆatuubáa díini ya Kiyahúudi.

6 Aho, vakavaviika avo ˆvasaawiirwe mbere ya vatumwi va
Yéesu, novo vakavaloombera ko vavikira mikono yaavo.
7 Isáare ra Mulúungu rikatuuba kweenera, na vaantu
ˆvamuruma Yéesu vakatuuba kiingika munumúunu uko
Yerusaléemu. Mpuka nkúulu ya veeneisi va Ijuva ikamuruma.

Sitefáani Yookwaatwa

8 Haaha, Sitefáani ajáa aheewa nduwo ni Mulúungu maatuku
vii. Mulúungu ajáa amuheera ngururu nkúulu jo bweeyya
viintu ˆvihwáalaryaa na ishára nkúulu kwa vaantu.
9 Maa kaa, Vayahúudi vamwi vakasaaka kwiiruta ndihi ne.
Ava vajáa vafúmire sinagóogii ˆiséwaa Vatúmwa ˆVarekerwa.
Vamwi vaavo vajáa vafúmire múuji wa Kiréene na Alek-
isándiria, na isi ja Kilikía na Ásia.
10 Sitefáani akava yoolúma sáare novo kwa tooti kwa luviro
lwa Mutima, novo vakasiindwa kwiiruta ndihi ne.
11 Aho, vakavaheemba vaantu kimbiso, maa vakaanda sea,
"Tamuteera Sitefáani yoomuhiintikiraMúsa na Mulúungu."
12 ˆVakalúuse jeyyo, vakavatikula vaantu, vawosi na
vakiindya va Miiro. Aho, vakamukwaata Sitefáani, maa
vakamutwaala na mbere ya Balása Nkúulu ya Vayahúudi.
13 Úko Balásii, vakamuviikira mashahíidi va uloongo
ˆvamulongowereryáa vandoosea, "Kimaari uhu múuntu si
arékaa luusa masáare yo kiihiintikira Kaaya Njija ya Ijuva na
Miiro vii kaa tukú.
14 Tamuteera yoosea ati uhu Yéesu wa Nasaréeti vaa ari ihi
Kaaya Njija na valandula ari tuuva ˆng'eene talaiririwa ni
Músa."
15 Vaantu voosi ˆvajáa Balásii iyo, vakamutuurirya miiso
Sitefáani, vakoona kisho chaachwe choolavalava ja kisho cha
murimu muuja.

7

Sitefáani Mbere ya Balása Nkúulu ya Vayahúudi

1 Aho, maa mweeneisi mukúulu akamuurya Sitefáani, "Eri,
masáare ˆvookusitaakya ni ya kimáári wúu?"
2 Sitefáani akamusea, "Vanaviitu na vala taáta wiitu,
nteereri! Mulúungu wa Nkongojima amufumira baaba
wiitu Aburaháamu mpiindi ˆajáa Mesopotámia, mpiindi si
ˆanasaama na Haráani.
3 Na ajáa amusea, 'Inuka fuma isi yaako, vareke vaantu va
lukolo lwaako, doma na isi ˆng'eene ndiri koonekya!'✡
4 Aburaháamu akasaama fuma isi yaachwe ya Vakalidáayo,
akiita kiikala Haráani. Taáta waavo ˆakawulale, Mulúungu

✡ **7:3** Laanga Ncholo 12:1.

akamusaamya, akamureeta akuuja joo kiikala isi ^ng'eene mookiikala haaha.

5 Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si amuheera upaari wowoosi tuku, baa ijeo rimwi ra kadawo tuku. Maa kaa, Muluungu ajáa iichuunga kwaachwe kumuheera ari isi ihi ive yaachwe na vaana vaachwe, baa neembe mpiindi ijo ajáa asiina mwaana.

6 Muluungu ajáa amusea, 'Vaana vaako kuva vari vayeni isi ya vauntu viingi. Uko bweeyyiwa vari vatúmwa na turikiriwa vari kwa myaaka magana yani (400).

7 Maa kaa, niini vaheera ndiri irya vauntu va isi ^ng'eene iri vabweeyya vatúmwa. Aya ^yari looka, vafumya ndiri fuma isi iyo sa ji vaanyinamire aha.'✡

8 Ayo ^yakalooke, Muluungu akamuheera Aburaháamu muháko, wo twaala vauntu valume na kibawii. Jeyyo, Aburaháamu akamuvyaala Isaka, akamutwaala na kibawii siku ya naani keende ^avyaalwa. Isaka ne akamuvyaala Yaakúupu, ne akavavyaala vala baaba wiitu ikimi na vaviri.

9 Ava vala baaba wiitu ikimi na umwi vamooneráa kivina mwaanaavo Yooséefu, sa jeyyo, vakamuvaa iyoombe ja mutúmwa uko Mísiri. Maa kaa, Muluungu ni hamwi ajáa na Yooséefu.

10 Yeeye akamulamuririrya fuma uturikirii waachwe woosi. Akamuheera tooti na Faráao mutemi wa Mísiri akamweenda, akamuviika ave mukúúlu wa isi ya Mísiri na wa nyuumba yaachwe yoosi ya kitemi.

11 Siku ^jikaseese, isi yoosi ya Mísiri na Kanáani ikava na njala ya imalo ^ng'eene ijáa yareeta uturikiri mukuulu. Chóorya kikavasirira vala baaba wiitu.

12 Yaakúupu ^akateere Mísiri kwatiite viryo, akavatuma vaana vaachwe, noo kusea, vala baaba wiitu vadome. Ulo noo lujáa lwa ncholo voovo kutamanya na uko.

13 ^Vakatamanye lwa kavirí, Yooséefu akiiluusa kwa vaanaavo, novo vakataangikana kwa Faráao mutemi wa Mísiri mweeneevyo.

14 Yooséefu akatuma mulomo kwa taáta waavo Yaakúupu, adome na Mísiri hamwi na nyuumba yaachwe yoosi, novo ni vauntu makumi mufungati na vasaano (75) vajáa.

15 Aho, Yaakúupu akatamanya na Mísiri, akawularira kuuko, baa na vala baaba wiitu vakawularira kuuko.

16 Mivirí yaavo ikareetwa fuurú Shekéemu, ikataahwa mbiríírii ^ng'eene Aburaháamu ajáa awula na mpía fuma kwa vaana va Hamóori.

✡ **7:7** Laanga Ncholo 15:13-14; Ufumo 3:12.

17 Mpiindi ^jikasengerere ja kura kwiichuunga Muluungu ^ajáa iichuunga kwa Aburaháamu, mbyaala ya vala baaba wiitu ijáa yoongereriwa, vakava foo munumuunu uko Mísiri.
18 Maa reeru, mutemi wiingi akaanda temerera isi ya Mísiri, uwo si ajáa amányire kiintu chochoosi cha Yooséefu tuku.
19 Uwo mutemi akaanda kuvaturikirya vala baaba wiitu, fuuru akavadoomererya vandoofweita vasinga vaduudi sa vakwye.
20 Mpiindi iyo, Músa ajáa avyaalwa. Músa ni musinga ^abooha maatuku vii ajáa mbere ya Muluungu. Akarerwa kaayii kwa taáta waavo kwa myeeri itatu.
21 Maa kaa, ^vakasiindwe kumuvisa, vakiita koomufweita luujii na muhíínja wa Faráao akamushaana, maa akamusumula, akaanda murera ja mwaana waachwe.
22 Músa akakiindiwa masáare yoosi ya tooti ja Vamísiri, akava nkabaako kwa masáare na mirimo yaachwe.
23 Músa ^akafikye myaaka makumi yani (40), akapata mpiima yo koovalaanga Viisiraéeli viivaachwe.
24 Uko akamushaana Mwiisiraéeli umwi yooturikiriwa vyaviiha ni Mumísiri, akadoma noo mulamurirya, akamuulaa uwo Mumísiri.
25 Músa ajáa iisea, Viisiraéeli viivaachwe taanga vari Muluungu valamurirya ari ko tweera yeeye, baa jeyyo vanduu vaachwe si vataanga ayo tuku.
26 Lomutóondo yaachwe akavoona Viisiraéeli vaviri vookiivaa, akaanda valamula yoosea, 'Arumi, nyuunyu muri vaantu va muuntu umwi! Sa che mookiitamikya?'
27 Maa kaa, ura ^amuturikiryáa mwiiwaachwe akamukundula Músa na ivarwii kunu yoomusea, 'Ni ani akuvíikire uve mutemereri wiitu na mulamuli wiitu?
28 Ni saaka wiise wuunjulae ja ^vyeene umuulairé ura Mumísiri niijo wuu?'✡
29 Músa ^akateere ayo, akatiija na isi ya Midiáani, akiita kiikala uko ja muyeni. Uko, akava na vaana vaviri va kiintu kilume.
30 Myaaka makumi yani (40) ^ikalooke, murimu muuja ukamufumira Músa ituundwii ^rookorera mooto, uko isi ya ibaláángwii heehi na Luulu lwa Sináai.
31 Músa akahwaalala maatuku vii koona iro isáare, akaseesa na heehi sa alaange neeja. Hahara akateera sawúti ya Ijuva yoomusea,
32 'Niini ndiri Muluungu wa vala baaba waanyu, Aburaháamu, Isaka, na Yaakúupu.'✡ ^Akateere ayo, akaanda tetema, akoofa baa kulaanga.

✡ **7:28** Laanga Ufumo 2:14. ✡ **7:32** Laanga Ufumo 3:6.

33 Hara Ijuva akamusea, ‘Fumya mirunkumo majewii
yaako, aha haantu ^wiímire ni haantu haaja.
34 Niini niíne viintu vaantu vaani ^vooturikira uko isi ya
Mísiri, natéiire kiriro chaavo, nakíimire nivalamurirye fuma
utúmwii. Haaha nikutume udome na uko Mísiri.’✡
35 Uhu Músa noo yeeye u’ura vala baaba wiitu ^vajáa va-
musiita voosea, ‘Ni ani ^akuvíikire uve mutemereri wiitu na
mulamuli wiitu?’✡ Kwa njira ya ura murimu muuja ^mweene
wamufumira hara ituundwii ^rakoreráa mooto, Mululungu
amutuma ave mutemereri waavo na mulamuriri waavo.
36 Yeeye noo avalongoola vaantu va Isiraéeli fuma Mísiri
kwa isháara na viintu ^vihwáalaryaa uko Mísiri, mayiyii ya
Sháamu, na isi ya ibaláángu kwa myaaka makumi yani (40).
37 Uhu Músa noo ^mweene avawyiira Viisiraéeli yoosea,
‘Fuma kuri lukolo lwaanyu Mululungu vasaawurira ari mulá-
ali na mutwe fuma kuri vaanaanyu ^iifwíine na niini.’✡
38 Yeeye noo ajáa hamwi na Viisiraéeli uko isi ya ibaláángwii.
Murimu muuja alusa ne na vala baaba wiitu uko Luulwii lwa
Sináai, akahokera masáare ya nkaasu sa atuheere suusu.
39 Kiri vyoova jeyyo, vala baaba wiitu vajáa vamusiita
Músa vakamuviika ivarwii, vakoona mpiima mitimii yaavo
vahinduke na Mísiri.
40 Músa ^akachereve kuhinduka fuma luulwii, vakamusea
Harúuni mwaanaavo, ‘Tutengenesherye kidabalaíyo ^cheene
kiri tulongoola njirii, sa Músa ^atulongoola fuma uko Mísiri si
tootaanga ^cheene alúmiine nocho tuku!’✡
41 Siku ijo, Viisiraéeli vakatengenesha kidabalaíyo
^chiifwíine na ndama ya ng’oombe. Baa neembe kijáa ni
kiintu cho tengenesha na mikono yaavo, voovo vakakitoorera
mpóryo jo chimika na vakakibweeyyira ngovi.
42 Aho, Mululungu akaleyya miiso na kwiingi, akavareka vi-
inamire mwaasu, mweeri na nyényeeri. Ja ^vyeene yaandikwa
kitáabwii cha valáali na mutwe,
‘Ee Nyuumba ya Isiraéeli! Mpiindi ^mwiikaláa isi ya ibaláángu
kwa myaaka makumi yani,
eri, muunsiinjiráa nchúwo jaanyu sa muuntoorere mpóryo
wuu? Aka tuku!
43 Laangi mwaverekáa itibu ro kiinamira kidabalaíyo cha
Molóoki,
na kidabalaíyo cha nyényeeri ya mululungu waanyu
Refáani.
Vidabalaíyo ivyo, mujáa mwavitengenesha sa
mundooviinamira.
Sa jeyyo, vatwaala ndiri na nyinikiro ya Babéeli.’✡

✡ **7:34** Laanga Ufumo 3:5, 7, 8, 10. ✡ **7:35** Laanga Ufumo 2:14. ✡ **7:37** Nkumbukira ya Miiro 18:15. ✡ **7:40** Laanga Ufumo 32:1. ✡ **7:43** Laanga Amóosi 5:25-27.

44 Kura isi ya ibaláángwii, vala baaba wiitu vajáa vatiite
rira itibu ro kiinamira, ˆralairáa Muluungu novo ari. Iro
rijáa ratengeneshiwa viviraviviira ja ˆvyeene Muluungu ajáa
amoonekya Músa.
45 Vala baaba wiitu viiheereryáa mpiindi Yooshúa
ˆavalongooláa. Novo ˆvakiisumule ira isi fuma kwa vaantu
va isi ijo, Muluungu ˆakavakibirye mbere yaavo, vakarireeta
na uko. Iro itibu rikava rimwaari fuuru mpiindi ja mutemi
Daúdi.
46 Daúdi ajáa apata wuuja mbere ya Ijuva, akamuloomba
yoosea, 'Ee IJUVA, Muluungu wa Yaakúupu nooloomba
nikujeengere Kaaya Njija.'
47 Maa kaa, ura ˆajeenga iyo Kaaya Njija ni mutemi
Solomóoni.
48 Baa neembe ni jeyyo, yeeye ˆAri Mweerimweeri si iíkalaa
nyuumbii ˆng'eene yajeengwa ni vaantu tuku. Ja ˆvyeene
muláali na mutwe aluusa,
49 'IJUVA aluusa, "Kurumu ni ichuumbi raani ra kitemi,
na weeru ni ibambari raani ro vikira majeo.
Haaha ni nyuumba iri jooli ˆmuri kuunjeengera?
Ni hai ˆndiri humuluka?
50 Eri, ivyo vyoosi si niini navyuumba tuku wuu?" '✡"

51 Sitefáani akavasea, "Eri, nyuunyu ˆmwahiingya nkiingo!
Mitima yaanyu na matu yaanyu si yanatwaalwa kibawii tuku.
Siku joosi nyuunyu mundoomukitira Mutima Muuja ja ˆvyeene
vala baaba waanyu vabweeyya.
52 Eri, kwatiite muláali na mutwe ˆmweene vala baaba
waanyu si vamuturikirya wuu? Laangi, vavuuláa valáali na
mutwe ˆvaluusa kuuja kwa Yéesu Muwoloki! Na uwo noo
nyuunyu ˆmwamutwaala na kwa vavi mukamuulaa.
53 Nyuunyu mwahokera Miiro ya Muluungu kwa njira ya
murimu muuja, maa kaa, mukasiita kwiiteera."

Sitefáani Yookuulawa

54 Vara vakúúlu va Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare ya
Sitefáani, maa vakakalala maatuku vii kunu viilúmire mayeo.
55 Maa kaa, Mutima Muuja akamuheera ngururu Sitefáani,
akalaanga kurumwii, akoona nkongojima ya Muluungu na
Yéesu iímire mukono wa kulume wa Muluungu.
56 Hara akavasea, "Laangi! Niíne kurumu kwayúurikire na
Mwaana wa Muuntu iímire mukono wa kulume wa Muluungu!"
57 Hahara vakúúlu va Vayahúudi vakasiita kumuteerera,
vakatuunika matu yaavo kunu vootula isóso, maa voosi
vakamukiimirira Sitefáani hamwi.

✡ **7:50** Laanga Isáaya 66:1-2.

58 Hara, vakamufumya na mbarimbari ya múuji, maa
vakaanda muvaa na mawye. Mashahíidi vajáa vafumya ny-
weénda jaavo, maa vakajiviika mawulwii ya mutavana umwi
ˆaséwaa Saúli ajilaange.
59 Mpiindi ˆvamuváa Sitefáani na mawye, yeeye
amuloombáa Muluungu yoosea, "Yéesu Mweenevyoosi,
hokera mutima waani!"
60 Aho, akachwaama isi, akarira vikulukuulu yoosea,
"Mweenevyoosi, kari uvalamurire sa uvi uhu tuku." ˆAkaluuse
jeyyo, mutima waachwe ukareka muviri.

8

1 Na Saúli ajáa amwaari aho, akeeriwa mutima sa kuulawa
kwa Sitefáani.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Vookaanda Turikiriwa

Siku iyo, mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vakaanda
turikiriwa munumuunu uko Yerusaléemu. Novo vakiipasa na
isi ya Yudéea, na Samaría. Vatumwi vii noo vajáa vachaala uko
Yerusaléemu.
2 Sitefáani ˆakuulawe, vantu vamutúubaa Muluungu, vakiita
noo mutaaha, vakarira noo myaaha munumuunu sa Sitefáani.
3 Mpiindi ijo, Saúli akaanda kuturikirya mpuka ya vantu
ˆvamuruma Yéesu. Yeeye ayeendáa nyuumbii ja vantu,
indoovarutirirya vantu valume na vantu vaki no vachu-
unga munyololwii.

Filíipi Yoovariyula Masáare Maaja Isi ja Yudéea na Samaría

4 Vantu ˆvamuruma Yéesu ˆvajáa vapásirwe, vakaanda
variyula Masáare Maaja kira haantu ˆvadomáa.
5 Filíipi ne akadoma na múujii umwi wa isi ya Samaría. Uko
akaanda kuvavariyurira vantu Masáare ya Masía.
6 Vantu ˆvakateere masáare Filíipi ˆaluusáa na myuujíisa na
isháara ˆabweeyyáa, vakateya matu yaavo.
7 Filíipi akibiryáa mirimu mivi fuma kwa vantu ˆvari foo,
na mirimu mivi yariráa kati ˆyafumáa. Avahoryáa vantu
ˆvari foo ˆvajáa vaakwya iyandiyandi na vivete.
8 Sa jeyyo, vantu va iyo míiji vajáa veeriwa mitima maatuku
vii.

Peéteri Yoomudalavya Simóoni Musavi

9 Haaha aho múujii uwo wa isi ya Samaría, kujáa kwatiite
muuntu umwi ˆmweene abweeyyáa usavi. Uhu muuntu irina
raachwe noo Simóoni asewáa. Yeeye avahwaalaryáa vantu
voosi va isi ya Samaría kwa usavi ˆmweene abweeyyáa. Kei,
iiyonáa yeeye ni nkabaako.

10 Vaantu voosi, vasinga na vaantu vakuulu vamuteeráa matu neejaneeja voosea, “Muuntu uhu noo ira ngururu ya Muluungu ˆiséwaa Ngururu Nkuulu.”
11 Vaantu avo vamuteeráa matu, sa avahwaalaryáa kwa siku ˆjiri foo na usavi waachwe.
12 Maa kaa, Filíipi ˆakavariyule Masáare Maaja ya Utemi wa Muluungu na irina ra Yéesu Kirisitu, vaantu vakaruma na vaantu valume na vaantu vaki vakabatisiwa.
13 Simóoni ne akamuruma Yéesu, akabatisiwa, maa akaanda mutuuba Filíipi na kira haantu ˆadomáa. ˆAkoone ishára na myuujíisa mikuulu Filíipi ˆabweeyyáa, akahwaalariwa maatuku vii.
14 Vatumwi va Yéesu ˆvajáa vachaala Yerusaléemu ˆvakateere vaantu va Samaría novo varirúmire isáare ra Muluungu, maa vakavatuma vala Peéteri na Yooháani vadome na uko.
15 Novo ˆvakafike uko, vakavaloombera vaantu vamuhokere Mutima Muuja.
16 Sa avo vaantu vajáa vabatisiwa kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi vii na Mutima Muuja vajáa vakaari si vanamuhokera tuku.
17 Peéteri na Yooháani vakavavikira avo vaantu mikono yaavo, novo vakamuhokera Mutima Muuja.
18 Simóoni ˆakoone vaantu vamuhókiire Mutima Muuja kwa njira yo vikirwa mikono ni vatumwi, yeeye akayera kuvaheera mpía vala Peéteri na Yooháani
19 yoovasea, “Mpeeri baa niini luviro ulu, sa kira muuntu ˆnkamuvíkiraa mikono, amuhokere Mutima Muuja.”
20 Peéteri akamusea, “Isunke aha na mpía jaako! Ni kiisea wiise kilungulungu cha Muluungu chawúlwaa na mpía!
21 Weewe si uri hamwi na suusu murimwii uhu baa kiduudi vii tuku, sa mutima waako si uri muwoloki miiswii ya Muluungu tuku.
22 Valanduka fuma uhu uvi waako, na umuloombe Mweenevyoosi akoonere mbavariri. Yeeye ifaanaa asee yasírire aya mavi ˆwaakiiririkana mutimii waako.
23 Nakwiíne mutima waako wamema kivina, na waava murerwa wa uvi.”
24 Simóoni akamusea, “Nooloomba muunoombere kwa Mweenevyoosi, sa ayo ˆmulúusire baa rimwi ridiire kuumpata.”
25 Vala Peéteri na Yooháani vakoonekya kikomi na vakeenerya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi. Fuma uko vakahinduka na Yerusaléemu. Kunu njirii vavariyuláa Masáare Maaja maturii yiingi ˆyari foo ya Samaría.

Filíipi na Mukúúlu wa Esiópia

26 Sikʉ imwi, murimʉ mʉʉja wa Ijʉva ʉjáa wamʉsea Filípi, “Inʉka, ʉdome na ivaru ra saame fʉʉrʉ ira njira ˆyafuma Yerusaléemu ˆyatamanya na Gáasa.” Njira ihi ijáa yatweera na isi ya ibaláángwii.

27 Aho, maa Filípi akakwaata njira. Njirii akalʉmana na mʉkúúlʉ ʉmwi fuma Esiópia, ʉwo mʉʉntʉ ni mʉkʉlʉkʉʉlʉ wa isi ajáa na ajáa achulwa asiina mbyaala tʉkʉ. Ʉwo noo iimiriráa mpía joosi ja Kandáake, noo kʉsea, mʉtemi muki wa isi ya Esiópia. Ʉhʉ mʉkúúlʉ ajáa adómire na Yerusaléemu noo mwiinamira Mʉlʉʉngʉ.

28 Mpiindi ijo, ni hindʉka ahindʉkáa na kaayii. Yeeye ajáa iíkyiire gáarii yaachwe ˆirútwaa ni faráasi kʉnʉ yoosoma kitáabu cha Isáaya mʉláali na mʉtwe.

29 Aho, Mʉtima Mʉʉja akamʉsea Filípi, “Tamanya fʉʉrʉ wiikwaate ira gáari.”

30 Akiikibirira mpaka akiikwaata. Ʉko gáarii akateera mʉʉntʉ yoosoma kitáabu cha Isáaya mʉláali na mʉtwe. Filípi akamuurya, “Taanga wiise ayo ˆwoosoma wʉʉ?”

31 Ne akamʉsea, “Jooli ndiri taanga na niini nsiina mʉʉntʉ wo kʉʉnvariyʉrira masáare aya?” Hara, akamʉloomba Filípi iingire na gáarii novo vakiikala hamwi.

32 Masáare ˆYari Mpeho ˆmeene asomáa ʉwo Mweesiópia ni aya,

“Ajáa alongoriwa ja muundi ˆyootwaala noo siinjwa.
Ne ajáa akirinya sawu ja ˆvyeene mwaana wa muundi
akírinyaa kati ˆyookerwa mabaáhira.
Yeeye si iinʉla mʉlomo waachwe tʉkʉ.
33 Vakamuchwa mati na vakamʉsea ni mʉvi, maa kaa, yeeye
si abweeyya ʉvi wowoosi tʉkʉ.
Kusiina mʉʉntʉ ˆari daha lʉʉsikira masáare ya mbyaala
yaachwe tʉkʉ.
Sa kʉva mooyo kwaachwe,
kwaseyyiwa aha weerwii.”✡

34 Ʉra Mweesiópia akamuurya Filípi, “Nooloomba wʉʉngyiire masáare aya mʉláali na mʉtwe alʉʉsa sa ani? Ni sa yeeye mweeneevyo au sa mʉʉntʉ wiingi?”

35 Hahara Filípi akaanda na yayara Masáare ˆYari Mpeho, akamʉvariyʉrira Masáare Maaja ya Yéesu.

36 Mpiindi ˆvayeendáa, vakafika haantʉ ˆkʉjáa na maaji. Ʉra Mweesiópia akamʉsea Filípi, “Laanga! Maaji naaya aha. Che kiri kʉʉnkitira ndiire batisiwa?” [

37 Filípi akamʉsea, “Kooni wooruma kwa mʉtima waako woosi daha ʉri batisiwa.” Akamʉsea, “Narúmire, Yéesu Kirisitʉ ni Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ.”]

✡ **8:33** Laanga Isáaya 53:7-8.

38 Hara ura Mweesiópia akalairirya gáari yaachwe yiimiwe,
vakakiima, vakiingira luujii, maa Filíipi akamubatisa.
39 ^Vakafume vii luujii, hahara, Mutima wa Ijuva
ukamusumula Filíipi, na ura Mweesiópia si amoona kei tuku.
Akatuuba luyeendo lwaachwe kunu ari na cheeru.
40 Filíipi ne akiishaana ari múujii wa Asóoto. Akatweera
míiji yoosi iri njirii kunu yoovariyula Masáare Maaja mpaka
akafika múujii wa Kaisaría.

9

Saúli Yoonunuulwa

1 Mpiindi ijo, Saúli ajáa atuuba kuvavuumba vaantu
^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye asaakáa avamale
imalo. Aho, akadoma na kwa mweeneisi mukuulu,
2 noo loomba barúwa sa akataangwe uko masinagóogii ya
Damésiki. Barúwa ijo, jamuheeráa ngururu yo vakwaata no
vachuunga vaantu valume na vaantu vaki vara ^varuma Njira
ya Yéesu Mweenevyoosi sa avatwaale na Yerusaléemu.
3 Aho, akakwaata njira yo doma na Damésiki.
^Akasengerere Damésiki, koonka kiweeru kikuulu fuma
kurumwii kikamumurika fuma kira ivaru.
4 Haaho akawya na isi na akateera sawúti yookaanirira,
"Saúli, Saúli sa che wookuunturikirya?"
5 Saúli akasea, "Aai Mukúlu, uri ani weewe?" Na ira sawúti
ikamusea, "Niini ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikirya.
6 Ima, utamanye na múujii, uko wyiirwa uri ni muuntu umwi
^cheene woosaakwa ubweeyye."
7 Vaantu ^ayeendan'yáa novo vajáa viímire kimi kunu
vahwáaliire, sa baa voovo vajáa vatéiire iyo sawúti, maa kaa,
si vamoona muuntu yoyoosi tuku.
8 Hara, Saúli akiinuka, akasaaka kunukula miiso baa
koona kiintu tuku. Vara viivaachwe vakamukwaata mukono
vakamutwaala fuuru Damésiki.
9 Saúli iikala uko kwa siku itatu baa koona tuku. Mpiindi ijo,
si arijáa baa noo nywa kiintu tuku.
10 Uko Damésiki kujáa kwatiite muuntu umwi ^amuruma
Yéesu ^asewáa Ananía. Yéesu Mweenevyoosi ajáa
amwáaniriire Ananía njorii akamusea, "Ananía!" Ne
akamusea, "Mweenevyoosi, niini nu aha!"
11 Mweenevyoosi akamusea, "Tamanya fuuru njira ira
^yaséwaa Njira ^Yawoloka. Aho, nyuumbii ya Yúuda, wu-
urikirirye muuntu umwi fuma Társo irina raachwe Saúli.
Haaha ni muloomba iise Muluungu,
12 na iíne njori. Uko njorii amwiíne muuntu ^asewáa Ananía
yookiingira na nyuumbii na amuvíkiire mikono sa oone kei."

13 Maa kaa, Ananía akamusea, “Ee Mweenevyoosi, nateera
kwa vaantu ˆvari foo ˆvyeene uhu Saúli avatumamira viintu
vivi vaantu vaako vaaja uko Yerusaléemu.
14 Haaha amwaari aha ari na wiimiriri fuma kwa vakúúlu
va veeneisi va Ijuva wo kwaata vaantu voosi ˆvariruma irina
raako.”
15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea Ananía, “Weewe
doma! Uhu muuntu niini namusáawiire ave mutumami
waani. Yeeye kweenerya ari irina raani kwa vaantu si ˆvari
Vayahúudi, kwa vatemi, baa na kwa Viisiraéeli.
16 Niini mweeneevyo kumulaira ndiri ˆvyeene ari turikiriwa
maatuku vii sa irina raani.”
17 Hara Ananía akadoma, akiingira nyuumba kuuntu ˆajáa
Saúli. Akamuvikira mikono akamusea, “Saúli mwanawiitu,
Yéesu Mweenevyoosi aantúmire kwaako, waande koona,
umuhokere Mutima Muuja. Uhu Yéesu noo akufumira kura
njirii kati ˆwuujáa na aha.”
18 Koonka, viintu ˆviri ja majula vikawya fuma miiswii ya
Saúli, akaanda koona. Aho, akiinuka, akabatisiwa.
19 ˆAkahumule kurya chákurya, maa akava na ngururu kei.

Saúli Yoovariyula Masáare ˆYari Mpeho uko Damésiki

Saúli iikalakala uko Damésiki, na mpiindi ijo ni na vaantu
ˆvamuruma Yéesu ajáa.
20 Hahara, akaanda doma na masinagóogii, na akaanda
variyula Yéesu ni Mwaana wa Mululungu.
21 Vaantu voosi ˆvateererá a uvariyuli waachwe uwo, vah-
waalaláa maatuku vii. Viiyuryáa voosea, “Eri, uhu si noo ura
muuntu ˆavaturikiryáa munumuunu vaantu ˆvamuruma Yéesu
uko Yerusaléemu tuku wuu? Eri, ˆchamureeta na aha si joo
kwaata vaantu ˆvamuruma Yéesu aha Damésiki sa avatwaale
na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva tuku wuu?”
22 Maa kaa, Saúli akava yookiitema munumuunu, ye-
eye avavariyurirá a Vayahúudi ˆviikaláa Damésiki, ko tweera
Masáare ˆYari Mpeho Yéesu noo Masía na si vadaháa siita tuku.
23 Mpiindi ˆjikalooke, Vayahúudi vakatuunga muryuungu wo
muulaa Saúli.
24 Vakaanda kumugiida miryaangwii ya ura múuji uchiku
na muusi sa vamuulae. Maa kaa, muryuungu waavo wo
muulaa ukamufikira Saúli.
25 Sa jeyyo, nuuchiku vapooji vaachwe vakamuvikira
kikápwii kikuulu, vakamukiimya na isi na ludihi ko tweera na
chooririi ˆcheene kijáa lukaandii lwa múuji, maa akalooka.

Saúli Yoohinduka na Yerusaléemu

26 Saúli ˆakafike Yerusaléemu, akiisompyasompya
kusaangira na vaantu ˆvamuruma Yéesu. Vaantu voosi

ˆvamuruma Yéesu vakamoofa, sa si varumáa kooni ajáa amurúmire Yéesu tuku.
27 Maa kaa, Barinába akamutwaala Saúli na kwa vatumwi va Yéesu. Akavawyiira ˆvyeene Saúli ajáa amoona Mweenevyoosi njirii yoodoma na Damésiki na ˆvyeene Mweenevyoosi amuwyiira. Kei, akavawyiira ˆvyeene Saúli avavariyuriráa vaantu Masáare ˆYari Mpeho ko kiitema uko Damésiki.
28 Sa jeyyo, Saúli akiikala hamwi novo. Indooriingirira novo uko Yerusaléemu, kunu yoovavariyurira vaantu kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi baa woowa tuku.
29 Aluusikáa no kwiiruta ndihi na Vayahúudi ˆveene valuusikáa Kigiríki, maa kaa, voovo vasaakáa vamuulae.
30 Maa kaa, vaaniitu ˆvakataange ayo, vakamusumula, vakamutwaala na múujii wa Kaisaría, maa vakamutuma atamanye na kwaavo uko múujii wa Társo.
31 Mpiindi ijo, mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vajáa viikala mwiikalo muuja isi yoosi ya Yudéea, Galiláaya, na Samaría. Vajáa vakiingika, vajáa vadoma na mbere, na Mutima Muuja ajáa avaheera mutima. Kei vamunyemyáa Mweenevyoosi.

Ainéea Yoohoriwa
32 Mpiindi ijo, Peéteri ariingiriráa uko nooko, akadoma fuuru múuji wa Líida sa avaluumbye vaantu va Muluungu ˆviikaláa uko.
33 Uko Líida akamushaana muuntu umwi ˆasewáa Ainéea. Uhu ajáa aakwya iyandiyandi kwa myaaka inaani na alaala ndirii vii.
34 Peéteri akamusea, “Ainéea, Yéesu Kirisitu akuhóriirye. Inuka! Fota ndiri yaako.” Koonka, Ainéea akiinuka.
35 Vaantu voosi ˆviikaláa uko múuji wa Líida na nyika yoosi ya Sharóoni ˆvakamoone Ainéea, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.

Peéteri Yoomufufula Dorikáasi
36 Uko múuji wa Yóopa, kujáa kwatiite mwaana muki umwi ˆajáa amuruma Yéesu irina raachwe noo Tabíita asewáa, noo kusea Dorikáasi na Kigiríki. Dorikáasi avaambiriryáa vakiva na avabweeyyiryáa vaantu viingi vaaja.
37 Mpiindi ijo Peéteri ˆajáa uko, Dorikáasi ajáa alwaala, maa akawulala. Vaantu vakamooyya, vakamulaarya, maa vakamuviika chúumba cha gorófii.
38 Na sa viintu múuji wa Líida ujáa heehi na Yóopa, vaantu ˆvamuruma Yéesu vakateera Peéteri amwaari Líida. Sa jeyyo, vakavatuma vaantu vaviri vakamwaaniirire. Vakavasea, vakamusee jei, “Tooloomba wuuje chaangu na miitu, kari uchérevaa tuku.”

39 Aho, maa Peéteri akatamanyan'ya novo. ˆVakafike Yóopa, vakamutwaala Peéteri na kura chúumba cha gorófii. Uko, valala ˆvari foo vakaanda kumuriingirira Peéteri kunu voomuririira no mulaira Peéteri ingo ˆng'eene Dorikáasi avachumira kati ˆajáa ari mooyo.

40 Peéteri akavaseyya voosi na weerwii, akachwaama, akamuloomba Muluungu. Hara akuulaanga ura muviri, maa akasea, "Tabíita, inuka!" Tabíita akakunukula miiso yaachwe, na ˆakamoone Peéteri, akiikala.

41 Peéteri akamukwaata mukono, maa akamwaambirirya kwiima. Akavaaniriira vara valala, na vaantu viingi ˆvamuruma Yéesu, maa akavalaira Tabíita ari mooyo.

42 Masáare aya yakeenera múujii woosi wa Yóopa, vaantu ˆvari foo vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.

43 Peéteri akiikala uko Yóopa kwa siku ˆjiri foo na kuuntu ˆikaláa ni kwa muuntu ˆaséwaa Simóoni ˆmweene aténgeneshaa mimberu.

10

Kornéeli Yoomwaaniriira Peéteri

1 Uko múujii wa Kaisaría, kujáa kwatiite mukúulu wa valwi nkoondo umwi ˆasewáa Kornéeli. Uhu iimiriráa valukaluka fuma mpuka nkuulu ya valukaluka ˆyasewáa Mpuka ya Kiitalía.

2 Kornéeli ni muuntu muuja ajáa, na amunyemyáa Muluungu hamwi na vaantu voosi va kaaya yaachwe. Yeeye amuloombáa Muluungu mpiindi joosi na avaambiriryáa vakiva.

3 Siku imwi mpiindi ja cháámuusi, akoona njori. Aho njorii akoona murimu muuja wa Muluungu woomwaaniriira kwa irina raachwe, "Kornéeli!"

4 Kornéeli akuulaanga ura murimu muuja na woowa, maa akuurya, "Ee aai ni che?" Murimu muuja ukamusea, "Muluungu atéiire kuloomba kwaako na iíne ˆvyeene uvaambiráa vakiva. Ivyo vyoosi vyafíkire kwa Muluungu na vikumbukira iise.

5 Haaha, tuma vaantu vatamanye na múujii wa Yóopa, sa vakamureete muuntu umwi ˆaséwaa Simóoni irina riingi Peéteri.

6 Kuuntu ˆyookiikala ni kwa Simóoni mutengeneshi wa ndiri. Nyuumba yaachwe ni mbarimbari ya mayiya iri."

7 Murimu muuja ˆukahumule kumuwyiira Kornéeli ayo masáare, maa ukalooka. Aho, maa akavaaniriira vatumami vaachwe vaviri na mulwi nkoondo umwi ˆmweene ajáa muuja.

8 Akavawyiira yoosi ˆyajáa yamufúmiire, maa akavatuma vadome na Yóopa.

Njori ya Peéteri

9 Siku ya kaviri mpiindi ja mpoloonge, vaantu ˆveene Kornéeli ajáa avatuma vakava vaséngeriire Yóopa. Mpiindi yiiyo, Peéteri ne akaambuka na ikekeerii noo muloomba Muluungu.
10 Mpiindi ˆasaaryáa, njala ikamwaava munumuunu. Maa kaa, mpiindi chóorya ˆchiimiwáa neeja, akoona njori.
11 Aho njorii, akoona kurumu kwayúurikire, na kiintu ja lweénda lukululukuulu ˆlwakwáatirwe makondowa yoosi lukakiima fuuru isi.
12 Isii ya ulo lweénda, kujáa kwatiite maka ja kira ivala. Kujáa kwatiite maka ˆjiri na mawulu yani, viintu ˆvitámbaalaa na ndee.
13 Aho, akateera sawúti yoomusea, "Peéteri, inuka, usiinje, urye."
14 Maa kaa, Peéteri akamusea, "Ee Mweenevyoosi, tuku! Niini si ninaarya baa kamudu vii tuku kiintu chochoosi ˆkiri na njeo."✡
15 Kei iyo sawúti ikamusea lwa kaviri, "Kuvisea viintu ˆavijirula Muluungu viri na njeo tuku."
16 Ivi vijáa vyafumira katatu, maa lura lweénda lukahindulwa na kurumwii.
17 Mpiindi Peéteri ˆajáa akaari ahwáaliire, vaantu vara ˆvajáa vatúmirwe ni Kornéeli vakuurikirirya ira nyuumba ya Simóoni, maa vakiitaanga. Aho, maa vakiima muryaangwii.
18 Vakaluumbya, maa vakuurya, "Eri, aha kwatiite muyeni ˆaséwaa Simóoni, na irina riingi Peéteri wuu?"
19 Na mpiindi Peéteri ˆiiririkanáa ira njori, Mutima Muuja akamusea, "Simóoni, uko isi vamwaari vaantu vatatu vookusaakira.
20 Kiima na isi na udoman'ye novo. Kuva na kivundu tuku, ni niini mweeneevyo nivatúmire kwaako."
21 Aho, Peéteri akakiima na isi, maa akavasea, "Niini noo ˆmweene mookuunsaakira. Che kivaréetire?"
22 Vakamusea, "Mukúulu umwi wa valwi nkoondo atutúmire. Irina raachwe noo Kornéeli aséwaa. Yeeye ni muwoloki na amunyémyaa Muluungu na Vayahúudi voosi vamudúumbaa. Haaha murimu muuja wamusea, akuteengye na kaayii kwaachwe na ateerere masáare ˆuri muwyiira."
23 Aho, maa Peéteri akavateengya na nyuumbii, vave vayeni vaachwe.

Peéteri Kaayii kwa Kornéeli

Lomutóondo yaachwe, Peéteri akiinukan'ya na vara vayeni na vamwi va vaaniitu fuma Yóopa.

✡ **10:14** Laanga Valáawi 11.

24 Kukyiire yaachwe, vakafika Kaisaría. Kura
vakamushaana Kornéeli avajíingire vandúu vaachwe na
vijeengi vyaachwe, yoovawoojera.
25 Peéteri ˆakiingire vii kaayii kwa Kornéeli, maa Kornéeli
akiita noo musingirirya, akachwaama mbere yaachwe, maa
akamwiinamira. 26 Maa kaa, Peéteri akamwiimya, kunu
yoomusea, “Ima, niini ndiri muuntu ja weewe.”
27 Aho, Kornéeli akiima, vakaanda luusika hamwi, maa
vakiingira na nyuumbii, vakashaana vaantu viijíingire.
28 Aho, Peéteri akavasea, “Nyuunyu veeneevyo
mwamányire, suusu Vayahúudi Miiro yiiswi yakaan'ya ko
valuumbya vaantu si ˆvari Vayahúudi baa kusaangirira novo.
Maa kaa, Muluungu aankáaniirye ndeke kumulaanga muuntu
wiingi yoyoosi ja ˆari na njeo.
29 Noo ˆchooreka si nasiitiré kuuja mpiindi ˆukavatume
vaantu na kwaani ji vaandeete na aha. Haaha ni kuvuurya
niise, sa che muunyániriire?”
30 Kornéeli akamusea, “Jalóokire siku ine keende mpiindi
ira ˆnamulóombaa Muluungu aha nyuumbii, mpiindi ja iji
ja cháámuusi. Koonka, noona muuntu iímire mbere yaani
iivíkiire ingo ˆjilavalaváa.
31 Uhu muuntu aansea, ‘Kornéeli! Kuluusika kwaako
Muluungu akutéiire na kuvaambirirya kwaako vakiva,
Muluungu akwiíne.
32 Haaha, tuma vaantu vadome vakamwaanirire Simóoni
ˆvamuséaa Peéteri. Uhu iíkalaa Yóopa kwa muuntu umwi irina
raachwe Simóoni ˆmweene aténgeneshaa ndiri. Nyuumba ya
uhu Simóoni ni mbarimbari ya mayiya iri.’
33 Aya noo yaambweeyyiiryé ntume chaangu vaantu ji
vakwaanirire, na weewe wabwéeyyiirye vyabooha viintu
ˆwuújire. Haaha suusu voosi ni mbere ya Muluungu turi,
toowoojera kuteera masáare Mweenevyoosi ˆakuláiriirye
utuwyiire.”

Vaantu si ˆVari Vayahúudi Vooteera Masáare Maaja

34 Aho, maa Peéteri akavasea, “Haaha natáangire, ni kikomi
Muluungu si asínanalaa vaantu tuku.
35 Yeeye avarúmaa vaantu va kira isi ˆveene vamunyémyaa
na vabwéeyyaa uwoloki mbere jaachwe.
36 Nyuunyu mwamányire, Muluungu atuma vaantu vaachwe
kuvavariyurira Viisiraéeli Masáare Maaja, vapate mwiikalo
muuja kwa njira ya YéesuKirisitu, Mweenevyoosi wa vaantu
voosi.
37 Mwamányire yara ˆyafúmiire Yudéea yoosi, kwandira
Galiláaya mpiindi Yooháani ˆavavariyurirá a vaantu
vabatisiwe.

38 Mwamányire ^vyeene Mulúungu amuhaka makuta Yéesu wa Nasaréeti ko muheera Mutima Muuja na luviro. Yéesu adomáa uko na uko, yoobweeyya maaja no horya vaantu voosi ^veene vaturikiriwáa ni ngururu ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi, sa Mulúungu ni hamwi ajáa ne.

39 Ayo yoosi Yéesu ayatumamáa uko isi ya Vayahúudi na Yerusaléemu múujii, na suusu turi vara ^voona. Mpiindi ^jikalooke, vakamuulaa ko muning'in'ya musaláabii.

40 Maa kaa, siku ya katatu Mulúungu akamufufula na akamoonekya kwa vaantu.

41 Si oonekana kwa kira muuntu tuku, maa kaa, kuri suusu Mulúungu ^ajáa atusaawula tuve vara ^voona. Suusu twaarya, no nywa ne ^akafufuke.

42 Akatulairirya tuvavariyurire vaantu Masáare Maaja, na toonekye kikomi yeeye noo aviikwa ni Mulúungu avalamurire vaantu ^vari mooyo na ^vaakwya.

43 Uhu Yéesu valáali na mutwe voosi voonekya ukúúlu waachwe, vakasea, muuntu yoyoosi ^ari kumuruma uvi waachwe sira uri kwa irina raachwe."

Vaantu si ^Vari Vayahúudi Voohokera Mutima Muuja

44 Kati Peéteri ^avijáa akaari yoolúusika ayo, vaantu voosi ^vajáa aho vooyateerera ayo masáare, Mutima Muuja akavakiimira.

45 Vayahúudi ^vajáa vamuruma Yéesu vara ^vajáa vuujan'ya na Peéteri, vakahwaalala koona vaantu si ^vari Vayahúudi novo vookiimirwa ni Mutima Muuja.

46 Voovo vajáa vavatéiire voolúusika kwa nduusika ^jiisimiresimire voomuduumba Mulúungu. Aho, Peéteri akasea,

47 "Vaantu ava, novo vamuhókiire Mutima Muuja ja ^vyeene suusu tamuhokera. Ni ani ^ari daha siita vadiire batisiwa na maaji?"

48 Haaho Peéteri akalairirya Kornéeli na viivaachwe vabatisiwe kwa irina ra Yéesu Kirisitu. Maa reeru, vakamuloomba iikale novo kwa siku nke.

11

Peéteri Yoolúusa kira ^Chafumira kwa Vaantu si ^Vari Vayahúudi

1 Haaha, vatumwi na vaaniitu vara ^viikaláa Yudéea, vakateera vaantu si ^vari Vayahúudi novo varirúmire isáare ra Mulúungu.

2 Peéteri ^akahindúke na Yerusaléemu, maa vara Vayahúudi vakaanda mung'uurira Peéteri

3 voomusea, "Weewe wiingiiré nyuumbii ya vaantu si ^vanatwaalwa na kibawii na ukarya novo!"

4 Aho, Peéteri akavawyiira pusu masáare yoosi ˆyafumira, yoovasea,
5 “Siku imwi kati ˆnijáa múujii Yóopa noomuloomba Muluungu, nijáa noona kiintu ja lweénda lukuulu, lookiimiwa na isi fuma kurumwii lwakwáatirwe makondowa yoosi, maa lukaviikwa mbarimbari yaani.
6 ˆNkalaange kura isii, nkoona kuri na maka ja isaka, maka ˆjiri na mawulu yani, viintu ˆvitámbaalaa na ndee ˆjiwúlukaa.
7 Aho, nkateera sawúti yookuunsea, ‘Peéteri, inuka, usiinje, urye!’
8 Maa kaa, niini nkasea, ‘Ee Mweenevyoosi tuku! Laanga si ninaarya kiintu ˆkiri na njeo tuku!’
9 Maa kaa, ira sawúti fuma kurumwii ikaansea kei, ‘Kiintu chochoosi ˆakijirula Muluungu, kuchaanirira kiri na njeo tuku.’
10 Masáare aya yafumira katatu, aho, maa ivyo viintu vikahindulwa na kurumwii.
11 Hahara, vaantu vatatu ˆvajáa vatúmirwe Kaisaría, vakafika nyuumba haantu ˆniikaláa.
12 Na Mutima Muuja akaangwyiira ndoman’ye novo baa kivundu tuku. Ava vaaniitu vasasatu nadoman’ya novo, na twiingira kaayii kwa Kornéeli.
13 Ne Kornéeli atuwyiira ˆvyeene murimu muuja wamufumira aho kaayii kwaachwe. Uwo murimu muuja wamusea, ‘Vatume vaantu vadome na Yóopa, vakamwaanirire Simóoni ˆaséwaa Peéteri.
14 Yeeye kuretera ari masáare ˆyari kulamurirya weewe na vaantu voosi va nyuumba yaako.’
15 Naani ˆnkaande luusika novo, Mutima Muuja akakiima mweeri yaavo ja ˆvyeene atukiimira suusu aho ncholo.
16 Naani nkakumbukira rira isáare Yéesu Mweenevyoosi ˆatuwyiira, ‘Yooháani avabatisáa vaantu na maaji, maa kaa, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muuja.’✡
17 Haaha kooni Muluungu avaheera vaantu ava wuuya wa Mutima Muuja ura ˆatuheera suusu ˆtamuruma Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, niini ndiri ani mpaka niiririkane daha ndiri kumusiita Muluungu?”
18 Vayahúudi ˆvakateere ayo, maa vakareka kwiiruta ndihi. Vakamubweeyyirya Muluungu nkongojima voosea, “Kumba Muluungu avaheera baa vaantu si ˆvari Vayahúudi njira ˆiri vabweeyya vadahe kuvalanduka fuma uvii waavo, na vapate nkaasu ya siku ˆjisiina uhero!”

Vaantu ˆVamuruma Yéesu uko Antiókia
19 Vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvajáa viimyaaha sa uturikiri Sitefáani ˆakuulawe, vakatamanya na isi ja Foiníike, Kúpuro na

✡ **11:16** Laanga Mirimo ya Vatumwi 1:5.

múuji wa Antiókia. Uko koosi vavariyula Masáare ya Yéesu Mweenevyoosi kwa Vayahúudi vooveene vii.

20 Maa kaa, uko Antiókia, vamwi va vaantu ^vajáa vadoma na uko ni vaantu va isi ya Kúpuro, na va múuji wa Kiréene. Voovo vakaanda kuvariyula Masáare Maaja ya Yéesu Mweenevyoosi baa kwa Vagiríki.

21 Na luviro lwa Mweenevyoosi ni hamwi novo lujáa. Uko, vaantu ^vari foo maatuku vii vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi na vakamutuuba.

22 Mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu ^vakateere aya masáare, maa vakamutuma Barinába atamanye na Antiókia.

23 ^Akafike uko, akoona viintu Muluungu ^avaheera nduwo vaantu avo. Akavyeenda maatuku vii, akavakalaamya voosi vatuube kumukwaatirira Yéesu Mweenevyoosi kwa mitima yaavo yoosi.

24 Barinába ni muuntu muuja ajáa na ajáa amema Mutima Muuja na kuruma kwa kimáári. Na vaantu ^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu.

25 Siku ^jikaseese, Barinába akadoma na múuji wa Társo koo musaakira Saúli.

26 ^Akamupate akamureeta na Antiókia. Uko kwa mwaaka vuu, vakalumana na mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kunu vookiindya vaantu ^vari foo. Uko Antiókia vaantu vakaanda vaanirira vaantu ^vamuruma Yéesu, Vakirisitu.

27 Siku ijo, valáali na mutwe fuma Yerusaléemu vajáa vadoma na Antiókia.

28 Umwi waavo noo Agáabo asewáa. Yeeye kutweera kwa Mutima Muuja, ajáa iima, akaluusa uláali na mutwe, "Njala nkuulu ya imalo fumira iri isi jiingi joosi." Njala iyo noo ira ijáa yafumira mpiindi ja Kaisáari Kilaáudi mutemi mukuulu ^iimiriráa.

29 Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu uko Antiókia, vakalamula kira muuntu asaange viintu vyo vaambirirya vaaniitu vara ^viikaláa uko isi ya Yudéea.

30 Vakasaanga na vakavaheera vala Barinába na Saúli vatwaale na kwa vawosi va vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu.

12

Yaakúupu Yookuulawa na Peéteri Yoolamuririwa Fuma Munyololwii

1 Siku ijo, mutemi Heróode Agiríipa ajáa aanda kuvaturikirya vaantu vamwi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.

2 Akalairirya Yaakúupu mwaanaavo na Yooháani uulawe na nyaasuka.

3 ^Akoone masáare ayo yaveériirye mitima Vayahúudi, maa akalairirya Peéteri ne akwaatwe. Aya yajáa yafumira mpiindi ja ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi.
4 Peéteri ^akaviikwe mikonwii yaavo, akachuungwa munyololwii. Uko akatwaalwa na haantu ho laangiririwa ni valwi nkoondo vani vani va mpuka ine sa vamulaangirirye neejaneeja. Heróode akiiririkana Paásika iri looka de amulamurire Peéteri mbere ja vaantu.
5 Na siku ijo, mpiindi Peéteri ^ajáa achúungirwe munyololwii, maa kaa, mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa viitoola munumuunu kumuloomba Muluungu sa Peéteri.
6 Uchiku wa siku ^ng'eene Heróode ajáa iirirkana kumulamurira Peéteri, Peéteri ajáa alaala uko munyololwii. Yeeye ni kati na kati ya valwi nkoondo vaviri ajáa na vajáa vamuchuunga mikono yaachwe na minyololo iviri. Na muryaangwii wa gerésa kujáa kwatiite valukaluka viingi vamurindiráa.
7 Koonka, ukafumira murimu muuja wa Ijuva aho kuuntu ^ajáa Peéteri. Kiweeru kikamurika hara haantu. Ura murimu muuja ukamusingisya Peéteri mbarwii, ukamusea, "Inuka chaangu!" Hara, minyololo ^vajáa vamuchúungire Peéteri ikawya na isi!
8 Aho, ura murimu muuja ukamusea, "Imutire lukova lwaako, wiivikire na viráatu." Peéteri ^akamarikirye kubweeyya jeyyo, ura murimu muuja ukamusea, "Ivikire ikóoti raako, wuuntuube!"
9 Peéteri akuutuuba ura murimu muuja. Si ataangáa ^yafumira koni ni kimáári tuku, yeeye iiseáa ni njori.
10 Peéteri na murimu muuja vakavalooka valukaluka va ncholo, na va kaviri, na vakafika muryaangwii mukuulu wa chuúma ^woofuma munyololwii ^wadoma na múujii. Muryaango uwo ukayuurika wooweene, vakafuma na weerwii. ^Vakayeendeyeende fuuru njirii imwi, hahara, ura murimu muuja ukamureka Peéteri.
11 Aho, Peéteri akataanga ayo ^yafúmiire, maa akasea, "Haaha natáangire, ni kimáári! Ijuva aantúmiire murimu muuja ji wuunamurirye fuma mikonwii ya Heróode na kwa yara yoosi Vayahúudi ^vaawoojera mbweeyyiriwe."
12 Peéteri ^akataange ayo, akadomerera na kaayii kwa Maríia íyo waala Yooháani ^mweene aanirirwáa Maáriki. Aho nyuumbii, vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa viijíingire, voomuloomba Muluungu.
13 Peéteri akaluumbya muryaangwii wa weerwii wa iyo nyuumba. Muhíínja umwi, mutumami ^asewáa Róoda, akiita ko teerera ni ani.

14 ^Akateere ni Peéteri, akavyeenda munumuunu, akahindúka na nyuumbii baa kumuyuurira muryaango tuku. Akavawyiira viivaachwe yoovasea, “Peéteri amwaari muryaangwii!”
15 Novo vakamusea ura muhíínja, “Utiite kisari!” Maa kaa, yeeye akadoomererya kuvasea, atéiire sawúti ya Peéteri. Voovo vakatuuba sea, “Ni murimu muuja waachwe.”

16 Ne Peéteri ajáa adoomererya kuluumbya kura muryaangwii. ^Vakayuule, vakamoona Peéteri, vakahwaalala maatukú vii.
17 Peéteri akavalaira na mukono vakirinye, maa akavawyiira ^vyeene Mweenevyoosi amuséyyiirye munyololwii. Kei akavasea, “Muwyiiri ^meene yafúmiire Yaakúupu na vaaniitu.” Aho, maa Peéteri akalooka na kuuntu kwiingi.

18 ^Kukeere, vara valwi nkoondo va munyololwii vakoololokera sa si vajáa vatáangire ^kimupátire Peéteri tuku.
19 Heróode akalairirya Peéteri asaakwe kikomi. Maa kaa, ^vakasiindwe kumupata, maa akavaanirira vara valukaluka ^vamulaangiriryáa Peéteri. Heróode akavachukuruma, aho, maa akalairirya vuulawe.

Heróode Yookwya

Mpiindi ^jikalooke, Heróode akakiima fuma Yudéea akatamanya na múuji wa Kaisaría, akiikala uko kwa mpiindi.
20 Heróode ajáa avasuula maatukú vii vaantu va míiji ya Tíiro na Sidóoni. Maa kaa, vaantu va iyo míiji vakava kiintu kimudu sa vadome noo kiiyona na Heróode. Vakamuheemba Bulásto, ne akava hamwi novo. Uhu Bulásto, noo iimiriráa nyuumba ya mutemi. Aho, vakatamanya na kwa mutemi ko loomba kuve na mwiikalo muuja, sa míiji iyo yiilaangyáa chóorya fuma isi ya mutemi.
21 Haaha siku iyo ^ng’eene vajáa vasaawula valumane, Heróode akiivikira ingo jaachwe ja kitemi. Aho, maa akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira akaanda luusika novo.
22 Aho, vaantu vakaanda kumuvaira siriri noo tula isóso voosea, “Ihi isiri sawúti ya muuntu tuku, ihi ni sawúti ya umwi wa miluungu.”
23 Na mpiindi ^vamuduumbiriráa jeyyo, Heróode si amuheera Muluungu nkongojima tuku. Haaho, murimu muuja wa Ijuva ukamuvaa na ndwáala yo riiwa ni vinyululu, maa akakwya.

24 Isáare ra Muluungu rikatuuba kweenera kwa vaantu, na vaantu ^vamuruma Yéesu vakatuuba kiingika munumuunu.

25 Barinába na Saúli ˆvakahumule murimo waavo, vakiinuka fuma Yerusaléemu,✡ vakadoma na Antiókia. Na vajáa vatamanyan'ya na Yooháani irina riingi aanirirwáa Maáriki.

13

Barinába na Saúli Vootumwa

1 Uko Antiókia, mpukii ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, kujáa kwatiite valáali na mutwe na vakiindya ava, Barinába, Simeóoni ura ˆvamwaanirirráa Nigéeri, Lukío fuma Kiréene, Saúli na Maanaéeni ura ˆajáa arerwa hamwi na mutemi Heróode Antípaasi.

2 Mpiindi ˆvamuloombáa Mweenevyoosi ko kiirekya kurya, Mutima Muuja akavasea, "Vakeri na ivarwii vala Barinába na Saúli sa murimo ˆmweene navaanirira."

3 ˆVakahumule kumuloomba Muluungu no kiirekya kurya, vakavavikira mikono vala Barinába na Saúli, maa vakavatuma vatamanye.

Barinába na Saúli Voovariyula Masáare Maaja uko Kúpuro

4 Vala Barinába na Saúli ˆvakatumwe ni Mutima Muuja, vakagirita fuuru múuji wa Seleúkia na aho vakaambuka méeli fuuru isi ˆyariingirirwa ni maaji ˆiséwaa Kúpuro. 5 ˆVakafike múuji wa Salámisi, vakavariyula Masáare ya Muluungu masinagóogii ya Vayahúudi. Novo ni hamwi vajáa na Yooháani Maáriki mwaambiriryi waavo.

6 Barinába na Saúli vayeenda isi yoosi ˆyariingirirwa ni maaji ya Kúpuro mpaka vakafika múuji umwi ˆuséwaa Páafo. Uko vakalumana na Muyahúudi umwi musavi na muláali na mutwe wa uloongo. Uwo muuntu irina raachwe noo Baari-Yéesu aséwaa.

7 Uhu muuntu ni hamwi ajáa na Sárijo Paúli, mukúulu wa isi ya Kúpuro, yeeye ajáa atiite tooti maatuku vii. Uhu mukúulu akavateengya vala Barinába na Saúli, vatamanye na kwaachwe sa akateerere isáare ra Muluungu.

8 Maa kaa, Baari-Yéesu musavi (irina raachwe ra Kigiríki noo Elíima asewáa) akiiruta ndihi na vala Barinába na Saúli. Akayera kubweeyya mutima wa ura mukúulu ufafe adiire muruma Yéesu.

9 Aho, maa Saúli ura irina riingi ˆaanirirwáa Paúli, kunu yoolongoolwa ni Mutima Muuja, akamutuurirya miiso Elíima, maa akamusea,

10 "Weewe uri mwaana wa Ikúulu ra Mirimu Mivi! Weewe uri muvi wa uwoloki woosi! Wamema kira uvaangu na ukerema! Sa che si wooreka kuvalandula kikomi cha Mweenevyoosi no kibweeyya kive uloongo?

✡ **12:25** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:29-30.

11 Haaha Mweenevyoosi kuheera ari irya. Kuva uri muhoku! Si uri koona kiweeru cha mwaasu tuku, miiso dunga yari du kwa mpiindi."

Hahara, nkunguu na kilwiirya kikamukunikiriira Elíima miiswii, akareka koona, akaanda riingiriira kusaakira muuntu wo mukwaata mukono amulongoole.

12 Ura mukúúlu ˆakoone yara ˆmeene yajáa yafúmiire, akamuruma Mweenevyoosi. Akahwaalala munumuunu sa ura ukiindya ˆajáa atéiire wa Mweenevyoosi.

Paúli Yoovariyula Masáare Maaja uko Antiókia ya Pisídia

13 Paúli na viivaachwe vakiinuka Páafo, vakatamanya fuuru múuji wa Périge ˆuri isi ya Pamufilía. Maa kaa, Yoohá ani Maáriki akavareka uko, akahinduka fuuru Yerusaléemu.

14 Novo vala Paúli na Barinába vakiinuka Périge, vakatamanya fuuru múuji wa Antiókia ˆuri isi ya Pisídia. Siku ya Sabáato ˆikafike, vakiingira sinagóogii, maa vakiikala.

15 Muuntu umwi akasoma kitáabwii cha Miiro na masáarii ya valáali na mutwe. Aho, vakúúlu va sinagóogi vakatuma muuntu avasee vala Paúli na Barinába, "Arumi, kooni muri na isáare roroosi ro vawyiira vaantu sa mitima yaavo ive na ngururu, teengi mululuse."

16 Paúli akiinuka, maa akiinurirya mukono sa vamuteerere akasea, "Nyuunyu vaantu valume va Isiraéeli na nyuunyu vaantu voosi si ˆmuri Vayahúudi ˆmumunyémyaa Mululungu, teereri!

17 Mululungu wiitu suusu Viisiraéeli noo avasaawula vala baaba wiitu, mpiindi ˆviikaláa isi ya uyenii uko Mísiri, akavabweeyya vave lukolo lukuulu munumuunu. Siku ˆjikalooke, akavalongoola, akavaseyya fuma Mísiri kwa ngururu jaachwe nkuulu.

18 Kwa myaaka makumi yani (40) akavayimirirya uko isi ya ibaláángu.

19 Akamala isi mufungati uko isi ya Kanáani, maa akavaheera vala baaba wiitu iyo isi ive yaavo.

20 Masáare aya yoosi yatumamwa kwa myaaka magana yani na makumi yasaano (450).

Siku ˆjikaseese, Mululungu akavaheera vala baaba wiitu valamuli vo valongoola fuuru mpiindi ja Samwéeli muláali na mutwe aviimiriráa.

21 Aho, maa vakaloomba vave na mutemi. Mululungu akavaheera Saúli mwaana wa Kísi wa lukolo lwa Bénjamini ave mutemi kwa myaaka makumi yani (40).

22 Mululungu ˆakamuseyye Saúli utemii, akamuhaka makuta Daúdi sha Yéese ave mutemi. Mululungu amoonekya kikomi Daúdi yoosea, 'Namwiine Daúdi sha Yéese, eériirye mutima

waani, kei noo ^mweene ari tumama yoosi ^noosaaka yatumamwe.'✡
23 Kufuma lukolwii lwa Daúdi noo kuuntu Muluungu
^avaretera Viisiraéeli Mulamuriri Yéesu, ja ^vyeene ajáa
iichuunga kuvaretera ari.
24 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari kwaanda murimo waachwe,
Yoohá ani avavariyuriráa Viisiraéeli vavalanduke fuma uvii
waavo na vabatisiwe.
25 Mpiindi Yoohá ani ^amarikiriryáa mirimo yaachwe,
akavasea, 'Mookisea niini ndiri ani? Niini si ndiri ura Masía
^mweene moomuwoojera tuku. Teereri! Uwo ^mweene ari
kuuja nyuma yaani, niini si niima neeja kutumama murimo
wa mutúmwa wo reherya nkoorisa ja mirunkumo majewii
yaachwe tuku!'
26 Arumi, nyuunyu vanaviitu vantu va lukolo lwa
Aburahá amu, na nyuunyu vantu si ^muri Vayahúudi
^veene mumunyémyaa Muluungu, suusu noo masáare aya
ya ulamuriri ^yatuujira fuma kwa Muluungu.
27 Sa viintu vantu va Yerusaléemu na vakúúlu vaavo si
vataanga Yéesu tuku, vakabweeyya aheewe irya ro kuulawa.
Baa neembe vasomáa masáare yaachwe ^yaandikwa vitáabwii
vya valáali na mutwe kira siku ya Sabáato, voovo vayaki-
imikirirya ko mubweeyyirya jeyyo.
28 Baa neembe vajáa vasiina isáare roroosi ra kimáári
^roonekyáa Yéesu alamurirwe inkwya, voovo vamuloomba
Piláato alairirye uulawe.
29 ^Vakahumule kira kiintu ^chaluuswa ni valáali na mutwe
kuri Yéesu, vakamukiimya fuma musaláabii, maa vakamuviika
mbiríírii.
30 Maa kaa, Muluungu akamufufula.
31 Yeeye avafúmiraa vantu vara ^vayeendan'yáa ne ku-
fuma Galiláaya fuuru Yerusaléemu. Ava noo vara vantu
vaachwe ^voona, kwa vantu va Isiraéeli.
32 Suusu tuújire na aha, kujoovavariyurira Masáare Maaja
Muluungu ^iichuunga kwa vala baaba wiitu.
33 Yeeye ayakiimikirirya kuri suusu vajukulu vaavo kwa
njira yo mufufula Yéesu, ja ^vyeene vyaandikwa Sabúurii ya
kaviri,
'Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini navíire Taáta waako.'✡
34 Muluungu amufufula Yéesu sa adiire kukwya vii kaa kei. Sa
aya Muluungu aluusa jei,
'Namwiilaha Daúdi ntálarya ja kikomi.
Ntálarya ijo, noo ^ng'eene ndiri vaheera nyuunyu.'✡
35 Isáare iri raluusa haantu hiingi,

✡ **13:22** Laanga Sabúuri 89:20; 1 Samwéeli 13:14. ✡ **13:33** Laanga Sabúuri 2:7.
✡ **13:34** Laanga Isáaya 55:3.

‘Si ura mureka tuku Muuja waako oole.’✡
36 Haaha Daúdi ajáa akiiman’ya kira Muluungu ˆasaakáa kwa
mpiindi ja mbyaala yaachwe, akakwya, akataahwa heehi na
yala baaba waavo na muviri waachwe ukoola.
37 Maa kaa, ura ˆmweene Muluungu amufufula, yeeye si oola
tuku.
38 Vanaviitu, teereri neeja aya ˆmeene toovawyiira! Ni
kuvawyiira tiise kwa njira ya Yéesu, mwavariyurirwa kusira
kwa uvi.
39 Kwa Yéesu vii, kira muuntu ˆamuruma, avalwa ni
muwoloki mbere ya Muluungu, isáare iri si muri daha tuku ko
tuuba Miiro ya Músa.
40 Mulaange neeja, kari lo mukwaatwe ni aya masáare
ˆyaandikwa vitáabwii vya valáali na mutwe tuku,
41 ‘Nyuunyu ˆmuchwíjaa mati, laangi!
Muhwaalale, mumalwe imalo.
Sa kiintu ˆnoobweeyya mpiindi jaanyu,
ni kiintu si ˆmuri kiruma,
baa muwyiirwe ni muuntu.’✡”
42 Mpiindi Paúli na Barinába ˆvafumáa hara sinagóogii,
vaantu vakavakalaamya vahinduke kei siku ya Sabáato
ˆitúubiriire na valuuse kei yara masáare.
43 Mwiijiingo wa sinagóogii ˆukasire, Vayahúudi ˆvari foo
na vaantu viingi vara ˆvatuubáa díini ya Kiyahúudi kumwi-
inamira Muluungu, vakavatuuba vala Paúli na Barinába,
novo vakaluusika novo na vakavaheera mitima vatuube
kukwaatirira nduwo ya Muluungu.
44 Sabáato ˆitúubiriire, sengerera vaantu voosi va ura múuji
vajáa vuuja noo teerera isáare ra Mweenevyoosi.
45 Maa kaa, Vayahúudi ˆvakoone vaantu ˆvari foo
munumuunu vaviijíingiriire vala Paúli na Barinába, vakaanda
koona kivina munumuunu. Aho, vakaanda kwiiruta ndihi na
vala Paúli na vakavatukira.
46 Hahara, vala Paúli na Barinába vakaluusika ko kiitema
munumuunu, voosea, “Vijáa vyabooha, isáare ra Muluungu
rivariyulwe ta kuri nyuunyu Vayahúudi. Maa kaa, sa viintu
mwarisíitire iro isáare, kei mwiilámuriire si mwiima neeja
muturye nkaasu ya siku ˆjisiina uhero tuku, haaha suusu
tavarékire na domerera turi na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.
47 Sa Yéesu Mweenevyoosi atulairirya jei,
‘Nakuviika weewe uve kiweeru kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi,
sa ureete ulamuriri kwa vaantu fuuru utulo waasi.’✡”
48 Vaantu si ˆvari Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare, maa
vakavyeenda maatuku vii, vakaribweeyyirya nkongojima
isáare ra Mweenevyoosi. Na voosi ˆvajáa vasaawulwa kuva na

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 16:10. ✡ **13:41** Laanga Habakúuki 1:5. ✡ **13:47** Laanga Isáaya 49:6.

nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.
49 Jeyyo, isáare ra Mweenevyoosi Yéesu rikeenera isi iyo yoosi.
50 Maa kaa, Vayahúudi vakavasoonka vaantu vaki ˆvamwiínamiraa Mulúungu na ˆvanyemiwáa ni vaantu, na vaantu valume vakuulu va uwo múuji. Vakavasoonka vaantu vaande kuvaturikirya vala Paúli na Barinába, maa vakavakibirya fuma isi yaavo.
51 Aho, vala Paúli na Barinába vakiikonkoma marurí* majewii yaavo koonekya kusiita kwa vara vaantu, maa vakadoma na múuji wa Ikonío.
52 Maa kaa, vaantu ˆvamuruma Yéesu uko vakeerya mitima na vakatuuba kulongoolwa ni Mutima Muuja.

14

Paúli na Barinába uko Ikonío
1 Uko múujii wa Ikonío, Paúli na Barinába vakiingira sinagóogi ja ˆvyeene viijuvira. Vakavariyula Masáare Maaja ya YéesuKirisitu. Vayahúudi na vaantu si ˆvarí Vayahúudi ˆvarí foo munumuunu vakamuruma Yéesu.
2 Maa kaa, Vayahúudi ˆveene si vajáa vamuruma Yéesu, vakavasoonka na vakavakalarya vaantu si ˆvarí Vayahúudi vaviihye mitima kwa vaaniitu.
3 Baa neembe ni jeyyo, Paúli na Barinába vakiikala siku ˆjiri foo uko Ikonío, vandoovoonekya kikomi vaantu Masáare ya nduwo ya Mweenevyoosi ko kiitema. Ne Mweenevyoosi abweeyya jeyyo, ko bweeyya vadahe tumama ishára na viintu ˆvihwáalaryaa.
4 Vaantu va ura múuji vakiikera. Viingi vakavatuuba Vayahúudi na viingi vakavatuuba vatumwi va Yéesu.
5 Maa reeru, Vayahúudi, hamwi na vaantu si ˆvarí Vayahúudi na vakúúlu vaavo vakiirumira kuvabweeyyirya uvi no vavaa na mawye vala Paúli na Barinába.
6 Maa kaa, vala Paúli na Barinába vakataanga iyo miryuungu, vakatijira na isi ya Lukonía, uko vakadoma na míiji ya Lísitra na Déribe na míiji yiingi ˆiri mukaaya.
7 Na uko, vavavariyurira vaantu Masáare Maaja.

Paúli na Barinába Varí uko Lísitra na Déribe
8 Uko Lísitra, kwajáa kwatiite muuntu umwi ˆajáa kivete keende kuvyaalwa kwaachwe. Majeo yaachwe si yajáa yanalwaatya baa siku imwi vii tuku.

---

* **13:51** ***vakiikonkoma marurí:*** Laanga ***konkoma marurí*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

9 Mpiindi Paúli ˆaluusikáa, uwo muuntu akava yoomuteerera. Paúli akamutuurirya miiso ura muuntu, maa akoona kuruma kwaachwe ni ko muhorya.
10 Paúli akaluusa na ngururu, "Inuka! Wiime na majeo yaako!" Hara, maa ura muuntu akiima chaangu, akaanda yeenda yeemweene.
11 Vaantu ˆvakoone kira Paúli ˆajáa abwéeyyiirye kwa ura muuntu, maa vakaanda tula isóso kwa nduusika ya kimeevo ya Kilukonía voosea, "Miluungu yakíimire na kuri suusu iri ja vaantu."
12 Barinába vakamwaanirira irina ra muluungu waavo ˆaséwaa Séeu. Na sa viintu Paúli noo ˆaluusikáa, vakamwaanirira Hérime.*
13 Weerwii ya uwo múuji kujáa kwatiite kaaya yo muloomba Séeu. Mweeneisi wa Séeu wa iyo kaaya, akareeta makabaako ya ng'oombe na matáaji na mutiryaangwii wa múuji. Uwo mweeneisi hamwi na vaantu viingi vasaakáa kuvasiinjira ng'oombe ja mpóryo vala Paúli na Barinába.
14 Maa kaa, vatumwi Paúli na Barinába ˆvakateere ayo, vakamoola ingo jaavo kwa usuungu. Vakatiija, maa vakiita koo saangirira na vaantu, aho, vakaluusika na ngururu voosea,
15 "Ee arumi, sa che moobweeyya jei? Arumi, suusu ni vaantu vii ja nyuunyu! Tuújire na aha jo vavariyurira Masáare Maaja, mureke kwiinamira miluungu ˆisiina kiintu, muve vaantu va Muluungu ˆAri Nkaasu. Yeeye uumba kurumu na weeru, mayiya, na viintu vyoosi ˆviri muumo.
16 Aho mbere, ajáa avareka nyuunyu vaantu va isi joosi mwiikale ja ˆvyeene moosaaka veeneevyo.
17 Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si areka kuvalaira ni novo ari tuku. Yeeye atuuba kuvabweeyyirya wuuja, kwa njira yo vaheera nyuunyu mbula, sa muchwe kwa mpiindi joojo na muve na chákurya cho keenererya na mitima yaanyu ive na cheeru."
18 Baa neembe vala Paúli na Barinába vajáa valuusa ayo masáare, vijáa vyafafa kuvakaan'ya vareke toola mpóryo yo chimika kwaavo.
19 Mpiindi kiduudi, vakuuja Vayahúudi fuma múuji wa Antiókia na Ikonío. Vakavaheemba vaantu vave ivarwii raavo, vakamuvaa Paúli na mawye, maa vakamurutya na weerwii ya múuji sa viiseáa akwíire.
20 Maa kaa, vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvakamuriingirire, akiinuka, akahinduka na múujii. ˆKukeere, akiinuka aho, akadoman'ya na Barinába fuuru múuji wa Déribe.

* **14:12** Vagiríki vajáa vatiite miluungu ˆiri foo, ***Séeu*** noo ajáa muluungu mukuulu wa Vagiríki, na ***Hérime*** noo ajáa mutumwi wa Séeu.

Paúli na Barinába Voohinduka na Antiókia ya Síria

21 Uko Dériibe, Paúli na Barinába vavavariyurirá vaantu Masáare Maaja, vaantu ^vari foo vakamuruma Yéesu. Siku ^jikaseese, vakahinduka na Lísitra, Ikoníio na Antiókia.
22 Na kira haantu ^vadomáa, vavakalaamyáa vaantu ^vamuruma Yéesu vabweeyye mitima yaavo ive na ngururu yo muruma Yéesu. Vavaseáa, "Kwiingira Utemii wa Muluungu, ni mpaka tupate uturikiri ^uri foo."
23 Na uko kuuntu ^vatweeráa, vasaawulá vawosi viimiriri va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu kira haantu. Na vabweeyyáa jeyyo ko vaviika kwa Mweenevyoosi uhu ^vamuruma, ko loomba no kwiirekya kurya.
24 Aho, vakatweera na isi ya Pisídia, vakiita fuuru isi ya Pamufilía.
25 Uko, vakavariyula isáare ra Muluungu múujii wa Périge, maa vakatamanya na múuji wa Atalía.
26 Fuma Atalía vakaambuka méeli vakatamanya fuuru Antiókia ya Síria. Aho, noo kuuntu vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa vavakwaatya vala Paúli na Barinába kuri nduwo ya Muluungu, sa murimo ^vajáa vamárikiirye.
27 ^Vakafike uko Antiókia, vakajiinga mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Aho, vakavawyiira yoosi ^meene Muluungu ajáa atumama ko tweera kuri voovo, ^vyeene Muluungu ajáa avayuurira muryaango vara si ^vari Vayahúudi kumuruma Yéesu.
28 Aho, vakiikala siku ^jiri foo hamwi na vaantu ^vamuruma Yéesu.

15

Itaka ra Yerusaléemu

1 Haaha, vaantu vamwi fuma Yudéea, vakatamanya na Antiókia. Uko vakaanda vavariyurira vaaniitu voovasea, "Koonи muuntu si atwáarirwe na kibawii ja ^vyeene tuuva ja Músa jaluusa, si ari lamuririwa tuku."
2 Paúli na Barinába vakavasiitira ng'ang'ala uvariyuli waavo. Jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu vakavasaawula Paúli na Barinába na vaantu viingi fuma avo ^vamuruma Yéesu, sa vaambuke na Yerusaléemu vakalumane na vatumwi va Yéesu na vawosi, sa vakamarikirye iri isáare.
3 Jeyyo, vakatumwa ni mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, vadome na Yerusaléemu. Njirii, vakatweera na isi ja Foiníike na Samaría. Uko vakavawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu masáare ya vaantu si ^vari Vayahúudiku valanduka na kuri Yéesu. Ayo masáare yakaveerya mitima maatuku vii vaaniitu voosi.

4 Paúli na viivaachwe ˆvakafike Yerusaléemu, vakateengiwa
vyabooha ni vatumwi va Yéesu, vawosi na mpuka ya vaantu
ˆvamuruma Yéesu. Aho, vala Paúli vakavawyiira yoosi
Muluungu ˆajáa atumama ko tweera kuri voovo.
5 Aho, maa mpuka imwi ya Mafarisáayo ˆveene vajáa
vamuruma Yéesu vakiima, vakasea, “Vaantu voosi si ˆvari
Vayahúudi, voosaakwa vatwaalwe na kibawii na vatuube
Miiro ya Músa.”
6 Sa jeyyo, vatumwi na vawosi, vakalumana hamwi sa
vatamanule iri isáare.
7 ˆVakalume sáare kwa mpiindi nkuulu, Peéteri akiima, maa
akavasea, “Vanaviitu, mumányire Muluungu aansaawula fuma
kuri nyuunyu sa nkavariyule Masáare Maaja kwa vaantu si
ˆvari Vayahúudi, vateere ko tweera niini na vamurume Yéesu
Kirisitu Mweenevyoosi.
8 Muluungu amányire yoosi ˆmeene yari mitimii ya vaantu.
Yeeye oónekiirye avahokera vaantu si ˆvari Vayahúudi kwa
njira yo vaheera Mutima Muuja ja ˆvyeene atuheera suusu.
9 Sa viintu kusiina usinanali wowoosi Muluungu ˆabweeyya
kuri suusu na kwaavo, yeeye ajirula mititima yaavo ko mu-
ruma Yéesu Mweenevyoosi.
10 Haaha sa che moosaaka kumuyera Muluungu ko
vaverekya vaantu ˆvamuruma Yéesu muriwa uhu wo tuuba
Miiro vala baaba wiitu na suusu ˆtasiindwa kwiituuba?
11 Maa kaa, suusu taruma ni kwa nduwo ya Yéesu
Mweenevyoosi turi lamuririwa, na baa voovo ni viivyo.”
12 ˆAkaluuse jeyyo, maa vaantu voosi vakakirinya sawu,
voovateerera Paúli na Barinába viintu ˆvaluusáa masáare
makuulu ya isháara, na viintu ˆvihwáalaryaa Muluungu
ˆabweeyya ko tweera kuri voovo kwa vaantu si ˆvari
Vayahúudi.
13 ˆVakahumule kuluusika, maa Yaakúupu akavasea,
“Vanaviitu nteereri!
14 Simóoni alúusire kuri suusu, ˆvyeene Muluungu
iisaawurira lwa ncholo vaantu vamwi si ˆvari Vayahúudi,
sa vave vaantu vaachwe.
15 Masáare ya valáali na mutwe, yadóman’yaa na isáare iri ja
ˆvyeene vyaandikwa,
16 ‘Aya ˆyari looka, hinduka ndiri,
jeenga ndiri kei nyuumba ya mutemi Daúdi ˆng’eene
yaawya.
Jeenga ndiri ihaáma raachwe na kuriimya ndiri.
17 Sa jeyyo, vaantu viingi voosi vara ˆvari chaala vadahe
kumusaakira IJUVA,
baa na vaantu si ˆvari Vayahúudi,
navaánirii re kwa irina raani,’

alúusire IJUVA.

Yeeye abweeyya

18 aya yoosi yataangikane keende aho kali.✡

19 Sa jeyyo, kiintu ˆnalámwiire ni iki, tureke kuvahinisha vaantu si ˆvari Vayahúudi ˆveene vamuválandukiire Muluungu.

20 Kiri vyoova jeyyo, tuvaandikire baráwa tuvasee, kari varíjaa nyama ˆiri na njeo ˆitwíirwe kwa vidabalaíyo tuku, kari vahángutaa tuku, kari varíjaa nyama ˆyakuvwa tuku na kari varíjaa sakami tuku.

21 Sa keende aho kali, voovo vavariyuláa Miiro ya Músa míijii yoosi, sa viisomáa masinagóogii siku joosi ja Sabáato."

Baráwa kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu vara si ˆVari Vayahúudi

22 Aho, maa vatumwi, vawosi na mpuka yoosi ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu vakalamula hamwi, vakavasaawula vamwi va vaantu vaavo ˆveene vari doman'ya na Paúli na Barinába na uko Antiókia. Vakavasaawula valongooli vaviri, umwi Yúuda irina raachwe riingi ni Barisába, na wiingi Síila, fuma kuri vaaniitu.

23 Vakavatuma na baráwa ihi,

"Kufuma kwa vatumwi na vawosi, noo kusea suusu vanduu vaanyu ˆtamuruma Yéesu, toovaluumbya nyuunyu vanaviitu ˆmusiri Vayahúudi, ˆmwiíkalaa múuji wa Antiókia, isi ja Síria na Kilikía.

24 Tatéiire vamwaari vamwi viiswi ˆvafuma aha, vakuuja nooko noo jo vawyiira masáare yo vaturikirya, baa mitima yaanyu yasóvire mpiima, maa kaa, si suusu tavatuma tuku.

25 Sa teériiwe mitima, twiirúmiire na tavasáawiire vaantu ˆturi vatuma kwaanyu, vuuje hamwi na ava vijeengi viiswi ˆtaveenda vala Paúli na Barinába.

26 Ava vatoola nkaasu yaavo so mutumamira Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.

27 Haaha tavatúmire vala Yúuda na Síila, sa vavawyiire masáare aya ˆtuvaándikiire.

28 Sa vyamweériirye Mutima Muuja na suusu, tureke kuvaverekya miriwa mikuulu, maa kaa, mutuube viintu ivi,

29 mureke kurya chóorya ˆkitwíirwe ntambiko kwa vidabalaíyo, mureke kurya sakami, au nyama ˆikúvirwe na kei mureke kuhanguta. Kooni murékire aya, bweeyya muri vyabooha. Mukiikala nkaasu."

30 Avo vaantu vani ˆvakasuukye, maa vakakwaata njira na Antiókia. Uko vakavaaniriira vaantu voosi ˆvamuruma Yéesu, maa vakavaheera ira baráwa.

31 ˆVakiisome ira baráwa, vakavyeenda maatuku vii sa ijáa yavaheera mitima.

✡ **15:18** Laanga Amóosi 9:11-12; Isáaya 45:21.

32 Yúuda na Síila ni valáali na mutwe va Ijuva vajáa, vakaluusa masáare ˆyari foo yo vaheera mitima no vabweeyya viime neeja avo vaaniitu.
33 ˆVakiikale kwa mpiindi, vaaniitu vakavarekera vahinduke voovasea, “Hinduki na mwiikalo muuja kwa vara ˆvavatuma.” [
34 Maa kaa, Síila akoona vyabooha achaale kukura.]
35 Paúli na Barinába vakachaala uko Antiókia, vookiindya no variyula isáare ra Mweenevyoosi na vaantu viingi ˆvari foo.

Paúli na Barinába Vookiireka

36 Siku ˆjikaseese, Paúli akamusea Barinába, “Tuhinduke na míjii yoosi kuuntu ˆtavariyula isáare ra Mweenevyoosi, sa tulaange vaaniitu na toone ˆvyeene voodomerera na kura kumuruma Yéesu.”
37 Barinába asaakáa vatamanyan’ye na Yoohá ani ˆaséwaa Maáriki.
38 Maa kaa, Paúli akasea, “Si iima neeja kutamanyan’ya na suusu tuku,” sa viintu Yoohá ani Maáriki ajáa avatiija kura Pamufilía, na akasiita tuuba tumaman’ya novo.
39 Aho, Paúli na Barinába vakiiruta ndihi kwa ukari maatuku vii fuuru vakiitamanula. Barinába akamusumula Maáriki, vakaambuka méeli, maa vakadoman’ya na Kúpuro.
40 Paúli akamusaawula Síila. Vaaniitu vakamuloomba Yéesu Mweenevyoosi avaheere nduwo, maa Paúli na Síila vakakwaata njira.
41 Vakakwaata na isi ya Síria na Kilikía na uko vavaheerá a mitima mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu.

16

Paúli Yookaanda Yeendan’ya na Timotéeo

1 Paúli na Síila vakayeenda fuuru múuji wa Déribe na Lísitra. Uko Lísitra, kujáa kwatiite muuntu ˆiikaláa uko, ˆasewáa Timotéeo. Timotéeo ajáa amuruma Yéesu. Íyo waala Timotéeo ni Muyahúudi ajáa na ajáa amuruma Yéesu, maa kaa, taáta waavo ni Mugiríki ajáa.
2 Vaaniitu uko Lísitra na Ikonío vamuduumbáa Timotéeo sa miryuungu yaachwe miija.
3 Paúli asaakáa andooyeendan’ya na Timotéeo, sa jeyyo, akamutwaala Timotéeo na kibawii* sa Vayahúudi ˆveene viikaláa uko kuuntu vajáa vamumányire taáta waavo ni Mugiríki.

* **16:3** ***akamutwaala Timotéeo na kibawii:*** Vagiríki si vatwaalwáa na kibawii tuku. Maa kaa, kwa Vayahúudi ijáa ni mpaka muuntu mulume atwaalwe na kibawii. Na koon si atwáarirwe vamoonáa atiite njeo.

4 Na mpiindi ^vatweereréa na kira múuji, vavaheeréa
vaaniitu ulamuli ^ujéa waviikwa ni vatumwi va Yéesu na va-
wosi ^vamuruma Yéesu va Yerusaléemu. Na vavaseéa vatuube
uwo ulamuli.
5 Jeyyo, mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu vakava na
ngururu ya kuruma kwaavo na vakiingikéa kira siiku.

Njori ya Paúli ya Muuntu wa Makedonía

6 Paúli na viivaachwe vakakwaata luyeendo fuuru isi ja
Firigía na Galatía sa Mutima Muuja ajéa avakéaniirye vareke
variyula Masáare ^Yari Mpeho isi ya Ásia siku ijo.
7 ^Vakafike muhakii wa isi ya Mísia, vasaakéa viingire na isi
ya Bisínia, baa uko Mutima wa Yéesu akavakaan'ya.
8 Sa jeyyo, vakakwaata na isi ya Mísia, vakadoma na múuji
wa Turóoa.
9 Uchiku uwo, Paúli akoona njori. Aho njorii,
akoona muuntu fuma isi ya Makedonía iímire nyambuko
yookiiloombererya yoosea, "Mentuka na kunu Makedonía ji
utwaambirirye."
10 Paúli ^akoone iyo njori, hahara tukiimya neeja† luyeendo
lo doma na Makedonía, sa tujéa twataanga Mululungu at-
waániriire tukavavariyurire vara vaantu Masáare Maaja.

Lídia Yoonunuulwa

11 Kufuma Turóoa tukaambuka méeli, tukiinuka, maa
tukadomerera fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa
Samosiráake. Lomutóondo yaachwe tukafika múuji wa
Neopóoli.
12 Aho, tukiireka méeli, maa tukakwaata njira fuuru Filíipi,
múuji mukuulu wa isi ya Makedonía. Ihi isi yiimirirwéa ni
Varúumi. Aho, tukiikala kwa siku nke.
13 Siku ya Sabáato, tukafuma na weerwii ya múuji, maa
tukadoma na mbarimbari ya iboote ^riíkaa maaji. Tujéa
twiiséire turya turi haantu vaantu ^vamwiínamiraa Mululungu.
Uko, tukiikala, maa tukaanda luusika na vaantu vaki ^vajéa
viijíingire aho.
14 Na umwi wa vara ^vatuteereréa ni muuntu muki umwi
fuma múuji wa Siatíira, irina raachwe noo Lídia asewáa. Yeeye
amwiinamiréa Mululungu. Na murimo waachwe ^atumamáa
ni wo vaa iyoombe ingo ^jiri gyaa. Paúli ^akaande variyula
Masáare Maaja, Yéesu Mweenevyoosi akakundukula mutima
wa Lídia, maa akamuruma Yéesu.
15 Lídia na nyuumba yaachwe ^vakabatisiwe, akatuloomba
maatuku vii tudome na kwaachwe yoosea, "Kooni mwiíne

† **16:10** ***tukiimya neeja:*** Aha muvai mbuwo, noo kusea Lúka, ni hamwi ajéa na Paúli, Síila na Timotéeo aho luyeendwii.

namurúmire Mweenevyoosi, hendi na kaayii kwaani." Akiiloombererya mpaka tukaruma.

Paúli na Síila Voochuungwa Munyololwii

16 Siku imwi mpiindi ^tadomáa na kuuntu vantu ^valúmaniraa so mwiinamira Mululungu, akuuja muhíínja umwi mutúmwa. Uwo muhíínja ajáa atiite murimu muvi. Murimu muvi uwo, wamuheeráa luviro lo vaa mbare ya masáare ^yari fumira siku ^jookuuja. Kutweera kwa uwo muhíínja, veenenyuumba vaachwe vapatáa mpía ^jiri foo.

17 Uwo muhíínja, atutuubáa suusu na Paúli kunu yootula isóso yoosea, "Vantu ava ni vatumami va Mululungu ^Ari Mweerimweeri, ni kuvavariyurira viise njira ya ulamuriri."

18 Uwo muhíínja atuuba bweeyya jeyyo kwa siku ^jiri foo. Maa kaa, siku imwi, Paúli ajáa akalala maatuku vii akuusea ura murimu muvi, "Nakuláiriirye kwa irina ra Yéesu Kirisitu, fuma kuri uhu muhíínja!" Hahara, ura murimu muvi ukafuma.

19 Veenenyuumba va ura muhíínja ^vakataange njira yaavo yo patira mpía yasáambukire, maa vakavakwaata vala Paúli na Síila, vakavakumuririrya fuuru isóokwii, mbere ya vakúúlu.

20 Vakavasitaakya balásii voosea, "Vantu ava ni Vayahúudi, voovo varéetire lusoso lukuulu aha múujii miitu.

21 Voovo vakíindyaa tuuva ja meevo, ^ng'eene ndairiri jiitu ja Kirúumi jasiita suusu Varúumi kujiruma no jituuba."

22 Mpuka ya vaantu vakiima, maa vakavakiimirira vala Paúli na Síila. Aho, vara valamuli vakavafumya ingo vala Paúli na Síila, maa vakalairirya vavawe nkome.

23 ^Vakahumule rindamwa ni valukaluka, maa vakavachuungira munyololwii na vakamulairirya mukúúlu wa gerésa avalaangirirye neeja.

24 ^Akalaiririwe jeyyo, akavatwaala vala Paúli na Síila na vyúumba vya isi'iisii ya gerésa, akavachuunga mawulu yaavo mapongoolii makuulu.

25 Uchiku kati, Paúli na Síila vamuloombáa Mululungu no kiimba nyiímbo jo muduumba, na viivaavo ^vajáa vachuungwa vavateereráa.

26 Koonka, kitiíntima kikuulu kikalooka na kikasingisya mwaariryo wa nkaande ja gerésa. Miryaango yoosi ikayuurika yoomyeene na minyololo ^myeene vajáa vachúungiirwe ikachunguluka.

27 Mukúúlu wa gerésa ^akiinuke na ^akoone miryaango iri mwaarya, akakuula nyaasuka yaachwe yoosaaka kwiiyulaa, sa ajáa iiséire vaantu voosi ^vachuungwa vatíijire.

28 Koonka, Paúli akamwaaniriira na ngururu yoosea, "Kari wiiyulae tuku! Suusu voosi tumwaari aha."

29 Ʉra mʉkúúlʉ wa gerésa akalairirya vimʉrɨ vireetwe, akɨingɨra kurudu na chúumbii, maa akalaala na ɨnda mbere ya Paúli na Síila kʉnʉ yootetema nɨ woowa.
30 Aho, maa akavafumya na weerwii na akavuurya, “Arumi! Che ndɨrɨ bweeyya sa ndahe kʉlamuririwa?”
31 Novo vakamʉsea, “Murume Yéesu Mweenevyoosi, yeeye kʉkʉlamurirya arɨ weewe na vaantʉ va nyuumba yaako.”
32 Aho, vakamʉvariyʉrɨra isáare ra Mweenevyoosi, yeeye na vaantʉ va nyuumba yaachwe.
33 Mpɨindɨ jijira akavasʉmʉla, maa akavooyya viloonda vyaavo. Hahara, maa yeeye na vaantʉ va kaaya yaachwe vakabatisiwa.
34 Mʉkúúlʉ wa gerésa akavasʉmʉla vala Paúli na Síila na kaayii kwaachwe, akaviimirya neeja chóorya. Akeerya mʉtɨma maatʉkʉ vii, yeeye na nyuumba yaachwe sa kumuruma Mʉlʉʉngʉ.
35 Lomʉtóondo ˆkʉkeere, vara valamuli vakavatʉma valʉkalʉka kwa mʉkúúlʉ wa gerésa vakamʉsea, “Vachʉngʉrɨre vara vaantʉ viilookere.”
36 Ʉra mʉkúúlʉ wa gerésa akamʉsea Paúli, “Valamuli vaandairiirye, nɨvachʉngʉrɨre, haaha, fumi, mwiitamanyirye na mwiikalo mʉʉja.”
37 Maa kaa, Paúli akamʉsea mʉkúúlʉ wa gerésa, “Valamuli vatʉvairé maatʉkʉ vii mbere ja vaantʉ na vakatuchuunga mʉnyololwii baa kutusitaakya tʉkʉ au baa kutuurya tʉkʉ baa neembe tʉrɨ vaantʉ va Róoma. Haaha sa che voosaaka kʉtʉchʉngʉrɨra kimbiso? Sɨ viri kʉva jeyyo tʉkʉ! Vʉʉje voovo veeneevyo de jɨ vatufumye.”
38 Valʉkalʉka vakavawyɨira ayo masáare valamuli. ˆVakateere vala Paúli na Síila nɨ Varúumi, maa vakakwaatwa nɨ woowa.
39 Sa jeyyo, vakʉʉja noo valoomba vasee yasírire, maa vakavafumya hara mʉnyololwii na vajáa vavaloomba valooke fuma ʉra múuji.
40 Paúli na Síila ˆvakafume mʉnyololwii, vakadoma na kaayii kwa Lídia. Ʉko vakalʉmana na vaaniitʉ, vakavaheera mɨtɨma, maa vakiinʉka.

17

Ʉvariyuli wa Paúli ʉko Tesaloníike

1 Paúli na Síila vakakwaata njɨra, vakakwaatɨra na múuji wa Amufipóoli na Apolonía, vakafika múuji wa Tesaloníike. Ʉko kwajáa kwatɨɨte sinagóogi ya Kɨyahúudi.
2 Paúli akɨingɨra na sinagóogii kɨra sikʉ ya Sabáato kwa majuma yatatʉ ja ˆvyeene ajáa iijʉvɨra. Ʉko, akava yootamanʉla novo Masáare ˆYarɨ Mpeho.

3 Akavavariyurira ulá*a*li na mutwe na akoonekya kimaari, Masía ni mpaka aturikiriwe na afufuke fuma inkwyii. Akavasea, "Uhu Yéesu ^noovavariyurira, noo Masía."

4 Vamwi va Vayahúudi vakayaruma masáare ya Paúli, baa na Vagiríki ^vari foo munumuunu vara ^vamwiinamiráa Muluungu, na vaantu vaki ^vanyémiwaa ^vari foo, voosi vakasaangira na vala Paúli na Síila.

5 Maa kaa, Vayahúudi vara si ^vajáa varuma, vakakwaatwa ni kivina. Vakatamanya na sóokwii, maa vakiita vaanirira vaantu vavi, novo vakasaankan'ya vaantu ^vari foo, maa vakaanda lusoso lukuulu múujii woosi. Aho, vakadoma na kaayii kwa Yasóoni, maa vakiingira na ngururu sa vavakwaate vala Paúli na Síila na vavatwaale na kiweerwii mbere ja vaantu.

6 Maa kaa, ^vakavasove, vakamukumurirya Yasóoni na vamwi va vaaniitu fuuru kwa vakúúlu va múuji kunu vootula isóso voosea, "Vaantu ava noo vara ^vakányiirye weeru yoosi vuu, haaha vuújire baa na kunu.

7 Uhu Yasóoni, avahokera na kaayii kwaachwe. Ava voosi vavalanduka tuuva ja Kaisáari na vaséaa, ati kwatiite mutemi wiingi ^aséwaa Yéesu."

8 Vaantu va ura múuji na vakúúlu vaavo ^vakateere jeyyo, mitima yaavo ikavaava.

9 Aho, vakúúlu va múuji vakavasea vala Yasóoni na viivaachwe vatoole mpía jo kiinunuula. ^Vakatoole, maa vakavarekera.

Paúli na Síila uko Beróoya

10 Uchiku ^ukiingire, vaaniitu vakavasea vala Paúli na Síila vatamanye chaangu na múujii wa Beróoya. ^Vakafike uko, vakiingira sinagóogii ya Kiyahúudi.

11 Vayahúudi va aho Beróoya ni vaantu ^vateereráa kulookya vaantu va Tesaloníike. Mpiindi Paúli ^avariyuláa Masáare Maaja, voovo vakayahokera na mitima yaavo yoosi. Vakatuuba chukuruma Masáare ^Yari Mpeho siku joosi, sa viiyonere yara Paúli ^yoovariyula ni ya kimáári.

12 Sa jeyyo, Vayahúudi ^vari foo vakamuruma Yéesu, hamwi na vakúúlu va Kigiríki va kiintu kilume na va kiintu kiki.

13 Maa kaa, Vayahúudi va Tesaloníike ^vakataange Paúli amwaari yoovariyula isáare ra Muluungu uko Beróoya, vakadoma na uko. Vakasoonka mpuka ja vaantu na vakareeta lusoso.

14 Aho, vaaniitu va Beróoya vakamusindikirirya Paúli na isi ya mbarimbari ya mayiya. Maa kaa, Síila na Timotéeo vakachaala uko Beróoya.

15 Vara vaantʉ ˆvajáa vamʉsíndɨkɨɨre Paúli, ˆvakamufikye
múuji wa Aséene, maa vakahɨndʉka na Beróoya. De valooke
Paúli akavasea, vavasee vala Timotéeo na Síila
vamutuube chaangʉ.

Paúli Yoovariyʉla Ʉko Aséene

16 Mpɨɨndɨ Paúli ˆavawoojeráa vala Timotéeo na Síila ʉko
Aséene, mʉtɨma waachwe ʉjáa wasukiwasukiwa sa ajáa oona
múuji woosi ʉjáa wamema vidabalaíyo.

17 Sa jeyyo, ɨingɨráa masinagóogii. Ʉko andoolʉma sáare na
Vayahúudi na kei Vagiríki ˆveene vamwiinamɨráa Mʉlʉungʉ.
Kei, sikʉ joosi alʉmáa sáare na vaantʉ ˆalʉmanáa novo sóokwii.

18 Paúli ajáa alʉmana na vaantʉ ˆvatuubáa ʉlwɨɨrɨ wa
mɨryʉʉngʉ ya Vaepukuréo na Vasitoíki* na andoolʉma sáare
novo. Vamwɨ vaavo vaseáa, "Nɨ che kaa yoosaaka alʉʉse ʉhʉ
mʉhaanchi?" Na vɨɨngɨ vaseáa, "ˆVyeene yookoonekana nɨ
lʉʉsɨkɨra iise masáare ya mɨlʉungʉ ya kɨyeni." Vajáa valʉʉsa
aya, sa viintʉ ˆavariyʉláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ na
kʉfʉfʉka kwaachwe.

19 Avo vaantʉ vakamʉsʉmʉla, maa vakamʉtwaala na itakii
ra vamanyi ˆraséwaa Areopáago, ʉko vakamʉsea, "Tʉwyɨɨre
hoonɨ masáare ayo mafya ˆwoolʉʉsa.

20 Tatéɨɨre yiísimire, toosaaka ʉtʉtamanʉrɨre ayo masáare."

21 Vajáa valʉʉsa jeyyo, sa vaantʉ va Aséene na vayeni fuma
kʉlɨ ˆviikaláa ʉko, vajáa veenda teerera masáare mafya noo
yavariyʉla.

22 Aho, Paúli akɨɨma katɨ na katɨ ya Areopáago, maa
akavasea, "Arumi, nyuunyu vaantʉ va Aséene! Nɨíne nyu-
unyu nɨ vaantʉ ˆmutúubaa masáare yoosi ya díini.

23 Mpɨɨndɨ ˆnaalooka aha múujii, nɨíne ˆvyeene mwiínamɨraa
mɨlʉungʉ. Nɨíne masabáahʉ ˆmʉtóoreraa mpóryo ˆng'eene
yaandɨkwa, 'Kwa mʉlʉʉngʉ sɨ ˆtamʉmányire.' Haaha ɨkɨ
kɨintʉ ˆnavariyʉláa noo noosaaka nɨvavariyʉrɨre, noo cha
ʉwo ˆmweene mumwiínamɨraa sɨ ˆmʉmʉmányire.

24 Mʉlʉungʉ ʉʉmba weerʉ na vyoosi ˆviri mʉʉmo. Yeeye
noo Mweenevyoosi wa kurumu na ɨsɨ, sɨ iíkalaa nyuumbii
ˆng'eene jajeengwa kwa mɨkono ya vaantʉ tʉkʉ.

25 Yeeye sɨ atúmamɨrwaa na mɨkono ya vaantʉ ja yoosaaka
kɨintʉ chaayo fuma kʉrɨ voovo tʉkʉ. Yeeye noo avahéeraa
vaantʉ voosi nkaasʉ na nkeeho na viintʉ vyoosi.

---

* **17:18** ***Vaepukuréo na Vasitoíki:*** Ava nɨ valwɨɨra vajáa. Vajáa vasoma masáare yo kiikala na vaantʉ. Vaepukuréo sɨ varumáa koonɨ kʉrɨ na Mʉlʉungʉ tʉkʉ, voovo kɨintʉ ˆvaseáa nɨ ɨkɨ, vaantʉ vamwaarɨ so keenda na nkalari. Vasitoíki novo varumáa kwatɨɨte mɨlʉungʉ, maa kaa, vaseáa koonɨ mʉʉntʉ akwíire mʉtɨma waachwe wakwíjaa.

26 Yeeye ɯɯmba mɯɯntɯ ɯmwi✡ na ɯwo akava ichina ra vaantɯ va isi joosi viipasa aha weerwii koosi. Yeeye aviika mpiindi ja naadi na hai ˆvari kwiikala.

27 Mɯluungɯ abweeyya jei, sa vaantɯ vamɯsaakire, baa kooni ni ko halaasha vamoone. Baa neembe ni jeyyo, yeeye si ari kuli na kira ɯmwi wiitɯ asiindwe kɯmɯfikira tɯkɯ.

28 Sa 'Ni kuri yeeye suusu twiíkalaa na tavíjaa nkaasɯ.' Ja ˆvyeene mpíri yaanyu yaluusa, 'Suusu turi vaana vaachwe.'

29 Sa viintɯ suusu turi vaana va Mɯluungɯ, si tasaakwa tɯndookiiririkana ɯluungɯ waachwe wiifwíine na vidabalaíyo ˆviténgeneshiwaa na saháabu, au chɯúma cha mpía, au mawye kwa wɯɯya na tooti ja vaantɯ tɯkɯ.

30 Aho kali, mpiindi vaantɯ ˆvatɯmamáa ayo kihoho, Mɯluungɯ ajáa iibweeyya ja si yookoona. Maa kaa, haaha ni vawyiira iise vaantɯ voosi va kira haantɯ vavalandɯke fuma uvii waavo.

31 Yeeye aviika sikɯ ˆari valamɯrira vaantɯ va weerɯ yoosi kwa ɯwoloki kwa njira ya mɯɯntɯ ˆmweene amɯsaawɯla. Mɯluungɯ alaira kwa vaantɯ voosi ayo kikomi kwa njira yo mɯfɯfula."

32 Vara vaantɯ ˆvakateere Paúli yoolɯɯsikira kɯfɯfɯka kwa vaantɯ ˆvaakwya, vamwi vakava voomuchwa mati, maa kaa, viingi vakamɯsea, "Toosaaka tɯteere woovariyɯla aya masáare kei."

33 Aho, Paúli akafuma, maa akavareka itakii raavo.

34 Vaantɯ vamwi vakamuruma Yéesu, maa vakaanda kumutuuba Paúli. Ɯmwi wa avo vaantɯ ni Deoníisi wa itakii ra Areopáago, na mɯɯntɯ muki ɯmwi ˆakemerwáa Damáali, hamwi baa na viingi.

18

Paúli ɯko Koríinto

1 Aya ˆyakalooke, Paúli akafuma Aséene, maa akadoma na múuji wa Koríinto.

2 Ɯko, akamɯshaana Mɯyahúudi ɯmwi ˆasewáa Akíila. Yeeye ni mɯɯntɯ wa Póonto ajáa na ajáa afíkire fuma Itália hamwi na Pirisíila muki waachwe. Ajáa abweeyya jeyyo, sa sikɯ ijo Kaisáari Kilaáudi ajáa alairirya yoosea, "Vayahúudi voosi vɯɯ viisunke múujii wa Róoma." Maa Paúli akadoma noo valuumbya.

3 Na sa viintɯ vajáa ni vachumi va minyana yo tengenesherya vivaanda, Paúli akiikala novo, na akatɯmama novo sa baa yeeye ni muchumi ajáa.

✡ **17:26** Laanga Ncholo 1:27.

4 Na kira siku ya Sabáato, Paúli iingiráa na sinagóogii na aluusikáa na Vayahúudi na Vagiríki sa yoosaaka vamurume Yéesu.
5 Síila na Timotéeo ^vakuuje fuma Makedonía, Paúli akaanda variyula Masáare ^Yari Mpeho kwa mpiindi joosi kwa Vayahúudi. Oonekyáa kikomi yoovasea, Yéesu noo Masía.
6 Maa kaa, Vayahúudi vakamusiita na vakamutukira. Aho, Paúli akiikonkoma marurí* ingwii jaachwe kunu yoovasea, "Sakami ya marema yaanyu ive mweeri ya mitwe yaanyu! Niini nsiina lutaami na uvi waanyu tuku. Kwaandira haaha doma niise na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi."
7 Aho, maa akafuma aho sinagóogii, akadoma na kwa muuntu umwi ^asewáa Tíito Yústo. Uhu si ajáa Muyahúudi tuku na amwiinamiráa Muluungu na nyuumba yaachwe ijáa yiiyandama na sinagóogi.
8 Kirísipo mukúúlu wa iyo sinagóogi akamuruma Yéesu Mweenevyoosi baa na vaantu va kaaya yaachwe yoosi. Na Vakoríinto ^vari foo ^vakateere masáare ya Paúli, vakayaruma, maa vakabatisiwa.
9 Siku imwi nuuchiku, Mweenevyoosi akaluusika na Paúli njorii yoosea, "Koofa tuku, tuuba variyula, kari uhindule mutima waako na nyuma tuku.
10 Niini ni na weewe ndiri, na kusiina muuntu ^ari kukiimirira akutamikye tuku. Niini natiite vaantu vaani ^vari foo aha múujii."
11 Jeyyo, Paúli akiikala uko mwaaka umwi na myeeri musasatu, kunu yoovavariyuriira vaantu isáare ra Muluungu.
12 Haaha mpiindi Gálio ^ajáa mukúúlu wa isi ya Akáaya, Vayahúudi vajáa viisaanka, vakamukuukira Paúli, vakamukwaata, maa vakamutwaala na balásii.
13 Uko, vakamusitaakya voosea, "Uhu muuntu yoovaheemba vaantu vamwiinamire Muluungu kwa njira ^ikíikanaa Miiro yiitu."
14 Paúli ^akiinuke sa aluusike, maa Gálio akavasea Vayahúudi, "Nyuunyu Vayahúudi teeri, ngaari mumuréetire na balásii sa abwéeyyiirye uvi au usaambu, niini ngaari navatéeriire.
15 Maa kaa, sa viintu mookiiruta ndihi sa masáare, marina na Miiro yaanyu, lamuli nyuunyu veeneevyo. Niini si noosaaka kuva mulamuli wa aya masáare tuku."
16 Aho, maa akavakibirya aho balásii.
17 Avo vaantu vakamukwaata Sositénesi. Uhu noo ajáa mukúúlu wa sinagóogi. Haaho, balásii vakamuvaa. Baa jeyyo, Gálio akiikwaatira vyaachwe, si oona ni kiintu tuku.

* **18:6** ***akiikonkoma marurí:*** Laanga ***konkoma marurí*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

Paúli Yoohindúka na Antiókia

18 Paúli akiikala úko Koríinto sikú ˆjiri foo. Sikú ˆjikalooke,
Paúli akavasea vaaniitú, asúukiirye, aho, maa akadoma na
múujii wa Kenkiréa.† ˆAkafike Kenkiréa, Paúli akakerwa
njwíiri jaachwe, ja ˆvyeene ajáa alaha. Aho, maa akaambúka
méeli ˆyoodoma na isi ya Síria na akadoman'ya na vala Pirisíila
na Akíila.
19 Vayeenda fuuru vakafika Efé eso. Aho, Paúli akavareka
vala Pirisíila na Akíila. Yeeye akadoma na sinagóogii, úko
akaanda lúma sáare ja Múluungú na Vayahúudi.
20 Novo vakamúloomba oongererye sikú jo kiikala novo,
maa kaa, yeeye akasiita.
21 Akavasea asúukiirye yoosea, "Koon Múluungú eéndire,
hindúka ndíri kei na meenyu." Aho, akiinúka fuma Efé eso na
méeli.
22 Paúli ˆakafike Kaisaría, akaambúka fuuru Yerusaléemu,
akiita ko luumbya mpuka ya vaantú ˆvamuruma Yéesu, aho,
maa akagirita na Antiókia.
23 Úko Antiókia, Paúli akiikala kwa mpiindi kiduudi. Aho,
akiinúka, maa de indootweerera isi ya Galatía na Firigía, kúnú
yoovaheera mútima vaantú ˆvamuruma Yéesu.

Múrimo wa Apóolo úko Efé eso na Koríinto

24 Haaha sikú ijo, Múyahúudi úmwí ˆasewáa Apóolo ajáa úuja
na Efé eso. Úhú meevo kúuntú ˆajáa avyaarírwa ni múuji wa
Alekisándiria. Yeeye ni múmanyi wo lúusika ajáa, na ajáa atiite
múryúungú múkúulú wa Masáare ˆYarí Mpeho.
25 Yeeye ajáa akiindiwa njíra ya Yéesu Mweenevyoosi, na
yeeye avakiindyáa vaantú viingi iyo njíra ya Mweenevyoosi
ko kiitema na kwa úwoloki. Baa neembe abweeyyáa jeyyo,
yeeye kiintú ˆajáa amányire ni úbatíiso wa Yooháani✡ vii.
26 Sikú imwí, akiingira sinagóogii, maa akaanda variyúla
Masáare ˆYarí Mpeho ko kiitema kúkúulú. Pirisíila na Akíila
ˆvakateere ˆvyeene alúusáa ko kiitema, vakamúsúmúla na
meevo noo mukiindya neeja njíra yo mutuuba Múluungú.
27 Sikú ˆjikaseese, Apóolo akasaaka doma na isi ya Akáaya,
vaaniitú vakamúheera mútima. Vakaandíka barúwa ata-
manye noyo na kwa vaantú ˆvamuruma Yéesu úko Akáaya sa
vamúteengye vyabooha. ˆAkafike úko, akavaambíra maatúkú
vii kwa nduwo ya Múluungú.
28 Yeeye iirutáa ndihi na Vayahúudi mbere ja vaantú ko ki-
itema kúnú yookoonekya Masáare ˆYarí Mpeho yalúusa Yéesu
ni Masía.

† **18:18** ***Kenkiréa:*** Ni ituri ˆrijáa mbarímbarí ya mayíya, heehi na múuji wa Koríinto. Laanga raamáani ya luyeendo lwa kavíri lwa Paúli kitáabwii cha Mirimo ya Vatumwi 15:36. ✡ **18:25** Laanga Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8.

19

*Paúli Yoovariyula Masáare Maaja uko Efée*so

1 Mpiindi ijo Apóolo ^ajáa uko Koríinto, Paúli ne atweereráa na isi ja mweeri fuuru múuji wa Efée*so*. Uko Efée*so*, Paúli akashaana vaantu ^vamuruma Yée*su*.

2 Maa akavuurya, “Eri, ^mukamurume Yée*su*, mwahokera Mutima Muuja wuu?” Novo vakamusea, “Tuku, baa si tunateera kooni kwatiite Mutima Muuja tuku.”

3 Paúli akavuurya kei, “Kwa ubatíiso wa ani mwabatisiwa?” Maa vakamusea, “Kwa ubatíiso wa Yooháani.”

4 Paúli akavasea, “Ubatíiso wa Yooháani ni wavasaakáa vaantu vavalanduke fuma uvii waavo vii. Na yeeye avawyiiráa vaantu vamurume ^mweene yookuuja nyuma yaachwe, noo kusea Yée*su*.”

5 ^Vakateere jeyyo, maa vakabatisiwa kwa irina ra Yée*su* Mweenevyoosi.

6 Na Paúli ^akavavikire mikono yaachwe, vakahokera Mutima Muuja, vakaanda luusika nduusika ng’eni no luusa uláali na mutwe.

7 Na avo voosi ni ja vaantu valume ikimi na vaviri vajáa.

8 Na kwa myeeri itatu, Paúli iingiráa masinagóogii na avariyuláa ko kiitema munumuunu kunu yooluma sáare, na vaantu varumáa masáare ya Utemi wa Muluungu.

9 Maa kaa, vamwi vaavo, vakahitan’ya mitima yaavo, kunu voohiintikira rira isáare ra Njira ya Yée*su* Mweenevyoosi mbere ya mpuka ya vaantu. Aho, Paúli akiireka novo, akavasumula vaantu ^vamuruma Yée*su*, indoovakiindya kira siiku nyuumbii ya kibawo kwa Tiráano.

10 Paúli akatuuba kuvakiindya kwa myaaka iviri, sa jeyyo, Vayahúudi na Vagiríki voosi ^viikaláa isi ja Ásia, vakariteera isáare ra Mweenevyoosi.

Vaana va Sikéewa Vookibiriwa ni Mirimu Mivi

11 Muluungu abweeyyáa myuujíisa ^ihwáalaryaa ko tweera kwa Paúli.

12 Vaantu vatooláa baa nchífu na ingo jiingi ^ng’eene jijáa jasáasiirye muviri wa Paúli, novo ^vakajiviike kwa valwíiri, vaholáa ndwáala jaavo baa mirimu mivi yavafumáa.

13 Vayahúudi vamwi ^veene vayeenda uko na uko kuseyya mirimu mivi kuri vaantu, vakayera seyya mirimu mivi kwa irina ra Yée*su* Mweenevyoosi voosea jei, “Nakuláiriirye kwa irina ra Yée*su*, ura ^avariyulwáa ni Paúli, fuma kuri uhu muuntu.”

14 Kujáa kwatiite vaana mufungati va Muyahúudi umwi ^asewáa Sikéewa. Yeeye ni mukúulu wa veeneisi va Ijuva ajáa. Avo vaana vaachwe vandoobweeyya jeyyo.

15 Siku imwi, murimu muvi ukavasea, “Yéesu namumányire, baa Paúli namumányire, ha nyuunyu murí vala ani?”
16 Aho, ura muuntu ˆajáa akwaatwa ni murimu muvi akavakiimiriira voosi na ngururu, akavahuuma ngururu. Akavavaa maatuku vii mpaka vakafuma aho nyuumbii vari na tuhu na vari na maloonda.
17 Aya masáare yakeenera kwa vaantu voosi ˆviikaláa Efé́eso noo kusea Vayahúudi na Vagiríki. Voosi vakakwaatwa ni woowa, na irina ra Yéesu Mweenevyoosi rikava roonyemiwa maatuku vii.
18 Vaantu ˆvari foo vara ˆvamuruma Yéesu, vuujáa kunu voolusa uvi waavo ˆvajáa vabweeyya. Vabweeyyáa jei mbere ja vaantu.
19 Vaantu ˆvari foo vara ˆvabweeyyáa usavi, vajiingáa vitáabu* vyaavo na vavichimikáa mbere ya vaantu voosi. Vakavala iyoombe ra vitáabu vyoosi, rikafika mbwiiru ja chuúma cha mpía mayana makumi yasaano (50,000).
20 Jeyyo, isáare ra Iju̱va reeneráa na ravijáa na ngururu munumuunu.

Ntiribuka uko Efé́eso

21 Masáare ayo ˆyakalooke, Paúli akalamula akiisea adome na Yerusaléemu ko tweera isi ya Makedonía na Akáaya. Akasea, “ˆNdiri fika uko, yoosaakwa ndome na Róoma.”
22 Aho, akavatuma vaambiriryi vaachwe vaviri, Timotéeo na Erásto, valongoole na Makedonía, yeeye akachaala kiduudi uko Ásia.
23 Mpiindi jiijo, aho Efé́eso kwajáa kwafumira ntiribuka nkuulu, sa uwo ukiindya wa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi.
24 Haaha aho múujii, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Demetirío. Yeeye ni muchá́ani wa fividabalaíyo fya mpía ajáa, na ifyo fividabalaíyo fijáa fiifwíine na kaaya ya muluungu waavo wa kiintu kiki ˆaséwaa Aritéemi. Na murimo uhu wavareteráa vachá́ani vaachwe kunáálo nkuulu.
25 Demetirío akavajiinga vachá́ani viivaachwe na vaantu viingi ˆvatúmamaa murimo ˆwiifwíine na uwo, maa akavasea, “Arumi, mumányire tapátaa mpía ˆjamema maatuku vii fuma kuri uhu murimo wiiswi.
26 Nookoona kiiteerera mwiise na kwiiyonera mwiise ˆvyeene Paúli yoovavalandula vaantu na ˆvyeene voomuruma. Yeeye atúubire luusa vidabalaíyo ˆviténgeneshiwaa ni vaantu si miluungu ya kimáári tuku. Avasóonkire vaantu ˆvari foo si aha Efé́eso vii tuku, baa na isi joosi ja uko Ásia.
27 Haaha ˆvyeene nookoona uhu murimo wiiswi koonwa uri ni kosu vii, na si jeyyo vii tuku, baa na ihi kaaya ya Aritéemi,

* **19:19** ***vitáabu:*** Laanga pícha ya kitáabu cha ndiri Lúka 4:17.

mulũungu wa kiintu kiki chwiiwa iri mati. Aritéemi, mulũungu ˆiínamirwaa isi joosi ja Ásia na weeru yoosi, nyemi yaachwe sira iri."
28 ˆVakateere ayo masáare, vakakalala maatuku vii, maa vakaanda tula isóso voosea, "Aritéemi wa Vaeféeso noo mukúúlu!"
29 Haaho, múuji woosi ukiinula ntiribuka. Vakavakwaata vaantu vaviri va Makedonía ˆvayeendan'yáa na Paúli, vala Gáayo na Aristáriko, maa vakavatwaala fũuru haantu ˆvabwéeyyiryaa bwiito.
30 Paúli asaakáa doma na uko mwiijiingwii wa vaantu maa kaa, vaantu ˆvamuruma Yéesu vakamukaan'ya.
31 Baa vakúúlu va isi ja Ásia vara ˆvajáa vijeengi vya Paúli, vakatuma vaantu na kwaachwe vamuloombe adiire kiingira aho nyuumbii kuuntu ˆvabweeyyiryáa bwiito.
32 Na vaantu ˆvajáa viijíingire hara si viiteerwáa tuku, viingi variráa jei, na viingi jira. Vaantu ˆvari foo si vatáangaa baa ni che kivajíingire aho tuku.
33 Vayahúudi vakamwiimya mũuntu umwi ˆasewáa Alekisáanda mbere ya vara vaantu. Vaantu vamwi vakamuhweehera kira ˆari luusa. Akiinurirya mukono kuvasea vakirinye sa asaakáa kiitetera.
34 Maa kaa, ˆvakataange Alekisáanda ni Muyahúudi, voosi vakatuuba tula isóso kwa masaa yaviri voosea, "Aritéemi wa Efée so noo mukúúlu!"
35 Aho, mwaandiki mukuulu wa múuji akavakaan'ya vaantu vareke isóso, akavasea, "Arumi, nyuunyu vaantu va Efée so, ni ani si ˆamányire múuji wa Efée so noo wiimiriraa kaaya ya Aritéemi mukuulu, na iri iwye ra kidabalaíyo chaachwe ˆraawya fuma kurumwii?
36 Kusiina mũuntu ˆari daha siita iri tuku. Haaha nyuunyu kirinyi, kari mubweeyye kiintu chochoosi chaangu chaangu tuku.
37 Ava vaantu ˆmuvaréetire na aha, si viívire kiintu tuku fuma kaayii ya Aritéemi wiitu na si vamuhíintikiire mulũungu muki wiitu tuku.
38 Kooni Demetirío na vacháani viivaachwe vari na isáare na vaantu ava, vatwaali na balásii, amwi jimwaari na vakúúlu vamwaari, ni vakaloongerwe uko.
39 Maa kaa, kooni muri na masáare yoyoosi yiingi, yatwaali na balásii ˆng'eene yarumwa ni ndairiri ja Kirúumi, yakaloongwe uko.
40 ˆVyeene tabwéeyyiirye isiku ifaanaa ikatubweeyya tutwaalwe na balásii sa tabwéeyyiirye ntiribuka nkuulu. Kooni vatusítakiirye sa ntiribuka ihi, tusiina cho kuuyirya tuku. Ihi ntiribuka ni ya bweete vii."

41 ^Akaluuse jeyyo, maa akavasea vaantu viimyaahe.

20

Paúli Yoodoma na Makedonía na Ugiríki

1 Ira ntiribuka ^ikasire, Paúli akavaaniriira vaantu ^vamuruma Yéesu, akavaheera mutima, maa akavasea, asúukiirye. Aho, akakwaata njira na Makedonía.

2 Akatweera na isi iyo, na njirii avaheerá a vaantu ^vamuruma Yéesu masáare yo bweeyya mitima yaavo ive na ngururu. Maa re, akafika Ugiríki.

3 Uko akiikala myeeri itatu. Mpiindi ^asaakáa firira na mashúwa adome na Síria, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, sa vamubweeyyirye uvi. Jeyyo, maa akalamula kuhinduka kwa njira ya Makedonía.

4 Mpiindi ijo, Paúli ayeendan'yáa na vala Sopatíro mwaana wa Píiro fuma múuji wa Beróoya, Aristáriko na Séekuundo fuma múuji wa Tesaloníike, Gáayo fuma múuji wa Déribe, Timotéeo fuma Lísitra, na Tíkiko na Tirofíimo fuma isi ya Ásia.

5 Ava voosi vakalongoola na Turóoa, maa vakiita kootuwoojera* kura.

6 Maa kaa, ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi ^ikalooke, tukaambuka méeli fuma Filíipi na siku isaano ^jikalooke, tukafika Turóoa, aho, tukiikala kwa siku mufungati.

Paúli Yoomufufula Eutíiko

7 Siku ya ncholo ya júma nakyuulwa, tujáa twalumana hamwi so bendula mukáate. Paúli akaanda kuvavariyurira vaantu fuuru nuuchiku kati, sa ajáa aláariire ndiri kulooka lomutóondo yaachwe.

8 Na aho gorófii haantu ^tujáa talúmaniire, kujáa kwatiite vimuri ^viri foo.

9 Mutavana umwi ^asewáa Eutíiko, akiikala chooririi mpiindi Paúli ^aluusikáa, maa akakwaatwa ni tulo. Sa jeyyo, akanyeyya fúti, maa akawya na isi fuma gorófa ya katatu. ^Vakakiime, vakiita shaana akwíire.

10 Paúli ne akakiima na isi, akamulaarira ura mutavana, akamuuvatira, maa akavasea, "Koofi tuku, akaari ari nkaasu!"

11 Aho, Paúli akaambuka na gorófii, vakabendulabendula mukáate, maa vakarya. ^Vakahumule, akatuuba kuluusika novo fuuru kukeera. ^Kukeere, maa akalooka.

12 Vara vaantu vakamuhinduula ura mutavana na kaayii ari nkaasu, vakatuuriwa mitima maatuku vii.

Paúli Yoodoma na Miléeto

* **20:5** ***kootuwoojera:*** Aha muvai mbuwo Lúka ni hamwi ajáa na Paúli na viivaachwe.

13 Aho, suusu tukaambuka méeli, tukalongoola doma na
Asóosi, sa Paúli ajáa alámwiire kukerya na mawulu. Uko Asóosi
noo kuuntu ^tujáa twiirumira kumutweerera.
14 ^Tukalumane kura Asóosi, tukaambukan'ya méeli fuuru
múuji wa Mituléene.
15 Lomutóondo yaachwe tukakwaata njira, tukayeenda na
méeli fuuru isi ya Kíio ^ng'eene ijáa yariingirirwa ni maaji. Siku
ya katatu tukayeenda na méeli fuuru isi ya Sáamo ^ng'eene
ijáa yariingirirwa ni maaji, na siku ya kani tukafika múuji wa
Miléeto.
16 Mpiindi ijo, Paúli ajáa alámwiire atuube luyeendo
lwaachwe na méeli baa tweera na múujii wa Efééso tuku,
sa adiire chereva uko isi ya Ásia.† Asaakáa koni viri dahika,
afike Yerusaléemu siku ya ngovi ya Pentekóste‡ si inafika.

Paúli Yoovasea Asúukiirye Vawosi va Efééso

17 Mpiindi Paúli ^ajáa Miléeto, akatuma vantu vadome
na Efééso, vakavaanirire vawosi va mpuka ya vantu
^vamuruma Yéesu.
18 ^Vakuuje, maa akavasea, "Nyuunyu mumányire ^vyeene
niikala na nyuunyu fuma siku ira ya ncholo ^nalwaatya kuulu
kwaani aha Ásia.
19 Namutumamira Yéesu Mweenevyoosi kwa uholi woosi na
nafumwáa ni miísoori. Nayimirirya uturikiri ura ^wafumáa
kwa Vayahúudi.
20 Mumányire si navavisa isáare baa rimwi ^riri na kunáálo
kwaanyu tuku. Na kei nijáa niitoola kuvakiindya mbere ja
mpuka ja vantu na nyuumbii jaanyu.
21 Kiintu ^noonekyáa kikomi ni kimwi kwa Vayahúudi na
kwa vantu si ^vari Vayahúudi, voosi vareke uvi waavo
vamuvalandukire Mululungu na vamurume Mweenevyoosi
wiitu, Yéesu Kirisitu.
22 Haaha teeri, doma niise na Yerusaléemu ja ^vyeene
Mutima Muuja yookuunkulusirirya ndome. Na si nootaanga
viintu ^viri kuunfumira uko tuku.
23 ^Cheene nootaanga vii niini ni kira ^noolumwa kutu ni
Mutima Muuja kira múuji ^mweene nootweera, kuchuungwa
munyololwii na uturikiri vimwaari vyookuungoojera.
24 Maa kaa, kuva nkaasu kwaani si kiintu tuku. Kiintu kikuulu
kwaani ni kumarikirya murimo ^mweene naheewa ni Yéesu

† **20:16** Laanga raamáani ya luyeendo lwa katatu lwa Paúli uko isi ya Ásia (18:23–21:17). ‡ **20:16** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ^vabweeyyáa mpiindi ^vari humula kuchwa na ^vari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ^uuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ^vamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi. Laanga 2:2-4.

Mweenevyoosi, noo kusea, noonekye kikomi Masáare Maaja ya nduwo ya Mululungu.

25 Niini nalookáa kira haantu noovavariyurira Utemi wa Mululungu. Maa kaa, haaha natáangire, kusiina baa umwi waanyu nyuunyu ^akaanyiine mpula na mulomo kei tuku.
26 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise isiku, kooni umwi waanyu arímiire, sakami yaachwe si iri kuva mweeri yaani tuku.
27 Niini si naneha na si navisa kuvavariyurira vyoosi Mululungu ^asaakáa tuku.

28 Mwiiyimiriire nyuunyu veeneevyo, na mwiimiriire mpuka yoosi Mutima Muuja ^avaviika nyuunyu muve viimiriri vaavo. Imiriri mpuka ya vaantu ^vamuruma Mululungu. Yeeye avanunuula kwa sakami ya mwaana waachwe.
29 Taanga niise, vakiindya va uloongo vara ^vari ja mbuuji nkari, kuuja vari niini ^ndiri looka. Avo si vari voonera mbavariri vaantu ^vamuruma Yéesu tuku.
30 Na vamwi vaanyu nyuunyu veeneevyo, fumira vari vaantu ^vakaluusire masáare ya uloongo, sa vavabweeyye vaantu ^vamuruma Yéesu varimire na vavatuube voovo.
31 Haaha, mundoolaanga neeja! Noosaaka mundookumbukira kwa myaaka itatu si nareka kuvaluma kutu vii kaa tuku, kira muuntu kwa miísoori uchiku na muusi.

32 Haaha, ni kuvaviika niise mbere ya wiimiriri wa Mululungu, na wa isáare ra nduwo yaachwe rira ^riri na ngururu yo vajeenga, na ^riri vaheera upaari ^avaviikira nyuunyu hamwi na vara voosi viingi ^vaava vaaja mbere ya Mululungu.
33 Niini si namerirya mati mpía, sahá abu, na baa ingo ja muuntu tuku.
34 Nyuunyu veeneevyo mumányire ^vyeene natumama na mikono yaani sa mpate viintu ^nasaakáa na viivaani ^vasaakáa.
35 Na kwa viintu vyoosi nasaakáa kuvalaira tasaakwa tundoofuma irutira ko tumama mirimo sa tundoopata viintu vyo vaambirirya vaantu vara ^vasiina nguruu. Kei tundookumbukira masáare ya Yéesu Mweenevyoosi yara ^aluusa yeeye mweeneevyo, yoosea, 'Ura ^atóolaa atálariwaa kulookya ura ^ahókeraa.' "

36 Paúli ^akahumule kuluusa ayo, maa reeru, akachwaama hamwi na avo vaantu voosi akamuloomba Mululungu.
37 Aho, voosi vakariira maatuku vii ko mukwaatiriira no musundira no kiiheera mikono yo kiiteengula na Paúli.
38 Voosi mitima yaavo ikavaluma, sa yara masáare ^ajáa alúusire si vari moona kei vii kaa tuku. Aho, vakamusindikira fuuru méelii.

21

Paúli Yoodoma na Yerusaléemu

1 ^Tukahumule kwiiteengula novo, tukaambuka méeli, maa tukatamanya fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kóosi. Lomutóondo yaachwe ^kukeere, tukayeenda na méeli fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Róodo. Kufuma aho, tukatamanya fuuru múuji wa Patáara.

2 Uko, tukashaana méeli yiingi yoofiriira na isi ya Foiníike, maa tukaambuka.

3 ^Tukafike sengerera na isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro na ^tukaande kiiyona, tukaambalakana na ivaru ra saame fuuru isi ya Síria. Uko tukiima múujii wa Tíiro kuuntu ira méeli ^yakiimyáa miriwa yaachwe.

4 ^Tukavasaakire vaantu ^vamuruma Yéesu, tukiikala kwaavo kwa siku mufungati. Avo vakaluusika ko longoolwa ni Mutima Muuja. Vakiilomboola, voomusea Paúli adiire tamanya na Yerusaléemu.

5 Baa jeyyo, siku jo kiikala aho ^jikasire, maa tukakwaata njira. Vaantu voosi ^vamuruma Yéesu va aho Tíiro, vaantu valume, vaantu vaki na vasinga vakatusindikira fuuru weerwii ya múuji. Voosi tukachwaama hara mbarimbari ya mayiya, tukamuloomba Muluungu.

6 ^Tukiiteengule, maa tukaambuka méeli, novo vakahinduka na kaayii.

7 Kufuma Tíiro, tukatuuba luyeendo fuuru múuji wa Tolemáai, uko tukavaluumbya vaaniitu na tukiikala novo kwa siku imwi.

8 Lomutóondo yaachwe, tukiinuka, maa tukayeenda fuuru Kaisaría. Uko, tukiita kiikala kaayii kwa muvariyuli umwi wa Masáare Maaja ^asewáa Filíipi. Uhu Filíipi, ni umwi wa vaantu mufungati vara ^vajáa vasaawulwa kura Yerusaléemu vandoolaanga valala.✡

9 Yeeye ajáa atiite vahíínja vani, ^vajáa vanjalu, novo valaaláa na mutwe.

10 Na ^tukiikale aho kwa mpiindi, muláali na mutwe umwi ^asewáa Agáabo akuuja fuma Yudéea.✡

11 Agáabo akuuja, aho, akatoola mukandala wa Paúli, akiichuunga mikono na mawulu yaachwe, maa akasea, "Mutima Muuja aséire, 'Jei noo ^vyeene Vayahúudi va Yerusaléemu vari muchuunga mweene uhu mukandala na aho, mukwaatya vari kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.' "

12 ^Tukateere aya masáare, maa suusu hamwi na viiviiswi va aho Kaisaría, tukamukalaamya Paúli adiire doma na Yerusaléemu.

✡ **21:8** Laanga Mirimo ya Vatumwi 6:1-6. ✡ **21:10** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:27-28.

13 Maa kaa, Paúli akatusea, “Ni che moobweeyya? Amwi mooriira sa moosaaka kuung’una mutima? Niini si kuchuungwa vii noo nookoofa tuku, baa kooni ni kuulawa uko Yerusaléemu sa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, niini si nookoofa tuku.”
14 ^Tukoone Paúli si yooteera kira ^toomuwyiira, maa tukasea, “Kira Yéesu Mweenevyoosi ^yoosaaka, ikyo kitumamwe.”
15 Aya ^yakalooke, tukatoola miriwa yiiswi, maa tukakwaata njira na Yerusaléemu.
16 Vamwi va vaantu ^vamuruma Yéesu fuma Kaisaría vakatusindikira fuuru kaayii kwa Munasóoni, kuuntu ^tiitáa kiikala kwa mpiindi. Munasóoni ni muuntu wa Kúpuro ajáa, na ni umwi wa vaantu ^vamuruma Yéesu va ncholo ajáa.

Paúli Yoomuluumbya Yaakúupu

17 ^Tukafike Yerusaléemu, vaaniitu vakatuteengya na cheeru.
18 Lomutóondo yaachwe, Paúli akadoman’ya na suusu noo muluumbya Yaakúupu, na vawosi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa vamwaari.
19 Lumbi ^jikalooke, maa Paúli akaanda vatamanuriira kwa isáare rimwi rimwi yoosi Muluungu ^abweeyya kwa vaantu si ^vari Vayahúudi kwa murimo waachwe.
20 ^Vakateere masáare yoosi, vakamubweeyyirya Muluungu nkongojima, maa vakamusea Paúli, “Mwanawiitu, wiíne ^vyeene Vayahúudi mayana na mayana vamuruma Yéesu. Avo voosi vatúubaa na ngururu jaavo joosi Miiro.
21 Maa kaa, vateera ^vyeene uvakíindyaa Vayahúudi voosi ^veene viíkalaa isi ja vaantu si ^vari Vayahúudi, vareke namatira Miiro ya Músa. Vateera ^vyeene ukíindyaa vareke vatwaala vaana vaavo na kibawii na vareke tuuva ja Kiyahúudi.
22 Haaha jooli turi bweeyya? Na voovo kikomi vatáangire, wuújire.
23 Haaha bweeyya ja ^vyeene tookuwyiira. Aha kwatiite vamaka vani ^veene vamwiilaha Mweenevyoosi.
24 Saangira novo, na wiijirule hamwi novo. Kei varihire mpía sa vakerwe njwiiri jaavo. Sa jeyyo, vaantu voosi taanga vari yara masáare ^valúusaa si ya kimáári tuku, na weewe utúubaa Miiro.
25 Maa kaa, kwa vaantu vara si ^vari Vayahúudi ^veene vamuruma Yéesu, tavaandikira ^vyeene talamula, tukavasea,✡ viikale kuli na kiintu chochoosi ^cheene chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, kunywa sakami, kurya nyama ^jakuvwa tuku na kari vahángutaa tuku.”

✡ **21:25** Laanga Mirimo ya Vatumwi 15:20, 29.

26 Lomʉtóondo yaachwe, Paúli akavasʉmʉla vara vamaka, maa akɨɨta kiijirʉla novo. Aho, akɨingɨra hara Kaayii Njija ya Ijʉva, sa akalʉʉse sikʉ jo kiijirʉla ˆjiri hʉmʉla mpóryo ng'eene jiri toolwa sa kɨra ʉmwɨ waavo.

Paúli Yookwaatwa

27 Sikʉ mufungatɨ jo kiijirʉla ˆjikasengerere sira, vamwɨ va Vayahúudi fuma ɨsɨ ya Ásia, vakamoona Paúli arɨ Kaayii Njija. Aho, vakɨɨsoonka mpuka ya vaantʉ voosi ˆvajáa aho, maa vakamʉkwaata Paúli.

28 Vakaanda tʉla isóso voosea, "Arumi, vaantʉ va Isiraéeli, twaambiri! Ʉhʉ noo ʉra mʉʉntʉ ˆakíindyaa kɨra haantʉ, vaantʉ voosi vandootuchwa matɨ suusu Viisiraéeli na vandoochwa matɨ Miiro, baa na ɨhɨ Kaaya Njija. Kʉlookya ayo yoosi, abwéeyyiirye Kaaya Njija ɨve na njeo ko viingirya Vagiríki na waámii ya Kaaya Njija."

29 Valʉʉsa jeyyo, sa vajáa vamoona Tirofíimo, mʉʉntʉ wa Efée so ˆarɨ hamwɨ na Paúli múujii Yerusaléemu, maa vakiisea Paúli ɨíngɨire ne na Kaayii Njija.

30 Aho, múuji woosi ʉkava na ntiribʉka, vaantʉ fuma kɨra haantʉ vakʉʉja na waámii ya Kaaya Njija. Vakamʉkwaata Paúli, vakamurutya na weerwii, maa vakeeka mɨryaango ya Kaaya Njija chaangʉ.

31 Kati ˆvasaakáa kʉmʉʉlaa, mʉkúúlʉ wa vakúúlʉ va valwi nkoondo va Kɨrúumi akapata mʉlomo, múuji woosi wa Yerusaléemu wavíire na ntiribʉka.

32 Hahara ʉra mʉkúúlʉ akavasʉmʉla vakúúlʉ va valwi nkoondo, na valwi nkoondo, vakadoma itíijo na kʉrɨ ɨra mpuka ya vaantʉ. Novo ˆvakamoone ʉra mʉkúúlʉ yookʉʉja na valwi nkoondo, maa vakareka kʉmʉvaa Paúli.

33 Maa ʉra mʉkúúlʉ akaseesa, akamʉkwaata Paúli, maa akalairirya achuungwe mɨnyololo ɨvɨrɨ. Maa akuurya, "Nɨ ani ʉhʉ? Na nɨ che abwéeyyiirye?"

34 Hahara vara vaantʉ vakaanda tʉla isóso. Viingɨ valʉʉsáa ɨkɨ viingɨ kɨra, sa jeyyo ʉra mʉkúúlʉ akadiira taanga ˆchafʉmɨráa. Aho, akalairirya vamʉtwaale Paúli na nkambii ya valwi nkoondo.

35 Paúli ˆakafike mwaambukirwii wa ɨra nkambi, maa vara valwi nkoondo vakamwiinʉla kɨtangaritangaari sa ntiribʉka ya vaantʉ nɨ nkúúlʉ ijáa.

36 Ɨra mpuka ˆng'eene yamutuubáa, ɨkatuuba tʉla isóso yoosea, "Nɨ ʉʉlawe!"

Paúli Yoolʉʉsika na Mpuka ya Vaantʉ

37 Mpiindɨ valʉkalʉka ˆvamwiingiryáa Paúli na aho nkambii ya valʉkalʉka, maa Paúli akamuurya ʉra mʉkúúlʉ, "Eri,

ifaanaa nikuwyiire isáare rimwi wuu?" Maa ura mukúúlu akamusea, "Kumba ulúusikaa Kigiríki?

38 Weewe si uri ura Mumísiri ^areeta ntiribuka, maa akavalongoola vuulai mayana yani (4,000) na isi ya ibaláángwii tuku wuu?"

39 Paúli akavasea, "Niini ndiri Muyahúudi, fuma múuji mukuulu wa Társo ^uri isi ya Kilikía. Nookuloomba nduusike na ava vaantu."

40 Ura mukúúlu ^akamurumire, Paúli hara mwaambukirwii akiinurirya mikono kuvalaira vakirinye. ^Vakakirinye, maa akaluusika novo kwa nduusika ya Kieburanía.

22

Paúli Yooluusika Mbere ya Vayahúudi va Yerusaléemu

1 Aho, maa akavasea, "Vanduu vaani, na vala taáta, teereri aya ^nooluusa aha mbere yaanyu."

2 ^Vakateere Paúli yooluusika nduusika ya Kieburanía, maa vakakirinya sawu.

Aho, maa Paúli akavasea,

3 "Niini ndiri Muyahúudi. Miitu ni Társo múuji mukuulu wa isi ya Kilikía. Baa jeyyo, nakurira aha Yerusaléemu. Na Gamaliéeli noo aankiindya vyoovyovyoovyo Miiro ya vala baaba wiitu ^vaturekera. Namanyikáa na mutima waani kumutumamira Muluungu ja ^vyeene nyuunyu moobweeyya isiku.

4 Navaturikirya na nuuláa vaantu ^vatuubáa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi. Niini navakwaatáa vaantu valume na vaantu vaki na navachuungáa munyololwii.

5 Aya ^nooluusa baa mweeneisi mukuulu na Balása Nkuulu ya Vayahúudi daha vari toola ushahíidi kuri niini. Voovo noo vaampeera barúwa jo twaala na kwa Vayahúudi viiviiswi ^veene viikaláa múujii wa Damésiki, sa nivakwaate vaantu vara ^vamuruma Yéesu. Aho, maa de nivareete na Yerusaléemu sa vaheewe irya raavo.

Paúli Yooluusa ^Vyeene Amuvalanduukira Yéesu

6 Mpiindi ^nijáa njirii noodoma na Damésiki, jijáa ja mpiindi ja mpoloonge na nijáa naséngeriire fika, koonka kiweeru kikuulu fuma kurumwii, kikaamurika kosikosi.

7 Haaho nkawya na isi, maa nkateera sawúti yookuunsea, 'Saúli, Saúli sa che wookuunturikirya?'

8 Aho, maa nkuurya, 'Aai uri ani weewe?' Noyo ikaansea, 'Niini ndiri Yéesu wa Nasaréeti. Weewe wookuunturikirya.'

9 Viivaani ^nijáa novo, voona kira kiweeru, maa kaa, ira sawúti si vataanga kira ^yaluusáa tuku.

10 Aho, maa nkuurya, ‘Jooli ndiri bweeyya Mukúlu?’ Ne
Mweenevyoosi akaansea, ‘Inuka, udome na Damésiki, uko ko
wyiirwa uri mirimo yoosi ˆnakwiímiriirye neeja.’
11 Na sa viintu kira kiweeru kijáa chadalava munumuunu,
nkasiindwa koona, viivaani vakaankwaata mukono,
vakaanongoola fuuru Damésiki.
12 Aho, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Ananía. Uhu
Ananía ajáa akwaatya kikomi Miiro yiitu na anyemiwáa ni
Vayahúudi vara ˆviikaláa Damésiki.
13 Akuuja noo kuunaanga, akiima heehi na niini, maa
akaansea, ‘Saúli mwanawiitu, pata ngururu jo koona kei!’ Na
mpiindi i’ira nkamoona Ananía.
14 Aho, Ananía akaansea, ‘Mulúungu wa vala baaba wiitu
akusáawiire weewe, sa utaange yara ˆyoosaaka, umoone Yéesu
ura Muwoloki na uteere sawúti yaachwe mweeneevyo.
15 Sa weewe kuva uri ura ˆoona kwa vantu voosi kwa ayo
ˆwoona na ˆuyateera.
16 Haaha che de woowoojera? Inuka, ubatisiwe na uvi
waako wooyyiwe kunu wooriruma irina raachwe.’

Paúli Yoolúusa ˆVyeene Atumwa kwa Vaantu si ˆVari Vayahúudi

17 Aho, maa nkahinduka na Yerusaléemu. Na mpiindi
ˆnamuloombáa Mulúungu Kaayii Njija ya Iju̱va, maa nkoona
njori.
18 Aho njorii, nkamoona Yéesu Mweenevyoosi yookuunsea,
‘Inuka chaangu fuma aha Yerusaléemu, sa aha si vari ruma
vira ˆvyeene wookuunyonekya kwaavo tuku.’
19 Naani nkamusea, ‘Ee Mweenevyoosi, voovo vamányire
kikomi ˆvyeene nadomáa na masinagóogii noo vakwaata,
ˆvyeene navaváa na ˆvyeene navaviikáa minyololwii vara
ˆvakuruma.
20 Baa siku ira sakami ya Sitefáani shahíidi waako ˆyiítirwe,
niini nijáa mwaari niímire aho, na nijáa naruma kira
ˆvatumamáa. Niini noonimiriráa ingo ja vara ˆvamuulaa.’✡
21 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akaansea, ‘Tamanya!
Kutuma niise na kuli, kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.’ ”

Paúli Yookiilúusa Yeeye ni Murúumi

22 Masáare ayo yoosi ya Paúli, vaantu vajáa vayateer-
era. Maa kaa, ˆakaluuse aya, vakamukerya ko tula isóso
voosea, “Muuntu uhu yoosaakwa arimire aha weerwii! Uhu
yoosaakwa akwye!”✡
23 Vakatuuba tula isóso, noo kiikuusirirya irurí kunu voori-
ingirirya nyweénda jaavo mweeri.

✡ **22:20** Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 7:57-60; 8:1. ✡ **22:22** Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 26:21.

24 Aho, ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akalairirya Paúli iingiriwe na nkambii ya valwi nkoondo. Akalairirya uuriiwe ko nuswa na mijeléedi, sa aluuse ni sa che Vayahúudi voomuturira isóso.

25 Maa kaa, kati ^vamuchuungáa na lukova sa vamunuse, Paúli akamuurya mukúúlu wa valwi nkoondo ^ajáa iímire aho, akamusea, "Eri, Miiro yaruma nyuunyu kumunusa Murúumi* ^mweene si analamurirwa† wuu?"

26 Ura mukúúlu wa valwi nkoondo ^akateere jeyyo, maa akatamanya noo muwyiira ura mukúúlu wa vakúúlu, akamusea, "Che iki woosaaka ubweeyye? Uhu muuntu ni Murúumi!"

27 Hara ura mukúúlu wa vakúúlu akatamanya na kuri Paúli, maa akamuurya, "Ngwyiira, weewe uri Murúumi wuu?" Paúli akamusea, "Hii! Niini ndiri Murúumi."

28 Ura mukúúlu wa vakúúlu akamusea, "Niini naava Murúumi ko toola mpía ^jiri foo munumuunu." Maa kaa, Paúli akamusea, "Niini ndiri Murúumi ko vyaalwa."

29 Hahara vara valukaluka ^vasaakáa kumuurya ko munusa, vakalooka chaangu, vakamureka Paúli. Ura mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka ^akataange Paúli ni Murúumi, akakwaatwa ni woowa, sa viintu ^ajáa amuchúungire na minyololo.

Paúli Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi

30 Lomutóondo yaachwe, ura mukúúlu wa valukaluka akalairirya vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Balása Nkuulu ya Vayahúudi valumane. Abweeyya jeyyo, sa asaakáa ataange kikomi ni sa che Vayahúudi vamusítakiirye Paúli. Jeyyo, akamuchungula Paúli munyololo, akamureeta, maa akamwiimya mbere ya Balása iyo.

23

Paúli Yoovakera Mafarisáayo na Masadukáayo

1 Aho, Paúli akiituurirya miiso Balása iyo yoosi, maa akavasea, "Vanaviitu, niini fuuru isiku niíkalaa mbere ja Muluungu na mutima waani si waantwáalaa na kiloongii tuku."

2 Ananía mweeneisi mukuulu ^akateere jeyyo, maa akalairirya vara ^vajáa heehi na Paúli vamuhapule mulomwii.

3 Aho, maa Paúli akamusea, "Baa weewe mukweembi uri ja lukaande ^lwahakwa chokáa, Muluungu kukuvaa ari. Weewe wiíkyiirye aho, sa ulamule ko tuuba Miiro, amwi de weewe wookiikana Miiro ko lairirya hapulwe?"

---

* **22:25** ***Murúumi:*** Paúli ni Muyahúudi ajáa na kei ni muuntu wa isi ya Rúumi ajáa ko vyaalwa. † **22:25** ***analamurirwa:*** Miiro ya Kirúumi ijáa yaluusa kusiina Murúumi ^ari vawa, nuswa au kuulawa musaláabii tuku, fuuru ta masáare yaachwe yateererwe balásii.

4 Aho, maa vara vaantu ˆvajáa viímire heehi na Paúli, vakamusea, “Eri, ni mutukira wiise mweeneisi mukuulu wa Muluungu wuu?”
5 Paúli akavasea, “Vanaviitu, si natáangire kooni ni mweeneisi mukuulu tuku. Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ‘Kari ulúusaa mavi kwa mukúúlu wa vaantu vaanyu tuku.’✡”
6 Na Paúli ˆakataange aho Balásii kujáa kwatiite Masadukáayo na Mafarisáayo, maa akaluusika na ngururu yoosea, “Vanaviitu, niini ndiri Mufarisáayo, mwaana wa Mafarisáayo. Naréetirwe na aha Balásii sa niiláangyaa vaantu ˆvaakwya fufuka vari.”
7 Paúli ˆakaluuse jeyyo, maa ntiribuka ikiinuka kati na kati ya Mafarisáayo na Masadukáayo. Aho, maa vakiikera haviri.
8 (Sa Masadukáayo vaséaa kusiina kufufuka tuku, na baa kei si varúmaa kooni mirimu miija na mitima imwaari tuku, maa kaa, Mafarisáayo varúmaa aya yoosi.)
9 Kura kwiiruta ndihi kwa vara vakúúlu kukakonkomala munumuunu na isóso ikuulu. Vamwi va vakiindya va Miiro ˆveene vajáa ni va mpuka ya Mafarisáayo, vakiima, maa vakasiita na ngururu voosea, “Si tookoona uvi wowoosi kuri uhu muuntu tuku! Ifaanaa ikava murimu muuja au mutima walúusikire ne.”
10 Ira nkoondo ikakula, mpaka ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akakwaatwa ni woowa, akiisea ifaanaa vamudumuledumule Paúli. Aho, akalairirya valwi nkoondo viingirire na kati na kati ya Vayahúudi sa vamulamurirye na ngururu, na vamutwaale na nkambii ya valwi nkoondo, novo vakabweeyya jeyyo.
11 Uchiku wa siku iyo, Yéesu Mweenevyoosi akiima heehi ne akamusea, “Iheere mutima! Ja ˆvyeene woonekiirye kikomi cha masáare yaani aha Yerusaléemu, bweeyya uri viivyo baa uko múujii wa Róoma.”

Nchuungo yo Muulaa Paúli

12 ˆKukeere, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, voosi vakiirumira, ko kwiilaha variiwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka haantu ˆvari kuva vamuúlaire Paúli.
13 Na vaantu ˆveene vajáa vabweeyya iyo nchuungo ni makumi yani (40) na kiintu vajáa.
14 Vakadoma na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na kwa vawosi, maa vakasea, “Twiilahíre, si turi kurya no nywa tuku mpaka tuve tamuúlaire Paúli.
15 Haaha nyuunyu na vawosi va Balása Nkuulu ya Vayahúudi muloombi mukúúlu wa vakúúlu amureete Paúli na kuri nyuunyu. Ibweeyyi ja moosaaka taanga neeja masáare yaachwe

✡ **23:5** Laanga Ufumo 22:28.

ˆmumuréetiire na mbere yaanyu. Suusu tiímire neeja kumuulaa baa si anafika aha."
16 Iyo nchuungo, mwiihwa wa Paúli akava iitéiire, maa akatamanya, akamuwyiira Paúli kura nkambii ya valwi nkoondo.
17 Hahara, Paúli akamwaanirira umwi wa vakúúlu va valwi nkoondo, akamusea, "Mutwaale uhu mutavana na kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo, atiite isáare ˆyoosaaka amuluume kutu."
18 Aho, ura mukúúlu wa valwi nkoondo akamutwaala ura mutavana na kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo, maa akamusea, "Paúli ura ˆari munyololwii, aanyániriire na aanoómbire nimureete uhu mutavana na kwaako, sa atiite isáare ˆyoosaaka akuwyiire."
19 Ura mukúúlu wa vakúúlu, akamukwaata mukono ura mutavana, maa akatamanya ne na ivarwii, maa akamuurya, "Ni kiintu che ˆwoosaaka wuungwyiire?"
20 Ura mutavana akamusea, "Vayahúudi viirúmiire vakuloombe weewe umutwaale Paúli na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi lomutóondo sa vookiisaambirirya voosaaka vamuurye neeja masáare yaachwe.
21 Maa kaa, kari uvarumire tuku, sa vamwaari Vayahúudi makumi yani (40) na kiintu ˆvari mugiida njirii. Ava viílahire variiwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka vamuulae Paúli. Haaha viímire neeja vooteerera vii, ni che ˆuri luusa."
22 Aho, ura mukúúlu wa vakúúlu akamurekera ura mutavana atamanye na akamukaan'ya, yoomusea, "Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi aya masáare ˆwuungwyíiriire tuku."

Paúli Yootwaalwa na Kaisaría
23 Aho, maa ura mukúúlu wa vakúúlu akavaanirira vakúúlu va valwi nkoondo vaviri akavasea, "Imyi neeja valwi nkoondo magana yaviri (200) vooyeenda na mawulu, valwi nkoondo ˆvaámbukaa faráasi makumi mufungati (70), na viingi magana yaviri (200) ˆvari na machimu. Ava voosi viinuke mpiindi jo kaala ndiri kugirita na múuji wa Kaisaría.
24 Kei, imyi neeja faráasi jiingi sa Paúli, na mumutwaale nkaasu fuuru kwa gávana Felíisi."
25 Ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akaandika baráwa, yoosea,
26 "Felíisi ˆunyémiwaa, gávana wa isi, niini Kilaáudi Lísia, nakulúumbiirye.
27 Uhu muuntu akwaatwa ni Vayahúudi, voovo vajáa vaséngeriire kumuulaa. Maa kaa, ˆnkataange yeeye ni Murúumi niita noo mulamurirya na valwi nkoondo vaani.
28 Nasaakáa ntaange ni sa che vamusitaakyáa Paúli, sa jeyyo, nkamutwaala na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi.

29 Hahara, nkataanga vamutwáarire na balásii sa masáare ya Miiro yaavo. Baa jeyyo, kujáa kusiina isáare roroosi ˆroobweeyya iime neeja kukwya au baa achuungwe munyololwii tuku.

30 Haaha nalúmirwe kutu ni muuntu umwi, vamwaari Vayahúudi ˆvaríire nchuungo yo muulaa, sa jeyyo, nalámwiire chaangu valukaluka vamureete na kwaako. Navaséire vaantu vaachwe vara ˆvamureeta na balásii vareete masáare yaachwe na kwaako."

31 Jeyyo, valwi nkoondo vakamusumula Paúli ja ˆvyeene vajáa valáiririiwe, vakamutwaala uchiku u'ura fuuru múuji wa Antipáatiri.

32 Lomutóondo yaachwe, vara valwi nkoondo ˆvayéendaa na mawulu, vakavarekera vara valwi nkoondo ˆvajáa vaámbukire faráasi vadoman'ye na Paúli, maa voovo vakahinduka na nkambii.

33 Vara valukaluka ˆvaámbukaa faráasi ˆvakafike Kaisaría, vakamuheera gávana ira barúwa baa Paúli vakamukwaatya kwa gávana.

34 ˆAkahumule kusoma ira barúwa, maa akavuurya, "Uhu muuntu ni wa isi che?" ˆAkataange ni muuntu wa Kilikía,

35 maa akamusea, "Teerera ndiri sáare jaako mpiindi ˆvari kuuja vara ˆvakureeta na balásii." Aho, maa akalairirya Paúli aviikwe isi ya ulaangiriryi ijuumbii ra kitemi ra Heróode.

24

Paúli Mbere ya Felíisi uko Kaisaría

1 Siku isaano ˆjikalooke, Ananía mweeneisi mukuulu, akagiritan'ya na Kaisaría na vawosi va Vayahúudi na muuntu umwi, mumanyi wa Miiro ˆasewáa Teritúulo. Avo, vakatwaala kiloongi cha Paúli na kwa gávana.

2 Paúli ˆakaanirirwe, Teritúulo akaanda kumusitaakya Paúli yoosea, "Felíisi ˆunyémiwaa, ulongooli waako ˆwabooha waámbiriirye twiikale na cheeru na twiikale mwiikalo muuja kwa siku joosi iji, baa kei, viintu vyoovalanduka kuri isi ihi sa viintu ˆwoónaa mbere.

3 Felíisi ˆubwéeyyiriwaa nkongojima, siku joosi na kira haantu, tayahókeraa aya na duumbi munumuunu.

4 Niini si noosaaka nikuriingirirye tuku. Nookuloomba kwa uyimiriryi waako uyateerere aya masáare yiiswi yangai vii.

5 Tamwiíne muuntu uhu ni irema ikuulu. Kira isi ˆkuri na Vayahúudi, yeeye noo iinuláa ntiribuka. Yeeye noo mukúulu wa díini ya uloongo ya Vanasaréeti.

6 Yeeye asaakáa kwiibweeyya Kaaya Njija ya Ijuva ive na njeo, maa kaa, suusu tamukwaata chaangu. [Tasaakáa kumulamurira kwa Miiro yiiswi,

7 maa kaa, Lísia mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka akuuja
noo tuhoka na ngururu.
8 Akavalairirya vara ˆvamusitaakyáa vamureete na
kwaako.] Weewe mweeneevyo kooni umuchúkurumire
taanga uri masáare yoosi ˆtoomusitaakya kwaako, ni ya
kimáári."
9 Vayahúudi voosi vakalumirirya masáare ya Teritúulo
voosea, ayo yoosi ni ya kimáári.

Paúli Yookitetera Mbere ya Felísi

10 Aho, maa gávana Felíisi akamooloota Paúli sa ne aluusike.
Aho, Paúli akaanda luusika yoosea, "Kwiitetera niise kwa
mutima mweeru sa taanga niise weewe uri mulamuli wa
vaantu wa isi ihi kwa myaaka ˆiri foo.
11 Weewe mweeneevyo koona uri ni siku ikimi na iviri vii
jalóokire keende ˆnaambuka na Yerusaléemu noo ko mwi-
inamira Muluungu.
12 Vaantu ava si vaanshaana nookiiruta ndihi na muuntu
yoyoosi au noosoonka mpuka ya vaantu tuku. Ive ni Kaayii
Njija, sinagóogii, au baa haantu hiingi hohoosi kura múujii
tuku.
13 Masáare aya ˆvakitookuunviikira kiloongi si vari daha
laira kikomi ni ya kimáári tuku.
14 Baa neembe ni jeyyo, niini narúmire namwiínamiraa
Muluungu wa vala baaba na nasáakiraa Njira ya Yéesu
Mweenevyoosi ˆng'eene ava voosea ni ya uloongo. Baa kei,
nayaruma yoosi ˆyari Miirwii na yoosi ˆyaandikwa vitáabwii
vya valáali na mutwe.
15 Si ayo vii tuku, kei, niiláangyaa kwa Muluungu ja ˆvyeene
vaantu ava viiláangyaa Muluungu vafufula ari vaantu voosi,
vawoloki na si ˆvari vawoloki.
16 Sa jeyyo, namanyika siku joosi nive na mutima si
ˆwuuntwáalaa na kiloongii mbere ja Muluungu na vaantu.
17 Haaha ˆnkiikale kwiingi kwa myaaka ˆiri foo, nahinduka
na Yerusaléemu, sa ndeete mpía jo vaambirirya vakiva va isi
yaani na ntoole mpóryo kwa Muluungu.
18 Kati vaantu ava ˆvaanshaanáa noobweeyya aya waámii
ya Kaaya Njija, nijáa nahúmwiire tumama tuuva yo jirulwa.
Na baa si vaanshaana ndiri na mpuka ya vaantu tuku na baa
si nabweeyyáa ntiribuka tuku.
19 Baa jeyyo, kwatiite Vayahúudi viingi fuma isi ya Ásia, avo
nookoona ngaari vaveere mbere yaako sa valuuse kooni vari
na kiloongi na kooni vari na kiintu chochoosi na niini.
20 Au voovo ava ˆvari aha, ni valuuse ni uvi che ˆvoona
kuri niini mpiindi ˆnijáa niimiiwé mbere ya Balása Nkuulu ya
Vayahúudi?

21 Ifaanaa ikava voona kwa iki kiintu kimwi ^naluusa kwa
sawúti nkuulu mbere yaavo noosea, 'Naréetirwe na aha balásii
sa viintu ^narúmaa vaantu ^vaakwya fufulwa vari.'✡"
22 Maa kaa, Felíisi ajáa amányire neeja Njira ya Yéesu
Mweenevyoosi, akadiira lamula kiloongi ikyo yoosea,
"Lamula ndiri masáare aya mpiindi Lísia mukúúlu wa vakúúlu
va valwi nkoondo ^ari girita na kunu."
23 Aho, maa akalairirya mukúúlu wa valwi nkoondo
amuviike Paúli munyololwii, maa kaa, andoomuheera nkalo,
baa vijeengi vyaachwe andoovarekera vamutumamire.

Paúli Mbere ya Felíisi na Durusíila

24 Siku ingai vii ^jikalooke, Felíisi akuuja na muki waachwe
Durusíila. Uhu Durusíila ni Muyahúudi ajáa. Felíisi akatuma
vamureete Paúli. Paúli ^akuuje akaanda vawyiira kumuruma
Kirisitu Yéesu.
25 Mpiindi ^aluusikiráa uwoloki mbere ya Muluungu,
kwiiyimirira, na Muluungu luu valamurira ari vaantu siku
yo kiimikirirya, Felíisi akoofa, aho, akamusea Paúli, "Haaha
doma, kukwaanirira ndiri kei kooni napátire nkalo."
26 Mpiindi jiijo, Felíisi iiseáa heewa ari mpía ja uhoondo ni
Paúli. Sa jeyyo, andoomwaanirira Paúli kweene kweene sa
aluusike ne.
27 Myaaka iviri ^ikalooke, Porikío Feésto akakwaata nkalo
ya Felíisi. Na Felíisi asaakáa aveerye mitima Vayahúudi, sa
jeyyo akamureka Paúli munyololwii.

25

Paúli Mbere ya Feésto

1 Siku itatu ^jikalooke keende gávana Feésto ^afika Kaisaría,
akaambuka fuuru Yerusaléemu.
2 Mpiindi ^ajáa uko Yerusaléemu, vakúúlu va veeneisi va
Ijuva na vakúúlu va Vayahúudi, vakadoma na kuuntu ^ajáa sa
vakamuwyiire kiloongi cha Paúli.
3 Viiloombereryáa maatuku kwa Feésto ahuungire
ivaru raavo voosea, "Tooloomba umuhindule Paúli na
Yerusaléemu!" Valuusa jeyyo, sa vajáa varíire nchuungo
vamugiide njirii, maa vamuulae.
4 Maa kaa, Feésto akavasea, "Paúli amwaari munyololwii
uko Kaisaría, na niini hinduka niise na uko siku ingai vii
^jookuuja."
5 Kei akavasea, "Saaka niise ntamanyan'ye na vamwi
va vakúúlu vaanyu ndoman'ye novo, vakaluuse kiloongi
chaachwe kooni kuri na uvi wowoosi ^abweeyya."

✡ **24:21** Laanga Mirimo ya Vatumwi 23:6.

6 Feésto akiikala na vaantu avo kwa siku inaani fuuru ikimi, maa de akahindúka na Kaisaría. ^Akahindúke, lomutóondo yaachwe ^kukeere, akadoma na balásii, akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira, maa akalairirya Paúli areetwe na mbere yaachwe.

7 Paúli ^akafike hara, akavashaana Vayahúudi vara ^vajáa vagirita fuma Yerusaléemu. Vakamuriingirira, maa vakaanda kumusitaakya masáare maruto ^yari foo, baa jeyyo vakasi-indwa koonekya kimáári chaachwe.

8 Aho, maa Paúli akiiluusira, yoosea, "Niini si nabweeyya kiintu kivi kuri Miiro ya Vayahúudi tuku, kuri Kaaya Njija ya Ijuva tuku, baa kuri Kaisáari mutawáala wa Rúumi tuku."

9 Maa kaa, sa viintu Feésto asaakáa kuveerya mitima Vayahúudi, aho, maa akamuurya Paúli, "Eri, saaka wiise aya masáare nkayadumurire uko Yerusaléemu wuu?"

10 Paúli akamusea, "Aha kuuntu ^niímire, ni balásii ya Kaisáari, aha noo kuuntu ulamuli waani wa Miiro ^woosaakwa utoorerwe. Weewe mweeneevyo kiiyonera wiise, kisiina kiintu ^nahon'ya kwa Vayahúudi tuku.

11 Sa jeyyo, kooni kikomi natumama uvi ^mweene inkwya noo kiintu ^chaantéire, niini si noosiita kukwya tuku. Maa kaa, kooni iki kiloongi chareetwa ni ava Vayahúudi si cha kimáári, kusiina muuntu ^ari na wiimiriri wo kuunkwaata na aankwaatye mikonwii yaavo tuku. Nooloomba iri isáare rikateererwe ni Kaisáari!"

12 Feésto ^akahumule kwiilaangya sáare na balása yaachwe, maa akamusea Paúli, "Wakérire rufáa kiloongi chaako kikateererwe ni Kaisáari! Haaha doma uri na kwa Kaisáari!"

Feésto Yooloomba Nyambirirya kwa Mutemi Agiríipa

13 Siku ngala ^jikalooke, mutemi Agiríipa na Beriníike iruumbu raachwe vakuuja na Kaisaría sa jivoonekye nyemi jaavo kwa Feésto.

14 Vakiikala uko Kaisaría kwa siku ^jiri foo. Siku ijo, Feésto akamuwyiira mutemi kiloongi cha Paúli yoomusea, "Kwatiite muuntu umwi aha ^arekwa munyololwii ni Felíisi.

15 Na ^nkadome na Yerusaléemu, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi va Vayahúudi vajáa vaangwyiira kiintu ^chabweeyya vamutwaale Paúli na balásii, na vaanoomba nimulamurire atiite uvi.

16 Maa kaa, niini navasea, suusu Varúumi si takwáatyaa muuntu mikonwii ya vara ^vamusitaakya tuku, kooni si analumana na vara ^vamutwaala na balásii, na si anaheewa nkalo yo kiitetere tuku.

17 Haaha avo vakúúlu ^vakalumane aha, si nachereva tuku. ^Nkafike, lomutóondo yaachwe, nkaaniriira valamuli na

balásii, maa nkiikala ichuumbii raani ro lamurira. Aho, maa nkalairirya Paúli areetwe.

18 ^Akareetwe, vara ^veene vamusitaakyáa, vakaanda mululusira. Baa jeyyo, masáare ^meene valuusáa si yajáa mavi ja ^vyeene niiseáa tuku.

19 Kiintu ^viirutiráa ndihi, ni sa masáare ya díini yaavo vii, na sa masáare ya muuntu umwi ^mweene ajáa aakwya irina raachwe noo Yéesu. Uhu muuntu Paúli uumiriryáa indoosea ni mooyo ari.

20 Niini nasova njira yo yatuubiriira sa ntaange kooni aya masáare ni ya kimáári. Sa jeyyo, niini namuurya Paúli kooni ari ruma kudoma na Yerusaléemu sa akalamurirwe uko.

21 Maa kaa, Paúli ^akaloombe rufáa achaale munyololwii kuwoojera kiloongi chaachwe kikateererwe ni Kaisáari mutemi mukuulu, nijáa nalairirya alaangiririwe aho munyololwii, fuuru mpate njira yo mutwaala na kwa Kaisáari."

22 Aho, maa Agiríipa akamusea Feésto, "Noosaaka nimuteere uhu muuntu." Feésto akamusea, "Kumuteerera uri lomutóondo!"

Paúli Mbere ya Agiríipa

23 Lomutóondo yaachwe, Agiríipa na Beriníike vakuuja na nkongojima. Vakiingira na balásii yo lumaniira hamwi na vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo na vakúúlu va múuji. Aho, maa Feésto akalairirya Paúli areetwe na aho balásii.

24 Paúli ^akafike, maa Feésto akasea, "Agiríipa mutemi, na vaantu voosi ^mwiijíingire aha, uhu muuntu ^moomoona aha, Vayahúudi voosi vamusitaakya kuri niini uko Yerusaléemu na aha Kaisaría. Vatuláa isóso voosea, 'Muuntu uhu si ari wo va mooyo tuku!'

25 Maa kaa, niini si noona uvi wowoosi wo mubweeyya iime neeja kuulawa tuku. Maa kaa, yeeye aanoomba akalamurirwe kiloongi chaachwe ni Kaisáari mutemi mukuulu. Noo ^chooreka nalamula atwaalwe na Róoma.

26 Kikomi, niini nsiina isáare kuri yeeye ^ndiri mwaandikira mutemi wiitu mukuulu tuku. Noo ^chooreka namuréetire na aha mbere yaanyu, na mbere yaako mutemi Agiríipa, sa suusu ^turi humula kumuurya, turya ndiri isáare ro kaandika.

27 Nabwéeyyiirye jeyyo, sa si viri kiingira miryuungwii kumutwaala muuntu na kwa Kaisáari baa kwaandika kiintu ^asitaakiwa tuku."

26

Paúli Yookiitetera Mbere ya Agiríipa

1 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, "Nakurékiire wiiluusire masáare yaako." Aho, Paúli akiinurirya mukono waachwe, maa akaanda kiitetera, yoosea,

2 “Ee mutemi Agiríipa, nookiiyona natalariwa sa viintu
ˆniímire mbere yaako kiitetera sa masáare yoosi Vayahúudi
ˆvaansítaakyaa.
3 Niitéiire jei, sa weewe umányire vyabooha tuuva ja
Vayahúudi na viintu vyoosi ˆvibwéeyyaa vandookiiruta ndihi.
Sa jeyyo, nooloomba uyimirirye kuunteerera.
4 Vayahúudi voosi vamányire ˆvyeene narerwa fuma usinga
waani. Vamányire kwaandira aho ncholo ˆvyeene niikaláa na
vaantu va isi yaani uko Yerusaléemu.
5 Vaamányire kwa myaaka ˆiri foo, na koони vooruma,
voovo veeneevyo toola vari ushahíidi ˆvyeene niíkalaa ja
Mufarisáayo, nootuuba viviraviviira tuuva ja díini yiitu.
6 Ati, iki noo ˆchabwéeyyiirye nkiima aha, sa ndamurirwe,
sa niiláangyaa kwiichuunga kwa Muluungu ˆaluusa kwa vala
baaba wiitu.
7 Kulaha uko, noo kura kwiiláangiwaa ni nkolo ikimi na
iviri ja miitu. Na noo ˆchooreka vamwiínamiraa Muluungu ko
manyika uchiku na muusi. Ee mutemi, ni sa kwiilaangya uko
noo Vayahúudi vaansítakiriirye!
8 Ni sa che nyuunyu mookoona Muluungu si ari daha fufula
vaantu tuku?
9 Kikomi, niini mweeneevyo noonáa nasaakwa mbweeyye
kira kiintu sa nkiikane irina ra Yéesu wa Nasaréeti.
10 Aya masáare noo ˆmeene nabweeyyáa uko Yerusaléemu.
Niini navachuungáa munyololwii vaantu va Muluungu kwa
wiimiriri wa vakúúlu va veeneisi va Ijuva. Vara viingi
ˆvakalamurirwe kukwya, niini naváa mbare kuruma ulamuli
uwo.
11 ˆKari foo nadomáa na masinagóogii nkalairirya va-
turikiriwe, sa vamuhiintikire Yéesu. Nijáa navakalarira
maatuku vii, sa jeyyo nadomáa baa na míiji ˆiri kuli sa nkava-
turikirye.

Paúli Yooluusa ˆVyeene Amuruma Yéesu

12 Siku imwi ˆnadomáa noo vaturikirya vaantu uko múujii
wa Damésiki, nijáa nahíiwe wiimiriri na ulairiri fuma kwa
vakúúlu va veeneisi va Ijuva.
13 Ee mutemi, mpiindi ˆnijáa njirii, koonka nkoona kiweeru
ˆchadalavadalaava kulookya cha mwaasu fuma kurumwii.
Ikyo kiweeru kikaamurika niini baa viivaani ˆveene nayeen-
dan’yáa novo.
14 Voosi tukawya na isi. Niini nkateera sawúti
yookuunyanirira kwa nduusika yaani ya Kieburanía, yoosea,
‘Saúli! Saúli! Sa che wookuunturikirya? Wookiitamikya
bweete vii ja ndákwii yoovaa vivalo duuri ya muríisi
waachwe.’

15 Maa nkuurya noosea, ‘Aai, uri ani weewe?’ Ne akaansea, ‘Niini ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikirya.
16 Baa neembe ni jeyyo, haaha inuka, wiime na majeo yaako! Nakufúmiire sa nikuviike weewe uve mutumami waani na ura ˆoona aya masáare ˆwiíne isiku na yara ˆndiri koonekya.
17 Kukulamurirya neende fuma mikonwii ya Vayahúudi viivaako na fuma mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi. Na ni kukutuma niise kwa avo vaantu si ˆvari Vayahúudi.
18 Kavatuunukule miiso yaavo, vareke tuuba kilwiirya, vatuube kiweeru. Vareke tuuba Irimu, vamutuube Muluungu. Kwa njira iyo, Muluungu sea ari uvi waavo wasírire na kuva vari hamwi na vara ˆvaava vaaja mbere ya Muluungu kwa njira yo kuunduma niini.’

Paúli Yooluusa Uvariyuli Waachwe

19 Ee mutemi Agiríipa, sa jeyyo si nareka kwiituuba iyo njori ˆng’eene nijáa naheewa fuma kurumwii tuku.
20 Niini naanda kuvavariyurira vantu va Damésiki vareke uvi waavo, vamuvalandukire Muluungu, na vandoobweeyya viintu ˆvyoónekyaa kikomi vaválandwiire mitima yaavo. Masáare yaayo, nayavariyula Yerusaléemu na isi yoosi ya Yudéea na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.
21 Aya noo yabweeyya, Vayahúudi vakaankwaata ˆvakaanshaane uko waámii wa Kaaya Njija ya Iju na vasaakáa kuunjulaa.
22 Maa kaa, Muluungu aanyambirirya fuuru isiku. Aya noo yambwéeyyiirye niime mbere ya vawosi na mbere ya vaantu kutoola ushahíidi. Nsiina masáare yiingi ˆndúusaa tuku, ni yayara ˆmeene valáali na mutwe na Músa valuusa fumira yari.
23 Na avo voosi valuusa, Masía turikiriwa ari, na kuva ari wa ncholo kufufuka fuma inkwyii, sa avawyiire vaantu kiweeru cha Muluungu, Vayahúudi na vaantu si ˆvari Vayahúudi.”

Paúli Yooloomba Agiríipa Arume

24 Mpiindi Paúli ˆiiteteráa jei, maa Feésto akaluusika na sawúti nkuulu yoosea, “Paúli mutwe waako wafirira! Kusoma munumuunu kwabweeyya uve na kisari!”
25 Maa kaa, Paúli akasea, “Ee aai Feésto! Niini si ndiri musari tuku. Aya masáare ˆnooluusa ni ya kimáári na ni luusa niise na tooti jaani ˆjiri nkaasu.
26 Kikomi mutemi amányire neeja masáare aya sa yafumira kiweerwii, na kusiina ˆramulooka tuku. Noo ˆchooreka nooluusa ko kiitema.
27 Mutemi Agiríipa, eri, warúmaa valáali na mutwe wuu? Namányire wavarúmaa.”
28 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, “Eri, wookiisea kuumbweeyya uri nive Mukirisitu chaangu vii jei?”

29 Maa Paúli akamusea, “Noomuloomba Mulungu, ive chaangu, au ive kwa mpiindi nkuulu, weewe na ava vaantu voosi ^voonkuuteerera isiku, muve ja niini, maa kaa, bila yo chuungwa minyololo.”

30 Paúli ^akaluuse jeyyo, maa mutemi Agiríipa hamwi na gávana Feésto na Beriníike, na vaantu voosi ^veene vajáa viíkyiire novo aho, vakiima.

31 ^Vakalooke, maa vakiiwyiira voosea, “Uhu muuntu si abweeyya isáare roroosi ^roomubweeyya iime neeja kuulawa au achuungwe tuku.”

32 Aho, maa re Agiríipa akamusea Feésto, “Ngaari uhu muuntu si aari analoomba isáare raachwe rikateererwe ni Kaisáari, ni aari wo rekera vii.”

27

Paúli Yootwaalwa na Múuji wa Róoma

1 ^Vakalamule doma turi na isi ya Itália ko kwaambuka méeli, maa vakamuviika Paúli na vaantu viingi ^vajáa munyololwii mikonwii ya mukúúlu wa valwi nkoondo umwi ^asewáa Juliáasi. Uhu, Juliáasi ni wa mpuka ya valwi nkoondo va Kaisáari Agústo mutemi mukuulu ajáa.

2 Aho, tukaambuka* méeli fuma múuji wa Adiramitío, ^ng'eene yadomáa na míijii ^iri mbarimbari ya mayiya ya isi ya Ásia. Mpiindi ^twiinukáa aho, ni hamwi tujáa na Aristáriko muuntu ^amuruma Yéesu, Mumakedonía fuma múuji wa Tesaloníike.

3 Lomutóondo yaachwe ^kukeere, tukafika múujii wa Sidóoni ^uri mbarimbari ya mayiya. Aho, Juliáasi akamubweeyyirya wuuja Paúli ko murekera adome noo valuumbya vijeengi vyaachwe sa vamwaambirirye viintu ^asaakáa.

4 Fuma aho, tukakwaata njira na méeli yiiswi. Na sa viintu ihúmbuuto ratukitiráa tukakwaatira na utúruko wa isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro sa twiikitirirye iro ihúmbuuto.

5 Tukafirira mayiya ko tweera na ivarwii ra isi ya Kilikía na Pamufilía, aho, tukafika múujii wa Míira ^uri isi ya Líkia.

6 Aho, mukúúlu wa valwi nkoondo akashaana méeli fuma múuji wa Alekisándiria, ^yoodoma na Itália, maa akatwaambukya aho méelii.

7 Kwa siku ^jiri foo tukayeenda na méeli kwa uturikiri mpoli mpoli fuuru tukasengerera múuji wa Níido. Na sa viintu kujáa na ihúmbuuto ^rootukitira tudiire doma ja ^vyeene tatamanyáa, maa tukakwaata na nyungure ya isi ^yariingirirwa ni maaji ya Kiréete, tukatweera heehi na múuji wa Salimóoni.

---

* **27:2** ***tukaambuka:*** Aha muvai mbuwo Lúka ni hamwi ajáa na Paúli na viivaachwe.

8 Tukalooka ko turikira kunu tookiiyambalakana Kiréete mpaka tukafika kuuntu ^kuséwaa Bandáari ^Yabooha, heehi na múujii wa Laséa.

9 Tatuuba luyeendo kwa siku ^jiri foo, na luyeendo lujáa lwaviiha maatuku vii. Ngovi yo kiirekya kurya ikava yalóokire. Jeyyo, Paúli akavakalamya valongooli va méeli yoovasea,

10 "Arumi, nookoona ulu luyeendo lwiiswi reeta luri marema na máari ^jiri foo rimira jiri. Ihi méeli na miriwa yaachwe sirira iri mayiyii. Si jeyyo vii tuku, baa nkaasu jiiswi rimira jiri."

11 Maa kaa, ura mukúúlu wa valwi nkoondo kiri vyo muteerera Paúli, yeeye akateerera masáare ya mulongooli wa méeli na mweeneméeli.

12 Na sa viintu iyo bandáari si ijáa yabooha so kiikala mpiindi ja mpeho, vaantu ^vari foo vakalamula twiinuke aho, sa viiseáa fika turi Foiníike, na twiikale uko mpiindi ja mpeho. Foiníike ni bandáari ^iri isi ya Kiréete ijáa, na ijáa yalaanga ivaru ra saame kumweéri na utúruko kumweéri.

Ihúmbuuto Mayiyii

13 Mpeho ya kifwiiriri ^ikaande fwiira fuma ivaru ra saame, vakiisea kiimikirirya vari miryuungu yaavo. Aho, vakakuula náanga, maa vakakwaata njira na mbarimbari ya isi ^yariingirirwa ni maaji ya Kiréete.

14 Kamusaambo kiduudi vii keende ^tukalooke, maa rikuuja ihúmbuuto ^radalavadalaava ^raséwaa Ihúmbuuto ra Utúruko Ituumba fuma Kiréete, rikawuva.

15 Iro ihúmbuuto rikavaa luvaru lwa méeli, aho, tukasiindwa ni rira ihúmbuuto, tukiirekera, maa tukatwaalwa na kati na kati ya mayiya.

16 ^Tukafike nyungure ya isi nduudi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kaúuda, tukava twakítiriiriiwe kiduudi rira ihúmbuuto ni iyo isi. Aho, tukadaha chungula mashúwa yo honerya vaantu kwa uturikiri.

17 Vatumami va méeli ^vakahumule kwiirutirira ira mashúwa, vakiiyingirya na méelii. Aho, vakariingirirya ndihi na itakwii ra méeli, maa vakiichuunga méeli neeja sa idiire wunika. Vabweeyya jeyyo sa voofáa kutwaalwa na isaárii ra mbarimbari ya Síriti, vakaburukirya náanga sa méeli iyeende mpoli mpoli, maa vakarekera méeli ikundulwe ni iro ihúmbuuto.

18 Ihúmbuuto rikavaa méeli munumuunu, sa jeyyo, lomutóondo yaachwe ^kukeere, maa vatumami va méeli vakaanda fweitira miriwa na luujii.

19 Siku ya katatu, maa vakaanda fweita saama ja méelii na mayiyii kwa mikono yaavo veeneevyo.

20 Siku ˆjiri foo jikalooka baa koona mwaasu na nyényeeri tuku. Rira ihúmbuuto ˆradalava rijáa rakonkomala kuwuva munumuunu, maa re kwiilaangya kwiiswi hona turi, kukasira vuu.
21 Na vaantu ˆvakiikale siku ˆjiri foo baa kurya tuku, Paúli akiima katikati yaavo, maa akavasea, “Arumi, vijáa muunteerere mpiindi ˆtujáa Kiréete. Ngaari usaambu uhu na mukube uhu muunéhire.
22 Haaha noovaloomba mufafye mitima yaanyu, sa kusiina muuntu baa umwi ˆari taaha nkaasu yaachwe tuku. Ni méeli vii noo iri nyimira.
23 Niini ndiri muuntu wa Muluungu na ndiri mutumami waachwe. Uchiku wa isiku, murimu waachwe muuja waanfúmiire,
24 na waanséire jei, ‘Paúli koofa tuku, weewe ni mpaka wiime mbere ya Kaisáari. Laanga! Muluungu kwa uwoloki waachwe, akuhíire weewe nkaasu ya vaantu voosi ˆuri novo méelii.’
25 Haaha arumi itemi, sa Muluungu nimwiiláangyaa tumama ari yara ˆmeene aangwyiiriré.
26 Maa kaa, ni mpaka tufweitirwe kaisi kaduudi ˆkariingirirwa ni maaji vii.”

Paúli na Viivaachwe Voohoniwa Mayiyii

27 Uchiku wa siku ya ikimi na ine (14) ˆukafike, tujáa tukaari toofiindwa ni rira ihúmbuuto kunu na kura haantu ha mayiya ya Adiriáati. Kati na kati ya uchiku uwo, vatumami va méeli vakiisea vaséngeriire fika isi imwi.
28 Sa jeyyo, vakakiimya ludihi luujii sa vataange ulíihi wa maaji, vakashaana ni míita makumi yani (40). ˆVakaseese na mbere kiduudi, vakashaana míita makumi yatatu (30).
29 Aho, vakaanda koofa vookiisea méeli ifaanaa ihamire mwaalaliwye, sa jeyyo, vakafweitira náanga ine na nyuma ya méeli. Maa vakaanda loomba kweere chaangu.
30 Vatumami va méeli vasaakáa tiija fuma méelii, aho, vakakiimya ira mashúwa luujii kunu vookiibweeyya ja voosaaka fweitira náanga na ivaru ra mbere ya méeli.
31 Aho, maa Paúli akamusea mukúúlu wa valwi nkoondo na valwi nkoondo ˆvari isi yaachwe, “Koon ava vatumami va méeli si vachíhiire na suusu aha méelii, nyuunyu si muri hona tuku.”
32 Reeru, valwi nkoondo vakakera ndihi ˆng’eene jijáa jachuunga ira mashúwa, maa vakiireka iwyiire na luujii isumulwe ni maaji.
33 ˆKukasengerere kweera, Paúli avakalaamyáa voosi varye chákurya, kunu yoosea, “Isiku mufíkiirye siku ikimi na ine (14) nti ˆmoololokera vii baa kei si munaarya chochoosi tuku.

34 Haaha kalaami murye chákurya, sa ikyo noo kiri valamurirya. Kusiina baa umwi waanyu ^ari taaha lujwíiri lwaachwe tuku."
35 Paúli ^akahumule luusa ayo, akatoola muká*a*te, akamuduumba Mululungu mbere ya vaantu voosi, akabenduabenduala, maa akaanda kurya.
36 Aho, voosi vakiiheera mutima, maa vakaanda kurya.
37 Na vaantu voosi tujáa aho méelii, ni magana yaviri, makumi mufungati na vasasatu (276).
38 Voosi ^vakarye no kiikuta, vakafweita miriwa ya ngáano na luujii, sa méeli yaanguhe.

Méeli Yoowunika
39 ^Kukeere, vatumami va méeli vakoona isi, maa kaa, si viitaangáa ira isi tuku. Kei, vakoona haantu maaji ya mayiya ^yiingira ^hari ni isaáre. Vakalamula kooni viri dahika viitwaale méeli na aho.
40 Aho, vakakera ndihi ja náanga, maa vakajireka mayiyii. Vakachunguala ndihi ya usukáani wo wolorera méeli, maa vakachuunga lweénda ncholwii ya ngururyo ya mbere, sa mpeho yiikundule méeli na mbarimbari ya mayiya.
41 Maa kaa, méeli ^ikaseese kiduudi vii, mpula ya méeli ikakita na ngururu isaárii, maa ikiibokera aho. Nyuma ya méeli ikava yoovawa ni mapúunta ya maaji mpaka méeli ikaanda wunika.
42 Aho, vara valwi nkoondo vakalamula vavuulae vara vaantu voosi ^vachuungwa, sa vakitire muuntu yoyoosi kooyerera, maa atiije.
43 Maa kaa, ura mukúúlu wa valwi nkoondo si asaakáa Paúli uulawe tuku, sa jeyyo, akavakaan'ya vara valwi nkoondo vareke bweeyya jeyyo. Aho, akalairirya, vara ^vamányire kooyerera, viifweitire na luujii sa vafirire na nyambuko.
44 Na vara ^veene si vamányire kooyerera, vatoole mbáwo, vamwi mabéendu ya méeli sa vooyerere novyo. Jeyyo, noo ^vyeene tafirira voosi nkaasu fuuru nyambuko.

28

Njoka Yookiifarimbirirya Mukonwii wa Paúli
1 ^Tukafike turi nkaasu nyambuko, tukataanga ira isi ^yariingirirwa ni maaji ni Malíta iséwaa.
2 Vaantu va iyo isi vakatuteengya vyabooha munumuunu baa neembe si vajáa vatumányire. Vakatukorerya mooto, maa vakatusea toote, sa mbula yaváa na kujáa kwatiite mpeho.
3 Paúli akiita noo sasawuta inkwi, maa akajivikira mootwii. Koonka, njoka ^idíimwiirwe ni irutira, ikamukoma, maa ikiifarimbirirya mukonwii wa Paúli.

4 Vaantʉ va ɨyo ɨsɨ ˆvakoone njoka inínga'inire mʉkonwii
wa Paúli, maa vakiiwyɨɨra, "Sɨ viri reka tʉkʉ, ʉhʉ mʉʉntʉ nɨ
mʉʉlai, baa neembe ahónire ʉko mayiyii, mʉlʉʉngʉ wiitʉ ʉhʉ
ˆtamʉkémeraa Ʉwoloki, sɨ arúmire ave nkaasʉ tʉkʉ."
5 Maa kaa, Paúli akɨɨkonkomera ɨra njoka na mootwii, yeeye
baa kʉva kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ.
6 Vara vaantʉ vakatuuba woojera asuuwe, au awye no
kwya chaangʉ. ˆVakoone mpɨɨndɨ joodoma baa kʉva kɨɨntʉ
chochoosi tʉkʉ, maa vakavarindʉla miiririkano yaavo
vakaanda sea Paúli nɨ ʉmwɨ wa mɨlʉʉngʉ yaavo.

Paúli Yoomʉhorya Taáta Waala Mʉkúúlʉ wa Malíta

7 Heehi na hara haantʉ vaantʉ ˆvajáa vatʉkóreriirye mooto,
kʉjáa kwatɨɨte mawʉnda ya mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆasewáa Púbulio.
Ʉhʉ noo mʉkúúlʉ wa ɨyo ɨsɨ ˆyarɨɨngɨrɨrwa nɨ maaji ajáa.
Akatʉteengya vyabooha na kwaachwe, tukiikala kwa sikʉ
itatʉ.
8 Mpɨɨndɨ jiijo, taáta waala Púbulio nɨ nchiirii ajáa na ajáa
alwɨ́ɨre ndwáala yo fwaaha sakami. Aho, Paúli akɨɨngɨra na
haantʉ mʉlwɨ́ɨrɨ ˆajáa. Akamʉloombera kwa Mʉlʉʉngʉ ko
mʉvɨkɨra mɨkono mweeri yaachwe, maa akahola.
9 Ayo ˆyakafʉmɨre, aho, valwɨ́ɨrɨ ˆvarɨ foo va ɨra ɨsɨ vʉʉjáa na
vahoriwáa.
10 Vaantʉ va ɨra ɨsɨ, vakatʉnyemya mʉnʉmʉʉnʉ. Na mpɨɨndɨ
ˆtakwaatáa njɨra na méeli, vakatwaambirirya kwaambukya
na méelii viintʉ vira ˆtasaakáa.

Paúli Yoofika Múujii wa Róoma

11 Myeeri ɨtatʉ ɨkava yalóokire. Tʉkakwaata njɨra fuma ɨyo
ɨsɨ, na méeli ˆng'eene ɨjáa aho kʉwoojera mpɨɨndɨ ja mpeho
jilooke. Ɨhɨ méeli nɨ ya múujii wa Alekisándiria ɨjáa na ɨjáa
yatɨɨte sanáamu ja vidabalaíyo maása.
12 Mpɨɨndɨ ˆjikalooke, tʉkafika múuji wa Sirakúusa, aho,
tukiikala sikʉ itatʉ.
13 Fuma aho, tʉkarɨɨngɨrɨra fʉʉrʉ múuji wa Réjio. Sikʉ
ˆɨtúʉbɨrɨɨre, mpeho ya saame ɨkaanda fwɨɨra, na sikʉ ya kavɨrɨ
tʉkafika múuji wa Puteóoli.
14 Aho, tʉkavashaana vaaniitʉ, na vakatʉteengya na
vakatʉkalaamya twiikale novo kwa sikʉ mufungatɨ. Jeyyo,
tʉkatuuba na njɨra yiiswi na lwa kʉʉlʉ fʉʉrʉ múuji wa Róoma.
15 Na vaaniitʉ va Róoma ˆvakateere tʉmwaarɨ njirii toota-
manya na kwaavo, maa vakʉʉja noo tusingirirya. Vamwɨ
vakatʉwoojera Isóokwii ra Apíio na vɨɨngɨ vakatʉwoojera
haantʉ ˆhaséwaa Nyuumba Itatʉ ja Vayeni. Paúli ˆakavoone,
akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, maa akiiheera mʉtɨma.

16 ^Tukiingire múujii wa Róoma, Paúli akarekerwa indookiikala yeemweene na mulwi nkoondo umwi wo mulaangirirya.

Paúli Múujii wa Róoma

17 Siku itatu ^jikalooke, Paúli akavaaniriira vakúúlu va Vayahúudi va uko. ^Vakiijiinge, maa akavasea, "Vanduu vaani, kusiina muuntu wa lukolo lwiitu ^namubweeyyirya uvi wowoosi tuku. Baa kusiina tuuva ja vala baaba wiitu ^nawuna tuku. Baa neembe ni jeyyo, vakúúlu va Vayahúudi vaankwaata uko Yerusaléemu, maa vakaambiika mikonwii ya Varúumi.

18 Na avo Varúumi ^vakachukurume masáare yaani neeja, vasaakáa kuundekera sa si voona uvi wowoosi ^nabweeyya wo lamurirwa nuulawe tuku.

19 Maa kaa, Vayahúudi ^vakasiite ndiire rekerwa, nkava nadoomereriiwe nkere rufáa na kunu kwa Kaisáari, sa masáare yaani yateererwe ni Kaisáari. Baa neembe ni jeyyo, nsiina isáare roroosi kwa vaantu va isi yiitu tuku.

20 Navaániriire na aha isiku, sa nivoone na nduusike na nyuunyu. Niini nachuungwa na ihi minyololo, sa kura kwi-ilaangya kwa Viisiraéeli."

21 Aho, maa vara vakúúlu va Vayahúudi vakamusea Paúli, "Suusu tusiina barúwa yoyoosi ^tahokera fuma Yudéea ^ng'eene yaluusa masáare yaako tuku, baa kei, kusiina mundu wiitu baa umwi vii ^uuja na aha noo tuwyiira masáare yaako au baa uvi waako tuku.

22 Maa kaa, suusu toowoojera tuteere ^cheene weewe wookiiririkana, sa ihi njira ^ng'eene wookiituuba, tamányire yalúuswaa vyaviiha kira haantu."

Paúli Yookiindya Múujii wa Róoma

23 Aho, vakiirumira na Paúli siku yo lumana. Siku iyo, Vayahúudi ^vari foo vakiijiinga haantu Paúli ^iikaláa nachuuri fuuru nakyuulwa. Paúli akatuuba koonekya kikomi Utemi wa Muluungu. Akavaheemba ko tweera Miiro ya Músa na masáare ya valáali na mutwe, vamurume Yéesu.

24 Vamwi vaavo vakaruma yara ^meene Paúli aluusáa, maa kaa, viingi vakasiita kuyaruma.

25 Jeyyo, vakahitana kiiteerwa voovo kwa voovo sa masáare ^meene Paúli ajáa alúusire. Aho, vakiimyaaha. De valooke, Paúli akavasea, "Mutima Muuja aluusa kikomi mpiindi ^avawyiiráa vala taáta waanyu ko tweera muláali na mutwe waachwe Isáaya,

26 'Tamanya na kwa vaantu ava, uvasee jei,
"Kuteerera, teerera muri, maa kaa, si muri kwaatya vii kaa tuku,
koona, koona muri, maa kaa, si muri taanga vii kaa tuku.

27 Sa mɨtɨma ya vaantʉ ava yafafa,
matu yaavo yadunga,
miiso yaavo vakʉnɨkɨrɨra,
sa vandoosiindwa koona,
matu yaavo yadɨɨre kʉndooteera,
na mɨtɨma yaavo ɨdɨɨre kʉndootaanga,
sa vadɨɨre kʉʉnvalandʉkira nɨɨnɨ nɨvalamurirye.”✡’

28 Haaha taangi! Masáare aya ya ʉlamuriri wa Mʉlʉʉngʉ, yatwaalwa na kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, novo yahokera varɨ.”
[
29 ˆAkahʉmʉle lʉʉsa ayo masáare, maa vara Vayahúudi vakalooka, kʉnʉ vookiiruta ndihi mʉnʉmʉʉnʉ.]
30 Paúli akiikala kwa myaaka ɨvɨrɨ nyuumbii yaachwe ˆng’eene ajáa apaanga. Na vaantʉ voosi ˆveene vʉʉjáa na kwaachwe avateengyáa.
31 Kwa myaaka ɨyo ɨvɨrɨ, Paúli akatuuba variyʉla masáare ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ, na akatuuba kʉvakiindya masáare ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi, ko kiitema, baa ʉmwɨ wo mukitirirya tʉkʉ.

✡ **28:27** Laanga Isáaya 6:9-10.

Barúwa ya Paúli kwa Varúumi Mulongooryo

Barúwa ihi kwa Varúumi, yaandikwa ni mutumwi Paúli mpiindi ˆajáa akaari fika múuji wa Róoma. Sa jeyyo, Paúli aandika barúwa ihi kuvakiindya vaantu ˆvamuruma Yéesu va múuji wa Róoma, vara ˆvajáa Vayahúudi na vara si ˆvajáa Vayahúudi (1:16). Paúli aandika barúwa ihi, kwa vaantu voosi va weeru sa voone uwoloki ni kwa Mululungu ufúmaa ko muruma Yéesu Kirisitu (1:17). Ihi barúwa, Paúli iiyandika mpiindi ˆajáa múujii wa Koríinto, kati ya myaaka ya 55-58 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

Barúwii ihi, Paúli akiindya masáare ya ulamuriri vaantu ˆvatúryaa ko tweera kwa Yéesu Kirisitu vii. Kiintu kikuulu ˆaluusa, ni ˆvyeene vaantu vari, noo kusea, voosi vatumama uvi na vakeehekerwa ni ukiimani wa nkongojima ya Mululungu (3:23). Aluusa musáala wa uvi uhu ni inkwya, maa kaa, kilungulungu cha Mululungu ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu (6:23). Kei aluusa, kusiina ˆari luusa irya kwa vara ˆvakundikaniwa na Kirisitu Yéesu tuku (8:1). Jeyyo, kuri mwiikalo wiitu, Paúli atulairirya tureke tuuba masáare ya ihi weeru, kiri vyoova jeyyo, tuvalandulwe miryuungu yiitu ko tuuba miryuungu ya Mululungu (12:1-2). Sa ulamuriri uhu ˆtatúryaa kuri Yéesu Kirisitu, watubwéeyyaa twiikale mwiikalo wo mweerya mutima Mululungu (12:1–15:33).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo, vaantu voosi si vawoloki tuku *1:1-3:20*
Uwoloki na kulamuririwa kwatóorekaa ko muruma Kirisitu *3:21-5:21*
Mwiikalo mufya ko kundikaniwa na Kirisitu *6:1-8:39*
Muryuungu wa Mululungu kwa Viisiraéeli *9:1-11:36*
ˆVyeene vaantu ˆvamuruma Yéesu vasaakwa viikale *12:1-15:13*
Ukiindya wo kiimikirirya na lumbi *15:14-16:27*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa KirisituYéesu. Niini naanirirwa, nive mutumwi na nakerwa sa nvariyule Masáare Maaja ya Mululungu.✡

2 Mululungu ajáa alaha aya Masáare Maaja aho kali Masáarii ˆYari Mpeho, ko tweera valáali na mutwe vaachwe.

✡ **1:1** Laanga Miirimo ya Vatumwi 9:15; Vagalatía 1:1, 15.

3 Masáare aya Maaja, yaluusikira Mwaana wa Muluungu, yeeye kiri wuuntu afuma lukolwii lwa mutemi Daúdi.
4 Yeeye asaawulwa kuva Mwaana wa Muluungu, ^akafufulwe kufuma kwa ^vaakwya kwa ngururu ja Mutima Muuja. Yéesu Kirisitu noo Mweenevyoosi wiitu.
5 Ko tweera kwa Yéesu na sa irina raachwe, Muluungu atuheera nduwo na murimo wa utumi, so vaanirira vantu va isi joosi vave matu ko muruma Muluungu.
6 Nyuunyu ni vamwi va vantu avo, mwaanirirwa sa muve vantu va Yéesu Kirisitu.
7 Kwa vanaviitu muri uko múuji wa Róoma, nyuunyu ^mweendwa ni Muluungu na ^mwaanirirwa muve vantu vaachwe. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Mpiima ya Paúli yo Kooluumbya Múuji wa Róoma

8 Cha ncholo, noomuduumba Muluungu kwa njira ya Yéesu Kirisitu sa nyuunyu voosi, sa kumuruma kwaanyu Yéesu, kooteereka kuri weeru yoosi.
9 Muluungu ^nimwiínamiraa kwa mutima waani woosi ko variyula Masáare Maaja ya Mwaana waachwe, yeeye amányire ^vyeene navakúmbukiraa
10 siku joosi mpiindi ^noomuloomba. Haaha kukiimikirirya, noomuloomba Muluungu kooni viri dahika, kwa kusaaka kwaachwe, aampeere nkalo yo kuuja na kwaanyu.
11 Sa kikomi ndiri na mpiima maatuku vii yo voona, sa nivagavire wuuya wa mutimii sa mwiime neeja.
12 Noo kusea twiiheere mitima, kuruma kwaanyu kwaampeere niini mutima, na kuruma kwaani kuvaheere nyuunyu mutima.
13 Vanaviitu noosaaka mutaange, niimya neeja kuuja na meenyu ^kamema maatuku vii, maa kaa, nakitirwa fuuru haaha. Noosaaka ntumame kuri nyuunyu, sa nturye ndiiwa ja ^vyeene naturya kwa vantu viingi si ^vari Vayahúudi.
14 Natiite noongwa yo variyula masáare kwa vantu voosi, ^vari mweeri na ^vari isi, kwa vantu ^vasoma na si ^vasoma.
15 Iki noo ^chooreka ndiri na mpiima maatuku vii yo variyula Masáare Maaja kwa nyuunyu ^muri múujii wa Róoma.

Ngururu ya Masáare Maaja

16 Niini si noóniwaa soni ni ayo Masáare Maaja tuku, sa ni ngururu ya Muluungu ^ilámuriryaa vantu voosi vara ^viirúmaa, kwa Vayahúudi ta, de na kwa vantu si ^vari Vayahúudi.
17 Masáare Maaja yatuwyiiraa ^vyeene Muluungu atubwéeyyaa tuve vawoloki miiswii yaachwe kwa njira yo ruma. Vantu vavíjaa vawoloki ko ruma vii, ja ^vyeene

Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Mʉʉntʉ ˆavalwa nɨ mʉwoloki nɨ Mʉlʉʉngʉ, kʉva arɨ nkaasʉ kwa kuruma kwaachwe.”✡

Nkalari ya Mʉlʉʉngʉ Kʉrɨ Ʉvɨ

18 Nkalari ya Mʉlʉʉngʉ yiiváriywiire fuma kurumwii, kwa vaantʉ ˆviíkalaa mwiikalo sɨ ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa na kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ vawoloki vara ˆvakítiraa kɨmáárɨ kwa njira yo sova ʉwoloki waavo.

19 Sa kɨra kɨintʉ ˆchoodaha taangɨkana cha Mʉlʉʉngʉ, nɨ kɨweerwii kɨrɨ kʉrɨ voovo, sa Mʉlʉʉngʉ akivíikire kɨweerwii kʉrɨ voovo.

20 Sa keende kʉʉmbwa kwa weerʉ, ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ arɨ nɨ kɨweerwii viri baa neembe vaantʉ sɨ voomoona. Ivyo viintʉ ˆʉʉmba vyoónekyaa ˆvyeene ʉlʉʉngʉ waachwe ʉrɨ, na atiite lʉvɨro ˆlusiina ʉhero. Ɨkɨ noo ˆchooreka, vaantʉ vasiina cho lʉʉsa vaseyye ʉvɨ waavo wo dɨira mʉtaanga Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

21 Voovo baa neembe vajáa vamʉtaanga Mʉlʉʉngʉ, sɨ vamʉbweeyyirya nkongojima tʉkʉ ja yeeye noo Mʉlʉʉngʉ, baa kei, sɨ vamʉdʉʉmba tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, voovo miiririkano yaavo ɨjáa nɨ mɨtʉhʉ na mɨtɨma yaavo yaava na kɨkoókoyo.

22 Voovo viívaa kɨpeembe vatiite tooti, kʉmbaarɨ nɨ vakoókoyo.

23 Mʉlʉʉngʉ sɨ akwíjaa tʉkʉ. Maa kaa, voovo vaásakan’yaa nkongojima yaachwe na vidabalaíyo ˆviifwíine mʉʉntʉ ʉhʉ ˆakwíjaa, ˆviifwíine ndee, nchúwo au viintʉ ˆvitámbaalaa ɨsɨ.

24 Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ avareka sa vatuube ʉláku wa kosu ja mɨtɨma yaavo na vandookiitʉmama voovo kwa voovo viintʉ vya soni mivirii yaavo.

25 Voovo vavalandʉla kɨmáárɨ cha Mʉlʉʉngʉ kʉva ʉloongo. Kei, viínamɨraa no vitʉmamɨra viúumbe ˆvyʉʉmbwa kɨrɨ vyo mwiinamɨra no mʉtʉmamɨra Mʉúmba mweeneevyo. Na yeeye adúʉmbwaa kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero! Kɨkomi.

26 Sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ avareka vatuube ʉláku waavo wa soni. Baa vaantʉ vaki vavalandʉla mɨrɨmo ya ˆvyeene mɨvɨrɨ yaavo yʉʉmbwa, vareka laala na valʉme, vandookiilala voovo kwa voovo.

27 Viivyo, vaantʉ valʉme vareka mɨrɨmo ya ˆvyeene mɨvɨrɨ yaavo yʉʉmbwa, vakakorera ʉláku na vaantʉ valʉme vi-ivaavo. Vaantʉ valʉme vandookiitʉmama voovo kwa voovo viintʉ vya soni, na sa ʉwo ʉvɨ, vaturya kʉlaɨrwa chiirʉ mwi-ikalwii waavo ja ˆvyeene Miiro yalʉʉsa sa kʉrɨmɨra kwaavo.

28 Sa viintʉ ava vaantʉ ˆvasiita kʉmʉtaanga Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ ne avareka vatuube mɨryʉʉngʉ yaavo mɨvɨ, sa vatʉmame viintʉ sɨ ˆvyasaakwa vitʉmamwe.

✡ **1:17** Laanga Habakúuki 2:4.

29 Voovo vamema kira kusova uwoloki, uvi, kudiira kwiikinkima, kuviihya mutima, kivina, wuulai, wiitóoli, ukwaata, miryuungu mivi na kuluusa vantu.
30 Kei vantu ava vamema kutukira, vamusuula Muluungu, vari heno, vatiite ukudamu, vatiite kwiivaa kipeembe, voovo vaváangaa uvi mufya, na si vavanyémyaa vavyiiri vaavo tuku.
31 Ava vantu ni vakoókoyo, vawúnaa kulaha kwaavo, vaviihya inda na vasiina mbavariri tuku.
32 Vamányire ulairiri wa uwoloki wa Muluungu, noo kusea vantu ^vatúmamaa mavi ja aya, ulairiri waluusa vakwye. Baa jeyyo, voovo vatúubaa tumama ayo, na kei vavarúmiraa vara ^vayatúmamaa.

2

Kulamula kwa Muluungu

1 Haaha weewe mwiiwaani, weewe usiina cho luusa sa useyye uvi waako tuku, weewe ^mweene ulúusaa irya kwa viingi. Kooni wooluusa irya kwa mwiiwaako, taanga ni kiiluusira wiise irya weemweene. Sa baa weewe ^ulúusaa irya kwa viingi, ubwéeyyaa uvi wuuwo.
2 Suusu tamányire kuluusa irya kwa Muluungu ni kwa kikomi kwa vantu ^vatúmamaa uvi.
3 Haaha weewe ^mweene wooluusa irya kwa viingi, na kunu weewe wootumama viivyo, wookiisea neha uri kuluusa irya kwa Muluungu wuu?
4 Baku ni kuchwa wiise mati usúngaati wa wuuja waachwe, kutuurya mutima na uwoojeri waachwe wuu? Si umányire wuuja uwo wa Muluungu wakulongoola weewe uvalanduke fuma uvii tuku wuu?
5 Maa kaa, sa ukudamu waako na kusiita kuvalandula mutima waako, wookiijiingira nkalari ya Muluungu siku ira ulamu wa uwoloki wa Muluungu ^iri variyulwa.
6 Mpiindi iyo, Muluungu muriha ari kira muuntu kwa ^vyeene atumama.✡
7 Muluungu vaheera ari nkaasu vara ^vatúubaa tumama maaja kwa uyimiriryi, sa vasáakiraa nyemi na nkongojima fuma kwa Muluungu na nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
8 Maa kaa, vantu vara ^viiláangaa voovo vii, vara ^vasíitaa kimáári na ^vatúubaa mwiikalo wo sova uwoloki, kindayirirwa vari ni imalo na nkalari ya Muluungu.
9 Vantu voosi ^vatúmamaa uvi kuchoona vari chiiru na turya vari uturikiri,✡ va ncholo ni Vayahúudi de vantu si ^vari Vayahúudi.

✡ **2:6** Laanga Sabúuri 62:12; Mpíri 24:12. ✡ **2:9** Laanga 2 Vatesaloníike 1:6.

10 Maa kaa, Mulúungu vaheera ari nkongojima, nyemi na mwiikalo muuja vaantu voosi vara ^vatúmamaa viija, ta Vayahúudi de vaantu viingi si ^vari Vayahúudi.

11 Sa Mulúungu si asínanalaa muuntu yoyoosi tuku.

12 Vaantu voosi vara ^vahón'yaa weerwii ya Miiro, rimira vari baa neembe vari weerwii ya Miiro. Na vaantu voosi vara ^vatúmamaa uvi na kunu vari isi ya Miiro, heewa vari irya ni iyo Miiro.

13 Sa si vaantu vara ^vatéeraa Miiro noo ^vari vawoloki miiswii ya Mulúungu tuku, maa kaa, ni vara ^vatúubaa Miiro noo ^vari valwa ni vawoloki.

14 Vaantu si ^vari Vayahúudi kooni vatúmamire vira ^vyeene Miiro yaluusa, baa neembe iyo Miiro ^myeene Músa aheewa si viimányire, voovo voónekyaa vatúubaa miiro fuma mitimii yaavo.

15 Nteendo jaavo joónekyaa Miiro ya Mulúungu yandikwa mitimii yaavo. Kei, mitima yaavo ^yiísiman'yaa mavi na maaja, yoónekyaa jeyyo. Baa miiririkano yaavo ^yiirútaa ndihi, mpiindi jiingi yavatwáalaa na kiloongii na mpiindi jiingi yavíjaa mwiitumbairiryo waavo.

16 Na ja aya Masáare Maaja ^meene nookaarya yaluusa, mpiindi ja ulamu Mulúungu valamurira ari vaantu miiririkano yaavo ya kimbiso kwa njira ya Kirisitu Yéesu.

Vayahúudi na Miiro

17 Haaha sa viintu weewe wookiiyaniriira Muyahúudi, weewe wiiláangyaa Miiro na wiívaa kipeembe uri wa Mulúungu.

18 Weewe umányire ^cheene Mulúungu yoosaaka na urúmire kira ^kiri cha uwoloki sa ukiindiwa Miiro yaachwe.

19 Ati nyuunyu mwiimányire muri mwiitumbairiryo kwa vahoku, na kiweeru kwa vaantu vara ^varimira kilwiiryii.✡

20 Kei, ati uri mukiindya wa vakoókoyo na vasinga vaduudi, sa kuri iyo Miiro wiiséaa utiite umanyi wa kimáári na kikomi.

21 Haaha weewe ^mweene ukíindyaa viingi, sa che si wookiikiindya weemweene? Weewe ^ukíindyaa kwa vaantu viingi vareke kwiiva, sa che weewe wookiiva?

22 Weewe ^waséaa "Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku," sa che weewe wooyeenda na muki wa muuntu? Weewe ^waséaa wasuula vidabalaíyo, sa che weewe wookiiva viintu fuma nyuumbii ja milúungu ya vidabalaíyo?

23 Eri, weewe ^wiiváiraa kipeembe Miiro, eri, si wookoona wamuchwíjaa mati Mulúungu ko wuna Miiro tuku wuu?

✡ **2:19** Laanga Isáaya 42:6-7; 49:6; 60:3.

24 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Nyuunyu
Vayahúudi moobweeyya irina ra Muluungu rihiintikirwe ni
vaantu si ˆvari Vayahúudi.”✡

25 Kutwaalwa kwaako kibawii kuva kwiise na kunáálo koони
wootuuba Miiro. Koони woowuna Miiro, wavíjaa ja muuntu si
ˆatwaalwa na kibawii.
26 Koони muuntu si ˆatwaalwa na kibawii atúmamire
uwoloki ura Miiro ˆyasaaka, Muluungu muvala ari ja
ˆatwaalwa na kibawii.
27 Vaantu vara si ˆvatwaalwa na kibawii, maa kaa, ˆvatúubaa
Miiro, luusa vari irya kuri nyuunyu Vayahúudi ˆmwatwaalwa
na kibawii. Ni luusa niise jeyyo, sa baa neembe nyuunyu
mwatwaalwa na kibawii na muri na Miiro, mwiiwúnaa iyo
Miiro.
28 Noo kusea, si kira muuntu ˆoónekanaa ni Muyahúudi weer-
wii, ni Muyahúudi wa kikomi tuku, na kutwaalwa na kibawii
si kiintu cha muvirii vii tuku.
29 Tuku! Muyahúudi wa kikomi ni muuntu ˆari matu kwa
Muluungu mutimii waachwe. Na kutwaalwa na kibawii
kwa kikomi, ni kutwaalwa kibawii kwa mutima, kura
ˆkubwéeyyiwaa ni Mutima Muuja na si ko tuuba Miiro tuku.
Muuntu ja uwo turya iise nyemi fuma kwa Muluungu na si
kwa vaantu tuku.

3

Uwoloki wa Muluungu

1 Haaha, ni kunáálo che kwatiite kuva Muyahúudi? Baku
kunáálo che kwatiite kutwaalwa na kibawii?
2 Kwa kira njira kwatiite kunáálo! Cha ncholo, Muluungu
ajáa avakwaatya Vayahúudi masáare yaachwe.
3 Kikomi vamwi vaavo si varuma tuku. Che turi luusa?
Haaha sa uko kudiira kwaavo kuruma, valandula kuri kwi-
ilaangiwa kwa Muluungu wuu?
4 Aka tuku! Muluungu ni wo kiilaangiwa siku joosi baa
neembe kira muuntu ni muloongo. Ja ˆvyeene Masáare ˆYari
Mpeho yaluusa,

“Ee Muluungu mpiindi ˆwooluusika, weewe utaangikane kwa
vaantu uri wa kikomi,
kei kati ˆwoolamurirwa weewe usiinde.”✡

5 Maa kaa, koони kusova uwoloki kwiitu koónekyaa uwoloki
wa Muluungu, che turi luusa de? Eri, tusee, koони Muluungu
yootulaira chiiru sa kusova uwoloki kwiitu, yeeye si ari
muwoloki tuku wuu? Niini Paúli nooluusika aha ja kiri muuntu
vii.
6 Aka tuku! Ngaari viri jeyyo, jooli viri dahika Muluungu
kulamurira weeru?

✡ **2:24** Laanga Isáaya 52:5; Esekiéeli 36:20, 22. ✡ **3:4** Laanga Sabúuri 51:4.

7 Kei vɨingɨ ifaanaa vasee, “Koonɨ ʉloongo waanɨ wookoongererya kɨmáárɨ cha Mʉlʉʉngʉ na no mʉretera nkongojima yaachwe mʉnʉmʉʉnʉ, sa che nɨinɨ nooheewa irya ja mʉvɨ?”

8 Ivyo nɨ ja kʉsea, “Hendi tʉtʉmame ʉvɨ sa wʉʉja wʉʉje.” Jeyyo, noo ˆvyeene vaantʉ vɨingɨ vootʉlongowererya, atɨ suusu takíindyaa jeyyo. Avo, heewa varɨ irya ˆvyeene vyasaakwa.

Kusiina Mʉʉntʉ ˆArɨ Mʉwoloki Tʉkʉ

9 Haaha che tʉrɨ sea? Eri, suusu Vayahúudi nɨ vaaja kʉlookya vaantʉ vɨingɨ wʉʉ? Baa kiduudi vii tʉkʉ. Sa tahúmwɨire laɨra Vayahúudi, na vaantʉ voosi sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, nɨ ɨsɨ ya ʉvɨ varɨ.

10 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,

“Kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ mʉwoloki tʉkʉ, baa ʉmwɨ vii tʉkʉ.

11 Kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ na mɨryʉʉngʉ tʉkʉ,
kusiina mʉʉntʉ ˆamʉsáakɨraa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

12 Vaantʉ voosi vamʉreka Mʉlʉʉngʉ,
na voovo sɨ kɨintʉ tʉkʉ miiswii yaachwe,
kusiina ˆatúmamaa ʉwoloki tʉkʉ,
baa ʉmwɨ vii tʉkʉ.✡

13 Malaka yaavo nɨ ja mbɨríira ˆjiri mwaarya,
ndimi jaavo jamema ʉloongo,
ʉkeenke wa mɨlomo yaavo wakúusaa kɨnyéruumbe cha nyororoda.✡

14 Mɨlomo yaavo yamema njumo na ʉsʉʉngʉ.✡

15 Majeo yaavo yaangʉha noo kiita sakami.

16 Imalo na uturikiri vyoónekanaa kɨra haantʉ ˆvarɨ doma.

17 Njɨra ya mwiikalo mʉʉja sɨ vɨimányire tʉkʉ.✡

18 Voovo vasiina matu kwa Mʉlʉʉngʉ vii tʉkʉ.”✡

19 Haaha suusu tamányire kɨra kɨintʉ Miiro ˆyalʉʉsa nɨ sa vaantʉ ˆvarɨ ɨsɨ ya ɨyo Miiro, na ɨyo Miiro yavɨikwa sa vaantʉ voosi vasove kɨintʉ cho huurirya, na weerʉ yoosi ɨlamʉrɨrwe nɨ Mʉlʉʉngʉ.

20 Sa kusiina mʉʉntʉ ˆaválwaa nɨ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ so tuuba ˆvyeene Miiro yasea tʉkʉ. Miiro kɨintʉ ˆɨbwéeyyaa nɨ koonekya mʉʉntʉ nɨ atúmamaa ʉvɨ vii.

Ʉwoloki ˆWʉújaa kwa Nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ko Muruma Yéesu

21 Maa kaa, haaha Mʉlʉʉngʉ oónekiirye njɨra yo turya ʉwoloki baa tuuba kɨra Miiro ˆyalʉʉsa tʉkʉ. Noyo Miiro na valáali na mʉtwe valʉʉsa kɨintʉ ɨkɨ.

✡ **3:12** Laanga Sabúuri 14:1-3; 53:1-3; Mʉvariyuli 7:20. ✡ **3:13** Laanga Sabúuri 5:9; 140:3. ✡ **3:14** Laanga Sabúuri 10:7. ✡ **3:17** Laanga Isáaya 59:7-8. ✡ **3:18** Laanga Sabúuri 36:1.

22 Kumuruma YéesuKirisitu noo kubwéeyyaa Muluungu avarume vantu ni vawoloki. Muluungu abwéeyyaa jei kwa vantu voosi ^vamurúmaa. Yeeye si asínanalaa baa umwi tuku,
23 sa vantu voosi vatumama uvi na vakeehekerwa kukiimana kwa nkongojima ya Muluungu.
24 Maa kaa, vaválwaa ni vawoloki bweete kwa nduwo ya Muluungu kwa njira ya ununuuli ^uri kuri kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu.✡
25 Muluungu amutoola Yéesu Kirisitu ave mpóryo, sa vantu ^vari ruma Yéesu, vakundikaniwe na Muluungu ko tweera sakami ya Yéesu. Abweeyya jeyyo, sa oonekye uwoloki waachwe. Sa aho kali, Muluungu ajáa ayimirirya baa kuukwaatya uvi wa vantu tuku.
26 Abweeyya jei, sa oonekye uwoloki waachwe mpiindi iji. Kei oonekye ni muwoloki na yeeye noo avaválaa vantu ^vamurúmaa Yéesu ni vawoloki.
27 Haaha suusu vantu kwiivaa turi vipeembe wuu? Tuku! Kwa miiro irikwi? Sa ati takwáatyaa Miiro wuu? Tuku! Maa kaa, sa viintu ^tamuruma Yéesu.
28 Sa Muluungu amuválaa muuntu ni muwoloki kwa kumuruma Yéesu, na si ko tuuba mirimo ya Miiro tuku.
29 Au baku Muluungu ni Muluungu wa Vayahúudi vii wuu? Eri, yeeye si ari Muluungu wa vantu si ^vari Vayahúudi tuku wuu? Hii, yeeye ni Muluungu wa vantu baa si ^vari Vayahúudi.
30 Muluungu ni umwi vii, yeeye avaválaa vantu ^vatwaalwa na kibawii vave vawoloki kwa njira yo muruma Yéesu, na vantu si ^vatwaalwa na kibawii kwa njira yiiyo yo muruma Yéesu.
31 Eri, haaha ni kwiisiita tiise Miiro kwa njira ihi yo muruma Yéesu wuu? Aka tuku! Kiri vyoova jeyyo ni kwiikiimikirirya tiise Miiro.

4

Aburahámu Avalwa ni Muwoloki ko Ruma vii

1 Ha che turi luusa kuri Aburahámu baaba wiitu kiwuuntu? Yeeye jooli ataanga masáare aya yo va muwoloki mbere ya Muluungu?
2 Koon Aburahámu avalwa ni muwoloki mbere ya Muluungu kwa mirimo ^yabooha, Aburahámu ajáa atiite kiintu cho kiivaira kipeembe, maa kaa, mbere ya Muluungu, tuku.
3 Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Aburahámu akamuruma Muluungu, sa jeyyo, Muluungu akamuvala Aburahámu ni muwoloki."✡

✡ **3:24** Laanga Vaeféeso 1:7; Vakolosáai 1:14. ✡ **4:3** Laanga Ncholo 15:6.

4 Haaha, mɯuntɯ ˆatúmamaa mɯrimo, mɯsáala waachwe sɨ kɨlungulungu tɯkɯ, nɨ noongwa yaachwe ˆasaakwa aheewe.
5 Maa kaa, mɯuntɯ sɨ ˆatúmamaa mɯrimo tɯkɯ, sa avalwe nɨ mɯwoloki nɨ Mɯluungu, kɨrɨ vyoova jeyyo, amurúmaa Mɯluungu, kuruma kwaachwe Mɯluungu, kwaválwaa nɨ ɯwoloki. Mɯluungu avaválaa vavɨ nɨ vawoloki.
6 Mɯtemi Daúdi aluusa masáare ayo mpɨɨndɨ ˆaluusɨkɨráa ntálarya ˆarɨ noyo muuntɯ ura Mɯluungu ˆamɯvala nɨ mɯwoloki baa kɯlaanga mɨrimo yaachwe tɯkɯ.
7 “Vatalariwa vara ˆvasewa nɨ Mɯluungu,
nteendo jaavo ja kuwuna miiro jasírire,
vara ɯvɨ waavo ˆwahonolwa vuu.
8 Atalariwa muuntɯ ura,
IJʊVA sɨ ˆaválaa vii kaa tɯkɯ ɯvɨ waachwe.”✡

9 Eri, ɨhɨ ntálarya nɨ kwa vaantɯ ˆvatwaalwa na kɨbawii, noo kusea, Vayahúudi vii wuu? Bakɯ kei, baa nɨ ya vaantɯ vara sɨ ˆvatwaalwa na kɨbawii, noo kusea vara sɨ ˆvarɨ Vayahúudi wuu? Talúusire Aburaháamu amuruma Mɯluungu ne Mɯluungu akamɯvala Aburaháamu nɨ mɯwoloki.✡
10 Eri, nɨ mpɨɨndɨ che Aburaháamu ˆavalwa nɨ mɯwoloki? Nɨ de atwaalwe na kɨbawii bakɯ ˆakatwaalwe na kɨbawii? Nɨ de atwaalwe kɨbawii na sɨ ˆakatwaalwe kɨbawii tɯkɯ.
11 Aheewa ishára yo twaalwa na kɨbawii, ja mɯtooso wa ɯwoloki ˆajáa nowo sa kuruma kwaachwe ˆkweene ajáa noko de baa atwaalwe na kɨbawii. Kwa njɨra ɨyo, Aburaháamu abweeyyiwa nɨ taáta wa vaantɯ voosi vara ˆvamurúmaa Mɯluungu, baa vara sɨ ˆvatwaalwa na kɨbawii, sa baa voovo vavalwe nɨ vawoloki.
12 Kei, yeeye nɨ taáta wa vara ˆvatwaalwa na kɨbawii, avo sɨ vatwaalwa vii na kɨbawii tɯkɯ, maa kaa, vatúubaa njɨra ya kuruma Mɯluungu ɨra ˆng’eene Aburaháamu taáta wiitu ajáa noyo de atwaalwe na kɨbawii.
13 Kwiichuunga kwa Mɯluungu, Aburaháamu na mbyaala yaachwe hokera varɨ weerɯ,✡ Aburaháamu sɨ aheewa sa atuuba Miiro tɯkɯ, maa kaa, ko tweera ɯwoloki ˆwɯújaa kwa kumuruma kwaachwe Mɯluungu.
14 Koonɨ nɨ vara ˆvatúubaa Miiro noo ˆvarɨ kɯva vahokeri va weerɯ, kumuruma Mɯluungu sɨ kɨintɯ tɯkɯ, na kwiichuunga kwa Mɯluungu nɨ kɨintɯ kisiina,
15 sa Miiro yaréetaa imalo ra Mɯluungu. Maa kaa, koonɨ Miiro isiina, noko kwiiwuna kusiina tɯkɯ.
16 Sa jeyyo, ɯko kwiichuunga kɯújaa ko ruma, sa ɨve nɨ kwa nduwo, na ɨtoolwe kɨkomi kwa mbyaala yoosi ya Aburaháamu. Kei ɨtoolwe sɨ kwa vara ˆvatúubaa Miiro vii tɯkɯ,

✡ **4:8** Laanga Sabúuri 32:1-2. ✡ **4:9** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **4:13** Laanga Ncholo 22:17-18.

kɨrɨ vyoova jeyyo, ɨve kwa voosi vara ˆvarɨ na kuruma ja kwa Aburaháamu. Yeeye Aburaháamu nɨ baaba wiitʉ wa mʉtima wa suusu voosi.
17 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Nakʉvɨika ʉve taáta wa ɨsɨ ˆjiri foo.”✡ Yeeye nɨ taáta wiitʉ miiswii ya Mʉlʉʉngʉ. Aburaháamu amuruma yeeye Mʉlʉʉngʉ avahéeraa vaantʉ ˆvaakwya nkaasʉ, na kwa kʉlairirya kwaachwe viintʉ ˆvisiina vyavíjaa.
18 Aburaháamu ajáa iilaangya viintʉ sɨ ˆvidáhɨkaa kwiilaangiwa na sa jeyyo akava taáta wa ɨsɨ ˆjiri foo ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ amʉsea, “Mbyaala yaako kʉva ɨrɨ nkúúlu mʉnʉmʉʉnʉ.”✡
19 Baa neembe Aburaháamu ajáa adálahɨire, wa myaaka sengerera igana rɨmwɨ (100), kuruma kwaachwe sɨ kwasɨngɨsɨka tʉkʉ baa kei ataangáa mʉvɨrɨ waachwe nɨ ja ˆwaakwya, na ɨnda ya Sáara ɨjáa yaakwya.
20 Maa kaa, Aburaháamu ajáa asiina kivundu na kʉra kwiichuunga ˆkweene Mʉlʉʉngʉ ajáa amʉheera tʉkʉ, maa kaa, yeeye akava na ngururu kwa kuruma kwaachwe na akamʉheera Mʉlʉʉngʉ nkongojima.
21 Yeeye ajáa amányire kɨkomi Mʉlʉʉngʉ adáhaa tʉmama yara ˆiichuunga kʉmʉtʉmamɨra.
22 Ɨkɨ noo ˆchooreka Mʉlʉʉngʉ amʉvala Aburaháamu nɨ mʉwoloki kwa kuruma kwaachwe.
23 Aya masáare yasea, “Mʉlʉʉngʉ amʉvala nɨ mʉwoloki,”✡ sɨ yaandɨkwa sa yeemweene vii tʉkʉ,
24 maa kaa, yaandɨkwa baa kʉrɨ suusu. Suusu ˆtarúmaa Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Yéesu, Mweenevyoosi wiitʉ, suusu naasu valwa tʉrɨ tʉrɨ vawoloki.
25 Yeeye Yéesu atoolwa, akwye sa ʉvɨ wiitʉ, ne afʉfʉka sa tʉvalwe tʉrɨ vawoloki.

5

Kumuruma Yéesu Kwaréetaa Cheerʉ
1 Jeyyo, sa viintʉ tavalwa nɨ vawoloki kwa njɨra yo ruma, haaha tatɨɨte mwiikalo mʉʉja na Mʉlʉʉngʉ ko tweera Mweenevyoosi wiitʉ, YésuKirisitʉ.
2 Kʉrɨ yeeye sa viintʉ tamuruma Yéesu, Mʉlʉʉngʉ atʉheera nduwo yaachwe kwa njɨra yo muruma, na jeyyo noo ˆvyeene twiíkalaa haaha. Na kei, tookoona mwerere maatʉkʉ vii, sa tookiilaangya kʉva tʉrɨ hamwɨ na Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ nkongojima yaachwe.
3 Sɨ jeyyo vii tʉkʉ, baa kei, tookiiteera mwerere kati ˆtootʉrɨkira sa tamányire uturikiri waréetaa uyimiriryi.

✡ **4:17** Laanga Ncholo 17:5. ✡ **4:18** Laanga Ncholo 15:5. ✡ **4:23** Laanga Ncholo 15:6.

4 Uyimiriryi waréetaa wiimikiri, na wiimikiri waréetaa kwi-
ilaangya.
5 Kwiilaangya si kubwéeyyaa tusove mitima tuku, sa
Muluungu ahúmwiire tukung'untira kweenda kwaachwe
mitimii yiitu kwa njira ya Mutima Muuja uhu ˆatuheera.
6 Mpiindi suusu ˆtujáa tusiina nguruu, mpiindi ja Muluungu
ˆjikafike, Kirisitu aakwya sa suusu si ˆtatúubaa kira Muluungu
ˆaṣáakaa.
7 Kikomi vyafafa maatukú vii muuntu kukwya sa muuntu
muwoloki. Ifaanaa vikadahika muuntu umwi akiitoola akwye
sa muuntu muuja munumuunu.
8 Maa kaa, Muluungu yookoonekya atweenda maatukú vii,
yeeye atoola Kirisitu akwye sa suusu, mpiindi suusu ˆtujáa
tukaari vavi.
9 Sa viintu tavalwa turi vawoloki kwa njira ya sakami ya
Kirisitu, kikomi kulookya ivyo, lamuririwa turi ni yeeye fuma
nkalarii nkari ya Muluungu ko tweera yeeye.
10 Sa mpiindi ˆtujáa tukaari vavi va Muluungu, tujáa
takundikaniwa ne kwa njira ya inkwya ya Mwaana waachwe.
Kulookya ivyo, sa viintu tahumula kundikaniwa ne, ni
kiweerwii viri yeeye tulamurirya ari kwa nkaasu ya Mwaana
waachwe.
11 Si ivyo vii tuku, kei toovyeenda maatukú vii kwa Muluungu
kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, na kwa njira
yaachwe, suusu talumaniwa na Muluungu.

Adáamu Areeta Inkwya, Yéesu Areeta Nkaasu

12 Jeyyo, kwa njira ya muuntu umwi, noo kusea Adáamu,
uvi wiingira kuri weeru, na uwo uvi wareeta inkwya. Noyo
inkwya yaviingira vaantu voosi sa voosi vatumama uvi.
13 De Miiro iviikwe ni Muluungu, uvi ujáa umwaari kuri
weeru. Maa kaa, uvi si uvíikwaa nkumbukirii tuku kooni
kusiina Miiro.
14 Maa kaa, keende mpiindi ja Adáamu fuuru mpiindi ja
Músa, inkwya ijáa yiimirira baa vara si ˆvatumama uvi ko
wuna ulairiri ja ura wa Adáamu. Adáamu ni ja buuwo vii ya
Kirisitu ura ˆuuja.
15 Maa kaa, kuhon'ya kwa Adáamu si kuri yaaniririwa na
kilungulungu cha Muluungu tuku. Sa uvi wa muuntu umwi
wareeta inkwya kwa vaantu ˆvari foo. Maa kaa, nduwo ya
Muluungu isiina kipíimo na kilungulungu cha Muluungu chuuja
kwa nduwo ya muuntu umwi, noo kusea Yéesu Kirisitu. Na
kilungulungu ikyo, choolookererya kwa vaantu ˆvari foo.
16 Haaha kwatiite kwiisima kati ya kilungulungu cha
Muluungu na kuherererya kwa uvi wa muuntu umwi. Na
sa kwa uvi uwo, Muluungu ajáa atoola ulamu, na ulamu uhu,
ukareeta kuheewa irya. Maa kaa, kilungulungu cha Muluungu

kikuuja sa uvi ˆuri foo wa vaantu, na kwa njira iyo, Muluungu avavala voovo ni vawoloki mbere yaachwe.

17 Ko tweera uvi wa muuntu umwi, inkwya yiimiriira kwa uwo muuntu umwi. Maa kaa, kulookererya ivyo, kikomi vara ˆvoohokera nduwo ya Muluungu ˆisiina kipíimo no turya kilungulungu cha uwoloki, kwiimiriira vari nkaaswii ko tweera muuntu wiingi, noo kusea Yéesu Kirisitu.

18 Sa jeyyo, ja ˆvyeene uvi wa muuntu umwi wareeta kuheewa irya kwa vaantu voosi, viivyo murimo wa uwoloki wa muuntu umwi, wavabweeyya vaantu vavalwe ni vawoloki, na jeyyo, vaantu voosi vareterwa nkaasu.

19 Kei kwa kusova matu kwa muuntu umwi kwa Muluungu, vaantu ˆvari foo vabweeyyiwa vave vavi, viivyo, kuva matu kwa muuntu umwi wiingi kwa Muluungu, bweeyya kuri vaantu ˆvari foo vave vawoloki.

20 Miiro yareetwa sa uvi ukiingike. Maa kaa, uvi ˆukakiingike, noyo nduwo ya Muluungu ijáa yakiingika baa kulookya.

21 Jeyyo, ja ˆvyeene uvi wiimiriira ukareeta inkwya, viivyo nduwo nkuulu ya Muluungu yookiimiriira kwa njira yo tubweeyya tuve vawoloki. Kei, yooturetera nkaasu ya siku ˆjisiina uhero kwa njira ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

6

Kukwya noo Fufuka Hamwi na Kirisitu

1 Haaha, che de turi luusa? Eri, tutuube tumama uvi sa nduwo ikiingike wuu?

2 Aka tuku! Suusu takwyiira uvi, jooli turi daha tuuba kwiikala uvii?

3 Eri, suusu voosi ˆtabatisiwa kunu tookundikaniwa na KirisituYéesu, si mwamányire talumaniwa ne inkwyii yaachwe tuku wuu?

4 Haaha, suusu taakwya na tataahwa hamwi na Kirisitu kwa njira ya ubatíiso, sa jeyyo, kooni Yéesu afufulwa kwa ngururu ya nkongojima ya Taáta, viivyo baa suusu daha turi kwiikala mwiikalo mufya.

5 Kooni suusu taava kiintu kimwi na Yéesu kwa inkwya yaachwe, viivyo suusu naasu kuva turi ne kiintu kimwi ufufúukwii waachwe.

6 Suusu tamányire wuuntu wiitu wa uvi waning'iniwa fuuru ukakwya hamwi na Kirisitu, sa muviri wa uvi umalwe, na suusu tureke kuva vatúmwa va uvi.

7 Sa muuntu yoyoosi ˆaakwya, avalwa ni muwoloki ko kerwa fuma uvii.

8 Haaha kooni taakwya na Kirisitu, ruma tiise, kiikala tweende ne.

9 Sa tamányire, Kirisitu afufulwa na si ari kukwya vii kaa tuku kei. Inkwya isiina wiimiriri mweeri yaachwe tuku.
10 Yeeye ˆakakwye, aakwya kamudu vii, na akava uusíindire uvi. Haaha iíkalaa kwa nkongojima ya Muluungu.
11 Jeyyo, baa nyuunyu ivali mwasiinda uvi, na uvi si uri daha kuviimirira nyuunyu tuku kei. Na ni nkaasu muri kwa Muluungu kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
12 Haaha kari muurekere uvi wiimirire miviri yaanyu ˆikwyíjaa tuku, sa mutuube uláku ˆuri muvi wa miviri tuku.
13 Kei, kari mutoole haantu ha miviri yaanyu have saama jo tumamira masáare si ˆyari ya uwoloki tuku. Kiri vyoova jeyyo, itooli nyuunyu kwa Muluungu ja vaantu ˆmujáa mwaakwya, na haaha ˆmwatiite nkaasu ifya. Nyuunyu tooli haantu ha miviri yaanyu ja saama jo tumamira uwoloki.
14 Na uvi si uri viimirira nyuunyu kei tuku, sa si muri isi ya Miiro tuku, maa kaa, isi ya nduwo.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu ni Vatúmwa va Uwoloki

15 Haaha, che turi sea de? Tutuube tumama uvi sa viintu turi isi ya nduwo na si isi ya Miiro tuku wuu? Aka tuku!
16 Kikomi mwamányire, kooni mwiivíikire kwa muuntu ja vatúmwa ˆvari matu, nyuunyu kikomi ni vatúmwa vaachwe.✡ Iki ni kikomi, kooni muri kuva vatúmwa va uvi, uhero waachwe ni inkwya, au kooni muri vatúmwa ˆvari matu kwa Muluungu, uhero waachwe ni uwoloki.
17 Aduumbwe Muluungu, sa aho kali mujáa vatúmwa va uvi, maa kaa, haaha mwaava matu kwa mitima yaanyu kwa kira ukiindya ˆmwakwaatiwa.
18 Nyuunyu mwaviikwa húuru fuma utúmwii wa uvi, mukava vatúmwa va uwoloki.
19 Nalúusire lusímo lwa vatúmwa kwa masáare ya kiwuuntu, sa teketeke yaanyu ya kiwuuntu. Aho ncholo, mujáa mwatoola haantu ha miviri yaanyu ja vatúmwa va nteendo jo wuna miiro na mukalookererya nteendo ijo. Viivyo haaha tooli haantu ha miviri yaanyu, ja vatúmwa va uwoloki ˆkweene kuhererya kwaachwe ni wuuja mbere ya Muluungu.
20 Mpiindi ˆmujáa vatúmwa va uvi, mujáa mwiiyanjaala si mwadoomeririwáa kutumama uwoloki tuku.
21 Ni kunáálo che mwaturya mpiindi ˆmwatumamáa viintu haaha ˆmoovyoonera soni? Kuherererya kwa viintu ivyo, ni inkwya ya siku ˆjisiina uhero.
22 Maa kaa, haaha mwaava húuru fuma uvii na mwaava vatúmwa va Muluungu, kunáálo ˆmuri turya vabweeyya iri muve vaaja mbere ya Muluungu, na kuherererya kwaachwe ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.

✡ **6:16** Laanga Yooháani 8:34.

23 Sa mʉsáala wa ʉvi, ni inkwya, maa kaa, kilungulungʉ cha Mʉluungʉ ni nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero ko kʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ.

7

Ʉra ˆAmuruma Yéesu si Akʉndikaniwa na Miiro Tʉkʉ

1 Vanaviitʉ, ni lʉʉsa niise jei sa ni lʉʉsika niise na vaantʉ ˆviimányire Miiro. Mwamányire Miiro ni mweeri ya mʉʉntʉ iri kati mʉʉntʉ ˆari nkaasʉ.

2 Baa ja tʉsee, mʉʉntʉ muki ˆaloolwa, achuungwa ni miiro ya ilóola mpiindi joosi mʉlʉme waachwe ˆari mooyo, maa kaa, mʉlʉme waachwe kooni akwíire, ʉwo mʉʉntʉ muki achúngʉriirwe fuma iyo miiro ya ilóola.

3 Jeyyo, kooni ʉwo mʉʉntʉ muki alóorirwe ni mʉʉntʉ mʉlʉme wiingi mpiindi mʉlʉme waachwe ˆari mooyo, ʉwo mʉʉntʉ muki kaanirirwa ari ˆayéendaa na mʉlʉme wa mʉʉntʉ. Maa kaa, koni mʉlʉme waachwe akwíire, ʉwo mʉʉntʉ muki iiyanjaala, si ari isi ya miiro ya ilóola tʉkʉ, si ari kaanirirwa ˆayéendaa na mʉlʉme wa mʉʉntʉ tʉkʉ.

4 Viivyo, vanaviitʉ, nyuunyu mwahʉmʉla kukwya kʉri Miiro, kwa njira ya mʉviri wa Kirisitʉ. Haaha mwaava máari ya wiingi, ʉra ˆafʉfʉlwa sa tʉdahe kʉvyaala ndiiwa njija sa Mʉluungʉ.

5 Sa mpiindi ufumo wa wʉʉntʉ wiitʉ wa ʉvi ˆwiimirirá*a* miiririkano yiitʉ, Miiro yabweeyyá*a* ʉláku ʉlookye na ʉve na ngururu yo tʉmama mirimo mivi mivirii yiitʉ, sa tuvyaale ndiiwa ˆjiréetaa inkwya.

6 Maa kaa, haaha tarekerwa fuma Miirwii, sa taakwya kwa kira ˆchatwiimiriráa. Tarekerwa fuma Miirwii, sa tʉmʉtʉmamire Mʉluungʉ kwa njira ifya ya Mʉtima, na si kwa njira ya kali ya Miiro ˆyaandikwa tʉkʉ.

Miiro ya Mʉluungʉ Yatoónekyaa ˆVyeene Ʉvi Ʉri

7 Haaha, che de tʉri lʉʉsa? Tʉsee Miiro ni ʉvi wʉʉ? Aka tʉkʉ! Kikomi ngaari si Miiro, ngaari si nʉʉtaanga ʉvi tʉkʉ. Ngaari si nataanga kʉmererya mati kiintʉ cha mʉʉntʉ ni ʉvi tʉkʉ, ngaari Miiro si yalʉʉsa, “Kari ʉméreryaa mati tʉkʉ.”✡

8 Maa kaa, ˆnkataange ʉwo ʉlairiri, ʉvi waankumurirya ukiinʉla kira mpiima yo mererya mati. Sa koni kusiina Miiro, ʉvi waakwya, usiina ngururu yo vabweeyya vaantʉ vatʉmame ʉvi tʉkʉ.

9 Mpiindi jimwi, niini nijáa nkaasʉ bila Miiro, maa kaa, ʉlairiri ˆʉkʉʉje, ʉvi ʉkava nkaasʉ, naani nkakwya.

10 Nkoona ʉra ʉlairiri ˆwasaakwa ʉreete nkaasʉ, kwaani waréetire inkwya.

✡ **7:7** Laanga Ufumo 20:17; Nkʉmbʉkira ya Miiro 5:21.

11 Sa ʉvɨ ˆʉkaturye nkalo ko tweera njɨra ya ʉwo ʉlairiri, waankoovera. Na ko tweera ʉlairiri ʉwo, nkʉʉlawa.
12 Jeyyo, Miiro nɨ miija mbere ya Mʉlʉʉngʉ, na ʉlairiri nɨ mʉʉja, na nɨ wa ʉwoloki, kei wabooha.
13 Eri, kɨra ˆchabooha chaava inkwya kwaanɨ wʉʉ? Aka tʉkʉ! Maa kaa, sa ʉvɨ ʉtaangwe nɨ ʉvɨ, wareeta inkwya kʉrɨ nɨɨnɨ ko tweera kɨra ˆkɨjáa chabooha, sa kwa njɨra ya ʉlairiri ʉvɨ utuube kʉva nɨ mʉvɨ mʉnʉmʉʉnʉ kʉlookya.

Kwiisiinda na Ʉvɨ

14 Tamányire Miiro nɨ ya mutimii, maa kaa, nɨɨnɨ ufumo waanɨ nɨ wa mʉʉntʉ, naanɨ navawa iyoombe nɨve mʉtúmwa wa ʉvɨ.
15 Kɨkomi nɨɨnɨ mweeneevyo sɨ niimányire ˆcheene nootʉmama tʉkʉ. Sa kɨra ˆndɨrɨ saaka tʉmama, sɨ noodaha tʉmama tʉkʉ, maa kaa, nootʉmama yara ˆnasʉʉla.
16 Koonɨ nootʉmama kɨra sɨ ˆnoosaaka tʉmama, nɨ ruma niise Miiro yabooha.
17 Haaha sɨ nɨɨnɨ kɨkomi ˆnootʉmama ʉvɨ tʉkʉ, maa kaa, ʉra ufumo waanɨ wa ʉvɨ ˆwiíkalaa kʉrɨ nɨɨnɨ.
18 Sa namányire, kusiina ˆchabooha chochoosi ˆchiíkalaa kʉrɨ nɨɨnɨ tʉkʉ, noo kʉsea ufumwii wa wʉʉntʉ waanɨ wa ʉvɨ. Sa nookoona mpɨɨma yo tʉmama ˆvyabooha, maa kaa, sɨ noodaha kuvitʉmama tʉkʉ.
19 Noosaaka tʉmama kɨra ˆchabooha, maa kaa, sɨ nookɨtʉmama tʉkʉ. Sɨ noosaaka tʉmama ˆchavɨɨha tʉkʉ, baa neembe nɨ jeyyo, nootuuba kɨtʉmama.
20 Haaha koonɨ nootʉmama kɨra sɨ ˆnoosaaka kʉkɨtʉmama, sɨ nɨɨnɨ ˆnootʉmama ivyo tʉkʉ, maa kaa, nɨ ʉra ʉvɨ ˆwiíkalaa kʉrɨ nɨɨnɨ.
21 Sa jeyyo, nataanga natɨɨte mwiiro isii yaanɨ, kɨra ˆndɨrɨ saaka tʉmama kɨra ˆchabooha, nkiishaana nasáawɨɨre kʉtʉmama kɨɨntʉ kɨvɨ.
22 Sa isi'iisii mutimii waanɨ, Miiro ya Mʉlʉʉngʉ yaanjéryaa mʉtɨma.
23 Maa kaa, nookoona kwatɨɨte mwiiro wɨɨngɨ ˆwootʉmama mʉrɨmo muvirii waanɨ, ˆmweene woolwa na mwiiro wa mɨryʉʉngʉ yaanɨ. Ʉwo, wookʉʉmbweeyya mbe mʉtúmwa wa mwiiro wa ʉvɨ, ʉra ˆwootʉmama mʉrɨmo muvirii waanɨ.
24 Aka, nɨɨnɨ mʉkɨva! Ani arɨ kʉʉndamurirya fuma muvirii ʉhʉ ˆwookʉʉntwaala na inkwyii?

25 Noomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ ko tweera Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi wiitʉ! Jeyyo, nɨɨnɨ mweeneevyo kwa mɨryʉʉngʉ yaanɨ ndɨrɨ mʉtúmwa wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, kwa ufumo wa wʉʉntʉ waanɨ wa ʉvɨ, ndɨrɨ mʉtúmwa wa miiro ya ʉvɨ.

8

Mwiikalo ˆƱlóngoolwaa ni Mutima wa Muluungu

1 Sa jeyyo, haaha kusiina ˆari luusa irya kwa vara ˆvalumaniwa na Kirisitu Yéesu tuku.
2 Sa kwa njira ya Kirisitu Yéesu, miiro ya Mutima wa nkaasu, wavabweeyya muve húuru fuma wiimiririi wa miiro ya uvi na inkwya.
3 Miiro si yadaha kutubweeyya tuve húuru na uvi tuku, sa teketeke ya ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi. Sa jeyyo, Muluungu amutuma Mwaana waachwe ˆari na muviri ˆuri ja yiitu suusu ˆturi vavi. ƱhU Mwaana waachwe aava mpóryo sa uvi, na kwa njira ihi Muluungu akava alúusire irya kwa uvi kuri muviri.
4 Muluungu abweeyya jeyyo, sa uwoloki ura Miiro ˆyasaaka, ukiimane isii yiiswi, suusu si ˆtwiíkalaa ko tuuba ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi tuku, maa kaa, ko tuuba Mutima wa Muluungu.
5 Vara ˆviíkalaa ko longoolwa ni ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, miryuungu yaavo yaméreryaa mati kutumama uvi, maa kaa, vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima Muuja, vabwéeyyaa viintu vira Mutima Muuja ˆasáakaa.
6 Sa miryuungu ya ufumo wa wuuntu wa uvi ni inkwya, maa kaa, miryuungu yo longoolwa ni Mutima, ni nkaasu na mwiikalo muuja.
7 Sa miryuungu ya wuuntu wa uvi ni muvi wa Muluungu, sa yeeye si iivíikaa isi ya Miiro ya Muluungu tuku, kei si adáhaa tuku.
8 Vaantu vara ˆviimíririwaa ni ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, si vari daha kumweerya Muluungu mutima tuku.
9 Nyuunyu si mwiimíririwaa ni ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi tuku, maa kaa, mwiimíririwaa ni Mutima, kooni Mutima wa Muluungu iíkalaa kuri nyuunyu. Muuntu yoyoosi ura ˆasiina Mutima wa Kirisitu, yeeye si wa Kirisitu tuku.
10 Maa kaa, kooni nyuunyu muri kiintu kimwi na Kirisitu, baa neembe miviri yaanyu yaakwya sa uvi, kuri nyuunyu mitima yaanyu ni nkaasu iri, sa mwavalwa muri vawoloki.
11 Tamányire Muluungu amufufula Yéesu. Abweeyya jeyyo kwa njira ya Mutima waachwe. Mutima wuuwo, iíkalaa isii yaanyu. Sa jeyyo, ˆvyeene Muluungu amufufula Kirisitu Yéesu, viivyo kwa njira ya Mutima waachwe uhu ˆaava kiintu kimwi na nyuunyu kiiheera ari nkaasu miviri yaanyu ˆikwyíjaa.
12 Haaha vanaviitu si tasaakwa tundookiikala ko tuuba ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi tuku, noo kusea kwiikala ko tumama uvi.
13 Sa kooni mookiikala ja ˆvyeene ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi woovalongoola, kukwya muri. Maa kaa, kooni

murékire kutumama nteendo mbi kwa luviro lwa Mutima, kikomi kiikala muri na Mululungu kwa siku ˆjisiina uhero.✡

14 Sa voosi vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima wa Mululungu ni vaana va Mululungu.

15 Sa nyuunyu si mwahokera mutima ˆuri vabweeyya muve vatúmwa ˆvoófaa tuku. Tuku! Mwahokera Mutima ˆwoovabweeyya muve vaana va Mululungu, na kwa Mutima uwo toomwaaniriira, “Áaba!” noo kusea, “Taáta!”

16 Uhu Mutima ˆaláiraa hamwi na mitima yiitu, suusu turi vaana va Mululungu.

17 Haaha sa viintu suusu turi vaana vaachwe, suusu turi vahokeri va kwiichuunga kwa Mululungu. Kei suusu ni vahokeri hamwi na Kirisitu, kooni kikomi turi turikiriwa hamwi na Kirisitu, sa kei suusu tuheewe nkongojima hamwi ne.

Nkongojima ˆYookuuja

18 ˆNdiri laanga uturikiri uhu wa haaha si nookoona ni kiintu tuku kooni nafwáaniriirye na nkongojima ˆyookuuja, ira ˆiri variyulwa kuri suusu.

19 Sa viintu vyoosi ˆvyuumbwa, vyoosi vyawóojeraa kwa mpiima Mululungu avavariyule vaana vaachwe.

20 Viintu vyoosi ˆvyuumbwa ni Mululungu vyabweyyiwa vive matu isii ya mukube, si sa kweenda kwaavo tuku, maa kaa, ja kweenda kwa Mululungu.✡ Baa neembe ni jeyyo, kwatiite kwiilaangya,

21 sa ivyo viintu vyoosi lamuririwa viri fuma utúmwii wa usaambu, na viheewe uhúuru wa nkongojima ya vaana va Mululungu.

22 Sa tamányire fuuru haaha viintu vyoosi ˆuumba Mululungu vyoorira kwa makata, ja makata yo kiichungula.

23 Baa si viintu vyoosi ˆvyuumbwa vii tuku, baa suusu ˆturi na ndiiwa ja ncholo ja Mutima Muuja, kwa isii toorira kwa usuungu kunu toowoojera kwa mpiima kubweeyyiwa tuve vaana va Mululungu, noo kusea ununuuli wa miviri yiitu.

24 Sa ko kwiilaangya jeyyo, suusu talamuririwa. Maa kaa, kooni wookiilaangya kiintu kira ˆukitúriirye, uko si kwiilaangya tuku. Eri, kwatiite muuntu ˆiiláangyaa turya ari kiintu kira ˆari nocho wuu?

25 Maa kaa, kooni tookiilaangya kira kiintu si ˆtunachoona, toosaakwa tukiwoojere kwa mpiima na kwa uyimiriryi.

26 Viivyo ne Mutima atwaámbiriryaa haantu ˆturi teketeke. Suusu si tamányire ˆvyeene vyasaakwa tumuloombe Ijuva tuku, maa kaa, Mutima mweeneevyo atulóomberaa kwa Mululungu kwa muriro wa usuungu ˆvyeene baa si viri dahika kuvariyula na masáare.

✡ **8:13** Laanga Vagalatía 6:8. ✡ **8:20** Laanga Ncholo 3:17.

27 Ne Mulúungu amányire fuuru isii ya mitima yaanyu,
amányire miirirkano ya Mutima. Sa uwo Mutima
avalóomberaa vaantu va Muluungu ja ^vyeene Muluungu
asáakaa.
28 Suusu tamányire Muluungu atúmamaa masáare yoosi
kureeta maaja kwa vaantu voosi ^vamweenda. Na avo
vaanirirwa kwa miryuungu yaachwe.
29 Sa vaantu Muluungu ^avataanga keende aho ncholo,
avasaawula viifwaane na Mwaana waachwe ^vyeene ari, sa
Mwaana waachwe ave ndaambere kuri vaantu ^vari foo.
30 Avo ^avasaawula, avaanirira, avo ^avaanirira kei avavala
vave vawoloki, na avo ^avavala vave vawoloki kei avab-
weeyya vave na nkongojima.

Kweenda kwa Muluungu

31 Che de turi luusa kuri masáare aya? Kooni Muluungu ari
ivarwii riitu ani ari daha kutuvarinduka suusu?
32 Muluungu si amoonera mbavariri baa Mwaana waachwe
tuku, yeeye amutoola sa suusu voosi. Jooli ari reka kutuheera
viintu vyoosi viija hamwi na kuboohya mutima kwaachwe?
33 Ni ani ^ari vatwaala na kiloongii vaantu Muluungu
^avasaawula? Kusiina tuku! Muluungu avaválaa vave va-
woloki.
34 Ni ani ^ari tuluusira irya? Kusiina tuku! Kirisitu Yéesu
aakwya, kei kulookya ayo, afufuka na iíkalaa mukono wa
kuluume wa Muluungu, kei yeeye noo atulóomberaa.
35 Ni ani ^ari tukera fuma kweenda kwa Kirisitu? Ni
uturikiri, au marema, au waalakan'yo, au njala, au usava, au
kusaaka kwiingira imalwii au inkwya wuu?
36 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaandika,
"Sa weewe tookuulawa chobu,
tabweeyyiiwe ja muundi jo siinja."✡
37 Baa neembe masáare ayo yoosi yootupata, suusu toosiinda
munumuunu na kulookya ayo, kwa nyambirirya ya yeeye
^atweenda.
38 Kikomi namányire, kusiina kiintu ^kiri tukera na kweenda
kwa Muluungu tuku, ive ni inkwya au nkaasu, ive ni mirimu
miija au mirimu mivi, ive ni viintu ^vyoofumira haaha au ^viri
fumira siku ^jookuuja, ive ni wiimiriri kurumwii,
39 ive ni weeru ya mweeri, au ni weeru ya isi au kiintu
chochoosi chiingi ^chuumbwa ni Muluungu, si kiri daha
kutunanukula na kweenda kwa Muluungu ko kukundikaniwa
na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu tuku.

9

Muluungu na Kusaawula Kwaachwe Kukuulu

✡ **8:36** Laanga Sabúuri 44:22.

1 Kimaari kaa nooluusa kwa Kirisitu niini ^ndiri kiintu kimwi ne, si nooluusa uloongo tuku. Mutima waani ^wiísiman'yaa mavi na maaja na ^uri kiintu kimwi na Mutima Muuja, ni laira wiise isáare iri kei.
2 Mutima waani wooriira no myaa, na natiite usuungu maatuku vii si ^usíraa mutimii waani.
3 Ngaari nadaha kuloomba baa njumwe, na nkerwe na Kirisitu sa vanduu vaani, vaantu va lukolo lwaani kiwuuntu, ngaari nabweeyya jeyyo.
4 Ava ni Viisiraéeli, Muluungu avabweeyya vave vaana vaachwe, akavalaira nkongojima yaachwe na akaviika muháko novo. Kei Muluungu avaheera Miiro yaachwe na kwiichuunga kwaachwe na kumwiinamira Kaayii Njija ya Ijuva.
5 Voovo ni va ufumo wa mbyaala ya vala baaba vakuulu va ncholo na kwa wuuntu wa Masía. Uhu Masía ni Muluungu ^iímiriraa kira kiintu, yeeye aduumbwe kwa siku ^jisiina uhero! Kikomi.
6 Si noosea isáare ra Muluungu rasiindirwe tuku. Sa si kira Mwiisiraéeli ^ari wa uvyaalo ^wafuma kwa Isiraéeli ni Mwiisiraéeli kikomi tuku.
7 Kei kuva vaana va ufumo wa mbyaala ya Aburaháamu si kuri vabweeyya vave kikomi vaana va Aburaháamu tuku. Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Sa lukolo lwaako ni kwa Isaka luri fuma."✡
8 Ihi noo kusea, si vaana vara ^vavyaalwa kimuviri noo vaana va Muluungu tuku. Kiri vyoova jeyyo, vara ^vavyaalwa kwa ura ufumo wa kwiichuunga kwa Muluungu noo ^vari valwa ni vaana va Aburaháamu va kimáári.
9 Sa kwiichuunga kwa Muluungu kweeneevyo ni jei kwasea, "Mwaaka ^wookuuja mpiindi ja iji kuuja ndiri, na Sáara kuva ari iichúngwiire mwaana mulume."✡
10 Baa kei si jeyyo vii tuku, uwo mwaana wa uko kulaha ni Isaka taáta wiitu. Isaka ^akakule, amuloola Rabéeka na vakavyaala maása.
11 Maa kaa, sa kusaawula kwa Muluungu ni mweeri kuri, baa avo vaana si vanavyaalwa na baa si vanataanga riija na rivi,
12 Rabéeka asewa jei, "Mukúulu kumutumamira eende mudúúdi."✡ Kei, Muluungu asáawulaa si kwa nteendo ja vaantu tuku, maa kaa, ja ^vyeene yeeye mweeneevyo aánirira.
13 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Namweenda Yaakúupu, maa kaa, Esáau namusuula."✡
14 Haaha che kaa turi sea? Muluungu asova uwoloki wuu? Aka tuku!
15 Sa Muluungu amusea Músa,

✡ **9:7** Laanga Ncholo 21:12. ✡ **9:9** Laanga Ncholo 18:10, 14. ✡ **9:12** Laanga Ncholo 25:23. ✡ **9:13** Laanga Maláaki 1:2-3.

“Kumulaanga ndiri na riiso ra wuuja ura ^ndiri saaka
mulaanga na riiso ra wuuja,
kei kumoonera ndiri mbavariri ura ^ndiri saaka moonera
mbavariri.”✡
16 Sa jeyyo, ni Muluungu noo alámulaa kulaanga na riiso ra
wuuja. Muuntu si ari saawula au si ari kiimanyikira tuku.
17 Sa Masáare ^Yari Mpeho yaluusa jei, Muluungu amusea
Faráao, “Nakwiinula uve mutemi, sa kwa njira yaako ngururu
jaani jitaangikane na irina raani riluuswe kuri weeru yoosi.”✡
18 Ni kiweerwii viri, Muluungu aláangaa na riiso ra wuuja yoy-
oosi ^yoosaaka na afáfyaa mutima yoyoosi ^yoosaaka afafye
mutima.
19 Haaha kuunsea muri, “Sa che de Muluungu aséaa atiite
kiloongi na suusu? Sa ni ani ^ari kiikana vira Muluungu
^asáakaa?”
20 Eri, ati weewe muuntu vii uri ani fuuru umubeerule
Muluungu? Eri, kiintu ^chuumbwa ifaanaa kimuurye ura
^achuumba, “Sa che wuunyumba ndiri jei?”✡
21 Eri, muúmba nyiingu si ari daha kuumba nyiingu iviri kwa
iroongo ririra na nyiingu imwi ive ya kitemi na yiingi ya kira
siiku tuku wuu? 22 Jooli turi sea, kooni Muluungu yoosaaka
koonekya kukorera kwa nkalari yaachwe na kubweeyya
ngururu jaachwe jitaangikane? Che turi sea kooni atuurya
mutima munumuunu kwa uyimiriryi mukuulu kwa saama ja
nkalari yaachwe ^jeene jasaakwa jimalwe?
23 Kei jooli turi sea kooni yoobweeyya jeyyo sa usúngaati wa
nkongojima yaachwe utaangikane kwa jira saama jaachwe
ja riiso ra wuuja jira ^ajitengenesha keende aho kali kwa
nkongojima yaachwe?
24 Jooli turi sea, kooni baa suusu ni vamwi va vara
^avasaawula na si kufuma kwa Vayahúudi vii tuku, maa kaa,
kufuma kwa vaantu si ^vari Vayahúudi kei?
25 Kitáabwii cha muláali na mutwe Hoséa, Muluungu asea,
“Vara si ^vajáa vaantu vaani,
vaanirira ndiri vaantu vaani!
Vaantu si ^nijáa naveenda hara lombere,
kuvaanirira ndiri ^naveenda,”✡
26 na “Haantu hara ^vasewa,
‘Nyuunyu si muri vaantu vaani,’
aho, kaanirirwa vari vaana va Muluungu ^Ari Nkaasu.”✡
27 Isáaya ne aluusa kwa sawúti nkuulu sa Viisiraéeli yoosea,
“Baa kooni mbyaala ya Isiraéeli,
ni nkúúlu ja isaáre ra mbarimbari ya mayiya,
ni vake vii noo ^vari lamuririwa.

✡ **9:15** Laanga Ufumo 33:19. ✡ **9:17** Laanga Ufumo 9:16. ✡ **9:20** Laanga Isáaya 29:16; 45:9. ✡ **9:25** Laanga Hósea 2:23. ✡ **9:26** Laanga Hósea 2:1.

28 Sa IJʊVA kiimikirirya arɨ
ʊlamu waachwe kʊrɨ weerʊ, chaangʊ,
na ukiimane.”✡
29 Nɨ ja ˆvyeene Isáaya alʊʊsa aho kalɨ,
“Ngaarɨ IJʊVA Mweenengururu,
sɨ atʊchererya vaana,
ngaarɨ taava ja Sodóoma,
ngaarɨ tamalwa ja Gomóora.”✡

Kusiita Kuruma kwa Isiraéeli
30 Che tʊrɨ lʊʊsa haaha? Atɨ vaantʊ sɨ ˆvarɨ Viisiraéeli vara sɨ ˆvasaakɨráa ʊwoloki, Mʊlʊʊngʊ avabwéeyyiirye vave vawoloki ko ruma vii.
31 Haaha, Viisiraéeli vamányɨkaa kʊva vawoloki kwa njɨra ya Miiro. Baa neembe nɨ jeyyo, vasiindwa kʊva na ʊwo ʊwoloki.
32 Sa che? Sa viilaangya mɨrɨmo yaavo kɨrɨ vyo kiilaangya kuruma. Viikunguvala iwyii rɨra ˆrikúnguvaryaa.
33 Ja ˆvyeene vyaandɨkwa,
“Laangi, ʊko Sayúuni vɨika niise iwye ˆrikúnguvaryaa,
mwaalaliwye ˆʊrɨ hɨtahɨta vaantʊ.
Maa kaa, yoyoosi ˆarɨ muruma ʊwo,
sɨ arɨ kooniwa soni vii kaa tʊkʊ.”✡

10

1 Vanaviitʊ, mpɨima ya mʊtɨma waanɨ, na kʊloomba kwaanɨ kwa Mʊlʊʊngʊ, nɨ sa Vayahúudi valamuririwe.
2 Sa nɨ koonekya niise kɨkomi, ava vaantʊ vamányɨkaa na mɨtɨma sa Mʊlʊʊngʊ, maa kaa, sɨ vamányire vira viintʊ ˆyoosaaka tʊkʊ.
3 Voovo sɨ vamányire ʊwoloki ˆufúmaa kwa Mʊlʊʊngʊ tʊkʊ. Kei, vasáakɨraa ʊwoloki waavo veeneevyo. Jeyyo, voovo sɨ viibweeyya vave matu kʊrɨ ʊwoloki wa Mʊlʊʊngʊ tʊkʊ.
4 Sa Kirisitʊ noo kukiimikirirya kwa Miiro, sa yoyoosi ˆarɨ muruma, ave mʊwoloki mbere ya Mʊlʊʊngʊ.

Kʊlamuririwa nɨ kwa Vaantʊ Voosi
5 Kʊva mʊwoloki ko tuuba Miiro, Músa aandɨka jei, “Mʊʊntʊ yoyoosi ʊra ˆatúmamaa ˆmeene yasaakwa nɨ Miiro, kiikala arɨ ko yera tuuba ɨyo Miiro.”✡
6 Maa kaa, ʊwoloki ˆwʊʊjaa kwa njɨra yo ruma, Masáare ˆYarɨ Mpeho yaandɨka jei, “Lʊʊsa mutimii waako jei tʊkʊ, ‘Ani ˆarɨ kaambʊka fʊʊrʊ kurumwii?’✡” Noo kʊsea akamukiimye Kirisitʊ na kʊrɨ weerʊ?

✡ **9:28** Laanga Isáaya 10:22-23. ✡ **9:29** Laanga Isáaya 1:9; Ncholo 19:24-25. ✡ **9:33** Laanga Isáaya 8:14; 28:16. ✡ **10:5** Laanga Valáawi 18:5. ✡ **10:6** Laanga NkʊmbʊkɨRa ya Miiro 9:4; 30:12.

7 “Baku, ‘Ani ˆari kiima fuuru ntarii?’✡” Noo kusea
akamwaambukye Kirisitu fuma kwa ˆvaakwya?
8 Maa kaa, Masáare ya Mululungu ni jooli yaluusa?
“Isáare raachwe ni heehi riri na weewe,
ni mulomwii na mutimii waako riri.”✡
Noo kusea rira isáare ro muruma Kirisitu ˆturiváriyulaa.
9 Sa koони ulúusire na mulomo waako, “Yéesu ni Mweenevy-
oosi,” na kuruma mutimii waako, Mululungu amufufula fuma
kwa ˆvaakwya, lamuririwa uri.
10 Sa kwa mutima muuntu arúmaa, jeyyo aválwaa ni muwoloki,
na kwa mulomo alúusaa, na jeyyo alámuririwaa.
11 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Yoyoosi ˆari mwi-
ilaangya si ari kwaatiwa soni tuku.”✡
12 Sa Muyahúudi na muuntu si ˆari Muyahúudi si viísimire tuku.
Kwatiite Mweenevyoosi umwi vii kwa vaantu voosi, yeeye
avatálaryaa kwa usúngaati voosi ˆveene vamwaánirira yeeye.
13 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Kira muuntu ˆari
mwaanirira IJUVA lamuririwa ari.”✡
14 Maa kaa, vaantu jooli vari mwaanirira ura si
ˆvanamuruma? Jooli vari muruma, ura si ˆvanamuteera?
Jooli vari muteera, koони kusiina muuntu wo vavariyurira?
15 Jooli vaantu vari muvariyula, koони si vanatumwa? Ja
ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Myuujire ya vaantu
ˆvaréetaa Masáare Maaja, yabooha maatuku vii.”✡
16 Maa kaa, si voosi vakwáatyaa Masáare Maaja tuku. Sa
Isáaya aluusa, “Ee IJUVA, ni ani ˆaruma masáare yiiswi?”✡
17 Haaha, kuruma kuújaa kwa njira yo teera isáare, na
kuteera kuújaa kwa isáare ra Kirisitu.
18 Maa kaa, ni kuurya niise, eri Viisiraéeli si vateera tuku
wuu? Hii vateera. Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Sawúti yaavo yadoma kuri isi joosi,
noyo masáare yaavo yafika utulo waasi.”✡
19 Kei kuurya niise, eri, Viisiraéeli si vataanga tuku wuu? Hii
vataanga. Lwa ncholo Músa asea,
“Vabweeyya ndiri muvoonere kivina vaantu va isi jiingi,
na vaantu ˆvasiina umanyi, vabweeyya ndiri mukalale
maatuku vii.”✡
20 Kei Isáaya asea ko kiitema,
“Vaantu vara si ˆvaansaakiráa vaantúriirye,
niini niiyónekiirye kwa vaantu vara si ˆvaanjurikiriryáa.”✡
21 Maa kaa, kuri Viisiraéeli asea,

✡ **10:7** Laanga Nkumbukira ya Miiro 30:13. ✡ **10:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 30:14. ✡ **10:11** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **10:13** Laanga Yoéeli 2:23. ✡ **10:15** Laanga Isáaya 52:7. ✡ **10:16** Laanga Isáaya 53:1. ✡ **10:18** Laanga Sabúuri 19:4. ✡ **10:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:21. ✡ **10:20** Laanga Isáaya 65:1.

“Muusi woosi nawolola mɨkono yaanɨ,
kwa vaantʉ ˆvaankɨ́ikanaa na sɨ ˆvaantéeraa.”✡

11

Mbavariri ya Mʉlʉʉngʉ kwa Isiraéeli

1 Nɨ kuurya niise, Mʉlʉʉngʉ avasiita vaantʉ vaachwe wʉʉ?
Aka tʉkʉ! Nɨɨnɨ mweeneevyo ndɨrɨ Mwiisiraéeli wa mbyaala
ya Aburaháamu, fuma lʉkolo lwa Bénjamini.
2 Mʉlʉʉngʉ sɨ avasiita vaantʉ vaachwe ˆavataanga keende
aho ncholo tʉkʉ. Sɨ mookʉmbʉkɨra ˆvyeene Masáare ˆYarɨ
Mpeho yalʉʉsa Elía ˆakavalʉʉsɨre Viisiraéeli kwa Mʉlʉʉngʉ
tʉkʉ wʉʉ?
3 “Ee IJʊVA, vʉʉ́laire valáali na mʉtwe vaako na vakányiirye
masabáahʉ jaako, nachíhiire nɨɨmweene na voosaaka nkaasʉ
yaanɨ.”✡
4 Nɨ joolɨ Mʉlʉʉngʉ amuuyirya? Amʉsea, “Niicheererya
vaantʉ valʉme mayana mufungatɨ (7,000) ˆveene sɨ vanach-
waama kwiinamɨra Baáli.”✡
5 Baa haaha nɨ viivyo, vamwaarɨ Viisiraéeli ˆvachaala
ˆveene Mʉlʉʉngʉ avasaawʉla kwa nduwo yaachwe.
6 Haaha koonɨ vasaawʉlwa kwa nduwo, sɨ kwa mɨrɨmo
yaavo tʉkʉ. Sa koonɨ arɨ saawʉla kwa mɨrɨmo ya vaantʉ,
nduwo yaachwe ngaarɨ sɨ yaava nduwo tʉkʉ.
7 Che tʉrɨ lʉʉsa haaha? Kɨra kɨintʉ Isiraéeli ˆvakɨsaakɨráa
na ʉmanyiki sɨ vakɨpata tʉkʉ. Maa kaa, vara ˆvasaawʉlwa nɨ
Mʉlʉʉngʉ vakɨpata. Vara vɨingɨ sɨ ˆvasaawʉlwa mɨtɨma yaavo
yafafiwa.
8 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
“Mʉlʉʉngʉ avabweeyya vave ja vaantʉ ˆvataavita,
na fʉʉrʉ isikʉ avakʉnɨkɨrɨra miiso yaavo, vadɨɨre koona,
kei avakʉnɨkɨrɨra matu yaavo, vadɨɨre teera.”✡
9 Ne Daúdi alʉʉsa,
“Ngovi jaavo jive kɨnyʉhʉla na mɨnyahʉ,
kɨintʉ ˆkikúngʉvaryaa, vawye, na kɨve nɨ irya kwaavo.
10 Miiso yaavo yavɨkɨrwe kilwiirya sa vadɨɨre koona,
myoongo yaavo ɨwode kwa uturikiri kwa sikʉ ˆjisiina
ʉhero.”✡

Matáampi ˆYakondiwa

11 Haaha nɨ kuurya niise kei, eri, Viisiraéeli viikunguvala sa
vawye chalʉmwɨ wʉʉ? Aka tʉkʉ! Maa kaa, sa kʉbweeyya ʉvɨ
kwaavo, noo kʉsea kumusiita Yéesu, vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi
ʉlamuriri wavafíkɨire, sa Viisiraéeli vave na kɨvɨna.

✡ **10:21** Laanga Isáaya 65:2. ✡ **11:3** Laanga 1 Vatemi 19:10, 14. ✡ **11:4** Laanga 1 Vatemi 19:18. ✡ **11:8** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 29:4; Isáaya 29:10. ✡ **11:10** Laanga Sabúuri 69:22-23.

12 Haaha koonɨ kʉbweeyya ʉvɨ kwa Viisiraéeli kwavɨire usúngaati kʉrɨ weerʉ, kei koonɨ mukube waavo waréetire usúngaati kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, kukiimana kwa Viisiraéeli ˆvamuruma Yéesu ˆkʉrɨ fika, reeta kʉrɨ usúngaati ˆwalookya.

13 Haaha nɨ lʉʉsɨka niise na nyuunyu vaantʉ sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi. Mʉlʉʉngʉ aansaawʉla nɨve mutumwi kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi. Natɨɨte nkongojima kʉrɨ mʉrɨmo waanɨ,

14 sa ndahe kʉvabweeyya vaantʉ vaanɨ voone kɨvɨna na kwa njɨra ɨyo nɨvalamurirye vamwɨ vaavo.

15 Koonɨ kusiitwa kwaavo kwareeta kʉlʉmaniwa kwa weerʉ na Mʉlʉʉngʉ, ha kurumwa kwaavo sɨ kʉrɨ kʉva ja nkaasʉ fuma inkwyii tʉkʉ wʉʉ?

16 Koonɨ ikúunta ra ncholo ra muchu ˆʉtwɨirwe ja mpóryo kwa Mʉlʉʉngʉ nɨ riija, muchu woosi nɨ mʉʉja, na koonɨ ichina nɨ riija, baa matáampi nɨ maaja.✡

17 Koonɨ matáampi yamwɨ ya mʉseitúuni wa iwundii yatemwa na nyuunyu ˆmʉrɨ ja matáampi ya mʉseitúuni wa isekii, mwakondiwa mʉseitúunii ʉwo wa iwundii, na mʉkaanda kurya seve ya mʉseitúuni ʉwo,

18 karɨ mʉndooyachwa matɨ matáampi yara ˆyakerwa tʉkʉ. Kwiivaa kɨpeembe tʉkʉ, sa miriri sɨ yookiilaangya nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu noo mookiilaangya miriri.

19 Haaha sea mʉrɨ, “Matáampi yatemwa sa nɨɨnɨ nkondiwe aho ichinii.”

20 Nɨ kɨkomi. Matáampi ayo yatemwa sa sɨ yamuruma Kirisitʉ tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu mookɨɨma neeja sa kumuruma kwaanyu Kirisitʉ. Sa jeyyo, kwiivai kɨpeembe tʉkʉ, maa kaa, ofi.

21 Sa koonɨ Mʉlʉʉngʉ sɨ ayoonera mbavariri matáampi yara ya ncholo, baa nyuunyu sɨ arɨ voonera mbavariri tʉkʉ.

22 Laangi haaha wʉʉja na kʉhʉʉmba kwa Mʉlʉʉngʉ. Yeeye ahʉʉmba kwa vara ˆvaawya, na nɨ mʉʉja kwaanyu nyuunyu koonɨ mʉrɨ tuuba wʉʉja waachwe. Koonɨ sɨ jeyyo, baa nyuunyu temwa mʉrɨ.

23 Baa voovo koonɨ sɨ vatúubire kusiita kumuruma Mʉlʉʉngʉ, kondiwa varɨ kei, sa Mʉlʉʉngʉ atɨite lʉviro lo vakondia kei.

24 Nyuunyu vaantʉ sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi nɨ ja matáampi ya mʉseitúuni wa isaka, maa kaa, mwaseyyiwa ʉko mʉkakondiwa mʉseitúunii wa iwundii, kʉʉntʉ kiufumo sɨ kwaanyu tʉkʉ. Eri, sɨ viri vyaangʉ kʉkondia matáampi yara ufumo waavo nɨ mʉseitúuni wa iwundii kʉʉntʉ ˆyafuma tʉkʉ wʉʉ?

Vaantʉ Voosi va Mʉlʉʉngʉ Lamuririwa Varɨ

✡ **11:16** Laanga ʉvalo 15:17-21.

25 Vanaviitu, sa mudiire kiivaa kipeembe mwatiite tooti kulookya ^vyeene muri, noosaaka mutaange fuumbo ihi ya Muluungu. Kufafya mutwe kwavapata vamwi va Viisiraéeli ni fuuru hesáabu ya vaantu si ^vari Vayahúudi yo hokerwa ni Muluungu, ikiimane.

26 Aho, Viisiraéeli voosi* lamuririwa vari, ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa,

“Mununuuli kuuja ari fuma Sayúuni,
yeeye seyya ari mwiikalo si ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa kwa vaana va Yaakúupu.

27 Uhu noo muháko ^ndiri bweeyya novo,
niini mpiindi ^ndiri seyya uvi waavo.”✡

28 So siita Masáare Maaja ya Yéesu, Viisiraéeli vaava vavi va Muluungu sa nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi. Maa kaa, sa viintu vasaawulwa ni Muluungu, Muluungu akaari aveenda sa muháko ^abweeyya na vala baaba waavo.

29 Sa vilungulungu vya Muluungu na kwaanirira kwaachwe, si viséyyiwaa tuku.✡

30 Aho ncholo, nyuunyu mujáa mwamuvalanduka Muluungu, maa kaa, vaantu va Isiraéeli ^vakamuvalanduke Muluungu, Muluungu avalaanga na riiso ra wuuja nyuunyu.

31 Jeyyo haaha, voovo novo vamuvalanduka Muluungu sa kulaanga na riiso ra wuuja kwa Muluungu kutamanye na kwaavo, ja viintu kulaanga na riiso ra wuuja kwa Muluungu kura ^kuújire na kwaanyu ko tweera Yéesu.

32 Sa Muluungu avachuunga vaantu voosi uvarindukii, sa avalaange na riiso ra wuuja voosi.

Lwiimbo lwa Duumbi

33 Hooni laanga ^vyeene usúngaati, tooti na umanyi wa Muluungu ^vyeene wakula!
Ni ani ^atáangaa ulamu na njira jaachwe?

34 “Ani ^amányire miryuungu ya IJUVA?
Ani ^iiláangyaa sáare na Muluungu?”✡

35 “Ani ^amuheera Muluungu kiintu,
na Muluungu asaakwa arihe?”✡

36 Kira kiintu chuumbwa ni Muluungu, na kira kiintu kimwaari kwa ngururu jaachwe na sa yeeye.
Nkongojima ni jaachwe kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi.

---

* **11:26** ***Viisiraéeli voosi:*** Valwiiri va Masáare Maaja ^vari foo vaséaa masáare aya yaluusa vaantu voosi ^vasaawulwa ni Muluungu, noo kusea, vaantu vaachwe voosi, Vayahúudi na si ^vari Vayahúudi. ✡ **11:27** Laanga Isáaya 27:9; 59:20-21; Yeremía 31:33-34. ✡ **11:29** Laanga Varúumi 9:4-5. ✡ **11:34** Laanga Isáaya 40:13. ✡ **11:35** Laanga Ayúubu 41:11.

12

Mpóryo ya Kikomi kwa Mulúungu

1 Haaha vanaviitu noovakalaamya kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwa Mulúungu, tooli mivíri yaanyu ive ja mpóryo ^iri nkaasu, njija na ^imweéryaa Mulúungu mutima. Jeyyo, noo njira yaako ya kikomi yo mwiinamira Mulúungu.

2 Kari mutuubirirye ^vyeene weeru ibwéeyyaa tuku, maa kaa, Mulúungu avavalandule mitima yaanyu muve na miryúungu mifya. Aho, daha muri taanga na ruma muri kikomi kusaaka kwa Mulúungu ^kweene kuri kuuja, kweéryaa mutima na kwakiimana.

3 Sa ko tweera nduwo ^ng'eene Ijuva aampeera, ni kuvawyiira niise nyuunyu voosi, kari mwiiyónaa ni mweeri muri kulookya ^vyeene mwasaakwa tuku. Kiri vyoova jeyyo, ilaangi miiririkano yaanyu kwa tooti ko tamanyan'ya na kira kipíimo cha kuruma kira muuntu ^aheewa ni Mulúungu.

4 Ja ^vyeene mwamányire, muviri umwi watiite viintu ^viri foo, na kira kiintu chatiite murimo waachwe ^wiísimire.

5 Viivyo suusu baa neembe turi foo, turi muviri umwi ko va kiintu kimwi na Kirisitu, na kira kiintu cha muviri uhu, chakundikaniwa na viivaachwe voosi.

6 Tatiite wuuya ^wiísimiresimire kwa ira nduwo ^taheewa ni Mulúungu. Ura ^ari na wuuya wo laala na mutwe, atumie ja ^vyeene kumuruma kwaachwe Mulúungu kuri.

7 Kooni wuuya waachwe ni kutumamira vaantu, avatumamire neeja, kooni ni kukiindya, akiindye neeja.

8 Ura ^ari na wuuya wo vaheera vyeewe mutima, abweeyye jeyyo. Ura ^ari na wuuya wo saangira viivaachwe, avasaangire kwa kuboohya inda. Ura ^ari na wuuya wo longoola, alongoole ko manyika, na ura ^aláangaa na riiso ra wuuja, avalaange vyeewe na riiso ra wuuja na cheeru.

Kwiiyenda

9 Kweenda kwaanyu kari kuve na ukweembi tuku. Suuli isáare roroosi rivi, na mukonkomale kutumama wuuja mpiindi joosi.

10 Iyendi kinduu nyuunyu kwa nyuunyu, kira muuntu amwiiririkane mwiiwaachwe ta kwa nyemi.

11 Kari muve vavira kwa Mulúungu tuku, maa kaa, muve vakoonko mitimii, kumutumamira Mweenevyoosi.

12 Muve na cheeru kwa kura kwiilaangya kwaanyu. Mundooyimirirya maremii, kei mukonkomale kumuloomba Mulúungu.

13 Vaambiriryi vaantu va Mulúungu vara ^vari na viintu vakeehekerwa, na vateengyi vayeni vyabooha na nyuumbii jaanyu.

14 Vatalaryi vara ˆvoovaturikirya, talaryi na kari mujúmaa tuku.
15 Muve na cheeru na vara ˆvari na cheeru, na murire na vara ˆvooriira.
16 Ikali na mwiikalo muuja nyuunyu kwa nyuunyu. Kari mwiívaa vipeembe tuku, kiri vyoova jeyyo, ikiimyii na isi na mundoova hamwi na vara ˆvoóndomereriwaa. Kari mwiiyone mwatiite tooti kulookya viingi tuku.
17 Kari muríhaa muuntu uvi kwa uvi tuku. Maa kaa, mukwaatye neeja kutumama yara ˆyari maaja miiswii ya vaantu voosi.
18 Kooni viri dahika, bweeyyi vyoosi vira ˆmuri daha kuri ivaru raanyu sa mwiikale na kira muuntu na mwiikalo muuja.
19 Vijeengi vyaani naveenda. Kari muríiraa muuntu nyono tuku. Rekeri ivyo kuri nkalari ya uwoloki wa Muluungu. Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, "Kuriira nyono ni murimo waani niini, riha ndiri,"✡ aluusa Ijuva.
20 Kiri vyoova jeyyo,
"Kooni muvi waako ari na njala, muheere chóorya.
Kooni ari na nyóota ya maaji, muheere maaji.
Kooni ubwéeyyiirye jeyyo,
kuva uri ja umutíikire makala ya mooto mutwii waachwe."✡
21 Kari urúmaa usiindwe ni uvi tuku, maa kaa, siinda uvi kwa wuuja.

13

Kunyemya Viimiriri

1 Kira muuntu asaakwa ave matu kwa vaantu ˆvari na ngururu jo kiimiriira isi. Sa ngururu jo kiimiriira jafúmaa kwa Muluungu vii, nojo ngururu jo kiimiriira javíkwaa ni Muluungu.
2 Sa jeyyo, ura ˆakíikanaa ngururu ijo jo kiimiriira isi, akíikanaa ulairiri wa Muluungu. Ne Muluungu aviika ijo nguruu jo kiimiriira. Vara ˆvabwéeyyaa jeyyo, kiiheera vari irya.
3 Viimiriri si varéetaa chooloolo kwa vaantu vaaja tuku, maa kaa, kwa vaantu vavi. Haaha kooni moosaaka mudiire moofa mwiimiriri, bweeyyi vyabooha, ne kuvaduumbiriira ari.
4 Sa mwiimiriri ni mutumami wa Muluungu, ne iímiriraa sa kunáálo yaanyu. Maa kaa, kooni woobweeyya vyaviiha, weewe moofe. Sa uwo mwiimiriri atiite ngururu jo valaira chiiru vaantu vavi kutamanyan'ya na nkalari ya Muluungu.
5 Sa jeyyo, vyasaakwa muve matu kwa viimiriri, si so koofa kulairwa chiiru vii tuku, maa kaa, sa mitima yaanyu idiire twaalwa na kiloongii kei.

✡ **12:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:35. ✡ **12:20** Laanga Mpíri 25:21-22.

6 Sa viivyo, moorɨha kóodi. Sa viimiriri nɨ vatʉmami va Mʉlʉʉngʉ ˆveene vatóolaa mpɨɨndɨ jaavo joosi kwɨɨmɨrɨra.
7 Rihi noongwa ya kɨra mʉʉntʉ. Koonɨ mʉrɨ na noongwa ya kóodi, rihi, koonɨ nɨ ushúuru, rihi, koonɨ mʉʉntʉ asaakwa abweeyyiriwe nkongojima, mʉbweeyyiryi nkongojima, na koonɨ asaakwa anyemiwe, mʉnyemyi.

Kwiiyenda Kɨndʉʉ

8 Karɨ mʉve na noongwa yoyoosi kwa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ. Mʉve na noongwa ɨmwɨ vii, yo kwiiyenda. Sa ʉra ˆamweenda mʉkaaya waachwe, akiiman'ya Miiro.
9 Sa kwatɨɨte ndairiri, baa ja ɨhɨ, "Karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ, karɨ wʉúlaa tʉkʉ, kwiiva tʉkʉ, kʉmererya matɨ tʉkʉ,"✡ na ʉlairiri wɨɨngɨ woosi, ʉmwaarɨ isii ya ʉlairiri ʉhʉ, "Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo."✡
10 Kweenda sɨ kwamʉbwéeyyiryaa mʉkaaya ʉvɨ tʉkʉ. Sa jeyyo, kweenda noo ˆkwakíiman'yaa Miiro yoosi.
11 Bweeyyi jeyyo, sa mwamányire nɨ mpɨɨndɨ che tʉrɨ nojo. Mpɨɨndɨ jo kiinʉka fuma tulwii jafíkire, sa kʉlamuririwa kwiitʉ kwavéerɨɨre heehi kʉlookya aho ncholo ˆtʉkarume vii.
12 Uchikʉ waséesire, na kwaséngerɨɨre kweera. Haaha tʉreke nteendo ja kilwiiryii na twiivɨkɨre mata ya kɨweerʉ.
13 Twiikale mwiikalo ˆwabooha wa vaantʉ va mpɨɨndɨ ja muusi. Karɨ tʉndookiikala ko bweeyya ngovi ja ʉláku, kwa ʉreevi, ko laala na vaki va vaantʉ no yeenda ja kúri tʉkʉ. Na karɨ tʉndookiikala kwa wiitóoli na kɨvɨna tʉkʉ.
14 Kɨrɨ vyoova jeyyo, kwa kɨra kɨɨntʉ, mʉlongoolwe nɨ YéesuKirisitʉ Mweenevyoosi. Karɨ mʉndookiiririkana kuki-iman'ya ʉláku wa ufumo wa wʉʉntʉ waanyu tʉkʉ.

14

Kʉvalamʉrɨra Vɨɨngɨ Tʉkʉ

1 Mʉteengyi ʉra kuruma kwaachwe kʉrɨ teketeke, kei, karɨ mwiirute ndihi ne sa miiririkano yaachwe ˆyiísimire tʉkʉ.
2 Mʉʉntʉ ʉmwɨ kwa kuruma kwaachwe oónaa ifaanaa arye kɨɨntʉ chochoosi ˆyoosaaka, maa kaa, wɨɨngɨ ˆmweene sɨ anakangaala mutimii, chóorya chaachwe nɨ mbowa ja masaambɨ vii.
3 Mʉʉntʉ ˆaríjaa kɨra kɨɨntʉ, karɨ amuchwe matɨ ʉra sɨ ˆaríjaa kɨra kɨɨntʉ tʉkʉ. Ʉra sɨ ˆaríjaa kɨra kɨɨntʉ karɨ alʉʉse irya kwa ʉra ˆaríjaa kɨra kɨɨntʉ tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ amʉhokera.
4 Weewe ʉrɨ ani fʉʉrʉ ʉmʉlamʉrire mʉtʉmami wa mʉʉntʉ wɨɨngɨ? Mwiimiriri waachwe noo ˆarɨ taanga, koonɨ mʉtʉmami waachwe iímire au awyíire. Ne kɨɨma arɨ, sa Mweenevyoosi atɨɨte ngururu jo mwiimya.

✡ **13:9** Laanga Ufumo 20:13-15; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 5:17-21. ✡ **13:9** Laanga Valáawi 19:18.

5 Muuntu ifaanaa alamule siku imwi ni njija mbere ya Muluungu kulookya siku jiingi, wiingi ifaanaa alamule siku joosi jiifwíine. Kira muuntu ataange kikomi vira ˆyoolamula miryuungwii yaachwe.

6 Muuntu ura ˆalámulaa siku imwi ni njija, abwéeyyaa jeyyo sa Mweenevyoosi. Muuntu ura ˆaríjaa nyama, abwéeyyaa jeyyo so mweerya mutima Mweenevyoosi, sa amudúumbaa na akarya. Na ura si ˆaríjaa nyama, abwéeyyaa jeyyo so mweerya mutima Mweenevyoosi, sa amudúumbaa de akarya kei.

7 Sa kusiina muuntu umwi wiitu ˆiíkalaa sa yeemweene tuku, na kusiina ˆakwíjaa sa yeemweene tuku.

8 Koonи tookiikala, tookiikala sa Mweenevyoosi, koonи tookwya, tookwya sa Mweenevyoosi. Haaha koonи tookiikala au tookwya, suusu nи va Mweenevyoosi.

9 Nи sa kiintu iki, Kirisitu aakwya, akafufuka sa ave Mweenevyoosi wa ˆvaakwya na ˆvarи mooyo.✡

10 Haaha weewe, sa che woomulamurira mwaanaanyu? Au weewe sa che woomuchwa matи mwaanaanyu? Sa suusu voosi kiima turи mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Muluungu.

11 Sa Masáare ˆYarи Mpeho yasea,
"'Kikomi,' asea Mweenevyoosi,
'kira muuntu chwaama arи mbere yaanи,
kira muuntu ruma arи kwa lurimi lwaachwe niini nи Muluungu.' "✡

12 Jeyyo, kira muuntu wiitu luusa arи masáare yaachwe mweeneevyo kwa Muluungu.

Kumubweeyya Mwaanaanyu Iikunguvale

13 Jeyyo, tureke kuvalamurira viiviiswi, kei tureke kubweeyya chochoosi ˆkirи vabweeyya vaaniitu viikunguvale au vawyiire uvii.

14 Sa kurи Yéesu Mweenevyoosi namányire kikomi kusiina kiintu ˆkirи na njeo kwa ufumo waachwe tuku.✡ Maa kaa, koonи muuntu iíne kiintu kimwi chatiite njeo, kwaachwe chavíire na njeo.

15 Koonи umoóniirye mwaanaanyu usuungu sa chóorya ˆwoorya, weewe mwiikalo waako si ulóngoolwaa nи kweenda tuku. Karи urúmaa mwaanaanyu ˆmweene Kirisitu amukwyiira asaambukirwe sa chóorya chaako tuku.

16 Karи urume kiintu kira ˆchookoonekana kwaako chabooha, kiluuswe chaviiha tuku.

17 Sa Utemi wa Muluungu si kurya no nywa tuku, maa kaa, nи kuva vawoloki, kuva na mwiikalo muuja na kweerya mutima, ivyo vyaréetwaa nи Mutima Muuja.

✡ **14:9** Laanga 2 Vakoríinto 5:15. ✡ **14:11** Laanga Isáaya 45:23. ✡ **14:14** Laanga Maáriki 7:18-20.

18 Sa ʉra ˆamʉtʉ́mamɨraa Kirisitʉ jeyyo, amweéryaa mʉtɨma
Mʉlʉʉngʉ, na arúmwaa nɨ vaantʉ.
19 Haaha, tʉmanyɨke kʉtʉmama yara ˆyaréetaa mwiikalo
mʉʉja na ˆyarɨ tʉjeenga suusu kwa suusu.
20 Karɨ ʉsáambʉlaa mʉrɨmo wa Mʉlʉʉngʉ so kiiruta ndihi
sa chóorya tʉkʉ. Vyóorya vyoosi vyarumwa virɨɨwe, maa
kaa, vyavɨɨha mʉʉntʉ kurya chóorya kɨrɨ ˆmʉbweeyya mwii-
waachwe iikunguvale uvii.
21 Nɨ pwee kʉdɨɨra kurya nyama, au kʉnywa diváai,
au kʉdɨɨra kʉtʉmama kɨɨntʉ chochoosi ˆkɨrɨ mʉbweeyya
mwaanaanyu awyɨɨre uvii.
22 Kuruma kʉra ˆʉtɨɨte, vɨɨka kʉrɨ weewe na Mʉlʉʉngʉ vii.
Atalariwa ʉra mʉʉntʉ mʉtɨma sɨ ˆʉmʉhéeraa irya sa kɨra kɨɨntʉ
ˆyootʉmama.
23 Maa kaa, koonɨ ʉrɨ na wiikovereri na chóorya ˆcheene
woorya, koonɨ uríire, heewa ʉrɨ irya sa kɨra ˆcheene
wootʉmama sɨ ukirúmire nɨ ʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
Sa kʉtʉmama kɨɨntʉ chochoosi koonɨ kisiina kʉrɨ kuruma, nɨ
ʉvɨ.

15

Kʉveerya Mɨtɨma Viiviiswi

1 Suusu vara ˆtakangaala kʉrɨ kumuruma Yéesu, toosaakwa
tʉndoovayimirirya vara ˆvarɨ teketeke. Karɨ tʉndootʉmama
viintʉ ˆvitweéryaa mɨtɨma suusu veeneevyo vii tʉkʉ.
2 Kɨra mʉʉntʉ kʉrɨ suusu atʉmame viintʉ ˆvyoomweerya
mʉtɨma mwiiwaachwe, sa amʉjeenge kʉrɨ kumuruma Yéesu
Kirisitʉ.
3 Sa baa Kirisitʉ mweeneevyo sɨ iiyeryáa mʉtɨma
yeemweene vii tʉkʉ, maa kaa, vira ˆatʉmama nɨ hamwɨ
viri na Masáare ˆYarɨ Mpeho yara ˆyalʉʉsa, “Vituki vyoosi
ˆvookʉtʉkɨra, vyookʉʉnfikɨra nɨɨnɨ.”✡
4 Sa kɨra kɨɨntʉ ˆchaandɨkwa aho kalɨ Masáarii ˆYarɨ
Mpeho, chaandɨkwa kutukiindya suusu. Kei chaandɨkwa
sa tʉndoomwiilaangya Mʉlʉʉngʉ, kwa njɨra yo yimirirya na
ko tuuriwa mɨtɨma fuma Masáarii ˆYarɨ Mpeho.
5 Mʉlʉʉngʉ ˆatʉhéeraa kuyimirirya, na ˆatutúuryaa mɨtɨma,
avaheere nyuunyu mʉtɨma wo va kɨɨntʉ kɨmwɨ kʉnʉ moomu-
tuubirirya Kirisitʉ Yéesu.
6 Jeyyo, kwa mʉtɨma ʉmwɨ, na kwa sawúti ɨmwɨ, mʉdahe
kʉmʉbweeyyirya Mʉlʉʉngʉ nkongojima. Yeeye nɨ Taáta wa
Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ.

Masáare Maaja kwa Vaantʉ Voosi

✡ **15:3** Laanga Sabúuri 69:9.

7 Haaha vahokeri viivaanyu ja ˆvyeene Kirisitu avahokera
nyuunyu, sa mumuretere Mulúungu nkongojima.
8 Noovawyiira, Kirisitu uuja kuvatumamira Vayahúudi,
sa oonekye kimáári cha Mulúungu na kura kwiichuunga
Mulúungu ˆavaheera vala baaba vaavo kukiimane.
9 Abweeyya jeyyo, sa vaantu si ˆvari Vayahúudi
vamubweeyyirye Mulúungu nkongojima sa kulaanga na
riiso ra wuuja kwaachwe kuri voovo. Ja ˆvyeene vyaandikwa
Masáarii ˆYari Mpeho,
“Sa jeyyo, kukubweeyyirya ndiri nkongojima kati na kati ya
vaantu si ˆvari Vayahúudi,
kiimba ndiri kuriduumbiriira irina raako.”✡
10 Kei Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Nyuunyu vaantu si ˆmuri Vayahúudi,
eryi mitima na vaantu vaachwe.”✡
11 Baa kei yasea,
“Nyuunyu vaantu voosi si ˆmuri Vayahúudi muduumbiriri
IJUVA,
nyuunyu vaantu voosi va weeru muduumbi.”✡
12 Nocho kitáabu cha Isáaya chaluusa,
“Fuma mbyaala ya Yéese, turika riri itáampi,
yeeye viimiriira ari vaantu si ˆvari Vayahúudi,
novo mwiilaangya vari.”✡
13 Tamwiiláangyaa Mulúungu. Uhu, noomuloomba avaheere
mwiikalo muuja na kweerya mutima koosi kunu mootuuba
kumwiilaangya, sa kumwiilaangya kwaanyu kukiingike kwa
luviro lwa Mutima Muuja.

Kiintu ˆChabweeyya Paúli Aandike Baráwa ihi

14 Vanaviitu, kikomi narúmire nyuunyu mwamema wuuja,
mwatiite umanyi woosi na kei mwamányire kwiilaangya sáare
nyuunyu kwa nyuunyu.
15 Maa kaa, naándikire masáare aya ko kiitema sa
nivakumbusikye masáare yamwi. Nabwéeyyiirye jeyyo, sa
Mulúungu aampeera nduwo nive
16 mutumami wa Kirisitu Yéesu kwa vaantu si ˆvari
Vayahúudi. Naheewa murimo wo luusa Masáare Maaja
ya Mulúungu ja mweeneisi waachwe, sa vaantu si ˆvari
Vayahúudi vave ja mpóryo ˆyarumwa ni Mulúungu na
ˆyabweeyyiwa njija ni Mutima Muuja.
17 Sa jeyyo, nookiiduumbiriira ko kundikaniwa na Kirisitu
Yéesu, sa murimo waani kwa Mulúungu.
18 Niini si ˆndiri yera kuluusika kiintu chiingi tuku. Niini
luusika ndiri kira vii Yéesu Kirisitu ˆatumama ko tweera niini,

✡ **15:9** Laanga Sabúuri 18:49; 2 Samwéeli 22:50. ✡ **15:10** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:43. ✡ **15:11** Laanga Sabúuri 117:1. ✡ **15:12** Laanga Isáaya 11:10.

sa vaantu si ^vari Vayahúudi vave matu kwa Muluungu. Abweeyya jeyyo, ko tweera masáare ^naluusa na ^natumama
19 kwa ngururu ja viintu ^vihwáalaryaa na isháara, na kwa luviro lwa Mutima Muuja. Jeyyo, nariingirira kira haantu, noovariyula Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu kwaandira múujii wa Yerusaléemu fuuru isi ya kuli ya Iliríiko.
20 Mpiima yaani siku joosi, ni kuvariyula Masáare Maaja haantu irina ra Kirisitu si ^rinateereka, sa ndiire joojeenga mwaarirywii wa muuntu wiingi.
21 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa,
"Vara ^veene si vanawyiirwa masáare yaachwe, koona vari,
na vara ^veene si vanateera masáare yaachwe, taanga vari."✡

Muryuungu wa Paúli wo Kooluumbya Róoma

22 Iki, noo ^chaankitira ^kari foo nsiindwe kuuja na meenyu.
23 Haaha sa viintu namárikiirye mirimo yaani kunu, na sa viintu navijáa na mpiima yo joovaluumbya kwa myaaka ^iri foo,
24 nalámwiire kutweera na aho, kati ^noodoma na isi ya Sipánia. Vyeenda ndiri na nyuunyu aho, kwa siku ngala, na mpiindi ^nookiinuka nookiilaangya kuumpeera muri nyambirirya ya luyeendo lwaani.
25 Maa kaa, haaha tamanya niise na múujii wa Yerusaléemu nivatwaarire nyambirirya vaantu va Muluungu kura.✡
26 Sa vaantu ^vamuruma Yéesu uko Makedonía na Akáaya, vavyeenda kutoola kisaanga chaavo kuvaambirirya vaantu va Muluungu ^vari vakiva uko Yerusaléemu.
27 Kubweeyya jeyyo, kwaveerya mitima kikomi, uwo ni murimo waavo kuvaambirirya. Sa koon vaantu si ^vari Vayahúudi vapata ntálarya ja mitima hamwi na Vayahúudi, novo vasaakwa vavaambirirye Vayahúudi ntálarya jaavo ja viintu vya muviri.
28 Haaha ^ndiri marikirya murimo uhu, na ^ndiri vaa mutooso wo vaheera visaanga ivi uko Yerusaléemu, aho kuuja ndiri noo valuumbya mpiindi ^ndiri kuva njirii nootamanya na isi ya Sipánia.
29 Kei namányire siku ^ndiri kuuja na kwaanyu, kuuja ndiri kwa kukiimana kwa ntálarya ja Kirisitu.
30 Haaha vanaviitu, kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu na kwa kweenda kwa Mutima wa Muluungu, noovakalaamya muve hamwi na niini kuunoombera ko manyika mbere ya Muluungu.
31 Noomberi sa ndamuririwe fuma kwa vaantu vara si ^vamuruma Yéesu uko Yudéea.✡ Kei noomberi sa murimo

✡ **15:21** Laanga Isáaya 52:15. ✡ **15:25** Laanga 2 Vakoríinto 8:19-21. ✡ **15:31** Laanga Mirimo ya Vatumwi 21:27-36.

waani ako Yerusaléemu urumwe ni vaantu va Mulúungu ˆvari ako.
32 Jeyyo, kwa kusaaka kwa Mulúungu, ndahe kuuja na kwaanyu kunu neériirye mutima na ntuuriwe mutima ni nyuunyu.
33 Haaha nooloomba Mulúungu ˆari ncholo ya mwiikalo muuja, ave na nyuunyu voosi! Kikomi.

16

Lumbi kwa Vijeengi Vyaachwe

1 Navyeéndire kuvataangya kuri nyuunyu iruumbu riitu ˆaséwaa Foíibe. Yeeye ni mutumami wa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu ako iturii ra Kenkiréa.*
2 Nooloomba mumuhokere sa mwaava kiintu kimwi na Mweenevyoosi, ja ˆvyeene vaantu va Mulúungu vasaakwa. Mwaambiriryi chochoosi ˆcheene yoosaaka, sa yeeye aambirirya ˆvari foo baa niini.
3 Nooloomba muunuumbirye vala Pirisíila na Akíila, vatumami viivaani ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
4 Voovo viivíika nemwiinemwii sa vahon'ye nkaasu yaani. Niini na mpuka joosi ja vaantu ˆvamuruma Yéesu vara si ˆvari Vayahúudi toovaduumba.
5 Kei luumbyi mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmanaa kaayii kwaavo. Nuumbiryi Epainéeto kijeengi chaani. Namweenda munumuunu. Yeeye noo ajáa wa ncholo kumuruma Kirisitu ako Ásia.
6 Nuumbiryi Maríia, yeeye amanyika maatukú vii kutumama sa nyuunyu.
7 Nuumbiryi Andironíiko na Yúnia, Vayahúudi viivaani. Voovo vachuungwa munyololwii hamwi na niini. Voovo vamányirwe kwa vatumwi, na voovo valongoola kumuruma Kirisitu de niini.
8 Nuumbiryi Ampuliáato. Yeeye namweenda ko kundikaniwa na Mweenevyoosi.
9 Nuumbiryi Uribáano mutumami mwiiwiiswi ko kundikaniwa na Kirisitu. Nuumburyi kijeengi chaani Sitásiki, namweenda munumuunu.
10 Nuumbiryi Apéele. Yeeye arumika ko kundikaniwa na Kirisitu. Nuumbiryi voosi ˆvari kaayii kwa Aristobúulo.
11 Nuumbiryi Herodióoni Muyahúudi mwiiwaani. Nuumbiryi voosi ˆvari kaayii kwa Narikíiso, voovo ˆvamuruma Mweenevyoosi.
12 Nuumbiryi Tirifaíina na Tirifóosa, voovo ni vaantu vaki ˆvamányikaa kutumama kuri Mweenevyoosi. Nuumbiryi

* **16:1** ***Kenkiréa:*** Ni ituri ˆrijáa mbarimbari ya mayiya, heehi na múuji wa Koríinto. Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli kitáabwii cha Miirimo ya Vatumwi 15:36.

Perisíisi. Yeeye namweenda. Yeeye ni muuntu muki wiingi ^atumama ko manyika kwa Mweenevyoosi.

13 Nuumbiryi Rufáasi na íyo waavo. Rufáasi ni muuntu ^asaawulwa murimwii ni Mweenevyoosi, na íyo waavo kwaani ni ja íyo wiitu.

14 Nuumbiryi Asinkiríito, Fulegóoni, Hérime, Patiróoba, Hérima na vaaniitu ^vamuruma Yéesu ^vari novo.

15 Nuumbiryi Filolóogo, Yulía, Neréea na iruumbu raachwe, Olíimpa na vaantu voosi va Mululungu ^vari novo.

16 Mundookiiluumbya viija ko kiisundira. Mpuka joosi ja vaantu ^vamuruma Kirisitu voovaluumbya.

Ulairiri na Lumbi jo Kiimikirirya

17 Vanaviitu, noovakalaamya mundoolaanga vara vaantu ^varéetaa usoonki wo kiikera nkova, vara ^vavíikaa viintu vyo kunguvarya mbere yaanyu. Kei, vakíikanaa ukiindya ^mwakiindiwa. Vanehi avo vaantu.

18 Sa vaantu ^vari jeyyo, si vamutúmamiraa Kirisitu Mweenevyoosi tuku, kiri vyoova jeyyo, voovo vatúmamiraa uláku waavo veeneevyo. Kwa masáare yaavo ^yari mwerere na yo koongoola, vakóoveraa mitima ya vaantu ^vari ferefere kuri kuruma kwaavo.

19 Kira muuntu ateera kuva matu kwaanyu na sa jeyyo niini neeriwa mutima. Maa kaa, noosaaka muve na tooti yo taanga maaja na muve si ^mutúmamaa mavi.

20 Ne Mululungu ni ncholo ya mwiikalo muuja. Yeeye pucha ari chaangu Irimu majewii yaanyu.

Nduwo ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu ive na nyuunyu. Kikomi.

21 Timotéeo, mutumami mwiiwaani, avalúumbiirye. Baa Lukío, Yasóoni na Sosipáta, Vayahúudi viivaani, vavalúumbiirye.

22 Naani Teritío ^nookaandika barúwa ihi sa Paúli, navalúumbiirye kwa irina ra Mweenevyoosi.

23 Mulúumbiiwe ni Gáayo, mweenenyuumba kuuntu ^niíkalaa, kei kuuntu mpuka yoosi ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^valúmaniraa. Kei Erásto, yeeye ^iímiriraa mpía ja múuji uhu, na Kwálito mwaaniitu vavalúumbiirye. [

24 Nduwo ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, ive na nyuunyu voosi. Kikomi!]

25 Haaha tumubweeyyirye nkongojima Mululungu, yeeye ^adáhaa bweeyya kuruma kwaanyu kwiisikane kwa luviro lwa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ^navakiindya. Masáare Maaja aya, yaviikwa fuumbo keende aho ncholo,

26 maa kaa, haaha yakunukulwa ko tweera masáare ^yaandikwa ni valáali na mutwe. Mululungu wa siku ^jisiina

uhero, alairirya kimáári ikyo kikunukulwe kwa vaantu, sa vaantu va isi joosi ja weeru vamurume na vave na matu kwaachwe.
27 Muluungu yeemweene vii noo ˆari na tooti joosi, aduumbwe kwa siku ˆjisiina uhero ko tweera Yéesu Kirisitu! Kikomi!

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Vakoríinto Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Koríinto (1:1). Yeeye Paúli noo ^aanda saankan'ya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Koríinto. ^Vyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa kati ya myaaka ya 54-55 keende Kirisitu ^avyaalwa. Na barúwa ihi, Paúli aandika mpiindi ^ajáa múujii wa Efé eso.

Múuji wa Koríinto ujáa wataangikana maatukú vii uko isi ya Ugiríki, na utemii woosi wa Kirúumi. Múuji uwo, ni mbarimbari ya mayiya ya Mediteranía ujáa (Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli, Miri mo ya Vatumwi 15:36). Vaantu ^vari foo fuma mavaru yoosi ya weeru, vawulaanáa viintu ^viri foo na vaantu va múuji wa Koríinto. Vaantu ava, vajáa vatiite tuuva jaavo ^jiísimiresimire, baa ja kuloomba na kwiinamira vidabalaíyo (1:10-12; 8:1-8). Miri mo na tuuva ijo, jijáa jabweeyya vaantu ^vamuruma Yéesu vasaangyesaangye kumuruma kwaavo Yéesu na tuuva jaavo.

Kei barúwii ihi, Paúli aturya mwaaswii masáare ^meene yajáa yuuriwa ni vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto (7:1). Kiintu ^vajáa vuurya ni tuuva jimwi ja mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kwiigavagava kwa vaantu ^vamuruma Yéesu na kuhanguta (5:1; 6:15-20). Kei, Paúli aluusa ^vyeene vyasaakwa mpiindi jo muloomba Muluungu (11; 14:26-40), wuuya wa Mutima Muuja (12:1-11; 14:1-25) na kufufulwa kwa vaantu (15:12-58). Aandika ayo, sa iiyambirirye mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu viime neeja na vadiire kiipasa.

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na duumbi *1:1-9*
Kwiigava kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu *1:10-4:21*
Paúli yookaan'ya uhanguti na kwiitwaala na balásii *5:1-6:20*
Ilóola *7:1-40*
Kumwiinamira Muluungu *8:1-11:1*
^Vyeene vyasaakwa mpiindi jo muloomba Muluungu na luviro lwa Mutima Muuja *11:2-14:40*
Kufufuka kwa Kirisitu na kwa vaantu ^vamuruma *15:1-58*
Masáare yo herererya *16:1-24*

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na Sositénesi
mwaaniitu. Mululungu noo ^aanyaniriira kwa kusaaka
kwaachwe nive mutumwi wa Kirisitu Yéesu.
2 Ni kuvaandikira niise nyuunyu mpuka ya vaantu
^mumuruma Mululungu uko múujii wa Koríinto. Nyuunyu
mwatalariwa ni Kirisitu Yéesu. Kei mwaaniriirwa ni Mululungu
muve vaantu vaachwe vaaja, hamwi na vaantu voosi kira
haantu, vara ^vamulóombaa Mweenevyoosi wiitu Kirisitu
Yéesu, Mweenevyoosi waavo na wiitu.
3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta
wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na
nyuunyu.

Paúli Yoomuduumba Mululungu

4 Siku joosi namudúumbaa Mululungu sa nyuunyu. Yeeye
avaheera nduwo yaachwe kwa njira yo vakundikan'ya na
Kirisitu Yéesu.
5 Kwa njira ya Kirisitu Yéesu, mwasungaata kwa kira kiintu,
kwa nduusika yaanyu na kwa umanyi waanyu.
6 Ihi yoónekyaa masáare ya Kirisitu ni ya kikomi ^kuri nyu-
unyu.
7 Jeyyo, mwatiite kira wuuya fuma kwa Mutima Muuja, kunu
moowoojera kuvariyulwa kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu
Kirisitu.
8 Yeeye kuvabweeyya ari muve na ngururu fuuru uhero, sa
muve si mung'úuriirwaa siku ira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu
Kirisitu ^ari kuuja jo lamuriira vaantu.
9 Mululungu bweeyya ari jei, sa yeeye ni wo kiilaangiwa.
Yeeye avaaniriira nyuunyu muve kiintu kimwi na mwaana
waachwe Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

Kwiigava kwa Vaantu ^Vamuruma Yéesu

10 Haaha vanaviitu, ni kuvaloomba niise kwa irina ra
Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, nduusikii jaanyu, kari
uhu indooluusa iki na ura kira tuku. Kari mundookiigavagava
nyuunyu kwa nyuunyu tuku, kiri vyoova jeyyo, muve kiintu
kimwi kwa miryuungu yaanyu na kwa kira ^mootumama.
11 Vanaviitu, natéiire fuma kwa vaantu va nyuumba ya
Kiléeo, kuri nyuunyu kwatiite wiitóoli.
12 Vamwi vaanyu voosea, "Niini namutúubaa Paúli." Viingi
voosea, "Niini ni wa Apóolo," au wiingi yoosea, "Niini ni wa
Kéefa,"* na wiingi yoosea, "Niini ni wa Kirisitu."
13 Eri, Kirisitu iigavagava wuu? Tuku! Eri, Paúli aning'iniwa
musaláabii fuuru akakwya sa nyuunyu wuu? Au nyuunyu
mwabatisiwa kwa irina ra Paúli wuu?

* **1:12** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

14 Noomuduumba Muluungu sa nabatisa Kirísipo na Gáayo
vii.
15 Sa jeyyo, kusiina ˆari daha sea abatisiwa kwa irina raani
tuku.
16 Kei nabatisa vanduu va Sitefáani, kooni kwatiite viingi
nabatisa si nookumbukira tuku.
17 Sa Kirisitu si aantuma jo batisa tuku. Kiri vyoova jeyyo,
aantuma kuvariyula Masáare Maaja, si kookiilaangya tooti
jo luusika tuku, sa kubweeyya jei, bweeyya kuri inkwya ya
Kirisitu musaláabii, isove ngururu.

Kirisitu ni Tooti ya Muluungu

18 Masáare ya kukwya kwa Kirisitu musaláabii kwa vara
ˆvoorimira, voónaa ni ukoókoyo, maa kaa, kwa suusu vara
ˆtoolamuririwa, masáare ayo ni ngururu ya Muluungu.
19 Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Mala ndiri tooti ja vara ˆvari na tooti,
kei miryuungu ya vara ˆvari na miryuungu kiisiita ndiri.”✡
20 Hai ari muuntu ˆari na tooti? Hai ari mukiindya wa Miiro?
Hai ari mumanyi wo luusika siku iji? Muluungu oónekiirye
umanyi wa weeru ihi, ni ukoókoyo.
21 Sa Muluungu kwa tooti jaachwe oona weeru si iri
mutaanga kwa tooti ja vaantu tuku. Muluungu avyeenda
kuvalamurirya vaantu ˆvaruma kwa uvariyuli wiiswi wa
kikoókoyo.
22 Vayahúudi voosaaka isháara sa varume, na Vagiríki
voosaaka tooti.
23 Maa kaa, suusu toovariyula Kirisitu ˆaning'iniwa
musaláabii fuuru akakwya. Kwa Vayahúudi kiintu iki
choobweeyya viikunguvale, na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi
vookoona ni ukoókoyo.
24 Maa kaa, kwa vaantu vara Muluungu ˆavaanirira, vave
Vayahúudi au vaantu si ˆvari Vayahúudi, Kirisitu ni ngururu
na tooti ya Muluungu.
25 Sa ukoókoyo wa Muluungu, watiite tooti munumuunu
kulookya tooti ja vaantu, na teketeke ya Muluungu, yatiite
ngururu kulookya ngururu ja vaantu.
26 Haaha vanaviitu, kumbukiri viintu ˆmujáa de
mwaanirirwe ni Muluungu. Vake kuri nyuunyu noo
voonekanáa ni vaantu ˆvari na tooti mbere ja vaantu. Na
vake kuri nyuunyu noo mujáa na marina makuulu, na vake,
mujáa mwavyaalwa kwa vasúngaati.
27 Maa kaa, Muluungu asaawula vira viintu weeru ˆyoónaa ni
vya kikoókoyo, sa avakwaatye soni ˆvari na tooti, kei asaawula
viintu ˆviri teketeke vya weeru sa avakwaatye soni ˆvari na
ngururu.

✡ **1:19** Laanga Isáaya 29:14.

28 Mʉlʉʉngʉ asaawʉla viintʉ vya ɨsɨ na ˆvichwíɨwaa matɨ,
viintʉ ˆvyoónekaa ja kɨɨntʉ kisiina vya ɨhɨ weerʉ, sa avichwe
matɨ vira ˆvyoónekanaa vya kɨkomi.
29 Abweeyya jeyyo, sa kʉsoveke mʉʉntʉ wookíivaa
kɨpeembe mbere ya Mʉlʉʉngʉ.
30 Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo noo ˆavakʉndɨkan'ya na Kirisitʉ
Yéesu. Yeeye amʉbweeyya Kirisitʉ ave tooti yiitʉ. Yeeye
Kirisitʉ atʉbweeyya tʉve vawoloki, na tʉve vaaja mbere ya
Mʉlʉʉngʉ na atununuula fuma uvii.
31 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
"Ʉra ˆyoosaaka iidʉʉmbɨrɨre,
iidʉʉmbɨrɨre sa IJʊVA vii."✡

2

Kwaarya Masáare ya Yéesu ˆAning'iniwa Fʉʉrʉ Akakwya

1 Vanaviitʉ, ˆnkʉʉje na kwaanyu, sɨ navavariyʉrɨra fuumbo
ya Mʉlʉʉngʉ kwa ndʉʉsɨka yo heemba au kwa tooti ja vaantʉ
tʉkʉ.
2 Nabweeyya jeyyo, sa nɨjáa nalamʉla kurimirya kɨra kɨɨntʉ
mpɨɨndɨ ˆnɨjáa na nyuunyu, kɨɨntʉ ˆnɨjáa nocho, nɨ kʉmʉtaanga
YéesuKirisitʉ vii, ʉhʉ ˆaning'iniwa mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya.
3 Mpɨɨndɨ ijo, nɨjáa nʉʉja na kwaanyu nsiina ngururu kʉnʉ
ndɨrɨ na woowa na nootetema mʉnʉmʉʉnʉ.
4 Ndʉʉsɨka yaanɨ na kʉvariyʉla kwaanɨ, sɨ kʉjáa kwa
masáare ya tooti na yo heemba vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, kwa
ngururu ˆjiiyónekyaa ja Mʉtɨma Mʉʉja.
5 Nabweeyya jeyyo, sa kuruma kwaanyu kʉve ngururwii ja
Mʉlʉʉngʉ, na sɨ kʉve kʉrɨ tooti ja vaantʉ tʉkʉ.

Tooti ya Kɨkomi Fuma kwa Mʉtɨma Mʉʉja

6 Haaha, talʉʉsɨkaa tooti kwa vaantʉ ˆvafáfire kɨmʉtɨma,
maa kaa, sɨ tooti ja ɨhɨ weerʉ tʉkʉ, baa kei sɨ tooti ya viimiriri
va ɨhɨ weerʉ ava ˆvoodoma no malwa tʉkʉ.
7 Suusu talʉʉsaa tooti ya fuumbo ya Mʉlʉʉngʉ, ˆng'eene
yiivisa. Ɨhɨ tooti, Mʉlʉʉngʉ ɨɨvɨɨka baa weerʉ sɨ ɨnʉʉmbwa sa
nkongojima yiitʉ.
8 Tooti ɨhɨ, sɨ yataangwa nɨ mwiimiriri wa ɨhɨ weerʉ baa
ʉmwɨ tʉkʉ. Sa ngaarɨ vataanga, ngaarɨ sɨ vamuning'in'ya
mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye Yéesu Mweenevyoosi wa nkongojima
tʉkʉ.
9 Maa kaa, ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
"Kusiina riiso ˆrɨnoona tʉkʉ,
kusiina kutu ˆkʉnateera tʉkʉ,
kusiina mʉʉntʉ ˆanavɨɨka mutimii tʉkʉ,
yara ˆmeene Mʉlʉʉngʉ iimya neeja,

✡ **1:31** Laanga Yeremía 9:23-24.

sa vaantu vara ^vamweenda."✡
10 Ayo noo masáare Muluungu ^atuvariyurira suusu, kwa
njira ya Mutima waachwe. Mutima wafyéekulaa baa yara ya
kimbiso cha Muluungu.
11 Eri, ni ani kuri vaantu ^amányire ^cheene muuntu yooki-
iririkana? Ni mutima wa uwo muuntu ^uri isii yaachwe vii.
Ni jeyyo viri, masáare ya Muluungu kusiina ^amányire tuku, ni
Mutima wa Muluungu vii.
12 Haaha suusu, si tahokera mutima wa weeru tuku, kiri
vyoova jeyyo, Mutima fuma kwa Muluungu. Abweeyya jeyyo,
sa tutaange vyabooha, vira Muluungu atuheera bweete.
13 Tooluusika aya masáare, si kwa tooti ^taakiindiwa ni
vaantu tuku. Tooluusika yara ^takiindiwa ni Mutima Muuja.
Toovariyula kikomi cha mutima kwa masáare ya mutima.
14 Muuntu ^asiina Mutima wa Muluungu, si adáhaa hokera
yara ^yoofuma kwa Mutima wa Muluungu tuku. Sa kwa uwo
muuntu ayo masáare ni ukoókoyo, na si ari yataanga tuku, sa
ayo yatáangikanaa ko chukuruma kimutima vii.
15 Muuntu ^alóngoolwaa ni Mutima Muuja, uwo achúkurumaa
kubooha na kuviiha kwa yoosi, na yeeye si ari chukurumwa
ni muuntu yoyoosi tuku.
16 Masáare ^Yari Mpeho yasea,
"Ani ^amányire miryuungu ya IJUVA?
Kei, ani ^ari daha kumuheera miryuungu Muluungu?"✡
Maa kaa, suusu tatiite miryuungu fuma kwa Kirisitu.

3

Kwiigava kwa Vaantu ^Vamuruma Yésu

1 Vanaviitu mpiindi ^nijáa meenyu si naluusikáa na nyuunyu
ja nooluusika na vaantu ^valóngoolwaa ni Mutima Muuja tuku.
Maa kaa, ja nooluusika na vaantu ^vari va ihi weeru, kei ja
nooluusika na vasinga vaduudi kuri kumuruma Kirisitu.
2 Vasinga vaduudi, ni masuusu vanywíjaa, si vahéewaa
chóorya cha vaantu vakuulu tuku. Ni jeyyo baa niini
navaheeráa ukiindya ^uri ferefere, sa mujáa mukaari si
munakangaala tuku. Kikomi, baa haaha mukaari kangaala.
3 Mukaari, sa mwiikalo waanyu ni wa weeru. Sa
kooni kivina na wiitóoli ukaari kuri nyuunyu, eri, ivyo
si vyookoonekya nyuunyu muri vaantu va weeru na
mwalóngoolwaa ni mpiima ja muviri tuku wuu?
4 Kooni umwi waanyu yoosea, "Niini namutúubaa Paúli," kei
wiingi yoosea, "Niini ni wa Apóolo," kubweeyya jei si koónekyaa
mwiíkalaa ja vaantu si ^vanamuruma Yésu tuku wuu?

✡ **2:9** Laanga Isáaya 64:4. ✡ **2:16** Laanga Isáaya 40:13.

5 Apóolo nɨ ani? Na Paúli nɨ ani? Voovo nɨ vatʉmami
vii Mʉlʉʉngʉ ˆavatʉma vavaambirirye mumurume. Na kɨra
ʉmwɨ wiitʉ atʉmama mʉrɨmo ˆmweene aheewa nɨ Yéesu
Mweenevyoosi.
6 Niinɨ nahaanda mbeyʉ, Apóolo ɨitɨrɨra maaji, maa kaa,
Mʉlʉʉngʉ noo ˆabweeyya jikakʉla.
7 Jeyyo, ʉra ˆaháandaa na ʉra ˆɨítɨrɨraa sɨ kɨintʉ tʉkʉ, kɨrɨ
vyoova jeyyo, Mʉlʉʉngʉ yeemweene noo ˆajibwéeyyaa jikʉle.
8 Ʉra ˆaháandaa na ʉra ˆɨítɨrɨraa maaji, voosi viifwíine
baa neembe kɨra mʉʉntʉ ˆarɨ hokera kʉnáálo yaachwe kwa
mʉrɨmo waachwe.
9 Sa mʉrɨmo ˆtʉtúmamaa niinɨ na Apóolo, nɨ wa Mʉlʉʉngʉ.
Na nyuunyu nɨ iwʉnda raachwe. Kei nɨ nyuumba yaachwe.
10 Mʉlʉʉngʉ kwa nduwo yaachwe aanyambirirya nka-
jeenga mwaariryo wa nyuumba ja mʉjeengi mʉmanyi ˆarɨ
na tooti. Haaha mʉʉntʉ wɨingɨ yoojeenga mweeri ya ʉwo
mwaariryo. Maa kaa, mʉʉntʉ ʉra ˆyoojeenga mweeri
yaachwe yoosaakwa alaange neeja ˆvyeene yoojeenga.
11 Sa kusiina mʉʉntʉ wɨingɨ ˆarɨ vɨika mwaariryo wɨingɨ
wowoosi tʉkʉ, maa kaa, ʉra ˆwavɨikwa vii, nowo nɨ Yéesu
Kirisitʉ.
12 Mʉʉntʉ ifaanaa ajeenge mweeri ya mwaariryo ʉwo kwa
saháabu, chʉʉma cha mpía, mawye ya iyoombe ikʉʉlʉ, mɨtɨ au
baa na masaambɨ.
13 Kwa vyovyoosi vira, mʉrɨmo waachwe kooneka ʉrɨ nɨ
joolɨ ˆʉrɨ kɨweerwii, sikʉ Kirisitʉ ˆarɨ lamʉrɨra mɨrɨmo yoosi.
Sa sikʉ ɨyo ya ʉlamu, mɨrɨmo yoosi yereniwa ɨrɨ na mooto,
mooto yeren'ya ʉrɨ mʉrɨmo wa kɨra mʉʉntʉ.
14 Koonɨ kɨra ˆcheene ʉra mʉʉntʉ ajeenga kɨrɨ chaala, ʉwo
mʉʉntʉ hokera arɨ kʉnáálo.
15 Koonɨ mʉrɨmo waachwe wafíire, kʉva arɨ aríire mukube,
maa kaa, yeeye lamuririwa arɨ ja mʉʉntʉ ʉra ˆahóngɨire kufya
mooto.
16 Eri, sɨ mʉmányire tʉkʉ nyuunyu nɨ Kaaya Njija ya
Mʉlʉʉngʉ na Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ ɨíkalaa isii yaanyu tʉkʉ
wʉʉ?
17 Koonɨ mʉʉntʉ asáambwɨire Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ,
Mʉlʉʉngʉ mʉmala arɨ imalo ʉwo mʉʉntʉ, sa Kaaya Njija ya
Mʉlʉʉngʉ nɨ njija na noo nyuunyu.
18 Kiikooveri tʉkʉ! Koonɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ kʉrɨ nyuunyu yooki-
iyona atɨite tooti ya ɨhɨ weerʉ, yoosaakwa ave mʉhoho sa ave
mʉʉntʉ ˆarɨ na tooti ya Mʉlʉʉngʉ.
19 Abweeyye jeyyo, sa tooti ya weerʉ ɨhɨ, nɨ ʉkoókoyo mbere
ya Mʉlʉʉngʉ. Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yaandɨkwa,
"Mʉlʉʉngʉ avakwáataa vara ˆvarɨ na tooti ʉkwaata waavo."✡
20 Kei yasea,

✡ **3:19** Laanga Ayúubu 5:13.

"IJʉVA amányire miiririkano ya mʉʉntʉ ˆarɨ na tooti nɨ kɨɨntʉ ˆkisiina."✡
21 Sa jeyyo, karɨ wiívaa kɨpeembe so tuuba mʉʉntʉ tʉkʉ. Sa suusu voosi Mʉlʉʉngʉ atʉvɨɨka kʉvaambirirya nyuunyu,
22 ɨve nɨ nɨɨnɨ Paúli, au Apóolo, au Kéefa.* Kei avaheera viintʉ vyoosi kʉvaambirirya nyuunyu, ɨve nɨ weerʉ, au nkaasʉ, au inkwya, viintʉ vyoosi ˆvirɨko haaha na ˆviri kʉva. Viintʉ ivyo vyoosi nɨ vyaanyu.
23 Nyuunyu mʉrɨ va Kirisitʉ, na Kirisitʉ nɨ wa Mʉlʉʉngʉ.

4

Mɨrɨmo ya Vatumwi

1 Jeyyo, vaantʉ vatʉlaange suusu ja vatʉmami va Kirisitʉ, na vaantʉ ˆtaheewa fuumbo ya Mʉlʉʉngʉ tʉkɨɨvariyʉle.
2 Haaha mʉʉntʉ ʉra ˆaheewa mʉrɨmo, yoosaakwa ave mʉtʉmami wo kiilaangiwa.
3 Maa kaa, kʉrɨ nɨɨnɨ nɨ kɨɨntʉ kiduudi mʉnʉmʉʉnʉ koonɨ nalámʉrɨɨrwe nɨ nyuunyu au nɨ mʉlamuli yoyoosi wa vaantʉ. Baa nɨɨnɨ mweeneevyo sɨ ndɨrɨ kwiilamʉrɨra ˆvyeene natúmamire ʉhʉ mʉrɨmo tʉkʉ.
4 Mʉtɨma waanɨ sɨ waantwáalaa na kɨloongi tʉkʉ. Baa jeyyo, ɨkɨ sɨ choolaɨra mwiikalo waanɨ waválwaa nɨ wa ʉwoloki tʉkʉ. Yéesu Mweenevyoosi noo ˆaandámʉrɨraa nɨɨnɨ.
5 Sa jeyyo, karɨ mʉndoolamʉrɨra mʉʉntʉ na mpɨɨndɨ ˆjikaarɨ sɨ jinafika tʉkʉ. Rindiri fʉʉrʉ Mweenevyoosi ahɨndʉke. Yeeye, kʉnʉkʉla arɨ yara masáare yoosi ˆmeene yaviswa kilwiiryii, na vɨɨka arɨ miiririkano ya mitimii ya vaantʉ kɨweerwii. Mpɨɨndɨ ijo, kɨra mʉʉntʉ hokera arɨ dʉʉmbɨ ɨra ˆyasaakwa apate, dʉʉmbɨ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ.
6 Vanaviitʉ, nɨɨnɨ nasímire lusímo ʉlʉ lwaanɨ na Apóolo, sa mʉdahe kwiikiindya fuma kʉrɨ suusu na mʉtaange mpírɨ ɨhɨ, "Karɨ mʉlóokereryaa kɨra ˆchaandɨkwa tʉkʉ." Aho, sɨ mʉrɨ kwiivaɨra kɨpeembe mʉʉntʉ ʉmwɨ na mumuchwe matɨ wɨɨngɨ tʉkʉ.
7 Sa nɨ ani ˆakʉbweeyya weewe wiisɨmɨrɨre na vɨɨngɨ? Kɨra kɨɨntʉ ˆmʉrɨ nocho, mwaheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Koonɨ mwaheewa vii, che choobweeyya wiivae kɨpeembe ja sɨ waheewa?
8 Haaha nyuunyu mookiisea mwiikínkimire! Mookiiyona mwasúngatire! Mookiiyona mwavíire vatemi na suusu va che kei. Kɨkomi, ngaarɨ mwaava vatemi na suusu tʉve vatemi hamwɨ na nyuunyu.
9 ˆVyeene nookoona, Mʉlʉʉngʉ atʉvɨɨka suusu vatumwi tʉve vaantʉ vo kiimikirirya kamwɨ. Taava ja vaantʉ

✡ **3:20** Laanga Sabúuri 94:11. * **3:22** ***Kéefa:*** Nɨ irina rɨɨngɨ ra Kɨeburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi.

ˆvalámurirwe kuulawa. Atubweeyya tuve kiintu cho laanga kwa weeru, mbere ya iyiimbi ra vaantu na mirimu.
10 Suusu ni vakoókoyo sa Kirisitu, maa kaa nyuunyu ati moosea mwatiite tooti ko kundikaniwa na Kirisitu! Suusu turi teketeke, maa kaa, nyuunyu muri na ngururu! Suusu toochwiiwa mati, maa kaa nyuunyu ati moonyemiwa!
11 Fuuru mpiindi ihi, suusu turi na njala na takálukirwe, tookiivikira masambala, tookoondomereriwa, na tusiina nyuumba.
12 Toomanyika kutumama mirimo kwa mikono yiiswi. Vaantu ˆvari tujuma, suusu tavatálaryaa. Vaantu ˆvari tuturikirya, suusu tayímiriryaa.
13 Vaantu vootulongowererya, na suusu tookuuyirya vyabooha. Haaha suusu tookoonekana ni waavu wa weeru na kwa kira muuntu suusu ni kosu.
14 Si nookaandika viintu ivi sa nivakwaatye soni tuku, maa kaa, noosaaka nivalume kutu nyuunyu vaana vaana vaani ˆnaveenda.
15 Baa koonи muri kuva na vakiindya masáare ya Yéesu mayana ikimi (10,000), mwatiite taáta umwi vii wa mitima yaanyu. Niini ni taáta waanyu ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu kwa njira yo varetera Masáare Maaja.
16 Ni kuvakalaamya niise, muuntuubirirye.
17 Sa jeyyo, namutúmire Timotéeo na kwaanyu. Yeeye ni mwaana waani ˆnamweenda na wo kiilaangiwa sa kura kukundikaniwa kwiitu na Mweenevyoosi. Yeeye vakumbusikya ari ˆvyeene niíkalaa ja mupooji wa Kirisitu Yéesu, na ˆvyeene kwiikala uko kudóman'yaa na ukiindya waani, kwa kira mpuka ya vaantu ˆvamuruma Kirisitu.
18 Kuri nyuunyu, vamwaari vamwi vaanyu ˆvookiivaa kipeembe, ja si ndiri kuuja kei na kwaanyu.
19 Maa kaa, koonи Mweenevyoosi avyeéndire, kuuja ndiri na kwaanyu chaangu. ˆKuuja ndiri sa ji nteere ˆvyeene voolusa avo vaantu ˆviívaa vipeembe na ji ntaange ni ngururu che ˆvatiite.
20 Sa Utemi wa Mulуungu si kiintu cho lusika vii tuku, maa kaa, ni nteendo ˆjoónekiwaa ni ngururu ja Mulуungu.
21 Ni che moosaaka? Nuuje na nkome yo vachuunda, baku nuuje na kweenda na uholi wa mutima?

5

Vahanguti Vasive Mpukii ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu Tuku

1 Ni kikomi nawyíiriirwe kwatiite vaantu vahanguti kuri nyuunyu. Uhanguti uwo ni wo hwaalarya maatuku vii, walookya baa wa vaantu si ˆvamumányire Mulуungu, ati muuntu andookiikala na muki wa taáta waavo.

2 Ati mumwaari mookiivaa vipeembe kiri vyookoona usuungu mitimii! Uwo ^ari na musoolo ^uri jeyyo, yoosaakwa akerwe fuma kuri nyuunyu.

3 Baa neembe si ndiri na nyuunyu kimuviri, ni na nyuunyu ^ndiri kimutima. Naani nahúmwiire luusa irya kwa muuntu uhu ^atumama isáare iri, ja ngaari naari uko.

4 Haaha ^muri lumana, kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, kuva ndiri hamwi na nyuunyu kimutima, na luviro lwa Yéesu Mweenevyoosi veera luri aho.

5 Aho, mumukwaatye uhu muuntu kwa Irimu sa muviri waachwe umalwe, na mutima waachwe ulamuririwe siku yo hinduka Yéesu Mweenevyoosi.

6 Kwiivaa kipeembe kwaanyu, si kwabooha tuku. Si mumányire usasi kiduudi vii wuúkyaa itoonge roosi ra muchu tuku wuu?

7 Seyyi uwo usasi wa kali noo kusea, museyyi uwo muuntu muvi kuri nyuunyu, sa kubweeyya jeyyo, noo kuseyya usasi wa kali. Aho, kuva muri vaantu vafya ja itoonge ifya ^risiina usasi. Na jeyyo, noo ^vyeene mwahumula kuva, sa Muluungu amutoola Kirisitu ave Mpóryo ya Muundi ^iri mpeho sa Paásika.✡

8 Haaha tubweeyye Ngovi ya Paásika, si na mukáate ^uri na usasi tuku, noo kusea mukáate ^uri na kuviiha na uvi tuku. Maa kaa, tubweeyye Paásika na mukáate ^usiina usasi, noo kusea kwa mutima mweeru na kimáári. ✡

9 Barúwii yaani, navaandikira mureke kundoosaangirira na vahanguti.

10 Si naluusikira vaantu va ihi weeru vara ^vari vahanguti, si ^viikínkimaa, ^vakwáataa vaantu matu na vara ^viínamiraa vidabalaíyo tuku. Sa kubweeyya jeyyo ngaari mwasaakwa mwiisunke kuri ihi weeru.

11 Maa kaa, kiintu ^navaandikira, ni mureke kusaangirira na vaantu vara ^vaséaa vamuruma Yéesu na kunu ni vahanguti, si viikínkimaa, viínamiraa vidabalaíyo, vatúkiraa vaantu, vareevi na vakwáataa vaantu matu. Kei, kari baa muríjaa na muuntu ja uwo tuku.

12 Sa si murimo waani kuvalamurira vaantu si ^vamuruma Yéesu tuku. Nyuunyu mwasaakwa muvalamurire vaantu ^vari kuri mpuka ya ^vamuruma Yéesu.

13 Muluungu valamurira ari vara si ^vamuruma Yéesu. Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Museyyi muuntu muvi fuma kuri nyuunyu."✡

✡ **5:7** Laanga Ufumo 12:1-21. ✡ **5:8** Laanga Ufumo 12:3-20; Nkumbukira ya Miiro 16:3. ✡ **5:13** Laanga Nkumbukira ya Miiro 17:7; 19:19; 22:21, 24; 24:7.

6

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Kwiisitaakya

1 Koonii umwi waanyu arii na sáare na umwi wa vaantu ˆvamuruma Yéesu, sa che yoodoma na kwa valamuli va vaantu si ˆvamurúmaa Muluungu? Yeeye yoosaakwa atwaale sáare jaachwe akalamurirwe ni vaantu va Muluungu!

2 Si mumányire vaantu va Muluungu noo vakalamuriire weeru tuku wuu? Nyuunyu noo ˆmukalamuriire weeru, ha de jooli moosiindwa lamula fisáare fyaanyu ifi fiduudiduudi vii?

3 Mwamányire, luu lamurira turi baa mirimu wuu? Ha de jooli moosiindwa sáare nduudi ja kira siiku?

4 Koonii muri na sáare jaanyu nduudi ja ijo, sa che moojitwaala na kwa valamuli vara si ˆvarii va mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu?

5 Nalúusire jeyyo, sa moone soni. Eri, kusiina umwi waanyu ˆarii na tooti jo lamula sáare jaanyu nyuunyu muri nduu tuku wuu?

6 Kiri vyoova jeyyo, mwaaniitu umwi yoomutwaala mwiiwaachwe na balásii ya vaantu si ˆvamurúmaa Yéesu.

7 Kikomi, viintu mookiitwaala na balásii ni koonekya mwiise kikomi mwasíindirwe. Sa che moosiita bweeyyiriwa uvi? Sa che moosiita kwaatwa matu?

8 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mookiibweeyyirya uvi na mookiikwaata matu, ivi ˆmoovibweeyya kwa nduu yaanyu!

9 Si mumányire vara si ˆvarii vawoloki si varii hokera Utemi wa Muluungu tuku wuu? Karii mukóoverwaa tuku! Vahanguti, vaantu ˆviínamiraa vidabalaíyo, vaantu ˆvayéendaa na vaki va vaantu, vaantu valume ˆvaláalwaa, vaantu valume ˆvaláalaa vaantu valume,

10 viívi, vaantu si ˆviikínkimaa, vareevi, vaantu ˆvatúkiraa, vaantu ˆvakwáataa vaantu matu, avo voosi si varii hokera Utemi wa Muluungu tuku.

11 Kikomi siku ˆjilóokire, vamwi mujáa mwiikala ja jei. Maa kaa, haaha kwa irina ra Mweenevyoosi Yéesu Kirisitu na kwa Mutima wa Muluungu wiitu, mooyyiwa, mukatalariwa na mukavalwa muri vawoloki.

Munehe Uhanguti

12 Vamwi vaanyu vaséaa, “Kusiina kiintu ˆkiri mwiiko tuku.” Maa kaa, si kira kiintu kiri na kunáálo tuku. Kei mwaséaa, “Kusiina kiintu ˆkiri mwiiko tuku.” Maa kaa, si nooruma mbe mutúmwa wa kiintu chochoosi tuku.

13 Vamwi vaanyu vaséaa, “Inda ni ya chóorya na chóorya ni cha inda.” Maa kaa, Muluungu vivalandula arii vyoosi. Muviri si sa uhanguti tuku, maa kaa, ni sa Yéesu Mweenevyoosi na Mweenevyoosi ni sa muviri.

14 Jeyyo Mulúungu tufufula ari suusu kwa ngururu jaachwe, ja ˆvyeene amufufula Mweenevyoosi.

15 Eri, si mumányire mivíri yaanyu ni viintu vya muviri wa Kirisitu tuku wuu? Eri, ifaanaa nkatoola kiintu cha muviri wa Kirisitu, maa nikikundikan'ye na muviri wa muhéngeeti wuu? Aka tuku!

16 Eri, si mumányire ura ˆyoohanguta na muhéngeeti ni lumaniwa iise ave muviri umwi ne tuku wuu? Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Novo vaviri kuva vari muviri umwi."✡

17 Maa kaa, muuntu ura ˆalumaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, ni mutima umwi ne ˆari.

18 Nehi uhanguti! Ni kimáári nyuunyu mwaséaa, "Úvi woosi wiingi watúmamwaa weerwii ya muviri," maa kaa, niini ni kuvasea niise, muuntu ˆyoohanguta ni tumama iise uvi muvirii waachwe mweeneevyo.

19 Kikomi, mwamányire mivíri yaanyu ni Kaaya Njija ya Mutima Muuja kuuntu ˆiíkalaa. Mutima ˆuri kwaanyu mwahokera fuma kwa Mulúungu. Mivíri iyo si yaanyu tuku, maa kaa, ni máari ya Mulúungu.

20 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikúulu. Sa jeyyo, mumubweeyyirye nkongojima Mulúungu kwa mivíri yaanyu.

7

Masáare ya Ilóola

1 Haaha variyula ndiri yara masáare ˆmwaanyandikira. Ni vyabooha kwa muuntu mulume areke musaasya muuntu muki.

2 Maa kaa, sa kuyerwa kwa uhanguti, kira muuntu mulume ave na muki waachwe, na kira muuntu muki yoosaakwa ave na mulume waachwe.

3 Mulume yoosaakwa amukinkimye muki waachwe, na muki yoosaakwa amukinkimye mulume waachwe.

4 Muviri wa muki si uri waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa mulume waachwe. Viivyo kwa mulume, muviri waachwe si waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa muki waachwe.

5 Kari mwiisóvyaa tuku, maa kaa, kooni mwiirúmiire kwirekya kwa mpiindi kiduudi, sa mwiivíike kuri kumuloomba Mulúungu, aho, mwiihindukire sa Irimu risiindwe kuvayera na musiindwe kwiiyimirira.

6 Iki ˆnoovawyiira cho kiirekya, ni miiririkano yaani, si ulairiri tuku.

7 Nasáakaa ngaari vaantu valume voosi vave ja niini. Maa kaa, kira muuntu atiite wuuya waachwe ˆaheewa ni Mulúungu, umwi atiite wuuya uhu na wiingi atiite wuuya ura.

✡ **6:16** Laanga Ncholo 2:24.

8 Kwa vara si ˆvanaloolwa, si ˆvanaloola na valala, ni vyabooha ngaari vachaale ja niini viintu ˆndiri.
9 Maa kaa, kooni si vari daha kwiiyimirira, valoole au valoolwe, sa ni vyoolo kuloola kulookya kulungurira ni uláku.
10 Maa kaa, kwa vara ˆviiloola, ni kuvaheera niise ulairiri uhu, si niini tuku, maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi. Muki kari amusíitaa mulume waachwe tuku.✡
11 Maa kaa, kooni amurékire, yoosaakwa achaale baa loolwa tuku. Kooni si jeyyo, yoosaakwa alumaniwe na mulume waachwe. Na mulume kari amusiite muki waachwe tuku.
12 Na kwa viingi ni jei noosea, ni niini nooluusa si Yéesu Mweenevyoosi tuku. Kooni mwaaniitu mulume atiite muuntu muki si ˆamuruma Yéesu, na uwo muuntu muki arúmire kwiikalan'ya ne, kari uwo mulume amusiite tuku.
13 Na kooni muuntu muki ˆamuruma Yéesu atiite mulume si ˆanamuruma Yéesu, na uwo muuntu mulume arúmire kwiikalan'ya ne, kari uwo muuntu muki amusiite tuku.
14 Sa uwo muuntu mulume si ˆanamuruma Yéesu, atalariwa ni uwo muuntu muki ˆamuruma Yéesu. Na uwo muuntu muki si ˆanamuruma Yéesu atalariwa ni uwo muuntu mulume ˆamuruma Yéesu. Kooni si jeyyo, vaana vaavo ngaari vaava na njeo. Maa kaa, viintu viri haaha ni vaaja.
15 Maa kaa, ura si ˆamuruma Yéesu kooni amusíitire, reka amusiite. Muuntu ura ˆamuruma Yéesu kwa muuntu ˆari jeyyo, miiro ya ilóola si iri muchuunga tuku. Sa Muluungu atwaaniriira twiikale mwiikalo muuja.
16 Weewe muki si uri taanga tuku, ifaanaa mulume waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako. Na weewe mulume si uri taanga tuku, ifaanaa muki waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako.

Kwiikala ja ˆVyeene Mweenevyoosi Alairirya

17 Kira muuntu iikale ja ˆvyeene Yéesu Mweenevyoosi amwiimirya neeja, kei achaale ja ˆvyeene ajáa mpiindi Muluungu ˆakamwaaniriire. Uhu ni ulairiri waani kwa mpuka joosi ja vaantu ˆvamuruma Yéesu.
18 Kooni muuntu aaniriirwa na kunu ajáa ahumula twaalwa kibawii, kari iibweeyye ja si anatwaalwa na kibawii tuku. Kooni muuntu aaniriirwa kati ˆajáa akaari twaalwa na kibawii, kari atwaalwe na kibawii sa uko kwaaniriirwa tuku.
19 Kutwaalwa na kibawii au kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tuku. Maa kaa, kiintu cho kwaatya ni ndairiri ja Muluungu.
20 Kira muuntu achaale ja ˆvyeene ajáa kati Muluungu ˆamwaaniriráa.

✡ **7:10** Laanga Matáayo 5:32; Maáriki 10:11-12.

21 Koonɨ Mʉlʉʉngʉ akwaanɨrɨra kati ˆʉjáa mʉtúmwa karɨ ʉko kʉva mʉtúmwa kukujuuwe tʉkʉ. Maa kaa, koonɨ kʉrɨ na njɨra yo bweeyya ʉve húuru, bweeyya jeyyo.

22 Sa mʉʉntʉ ʉra ˆaanɨrɨrwa nɨ Mweenevyoosi arɨ mʉtúmwa, ʉwo nɨ mʉʉntʉ húuru kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na ʉra ˆaanɨrɨrwa nɨ Mweenevyoosi arɨ húuru, ʉwo nɨ mʉtúmwa kwa Kirisitʉ.

23 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikʉʉlʉ. Karɨ mʉbweeyyiwe vatúmwa va vaantʉ tʉkʉ.

24 Vanaviitʉ, kɨra mʉʉntʉ achaale mbere ja Mʉlʉʉngʉ ja ˆvyeene ajáa kati ˆaanɨrɨrwáa.

Valala na Vara sɨ ˆValoolwa

25 Haaha kwa vanjalʉ, nɨinɨ nsiina ʉlairiri fuma kwa Mweenevyoosi tʉkʉ. Maa kaa, kʉvawyɨira ndɨrɨ miirirkano yaanɨ nɨinɨ ˆnaava wo kiilaangiwa, kwa riiso ra wʉʉja ra Mweenevyoosi.

26 Sa ʉhʉ uturikiri ˆtookʉʉyona, nɨ vyabooha mʉʉntʉ kʉchaala ja ˆvyeene arɨ.

27 Koonɨ waloola, musiita muki waako tʉkʉ. Koonɨ sɨ ʉnaloola, saakɨra muki tʉkʉ.

28 Maa kaa, koonɨ ʉlóorire sɨ ʉbwéeyyiirye ʉvɨ tʉkʉ. Na koonɨ mʉnjalʉ alóorirwe sɨ abwéeyyiirye ʉvɨ tʉkʉ. Maa kaa, vara ˆvarɨ kiiloola lʉmana varɨ na uturikiri wa weerʉ. Nɨinɨ nɨ kʉvalʉma niise kutu sa mʉdɨire lʉmana na ayo.

29 Vanaviitʉ nɨ kʉvawyɨira niise, mpɨindɨ ˆtʉchíhɨire nojo, nɨ nkufi. Sa jeyyo, vara ˆvarɨ na vaki karɨ vandookiiririkana vaki vii tʉkʉ.

30 Vara ˆvoorɨra, vave ja sɨ ˆvoorɨra. Vara ˆvarɨ na cheerʉ, vave ja sɨ ˆvarɨ na cheerʉ. Vara ˆvoowʉla, vave ja vira viintʉ ˆvoowʉla sɨ vyaavo.

31 Na vara ˆvoomanyɨka na viintʉ vya weerʉ, vave ja sɨ ˆvoomanyɨka sa viintʉ ivyo. Sa weerʉ ɨhɨ ja ˆvyeene tookɨɨyona, nɨ looka yiise.

32 Noosaaka karɨ mʉndookoofa tʉkʉ. Mʉʉntʉ mʉlʉme ʉra sɨ ˆaloola, amányɨkaa na mʉrɨmo wa Mweenevyoosi ja ˆvyeene arɨ mweerya mʉtɨma Mweenevyoosi.

33 Maa kaa, mʉʉntʉ mʉlʉme ˆaloola, amányɨkaa na viintʉ vya weerʉ ja ˆvyeene arɨ mweerya mʉtɨma muki waachwe,

34 sa mɨryʉʉngʉ yaachwe yiigava. Maa kaa, mʉʉntʉ muki mʉnjalʉ au sɨ ˆanaloolwa, amányɨkaa kʉrɨ mɨrɨmo ya Mweenevyoosi sa ave mʉʉja muvirii na mutimii. Maa kaa, mʉʉntʉ muki ˆaloolwa, iírirkanaa viintʉ vya weerʉ, ja ˆvyeene arɨ mweerya mʉtɨma mʉlʉme waachwe.

35 Ni luusa niise jei, sa kunáálo yaanyu na si noovavikira viintu ^viri bweeyya mwiikunguvale tuku. Noosaaka mwiikale kwa njira yabooha ko kiitoola kikomi kwa murimo wa Mweenevyoosi.

36 Koonі muuntu yookoona ni kumuhonerya iise munjalu ^amutumira, na uwo munjalu aándire firira mitungulu na yookoona ni vyaangu aloole, uwo amuloole ja ^vyeene yoosaaka, sa si yoobweeya kiintu kivi tuku, varekerwe viiloole.

37 Na koonі uwo muuntu muluume alámwiire mutimii waachwe si yoomuloola uwo munjalu tuku, bila yo doomereriwa na daha ari kwiimirira mpiima yaachwe, na achaale munjalu, uwo ni bweeyya iise ^vyabooha.

38 Jeyyo, ura ^yoomuloola munjalu ^amutumira, bweeyya iise ^vyabooha. Na ura si ^yoomuloola, bweeyya iise ^vyabooha kamwi.

39 Muuntu muki ura ^aloolwa, akundikwa ni muluume waachwe mpiindi joosi muluume ari mooyo. Maa kaa, muluume ^ari wulala, uwo iiyanjaala kuloolwa ni wiingi. Kei, uwo muluume ^ari muloola ni mpaka ave ^amuruma Yéesu.

40 Kwa miryuungu yaani, nookoona uwo mulala kuva ari na cheeru koonі si alóorirwe. Kwa aya yoosi ^navawyíiriire, ni miryuungu yaani, na nookoona nalóngwiirwe ni Mutima wa Muluungu.

8

Chóorya ^Kitwíirwe Ntambiko kwa Vidabalaíyo

1 Haaha variyula ndiri kwa iki kiintu muurya cha ntambiko ^jitwíirwe kwa vidabalaíyo. Kikomi, namányire viintu museéaa, “Suusu voosi tatiite umanyi.” Maa kaa, umanyi wabwéeyyaa vaantu viivae kipeembe, na kwiiyenda kwaámbiriryaa viiviiswi vafafe.

2 Muuntu yoyoosi ^iibwéeyyaa amányire kiintu, uwo kikomi si amányire ja ^vyeene asaakwa ataange tuku.

3 Maa kaa, muuntu ura ^amweenda Muluungu, amányirwe ni Muluungu.

4 Sa jeyyo, vyóorya vira ^vyatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, tamányire vidabalaíyo si kiintu chochoosi tuku aha weerwii, na Muluungu ni umwi vii.

5 Baa neembe kuri na viintu ^viséwaa ni miluungu uko kurumwii, au aha weerwii, au baa neembe kuri na miluungu ^iri foo na veeneevyo ^vari foo,

6 maa kaa, kuri suusu kwatiite Muluungu umwi vii. Yeeye noo Taáta ^uumba viintu vyoosi na suusu tumwaari sa yeeye. Kei amwaari Mweeneevyo umwi vii, YéesuKirisitu, yeeye kwa

njira yaachwe viintu vyoosi vyuumbwa, na sa yeeye suusu tumwaari.
7 Maa kaa, si kira muuntu ari na uhu umanyi tuku. Vaantu vamwi viijuvira kwiiririkana vidabalaíyo ni vya kimáári, sa jeyyo, ˆvari kurya chóorya ˆchatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, voónaa ja viínamiire miluungu kikomi na mitima yaavo si idáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja vyabooha, voónaa vavíire na njeo.
8 Maa kaa, chóorya si kitubwéeyyaa tuve heehi na Muluungu tuku. Mwiikalo wiitu na Muluungu si wabooha au waviiha kooni taríire au si taríire chóorya tuku.
9 Maa kaa, mulaange neeja sa uhu uhúuru waanyu udiire kuva kiintu cho vabweeyya viivaanyu, vara kuruma kwaavo ˆkuri teketeke, viikunguvale.
10 Sa kooni muuntu ˆari na mutima ˆuri teketeke si udáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja vyabooha, akwiíne weewe mumanyi woorya kaayii ya kidabalaíyo, si ari koona ni vyabooha kwa yeeye kurya chóorya ˆchatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo tuku wuu?
11 Jeyyo, mutwaala uri ni imalwii mwaanaanyu ura kuruma kwaachwe ˆkuri teketeke, ˆmweene Kirisitu amukwyiira, sa umanyi waako.
12 Kooni ubwéeyyiirye jeyyo, tamikya uri mutima ˆuri teketeke wa mwaanaanyu ura si ˆudáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja vyabooha. Na ko bweeyya jeyyo, weewe kuva uri umutúmamiire Kirisitu uvi.
13 Sa jeyyo, kooni kiintu ˆnoorya choobweeyya mwaaniitu iikunguvale, ikyo chóorya si ndiri kirya kei vii kaa tuku, sa ndiire kumubweeyya mwaaniitu iikunguvale.

9

Miiro Yaruma Vatumwi Vaambiririwe
1 Eri, niini si ndiri húuru tuku wuu? Eri, niini si ndiri mutumwi tuku wuu? Eri, niini si namoona Yéesu Mweenevyoosi wiitu tuku wuu? Na nyuunyu si mwafuma kuri murimo waani kwa Mweenevyoosi tuku wuu?
2 Baa neembe vaantu viingi si vookuunduma ndiri mutumwi, kikomi, namányire nyuunyu kuunduma mwiise ndiri mutumwi. Sa nyuunyu ni mutooso wa utumi waani wa Mweenevyoosi.
3 Vaantu vara ˆvookuundamurira si ndiri mutumwi tuku, jei noo ˆvyeene noovasea.
4 Eri, niini Paúli na Barinába si vyatéire turye no nywa fuma kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu tuku wuu?
5 Vatumwi viingi baa ja vaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi na Kéefa, noo kusea Peéteri, vayeendan'yáa na vaki vaavo kati

ˆvookera njira, suusu naasu si vyatéire tuyeendan'ye na vaki viiswi ˆvamuruma Yéesu tuku wuu?
6 Eri, ni niini na Barinába vii noo si tasaakwa kwaambiririwa viintu toosaaka mpiindi ˆturi murimwii wuu?
7 Ni mulwi nkoondo arikwi ˆatámanyaa na nkoondwii ko kiirihira mpía jaachwe mweeneevyo? Ni murimi arikwi ˆaháandaa iwunda ra misabíibu na si aríjaa sabíibu jaachwe? Ni muríisi arikwi si ˆanywíjaa masuusu ya nchúwo jaachwe?
8 Eri, ni luusa niise masáare aya ja kiri muuntu vii wuu? Miiro noyo si yaluusa jeyyo tuku wuu?
9 Miiro ya Músa yaluusa jei, "Kari wiichúungaa ng'oombe mulomo tuku, kati ˆyoovaa viryo luuwii."✡ Eri, aha Muluungu ni yookiiririkana ng'oombe vii wuu?
10 Eri, Muluungu si aluusa aya sa suusu tuku wuu? Kikomi, aluusa sa suusu, sa muuntu ˆari rima na wiingi akavaa viryo, voosi viiláangyaa kurya kira ˆkichwíirwe.
11 Suusu tahaanda mbeyu ja mitimii kuri nyuunyu, haaha ni vyaviiha suusu kuchwa viintu vya weeru fuma kwaanyu wuu?
12 Kooni vaantu viingi vahókeraa nyambirirya ˆjivatéire fuma kwaanyu, suusu si tasaakwa tuhokere kulookya avo tuku wuu?
Baa neembe ni jeyyo, suusu si tunadaayya kira ˆtasaakwa kubweeyyiriwa ni nyuunyu tuku, maa kaa, tayimirirya masáare yoosi sa tudiire kuva kiintu ˆkiri vabweeyya vaantu vadiire ruma Masáare Maaja ya Kirisitu.
13 Eri, si mwamányire tuku vaantu vara ˆvatúmamaa Kaayii Njija ya Ijuva, vatúryaa chóorya chaavo muumo tuku wuu? Kei mwamányire vara ˆvatúmamaa masabáahwii, vatúryaa mugavo waavo fuma mpóryo ˆjitwíirwe.
14 Viivyo, Mweenevyoosi alairirya vara ˆvoovariyula Masáare Maaja, vaturye chóorya chaavo fuma murimwii waavo wo variyula Masáare Maaja.
15 Maa kaa, niini si ninaloomba baa kamudu tuku ivyo viintu nasaakwa mundookuumbweeyyirya. Baa kei, si nookaandika aya sa mbweeyyiriwe ayo tuku. Kikomi, kwaani ni vyoolo nkwye, kulookya muuntu kuunseyyirya kwiivaa kwaani kipeembe ˆkweene mbwéeyyaa so variyula Masáare Maaja baa mariho tuku.
16 Kooni noovariyula Masáare Maaja ikyo si kiintu cho kivaira kipeembe tuku, sa ikyo, noo kiintu ˆnalaiririwa mbweeyye. Na ni mpolai kuri niini kooni si noovariyula Masáare Maaja!
17 Ngaari nootumama uhu murimo sa kweenda kwaani, ngaari niiláangyaa mariho. Maa kaa, haaha noosaakwa

✡ **9:9** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:4.

ntumame murimo uhu, sa Muluungu aampeera murimo uhu kwa kweenda kwaachwe.
18 Haaha mariho yaani ni yarikwi? Mariho yaani ni kuvariyula Masáare Maaja baa kurihwa tuku, bila daayya vira ˆvyeene nkuungu jaruma mpeewe ko variyula Masáare Maaja.
19 Sa baa neembe ndiri húuru, si ndiri mutúmwa wa muuntu yoyoosi tuku, nookiitoola ja mutúmwa wa vaantu voosi, sa nivaambirirye vaantu ˆvari foo vamurume Kirisitu.
20 Kwa Vayahúudi nijáa naava ja Muyahúudi, sa nivaambirirye vamurume Kirisitu. Kwa vara ˆvari isi ya Miiro nijáa naava ja vara ˆvari isi ya Miiro, baa neembe si nijáa isi ya Miiro. Nabweeyya jeyyo, sa nyaambirirye vara ˆvatúubaa Miiro vamurume Kirisitu.
21 Kwa vara ˆvasiina miiro, noo kusea si ˆvari Vayahúudi, nijáa naava ja voovo, baa neembe si ndiri mutúmwa wa Miiro ya Muluungu, maa kaa, isi ya Miiro ya Kirisitu. Nabweeyya jeyyo, sa nivaambirirye avo ˆvasiina miiro vamurume Kirisitu.
22 Mpiindi ˆnijáa na vara ˆvari teketeke kuri kuruma, nijáa naava ja ndiri teketeke sa nivaambirirye vamurume Kirisitu. Nabweeyya kira kiintu ˆkidáhikaa sa nivabweeyye vamwi va vaantu voosi, vamurume Kirisitu.
23 Niini nabwéeyyaa ayo yoosi, sa Masáare Maaja, sa hamwi na viingi nturye ntálarya jaachwe.
24 Kikomi mwamányire vara ˆviíchiyaa ni foo vari, maa kaa, ni umwi vii noo ˆahéewaa itáaji. Haaha mundookiichia munumuunu sa muturye itáaji.
25 Vaantu ˆviíchiyaa, viijúviryaa miviri yaavo kwa wiijuviri ˆwafafa maatuku vii sa vaturye itáaji. Maa kaa, matáaji ayo ni ya mpiindi vii. Maa kaa, suusu toobweeyya jei sa tupate matáaji si ˆyari saambuka kwa siku ˆjisiina uhero. 26 Jeyyo, niini si niíchiyaa ja muuntu ˆyookiichia baa kiintu cho kiichiyira tuku, na kei si ndiri ja muuntu ˆafwéitaa ngúumi jaachwe kuvaa mpeho tuku.
27 Niini nookuuturikirya muviri waani na nookuutumamya, sa ˆndiri humula kuvavariyurira Masáare Maaja viingi, kari ji nsiitwe mbere ya Muluungu tuku.

10

Kari Mwiinamira Vidabalaíyo Tuku

1 Vanaviitu, noosaaka mutaange neeja vala baaba wiitu ni isi ya rira ichu vajáa,✡ na voosi valooka, ˆvari nkaasu na katikati ya mayiya.

✡ **10:1** Laanga Ufumo 13:21-22.

2 Voosi ^vakabatisiwe ɨsɨ ya rɨra ichu na ayo mayɨya, vaava
vapooji va Mʉsa.✡
3 Voosi vajáa vaarya chóorya kɨkɨra ^chafuma kurumwii.✡
4 Na voosi vajáa vaanywa maaji yayara ya Mʉlʉʉngʉ ^ajáa
avaheera kwa njɨra ya muujíisa.✡ Voovo vajáa vaanywa
maaji ya mwaalaliwye ʉra wa mʉtɨma ^wavatuubáa, na ʉwo
mwaalaliwye nɨ Kirisitʉ ayeendan'yáa novo.
5 Maa kaa, ^varɨ foo vaavo, Mʉlʉʉngʉ sɨ eeriwa mʉtɨma nɨ
voovo tʉkʉ. Sa jeyyo vaakwya na mɨvɨrɨ yaavo ɨkeenera kɨra
haantʉ ʉko ɨsɨ ya ibaláángwii.
6 Haaha masáare aya yafʉmɨra sa yave isimwi kʉrɨ suusu,
naasu tʉreke kʉmerirya matɨ mavɨ ja ^vyeene vala baaba
wiitʉ vabweeyya.
7 Karɨ tʉndookiinamɨra vidabalaíyo tʉkʉ, ja ^vyeene vamwɨ
va vala baaba wiitʉ vatʉmama. Ja ^vyeene Masáare ^Yarɨ
Mpeho yalʉʉsa, "Vaantʉ vajáa viikala, vakarya na vakanywa,
aho, vakaanda kwiisʉva."✡
8 Tʉreke ʉhanguti ja ^vyeene vamwɨ va vala baaba wiitʉ
vajáa, ɨkɨ chabweeyya vaantʉ mayana makumi yavɨrɨ na
yatatʉ (23,000) vakwye kwa sikʉ ɨmwɨ.✡
9 Baa kei, karɨ tʉndoomʉyera Kirisitʉ ja ^vyeene vala baaba
wiitʉ vamwɨ vabweeyya tʉkʉ, voovo vakomwa nɨ njoka,
vakakwya.✡
10 Karɨ mung'úulaa ja vamwɨ vaavo viintʉ ^vang'uuláa tʉkʉ,
avo vajáa vamalwa nɨ murimʉ mʉʉja wa inkwya.✡
11 Masáare aya yafʉmɨra kʉrɨ voovo sa yave isimwi kʉrɨ
suusu, na ayo masáare yaandɨkwa sa yatʉlʉme kutu suusu
^tookiikala mpɨɨndɨ iji jo kiimikirirya.
12 Jeyyo, koonɨ wookiiyona wiímire ʉkabokerya, laanga
neeja karɨ jɨ ʉwyɨɨre uvii tʉkʉ.
13 Kʉyerwa kokoosi ^kweene kwavapátaa nyuunyu, nɨ kʉra
^kwavapátaa vaantʉ vii. Ne Mʉlʉʉngʉ nɨ wo kiilaangiwa, sɨ
arɨ rekera mʉyerwe kʉlookererya lʉvɨro lwaanyu tʉkʉ. Maa
kaa, mpɨɨndɨ ^mʉyérirwe, Mʉlʉʉngʉ vaheera arɨ ngururu jo
yimirirya mʉfɨrɨre nkaasʉ.

Chóorya cha Vidabalaíyo na cha Mweenevyoosi

14 Vanaviitʉ naveenda. Ikeryi fuma kwiinamɨra vida-
balaíyo!
15 Nɨ lʉʉsɨka niise na nyuunyu ja vaantʉ ^mʉrɨ na tooti,
yeren'yi veeneevyo aya ^noovawyɨɨra.

✡ **10:2** Laanga Ufumo 14:22-29. ✡ **10:3** Laanga Ufumo 16:35. ✡ **10:4** Laanga Ufumo 17:1-7; Ʉvalo 20:2-17. ✡ **10:7** Laanga Ufumo 32:6. ✡ **10:8** Laanga Ʉvalo 25:1-9. ✡ **10:9** Laanga Ʉvalo 21:4-9. ✡ **10:10** Laanga Ʉvalo 16:41-49.

16 Eri, mpiindi ^toonywa ndɯvo ya chóorya cha Mweenevyoosi so mɯdɯɯmba Mɯlɯɯngɯ, si toova kiintɯ kimwi kɯri sakami ya Kirisitɯ tɯkɯ wɯɯ? Na ^tɯri bendɯla mɯkáate wa chóorya cha Mweenevyoosi, si toova kiintɯ kimwi na mɯviri wa Kirisitɯ tɯkɯ wɯɯ?
17 Baa neembe tɯri foo, voosi taríjaa mukumbata ɯmwi wa mɯkáate, iki choónekyaa tɯri mɯviri ɯmwi.
18 Iririkani vaantɯ va Isiraéeli, eri, vara ^varíjaa mpóryo, si noo vatúmaman'yaa masabáahwii tɯkɯ wɯɯ?✡
19 Ni che nooluusa? Chóorya ^chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo ni kiintɯ cha kikomi wɯɯ? Au ikyo kidabalaíyo ni kiintɯ kamwi wɯɯ?
20 Aka tɯkɯ! Maa kaa, mpóryo ^jitwíirwe ni vaantɯ si ^vamɯmányire Mɯlɯɯngɯ, ni na kwa mirimɯ mivi ^jitóolwaa na si kwa Mɯlɯɯngɯ tɯkɯ. Na niini si noosaaka mɯndootɯmaman'ya na mirimɯ mivi baa kiduudi vii tɯkɯ.
21 Si mɯri kɯnywa ndɯvo ya chóorya cha Yéesu Mweenevyoosi kei munywe ndɯvo ya mirimɯ mivi tɯkɯ. Si mɯri kurya chóorya cha Mweenevyoosi na chóorya cha mirimɯ mivi tɯkɯ.
22 Eri, ni saaka tiise tiinule ɯsɯɯngɯ wa Mweenevyoosi wɯɯ? Eri, tatiite ngururu kɯmɯlookya Mweenevyoosi?

Yara ^Toobweeyya Yandoomɯretera Mɯlɯɯngɯ Nkongojima

23 Vamwi vaanyu vaséaa, "Kusiina kiintɯ ^kiri mwiiko tɯkɯ." Baa neembe ni jeyyo si vyoosi viri na kɯnáálo tɯkɯ. Kei mwaséaa, "Kusiina kiintɯ ^kiri mwiiko tɯkɯ." Baa neembe ni jeyyo, si kira kiintɯ ^kiri na nyambirirya yo fafya kuruma kwa vaantɯ tɯkɯ.
24 Mɯɯntɯ kari abweeyye yara ^yari na kɯnáálo kɯri yeeye vii tɯkɯ, maa kaa, abweeyye yara ^yari na kɯnáálo kwa mwiiwaachwe.
25 Mɯndoorya nyama yoyoosi ^iváwaa iyoombe isóokwii baa kuurya kuurya tɯkɯ, sa mitima yaanyu idiire twaalwa na kiloongii.
26 Masáare ^Yari Mpeho yalɯɯsa, "Weerɯ ni ya IJʊVA na kira kiintɯ ^kiri weerwii ni chaachwe."✡
27 Koonɯ ɯtéengiiwe noo rya chóorya kaayii kwa mɯɯntɯ si ^amuruma Yéesu na ɯkaruma kɯtamanya, irya kira kiintɯ ^ari kɯheera baa kuurya kuurya tɯkɯ. Bweeyya jeyyo, sa mitima yaanyu ^yiísiman'yaa mavi na maaja, idiire twaalwa na kiloongii.
28 Maa kaa, mɯɯntɯ koonɯ akɯséire, "Chóorya iki chatoolwa mpóryo kwa vidabalaíyo," kurya tɯkɯ. Bweeyya jeyyo tɯkɯ, sa mɯɯntɯ ɯwo ^akuwyíiriire na sa mɯtima wiísiman'yaa mavi na maaja.

✡ **10:18** Laanga Valáawi 7:6-10, 14, 15. ✡ **10:26** Laanga Sabúuri 24:1.

29 Aha ni luusa niise mutima wa muuntu uwo na si mutima waako tuku. Sa che kusaawula kwaani kuri lamurirwa ni mutima wa muuntu wiingi kwiisiman'ya mavi na maaja?
30 Kooni noomuduumba Muluungu sa chóorya, sa che noolamurirwa sa ikyo chóorya ˆnahúmwiire muduumba Muluungu?
31 Haaha reeru, chochoosi ˆmootumama, ive ni kunywa au kurya, mundoobweeyya so mubweeyyirya Muluungu nkongojima.
32 Kari mundoova kiintu cho vakunguvarya vaantu tuku, ive ni Vayahúudi, vaantu si ˆvari Vayahúudi au mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu tuku.
33 Niini nayéraa kuveerya mitima vaantu voosi kwa njira joosi. Si nsáakaa viintu ˆvyaampéeraa kunáálo niimweene vii tuku, maa kaa, ˆvari foo vapate kunáálo, sa jeyyo valamuririwe.

11

1 Ntuubiriryi niini, ja ˆvyeene niini noomutuubirirya Kirisitu.

Kukunikiriira Mutwe Mpiindi jo Muloomba Muluungu

2 Navadúumbiriraa sa viintu muunkúmbukiraa kwa kira njira, na kei mwakwáatyaa ukiindya ura ˆnavaheera.
3 Maa kaa, noosaaka mutaange, mutwe, noo kusea mukúulu wa vaantu valume voosi, ni Kirisitu, na mutwe wa muuntu muki ni muluume waachwe, na Muluungu ni mutwe wa Kirisitu.
4 Muuntu muluume ura ˆari muloomba Muluungu au ˆari luusa uláali na mutwe wa Muluungu kunu akúnikiriire mutwe waachwe, uwo achwíjaa mati mutwe waachwe noo kusea Kirisitu.
5 Maa kaa, muuntu muki ura ˆamuloombáa Muluungu au alúusaa uláali na mutwe baa kunikiriira mutwe waachwe tuku, uwo amuchwíjaa mati muluume waachwe, sa kubweeyya jeyyo ni ja kupunyula ipuunyu.*
6 Muuntu muki ura si ˆakúnikiriraa mutwe waachwe, ni vyaangu apunyule njwiiri jaachwe. Maa kaa, ni soni kwa muuntu muki kupunyula njwiiri jaachwe, sa jeyyo ni viija akunikirire mutwe waachwe.
7 Muuntu muluume si asaakwa akunikirire mutwe waachwe tuku, sa yeeye ni buuwo ya Muluungu, na kei, oónekyaa nkongojima ya Muluungu. Maa kaa, muuntu muki oónekyaa nkongojima fuma kwa muuntu muluume.
8 Sa muuntu muluume si uumbwa fuma kwa muuntu muki tuku, maa kaa, muuntu muki uumbwa fuma kwa muuntu muluume.

* **11:5** ***kupunyula ipuunyu:*** Siku ijo, ni soni vijáa kwa muuntu muki kupunyula ipuunyu.

9 Kei, muuntu mulume si uumbwa sa muuntu muki tuku, maa kaa, muuntu muki uumbwa sa muuntu mulume.
10 Sa jeyyo, na sa mirimu miija, muuntu muki asaakwa akunikirire mutwe waachwe koonekya wiimiriri ˆuri mweeri yaachwe.
11 Maa kaa, kwa kukundikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, muuntu muki amwiiláangyaa muuntu mulume na muuntu mulume amwiiláangyaa muuntu muki.
12 Sa ja viintu muuntu muki wa ncholo uumbwa fuma kwa muuntu mulume, kira muuntu mulume wiingi afúmaa kwa muuntu muki. Maa kaa, kira kiintu chafúmaa kwa Muluungu.
13 Haaha yeren'yi veeneevyo, eri, ni vyabooha muuntu muki kumuloomba Muluungu mbere ja vaantu baa kunikirira mutwe waachwe tuku wuu?
14 Amwi baa wuumbo woónekyaa muuntu mulume kuva na njwiiri ndiihi ni soni kwaachwe mweeneevyo!
15 Eri, njwiiri ndiihi si nkongojima ya muuntu muki tuku wuu? Yeeye aheewa njwiiri ndiihi sa jimukunikirire.
16 Maa kaa, kooni muuntu yoosaaka kiiruta ndihi sa iri, uwo ataange suusu na mpuka ja vaantu ˆvamuruma Muluungu tusiina nkuungu jiingi tuku.

Chóorya cha Mweenevyoosi

17 Haaha uhu ulairiri ˆnoosaaka nivaheere, si ndiri vaduumbirira tuku, sa mpiindi ˆmookiijiinga, si mootumama yara ˆyari na kunáálo tuku, maa kaa, yara ˆyooreeta mukube.
18 Cha ncholo, muri lumana ja mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, mookiigavagava. Kwa ayo ˆmeene nateera, yamwi yaavo naruma ni ya kikomi.
19 Eri, kikomi, kwiigava ni mpaka kufumire kuri nyuunyu, sa vara ˆvarumwa ni Muluungu vooneke kiweerwii wuu?
20 Mpiindi ˆmoolumana, si moolumana sa kikomi murye chóorya cha Mweenevyoosi tuku.
21 Sa mpiindi jo rya, kira muuntu aándaa kiiriira chóorya chaachwe baa kiiwoojera tuku. Iki chabwéeyyaa vamwi vahinduke na njala, na viingi vareeve.
22 Ihi ni soni! Musiina nyuumba kuuntu ˆmuri kiikala sa murye no nywa tuku wuu? Sa che moochwa mati mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu? Na sa che moovachwa mati vara ˆvasiina kiintu? Che ndiri vasea nyuunyu? Nivaduumbirire wuu? Aka tuku! Kwa iri si ndiri vaduumbirira tuku.
23 Sa niini nahokera masáare aya fuma kwa Mweenevyoosi na navaheera nyuunyu. Uchiku ura de Mweenevyoosi Yéesu ji avarindukwe, ajáa atoola mukáate,

24 ^akamudduumbe Mululungu, akuubendulabendula, akasea, “Uhu ni muviri waani ^wootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi jei sa nkumbukira yaani.”
25 Viivyo ^vakahumule kurya, akatoola nduvo akasea, “Nduvo ihi ni muháko mufya wa Mululungu, ^wookiimikiririwa ni sakami yaani. Bweeyyi jei, kira ^muri kunywa so kuunkumbukira.”
26 Sa mpiindi ^moorya mukáate uhu na ^moonywa diváai ya nduvo ihi, ni kwaarya mwiise inkwya ya Yéesu Mweenevyoosi, fuuru ^ari hinduka.
27 Muuntu yoyoosi ^aríjaa mukáate uwo, au ^anywíjaa nduvo iyo ^vyeene si vyasaakwa, uwo kuva ari abwéeyyiirye uvi mweeri ya muviri na sakami ya Mweenevyoosi.
28 Iki noo ^chooreka, woosaakwa wiiyeren’ye mweeneevyo ta, de urye mukáate na unywe nduvo iyo.
29 Sa muuntu ^ari kurya mukáate no nywa iyo nduvo baa taanga muviri wa Mweenevyoosi tuku, uwo yookiiheera irya ra Mululungu mweeri yaachwe.
30 Iki noo ^chooreka ^vari foo vaanyu miviri yaavo yoochichikira, vamwi valwíiri na viingi vake vaakwya.
31 Maa kaa, ngaari toochukuruma mitima yiitu, ngaari si toolamurirwa ni Mululungu jei tuku.
32 Maa kaa, ^turi lamurirwa ni Yéesu Mweenevyoosi, ni kutuwolola iise mwiikalo wiitu, sa tudiire heewa irya ja vaantu si ^vamuruma yeeye.
33 Sa jeyyo, vanaviitu kati ^moolumana kurya chóorya cha Mweenevyoosi hamwi, moosaakwa mundookiiwoojera.
34 Kooni muuntu ari na njala, yoosaakwa arye kaayii kwaachwe, sa ^muri lumana hamwi mudiire heewa irya. Naani ^ndiri kuuja, vavariyurira ndiri masáare yara yiingi.

12

Wuuya wa Mutima Muuja

1 Haaha vanaviitu variyula ndiri iki kiintu ^muurya cha wuuya fuma kwa Mutima Muuja sa noosaaka mutaange neeja.
2 Mwamányire mpiindi ^mujáa si munamutaanga Mululungu, mwakooverwáa na mwalongoolwáa kwiinamira vidabalaíyo, vyoovyo si viri mooyo tuku, baa kei visiina luviro lo luusika tuku.
3 Jeyyo, noosaaka mutaange, kusiina muuntu ^alóngoolwaa ni Mutima wa Mululungu ari daha sea, “Yéesu ajumwe” tuku, na kei, kusiina muuntu ^ari daha sea, “Yéesu ni Mweenevyoosi,” mpaka ave alóngwiirwe ni Mutima Muuja.
4 Haaha kwatiite wuuya ^wiísimiresimire, maa kaa, Mutima wa Mululungu ni u’ura.

5 Kei kwatiite miriimo ˆyiísimiresimire yo mutumamira Mweenevyoosi, maa kaa, Mweenevyoosi ni yeeye u'ura umwi.
6 Kei kwatiite miriimo ˆiri foo, maa kaa, ˆatóolaa luviro lo tumama miriimo iyo kuri suusu voosi ni yeeye u'ura Muluungu.
7 Kira muuntu ˆamuruma Yéesu, ahéewaa uvariyuli wa Mutima Muuja, sa vaantu voosi vapate kunáálo.
8 Uwo Mutima Muuja, amuhéeraa muuntu umwi luviro lo luusika na tooti na wiingi isáare ra umanyi, na Mutima ni yeeye wuuwo.
9 Kei Mutima wuuwo, amubwéeyyaa muuntu ave na kumuruma Yéesu kukuulu na wiingi ave na wuuya wo horya valwíiri.
10 Yeeye amuhéeraa muuntu wiingi luviro lo bweeyya myujíisa, wiingi luviro lo laala na mutwe, na wiingi luviro lo kiisiman'ya isáare ˆrafúmire kwa mirimu mivi au kwa Mutima Muuja, na wiingi luviro lo luusika nduusika ng'eni, na wiingi luviro lo variyula ijo nduusika.
11 Aya yoosi, yabwéeyyiwaa ni wuuwo Mutima Muuja umwi, yeeye amuhéeraa kira muuntu ja ˆvyeene yoosaaka.

Muviri Umwi, Viintu Foo

12 Muviri wa muuntu watiite viintu ˆviri foo, na baa neembe ivyo viintu ˆviri foo, ni muviri umwi, viivyo noo ˆvyeene viri kwa muviri wa Kirisitu.
13 Sa suusu tuve Vayahúudi au vaantu si ˆvari Vayahúudi, vatúmwa au vaantu ˆvari húuru, suusu voosi tabatisiwa kwa Mutima umwi na tahokera Mutima umwi sa tuve muviri umwi.
14 Muviri si wuumbwa na kiintu kimwi vii tuku, maa kaa, viintu ˆviri foo.
15 Kooni ijeo raséire, "Niini si ndiri haantu ha muviri tuku, sa niini si ndiri iyaanja tuku," eri, ijeo si riri chaala ni haantu ha muviri tuku wuu?
16 Na kooni kutu kwaséire, "Niini si ndiri haantu ha muviri tuku, sa niini si ndiri riiso tuku," eri, kutu si kuri chaala ni haantu ha muviri tuku wuu?
17 Ngaari muviri woosi ni riiso, jooli uri teera? Ngaari muviri woosi ni kutu, jooli uri tayya?
18 Haaha Muluungu avivíika viintu vya muviri, na kira kiintu cha muviri akivíika haantu haachwe, ja ˆvyeene asaaka.
19 Ngaari muviri woosi waava kiintu kimudu, ngaari si kwaava na muviri wowoosi tuku.
20 Kikomi, kwatiite viintu ˆviri foo vya muviri, maa kaa, ni muviri umwi.
21 Riiso si ifaanaa ruusee mukono, "Si nookusaaka tuku!" Baa kei mutwe si ifaanaa uyasee majeo, "Si noovasaaka nyuunyu tuku!"
22 Kei viintu vya muviri vira ˆvyoónekanaa visiina ngururu, noo visáakwaa munumuunu.

23 Viintʉ vira ˆvyoónekanaa visiina nyemi, noo tavihéeraa nyemi nkʉʉlʉ. Na viintʉ viiswi vira ˆvyootʉretera soni, ivyo noo tuviláangaa neejaneeja,
24 na vira viintʉ ˆvyabooha ˆvyoónekaa kwa vaantʉ sɨ taviláangaa neeja tʉkʉ. Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ alʉman'ya viintʉ vya mʉvɨrɨ na aviiheera nyemi vira viintʉ ˆvisiina nyemi kʉlookya.
25 Sa jeyyo, kʉdɨire kʉva na kwiigava, maa kaa, viintʉ vyoosi viiyambirirye.
26 Kɨintʉ kɨmwɨ koonɨ chatámikire, vyoosi vikatamɨka hamwɨ nocho. Koonɨ kɨintʉ kɨmwɨ chatúriirye nyemi, vyoosi vikavyeenda hamwɨ nocho.
27 Haaha nyuunyu nɨ mʉvɨrɨ wa Kirisitʉ, kɨra ʉmwɨ waanyu nɨ haantʉ ha mʉvɨrɨ ʉwo.
28 Kʉrɨ mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, Mʉlʉʉngʉ avɨika ta vatumwi, maa de valáali na mʉtwe, vakiindya, vaantʉ ˆvabwéeyyaa myuujíisa, vaantʉ ˆvarɨ na wʉʉya wo horya valwɨírɨ, vaantʉ ˆvaámbiriryaa viivaavo, vaantʉ ˆvarɨ na wʉʉya wo longoola, na vaantʉ ˆvarɨ na wʉʉya wo lʉʉsɨka ndʉʉsɨka ˆjiísimiresimire.
29 Eri, vaantʉ voosi nɨ vatumwi wʉʉ? Voosi nɨ valáali na mʉtwe wʉʉ? Vaantʉ voosi nɨ vakiindya wʉʉ? Eri, vaantʉ voosi vabwéeyyaa myuujíisa wʉʉ?
30 Eri, voosi vatɨite wʉʉya wo horya valwɨírɨ wʉʉ? Eri, vaantʉ voosi valúʉsɨkaa ndʉʉsɨka ng'eni wʉʉ? Eri, vaantʉ voosi vaváriyʉlaa ndʉʉsɨka wʉʉ?
31 Haaha noosaaka mʉve na mpɨima yo turya wʉʉya mʉkʉʉlʉ.
Naanɨ haaha kʉvoonekya ndɨrɨ njɨra njija kʉlookya joosi.

13

Kweenda

1 Baa ndʉʉsɨke ndʉʉsɨka ja vaantʉ na ja mirimʉ miija, koonɨ sɨ neenda vaantʉ, nɨinɨ nɨ ja isóso ra idébe itʉhʉ, au idʉndʉlʉ itʉhʉ.
2 Kei koonɨ ndɨrɨ na wʉʉya wo laala na mʉtwe, na koonɨ ndɨrɨ na ʉmanyi wo taanga fuumbo ya mɨryʉʉngʉ yoosi na ndɨrɨ na ʉmanyi woosi, kei koonɨ ndɨrɨ na kuruma kʉkʉʉlʉ ko saamya njʉʉlʉ, koonɨ sɨ neenda vaantʉ, nɨinɨ sɨ kɨintʉ tʉkʉ.
3 Kei koonɨ natwɨíre máari jaanɨ kʉvaheera vakɨva, kei koonɨ natwɨíre mʉvɨrɨ waanɨ ufye mootwii ja mpóryo, koonɨ sɨ neenda vaantʉ, sɨ ndɨrɨ turya kʉnáálo yoyoosi tʉkʉ.
4 Kweenda kwayímiriryaa, na kwatɨite mbavariri. Kweenda kusiina kɨvɨna tʉkʉ, sɨ kwiivaa kɨpeembe tʉkʉ na kusiina ukudamu tʉkʉ.

5 Kweenda kwabwéeyyaa muuntu ave matu, si kwabwéeyyaa muuntu iiririkane sa masáare yaachwe vii tuku, si kwabwéeyyaa muuntu akalale chaangu vii tuku, na si kwabwéeyyaa muuntu aviike uvi mutimii tuku.
6 Kweenda si kweenda kusova uwoloki tuku, maa kaa, kweenda kweenda kimaari.
7 Kweenda kwayímiriryaa yoosi, kwarúmaa yoosi, kwiiláangyaa yoosi na kweenda kwachuunga mutima kuri yoosi.
8 Kweenda si kusíraa vii kaa tuku. Maa kaa, kulaala na mutwe, kuluusika nduusika ng'eni, na umanyi vyatiite kuhererery a.
9 Sa umanyi wiiswi ni mudúúdi vii, kei kulaala kwiiswi na mutwe ni kudúúdi vii.
10 Maa kaa, kukiimikirirya ^kuri kuuja, yara si ^yakiimana seeka yari.
11 Mpiindi ^nijáa musinga, naluusikáa kisinga, niiririkanáa kimusinga na nijáa namányire viintu kisinga. Haaha ndiri muuntu mukuulu, yara ya kisinga nayareka.
12 ^Vyeene tookoona haaha, ni ja koona kiintu kióowii ^kiri na nkunguu, siku ^jookuuja koona turi kira kiintu miiso kwa miiso. Haaha namányire kiduudi vii, siku ^jookuuja kuva ndiri na kutaanga ^kwakiimana, ja ^vyeene Muluungu aantaanga niini.
13 Haaha viintu ivi vitatu si viri sira tuku, kuruma, kwiilaangya na kweenda. Maa kaa, kikúúlu cha ivi vitatu ni kweenda.

14

Kulaala na Mutwe na Kuluusika Nduusika Ng'eni

1 Kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu kive noo kiintu kikulukuulu. Kei mumanyike kuturya wuuya wa Mutima Muuja na hasa wuuya wo laala na mutwe.
2 Sa muuntu ^alúusikaa nduusika ng'eni, si alúusikaa na vaantu tuku, maa kaa, yeeye amuloombáa Muluungu, sa kusiina muuntu ^ari taanga ^cheene yooluusa tuku. Yeeye avíjaa yooluusika fuumbo kwa luviro lwa Mutima.
3 Maa kaa, ura ^mweene aláalaa na mutwe, alúusaa isáare fuma kwa Muluungu, avajéengaa vaantu, avahéeraa mitima na avatúuryaa mitima.
4 Muuntu ura ^alúusikaa nduusika ng'eni, iijéengaa yeemweene, maa kaa, ura ^aláalaa na mutwe, ajéengaa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.
5 Niini noosaaka nyuunyu voosi mundooluusika nduusika ng'eni, na kulookya ivyo, noosaaka mundooluusa masáare fuma kwa Muluungu ko laala na mutwe. Sa murimo wo luusa masáare fuma kwa Muluungu ni mukuulu kulookya

kulúusika ndúusika ng'eni, koonì sì jeyyo, kúve na múuntú wo variyúla ayo masáare sa mpuka ya vaantú ^vamuruma Yéesu vajeengwe.

6 Haaha vanaviitú koonì nuújire na kwaanyu na ndúusike ndúusika ng'eni, kúnáálo che múrì turya? Maa kaa, koonì naréetire úvariyuli fuma kwa Múluungú, au úmanyi au úláali na mútwe au ukiindya, ivyo vaheera viri kúnáálo.

7 Jeyyo, noo ^vyeene viri kwa saama ja chíímbo jira ^jisiina nkaasú, baa ja firíimbi, na kinúubi. Koonì sì vyaváirwe kutuuba mwiitúubiriro wa chíímbo, joolì kíra ^chookíimbwa kírì taangwa?

8 Baa ja koonì irimú rarírire, na múriro waachwe sì wootaangìkana, nì ani ^arì kwíima neeja sa nkoondo?

9 Viivyo, baa nyuunyu, ani arì taanga ^cheene mooluusa koonì mwalúusikire ndúusika ifya? Kìkomi, kíra ^cheene mwíindooluusa, looka cheende na mpeho.

10 Kwatíite ndúusika ^jiri foo aha weerwii, na kusiina ndúusika ^isiina úvariyuli waachwe túkú.

11 Maa kaa, koonì sì nootaanga kíra ^yooluusa úra múuntú, úwo ^yooluusa nì múyeni kwaanì na níinì nì múyeni kwaachwe.

12 Nì viivyo viri kúrì nyuunyu. Sa viintú ^moosaaka múnúmúunú kúva na wúuya wa Mútima Múuja, manyiki na mìtima yaanyu kuturya wúuya úra ^wíindoojeenga mpuka ya vaantú ^vamuruma Yéesu.

13 Jeyyo, múuntú úra ^yooluusika ndúusika ng'eni, yoosaakwa amúloombe Múluungú, sa amúheere lúvíro lo variyúla kíra ^yooluusa.

14 Koonì nooloomba kwa ndúusika ng'eni, mútima waanì noo wooloomba, maa kaa, múryuungú waanì sì wooturya kúnáálo túkú.

15 Haaha che de ndìrì bweeyya? Loomba ndìrì na mútima waanì de kei noombe na múryuungú waanì. Kíimba ndìrì na mútima waanì, de kei níimbe na múryuungú waanì.

16 Koonì woomúduumba Múluungú mutimii waako vii, ^úrì húmúla duumba joolì vaantú varì sea, "Kìkomi," na kúnú sì vootaanga kíra ^cheene wooluusa?

17 Baa koonì kúmúduumba kwaako kwabooha, múuntú wíingì sì arì turya kúnáálo túkú.

18 Noomúduumba Múluungú sa níinì nalúusikaa ndúusika ng'eni kúlookya nyuunyu voosi.

19 Maa kaa, nì vyabooha ndúusike masáare yasaano ^yarì taangwa, sa nìvakiindye mpuka ya vaantú ^vamuruma Yéesu, kúlookya kúluusika masáare mayana ikimi (10,000) ya ndúusika ng'eni ^ng'eene vaantú sì varì taanga.

20 Vanaviitu reki kwiiririkana ja vasinga. Miiririkano
yaanyu, ive ja ya vaantu vakuulu, maa kaa, kutumama uvi
muve ja vaana vaduudi.
21 Vyaandikwa Miirwii, IJUVA aluusa,
"Luusika ndiri na vaantu vaani ko tweera vaantu va kuli,
vaantu valúusikaa nduusika ng'eni,
baa jeyyo, si vari kuunteerera tuku."✡
22 Haaha koona mwiise, kuluusika nduusika ng'eni ni isháara
ya Muluungu kwa vaantu si ˆvamurúmaa, na si sa vaantu
ˆvamurúmaa tuku. Maa kaa, uláali na mutwe si sa vaantu si
ˆvamurúmaa tuku, maa kaa, sa vaantu ˆvamurúmaa.
23 Sa jeyyo, kooni mpuka yoosi ya vaantu ˆvamurúmaa
Yéesu valúmiine na voosi valuusike na nduusika ng'eni, na aho
viingire vaantu si ˆvamányire au vayeni si ˆvamurúmaa Yéesu,
eri, si vari sea nyuunyu muri vasari tuku wuu?
24 Maa kaa, muuntu si ˆamányire au si ˆamurúmaa Yéesu,
kooni iíngiire maa ashaane vaantu voosi vooluusa uláali na
mutwe, uwo muuntu taanga ari yeeye atiite uvi, na lamurirwa
ari ni voosi.
25 Kimbiso cha mutima waachwe viikwa kiri kiweerwii, ne
chwaama ari na mwiinamira ari Muluungu yoosea, "Kikomi,
Muluungu ni hamwi ari na nyuunyu."

ˆVyeene Vyasaakwa Mpiindi jo Mwiinamira Muluungu

26 Vanaviitu che ndiri luusa? ˆMuri lumana hamwi kumwi-
inamira Muluungu, umwi ari na lwiímbo, wiingi ari na uki-
indya, wiingi ari na wiivariyuli fuma kwa Muluungu, wiingi
aluusike nduusika ng'eni, wiingi ari na kutamanula. Aya yoosi
yoosaakwa yandootumamwa sa kujeenga mpuka ya vaantu
ˆvamuruma Yéesu.
27 Kooni muuntu yoyoosi alúusikire kwa nduusika ng'eni,
aho, valuusike vaantu vaviri au vatatu na si kulookya jeyyo
tuku, na vandooluusika ko kiiheera, na kuve na muuntu wo
tamanula kira ˆvooluusa.
28 Maa kaa, kooni kusiina muuntu wo tamanula, uwo
muuntu ˆvooluusika nduusika ng'eni akirinye sawu aho mwi-
ijiingwii wa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, aluusike na
kimoyomooyo yeeye na Muluungu.
29 Valáali na mutwe vaviri au vatatu valuusike, na viingi
vayaanirirye ayo ˆvooluusa.
30 Kooni wiingi ura ˆiíkyiire ahíiwe wiivariyuli fuma kwa
Muluungu, ura ˆvooluusa uláali na mutwe akirinye.
31 Aho, vaantu voosi vandooluusa uláali na mutwe ko
kiituubirira na vaantu voosi viikiindye na vaheewe mitima.
32 Sa wuuya wo laala na mutwe, wiímirirwaa ni ura
ˆvooluusa uwo uláali na mutwe.

✡ **14:21** Laanga Isáaya 28:11-12.

33 Mʉlʉʉngʉ sɨ wa ntiribʉka tʉkʉ, maa kaa, nɨ wa mwiikalo mʉʉja.

Ja ˆvyeene viri kʉrɨ mpuka ja vaantʉ voosi ˆvamuruma Yéesu,

34 mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ lʉmana ja mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, vaantʉ vaki vakirinye. Sa voovo sɨ varekerwa vandoolʉʉsika tʉkʉ. Voovo vasaakwa viivɨɨke ɨsɨ ja ˆvyeene Miiro yalʉʉsa.

35 Na koonɨ mʉʉntʉ muki yoosaaka uurye kɨɨntʉ chochoosi, akuurye mʉlʉme waachwe kaayii, sa nɨ soni mʉʉntʉ muki kʉlʉʉsika mbere ya mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu.

36 Isáare ra Mʉlʉʉngʉ sɨ raandɨra kwaanyu tʉkʉ, baa kei, sɨ rʉʉja na kwaanyu vii tʉkʉ!

37 Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi kʉrɨ nyuunyu yookoona yeeye nɨ mʉláali na mʉtwe au atɨɨte wʉʉya wa mutimii, ataange ayo ˆnoovaandɨkɨra nɨ ʉlairiri fuma kwa Yéesu Mweenevyoosi.

38 Na mʉʉntʉ sɨ ˆyooyateera aya, ʉwo mʉteereri tʉkʉ.

39 Haaha vanaviitʉ mʉve na mpɨɨma yo lʉʉsa ʉláali na mʉtwe na karɨ mʉmʉkáan'yaa mʉʉntʉ kʉlʉʉsika ndʉʉsika ng'eni tʉkʉ.

40 Maa kaa, kɨra kɨɨntʉ kɨtʉmamwe vyabooha na kwa mwiitʉʉbɨrɨro.

15

Kʉfʉfʉka kwa Yéesu

1 Haaha vanaviitʉ noosaaka nɨvakumbusikye Masáare Maaja ˆmeene navavariyʉrɨra, mʉkayaruma na kʉrɨ ayo mookɨɨma neeja.

2 Koonɨ mookwaatya Masáare Maaja ayo ˆmeene navavariyʉrɨra, aho, turya mwiise ʉlamuriri. Maa kaa, koonɨ sɨ mookwaatya, kuruma kwaanyu kusiina kʉnáálo tʉkʉ.

3 Sa nɨɨnɨ navakiindya ukiindya mʉkʉʉlʉ ˆmweene nahokera, ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, Kirisitʉ aakwya sa Mʉlʉʉngʉ asee ʉvɨ wiitʉ wasírire.✡

4 Kei, akataahwa, na sikʉ ya katatʉ akafʉfʉlwa ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho.✡

5 Yeeye amʉfʉmɨra Kéefa,* na kei akavafʉmɨra vatumwi vaachwe ikimi na vavɨrɨ.

6 Kei, avafʉmɨra vaaniitʉ magana yasaano (500) ˆveene vajáa hamwɨ na vamwɨ vaavo vamwaarɨ ˆvarɨ mooyo baa haaha, baa neembe vamwɨ vaavo valongoola.

7 Aho, akamʉfʉmɨra Yaakúupu na kei, akavafʉmɨra vatumwi voosi.

✡ **15:3** Laanga Isáaya 53:5-12. ✡ **15:4** Laanga Sabúuri 16:8-10. * **15:5** ***Kéefa:*** Nɨ irina rɨɨngɨ ra Kɨeburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi.

8 Na lo kiimikirirya aanfumira niini ndiri ja mwaana ˆavyaalwa mpiindi si ˆjiri jaachwe.
9 Sa niini ndiri mudúúdiduudi kwa vatumwi voosi. Baa si nasaakwa naanirirwe mutumwi tuku, sa naturikirya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu.
10 Maa kaa, kwa nduwo ya Muluungu naava mutumwi. Na iyo nduwo yaachwe kwaani ni kunáálo nkuulu, sa kwa iyo nduwo natumama kulookya vatumwi viingi voosi. Si natumama ayo kwa ngururu jaani tuku, maa kaa, sa viintu nduwo ya Muluungu ˆijáa na niini.
11 Jeyyo, vive ni niini au ive ni viivaani voovariyula, kiintu cho kwaatya, toovariyula isáare ririra, na kei iro noo ˆmwariruma.

Kufufuka kwa ˆVaakwya

12 Haaha ngwyiiri, suusu tavariyula Kirisitu afufulwa, jooli vamwi vaanyu voosea kusiina kufufuka tuku?
13 Sa kooni kusiina kufufuka, aho, noo kusea baa yeeye Kirisitu si afufulwa tuku.
14 Na kei kooni Kirisitu si afufulwa, kuvariyula kwiiswi kusiina kunáálo tuku, na kuruma kwaanyu ni kutuhu.
15 Kulookya ivyo, suusu tookoonekana ja vaantu ˆvoona va uloongo va Muluungu. Sa taluusa Muluungu amufufula Kirisitu, kumba si amufufula tuku, kooni vaantu ˆvaakwya si vafúfulwaa.
16 Sa kooni vaantu ˆvaakwya si vafúfulwaa, baa Kirisitu si afufulwa tuku.
17 Na kei kooni Kirisitu si afufulwa, kuruma kwaanyu ni kiintu ˆkisiina, na mukaari uvii waanyu.
18 Na vaantu vara ˆvaakwya kunu voomuruma Kirisitu, vataahika chalumwi.
19 Kooni kumwiilaangya kwiitu Kirisitu ni sa mwiikalo uhu vii, suusu turi vo koonerwa mbavariri kulookya vaantu voosi aha weerwii.
20 Maa kaa, haaha, kikomi, Kirisitu afufulwa, uhu noo wa ncholo kufufuka kwa vara ˆvaakwya.
21 Sa ja ˆvyeene inkwya yareetwa ni muuntu umwi, baa kufufuka noko kwareetwa ni muuntu umwi.
22 Sa ja ˆvyeene vaantu voosi vakwíjaa sa ni va ufumo wa Adáamu, viivyo muuntu yoyoosi ura ˆari wa Kirisitu afúfulwaa akava nkaasu.
23 Maa kaa, kira umwi fufulwa ari kwa mpiindi jaachwe, wa ncholo ˆafufulwa ni Kirisitu, aho ˆari hinduka, fufulwa vari vara ˆvari vaachwe.
24 Aho, Kirisitu ˆari mala ngururu, luviro na wiimiriri woosi muvi, kukiimikirirya kuuja kuri, ne mukwaatya ari Utemi Muluungu Taáta.

25 Sa Kirisitu kiimiriira ari fuuru Muluungu avasiinde vavi vaachwe na avaviike isi ya majeo yaachwe.✡
26 Inkwya noo muvi wo kiimikirirya ^ari malwa.
27 Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Muluungu aviika viintu vyoosi isi ya majeo yaachwe."✡ Masáare ^yakasee, Muluungu aviika "viintu vyoosi" isi ya Yéesu ni kiweerwii viri, yeeye Muluungu si ari kiiviika isi ya Yéesu tuku, sa yeeye Muluungu noo aviika viintu ivyo isi ya Yéesu.
28 Mpiindi Muluungu Taáta ^ari viika viintu vyoosi isi ya wiimiriri wa Mwaana, ne Mwaana kiviika ari isi ya Muluungu, sa Muluungu iimiriire viintu vyoosi vuu.
29 Haaha kooni kusiina kufufulwa, vaantu vara ^voobatisiwa sa vaantu ^vaakwya che vookiilaangya? Kooni vaantu ^vaakwya si vafúfukaa tuku, sa che avo vaantu voobatisiwa sa avo ^vaakwya?
30 Na suusu sa che tookiiviika nemwiinemwii kira siiku?
31 Niini nookoona inkwya yaani kira siiku. Kwiiduumbiriira kwaani sa nyuunyu ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu, uko noo kookumbweeyya nduuse masáare aya.
32 Kooni nalwijáa na maka ja isaka, noo kusea, vaantu vakari kura Efée so sa viintu vya kiri uuntu vii, kunáálo che napata? Kooni vaantu ^vaakwya si vari fufulwa,

Suusu tundoorya no nywa,
sa lomutóondo kwya turi.✡

33 Kari mukóoverwaa ni vaantu ^valúusaa jeyyo tuku, "Vijeengi vavi, vasáambulaa wiijuviri muuja."
34 Hooni farimbuki na mureke tumama uvi. Sa vaantu vamwi kuri nyuunyu si vamumányire Muluungu tuku. Ni luusa niise aya sa nivakwaatye soni.

Kufufulwa kwa Miviri

35 Maa kaa, muuntu ifaanaa uurye, "Vaantu jooli vari fufulwa? Ni na muviri uri jooli vari kuva nowo?"
36 Ihi ni miryuungu ya kikoókoyo. Kooni uháandire mbeyu, yaméraa ikakula bila yo koola wuu?
37 Na kira ^muháandaa si uri muti ura ^uri kula tuku, maa kaa, mbeyu vii ya ngáano au ya kira ^wahaanda.
38 Maa kaa, Muluungu iihéeraa ira mbeyu muviri ja ^vyeene yoosaaka mweeneevyo, na kira mbeyu yahéewaa muviri ^wiísimire.
39 Viivyo kwatiite miviri ^yiísimiresimire. Kwatiite miviri ya vaantu, ya maka ja isaka, ya ndee na ya soompa ^yiísimire.

✡ **15:25** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **15:27** Laanga Sabúuri 8:6. ✡ **15:32** Laanga Isáaya 22:13.

40 Kei kwatiite miviri ya kurumwii na miviri ya kuri weeru. Nkongojima ya miviri ya kurumwii ni kwa njira yaachwe na ya miviri ya weerwii, ni kwa njira yiingi.
41 Nkongojima ya mwaasu ni kwa kivyaachwe na nkongojima ya mweeri ni kwa kivyaachwe, na nkongojima ya nyényeeri ni kivyaachwe na kira nyényeeri yatiite nkongojima ya kivyaachwe.
42 Jeyyo, noo ^vyeene viri kuva kwa ^vaakwya ^vari fufulwa. Muviri ura ^usáambukaa taahwa uri, na fufulwa uri ura si ^usáambukaa vii tuku.
43 Muviri watáahwaa uri na wuumbo wa soni, maa kaa, wafúfulwaa uri na nkongojima. Watáahwaa uri na ufoóndu na wafúfukaa uri na ngururu.
44 Mpiindi ^wootaahwa, ni muviri wa kiwuuntu, maa kaa, mpiindi ^woofufulwa ni muviri wa kimutima. Tamányire kwatiite muviri wa kiwuuntu na viivyo kwatiite muviri wa kimutima.
45 Masáare ^Yari Mpeho yaandikwa, "Muuntu wa ncholo Adáamu ajáa aava kiintu ^kiri mooyo,"✡ maa kaa, muuntu wo herererya, noo kusea Kirisitu, yeeye ni Mutima ^uhéeraa vaantu nkaasu.
46 Muviri ^wuuja ncholo ni wa kiwuuntu si wa kimutima tuku. Aho, de ukuuja muviri wa kimutima.
47 Muuntu wa ncholo afuma weerwii na uumbwa na salu, Muuntu wa kaviri afuma kurumwii.
48 Vaantu va aha weerwii vatiite muviri wa salu ja ura wa Adáamu, na vaantu va kurumwii vatiite muviri ja ura wa Yéesu.
49 Ja ^vyeene twiifwaana na ura ^uumbwa na salu, viivyo kwiifwaana turi na ura muuntu ^afuma kurumwii.
50 Haaha vanaviitu iki noo ^cheene nooluusa, muviri wa nyama na sakami si uri hokera Utemii wa Muluungu tuku, noo kusea, kira ^kisáambukaa si kiri hokera kira si ^kisáambukaa tuku.
51 Teereri nivawyiire fuumbo. Suusu voosi si turi kukwya tuku. Baa neembe ni jeyyo, voosi valandulwa turi.
52 Fumira viri koonka, ja kulavya riiso. Sa irimu ro kiimikirirya ^riri fwiirwa, vaantu ^vaakwya fufulwa vari na kuva vari na miviri si ^isáambukaa na suusu valandulwa turi.
53 Sa muviri uhu ^usáambukaa, ni mpaka uvalanduke, uve muviri si ^usáambukaa, muviri ^ukwíjaa uvalanduke uve muviri si ^ukwíjaa.
54 Sa jeyyo, mpiindi muviri ^usáambukaa ^uri valandulwa uve si ^usáambukaa, na uhu ^ukwíjaa ^uri kiivikira si ^ukwíjaa, aho Masáare ^Yari Mpeho kiimana yari, "Inkwya yamériiwe ni kusiinda."✡
55 "Ee inkwya kusiinda kwaako hai kuri?

✡ **15:45** Laanga Ncholo 2:7. ✡ **15:54** Laanga Isáaya 25:8.

Ngururu jaako jo reeta ʉsuungʉ hai jiri?”✡
56 Ʉvi waréetaa ʉsuungʉ wa inkwya, na ʉvi watúryaa ngururu
jaachwe fuma kʉri Miiro.
57 Maa kaa, tʉmʉduumbe Mʉluungʉ, yeeye atʉsíindiraa kwa
njira ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ!
58 Jeyyo vanaviitʉ imi neeja. Niini naveenda. Kari
mʉndoowuvwawuvwa tʉkʉ. Kei mutuube kʉtʉmama
mʉrimo wa Yéesu Mweenevyoosi kʉnʉ mootaanga mʉrimo
waanyu si wa bweete tʉkʉ.

16

Kisaanga cho Vaambirirya Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

1 Haaha variyʉla ndiri kwa iki kiintʉ ˆmuurya cha kisaanga
ˆmoobweeyya so vatwaarira vaantʉ va Mʉluungʉ, noosaaka
mʉndookibweeyya ja ˆvyeene navalairirya mpuka ja vaantʉ
ˆvamuruma Yéesu kʉra isi ya Galatía.
2 Sikʉ ya ncholo ya júma, kira mʉʉntʉ akere na aviike na
ivarwii mpía jimwi ja ˆvyeene Mʉluungʉ amʉtáliirye. Ijo mpía
jiviikwe sa ˆndiri kʉʉja kʉsive na visaanga kei.
3 Na ˆndiri kʉʉja, kaandika ndiri barúwa jitamanyan’ye
na vara vaantʉ ˆmwavaruma na nivatʉme vatwaale ivyo
visaanga vyaanyu na Yerusaléemu.
4 Koonі viri kooneka baa niini noosaakwa ntamanyan’ye
novo, tamanyan’ya ndiri novo.

Mʉryʉʉngʉ wa Paúli wo Koovaluumbya

5 Kʉʉja ndiri na kwaanyu ˆndiri hʉmʉla tweerera Make-
donía, sa niímiirye neeja kʉtweera na ʉko.
6 Ifaanaa niikale na nyuunyu kwa mpiindi kiduudi, ifaanaa
ikava mpiindi joosi ja mpeho, sa mʉdahe kʉʉnyambirirya
lʉyeendwii lwaani na haantʉ hohoosi ˆnoosaaka tamanya.
7 Mpiindi ihi si noosaaka valuumbya chaangʉ vii, maa
ndooke tʉkʉ. Nookoona kiikala ndiri na nyuunyu kwa
mpiindi, kooni Yéesu Mweenevyoosi avyeéndire.
8 Maa kaa, kiikala ndiri múuji wa Efée so fʉʉrʉ sikʉ ya ngovi
ya Pentekóste* ilooke.
9 Ni bweeyya niise jeyyo, sa Mʉluungʉ aampíire mpiindi
njija yo tʉmama mʉrimo mʉkʉʉlʉ kʉri múuji ʉhʉ, baa neembe
ni jeyyo, vamwaari vaantʉ ˆvari foo ˆvookʉʉnkitira.

✡ **15:55** Laanga Hósea 13:14. * **16:8** ***Pentekóste:*** Mʉhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ˆvabweeyyáa mpiindi ˆvari hʉmʉla kuchwa na ˆvari hʉmʉla seyya viintʉ vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa sikʉ ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 16:9-12. Mʉhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya sikʉ Mʉtima Mʉʉja ˆʉʉja na kʉri weerʉ na myuujíisa. Sikʉ iyo, Mʉtima Mʉʉja na vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vaava kiintʉ kimwi. Laanga Mirimo ya Vatumwi 2:2-4.

10 Koonɨ Timotéeo arɨ kɯɯja na kwaanyu, mɯmɯhokere neeja na karɨ oofe kɨɨntɯ chochoosi mpɨɨndɨ ˆarɨ na nyuunyu tɯkɯ, sa yeeye atúmamaa mɯrɨmo wa Mweenevyoosi ja nɨɨnɨ.
11 Karɨ kɯve na mɯɯntɯ wo muchwa matɨ tɯkɯ. Maa kaa, mɯmwaambɨre iinɯke ɯko, arɨ na mwiikalo mɯɯja sa ahɨndɯke na kwaanɨ, sa nɨɨnɨ noomɯwoojera ahɨndɯke hamwɨ na vaaniitɯ.
12 Haaha masáare ya Apóolo mwaaniitɯ, namɯloomba maatɯkɯ vii ɯɯje na kwaanyu na vaantɯ vɨɨngɨ ˆvamuruma Yéesu. Maa kaa, yeeye sɨ yoosaaka kɯɯja haaha tɯkɯ. Baa jeyyo kɯɯja arɨ, ˆarɨ turya nkalo.

Masáare yo Kiimikirirya

13 Laangi neeja. Mwɨɨme neeja kumuruma Yéesu. Mwiiteme. Mɯve na ngururu.
14 Tɯmami kɨra kɨɨntɯ kwa kweenda kɯrɨ mitimii yaanyu.
15 Vanaviitɯ mwamányire Sitefáani hamwɨ na kaaya yaachwe noo vaantɯ va ncholo kumuruma Yéesu ɯko ɨsɨ ya Akáaya, novo viitoola kɯvatɯmamɨra vaantɯ va Mɯlɯɯngɯ. Haaha nɨ kɯvaloomba niise vanaviitɯ,
16 mɯve matu kwa valongooli ja avo, na kwa vaantɯ voosi ˆvamányɨkaa kɯtɯmama mɯrɨmo ɯhɯ.
17 Navyeenda vala Sitefáani, Fotunáato na Akáiko ˆvakafike, sa voovo vaampɨ́re nyambirirya ɨra ˆnaasova fuma kwaanyu sa viintɯ musiina aha.
18 Vabwéeyyiirye mɯtɨma waanɨ ɯve na cheerɯ ja ˆvyeene vabweeyya mɨtɨma yaanyu ɨve na cheerɯ. Mɯndookoonekya nyemi kwa vaantɯ ˆvatúmamaa vyabooha jei.

Lɯmbɨ jo Kiimikirirya

19 Mpuka ja vaantɯ ˆvamuruma Yéesu kɯnɯ Ásia voovaluumbya. Akíila na Pirisíila, hamwɨ na vaantɯ ˆvamuruma Yéesu vara ˆvalúmanaa kaayii kwaavo, vavalúumbiirye mɯnɯmɯɯnɯ kwa irina ra Mweenevyoosi.
20 Kei vaaniitɯ voosi ˆvarɨ aha, vavalúumbiirye. Mɯndookiiluumbya ko kiisɯndɨra kɯɯja.
21 Nɨɨnɨ Paúli naándikire lɯmbɨ iji kwa mɯkono waanɨ mweeneevyo.
22 Mɯɯntɯ yoyoosi ɯra sɨ ˆamweenda Mweenevyoosi ajumwe. Mweenevyoosi wiitɯ yeenda!
23 Nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi ɨve na nyuunyu.
24 Kweenda kwaanɨ koosi kɯve hamwɨ na nyuunyu ˆveene mwakɯndɨkaniwa na Kirisitɯ Yéesu. Kɨkomi.

Barúwa ya kavirí ya Paúli kwa Vakoríinto Mulongooryo

Barúwa ihí, yaandikwa ní Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1). Ihí ní barúwa ya kavirí kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Koríinto. Paúli noo aanda ihí mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Koríinto (Mirimo ya Vatumwi 18:1-18). ^Vyeene vyoónekanaa, barúwa ihí yaandikwa kati ya myaaka ya 55-57 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kei, vyoónekanaa Paúli aandika barúwa jiingi kwa Vakoríinto (2:3-4), maa kaa, ijo barúwa si joónekanaa tuku. Paúli aandika barúwa ihí, mpiindi ^ajáa uko Makedoníа.

Barúwii ihí, Paúli aluusa ^cheene chabweeyya avalandule muryuungu waachwe wo ko valaanga Vakoríinto ja ^vyeene ajáa iimya neeja aho ncholo (1:15-17; 2:1-4). Kei, akiindya vaantu ^vakundikaniwa na Kirisitu vuumbwa ufya. Valumaniwa na Muluungu ko tweera Yéesu Kirisitu. Jeyyo vaantu avo, vatumwa ni Kirisitu vavaluman'ye vaantu na Muluungu (5:16-21).

Kei, Paúli akiindya vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto, njira vasaakwa vatuube kuri kuruma kwaavo. Vandootoola ko boohya inda. Lwa ncholo, vatoole nkaasu yaavo kwa Mweenevyoosi, maa de vavaambirirye vaantu ^vamuruma Muluungu (8:1-8; 9:6-11). Kei, vareke ruma vatumwi va uloongo ^veene vakiindyáa masáare ya uloongo. Ava viiváa vipeembe voovo noo vatumwi vakuulu. Paúli aluusa yeeye ni mutumwi wa kimáári, na atiite wiimiriri fuma kwa Yéesu Kirisitu (10:12-17; 11:5-15).

Kukiimikirirya, Paúli avasea vayeren'ye mwiikalo waavo, sa ^ari fika kwaavo adiire kuva mukari kwa wiimiriri ^ari nowo fuma kwa Kirisitu. Kiri vyoova jeyyo abweeyye kwiilaangya kwaavo kwiime neeja (13:10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuvafafya mitima vaantu ^vamuruma Yéesu *1:1-2:4*
Kuvasea yasírire vara ^vaválandukire *2:5-11*
Kumutumamira kikomi Kirisitu *2:12-6:2*
Masáare mafafu na cheeru cha Paúli 6:3–7:16
Nduwo yo toola na kisaanga *8:1-9:15*
Paúli yooluusa murimo waachwe *10:1-11:33*
Njori ja Paúli na mwiíwa ajáa nowo *12:1-21*
Paúli yoovaluma kutu Vakoríinto na lumbi jo kiimikirirya *13:1-14*

Lumbi

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na mwaaniitu Timotéeo. Niini naanirirwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe, nive mutumwi wa KirisituYéesu. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu vaaniitu mpuka ya vaantu ˆmwamuruma Muluungu, ˆmuri múujii wa Koríinto na vaantu voosi va Muluungu ˆvari isi yoosi ya Akáaya.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Kutuuriwa Mutima ni Muluungu

3 Aduumbwe Muluungu, Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. Yeeye ni Taáta wo laanga na riiso ra wuuja, kei ni Muluungu wo tutuurya mitima kuri yoosi.

4 Yeeye atutúuryaa mitima kuri uturikiri woosi, sa na suusu tuvatuurye mitima viingi ˆvari uturikirii ˆwiísimiresimire. Tuvatuurye mitima, kwa kutuurya mitima ˆtaheewa ni Muluungu.

5 Sa ja ˆvyeene tootunikira munumuunu sa Kirisitu, noo ˆvyeene Muluungu ari tuuba kututuurya mutima, kwa njira ya Kirisitu.

6 Kooni tootunikira, ni tunikira tiise sa kutuuriwa kwaanyu mitima na sa ulamuriri waanyu. Na kooni suusu tootuuriwa mitima, ni sa tuvatuurye nyuunyu mitima. Jeyyo, daha muri yimirirya uturikiri ˆmweene baa suusu tootunikira.

7 Kei kwiilaangya kwiiswi kwaanyu kwakangaala, sa viintu ˆmootunikira hamwi na suusu, noo ˆvyeene mootuuriwa mitima hamwi na suusu.

8 Vanaviitu, toosaaka mutaange ˆvyeene tatunikira uko Ásia. Uturikiri ˆmweene taturya, ujáa watukindairira munumuunu, baa kuremeerwa kuyimirirya, tujáa twiisea kwya turi.

9 Kikomi, mitimii yiiswi toonáa ni ja vaantu ˆvalámuriirwe kuulawa. Vyaava jeyyo, sa tureke kwiilaangya ngururu jiiswi, kiri vyoova jeyyo, tumwiilaangye Muluungu. Yeeye afúfulaa vaantu ˆvaakwya.

10 Yeeye noo atulamurirya mpiindi ˆtujáa twaséngeriire kukwya, kei, kutulamurirya ari. Suusu tamwiiláangyaa yeeye, na yeeye kutulamurirya ari.

11 Nyuunyu mootwaambirirya ko tuloombera kwa Muluungu. Aho, vaantu ˆvari foo muduumba vari Muluungu kwa nduwo yaachwe kuri suusu ˆtooturya kwa kuloomba kwa ˆvari foo.

Paúli Yooluusa sa che si ari Hinduka na Koríinto

12 Haaha suusu tookiiduumbirira sa iki, mitima yiiswi si yootutwaala na kiloongii tuku, kiri vyoova jeyyo, yoolaira

twiikala aha weerwii na katɨ na katɨ yaanyu kwa ʉwoloki na kwa mɨtɨma myeerʉ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ. Sɨ tabweeyya jeyyo kwa tooti yiiswi tʉkʉ, maa kaa, kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ.

13 Sa sɨ toovaandikira kɨintʉ chɨingɨ kʉlookya ɨkɨ ˆmoodaha soma no taanga tʉkʉ. Mpɨima yaanɨ nɨ sikʉ yaayo lo taanga mʉrɨ kikomi ˆcheene toolʉʉsa,

14 baa neembe mootaanga kiduudi ˆcheene toolʉʉsa haaha. Sikʉ Yéesu Mweenevyoosi ˆarɨ hinduka, kiidʉʉmbirira mʉrɨ sa suusu ja ˆvyeene suusu tʉrɨ kiidʉʉmba sa nyuunyu.

15 Na sa viintʉ nɨjáa namányire kikomi kʉtaanga kwaanyu na kwiilaangya kwaanyu, noo ˆchooreka nɨjáa niimya neeja kʉʉja na meenyu ta, sa muturye kʉnáálo yo toona kavɨrɨ.

16 Kei nɨjáa nalamʉla tweera na meenyu mpɨindɨ ˆnootamanya na Makedonía, na kei mpɨindɨ ˆndɨrɨ hinduka fuma Makedonía, aho, mʉʉmpeere nyambirirya yo tamanya na Yudéea.

17 Eri, ˆnkavalandʉle mɨryʉʉngʉ yaanɨ yo kʉʉja na meenyu, mukiisea navíire iwalaanga wʉʉ? Bakʉ mukiisea nalamʉla masáare yaanɨ kwa mɨryʉʉngʉ ya kɨwʉʉntʉ vii? Noo ˆchooreka noosea, “Hɨɨ” na kei nsee “Tʉkʉ” wʉʉ?

18 Maa kaa, ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ nɨ wo kiilaangiwa, masáare yiiswi kʉrɨ nyuunyu sɨ “Hɨɨ” na “Tʉkʉ” tʉkʉ.

19 Sa Yéesu Kirisitʉ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ˆtavavariyʉrira masáare yaachwe, nɨinɨ, Siliváano na Timotéeo, sɨ “Hɨɨ” na “Tʉkʉ” tʉkʉ, maa kaa, kʉrɨ yeeye sikʉ joosi nɨ “Hɨɨ.”

20 Sa kwiichuunga koosi kwa Mʉlʉʉngʉ kwa Kirisitʉ, nɨ “Hɨɨ.” Ɨkɨ noo ˆchooreka ko kʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu toosea “Kikomi,” kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ.

21 Mʉlʉʉngʉ noo ˆatʉhéeraa ngururu suusu na nyuunyu sa tʉdahe kwɨima neeja kʉrɨ Kirisitʉ. Yeeye noo ˆatʉhaka makuta,

22 na noo ˆatʉtala mʉtooso koonekya tʉrɨ vaachwe, na avɨika mitimii yiitʉ Mʉtɨma Mʉʉja, sa ave cha mʉhúúnda kwa yara ˆatʉlaha kʉtʉheera.✡

23 Haaha kɨintʉ ˆchabweeyya ndɨire hinduka na Koríinto, nɨ sa viintʉ sɨ nasaakáa kʉvajuuwa kʉlookya, baa Mʉlʉʉngʉ nɨ shahíidi waanɨ.

24 Nɨinɨ sɨ noosea suusu tɨímɨrɨraa kumuruma kwaanyu Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Suusu tatúmamaa hamwɨ na nyuunyu sa cheerʉ chaanyu, sa nɨ kwa njɨra yo muruma Mʉlʉʉngʉ nyuunyu ˆmookɨima neeja.

2

1 Sa jeyyo, nalamʉla mutimii waanɨ ndɨire kʉʉja na meenyu, sa ndɨire kʉvatamikya mɨtɨma yaanyu.

✡ **1:22** Laanga 2 Vakoríinto 5:5; Vaeféeso 1:14.

2 Koonɨ niinɨ nabwéeyyiirye nyuunyu mwiirye mɨtima, ani ˆarɨ kuumbweeyya mbe na cheeru? Kɨkomi, nɨ nyuunyu vii ˆnaviíriirye mɨtima.
3 Noo ˆchooreka navaandɨkɨra ɨra baráwa sa ˆndɨrɨ kuuja, ndiire kiiriwa mutima nɨ vaantu vara ˆvasaakwa vaambweeyye mbe na cheeru. Namányire kɨkomi, koonɨ niinɨ navyeéndire baa nyuunyu voosi vyeenda murɨ.
4 Navaandɨkɨra ɨra baráwa kunu naviswíire na niíriirye mutima maatuku. Si nasaakáa nɨvabweeyye muvisuule tuku, kiintu ˆnasaakáa nɨ kubweeyya mutaange viintu ˆnaveenda munumuunu.

Kumusea Yasírire Muuntu ˆAtumama Uvɨ

5 Haaha koonɨ muuntu abwéeyyiirye mwiiwaachwe avisuule, uwo sɨ aantámikiirye niinɨ vii tuku, uwo avatámikiirye baa nyuunyu. Maa kaa, sɨ noosaaka mbe mukarɨ kulookererya tuku.
6 Irya ˆreene aturya fuma kwa ˆvarɨ foo vaanyu, ɨro ratoosha.
7 Haaha moosaakwa mumusee yasírire, na mumutuurye mutima muuntu uwo sa adiire visuula, maa asove mpiima.
8 Sa jeyyo, noovaloomba moonekye mwamweenda kɨkomi.
9 ˆCheene chabweeyya nɨvaandɨkɨre ɨra baráwa, nɨ nasaakáa turya kɨkomi koonɨ murɨ matu kwa yara yoosi ˆnavakiindya.
10 Koonɨ nyuunyu mwamuséire muuntu yasírire, baa niinɨ namuséire yasírire. Na rɨra ˆnaséire rasírire, koonɨ kwaarɨ na roroosi ˆroosaakwa risire, nɨ sea niise rasírire mbere ya Kirisitu sa kunáálo yaanyu.
11 Tundoobweeyya jeyyo, sa Irimu rɨidiire kutusiinda kwa uweere waachwe, sa tamányire uweere waachwe.

Paúli Múujii wa Turóoa

12 Haaha ˆnkafike múujii wa Turóoa so kweenerya Masáare Maaja ya Kirisitu, nkashaana Ijuva aanchúnguriire muryaango.
13 Maa kaa, kunu mutimii waanɨ nkoololokera sa nashaana Tíito mwaaniitu asanafika tuku. Jeyyo, nkavasea nasúukiirye, maa nkatamanya na ɨsɨ ya Makedoníа.

Kusiinda kwa Ngururu ya Kirisitu

14 Maa kaa, aduumbwe Mululungu, yeeye ˆatulóngoolaa siku joosi twiíchumirɨire kwa kusiinda kwa Kirisitu. Na yeeye ko tweera suusu yookaarya masáare ya Kirisitu kɨra haantu ja irííra ˆraboohabooha ro mutaanga.
15 Sa suusu kwa Mululungu nɨ irííra ˆrabooha ra Kirisitu, ˆrɨvafíkiraa vara ˆvoolamuririwa na vara ˆvoorɨmɨra.

16 Kwa vara ˆvoolamuririwa nɨ irɨ́ɨra ˆrɨvahéeraa nkaasʉ. Maa kaa, kwa vara ˆvoorɨmɨra, nɨ unyuku ˆwavɨɨha ˆʉvaréteraa inkwya. Haaha nɨ ani ˆadáhaa tʉmama mʉrɨmo ʉwo? Kusiina tʉkʉ.
17 Suusu sɨ ja vaantʉ vɨingɨ ˆvarɨ foo ˆvavɨika isáare ra Mʉlʉungʉ ja kɨintʉ cho vaa iyoombe tʉkʉ. Maa kaa, ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ, tookaarya isáare ra Mʉlʉungʉ kwa ʉwoloki woosi mbere ya Mʉlʉungʉ ja ˆvyeene atʉtʉma.

3

Vatʉmami va Mʉhákɔ Mufya

1 Eri, nɨ kaanda tiise kwiivaa vipeembe kei wʉʉ? Eri, nɨ saaka tiise barúwa jaanyu jo tʉtaangya ja vaantʉ vɨingɨ viintʉ ˆvayéendaa na barúwa ja ijo wʉʉ?
2 Nyuunyu noo barúwa yiiswi ˆyaandɨkwa mitimii yiiswi. Barúwa ɨhɨ yamányirwe na yasómwaa nɨ kɨra mʉʉntʉ.
3 Nyuunyu moónekyaa kɨweerwii mʉrɨ barúwa fuma kwa Kirisitʉ ˆyoónekyaa mʉrɨmo ˆtatʉmama kʉrɨ nyuunyu. Barúwa ɨyo, sɨ yaandɨkwa kwa wíino tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, yaandɨkwa kwa Mʉtɨma wa Mʉlʉungʉ. Na yeeye nɨ nkaasʉ. Sɨ yaandɨkwa mawyii ˆyarɨ ʉpwáápwa tʉkʉ, maa kaa, yaandɨkwa mitimii ya vaantʉ.✡
4 Ɨkɨ noo kɨintʉ ˆtwiiláangyaa kɨkomi mbere ya Mʉlʉungʉ kwa njɨra ya Kirisitʉ.
5 Sɨ tookiisea tʉmama tiise chochoosi kwa ngururu jiiswi tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, ngururu jiiswi nɨ kwa Mʉlʉungʉ jifúmaa.
6 Yeeye noo atʉheera ngururu jo va vatʉmami va mʉhákɔ mufya.✡ Mʉhákɔ ʉwo sɨ ja Miiro ˆmyeene yaandɨkwa vii tʉkʉ, wafuma kwa Mʉtɨma Mʉʉja. Noo kʉsea, Miiro ˆyaandɨkwa yaréetaa inkwya, maa kaa, Mʉtɨma Mʉʉja aréetaa nkaasʉ.
7 Haaha Miiro ya Mʉ́sa ɨjáa yaandɨkwa mawyii ˆyarɨ ʉpwáápwa. Ɨyo Miiro ˆyareetáa inkwya, ɨjáa yʉʉja kwa nkongojima ya Mʉlʉungʉ fʉʉrʉ Viisiraéeli vakasiindwa kʉmʉlaanga Mʉ́sa kishwii, baa neembe ɨra nkongojima ya kʉkorera kwaachwe, ɨjáa nɨ kwa mpɨindɨ nduudi vii.✡ Koonɨ mʉrɨmo wa Miiro ɨyo wʉʉja kwa nkongojima ja ɨyo,
8 eri, mʉrɨmo wa Mʉtɨma Mʉʉja sɨ ʉrɨ kʉva wa nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya ɨyo tʉkʉ wʉʉ?
9 Koonɨ mʉrɨmo ʉwo ˆʉvabwéeyyaa vaantʉ vaheewe irya ʉrɨ na nkongojima jei, eri, mʉrɨmo ˆʉbwéeyyaa vaantʉ vave vawoloki sɨ ʉrɨ kʉva na nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya tʉkʉ wʉʉ?

✡ **3:3** Laanga Ufumo 24:12; 31:18; Yeremía 31:33. ✡ **3:6** Laanga Yeremía 31:31-34. ✡ **3:7** Laanga Ufumo 34:29-30.

10 Haaha nkongojima ya muháko wa kali si yiifwíine na
nkongojima ya muháko mufya tuku, sa nkongojima ya muháko
mufya ni nkúúlu munumuunu kulookya.
11 Koonі kira ˆcharimáa vii kijáa na nkongojima, kira ˆkiri tu-
uba kuva kimwaari kuva kiri na nkongojima nkuulu kulookya.
12 Sa viintu tatiite uko kwiilaangya, tatiite kwiitema kukuulu.
13 Suusu si turi ja Músa tuku. Yeeye ajáa iituunikirira kisho
chaachwe na kitambála, sa Viisiraéeli vadiire koona viintu
kulavalava kwaachwe ˆkwasiráa.✡
14 Maa kaa, miryuungu yaavo ijáa yachuungwa. Fuuru
haaha mpiindi ˆvoosoma vitáabu vya muháko wa kali,
vakitirwa kutaanga kimáári ni ikyo kitambála. Ikyo kitambála
si kinaseyyiwa tuku, sa chaséyyiwaa ko muruma Kirisitu vii.
15 Kimaari fuuru isiku, mpiindi ˆvoosoma Miiro ya Músa
mitima yaavo yakunikirirwa ni kitambála, vandoosiindwa
taanga.
16 Maa kaa, muuntu yoyoosi ˆamurúmaa Mweenevyoosi,
Mweenevyoosi aséyyaa ikyo kitambála.
17 Mweenevyoosi noo Mutima wa Muluungu. Na haantu
ˆkuri na Mutima wa Muluungu, aho, hatiite kwiiyanjaala.
18 Suusu voosi si twiikúnikirira kitambála vishwii tuku,
toónekyaa nkongojima ya Mweenevyoosi ja kióo viintu
ˆchoónekyaa buuwo. Mweenevyoosi, yeeye noo Mutima, na
yeeye noo ˆatuválandulaa twiifwaane ne, tuve na nkongojima
yaachwe ˆyalookya na ˆyootuuba lookya.

4

Suusu ni Saama ja Iroongo ˆjiri na Ngururu ya Muluungu

1 Jeyyo, suusu si tookera mpiima tuku, sa viintu Muluungu
kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe atuheera murimo
uhu.
2 Suusu, tasiita tumama masáare ya kimbiso na ya soni,
si takóoveraa vaantu tuku, baa kei, si tasáangyaa isáare ra
Muluungu na uloongo tuku. Kiri vyoova jeyyo, suusu talúusaa
kimáári mbere ja vaantu, sa suusu si tubwéeyyaa mitima ya
vaantu itwaalwe na kiloongii mbere ya Muluungu tuku.
3 Koonі Masáare Maaja ˆtuváriyulaa yiivisa, kuva yari yiivisa
kwa vara ˆvoorimira.
4 Irimu ˆriri muluungu wa ihi weeru, ravakunikirira
miryuungu yaavo vara si ˆvamurúmaa Yéesu, sa vadiire
kuchoona kiweeru cha Masáare Maaja ya nkongojima ya
Kirisitu. Yeeye atiite buuwo ya Muluungu.
5 Suusu si tookaarya masáare yiiswi tuku, maa kaa,
tookaarya Yéesu Kirisitu ni Mweenevyoosi, na suusu turi
vatumami vaanyu sa Yéesu.

✡ **3:13** Laanga Ufumo 34:33-35.

6 Sa Mʉlʉʉngʉ asea, “Kɨweerʉ kɨmʉrɨke kilwiirya,”✡ yeeye amʉ́rɨkaa mɨtɨma yiitʉ, na atʉbwéeyyaa kʉtaanga kɨweerʉ cha ʉmanyi wa nkongojima yaachwe ˆɨkóreraa kishwii cha Kirisitʉ.

7 Suusu nɨ ja saama ja iroongo vii, taheewa Masáare Maaja saamii iji ja máari ya kɨkomi ˆirɨ mberii, sa ɨtaangɨkane ngururu ɨhɨ nkʉʉlʉ yo tʉmama mʉrɨmo ʉwo, sɨ yiiswi tʉkʉ, yafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ.

8 Suusu tarɨɨngɨrɨrwa nɨ uturikiri ˆwiísimiresimire, maa kaa, sɨ toomalwa tʉkʉ. ˆKarɨ foo sɨ tʉmányire cho tʉmama tʉkʉ, maa kaa, sɨ tookera mpɨɨma tʉkʉ.

9 Tootʉrɨkɨra, maa kaa, Mʉlʉʉngʉ sɨ yootʉreka tʉkʉ. Toochuriwa ɨsɨ, maa kaa, sɨ tookwya tʉkʉ.

10 Sikʉ joosi tavérekaa inkwya ya Yéesu mivirii yiiswi, sa nkaasʉ ya Yéesu noyo yiiyoonekye mivirii yiiswi.

11 Noo kʉsea, suusu ˆtʉrɨ nkaasʉ, mpɨɨndɨ joosi tʉrɨ nemwi-inemwii ya inkwya sa Yéesu, sa nkaasʉ ya Yéesu yoonekane kʉrɨ mɨvɨrɨ yiiswi ˆikwyíjaa.

12 Jeyyo, suusu tʉrɨ nemwiinemwii ya inkwya, maa kaa, nyuunyu mooturya nkaasʉ.

13 Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Naruma, jeyyo noolʉʉsa.”✡ Suusu naasu kwa kuruma kʉkʉra toolʉʉsa,

14 sa tootaanga Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Mweenevyoosi Yéesu. Yeeye tʉfʉfʉla arɨ baa suusu hamwɨ na Yéesu. Yeeye tʉreeta arɨ suusu hamwɨ na nyuunyu mbere yaachwe.

15 Haaha suusu toohokera uturikiri ʉhʉ woosi, sa nyu-unyu, sa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ɨvafɨkɨre vaantʉ ˆvarɨ foo na vamʉdʉʉmbe Mʉlʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ. Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ ab-weeyyiriwe nkongojima baa kʉlookya.

Kwiikala ko Kwiilaangya

16 Jeyyo, sɨ tookera mpɨɨma tʉkʉ. Baa neembe mɨvɨrɨ yiiswi kwa weerwii yoosakahala, maa kaa, isii yiiswi Mʉlʉʉngʉ yootʉʉmba ufya sikʉ joosi.

17 Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa uturikiri wiiswi waangʉha, kei nɨ wa mpɨɨndɨ nduudi vii. Uturikiri ʉwo, wootwiimirya neeja nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Nkongo-jima ɨyo, isiina cho fwaanirirya tʉkʉ.

18 Jeyyo, sɨ taláangaa viintʉ ˆvyoónekanaa tʉkʉ, kirɨ vyoova jeyyo, taláangaa viintʉ sɨ ˆvyoónekanaa. Vira ˆvyoónekanaa nɨ vya mpɨɨndɨ nduudi vii, maa kaa, vira sɨ ˆvyoónekanaa nɨ vya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

✡ **4:6** Laanga Ncholo 1:3. ✡ **4:13** Laanga Sabúuri 116:10.

5

Mwiikalo Wiitu Kurumwii

1 Suusu tavimányire vivaanda kuuntu ˆtwiíkalaa aha weerwii, noo kusea miviri yiitu, koonи yasáambukire, suusu tatiite nyuumba yiingi fuma kwa Muluungu noo kusea miviri mifya. Nyuumba ijo ifya, ni ja siku ˆjisiina uhero, sa si jajéengwaa kwa mikono ya vaantu tuku.

2 Kuri ihi weeru toorira kwa usuungu, tatiite mpiima maatuku yo vikirwa ingo ja miviri mifya, noo kusea, kiikalwii chiitu cha kurumwii.

3 Sa turi humula vikirwa miviri iyo mifya, si turi koonekana ni na tuhu turi tuku.

4 Mpiindi ˆtukaari tookiikala vivaandii vya aha weerwii, toorira kwa usuungu, sa tooremeerwa ni ˆyari foo. Si toosea, toosaaka fumiwa muviri uhu ˆukwíjaa tuku. Kiri vyoova jeyyo, toosaaka tuvikirwe kiikalwii chiitu cha kurumwii, sa muviri uhu ˆukwíjaa umeriwe ni muviri si ˆukwíjaa.

5 Muluungu noo atwiimirya neeja iyo mivіri mifya, atuheera Mutima waachwe, sa ave chamuhúúnda chiitu.

6 Sa jeyyo, siku joosi tatiite kwiilaangya kikomi, kei tamányire, mpiindi ˆtukaari turi muvirii uhu, ni kuli turi na Ijuva.

7 Kwiikala kwiiswi ni kwa njira ya kuruma na si kwa vira ˆvyoónekanaa tuku.

8 Kikomi, tatiite kwiilaangya na kei tookoona ni pwee kuureka uhu muviri, sa tutamanye noo kiikala na Mweenevyoosi.

9 Sa jeyyo, koonи turi muvirii uhu, au si turi aha, kiintu kikuulu ni kumubweeyya Mweenevyoosi ave na cheeru.

10 Suusu voosi kiima turi mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Kirisitu, sa kira umwi wiitu arihwe kira ˆcheene atumama mpiindi ˆajáa muvirii waachwe, ive ni maaja au mavi.

Talumaniwa na Muluungu kwa Njira ya Kirisitu

11 Haaha tamányire, tasaakwa tundoomunyemya Mweenevyoosi. Jeyyo, toomanyika kuvawyiira vaantu vandoomuruma. Muluungu atumányire ˆvyeene turi, na ni kiilaangya niise baa nyuunyu mitima yaanyu si yoovatwaala na kiloongii ˆvyeene turi tuku.

12 Si toosaaka kwiiduumbirira kei kuri nyuunyu tuku, maa kaa, toosaaka kuvaheera nkalo yo kwiiduumbirira sa susu. Kwa njira iyo, kuva muri na masáare yo vawyiira vara ˆviidúumbiriraa mbere ja vaantu, kwa viintu ˆvyoónekanaa na si kwa ˆviri mitimii tuku.

13 Koonи tookoonekana turi vasari, ni jeyyo turi sa Muluungu, na koonи tookoonekana tatiite miryuungu, ni jeyyo turi sa nyuunyu.

14 Kweenda kwa Kirisitu noo kootulongoola suusu, sa
taruma muuntu umwi aakwya sa vaantu voosi, sa jeyyo voosi
vaakwya.
15 Yeeye aakwya sa vaantu voosi, sa vaantu vareke kiikala
sa voovo veeneevyo, maa kaa, viikale sa ura ˆaakwya sa
voovo na ˆafufuka sa voovo.
16 Kwaandira haaha si tooyeren'ya muuntu kiwuuntu tuku.
Baa neembe hara kali tamuyeren'yáa Kirisitu kiwuuntu,
haaha si tamoónaa jeyyo kei tuku.
17 Sa muuntu yoyoosi ura ˆaava kiintu kimwi na Kirisitu,
aava wuumbo mufya,✡ ya kali yalooka, laanga, mwiikalo
mufya waándire.
18 Aya yoosi yafuma kwa Muluungu, yeeye amutuma Kirisitu
atuluman'ye na yeeye.✡ Na suusu atuheera murimo wo
valuman'ya vaantu na yeeye.
19 Noo kusea, Muluungu uluman'ya weeru na yeeye mwee-
neevyo kwa njira ya Kirisitu, baa vala uvi wa vaantu tuku. Kei
Muluungu atukwaatya isáare ro lumaniwa na Muluungu.
20 Haaha suusu tatumwa ni Kirisitu kutumama murimo
waachwe, na ko tweera suusu, Muluungu yookiilomboola
mulumaniwe ne. Na noo ˆchooreka tookiilomboola kwa
masáare ya Kirisitu, mulumaniwe na Muluungu.
21 Muluungu amubweeyya Kirisitu yeeye ˆasiina uvi, ave
uvi sa suusu, sa ˆturi kuva kiintu kimwi na Kirisitu, tuvalwe
vawoloki va Muluungu.

6

1 Haaha sa viintu turi vatumami hamwi na Muluungu,
toovakalaamya ijo nduwo tahokera fuma kwa Muluungu kari
murekere jirimire bweete tuku.
2 Sa Muluungu asea Masáarii ˆYari Mpeho,
"Mpiindi yaani ˆniiruma, nakuteerera,
siku ya ulamuriri, nakwaambirirya."✡
Teera, mpiindi ˆyarumika noo ihi, isiku, noo siku yo
lamuririwa.

Uturikiri wa Paúli

3 Si toobweeyya kiintu chochoosi ˆkiri vabweeyya mwiikun-
guvale tuku, sa murimo wiiswi kari ji uluuswe vyaviiha tuku.
4 Kiri vyoova jeyyo, kwa kira njira, taláiraa suusu turi
vatumami va kimáári va Muluungu. Toónekyaa ayo, kwa uy-
imiriryi mukuulu mpiindi ja uturikiri, ujuuwiki na ukangaaru.
5 Kei, suusu tavawa, tachuungwa minyololwii, tasekererwa
ni mpuka ja vaantu, tatúmamaa mirimo ˆyafafa, tasóvaa tulo,
baa kei, tasóvaa chóorya.

✡ **5:17** Laanga Vagalatía 6:15. ✡ **5:18** Laanga Varúumi 5:10. ✡ **6:2** Laanga Isáaya 49:8.

6 Suusu ni vatumami vaaja va Mulúungu kwa uwoloki, umanyi, kutuurya mitima, kuboohya inda kwa njira yo longoolwa ni Mutima Muuja na kweenda kwa kimáári.
7 Kei suusu, ni vatumami kwa njira yo variyula isáare ra kimáári. Ayo, tayatúmamaa kwa ngururu ja Mulúungu. Uwoloki noo mata yiiswi mukonwii wa kulume na wa kumooso.
8 Suusu twiima neeja kunyemiwa na kuchwiiwa mati, kuduumbirirwa na kuluuswa vyaviiha. Tasé*waa* turi vakwaata, kumba talúusaa kimáári.
9 Toó*nekaa* ja si tataangikana, kumba tataangikana. Toó*nekaa* ja tookwya, kumba ni nkaasu turi. Tavá*waa* maatuku, maa kaa, si tuúlawaa tuku.
10 Toó*nekanaa* ja turi na usuungu, maa kaa, mpiindi joosi turi na cheeru. Toó*nekanaa* turi vakiva, maa kaa, ˆvari foo tavaheera usúngaati, toó*nekanaa* tusiina chochoosi tuku, maa kaa, tatiite viintu vyoosi.
11 Nyuunyu Vakoríinto, taluusika na nyuunyu baa visa chochoosi tuku, na taluusika na nyuunyu kwa kweenda kukuulu.
12 Suusu si tunakitira kweenda kwiiswi kuri nyuunyu tuku, maa kaa, nyuunyu mwakitira kweenda kwaanyu kuri suusu.
13 Haaha, ni luusika niise na nyuunyu ja nooluusika na vaana vaani, muve na kweenda kukuulu kuri suusu, ja ˆvyeene suusu taveenda nyuunyu.

Kusaangya Muhini na Vantu si ˆVarúmaa

14 Kari musáangyaa muhini na vaantu si ˆvamurúmaa Yéesu tuku. Eri, uwoloki na kuwuna miiro ifaanaa vikava hamwi wuu? Eri, kiweeru na kilwiirya ni kiintu kimwi viri kwa kirikwi?
15 Eri, Kirisitu aviika muháko wowoosi na Irimu wuu? Jooli muuntu ˆamurúmaa Yéesu ari tamanyan'ya na muuntu si ˆamurúmaa?
16 Jooli Kaaya Njija ya Mulúungu iri kuva hamwi na vidabalaíyo? Suusu ni Kaaya Njija ya Mulúungu. Kei ari nkaasu! Ja ˆvyeene Mulúungu mweeneevyo aluusa,

"Kiikalan'ya ndiri novo,
na yeendan'ya ndiri novo.
Kuva ndiri Mulúungu waavo,
novo kuva vari vaantu vaani."✡
17 Sa jeyyo, IJUVA aséire,

"Fumi katikati yaavo,
mwiikere lukova novo.
Kari mukwaate kiintu chochoosi ˆkiri na njeo tuku,
aho, niini vahokera ndiri."✡

✡ **6:16** Laanga Valáawi 26:12; Yeremía 32:38; Esekiéeli 37:27. ✡ **6:17** Laanga Isáaya 52:11; Esekiéeli 20:34, 41.

18 “Kʉva ndiri Taáta waanyu,
na nyuunyu kʉva mʉri vaana vaani va kiintʉ kilʉme na va kiintʉ kiki.
IJʊVA Mʉlʉungʉ Mweenengururu alúusire.”✡

7

1 Vanaviitʉ naveenda. Sa viintʉ Mʉlʉungʉ iichuunga kʉtʉheera ayo yoosi, twiijirʉle fuma kʉri kiintʉ chochoosi ˆkitʉbwéeyyaa tʉve na njeo mivirii na mitimii. Tʉve vaaja kwa njira yo mʉnyemya Mʉlʉungʉ.

Cheerʉ cha Paúli

2 Tʉheeri nkalo mitimii yaanyu. Suusu, si tʉnamʉkosera au kʉmʉsaambʉla mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ, baa kei, si tʉnakwaata matu mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ.

3 Si noolʉʉsa masáare aya sa ndʉʉse irya kʉri nyuunyu tʉkʉ. Niini nahúmwiire kʉvawyiira, nyuunyu mʉmwaari mitimii yiiswi, baa kooni ni kʉva nkaasʉ au kukwya, ni hamwi tʉri.

4 Niini niitema kʉri nyuunyu maatʉkʉ vii, na ˆkari foo niidúʉmbiriraa sa nyuunyu. Mwaampíire mʉtima mʉnʉmʉʉnʉ, baa neembe tootʉrikira kwa ˆyari foo, mwaambwéeyyiirye nive na cheerʉ kikʉʉlʉ.

5 ˆTʉkafike Makedonía, mivíri yiiswi yasiindwa hʉmʉlʉka, sa tʉjáa tatiite uturikiri fuma kira ivaru. Weerwii kʉjáa kwatiite nkoondo, na isii yiiswi tʉjáa tatiite woowa.

6 Maa kaa, Mʉlʉungʉ avatúuryaa mitima vara ˆvari na ʉsʉungʉ mitimii. Yeeye atʉheera mʉtima kwa kʉʉja kwa Tíito.

7 Si so kʉʉja kwa Tíito vii tʉkʉ, maa kaa, sa viintʉ mwamʉheera mʉtima. Atuwyiira ˆvyeene mwaankʉmbʉka na ˆvyeene mooviisʉʉla no jʉʉwika sa niini. Ayo, yaambwéeyyirye nivyeende maatʉkʉ vii.

8 Baa neembe barúwa yaani yavoon’ya ʉsʉungʉ, niini si nookiivairya mbiri sa kira ˆnaandika tʉkʉ. Baa neembe niivairya mbiri, sa noona barúwa iyo yavoon’ya ʉsʉungʉ, baa jeyyo ni kwa mpiindi nduudi vii ijáa.

9 Maa kaa, haaha natiite cheerʉ, si sa viintʉ moona ʉsʉungʉ tʉkʉ, maa kaa, natiite cheerʉ sa ʉsʉungʉ waanyu wavabweeyya mʉvalandʉke fuma uvii waanyu. Mooniwa ʉsʉungʉ ja ˆvyeene Mʉlʉungʉ asaakáa. Sa jeyyo, suusu si tavatamikya kwa njira yoyoosi tʉkʉ.

10 Ʉsʉungʉ Mʉlʉungʉ ˆasáakaa tuturye, ni ʉra ˆʉtʉbwéeyyaa tʉmʉvalandʉkire. Kʉvalandʉka ʉko, noo kʉréetaa ʉlamuriri. Kuvisʉʉla kʉri jeyyo, si kwabwéeyyaa mwiivairye mbiri tʉkʉ. Maa kaa, ʉsʉungʉ ˆʉréetwaa ni masáare ya weerʉ, waréetaa inkwya.

✡ **6:18** Laanga 2 Samwéeli 7:14; 1 Masáare ya Mpiindi 17:13.

11 Laangi ˆvyeene ʉhʉ ʉsʉʉngʉ wa kimʉlʉʉngʉ wareeta kʉnáálo kʉrɨ nyuunyu. Ʉsʉʉngʉ ʉwo wavabweeyya mʉve na mpɨɨma yo tʉmama viintʉ ˆvyabooha, na mʉve na mpírɨ jo lʉʉsa yara ˆmootʉmama nɨ ˆyabooha. Kei, ʉsʉʉngʉ ʉwo, wavabweeyya mʉʉsʉʉle ʉvɨ, mʉmoofe Mʉlʉʉngʉ, mʉve na mpɨɨma yo kʉʉnyona, mʉndoomanyɨka na moone ʉra ˆahon'ya ahokera marɨho yaachwe. Nyuunyu mwaláɨire kwa kɨra njira nɨ ʉteréere mʉrɨ kʉrɨ irɨ isáare.

12 Jeyyo, baa neembe naandɨka barúwa ɨra, sɨ naandɨka sa ʉra ˆatʉmama ʉvɨ na sa ʉra ˆatʉmamɨrwa ʉvɨ tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, naandɨka sa nyuunyu veeneevyo moone mbere ya Mʉlʉʉngʉ ˆvyeene mʉmányɨkaa kʉtwaambirirya.

13 Sa jeyyo, tafafiiwe mɨtɨma. Hamwɨ na ayo ya suusu kʉfafiwa mɨtɨma, taava na cheerʉ maatʉkʉ vii, Tíito ˆakatuwyɨire ˆvyeene mweerya mʉtɨma waachwe.

14 Nɨɨnɨ navadʉʉmbɨrɨra mʉnʉmʉʉnʉ mbere yaachwe, na nyuunyu sɨ mwaankwaatya soni tʉkʉ. Maa kaa, koonɨ yoosi ˆmeene tavawyɨiráa nɨ ya kɨmáárɨ yajáa, noo ˆvyeene viri, ˆvyeene tavadʉʉmbɨrɨra nyuunyu kwa Tíito, novyo vyooneka nɨ vya kɨmáárɨ.

15 Tíito yookoongererya kʉveenda nyuunyu ˆarɨ kʉmbʉkɨra kwiikiimya kwaanyu na ɨsɨ, na ˆvyeene mwamʉhokera kwa nyemi na ko tetema.

16 Navyeéndire maatʉkʉ vii, sa kwa kɨra kɨintʉ daha ndɨrɨ kuviilaangya kɨkomi.

8

Kʉboohya Ɨnda kwa Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

1 Vanaviitʉ, haaha toosaaka mʉtaange ɨra nduwo ˆng'eene Mʉlʉʉngʉ ajiheera mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ʉko Makedonía.

2 Baa neembe vaantʉ avo nɨ vakɨva mʉnʉmʉʉnʉ na varɨ katɨ na katɨ ya uturikiri ˆwiísimiresimire, vajáa vatɨite cheerʉ kɨkʉʉlʉ ˆcheene chavabweeyya vaboohye ɨnda na vatoole viintʉ vyaavo mʉnʉmʉʉnʉ.

3 Kɨmaarɨ nɨ lʉʉsa niise, kwa lʉvɨro lwaavo, voovo vatoola viintʉ ˆviri foo baa kʉlookya lʉvɨro lwaavo. Na vatoola ko keenda veeneevyo,

4 kʉnʉ vookiilomboola kʉrɨ suusu voosea, novo voosaaka vave kɨintʉ kɨmwɨ murimwii wo vaambirirya vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ va Yerusaléemu.

5 Vabweeyya jei, kʉlookya vira ˆvyeene twiiseáa. Lwa ncholo, viitoola kwa Mweenevyoosi, maa de vakiitoola kwiiswi ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asaaka vatʉmame.

6 Sa jeyyo, tukamukalaamya Tíito uuje sa avaambirirye
nyuunyu mumarikirirye uwo murimo wa nduwo, sa yeeye
noo aanda uwo murimo kwaanyu.
7 Mwatiite utemi wa masáare yoosi. Mwatiite
kuruma, mwatiite luviro lo luma sáare, mwatiite umanyi,
mwamányikaa kutumama yoosi maaja, na mwatweenda
suusu. Jeyyo, toosaaka moongererye kuri nduwo yo
vaambirirya vaantu viingi.
8 Si nooluusa aya sa nivalairirye tuku, maa kaa, noosaaka
noone kooni kweenda kwaanyu ni kwa kimáári. Noobweeyya
jei, ko yaanirirya na ^vyeene viingi vari na umanyiki wo
vaambirirya.
9 Nyuunyu mwamányire nduwo ya kuboohya inda kwa
Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. Baa neembe ajáa
musúngaati, iibweeyya mukiva sa nyuunyu kwa njira ya
ukiva waachwe, muve vasúngaati.
10 Iki nooluusa chabooha kuri nyuunyu. Mwaakiijo nyu-
unyu noo mujáa va ncholo ^mwasaakáa toola kisaanga,✡ na
noo mujáa va ncholo kwaanda bweeyya jeyyo.
11 Haaha ni vyabooha mumarikirirye murimo uhu
^mwaanda, sa ira mpiima ^moonekya hara ncholo, yiifwaane
na vira ^muri toola. Tooli ko laanga vira ^muri novyo.
12 Koonii muuntu ari na mpiima yo toola, ni vyabooha
atoole kira ^ari nocho. Ne Muluungu hokera ari nyambirirya
yaachwe, kwa kira ^ari nocho na si kwa kira si ^ari nocho tuku.
13 ^Cheene nooluusa si nyambirirya yaanyu ibweeyye mwi-
ikalo wa viingi waanguhe, na mwiikalo waanyu ufafe tuku.
Maa kaa, noosaaka kuve na uyaaniriri.
14 Mpiindi iji viintu ^viri foo vyaanyu, vaambiriryi vara
^vasiina kiintu, sa mpiindi jiingi novo viintu vyaavo ^viri foo
vavaambirirye nyuunyu. Kwa iro, kuva muri mwayaaniriire.
15 Ja ^vyeene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho,

“Ura ^ajiinga ^viri foo, si achaarirwa tuku,
na ura ^ajiinga vike, si akeehekerwa tuku.”✡

Tíito na Viivaachwe Vootumwa na Korínto

16 Noomuduumba Muluungu. Yeeye amuheera Tíito mutima
wa umanyiki wo vaambirirya, ja ^vyeene niini ndiri na
mpiima yo vaambirirya.
17 Ni luusa niise jei, sa ^tukamuloombe uuje na meenyu,
aruma. Kei yeeye atiite umanyiki mukuulu wo kuuja na
meenyu kwa kweenda kwaachwe mweeneevyo.

✡ **8:10** Laanga 1 Vakorínto 16:1-4. ✡ **8:15** Laanga Ufumo 16:18.

18 Hamwi na Tíito, kumutuma tiise mwaaniitu mpuka joosi
ja vaantu ^vamuruma Yéesu ^jimudúumbaa, ne ni muvariyuli
^abooha wa Masáare Maaja.
19 Kulookya ayo, yeeye asaawulwa ni mpuka ja vaantu
^vamuruma Yéesu, sa ayeendan'ye na suusu mpiindi
^tootwaala nyambirirya na Yerusaléemu. Murimo uwo
woomuretera Mweenevyoosi nkongojima, kei wookoonekya
^vyeene toomanyika kuvaambirirya viingi.
20 Toosaaka tunehe mang'uulo fuma kwa muuntu yoyoosi,
^vyeene tookiimiriira ivi viintu vaantu ^vatoola kwa kuboohya
inda kwaavo.
21 Toosaaka tubweeyye kira ^chabooha mbere ya
Mweenevyoosi na mbere ya vaantu.
22 Kei kumutuma tiise mwiiwiiswi wiingi hamwi na vala
Tíito. Uhu munduu wiiswi, ^kari foo tamoona atiite mpiima yo
manyika, na haaha atiite mpiima nkuulu kulookya aho ncholo,
sa kuviilaangya kwaachwe kwaanyu kikomi ni kukúulu.
23 Kooni muuntu uúriirye Tíito ni ani, musei ni mwiiwaani
^ntúmaman'yaa ne kuri nyuunyu. Na avo vaaniitu ^ari
novo, vatumwa ni mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu, voovo
voomuretera nkongojima Kirisitu.
24 Sa jeyyo, voonekyi vaantu avo kikomi cha kweenda
kwaanyu, sa mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu vataange
tatiite kiintu cho bweeyya twiiduumbe sa nyuunyu.

9

Nyambirirya kwa Vaantu ^Vamuruma Yéesu va Yerusaléemu

1 Haaha nsiina cho vaandikira sa mundootoola nyam-
birirya kwa vaantu vaaja ^vamuruma Yéesu va Yerusaléemu
tuku.
2 Niini namányire nyuunyu mwatiite mutima wo vaam-
birirya viingi. Kei niini niidúumbiriraa kwa vaantu va Make-
donía noosea, "Mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va Akáaya,
viimya neeja kutoola nyambirirya keende mwaakiijo." Uwo
mutima waanyu, wavasésiire ^vari foo vaavo kuva na mutima
wo toola.
3 Haaha navatúmire vanaviitu, sa voone kwiiduumbiriira
kwiiswi kuri nyuunyu kwa isáare iri, sa mwiimye neeja na
masáare yiiswi yadiire kooneka kikomi ni kiintu kituhu.
4 Haaha kooni nuújire na vaantu ^vamuruma Yéesu va Make-
donía, maa tushaane si muniimya neeja tuku, aho, kutoon'ya
muri soni sa tavaruma bweete kunu tookoona kuva muri
mwahumula. Baa nyuunyu kwaatwa muri ni soni.
5 Sa jeyyo, noona nivakalaamye ava vaaniitu, valongoole
kuuja na meenyu, sa viimye neeja viintu vira ^mwasea toola
muri. Kwa njira iyo, kuva muri mwahúmwiire kwiimya neeja

vira ˆmootoola kwa ntálarya, noo kusea ko keenda na si ko doomereriwa tuku.

Kutoola kwa Mutima Mweeru

6 Kumbukiri, "Muuntu ura ˆaháandaa kiduudi achwíjaa kiduudi, na ura ˆaháandaa na inda njeru, achwíjaa na inda njeru."

7 Kira muuntu atoole ja ˆvyeene alámwiire mutimii waachwe. Kari atoole kunu iíriirye mutima au ko doomereriwa tuku, sa Muluungu eenda muuntu ˆatóolaa na mutima mweeru.

8 Aho, Muluungu kuvatalarya ari kwa ntálarya ˆjiri foo, sa mpiindi joosi kari mukeehekerwe ni kiintu chochoosi tuku, na muve vaantu vo tumama maaja ˆyari foo kwa kira murimo muuja.

9 Ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,

"Ura ˆatóolaa na mutima kuvaheera vakiva,
uwoloki waachwe kuva uri kwa siku ˆjisiina uhero."✡

10 Muluungu noo ˆamuhéeraa murimi mbeyu jo haanda, na mukáate wo rya. Viivyo vaheera ari nyuunyu mbeyu, na yeeye jibweeyya ari jikiingike. Kei, kuvoongererya ari viintu ˆmuchwíire vya uwoloki.

11 Yeeye vasungaatya ari kwa kira kiintu, sa kira mpiindi mutoole na inda njeru. Na kwa njira iyo, vaantu ˆvari foo muduumba vari Muluungu, sa nyambirirya ˆng'eene turi vatwaarira fuma kwaanyu.

12 Sa uhu murimo ˆmootumama, si kaambirirya vaantu va Muluungu vii tuku, kiri vyoova jeyyo, bweeyya mwiise vaantu ˆvari foo vamuduumbe Muluungu munumuunu.

13 Murimo uwo, wookoonekya kikomi nyuunyu ni vatumami va kimáári, na sa jeyyo, vaantu voomubweeyyirya Muluungu nkongojima. Voobweeyya jeyyo, sa muri matu ko ruma Masáare Maaja ya Kirisitu ˆmeene mwahokera. Kei, voomuduumba Muluungu sa viintu ˆmootoola kwa kuboohya inda kuri voovo na kwa vaantu viingi.

14 Jeyyo, valoombera veende kwa Muluungu kwa mpiima na mutima woosi, sa nduwo ˆihwáalaryaa ˆng'eene Muluungu avaheera nyuunyu.

15 Aduumbwe Muluungu kwa kilungulungu chaachwe ˆkihwáalaryaa ˆcheene atuheera.

10

Paúli Yoovivirira Murimo Waachwe

1 Haaha niini Paúli ˆnoónekanaa nahola mpiindi ˆndiri na nyuunyu, maa kaa, ˆnoónekanaa niitema mpiindi ˆndiri kuli

✡ **9:9** Laanga Sabúuri 112:9.

na nyuunyu, noovakalaamya kwa ʉholi na uyimiriryi wa Kirisitʉ.
2 Noovaloomba mpiindi ˆndiri kuuja na meenyu, kari mwaambweeyye nive mʉkari ja ˆvyeene nookiiririkana tʉkʉ. Ni luusa niise jeyyo, sa ifaanaa nkava mʉkari kwa vaantʉ voosi ˆveene vookiisea ni tuuba tiise mwiikalo wa weerʉ.
3 Baa neembe tookiikala aha weerwii, si toolwa nkoondo ja ira vaantʉ va ihi weerʉ ˆvalwíjaa tʉkʉ.
4 Mata ˆtʉlwíiraa nkoondo yiiswi si ya ihi weerʉ tʉkʉ, maa kaa, yatiite ngururu fuma kwa Mʉluungʉ, na yasáambʉlaa nkaande ja nkambi ja mʉvi. Tasáambʉlaa miiririkano yoosi ya ʉloongo
5 na kira kiintʉ cha ukudamu ˆkibwéeyyaa vaantʉ vadiire mʉtaanga Mʉluungʉ. Kei, tanyáhiraa kira mwiiririkano wiiswi sa ʉmʉteerere Kirisitʉ.
6 Na mpiindi kʉva matu kwaanyu ˆkʉri kiimana, suusu kʉva tʉri twiímiirye neeja kʉvalaira chiirʉ vaantʉ si ˆvari matu kwa Yéesu kwa njira yoyoosi.
7 Nyuunyu moolaanga koonekana kwa weerwii vii. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆiiyónaa yeeye kikomi ni wa Kirisitʉ, ataange baa suusu ni va Kirisitʉ ja yeeye.
8 Si nookoona soni tʉkʉ baa koon nookiivaa kipeembe sa wiimiriri Ijʉva ˆatʉheera. Wiimiriri ʉwo, si ʉvasáambʉlaa tʉkʉ, kiri vyoova jeyyo, wavajéengaa mwiisikane.
9 Si noosaaka noonekane ja noovavuumba mpiindi ˆnookaandika barúwa jaani tʉkʉ.
10 Sa viingi voosea, “Barúwa ja Paúli jarutaha na jatiite ngururu. Maa kaa, mpiindi ˆavijáa na suusu, asiina ngururu tʉkʉ baa masáare yaachwe yasiina kiintʉ tʉkʉ.”
11 Mʉʉntʉ ˆyoolʉʉsa jei, yoosaakwa ataange ˆmeene toovaandikira mpiindi ˆtʉri kʉli, noo ˆmeene tʉri tʉmama mpiindi ˆtʉri kʉva na nyuunyu.
12 Si toosaaka kwiiyanirirya na kwiiviika hamwi baa kiduudi vii tʉkʉ na vara vaantʉ ˆvookiivaa kipeembe. Mʉtaange voovo mpiindi ˆvookiiyaanirirya voovo kwa voovo, voónekyaa ˆvyeene vasova tooti.
13 Maa kaa, suusu si twiidúumbiriraa kʉlookya kipíimo tʉkʉ. Kiri vyoova jeyyo, twiidúumbiriraa kwa kipíimo ˆtaheewa ni Mʉluungʉ. Mʉrimo ʉwo, noo ˆwoovafikira baa nyuunyu ʉko meenyu.
14 Si tookiidʉʉmbiriraa kʉlookya kipíimo tʉkʉ mpiindi ˆtoolʉʉsika miriimo yiiswi kʉri nyuunyu, koon ngaari si tuuja na meenyu. Suusu noo ˆtujáa va ncholo kʉvaretera Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ.
15 Kei, si tookiidʉʉmbiriraa kʉlookya kipíimo sa miriimo ˆyatʉmamwa ni vaantʉ viingi tʉkʉ. Maa kaa, ni kwiilaangya

tiise ja ^vyeene kuruma kwaanyu kookula, mirimo yiiswi kuri nyuunyu tuuba iri kiingika.
16 Aho, daha turi kaarya Masáare Maaja haantu hiingi nyungure ya meenyu. Bweeyya turi jeyyo, sa si toosaaka kwiidumbirira sa murimo ^wahumula tumamwa ni muuntu wiingi haantu hiingi tuku.
17 Masáare ^Yari Mpeho yasea,
"Ura ^yoosaaka iidumbirire,
iidumbirire sa IJUVA vii."✡
18 Ivi vyoónekyaa muuntu yoyoosi ura ^iidúumbiriraa mweeneevyo, si arúmwaa tuku, kiri vyoova jeyyo, ^arúmwaa, ni ura ^adúumbirirwaa ni Mweenevyoosi.

11

Paúli na Vatumwi va Uloongo

1 Baa koon nooluusa ukoókoyo kiduudi, noovaloomba muunyimirirye.
2 Niini natiite kivina na nyuunyu, kivina cha Muluungu. Niini navatumirira mululume umwi, yeeye ni Kirisitu, sa nivareete mbere yaachwe ja vanjalu ^vari uteréere.
3 Maa kaa, nookoofa, sa ja ^vyeene Háawa akooverwa ni ira njoka ngweere, viivyo baa nyuunyu kooverwa muri kwa miiririkano yaanyu, mureke kweenda kwaanyu ^kwawoloka na mutima waanyu kwa kikomi kwa Kirisitu.
4 Ni luusa niise jei, sa nyuunyu mwaanguha kumuhokera muuntu wiingi ^yookuuja noo kwaarya Yéesu wiingi ^mweene suusu si tamululusa. Kei, moohokera mutima wiingi au masáare maaja yiingi, ^meene si mwahokera fuma kwiiswi.
5 Namányire niini si ndiri muduudi kulookya avo ^vookiiyona voovo ni vatumwi vakuulu tuku.
6 Baa koon niini nsiina wuuya wo luusika neeja, natiite umanyi mukuulu. Isáare iri taroonekya kiweerwii kuri nyuunyu.
7 Mwamányire niini niikiimya na isi sa niviinule nyuunyu ko vavariyurira Masáare Maaja ya Muluungu baa mariho tuku. Eri, nabweeyya uvi so bweeyya jeyyo wuu?
8 Mpiindi ^natumamáa kwaanyu, nahokeráa nyambirirya fuma kwa mpuka jiingi ja vaantu ^vamuruma Yéesu. Ni ja naviiviráa vaantu viingi sa nivaambirirye nyuunyu.
9 Naani mpiindi ^nijáa na nyuunyu, si naava muriwa kwa muuntu yoyoosi tuku, sa kusirirwa kwaani, kwaseyyiwáa ni vaaniitu va Makedoníа. Voovo vaampeeráa kira ^noosaaka. Nalaangáa neeja sa ndiire kuva muriwa kwaanyu, baa kei, tuuba ndiri laanga neeja.

✡ **10:17** Laanga Yeremía 9:24.

10 Ja ˆvyeene kimáári cha Kirisitu kiri isii yaani, kusiina muuntu baa umwi kuri isi ya Aká*aya*, ˆari kuunkaan'ya ndeke kwiiduumbirira kwa isá*are* iri tuku.
11 Sa che? Eri, ni sa viintu si naveenda wuu? Muluungu amá*nyire* naveenda!
12 Tuuba ndiri bweeyya ˆvyeene noobweeyya, sa vatumwi avo ˆveene vookiiyaniriira vakúúlu, vasiindwe kwiiduumbiriira muri*mo* waavo ni ja wiiswi uri.
13 Vaantu ja avo, ni vatumwi va uloongo, ni vatumami ˆvakóoveraa vaantu, na viivárindulaa vakava ja vatumwi va Kirisitu.
14 Ikyo si kiintu cho hwaalarya tuku, sa baa Irimu ri-ivarindúlaa rikava ja murimu muuja wa kiweeru.
15 Sa jeyyo, si kiintu cho hwaalarya tuku vatumami vaachwe, kwiivarindula vave ja vatumami va uwoloki. Kuherererya, hokera vari kira ˆkité*ire* miri*mo* yaavo.

Paúli Yookiivaira Kipeembe Uturikiri Waachwe

16 Ni luusa niise kei, muuntu yoyoosi kari aanyone ndiri mukoó*koyo* tuku. Maa kaa, baa koon*i* aanyíine ndiri mukoó*koyo*, aanteerere ja mukoó*koyo* sa niivae kipeembe kiduudi.
17 Masá*are* aya ˆnooluusa haaha yo kwiivaira kipeembe, si nalaiririwa ni Mweenevyoosi tuku, kiri vyoova jeyyo, nooluusa ja muuntu mukookoyo.
18 Sa viintu vaantu ˆvari foo viidúumbiriraa ja vaantu va weeru, baa niini kiiduumbiriira ndiri.
19 Nyuunyu mwiiyó*naa* mwatiite tooti, maa kaa, mwavayí*miriryaa* vaantu vakookoyo.
20 Ati mundooyimirirya muuntu ˆyoovaviika utúmwii, muuntu ˆyooviviira na ˆyoovahoka viintu vyaanyu, muuntu ˆyoovachwa mati na ˆyoovahapula miiswii.
21 Nookoona soni kululusa suusu ni teketeke tujáa munumuunu kubweeyya ayo.

Haaha ni luusa niise ja mukoó*koyo*, koon*i* kwatiite muuntu ˆasaakwa ayere kwiivaa kipeembe kwa roroosi, baa niini nasaakwa niivae kipeembe kwa iro.

22 Voovo ni Vaeburanía wuu? Baa niini ndiri Mweeburanía. Voovo ni Viisiraéeli wuu? Baa niini ndiri Mwiisiraéeli. Voovo ni va mbyaala ya Aburahá*amu* wuu? Baa niini ndiri wa mbyaala ya Aburahá*amu*.
23 Voovo ni vatumami va Kirisitu wuu? Haaha ni luusika niise ja muuntu ˆasala. Niini ndiri mutumami wa Kirisitu kulookya voovo. Niini namanyika kutumama kulookya voovo, nachuungwa munyololwii ˆkari foo kulookya, nanuswa maatuku vii kulookya, na nalumana na inkwya ˆkari foo.

24 Nanuswa vira vibóoko vya Vayahúudi makumi yatatu na keenda (39) mara kasaano.
25 Navawa nkome ni Varúumi katatu, navawa na mawye kamudu, méeli yaansaambukira katatu, na kei niikala mayiyii chiriri chobu.
26 ^Kari foo mpiindi ^nakeráa njira, nalumanáa na marema ya njuujii na ya vahóki, marema yo vawa ni Vayahúudi viivaani na ni vaantu si ^vari Vayahúudi. Nalumanáa na marema míijii, masekii na mayiyii. Kei nalumana na marema yo turikiriwa ni vaaniitu si ^vamurúmaa Yéesu.
27 Natumama murimo ^wafafa na naturikira, ^kari foo nasova tulo. Naturikira na njala na nyóota ya maaji, ^kari foo nasova chóorya, na niikala mpehwii na kisava.
28 Hamwi na ayo yoosi, kira siiku nookiiririkana wiimiriri wa mpuka joosi ja vaantu ^vamuruma Yéesu.
29 Kooni muuntu umwi ari teketeke kimutima, niini niitéeraa teketeke yaachwe. Kooni muuntu umwi aháandirwe atumame uvi, niini navisúulaa maatuku vii.
30 Kooni vyasaakwa niivae kipeembe, kwiivaira ndiri kipeembe vira viintu ^vyoónekyaa ni teketeke ndiri.
31 Muluungu, Taáta wa Mweenevyoosi wiitu Yéesu, yeeye asaakwa aduumbwe kwa siku ^jisiina uhero, amányire si noolusa uloongo tuku.
32 Mpiindi ^nijáa Damésiki, gávana ajáa isi ya mutemi Aréeta, ajáa aviika valukaluka kulaangirirya múuji uwo sa aankwaate.
33 Maa kaa, vaantu vamwi, vaankiimya ikápwii ko tweera na chooririi ^cheene kijáa lukaandii lwa múuji, maa nkahona kwaatwa.✡

12

Njori ya Paúli na Teketeke Yaachwe

1 Noosaakwa niivae kipeembe! Baa neembe kubweeyya jeyyo kusiina kunáálo yoyoosi, luusa ndiri kulootera na njori ^naheewa fuma kwa Mweenevyoosi.
2 Namumányire muuntu umwi ^amuruma Kirisitu myaaka ikimi na ine (14) ^ilóokire, asumulwa fuuru kurumu ya katatu. Si namányire kooni ajáa na muviri uhu, au si ajáa na muviri uhu tuku mpiindi ^asumulwáa. Muluungu noo amányire.
3 Kei namányire muuntu uhu, kooni ajáa asumulwa kwa njira ya muviri au kwa njira ya mutima, niini si mányire tuku, maa kaa, Muluungu noo amányire.
4 Muuntu uhu kwa ntálarya ajáa atwaalwa na kurumwii. Uko, akateera masáare yo hwaalarya munumuunu, ^meene muuntu si ari daha luusa tuku, na si asaakwa aluuse tuku.

✡ **11:33** Laanga Mirimo ya Vatumwi 9:23-25.

5 Niinɨ kiivaa ndiri kɨpeembe sa muuntu ja uhu, maa kaa, si sa niinɨ mweeneevyo tukɨ, niinɨ kiivaa ndiri kɨpeembe vii sa teketeke yaanɨ.
6 Maa kaa, koonɨ noosaaka kwiivaa kɨpeembe si ndiri kuva mukoókoyo tukɨ, sa kuva ndiri noolɨusa kimáári. Baa neembe ni jeyyo, si ndiri kiivaa kɨpeembe tukɨ, sa si neenda muuntu yoyoosi aanduumbirire kulookya vira ˆmbwéeyyaa na ˆnduúsaa tukɨ.
7 Maa kaa, sa ndiire kwiivaa kɨpeembe kwa uhu wiivariyuli ˆuhwáalaryaa ˆnalairwa, naheewa mwiíwa muvirii waanɨ, mutumwi wa Irimu sa wuunturikirye.
8 Namuloomba Mweenevyoosi katatu aanseyyirye mwiíwa uhu.
9 Maa kaa, yeeye aansea, “Nduwo yaanɨ yakweenererya, sa ngururu jaanɨ jakíimanaa teketekii.” Sa jeyyo, navyeéndire munumuunu kwiivaa kɨpeembe sa teketeke yaanɨ, sa ngururu ja Kirisitu jive hamwɨ na niinɨ.
10 Ɨkɨ noo ˆchooreka, sa Kirisitu, natiite cheeru kuva teketeke, kutukirwa, kuturikira, koondomereriwa na kuva maremii, sa mpiindɨ ˆndiri teketeke, noo ndiri na ngururu.

Wiikovereri wa Paúli kwa Vakoríinto

11 Haaha noolɨusika ja ndiri mukoókoyo, na nyuunyu noo ˆmwabwéeyyiirye ndɨusike jei. Nyuunyu noo ˆmwasaakwa mwaanduumbirire, sa niinɨ si ndiri muduudi kulookya avo ˆvaánirirwaa “vatumwi vakuulu” tukɨ, baa neembe niinɨ si ndiri kiintu chochoosi.
12 Mpiindɨ ˆnijáa meenyu, nijáa nayimirirya maatukɨ, na nabweeyya ishára, myuujíisa na viintu ˆvihwáalaryaa ˆvyoónekyaa niinɨ ndiri mutumwi.
13 Kisiina ˆcheene nabweeyya kwa mpuka jiingɨ ja vaantu ˆvamuruma Yéesu na si nabweeyya kwaanyu tukɨ. Ifaanaa ikava nahon’ya kudiira kuva muriwa kwaanyu. Koonɨ ikyo noo kiintu nasova uwoloki, nooloomba yasire!
14 Haaha nimíirye neeja kuuja na meenyu lwa katatu, maa kaa, si ndiri kuva muriwa kwaanyu tukɨ. Si noosaaka viintu vyaanyu tukɨ, maa kaa, noovasaaka nyuunyu. Nalúusire iri, sa si vaana noo ˆvasaakwa vaviike viintu kitubeekii sa vavyiiri vaavo tukɨ, maa kaa, vavyiiri noo vasaakwa vaviike viintu kitubeekii sa vaana vaavo.
15 Niinɨ natiite cheeru kutoola viintu vyaanɨ, baa kwiitoola niinɨ mweeneevyo kuvaambirirya nyuunyu. Maa kaa, eri, ˆvyeene niinɨ nootuuba kuveenda munumuunu, noo ˆvyeene nyuunyu mookeehya kuunyenda wuu?
16 Haaha arumi, niinɨ na nyuunyu ruma tiise, niinɨ si naava muriwa kwaanyu tukɨ. Maa kaa, vamwɨ kuri nyuunyu voosea, “Paúli nɨ muweere, avaheemba kwa uweere.”

17 Eri, amwaari muuntu ˆnamutuma sa avakwaate matu nyuunyu wuu?
18 Namuloomba Tíito uuje hamwi na mwaaniitu wiingi na meenyu. Eri, Tíito avakwaata matu wuu? Si mookoona niini na Tíito ni mutima umwi turi tuku wuu? Baa kei luyeendo lwiiswi lwiifwíine tuku wuu?
19 Ifaanaa mundookiiririkana kusea, mpiindi joosi iji ni tookiitetera vii. Suusu ni luusa tiise aya mbere ya Muluungu ja vaantu ˆtakundikaniwa na Kirisitu. Vanaviitu taveenda. Aya yoosi ˆtootumama, ni sa kuruma kwaanyu kwiime neeja.
20 Haaha nookoofa mpiindi ˆndiri kuuja na meenyu, shaana ndiri muri na luyeendo ˆlweene si luri kuunjerya mutima. Ihro, bweeyya riri ntumame ˆmeene si yari veerya mitima. Nookoofa ifaanaa nkavashaana muri na wiitóoli, kivina, nkalari, kira muuntu kwiilaanga yeemweene vii, kwiiluusa, kwiisaambirirya, kwiivaa kipeembe na ntiribuka.
21 Kei, nookoofa mpiindi ˆndiri kuuja na meenyu, Muluungu waani, bweeyya ari noone soni mbere yaanyu. Koolololokera ndiri mutimii koona vaantu ˆvari foo katikati yaanyu ˆveene vabweeyya uvi siku ˆjilóokire, na si vanamuvalandukira Muluungu tuku. Vakaari vatúmamaa kosu, vakaari vi-ihéngeetaa na vakaari vayéendaa ja kúri.

13

Kukaan'ya ko Hererery a

1 Ulu ni lwa katatu nookuuja na meenyu. Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, "Kira kiloongi lamulwa kiri kwa vooni vaviri au vatatu."✡
2 Nahumula kuvaluma kutu mpiindi ˆnijáa na nyuunyu lwa kaviri. Haaha ni hindukira niise baa neembe ndiri kuli. ˆNdiri hinduka, si ndiri reka kuvalaira chiiru tuku vara voosi ˆvatumama uvi aho ncholo, baa na vara viingi ˆvootumama uvi.
3 Bweeyya ndiri jeyyo, sa viintu moosaaka turya kikomi Kirisitu, luusika iise ko tweera niini. Kirisitu si ari teketeke kwaanyu tuku, maa kaa, atiite ngururu kati na kati yaanyu.
4 Kikomi baa neembe aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya kwa teketeke, haaha ni nkaasu ari kwa ngururu ja Muluungu. Viivyo baa suusu ni teketeke turi ko va kiintu kimwi ne, maa kaa, takundikaniwa ne kwa ngururu ya Muluungu kuri nyuunyu.
5 Haaha iyeren'yi veeneevyo, sa mutaange kooni muri na kuruma. Iyeren'yi veeneevyo. Eri, si mumányire Yéesu Kirisitu amwaari isii yaanyu tuku wuu? Kooni si mumányire, aho mwasíindirwe.

✡ **13:1** Laanga Nkumbukira ya Miiro 19:15.

6 Maa kaa, nɨ kiilaangya niise nyuunyu taanga mʉrɨ suusu sɨ tasiindwa tʉkʉ.
7 Toomʉloomba Mʉluungʉ, karɨ mʉtʉmame ʉvɨ wowoosi tʉkʉ ja ˆvyeene talúusire. Sɨ sa toosaaka toonekane tasiinda ʉyeren'yi ʉwo tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, toosaaka mʉtʉmame maaja, baa koonɨ suusu tʉrɨ koonekana tasiindwa nɨ ʉyeren'yi ʉwo.
8 Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa tusiina ngururu jo kɨtɨra kɨmáárɨ tʉkʉ, maa kaa, toofafirirya kɨmáárɨ.
9 Toovyeenda koonɨ suusu tʉrɨ teketeke, maa kaa, nyuunyu mʉrɨ na ngururu. Toomʉloomba Mʉluungʉ avaambirirye mukiimane.
10 Sa jeyyo, nɨ kʉvaandɨkɨra niise masáare aya mpɨɨndɨ ˆnkaarɨ sɨ nɨ nʉʉja na meenyu. Sa mpɨɨndɨ ˆndɨrɨ fika meenyu, ndɨɨre kʉva mʉkarɨ kwa wiimiriri ˆnaheewa nɨ Mweenevyoosi. Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa Mweenevyoosi aampeera wiimiriri wo vabweeyya mwɨɨme neeja kwa kʉra kuruma, na sɨ ko vasaambʉla tʉkʉ.

Lʉmbɨ yo Herererya

11 Haaha vanaviitʉ, ikali nkaasʉ. Mukiimane, mʉheewe mʉtɨma, mʉve kɨɨntʉ kɨmwɨ miiririkanwii yaanyu na mwiikale mwiikalo mʉʉja. Ne Mʉluungʉ, yeeye ˆarɨ na kweenda na mwiikalo mʉʉja, kʉva arɨ hamwɨ na nyuunyu.
12 Mʉndookiiluumbya ko kiisʉndɨra kʉʉja.
13 Vaantʉ voosi va Mʉluungʉ tʉrɨ novo aha, vavalúumbiirye.
14 Nduwo ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi, na kweenda kwa Mʉluungʉ, na kʉva kɨɨntʉ kɨmwɨ na Mʉtɨma waachwe Mʉʉja, vive hamwɨ na nyuunyu voosi.

Barúwa ya Paúli kwa Vagalatía Mulongooryo

Barúwa kwa Vagalatía, yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Paúli aandika barúwa ihi kwa mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu va isi ya Galatía. Ihi barúwa, yaandikwa kati ya myaaka ya 48-53 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Galatía ni mukóowa wa isi siku iji ˆiséwaa Uturúuki. Paúli na Barinába vavariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu uko (2:1-9). Vaantu ˆvari foo vajáa voona myuujíisa ˆmyeene Paúli abweeyyáa na vakamuruma Yéesu (Miriimo ya Vatumwi 19:8-12). Maa kaa, siku ˆjikaseese, Vayahúudi vamwi vakavakiindya, ni mpaka vakwaatye Miiro na tuuva ja Vayahúudi na vandootwaalwa na kibawii de vave vaantu ˆvamuruma Yéesu kikomi (2:15-17; 5:1-6).

Barúwii ihi, Paúli avakumbusikya Vagalatía ˆvyeene Mulúungu avaláamuriryaa vaantu ˆvamuruma Yéesu, si ko kwaatya miiro au tuuva ja vaantu tuku. Paúli asea, si turi valwa vawoloki mbere ya Mulúungu ko kwaatya Miiro yaachwe tuku, maa kaa, ni ko muruma Yéesu vii (2:15-21). Paúli asea, mwiikalo wa vaantu ˆvamuruma Yéesu wasaakwa ulongoolwe ni Mutima Muuja. Kei, aluusa kwa uwariwari wiivariyuli wa nteendo ˆjifúmaa wuuntwii wa uvi (5:19-21), na ndiiwa ja Mutima Muuja (5:22-23). Atuwyiira tuurume ulairiri wa Kirisitu noo kusea kuveenda vaantu viingi, na kuvaambirirya kuvereka miriwa yaavo (6:2).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoovariyula Masáare Maaja na wiimiriri waachwe ja Mutumwi *1:1-2:21*
Kuviikwa húuru fuma kuri Miiro *3:1-25*
Ukúulu wa Masáare Maaja mweeri ya Miiro *3:26-4:31*
Uhúuru wa muuntu ˆamuruma Yéesu *5:1-26*
Ukiindya wa mwiikalo wa vaantu ˆvamuruma Yéesu *6:1-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli. Niini si natumwa ni vaantu tuku na kusiina muuntu umwi ˆaandairirya tuku, maa kaa, niini natumwa ni YéesuKirisitu mweeneevyo na Mulúungu Taáta, yeeye ˆamufufula Yéesu.

2 Niini na vaaniitu voosi ˆvamuruma Yéesu ˆvari na niini aha, toovaluumbya nyuunyu mpuka ja vaantu ˆmwamuruma Yéesu uko isi ya Galatía.

3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mulúungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu jive na nyuunyu.

4 Yeeye atoola nkaasʉ yaachwe sa atʉlamurirye fuma uvii woosi wa weerʉ ɨhɨ ya haaha. Abweeyya jeyyo, ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ Taáta wiitʉ asaaka.
5 Mʉlʉʉngʉ abweeyyiriwe nkongojima kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Kɨkomi!

Masáare Maaja ya Kɨkomi

6 Nahwáalariiwe maatʉkʉ vii nɨ nyuunyu! Kwa mpɨɨndɨ nduudi vii mwamʉrékire Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆavaanɨrɨra kwa nduwo ya Kirisitʉ, na mwaándire tuuba ukiindya wɨɨngɨ ˆmweene vaantʉ vɨɨngɨ vʉʉyánɨrɨraa nɨ masáare maaja.
7 Kɨmaarɨ, kusiina masáare maaja yɨɨngɨ tʉkʉ. Maa kaa, kwatɨite vaantʉ ˆvoovasaangyasaangya na ˆvoosaaka vavalandʉle Masáare Maaja ya Kirisitʉ.
8 Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi, ɨve nɨ suusu veeneevyo au ɨve nɨ murimʉ mʉʉja fuma kurumwii, woovavariyʉrɨra masáare maaja ˆyiísimire na yara suusu ˆtavavariyʉrɨra, mʉʉntʉ ʉwo ajumwe nɨ Mʉlʉʉngʉ.
9 Nɨ kʉvawyɨɨra niise kei, ja ˆvyeene nahʉmʉla vawyɨɨra, koonɨ mʉʉntʉ yoovavariyʉrɨra masáare maaja ˆmeene yiísimire na yara ˆtavavariyʉrɨra, mʉʉntʉ ʉwo ajumwe nɨ Mʉlʉʉngʉ!
10 Eri, nɨ kiisea mwiise nɨ saaka niise ndʉmɨke kwa vaantʉ wʉʉ? Aka tʉkʉ, nɨɨnɨ noosaaka ndʉmɨke kwa Mʉlʉʉngʉ yeemweene vii. Bakʉ nɨ kiisea mwiise noosaaka mbweeyye vaantʉ vavyeende wʉʉ? Ngaarɨ noosaaka kʉveerya vaantʉ mɨtɨma, ngaarɨ sɨ ndɨrɨ mʉtʉmami wa Kirisitʉ tʉkʉ.

ˆVyeene Paúli Atʉmwa Kʉvariyʉla Masáare Maaja

11 Vanaviitʉ noosaaka mʉtaange Masáare Maaja ˆnavavariyʉrɨra, sɨ yafuma kwa vaantʉ tʉkʉ.
12 Nɨɨnɨ sɨ nahokera ayo Masáare Maaja fuma kwa mʉʉntʉ tʉkʉ, na sɨ nakiindiwa nɨ mʉʉntʉ tʉkʉ, maa kaa, Yéesu Kirisitʉ mweeneevyo aanvariyʉrɨra.
13 Sa nyuunyu mwateera ˆvyeene nɨjáa mpɨɨndɨ ˆnalwɨjáa sa díini yaanɨ ya Kɨyahúudi. Mwamányire ˆvyeene naturikirya maatʉkʉ mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ na nasaakáa nɨɨmale ɨyo mpuka kamwɨ.✡
14 Nɨɨnɨ nɨ mbere nɨjáa ya viivaanɨ ˆvarɨ foo va lʉkolo lwaanɨ, va irika raanɨ. Nɨɨnɨ nalwɨɨráa díini ya Kɨyahúudi. Namanyɨkáa na mʉtɨma waanɨ kʉkwaatya nkʉʉngʉ ja vala baaba wiitʉ.✡
15 Maa kaa, de baa nvyaalwe, Mʉlʉʉngʉ ajáa aankera na ivarwii, akaanyanɨrɨra kwa nduwo yaachwe.
16 Yeeye alamʉla kʉmʉvariyʉla Mwaana waachwe kwaanɨ. Alamʉla kʉbweeyya jeyyo, sa nvariyʉle Masáare Maaja ya

✡ **1:13** Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 8:3; 22:4-5. ✡ **1:14** Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 22:3.

Mwaana waachwe kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Kuri aya yoosi niini si niilaangya sáare na muuntu yoyoosi sa iki ^nootumama tuku.
17 Niini si nadoma na Yerusaléemu nkavoone vatumwi vara ^vaanongorera kuva vatumwi tuku, maa kaa, chaangu natamanya na Arábia. Mpiindi ^jikalooke, nahinduka kei na Damésiki.
18 Myaaka itatu ^ikalooke, maa nkadoma na Yerusaléemu sa nkalumane na Kéefa, noo kusea Peéteri. Niikala kwaachwe siku ikimi na isaano (15).
19 Si niiyona na vatumwi viingi tuku, maa kaa, Yaakúupu mwaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi vii.
20 Ni kuvawyiira niise mbere ya Muluungu, iki ^noovaandikira si cha uloongo tuku.
21 Siku ^jikalooke, nijáa nadoma na Síria na Kilikía.
22 Maa kaa, mpiindi ijo, niini si nijáa namányirwe kuri mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu uko isi ya Yudéea ^jiri kiintu kimwi na Kirisitu tuku.
23 Kiintu voovo vajáa vamányire kuri niini ni iki, "Muuntu ura aho ncholo ^atuturikiryáa, haaha yoovariyula kuruma kukura ^kweene asaakáa akumale imalo."
24 Novo vakamubweeyyirya Muluungu nkongojima sa niini.

2

Vatumwi Vooruma Miri̱mo ya Paúli

1 Myaaka ikimi na ine (14) ^ikalooke, nijáa naambuka na Yerusaléemu na Barinába. Baa Tíito nijáa namusumula, nkaambukan'ya ne.
2 Nijáa naambuka na uko, sa Muluungu ajáa aanyónekiirye ndome. ^Tukafike uko, tujáa twalumana na vakúúlu va vaantu ^vamuruma Yéesu. Uko nkavawyiira kijiraawii Masáare Maaja ^navariyuláa kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Nabweeyya jeyyo, sa murimo ^natumamáa na ^nootuuba kutumama, kari ji uve ni wa mukube tuku.
3 Maa kaa, baa Tíito neembe ajáa Mugiríki, na ajáa hamwi na niini si adoomereriwa atwaalwe na kibawii tuku.
4 Isáare iri ro twaalwa na kibawii, rijáa ruuriwa ni vaantu vara ^viibweeyyáa ni vaaniitu, kumba vajáa viiyingirya kwa uweere sa valaange uhúuru wiitu ^taheewa ni Kirisitu Yéesu. Kiintu ^vasaakáa, ni kutubweeyya tuve vatúmwa va Miiro ya Músa.
5 Suusu si twiirumira novo baa kiduudi vii tuku, sa kikomi cha Masáare Maaja kituube chaala na nyuunyu.
6 Maa kaa, vakúúlu va vaantu ^vamuruma Yéesu, na ^vanyemiwáa munumuunu, vajáa vasiina isáare roroosi ifya ro kuungwyiira tuku. Na kwaani ikyo si kiintu tuku, sa Muluungu si aláangaa ukúúlu wa muuntu tuku.

7 Avo valongooli, vajáa vataanga, Mulɯungu aantuma kuvariyula Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, ja ^vyeene amutuma Peéteri avariyule Masáare Maaja kwa Vayahúudi.
8 Sa Mulɯungu ^atúmamaa murimwii wa utumi wa Peéteri kwa Vayahúudi, kei yeeye noo ^aambweeyya niini nive mutumwi murimwii wa utumi kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.
9 Haaha, Yaakúupu, Kéefa* na Yooháani ^veene vajáa valongooli vakɯulu va vaantu ^vamuruma Yéesu, vakataanga Mulɯungu noo ^ampeera uhu murimo kwa nduwo yaachwe vii. Sa jeyyo vakatukwaata mikono niini na Barinába koonekya ni kiintu kimwi turi. Tukiirumira suusu tukatumame kwa vaantu si ^vari Vayahúudi novo vatumame kwa Vayahúudi.
10 Avo valongooli vakatuloomba isáare rimwi vii, tundoovakumbukira vaantu vakiva ^vamuruma Yéesu ^vari uko Yerusaléemu. Na ikyo ni kiintu ^nijáa na mpiima kukitumama.

Paúli Yoomudalavya Peéteri

11 Haaha Kéefa akɯuja na Antiókia kɯuntu ^nijáa. Siku imwi, nkamudalavya mbere ja vaantu sa ajáa ahóniirye.
12 Peéteri ^akafike vii, arijáa na vaantu ^vamuruma Yéesu si ^vari Vayahúudi. Maa kaa, vaantu vamwi fuma kwa Yaakúupu ^vakafike, akiikera na vaantu si ^vari Vayahúudi, akareka kurya chóorya novo. Ajáa abweeyya jeyyo, sa oofáa vaantu vara ^vadoomereryáa vaantu ^vamuruma Yéesu voosi vandootwaalwa na kibawii.✡
13 Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu vara ^vajáa Vayahúudi vakaanda tuubirirya ukweembi wa Peéteri, baa Barinába akakusiririwa ni ukweembi waavo.
14 ^Nkoone si voobweeyya ^vyeene kimáári cha Masáare Maaja kiri, nkamuwyiira Kéefa mbere ja vaantu noomusea, "Weewe uri Muyahúudi, maa kaa, wiíkalaa ja mɯuntu si ^ari Muyahúudi. Sa che de haaha woovadoomererya vaantu si ^vari Vayahúudi vatuube tɯva ja Kiyahúudi?"

Vaantu Voosi Valámuririwaa ko Muruma Yéesu Kirisitu

15 Suusu ufumo wiiswi ni Vayahúudi na si vaantu si ^vari Vayahúudi tuku, ^veene tuvaánirira ^vari na uvi!
16 Suusu tamányire, muuntu si ari valwa ni muwoloki ko kwaatya Miiro tuku, maa kaa, ni ko muruma Yéesu Kirisitu vii. Jeyyo, baa suusu tamuruma Yéesu sa tuvalwe vawoloki kwa njira yo muruma Kirisitu, si ko kwaatya Miiro tuku. Kikomi

* **2:9** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **2:12** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:3.

kusiina muuntu ˆari valwa ni muwoloki, ko kwaatya Miiro tukú.✡
17 Haaha suusu toosaakira tuvalwe turi vawoloki ko kundikaniwa na Kirisitu. Maa kaa, kwa vantu viingi suusu tookoonekana ni vantu ˆtabwéeyyaa uvi. Eri, ni kimáári Kirisitu yootubweeyya tuve vantu ˆtatúmamaa uvi wuu? Aka tukú!
18 Maa kaa, kooni nahíndukiire muryuungu wa kali wo kwaatya Miiro, ura muryuungu ˆnasiita, aho, kuva ndiri muuntu ˆnabwéeyyaa uvi.
19 Mpiindi ˆniikomyakomyáa kukwaatya Miiro, Miiro ijáa yaandamurira. Maa kaa, haaha si nooyera kukwaatya iyo Miiro tukú, sa ndahe kwiikala ja ˆvyeene Muluungu yoosaaka.
20 Kirisitu ˆakakwye musaláabii, baa niini mwiikalo waani wa kali waakwya. Haaha ni nkaasu ndiri, maa kaa, si ja ˆvyeene nijáa hara kali tukú. Haaha ni Kirisitu ˆyookiikala isii yaani. Mwiikalo wa muviri ndiri nowo mpiindi iji noo kiikala ko muruma Mwaana wa Muluungu. Yeeye aanyenda, akatoola nkaasu yaachwe sa aandamurirye niini.
21 Si kimáári ni siita niise nduwo ya Muluungu tukú. Kooni muuntu ari daha valwa ni muwoloki mbere ya Muluungu ko kwaatya Miiro, inkwya ya Kirisitu ni mukube.

3

Ni ko Muruma Yéesu vii
1 Eri, nyuunyu Vagalatía, kikomi mwavíire vakoókoyo wuu? Ni ani avalowa? Niini navavariyurira ikava kiweerwii ni sa che YéesuKirisitu aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya.
2 Noosaaka niikiindye isáare rimwi fuma kwaanyu. Eri, mwahokera Mutima Muuja sa mwakwaatya Miiro wuu? Baku ni sa mwateerera na mwaruma Masáare Maaja ya Yéesu?
3 Ni sa che mwavíire vakoókoyo jei? Mwaanda mwiikalo waanyu mufya kwa ngururu ja Mutima Muuja, maa kaa, haaha moosaaka mumarikirirye kwa ngururu jaanyu kiwuuntu!
4 Eri, uturikiri woosi ˆmwapata mookiisea ni wa mukube wuu? Aka tukú, si ujáa wa mukube tukú!
5 Eri, Muluungu avahéeraa Mutima waachwe Muuja na abwéeyyaa myuujíisa kuri nyuunyu sa mwakwaatya Miiro wuu? Baku sa viintu mwateera, na mukaruma Masáare Maaja ya Yéesu?
6 Iririkani Aburaháamu, Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Aburaháamu amuruma Muluungu, sa jeyyo, Muluungu akamuvala Aburaháamu ni muwoloki."✡

✡ **2:16** Laanga Sabúuri 143:2; Varúumi 3:20. ✡ **3:6** Laanga Ncholo 15:6; Varúumi 4:3.

7 Haaha mutaange, vaantu ˆvamuruma Mululungu, avo noo
vaana va Aburaháamu va kikomi!✡
8 Masáare ˆYari Mpeho yalaala na mutwe, Mululungu vavala
ari vaantu si ˆvari Vayahúudi ni vawoloki kwa njira yo ruma.
Mululungu alongoola kumuwyiira Aburaháamu Masáare aya
Maaja yoosea, “Ko tweera kwaako vaantu va isi joosi talariwa
vari.”✡
9 Sa jeyyo, vaantu ˆvamuruma Mululungu, vatálariwaa, ja
ˆvyeene Aburaháamu atalariwa sa amuruma Mululungu.

Vaantu Valamuririwa Fuma Njumo ja Miiro ya Músa

10 Maa kaa, voosi ˆviiláangyaa kulamuruririwa so tuuba
ˆmeene yasaakwa ni Miiro, avo vajumwa. Masáare ˆYari
Mpeho yasea, “Yoyoosi ura si ˆatúubaa no tumama yoosi
ˆmeene yaandikwa Kitáabwii cha Miiro, uwo ajumwa.”✡
11 Ni kimaari, kusiina muuntu ˆari valwa ni muwoloki mbere
ya Mululungu so tuuba Miiro tuku. Sa Masáare ˆYari Mpeho
yasea, “Muuntu ˆari kuva nkaasu, ni ura Mululungu ˆari muvala
ni muwoloki sa kuruma kwaachwe.”✡
12 Miiro si yiláangyaa kuruma tuku, kiri vyoova jeyyo,
yayéren’yaa nteendo ˆng’eene muuntu atúmamaa. Ni ja
ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Muuntu yoyoosi ura
ˆatúmamaa ˆmeene yasaakwa ni Miiro, kiikala ari ko yera
tuuba iyo Miiro.”✡
13 Kirisitu atununuula fuma kuri lujumo lwa Miiro ko
sumula lujumo ulo sa suusu. Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Yoyoosi ˆavairirwa musaláabii, ajumwa.”✡
14 Kwa njira ya Kirisitu Yéesu, Mululungu avatalarya vaantu
si ˆvari Vayahúudi kwa ntálarya jijira ˆiichuunga kwa Abu-
raháamu, sa jeyyo, suusu vara ˆtwaruma tuhokere Mutima
Muuja ura Mululungu ˆiichuunga kutuheera.

Miiro na vira Mululungu ˆAmulaha Aburaháamu

15 Vanaviitu, noosaaka ntoole lusímo ulu fuma kuri
mwiikalo wa kira siiku. Tuluuse, kwatiite vaantu vaviri
ˆviirúmiire kiintu kimwi. Kooni uko kwiirumira kwahúmwiire
kundikaniwa, kusiina muuntu ˆari daha siita au koongererya
chochoosi kwa kira ˆviirúmiire tuku.
16 Haaha, Mululungu iichuunga kwa Aburaháamu baaba
wiitu na mbyaala yaachwe. Masáare ˆYari Mpeho si yasea, “Na
mbyaala jaachwe tuku,” noo kusea si vaana ˆvari foo tuku, maa
kaa, yasea, “Na mbyaala yaachwe,”✡ noo kusea ni mwaana
umwi ne ni Kirisitu.
17 ˆCheene noosaaka luusa ni iki, Mululungu abweeyya
muháko na uukundikan’ya myaaka magana yani na makumi

✡ **3:7** Laanga Varúumi 4:16. ✡ **3:8** Laanga Ncholo 12:3. ✡ **3:10** Laanga Nkumbukira ya Miiro 27:26. ✡ **3:11** Laanga Habakúuki 2:4. ✡ **3:12** Laanga Valáawi 18:5. ✡ **3:13** Nkumbukira ya Miiro 21:23. ✡ **3:16** Laanga Ncholo 12:7.

yatatu (430) Miiro si inaava. Sa jeyyo, Miiro iyo si iri wuna muháko uwo au baa kukuvalandula uko kwiichuunga kwa Muluungu tuku.

18 Ngaari vantu vahókeraa upaari waavo fuma kwa Muluungu ko kwaatya Miiro, ngaari upaari uwo si wiiláangyaa kwiichuunga kwa Muluungu tuku. Maa kaa, Muluungu kwa nduwo yaachwe, amuheera Aburaháamu upaari wa muháko waachwe, sa amulaha jeyyo.✡

19 Haaha Miiro ni murimo che itiite? Miiro yaviikwa sa yoonekye uvi wa vantu, fuuru mpiindi ˆari kuuja ura wa ichina ra Aburaháamu Muluungu ˆiichuunga kumureeta. Miiro iyo, yalaiririwa ni mirimu miija ko tweera Músa mukundikan'yi kati ya Muluungu na vantu vaachwe.

20 Mukundikan'yi asaakwa kooni nkaande iviri joobweeyya muháko. Maa kaa, Muluungu ni umwi, yeeye abweeyya muháko na Aburaháamu baa mukundikan'yi tuku.

21 Eri, haaha Miiro yakíikanaa kwiichuunga kwa Muluungu wuu? Aka tuku! Sa ngaari yatoolwa miiro ˆiri daha kuvaheera vantu nkaasu, ngaari muuntu aválwaa ni muwoloki ko kwaatya Miiro.

22 Maa kaa, si viri jeyyo tuku. Masáare ˆYari Mpeho yabweeyya viintu vyoosi vichuungwe wiimiririi wa uvi, sa vira viintu Muluungu ˆiichuunga kuvaheera ko muruma Yéesu Kirisitu,✡ vaheewe vara ˆvamurúmaa Yéesu.

23 Mpiindi vantu ˆvajáa si vanaava na kumuruma Kirisitu, Miiro yatwiimiriráa ikatubweeyya tuve isi yaachwe. Tawoojeráa mpiindi kumuruma Kirisitu ˆkuri variyulwa.

24 Miiro yatulongooláa ja mureri wiitu fuuru mpiindi Kirisitu ˆakuuje. Sa jeyyo, valwa turi turi vawoloki ko muruma Kirisitu.

25 Maa kaa, haaha kumuruma Kirisitu kwahumula fika, sa jeyyo si turi isi ya Miiro ˆyatureráa tuku.

Vaana va Muluungu

26 Haaha nyuunyu ni vaana va Muluungu kwa kumuruma kwaanyu Yéesu, sa mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu.

27 Nyuunyu voosi mwabatisiwa, mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, mwaava ja mwamwiivikira Kirisitu.

28 Sa jeyyo, Muyahúudi na muuntu si ˆari Muyahúudi si viisimire tuku, baa mutúmwa na muuntu ˆari húuru tuku, au muuntu mulume na muuntu muki tuku. Voosi ni hamwi muri sa mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu.

29 Nyuunyu ni va Kirisitu, na kwa njira iyo mwaava uvyaalo wa Aburaháamu, na hokera muri viintu vyoosi vira Muluungu ˆiichuunga kutuheera.✡

✡ **3:18** Laanga Varúumi 4:14. ✡ **3:22** Laanga Vagalatía 3:14. ✡ **3:29** Laanga Varúumi 4:13.

4

1 Haaha noosaaka nivawyiire, mupaari yoyoosi koonі akaarі musinga, sі iísimire na mutúmwa tuku, baa neembe máari joosi nі jaachwe.

2 Yeeye avíjaa isі ya vareri vaachwe na vaantu ˆvookiimirira máari jaachwe fuuru ira mpiindі taáta waavo ˆiiyimya neeja.

3 Na suusu nі viivyo, mpiindі Kirisitu ˆajáa akaarі kuuja, tujáa nі ja vasinga, tujáa turі vatúmwa va tuuva ˆjiímirіraa ihі weeru.

4 Maa kaa, mpiindі ira ˆijáa yiimiwa neeja yafika, Muluungu amutuma Mwaana waachwe kurі ihі weeru. Mwaana waachwe uwo avyaalwa nі muuntu muki ja ˆvyeene suusu tavyaalwa, akiikala isі ya Miiro.

5 Atumwa sa atununuule suusu ˆtujáa isі ya Miiro. Abweeyya jeyyo, sa suusu voosi tuve vaana va Muluungu.

6 Muluungu amutuma Mutima wa Mwaana waachwe mitimii yiitu, sa turі vaana vaachwe. Uwo Mutima Muuja, noo ˆyootubweeyya tumwaanirire Muluungu "Áaba!" noo kusea, "Taáta!"

7 Haaha, nyuunyu sі vatúmwa tuku, maa kaa, nі vaana va Muluungu. Sa jeyyo, hokera murі viintu vyoosi Muluungu ˆavavikira vaana vaachwe.

Paúli Yoovalúma Kutu Vagalatía

8 Nyuunyu hara kalі sі mujáa mwamumányire Muluungu tuku. Mpiindi ijo, mujáa vatúmwa va fimiluungu na sі viri Muluungu tuku.

9 Maa kaa, haaha mwamumányire Muluungu, na Muluungu avamányire kulookya. Haaha nі sa che moosaaka mwiimirirwe kei nі tuuva ˆjiímiriraa ihі weeru?✡ Tuuva ijo, jisiina ngururu tuku na nі kiintu kisiina. Baku nі saaka mwiise kei muve vatúmwa va ijo tuuva wuu?

10 Mukaarі mookwaatya ngovi ja Kiyahúudi wuu? Atі moonyemya siku jimwi ja júma, na ja myeeri na ja mwaaka, atі nі siku jo munyemya Muluungu wuu?

11 Nookoofa murimo waanі woosi ˆnatumama kwaanyu nі wa bweete.

12 Vanaviitu noovakalaamya, muve húuru ja niini, sa niini sі ndirі isі ya Miiro tuku, na noo ˆvyeene nyuunyu murі. Nyuunyu sі mwaambweeyyirya uvi wowoosi tuku.

13 Mwamányire ulwíirі ˆnijáa nowo, noo waambweeyya nkapata nkalo yo vavariyurira Masáare Maaja.

14 Baa neembe ulwíirі waanі wavayeráa muunchwe matі au muunsiite, sі mwabweeyya jeyyo tuku. Kirі vyoova jeyyo, ˆcheene mwabweeyya nі kuunduma ja ˆvyeene ngaarі

✡ **4:9** Laanga Vagalatía 4:3.

mwaruma murimu muuja wa Muluungu, au ja ^vyeene ngaari mwamuruma Kirisitu Yéesu mweeneevyo.

15 Kira cheeru ^mujáa nocho na hai chadómire? Kikomi noolusa, siku jira ngaari mwadaha, ngaari mwanonkola miiso yaanyu muumpeere.

16 Eri, haaha navíire muvi waanyu sa viintu noovawyiira kimáári wuu?

17 Avo vaantu viingi voomanyika sa vavapate, maa kaa, kiintu ^voovasaakirira si ^chabooha tuku. Voosaaka vavakere na niini sa muvatumamire voovo.

18 Ni vyabooha kumanyika, maa kaa, ive so tumama maaja. Mundoobweeyya jeyyo mpiindi joosi, baa mpiindi si ^ndiri na nyuunyu.

19 Vanavaani, nookiiteera kei usuungu sa nyuunyu ja usuungu wa makata. Tuuba ndiri kwiiteera jeyyo, fuuru Kirisitu ooneke yookiikala isii yaanyu.

20 Noomerya mati maatuku vii ngaari ndiri na nyuunyu mpiindi iji, ngaari nalúusikire na nyuunyu kwa uholi. Ndiri na woowa maatuku vii sa nyuunyu!

Lusímo lwa Sáara na Hájiri

21 Haaha ngwyiiri nyuunyu ^veene moosaaka muve isi ya Miiro, si mwamányire ^vyeene Miiro yaluusa tuku wuu?

22 Yaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, Aburaháamu ajáa atiite vaana vaviri. Umwi ajáa avyaalwa ni Hájiri, uhu ni muuntu muki mutúmwa ajáa, na mwaana wiingi ajáa avyaalwa ni Sáara, uhu ni muuntu muki ^ari húuru ajáa.

23 Mwaana wa muuntu muki mutúmwa ajáa avyaalwa kwa muryuungu wa muuntu. Maa kaa, mwaana wa muuntu muki ^ajáa húuru yeeye ajáa avyaalwa kwa kwiichuunga kwa Muluungu.

24 Vaantu vaki avo vaviri ifaanaa vakalaangwa ja lusímo lwa mihákо iviri. Hájiri iímaa ja muhákо wa kali ^mweene waviikwa Luulwii lwa Sináai ^luri Arábia. Vaana vaachwe vavyaalwa ja vatúmwa isi ya Miiro.

25 Hájiri iímaa ja Luulu lwa Sináai ^luri Arábia na ^lwiifwíine na Yerusaléemu ya haaha ^ng'eene iri isi ya utúmwa hamwi na vaana vaachwe.

26 Maa kaa, Sáara iímaa ja Yerusaléemu ya kurumwii, múuji ^wiiyanjaala na uwo noo íyo wiitu.

27 Masáarii ^Yari Mpeho vyaandikwa,

"Ɨva na cheeru weewe ^uri muumba,
tula isóso weewe si ^unoona makata yo vyaala mwaana,
sa vaana va ura ^arekwa ni foo vari,
kulookya va ura ^ari na mulume."✡

✡ **4:27** Laanga Isáaya 54:1.

28 Haaha vanaviitu, nyuunyu ni vaana va Muluungu sa
kwiichuunga kwaachwe, ja ˆvyeene Isaka ajáa.
29 Maa kaa, siku jira mwaana ˆajáa avyaalwa kwa
muryuungu wa muuntu, amuturikiryáa mwaana ˆavyaalwa
kwa ngururu ja Mutima Muuja. Siku iji, vaantu ˆvari isi ya
Miiro voovaturikirya viivyo nyuunyu ˆmuri húuru.✡
30 Maa kaa, Masáare ˆYari Mpeho che yaluusa? Yaluusa,
“Kibirya muuntu muki mutúmwa hamwi na mwaana
waachwe, sa mwaana wa mutúmwa si ari paala hamwi
na mwaana wa muuntu muki ˆari húuru vii kaa tuku.”✡
31 Sa jeyyo, vanaviitu, suusu si turi vaana va muuntu muki
mutúmwa tuku, suusu ni vaana va muuntu muki ˆari húuru.

5

Kirisitu Atuhéeraa Uhúuru

1 Kirisitu atuheera uhúuru. Sa jeyyo, imi neeja kari murume
kuhinduka na iyóokii ra utúmwa wa Miiro tuku.
2 Nteereri, niini Paúli ˆnoovawyiira, kooni mooruma
twaalwa na kibawii so kwaatya Miiro ya Músa, aho, Kirisitu
si kiintu chochoosi kuri nyuunyu tuku.
3 Ni kuvawyiira niise mbere ya Muluungu kei, muuntu
mulume yoyoosi ˆari ruma twaalwa na kibawii, yoosaakwa
akwaatye Miiro yoosi.
4 Nyuunyu ˆveene mwiiláangyaa moovalwa vawoloki ko
kwaatya Miiro, mwiikera na Kirisitu na ni kuli muri na nduwo
ya Muluungu.
5 Maa kaa, suusu tookiilaangya kwa luviro lwa Mutima
Muuja, Muluungu tuvala ari turi vawoloki sa tamuruma Yéesu.
6 Haaha, kooni talumaniwa na Kirisitu Yéesu, kutwaalwa na
kibawii na kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tuku. Kiintu
cha kikomi ni kuruma kwiitu kura ˆkwatúmamaa ko kiiyenda.
7 Mwabweeyyáa vyabooha maatuku vii. Haaha ni ani avak-
itirirya mukareka kwaatya ukiindya wa kikomi?
8 Uhu ˆavalaangya sáare jei, si Muluungu yeeye ˆavaaniriira
tuku.
9 Maa kaa, mutaange, ukiindya wa uloongo ni ja ˆvyeene
vaantu vaséaa, “Usasi kiduudi vii, wuúkyaa muchu woosi.”✡
10 Namányire kikomi, nyuunyu mwakundikaniwa na Yéesu
Mweenevyoosi, sa jeyyo si muri ruma kukooverwa tuku. Maa
kaa, muuntu yoyoosi ˆari vakoovera, baa ave ani, heewa ari
irya.
11 Vanaviitu, vaantu viingi voosea niini nkaari nváriyulaa
vaantu valume voosi voosaakwa vatwaalwe na kibawii.

✡ **4:29** Laanga Ncholo 21:9. ✡ **4:30** Laanga Ncholo 21:10. ✡ **5:9** Laanga 1 Vakoríinto 5:6.

Ngaarɨ nɨ kɨmaarɨ noovariyʉla jeyyo, sa che Vayahúudi vookuunturikirya? Ngaarɨ noovariyʉla jeyyo, ngaarɨ kʉvariyʉla kwaanɨ masáare ya inkwya ya Kirisitʉ mʉsaláabii sɨ koobweeyya Vayahúudi vaansʉʉle tʉkʉ.

12 Nookoona avo vantʉ ˆvoovasaangirirya kwa viintʉ vyo twaalwa na kɨbawii, ngaarɨ viichula vave mapachi.

13 Vanaviitʉ, Mʉlʉʉngʉ avaanɨrɨra sa mʉve húuru, sa jeyyo karɨ uhúuru waanyu ʉndoovabweeyya mʉve na nkalo yo tuuba ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ tʉkʉ, maa kaa, mʉndookiiyambirirya ko kiiyenda.

14 Miiro yoosi yakiimana kwa ʉlairiri ʉmwɨ, “Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.”✡

15 Maa kaa, koonɨ mookiikʉʉkɨra no kiitamikya, mʉlaange neeja, kiimala mʉrɨ nyuunyu kwa nyuunyu.

Kwiikala kwa Ngururu ya Mʉtɨma Mʉʉja

16 Haaha kɨintʉ ˆnoovawyɨira nɨ ɨkɨ, mʉndoolongoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja. Koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo, sɨ mʉrɨ tuuba ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ vii kaa tʉkʉ.

17 Nɨ kʉvawyɨira niise jeyyo, sa vira ˆvyeene ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ ʉsáakaa, sɨ viri ja ˆvyeene Mʉtɨma Mʉʉja asáakaa tʉkʉ. Na vira Mʉtɨma Mʉʉja ˆasáakaa, sɨ viri ja ˆvyeene ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ ʉsáakaa tʉkʉ. Mʉtɨma Mʉʉja na ufumo wa wʉʉntʉ vookiisiinda, sa jeyyo karɨ mʉndootʉmama yara ˆmoosaaka tʉkʉ.✡

18 Koonɨ moolongoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja, sɨ mʉrɨ ɨsɨ ya Miiro tʉkʉ.

19 Haaha nteendo ja ufumo wa wʉʉntʉ wa ʉvɨ nɨ kɨweerwii jiri, na nɨ iji, ʉhéngeeti, kosu, kʉyeenda ja kúri,

20 kwiinamɨra vidabalaíyo, ʉsavɨ, kwiikala ja kúri na nyaáu, wiitóoli, kʉmererya matɨ kɨintʉ cha wɨingɨ, nkalari, kwiilaanga weemweene vii, kwiikera lʉkova, kuvuusha ʉloongo,

21 kɨvɨna, ʉreevi, vina jo kiisʉva na viintʉ vyɨingɨ ˆviifwɨíne na ivyo. Nɨ kʉvalʉma niise kutu ja ˆvyeene nahʉmʉla kʉvalʉma kutu, vantʉ ˆvatúmamaa nteendo ijo, sɨ varɨ hokera chochoosi Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

22 Maa kaa, ndɨɨwa ja Mʉtɨma Mʉʉja nɨ, kweenda, kʉva na cheerʉ, mwiikalo mʉʉja, kuyimirirya, wʉʉja, kʉboohya mʉtɨma, kʉva vantʉ vookiilaangiwa,

23 kʉhola na kwiiyɨmɨrɨra. Kusiina mwiiro ˆwakaan'ya mʉʉntʉ adɨire kʉndoobweeyya masáare aya tʉkʉ.

24 Vantʉ ˆvakʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu, vaning'in'ya mʉsaláabii ufumo wa wʉʉntʉ waavo wa ʉvɨ, na ʉláku wa ufumo ʉwo.

✡ **5:14** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **5:17** Laanga Varúumi 7:15-23.

25 Mutima Muuja atuheera mwiikalo mufya, haaha tutuube ulongooli waachwe.
26 Tureke kwiivaa kipeembe bweete, tureke kundookwiisaakula na tureke kwiiyonera kivina.

6

Kwiiyambirirya na Kwiitumamira Maaja

1 Vanaviitu, koonи mutáangire mwiiwaanyu atúmamire uvi, haaha nyuunyu ˆmuri va mutimii, mumuhinduule muuntu uwo kwa uholi. Maa kaa, mulaange neeja kari naanyu ji muyerwe tuku.
2 Mundookiiyambirirya ko kiiverekera miriwa yaanyu, aho, kiiman'ya muri Miiro ya Kirisitu.✡
3 Sa muuntu yoyoosi ˆiiyónaa yeeye ni kiintu, na kumba si kiintu tuku, uwo ni iikóoveraa vii.
4 Kira muuntu alaange neeja nteendo jaachwe mweeneevyo, aho, daha ari kwiivaa kipeembe kwa nteendo njija jira ˆatumama. Maa kaa, kari iiryaanirirye na nteendo ja muuntu wiingi jira ˆatumama tuku.
5 Sa kira muuntu sumula ari muriwa waachwe mweeneevyo.
6 Muuntu ˆyookiindiwa isáare ra Mululungu, indoomugavira mukiindya waachwe vira viintu ˆvyabooha ˆyooturya.
7 Kari mwiikoovere tuku, Mululungu si abwéeyyiriwaa berereesi tuku. Kira ˆcheene muuntu yoohaanda, noo ari kuchwa.
8 Muuntu ura ˆyootuuba ufumo wa wuuntu waachwe wa uvi, malwa ari ni uwo ufumo. Maa kaa, ura ˆyootuuba Mutima Muuja, uwo kuchwa ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
9 Sa jeyyo, kari tukatale kutumama nteendo njija tuku, kuchwa turi viintu viija mpiindi jo chwa ˆjiri fika.
10 Sa jeyyo, mpiindi ˆturi na nkalo, tuvabweeyyirye vaantu voosi wuuja, na hasa viiviiswi vara ˆvamuruma Yéesu.

Ulairiri wo Kiimikirirya

11 Laangi, nookaandika kwa lutalo lukuulu. Ni kaandika niise kwa mukono waani mweeneevyo.
12 Vaantu vara ˆvoovadoomererya mutwaalwe na kibawii, voosaaka jeyyo sa vanyemiwe ni Vayahúudi. Voobweeyya jeyyo, sa vadiire turikiriwa so variyula masáare ya inkwya ya Kirisitu musaláabii.
13 Baa vara ˆvatwaalwa na kibawii, si vakwáatyaa Miiro yoosi tuku. Kiintu ˆvoosaaka ni nyuunyu mutwaalwe na kibawii sa viivae kipeembe sa kibawo mivirii yaanyu.

✡ **6:2** Laanga Yooháani 13:34.

14 Niiniı si noosaaka kiintu cho kiivaira kipeembe tukuı, aka tukuı. Niiniı noosaaka niívaire kipeembe inkwya ya Mweenevyoosi wiituı, Yéesu Kirisituı musaláabii vii. Sa inkwya yaachwe, viintu vyoosi vya weeruı si kiintu tukuı kuriı niiniı, na mwiikalo waaniı wa kaliı waning'iniwa musaláabii fuuruı ukakwya hamwiı ne.✡

15 Kutwaalwa na kibawii na kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tukuı. Kiintu cha kikomi niı kuumbwa ufya niı Muluungu.✡

16 Kwa vara ˆvariı tuuba kimááriı iki, mwiikalo muuja na riiso ra wuuja ra Muluungu vive na avo vaantu voosi va Muluungu.

17 Kukiimikirirya, muuntu yoyoosi kariı aanturikirye tukuı, sa niiniı natiite nkoru muvirii waaniı so mutumamira Yéesu.

18 Vanaviitu, nduwo ya Mweenevyoosi wiituı, Yéesu Kirisituı, ive na nyuunyu. Kikomi.

✡ **6:14** Laanga Vagalatía 2:20; 5:24. ✡ **6:15** Laanga 2 Vakoríinto 5:17.

Barúwa ya Paúli kwa Vaeféeso Mulongooryo

Barúwa kwa Vaeféeso, yaandikwa ni mutumwi Paúli. Na ^vyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa mpiindi i'ira na barúwa kwa Vakolosáai na Vafilíipi, kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli aandika barúwa iji, mpiindi ^ajáa munyololwii uko Róoma. Vamanyi va masáare viirúmiraa Paúli noo aandika barúwa ihi kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va Efése, na yeeye Paúli asaakáa barúwa ihi iriingirire kwa mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu ja heehi na Efése (3:1; 4:1; 6:20).

Efése ni múuji mukuulu ujáa, na ni uko isi ya Ásia Nduudi ujáa. Múuji uhu, ujáa wootaangikana sa nyuumba nkuulu ya mululungu muki wa Kigiríki ^asewáa Aritéemi (Mirimo ya Vatumwi 19:23-31). Mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu kura Efése ijáa yatiite kuruma kukuulu kuri Yéesu mpiindi ^ikaande, maa kaa, mpiindi ^jikaseese kuruma kwaavo kukakiima na isi (Wiivariyuli 2:1-7).

Paúli aluusa ^vyeene Mululungu avasaawula vaantu vaachwe baa weeru si iinuumbwa (1:4) na ^vyeene avalamurirya fuma uvii waavo kwa nduwo ya Mululungu, kwa njira ya kumuruma Yéesu Kirisitu (2:4-10). Afwaanirirya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu na muviri, na Kirisitu noo mutwe waachwe. Kei, avafwaanirirya na nyuumba, na Kirisitu noo iwye ra kichuuri ^rakwaata iyo nyuumba (2:11-21). Akiindya mwiikalo ^wasaakwa wa ilóola ra vaantu valume na vaantu vaki (5:22-32), na kwa vaana na vala taáta waavo (6:1-4).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Muryuungu wa Mululungu wo saawula vaantu na kuvalamurirya kwa nduwo yaachwe *1:1-2:22*
Kimbiso cha Masáare Maaja ya Yéesu *3:1-21*
Mwiikalo wa muuntu ^amuruma Yéesu kuri weeru *4:1-5:21*
^Vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikalan'ye *5:22-6:9*
Mata yo lwiira na Ikúúlu ra Mirimu Mivi *6:10-24*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ^nasaawulwa ni Mululungu kwa kusaaka kwaachwe, sa ntumame murimo wa Kirisitu Yéesu.

Ni kuvaandikira niise nyuunyu vaantu va Muluungu ^mwiíkalaa múujii wa Efé́eso, nyuunyu ^muri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu Yéesu.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Ntálarya ja Mutimii ko Kundikaniwa na Kirisitu

3 Aduumbwe Muluungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. Yeeye atutalarya kwa kira ntálarya ya kuri weeru ^isoónekanaa ko tukundikan'ya na Kirisitu.

4 De weeru yuumbwe, yeeye atusaawula tukundikaniwe na Kirisitu sa tuve vaaja na si tung'úurirwaa mbere yaachwe. Kwa kusaaka kwaachwe,

5 Muluungu alongoola lamula kutubweeyya vaana vaachwe kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Abweeyya jeyyo sa noo ^vyeene eeriwa mutima.

6 Haaha tumuduumbe Muluungu kwa nkongojima ya nduwo yaachwe nkuulu, ^ng'eene atukung'untira ko tweera Mwaana waachwe. Yeeye amweenda munumuunu.

7 Muluungu atununuula kwa njira ya sakami ya Yéesu, noo kusea, atusea kwa mbavariri uvi wiitu wasírire. Ivyo vyoónekyaa usúngaati wa nduwo yaachwe

8 ^atukung'untira, kwa ukúúlu wa tooti yaachwe na umanyi waachwe.

9 Yeeye avariyula muryuungu waachwe wa fuumbo kuri suusu ^mweene uuviika keende aho kali. Uwo muryuungu, uukiimikirirya ja ^vyeene asaaka kwa njira ya Kirisitu,

10 mpiindi ^ajiviika ^jiri kiimana. Bweeyya ari viintu vyoosi vive isi ya wiimiriri wa Kirisitu, viintu ^viri kurumwii na ^viri aha weerwii.

11 Kuri Kirisitu, suusu Vayahúudi tabweeyyiwa tuve upaari, ^tukasaawulwe ja ^vyeene yeeye ajáa asaaka, yeeye alámulaa kira kiintu ja ^vyeene iimya neeja miryuungu yaachwe.

12 Abweeyya jeyyo, sa suusu ^tujáa va ncholo kukundikaniwa na Kirisitu, tuve sa nkongojima ya Muluungu.

13 Haaha nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi, mwateera isáare ra kimáári, noo kusea, Masáare Maaja ya kulamuririwa kwaanyu. Na ^mukamurume Yéesu Kirisitu, Muluungu sa oonekye nyuunyu ni vaachwe, avavikira mutooso wa Mutima Muuja, ura ^iichuunga kuvaheera.

14 Uwo Mutima Muuja, noo chamuhúúnda cha upaari wiitu fuuru atununuule kamwi,✡ tuve vaantu vaachwe kwa duumbi ya nkongojima yaachwe.

Kudumba na Kuloomba

✡ **1:14** Laanga 2 Vakoríinto 1:22; 5:5.

15 Vanaviitu, namudúumbaa Muluungu sa masáare ayo yoosi. Kei nateera kumuruma kwaanyu Yéesu Mweenevyoosi na ^vyeene mwaveenda vaantu voosi va Muluungu. Sa jeyyo,
16 si ninareka kumuduumba Muluungu sa nyuunyu tuku, mpiindi ^noomuloomba Muluungu.
17 Nooloomba Muluungu wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, yeeye ^ari Taáta wa nkongojima, yeeye avaheere tooti na avataangye ^vyeene ari, sa mumutaange neejaneeja.
18 Kei nooloomba miiso ya mitima yaanyu yakunukulwe sa mutaange kira ^cheene mookiilaangya, na ^cheene avaaniririra. Kiintu iki ni ura usúngaati wa upaari wa nkongojima ^ihwáalaryaa, ura ^avalaha vaantu vaachwe.
19 Kei mutaange luviro lwa Muluungu ^vyeene luri lukuulu munumuunu kuri suusu ^tamuruma. Luviro ulu lukuulu, noo lulura luviro lukuulu munumuunu
20 ^lweene Muluungu amufufurira Kirisitu. Kwa luviro luulo, amuviika mukonwii waachwe wa kulume, haantu ha luviro lukululukuulu kuri weeru ^isoónekanaa.✡
21 Haaha, yeeye atiite luviro lukuulu mweeri ya wiimiriri na utemi woosi, na kira irina ^rilúuswaa, si kuri weeru ihi vii tuku, maa kaa, baa kwa weeru ^iri kuuja.
22 Muluungu amuheera Kirisitu wiimiriri wa viintu vyoosi. Aho, akamuviika kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma ave mwiimiriri wa viintu vyoosi.
23 Avo vaantu ^vamuruma, ni muviri waachwe. Kei avo vakíimikiriryaa murimo wa Yéesu, yeeye akíimikiriryaa kira kiintu kira haantu.✡

2

Talamuririwa ni Mbavariri ya Muluungu

1 Mpiindi ^jilóokire, mitima yaanyu ijáa yaakwya sa uvi waanyu na kumusiita kwaanyu Muluungu.
2 Mpiindi ijo, mwiikaláa uvii, mwatuubáa mavi ya ihi weeru, na mwariteereráa Irimu. Iro Irimu, noo riímiriraa mirimu mivi na ritúmamaa mitimii ya vaantu si ^vamutéeraa Muluungu.✡
3 Suusu voosi tujáa turi vamwi vaavo aho kali, tatuubáa uláku wa ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi, takiimikiriryáa uláku na kusaaka kwa miryuungu ya ufumo uwo. Naasu kwa ufumo wiitu, tatamanyiriryáa na imalwii ikari ra nkalari ya Muluungu ja avo viingi.
4 Maa kaa, Muluungu atiite usúngaati wa kulaanga na riiso ra wuuja. Na sa viintu atweenda munumuunu,

✡ **1:20** Sabúuri 110:1. ✡ **1:23** Laanga Varúumi 12:5; 1 Vakoríinto 12:27; Vaféeso 4:10; Vakolosáai 1:19. ✡ **2:2** Laanga Vaféeso 6:12; Tíito 3:3; Vakolosáai 1:13.

5 na baa neembe tujáa twaakwya sa uvi wiitu, yeeye atuheera nkaasu ˆakamufufule Kirisitu.✡ Ni kwa nduwo ya Muluungu vii mwalamuririwa.
6 Kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, Muluungu atufufula na atuviika uko kuri weeru ˆisoónekanaa, hamwi na Kirisitu Yéesu.
7 Muluungu abweeyya jeyyo, sa kuri weeru ˆyookuuja oonekye usúngaati wa nduwo jaachwe ˆjisiina mihaka siku joosi. Yeeye atoonekya kuboohya uko ko tukundikan'ya na Kirisitu Yéesu.
8 Mwalamuririwa kwa nduwo ya Muluungu vii, kwa njira yo muruma Yéesu. Uko kulamuririwa, ufumo waachwe si nyuunyu tuku, maa kaa, kwafúmaa kwa Muluungu na ni kilungulungu cha bweete.
9 Kei, si kwa mirimo yaanyu tuku, sa muuntu yoyoosi adiire kwiivaa kipeembe.
10 Muluungu atuumba suusu ufya kwa mikono yaachwe, na abweeyya jeyyo ko tukundikan'ya na Kirisitu Yéesu. Sa jeyyo, tutumame mirimo miija ˆmyeene Muluungu atwiimirya neeja twiitumame.

Kudoman'ya Hamwi kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

11 Haaha, nyuunyu ni vaantu si ˆmuri Vayahúudi kwa ufumo, mwaanirirwáa "si ˆmwatwaalwa kibawii" ni Vayahúudi. Voovo viiyánirira "ˆvatwaalwa kibawii." Kutwaalwa kibawii uko ni kwa muviri vii, na kwabwéeyyiwaa na mikono ya vaantu vii.
12 Kumbukiri mpiindi jira nyuunyu mujáa kuli na Kirisitu, kei mujáa mwakerwa kuli na vaantu va Muluungu noo kusea Viisiraéeli. Nyuunyu mujáa musiina muhákwii ura Muluungu ˆiichuunga kwa vaantu vaachwe tuku. Mwiikaláa aha weerwii baa cho kiilaangya tuku, na baa mujáa musiina Muluungu tuku.
13 Maa kaa, haaha kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, na kwa njira ya sakami yaachwe, mwaréetirwe na heehi na Muluungu, baa neembe mbere mujáa kuli ne.
14 Kirisitu areeta mwiikalo muuja kuri suusu, Vayahúudi na vaantu si ˆvari Vayahúudi. Atubweeyya tuve kitoonge kimwi, akagirimula lukaande lo kwiisuula, ulo ˆlwatukeráa suusu.
15 ˆAkatoole muviri waachwe, aseyya Miiro, ndairiri na tuuva jaachwe. Yeeye avaluman'ya Vayahúudi na vaantu si ˆvari Vayahúudi vave kiintu kimwi ko valuman'ya na yeeye. Jeyyo, noo ˆvyeene abweeyya tuve na mwiikalo muuja.
16 Yeeye ahindula mwiikalo ura ˆwasaambuka ukava ˆwabooha wa vaantu va nkolo ijo iviri na Muluungu ko tweera

✡ **2:5** Laanga Varúumi 6:4.

mʉsaláaba, na ʉra mwiikalo waavo wo kiikala ja kúri na nyaáu, ʉkʉʉlawa hara.

17 Yeeye Kirisitʉ ʉʉja akavariyʉla mwiikalo mʉʉja kwa vaantʉ si ˆmʉri Vayahúudi, nyuunyu ˆmʉjáa kʉli na Mʉlʉʉngʉ na kei kwa Vayahúudi voovo ˆvajáa va lʉkolo lwa Mʉlʉʉngʉ.

18 Jeyyo, kwa njira yaachwe, suusu voosi, Vayahúudi na vaantʉ si ˆvari Vayahúudi, daha tʉri kʉtamanya na kwa Taáta kwa njira ya Mʉtima waachwe.

19 Haaha nyuunyu vaantʉ si ˆmʉri Vayahúudi, si mʉri vayeni tʉkʉ. Nyuunyu ni vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ, noo kʉsea, vaantʉ va ndʉʉ yaachwe.

20 Nyuunyu mwajeengwa mweeri ya mwaariryo ˆwaviikwa ni vatumwi na valáali na mʉtwe va Ijʉva, ne Kirisitʉ Yéesu noo iwye ikʉʉlʉ ra kichurii ˆrakwaata nyuumba.

21 Kʉri yeeye Kirisitʉ, nyuumba yoosi yakwaataniwa neeja na indoojeengwa kʉva Kaaya Njija kʉri Mweenevyoosi.

22 Ko lʉmaniwa ne, baa nyuunyu ni jeengwa mwiise hamwi na viingi, mʉve haantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆiíkalaa kwa njira ya Mʉtima waachwe.

3

Mʉrimo wa Paúli kwa Vaantʉ si ˆVari Vayahúudi

1 Sa jei, niini Paúli ˆnachuungwa mʉnyololwii so vavariyʉrira KirisitʉYéesu nyuunyu vaantʉ si ˆmʉri Vayahúudi, noomʉloomba Mʉlʉʉngʉ.

2 Kikomi mwateera Mʉlʉʉngʉ aanviika nive mwiimiriri waachwe wo variyʉla nduwo yaachwe kwaanyu.

3 Mʉlʉʉngʉ aanyonekya kwa njira ya wiivariyuli, ihi fuumbo yaachwe ya keende kali, ja ˆvyeene nalóngwiire kʉvaandikira kwa ukufi.✡

4 ˆMʉri soma kira ˆnavaándikiire, taanga mʉri ˆvyeene namányire iyo fuumbo ya Kirisitʉ.

5 Fuumbo iyo si yakʉnʉkʉlwa kwa vaantʉ va mbyaala ˆjalongoola tʉkʉ, ja ˆvyeene haaha fuumbo ihi yakʉnʉkʉlwa ni Mʉtima kwa vatumwi vaaja na valáali na mʉtwe va Ijʉva.

6 Fuumbo ihi, noo ihi, kwa njira ya Masáare Maaja, vaantʉ si ˆvari Vayahúudi ni vapaari hamwi na Vayahúudi na vaava mʉviri ʉmwi. Kei ko kʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu, vahókeraa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kʉra ˆavaheera.

7 Mʉlʉʉngʉ kwa wʉʉya wa nduwo yaachwe, aansaawʉla ntʉmame mʉrimo wo variyʉla Masáare Maaja. Aampeera ayo, kwa ngururu jaachwe nkʉʉlʉ.

✡ **3:3** Laanga Vaeféeso 1:9-10.

8 Baa neembe niiniɨ ndiɨriɨ muduudi kʉlookya vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ aampeera nduwo yo tʉmama mʉɨrimo ʉhʉ wo variyʉla kwa vaantʉ siɨ ˆvariɨ Vayahúudi, usúngaatiɨ ˆʉhwáalarya wa Kirisitʉ.

9 Kei niɨmʉwyiire pusu kiɨra mʉʉntʉ kimbiso iɨkiɨ ˆchaviswa keende aho kaliɨ niɨ Mʉlʉʉngʉ. Yeeye ʉʉmba viintʉ vyoosi.

10 Haaha kwa njiɨra ya mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, tooti joosi ja Mʉlʉʉngʉ jitaangwe kwa viimiriri voosi va kʉɨriɨ weerʉ ˆisoónekanaa.

11 Mʉlʉʉngʉ atʉmama isáare iɨriɨ ja ˆvyeene ajáa iimya neeja keende aho kaliɨ, na kukiimikirirya kwa njiɨra ya Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ.

12 Haaha ko lʉmaniwa na Yéesu na kumuruma kwiitʉ, suusu tatiɨite kwiitema ko fika mbere ya Mʉlʉʉngʉ baa woowa tʉkʉ.

13 Sa jeyyo, noovaloomba kariɨ mʉsove mpiɨma sa uturikiri ˆmweene nooturya sa nyuunyu tʉkʉ. Uturikiri ʉhʉ, woovaretera nyuunyu nkongojima kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

*Kʉloomba kwa Paúli kwa Vaantʉ va Efée*so

14 Sa jei, noochwaama mbere ya Mʉlʉʉngʉ Taáta,

15 yeeye noo ufumo wa nkolo joosi jaachwe ja ʉko kurumwii na ja weerʉ.

16 Noomʉloomba avaheere ngururu ko tweera Mʉtima waachwe mitimii yaanyu kwa usúngaati wa nkongojima yaachwe,

17 sa Kirisitʉ iikale mitimii yaanyu kwa njiɨra ya kumuruma kwaanyu. Aho, kweenda kwaachwe kʉvaheere ngururu yo kiɨima neeja ja mʉti ˆwabokerya miriri kamwɨ, na ja nyuumba ˆyajeengwa mwaarirywii wa kweenda.

18 Jeyyo, nyuunyu na vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ, mʉve na lʉviɨro lo taanga kweenda kwa Kirisitʉ ˆvyeene kwaliɨha, kwawariɨha, kwiɨngiɨra naasii na ˆvyeene kwaambʉka na mweeri.

19 Aho, taanga mʉriɨ kweenda kwa Kirisitʉ, baa neembe siɨ tʉriɨ daha kʉkʉtaanga vyoovyoovyoovyo. Aho, mukiimane kwa kiɨra kiɨntʉ, kwa ngururu ˆjifúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ.

20 Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆariɨ na ngururu jo tʉmama kʉlookya vira ˆtalóombaa au baa kwiiririkana. Yeeye abwéeyyaa jei ko tweera ngururu ˆjitúmamaa isii yiiswi.

21 Mʉlʉʉngʉ abweeyyiriwe nkongojima kʉriɨ mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu na kwa njiɨra ya Kirisitʉ Yéesu, kwa mpiɨindiɨ joosi ˆjisiina ʉhero. Kikomi.

4

Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu Vasaakwa Vave Kiɨntʉ Kimwɨ

1 Haaha, niini ^nachuungwa so mutumamira
Mweenevyoosi, noovakalaamya mwiikale mwiikalo
^woónekyaa kwaanirirwa kwaanyu.
2 Moosaakwa mundookiikiimya na isi na mutuule.
Mundootuurya mitima na mundookiivereka nyuunyu kwa
nyuunyu ko kiiyenda.
3 Manyiki kukwaata neeja kura kuva kwaanyu kiintu kimwi,
kura ^mwaheewa ni Mutima Muuja. Mundoobweeyya jeyyo
kwa mwiikalo muuja.
4 Kwatiite muviri umwi na Mutima umwi, ja ^vyeene
mwaanirirwa ni Muluungu muve na kwiilaangya kumwi.
5 Kei kwatiite Mweenevyoosi umwi, kumuruma kumwi,
ubatíiso umwi,
6 na Muluungu umwi. Yeeye ni Taáta wa voosi. Yeeye ni
mweeri ya kira kiintu ari, na kutweera kira kiintu na kuri kira
kiintu.
7 Maa kaa, kira muuntu umwi umwi kuri suusu, aheewa
wuuya kwa kipíimo kwa kuboohya inda kwa Kirisitu.
8 Noo ^chooreka Masáare ^Yari Mpeho yaluusa,
“Yeeye ^akaambuke na kurumwii,
anyahira vaantu ^vachuungwa,
akavaheera vaantu vaachwe kilungulungu.”✡
9 Haaha isáare iri “^akaambuke na kurumwii,” ni che raluusa?
Noo kusea, Kirisitu ajáa akiima na kuri weeru.
10 Yeeye ura ^akiima na isi, noo ^aambuka na mweerimweeri
kulooka kurumu joosi. Abweeyya jeyyo, sa ameme weeru
yoosi.
11 Yeeye noo avaviika vamwi vave vatumwi, vamwi vave
valáali na mutwe, vamwi vave vavariyuli Masáare Maaja,
vamwi vave valongooli na vakiindya va vaantu ^vamuruma
Yéesu.
12 Murimo wa avo voosi ni kuviimya neeja vaantu voosi va
Muluungu, sa vatumame murimo wo jeenga muviri wa Kirisitu
13 fuuru tuve kiintu kimwi kuri kuruma kwiitu na kumutaanga
Mwaana wa Muluungu. Tuve takangaala, na tufikire kuki-
imana kwa Kirisitu mweeneevyo,
14 sa tudiire kuva ja vasinga ^veene vatwáalwaa na kunu na
kunu ni ukiindya ^wiísimiresimire. Noo kusea, vakiindya va
uloongo si vari tukoovera kwa ukwaata na uweere waavo
tuku.
15 Kiri vyoova jeyyo, suusu tukwaatye kikomi ko kiiyenda, sa
tukule kwa kira kiintu na tumufikire Kirisitu, yeeye ^ari mutwe
wa vaantu ^vamuruma.✡
16 Kuri yeeye viintu vyoosi vya muviri vyakundikwa, vyak-
waata ko tweera makwáari. Aho, kwa nyambirirya yaachwe,

✡ **4:8** Laanga Sabúuri 68:18. ✡ **4:15** Laanga Vaféeso 1:22; 5:23.

mʉviri woosi wakúlaa ko kiiyenda na kʉnʉ kira kiintʉ cha mʉviri chootʉmama mʉrimo waachwe.

Mwiikalo Mufya kwa Kirisitʉ

17 Haaha, kwa wiimiriri wa Mweenevyoosi ni kʉvalairirya
niise, kari mʉndookiikala ja vaantʉ si ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ
tʉkʉ. Avo viíkalaa ko tuuba miryʉʉngʉ yaavo ˆyasaambʉka.
18 Vaantʉ avo miryʉʉngʉ yaavo yiingira kilwiirya na vak-
erwa kʉli na nkaasʉ ya Mʉlʉʉngʉ, sa ʉkoókoyo waavo na so
fafya mitima yaavo.
19 Vaantʉ avo vasiina soni tʉkʉ. Mirimo yaavo ni kʉyeenda
ja kúri no tʉmama kira kosu. Ivyo noo viintʉ si ˆviikínkimaa.
20 Maa kaa, nyuunyu si mwiikiindya masáare ya Kirisitʉ
jeyyo tʉkʉ.
21 Nyuunyu mwateera masáare yaachwe na mwakiindiwa
kimáári ˆkiri kʉri Yéesu.
22 Mwakiindiwa kʉreka njira yaanyu mbi, na kʉʉreka
wʉʉntʉ waanyu wa kali. Wʉʉntʉ ʉwo, wasáambʉlwaa ni ʉláku
waachwe ˆʉkóoveraa.
23 Kei mwiikiindya kʉvalandʉla miryʉʉngʉ yaanyu ive mi-
fya.
24 Haaha, ivikiri wʉʉntʉ mufya ˆmweene wʉʉmbwa wi-
ifwaane na Mʉlʉʉngʉ. Wʉʉntʉ ʉwo, wiifwaana ne kwa
ʉwoloki wa kikomi, na wʉʉja ˆufúmaa kʉri kimáári.
25 Haaha mʉreke kʉlʉʉsa ʉloongo. Kira ʉmwi waanyu
andoolʉʉsa kimáári kwa mwiiwaachwe sa suusu voosi tʉri
viintʉ vya mʉviri ʉmwi wa Kirisitʉ.
26 ˆMʉri kalala, kari mʉrekere nkalari yaanyu ivabweeyye
mʉtʉmame ʉvi tʉkʉ. Mwaasʉ kari ʉkʉtʉmire na mʉkaari na
nkalari tʉkʉ.
27 Kari mʉriheere Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mivi nkalo tʉkʉ.
28 Ʉra ˆiívaa, areke kwiiva, atʉmame mʉrimo mʉʉja
kwa mikono yaachwe sa ave na kiintʉ cho vaheera vara
ˆvakeehekerwa.
29 Kari mavi yafume kʉri nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, maaja vii
yara ˆyari vajeenga viingi kwa kira ˆvoosaaka sa yave kʉnáálo
kwa vara ˆvooyateera.
30 Kari mʉndoomoon'ya ʉsʉʉngʉ Mʉtima Mʉʉja wa
Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, yeeye noo ˆavavaa mʉtooso sa sikʉ ya
ununuuli.✡
31 Haaha fweiti na kʉli kʉhʉʉmba, nkalari, kʉkorera
nkalari, kwiitoola, kʉlongowererya na kira ʉvi.
32 Mʉndookiilaanga, mʉboohye mitima na mʉve na
mbavariri nyuunyu kwa nyuunyu. Mʉndookiisea yasírire
kwa mbavariri ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ avasea yasírire kwa njira
ya Kirisitʉ.

✡ **4:30** Laanga Vaeféeso 1:13.

5

Mwiikalo ˆWasaakwa kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Sa jeyyo, mutuubiriryi Muluungu sa nyuunyu murí vaana
vaachwe ˆaveenda munumuunu.
2 Mweende vaantu voosi mpiindi joosi, ja ˆvyeene Kirisitu
atweenda, akiitoola sa suusu, akakwya ja mpóryo ˆiri na irííra
ˆrabooha kwa Muluungu.
3 Maa kaa, masáare ya uhanguti, kosu yoyoosi na kudiira
kwiikinkima kari vindooluuswa kuri nyuunyu tuku, sa viintu
ivi si vyasaakwa kwa vaantu va Muluungu tuku.
4 Kei kari mundooluusa masáare ya soni, masáare ya
kikoókoyo na ya berereesi tuku, sa masáare ayo yaviiha kwa
vaantu va Muluungu. Maa kaa, mundoomuduumba Muluungu
mpiindi joosi.✡
5 Sa mwataanga kikomi viintu ivi, muhanguti, muuntu
ˆabwéeyyaa kosu, vaantu si ˆviikínkimaa, noo kusea vaantu
ˆviínamiraa vidabalaíyo, vaantu ja avo, si vari hokera Utemi wa
Kirisitu na wa Muluungu vii kaa tuku.✡
6 Viintu ja ivi noo vibwéeyyaa nkalari ya Muluungu ikorera
kwa vara si ˆvamutéeraa. Jeyyo kari mukooverwe na masáare
matuhu ya muuntu yoyoosi tuku.
7 Kari mundoova hamwi na vaantu ˆvatúmamaa ayo tuku.
8 Hara kali, nyuunyu ni kilwiiryii mujáa. Maa kaa,
haaha nyuunyu ni kiweeru so lumaniwa na Mweenevyoosi.
Mundookiikala ja vaana va kiweeru.
9 Ni luusa niise jeyyo, sa kiweeru charéetaa ndiiwa ˆjabooha,
noo kusea, wuuja woosi, mwiikalo wa uwoloki na kimáári.
10 Sa jeyyo, mundoosaakira yara ˆyamweéryaa mutima
Mweenevyoosi.
11 Kari mundoosaangirira kutumama nteendo ja kilwiirya
ˆjisiina kunáálo tuku, maa kaa, mundoopusula nteendo ijo
kiweerwii.
12 Kikomi ni soni baa kuluusa nteendo jira ˆvatúmamaa
kimbiso vaantu si ˆvamumányire Muluungu.
13 Maa kaa, koonи nteendo ijo joosi javíikirwe kuri kiweeru,
koonekana jiri pwaa, sa murikwa jiri ni kiweeru.
14 Sa kira kiintu ˆchoónekanaa, chavíjaa kiweeru. Noo
ˆchooreka vyaluuswa,

“Inuka weewe ˆulaala,
fufuka fuma inkwyii,
na Kirisitu kukumurika ari.”*

✡ **5:4** Laanga Vaeféeso 5:20; Vakolosáai 3:15, 17. ✡ **5:5** Laanga 1 Vakoríinto 6:9-10; Vagalatía 5:20-21; Vakolosáai 3:5. * **5:14** Masáare aya si yafuma muhákwii wa kali tuku. ˆVyeene vyoónekanaa masáare aya yafuma lwiimbwii lwa vaantu ˆvamuruma Yéesu. Ulo lwiimbo lujáa lwatiite masáare fuma haantu ˆhiísimiresimire ha Masáare ˆYari Mpeho, baa ja, Isáaya 26:19 na 60:1.

15 Sa jeyyo, haaha, mulaange neeja mwiikalo waanyu, kari mundookiikala ja vaantu ˆvasiina tooti tuku, kiri vyoova jeyyo, mundookiikala ja vaantu ˆvari na tooti.
16 Kira mpiindi mundootumamira kureeta kunáálo, sa mpiindi iji ni mbi.
17 Sa jeyyo, kari muve vakoókoyo tuku, maa kaa, mundootaanga yara Mweenevyoosi ˆyoosaaka mundootumama.
18 Kari mundooreeva diváai tuku, sa ureevi wasáambulaa mwiikalo wa muuntu. Maa kaa, nyuunyu moosaakwa mumeme Mutima Muuja.
19 Jeyyo, mundoolusika nyuunyu kwa nyuunyu kwa sabúuri, chiímbo na kiluumba cha mutimii, kunu moomwiimbira no muduumba Mweenevyoosi mitimii yaanyu.
20 Siku joosi mundoomuduumba Muluungu Taáta kwa kira kiintu kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
21 Mundookiima na isi kuri nyuunyu kwa nyuunyu sa moomunyemya Kirisitu.

Vaki na Valume

22 Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi kwa valume vaanyu ja ˆvyeene mwamunyémyaa Mweenevyoosi.✡
23 Sa muluume ni mutwe wa muki waachwe ja ˆvyeene Kirisitu ari mutwe wa mpuka ya vaantu ˆvamuruma, noo kusea muviri waachwe, ne noo Mulamuriri waavo.
24 Ja ˆvyeene mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu viikiimya na isi ya Kirisitu, baa nyuunyu vaki mwiikiimye na isi ya valume vaanyu kwa kira kiintu.
25 Naanyu valume, veendi vaki vaanyu ja ˆvyeene Kirisitu✡ iiyenda mpuka ya vaantu ˆvamuruma, yeeye iitoola akakwya sa vaantu ˆvamuruma.
26 Abweeyya jeyyo, sa avabweeyye muve vaaja kunu yoova-jirula ko vooyya kwa maaji isáarii raachwe.✡
27 Abweeyya jeyyo, sa yeeye iiretere mpuka ya vaantu ˆvamuruma ˆvari na nkongojima, vasiina lukwaalo, baa kei vasiina mareka, baa rimwi ˆriri ja ayo tuku. Kiri vyoova jeyyo, vave vaaja na si ˆvang'úurirwaa.✡
28 Viivyo, valume voosaakwa vaveende vaki vaavo ja ˆvyeene veenda miviri yaavo. Ura ˆeenda muki waachwe, iiyenda yeemweene.
29 Kusiina muuntu ˆuusuula muviri waachwe mweeneevyo tuku, yeeye uuhéeraa chóorya na uukwáataa neeja. Vi-ivyo noo ˆvyeene Kirisitu abwéeyyaa kwa mpuka ya vaantu ˆvamuruma,

✡ **5:22** Laanga Vakolosáai 3:18; 1 Peéteri 3:1. ✡ **5:25** Laanga Vakolosáai 3:19.
✡ **5:26** Laanga Tíito 3:5. ✡ **5:27** Laanga 2 Vakoríinto 11:2.

30 sa suusu tʉrɨ viintʉ vya mʉvɨrɨ waachwe.
31 Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Sa jeyyo, mʉʉntʉ mʉlʉme avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kɨintʉ kɨmwɨ na muki waachwe, novo vavɨrɨ kʉva varɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ.”✡
32 Masáare aya yatɨɨte fuumbo nkʉʉlʉ, maa kaa, nɨɨnɨ nɨ lʉʉsɨkɨra niise masáare ya Kirisitʉ na mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma.
33 Maa kaa, baa nyuunyu nɨ kʉvawyɨɨra niise, kɨra mʉʉntʉ amweende muki waachwe ja ˆvyeene iiyenda, na muki karɨ areke kʉmʉnyemya mʉlʉme waachwe tʉkʉ.

6

Vaana na Vavyɨɨrɨ Vaavo

1 Naanyu vaana, mʉndoovateera vavyɨɨrɨ vaanyu kwa kʉra kʉva kɨintʉ kɨmwɨ na Yéesu Mweenevyoosi, sa kʉbweeyya jeyyo nɨ ʉwoloki.
2 “Ʉndoovanyemya vala taáta na íyo waanyu.” Ʉhʉ, noo ʉlairiri wa ncholo ˆurɨ na kwiichuunga ˆkweene Mʉlʉʉngʉ asea,
3 “Sa jeyyo, turya ʉrɨ ntálarya na wiikale myaaka ˆɨrɨ foo kʉrɨ ɨhɨ weerʉ.”✡
4 Naanyu vala taáta, karɨ mʉndoovasaakʉla vaana vaanyu tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, vareri ko vawolola mwiikalo waavo na kwa ukiindya wa Mweenevyoosi.✡

Vatúmwa na Veenenyuumba Vaavo

5 Naanyu vatúmwa, mʉve na matu kwa veenenyuumba vaanyu va kɨwʉʉntʉ kwa nyemi na ko tetema, kwa mʉtɨma woosi ja ˆvyeene mʉmʉtúmamɨraa Kirisitʉ.
6 Kʉndoobweeyyi jeyyo mpɨɨndɨ ˆvoovoona vii tʉkʉ, sa vavadʉʉmbɨrɨre, maa kaa, mʉndootʉmama jeyyo ja vatúmwa va Kirisitʉ, mʉndoobweeyya jeyyo fuma mitimii ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asaaka.
7 Mʉndootʉmama kwa mʉtɨma woosi, ja moomʉtʉmɨkɨra Mweenevyoosi, na sɨ mʉʉntʉ tʉkʉ.
8 Kumbukiri, kɨra mʉʉntʉ ʉra ˆabwéeyyaa vyabooha, ave mʉtúmwa au mʉʉntʉ ˆarɨ húuru, hokera arɨ kɨlʉngʉlʉngʉ chaachwe fuma kwa Mweenevyoosi.✡
9 Na nyuunyu veenenyuumba, kwa njɨra yɨɨyo, mʉndoovabweeyyirya vyabooha vatúmwa vaanyu, na karɨ mʉndoovavuumba tʉkʉ. Kumbukiri mwatɨɨte Mweenevyoosi ʉmwɨ, na nɨ yeeye ˆarɨ kurumwii, yeeye sɨ asínanalaa tʉkʉ.✡

Mata ya Mʉlʉʉngʉ

✡ **5:31** Laanga Ncholo 2:24. ✡ **6:3** Laanga Ufumo 20:12; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 5:16. ✡ **6:4** Laanga Vakolosáai 3:21. ✡ **6:8** Laanga Vakolosáai 3:22-25. ✡ **6:9** Laanga Vakolosáai 4:1.

10 Kukiimikirirya, noosaaka mufafe na muhokere ngururu
fuma kwa luviro lwa Mweenevyoosi.
11 Haaha, sumuli mata yoosi yo lwiira nkoondo ˆmooheewa
ni Muluungu, sa mudahe kukitira miryuungu mivi ya Ikúúlu ra
Mirimu Mivi.
12 Sa nkoondo yiitu si yoolwa na vaantu tuku, maa kaa,
nkoondo yiitu ni yoolwa na mirimu mivi, milwi nkoondo ya
kuri weeru ˆisoónekanaa, ngururu na luviro lwa viimiriri va ihi
weeru mbi.
13 Sa jeyyo, sumuli mata yoosi ˆmooheewa ni Muluungu sa
mudahe kusiindana siku mbi ˆiri kuuja. ˆMuri humula kulwa,
mwiime neeja.
14 Jeyyo, imi neeja, na kikomi kive ja lukova ˆlwiimútirwaa
hirii ni mulwi nkoondo, na uwoloki uve ja ngawo ˆyiivíkirwaa
ni mulwi nkoondo kipeembii sa ikitire miiwi.
15 Mpiima yo variyula Masáare Maaja ya mwiikalo muuja ive
majewii yaanyu.
16 Hamwi na ivyo, kumuruma Yéesu ive ngawo yaanyu, sa
mudahe rimya miiwi ya mooto ya ura Muvi.
17 Kulamurririwa kuve ja kofía ya chuúma ya mulwi nkoondo
ˆiivíkiraa mutwii, na isáare ra Muluungu mukwaatirire
mukonwii ja nyaasuka ˆmooheewa ni Mutima Muuja.
18 Mpiindi joosi na kwa kira kuloomba, mundooloomba
Muluungu kwa ngururu ja Mutima Muuja. Hamwi na ayo,
mukeeshe mpiindi joosi, kunu moovaloombera kwa uy-
imiriryi vaantu voosi va Muluungu.
19 Mundookuunoombera baa niini sa kira ndiri chungula
mulomo, mpeewe masáare yo luusa sa ndahe kuvariyula fu-
umbo ya Masáare Maaja ko kiitema.
20 Niini ndiri mutumwi wa ayo Masáare Maaja na noo
ˆchooreka ndiri munyololwii. Jeyyo noomberi kwa Muluungu
sa ndahe variyula ko kiitema ja ˆvyeene yasaakwa.

Lumbi yo Kiimikirirya

21 Tíkiko mwaaniitu, na mutumami wo kiilaangiwa kwa
kura kukundikaniwa na Mweenevyoosi, niini namweenda
maatuku vii. Yeeye vawyiira ari kira kiintu sa mutaange
masáare yaani na kira ˆnootumama haaha.✡
22 Namutúmire na kuri nyuunyu sa isáare iri, nyuunyu
mutaange masáare yiiswi na avaheere mutima.
23 Vanaviitu, mwiikalo muuja, kwiiyenda na kumuruma
Yéesu, ˆkwafúmaa kwa Muluungu Taáta na kwa Yéesu Kirisitu
Mweenevyoosi, kuve na nyuunyu.
24 Nduwo ya Muluungu ive na vaantu voosi ˆvamweenda
Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu kwa kweenda si ˆkusíraa.

✡ **6:21** Laanga Vakolosáai 4:7; 2 Timotéeo 4:12.

Barúwa ya Paúli kwa Vafilíipi Mulongooryo

Barúwa kwa Vafilíipi yaandikwa ni mutumwi Paúli. Viintu ^vyoónekanaa, Paúli aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika barúwa ihi, hamwi na barúwa ya Vaeféeso na Vakolosáai mpiindi ^ajáa munyololwii uko múujii wa Róoma (Vafilíipi 1:13-14). Paúli aandika barúwa ihi kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Filíipi (1:1). Vafilíipi vajáa voonekya kweenda kukuulu kwa Paúli ko mutwaarira nyambirirya ya viintu ^asaakáa (4:10-19).

Paúli aandika barúwa ihi, sa avaduumbe Vafilíipi sa nyambirirya yaavo. Kei asaakáa avawyiire ^vyeene aaryáa Masáare Maaja kura munyololwii (1:12-18) baa koofa kuulawa tuku (1:20-24). Barúwii ihi, Paúli avaheera mitima Vafilíipi vandookikiimya na isi ja Yéesu (2:1-12). Avakalaamya kari vatuube ukiindya wa Vayahúudi ^mweene wiiláangyaa kutwaalwa na kibawii tuku, kiri vyo mwiinamira Muluungu kimutima (3:2-3). Ukiindya uhu, ni muvi kwa musaláaba wa Yéesu (3:17-21).

Paúli avaheera mutima Vafilíipi vave na cheeru, noo kusea, vandoomuduumba Muluungu siku joosi. Na kwa kira kiintu, kiri vyo kiiturikirya, vandoomuloomba Muluungu, kunu voomuduumba (4:4-6).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoomuduumba Muluungu na yoovaloombera Vafilíipi *1:1-11*
Paúli na uturikiri waachwe uko Róoma *1:12-26*
Mwiikalo wa muuntu ^akundikaniwa na Kirisitu *1:27-2:18*
Timotéeo na Epafuradíito vootumwa na uko Filíipi *2:19-30*
Uwoloki wa kikomi na ukwaata *3:1-21*
Kumuduumba Muluungu na kuvaheera mutima vara ^vamuruma Yéesu *4:1-23*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli na Timotéeo, vatumami va KirisituYéesu. Toovaandikira nyuunyu vaantu va Muluungu ^mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, ^mwiíkalaa múujii wa Filíipi baa na viimiriri vaanyu na vaambiriryi vaanyu.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Paúli Yoovaloombera Vafilíipi

3 Noomuduumba Muluungu waani kira mpiindi ^ndiri vakumbukira nyuunyu.
4 Kira siiku namulóombaa Muluungu ndiri na cheeru sa nyuunyu voosi,
5 sa nyuunyu mwaava vaambiriryi vaani vo kaarya Masáare Maaja keende siku ya ncholo fuuru isiku.
6 Niini namányire kikomi, Muluungu yeeye ^aanda murimo muuja mitimii yaanyu, kuukiimikirirya ari murimo uwo siku ira Yéesu Kirisitu ^ari kuuja.
7 Ni uwoloki niini kwiiririkana jei sa nyuunyu, sa ni mutimii waani muri. Mwahókeraa nduwo ya Muluungu hamwi na niini mpiindi ^ndiri munyololwii na mpiindi ^naviviriráa na noonekyáa kikomi cha Masáare Maaja.
8 Muluungu amányire ^vyeene naveenda munumuunu na ^vyeene ndiri na mpiima ya Kirisitu Yéesu kuri nyuunyu.
9 Kuloomba kwaani ni uku, moongererye kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, na muve na tooti na umanyi,
10 sa mudahe saawula viintu vira ^vyabooha. Aho, kuva muri uteréere, na vaantu si ^vang'úurirwaa fuuru siku Yéesu Kirisitu ^ari hinduka,
11 kunu mwamémire ndiiwa ^jifúmaa kuri uwoloki ura ^ufúmaa kuri Yéesu Kirisitu sa nkongojima na duumbi kwa Muluungu.

Murimo wa Paúli Munyololwii

12 Haaha noosaaka vanaviitu mutaange yara yoosi ^yafumira kuri niini, ayo yaámbiriirye kwaarya Masáare Maaja.
13 Sa jeyyo, valukaluka voosi va mutemi Kaisáari na vaantu viingi voosi va aha, vatáangire nachuungwa sa namutúmamiraa Kirisitu.
14 Na sa kuviikwa kwaani munyololwii, vaaniitu ^vari foo vamutúmamiraa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, viitémire kuluusa isáare ra Muluungu baa woowa tuku.
15 Kimaari, vamwaari vamwi ^voovariyula masáare ya Kirisitu kwa kivina na wiitóoli. Baa neembe ni jeyyo, vamwaari viingi ^vaváriyulaa kwa wuuja.
16 Ava vatúmamaa jeyyo kwa mutima wo kweenda, na vamányire niini mwaari kunu munyololwii, sa nduuse Masáare Maaja ya Yéesu ni kikomi.
17 Maa kaa, avo ^vari na kivina, vaváriyulaa masáare ya Kirisitu kwa miryuungu iyo sa vaduumbwe ni vaantu. Voovo voosaaka koongererya uturikiri waani mpiindi iji ^ndiri munyololwii.
18 Baa jeyyo, che kisáambukire? Laanga, masáare ya Kirisitu yoovariyulwa, ive ni kwa mutima muvi au kwa mutima wa kikomi. Sa kiintu iki, niini tuuba ndiri kuvyeenda.

Hii, tuuba ndiri kuvyeenda,
19 sa namányire kwa kuluusika kwaanyu na Muluungu
na kwa nyambirirya ya Mutima Muuja wa Yéesu Kirisitu,
lamuririwa ndiri.
20 Ni kiilaangya niise, si ndiri koona soni kwa njira yoyoosi
tuku. Tuuba ndiri kwiitema na Kirisitu tuuba ari bweeyyiriwa
nkongojima muvirii waani, ive ni kwa nkaasu au kwa inkwya.
21 Sa kwaani, kuva mooyo ni kumutumamira Kirisitu na
kukwya ni kunáálo.
22 Koon ndiri tuuba kuva mooyo muvirii uhu, tuuba
ndiri tumama murimo uri na kunáálo nkuulu. Si nootaanga
nsaawule kirikwi tuku. Kuva mooyo baku kukwya.
23 Viintu ivi vivíri vyookuunduta. Noosaaka ndooke, nki-
ikale na Kirisitu, na ivyo noo vyabooha maatuku vii.
24 Maa kaa, sa nyuunyu, ni vyabooha nchaale ndiri mooyo
muvirii uhu.
25 Isáare iri ni ra kikomi, sa jeyyo, namányire kuva ndiri
mooyo hamwi na nyuunyu, sa mukule kwa kura kuruma
kwaanyu na muvyeende kumuruma Yéesu.
26 ^Ndiri kuva hamwi na nyuunyu, kuvyeenda muri maatuku
vii sa Kirisitu Yéesu kuva ari aanyámbiriirye niini mpinduke na
kwaanyu kei.
27 Kiintu kikuulu, mwiikalo waanyu uve ja ^vyeene
Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu yaluusa. Na koon ndiri
kuuja no valaanga au koon si ndiri kuuja, nkindooteera na
nkindootaanga mwatuuba kiima neeja, muri na muryuungu
umwi na muri mutima umwi, kunu mookiisiinda sa kuruma
kwa Masáare Maaja.
28 Kari mundoovoofa vavi vaanyu tuku, maa kaa, mwiiteme.
Ihi koonekya iri kuri voovo ni tamanya viise noo malwa, maa
kaa, nyuunyu lamuririwa muri ni Muluungu.
29 Sa nyuunyu si mwaheewa nduwo yo muruma Kirisitu vii
tuku, maa kaa, baa nduwo yo turikiriwa sa yeeye.
30 Ayo ^moolwa noyo, noo ayo baa niini ^naalwijáa noyo,
ja ^vyeene moona. Kei baa haaha teera mwiise mwaari
nootuuba kulwa noyo.

2

Kwiikiimya na Isi ja Kirisitu

1 Eri, mwiikalo waanyu wo va kiintu kimwi na Kirisitu
vaheera wiise mutima wuu? Eri, kuveenda kwaachwe
kuvatuurya kwiise mitima wuu? Eri, ni kiintu kimwi muri na
Mutima Muuja wuu? Laangwa mwiise kwa riiso ra wuuja ni
Kirisitu wuu?
2 Koon viri jeyyo, kuumbweeyya muri nive na cheeru
munumuunu kwa nyuunyu kuva na muryuungu umwi,

kweenda kʉmwɨ, kʉva kɨintʉ kɨmwɨ mutimii na kʉva na tooti ɨmwɨ.
3 Karɨ mʉndoobweeyya kɨintʉ ko viihya ɨnda tʉkʉ. Karɨ mʉndookiivaa kɨpeembe tʉkʉ. Maa kaa, mwiikiimye na ɨsɨ, kɨra mʉʉntʉ yoomʉnyemya wɨingɨ na moovoona vɨingɨ vabooha kʉlookya nyuunyu.
4 Karɨ kɨra ʉmwɨ waanyu ɨndoolaanga masáare yaachwe vii tʉkʉ, maa kaa, kɨra ʉmwɨ waanyu andookiiririkana kʉvaambirirya vɨingɨ.
5 Miiririkano yaanyu ɨve ɨ'ɨra Kirisitʉ Yéesu ˆajáa noyo.
6 Yeeye baa neembe ufumo waachwe nɨ Mʉlʉʉngʉ,
sɨ oona kʉra kʉva Mʉlʉʉngʉ,
nɨ kɨintʉ cho namatɨra tʉkʉ.
7 Maa kaa, iibweeyya ja kɨintʉ ˆkisiina,
aava ja mʉtúmwa,
avyaalwa ja mʉʉntʉ.
8 ˆAkave na ufumo wa mʉʉntʉ,
akiikiimya na ɨsɨ, akaruma kukwya,
inkwya yo vaɨrɨrwa mɨsʉmáari mʉsaláabii.
9 Sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ amwiinʉla mʉnʉmʉʉnʉ,
na amʉheera irina ˆralooka marina yoosi.✡
10 Sa kwa irina ra Yéesu, kɨra kiúumbe kurumwii na kʉrɨ weerʉ na Ntarii,
kɨchwaame mbere yaachwe,
11 na kɨra lurimi lʉlʉʉse,
Yéesu Kirisitʉ nɨ Mweenevyoosi,✡
kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ Taáta.

12 Vijeengi vaanɨ naveenda mʉnʉmʉʉnʉ. Haaha, nɨ matu mʉjáa kʉrɨ nɨɨnɨ sikʉ joosi mpɨɨndɨ ˆnɨjáa kwaanyu na baa mpɨɨndɨ ˆndɨrɨ kʉlɨ na nyuunyu. Viivyo tuubi kʉtʉmama viintʉ ˆvyoónekyaa Mʉlʉʉngʉ avalamurirya, kʉnʉ mookoofa no tetema.
13 Sa nɨ Mʉlʉʉngʉ ˆyootʉmama isii yaanyu, yeeye noo yoovaheera mpɨɨma na ngururu yo tʉmama yara ˆmeene yoosaaka yatʉmamwe.
14 Tʉmami viintʉ vyoosi baa kung'uula no kwiiruta ndihi tʉkʉ.
15 Mʉve vaana va Mʉlʉʉngʉ, sɨ mʉng'úurɨrwaa na musiina ʉvɨ. Kei mʉve vaantʉ ˆmusiina lʉkwaalo, mpɨɨndɨ iji ˆmookiikala katɨ na katɨ ya vaantʉ va haaha ˆvamema ʉvɨ na ˆvasaambʉka. Katɨ na katɨ ya avo vaantʉ, nyuunyu mʉve ja kɨweerʉ ˆkɨmárɨkɨraa weerʉ.

✡ **2:9** Laanga Vaeféeso 2:21; Vaeburanía 1:4. ✡ **2:11** Laanga Isáaya 45:18-23.

16 Kei mukwaatye isáare ra nkaasu, sa siku Kirisitu ^ari hinduka, niiteere mwerere sa murimo ^natumama ko manyika kuri nyuunyu, na noone si natarikira bweete tuku.
17 Baa koonі nkaasu yaani yootoolwa ja mpóryo ya choonywa mweeri ya mpóryo ya kuruma kwaanyu, niini na cheeru ndiri, na navyeéndire hamwi na nyuunyu voosi.
18 Viivyo nyuunyu moosaakwa muvyeende na muve na cheeru hamwi na niini.

Luyeendo lwa Timotéeo na Epafuradíito

19 Haaha nookiilaangya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi kooni ari vyeenda, mutuma ndiri Timotéeo siku ^jookuuja aha mbere, uuje na kwaanyu, sa ^ari hinduka, neeriwe mutima ni sáare ja mwiikalo waanyu.
20 Sa niini nsiina muuntu wiingi ^avaláangaa ja yeeye tuku.
21 Viingi ni voolwa vii na masáare yaavo, na si yara ya Yéesu Kirisitu tuku.
22 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mwamányire kikomi ^vyeene Timotéeo iima neeja. Yeeye atúmamaa na niini murimo wo variyula Masáare Maaja ja mwaana na taáta waavo.
23 Haaha kiilaangya niise nimutume na kwaanyu chaangu, ^ndiri taanga vii ^cheene kiri fumira kuri niini.
24 Naani nookiilaangya kuri Yéesu Mweenevyoosi, rekerwa ndiri, na kuuja ndiri na kwaanyu siku jiiji vii ^jookuuja aha mbere.
25 Nookoona ni vyabooha nimutume Epafuradíito na kwaanyu. Yeeye ni mwaaniitu ^amuruma Yéesu, kei ni mutumami na mulwi nkoondo mwiiwaani. Na nyuunyu mwamutuma ji aampeere nyambirirya mpiindi iji niini ^noosaaka nyambirirya.
26 Ni kumurekera niise ahinduke sa atiite mpiima maatuku vii yo voona, na kei avisuula ^akataange nyuunyu mwateera ajáa alwaala.
27 Kimaari ajáa alwaala kende akwye. Maa kaa, Mululungu amulaanga na riiso ra wuuja na si yeeye vii tuku, baa niini, sa ndiire kuvisuula mweeri ya kuvisuula.
28 Sa jeyyo, noo ^chooreka noomanyika kumutuma na kwaanyu, sa ^muri moona kei muvyeende. Na niini nseyyiriwe kuvisuula kwaani.
29 Muteengyi na cheeru, sa yeeye ni mwiiwaanyu kwa kura kumuruma Yéesu Mweenevyoosi, na muuntu ^ari ja yeeye, mundoomunyemya.
30 Yeeye ajáa asengerera kukwya sa murimo wa Kirisitu. Yeeye ajáa aviika nkaasu yaachwe nemwiinemwii sa afikye nyambirirya ^ng'eene nyuunyu mwasiindwa fikya sa viintu mwiíkalaa kuli.

3

Kumuruma Kirisitu noo Kwaréetaa Uwoloki

1 Haaha ee vanaviitu, vyeendi kuri Yéesu Mweenevyoosi.
Niini si ndiri katala kuvaandikira masáare yara ^nahumula
kuvaandikira tuku, sa masáare ayo, kiimiriira yari kumuruma
kwaanyu Kirisitu.

2 Laangi neeja ijo kúri, vatumami vavi, vara ^vakwaatya
kutwaala vaantu na kibawii.

3 Sa suusu ^tamwiínamiraa Muluungu kwa Mutima wa
Muluungu, suusu noo kikomi tatwaalwa na kibawii.✡ Suusu
twiívaa kipeembe sa Kirisitu Yéesu na tamwiiláangyaa. Suusu
kwiilaangya kwiitu, si kuri kuri muviri tuku,

4 baa neembe niini ndiri daha kwiivaa kipeembe sa
masáare ya muviri waani. Kooni muuntu yoyoosi yookoona
atiite nteendo ja muviri jo kiivaira kipeembe, niini nadaha
munumuunu.

5 Niini natwaalwa na kibawii mpiindi ^nijáa na siku inaani
vii.✡ Niini ndiri Mwiisiraéeli fuma lukolo lwa Bénjamini, na
ndiri Mweeburanía wa Vaeburanía. Ko kwaatya Miiro, niini
nijáa ndiri Mufarisáayo.

6 Niini namanyikáa maatuku vii kutumama yara ^niiseáa
noo Muluungu eenda, na sa jeyyo, naturikirya mpuka ja
vaantu ^vamuruma Yéesu maatuku vii. Na kuri uwoloki
^utóorekaa kwa Miiro, nijáa si nang'uuriirwáa tuku.

7 Maa kaa, yara yoosi ^noonáa ni kunáálo kwaani, haaha
nooyavala ni mukube sa Kirisitu.

8 Na si ayo vii tuku, haaha nookoona masáare yoosi ni
mukube ^ndiri yayaanirirya na kunáálo nkuulu munumuunu
yo mutaanga Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi waani. Sa yeeye,
napata mukube wa masáare yoosi, na nayavala ayo ja kosu sa
nimuturye Kirisitu,

9 na nkundikaniwe ne. Niini si noosaaka noonekane
muwoloki ja ^vyeene Miiro yasea tuku, maa kaa, nive
muwoloki ko muruma Kirisitu. Kuvalwa uko, kwafúmaa kwa
Muluungu na ni ko muruma Kirisitu.

10 Niini noosaaka nimutaange Kirisitu na ngururu ya
kufufuka kwaachwe. Noosaaka nive kiintu kimwi uturikirii
waachwe, na noosaaka niifwaane ne inkwyii yaachwe.

11 Aho, siku iyo, nive umwi wa vaantu vara Muluungu ^ari
vafufula.

Kuyimirirya Fuuru Kuhererrya

12 Niini si noosea nahúmwiire turya ayo tuku, au
nahúmwiire kiimaniwa tuku, maa kaa, nootuuba manyika sa
nturye kira ^cheene Kirisitu Yéesu aankwaatira.

✡ **3:3** Laanga Varúumi 2:28-29. ✡ **3:5** Laanga Ncholo 17:12.

13 Vanaviitu si noosea nahumula kwaatya ayo tuku. Maa kaa, nootumama kiintu kimwi, nareka kwiiririkana yara ˆyalooka, na noomanyika kufikira yara ˆyari mbere.
14 Mwaari noomanyika kukuurika sa nfikire kira kilungulungu cha kurumwii cho siinda ˆcheene Muluungu yootwaanirira ko tweera kuva kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu.
15 Sa jeyyo, suusu ˆtwiima neeja kuri kumuruma Yéesu, tasaakwa twiirumire masáare aya. Na koonи mookiiririkana ˆviísimire, Muluungu vakunukurira ari kuhon'ya kwaanyu.
16 Kiintu cho kwaatya haaha, toosaakwa tutuube mwiikalo wiitu ura ˆmweene Muluungu ahumula kutoonekya.
17 Vanaviitu, moosaakwa mundootuubirirya mwiikalo waani. Kei moosaakwa mundookiikiindya kwa vaantu ˆvatúubaa mwiikalo wiiswi, sa mutuubirirye viviraviviira mwiikalo waavo.
18 Sa ja ˆvyeene nahumula kuvawyiira isáare iri ˆkari foo, na haaha ni hindukira niise kuvawyiira na miísoori yookiika miiswii yaani. Ni kuvawyiira niise, vaantu ˆvari foo mwiikalo waavo ni ja vavi va musaláaba wa Kirisitu.
19 Kukiimikirirya kwa vaantu ava ni imalo, muluungu waavo ni inda jaavo, na nkongojima jaavo ni viintu vya soni, na miiririkano yaavo ni viintu vya weeru.
20 Suusu miitu ni kurumwii kwa Muluungu. Na suusu toowoojera na mpiima kuhinduka kwa Mulamuriri wiitu Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi fuma kurumwii.
21 Yeeye kwa ngururu jaachwe valandula ari miviri yiitu ˆiri teketeke, na iibweeyye yiifwaane na muviri waachwe wa nkongojima. Kwa ngururu jiijo, viika ari viintu vyoosi vive isi ya wiimiriri waachwe.

4

1 Haaha, vanaviitu, niini ndiri na mpiima maatuku vii yo voona. Niini naveenda maatuku vii. Nyuunyu ni cheeru chaani, na itáaji raani ˆnaheewa sa murimo ˆnatumama. Haaha mwiime neeja kuri kumwiilaangya Yéesu Mweenevyoosi.✡

Ulairiri wa Paúli kwa Vafilípi

2 Noovakalaamya Eudía na Sintíike vave kiintu kimwi. Sa viintu muri va Yéesu Mweenevyoosi, marikiryi kudiira kwiiteerwa kwaanyu.
3 Nookuloomba weewe ˆuri mwaaniitu wa kikomi ˆtutúmaman'yaa, uvaambirirye avo vaantu vaki vaviri sa vandookiiteerwa. Avo vaviri vamanyikáa maatuku vii kutumama hamwi na niini, mpiindi ˆtavariyuláa Masáare

✡ **4:1** Laanga 1 Vatesaloníike 2:19.

Maaja. Vatʉmamáa hamwɨ na Kɨleméenti, na vatʉmami vɨingɨ voosi. Marina yaavo yamwaarɨ kɨtáabwii cha nkaasʉ.✡

4 Ivi na cheerʉ sikʉ joosi, sa mwakʉndɨkaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, kei ivi na cheerʉ.

5 Kʉhola kwaanyu kʉtaangɨkane kwa vaantʉ voosi. Mweenevyoosi nɨ heehi arɨ.

6 Karɨ mwiiturikirye kwa kɨintʉ chochoosi tʉkʉ, maa kaa, kwa kɨra kɨintʉ, ilombooli na mʉloombi Mʉluungʉ kʉnʉ moomʉduumba. Vira viintʉ ˆmoosaaka, vitwaali vitaangɨkane kwa Mʉluungʉ.✡

7 Na mwiikalo mʉuja wa Mʉluungʉ ʉra ˆwalooka mɨryʉungʉ yoosi, laangirirya ʉrɨ mɨtima yaanyu na mɨryʉungʉ yaanyu kʉva irɨ kɨintʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ Yéesu.

8 Haaha vanaviitʉ, kɨintʉ kɨmwɨ cho kiimikirirya, mʉkwaatye masáare yoyoosi ya kɨkomi, masáare yoyoosi ˆyanyémiwaa, masáare yoyoosi ya ʉwoloki, masáare yoyoosi ˆyarɨ ʉteréere, masáare yoyoosi ˆyeendwa, masáare yoyoosi ˆyarumwa nɨ maaja, kɨintʉ chochoosi ˆchaboohabooha na kɨintʉ ˆchasaakwa kɨduumbɨrɨrwe, ivyo noo mwɨindookiiririkana.

9 Masáare yoosi ˆmwiikiindya fuma kwaanɨ, au ˆmwahokera au ˆmwateera au ˆmoona fuma kwaanɨ, yatʉmami. Na Mʉluungʉ wa mwiikalo mʉuja, kʉva arɨ na nyuunyu.

Paúli Yoodʉumba Kɨsaanga cha Vafilípi

10 Natɨite cheerʉ kʉrɨ Yéesu Mweenevyoosi, sa kei mwaándire kiiririkana sa nɨinɨ. Kɨkomi mwaanjiririkanáa, maa kaa, mwasiindwáa turya nkalo yo kʉnyambirirya.

11 Sɨ noolʉusa jei sa nasírɨirwe tʉkʉ, nɨinɨ niikiindya kwiikinkima na viintʉ ˆndɨrɨ novyo.

12 Nɨinɨ namányire kʉsɨrɨrwa na namányire kʉva na viintʉ ˆviri foo. Niijʉvɨra kwiikinkima mpɨindɨ joosi, nɨve niíkutire au nɨve na njala, nɨve na kɨra kɨintʉ au nɨve nasírɨirwe.

13 Nadáhaa tʉmama yoosi, kʉrɨ Mweenevyoosi ˆaampéeraa ngururu.

14 Baa jeyyo, mwabweeyya vyabooha maatʉkʉ vii kʉunyambirirya mpɨindɨ ˆnatʉrɨkɨráa.

15 Nyuunyu Vafilípi mwamányire, sikʉ ja ncholo ˆnkaande variyʉla Masáare Maaja kwaanyu, na mpɨindɨ ˆnafumáa ɨsɨ yaanyu ya Makedonía, nɨ nyuunyu vii noo ˆmwaanyambiriryáa. Nɨ mpuka yaanyu ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vii noo ˆyaampeeráa kɨsaanga. Kusiina mpuka yɨingɨ ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆyaampeeráa nyambirirya ya kɨsaanga tʉkʉ.

✡ **4:3** Laanga Wiivariyuli 20:11-15. ✡ **4:6** Laanga Matáayo 6:25-34.

16 Baa mpiindi ˆnijáa múuji wa Tesaloníike, mwaantumira
nyambirirya baa si kamudu vii tukú.
17 Si noolúusa jeyyo sa noosaaka mutuube kúumpeera
nyambirirya tukú, maa kaa, noosaaka nkindookoona ntálarya
ˆng'eene Mulúungu yoovaheera sa kuboohya inda kwaanyu.
18 Haaha vira viintu ˆmwaantumira kwa njira ya Epafu-
radíito, navihokera. Natiite kira kiintu ˆnoosaaka baa na
kulookya. Nyambirirya iyo, yavíire ja mpóryo ˆiri na irííra
ˆrabooha na ˆyarumika na ˆimweéryaa Mulúungu mutima.
19 Na Mulúungu wiitu, vaheera ari kira ˆmuri saaka kwa
usúngaati waachwe wa nkongojima ko va kiintu kimwi na
Kirisitu Yéesu.
20 Mulúungu, Taáta wiitu wa kurumwii, abweeyyiriwe
nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi.

Masáare yo Kiimikirirya

21 Nuumbiryi vaantu voosi va Mulúungu vara ˆvari kiintu
kimwi na Kirisitu Yéesu ˆvari uko Filíipi. Vaaniitu voosi ˆvari
na niini vavalúumbiirye.
22 Vaantu voosi va Mulúungu vavalúumbiirye, na hasa ava
ˆviíkalaa kaayii kwa mutemi Kaisáari.
23 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, ive mitimii
yaanyu. Kikomi!

Barúwa ya Paúli kwa Vakolosáai Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni mutumwi Paúli kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va múujii wa Kolosáai (1:1-2). Paúli aandika barúwa ihi hamwi na barúwa kwa Vaeféeso na Vafilíipi mpiindi ^ajáa munyololwii uko Róoma. Vamanyi va Masáare vaséaa aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli si avariyula Masáare Maaja uko Kolosáai tuku, ^vyeene vyoónekanaa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Kolosáai yaanda na mutumwi ^asewáa Epáfura (1:7; 4:12).

Mpiindi Paúli ^ajáa munyololwii, ajáa awyiirwa masáare ya vakiindya va uloongo ^veene vavajuuwáa vaantu ^vamuruma Yéesu va Kolosáai (2:4, 8). Vaantu ^vamuruma Yéesu va Kolosáai vajáa viigava haviri, vaantu ^vamuruma Yéesu Vayahúudi na Vagiríki. Vamwi va vaantu ava, vasaakáa saangya masáare ya díini na tuuva jaavo, na ukiindya wa Yéesu (2:13-23).

Vayahúudi vaseáa, koони muuntu ^amuruma Yéesu, si anatwaalwa na kibawii na si atúubaa tuuva ja Kiyahúudi si ari rumwa ni Muluungu tuku. Maa kaa, Paúli akiindya ^vyeene kibawo cha kikomi kiri. Na kibawo ikyo ni cha mutima ^kibwéeyyiwaa ni Kirisitu na si kibawo ^kibwéeyyiwaa kwa mikono ya vaantu tuku (2:9-12). Vagiríki novo vajáa vatiite ukiindya mutuhu wa uloongo ^mweene vavaheemberáa vaantu (2:4, 8). Maa kaa, Paúli akiindya Yéesu Kirisitu akiimana, yeeye ni mukúúlu mweeri ya vyoosi (1:15-20).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi, Paúli yoomuduumba Muluungu na yoovaloombera vatuubi *1:1-14*
Yéesu ni mukúúlu wa vyoosi *1:15-23*
Miriimo ya Paúli kwa vatuubi va Yéesu *1:24–2:5*
Yéesu atuheera uhúuru na mwiikalo mufya *2:6-23*
^Vyeene vatuubi va Yéesu vasaakwa vindookiikala *3:1–4:1*
Ukiindya na lumbi jo kiimikirirya *4:2-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa Kirisitu Yéesu kwa kusaaka kwa Muluungu. Niini na Timotéeo mwaaniitu,

2 ni kuvaandikira tiise nyuunyu vaantu va Muluungu ^veene muri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu, nyuunyu ^mwiíkalaa múujii wa Kolosáai. Nduwo

na mwiikalo mɯɯja fuma kwa Mɯlɯɯngɯ Taáta wiitɯ jive na nyuunyu.

Kɯloomba kwa Paúli

3 Sikɯ joosi, suusu tamɯdúɯmbaa Mɯlɯɯngɯ Taáta wa Mweenevyoosi wiitɯ Yéesu Kirisitɯ, mpiindi ˆtoomɯloomba Mɯlɯɯngɯ sa nyuunyu.

4 Suusu tateera kumuruma kwaanyu Kirisitɯ Yéesu na ˆvyeene mwaveenda vaantɯ voosi va Mɯlɯɯngɯ.

5 Kumuruma kwaanyu Yéesu na kweenda kwaanyu kwafuma kɯri kwiilaangya kɯra ˆkwiimiwa neeja sa nyuunyu ɯko kurumwii. Nyuunyu mwateera kwiilaangya ɯko, fuma hara ncholo ˆmɯkavariyɯrirwe isáare ra kikomi noo kɯsea Masáare Maaja.

6 Masáare aya Maaja ˆmeene yavafikira nyuunyu yookeenera kɯri weerɯ woosi. Masáare aya, yoovalandɯla mwiikalo wa vaantɯ sa viikale mwiikalo wo mweerya mɯtima Mɯlɯɯngɯ. Kei yoovalandɯla mwiikalo waanyu keende sikɯ ira ya ncholo ˆmɯkateere nduwo ya Mɯlɯɯngɯ na ˆmɯkataange neeja kikomi chaachwe ˆvyeene kiri.

7 Nyuunyu mwakiindiwa Masáare Maaja fuma kwa Epáfura mɯtɯmami mwiiwiiswi. Suusu tamweenda, kei yeeye ni mɯtɯmami wo kiilaangiwa wa Kirisitɯ kipaango chiiswi.

8 Yeeye noo atuwyiira ˆvyeene mwaveenda vaantɯ va Mɯlɯɯngɯ kwa nyambirirya ya Mɯtima.

9 Sa jeyyo, keende ˆtɯkateere masáare aya yaanyu, si tɯnareka kɯmɯloomba Mɯlɯɯngɯ sa nyuunyu tɯkɯ. Tookiilomboola kɯri Mɯlɯɯngɯ avakɯng'ɯntire kɯtaanga yoosi ˆmeene yoosaaka mɯtɯmame, ko vaheera tooti yoosi ya kimɯtima na ɯmanyi woosi.

10 Aho, daha mɯri kiikala ja ˆvyeene vasaakwa kwiikala vaantɯ va Mweenevyoosi. Mwiikalo waanyu kɯmweerya ɯri mɯtima Mweenevyoosi, kɯnɯ mootɯɯnga ndiiwa kwa kira mirimo yaanyu miija, kei kɯnɯ mookoongereriwa kɯmɯtaanga Mɯlɯɯngɯ.

11 Tooloomba Mɯlɯɯngɯ avaheere ngururu joosi ja nkongojima jaachwe, sa mɯdahe kuyimirirya na cheerɯ kɯnɯ moowoojera uturikiri usire.

12 Kei mɯndoomɯdɯɯmba Mɯlɯɯngɯ Taáta, yeeye kwa nduwo avabweeyya mɯpate ivaru ra ɯpaari waachwe ˆaviimirya neeja vaantɯ vaachwe ɯtemii wa kiweerɯ.

13 Yeeye atɯlamurirya fuma ɯtemii wa kilwiirya na atɯsaamya, akatwiingirya na Ɯtemii wa Mwaana waachwe. Yeeye amweenda mɯnɯmɯɯnɯ.

14 Mwaana ɯwo atununuula, noo kɯsea atɯsea kwa mbavariri ɯvi wiitɯ wasírire.

Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ nɨ Mʉkʉ́ʉ́lʉ wa Vyoosi

15 Mwaana nɨ buuwo ya Mʉlʉʉngʉ sɨ ˆoónekanaa,
yeeye ajáa amwaarɨ keende ncholo na mwiimiriri wa viintʉ vyoosi.
16 Kwa yeeye, Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba viintʉ vyoosi,
ˆviri kurumwii na kʉrɨ weerʉ.
Ʉʉmba viintʉ vyoosi ˆvyoónekanaa, na sɨ ˆvyoónekanaa,
ɨve nɨ wiimiriri, au ʉtemi, au ʉkʉ́ʉ́lʉ na ngururu.
Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba vyoosi kwa njɨra yaachwe na sa yeeye.✡
17 Yeeye ajáa amwaarɨ viintʉ vyoosi sɨ vinʉʉmbwa,
na kwa njɨra yaachwe viintʉ vyoosi vyakwaatana hamwɨ.
18 Yeeye alóngoolaa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma, ja ˆvyeene mʉtwe walóngoolaa mʉvɨrɨ.
Yeeye noo ncholo ifya,
na wa ncholo kʉfʉfʉka sa ave mʉkʉ́ʉ́lʉ wa vyoosi.
19 Sa Mʉlʉʉngʉ eenda kukiimana kwaachwe koosi kwiikale kʉrɨ Mwaana waachwe.✡
20 Kei kwa njɨra ya Mwaana waachwe,
Mʉlʉʉngʉ eenda ahɨndʉle mwiikalo ʉra ˆwasaambʉka ʉkava ˆwabooha na viintʉ vyoosi,
viintʉ ˆviri aha weerwii na ˆviri kurumwii.
Noo kʉsea, areeta mwiikalo mʉʉja kwa njɨra ya sakami ya Mwaana waachwe, ɨra ˆyiitwa hara mʉsaláabii.

21 Aho ncholo, nyuunyu mʉjáa kʉlɨ na Mʉlʉʉngʉ. Nyuunyu mʉjáa nɨ vavɨ va Mʉlʉʉngʉ miiririkanwii yaanyu ˆmyeene yareetáa mwiikalo waanyu mʉvɨ.
22 Maa kaa, haaha Mwaana ahíndwɨire mwiikalo mʉʉja kwa njɨra ya inkwya ya mʉvɨrɨ waachwe, sa avareete na mbere ya Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ mʉrɨ vaaja, musiina lʉkwaalo na sɨ luu mʉkang'ʉʉrɨrwe tʉkʉ.
23 Haaha moosaakwa mutuube kʉra kumuruma Yéesu. Karɨ musukiwesukiwe mʉreke kwiilaangya ˆkweene mwapata ˆmʉkateere Masáare Maaja tʉkʉ. Ayo noo Masáare Maaja ˆmeene yavariyʉlwa kwa vaantʉ voosi va weerʉ. Na niinɨ Paúli naava mʉtʉmami wa Mweenevyoosi wo kaarya ayo Masáare.

Mʉrɨmo wa Paúli Kʉrɨ Mpuka ja Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

24 Haaha, navyeéndire kuturikiriwa sa nyuunyu. Muvirii waanɨ nookiimikirirya yara ˆyakeeheka uturikirii wa Kirisitʉ sa mʉvɨrɨ waachwe, noo kʉsea, mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma.✡

✡ **1:16** Laanga Yooháani 1:3. ✡ **1:19** Laanga Vakolosáai 2:9. ✡ **1:24** Laanga 2 Vakoríinto 4:10-12; Vafilípi 3:10-11.

25 Niini nasaawulwa ni Muluungu nive mutumami wa vaantu ˆvamuruma Yéesu, sa nivaretere nyuunyu isáare ra Muluungu, na jeyyo, rikiimane.
26 Isáare iri ni fuumbo keende aho kali na kwa mbyaala joosi. Haaha rakunukulwa kwa vaantu va Muluungu.✡
27 Muluungu alamula kuvavariyurira voovo usúngaati wa nkongojima ya fuumbo ihi sa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Isáare ra fuumbo iyo, ni Kirisitu ˆiíkalaa isii yaanyu, kei yeeye noo kwiilaangya kwaanyu ˆmuri kuva hamwi nkongojimii yaachwe.
28 Sa jeyyo, tookaarya isáare ra Kirisitu, toovaluma kutu na toovakiindya vaantu voosi kwa tooti yoosi Muluungu ˆatuheera. Jeyyo, tuvareete voosi na mbere ya Muluungu, kunu vookiimana ko lumaniwa na Kirisitu.
29 Iki noo ˆchoobweeyya ntumame murimo kwa umanyiki waani woosi na kutumama kwa luviro lwaachwe lukuulu ˆlweene lwatúmamaa kuri niini.

2

1 Noosaaka mutaange ˆvyeene namányikaa kutumama munumuunu sa nyuunyu, na sa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Laodikía, na sa vaantu viingi voosi ˆvamuruma Yéesu ˆveene si vanawaayya kuunyona miiso kwa miiso.
2 Noobweeyya jei, sa vatuuriwe mitima, na mitima yaavo ilumaniwe hamwi kuri kwiiyenda, na sa vave na usúngaati wa umanyi ˆwakiimana wa fuumbo ya Muluungu. Fuumbo iyo, ni Kirisitu mweeneevyo.
3 Isii yaachwe kwiivisa máari joosi ja kikomi ja mberii ja tooti na ja umanyi.
4 Ni kuvawyiira niise jei, sa mudiire ruma muuntu yoyoosi avakoovere kwa masáare yo vaheemba.
5 Sa baa neembe niini ndiri kuli na nyuunyu kimuviri, ni na nyuunyu ndiri mitimii. Navyeéndire sa mookiikala ja ˆvyeene mwasaakwa, na kumwiilaangya kwaanyu Kirisitu ni kukúulu.

Mwiikalo ˆWakiimana kwa Kirisitu

6 Haaha nyuunyu ja ˆvyeene mwamuhokera Kirisitu Yéesu ja Mweenevyoosi, mutuube kwiikalan'ya ne.
7 Muve na miriri isii yaachwe, yeeye ave mwaariryo waanyu na mwiime neeja ko yaruma yara ˆmwakiindiwa. Na mutuube kumuduumba munumuunu.
8 Laangi neeja, kari muuntu avabweeyye muve vatúmwa kwa ukiindya mutuhu na wa ukwaata tuku. Ukiindya uwo ufumo waachwe ni weeru, na tuuva ja vaantu ˆviihókereryaa na si uri wa Kirisitu tuku.

✡ **1:26** Laanga Vaeféeso 3:3-5.

9 Sa kukiimana kwa Mʉlʉʉngʉ, kʉmwaarɨ kʉrɨ mʉvɨrɨ wa wʉʉntʉ wa Kirisitʉ.
10 Na nyuunyu ko lʉmaniwa hamwɨ na Kirisitʉ, mwakiimana. Yeeye Kirisitʉ noo ˆarɨ mweeri ya kɨra ʉtemi na wiimiriri.
11 Kʉrɨ yeeye mwatwaalwa na kɨbawii, sɨ kwa mɨkono ya vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, kwa kɨbawo ˆkɨbwéeyyiwaa ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ mweeneevyo. Kɨbawo ɨkyo, chavaseyyirya ufumo wa wʉʉntʉ wa ʉvɨ.
12 Noo kʉsea, ˆmʉkabatisiwe, mwataahwa hamwɨ ne, na mwafʉfʉlwa hamwɨ ne sa mwiilaangya ngururu ya Mʉlʉʉngʉ. Yeeye amʉfʉfʉla Kirisitʉ fuma kwa ˆvaakwya.
13 Nyuunyu mɨtɨma yaanyu ɨjáa yaakwya sa ʉvɨ waanyu, na sa ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ sɨ ˆʉjáa ʉnatwaalwa na kɨbawii tʉkʉ. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ avabweeyya mʉkava nkaasʉ hamwɨ na Kirisitʉ. Noo kʉsea, asea ʉvɨ wiitʉ woosi wasírire.
14 Mʉlʉʉngʉ amoola kɨloongi cha noongwa jiitʉ joosi ja ʉvɨ. Akakɨfweita chalʉmwɨ ko kɨvairɨra mʉsaláabii.
15 Aho mʉsaláabii, Kirisitʉ asʉmʉla ʉtemi na wiimiriri. Akʉʉkwaatya soni ʉtemi na wiimiriri mbere ja vaantʉ, ko kuusiinda kwa njɨra ya mʉsaláaba.
16 Sa jeyyo, karɨ mʉrekere mʉʉntʉ baa ʉmwɨ alʉʉse irya kʉrɨ nyuunyu sa viintʉ ˆmuríjaa au ˆmʉnywíjaa tʉkʉ, au sa viintʉ sɨ mutúubaa tʉʉva jaavo ja ngovi jimwi tʉkʉ, ngovi ja mweeri majía au ngovi ja sikʉ ya Sabáato tʉkʉ.
17 Ivyo vyoosi nɨ murimírimi vii wa masáare ˆyarɨ kʉʉja, na ayo yoosi kɨkomi chaachwe chooneka kwa Kirisitʉ.
18 Karɨ mʉmʉteerere mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆyookiivaa kɨpeembe yeeye nɨ mʉʉja kwa ʉholi wa ʉloongo na kʉnʉ iínamiraa mirimʉ tʉkʉ. Mʉʉntʉ ja ʉwo ˆakwáatyaa njori jaachwe, nɨ mukudamu kwa mɨryʉʉngʉ ya ufumo wa kɨwʉʉntʉ wa mukube.
19 Ʉwo iikera lʉkova na Kirisitʉ, yeeye Kirisitʉ alóngoolaa vaantʉ vaachwe ja mʉtwe viintʉ ˆʉlóngoolaa mʉvɨrɨ. Yeeye abwéeyyaa mʉvɨrɨ woosi wiikwaate hamwɨ na ngereera ja mʉvɨrɨ na makwáari, na wakúlaa ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ ʉʉbwéeyyaa ʉkʉle.
20 Sa viintʉ mwaakwya hamwɨ na Kirisitʉ✡ na mʉkalamuririwa fuma ukiindyii wa tʉʉva ja vaantʉ, haaha sa che mookiikala ja mʉrɨ vaantʉ va ɨhɨ weerʉ? Sɨ vyabooha kutuuba tʉʉva tʉkʉ, baa ja
21 kʉkwaata kɨintʉ jei tʉkʉ, saira chóorya kɨra tʉkʉ, au saasya kɨintʉ ɨkɨ tʉkʉ.

✡ **2:20** Laanga Varúumi 6:1-11; Vagalatía 5:19-20; Vakolosáai 2:12.

22 Viintʉ ivyo, nɨ tʉʉva na ukiindya wa vaantʉ ˆmweene ʉtámanyan'yaa na viintʉ ˆvisáambʉkaa ˆviri hʉmʉla tumiwa.
23 Kɨkomi vaantʉ ˆvatúubaa tʉʉva ijo, voónekanaa nɨ vaantʉ ˆvarɨ na tooti. Vatúubaa kwiinamɨra ˆkweene viivɨikɨra voovo veeneevyo, kʉhola na kwɨimɨrira mʉvirɨ kwa ʉkarɨ. Maa kaa, tʉʉva ijo ˆng'eene viivɨikɨra sɨ jiri daha kʉkitɨra ʉláku wa mɨvirɨ tʉkʉ.

3

Mwiikalo Mufya

1 Haaha sa viintʉ Mʉlʉʉngʉ avafʉfʉla hamwɨ na Kirisitʉ, yasaakiri masáare ya kurumwii kʉʉntʉ Kirisitʉ ˆarɨ, iíkyɨire mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ.
2 Iririkani viintʉ vya kurumwii na sɨ viintʉ vya weerʉ tʉkʉ.
3 Sa nyuunyu mwaakwya,✡ na nkaasʉ yaanyu haaha yaviswa hamwɨ na Kirisitʉ kʉrɨ Mʉlʉʉngʉ.
4 Mpɨindɨ Kirisitʉ ˆarɨ variyʉlwa, yeeye ˆarɨ na nkaasʉ yaanyu, baa nyuunyu variyʉlwa mʉrɨ hamwɨ na yeeye nkongojimii.
5 Haaha ʉlai kɨra kɨintʉ ˆkɨrɨ isii yaanyu ˆcheene kɨrɨ na ufumo wa weerʉ, ʉhanguti, kʉbweeyya kosu, ʉláku, mpɨima mbɨ na kʉdɨira kwiikinkima, noo kʉsea kwiinamɨra vidabalaíyo.✡
6 Sa ayo, irya ra nkalari ya Mʉlʉʉngʉ nɨ kʉvʉʉjira riise vara sɨ ˆvamʉtéeraa Mʉlʉʉngʉ.
7 Nyuunyu hara kalɨ mwatʉmamáa viintʉ ivyo vɨvɨ, mpɨindɨ ˆmwiikaláa katɨ na katɨ yaavo.
8 Maa kaa, haaha fweiti viintʉ ivyo vyoosi, nkalari, kʉkorera nkalari, ʉvɨ, kʉlongowererya na kituki fuma mɨlomwii yaanyu.
9 Karɨ mwiilóngoweraa tʉkʉ, sa mwaseyya wʉʉntʉ waanyu wa kalɨ na mɨrɨmo yaachwe.
10 Mwiivɨikɨra wʉʉntʉ mufya na moobweeyyiwa ufya ʉmanyi waanyu sa mwiifwaane na yeeye ˆavʉʉmba.
11 Sa jeyyo, kusiina Mʉyahúudi na mʉʉntʉ sɨ ˆarɨ Mʉyahúudi tʉkʉ, ˆatwaalwa na kɨbawii na sɨ ˆatwaalwa na kɨbawii tʉkʉ, mʉyeni au mʉmpeto tʉkʉ, mʉtúmwa au mʉʉntʉ ˆarɨ húuru tʉkʉ,✡ maa kaa, Kirisitʉ nɨ kɨra kɨintʉ na nɨ kʉrɨ voosi arɨ.
12 Haaha sa viintʉ nyuunyu mwavíire nɨ vaantʉ ˆvasaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ, mʉve na mʉtɨma wa mbavariri, wʉʉja, kwiikiimya na ɨsɨ, kʉhola na uyimiriryi.
13 Mʉndookiivereka na koonɨ mʉʉntʉ arɨ na isáare kwa mwiiwaachwe, mʉndookiisea yasírire ja ˆvyeene Mweenevyoosi avasea yasírire nyuunyu.

✡ **3:3** Laanga Vakolosáai 2:12, 20. ✡ **3:5** Laanga Vaeféeso 5:5. ✡ **3:11** Laanga Varúumi 10:12; Vagalatía 3:27-28; 6:15.

14 Kikúúlu kuri ayo yoosi mwiiyende, sa kwiiyenda noo
kwakúndikan'yaa vyoosi kwa wuuja vikava hamwi.
15 Mwiikalo muuja wa Kirisitu wiimiriire mitima yaanyu.
Mwiikalo muuja uwo noo mwaanirirwa kuri muviri umwi. Kei
muve ni vaantu ˆvari na duumbi kwa Muluungu.
16 Isáare ra Kirisitu riikale isii yaanyu kwa usúngaati
waachwe woosi kunu mookiikiindya no kiiluma kutu kwa
tooti joosi, no mwiimbira Muluungu kwa mitima yaanyu, no
muduumba kwa sabúuri, chiímbo na kiluumba cha mutimii
kwa Muluungu.✡
17 Roroosi ˆmuri luusa, au ˆmuri bweeyya, tumami kwa
irina ra Yéesu Mweenevyoosi, kunu moomuduumba Muluungu
Taáta kwa njira yaachwe.

Mwiikalo wa Nyuumba kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

18 Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi ya valume vaanyu
ja ˆvyeene vyasaakwa kwa vaantu ˆvamuruma Mweenevy-
oosi.✡
19 Naanyu valume, veendi vaki vaanyu na kari muve vakari
kwaavo tuku.
20 Vaana, muve na matu kwa vavyiiri vaanyu kwa
kira kiintu, sa kubweeyya jeyyo kwamweéryaa mutima
Mweenevyoosi.✡
21 Vala taáta, kari muvasáakuriryaa vaana vaanyu tuku, sa
ifaanaa vakakera mpiima.✡
22 Naanyu vatúmwa, muve matu kwa veenenyuumba
vaanyu va kiwuuntu kwa mirimo yoosi. Bweeyyi jeyyo
mpiindi joosi, na si ive mpiindi ˆvoovoona vii tuku sa mwiiy-
onekye mwabooha tuku. Maa kaa, muvanyemye mpiindi joosi
kwa mutima woosi sa kubweeyya jeyyo ni kumunyemya Yéesu
Mweenevyoosi.
23 Roroosi ˆmuri tumama, tumami kwa mutima woosi sa
Mweenevyoosi na si sa vaantu tuku.
24 Taangi hokera muri upaari waanyu fuma kwa
Mweenevyoosi ja kilungulungu. Mutumamiri Kirisitu
Mweenevyoosi.
25 Muuntu ˆabwéeyyaa uvi, rihwa ari mavi yaachwe, sa
Muluungu si asínanalaa tuku.✡

4

1 Naanyu veenenyuumba, vabweeyyiryi vatúmwa vaanyu
viintu vira ˆvyasaakwa na kwa uwoloki, sa mwamányire baa
nyuunyu mwatiite Mweenevyoosi waanyu ˆari kurumwii.

Ulairiri Wiingi

✡ **3:16** Laanga Vaeféeso 5:19. ✡ **3:18** Laanga Vaeféeso 5:22; Tíito 2:5. ✡ **3:20** Laanga Vaeféeso 6:1. ✡ **3:21** Laanga Vaeféeso 6:4. ✡ **3:25** Laanga Vaeféeso 6:5-8.

2 Mundoomuloomba Mululungu siku joosi, muve miiso na kei mundoomuduumba Mululungu.
3 Kei mundootuloombera suusu sa Mululungu achungule njira yo variyula isáare raachwe, sa tudahe kwaarya isáare ra Kirisitu. Aho mbere, isáare iro rijáa ni fuumbo. Kei niini nachuungwa so kwaarya isáare iro.
4 Mundookuunoombera sa nvariyule pusu pusu ja ^vyeene vyasaakwa.
5 Mpiindi ^muri na vaantu si ^vanamuruma Yéesu, muve na tooti, na iyo nkalo mwiitumire neeja.✡
6 Nduusika jaanyu jive ja nduwo siku joosi na jindoobweeyya muuntu amerye mati, sa mutaange kuuyirya vyabooha kira muuntu.

Lumbi jo Herererya

7 Tíkiko mwaaniitu namweenda. Yeeye ni mutumami wo kiilaangiwa ^tatúmamaa hamwi ne murimo wa Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye vawyiira ari isimwi raani roosi.
8 Namutúmire kuri nyuunyu sa avawyiire isimwi riiswi na avaheere mitima.
9 Kuujan'ya iise na Onésimo mwaaniitu ^tamweenda na wo kiilaangiwa, na ni muuntu wa meenyu. Voovo vawyiira vari yoosi ^yoofumira aha.
10 Aristáriko ^nachuungwa hamwi ne aha munyololwii, avalúumbiirye. Maáriki mwaanaavo na Barinába avalúumbiirye. Nyuunyu mwahokera ndairiri sa Maáriki, ^ari fika mumuhokere neeja.
11 Yéesu ^aánirirwaa Yústo, avalúumbiirye. Ava noo Vayahúudi vooveene ^vamuruma Yéesu ^ntúmaman'yaa novo murimwii wa Utemi wa Mululungu. Ava vaantúuryaa mutima maatuku vii.
12 Epáfura muuntu wa meenyu na mutumami wa Kirisitu Yéesu avalúumbiirye. Siku joosi amányikaa kuloomba sa nyuunyu mwiime neeja kuri kusaaka kwa Mululungu na mukangaale ndairirii jaachwe joosi.
13 Kikomi noolusa, niíne ^vyeene yoomanyika kutumama sa nyuunyu na sa vaantu va múuji wa Laodikía na Hierapóoli.
14 Lúka dakitáari wiiswi ^tamweenda na Déema vavalúumbiirye.
15 Valuumbyi vaaniitu voosi va Laodikía. Kei muluumbyi irumbu riiswi Nímufa na mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^valúmanaa kaayii kwaachwe.
16 ^Muri humula soma baráwa ihi, yoosaakwa itwaalwe ikasomwe kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va

✡ **4:5** Laanga Vaeféeso 5:15-16.

Laodikía. Baa nyuunyu moosaakwa mʉsaake njɨra yo soma barʉ́wa ˆvapata voovo.

17 Muwyiiri Aríkipo akiimikirirye neeja ʉra mʉrɨmo ˆaheewa nɨ Mweenevyoosi.

18 Nɨɨnɨ Paúli navaándɨkɨɨre lʉmbɨ iji kwa mʉkono waanɨ mweeneevyo. Kumbukiri nɨɨnɨ nɨ mʉnyololwii ndɨrɨ. Nduwo ya Mʉluʉngʉ ɨve na nyuunyu.

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Vatesaloníike Mulongooryo

Barúwa ya ncholo kwa Vatesaloníike yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Paúli aandika barúwa ihi hamwi na Siliváano na Timotéeo kati ya myaaka ya 51-52 keende Kirisitu ^avyaalwa.

Paúli afika múuji wa Tesaloníike uko Makedonía mpiindi ja luyeendo lwaachwe lwa kaviri lo koovariyula Masáare Maaja ya Yéesu. Sa viintu kujáa na uturikiri mukuulu, Paúli si achaala uko Tesaloníike kwa mpiindi ndiihi tuku (Miriimo ya Vatumwi 17:1-10). Paúli aandika barúwa ihi kuvaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu uko Tesaloníike.

Barúwa ihi, yatiite ulairiri ^uri foo wa ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale. Paúli avaheera mutima kusea, voovo ni vaantu va kiweeru na viikinkime, na si va kilwiirya na ureevi tuku. Sa jeyyo, vanehe uvi woosi (5:4-8, 16-22). Kei, Paúli aluusa masáare ^yari foo ya ^vyeene Yéesu Kirisitu ari kuuja lwa kaviri joo vasumula vaantu ^vamuruma, no kaambuka hamwi ne na kurumwii (4:12–5:3).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na duumbi ya Paúli sa kuruma kwa Vatesaloníike *1:1-10*

Miriimo ^myeene Paúli abweeyya uko Tesaloníike na mpiima yaachwe yo lumana novo *2:1–3:13*

Paúli yoovaheera mutima viikale ko mweerya mutima Muluungu na vaantu *4:1-12*

Kuuja kei kwa Yéesu Kirisitu *4:13–5:11*

^Cheene chasaakwa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu na lumbi yo herererya *5:12-28*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo.
Ni kuvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mumuruma
Yéesu uko múuji wa Tesaloníike. Nyuunyu muri va Muluungu
Taáta na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.

Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu jive na nyuunyu.

Duumbi sa Kumuruma Yéesu kwa Vaantu va Tesaloníike

2 Siku joosi tamudúumbaa Muluungu sa nyuunyu voosi, na
mpiindi joosi ^toomuloomba Muluungu, tavalúusaa kweene.

3 Suusu tavakúmbukiraa siku joosi mbere ya Muluungu
na Taáta, sa ^vyeene moónekyaa kumuruma Yéesu kwa
nteendo jaanyu, ^vyeene kweenda kwaanyu kwavabwéeyyaa

mutumame mirimo ko manyika, na ^vyeene kwa uyimiriryi mwamwiilá angyaa Mweenevyoosi wiitu Yésu Kirisitu.

4 Vanaviitu ^mweendwa ni Mululungu, suusu tamányire, Mululungu avasaawula nyuunyu muve vaachwe.

5 Sa mpiindi ^tukavaretere Masáare Maaja, si tavaretera masáare matuhu vii tuku. Maa kaa, masáare ayo, yavariyulwa kwaanyu kwa njira ya ngururu ya Mutima Muuja na ni ya kimáári. Nyuunyu mwamányire ^vyeene suusu twiikaláa meenyu sa tuvaambirirye nyuunyu.

6 Baa neembe ayo Masáare yavaretera uturikiri ^wahuumba, nyuunyu mwayahokera Masáare ayo kwa cheeru fuma kwa Mutima Muuja, kwa njira iyo, mwatutuubirirya suusu na mwamutuubirirya Mweenevyoosi.

7 Jeyyo, mwaava vantu ^vabooha vo tuubiririwa ni vantu ^vamuruma Yésu va Makedonía na Akáaya.

8 Sa kootweera nyuunyu, Masáare ya Mweenevyoosi yooteereka si kwa vantu va Makedonía na Akáaya vii tuku, maa kaa, kumuruma kwaanyu Mululungu kwatéerekire kira haantu. Sa jeyyo, si toohangaika kuluusa kiintu tuku sa kumuruma kwaanyu Mululungu.

9 Kira haantu ^turi doma, vantu vooluusa ^vyeene mwatuteengya ^tukuuje na meenyu. Kei vooluusa ^vyeene mwareka kwiinamira vidabalaíyo, mukamuvalandukira Mululungu wa kikomi ^ari nkaasu, sa mumutumamire.

10 Kei, vooluusa ^vyeene moowoojera kuuja kwa Mwaana wa Mululungu fuma kurumwii, noo kusea, Yésu. Uhu Yésu, Mululungu amufufula na yeeye atulamurirya fuma irya ra Mululungu ^rookuuja.

2

Murimo wa Paúli uko Tesaloníike

1 Vanaviitu, nyuunyu mwamányire kuuja kwiiswi na kwaanyu kujáa kwatiite kunáálo nkuulu.

2 Mwamányire ^vyeene tatuurikira na ^vyeene tatukirwa uko múujii wa Filípi.✡ Baa neembe takitirwáa munumuunu, Mululungu atuheera kwiitema kukuulu, tukaarya Masáare Maaja ya Mululungu kuri nyuunyu.

3 Masáare ^meene talumiriryáa kuri nyuunyu si yafumáa kuri ukwaata tuku na yasiina kosu tuku, na si tasaakáa tuvaheembe kwa ukwaata tuku.

4 Maa kaa, suusu siku joosi talúusaa ja vantu ^tarumwa ni Mululungu na tukakwaatiwa Masáare Maaja. Si toosaaka

✡ **2:2** Laanga Mirimo ya Vatumwi 16:16-40.

kuveerya vaantu mitima tuku, maa kaa, Muluungu vii, yeeye amányire mitima yiiswi.

5 Kei, mwamányire suusu si twavaheembáa kwa masáare yo vakwaata neeja tuku, na kei si talusikáa masáare ya uweere sa tuvise kudiira kwiikinkima kwiiswi tuku, Muluungu noo mooni wiiswi.

6 Suusu si tasaakáa kuduumbirirwa ni vaantu tuku, au kuduumbirirwa ni nyuunyu tuku au fuma kwa muuntu wiingi yoyoosi tuku.

7 Suusu turi vatumwi va Kirisitu, ngaari tadaayya viintu fuma kwaanyu, maa kaa, suusu tujáa tahola kuri nyuunyu ja íyo ˆvyeene aláangaa vaana vaachwe vaduudi.

8 Noo jeyyo viri kuri suusu, taveenda maatuku vii, noo ˆchooreka si tavaheera Masáare Maaja ya Muluungu vii, maa kaa, tavalaira baa mwiikalo wiiswi. Tabweeyya jeyyo, sa nyuunyu ni vaantu ˆtaveenda.

9 Vanaviitu kumbukira mwiise ˆvyeene tamanyikáa, na kwiidoomererya kutumama uchiku na muusi, sa tudiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi kuri nyuunyu, mpiindi ˆtavariyuláa Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu.

10 Nyuunyu ni vooni baa na Muluungu, ja ˆvyeene tujáa vaaja, na ˆvyeene twiikaláa na nyuunyu kwa uwoloki, na tusiina mang'uulo.

11 Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu tavalaangáa nyuunyu ja ˆvyeene taáta avaláangaa vaana vaachwe.

12 Tavaheeráa mutima, tavatuuryáa mutima na tiilomboláa kuvawyiira mumanyike kwiikala mwiikalo ˆumweéryaa Muluungu mutima. Yeeye Muluungu noo avaániriraa mwiingire Utemii na nkongojimii yaachwe.

13 Suusu si tarékaa kumuduumba Muluungu tuku, sa nyuunyu mwarihokera isáare ra Muluungu fuma kwiiswi. Si mwarihokera ja isáare ra muuntu tuku, maa kaa, mwarihokera isáare ra Muluungu na jeyyo noo ˆvyeene riri. Na iro isáare noo ˆritumámaa mitimii yaanyu nyuunyu ˆmwariruma.

14 Vanaviitu nyuunyu mwalumana na masáare yayara ˆmeene jalumana noyo mpuka ja vaantu ˆvamuruma Kirisitu Yéesu uko Yudéea. Nyuunyu mwaturikiriwa ni vaantu va isi ya meenyu ja ˆvyeene Vayahúudi ˆvamuruma Yéesu vaturikiriwa ni Vayahúudi.

15 Avo Vayahúudi vavuulaa valáali na mutwe va Ijuva na vamuulaa Yéesu Mweenevyoosi. Vaantu avo vamukalarya Muluungu na ni vavi va kira muuntu.

16 Voovo voomanyika kutukitira kuvariyula Masáare Maaja kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi sa vadiire lamuririwa. Kwa

njıra ıhı vootuuba jiinga ʉvı waavo, maa kaa, haaha nkalari ya Mʉlʉʉngʉ yavakíımırıire.

Mpıima ya Paúli yo Koovaluumbya Vatesaloníike

17 Vanaviitʉ kʉkerwa kwiiswi na nyuunyu nı kwa mpıindı vii, na kʉkerwa ʉko nı kwa mʉvırı vii, mıtıma yiiswi nı hamwı ırı na nyuunyu. Suusu tʉkaarı tʉrı na mpıima yo kiiyona na nyuunyu mpula na mʉlomo.

18 Sa jeyyo, tasaakáa jı tʉvaluumbye. Nıını Paúli nasaakáa jı nıvaluumbye ˆkarı foo vii, maa kaa, Irimʉ ratʉkıtıra.

19 Haaha kwiilaangya kwiiswi, cheerʉ chiiswi na itáaji riiswi ra nkongojima nı che? Nı nyuunyu mbere ya Yéesu Mweenevyoosi mpıindı ˆarı hındʉka!

20 Hıı, nyuunyu nı nkongojima na cheerʉ chiiswi.

3

Timotéeo Yootʉmwa na Tesaloníike

1 Haaha re, tʉjáa tasiindwa yimirirya, sa sı tataangáa nı che ˆchoofʉmıra ʉko meenyu tʉkʉ. Aho, tʉkalamʉla tʉchaale suuveene kʉra múuji wa Aséene.

2 Tʉjáa tamʉtʉma Timotéeo mwaaniitʉ jı avaheere mʉtima, na avaheere ngururu kwa kʉra kumuruma kwaanyu Yéesu. Yeeye Timotéeo nı mʉtʉmami mwiiwiiswi murimwii wa Mʉlʉʉngʉ wo kaarya Masáare Maaja ya Kirisitʉ.

3 Tabweeyya jeyyo, sa karı mʉʉntʉ baa ʉmwı jı asove mpıima sa ʉwo uturikiri ˆmwapatáa tʉkʉ. Nyuunyu mwamányire suusu nı vaantʉ ˆtasaakwa kʉtweera uturikirii.

4 Kıkomi, mpıindı ˆtʉjáa na nyuunyu, tavawyııráa kweene suusu voosi tʉrıkıra tʉrı, haaha vyaava ja ˆvyeene mwamányire.

5 Ɨkı noo ˆchooreka mpıindı ˆnkave sı noodaha kuyimirirya, namʉtʉma Timotéeo na kwaanyu sa ntaange sáare ja kuruma kwaanyu Yéesu. Nabweeyya jeyyo, sa niiseáa ifaanaa mʉyeri, noo kʉsea Irimʉ, ravayera. Na mʉrımo wiiswi ˆtatʉmama kwaanyu ʉve nı mukube.

6 Haaha Timotéeo ahíndukire fuma kwaanyu na atʉváıire mbuwo ˆjabooha ja kumuruma kwaanyu Yéesu, na kweenda kwaanyu. Atʉwyíırıire kıra siikʉ mwatʉkúmbʉkıraa na cheerʉ, na mwatıite mpıima yo kiiyona na suusu ja ˆvyeene suusu tʉrı na mpıima yo voona nyuunyu.

7 Haaha vanaviitʉ, baa neembe tootʉrıkıra, suusu tatuuriiwe mıtıma kʉteera masáare ˆyabooha ya kumuruma kwaanyu Yéesu.

8 Sa viintʉ mwiímire neeja kʉrı Mweenevyoosi, suusu toopata nkaasʉ ifya.

9 Haaha, suusu toomuduumba Muluungu sa nyuunyu. Susu tatiite cheeru kikuulu mbere ya Muluungu sa nyuunyu.
10 Toomuloomba Muluungu chiriri chobu, sa tupate nkalo yo voona kei miiso kwa miiso, sa tudahe memerekererya kira ^chakeeheka kuri kumuruma kwaanyu Yéesu.
11 Haaha toomuloomba Muluungu, Taáta wiitu na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu atulaire njira sa tuuje na kwaanyu.
12 Mweenevyoosi avaheere kwiiyenda kukulukuulu, sa mwiiyende nyuunyu kwa nyuunyu na muveende vaantu voosi ja ^vyeene suusu taveenda nyuunyu.
13 Toomuloomba Muluungu abweeyye mitima yaanyu ikangaale, kuri wuuja muve si mung'úurirwaa mbere ya Muluungu Taáta wiitu, mpiindi ja kuuja kwa Mweenevyoosi Yéesu hamwi na vaaja voosi.

4

Mwiikalo ^Wamweéryaa Mutima Muluungu

1 Vanaviitu, nyuunyu mwiikiindya fuma kwiiswi ^vyeene mwasaakwa kwiikala sa mumweerye Muluungu mutima. Kikomi, jeyyo noo ^vyeene mwiíkalaa. Vanaviitu, toovaloomba kwa wiimiriri wa Yéesu Mweenevyoosi mutuube bweeyya jeyyo na moongererye.
2 Nyuunyu mwamányire ulairiri ^tavaheera kwa luviro lwa Yéesu Mweenevyoosi.
3 Muluungu asaaka muve vaaja mbere yaachwe, sa jeyyo, mureke kikomi kuhanguta.
4 Kira umwi waanyu yoosaakwa andookiimirira muviri waachwe na indookiikala kwa nyemi na kwa wuuja mbere ya Muluungu.
5 Kari mundootuuba uláku wa miviri yaanyu ja vaantu si ^vamumányire Muluungu tuku.
6 Kari umwi waanyu amukwaate matu mwaanaavo ^amuruma Yéesu ko yeenda na muki waachwe tuku. Tahumula kuvawyiira no valuma kutu, Mweenevyoosi avaláiraa chiiru vara ^vatúmamaa masáare ayo.
7 Muluungu si atwaaniriira twiikale mwiikalo wa kosu tuku, maa kaa, yeeye atwaaniriira twiikale mwiikalo wa wuuja mbere ya Muluungu.
8 Jeyyo muuntu yoyoosi ^asíitaa kutuuba ukiindya uhu, si amusíitaa muuntu tuku, maa kaa, amusíitaa Muluungu mweeneevyo. Kumbukiri, yeeye avahéeraa nyuunyu Mutima waachwe Muuja.
9 Haaha kwa isáare ro kiiyenda kinduu, si toosaaka kuvaandikira tuku, sa nyuunyu veeneevyo mwakiindiwa ni Muluungu ^vyeene mwasaakwa kwiiyenda.

10 Nyuunyu kikomi mwaveenda vaaniitu voosi ˆvari uko isi ya Makedonía. Haaha toovaloomba vanaviitu muveende baa kulookererya ivyo.

11 Mundoomanyika kwiikala mwiikalo ˆwatuula, kei kira muuntu andootumama murimo waachwe mweeneevyo. Ikyo noo ˆcheene tavalairirya mundootumama.

12 Jeyyo, mwiikalo waanyu wa kira siiku, bweeyya uri mundoonyemiwa ni vaantu si ˆvanamuruma Yéesu. Aho, si mwiindookiilaangya nyambirirya fuma kwa vaantu viingi tuku.

Kuhinduka kwa Mweenevyoosi

13 Haaha vanaviitu, toosaaka mutaange ˆvyeene viri kuva kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu, vara ˆvawulala, sa mureke kuva na makiva ja vaantu si ˆviiláangyaa nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.

14 Suusu tamányire Yéesu aakwya na kei afufuka. Suusu tarúmaa Muluungu vafufula ari na vareeta ari hamwi na Yéesu, vaantu vara ˆvawulala kunu vamuruma Yéesu.

15 Ni kuvawyiira tiise ukiindya uhu wa Yéesu, suusu ˆturi mooyo mpiindi ˆyoohinduka Mweenevyoosi, kikomi si turi valongorera vara ˆvawulala tuku.

16 Sa Mweenevyoosi mweeneevyo kiima ari fuma kurumwii, na sawúti yo lairirya na sawúti ya mukúúlu wa mirimu miija na ntununu ya Muluungu teereka iri. Na vara ˆvawulala kunu vamuruma Kirisitu, fufulwa vari ta.

17 Aho, suusu vara ˆturi mooyo hamwi na vara ˆvafúfwiirwe, vuulwa turi na kurumwii noo musingirirya Mweenevyoosi machwii. Jeyyo, kiikala turi na Mweenevyoosi kwa siku ˆjisiina uhero.

18 Haaha mundookiituurya mutima nyuunyu kwa nyuunyu kwa masáare ayo.

5

Mwiime Neeja sa Siku ya Mweenevyoosi

1 Vanaviitu, kisiina ˆchoobweeyya tuvaandikire ni naadi Mweenevyoosi ˆari kuuja tuku.

2 Sa mwamányire neeja siku Mweenevyoosi ˆari kuuja jo lamurira weeru, kuuja ari ja mwiívi viintu ˆújaa no kiimirira nuuchiku.

3 Mpiindi jojoosi vaantu ˆvookiisea, “Tatiite mwiikalo muuja, na kira kiintu chatwíire,” aho, noo imalo rújaa ko vundukirya, ja ˆvyeene makata ya muruto yújaa. Aho, kusiina ˆadaha kiikerya na imalo iro tuku.

4 Maa kaa, nyuunyu vanaviitu, si murí kilwiiryii tuku, na siku iyo si iri vavundukirya ja mwiívi tuku.

5 Sa nyuunyu voosi nɨ vaana va kɨweerʉ na vaana va muusi. Suusu ˆtamuruma Yéesu, tʉsɨrɨ vaantʉ va uchikʉ au va kilwiirya tʉkʉ.
6 Haaha tʉreke laala ja ˆvyeene vaantʉ vɨingɨ valaala. Suusu twɨɨme neeja na tʉndookiiyɨmɨrɨra.
7 Sa vara ˆvaláalaa, valáalaa nuuchikʉ na vara ˆvarévaa, varévaa nuuchikʉ.
8 Maa kaa, suusu nɨ vaantʉ va muusi, toosaakwa tʉndookiiyɨmɨrɨra. Tʉve vaantʉ ˆtamuruma Yéesu, na ˆtaveenda vaantʉ, ivyo vive ja ngawo kɨpeembii cha mulwi nkoondo. Kei kwiilaangya kwiitʉ ʉlamuriri wa Mʉlʉʉngʉ, kʉve ja kofía ya mulwi nkoondo. 9 Sa Mʉlʉʉngʉ sɨ atʉsaawʉla sa atʉmale na nkalari yaachwe tʉkʉ, maa kaa, yeeye atʉsaawʉla suusu sa tʉpate ʉlamuriri kwa njɨra ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ.
10 Yeeye aakwya sa suusu twiikale hamwɨ ne, tʉve ˆtʉrɨ mooyo au ˆtaakwya.
11 Mʉndookiituurya mɨtɨma no kiiheera mʉtɨma ja ˆvyeene moobweeyya.

Mwiikalo ˆWasaakwa
12 Haaha vanaviitʉ, toovaloomba mʉndoovanyemya vara ˆvootʉmama mʉrɨmo wa Mweenevyoosi ko manyɨka kʉrɨ nyuunyu, vara ˆvarɨ viimiriri vaanyu na ˆvoovakiindya mwiikalo wa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu.
13 Vanyemyi mʉnʉmʉʉnʉ, na mʉveende sa vootʉmama mʉrɨmo kʉrɨ nyuunyu. Mʉndookiikala mwiikalo mʉʉja nyuunyu kwa nyuunyu.
14 Vanaviitʉ, noovaloomba mʉndoovadalavya vavira, na mʉndoovaheera mʉtɨma vafoóndu, mʉndoovaambirirya ˆvarɨ teketeke na mʉndooyimirirya vaantʉ voosi.
15 Mʉndoolaanga, karɨ mʉʉntʉ ɨndoorɨha rɨvɨ kwa rɨvɨ tʉkʉ, maa kaa, sikʉ joosi mɨryʉʉngʉ yaanyu ɨve kʉvabweeyyirya wʉʉja vaantʉ voosi.
16 Sikʉ joosi mʉve na cheerʉ.
17 Mʉndoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ baa katala tʉkʉ.
18 Mʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ kwa kɨra kɨintʉ, sa ɨkyo noo ˆcheene Mʉlʉʉngʉ asáakaa sa nyuunyu kwa kʉra kʉkʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu.
19 Karɨ mʉndoomʉkɨtɨra Mʉtɨma Mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
20 Kei, karɨ mʉndoochwa matɨ ʉláali na mʉtwe wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
21 Maa kaa, mʉndooyeren'ya masáare yoosi, na mʉkwaatye yara yoosi ˆyarɨ maaja.
22 Mʉndooneha kɨra ʉvɨ.
23 Mʉlʉʉngʉ yeeye atʉhéeraa mwiikalo mʉʉja, avajirʉle kɨkomi. Atalarye nkaasʉ jaanyu, mɨryʉʉngʉ yaanyu na

mɨvɨrɨ yaanyu ɨdɨɨre kʉva na mang'uulo, fʉʉrʉ sikʉ ˆarɨ kʉʉja Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ.

24 Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆavaánɨrɨraa, nɨ wo kiilaangiwa na tʉmama arɨ yoosi.

25 Vanaviitʉ, mʉndootʉloombera.

26 Valuumbyi vaaniitʉ voosi, kwa kʉsʉndɨra kʉʉja.

27 Nɨ kʉvalairirya niise kwa irina ra Mweenevyoosi, mʉvasomere vaaniitʉ voosi barúwa ɨhɨ.

28 Nduwo ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi wiitʉ, ɨve na nyuunyu.

Barúwa ya kaviri ya Paúli kwa Vatesaloníike Mulongooryo

Barúwa ya kaviri kwa Vatesaloníike yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Vamanyi va masáare valúusaa Paúli aandika barúwa ihi mpiindi kiduudi keende ˆaandika barúwa ya ncholo, noo kusea kati ya myaaka ya 51-52 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Aandika barúwa ihi viintu ˆajáa akaari Koríinto.

ˆVyeene vyoónekanaa, vaantu vamwi va Tesaloníike vajáa vakwaatya masáare ya uloongo ˆyaseáa kuuja lwa kaviri kwa Yéesu kwahumula (2:1-2). Miiririkano ihi ijáa imwaari baa kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Eféeso (2 Timotéeo 2:18). Sa jeyyo, Paúli aandika barúwa ihi kuvatuurya mitima Vatesaloníike kuri kuruma kwaavo, noo kusea, Yéesu akaari hinduka lwa kaviri. Kei avasea viime neeja kuri ukiindya waachwe (2:15-17). Vanehe vaantu ˆvamuruma Yéesu vavira na vatuube tumama miri mo yaavo ko manyika (3:6-15).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoomuduumba Mululungu na yoovaloombera Vatesaloníike *1:1-12*

Uvi lookerera uri de Mweenevyoosi uuje *2:1-12*

Ulairiri wiingi na kuvaluma kutu *2:13-17*

Paúli yoovaloomba Vatesaloníike vindoomuloombera *3:1-5*

Vaantu ˆvamuruma Yéesu vanehe uvira na lumbi jo kiimikirirya *3:6-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ˆmwamuruma Yéesu uko múujii wa Tesaloníike. Nyuunyu muri vaantu va Mululungu Taáta wiitu na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Ulamu Siku Kirisitu ˆAri Hinduka

3 Vanaviitu, tasaakwa tumuduumbe Mululungu siku joosi sa nyuunyu. Toobweeyya jeyyo, sa kumuruma kwaanyu Yéesu na kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, kookula.

4 Sa jeyyo, tookiivaa vipeembe mbere ja mpuka ja vaantu ˆvamuruma Mululungu sa kuyimirirya kwaanyu na kuruma kwaanyu ˆkweene muri noko, baa neembe moolumana na uturikiri na ufafu.

5 Ayo yoónekyaa ulamu wa Mululungu ni wa kikomi. Sa jeyyo,
nyuunyu valwa murí vawoloki kwiingira Utemii wa Mululungu.
Na sa uwo Utemi, mooturikiriwa.
6 Mululungu alámulaa kwa uwoloki, yeeye kuvalaira arí
chiiru vara ˆvoovaturikirya.
7 Nyuunyu ˆmootúrikira, Mululungu vahumulukya arí
hamwí na suusu. Mululungu bweeyya arí jei mpiindi Yéesu
Mweenevyoosi ˆarí kuuja fuma kurumwii, hamwí na mirimu
yaachwe miija ˆirí na ngururu,
8 na mooto ˆukóriire. Yeeye valaira arí chiiru vara sí
ˆvamumányire Mululungu, na vara sí ˆvarí matu kwa Masáare
Maaja ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu.
9 Avo valaira arí chiiru kwa imalo ra siku ˆjisiina uhero, na
kerwa varí fuma ngururwii ya nkongojima ya Mweenevy-
oosi.
10 Kulairwa chiiru uko, kuuja kurí siku Mweenevyoosi
ˆarí hinduka noo bweeyyiriwa nkongojima ní vaantu voosi
ˆvamuruma. Nyuunyu kuva murí vamwí vaavo, sa nyuunyu
mwaruma isáare riiswi ˆreene tavaretera.
11 Sa jeyyo, tavalóomberaa mpiindi joosi, Mululungu
avabweeyye mudahe valwa mwiima neeja kurí kuvaanirira
kwaachwe. Kei tooloomba Mululungu kwa luviro lwaachwe
akiimikirirye masáare yoosi maaja ˆmeene moosaaka
tumama, na mirímo yaanyu yoosi ya kuruma.
12 Tooloomba jeyyo, sa irina ra Mweenevyoosi
rindoobweeyyiriwa nkongojima sa nyuunyu. Kei, nyuunyu
mundoobweeyyiriwa nkongojima ní yeeye, kwa nduwo ya
Mululungu na ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

2

Uví Lookerera Urí de Mweenevyoosi Uuje lwa Kavirí

1 Haaha vanaviitu, ní kuvaandikira tiise sa tuvawyiire
masáare ya Mweenevyoosi wiitu, YéesuKirisitu ˆarí hinduka,
na ˆvyeene turí kiijiinga mbere yaachwe.✡ Vanaviitu
toovakalaamya,
2 karí musingisiwe vyaangu vii tuku, na karí moofiwe ní
vara ˆvaséaa siku ya Mweenevyoosi yahumula looka tuku.
Ifaanaa mukava mwateera ayo masáare fuma kwa uláali na
mutwe umwí, au fuma kurí baráwa ˆvaséaa yafuma kurí su-
usu.
3 Karí mumurume muuntu yoyoosi avakoovere tuku, sa siku
iyo sí irí kuuja tuku mpaka vaantu vamuvarinduke Mululungu
munumuunu, na kei ní fuuru ura ˆawúnaa miiro ˆarí bweeyya
uví mukuulu, oonekane. Uwo kukiimikirirya, malwa arí
kikomi.

✡ **2:1** Laanga 1 Vatesaloníike 4:17.

4 Yeeye kiiyinula ari na siita ari kira kiintu vaantu ˆvaánirira mululungu, na kira kiintu vaantu ˆviínamira. Ati baa kiikala ari Kaayii Njija ya Mululungu yookiibweeyya yeeye ni Mululungu.

5 Eri, si mookumbukira tuku aya yoosi navawyiira mpiindi ˆnijáa na nyuunyu wuu?

6 Nyuunyu mwamányire kira ˆchoomukitira uwo ˆawúnaa miiro kwa haaha sa oonekane mpiindi ˆyasaakwa.

7 Sa ngururu ya kimbiso yo wuna miiro yahúmwiire imwaari yootumama murimo. Maa kaa, si ari koonekana tuku fuuru ura ˆyoomukitira, aseyyiwe.

8 Aho, uwo muwuna Miiro kooneka ari. Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi muulaa ari kwa nkeeho fuma mulomwii waachwe, na mumala ari kwa nkongojima ya kuuja kwaachwe.

9 Uwo muwuna Miiro mpiindi ja kuuja kwaachwe, tumama eende ja Irimu kwa ngururu joosi, na bweeyya eende isháara na viintu ˆvihwáalaryaa vya uloongo.

10 Bweeyya ari kira njira ya ukwaata yo sova uwoloki, avakoovere vara ˆvoodoma no rimira. Avo, rimira vari sa voosiita kweenda kimáári na valamuririwe.

11 Iki noo ˆchooreka, Mululungu arekera viimirirwe ni ngururu ja ukwaata, sa vatuube ruma uloongo.

12 Aho, voosi ˆveene si varúmaa kimáári na veenda uvi, heewa vari irya.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Vasaakwa Viime Neeja

13 Maa kaa, suusu toosaakwa tumuduumbe Mululungu mpiindi joosi, sa nyuunyu vanaviitu mweendwa ni Yéesu Mweenevyoosi. Toosaakwa tundoobweeyya jeyyo, sa Mululungu avasaawula nyuunyu keende aho ncholo, sa mulamuririwe. Kulamuririwa uko, mwahokera ko jirulwa ni Mutima Muuja na ko ruma kimáári.

14 Mululungu avaanirira sa muhokere kulamuririwa uko kwa njira ya Masáare Maaja ˆmeene tavavariyurira nyuunyu. Avaanirira sa muve hamwi kuri nkongojima ya Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu.

15 Haaha vanaviitu mwiime neeja kukwaatya ukiindya wiiswi ˆmweene mwahokera fuma kwiiswi, ive ni kwa uvariyuli wiiswi au kwa barúwa jiiswi.

16 Mululungu Taáta wiitu atweenda. Kwa nduwo yaachwe atutúuryaa mitima siku joosi na atuhéeraa kwiilaangya kuuja. Toomuloomba yeeye hamwi na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu,

17 avatuurye mitima yaanyu na avafafye, sa mudahe kuluusa na kutumama yoosi ˆyari maaja.

3

Paúli Yoovaloomba Vatesaloníke Vandoovaloombera

1 Haaha vanaviitu, mundootuloombera sa ukiindya wa Mweenevyoosi utuube kweenera chaangu. Kei, vaantu vuuhokere uhu ukiindya kwa nyemi ja ^vyeene ijáa kwaanyu.
2 Na kei, mundootuloombera sa Muluungu atulamurirye fuma kwa vaantu vavi na ^vaviiha sa si voosi ^vamurúmaa Yéesu tuku.
3 Maa kaa, Mweenevyoosi ni wo kiilaangiwa, yeeye vafafya ari nyuunyu na valaangirirya ari fuma kwa ura Muvi.
4 Na suusu tookiilaangya kwa kura kukundikaniwa kwaanyu na Yéesu Mweenevyoosi, nyuunyu tumama mwiise na tuuba muri tumama yara ^tavawyiira.
5 Mweenevyoosi alongoole mitima yaanyu ive na kweenda kwa Muluungu, na muve na uyimiriryi ^ufúmaa kwa Kirisitu.

Kari Muve Vavira Tuku

6 Vanaviitu, toovalairirya kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu, munehe vaantu ^vamuruma Yéesu vara ^vari vavira, vara si ^vatúubaa ukiindya ura ^tavaheera.
7 Nyuunyu mwamányire mwasaakwa mutuubirirye ja ^vyeene suusu twiikaláa kwaanyu. Mpiindi suusu ^tujáa na nyuunyu si tujáa vavira tuku.
8 Suusu si tarijáa chóorya cha muuntu bila yo kirihira tuku. Suusu tatumamáa chiriri chobu sa tudiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi wa meenyu.
9 Tabweeyya jeyyo, si sa si vyatéire suusu kuhokera nyambirirya fuma kwaanyu tuku. Maa kaa, tabweeyyáa jeyyo, sa ive kiintu cho tuubirirya, na nyuunyu mutuubirirye.
10 Mpiindi ^tujáa na nyuunyu, tavawyiiráa jei, "Muuntu yoyoosi ura si ^asáakaa tumama, si asaakwa arye tuku."
11 Ni luusa tiise jei, sa tatéiire vamwaari vamwi vaanyu ^vari vavira, si ^vatúmamaa chochoosi tuku, voovo vandookiisembereka kuri masáare ya vaantu viingi.
12 Vaantu avo, ni kuvalairirya tiise na ni kuvakaan'ya tiise kwa irina ra Mweenevyoosi Yéesu Kirisitu vatuule, vatumame miri mo sa vave na chóorya chaavo veeneevyo.
13 Maa kaa, kuri nyuunyu vanaviitu, kari mureke vii kaa tuku kutumama maaja.
14 Mwiime neeja, na muuntu yoyoosi ura si ^akwáatyaa masáare ^tavaándikiire barúwii ihi, mureke kusaangya muhini ne, sa oone soni.
15 Kari mundoomoona ja muvi waanyu tuku, maa kaa, mundoomuluma kutu ja nduu yaanyu.

Lumbi jo Kiimikirirya

16 Haaha Mweenevyoosi, yeeye ˆarɨ ufumo wa mwiikalo mʉʉja, avaheere mwiikalo mʉʉja sikʉ joosi kwa njɨra joosi. Mweenevyoosi ave na nyuunyu voosi.
17 Nɨɨnɨ Paúli nookaandɨka lʉmbɨ iji kwa mʉkono waanɨ mweeneevyo, jei noo ˆvyeene naándɨkaa barʉ́wa jaanɨ joosi.
18 Nduwo ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, ɨve na nyuunyu voosi.

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Timotéeo Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1-2). Paúli amwaandikira Timotéeo mutavana fuma múuji wa Lísitra. Uhu ni mwaambiriryi waachwe wa heehi ajáa (1:2-5; 2:1; Mirimo ya Vatumwi 16:1-5). Uhu Timotéeo taáta waavo ni Mugiríki ajáa, na íyo waavo ni Muyahúudi ajáa (Mirimo ya Vatumwi 16:1). Irina ra íyo waavo ni Yuníike asewáa na maáma waavo ni Loíisi asewáa (2 Timotéeo 1:5).

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mpiindi ^ajáa uko isi ya Makedonía (1:3), na yaandikwa kati ya myaaka ya 62-64 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kiintu ^chabweeyya Paúli aandike barúwa ihi, ni kumutamanurira Timotéeo ataange ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale. Kei, amutamanurira ^vyeene Timotéeo asaakwa avalongoole vaantu ^vamuruma Yéesu na avakaan'ye vareke uvariyuli wa uloongo (1:3-7). Kiintu chiingi ^cheene Paúli amuwyiira Timotéeo ni ^vyeene Timotéeo ari saawula valongooli ^vabooha va vaantu ^vamuruma Yéesu (3:1-15). Kei Paúli amuwyiira Timotéeo ave ni muuntu muuja wo laangwa ni vaantu voosi (4:12-16) na andoovaambirirya vaantu ^vamuruma Yéesu mpiindi ja uturikiri waavo maturii yaavo. Paúli akiindya ^vyeene viri kwa mwiikalan'yo wa vaantu ^vamuruma Yéesu na valala, na vawosi, na vatúmwa na valongooli (5:1–6:2).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Ukiindya wa uloongo na ukiindya wa nduwo ya Muluungu *1:1-20*

Ukiindya wa kumwiinamira Muluungu *2:1-15*

^Meene yasaakwa kwa valongooli na vaambiriryi va valongooli *3:1-16*

Vatumami vaaja va Kirisitu *4:1-16*

Ukiindya kuri valala, vawosi na vatúmwa *5:1-6:2*

Usúngaati wa kikomi na ulairiri kwa Timotéeo *6:3-21*

Lumbi ya Paúli kwa Timotéeo

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ^naanirirwa kwa ulairiri wa Muluungu ^atulamurirya, na kwa KirisituYéesu suusu ^tumwiiláangyaa.

2 Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo, mwaana waani wa kikomi kwa kura kuruma kwiiswi. Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja, jive na weewe fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu.

Kuneha Uvariyuli wa Uloongo

3 Kati ˆniinukáa na Makedonía, nijáa niilomboola nkakusea
wiikale múujii wa Efé́eso sa uvakaan'ye vaantu vareke
kwaarya uvariyuli wa uloongo.
4 Uvasee vareke mbuwo ja uloongo jo vaanga, na ma-
rina ˆyasiina uhero ya vala baaba va nkolo. Ayo yoosi
yaréetaa nkaani, kiri vyo kweenerya murimo wa Muluungu,
ura ˆwuújaa kwa njira yo ruma.
5 Kiintu kikuulu cha ulairiri uhu, ni kweenda kura ˆkwafúmaa
mutimii mweeru, kuruma kwa kikomi na mutima si ˆutwáalaa
muuntu na kiloongii.
6 Vaantu vamwi vayapala aya na ivarwii na valúmaa sáare
ˆng'eene jisiina kiintu.
7 Ava vaantu vasáakaa vave vakiindya va Miiro, maa
kaa, si vatáangaa ˆcheene valúusaa na ayo ˆmeene kwaavo
viíririkanaa ni ya kikomi tuku.
8 Suusu tamányire, Miiro yabooha, koon yatúubirwe
ˆvyeene yasaakwa.
9 Kei tamányire, Miiro si sa vawoloki tuku. Miiro ni sa
vaantu ˆvawúnaa miiro na vavarinduki, vara si ˆvatúubaa
kira Muluungu ˆasáakaa na vavi, vaantu si ˆvari vaaja mbere
ya Muluungu na vaantu ˆvamuhíintikiraa Muluungu, vaantu
ˆvuúlaa vala íyo na taáta waavo na vuulai.
10 Kei ni sa vahanguti, vaantu valume ˆviiláalaa, vaantu
ˆváva iyoombe vaantu, na valoongo. Baa kei ni sa vaantu
ˆviiláhaa kwa uloongo na vara voosi ˆvabwéeyyaa viintu
ˆviísimire na uvariyuli wa kikomi.
11 Masáare aya ya uvariyuli yamwaari Masáarii Maaja
ya nkongojima ya Muluungu ˆAdúumbwaa, ˆmeene niini
nakwaatiwa nvariyule.

Nduwo ya Muluungu kwa Paúli

12 Duumbi yaani ni kwa Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi
wiitu. Yeeye aampeera ngururu sa aanvala ndiri muwoloki,
akaansaawula sa murimo waachwe.
13 Baa neembe mbere nijáa muturiinti, namuhiintikiráa na
navaturikiryáa vaantu vaachwe, yeeye aanaanga na riiso ra
wuuja sa nabweeyyáa ivyo na kihoho na sa viintu si namu-
rumáa.✡
14 Mweenevyoosi wiitu aankung'untira nduwo ˆiri foo,
ikuujan'ya na kuruma na kweenda kuri ˆkuri kuva kiintu
kimwi na Kirisitu Yéesu.
15 Mpíri ihi ni ya kimáári na yavalwa yiima neeja kurumwa,
"Kirisitu Yéesu uuja na aha weerwii joo lamurirya vaantu
vavi." Na niini noo muvi kulookya voosi.

✡ **1:13** Laanga Mirimo ya Vatumwi 8:1-3.

16 Maa kaa, sa isáare ɨrɨ, Mʉlʉʉngʉ aanaanga na riiso ra wʉʉja, sa Yéesu Kirisitʉ oonekye kuyimirirya kwaachwe ˆkusiina ʉhero kʉrɨ niinɨ. Jeyyo, mbe ja kɨintʉ ˆkirɨ koonekya vara ˆvarɨ muruma sikʉ ˆjookʉʉja, vapate nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

17 Haaha nyemi na nkongojima aheewe sikʉ joosi yeeye Mʉtemi wa sikʉ joosi, ˆmweene asiina ʉhero, na sɨ ˆoónekanaa, yeeye vii noo Mʉlʉʉngʉ. Kɨkomi.

18 Haaha Timotéeo mwanawaanɨ, nɨ kʉheera niise ʉlairiri ʉhʉ wo tamanyan'ya na kʉlaala na mʉtwe kʉra ˆkwalʉʉswa kʉrɨ weewe, sa ko kʉʉkwaatya ʉlwe nkoondo ˆyabooha.

19 Kei ʉkwaate kumuruma Yéesu na mʉtɨma wo kiisiman'ya mavɨ na maaja. Vaantʉ vamwɨ vayasiita masáare ayo, na sa jeyyo, vamala kuruma kwaavo.

20 Vavɨrɨ va avo vaantʉ, nɨ Himenáayo na Alekɨsáanda,✡ ava navakwaatya kwa Irimʉ sa rɨvalaɨre chiirʉ, karɨ jɨvamʉhiintɨkire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

2

~~Ʉ~~variyuli ˆ~~Ʉ~~támanyan'yaa na Kumwiinamɨra Mweenevyoosi

1 Cha ncholonchoolo, nɨ vawyɨira niise, mʉndookiiloombera kwa Mʉlʉʉngʉ sa avaambirirye na avatalarye vaantʉ voosi. Kei mʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ sa vaantʉ voosi.

2 Mʉndooloomba jeyyo sa vatemi na vara voosi ˆvarɨ na wiimiriri ˆveene varɨ ʉtemii, sa twiikale mwiikalo mʉʉja na utuuli, kei tʉve na nyemi kwa Mʉlʉʉngʉ na wʉʉja kwa vaantʉ voosi mbere ya Mʉlʉʉngʉ.

3 Masáare aya yabooha, kei yamweéryaa mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ ˆatʉlamurirya.

4 Yeeye asáakaa vaantʉ voosi valamuririwe na vataange kɨkomi.

5 Mʉlʉʉngʉ nɨ ʉmwɨ vii, na kwatɨite mʉʉntʉ ʉmwɨ vii ˆavakʉ́ndɨkan'yaa vaantʉ na Mʉlʉʉngʉ. Mʉʉntʉ ʉhʉ nɨ KirisitʉYéesu.

6 Yeeye mweeneevyo iitoola ave Mununuuli wa vaantʉ voosi. Kɨintʉ ɨkɨ chaláiraa kɨkomi mʉryʉʉngʉ wa Mʉlʉʉngʉ kwa mpɨindɨ jaachwe.

7 Haaha sa masáare aya, Mʉlʉʉngʉ aansaawʉla mbe mutumwi, kei nɨve mweeneri wa Masáare Maaja kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi. Ayo ˆnoolʉʉsa nɨ ya kɨkomi na sɨ nooloʉʉsa ʉloongo tʉkʉ.

8 Nooloomba kɨra haantʉ ˆmukiijíingaa, vaantʉ valʉme vamʉloombe Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ vookiinurirya mɨkono yaavo miija isiina nkalari na nkerʉnkerʉ.

✡ **1:20** Laanga 2 Timotéeo 2:17-18; 4:14.

Tuuva ja Vaantu Vaki

9 Kei noosaaka vaantu vaki vandookwiiruwika ˆvyabooha koonekya nyemi na vandookiivikira vira ˆvyeene visáakwaa. Kari viiháambaa ko suka njwiiri tuku, kwiivikira saháabu na mpári tuku, baa kei kari viiwíikiraa ingo ja iyoombe ikuulu tuku. 10 Maa kaa, viiruwike mirimo miija, ja ˆvyeene vyasaakwa kwa muuntu muki ura ˆalúusaa kiweerwii amwiínamiraa Muluungu.

11 Muuntu muki iikiindye kimi na ave matu.

12 Niini si noovarekera vaantu vaki vandoovavariyurira no viimirira vaantu valume tuku, maa kaa, vaantu vaki vandookirinya sawu.

13 Muluungu amuumba Adáamu ta, de akamuumba Háawa.

14 Baa kei, si Adáamu noo ˆakooverwa tuku, ni muuntu muki noo ˆakooverwa akiingira uvii.✡

15 Maa kaa, muuntu muki lamuririwa ari ko va na vaana, koonи atúubire kumuruma Kirisitu, kuveenda vaantu, kuva muuja mbere ya Muluungu na kubweeyya ˆvyeene vyasáakwaa.

3

Valongooli va Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Mpíri ihi ni yo kiilaangiwa, "Koonи muuntu avíire na mpiima yo va mulongooli, uwo muuntu atiite mpiima ya murimo ˆwabooha."

2 Muuntu uwo wo va mulongooli, asaakwa ave muuntu wa kikomi, ave mulume wa muki umwi, muuntu ˆiisikana, muuntu ˆadáhaa kwiiyimirira, muuntu ˆanyémiwaa, muuntu ˆaténgyaa vaantu, na ave muuntu ˆamányire variyula masáare neeja.

3 Kari ave mureevi tuku, kari ave eenda mpía tuku, baa kei, kari ave muuntu ˆeenda nkoondo tuku, maa kaa, ave muuntu ˆahola, ˆeenda mwiikalo muuja.

4 Asaakwa alongoole nyuumba yaachwe neeja, na asaakwa ave alóngoolaa vaana vaachwe neeja, sa vandoomuteera na vave na nyemi kwa vaantu voosi.

5 Sa koonи muuntu si adáhaa kulongoola nyuumba yaachwe mweeneevyo, jooli ari daha kulongoola mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu?

6 Mulongooli kari ave muuntu ˆamuruma Yéesu siku ingai vii ˆjilóokire tuku, sa ifaanaa akiivaa kipeembe, maa awye, aho, maa aheewe irya ra Muluungu ja Ikúúlu ra Mirimu Mivi ˆvyeene raawya.

7 Kei asaakwa ave muuntu ˆataangikana kwa mirimo miija ni vaantu ˆvari weerwii, kari ji abeerulwe, maa awyiire mutehwii wa Ikúúlu ra Mirimu Mivi tuku.

✡ **2:14** Laanga Ncholo 3:1-13.

Vaantu ˆVavaámbiriryaa Valongooli

8 Viivyo baa vaantu ˆvaámbiraa miriimo ya nyuumbii ya Ijuva vasaakwa vave vaantu ˆvanyémiwaa, kari vave kosikosi tuku au vareevi tuku, baa kei kari vave vaantu ˆveenda mpía ja muhonyo tuku.

9 Vasaakwa vakwaatye fuumbo ya isii yo mwiilaangya Yéesu kwa mutima si ˆuvatwáalaa na kiloongii.

10 Vayereniwe ta, kooni si vang'úurirwaa, maa de vaande miriimo yo vaambirirya valongooli.

11 Viivyo, vaki vaavo vasaakwa vave ni vaantu ˆvanyémiwaa, na vaantu si ˆvalúusaa vaantu, maa kaa, vave vaantu ˆviisikana na ˆviiláangiwaa kwa kira kiintu.

12 Vaambiriryi va valongooli vave valume va muki umwi, vaantu ˆvalóngoolaa vaana vaavo na kaaya jaavo neeja.

13 Vaambiriryi va valongooli, kooni vatúmamire miriimo yaavo vyabooha, nyemiwa vari na kuva vari na ngururu jo luusika na kipeembe mbere ja vaantu, masáare ya kumwiilaangya kwaavo Kirisitu Yéesu.

Masáare ˆMeene Muluungu Ayavariyula

14 Baa neembe nookoona kuuja ndiri noo kulaanga siku ˆjookuuja, niini nakwaándikiire masáare aya, sa

15 kooni nachérevire kuuja, masáare aya kubweeyya yari utaange viintu vaantu ˆvasaakwa viikale nyuumbii ya Muluungu. Nyuumba iyo ni mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu ˆAri Nkaasu, na ni ngururyo na mwaariryo wa kikomi.

16 Fuumbo ya mwiikalo wo tuuba kira Muluungu ˆasáakaa ni nkúúlu.

Avariyulwa kwa muviri wa muuntu,
ooneka kikomi ni muwoloki kwa Mutima Muuja,
oonekana na mirimu miija,
avariyulwa kwa vaantu va isi joosi,
akarumwa ni weeru,
akasumulwa na kurumwii na nkongojima.

4

ˆVyeene Timotéeo Alaiririwa

1 Haaha Mutima Muuja yootuwyiira baa tuvisa tuku, siku ja uhero, vaantu vamwi reka vari kumwiilaangya Yéesu, na tuuba vari ukwaata wa mirimu mivi, na uvariyuli waavo.

2 Uvariyuli uwo wuújaa kwa njira ya uloongo wa vakweembi, vara ˆvari na mitima si ˆidáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja. Mitima yaavo yaakwya ja yachimikwa ni chuúma ˆkiri mooto.

3 Vaantu ava, vavakáan'yaa vaantu vareke kwiiloola na vandooneha vyóorya vimwi vimwi. Vyóorya ivyo Muluungu

avyuumba sa vihokerwe na duumbi ni vara ˆvataanga kimáári na ˆvamuruma Yéesu.
4 Sa kira kiintu ˆuumba Muluungu chabooha.✡ Na kusiina kiintu baa kimwi vii cho siita tuku, koni takihókiire na duumbi,
5 sa viintu chatalariwa na isáare ra Muluungu na ko loomba.

Mutumami Muuja wa Yéesu Kirisitu

6 Koni uvawyíiriire vaaniitu na maruumbu yiitu masáare aya, weewe kuva uri mutumami muuja wa Kirisitu Yéesu, ˆwiikiindya kikomi cha kumuruma Yéesu na uvariyuli muuja ura ˆutúubaa.
7 Siita mbuwo jo vaanga ja ihi weeru, baa kei, kari utúubaa símo ja uloongo tuku, weewe tuuba kwiijuvirya weemweene mwiikalo ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa.
8 “Sa kwiijuvirya muviri kwareeta kunáálo jaachwe, maa kaa, mwiikalo ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa, watiite kunáálo kwa kira njira, sa waréetaa kwiichuunga kwa Muluungu kwa nkaasu ya haaha na nkaasu ˆyookuuja.”
9 Mpíri ihi ˆndúusire ni yo kiilaangiwa, kei yiima neeja kurumwa ni vaantu voosi.
10 Iki noo ˆchabwéeyyaa tundootumama na ngururunguruuru, sa taviika kwiilaangya kwiitu kwa Muluungu ˆAri Nkaasu siku joosi, Muluungu Mulamuriri wa vaantu voosi ˆveene vamuruma.
11 Ivi viintu ˆnookulairirya, vavariyurire sa vavituube.
12 Kari urúmaa muuntu yoyoosi akuhenerere ati sa uri mutavana tuku, maa kaa, fafa, sa vaantu ˆveene vamuruma Yéesu vandookulaanga na vatuubirirye nduusika yaako, luyeendo lwaako, kweenda kwaako, kuruma kwaako na mwiikalo waako muuja.
13 Manyika mbere ja vaantu kusoma Masáare ˆYari Mpeho, kuyakiindya na kuyavariyula, fuuru haantu ˆnkuújire.
14 Kari urékaa bweeyya ura wuuya ˆmweene uri nowo tuku, wuuya ura ˆwaheewa ni Kirisitu kwa masáare ya Ijuva ya uláali na mutwe na ko vikirwa mikono ni vawosi.
15 Ririkana neeja ayo yoosi na umanyike sa kudoma na mbere kwaako koonekane kwa vaantu voosi.
16 Laanga neeja ˆvyeene wookiikala na ˆvyeene woovariyula. Tuuba kutumama ayo, sa koni ubwéeyyiirye jeyyo, kiilamurirya uri weewe mweeneevyo na vara ˆveene vookuteerera.

5

Kuvatumamira Vaantu ˆVamuruma Yéesu

✡ **4:4** Laanga Ncholo 1:31.

1 Kari umubéerulaa moosi tuku, maa kaa, muwyiire ja
woomuwyiira taáta waanyu. Undoovakaan'ya vatavana ja
ˆvyeene uvakáan'yaa vaanaanyu va inda imwi,
2 vadala, ja viintu ˆukáan'yaa íyo waanyu na vahíínja ja
maruumbu yaako va inda imwi.
3 Undoovanyemya valala vara ˆvasiina muuntu wo kiitum-
bairirya.
4 Baa neembe ni jeyyo, mulala ˆari na vaana, au vajukulu,
avo vaana na vajukulu viikiindye ta kuvaambirirya
vanduu vaavo. Jeyyo noo ˆvyeene vandoohindula masáare
ˆmeene vabweeyyiriwa ni vavyiiri vaavo. Ivyo, noo viintu
ˆvimweéryaa mutima Mululungu.
5 Mulala ura ˆasiina muuntu baa umwi wo kiitumbairirya,
yeeye amwiiláangyaa Mululungu vii, na amulóombaa Mululungu
amwaambirirye chobu chiriri.
6 Maa kaa, mulala ˆiíkalaa na mpiima mbi, uwo aakwya baa
neembe ari mooyo.
7 Undoovawyiira masáare aya vaantu ˆvamwiiláangyaa
Kirisitu sa vave vaantu va kikomi.
8 Kooni muuntu si yookiilaanga nduu yaachwe, na kikomi
vara ˆvari kaayii kwaachwe, re muuntu uwo akuhíire moongo
kumuruma Yéesu na muuntu uwo aviiha kulookya ura si
ˆamuruma Yéesu.

Kuvaambirirya Valala

9 Kari mumwaandike mulala yoyoosi ˆmweene si anafikya
myaaka makumi musasatu (60) tuku. Uwo mulala ave ni ura
ˆajáa aloolwa ni mululume umwi.
10 Kei ave amányirwe atúmamaa maaja, ura ˆavarera vaana
vaachwe vyabooha, ura ˆavatéengyaa vayeni na cheeru, ura
ˆavoóyyaa vaantu va Mululungu majeo,* ura ˆavaámbiriryaa
vaantu va Mululungu ˆvari na uturikiri na ura ˆeenda tumama
miriimo miija.
11 Maa kaa, kari muvaándikaa vahíínja valala hamwi na
valala tuku, sa mpiima jaavo kooni javarémiire kiiseyya vari
kwa Kirisitu, maa valoolwe.
12 Sa jeyyo, kiiheera vari irya so hinduka na nyuma kwa
yara masáare ˆvajáa vamwiilaha Kirisitu.
13 Si jeyyo vii tuku, kei viijóvyaa kuyeenda nyuumbii ja
vaantu sa uvira, na ˆchaviihaviiha vaándaa luusa vaantu, maa

* **5:10** ***ura ˆavoóyyaa vaantu va Mululungu majeo:*** Ni tuuva ya Kiyahúudi yo vateengya vayeni. Mweenenyuumba avahéeraa maaji vakiiyoyya majeo vooveene au mutúmwa avooyyáa majeo yaavo. Mpiindi ijo, vaantu vayeendáa njirii ˆjiri na
iruri. Sa jeyyo, majeo yaavo yavijáa na iruri ˆriri foo. Kei veeneisi va Ijuva novo
vooyyáa majeo de viingire na Kaayii Njija ya Ijuva.

vakiiyingirya masáarii si ˆyari yaavo, aho, valúusaa viintu ˆvisivateire kuluusa.
14 Sa jeyyo, ni vakiindya niise valala vara ˆvakaari vahíínja valoolwe, vave na vaana na valaange nyuumba jaavo, kwa njira iyo, muvi siindwa ari kutufontorirya.
15 Ni luusa niise jei, sa kwatiite valala vahíínja ˆvareka kumutuuba Kirisitu, vakatuuba Irimu.
16 Kooni kuri na muuntu muki ˆamuruma Kirisitu ˆmweene ari na mulala wa nduu yaachwe, indoomulaanga, kari avarekere vaantu viingi vara ˆvamuruma Yéesu tuku. Sa jeyyo, iyo mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu indoovalaanga valala vara ˆvari vooveene.

ˆMeene Yasaakwa kwa Valongooli

17 Vawosi ˆveene viímiriraa miriimo ya vaantu ˆvamuruma Kirisitu vyabooha, vavalwe viima neeja kunyemiwa kaviri, na varavaara ˆvatúmamaa murimo wo luusa no variyula Masáare Maaja, vasaakwa vanyemiwenyemiiwe.
18 Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Kari wiichúungaa ng’oombe mulomo tuku, kati ˆyoovaa viryo luuwii,”✡ kei yaluusa, “Mutumami iima neeja kuheewa musáala waachwe.”✡
19 Kari uhókeraa kiloongi cha moosi kooni si kiréetirwe na mashahíidi vaviri au vatatu tuku.✡
20 Vawosi vara ˆvabwéeyyaa uvi uvadalavye mbere ja vaantu sa viingi voofe.

Paúli Yoomukaan’ya Timotéeo

21 Ni kulairirya niise mbere ya Muluungu, na mbere ya Kirisitu Yéesu, na mbere ya mirimu miija yaachwe ˆiisaawula, kikomi uyakwaatye masáare aya na uyabweeyye na kari umuláangaa muuntu miiswii mirimwii yaako tuku, na kari usínanalaa vaantu tuku.
22 Kari usúnguriryaa kumuviikira muuntu mikono tuku. Kubweeyya jei, ifaanaa kukakubweeyya wiingire uvii waachwe. Ilaange neeja na uve uteréere.
23 Kunywa maaji meene vii tuku, maa kaa, undoonywa diváai kiduudi sa inda yaako na ulwíiri waako wa kweene kweene.
24 Uvi wa vaantu viingi woónekaa kiweerwii vii, na wavalóngooryaa no heewa irya, maa kaa, uvi wa vaantu viingi wuújaa nyuma ntuhu.
25 Viivyo mirimo miija ni kiweerwii iri na mirimo miija ira si ˆiri kiweerwii yoónekanaa na nyuma.

✡ **5:18** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:4. ✡ **5:18** Laanga Lúka 10:7. ✡ **5:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 17:6; 19:15.

6

Ʉlairiri kwa Vatúmwa vara ˆVamuruma Yéesu

1 Kira ˆari isi ya iyóoki ra ʉtúmwa, amʉvale mweenekaaya waachwe iima neeja kʉheewa nyemi joosi, sa vaantʉ vasi-indwe kʉndoomʉtʉkira Mʉluungʉ na ʉvariyuli ˆmweene tookiindya.

2 Vara vatúmwa va veenekaaya vara ˆvamuruma Kirisitʉ, kari vaviínuriryaa mpula veenekaaya vaavo tʉkʉ. Voovo vakʉmbʉkire avo ni vaanaavo kwa Kirisitʉ. Kiri vyoova jeyyo, vatúmwa avo vavatʉmamire veenekaaya vaavo vyaboohabooha, sa ˆveene vooturya kʉnáálo fuma murimwii waavo, ni vara ˆvamuruma Kirisitʉ, na voovo vaveenda.

Ʉvariyuli wa Ʉloongo na Usúngaati wa Kikomi

Vavariyʉrire aya masáare na vakalaamye vayatuube.

3 Kooni mʉʉntʉ yoyoosi yoovariyʉla masáare ˆyiísimire, na yoosiita masáare ya kikomi ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, na ʉvariyuli wa mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉluungʉ ˆasáakaa,

4 mʉʉntʉ ʉwo iiyónaa yeeye noo yeeye na si amányire kiintʉ tʉkʉ. Eenda maatʉkʉ kwiiruta ndihi sa masáare vii. Na ʉko kwiiruta ndihi kwaréetaa wiitóoli wa kivina, kwiivaa, kituki, kwiikoverera vaantʉ vivi,

5 na kwiitoola ˆkusisíraa. Miryʉʉngʉ yaavo yasaambʉka, na kira kimáári vasikimányire tʉkʉ. Kei viiséaa kutuuba mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉluungʉ ˆasáakaa noo njira yo va vasúngaati.

6 Maa kaa, mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉluungʉ ˆasáakaa na kwiikinkima na kira kiintʉ ni usúngaati mʉkʉʉlʉ.

7 Sa suusu si tʉʉja na aha weerwii na kiintʉ chochoosi tʉkʉ, baa kei si tʉri kwiinʉka aha na kiintʉ chochoosi tʉkʉ.

8 Maa kaa, kooni tʉri na chóorya na ingo, twiikinkime.

9 Vaantʉ vara ˆvari na ʉláku wo va vasúngaati vayérwaa na vakwáatwaa ni minyahʉ na mpiima ˆjiri foo ja kihoho. Ijo mpiima javatwáalaa fʉʉrʉ imalwii na vamárikirira kʉʉko.

10 Sa kweenda mpía ni ichina rimwi ra ʉvi woosi. Vaantʉ vamwi sa kʉra kʉsaaka mpía viikera na kumuruma Kirisitʉ, vakiiturikirya kwa ʉsʉʉngʉ mʉkʉʉlʉ.

Paúli Yoomukiindya Timotéeo

11 Maa kaa, weewe mʉʉntʉ wa Mʉluungʉ, ʉnehe masáare yoosi mavi. Ʉmanyike kutuuba ʉwoloki, utuube mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉluungʉ ˆasáakaa, utuube kumuruma Mʉluungʉ, kwiiyenda, kuyimirirya na kʉhola.

12 Ʉndoolwa nkoondo ˆyabooha yo muruma Mʉluungʉ. Kwaatirira nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, ˆng'eene waanirirwa ni Mʉluungʉ kati ˆʉkalʉʉse bila yoovisa kumuruma Mʉluungʉ mbere ya vaantʉ ˆvari foo ˆvoona.

13 Mulúungu avihéeraa viintu vyoosi nkaasu. Ni kulairirya
niise mbere yaachwe na mbere ya Kirisitu Yéesu. Uhu noo
ˆatoola ushahíidi waachwe ˆwabooha miiswii ya Poontío
Piláato baa visa tuku.✡
14 Kwaatya ulairiri uhu, kari ureke baa kadawo tuku na kari
uhon'ye tuku furu siku ˆng'eene Mweenevyoosi wiitu, Yéesu
Kirisitu ˆari hinduka.
15 Kuhinduka kwaachwe reetwa kuri ni Muluungu kwa
mpiindi jaachwe. Atalariwa Muluungu, yeeye vii noo ˆAri
Mwiimiriri, Mutemi wa vatemi, Mweeneevyo wa veeneevyo!
16 Yeeye ari nkaasu kwa siku ˆjisiina uhero, iíkalaa kiweerwii
ˆkisisésererwaa ni vaantu. Yeeye si anoonwa ni vaantu tuku na
kusiina muuntu ˆari daha kumoona tuku. Nyemi na luviro ni
na yeeye viri kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi.
17 Valairirye vasúngaati va ihi weeru vareke kwiineenga,
kari viiláangyaa usúngaati waavo ˆusiri wo kiilaangya tuku,
maa kaa, viilaangye Mulúungu. Yeeye atuhéeraa viintu vyoosi
ˆviri foo sa tweerye mitima.
18 Valairirye vandoobweeyya maaja, vave vasúngaati va
mirimo miija. Kei vaboohye inda na vandoovaambirirya
vaantu viingi na usúngaati waavo.
19 Kwa njira iyo, kiivikira vari usúngaati ja mwaariryo
ˆwiima neeja siku ˆjookuuja, vaturye nkaasu ya kikomi.
20 Timotéeo, imirira viija masáare ˆmeene ukwaatiwa ni
Mulúungu. Neha masáare ya weeru na kwiiruta ndihi ˆkweene
vaantu kwa uloongo vaséaa ni umanyi.
21 Sa kutuuba umanyi uwo, vaantu vamwi vareka kumu-
ruma Yéesu.
Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

✡ **6:13** Laanga Maáriki 15:2.

Barúwa ya kavɨrɨ ya Paúli kwa Timotéeo Mʉlongooryo

Barúwa ɨhɨ yaandɨkwa nɨ Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitʉ (1:1-2). Barúwa ɨhɨ Paúli amwaandɨkɨra Timotéeo. Ʉhʉ Timotéeo nɨ mwaambiriryi waachwe wa heehi ajáa na Paúli amʉlaangáa nɨ ja mwaana waachwe (1:2-5; 2:1). Paúli aandɨka barúwa ɨhɨ kati ˆajáa achuungwa ʉko múujii wa Róoma (1:16-17). Mpɨɨndɨ ijo, Néero noo ˆajáa mʉtemi wa Rúumi. Yeeye avaturikiryáa mʉnʉmʉʉnʉ Vakirisitʉ sa vamuruma Yésu na Paúli iiseáa kʉʉlawa arɨ (4:6-8).

Timotéeo ahokera barúwa ɨhɨ mpɨɨndɨ ˆajáa múuji wa Eféeso, ˆʉrɨ ɨsɨ ya Ásia (1:18; 4:12-13). Na ˆvyeene yoónekanaa, barúwa ɨhɨ yaandɨkwa kati ya myaaka ya 64-67 keende Kirisitʉ ˆavyaalwa.

ˆCheene chabweeyya Paúli amwaandɨkɨre Timotéeo barúwa ɨhɨ, nɨ kʉmʉheera Timotéeo mʉtɨma sa atuube kʉvariyʉla Masáare Maaja ya Mʉlʉʉngʉ, na afafe kuyimirirya uturikiri woosi (1:6-8; 2:3-10; 4:2-5). Paúli ajáa amʉlairirya Timotéeo avawyɨɨre vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va ʉko Eféeso vareke kwiiruta ndihi sa masáare sɨ ˆyatéire (2:14). Vareke ʉvɨ woosi sa vave saama ja nyemi, ˆviimiwa neeja kʉtʉmama kɨra mʉrɨmo mʉʉja kwa Mʉlʉʉngʉ (2:21). Kɨɨntʉ chɨɨngɨ Paúli ˆamuwyɨɨra Timotéeo, nɨ asiite na ngururu joosi ʉvariyuli wa ʉloongo, maa kaa, ɨndoovariyʉla masáare ya kɨkomi (1:13; 4:2-5). Alʉʉsa Masáare ˆYarɨ Mpeho nɨ ja nkeeho ya Mʉlʉʉngʉ, nɨ ukiindya ˆwabooha ˆʉvabwéeyyaa vaantʉ vakiimane na vadahe tʉmama kɨra mʉrɨmo mʉʉja (3:16-17). Kei, Paúli ajáa atɨɨte mpɨɨma nkʉʉlʉ yo moona Timotéeo (1:3-4; 4:9, 21), noo ˆchooreka amʉloomba Timotéeo atamanye chaangʉ (4:13).

ˆVyeene Kɨtáabu ɨkɨ ˆChagavwa

Lʉmbɨ ya Paúli kwa Timotéeo *1:1-2*
Paúli yoomʉheera mʉtɨma Timotéeo *1:3–2:13*
Ʉlairiri kwa vatʉmami vaaja *2:14-26*
Uturikiri wa sikʉ jo herererya *3:1-9*
Ʉlairiri kwa Timotéeo *3:10–4:5*
Masáare yo kiimikirirya na mwiikalo wa Paúli *4:6-22*

Lʉmbɨ ya Paúli kwa Timotéeo

1 Paúli, nɨɨnɨ ˆnaanɨrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ kwa kʉsaaka kwaachwe nɨve mutumwi wa KirisitʉYéesu, sa nvariyʉrɨre vaantʉ kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kwa nkaasʉ ˆɨrɨ kʉrɨ kʉkʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu.

2 Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo mwaana waani.
Niini nakweenda maatukú vii. Nduwo, riiso ra wuuja na
mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta na kwa Kirisitu
Yéesu, Mweenevyoosi wiitu, jive na weewe.

Paúli Yoomuduumba no Muheera Mutima Timotéeo

3 Noomuduumba Muluungu ˆnimutúmamiraa na mutima
si ˆwaantwáalaa na kiloongii, ja ˆvyeene vala baaba wiitu
vamutumamiráa. Kira uchiku na muusi nakukúmbukiraa na
namulóombaa Muluungu sa weewe.

4 Nakúmbukiraa miísoori yaako mpiindi ˆnasuukyáa. Na
natiite mpiima maatuku vii yo koona, sa mbe na cheeru.

5 Nakúmbukiraa ˆvyeene umuruma Muluungu kikomi. Baa
kei nakukúmbukiraa kura kuruma ˆkweene ari noko ta
maáma waanyu Loíisi na íyo waanyu Yuníike. Kikomi, niini
namányire baa weewe utiite kuruma ˆkuri jeyyo.

6 Sa jeyyo, ni kukumbusikya niise, ujimbule wuuya wa
Muluungu ura ˆuheewa siku ˆnikuvíkiire mikono yaani.✡

7 Bweeyya jei, sa Muluungu si atuheera Mutima wa woowa
tuku, maa kaa, atuheera Mutima wa nguruu, wo kiiyenda na
wo kiiyimiriira.

8 Sa jeyyo, kari woónaa soni yo luusa masáare ya Mweenevy-
oosi wiitu tuku, baa kari woónaa soni sa niini nachuungwa
munyololwii sa Kirisitu tuku. Maa kaa, uyimirirye hamwi
na niini uturikiri ˆwuújaa ko variyula Masáare Maaja kwa
nguruu ˆuheewa ni Muluungu.

9 Muluungu noo atulamurirya na atukemera na lukemerwii
luuja, si sa kubweeyya wuuja tuku, aka tuku, ni sa kweenda
kwaachwe na sa nduwo jaachwe. Atuheera nduwo iyo kwa
njira ya Kirisitu Yéesu mpiindi baa weeru ˆajáa akaari si
aniiyumba.

10 Haaha Muluungu atuváriyuriire nduwo yaachwe kwa
njira ya kuuja kwaachwe Kirisitu Yéesu. Yeeye atulamurirya,
kei adumuladumula inkwya na oonekya nkaasu na kudiira
kukwya kwa njira ya Masáare Maaja.

11 Muluungu aansaawula niini nive mweeneri wa Masáare
Maaja, mutumwi na mukiindya wa aya Masáare Maaja.

12 Iki noo ˆchooreka niini nooturikira jei aha munyololwii.
Baa jeyyo, si nookoona soni tuku, sa namumányire yeeye
ˆmweene namuruma na kikomi yeeye chiimiriira ari kira
ˆnakivíika kwaachwe fuuru siku ira ˆari kuuja.

13 Kwaata kikomi uvariyuli ˆwateera fuma kwaani.
Bweeyya jeyyo ko ruma no keenda Kirisitu Yéesu.

14 Masáare Maaja ˆmeene uheewa ni Muluungu, yiimirire
kwa njira ya Mutima Muuja, uhu ˆiíkalaa kuri suusu.

✡ **1:6** Laanga 1 Timotéeo 4:14.

15 Ʉmányire vaantʉ voosi va Ásia vaanvalandʉka na vamwɨ vaavo nɨ Fugéelo na Herimogéene.
16 Mweenevyoosi avalaange na riiso ra wʉʉja mʉnʉmʉʉnʉ vaantʉ va kaaya ya Onesifóoro, sa aanjeryáa mʉtima. Kei sɨ oonɨwáa soni kʉnʉ niinɨ ndirɨ mʉnyololwii tʉkʉ.
17 Yeeye ˆakafike vii Róoma, amanyika maatʉkʉ vii kʉʉnsaakira mpaka akaanshaana.
18 Nooloomba Mweenevyoosi Yéesu avalaange na riiso ra wʉʉja sikʉ ira ya ʉlamu! Baa weewe ʉmányire maaja ˆmeene aanyambirirya kʉra múujii wa Eféeso.

2

Mulwi Nkoondo wa Kirisitʉ Yéesu

1 Haaha mwaana waanɨ, ʉve nkabaako kwa nduwo ˆirɨ kwa KirisitʉYéesu.
2 Weewe ʉyateera masáare ˆmeene navariyʉláa mbere ja vaantʉ ˆvarɨ foo. Masáare ayo ʉvakwaatye vaantʉ valʉme vara ˆuviiláangyaa, ˆveene varɨ daha vavariyʉrira vaantʉ viingɨ.
3 Yimirirya hamwɨ na suusu uturikiri ja mulwi nkoondo mʉʉja wa Kirisitʉ Yéesu.
4 Kusiina mulwi nkoondo yoyoosi mpiindɨ ˆarɨ nkoondwii ˆatúmamaa mirimo yiingɨ tʉkʉ, sa mpiima yaachwe nɨ kʉsaaka kʉmweerya mʉtima ʉra ˆamwaandika ave mulwi nkoondo.
5 Kei, kusiina mʉʉntʉ ˆasíindaa kwiichia akaheewa kʉnáálo koonɨ sɨ atúubire miiro yo kiichia tʉkʉ.
6 Nɨ jeyyo viri, murimi ʉra ˆafafa tʉmama, asaakwa ahokere viintʉ vya ncholo vira ˆvichwíirwe.
7 Yakwaatyekwaatye aya ˆmeene nookuwyiira, sa Mweenevyoosi kʉheera arɨ ʉkoonko wa masáare ayo yoosi.
8 Ʉndoomʉkʉmbʉkira Yéesu Kirisitʉ. Yeeye afʉfʉka na nɨ wa mbyaala ya mʉtemi Daúdi.✡ Ayo noo Masáare Maaja ˆmeene naváriyʉlaa,
9 na kwa ayo mwaarɨ nooturikiriwa na nachuungwa ja nabweeyya ʉvɨ. Maa kaa, isáare ra Mʉlʉʉngʉ sɨ richúungwaa tʉkʉ.
10 Na sa jeyyo, nayímiriryaa kira kiintʉ sa vaantʉ ˆvasaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Nabwéeyyaa jeyyo, sa vapate ʉra ʉlamuriri wa Kirisitʉ Yéesu, hamwɨ na nkongojima ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.
11 Mpíriɨhɨ nɨ yo kiilaangya,
“Koonɨ taakwya ne,
kwiikala tʉrɨ ne.
12 Koonɨ tooyimirirya,
temerera tʉrɨ hamwɨ ne.

✡ **2:8** Laanga 2 Samwéeli 7:12-13.

Koonɨ tasé ire sɨ tamʉmányire tʉkʉ,
ne sea arɨ sɨ atʉmányire tʉkʉ.
13 Koonɨ tarékire kumwiilaangya,
yeeye chaala arɨ wo kiilaangiwa.
Yeeye sɨ arɨ daha kwiisiita tʉkʉ."

Mʉtʉmami ˆArumwa nɨ Mʉlʉʉngʉ

14 Karɨ ʉrékaa vaantʉ varimirye aya masáare tʉkʉ. Ʊvalʉme kutu mbere ya Mʉlʉʉngʉ karɨ viirútaa ndihi sa viintʉ sɨ ˆvitéire tʉkʉ. Viintʉ ivyo vyavasáambʉlaa vara ˆvavitéereraa.

15 Tʉmama na ngururu sa Mʉlʉʉngʉ akurume ʉrɨ mʉtʉmami sɨ ˆakwáatwaa nɨ soni, kʉnʉ wootaanga no variyʉla kɨkomi isáare ra Mʉlʉʉngʉ ra kɨmáárɨ.

16 Ikerye fuma ndʉʉsɨka ja kɨhoho sɨ ˆjiréetaa nyemi kwa Mʉlʉʉngʉ. Masáare ayo, yavabwéeyyaa vaantʉ vatu-ube rɨmɨrɨrarɨmɨrɨira mwiikalwii sɨ ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.

17 Ʊvariyuli ˆʉrɨ jei, weéneraa ja kɨloonda cha bekene muvirii. Vamwɨ va vaantʉ ava, nɨ vala Himenáayo na Filéeto.

18 Ava vareka njɨra ya kɨmáárɨ na vaséaa kʉfʉfʉka kwahʉmʉla looka. Sa jeyyo, vasáambʉlaa kuruma kwa vaantʉ vamwɨ.

19 Maa kaa, mwaariryo ˆmweene Mʉlʉʉngʉ avɨɨka wɨɨma neeja na ˆwafafa, wachuungwa na mʉtooso waachwe walʉʉsa jei, "IJʊVA amányire ˆvarɨ vaachwe,"✡ kei walʉʉsa, "Kɨra ˆarɨ lʉʉsa irina ra IJʊVA, areke kʉsova ʉwoloki kwaachwe."✡

20 Nyuumba nkʉʉlʉ sɨ ivíjaa na saama ja sahá abu na mpía vii tʉkʉ, maa kaa, yavíjaa na saama ja mɨtɨ na ja iroongo. Saama jimwi jatúmamaa sikʉ ja ngovi vii na jimwi kɨra siikʉ.

21 Haaha koonɨ mʉʉntʉ iijírwɨɨre na iirékire na ayo mavɨ, kʉva arɨ saama ya kɨkomi, njija sa Mweeneevyo yeemweene, iimiwa neeja sa kɨra mʉrɨmo mʉʉja.

22 Ikerye fuma mpɨɨma mbɨ ja ʉtavana. Kei ʉmanyɨke kutuuba ʉwoloki, kuruma, kwiiyenda na mwiikalo mʉʉja hamwɨ na vaantʉ ˆvamwaánɨrɨraa Yéesu Mweenevyoosi na mɨtɨma myeerʉ.

23 Siita kwiiruta ndihi kwa kɨhoho na kwa kɨkoókoyo, sa ʉmányire masáare aya yaréetaa nkoondo.

24 Mʉtʉmami wa Mweenevyoosi sɨ asaakwa ave mʉʉntʉ wa nkoondo tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, asaakwa ave ˆahola kwa kɨra mʉʉntʉ, ˆamányire variyʉla masáare neeja na muyimiriryi.

25 Kei asaakwa ɨndoovakaan'ya mpoolɨ vaantʉ vara ˆvamʉkɨɨkanaa. Ifaanaa Mʉlʉʉngʉ akavabweeyya vavalandʉke fuma uvii waavo na vataange kɨmáárɨ.

✡ **2:19** Laanga Ʊvalo 16:5. ✡ **2:19** Laanga Isáaya 28:16.

26 Aho, miryuungu yaavo vahindukira iri na neha vari miteo
ya Ikúúlu ra Mirimu MiVi, ^reene ravakwaata vatumame kiintu
rooro ^rasáakaa.

3

Uvi wa Siku ja Uhero

1 Maa kaa, taanga siku ja uhero kuva jiri ^jafafa maatuku vii.
2 Vaantu kwiiyenda vari vooveene, kweenda vari mpía,
kuva vari ^viidúumbiriraa, ^vari na ukudamu na ^vatúkiraa,
si ^vanyémyaa vavyiiri vaavo, ^vasiina duumbi, na si vari kuva
vaaja tuku.
3 Kuva vari si ^veenda vaantu, si ^vasáakaa sáare jisire,
^valúusaa vaantu, si ^viiyímiriraa, ^vahuumba na ^vasuula
viintu viija.
4 Kwiivalanduka veende. Kuva vari si ^viitwéetyaa. Kuva
vari ^viiyónaa na ^veenda uvi wa muviri kulookya kumweenda
Muluungu.
5 Weerwii kundookiiyonekya veende ja vaantu ^viíkalaa
mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa, maa kaa, siita
veende ngururu jaachwe. Wiikerye na vaantu avo.
6 Vamwi vaavo vamwaari ^viíngiraa nyuumbii ja vaantu
kwa uweere na vandoovasumula vaantu vaki vara ^varehera.
Avo vaantu vaki vakwaatwa, varemeerwa ni uvi na
vasúkwasukwaa ni uláku.
7 Vaantu vaki ava vasáakiraa kutaanga viintu vifya, maa kaa,
si vadáhaa taanga ukoonko wa kikomi vii kaa tuku.
8 Vaantu ava vakíikanaa kira kimáári, ja viintu mpiindi jira
Yáane na Yámbure ^vayeráa kumukiikana Músa.✡ Miryuungu
yaavo yahopola na kuruma kwaavo kwasiitwa.
9 Maa kaa, si vari fika kuli tuku, sa ukoókoyo waavo
koonekana uri kwa kira muuntu, ja vira vya vala Yáane na
Yámbure.

Ulairiri wa Paúli kwa Timotéeo

10 Maa kaa, weewe watuuba uvariyuli waani, mwiikalo
waani, kira kiintu ^nasáakaa mbweeyye, kuruma kwaani,
kuyimirirya kwaani, kweenda kwaani vaantu, na kwiifafya
kwaani.
11 Umányire viintu vaantu ^vaanturikirya na masáare
^meene nalumana noyo uko míijii ya Antiókia, Ikonío na
Lísitra. Uturikiri uwo nuuyimirirya na Yéesu Mweenevyoosi
aandamurirya kufuma ayo yoosi.
12 Kikomi, yoyoosi ^ari saaka kwiikala ko munyemya
Muluungu ko va kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu, turikiriwa ari.
13 Maa kaa, vaantu vavi na vakooveri tuuba vari kuva vavi
kunu voolongowa na voolongowerwa.

✡ **3:8** Laanga Ufumo 7:11-22.

14 Baa neembe nɨ jeyyo, weewe utuube kʉyakwaata masáare yoosi ˆmeene ʉvariyʉrɨrwa ʉkayaruma kɨkomi. Sa ʉvamányire nɨ vala ani vakʉvariyʉrɨra masáare ayo yoosi ya kɨmáárɨ.

15 Keende usinga waako, wavariyʉrɨrwa Masáare ˆYarɨ Mpeho. Aya yadáhaa kʉkʉheera tooti ya ʉlamuriri waako ko mwiilaangya Kirisitʉ Yéesu.

16 Masáare yoosi ˆYarɨ Mpeho yatɨɨte nkeeho ya Mʉlʉʉngʉ. Yabooha ko variyʉrɨra na ko kaanirya no temerera vaantʉ vareke ʉvɨ waavo, na ko wololа kwa ʉwoloki mwiikalo mbere ja Mʉlʉʉngʉ.

17 Jeyyo, mʉʉntʉ wa Mʉlʉʉngʉ kiisikana arɨ na daha arɨ tʉmama kɨra mʉrɨmo mʉʉja.

4

Ʉlairiri wa Paúli wo Herererya kwa Timotéeo

1 Nɨ kʉlairirya niise mbere ja Mʉlʉʉngʉ na mbere ja KirisitʉYéesu. Yeeye valamʉrɨra arɨ vaantʉ ˆvarɨ mooyo na ˆvaakwya mpɨɨndɨ jo kʉʉja kwaachwe na Ʉtemi waachwe.

2 Variyʉla isáare ra Mʉlʉʉngʉ. Ɨma neeja kʉbweeyya jeyyo mpɨɨndɨ joojo na sɨ ˆjiri joojo. Baamirirya, dalavya na vaheere mɨtɨma. Ivyo vyoosi vitʉmame ko yimirirya na kwa ʉvariyuli mʉʉja.

3 Sa kʉʉja jiri mpɨɨndɨ vaantʉ ˆvɨndoosiita ʉvariyuli wa kɨkomi. Voovo kiijɨɨngɨra veende vakiindya ˆvarɨ foo sa vadahe kukiimikirirya mpɨɨma jaavo na vadahe kʉvawyɨɨra kɨra ˆcheene chanyéeryaa matu yaavo.

4 Siita veende kʉteerera kɨmáárɨ na varindʉkɨra veende ʉteeri wa ʉloongo.

5 Maa kaa, weewe ʉndookiiyɨmɨrɨra kwa kɨra kɨɨntʉ. Yimirirya uturikiri, tʉmama mʉrɨmo wo variyʉla Masáare Maaja, na kɨkomi ukiimikirirye ʉtʉmami waako.

6 Nɨɨnɨ haaha toolwa niise ja mpóryo ya kɨɨntʉ ˆkɨnywéewaa na mpɨɨndɨ jaanɨ jo suukya jafíkire.✡

7 Nalwíisiin'ye nkoondo ˆyabooha, nalúmarikiirye lʉyeendo lwaanɨ, nakʉláangiriirye kumwiilaangya kwaanɨ Kirisitʉ neeja.

8 Haaha niímiriiwe neeja itáaji ra ʉwoloki. Mweenevyoosi Mʉlamuli wa ʉwoloki kʉʉnjavɨka arɨ nɨɨnɨ sikʉ ɨra ya ʉlamuli wa vaantʉ voosi. Maa kaa, sɨ nɨɨnɨ vii tʉkʉ, baa na vara voosi ˆveene vawóojeraa kʉʉja kwaachwe na mpɨɨma.

9 Bweeyya chaangʉ wʉʉje na kwaanɨ.

✡ **4:6** Laanga Ufumo 29:38-41.

10 Kɨrésike adoma na ɨsɨ ya Galatía, na Tíito adoma na ɨsɨ ya Dalumatía. Na so kweenda masáare ya weerʉ mʉnʉmʉʉnʉ, Déema aandeka akadoma na múujii wa Tesaloníike.

11 Nɨ Lúka yeemweene noo ˆachaala na nɨɨnɨ aha. Mʉsaakɨre Maáriki wʉʉje ne. Yeeye abooha maatʉkʉ vii murimwii waanɨ.

12 Tíkiko namʉtʉma adome na múujii wa Efé eso.

13 Mpɨɨndɨ ˆʉrɨ kʉʉja, nooloomba wʉʉndetere ɨra nká ancho ˆnareka kwa Kárpo ʉko múujii wa Turóoa na vira vitáabu vyaanɨ, na hasa vira vya ndɨrɨ.

14 Alekɨsáanda mʉchá ani, aambweeyyirya ʉvɨ mʉkʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ. Mweenevyoosi mʉrɨha arɨ sa yara ˆmeene aambweeyyirya.

15 Baa weewe ʉmʉlaange neeja, sa yeeye ayasiita mʉnʉmʉʉnʉ masáare yiiswi.

16 Kati ˆnɨjáa niímiiwe balásii lwa ncholo, kusiina baa mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆaanyambirirya tʉkʉ. Voosi vajáa vaandeka. Nooloomba Mʉlʉʉngʉ avoonere mbavariri sa isáare ɨrɨ.

17 Baa neembe nɨ jeyyo, Mweenevyoosi ajáa ɨɨma ivaru raanɨ na akaampeera ngururu sa ndʉʉse isáare raachwe ko kiimana na vaantʉ voosi sɨ ˆvarɨ Vayahúudi varɨteere. Sa jeyyo, nɨɨnɨ nalamuririwa fuma mʉlomwii wa siimba.

18 Mweenevyoosi kʉtʉlamurirya arɨ fuma kɨra ukiimiriri mʉvɨ na kʉʉnsʉmʉla arɨ ndɨrɨ nkaasʉ fʉʉrʉ Ʉtemii waachwe kurumwii. Yeeye abweeyyiriwe nkongojima kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Kɨkomi.

Lʉmbɨ yo Kiiteengʉla

19 Nuumbirya Akíila na Pirisíila muki waachwe, na nyuumba yoosi ya Onesifóoro.

20 Erásto achaala múujii wa Koríinto. Kei Tirofíimo nɨjáa namʉreka kʉra múujii wa Miléeto, yeeye nɨ mʉlwɨ́ɨrɨ.

21 Konkomala ufike kʉnʉ mpɨɨndɨ ja mpeho sɨ jinaanda.

Ulúumbiiwe nɨ Eubúulo, Púude, Líini na Kilaáudi na ndʉʉ yoosi ya vaantʉ ˆvamwiilá angyaa Kirisitʉ.

22 Mweenevyoosi ave hamwɨ na mʉtɨma waako. Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Barúwa ya Paúli kwa Tíito Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mpiindi ^ajáa uko Makedonía (1:1, 4). ^Vyeene yoónekanaa, barúwa ihi Paúli iiyandika kati ya myaaka ya 62-64 keende Kirisitu ^avyaalwa. Barúwa ihi Paúli amwaandikira muuntu ^asewáa Tíito. Kuuntu Tíito ^atumamiráa murimo wa Ijuva ni isi ^yariingirirwa ni mayiya ya Mediteranía ^iséwaa Kiréete. Tíito ni Mugiríki ajáa na ajáa amuruma Yéesu (1:4; Vagalatía 2:3). Tíito atumamáa murimo wa Masáare Maaja hamwi na Paúli, na kwatiite mpiindi jimwi Paúli ^amutumáa na kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto (2 Vakoríinto 7:6-15; 8:6, 16-24).

Kiintu Paúli ^asaakáa kumuwyiira Tíito ni kumusea amarikirirye murimo ^mweene ujáa wachaala mpiindi ^vajáa hamwi kura Kiréete. Murimo uwo ujáa ni wo saawula valongooli va mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu uko maturii na kukiindya ^vyeene valongooli vaaja vasaakwa vave (1:5-9). Murimo wiingi ujáa ni kuvaheera mitima vaantu ^vamuruma Yéesu kura Kiréete sa kujáa kwatiite uvariyuli wa uloongo (1:9-16; 3:9-11). Barúwii ihi, Paúli amuwyiira Tíito ^vyeene asaakwa kuvakiindya mpuka ^jiísimiresimire ja vaantu ^vamuruma Yéesu, noo kusea, kwa vawosi, vaantu vaki, vatavana, vahíínja na vatúmwa (2:1-10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-4*
Kusaawula valongooli na ^vyeene vasaakwa vave *1:5-16*
Murimo wa kira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu *2:1-15*
Kutumama wuuja, kuneha uvi, na masáare yo kiimikirirya *3:1-15*

Lumbi ya Paúli kwa Tíito

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli, mutumami wa Muluungu na mutumwi wa YéesuKirisitu. Yéesu aantuma njeenge kuruma kwa vaantu ^veene Muluungu avasaawula, vataange kimáári ^cheene kiréetaa mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa.

2 Na kwa uko kwiilaangya, turya vari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Kikomi, Muluungu si alúusaa uloongo tuku, ajáa iichuunga kureeta iyo nkaasu mpiindi si jinaanda.

3 Maa kaa, mpiindi yaachwe ^ikafike, aroonekya isáare raachwe kwa njira ya uvariyuli waani. Muluungu ni Mulamuriri wiitu. Yeeye noo aandairirya nvariyule.

4 Tíito, ni kwaandikira niise weewe ^ari mwaana waani wa kara kuruma ^kweene tari hamwi. Nduwo na mwi-ikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta na kwa Kirisitu Yéesu ^atulamurirya, jive na weewe.

Murimo wa Tíito kura Kiréete

5 Aai nakureka uko Kiréete sa uwolole yara masáare ^meene yajáa yachaala, na kei usaawule vawosi ^vari kiimirira vaantu ^vamuruma Muluungu kwa kira múuji ja ^vyeene nakulairirya.

6 Moosi yoyoosi wa vaantu ^vamuruma Muluungu ave muuntu si ^ang'úurirwaa, ave mulume wa muki umwi, na vaana vaachwe vamurume Muluungu, na kari vaana vaachwe vave vasiina matu tuku au kari vave na heno tuku.

7 Mulongooli wa vaantu ^vamuruma Muluungu ave ni muuntu si ^ang'úurirwaa sa yeeye asaawulwa ni Muluungu indootumama murimo waachwe. Kari ave muuntu ^iinéengaa tuku, na kari ave na nkalari ja heehi tuku. Kei kari ave mureevi tuku, kari ave eenda nkoondo tuku na kari ave eenda máari ja muhonyo tuku.

8 Maa kaa, ave muuntu ^atéengyaa vaantu. Ave eenda wuuja, muuntu ^iiyímiriraa, muwoloki, muuja na muuntu ^asiri na mpiima ^ilóokereraa.

9 Ave muuntu ^arikwáataa isáare ro kiilaangiwa ja ^vyeene ravariyulwa. Kwa njira iyo, daha ari vaheera mitima vaantu kwa uvariyuli waachwe wa kikomi na daha ari koonekya uvi wa vaantu ^vakíikanaa uvariyuli uwo.

Vakiindya va Uloongo

10 Kikomi vamwaari vaantu ^vari foo ^veene si vachuwala, masáare yaavo ni ya kihoho, na vakóoveraa vaantu, hasa avo fuma díini ya Kiyahúudi ^veene vadóomereryaa tuuva jaavo.

11 Avo woosaakwa uvatuunike milomo vareke kundoovavariyurira vaantu. Kwa uvariyuli waavo ^mweene si vasáakwaa vakiindye, vasáambulaa kuruma kwa kaaya ja vaantu ^vari foo. Vabwéeyyaa jeyyo, sa vapate mpía.

12 Kwatiite muuntu waavo umwi muláali na mutwe ^aluusa, akasea, "Vakiréete ni valoongo siku joosi, ni ja nyama mbi ja isaka vari, ni valáku na vavira."

13 Mpíri ihi ni ya kikomi. Sa jeyyo, vadalavyedalaavye sa kuruma kwaavo kuve kwa kimáári.

14 Kei vadalavye sa vareke teerera mbuwo ja uloongo ja Vayahúudi. Baa kei, kari vatéereraa ndairiri ja vara ^veene vasíitaa kimáári tuku.

15 Viintu vyoosi ni mpeho viri kwa vaantu ^vari mpeho. Maa kaa, kwa vaantu ^vari na njeo na vara ^vamusiita Yéesu, viintu vyoosi vyatiite njeo. Kikomi miryuungu yaavo na mitima yaavo ^yiísiman'yaa mavi na maaja, yamema kosu.

16 Vaséaa vamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, kʉmba vaséaa sɨ vamʉmányire tʉkʉ kwa masáare yaavo. Vakálaryaa maatʉkʉ vii, nɨ vasaambʉ, na sɨ vabooha kwa isáare roroosi riija tʉkʉ.

2

Ʉvariyuli wa Kɨkomi

1 Maa kaa, weewe woosaakwa ʉvavariyʉrɨre ʉvariyuli wa kɨkomi.
2 Vawyɨɨre vawosi viisikane, vave vaantʉ ˆvanyémiwaa na viiyɨmɨrɨre. Vave na ngururu yo muruma Yéesu, kweenda na kuyimirirya.
3 Viivyo, vawyɨɨre vadala vandookiikala mwiikalo ˆwoosaakwa kwa mʉʉntʉ ˆamʉtúmamɨraa Mʉlʉʉngʉ. Karɨ valúʉsaa vaantʉ tʉkʉ, na karɨ vave vareevi tʉkʉ. Kɨkomi vasaakwa vandoovariyʉla viintʉ viija.
4 Jeyyo, bweeyya varɨ vahíínja vaveende valʉme vaavo na vaaná vaavo.
5 Kei kiiyɨmɨrɨra varɨ, na kʉva varɨ ʉteréere, laanga veende nyuumba jaavo na boohya varɨ. Kɨndoovateera veende valʉme vaavo, sa vaantʉ vasiindwe rɨhɨɨntɨkɨra isáare ra Mʉlʉʉngʉ.
6 Viivyo, valairirye vatavana viiyɨmɨrɨre.
7 Kwa kɨra isáare, weewe ʉve nɨ wo tuubiririwa ko bweeyya maaja. Ʉvariyuli waako ʉve wa kɨkomi na karɨ ʉve na berereesi tʉkʉ.
8 Masáare yaako yave ya kɨkomi na ˆyawoloka, sa vara ˆvatʉkɨíkanaa vasove roolʉʉsa kʉrɨ suusu, maa vakwaatwe nɨ soni.
9 Vakiindye vatúmwa vave matu kwa veenekaaya vaavo kwa kɨra kɨɨntʉ na vandooveerya mɨtɨma. Karɨ viiyúyiryaa novo tʉkʉ.
10 Na kei karɨ viívaa viintʉ vyaavo tʉkʉ. Maa kaa, valaɨre voovo nɨ vaantʉ vo kiilaangiwa kamwɨ, sa vʉʉvɨike ʉvariyuli wa Mʉlʉʉngʉ Mʉlamuriri wiitʉ kwa kɨra kɨɨntʉ, ʉve na nyemi.
11 Ʉvavariyʉrɨre ayo, sa Mʉlʉʉngʉ alaɨra nduwo yaachwe ˆng'eene ɨlámuriryaa vaantʉ voosi.
12 Nduwo ɨyo, yatʉwólolaa tusiite mwiikalo sɨ ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa na tusiite mpɨɨma ja ɨhɨ weerʉ, twiisikane, tʉve vawoloki na tʉndookwiikala mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa aha weerwii ya haaha.
13 Twiikale jeyyo, kʉnʉ toowoojera sikʉ ɨra ˆyatalariwa, ˆtwiiláangyaa ˆarɨ kʉʉja na nkongojima Yéesu Kirisitʉ, Mʉlʉʉngʉ wiitʉ mʉkʉʉlʉ na Mʉlamuriri wiitʉ.
14 Yeeye iitoola mweeneevyo sa atununuule fuma kɨra kuwuna miiro koosi, na atujirʉla tʉve vaantʉ vaachwe mweeneevyo, ˆvamányɨkaa na mɨtɨma kʉtʉmama maaja.

15 Vawyiire vaantu masáare aya! Vaheere mutima na uvakaan'ye na ngururu joosi. Muuntu yoyoosi kari akusinanale tuku.

3

Kwiikala na Wuuja

1 Vakumbusikye vaantu vave na nyemi kwa vakúúlu na vatemi. Vave na matu na vave viímire neeja kutumama mirimo miija.

2 Kari vatúkiraa muuntu yoyoosi tuku. Vave vaantu va mwiikalo muuja na ^viíkalan'yaa na vaantu vyabooha na vave vahola kwa vaantu voosi.

3 Baa suusu mpiindi jimwi, tujáa tusiina miryuungu tuku na si tateeráa tuku. Tujáa takooverwa na tujáa takwaatika ni uláku ^wiísimiresimire. Twiikaláa na uvi na twiiyoneráa kivina, tujáa tasuulwa na tujáa tavasuula viingi.

4 Maa kaa, mpiindi ^jikafike, Muluungu ajáa atoonekya kubooha kwaachwe na ^vyeene aveenda vaantu,

5 yeeye atulamurirya, si sa suusu tatumama masáare ya uwoloki tuku, maa kaa, ni sa yeeye atulaanga na riiso ra wuuja vii. Atulamurirya ko tooyya uvi ko vyaalwa lwa kaviri na tukabweeyyiwa vafya kwa njira ya Mutima Muuja.

6 Yeeye atukung'untira Mutima Muuja kwa njira ya YéesuKirisitu ^atulamurirya.

7 Yeeye atuvala suusu turi vawoloki kwa nduwo yaachwe sa tuve vahokeri va nkaasu ya siku ^jisiina uhero ^ng'eene twiiláangyaa.*

8 Mpíri iyo ni yo kiilaangiwa. Noosaaka uyalumirirye masáare aya sa vara ^vamuruma Muluungu, viime neeja kutumama murimo muuja. Masáare aya yabooha munumuunu, na kei yatiite kunáálo kwa vaantu voosi.

9 Maa kaa, neha kwiiruta ndihi kwa kihoho, mbuwo jo luusa marina ya vala baaba va nkolo na kwiitoola sa Miiro. Aya yoosi yasiina kunáálo tuku, baa kei ni ya bweete vii.

10 Muuntu yoyoosi ^asóonkyaa vaantu, mulume kutu lwa ncholo na lwa kaviri. Kooni si yookuteera ireke ne.

11 Weewe umányire muuntu ja uwo, asaambuka na ni muvi ^iilamuriira mweeneevyo.

Masáare yo Kiimikirirya na Ntálarya

12 Mpiindi ^ndiri mutuma Aritéema au Tíkiko na uko kwaako, waanguhe kuuja sa twiiyone uko Nikopóoli. Niini naláamwiire kwiikala uko mpiindi ja mpeho.

---

* **3:7** Mustáari wa 4-7 ni mpíri Vakirisitu va ncholo viimbáa.

13 Manyɨka ʉvaambirirye Senáasi ʉra ˆatéteraa vaantʉ balásii na Apóolo. Vaambirirye sa vadɨɨre sova kɨɨntʉ cho-choosi lʉyeendwii lwaavo.
14 Vaantʉ viitʉ viikiindye vandoobweeyya viintʉ viija, na vandoovaambirirya vamʉchɨɨrɨ. Kwa njɨra ɨyo, mwiikalo waavo kʉva ʉrɨ na ndɨɨwa.
15 Vaantʉ voosi ˆveene ndɨrɨ hamwɨ novo, vakulúumbiirye. Nuumbirya vijeengi voosi ˆvatweenda sa kʉra kuruma.
Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Barúwa ya Paúli kwa Filemóoni Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli. Muuntu ^aandikirwa barúwa ihi ni Filemóoni (1:1, 19, 21). Vamanyi va Masáare ^Yari Mpeho vaséaa kuuntu Filemóoni ^iikaláa, ni múuji wa Kolosáai (Vakolosáai 4:9). Kei, uhu Filemóoni ni musúngaati ajáa na ajáa atiite vatúmwa. Yeeye ajáa amuruma Yéesu na ni kaayii kwaachwe noo kuuntu vaantu ^vamuruma Yéesu ^valumaniráa (1:2). Paúli na Filemóoni vajáa viimányire vyabooha (1:7, 22).

Paúli aandika barúwa ihi mpiindi ^ajáa achuungwa uko Róoma kati ya myaaka ya 61-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli aandika barúwa ihi sa mutúmwa wa Filemóoni ^mweene akemerwáa Onésimo. Uhu mutúmwa ajáa amutiija Filemóoni (1:18). Uko Róoma ajáa alumana na Paúli, na Paúli akamuvariyurira Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, ne akamuvarindukira Yéesu (1:10).

Mpiindi jira, kooni mutúmwa ajáa amutíijire mweenenyuumba waachwe na akwáatirwe ni lamurirwa alamurirwáa uulawe. Haaha Onésimo asaakáa ahinduke na kwa Filemóoni mweenenyuumba waachwe. Paúli akoona amwaandikire barúwa sa adome noyo. Paúli amuloomba Filemóoni amuhokere Onésimo ja mwaanaavo kwa Kirisitu (1:16).

Lumbi ya Paúli kwa Filemóoni

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli ^nachuungwa sa KirisituYéesu, na Timotéeo mwaaniitu. Tookwaandikira weewe Filemóoni, mutumami mwiiwiiswi, ^takweenda,

2 na iruumbu riitu Afía na Aríkipo, munyaampala mwiiwiiswi. Kei tookaandikira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^veene valúmanaa kaayii kwaako.

3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Kweenda kwa Filemóoni na Kumuruma Muluungu

4 Kira siiku kati ^noomuloomba Muluungu, nakukúmbukiraa na namudúumbaa Muluungu sa weewe.

5 Ni bweeyya niise jei, sa nateera mbuwo ja viintu ^umuruma Mweenevyoosi Yéesu na ^vyeene uveenda vaantu voosi va Muluungu.

6 Nooloomba kuruma kwaako kuve kiintu kimwi na kuruma kwa vaantu viingi sa utaange kukiimana kwa masáare yoosi ˆyabooha ˆmeene tapata kwa Kirisitu.
7 Mwanawiitu, kweenda kwaako kwaanjériirye mutima, na kwaampíire mutima kamwi, sa wavoon'ya mwerere vaantu va Muluungu.

Paúli Yooloomba sa Onésimo
8 Sa jei, baa neembe ndiri na luviro kwa Kirisitu lo kulairirya utumame ˆvyeene vyoosaakwa,
9 maa kaa, niini niíne ni viija nikuloombe ko kiiyenda. Nabwéeyyiirye jei baa neembe niini ni moosi Paúli ˆnachuungwa sa Kirisitu Yéesu.
10 Aai nookuloomba sa mwaana waani Onésimo. Uhu, kunu kuuntu ˆnachuungwa, namuvariyuriira Masáare Maaja ne aava mwaana waani ko muruma Yéesu.
11 Aho ncholo Onésimo* ajáa asiina kunáálo kwaako tuku, maa kaa, haaha, avíire na kunáálo kwaani baa na kwaako.
12 Baa neembe namweendamweenda, ni kumuhindula niise na kwaako.
13 Kwaani naakeenda ngaari achaale na niini aha, sa aantumamire kipaango chaako mpiindi niini ˆnkaari neékiirwe nyuumbii sa Masáare Maaja.
14 Maa kaa, kisiina ngaari ˆnabwéeyyiirye tuku bila weewe kuundekera mbweeyye jeyyo. Kooni woosaaka kuunyambirirya, nyambirirya ja ˆvyeene weewe uri keenda, maa kaa, kusive kwa njira yo kudoomererya tuku.
15 Ifaanaa ikava Onésimo akerwa na weewe kwa mpiindi kiduudi sa ahinduke na kwaako, wiikale ne siku joosi.
16 Haaha, Onésimo si mutúmwa vii tuku, maa kaa, yeeye ni mwaaniitu kwa Kirisitu na tamweenda. Niini namweenda maatuku vii, maa kaa, weewe mweenda uri kulookya ja mutumami waako, kei ja mwaanaanyu kwa Mweenevyoosi.
17 Sa jeyyo, kooni wookuumbiika ja mwiiwaako ˆtutúmaman'yaa, muhokere ja ngaari ˆvyeene wuumpókiire niini mweeneevyo.
18 Kooni baa ahon'ya kimwi, au baa kooni ari na noongwa yaako, ndaayya niini.
19 Niini Paúli naándikire kwa mukono waani, riha ndiri. Maa kaa, si ndiri kuwyiira weewe utiite noongwa yaani ya nkaasu yaako tuku.
20 Mwanawiitu! Nyambirirya kwa Mweenevyoosi. Kei nooloomba wuunjerye mutima kwa Kirisitu.
21 Naándikire kunu nootaanga kikomi tumama uri kulookya baa ayo ˆnalóombire.

---

* **1:11** ***Onésimo:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *muuntu ˆari na kunáálo*.

22 Hamwɨ na ayo, nooloomba wuunyimirye neeja haantʉ
ˆnkɨindoojookiikala. Sa kwa kʉlʉʉsika kwaanyu na Mʉlʉʉngʉ,
nookoona Mʉlʉʉngʉ kʉʉnchʉngʉrira arɨ na kʉʉja ndɨrɨ na
meenyu.

Lʉmbɨ yo Kiimikirirya

23 Epáfura, akulúumbiirye. Yeeye eekerwa na nɨɨnɨ sa mʉrɨmo
wa Kirisitʉ Yéesu.
24 Kei vatʉmami viiviiswi va aha, vala Maáriki, Aristáriko,
Déema na Lúka vakulúumbiirye.
25 Nduwo ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi ɨve na nyuunyu
voosi.

Barúwa kwa Vaeburanía Mulongooryo

ˆMweene aandika barúwa kwa Vaeburanía, si amányirwe hasa ni ani tuku. Ifaanaa ikava ni mutumwi Paúli, Lúka, Barinába au muuntu wiingi. Muuntu ˆaandika barúwa ihi, ni muuntu ˆamuruma Yéesu ajáa, na ajáa atiite umanyi mukuulu munumuunu wa muháko wa kali. Barúwa ihi, yoónekyaa yaandikwa mpiindi Kaaya Njija ya Ijuva ya Yerusaléemu ˆijáa ikaari girimulwa. Iyo Kaaya Njija, yuuja jo girimulwa mwaaka 70 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

Mwaandiki, aandika barúwa ihi kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kieburanía, noo kusea Vayahúudi. Ava vaantu, vaturikiriwáa ni vaantu vara ˆvamusiita Yéesu (10:32-34). Mwaandiki avaheeráa mutima vatuube kumuruma Yéesu na oonekya Yéesu akiiman'ya uláali na mutwe na miirimo ya mweeneisi mukuulu (4:14–5:10; 7:11–8:6). Sa jeyyo kitáabu iki chaandikwa kuvaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kiyahúudi (10:19-25; 12:1-3; 13:20-21). Kei, kitáabu iki choonekya Yéesu akiiman'ya Miiro na sa jeyyo, veeneisi va Ijuva si vasaakwa vindootoola mpóryo kei tuku (10:1-14). Yéesu noo mpóryo ya uvi woosi na ya siku joosi.

ˆCheene mwaandiki asaakáa koonekya, ni ˆvyeene Yéesu oonekya nkongojima ya Muluungu (1:1-3). Kei alumirirya kusea, Kirisitu ni mukuulu kulookya mirimu miija (1:4-8), vakúulu voosi na kulookya veeneisi voosi va Ijuva. Sa jeyyo, Kirisitu ni mukundikan'yi wa muháko mufya, na kwa njira yaachwe vaantu voosi vahókeraa ulamuriri wa kikomi (9:15).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Kirisitu ni mukiiman'yi wa Muluungu *1:1-4*
Kirisitu ni mweeri ari ya mirimu miija, Músa na Yooshúa *1:5–4:13*
Kirisitu ni Mweeneisi Mukuulu *4:14–7:28*
Kirisitu ni mukundikan'yi wa muháko mufya *8:1–9:22*
Kirisitu ni mpóryo ya mpeke ya Muluungu *9:23–10:39*
Vaantu ˆvamuruma Muluungu va kali *11:1-40*
Mwiikalo ˆwasaakwa kwa vaantu ˆvamuruma Muluungu *12:1-29*
Masáare yo kiimikirirya *13:1-25*

Yéesu Kirisitu ni Mwaana wa Muluungu

1 Lombere, Muluungu aluusikáa na vala baaba wiitu ko tweera valáali na mutwe. Abweeyyáa jeyyo haantu ˆhari foo kwa njira ˆjiísimiresimire.

2 Maa kaa, sikʉ iji jo kiimikirirya, yoolʉʉsika na suusu
ko tweera Mwaana waachwe. Amʉsaawʉla ʉhʉ Mwaana
ahokere viintʉ vyoosi, kei ko tweera yeeye Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba
weerʉ.
3 Ʉhʉ Mwaana, alávalavaa kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ
na oónekyaa ^vyeene Mʉlʉʉngʉ arɨ. Yeeye abweeyya viintʉ
vyoosi viikwaate hamwɨ kwa isáare raachwe ^rɨrɨ na ngururu.
Yeeye iitoola, akava mpóryo yo seyya ʉvɨ wa vaantʉ, akiikala
mʉkonwii wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu ʉko
kurumwii.
4 Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ amʉbweeyya Mwaana waachwe ave
mʉkʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ kʉlookya mirimʉ miija, ja ^vyeene irina
Mʉlʉʉngʉ ^amʉheera nɨ ikʉʉlʉ kʉlookya ra mirimʉ miija.

Yéesu nɨ Mʉkʉʉlʉ Kʉlookya Mirimʉ Miija

5 Sa Mʉlʉʉngʉ sɨ awyɨira murimʉ mʉʉja wowoosi tʉkʉ kɨra
^amuwyɨira Yéesu,
“Weewe nɨ Mwaana waanɨ,
isikʉ nɨɨnɨ navíire Taáta waako.”✡
Kei, Mʉlʉʉngʉ sɨ alʉʉsikɨra murimʉ mʉʉja wowoosi tʉkʉ,
^akasee,
“Kʉva ndɨrɨ Taáta waachwe,
ne kʉva arɨ Mwaana waanɨ.”✡
6 Kei, mpɨindɨ Mʉlʉʉngʉ ^arɨ mʉreeta Mwaana waachwe wa
mpeke kʉrɨ weerʉ, asea,
“Mirimʉ yoosi ya Mʉlʉʉngʉ imwiinamɨre.”✡
7 Na kwa masáare ya mirimʉ miija Mʉlʉʉngʉ asea,
“Mirimʉ yaanɨ nɨɨbwéeyyaa ja mpeho,
novo vatʉmami vaanɨ navabwéeyyaa ja lʉrɨɨjo lwa
mooto.”✡
8 Maa kaa, kwa Mwaana waachwe asea,
“Weewe Mʉlʉʉngʉ, kwɨɨmɨrɨra ʉrɨ kwa sikʉ ^jisiina ʉhero,
weewe kwɨɨmɨrɨra ʉrɨ kwa nkome ya ʉwoloki.
9 Weewe weenda ʉwoloki na wasʉʉla uwuni miiro,
Sa jeyyo Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ waako,
akʉhákire makuta yo kʉbweeyya ʉve na cheerʉ kʉlookya
viivaako voosi.”✡

10 Kei, Mʉlʉʉngʉ amʉsea Mwaana waachwe,
“Weewe Mweenevyoosi noo wʉʉmba weerʉ aho ncholo,
weewe noo wʉʉmba kurumu kwa mɨkono yaako.
11 Viintʉ vya weerʉ na vya kurumwii sakahala viri ja ɨngo,
maa kaa, weewe kʉva ʉrɨ ʉmwaarɨ kwa sikʉ ^jisiina
ʉhero.
12 Weewe vifotafota ʉrɨ ja viintʉ mʉʉntʉ ^afótaa ɨngo
^yasakahala.

✡ **1:5** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **1:5** Laanga 2 Samwéeli 7:14. ✡ **1:6** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 32:43. ✡ **1:7** Laanga Sabúuri 104:4. ✡ **1:9** Laanga Sabúuri 45:6-7.

Maa kaa, weewe si ʉválandʉkaa tʉkʉ,
baa myaaka yaako si iri sira vii kaa tʉkʉ.”✡

13 Mʉlʉʉngʉ si ʉʉsea murimʉ mʉʉja wowoosi tʉkʉ,
“Ikala mʉkono waani wa kʉlʉme,
fʉʉrʉ nivaviike vavi vaako
vave kabambari ko vikira majeo yaako.”✡
14 Sa jeyyo, mirimʉ miija ni kiintʉ che? Ni mitima
ˆimʉtʉ́mamiraa Mʉlʉʉngʉ, ne Mʉlʉʉngʉ iítʉmaa ivatʉmamire
vara ˆvari lamuririwa.

2

Ʉlamuriri Mʉkʉʉlʉ wa Mʉlʉʉngʉ

1 Sa jeyyo, tʉyakwaatye neejaneeja yara ˆtateera sa kari ji
tʉyareke tʉkʉ.
2 Sa masáare yara vala baaba wiitʉ ˆvaheewa ni murimʉ
wa Mʉlʉʉngʉ, yajáa yatiite wiimiriri. Sa jeyyo, vaantʉ voosi
vara si ˆvatuubáa na si ˆvateeráa, Mʉlʉʉngʉ avalamʉrira kwa
ʉwoloki.
3 Koon voovo vabweeyyiriwa jeyyo, jooli suusu tʉri hona
koon si tookwaatya ʉlamuriri mʉkʉʉlʉ ja ʉhʉ? Ʉlamuriri
ʉhʉ, waanda kaariwa ni Yéesu Mweenevyoosi, na vaantʉ vara
ˆvateeráa voonekya kʉri suusu ni kimáári.
4 Mʉlʉʉngʉ ne oonekyáa masáare ayo ni kikomi ko tʉmama
isháara, viintʉ ˆvihwáalaryaa na myuujísa ˆyiísimiresimire. Kei,
avaheera viingi wʉʉya wa Mʉtima Mʉʉja ja ˆvyeene eenda.

Kwiikiimya na Ísi kwa Yéesu

5 Tamányire, Mʉlʉʉngʉ si iihera mirimʉ miija lʉviro lo
kiimirira weerʉ ifya ˆyookʉʉja tʉkʉ, iyo ˆtoolʉʉsa masáare
yaachwe.
6 Maa kaa, vyoonekiwa kikomi ni mʉʉntʉ ʉmwi Masáarii
ˆYari Mpeho haantʉ hamwi yoosea,
“Mʉʉntʉ ni kiintʉ che fʉʉrʉ umwiiririkane?
Mwaana waachwe mʉʉntʉ ni ani fʉʉrʉ ʉmʉkwaate
neeja?
7 Kwa mpiindi kiduudi wamʉviika isi ya mirimʉ miija,
maa kaa, haaha wamʉheera nkongojima na nyemi.
8 Na waviika viintʉ vyoosi isi ya majeo yaachwe.”✡

Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ amʉviika mʉʉntʉ indookiimirira viintʉ vy-
oosi. Kusiina kiintʉ si ˆchiímirirwaa ni mʉʉntʉ tʉkʉ. Maa kaa,
kwa mpiindi iji si toomoona mʉʉntʉ yookiimirira ivyo viintʉ
vyoosi tʉkʉ.

✡ **1:12** Laanga Sabúuri 102:25-27. ✡ **1:13** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **2:8** Laanga Sabúuri 8:4-6.

9 Maa kaa, toomoona Yéesu, Mulúungu kwa mpiindi nduudi amubweeyya ave isi ya mirimu miija. Uwo noo Mulúungu ˆamuheera nkongojima na nyemi sa kuturikiriwa na kukwya kwaachwe. Mulúungu abweeyya jeyyo sa kwa njira ya nduwo yaachwe, Yéesu akwye so lamuririrya vaantu voosi.

10 Mulúungu noo uumba kira kiintu na noo aviviika ja ˆvyeene viri. Sa avareete vaana na nkongojimii yaachwe, Mulúungu oona ni vyabooha amukiiman'ye yeeye ˆari ncholo ya ulamuriri waavo kwa njira yo turikiriwa.

11 Yéesu yeeye ˆavabwéeyyaa vaantu vave vaaja mbere ya Mulúungu, hamwi na avo ˆvabwéeyyiwaa vaaja, Taáta waavo ni umwi. Na noo ˆchooreka Yéesu si oónaa soni tuku kuvaanirira avo vaantu vanduu vaachwe.

12 Yoosea,

"Ee Mulúungu, luusa ndiri miriimo yaako mikuulu kwa vaaniitu,
mbere ya itaka, kuduumba ndiri kwa nyiímbo."✡

13 Kei asea,

"Niini kumwiilaangya neende Mulúungu.
Laanga niini mwaari aha na vaana Mulúungu ˆaampeera ndiri
novo."✡

14 Haaha sa viintu vaana vari na miviri na sakami, Yéesu ne uuja ari na muviri ja miviri yaavo. Abweeyya jeyyo, sa kwa njira ya inkwya yaachwe, asiinde ngururu ja Ikúúlu ra Mirimu Mivi, rooro ˆriri na luviro lwa inkwya.

15 Kei, Yéesu aakwya sa avaviike húuru vaantu ˆveene vajáa vatúmwa siku jaavo joosi so koofa inkwya.

16 Jeyyo, kikomi yoonekya Yéesu si uuja jo kaambirirya mirimu tuku, maa kaa, mbyaala ya Aburahá*amu*.

17 Sa jeyyo, uuja ja ˆvyeene vaanaavo vari kwa kira kiintu, sa ave mweeneisi mukuulu ˆari na mbavariri na wo kiilaangiwa mbere ya Mulúungu. Jeyyo, atoole mpóryo sa Mulúungu asee uvi wa vaantu wasírire.

18 Sa viintu Yéesu aturikira ko yerwa, daha ari kuvaambirirya vara ˆvooyerwa.

3

Yéesu ni Mukuulu Kulookya Músa

1 Sa jeyyo vanaviitu vaaja, nyuunyu ˆveene Mulúungu avaanirira muve ne kurumwii, mwiiririkani Yéesu, yeeye ˆari mutumwi na Mweeneisi Mukuulu suusu ˆtamurúmaa mbere ja vaantu.

2 Mulúungu amusaawula Yéesu. Yeeye ni wo kiilaangiwa ajáa ja ˆvyeene Músa ne ajáa wo kiilaangiwa kwa Mulúungu, kunu ari mutumami waachwe kuri nyuumba ya Mulúungu noo kusea Viisiraéeli.✡

✡ **2:12** Laanga Sabúuri 22:22. ✡ **2:13** Laanga Isáaya 8:17-18. ✡ **3:2** Laanga Uvalo 12:7.

3 Mɯjeengi anyémiwaa kɯlookya nyuumba ˆng'eene
ajeenga, viivyo, Yéesu iima neeja kɯbweeyyiriwa nkongojima
kɯlookya Músa.
4 Kira nyuumba yajéengwaa ni mɯjeengi ɯmwi, maa kaa,
Mɯluungɯ noo mɯjeengi wa kira kiintɯ.
5 Músa ni wo kiilaangiwa ajáa kwa Mɯluungɯ, kɯnɯ ari
mɯtɯmami waachwe mbere ya vaantɯ va nyuumba ya
Mɯluungɯ. Mɯrimo waachwe ɯjáa ni kɯvawyiira vaantɯ yara
Mɯluungɯ ˆajáa iímiirye kɯyaluusa sikɯ ˆjookɯuja.
6 Maa kaa, Kirisitɯ ni wo kiilaangiwa kwa Mɯluungɯ ja
Mwaana ˆiímiriraa nyuumba ya Mɯluungɯ. Na suusu tɯri
nyuumba yaachwe kooni tootuuba kwiitema kɯri yeeye no
kwiilaangya kwiitɯ kɯra ˆtwiiváiraa kipeembe.

Mɯkwaatye Kumuruma Kirisitɯ

7 Ivi noo ˆvyeene Mɯtima Mɯuja yoolɯusa,
"Isikɯ koonɨ mɯtéiire sawúti ya Mɯluungɯ,
8 mɯreke hiingya mitima yaanyu,
ja ˆvyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa,
mpiindi jo kɯunjera kɯra isi ya ibaláángwii.
9 Sa ɯko vala baaba waanyu vajáa vaanjera,
baa neembe navabweeyyiryáa myuujíisa ˆiri foo kwa
myaaka makumi yani (40).
10 Sa jeyyo, nijáa navakalarira vaantɯ avo, nkasea,
'Ava vaantɯ ni vavi sikɯ joosi,
ni vaantɯ si ˆvatúubaa njira jaani.'
11 Sa jeyyo, ni kwiilaha niise kɯnɯ nakáliire noosea,
'Fiti, si vari kiingira vii kaa tɯkɯ na haantɯ ˆnaviimirya
neeja ho hɯmɯlɯkira.'"✡
12 Vanaviitɯ, mɯlaange neeja sa kari ji kɯve na mɯuntɯ
yoyoosi kɯri nyuunyu ˆari na mɯtima mɯvi tɯkɯ, ɯwo si
ˆanamuruma Yéesu tɯkɯ na yoosiita kumutuuba Mɯluungɯ
ˆAri Nkaasɯ.
13 Maa kaa, moosaakwa mɯndookiiheera mitima nyuunyu
kwa nyuunyu kira mpiindi ˆyoosewa "Isikɯ," sa kɯdiire kɯva
na ɯmwi waanyu ˆari kooverwa ni ɯvi na asiite muruma
Kirisitɯ.
14 Suusu ni hamwi tɯri na Kirisitɯ, koonɨ tatúubire kumwi-
ilaangya Kirisitɯ ja ˆvyeene taruma keende ncholo fuurɯ kuki-
imikirirya.
15 Kumbukiri ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea,
"Isikɯ koonɨ mɯtéiire sawúti ya Mɯluungɯ,
mɯreke hiingya mitima yaanyu,
ja ˆvyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa ni niini."✡

✡ **3:11** Laanga Sabúuri 95:7-11. ✡ **3:15** Laanga Sabúuri 95:7-8.

16 Nɨ vala ani ˆvateera sawúti ya Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, vakasi-
ita longoolwa nɨ yeeye? Eri, sɨ vara voosi ˆvalongoolwáa nɨ
Músa fuma ɨsɨ ya Mísiri tʉkʉ wʉʉ?
17 Eri, nɨ vala ani Mʉlʉʉngʉ ˆavakalarɨra kwa myaaka
makumi yanɨ (40)? Eri, sɨ vara voosi ˆvatʉmama ʉvɨ na
vakakwya ɨsɨ ya ibaláángwii tʉkʉ wʉʉ?
18 Eri, nɨ vala ani Mʉlʉʉngʉ iilaha sɨ ˆvarɨ kɨingɨra vii kaa tʉkʉ
haantʉ ho hʉmʉlʉka ˆheene iimya neeja? Eri, sɨ vara ˆvasova
matu tʉkʉ wʉʉ?
19 Jeyyo tamányire, avo vaantʉ vasiindwa kɨingɨra na aho
haantʉ, sa viintʉ sɨ vamuruma Mʉlʉʉngʉ.

4

Kʉhʉmʉlʉka kwa Vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ

1 Haaha, sa viintʉ kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ vaantʉ
kɨingɨra varɨ na uhumulukii kʉkaarɨ kʉrɨ kɨweerwii, tʉlaange
neeja sa karɨ mʉʉntʉ baa ʉmwɨ waanyu jɨ asiindwe kɨingɨra na
aho tʉkʉ.
2 Sa suusu tateera Masáare Maaja ja ˆvyeene vala baaba
wiitʉ vateera. Maa kaa, voovo ˆvakateere masáare ayo, sɨ
yavaambirirya chochoosi tʉkʉ, sa sɨ vaava hamwɨ na vara
ˆvayateera vakayaruma tʉkʉ.
3 Haaha suusu ˆtaruma, kɨingɨra tʉrɨ na aho haantʉ ho
hʉmʉlʉka, ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asea,
“Jeyyo nɨ kwiilaha niise kʉnʉ nakáliire noosea,
‘Fɨtɨ, sɨ varɨ kɨingɨra vii kaa tʉkʉ na haantʉ ˆnaviimirya neeja
ho hʉmʉlʉkɨra.’ ”✡
Mʉlʉʉngʉ alʉʉsa jeyyo baa neembe ahʉmʉla mɨrɨmo yaachwe
keende aho ncholo ˆakʉʉmbe ɨhɨ weerʉ.
4 Haantʉ hamwɨ Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Sikʉ ya mufun-
gatɨ Mʉlʉʉngʉ akahʉmʉlʉka mɨrɨmo yaachwe yoosi.”✡
5 Kei Masáare ˆYarɨ Mpeho aho mweeri yasea,
“Fɨtɨ, sɨ varɨ kɨingɨra vii kaa tʉkʉ na haantʉ ˆnaviimirya neeja
ho hʉmʉlʉkɨra.”
6 Sa jeyyo, hamwaarɨ vamwɨ ˆvarɨ kɨingɨra haantʉ ha
Mʉlʉʉngʉ ho hʉmʉlʉkɨra, maa kaa, vara ˆvateera Masáare
Maaja aho ncholo vasiindwa kɨingɨra sa sɨ vamʉteera
Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
7 Sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ iimya neeja sikʉ yɨingɨ na ɨɨyanɨrɨra
“Isikʉ.” Mʉlʉʉngʉ sikʉ ˆjikalooke ˆjiri foo alʉʉsa kei ko tweera
Daúdi ja ˆvyeene vyaandikwa aho mweeri,
“Isikʉ koonɨ mʉtéɨire sawúti ya Mʉlʉʉngʉ,
mʉreke hiingya mɨtɨma yaanyu.”✡

✡ **4:3** Laanga Sabúuri 95:11. ✡ **4:4** Laanga Ncholo 2:2. ✡ **4:7** Laanga Sabúuri 95:7-8.

8 Ngaari Yooshúa avaheera aho haantu ho humulukira, Muluungu ngaari si aluusa siku ˆjikalooke tuku, siku yiingi yo humuluka.✡
9 Sa jeyyo, imwaari siku yo humuluka ya Sabáato ˆng'eene Muluungu iimya neeja sa vaantu vaachwe.
10 Sa muuntu yoyoosi ˆiingiraa aho haantu ho humulukira, ahumuluka mirimo yaachwe mweeneevyo, ja ˆvyeene Muluungu ahumuluka ˆakahumule kuumba weeru.
11 Sa jeyyo, twiifafye sa twiingire na uhumulukwii uwo, kari muuntu baa umwi kuri suusu ji asiindwe kiingira so diira teera ja ˆvyeene vala baaba wiitu si vateeráa tuku.
12 Sa isáare ra Muluungu ni nkaasu riri na ratiite ngururu. Rahuumba kulookya nyaasuka ˆiri kosikosi, jeyyo riingiraa rikaasakanula mutima na nkaasu, kei raásakanulaa viintu vya muviri na manonu. Kei isáare iro, raváriyulaa miryuungu na miiririkano ya mitima ya vaantu.
13 Kusiina kiintu ˆchuumbwa ni Muluungu ˆkiri daha kwi-ivisa mbere yaachwe mweeneevyo tuku. Kira kiintu ni kiweerwii kiri na chakunukulwa. Kuri yeeye ni mpaka tuluuse kimáári cha kira kiintu.

Yésu ni Mweeneisi Mukuulu
14 Haaha, tatiite Mweeneisi Mukulukuulu, yeeye iingira na kurumwii. Uhu ni YésuMwaana wa Muluungu. Sa jeyyo, tukwaatye neeja kuruma kwiiswi ˆtulúusaa mbere ja vaantu.
15 Uhu Mweeneisi Mukuulu, yeeye noo ˆari daha taanga teketeke yiitu, sa baa yeeye ayerwa ni Irimu kwa njira ˆjiísimiresimire ja suusu, maa kaa, yeeye si atumama uvi tuku.
16 Haaha tutamanye ko kiitema na ichuumbii ra Muluungu ˆari na nduwo. Aho, twaambirirya ari mpiindi ja uturikiri wiitu kwa nduwo na kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe.

5

1 Kira mweeneisi mukuulu asáawulwaa fuma kuri vaantu, sa iime haantu ha vaantu kuri masáare ya Muluungu. Uhu mweeneisi mukuulu atóolaa vilungulungu kwa Muluungu na mpóryo sa uvi wa vaantu.
2 Yeeye daha ari kuvoonera mbavariri vaantu ˆvabwéeyyaa uvi baa taanga tuku, sa viintu baa yeeye atiite teketeke yo tumama uvi.
3 Iki noo ˆkibwéeyyaa atoole mpóryo sa uvi waachwe, kei, sa uvi wa vaantu viingi.✡
4 Kusiina muuntu ˆari daha kwiiviika ave mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, avíjaa mweeneisi mukuulu ko saawulwa ni Muluungu ja ˆvyeene Harúuni aanirirwa.

✡ **4:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 34:9-11; Yooshúa 13:1-2. ✡ **5:3** Laanga Valáawi 16:11-19.

5 Viivyo Kirisitu si iiyinula akiiheera nyemi yo va mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, yeeye asaawulwa ni Muluungu. Sa Muluungu amusea,
“Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini navíire Taáta waako.”✡
6 Kei haantu hiingi amusea,
“Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero,
kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.”✡
7 Mpiindi Yéesu ˆiikaláa kuri ihi weeru, amuloombáa Muluungu na amuririráa maatuku vii. Muluungu ˆadáhaa kumulamurirya fuma inkwyii,✡ ahokeráa kuloomba kwaachwe sa viintu Yéesu ajáa iikiimya na isi.
8 Baa neembe Yéesu ajáa ni Mwaana wa Muluungu, ajáa iikiindya kuva matu kwa njira ya uturikiri ˆuuturyáa.
9 Kwa njira iyo, Muluungu amubweeyya akiimane, haaha yeeye ni ufumo wa ulamuriri wa siku ˆjisiina uhero kwa vara ˆvari matu kwaachwe.
10 Muluungu amuviika ave Mweeneisi Mukuulu kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.

Kukula Kimutima
11 Tatiite ˆyari foo yo luusa ya weeneisi mukuulu wa Yéesu, maa kaa, vyafafa kuvawyiira sa si mutáangiraa chaangu tuku.
12 Mpiindi iji, mwasaakwa muve mwahumula kuva vakiindya, maa kaa, mukaari mookiilaangya mukiindya avakiindye masáare ya ncholo ya isáare ra Muluungu. Moosaaka masuusu na si chóorya ˆchafafa tuku.
13 Kira ˆasaakwa kunywa masuusu, akaari musinga, si amányire masáare ya uwoloki tuku.
14 Maa kaa, vaantu ˆvakangaala, varíjaa chóorya ˆchafafa, vaantu avo viikiindya vooveene kwiisiman’ya mavi na maaja.

6

1 Arumi, toosaakwa tukule na twaande kwiiririkana viintu vikuulu, na si vira viintu vya ncholo ˆtakiindiwa vya Kirisitu vii tuku, maa kaa, tukasane kwiikiindya sa tuve vaantu ˆtakangaala. Tureke kuhindukira ukiindya wa mwaariryo wo valanduka fuma nteendwii jira ˆjiréetaa inkwya, na wo muruma Muluungu.
2 Tureke hindukira ukiindya wa ubatíiso, ukiindya wo vavikira vaantu mikono, ukiindya wa kufufulwa kwa vaantu ˆvaakwya na ulamu wa siku ˆjisiina uhero.
3 Na Muluungu kooni avyeéndire, ayo tumama turi.

✡ **5:5** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **5:6** Ncholo 14:17-20; Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **5:7** Laanga Matáayo 26:36-45; Maáriki 14:32-42.

4 Haaha mutaange, si vyadáhikaa kuvahindula kuri kuvarinduka fuma uvii vantu vara ^vajáa vaheewa kiweeru tuku. Avo, vajáa vahumula turya wuuya wa kurumwii na vakava kiintu kimwi na Mutima Muuja.

5 Voovo vasaira kubooha kwa isáare ra Muluungu na myujíisa ya mwiikalo wa weeru ^yookuuja.

6 Vantu avo, kooni varékire kumuruma Muluungu, eri, daha turi kuvahindula na kuri kuvalanduka fuma uvii kei wuu? Avo vantu vamuváiriraa Mwaana wa Muluungu misumáari musaláabii lwa kaviri na vamuréteraa soni ilaarii.

7 Salu ^jooloviwa kweene kweene ni mbula, na ^jikúryaa mbeyu, ^javaámbiriryaa varimi, salu ijo, Muluungu ajitálaryaa.

8 Maa kaa, salu jira ^jikúryaa miíwa na mbiiri, jisiina kunáálo kwa murimi tuku, ifaanaa jikajumwa na kuherererya kwaachwe chimikwa jiri mootwii.

9 Baa neembe tooluusa jei vanaviitu, na kikomi taveenda, suusu tookoona kikomi tumama mwiise vyabooha kulookya, sa nyuunyu mwalamuririwa.

10 Sa viintu Muluungu ni muwoloki, si ari reka kumbukira mirimo yaanyu miija ^mutúmamaa tuku. Kei, si ari rimirya kweenda kura ^moonekya kuri irina raachwe kwa njira yo vaambirirya vantu ^vamuruma Yéesu fuuru isiku tuku.

11 Tookoona mpiima kira muuntu amanyike kuveenda vantu ava fuuru kukiimikirirya, sa muyahokere yara yoosi ^mwiiláangyaa.

12 Si toosaaka muve vavira tuku. Maa kaa, toosaaka muvatuubirirye vara kwa njira yo ruma na kuyimirirya, ^vahokera yara Muluungu ^iichuunga kuvaheera.

Kulaha kwa Muluungu ni kwa Kikomi

13 Hara kali mpiindi Muluungu ^iichuungáa kwa Aburaháamu, Muluungu ajáa alaha kwa irina raachwe sa kusiina ^ari mukuulu kulookya yeeye Muluungu tuku.

14 Muluungu amulaha Aburaháamu yoosea, “Kikomi, kooni ni kukutalarya, kutalarya ndiri na bweeyya ndiri mbyaala yaako ive nkulunkuulu.”✡

15 Aho, Aburaháamu awoojera ko yimirirya fuuru akaturya yara Muluungu ^iichuunga kumuheera.

16 Kooni vantu voolaha kiintu, viiláhaa kwa irina ra ura ^ari mukuulu kulookya voovo, na kei kulaha uko, koónekyaa yara ^voolusa ni ya kimáári. Kubweeyya jeyyo, kwamárikiryaa kwiiruta ndihi.

17 Muluungu asaakáa koonekya kiweerwii kwa vantu vara ^vari hokera kwiichuunga kwaachwe, vataange si ari

✡ **6:14** Laanga Ncholo 22:16-17.

varindula miryuungu yaachwe tuku. Iki noo ^chabweeyya iilahe.
18 Kwa njira yo luusa aya masáare yaviri si ^yaválandukaa, atuheera mutima mukuulu suusu ^tamutúubaa sa tuumirire kwiilaangya yara ^yookuuja mbere yiitu, sa si viri dahika vii tuku Muluungu kuluusa uloongo.
19 Kuruma kwiitu ni ja kiintu ^kisíkiriryaa nkaasu yiitu ifafe. Kwiilaangya uko kwiingira Haantu Haajahaaja nyuma ya ipasía.✡
20 Yéesu alongoola na iingira na aho haantu sa suusu. Na yeeye aava ni Mweeneisi Mukuulu kwa siku ^jisiina uhero kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.

7

Weeneisi wa Melikisedéeki
1 Melikisedéeki ni mutemi wa Saléemu ajáa. Kei ni mweeneisi wa Muluungu ^Ari Mweerimweeri ajáa. Melikisedéeki ajáa aluumana na Aburaháamu mpiindi Aburaháamu ^afumáa nkoondwii ^ng'eene ajáa avasíindire vatemi vani. ^Akalumane na Aburaháamu, maa akamutalarya.✡
2 Aburaháamu ajáa atoola rimwi ra maluundu ikimi ya viintu ^ajáa atúriirye nkoondwii, akamuheera Melikisedéeki. Melikisedéeki noo kusea, "Mutemi wa uwoloki." Kei ni mutemi wa Saléemu, noo kusea, "Mutemi wa mwiikalo muuja."
3 Viintu ^yoónekanaa, taáta na íyo waala Melikisedéeki si vamányirwe tuku, baa ichina raachwe si raluuswa tuku, si vyamányirwe ni naadi avyaalwa na ni naadi aakwya tuku. Yeeye ni mweeneisi kwa siku ^jisiina uhero ja Mwaana wa Muluungu.
4 Laanga viintu Melikisedéeki ^ajáa mukúúlu. Baa Aburaháamu baaba wiitu, ajáa amuheera iluundu rimwi ra maluundu ikimi ya viintu ^ajáa anyáhiire nkoondwii.
5 Miiro yaluusa, veeneisi va Ijuva fuma lukolwii lwa Láawi noo valaiririwa vandoohokera iluundu rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Viisiraéeli viivaavo. Viisiraéeli vajáa vasaakwa vandoobweeyya jeyyo baa neembe voovo ni va ufumo wa baaba waavo Aburaháamu.✡
6 Baa neembe Melikisedéeki si ajáa afuma lukolwii lwa Láawi, yeeye ajáa asumula rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Aburaháamu. Kei, akamutalarya Aburaháamu, uhu Aburaháamu Muluungu ajáa iichuunga kumutalarya ari.
7 Na suusu voosi tamányire, ni kimaari, mukúúlu noo amutálaryaa mudúúdi.

✡ **6:19** Laanga Vaeburanía 9:3; 10:19-22. ✡ **7:1** Laanga Ncholo 14:17-24. ✡ **7:5** Laanga Uvalo 18:26; 2 Masáare ya Mpiindi 31:4-6.

8 Kei veeneisi va Ijuva fuma lukolwii lwa Láawi, voovo
ˆvahókeraa rimwi ra maluundu ikimi, ni vaantu ˆvakwyíjaa,
maa kaa, Melikisedéeki ahokera rimwi ra maluundu ikimi
fuma kwa Aburahá amu, tawyiirwa kikomi ni nkaasu ari.
9 Jeyyo ifaanaa tukasea, baa Láawi yeeye mbyaala yaachwe
ˆihókeraa rimwi ra maluundu ikimi, baa yeeye atoola rimwi ra
maluundu ikimi ko tweera kwa Aburahá amu.
10 Sa viintu Láawi ajáa akaari vyaalwa, ajáa akaari muvirii
wa baaba Aburahá amu mpiindi ˆalumaná na Melikisedéeki.

Yésu Iifwíine na Melikisedéeki

11 Baa neembe weeneisi wa Láawi watuubáa Miiro ya Músa
na kwa mwaariryo uwo, Miiro yatoolwáa kwa vaantu, maa
kaa, weeneisi uwo si ujáa wakiimana tuku. Sa jeyyo, asaakwáa
mweeneisi wiingi ja mwiituubiriro wa Melikisedéeki na si ja
mwiituubiriro wa Harúuni tuku.✡
12 Sa koon weeneisi waválandukire, ni mpaka na Miiro
ivalanduke.
13 Muuntu ˆtooluusa aha ni wa lukolo lwiingi, kusiina
muuntu fuma lukolwii lwaachwe ˆanatumama masabáahwii ja
mweeneisi tuku.
14 Kira ˆnooluusa ni iki, Mweenevyoosi wiitu afuma lukolwii
lwa Yúuda, na Músa si aluusa veeneisi va Ijuva fuma vari
lukolwii ulo tuku.
15 Aya ˆnooluusa haaha ni kiweerwii yari, sa kwafumira
mweeneisi wiingi ˆiifwíine na Melikisedéeki.
16 Yeeye si aava mweeneisi kwa ulairiri wa kiwuuntu wo
tuuba lukolo lwaachwe tuku, maa kaa, ni kwa ngururu ja
nkaasu yaachwe, ˆng'eene si iri daha saambulwa.
17 Sa Masáare ˆYari Mpeho yoonekya kikomi yoosea,
"Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero,
kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki." ✡
18 Jeyyo, Mululungu aseyya ulairiri ura wa ncholo sa ujáa
usiina ngururu tuku, na kei, ujáa usiina kunáálo yoyoosi tuku.
19 Noo kusea, Miiro si iri daha kubweeyya kiintu chochoosi
kikiimane tuku, maa kaa, haaha Mululungu atuheera kwi-
ilaangya kwiingi ˆkweene kwabooha kulookya. Na ko tweera
kwiilaangya uko, tamusésereereaa Mululungu.
20 Mpiindi Valáawi ˆvaviikwáa kuva veeneisi va Ijuva,
Mululungu si iilaháa chochoosi kwaavo tuku. Maa kaa, mpiindi
Mululungu ˆamuviikáa Yésu ave mweeneisi ajáa amwiilahira,
21 ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
"IJUVA iilaha
na si ari valandula miryuungu yaachwe tuku,
'Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero.' "✡

✡ **7:11** Laanga Ufumo 28:1-3. ✡ **7:17** Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **7:21** Laanga Sabúuri 110:4.

22 Sa kulaha uko, Yéesu noo cha muhúúnda wa muháko uwo
^wabooha.
23 Muhákwii wa ncholo, veeneisi va Ijuva ni foo vajáa. Voovo
si vatuubáa kutumama murimo waavo tuku sa vakwyijáa.
24 Maa kaa, sa viintu Yéesu ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero,
yeeye kuva ari mweeneisi kwa siku ^jisiina uhero.
25 Haaha yeeye atiite ngururu jo valamurirya kikomi, voosi
^vootamanya na kwa Muluungu ko tweera kwaachwe, sa
yeeye ni nkaasu ari kwa siku ^jisiina uhero, na avalóomberaa
siku joosi.
26 Mweeneisi Mukuulu ^ari jeyyo, asaakwa maatuku vii
kuri suusu, sa yeeye ni muuja na si atumama uvi wowoosi
tuku. Muluungu amukera fuma kwa vaantu ^vatúmamaa uvi,
akamwaambukya fuuru kurumwii.
27 Yéesu si asaakwa atoole mpóryo kira siiku tuku ja veeneisi
vakuulu va Ijuva. Voovo vajáa vasaakwa vatoole mpóryo sa
uvi waavo, de vaseyye uvi wa viivaavo. Maa kaa, Yéesu iitoola
mpóryo kamudu vii hara musaláabii sa uvi wa vaantu voosi.
28 Sa Miiro yaviikáa vaantu si ^vakiimana kuva veeneisi
vakuulu va Ijuva. Maa kaa, siku ^jiri foo ^jikalooke, Muluungu
ko laha amusaawula Mwaana waachwe ave mweeneisi
^akiimana kwa siku ^jisiina uhero.

8

Kirisitu ni Mweeneisi Wiitu Mukuulu

1 Kiintu kikuulu kulookya vyoosi vya kira ^tooluusa ni iki,
Mweeneisi wiitu Mukuulu iikala mukono wa kulume wa ichu-
umbi ra ukúúlu ra Muluungu Mweenengururu uko kurumwii.
2 Uko, amutúmamiraa Muluungu Haantu Haaja na itibwii ro
kiinamira ra kikomi ^rakovwa si kwa mikono ya vaantu tuku,
maa kaa, ^rakovwa ni Muluungu Mweenevyoosi.
3 Kira mweeneisi mukuulu asáawulwaa ni Muluungu, an-
dootoola vilungulungu na mpóryo. Jeyyo Mweeneisi wiitu
Mukuulu wa Ijuva ne asaakwa ave na kiintu cho mutoorera
Muluungu.
4 Ngaari Yéesu atuuba kiikala aha weerwii, ngaari si aava
mweeneisi wa Ijuva baa kiduudi vii tuku, sa kuri ihi weeru
kwatiite veeneisi va Ijuva ^veene vatóolaa mpóryo ko tuuba
Miiro.
5 Yara ^vatúmamaa kura Haantu Haaja, ni kiintu cho tu-
ubiririwa na murimírimi wa yara ^yatúmamwaa kurumwii.
Noo ^chooreka mpiindi Músa ^iimyáa neeja kujeenga itibu ro
kiinamira, Muluungu ajáa amusea, "Kova kira kiintu ja ^vyeene
nakoónekiirye yoosi luulwii."✡

✡ **8:5** Laanga Ufumo 25:40; 26:30.

6 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ amʉheera Kirisitʉ mʉrɨmo wa kɨweeneisɨ ˆwabooha kʉlookya ʉra wa veeneisɨ va Ijʉva va kalɨ, ja ˆvyeene mʉhákɔ ˆmweene yeeye nɨ mʉkʉndikan'yi waachwe ˆwabooha kʉlookya ʉra wa kalɨ. Kei, mʉhákɔ ʉwo mufya wavɨɨkwa mweeri ya mwaariryo wa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kʉra ˆkwabooha kʉlookya.
7 Ngaarɨ mʉhákɔ wa ncholo ʉjáa wakiimana, ngaarɨ sɨ kwa saakwa mʉhákɔ wa kavɨrɨ tʉkʉ.
8 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ ˆakoone ʉvɨ wa vaantʉ asea,
"Teereri! Jeyyo noo ˆvyeene alúusire IJʉVA,
sikʉ kʉʉja jiise,
nɨɨnɨ vɨɨka ndɨrɨ mʉhákɔ mufya,
na vaantʉ va Isiraéeli,
na va Yúuda.
9 Mʉhákɔ ʉhʉ sɨ ʉrɨ kʉva ja ʉra,
ˆnabweeyya na vala baaba waavo tʉkʉ,
mpɨɨndɨ jira ˆnɨjáa navakwaata mʉkono,
nkavafumya fuma ɨsɨ ya Mísiri.
Voovo sɨ vajáa vawoloki kwa mʉhákɔ waanɨ tʉkʉ,
ɨkyo noo ˆchooreka navareka ja ˆvyeene varɨ.
10 Sikʉ ˆjookʉʉja ʉhʉ noo mʉhákɔ ˆndɨrɨ vɨɨka,
na vaantʉ va Isiraéeli, aséire Ijʉva.
Vɨɨka ndɨrɨ miiro yaanɨ miryuungwii yaavo,
na kwɨɨtala ndɨrɨ mitimii yaavo.
Kʉva ndɨrɨ Mʉlʉʉngʉ waavo,
novo kʉva varɨ vaantʉ vaanɨ.
11 Sɨ kʉrɨ kʉva na mʉʉntʉ wo mukiindya mwiiwaachwe aantaange tʉkʉ,
au kusiina ˆarɨ mʉsea mwiiwaachwe, 'Mʉtaange IJʉVA' tʉkʉ.
Sa kɨra mʉʉntʉ kʉva arɨ aantaanga,
kwaandɨra mudúúdiduudi fʉʉrʉ mʉkúúlʉ.
12 Sa nɨɨnɨ sea ndɨrɨ nteendo jaavo mbɨ jasírire,
sɨ ndɨrɨ kʉmbʉkɨra kei ʉvɨ waavo vii kaa tʉkʉ."✡

13 Mʉlʉʉngʉ kati yoosea ʉhʉ nɨ "mʉhákɔ mufya," nɨ koonekya iise, mʉhákɔ wa ncholo nɨ wa kalɨ. Haaha kɨintʉ chochoosi ˆkɨrɨ cha kalɨ, chahiririrya, kisiina mʉrɨmo wowoosi tʉkʉ, chasé*ng*eriire rɨmɨra.

9

Miiro ya Mʉhákɔ wa Ncholo

1 Mʉhákɔ wa ncholo ʉjáa watɨɨte ndairiri ˆng'eene vaantʉ vatuubáa mpɨɨndɨ jo mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ, na Haantʉ Haaja ho mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ ɨhɨ weerʉ.

✡ **8:12** Laanga Yeremía 31:31-34.

2 Kujáa kwatiite itibu ro kiinamira Muluungu. Iro itibu rijáa ratiite vyúumba vivirí. Chúumba cha ncholo kijáa chatiite kyaángo cho vikira kimurí na méesa yo vikira mikáate mbere ya Muluungu. Ikyo chúumba cha ncholo noo Haantu Haaja hasewáa.
3 Aho itibwii ro kiinamira, kujáa kwatiite ipasía ˆrakeráa chúumba cha ncholo na cha kavirí. Ikyo chúumba cha kavirí noo Haantu Haajahaaja hasewáa.
4 Aho chúumbii cha kavirí, kujáa kwatiite masabáahu yo kuusirirya ng'óóno ˆjinyúkiraa. Kei kujáa kwatiite isandúku ra muháko ˆreene rijáa rahakwa saháabu mavaru yoosi. Aho isandúkwii, kujáa kwatiite nyiingu ya saháabu ˆng'eene ijáa na máana* na kujáa kwatiite nkome ya Harúuni ˆng'eene ijáa yaturika masaambi, na kei kujáa kwatiite mawye yavirí ˆmeene yajáa na Miiro Ikimi ya muháko.✡
5 Mweeri ya iro isandúku, kujáa kwatiite sanáamu ja makerúubi, noo kusea viúumbe vya kurumwii ˆviri na mabava, ivyo vyoonekyáa Muluungu amwaarí aho. Mbava jaavo jijáa jakunikirira ikubiko ra isandúku ˆriséwaa ichuumbi ra mbavariri kuuntu Muluungu ˆaséaa uvi wa vaantu wasírire.✡ Maa kaa, ihi si mpiindi yo variyula ivi viintu naasii tuku.
6 Viintu ivi ˆviri humula kiimiwa neeja haantwii haavo, veeneisi va Ijuva viingiráa kira siiku na chúumbii cha ncholo noo ko tumama murimo waavo wo mwiinamira Muluungu.
7 Maa kaa, ni mweeneisi mukuulu vii noo ˆiingiráa na chúumbii cha kavirí, ne iingiráa kamudu vii kwa mwaaka. Na ajáa asaakwa iingire na sakami yo mutoorera Muluungu mpóryo yo seyya uvi waachwe na wa vaantu voosi ˆvatumama uvi baa taanga tuku.
8 Haaha, sa tuuva ijo, Mutima Muuja yookoonekya njira yo kiingira na Haantu Haajahaaja ikaarí si inachungulwa tuku, mpiindi itibu ro kiinamira ra kali ˆrikaarí rootumika.
9 Mirimo yoosi ˆyatumamwáa hara itibwii, ni buuwo ˆyoónekyaa ˆvyeene masáare yajáa mpiindi ja muháko wa ncholo. Mpóryo ˆvatooláa kwa Muluungu, si jiri daha jirula mitima ˆyiísiman'yaa mavi na maaja ya vaantu ˆvamwiínamiraa Muluungu tuku.
10 Sa ndairiri ijo ja kiwuuntu, jijáa jaluusa vyóorya, vinywiiwa, na kwiijirula muviri, mirimo yoosi iyo ni ya weerwii vii, na ijáa imwaarí fuuru mpiindi Muluungu ˆarí reeta muháko mufya.

Kirisitu noo Mpóryo ˆYakiimana

---

* **9:4** ***máana:*** Ni chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpiindi ˆvajáa isi ya ibaláángwii. Laanga Kitáabwii cha Ufumo 16. ✡ **9:4** Laanga Ufumo 25:10-16.
✡ **9:5** Laanga Ufumo 25:17-22.

11 Haaha Kirisitu uuja, yeeye ni Mweeneisi Mukuulu wa viintu ^vyuuja. Yeeye iingira, akatweera na itibwii ikuulu ro kiinamira na ^rakiimana, si ^ratengeneshiwa ni vaantu na si ^rirí kurí ihí weeru.
12 Aho, iingira kamudu vii na Haantu Haajahaaja. Si iingira kwa njira ya sakami ya mburi na ndama tuku, maa kaa, iingira kwa njira ya sakami yaachwe mweeneevyo sa yeeye mweeneevyo atununuula kwa siku ^jisiina uhero.
13 Muhákwii wa ncholo, vaantu ^varí na njeo vajirulwáa mivirii kwa njira yo nyinyirirwa sakami ya mburi, sakami ya njiiku, na mavu ya ndama ^ijáa yachímikirwe.
14 Maa kaa, sakami ya Kirisitu yatiite ngururu munumuunu kulookya sakami ya nchúwo. Sa kwa njira ya Mutima wa siku ^jisiina uhero, Yéesu iitoola kwa Muluungu ja mpóryo ^isiina lukwaalo loloosi. Sakami yaachwe yajírulaa mitima yiitu ^yiísiman'yaa mavi na maaja, kwa yara ^yaréetaa inkwya, sa tumutumamire Muluungu ^Arí Nkaasu.
15 Sa jeyyo, Yéesu noo mukundikan'yi wa muháko mufya sa vara ^vaanirirwa vahokere upaari wa siku ^jisiina uhero ura Muluungu ^iichuunga vaheera arí. Sa Yéesu aakwya sa avanunuule fuma uvii waavo ^vatumama isi ya muháko wa kali.
16 Sa koonì muuntu aándikire ^vyeene máari jaachwe jiri gavwa, ijo máari si jiri gavwa tuku fuuru uwo muuntu yooneke kikomi akwíire.
17 Kira ^alairirya kuva kirí na ngururu koonì muuntu ^aandika akwíire, maa kaa, si kivíjaa na ngururu vii kaa tuku koonì uwo muuntu akaarí mooyo.
18 Iki noo ^chooreka baa muháko wa ncholo ujáa usiina ngururu tuku fuuru kwiita sakami ya nchúwo.
19 Músa ^akahumule luusa kira ulairiri wa Muluungu mbere ya vaantu voosi ja ^vyeene ijáa yasaakwa ni Miiro, ajáa atoola sakami ya ndama na ngulaata, maa akasaangya na maaji. Aho, ajáa anyinyirira iyo sakami kitáabwii† cha Miiro, baa na vaantu voosi akavanyinyirira ko tumia mabaáhira ^yarí nkuundu ^yachuungwa itáampii ra faai.
20 Kunu, Músa yoovasea vaantu, "Ihi noo sakami ya muháko wa Muluungu. Uwo muháko Muluungu aláiriirye mundookwaatya."✡
21 Viivyo, Músa anyinyirira sakami itibu ro kiinamira na saama joosi ^jitúmikaa mpiindi jo mwiinamira Muluungu.
22 Ko tuuba ^vyeene Miiro yaluusa, kusengerera kira kiintu chasaakwa kijirulwe na sakami. Sa koonì sakami si yiítikire, kusiina kusewa uvi wasírire tuku.

† **9:19** ***kitáabwii:*** Laanga pícha ya kitáabu cha ndiri, 2 Timotéeo 4:13. ✡ **9:20** Laanga Ufumo 24:8.

23 Itibu na viintu vyoosi veeneisi va Ijuva ^vatumiyáa kumutoorera Mululungu mpóryo, vijáa ni buuwo ya viintu ^viri kurumwii. Itibu na viintu ivyo, vyatalariwáa kwa njira ya sakami ya nchúwo, maa kaa, viintu vya kurumwii vyasaakwa vitalariwe ni mpóryo ^yabooha kulookya sakami ya nchúwo.

24 Kirisitu si iingira na Haantu Haaja ^hajeengwa kwa mikono ya vaantu tuku, ^kweene kuri buuwo ya Haantu Haaja kurumwii. Maa kaa, yeeye iingira kurumwii kweeneevyo, kuuntu haaha ^yootuloombera mbere ya Mululungu.

25 Kei, Yéesu si iingira na kurumwii indookiitoola mpóryo ko hindukirahindukira tuku. Yeeye si iingira ja mweeneisi mukuulu viintu ^iíngiraa Haantu Haajahaaja kira mwaaka ko toola sakami si ^iri yaachwe.

26 Ngaari viri jeyyo, ngaari Kirisitu aturikira akwye ^kamema keende kuumbwa kwa weeru. Maa kaa, yeeye mpiindi iji jo kiimikirirya uuja iitoole ave mpóryo kamudu vii sa aseyye uvi.

27 Ja ^vyeene kira muuntu akwíjaa kamudu vii, na ^ari kukwya Mululungu amulámuriraa,

28 viivyo Mululungu amutoola Kirisitu akwye ja mpóryo ya mara kamudu vii sa asumule irya ra uvi wa vaantu ^vari foo. Kei, Kirisitu kuuja ari lwa kaviri, si jo sumula uvi wa vara ^voomuwoojera na mpiima tuku, maa kaa, kujoovaheera ulamuriri.

10

Mpóryo ya Kirisitu Yakiimana

1 Miiro ni buuwo ya masáare ^yabooha ^yookuuja, yooyo si ayo masáare meeneevyo tuku. Noo ^chooreka ijo mpóryo ^ng'eene Miiro yalairirya jitoolwe ko hindukira kweene na mwaaka kwa mwaaka, si jiri daha baa kiduudi vii kaa tuku kuvajirula vaantu ^vootamanya noo mwiinamira Mululungu.

2 Ngaari ijo mpóryo jadáhaa kuvajirula vaantu uvi waavo, ngaari vareka toola ijo mpóryo jaavo. Ngaari yaava jeyyo sa ngaari avo vaantu ^vamwiínamiraa Mululungu kwa njira yo tuuba Miiro, ngaari vahumula jirulwa kamudu vii. Kei ngaari mitima yaavo si ivatwáalaa na kiloongii vatiite uvi tuku.

3 Maa kaa, mpóryo ijo ^vatóolaa mwaaka kwa mwaaka, ni nkumbukira ya uvi waavo vii.

4 Sa sakami ya nkabaako na ya mburi si iri daha kuseyya uvi tuku.

5 Noo ^chooreka Kirisitu ^akuuje na kuri ihi weeru, amusea Mululungu,

"Weewe si wasaaka mpóryo ja nchúwo tuku baa mpóryo jo
chimika tuku,
maa kaa, waanyimirya neeja muviri.

6 Si weeriwa mutima ni mpóryo jo chimika tuku,
kei si weeriwa mutima ni mpóryo jo seyya uvi tuku.
7 Aho, maa nkasea, 'Niini nu aha,
nuújire sa ntumame kusaaka kwaako, ee Muluungu,
ja ^vyeene naandikirwa Kitáabwii cha Masáare ^Yari Mpeho.'"✡
8 Lwa ncholo Yéesu asea, "Weewe si wasaaka na si weeriwa
mutima ni mpóryo ja nchúwo, jo chimika na jo seyya uvi wa
vaantu tuku." Yeeye aluusa jeyyo baa neembe mpóryo ijo
jatóolwaa ko tuuba Miiro.
9 Aho, akasea, "Niini nu aha, nuújire sa ntumame kusaaka
kwaako." Sa jeyyo, aseyya muháko wa ncholo, akaviika
muháko wa kaviri.
10 Na kwa kusaaka kwa Muluungu, suusu tabweeyyiwa
tukava vaaja mbere ya Muluungu, ko tweera mpóryo iyo ya
muviri wa Yéesu Kirisitu, ^uutoola kamudu vii na mpóryo
ikakiimana.
11 Ko tuuba muháko wa kali, kira siiku mweenei si wa Ijuva
iimáa kweene masabáahwii kutoola mpóryo ijo ^ng'eene si
jidáhaa kuseyya uvi baa kiduudi vii kaa tuku.
12 Maa kaa, Kirisitu iitoola mpóryo kamudu vii, kuseyya uvi
kwa siku ^jisiina uhero. Aho, akatamanya noo kiikala mukono
wa kuluume wa Muluungu, haantu ha nyemi munumuunu.
13 Uko amwaari yoowoojera vavi vaachwe vaviikwe ja
fibambari fyo vikira majeo yaachwe.
14 Kwa njira ya mpóryo imudu vii, avabweeyya vakiimane
vaantu ^voobweeyyiwa vave vaaja ni Muluungu.
15 Ne Mutima Muuja yookoonekya kikomi masáare aya kuri
suusu ko tusea,
16 "Siku ^jookuuja, uhu noo muháko ^ndiri viika na vaantu
vaani,
aséire IJUVA.
Viika ndiri miiro yaani mitimii yaavo,
na kwiitala ndiri miryuungwii yaavo."
17 Kei oongererya akasea,
"Si ndiri kumbukira kei uvi waavo vii kaa tuku,
na nteendo jaavo jo wuna miiro tuku."✡

18 Koon Muluungu avaséire uvi waavo wasírire, kusiina cho
bweeyya tutoole mpóryo sa uvi tuku.

Tundooyimirirya

19 Vanaviitu kwa njira ya sakami ya Yéesu, suusu ni húuru
turi kwiingira na Haantu Haajahaaja baa woowa tuku.

✡ **10:7** Laanga Sabúuri 40:6-8. ✡ **10:17** Laanga Yeremía 31:33-34.

20 Kwa ɨhɨ njɨra ya mʉvɨrɨ na nkaasʉ, atʉchʉngʉrɨra twɨɨngɨre mbere ya Mʉlʉʉngʉ ko tweera rɨra ipasía, noo kʉsea, mʉvɨrɨ waachwe.
21 Kei, tatɨɨte Mweeneɨsɨ Mʉkʉʉlʉ kʉlookya ˆɨímɨrɨraa nyuumba ya Mʉlʉʉngʉ.
22 Haaha tʉndootamanya na mbere ya Mʉlʉʉngʉ na mɨtɨma myeerʉ, na kuruma ˆkwakiimana, sa Mʉlʉʉngʉ atujirʉla kwa njɨra yo tʉnyɨnyɨrɨra sakami ya Yéesu mitimii. Abweeyya jeyyo, sa mɨtɨma yiitʉ mɨvɨ, ˆmyeene ɨtʉtwáalaa na kɨloongii, ijirʉlwe. Kei, mɨvɨrɨ yiitʉ Mʉlʉʉngʉ ɨɨyoyya kwa maaji ˆyabooha.
23 Haaha tʉkwaatye kumwiilaangya Kirisitʉ ʉkʉ ˆtʉlúʉsaa fuma mutimii, sa Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆiichuunga kʉtʉheera nɨ wo kiilaangiwa.
24 Tʉndookiirirkana ˆvyeene tʉndookɨɨheera mɨtɨma, sa twiiyende na tʉndookiitʉmamɨra maaja suusu kwa suusu.
25 Karɨ tʉreke kʉndoolʉmana hamwɨ ja ˆvyeene vaantʉ vɨɨngɨ vareka kʉndoolʉmana. Maa kaa, tutuube kʉndookiiheera mɨtɨma suusu kwa suusu, sa tamányire sikʉ yo hɨndʉka Mweenevyoosi yaséngerɨɨre.

26 Koonɨ tatúubire tʉmama ʉvɨ ko keenda na kʉnʉ tamányire kɨkomi cha Mʉlʉʉngʉ, haaha kusiina mpóryo ˆyachaala ˆɨrɨ daha jirʉla ʉvɨ tʉkʉ.
27 Jeyyo, toochaala kʉwoojera kʉheewa irya kwa Mʉlʉʉngʉ ro koofya, na mooto ˆmweene ʉrɨ vamala vaantʉ voosi ˆvamusíitaa Mʉlʉʉngʉ.
28 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆasiitáa Miiro ya Músa, ʉʉlawáa baa laangwa na riiso ra wʉʉja tʉkʉ koonɨ kʉrɨ na mashahíidi vavɨrɨ au vátatʉ.
29 Ririkani! Nɨ irya rɨrɨ joolɨ ˆrɨɨma neeja kʉheewa mʉʉntʉ ʉra ˆamuchwíire matɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, na sakami yaachwe ya mʉháko ˆyamʉbweeyya ave mʉʉja mbere ya Mʉlʉʉngʉ? Kei nɨ irya rɨrɨ joolɨ ˆrɨɨma neeja kʉheewa mʉʉntʉ ʉra ˆamʉhíintɨkɨɨre Mʉtɨma Mʉʉja wa nduwo?
30 Sa tamányire Mʉlʉʉngʉ asea, “Kʉrɨha kɨsáasi nɨ mʉrɨmo waanɨ, nɨɨnɨ noo ndíhaa kɨsáasi.”✡ Kei asea, “IJʊvA valamʉrɨra arɨ vaantʉ vaachwe.”✡
31 Nɨ kɨɨntʉ cho koofya maatʉkʉ vii kuwyɨɨra mɨkonwii ya Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Nkaasʉ.

32 Kumbukiri sikʉ jira ja ncholo ˆmʉkamurume Kirisitʉ. Baa neembe mwaturyáa uturikiri mʉkʉʉlʉ, mwayimiriryáa uturikiri ʉwo.

✡ **10:30** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 32:35. ✡ **10:30** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 32:36.

33 Mpiindi jiingi mwaturikiriwáa no tukirwa mbere ja vaantu ^vari foo. Kei moonáa usuungu hamwi na viivaanyu vara ^vabweeyyiriwáa mavi ja ayo.
34 Mwavooneráa mbavariri vara ^vajáa munyololwii. Mwarumáa máari jaanyu jinyahirwe na kunu muri na cheeru sa mujáa mwamányire mwatiite máari ^yabooha kulookya, iyo ^ivijáa imwaari kwa siku ^jisiina uhero.
35 Sa jeyyo, kari mufweite kwiitema uko tuku, sa mwatiite kunáálo nkuulu munumuunu.
36 Moosaakwa muyimirirye sa mutuube kutumama kusaaka kwa Muluungu. Aho, hokera muri yara yoosi Muluungu ^iichuunga kuvaheera.
37 Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea,
"Uwo ^yookuuja si ari chereva tuku.
38 Na muuntu waani ura muwoloki,
kuva ari nkaasu ko kuunduma.
Maa kaa, kooni muuntu arékire kuuntuuba,
si ndiri vyeenda ne tuku."✡
39 Suusu si turi ja avo vaantu ^vooreka kumutuuba Muluungu tuku, voovo ^voosira imalo. Suusu ni hamwi turi na vara ^vamuruma na ^voolamuririwa.

11

Kumuruma Muluungu kwa Vaantu va Muluungu

1 Kumuruma Muluungu ni kutaanga kikomi yara ^tookiilaangya fumira yari, na kuruma ni ya kikomi yara si ^tooyoona haaha.
2 Ko ruma jeyyo, vala baaba wiitu vajáa vaduumbirirwa ni Muluungu.
3 Kwa njira yo ruma, suusu tamányire Muluungu uumba kurumu na weeru kwa isáare raachwe. Kei tamányire Muluungu uumba viintu vyoosi ^vyoónekanaa, si kwa viintu ^vijáa vimwaari tuku.
4 Kwa kumuruma Muluungu, Abéeli amutoorera Muluungu mpóryo ^yabooha kulookya ya mwaanaavo Kaíni.✡ Sa mpóryo iyo, Muluungu oonekya kikomi Abéeli abwéeyyiirye vyabooha, na sa kuruma kwaachwe, Muluungu asea Abéeli ni muwoloki. Abéeli aakwya, kuruma kwaachwe ni kiintu ^chootulaira naasu, ^vyeene tasaakwa tumurume Muluungu.
5 Kwa kumuruma Muluungu, Enóoki asumulwa na kurumwii baa kukwya tuku. Si oonekana kei tuku, sa Muluungu amusumula na kurumwii. Mpiindi Muluungu ^ajáa akaari musumula, yoonekana kikomi Enóoki amweerya Muluungu mutima.✡

✡ **10:38** Laanga Habakúuki 2:3-4. ✡ **11:4** Laanga Ncholo 4:3-7. ✡ **11:5** Laanga Ncholo 5:24.

6 Kusiina muuntu ˆari mweerya Muluungu mutima tuku, kooni asiina kuruma. Kira muuntu ura ˆyootamanya noo mwinamira Muluungu, yoosaakwa arume Muluungu amwaari na avahéeraa vilungulungu vara ˆvamusáakiraa.

7 Kuruma, kujáa kwabweeyya Núhu ave na matu kwa Muluungu, Muluungu akamuluma kutu kwa yara si ˆanoona, ˆyasaakáa yafúmire. Yeeye akatengenesha safíina sa Muluungu amulamurirye yeeye Núhu na kaaya yaachwe.✡ ˆAkabweeyye jeyyo, Núhu oonekya vaantu va weeru vara si ˆvamuruma, heewa vari irya ni Muluungu. Kwa kuruma kwaachwe, Núhu ajáa ahokera uwoloki fuma kwa Muluungu.

8 Kuruma, kujáa kwabweeyya Aburaháamu ave matu kwa Muluungu, Muluungu ˆakamusee iinuke fuma isi yaachwe, atamanye na isi ˆng'eene Muluungu luu akamuhiire, ja ˆvyeene amulaha. Aburaháamu ajáa asaamira na isi iyo kunu si yootaanga kuuntu ˆyootamanya.✡

9 Kuruma, kujáa kwabweeyya Aburaháamu iikale ja muyeni isi iyo ˆng'eene Muluungu ajáa iichuunga kumuheera. Yeeye iikala matibwii na viivyo vala Isaka na Yaakúupu viikala matibwii. Baa voovo vajáa vahokera kwiichuunga kukura ˆkweene Aburaháamu ajáa ahokera.

10 Aburaháamu ajáa abweeyya jeyyo, sa iilaangyáa kiikala ari múujii ˆuri na myaariryo ˆyabooha, ˆyiimiwa neeja na ˆyajeengwa ni Muluungu mweeneevyo.

11 Kuruma, kujáa kwabweeyya Sáara aheewe luviro lo vyaala mwaana na Aburaháamu, baa neembe yeeye ajáa adalahala munumuunu na ajáa muumba.✡ Sáara ajáa aruma Muluungu ni wo kiilaangiwa, tumama ari yara ˆajáa iichuunga kutumama.

12 Jeyyo, kwa njira ya muuntu uwo umudu, baa neembe yeeye ajáa moosi munumuunu, vavyaalwa vaantu ˆvari foo ˆveene si vari daha valwa, ja nyényeeri ja kurumwii au isaáre ra mbarimbari ya mayiya.✡

13 Vala baaba avo voosi vaakwya kunu vooruma Muluungu vaheera ari yara ˆiichuunga kuvaheera. Mpiindi ˆvajáa nkaasu, si vayahokera tuku, maa kaa, vayoonáa kwa kuli na vavyeendáa. Voovo vajáa valuusa mbere ja vaantu ni vayeni na ni valooki kuri ihi weeru.

14 Sa vaantu ˆvalúusaa jeyyo, voónekyaa kiweerwii ni saaka viise kuva na isi yaavo veeneevyo.

15 Ngaari viiririkanáa isi yaavo kuuntu ˆvafuma, ngaari vadaha hinduka na kwaavo.

16 Maa kaa, vaantu avo viiririkanáa isi ˆyabooha kulookya, isi ya kurumwii. Ikyo noo ˆchooreka Muluungu si oónaa soni

✡ **11:7** Laanga Ncholo 6:11-22. ✡ **11:8** Laanga Ncholo 12:1-2. ✡ **11:11** Laanga Ncholo 18:11-14. ✡ **11:12** Laanga Ncholo 22:17.

tukʉ mpiindi vaantʉ avo ^voomwaanirira yeeye ni Mʉluungʉ waavo, sa yeeye aviimirya neeja múuji kʉra kurumwii.

17 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Aburaháamu amʉtoole mwaana waachwe Isaka ave mpóryo Mʉluungʉ ^akamʉyere. Aburaháamu ajáa ahokera kwiichuunga fuma kwa Mʉluungʉ mweeri ya Isaka, maa kaa, yeeye ajáa aruma kʉmʉtoola ʉhʉ mwaana waachwe wa mpeke,✡

18 baa neembe Mʉluungʉ ajáa amʉsea Aburaháamu, "Lʉkolo lwaako ni kwa Isaka lʉri fuma."✡

19 Aburaháamu ajáa aruma Mʉluungʉ atiite lʉviro lo mʉfʉfʉla Isaka. Kwa njira iyo, Aburaháamu ajáa amʉhokera kei Isaka, yeeye ^ajáa aava ja aakwya, maa akava nkaasʉ kei.

20 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Isaka avatalarye vaana vaachwe, Yaakúupu na Esáau kwa yara ^yari fʉmira sikʉ ja mbere.✡

21 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Yaakúupu ^akasengerere kukwya, avatalarye vaana vaviri va Yooséefu,✡ na aho akamwiinamira Mʉluungʉ kʉnʉ iisíkiriirye nkomii yaachwe yo kiitumbairya.✡

22 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Yooséefu ^akasengerere kukwya, alʉʉse ^vyeene Viisiraéeli vari fuma isi ya Mísiri. Kei, ajáa avalairirya vasʉmʉle makúfa yaachwe vakayataahe kʉri isi ya Kanáani.✡

23 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya vavyiiri va Músa vamuvise kwa myeeri itatʉ ^akavyaalwe. Vajáa vabweeyya jeyyo sa Músa ajáa avyaalwa ^abooha, si voofa kuwuna ʉlairiri wa mʉtemi wa Mísiri tʉkʉ.✡

24 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Músa ^akave mʉkúúlʉ, asiite kwaanirirwa mwaana wa muhíínja wa Faráao.

25 Yeeye ajáa asaawʉla kʉturikira hamwi na vaantʉ va Mʉluungʉ kʉlookya kʉtʉʉnga viintʉ uvii kwa mpiindi nduudi vii.

26 Músa ajáa oona kʉtʉkirwa sa Masía ni usúngaati kʉlookya kuturya máari ya kikomi ya mberii ya isi yoosi ya Mísiri. Ajáa abweeyya jeyyo sa iilaangyáa vii vilʉngʉlʉngʉ Mʉluungʉ ^ari mʉheera sikʉ ^jookʉʉja.

27 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Músa iinʉke fuma isi ya Mísiri baa koofa nkalari ya mʉtemi tʉkʉ. Yeeye ajáa ayimirirya sa ajáa ni ja yoomoona Mʉluungʉ si ^oónekanaa.

28 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Músa abweeyye ngovi ya Paásika na avalairirye Viisiraéeli vahake sakami miimwii ya

✡ **11:17** Laanga Ncholo 22:1-19. ✡ **11:18** Laanga Ncholo 21:12. ✡ **11:20** Laanga Ncholo 27:27-29, 39-40. ✡ **11:21** Laanga Ncholo 48:15-16, 20. ✡ **11:21** Laanga Ncholo 47:31. ✡ **11:22** Laanga Ncholo 50:24-25. ✡ **11:23** Laanga Ufumo 1:22; 2:2-3.

miryaango sa murimu muuja ^uri looka no mala ndaambere, udiire mala ndaambere ja vaana valume va Viisiraéeli.✡

29 Kuruma, kujáa kwabweeyya Viisiraéeli vafirire mayiya ya Sháamu na mawulu ja vaantu ^vooyeenda kuri isi ^yuuma. Maa kaa, Vamísiri novo ^vakabweeyye jeyyo, maaji yajáa yavakunikirira.✡

30 Kuruma, kujáa kwabweeyya Viisiraéeli variingirire lukaande lwa múuji wa Yeríiko kwa siku mufungati, nowo waawya.✡

31 Kuruma, kujáa kwabweeyya Raháabu muhéngeeti, adiire kuulawa hamwi na vaantu si ^vamurúmaa Muluungu. Ajáa ahona sa viintu si avateengya vuurikiriri va Kiisiraéeli ja vavi, maa kaa, avateengya na mwiikalo muuja.✡

32 Che ndiri luusa kei? Nsiina múuda wo luusa kuruma kwa Gideóoni, Baráaki, Samúsoni, Yéfuta, Daúdi, Samwéeli na valáali na mutwe va Ijuva tuku.

33 Kwa kuruma kwaavo, vaantu ava vasiindáa nkoondo ^ng'eene valwijáa na vatemi va isi jiingi. Kei, ava viimiriráa isi yaavo kwa uwoloki na vahokeráa yara Muluungu ^ajáa iichuunga kuvaheera. Kei, viingi vajáa vatiite ngururu jo tuuniika milomo siimba.

34 Sa kuruma kwaavo, varimyáa mooto ^wahuumba, vaneháa kuulawa na nyaasuka. Vajáa vasiina ngururu tuku, maa kaa, Muluungu avahéeraa ngururu jo siinda nkoondo no vakibirya valwi nkoondo ^veene vafumáa isi jiingi.

35 Kuruma, kujáa kwabweeyya vaantu vaki vamwi vahokere vaantu vaavo ^vaakwya vafúfukire. Viingi vaturikiriwáa na vajáa vasiita kurekerwa vave húuru, sa Muluungu avafufule na avaheere mwiikalo ^wabooha kulookya.

36 Vamwi vasekererwáa na vavawáa na mijeléedi. Vamwi vachuungwáa na minyololo na viikwáa minyololwii.

37 Kei, vamwi vavawáa na mawye fuuru vakakwya, vamwi vasatulwáa na misuméeno kati na kati na vamwi vuulawáa na nyaasuka. Vamwi vajáa ni vakiva, viivikiráa ndiri ja muundi na mburi na vajáa vasiina kiintu tuku. Vaturikiriwáa na vabweeyyiriwáa mavi ^yari foo.

38 Vatulatuláa isi ja mabaláángwii na njuulwii, na viikaláa mpáángii na maduundwii. Vaantu avo vajáa vabooha maatuku vii, weeru si ijáa yiima neeja kuva novo tuku.

39 Baa neembe vaantu voosi avo ^veene tookoonekya kikomi vajáa vamuruma Muluungu, baa jeyyo, voovo si vahokera ^meene Muluungu ajáa iichuunga kuvaheera tuku.

✡ **11:28** Laanga Ufumo 12:7-13. ✡ **11:29** Laanga Ufumo 14:21-31. ✡ **11:30** Laanga Yooshúa 6:8-20. ✡ **11:31** Laanga Yooshúa 2:1-21; 6:22-25.

40 Vyaava jeyyo, sa Mʉlʉʉngʉ ajáa atwiimirya neeja suusu na voovo viintʉ ˆvyabooha maatʉkʉ, sa tukiimane hamwɨ.

12

Tʉtʉmame ja ˆVyeene Yéesu Atʉmama

1 Haaha sa viintʉ tarɨɨngɨrɨrwa nɨ mpuka nkʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ ya vaantʉ ˆvoonekya kuruma kʉkʉʉlʉ, tʉseyye vyoosi ˆvyootʉkɨtɨra na tʉreke ʉvɨ ˆwootʉbweeyya tuwye. Na tʉmanyɨke kʉtɨɨja itɨ́ɨjo ˆrɨrɨ mbere yiitʉ ko yimirirya.

2 Tʉndoomʉlaanga Yéesu, sa yeeye noo ˆatʉchʉngʉrɨra njɨra tʉndoomuruma Mʉlʉʉngʉ. Kei, yeeye noo ˆyootʉheera mʉtɨma sa tutuube kumuruma Mʉlʉʉngʉ fʉʉrʉ kukiimana. Yeeye ayimirirya inkwya hara mʉsaláabii baa koona soni tʉkʉ, sa cheerʉ ˆcheene kɨjáa mbere yaachwe. Yeeye iikala mʉkono wa kʉlʉme wa ichuumbi ra kɨtemi ra Mʉlʉʉngʉ.

3 Hoonɨ iririkani yara Yéesu ˆalʉmana noyo kufuma kwa vaantʉ vavɨ na yeeye ayayimirirya, sa mʉdɨɨre katala kumuruma Mʉlʉʉngʉ mitimii yaanyu na mʉmʉreke.

4 Baa neembe mʉlwɨ́jaa kuusiinda ʉvɨ, sɨ mʉnaalwa fʉʉrʉ mwiite sakami yaanyu tʉkʉ.

5 Eri, mwarimirya masáare yo vaheera mʉtɨma yara Mʉlʉʉngʉ ˆavasea nyuunyu ja vaana vaachwe wʉʉ? Mʉlʉʉngʉ asea jei,

“Mwanawaanɨ, IJʊVA ˆarɨ kʉwololа mwiikalo waako,
karɨ uchwíjaa matɨ tʉkʉ.
ˆArɨ kʉdalavya,
karɨ ʉsóvaa mʉtɨma tʉkʉ.
6 Sa IJʊVA amʉwólolaa mwiikalo mʉʉntʉ ʉra ˆamweenda,
na amʉláɨraa chiirʉ kira mʉʉntʉ,
ˆamʉhókeraa akava mwaana waachwe.”✡

7 Haaha yimiriryi uturikiri mpɨɨndɨ Mʉlʉʉngʉ ˆyoovawolola mwiikalo waanyu. Nɨ bweeyya iise jeyyo sa nyuunyu nɨ vaana vaachwe. Eri, kwatɨɨte mwaana sɨ ˆawólolwaa mwiikalo waachwe nɨ taáta waavo wʉʉ?

8 Mʉlʉʉngʉ avawólolaa vaana vaachwe voosi. Koonɨ Mʉlʉʉngʉ sɨ yoovawolola mwiikalo waanyu, mʉtaange nyuunyu nɨ vaana va ʉlʉrɨ, sɨ vaana vaachwe tʉkʉ.

9 Kei suusu voosi tatɨɨte vala baaba va mʉvɨrɨ, avo vatʉwólolaa mwiikalo wiiswi, na suusu tavanyemyáa. Eri, sɨ tasaakwa twiivɨɨke ɨsɨ ya Mʉlʉʉngʉ Taáta wiitʉ wa kurumwii kʉlookya sa tʉve nkaasʉ tʉkʉ wʉʉ?

10 Vala taáta wiitʉ va mʉvɨrɨ vatʉwólolaa mwiikalo wiiswi kwa mpɨɨndɨ nduudi sa vatoonekye vira ˆvoonáa nɨ viija. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ yootʉwolola mwiikalo wiiswi sa kʉnáálo yiiswi na tʉve hamwɨ ne wuujii waachwe.

✡ **12:6** Laanga Mpíri 3:11-12.

11 Kusiina mɯɯntɯ ˆavyeéndaa mpiindi ˆyoowololwa mwiikalo waachwe tɯkɯ, kiri vyoova jeyyo, avisúulaa. Maa kaa, vara ˆvarúmaa kɯwololwa jeyyo, avo vavyáalaa ndiiwa ja mwiikalo mɯɯja na ɯwoloki.

12 Sa jeyyo, fafyi mikono yaanyu ˆiri na nkamamáángi, na machwaamiro yaanyu ˆyaakwya iyandiyandi.✡

13 Mɯndooyeendera njirii ˆyawoloka✡ sa vara majeo yaavo ˆyaakwya iyandiyandi vadiire kunguvala na vawye, maa kaa, vahone.

Kɯmɯteerera Mɯlɯɯngɯ

14 Haaha mɯndoomanyika kwiikala mwiikalo mɯɯja na vaantɯ voosi. Kei mɯmanyike kɯva vaaja mbere ya Mɯlɯɯngɯ mwiikalwii waanyu, sa kusiina mɯɯntɯ si ˆari na ɯwo wɯɯja ˆari moona Mweenevyoosi tɯkɯ.

15 Mɯlaange neeja kari ji kɯve na mɯɯntɯ ˆari siindwa turya nduwo ya Mɯlɯɯngɯ tɯkɯ. Kei, mɯlaange neeja kari kɯve na vaantɯ ˆvari kɯva ja miriri ya ɯsɯɯngɯ ˆitúrikaa kɯri nyuunyu tɯkɯ.✡ Sa mɯɯntɯ ja ɯwo vajuuwa ari na bweeyya ari mitima ya vaantɯ ˆvari foo ive na njeo.

16 Mɯlaange neeja kari mɯɯntɯ ji ave mɯhanguti au si ˆamɯnyémyaa Mɯlɯɯngɯ ja Esáau tɯkɯ. Yeeye avaa iyoombe kɯva ndaambere kwaachwe sa chóorya cha mpiindi imwi vii.✡

17 Nyuunyu mwamányire baa mpiindi asaakáa hokera ira ntálarya, taáta waavo ajáa asiita. Si aturya nkalo yo valandɯka fuma uvii tɯkɯ, baa neembe Esáau ajáa arira mɯnɯmɯɯnɯ, taáta waavo si amɯtalarya tɯkɯ.✡

18 Nyuunyu si mwafika Luulwii lwa Sináai lɯra ˆlɯri daha koonwa noo kwaatwa tɯkɯ. Si mɯnafika luulwii ɯlo ˆlɯkóreraa mooto, ˆlɯri na kilwiirya kikɯɯlɯ na ihúmbuuto ikɯɯlɯ tɯkɯ.

19 Nyuunyu si mwafika haantɯ Viisiraéeli ˆvajáa vateera marimɯ yorira na sawúti nkɯɯlɯ ya Mɯlɯɯngɯ tɯkɯ. ˆVakateere sawúti iyo, Viisiraéeli vajáa voofa maatɯkɯ, vakamɯloomba Músa voosea, kari Mɯlɯɯngɯ indoolɯɯsika novo kei tɯkɯ.✡

20 Valɯɯsa jeyyo, sa si vadaha yimirirya ɯlairiri ˆmweene Mɯlɯɯngɯ alairiryáa tɯkɯ, yoosea, “Baa kooni ni nchúwo au ni mɯɯntɯ ˆari saasya lɯɯlɯ ɯlɯ, yoosaakwa avawe mawye akwye.”✡

21 Yoosi ˆyafɯmira Luulwii lwa Sináai yoofyáa maatɯkɯ, baa Músa ajáa asea, “Nootetema maatɯkɯ sa nookoofa.”✡

✡ **12:12** Laanga Isáaya 35:3. ✡ **12:13** Laanga Mpíri 4:26. ✡ **12:15** Laanga Nkɯmbɯkira ya Miiro 29:18. ✡ **12:16** Laanga Ncholo 25:27-34. ✡ **12:17** Laanga Ncholo 27:30-40. ✡ **12:19** Laanga Ufumo 20:19-21; Nkɯmbɯkira ya Miiro 5:25-27. ✡ **12:20** Laanga Ufumo 19:12-13. ✡ **12:21** Laanga Nkɯmbɯkira ya Miiro 9:19.

22 Maa kaa, nyuunyu mwafika Luulwii lwa Sayúuni,
Yerusaléemu ya kurumwii. Múuji ɯwo ni múuji wa Mɯluungɯ
ˆAri Nkaasɯ. Ɯko múujii mirimɯ miija mayana na mayana
yiijiinga iri na cheerɯ.
23 Nyuunyu mwafika mpukii ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu
va ncholo. Marina ya vaantɯ ava yaandikwa kurumwii.
Mwafika mbere ya Mɯluungɯ, yeeye ˆari Mɯlamuli wa vaantɯ
voosi na mbere ya mitima ya vaantɯ vaaja ˆveene Mɯluungɯ
avakiiman'ya.
24 Nyuunyu mɯɯja na kwa Yéesu, yeeye ni mɯkɯndikan'yi wa
mɯhákɔ mufya, yeeye avamyaahira sakami yaachwe sa ɯvi
waanyu, si ja sakami yo riha kisáasi ya Abéeli tɯkɯ.✡
25 Laangi neeja, kari mɯndoosiita kɯmɯteerera Mɯluungɯ
mpiindi ˆyooluusika tɯkɯ. Koon ni voovo si vaneha kɯlairwa
chiirɯ ˆvakamusiite Músa mpiindi ˆavalumáa kutu aha weer-
wii, jooli suusu tɯri hona koon si toomɯteerera Mɯluungɯ
yeeye ˆyootɯlɯma kutu fuma kurumwii?
26 Mpiindi jira Mɯluungɯ ˆaluusika fuma Luulwii lwa Sináai,
weerɯ yoosi ijáa yasingisika. Maa kaa, haaha iichúungire,
"Kamudu kei, si ndiri singisya weerɯ vii tɯkɯ, singisya ndiri
baa kurumu."✡
27 Isáare iri "kei" roonekya viintɯ vyoosi Mɯluungɯ ˆuumba
kɯri ihi weerɯ, singisiwa viri na seyyiwa viri, sa vichaale vira
si ˆvisíngisikaa.
28 Jeyyo, tɯndoomɯduumba Mɯluungɯ sa tooheewa
ɯtemi si ˆusíngisikaa. Tɯndoomwiinamira Mɯluungɯ kwa
njira ˆimweéryaa mɯtima, kɯnɯ tookiikiimya na isi na
toomɯnyemya.
29 Sa Mɯluungɯ wiitɯ ni ja mooto ˆwahuumba ari, mooto ɯwo
wachímikaa na wamálaa kamwi.✡

13

Viintɯ ˆVimweéryaa Mɯluungɯ Mɯtima

1 Kwiiyenda kinduu, koosaakwa kutuube.
2 Mutuube kɯvateengya vayeni, sa ko bweeyya jeyyo,
vaantɯ vamwi vajáa vateengya mirimɯ miija ya Mɯluungɯ baa
taanga tɯkɯ.
3 Mɯndoovakɯmbɯkira vara ˆvachuungwa mɯnyololwii,
mɯve ja mwachuungwa hamwi novo. Mɯndoovakɯmbɯkira
vara ˆvooturikiriwa, mɯve ja mootɯrikira hamwi novo.
4 Ilóola rasaakwa rinyemiwe ni vaantɯ voosi, kei muki
na mɯlume vanehe ɯhanguti, sa Mɯluungɯ vaheera ari irya
vahanguti voosi.

✡ **12:24** Laanga Ncholo 4:10-11. ✡ **12:26** Laanga Hagáai 2:6. ✡ **12:29** Laanga Nkɯmbɯkira ya Miiro 4:24.

5 Kari mɯve mweenda mpía tɯkɯ, maa kaa,
mɯndookiikinkima na vira ˆmɯri novyo, sa Mɯlɯɯngɯ
mweeneevyo asea,
“Si ndiri kɯreka tɯkɯ,
na si ndiri kurimirya tɯkɯ.”✡
6 Iki noo ˆchooreka toolɯɯsika ko kiitema toosea,
“Mweenevyoosi noo nyambirirya yaani, si ndiri koofa kiintɯ
tɯkɯ.
Mɯɯntɯ che ari kɯɯmbweeyya?”✡

7 Mɯndoovakɯmbɯkira valongooli vara ˆvavakiindya
isáare ra Mɯlɯɯngɯ. Mɯndookiiririkana mwiikalo waavo
na mɯndootuubirirya kuruma kwaavo.
8 YéesuKirisitɯ ni yeeye ɯ’ɯra, niijo, isikɯ na sikɯ ˆjookɯɯja
ˆjisiina ɯhero.
9 Kari mɯndookumuririwa ni kira ukiindya mufya
ˆwiísimiresimire tɯkɯ, sa ngururu ja mitima yaanyu jafúmaa
kɯri nduwo ya Mɯlɯɯngɯ na si kɯri miiro ya vyóorya tɯkɯ. Iyo
si ivaámbiriryaa kiintɯ chochoosi tɯkɯ vara ˆviitúubaa.
10 Suusu tatiite masabáahɯ ˆng’eene veeneisi va Ijɯva
ˆvamɯtúmamiraa Mɯlɯɯngɯ itibwii ro kiinamira, si varek-
erwa vandoorya mpóryo ˆivíikwaa mweeri ya iyo masabáahɯ
tɯkɯ.
11 Kwa Miiro ya Músa, mweeneisi mɯkɯɯlɯ atóolaa sakami
ya nchúwo na atwáalaa na Haantɯ Haajahaaja ja mpóryo
jo seyya ɯvi. Maa kaa, atóolaa nyama ja ijo nchúwo na
ajichimikáa weerwii ya nkambi.
12 Iki noo ˆchooreka baa Yéesu aturikiriwa weerwii ya mu-
tiryaango wa Yerusaléemu, sa avabweeyye vaantɯ vave vaaja
mbere ya Mɯlɯɯngɯ kwa sakami yaachwe.
13 Jeyyo, baa suusu toosaakwa tumutuube na weerwii ya
mutiryaango, na tuyimirirye kɯtɯkirwa ja ˆvyeene yeeye ay-
imirirya.
14 Tɯbweeyye jeyyo, sa aha weerwii tusiina múuji wa sikɯ
ˆjisiina ɯhero tɯkɯ, maa kaa, toowoojera kwiingira múujii wa
kurumwii ɯwo ˆwookɯɯja.
15 Haaha kwa njira ya Yéesu, tɯndoomɯtoorera Mɯlɯɯngɯ
mpóryo ya dɯɯmbi, noo kɯsea dɯɯmbi ˆjitóolwaa kwa milomo
yiitɯ suusu ˆturúmaa irina raachwe.
16 Kari mɯrékaa kɯtɯmama maaja no kwiiyambirirya tɯkɯ,
sa ijo noo mpóryo ˆjimweéryaa Mɯlɯɯngɯ mɯtima.
17 Mɯve matu kwa valongooli vaanyu na mɯndootuuba
yara ˆvoovawyiira, sa voovo noo voovarera nyuunyu baa
katala tɯkɯ. Voovo, lɯɯsa vari mirimo yaavo mbere ya

✡ **13:5** Laanga Nkɯmbɯkira ya Miiro 31:6, 8. ✡ **13:6** Laanga Sabúuri 118:6.

Mulúungu. Muve matu kwaavo sa vandootumama kunu vari na cheeru, sa koonı si muri matu, tumama veende kunu vari na usuungu na uwo murimo waavo si ukavaámbiriryaa chochoosi tukú.

18 Mutuube kutuloombera. Suusu tamányire mitima yiiswi si itutwáalaa na kiloongii tukú, na kira kiintu ˆtoosaaka tutumame kive cha uwoloki na cha nyemi.

19 Noovakalaamya mundookúunoombera, sa mpindúke na kwaanyu chaangu.

Kuloomba

20 Mulúungu yeeye ˆaréetaa mwiikalo muuja, amufufula Mweenevyoosi wiitu, Yéesu, Muríisi Mukuulu wa muundi, kei yeeye iita sakami yaachwe ˆyiimya muháko wa siku ˆjisiina uhero.

21 Yeeye Mulúungu atuube kuviimirya neeja kira kiintu kiija cho vaambirirya mutumame vira ˆasáakaa, abweeyye mitima yaanyu indootumama yara ˆeenda kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Nkongojima ive kwaachwe kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

Lumbi jo Kiimikirirya

22 Vanaviitu noovakalaamya mukwaatye neeja aya masáare yo vaheera mutima ˆnaándikire kwa ukufi.

23 Noosaaka mutaange Timotéeo mwaaniitu, achungurirwa fuma munyololwii. Koonı uújire chaangu na kuuntu ˆndiri, kuujan'ya ndiri ne sa ji tuvaluumbye.

24 Muvaluumbye valongooli voosi na vaantu va Mulúungu ˆmuri novo uko. Vaantu ˆvamuruma Yéesu kunu Itália vavalúumbiirye.

25 Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Barúwa ya Yaakúupu Mulongooryo

Muuntu ^aandika barúwa ihi, ni Yaakúupu. Uhu Yaakúupu ni umwi wa vanduu va Yéesu ajáa (Matáayo 13:55). Yaakúupu uhu, si Yaakúupu mundu wa Yoohá ani (Matáayo 4:21), au Yaakúupu sha Alufáayo (Matáayo 10:3) tuku. Mpiindi ^aandikáa barúwa ihi, yeeye ni mulongooli wa vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu ajáa (Miirimo ya Vatumwi 15:12-13). Paúli amwaaniriira "Ngururyo" yo muruma Kirisitu (Vagalatía 2:9). Kati ya myaaka ya 62-69 keende Kirisitu ^avyaalwa, vavi va Kirisitu vajáa vamuulaa Yaakúupu sa kura kumuruma kwaachwe Yéesu Kirisitu. Na barúwa ihi Yaakúupu iiyandika de uulawe.

Barúwa ihi, Yaakúupu avaandikiira vaantu ^vamuruma Yéesu va Kiyahúudi ^veene vajáa vatiija múuji wa Yerusaléemu, ^vakiingiririrwe ni Vayahúudi ^veene vajáa vamusiita Yéesu Kirisitu. Ava noo ^vamuulaa Sitefáano (Miirimo ya Vatumwi 7:54–8:3). Vaantu ^vamuruma Yéesu avo vajáa viipasa isi joosi ja Judéea, Samaría, Foiníike na Síria (Miirimo ya Vatumwi 8:1; 11:19). Iki noo ^chooreka Yaakúupu avaaniriira vaantu ava, "nkolo ikimi na iviri ^ng'eene jeenera weeru yoosi" (1:1).

^Cheene Yaakúupu avawyiira ava vaantu aha barúwii, ni kwiimiriira neeja kura kumuruma kwaavo Yéesu na kuvawyiira ^vyeene vari kiikala mpiindi ja uturikiri (1:2-15). Avakaan'ya vaantu ^vamuruma Yéesu vareke kuvasinanala vaantu (2:1-11). Alumirirya kumuruma kwaavo Yéesu koonekane ko tumama masáare maaja (2:14-26). Kei, avalairirya vandoolaanga neeja ndimi jaavo, kari varekere jikorerye mooto si ^urímaa tuku (3:1-12). Kiintu chiingi ^alumirirya ni kumuruma Yéesu, kuvaloombera valwíiri na kuvahaka makuta valwíiri kwa irina ra Mweenevyoosi (5:13-16).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuyerwa *1:1-18*
Kuteera na kutumama *1:19-27*
Kari tundoosinanala vaantu tuku *2:1-13*
Kuruma Yéesu koónekanaa kwa nteendo njija *2:14-26*
Kwiimiriira lurimi na tooti ya kurumwii *3:1-18*
Kari tuve vijeengi na masáare ya weeru tuku *4:1-5:6*
Tuyimirirye uturikiri na tundooloomba ko ruma *5:7-20*

1 Yaakúupu, mutúmwa wa Muluungu na wa Mweenevyoosi
YéesuKirisitu, lumbi kwa nkolo ikimi na iviri ˆng'eene jeenera
weeru yoosi.

Tooti na Kumwiilaangya Yésu

2 Ee vanaviitu eryi mitima kati ˆmooyerwa kwa njira
ˆjiísimiresimire.
3 Nyuunyu mwamányire kuyerwa kwa kuruma kwaanyu
kwabwéeyyaa mudahe kuyimirirya.
4 Kuyimirirya kwaanyu moosaakwa mukukiimikirirye,
sa muve vaantu ˆvakangaala kei ˆvakiimikirira, si
ˆmookeehekerwa ni kiintu baa kimwi.
5 Maa kaa, koони umwi waanyu yoosova tooti, amuloombe
Muluungu. Yeeye asiina itima tuku na avahéeraa voosi ˆviri foo
na kei Muluungu si avíikaa ikuundi mutimii tuku, kumuheera
ari.
6 Maa kati yooloomba ni mpaka arume baa kari ave na
wiikovereri tuku, sa muuntu ˆari na wiikovereri ni ja ipúunta
ra mayiya, rira ˆrisúmwiirwe ni mpeho no rutwarutwa kunu
na kunu.
7 Muuntu ja uwo, kari iisee turya ari kiintu chochoosi fuma
kwa Mweenevyoosi tuku.
8 Yeeye ni ja iwalaanga ari, iikóvererakovereraa kuyeenda
kwaachwe koosi.

Ukiva na Usúngaati

9 Haaha mwaanaanyu ura ˆari isi iduumbe na eerye mutima
sa Muluungu amwiinula.
10 Viivyo baa musúngaati ne eerye mutima kati ˆyookiimiwa
na isi, sa looseeka ari ja malуva ya isekii.✡
11 Mwaasu watúlaa na ivááva raachwe, ˆreene ruúmyaa
masaambi. Maluva ya masaambi yaláhalaa na kubooha
kwaachwe kwarímiraa. Noo jeyyo, musúngaati ne kuuma ari
ng'ang'ala na mirimo yaachwe ˆatúmamaa.

Kuyerwa

12 Atalariwe muuntu ˆayímiriryaa mpiindi jo yereniwa, sa
koони asíindire uko kuyereniwa, heewa ari itáaji ra nkaasu
ˆreene Muluungu iichuunga kuvaheera vara ˆvamweenda.
13 Koони muuntu yooyerwa kari asee jei tuku, "Nooyerwa ni
Muluungu." Sa Muluungu si ayérwaa ni uvi tuku baa kei yeeye si
ayéraa muuntu yoyoosi tuku.
14 Maa kaa, kira muuntu ayérwaa kati ˆanwéeriire na
ˆakwáatikire ni uláku waachwe mweeneevyo.
15 Haaha ura uláku ˆuri sumula inda, wavyáalaa uvi na ura uvi
ˆuri kangaala wavyáalaa wulalo.✡

✡ **1:10** Laanga Yeremía 9:22-23. ✡ **1:15** Laanga Varúumi 5:12, 21; 1 Vakoríinto 15:56.

16 Vanaviitu naveenda. Kari mukóoverwaa tuku.
17 Kira kiintu ˆchabooha na kira kiintu ˆchakiimana chafúmaa mweeri, chakiima fuma kwa Muluungu Taáta, yeeye noo Taáta wa vimuri vyoosi kurumwii. Yeeye si aválandukavalanduka tuku, baa kei asiina ivala ro valanduka valanduka tuku.
18 Kwa muryuungu waachwe, yeeye atuvyaala kwa isáare raachwe ra kikomi, sa tuve vaachwevaachwe mbere ya viintu ˆavyuumba, kei tuve ja mpóryo ya viintu ˆvichwíirwe vya ncholo.

Kuteerera no Tumama
19 Vanaviitu naveenda. Kwaatyi isáare iri! Nyuunyu mwaanguhe kundooteerera na kari mwaanguhe kundoolusika tuku, baa kari mwaanguhe kundookalala tuku.
20 Sa koonи muuntu akáliire si ari daha tumama uwoloki ˆmweene Muluungu asáakaa tuku.
21 Sa jeyyo, fweiti na kuli kosu joosi na uvi waanyu woosi, muhokere ko kiiloombererya na isáare rira ˆrahaandwa kwaanyu ˆreene radáhaa kulamurirya nkaasu yaanyu.
22 Maa kaa, muve vatumami va isáare na kari muve vateereri vii tuku, kunu mookoovera mitima yaanyu.
23 Muuntu yoyoosi ˆatéereraa isáare baa rituмama tuku, uhu ni ja muuntu ˆiiláangaa buuwo yaachwe kiwóowii.
24 Muuntu uwo ˆari humula kwiiyona, atámanyaa, na hahara arímiryaa ˆvyeene ari.
25 Maa kaa, muuntu ˆiíririkanaa Miiro ya Muluungu ˆyakiimana na ˆyaréetaa uhúuru fuma kwiimirirwa ni uvi, uwo iísimire. Koonи muuntu uwo atúubire tuuba Miiro bila yoorimirya ˆcheene atéiire, uwo talariwa ari kwa yara ˆmeene atúmamaa.
26 Koonи muuntu yookiiyona yeeye ni muuntu ˆamweéryaa mutima Muluungu na si akítiraa lurimi lwaachwe, muuntu uwo ni iikóoveraa vii, díini yaachwe ni kiintu kisiina.
27 Díini ˆiri mpeho, ˆisiina kosu ˆirúmwaa mbere ja Muluungu Taáta wiitu noo ihi, kuvaambirirya varekwa na valala na uturikiri waavo no kwiiyimirira udiire saambulwa ni uvi wa weeru.

2

Kusinanala Vaantu
1 Vanaviitu ˆmumwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitu YéesuKirisitu, Mweeneevyo wa Nkongojima, kari mufákulaa vaantu tuku.
2 Baa ja tusee, koonи uújire muuntu na mwiijiingwii waanyu, ˆari na péete ya saháabu na ˆiirúwikire ingo ˆjabooha, maa kei uuje mukiva ˆiísasavire ingo ˆjasakahala, jooli mubwéeyyaa?

3 Nyuunyu mumunyémyaa ura muuntu ˆiirúwikire ingo ˆjabooha na mumuséaa, “Ikala aha haantu ˆhabooha,” na ura mukiva mumuséaa, “Weewe ima hara,” au “Ikala aha isi ya ibambari ra majeo yaani.”
4 Eri, uwo si uri usinanali tuku wuu? Na kei, si uri ulamuli muvi fuma mitimii yaanyu tuku wuu?
5 Teereri vanaviitu va mutimii. Eri, Mululungu si avasaawula vakiva va ihi weeru vave vasúngaati vo mwiilaangya Yéesu na vahokere Utemi Mululungu ˆiichuunga kuvaheera vara ˆvamweenda tuku wuu?
6 Maa kaa, nyuunyu moomuchwa mati mukiva. Eri, si avo vasúngaati noo ˆvavoóndomereryaa no ˆvatwaala na balásii tuku wuu?
7 Eri, si avo noo ˆvahíintikiraa irina riija rira ˆreene mwaheewa tuku wuu?
8 Kikomi, koони mookiimikirirya ura umwi wa Miiro ya kitemi ira ˆyasea, “Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo,”✡ tumama mwiise viija.
9 Maa kaa, koони moosinanala vaantu, mutaange bweeyya mwiise uvi na ira Miiro valamurira yiise nyuunyu mwiiwúnaa.
10 Sa muuntu yoyoosi ura ˆakwáataa Miiro yoosi, maa kaa, akasaambula umwi vii, uwo valwa ari asáambwiire Miiro yoosi.
11 Sa ura ˆmweene asea, “Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku,” kei asea, “Kari wuúlaa tuku.”✡ Sa jeyyo koони si uyéendire na muki wa muuntu, maa kaa, wuúlaire, weewe uwúnire Miiro.
12 Sa jeyyo, luusiki no tumama ja vaantu ˆmuri lamurirwa ni Miiro ira ˆivafúmyaa kuuntu ˆmoondomereriwa.
13 Sa kuheewa irya kusiina mbavariri kwa muuntu ura ˆasiina mbavariri tuku. Maa kaa, mbavariri ya Mululungu veera iri mweeri ya kuheewa irya.

Kuruma na Kutumama Mirimo Miija

14 Ee vanaviitu kunáálo che kwatiite muuntu kusea amuruma Yéesu na kunu si yoobweeyya viintu viija? Eri, kuruma uko ifaanaa kumulamurirye wuu?
15 Eri, baa ja koони mwaaniitu au iruumbu riitu avawa ni usava wa ingo au chákurya,
16 na umwi waanyu koони amuséire, “Ukafika nkaasu, ukoota mooto nkaasu na uve na mwiikuto muuja,” baa kumwaambirirya ingo na chákurya tuku, ni kunáálo che ˆmwatiite?

✡ **2:8** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **2:11** Laanga Ufumo 20:13-14; Nkumbukira ya Miiro 5:17-18.

17 Noo jeyyo, kumuruma Yéesu baa kʉva na mirimo
ˆitámanyan'yaa na kʉra kumuruma, ʉko kumuruma kwaak-
wya.
18 Maa kaa, mʉʉntʉ ʉmwi sea ari, "Weewe umwiiláangyaa
Yéesu, na niini natúmamaa mirimo miija." Haaha hooni
ndaira kumwiilaangya kwaako Yéesu baa kʉbweeyya vi-
intʉ ˆvitámanyan'yaa tʉkʉ, naani kʉlaira ndiri kumwiilaangya
kwaani kwa mirimo yaani.
19 Uruma kwatiite Mʉlʉʉngʉ ʉmwi vii. Vyabooha! Baa
mirimʉ mivi yarúmaa na yatétemaa ni woowa.
20 Eri, weewe mʉʉntʉ mʉhoho, saaka wiise ʉlairwe kuruma
kʉra si ˆkʉtámanyan'yaa na mirimo si kiintʉ tʉkʉ wʉʉ?
21 Eri, baaba wiitʉ Aburaháamu si avalwa ni mʉwoloki
sa kira ˆatʉmama ˆakamʉtoole mwaana waachwe Isaka ave
mpóryo masabáahwii tʉkʉ wʉʉ?
22 Koona wiise wʉʉ? Kuruma kwa Aburaháamu
kwatamanyan'yáa na mirimo yaachwe na ˆvyeene kuruma
kwaachwe kwakiimikiririwa ni mirimo ˆmyeene atʉmamáa.
23 Jeyyo, yakiimikiririwa Masáare ˆYari Mpeho yara ˆyasea,
"Aburaháamu akamuruma Mʉlʉʉngʉ, sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ
akamʉvala Aburaháamu ni mʉwoloki,"✡ ne aanirirwa
kijeengi cha Mʉlʉʉngʉ.
24 Mwiíne wʉʉ? Mʉʉntʉ aválwaa ni mʉwoloki kwa mirimo
yaachwe na si ko muruma Mʉlʉʉngʉ kookweene vii tʉkʉ.
25 Noo jeyyo, baa Raháabu mʉhéngeeti, si avalwa ni
mʉwoloki sa viintʉ avahokera vara vuurikiriri akavaambira
vatweere na njira yiingi tʉkʉ wʉʉ?✡
26 Ja viintʉ ˆviri, kooni mʉviri usiina nkeeho, ʉwo waak-
wya, noo ˆvyeene viri kwa mʉʉntʉ ˆamurúmaa Mʉlʉʉngʉ
baa kʉbweeyya mirimo ˆitámanyan'yaa na kuruma kwaachwe
tʉkʉ.

3

Lurimi
1 Vanaviitʉ, kati yaanyu kari kʉndoova na vakiindya va
isáare ra Mʉlʉʉngʉ ˆvari foo tʉkʉ, sa mʉmányire sikʉ ya ʉlamu
Mʉlʉʉngʉ lo tʉlamʉrira ari suusu vyahʉʉmba kʉlookya viingi.
2 Suusu voosi tahón'yaa kwa njira ˆjiri foo ˆjiísimiresimire.
Kooni amwaari mʉʉntʉ si ˆahón'yaa kwa yara ˆalúʉsaa, ʉwo
ni wa kikomi na adáhaa kwiimirira mʉviri waachwe woosi.
3 Tavíkiraa vipíini milomwii ya faráasi sa jindootʉteera, kwa
njira ijo tajilongoola mivi yaavo yoosi vʉʉ.
4 Viivyo baa méeli, baa neembe ni nkúúlʉ mʉnʉmʉʉnʉ na
yakúndʉlwaa ni mpeho ˆyahʉʉmba, yalóngoolwaa ni usukáani

✡ **2:23** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **2:25** Laanga Yooshúa 2:1-24; 6:22-25.

muduudi na yadómaa na kuuntu kokoosi ˆkweene mulongooli asáakaa idome.
5 Viivyo baa lurimi ni kiintu kiduudi vii muvirii, maa kaa, chiíneengaa munumuunu vii. Iririkane ˆvyeene kooto kaduudi kadáhaa mala isaka ra loovíwo.
6 Lurimi nolo ni mooto! Kati ya viintu vyoosi ˆviri muvirii, lurimi noo weeru ya mavi. Lwamusáambulaa muuntu vuu na lwakóreryaa mooto kuri nkaasu yaachwe yoosi. Na loolo lwakóreriwaa mooto wa Jehénamu.
7 Vaantu vadáhaa temerera maka ja isekii na ja kaayii ja kira ivala, ndee ja kira ivala, viintu ˆvitámbaalaa vya kira ivala na viintu vyoosi vya mayiyii, na vawaayya kuvitemerera vyoosi.
8 Maa kaa, kusiina muuntu ˆadáhaa temerera lurimi ludiire luusa uvi tuku. Lurimi ni uvi si ˆutúulaa. Kei lwamema kinyéruumbe ˆchuúlaa vaantu.
9 Kwa lurimi tamudúumbaa Ijuva Taáta wiitu. Na kei kwa luulo lurimi, twajúmiraa vaantu. Avo vaantu vuumbwa ni Muluungu kwa buuwo yaachwe.✡
10 Mulomwii umwi, muumo tadúumbaa na tajúmaa. Vanaviitu, vyaviiha kuva jeyyo!
11 Eri, nchóonko imwi ifaanaa ikafumya maaji ˆyari mwerere na ˆyari usuungu wuu?
12 Vanaviitu, musaambu watúungaa saitúuni wuu? Au musabíibu watúungaa saambu wuu? Noo viivyo, nchóonko imwi si iri daha fumya maaji ˆyari mwerere na ˆyari usangása tuku.

Tooti ˆIfúmaa Kurumwii

13 Ni ani umwi waanyu ˆari na tooti na miryuungu? Uwo oonekye ayo kwa njira ya mwiikalo waachwe muuja na kwa miri mo yaachwe ˆmyeene atúmamaa ko kiiheembererya na kwa tooti.
14 Maa kaa, koon mitima yaanyu yamema kivina ˆkiri na usuungu na kuviihya inda, kari mwiívaa kipeembe tuku na kari mulúusaa uloongo haantu ha kimáári tuku.
15 Tooti ˆiri jeyyo, si ifúmaa kurumwii tuku ni kuri weeru ifúmaa, si ya mutimii tuku na ni ya Irimu reeneevyo.
16 Sa kira haantu ˆhari na kivina na muuntu kwiilaanga yeemweene vii, aho, hatiite isóso na kira ivala ra uvi.
17 Maa kaa, tooti ˆifúmaa kurumwii ni uteréere iri, yeenda mwiikalo muuja, yahola na yaviíririkanaa vaantu viingi, yaláangaa na riiso ra wuuja na yatiite ndiiwa njija. Si isínanalaa vaantu tuku, na isiina ulááhi tuku.
18 Vaantu va mwiikalo muuja mpiindi ˆvoohaanda mwiikalo muuja ja mbeyu, vuújaa joochwa uwoloki mbere ya Mweenevyoosi.

✡ **3:9** Laanga Ncholo 1:27.

4

Kwiivɨika Ɨsɨ ya Mʉlʉʉngʉ

1 Nkoondo na wiitóoli nɨ hai ˆvyoofuma kʉrɨ nyuunyu? Eri, sɨ vyoofuma ʉlákwii ˆwoolwa nkoondo na mɨvɨrɨ yaanyu tʉkʉ wʉʉ?
2 Moomerirya matɨ viintʉ na sɨ moovipata tʉkʉ, jeyyo moosaaka mʉʉlae. Moova na kɨvɨna maa kaa, sɨ mʉrɨ pata vira ˆmoosaaka tʉkʉ. Jeyyo, mookiitoola na moolwa nkoondo. Mʉsóvire sa sɨ moomʉloomba Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
3 Mpɨɨndɨ ˆmooloomba sɨ moopata tʉkʉ sa viintʉ ˆvyoobweeyya mʉloombe, nɨ vɨvɨ. Mooloomba sa mukiimikirirye ʉláku waanyu.
4 Nyuunyu ˆmʉyéendaa na vaki na valʉme va vaantʉ, sɨ mʉmányire kʉva kɨjeengi na weerʉ nɨ kʉva mʉvɨ na Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ wʉʉ? Sa jeyyo, mʉʉntʉ ʉra ˆyoosaaka kʉva kɨjeengi cha weerʉ ʉwo arúmire kʉva mʉvɨ wa Mʉlʉʉngʉ.
5 Karɨ mwiiséaa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa masáare aya ʉbweete tʉkʉ, “Mʉtima Mʉlʉʉngʉ ˆavɨɨka kʉrɨ suusu, watweenda maatʉkʉ vii.”
6 Kɨkomi woowo, watoóngereryaa nduwo. Noo ˆchooreka Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
“Mʉlʉʉngʉ avakítɨraa vara ˆviívaa kɨpeembe,
maa kaa, avahéeraa nduwo vara ˆviikíimyaa na ɨsɨ.”✡

7 Haaha reerʉ, iviiki ɨsɨ ya Mʉlʉʉngʉ. Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ risiiti noro vatɨɨja rɨrɨ.
8 Mʉseesereri Mʉlʉʉngʉ ne vaseeserera arɨ. Nyuunyu vavɨ! Reki tʉmama ʉvɨ. Kei jiruli mɨtɨma yaanyu nyuunyu ˆmʉrɨ kosikosi.✡
9 Oni ʉsʉʉngʉ, riri na riri no myaaha. Lʉseko lwaanyu lʉvalandʉke lʉve kɨrɨro. Na kweerya mɨtɨma kwaanyu kʉve koona ʉsʉʉngʉsʉʉngʉ.
10 Kiimi na ɨsɨ kwa Ijʉva, ne viinʉla arɨ.

Kwiilongowererya

11 Ee vanaviitʉ, karɨ mwiilóngowereryaa tʉkʉ. Mʉʉntʉ ˆamʉlóngowereryaa mwiiwaachwe vyavɨɨha au ˆamʉlámʉrɨraa, ʉwo alúʉsaa Miiro nɨ mɨvɨ na iisínanalaa. Kati ˆwookɨɨlamʉrɨra Miiro, na weewe sɨ wiitúubaa tʉkʉ, wavíjaa wookɨɨlamʉrɨra.
12 Nɨ Mʉlʉʉngʉ vii noo ˆavíikaa Miiro na noo Mʉlamuli. Nɨ yeeye vii noo ˆadáhaa kʉlamurirya na kʉmala. Ha de haaha weewe ʉrɨ ani fʉʉrʉ ʉmʉlamʉrɨre mʉkaaya waako?

Kwiivaa Kɨpeembe sa Masáare ˆYookʉʉja

✡ **4:6** Laanga Mpírɨ 3:34; 1 Peéteri 5:5. ✡ **4:8** Laanga Sabúuri 24:3-4.

13 Haaha nteereri nyuunyu ˆmuséaa, “Isiku au lomutóondo doma turi na múujii umwi. Kwiikala turi uko mwaaka vuu toochurusha no turya kisapu.”
14 Maa kaa, si mumányire ˆcheene kiri fumira lomutóondo tuku! Nkaasu yaanyu ni ya mpiindi nduudi vii. Nyuunyu ni ja muuve, ˆwoónekanaa kwa mpiindi kiduudi na kiduudi warímiraa.
15 Kiri vyoolúusa jeyyo, vyasaakwa mundoosea, “Koonи Mweenevyoosi avyeéndire, kwiikala turi na bweeyya turi iri na rira.”
16 Maa kaa, nyuunyu si mubwéeyyaa jeyyo tuku, nyuunyu mwiívaa kipeembe no kiiyona. Kwiivaa kipeembe koosi uko kwaviiha.
17 Muuntu yoyoosi ura ˆamányire isáare riija ro bweeyya na akareka kuritumama, muuntu uwo abwéeyyaa uvi.

5

Kukaaniwa kwa Vasúngaati

1 Haaha, teeri nyuunyu vasúngaati! Riri na ani ntáákwi, sa musengeriire kiingira uturikirii wa kikomi.
2 Usúngaati waanyu woórire, na ingo jaanyu jabóntwiirwebontwiirwe ni nchíli.
3 Saháabu na mpía jaanyu, jakwáatirwe ni kúutu. Kúutu iyo, kuvatwaala iri na kiloongii, na kurya iri mivíri yaanyu ja mooto. Nyuunyu mukúngwiire máari siku iji jo herererya.
4 Laangi! Vatumami vaanyu voong'uula! Voovo varima na vaachwa mawunda yaanyu na kwa ukwaata si mwavariha tuku. Kung'uula kwaavo Ijuva Mweenengururu akutéiire.
5 Mwiibóheriirye aha weerwii kwa máari ˆjiri foo na uláku ˆuri foo. Mululungu aséngeriire kuvalamurira. Haaha muvíire ja ng'oombe ˆjinénehire so siinjwa.
6 Nyuunyu mulúusire irya na muvuúlaire vaantu vawoloki, novo si vavasiitira tuku.

Kuyimirirya Uturikiri

7 Sa jeyyo, vanaviitu yimiriryi fuuru siku ˆari kuuja Yéesu Mweenevyoosi. Laangi ˆvyeene murimi awóojeraa iwunda ritoole ndiiwa ja kikomi ˆjakangaala. Ayímiriryaa mbula ja mbere ya mwaaka na jo kiimikirirya mwaaka. 8 Baa nyuunyu moosaakwa mundooyimirirya na mitima yaanyu yiime neeja, sa kuuja kwa Yéesu Mweenevyoosi kwaséngeriire.
9 Vanaviitu kari mwiing'úuriraa nyuunyu kwa nyuunyu tuku sa mudiire lamurirwa ni Mululungu. Laangi, Mulamuli iímire mbere ya muryaango.

10 Vanaviitu valaangi valáali na mutwe vara ˆvaluusikáa
kwa irina ra Ijuva ˆvyeene vayimiriryáa uturikiri. Nyuunyu
vatuubiriryi avo.
11 Nyuunyu mwamányire, vara ˆvayímiriryaa tavaválaa vata-
lariwa. Mwateera uyimiriryi wa Ayúubu na mwateera kira
ˆcheene Ijuva amutumamira siku jo herererya. Ijuva atiite
mbavariri na wuuja mukuulu.✡
12 Ee vanaviitu kulookya vyoosi, kari mwiiláhaa baa kwa
kurumu au kwa weeru au kwa kiintu chiingi chochoosi tuku.
Kooni musére, “Hii” ive “Hii” na kooni musére, “Tuku” ive
“Tuku.” Kooni si moobweeyya jeyyo heewa muri irya.✡

Kuloomba ko Ruma

13 Eri, kwatiite umwi waanyu ˆyootuurikira wuu? Uwo
yoosaakwa amuloombe Muluungu. Eri, amwaari umwi
waanyu ˆari na cheeru wuu? Uwo yoosaakwa iimbe nyiímbo
jo duumba.
14 Eri, amwaari umwi waanyu ˆalwíire wuu? Uwo
yoosaakwa avaaniriire vawosi va mpuka ya vaantu
ˆvamuruma Yéesu sa vamuloombere na vamuhake makuta
kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi.
15 Na kati ˆvoomuloombera ko ruma, hola ari. Mweenevy-
oosi mwiinula ari na kira uvi ˆabweeyya, Mweenevyoosi sea
ari wasírire.
16 Sa jeyyo, mundookiiwyiira uvi waanyu nyuunyu kwa
nyuunyu na mundookiiloombera sa Mweenevyoosi avaho-
rye ulwíiri waanyu. Kuloomba kwa muuntu muwoloki mbere
ya Muluungu kwatiite ngururu nkuulu na kwatúmamaa.
17 Muláali na mutwe Elía ni muuntu ja suusu ajáa. Yeeye
ajáa aloomba kwa mutima woosi mbula idiire vaa na kikomi,
mbula si yavaa isi iyo kwa myaaka itatu na myeeri musasatu
tuku!✡
18 Maa kei akujoomuloomba Muluungu mbula ivae, mbula
ikavaa na isi ikatoola ndiiwa jaachwe kei.✡
19 Vanaviitu umwi waanyu kooni arékire kimáári na muuntu
wiingi kooni amuhíndwiire,
20 taangi, uwo ˆyoomuhinduula muuntu muvi fuma urimirii
waachwe, kuva iise ahóniirye nkaasu ya mwiiwaachwe fuma
inkwyii na uvi ˆuri foo kuva uri waséyyiiwe.

✡ **5:11** Laanga Ayúubu 42:10-13. ✡ **5:12** Laanga Matáayo 5:33-37. ✡ **5:17** Laanga 1 Vatemi 17:1. ✡ **5:18** Laanga 1 Vatemi 18:42-45.

Barúwa ya ncholo ya Peéteri Mulongooryo

Barúwa ya ncholo ya Peéteri, yaandikwa ni mutumwi Peéteri. Peéteri aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 62-67 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika kwa vaantu ^vamuruma Yéesu voosi ^veene vajáa viipasa weerwii yoosi. Peéteri avaanirira vaantu ^vasaawulwa ni Muluungu, vayeni kuri ihi weeru (1:1). Vamanyi va masáare vaséaa, Peéteri aandika barúwa ihi mpiindi ^ajáa múujii wa Róoma, múuji yeeye ^uuyanirira Babéeli (5:13).

Peéteri aandika barúwa ihi kuvaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu viime neeja uturikirii ^vaturyáa so muruma Yéesu (1:3-6; 5:10-11). Baa mwiikalo wa Yéesu aha weerwii ni wa uturikiri ujáa. Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma, kari vahwaalale tuku, ni mpaka vaturikire vii. Avasea ko tweera uturikiri, Muluungu avabwéeyyaa vave na kuruma ^kweene kuri na iyoombe ikuulu kulookya saháabu (1:7). Jeyyo, Peéteri avaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu vatuube yimirirya sa kuhererery a kwa weeru kwasénger iire (4:7, 17).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Nkongojima ya ulamuriri wa Muluungu kwa Yéesu Kirisitu *1:1-12*
Mwiikalo ^wabooha na Yéesu ni Iwye ra Nkaasu *1:13–2:12*
Ukiindya kwa veenenyuumba, vatúmwa, vaantu vaki na vaantu valume *2:13–3:7*
Wiimiriri ^wiísimiresimire wa kuri uturikiri *3:8–4:19*
Ukiindya kwa vawosi na vatavana *5:1-11*
Lumbi jo kiimikirirya *5:12-14*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Peéteri, mutumwi wa YéesuKirisitu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^mwasaawulwa ni Muluungu Taáta, nyuunyu ^mwamyaahika na ^mwiíkalaa ja vayeni uko isi ja Póonto, Galatía, Kapadokía, Ásia na Bisínia.

2 Muluungu Taáta avataanga na avasaawula nyuunyu keende aho kali, na ko tweera murimo wa Mutima Muuja, avabwéeyyiirye muve vaaja mbere yaachwe. Aya yatumamwa sa muve matu kwa Yéesu Kirisitu, na yeeye avanyinyirire na sakami yaachwe.✡ Noovaloombera nduwo na mwiikalo muuja ^uri foo.

✡ **1:2** Laanga Vaeburanía 9:18-21.

Kuruma ˆKwaréetaa Nkaasʉ

3 Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ Taáta wa Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi wiitʉ! Kwa kʉlaanga na riiso ra wʉʉja kwaachwe kʉkʉʉlʉ, atʉbweeyya tuvyaalwe ufya ko mʉfʉfʉla Yéesu kufuma kwa ˆvaakwya. Haaha tatiite kwiilaangya ˆkʉrɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

4 Jeyyo, tookiilaangya kʉhokera nkaasʉ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ ira sɨ ˆirɨ koola, au kʉsaambʉka au kuhirirya, ira ˆyaviikwa kurumwii sa nyuunyu.

5 Na Mʉlʉʉngʉ kwa ngururu jaachwe, yoviimirira kwa kuruma kwaanyu, mpaka mʉhokere ʉwo ʉlamuriri ˆwahʉmʉla ˆʉrɨ koonekiwa sikʉ jo kiimikirirya.

6 Haaha vyeendi sa ntálarya ijo, baa neembe ifaanaa muvisʉʉle mpiindɨ nkufi ˆjookʉʉja, ko yerwa ˆkwiísimiresimire.

7 Kuyimirirya kwa kʉyerwa ʉko, koónekyaa kuruma kwaanyu nɨ kwa kɨmáárɨ. Kuruma kwaanyu kwayérwaa ja chʉʉma cha saháabu viintʉ ˆkɨyérwaa na mooto. Kumuruma Mʉlʉʉngʉ kwabooha kʉlookya saháabu sa yooyo yasʉʉsʉkaa. Sa jeyyo, Yéesu Kirisitʉ vaheera arɨ nyuunyu nkongojima na nyemi, nyuunyu ˆmooyimirirya mpiindɨ ˆarɨ kʉʉja na ˆarɨ kiivariyʉla.

8 Nyuunyu mwamweenda, baa neembe sɨ mʉnamoona. Baa neembe sɨ mʉnamoona haaha, mwamuruma. Jeyyo mwatiite cheerʉ cha nkongojima ˆchalookerera mʉnʉmʉʉnʉ,

9 sa viintʉ mwahokera ʉlamuriri wa nkaasʉ yaanyu, ɨyo noo kɨintʉ kɨkʉʉlʉ cha kuruma kwiitʉ.

10 Valáali na mʉtwe, vajáa valaanga maatʉkʉ vii ʉwo ʉlamuriri sa vʉʉtaange, vakalaala na mʉtwe nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ˆng'eene ɨjáa sa nyuunyu.

11 Mʉtɨma wa Masía ʉjáa na voovo na wavabweeyyáa valaale na mʉtwe, Masía tʉrɨkɨra arɨ, maa de ave na nkongojima. Avo valáali na mʉtwe vasaakɨra maatʉkʉ voosaaka vataange masáare aya nɨ naadi ˆyarɨ kʉva na nɨ mweeri ya ani yarɨ kʉva.

12 Mʉlʉʉngʉ ajáa avoonekya masáare ˆmeene valaaláa na mʉtwe sɨ sa voovo tʉkʉ, maa kaa, nɨ sa nyuunyu. Na haaha Masáare Maaja aya, yavariyʉlwa kʉrɨ nyuunyu nɨ vara ˆvarɨ lʉʉsa kwa njɨra ya Mʉtɨma Mʉʉja fuma kurumwii kwa Mʉlʉʉngʉ. Masáare ayo, noo yara baa mirimʉ miija ˆyeenda kʉyataanga.

Kʉva Vaaja

13 Sa jeyyo, mwiimye neeja mɨryʉʉngʉ yaanyu, noo kʉsea, mʉndookiiyɨmɨrɨra, na mʉviike kwiilaangya kwaanyu kʉrɨ nduwo ˆmʉrɨ hokera mpiindɨ Yéesu Kirisitʉ ˆarɨ variyʉlwa.

14 Mwiikale ja vaana va Mʉlʉʉngʉ na mʉve matu. Jeyyo, karɨ murúmaa kutuuba ʉláku waanyu ʉra ˆmʉjáa nowo mpɨɨndɨ ja ʉkoókoyo tʉkʉ.

15 Maa kaa, mʉve vaaja kwa kɨra kɨɨntʉ ˆmʉtámamaa ja ˆvyeene yeeye Mʉlʉʉngʉ avaanɨrɨra, ˆarɨ mʉʉja.

16 Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Mʉve vaaja sa nɨɨnɨ ndɨrɨ mʉʉja.”✡

17 Mʉlʉʉngʉ mʉmwaánɨrɨraa, “Ee Taáta,” kati moomʉloomba, yeeye noo ˆarɨ lamʉrɨra kɨra mʉʉntʉ kwa mɨrɨmo yaachwe baa kusinanala tʉkʉ. Sa jeyyo mʉve na matu kʉrɨ yeeye mpɨɨndɨ iji ˆmookiikala aha weerwii ja vayeni.

18 Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa mwiikaláa mwiikalo ˆwavɨɨha ˆmwapaala fuma kwa vala baaba waanyu. Haaha mwatáangire, Mʉlʉʉngʉ sɨ avanunuula fuma mwiikalwii ʉwo kwa viintʉ ˆvihíriryaa baa ja mpía na saháabu tʉkʉ,

19 maa kaa, kwa sakami ˆɨrɨ na nkongojima ya Kirisitʉ. Yeeye aava nɨ ja muundi ya mpóryo ˆɨrɨ mpeho ˆisiina lʉkwaalo.

20 Mʉlʉʉngʉ amʉsaawʉla Kirisitʉ mpɨɨndɨ da weerʉ sɨ ɨnaanda, maa kaa, haaha aváriywɨɨrwe mpɨɨndɨ iji jo ki-imikirirya sa nyuunyu.

21 Kwa njɨra ya Kirisitʉ, mwamuruma Mʉlʉʉngʉ. Yeeye amʉfʉfʉla Kirisitʉ, maa akamʉheera nkongojima nkʉʉlʉ. Jeyyo, kuruma kwaanyu na kwiilaangya kwaanyu nɨ kwa Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ.

22 Nyuunyu mwajirʉla nkaasʉ yaanyu kwa njɨra yo va matu kʉrɨ ukiindya wa kɨmáárɨ. Jeyyo, mwatɨite kwi-iyenda kɨndʉʉ ˆkusiina ʉkweembi, haaha iyendi kɨkomi fuma mitimii yaanyu.

23 Mwavyaalwa ufya sɨ ja vaana va taáta ˆakwíjaa tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, mwavyaalwa nɨ Taáta sɨ ˆakwíjaa kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero kwa njɨra ya isáare ra Mʉlʉʉngʉ ˆrɨrɨ nkaasʉ, ˆrɨrɨ kʉva rɨmwaarɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

24 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,

“Vaantʉ voosi nɨ ja masaambɨ varɨ,
na nkongojima yaavo nɨ ja malʉva ya isekii.

Masaambɨ na malʉva yanyáamalaa,
25 maa kaa, isáare ra IJʊVA nɨ ra kɨkomi kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.”✡

Isáare ɨro noo isáare riija ra Yéesu Kirisitʉ ˆreene mwavariyʉrɨrwa.

✡ **1:16** Laanga Valáawi 11:44-45; 19:2; 20:7. ✡ **1:25** Laanga Isáaya 40:6-8.

2

1 Haaha reki ʉvɨ waanyu woosi, ʉweere, ʉkweembi, kɨvɨna
na kwiilongowererya.
2 Mʉve na mpɨima na masʉʉsʉ ya isáare raachwe ra kɨkomi,
ja vaana vaduudi viintʉ ˆvarɨ na mpɨima na masʉʉsʉ ya vala
íyo waavo. Koonɨ munywíire masʉʉsʉ ya mʉtima, tuuba mʉrɨ
kʉla fʉʉrʉ mʉlamuririwe.
3 Haaha mwatáangire mbavariri ya Yéesu Mweenevyoosi nɨ
ˆyabooha.✡

Vara ˆVasaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ

4 Yéesu Mweenevyoosi nɨ iwye ra nkaasʉ. Iwye ɨro ro
jeengera ˆrakwáataa nyuumba, vaantʉ varisiita, maa kaa,
Mʉlʉʉngʉ arɨsaawʉla na nɨ ra iyoombe ikʉʉlʉ kwaachwe.
Mʉseesereri Yéesu,
5 na nyuunyu kʉva mʉrɨ mawye ya nkaasʉ ˆmeene
Mʉlʉʉngʉ yoojeengera nyuumba ya mɨtima, kei mʉrɨ
veeneɨsɨ vaachwe vaaja. Mʉndootoola mpóryo ja mʉtɨma jira
ˆjimweéryaa Mʉlʉʉngʉ mʉtɨma kwa njɨra ya Yéesu Kirisitʉ.
6 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
“Laangi vɨika niise iwye ʉko Sayúuni,
iwye ikʉʉlʉ ra kichurii, ˆnarɨsaawʉla na ra iyoombe
ikʉʉlʉ.
Na yoyoosi ˆarɨ riilaangya,
sɨ arɨ kwiivairya mbiri tʉkʉ.”✡

7 Sa jeyyo, nyuunyu ˆmuriiláangyaa mwahʉmʉla koona iwye
ɨro nɨ ra iyoombe ikʉʉlʉ, maa kaa, kwa vara sɨ ˆvariiláangyaa,
“Iwye ˆrasiitwa nɨ vajeengi,
ravíire iwye ra kichurii.”✡
8 Na kei,
“Iwye ˆrɨbwéeyyaa vaantʉ viikunguvale,
na mwaalaliwye ˆʉrɨ hɨtahɨta vaantʉ.”✡
Vookiikunguvala sa sɨ varuma rɨra isáare tʉkʉ, ja vira
ˆvyeene viimiriwa neeja keende aho kalɨ.

9 Maa kaa, nyuunyu Mʉlʉʉngʉ avasaawʉla mʉve lʉkolo
lwa vaantʉ vaachwe, veeneɨsɨ va kɨtemi, ɨsɨ njija, kei nɨ
vaantʉ vaachwe Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo. Mwaanɨrɨrwa sa
mʉvariyʉle mɨrɨmo yaachwe miija. Yeeye avaanɨrɨra fuma
kilwiiryii sa mwɨingire na kɨweerwii chaachwe ˆchabooha.✡
10 Aho ncholo, nyuunyu sɨ mʉjáa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ,
maa kaa, haaha mʉrɨ vaachwe. Kei sɨ mʉjáa mʉnaturya riiso

✡ **2:3** Laanga Sabúuri 34:8. ✡ **2:6** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **2:7** Laanga Sabúuri 118:22. ✡ **2:8** Laanga Isáaya 8:14. ✡ **2:9** Laanga Ufumo 19:6; Isáaya 43:20-21.

ra wuuja ra Muluungu tuku, maa kaa, haaha mwaturya riiso ra wuuja waachwe.✡

11 Vijeengi vyaani naveenda. Noovaloomba nyuunyu ˆmuri vayeni na valooki va aha weerwii, nehi uláku wa muviri uhu ˆwalwíjaa nkoondo na nkaasu yaanyu.

12 Mundootumama mirimo miija mbere ya vaantu si ˆvamumányire Muluungu, sa kooni voosea nyuunyu ni vaantu ˆmubwéeyyaa uvi, voone viintu vyaanyu ˆvyabooha na vamunyemye Muluungu siku ˆari kuuja.

Kunyemya Valongooli Voosi

13 Sa Mweenevyoosi, muve matu kwa wiimiriri ˆwaviikwa ni vaantu, kooni mutemi noo mukúúlu,

14 au kooni amuviika gávana. Sa mutemi avatuma vandoovalaira chiiru vara ˆvatúmamaa uvi na vavaduumbirire vara ˆvatúmamaa viija.

15 Muluungu asáakaa mutumame maaja, sa mudungye milomo ya kikoókoyo ya vaantu vahoho.

16 Ikali ja vaantu ˆvari na uhúuru, maa kaa, kari mundootumia uhúuru waanyu ja kiintu ˆchookunikirira uvi waanyu tuku, mwiikale ja vaantu ˆvamutúmamiraa Muluungu.

17 Munyemyi kira muuntu, veendi vaantu ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi, moofi Muluungu na munyemyi mutemi.

18 Nyuunyu vatumami, muve matu kwa veenekaaya vaanyu kwa nyemi joosi, si vara veenekaaya ˆvahola vii tuku, baa vara ˆvahuumba.

19 Iki noo ˆkimweéryaa Muluungu mutima, muuntu kuyimirirya uturikiri kunu yookoonerwa sa mutima ˆwiísiman'yaa mavi na maaja wa Muluungu.

20 Ni kunáálo che kwatiite kutumama ˆvyaviiha na muturikiriwe? Maa kaa, kooni mooyimirirya uturikiri sa mwatumama maaja, iki ni kiintu ˆkimweéryaa Muluungu mutima.

Kutarikira Hamwi na Kirisitu

21 Moosaakwa muyimirirye jeyyo, sa baa Kirisitu mweeneevyo aturikiriwa sa nyuunyu. Jeyyo, avarekera kiintu cho vabweeyya nyuunyu mumutuubirirye.

22 Yeeye si abweeyya uvi tuku, na uweere si woonekana fuma mulomwii waachwe tuku.✡

23 Yeeye ˆakatukirwe si ahindurira kituki tuku, ˆakaturikiriwe si avuumba tuku, maa kaa, yeeye iiviika kwa ura ˆaláamulaa kwa uwoloki.

24 Yeeye mweeneevyo asumula uvi wiitu muvirii waachwe mweeri ya muti, kwa njira iyo, taakwya kwa viintu vya uvi,

✡ **2:10** Laanga Hósea 2:23. ✡ **2:22** Laanga Isáaya 53:9.

tudahe kwiikala kwa uwoloki. Ko vawa kwaachwe, nyuunyu mwahoriwa.
25 Nyuunyu mujáa mwatuuba rimira ja muundi, maa kaa, haaha mwamuválandukiire Muríisi na Mulaangiriryi wa nkaasu yaanyu.

3

Ukiindya kwa Vaki na Valume

1 Kwa njira yiiyo, nyuunyu vaki mwiikiimye na isi ya valume vaanyu, sa koonı vamwaarı vara si ^vamuruma Yéesu, varutwe nı mwiikalo wa vaki vaavo baa isáare tuku,
2 ^varı laanga mwiikalo waanyu wa kikomi na wa nyemi.
3 Kwiibohererya kwaanyu kusive kwa weerwii vii, baa ja kusuka njwiiri, kwiivikira viintu vya sahá abu na kwiirwiika ingo tuku.
4 Maa kaa, kwiibohererya kwaanyu kuve kwa wuuntu waanyu, kubooha si ^kusámbukaa na kutuula kwa mutima, kura ^kuválwaa kiintu cha kikomi mbere ya Mululungu.
5 Jeyyo, noo ^vyeene viibohereryáa vaantu vaki vaaja va kali vara ^vamwiilaangyáa Mululungu. Avo viibohereryáa ko vateera valume vaavo.
6 Baa ja Sáara jei, amunyemyáa mulume waachwe Aburahá amu na amwaanirirá a mweenenyuumba. Haaha nyuunyu muvíire vaana va Sáara, koonı mubwéeyyiirye viija bila yo koofa kiintu chochoosi.
7 Viivyo nyuunyu valume, mwiikale na vaki vaanyu kwa nyemi, kunu mootaanga vaki vaanyu nı teketeke ^varı. Kei mundoovalaanga na nyemi, sa Mululungu avalaha voosi hokera murı nduwo ya nkaasu ^avaheera. Na aho, kuloomba kwaanyu si kurı hitwahitwa tuku.

Kutarikira ko Tumama Wuuja

8 Kukiimikirirya, raanyu rive rimwi, mundookiiyonera mbavariri, mwiiyende kinduu, muve ^mwahola na mundookikiimya na isi kati yaanyu.
9 Kundoohinduriira uvi kwa uvi tuku, au kituki kwa kituki tuku, maa kaa, nyuunyu hinduriri ntálarya. Ikyo noo ^cheene Mululungu avaanirira mundootumama sa muhokere ntálarya.
10 Sa Masáare ^Yarı Mpeho yaluusa,
“Muuntu yoyoosi ura ^yoosaaka kwiikala vyabooha na ave na cheeru,
areke luusa vaantu, na uvaangu.
11 Nı mpaka amanyike kureka uvi, atumame wuuja,
asaakire mwiikalo muuja na atuube kiikala nowo.
12 Sa miiso ya Mweenevyoosi,
yavaláangaa vara ^vabwéeyyaa uwoloki,

na matu yaachwe,
yatéereraa kuloomba kwaavo.
Maa kaa, vara ˆvabwéeyyaa uvi,
avahéeraa ikochi."✡
13 Ni ani ˆari vabweeyyirya uvi kooni kira mpiindi
moomanyika na mitima yaanyu kutumama wuuja?
14 Maa kaa, kooni muri turikiriwa sa uwoloki ˆmuri nowo,
nyuunyu mwatalariwa ni Muluungu. Jeyyo kari muvoófaa
vantu au kwiingira kivundu mitimii yaanyu tuku.
15 Maa kaa, mubweeyyiryi nkongojima Kirisitu, yeeye ave
Mweenevyoosi mitimii yaanyu. Siku joosi, muve mwiímire
neeja kuuyirya muuntu ˆari vuurya kwiilaangya kwaanyu
kura kuri nyuunyu. Mundoobweeyya jeyyo kwa kuhola na
nyemi.
16 Naanyu muve na mitima myeeru si ˆitwáalwaa na
kiloongii, sa yara masáare ˆvoovalongowererya nyuunyu
na mwiikalo waanyu muuja ko kundikaniwa na Kirisitu,
vakwaatiwe soni so valongowererya.
17 Ni luusa niise jeyyo, sa ni pwee kuturikira so tumama
wuuja, sa kooni kuturikira uko noo ˆcheene Muluungu asáakaa,
kulookya kuturikira so tumama uvi.
18 Sa Kirisitu ne aturikiriwa kamudu vii sa uvi, muwoloki sa
vara si ˆvari vawoloki, sa avareete nyuunyu kwa Muluungu.
Muviri waachwe ukuulawa, maa kaa, akafufulwa, akava
nkaasu kwa njira ya Mutima.
19 Kwa jeyyo, atamanya noo kiivariyurira mitima ya vantu
haaha ˆiri munyololwii.
20 Vantu ava si vajáa matu tuku aho kali mpiindi Muluungu
ˆawoojeráa ko yimirirya siku jira ja Núhu mpiindi safíina
ˆyatengeneshiwáa. Na aho safíinii vantu vake vii, noo kusea
vantu vanaani valamuririwa ko tweera maaji.
21 Na ayo maaji yoónekyaa ubatíiso ˆmweene haaha
woovalamurirya baa nyuunyu siku iji, si ko seyya kosu
muvirii tuku, maa kaa, ja kulaha kwa mitima myeeru, si
ˆitutwáalaa na kiloongii mbere ja Muluungu, kwa njira ya
kufufuka kwa Yéesu Kirisitu.
22 Yeeye atamanya na kurumwii na iikala mukono wa
kulume wa Muluungu, na mirimu miija, na wiimiriri na ngururu joosi javiikwa isi yaachwe.

4

Mwiikalo ˆWamwéeryaa Mutima Muluungu

1 Haaha, sa viintu Kirisitu aturikira muviri, baa nyuunyu moosaakwa murume kuturikiriwa, kunu mookwaatya

✡ **3:12** Laanga Sabúuri 34:12-16.

mɯryɯɯngɯ waachwe ˆajáa nowo. Sa mɯɯntɯ ˆatɯrikɨra muvirii waachwe, iireka na ɯvɨ.

2 Kwaandɨra haaha, mwiikalo ˆwachíhɨire aha weerwii, woosaakwa ɯlongoolwe nɨ vira ˆvyeene Mɯlɯɯngɯ asáakaa, na sɨ kwa ɯláku wa kɨwɯɯntɯ tɯkɯ.

3 Sa sikɯ ˆjilóokire, mɯjáa mwatɨite mpɨɨndɨ jo toosha jo bweeyya yara ˆmeene vaantɯ sɨ ˆvamɯmányire Mɯlɯɯngɯ veenda kɯtɯmama, vara ˆvayéendaa ja kúri, ˆvarɨ na ɯláku, ɯreevi, ˆvabwéeyyaa ngovi ja kɨláku, viintɯ ˆviréevyaa, vina mbɨ na kwiinamɨra vidabalaíyo kɨintɯ kɨvɨ mbere ya Mɯlɯɯngɯ.

4 Sa jeyyo, voohwaalariwa koona nyuunyu sɨ mootumbuuja hamwɨ novo kei tɯkɯ uvii, na sa jeyyo voovatɯkɨra.

5 Maa kaa, voovo kwiilɯɯsɨra varɨ vooveene kwa Yéesu Kirisitɯ, yeeye ˆahɯmɯla kwɨima neeja kɯvalamɯrɨra ˆvarɨ nkaasɯ na ˆvaakwya.

6 Na ɨkɨ noo ˆchabweeyya Masáare Maaja yavariyɯlwa baa kwa vara haaha ˆvaakwya, sa valamɯrɨrwe kɯrɨ mɨvɨrɨ ja ˆvyeene vaantɯ valámɯrɨrwaa, maa kaa, vave na nkaasɯ ja ˆvyeene Mɯlɯɯngɯ arɨ kwa ngururu ja Mɯtɨma waachwe.

Kɯɯja kwa Yéesu Kwaséngerɨire

7 Kɯherererya kwa viintɯ vyoosi kwaséngerɨire. Sa jeyyo, mɯve na tooti na mɯndookiiyɨmɨrɨra mpɨɨma jaanyu sa mɯndookeesha chɨrɨrɨ chobu mooloomba.

8 Kɯlookya vyoosi, mɯndoomanyɨka kwiiyenda sa kwiiyenda, kwakúnikirɨraa ɯvɨ ˆɯrɨ foo.✡

9 Mɯndookiiteengya nyuunyu kwa nyuunyu, baa kwiing'ɯurɨra tɯkɯ.

10 Mɯlɯɯngɯ noo avahéeraa nyuunyu vaantɯ ˆvamuruma wɯɯya. Na kɨra mɯɯntɯ atumie ɯwo wɯɯya kɯvalaanga vɨingɨ ja viimiriri va nduwo ˆjiísimiresimire ja Mɯlɯɯngɯ.

11 Mɯɯntɯ yoyoosi ˆyoosaaka lɯɯsɨka nɨ alɯɯsɨke ja yoolɯɯsɨka masáare ya Mɯlɯɯngɯ meeneevyo. Yoyoosi ˆyootɯmama, nɨ atɯmame kwa ngururu ˆaheewa nɨ Mɯlɯɯngɯ, sa Mɯlɯɯngɯ abweeyyiriwe nkongojima kwa kɨra kɨintɯ kwa njɨra ya Yéesu Kirisitɯ. Nkongojima nɨ na yeeye jiri sikɯ kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero. Kɨkomi.

Kɯtɯrikɨra so Muruma Kirisitɯ

12 Vijeengi vyaanɨ naveenda. Karɨ mɯhwáalariwaa nɨ ɯsɯɯngɯ wo yerwa ˆmoopata ja moopata kɨintɯ kɨyeni tɯkɯ.

13 Maa kaa, eryi mɨtɨma sa moova hamwɨ na Kirisitɯ uturikirii waachwe, sa mɯve kei na cheerɯ kɨkɯlɯkɯɯlɯ mpɨɨndɨ nkongojima yaachwe ˆɨrɨ variyɯlwa.

✡ **4:8** Laanga Mpíri 10:12.

14 Kooni muri tukirwa sa irina ra Kirisitu, mwatalariwa, sa Mutima wa Nkongojima noo kusea Mutima wa Muluungu, ni mweeri yaanyu wookiikala.
15 Kari kuve na muuntu umwi kuri nyuunyu ^mweene ari saakwa aturikire sa ni muulai, mwiívi, muuntu ^abwéeyyaa uvi au ^alóngowereryaa vaantu tuku.
16 Maa kaa, koon muuntu atúrikiire sa amuruma Kirisitu kari oone soni tuku. Muduumbe Muluungu so kaanirirwa weewe ni muuntu ^umutúubaa Kirisitu.
17 Mpiindi ja ulamu jafíkire na Muluungu kaanda ari lamurira nyuumba yaachwe, noo kusea, vaantu vaachwe. Haaha koon ari kaanda na suusu, ha de vara ^vasiita Masáare Maaja ya Muluungu uhero waavo si uri kuva wo koofya maatuku vii tuku wuu?
18 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa,
"Koon vyafafa vaantu vawoloki kulamuririwa,
ni jooli viri kuva kwa vaantu si ^vatúubaa kira Muluungu ^asáakaa na kwa vavi?"✡
19 Sa jeyyo, vara ^vootúrikira ja ^vyeene asáakaa Muluungu, viiviike kwa Muúmba waavo, yeeye ni wo kiilaangiwa, na vatuube tumama maaja.

5

Ukiindya kwa Vawosi na Vatavana

1 Haaha ni luusika niise na nyuunyu vawosi va vaantu ^vamuruma Yéesu. Niini ni moosi mwiiwaanyu na muuntu ^oona uturikiri wa Yéesu Kirisitu. Kei niini ni hamwi ndiri nkongojimii ^iri kunukulwa. Ni kuvakalaamya niise,
2 riishi neeja mpuka ^ng'eene mwakwaatiwa ni Muluungu. Muve valaangiriri va iyo mpuka kwa mutima mweeru ja ^vyeene Muluungu yoosaaka, na si koodoomereriwa tuku. Tumami si kwa mpiima ya mpía tuku, maa kaa, kwa mutima waanyu woosi.
3 Kari muve vakari kwa vaantu ^moovalongoola tuku, maa kaa, muve vo tuubiririwa kuri mpuka.
4 Mpiindi Muríisi Mukuulu ^ari kuuja, hokera muri itáaji ra nkongojima si ^risáambukaa.
5 Viivyo nyuunyu ^moolongoolwa, mundoovanyemya vawosi. Nyuunyu voosi itumamiri ko kiikiimya na isi, sa Masáare ^Yari Mpeho yasea,
Muluungu avakítiraa vara ^viívaa kipeembe,
maa kaa, avahéeraa nduwo vara ^viikíimyaa na isi.✡
6 Sa jeyyo, ikiimyi na isi kwa Muluungu ^ari na ngururu joosi, sa aviinule mpiindi ^iisaawula.

✡ **4:18** Laanga Mpíri 11:31. ✡ **5:5** Laanga Mpíri 3:34; Yaakúupu 4:6.

7 Muvikiri uturikiri waanyu woosi sa yeeye avaláangaa
nyuunyu.
8 Mʉve na tooti na mwɨɨme neeja. Mʉvɨ waanyu, Ikúúlʉ
ra Mirimʉ Mɨvɨ, rɨmwaarɨ roorɨingɨrɨra ja siimba ˆyoosaakɨra
mʉʉntʉ sa ɨmʉmerye. 9 Ɨro risiiti na mwɨɨme neeja kʉrɨ
kuruma kwaanyu, kʉnʉ mootaanga uturikiri wʉʉwo turya
viise vandʉʉ vaanyu kʉrɨ weerʉ yoosi, tʉrɨkɨra viise jeyyo.
10 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ nɨ wa nduwo joosi, yeeye avaanɨrɨra
na nkongojimii ya sikʉ ˆjisiina ʉhero ko kʉndɨkaniwa na
Kirisitʉ. ˆMʉrɨ hʉmʉla kʉtʉrɨkɨra kwa mpɨɨndɨ, yeeye mwee-
neevyo vakiiman'ya arɨ, vaambirirya arɨ, vaheera arɨ ngu-
ruru na vavɨɨka arɨ mwaarirywii wa kɨkomi.
11 Kʉrɨ yeeye jive ngururu kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero! Kɨkomi!

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

12 Navaándɨkɨɨre barúwa ɨhɨ kwa nyambirirya ya Siliváano,
mwaaniitʉ ˆnimwiiláangyaa. Noosaaka nɨvaheere mʉtɨma
na nɨvawyɨɨre kɨkomi kɨra ˆcheene mookɨpata, nɨ nduwo ya
Mʉlʉʉngʉ. Ikali neeja kʉrɨ nduwo ɨyo.
13 Vaantʉ ˆvamuruma Yéesu aha Babéeli ˆveene vasaawʉlwa
hamwɨ na nyuunyu, vavalúumbiirye. Kei, mulúumbiiwe nɨ
Maáriki mwaana waanɨ.
14 Mʉndookiiluumbya ko kiisʉndɨra ja ishára ˆɨláɨraa mwi-
iyenda ko muruma Kirisitʉ.

Mwiikalo mʉʉja ʉve na nyuunyu ˆmʉrɨ kwa Kirisitʉ.

Barúwa ya kaviri ya Peéteri Mulongooryo

Barúwa ya kaviri ya Peéteri yaandikwa ni mutumwi Peéteri kati ya myaaka ya 64-67 keende Kirisitu ^avyaalwa. Peéteri aandika barúwa ihi kwa vaantu voosi ^vamuruma Yéesu (1:1). Aandika mpiindi ^ajáa munyololwii yoowoojera kuulawa, kunu yookiirirkana ^vyeene Yéesu ajáa aluusa inkwya yaachwe iri kuva (1:14; Yooháani 21:18-19).

Kiintu kikuulu aluusa barúwii ihi, ni kuvaluma kutu vaantu ^vamuruma Yéesu uvi ^walookya munumuunu wa vakiindya va uloongo (2:1-22). Vyasaakwa vaantu ^vamuruma Yéesu vareke ukiindya waavo na vakwaatye ukiindya wa kimáári wa Muluungu na wa Kirisitu, ura ^vakiindiwa ni vatumwi vara ^vakiindiwa ni Yéesu mweeneevyo (1:16-18). Ava vatumwi ni vara ^vamoona, vayeendan'yáa na vateereráa ukiindya wa Yéesu mweeneevyo (1:16-18). Avawyiira yoovasea, vasaakwa vindookumbukira ukiindya wa kimáári ^mweene uréetaa kumutaanga Muluungu na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu (1:12-14; 3:1-2).

Barúwii ihi, Peéteri asiita uloongo ura ^wariingiriráa wa vaantu ^voosea, Kirisitu si ari hinduka tuku (3:3-7). Alumirirya kusea siku ya Mweenevyoosi kuuja iri ja mwiívi, na Muluungu ni woojera iise ko yimirirya sa si yoosaaka muuntu baa umwi arimire tuku, kiri vyoova jeyyo vaantu voosi vamuvalandukire na vareke uvi waavo (3:9-10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-2*
Koonekya ^vyeene Muluungu avaaniriira no vasaawula *1:3-11*
Uláali na mutwe wa nkongojima ya Kirisitu *1:12-21*
Vakiindya va uloongo *2:1-22*
Siku ya kuuja kwa Mweenevyoosi *3:1-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Simóoni Peéteri, mutumami na mutumwi wa YésuKirisitu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^veene kwa njira ya uwoloki wa Yéesu Kirisitu Muluungu na Mulamuriri wiitu, mwahokera kuruma kwa iyoombe ikuulu ja kwiiswi.

2 Nduwo na mwiikalo muuja jivakung'untirikire nyuunyu ja ^vyeene mookula kwa kura kumutaanga Muluungu na Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

Mwaanɨrɨrwa na Mwasaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ

3 Kwa ngururu jaachwe ja kɨmʉlʉʉngʉ, atʉheera viintʉ vyoosi ˆtʉsáakaa sa nkaasʉ, na kwiikala mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa. Yeeye abweeyya jeyyo kwa njɨra ya suusu yo mʉtaanga yeeye ˆatwaanɨrɨra, kwa njɨra ya nkongojima yaachwe nkʉʉlʉ na wʉʉja waachwe.

4 Kwa njɨra ɨyo, atʉheera kwiichuunga kwaachwe kʉkʉlʉkʉʉlʉ na kwa kɨkomikoomi, sa ko tweera kwiichuunga ʉko, tʉreke ʉvɨ woosi ˆmweene ʉrɨ kʉrɨ ɨhɨ weerʉ, ˆwaréetwaa nɨ ʉláku woosi na tʉve tadóman'yaa na ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ arɨ.

5 Sa jeyyo, kʉrɨ kuruma kwaanyu manyiki koongererya wʉʉja, hamwɨ na wʉʉja, ongereryi ʉmanyi.

6 Kei kʉrɨ ʉmanyi, ongereryi kwiiyɨmɨrɨra, kwiiyɨmɨrɨra kwaanyu kʉve na kuyimirirya kʉkʉʉlʉ mpɨɨndɨ ja uturikiri, na kʉrɨ kuyimirirya ongereryi mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.

7 Hamwɨ na mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, ongereryi kwiiyenda kɨndʉʉ, na kwa kweenda ʉko, ongereryi kweenda kwawoloka.

8 Sa koonɨ mʉrɨ na viintʉ ivi ˆviri foo na kutuuba koongererya, vabweeyya viri mutuube manyɨka na mʉve na kʉnáálo kwa kʉra kʉmʉtaanga Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ.

9 Maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆasiina ivi viintʉ, ʉwo nɨ mʉhoku, noo kʉsea ʉwo sɨ oónaa kʉlɨ tʉkʉ, sa yeeye arimirya kʉra kujirʉlwa ʉvɨ waachwe woosi.

10 Sa jeyyo vanaviitʉ, manyiki kʉbweeyya kɨra kɨintʉ koonekya nɨ kɨmáárɨ Mʉlʉʉngʉ avasaawʉla na avaanɨrɨra, sa koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo sɨ mʉrɨ kiikunguvala uvii vii kaa tʉkʉ.

11 Kwa njɨra ɨyo, hokerwa mʉrɨ neeja Ʉtemii wa sikʉ ˆjisiina ʉhero wa Yéesu Kirisitʉ, Mweenevyoosi na Mʉlamuriri wiitʉ.

Ʉláali na Mʉtwe wa Masáare ˆYarɨ Mpeho

12 Haaha, vakumbusikya ndɨrɨ masáare aya sikʉ joosi, baa neembe mʉyamányire na yiisikana kwa kɨra kɨkomi ˆmʉrɨ nocho.

13 Nookoona nɨ ʉwoloki kuviinukya ko vakumbusikya masáare aya mpɨɨndɨ ˆnkaarɨ kɨvaandii ɨkɨ, noo kʉsea muvirii waanɨ.

14 Sa nɨ taanga niise, sikʉ ˆjookʉʉja chaangʉ aha mbere, kɨvaanda chaanɨ vɨɨkwa kɨrɨ ivarwii ja ˆvyeene Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ aanyónekiirye.

15 Naanɨ bweeyya ndɨrɨ kɨra ˆkɨrɨ dahɨka kwaandɨka, sa ˆndɨrɨ looka, mʉdahe kʉmbʉkɨra masáare aya sikʉ joosi.

16 ˆTʉkavawyɨire lʉvɨro lwa kʉʉja kwa Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, sɨ tavaa mbuwo jo vaanga kwa ʉweere tʉkʉ, maa kaa, tavawyɨira ʉkʉúlʉ ʉra ˆtoona kwa miiso yiiswi.

17 Yeeye aheewa nyemi na nkongojima fuma kwa Muluungu Taáta, sawúti ˆikuuje kwa Nkongojima Nkuulu yoosea, “Uhu ni Mwaana waani ˆnamweenda, neériwaa mutima ni yeeye.”
18 Suusu veeneevyo tiiteera sawúti ihi ˆng’eene ijáa yafuma kurumwii mpiindi ˆtujáa ne luulwii lura luuja.✡
19 Kei tatiite iri isáare ra uláali na mutwe ˆriri kiintu cho kiilaangya munumuunu. Iro isáare kooni muriláangire ja kimuri ˆkilávalavaa haantu ˆhari na kilwiirya, ni vyabooha moobweeyya fuuru kumwaae, na Kirisitu noo kusea, nyényeeri ya mutóondo itule mitimii yaanyu.
20 Mweeri ya vyoosi moosaakwa mutaange, kusiina uláali na mutwe wa Masáare ˆYari Mpeho ˆmweene wavariyulwa ni muláali na mutwe, ja ˆvyeene muláali na mutwe mweeneevyo asaakáa tuku.
21 Sa kusiina uláali na mutwe ˆwujáa kwa kweenda kwa vaantu vii kaa tuku, maa kaa, vaantu valúusaa yara ˆyafúmaa kwa Muluungu kunu voolongoolwa ni Mutima Muuja.

2

Vakiindya va Uloongo na Kumalwa Kwaavo

1 Maa kaa, mpiindi ja valáali na mutwe va Ijuva, vajáa viinuka valáali na mutwe va uloongo kuri Viisiraéeli, ja ˆvyeene vari kiinuka vakiindya va uloongo kuri nyuunyu. Avo kiingirya vari ukiindya wa uweere, ˆuri saambula vaantu. Uwo ukiindya wamuhéeraa moongo baa Ijuva Mweeneevyo yeeye ˆavanunuula. Jeyyo, kiiretera vari imalo chaangu mweeri yaavo.
2 ˆVari foo tuuba vari njira jaavo jo yeenda ja kúri na sa voovo njira ya kimáári tukirwa iri.
3 Na sa kudiira kwiikinkima kwaavo, ava vakiindya vakindayirira vari nyuunyu na masáare ya uloongo. Maa kaa, keende aho kali, Muluungu iimya neeja kuvaheera irya, yeeye ni miiso ˆari, kikomi vamala ari.
4 Noo ˆchooreka, mirimu ˆikabweeyye uvi, Muluungu si iiyonera mbavariri tuku, maa kaa, yeeye iifweitira na Ntarii✡ kuuntu ˆkuri na kilwiirya ˆchatuunika du, na yachuungwa na minyololo kunu yoowoojera siku ira yo heewa irya.
5 Kei Muluungu si areka kwiilaira chiiru weeru ya aho kali tuku. Yeeye areeta garíka kwa weeru si ˆitúubaa kira Muluungu asáakaa. Maa kaa, yeeye amulamurirya Núhu hamwi na vaantu viingi mufungati.✡ Na yeeye Núhu, avariyuláa uwoloki wa Muluungu.
6 Muluungu ajáa iilaira chiiru míiji ya Sodóoma na Gomóora, akiimala na mooto ikava mavu. Iibweeyya ive ni kiintu cho

✡ **1:18** Laanga Matáayo 17:5; Maáriki 9:7. ✡ **2:4** Laanga Lúka 12:5. ✡ **2:5** Laanga Ncholo 7:23.

laira masáare ˆmeene yari vapata vaantu si ˆvatúubaa kira Muluungu asáakaa siku ˆjookuuja.

7 Yeeye amulamurirya Lúutu,✡ muuntu muwoloki, yeeye ˆaaviwáa inda ni kuyeenda ja kúri kwa avo ˆvawúnaa miiro.

8 Lúutu, muuntu muwoloki, iikaláa kati na kati ya avo vaantu. Kwa siku ˆjiri foo mutima waachwe ujáa wasova mpiima maatuku vii, so koona no teera mirimo yo wuna miiro ya avo vaantu.

9 Sa ayo yoosi, ni kiweerwii viri Ijuva amányire kuvalamurirya vaantu vawoloki kuri yeeye. Kei amányire kuvalaira chiiru vara si ˆvari vawoloki fuuru siku ira yo heewa irya.

10 Na ivi ni kimaari kamwi kwa vara ˆvatúubaa uláku wa ufumo wa wuuntu wa uvi, ˆvachwíjaa mati wiimiriri.

Vaantu avo ni vakudamu na viívaa kipeembe, voovo si voófaa kutukira baa viúumbe vya kurumwii baa woowa tuku.

11 Maa kaa, mirimu miija baa neembe iri na luviro na ngururu jeyyo, yooyo si iréetaa viloongi vya uloongo kwa viúumbe ivyo mbere ya Ijuva tuku.

12 Vaantu ava vachwíjaa mati chochoosi kira si ˆvakimányire. Voovo viifwíine na nchúwo ˆjisiina miryuungu na ˆjiímirirwaa ni kwiiteera kwa miviri yaavo, joojo javyáalwaa vii sa jikwaatwe no siinjwa. Jeyyo, noo ˆvyeene Muluungu ari vamala avo vakiindya va uloongo.

13 Voovo rihwa vari marema, sa marema ˆmeene vareeta kwa vaantu viingi. Voovo vavyeenda kubweeyya uláku waavo muvi namuusi kweeru chwe mbere ja vaantu. Vavyeenda kuvakoovera mpiindi ˆvoobweeyya ngovi ja kireevi na kiláku baa kwiiyimirira tuku hamwi na nyuunyu. Ava ni ja mabandawu ingwii njeru.

14 Miiso yaavo yamema kuyeenda na vaki va vaantu, ava si varékaa vii kaa tuku kutumama uvi. Voovo vavakóoveraa vaantu vara si ˆviima neeja kuri kuruma kwaavo. Mitima yaavo yiijiviriwa kudiira kwiikinkima. Vajumwa ni Muluungu.

15 Vareka njira ˆyawoloka, na vatuuba njira ˆatuuba Baláamu mwaana wa Beóori. Yeeye ajáa eenda hokera misáala yo sova uwoloki.

16 Maa kaa, Baláamu sa uvi waachwe, ajáa adalaviwa ni ndákwi. Nchúwo si ˆilúusikaa, ikaluusika kwa sawúti ya muuntu ikakitira ukoókoyo wa uwo muláali na mutwe.✡

17 Vaantu ava ni nchóonko ˆjuuma, na nkungu ˆivúuntwaa ni ihúmbuuto. Muluungu aviimirya neeja haantu ˆkuri kuva na kilwiirya ˆchatuunika du.

✡ **2:7** Laanga Ncholo 19:1-29. ✡ **2:16** Laanga Uvalo 22–24; 31:16.

18 Voovo valúusikaa masáare yo kiivaa kipeembe, ^yasiina kiintu. Voovo kwa uláku wa miviri yaavo yo yeenda ja kúri, vavahéembaa vaantu vara ^viirekiré na uvi siku ingai vii ^jilóokire, vara ^viiséyyiirye fuma kuri vamwi va vara ^viíkalaa urimirii.
19 Voovo vavaséaa vaantu vara ^varúmire viilaangye kuva vari húuru, kumba voovo ni vatúmwa va uvi. Ni jeyyo viri, muuntu ni mutúmwa wa kira ^kimukéndeiriraa.
20 Vaantu ava, viinonkola fuma uvii kwa njira yo mutaanga Mweenevyoosi na Mulamuriri YéesuKirisitu, koonі vakwáatirwe na vasíindirwe kei, ivyo vyaviiha, aho, viiha vari kulookya vya ncholo.
21 Ngaari ni pwee kwaavo, nga si vataanga njira ya uwoloki, kulookya kwiitaanga, maa de vareke ura ulairiri muuja ^vakwaatiwa.
22 Vyafúmiire kwaavo ja ira mpíri ya kimaari ^iséaa, "Kúri yahíndukiraa mataika yaachwe ng'eeneevyo," kei mpíri yiingi yasea, "Nkaamba ^yoóyyiiwe, yahíndukiraa noo walawala itoyii."✡

3

Siku ya Mweenevyoosi

1 Vijeengi naveenda. Ihi ni barúwa yaani ya kaviri ^noovaandikira. Kuri iji barúwa iviri ni yera niise kwiinukya miryuungu yaanyu ^iri uteréere ko vakumbusikya.
2 Noosaaka nyuunyu mukumbukire masáare ^yaluuswa aho kali ni valáali na mutwe va Iju na ura ulairiri wa Mweenevyoosi Mulamuriri ^mwaheewa ni vatumwi vaanyu.
3 Mweeri ya vyoosi, taangi, siku ja uhero, kuuja vari vaantu ^veene vindoovahenchula na ^veene vindootuuba uláku waavo muvi.
4 Kundoosea veende, "Si iichuunga akasea, kuuja ari? Hai ari de? Masáare aya noo yaaya keende vala baaba wiitu ^vakawulale, viintu vyachaala vivira vii kwaandira kuumbwa kwa weeru."
5 Avo vaantu kwa heno varimirya aho kali, Muluungu ajáa uumba kurumu na weeru kwa isáare. Weeru ijáa yuumbwa fuma kuri maaji na kwa njira ya maaji.
6 Na kwa maaji ayo, na kwa isáare raachwe, weeru ya mpiindi jira ijáa yareterwa mbula ya imalo, noyo ikamalwa ni maaji.
7 Maa kaa, kwa isáare riiro, kurumu na weeru ja haaha jacheeriwa sa mooto, jooviikwa fuuru siku ira ya ulamu na yo malwa kwa vaantu si ^vatúubaa kira Muluungu ^asáakaa.

✡ **2:22** Laanga Mpíri 26:11.

8 Vanaviitu naveenda. Kari murímiryaa kiintu kimwi, nocho ni iki, siku imwi ni ja myaaka iyana rimwi (1,000) kwa Iju̱va, na myaaka iyana rimwi ni ja siku imwi.✡
9 Mweenevyoosi si achérevaa kukiimikirirya kwiichuunga kwaachwe tuku, ja ^vyeene vaantu viingi viíririkanaa. Yeeye avayímiriryaa nyuunyu, sa si asáakaa muuntu baa umwi arimire tuku. Maa kaa, kira muuntu amu̱valanduki̱re fuma uvii.
10 Siku ^yookuuja Mweenevyoosi, kuuja iri ja mwiívi. Siku iyo kurumu rimira kuri kwa sawúti nkuulu, viintu ^viri muumo chimikwa viri kwa mooto, noyo weeru na nteendo jaachwe tulwa jiri mwaaswii.
11 Haaha koni viintu ivi viri malwa jei, ha nyuunyu ni vaantu ^vari jooli moosaakwa mu̱ve? Moosaakwa mu̱ve vaaja mbere ya Muluungu, na mundookiikala mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa,
12 kunu moowoojera siku ira ya Muluungu na mookiibweeyya yuuje chaangu. Sa siku iyo, kurumu rimira kuri na mooto na viintu vyoosi ^viri muumo chakalulwa viri ni mooto.
13 Maa kaa, suusu ko tuuba vira ^vyeene iichuunga kutuheera, ni woojera tiise kurumu kufya na weeru ifya ^ng'eene iri mema uwoloki.
14 Vanaviitu naveenda. Kunu moowoojera masáare ayo, manyiki kwa kira njira mbere ya Muluungu, sa mu̱ve musiina lukwaalo na si mung'úurirwaa, na mu̱ve na mwiikalo muuja ne.
15 Moosaakwa mutaange Mweenevyoosi wiitu ni yimirirya iise sa mu̱ve na njira yo turya ulamuriri. Jeyyo noo ^vyeene Paúli mwaaniitu ^tamweenda avaandikira kunu yootumia tooti ^aheewa ni Muluungu.
16 Ayo noo ^meene alúusikaa barúwii jaachwe joosi. Yamwaari masáare ^meene yafafa kuyataanga barúwii jaachwe. Masáare ayo, vamwaari vakoókoyo na vahoho ^veene vayaválanduulaa ja ^vyeene vaválanduulaa Masáare yiingi ya Muluungu. Kwa njira iyo voovo viiréteraa imalo kwaavo veeneevyo.
17 Maa kaa, nyuunyu muhúmwiire taanga isáare iri. Vanaviitu naveenda. Haaha, mwiime neeja kari ji mutwaalwe na kwiingi ni ukwaata wa vaantu avo, maa mureke kikomi chaanyu tuku.
18 Maa kaa, nyuunyu mutuube koongererya nduwo kwa kura kumutaanga Mweenevyoosi na Mulamuriri YésuKirisitu. Nkongojima ive na yeeye, haaha na siku ^jookuuja ^jisiina uhero! Kikomi.

✡ **3:8** Laanga Sabúuri 90:4.

Barúwa ya ncholo ya Yooháani Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni mutumwi Yooháani kati ya myaaka ya 85-100 keende Yéesu ˆavyaalwa. Yooháani aandika barúwa ihi kwa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu. Vaantu ava, Yooháani ajáa aveenda maatuku vii ja vaana na vijeengi vyaachwe (2:1, 7, 12, 18, 28; 3:7, 21; 4:1, 7).

Barúwii ihi, Yooháani avakalaamya vaantu ˆvamuruma Yéesu vatuube kuva kiintu kimwi na Mulúungu hamwi na Yéesu Kirisitu (2:24-27; 4:12-16). Kei avaluma kutu vareke teerera masáare ya vasíiti Kirisitu ˆvari mpukii ya vaantu ˆvamuruma Yéesu (2:18-23).

Yooháani avakumbusikya vaantu ˆvamuruma Yéesu kuvasea, yeeye iikala hamwi na Yéesu. Yeeye amoona kwa miiso yaachwe, amuteera kwa matu yaachwe na amukwaata kwa mikono yaachwe (1:1-4). Sa jeyyo, yeeye amumányire Yéesu ni muuntu wa kikomi ajáa na ni Mwaana wa Mulúungu. Na kei avasea, Mulúungu atuheera suusu ˆtamuruma Yéesu nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, na nkaasu ihi ni kwa mwaana waachwe Yéesu Kirisitu iri (5:5, 11-12).

Cho kiimikirirya, Yooháani avawyiira vaantu ˆvamuruma Yéesu vasaakwa siku joosi vamweende Mulúungu na vatuube kwiiyenda voovo kwa voovo.

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Yéesu noo Isáare ˆriri nkaasu *1:1-4*
Vaantu ˆvamuruma Yéesu vave vaantu va kiweeru, kari vatuube weeru tuku *1:5-2:27*
Vaantu ˆvamuruma Yéesu viiyende kwa kweenda kwa Kirisitu *2:28-4:6*
Vaantu ˆvamuruma Yéesu vave kiintu kimwi na Mulúungu na vindooyeren'ya mitima yoosi *4:7-5:12*
Vaantu ˆvamuruma Yéesu vatúryaa nkaasu ya siku ˆjisiina uhero kuri Yéesu *5:13-21*

Isáare ra Nkaasu

1 Iki noo ˆcheene toovavariyurira. Kira ˆkijáa kimwaari baa ncholo[✡] si inaanda, kira ˆtakiteera, kira ˆtachoona na miiso yiiswi, kira ˆtakilaanga, ˆtakikwaata na mikono yiiswi noo Isáare ra nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.

2 Nkaasu iyo yavariyulwa, na suusu twiiyona, na tookoonekya kikomi na tookaarya nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, iyo ˆijáa na Taáta na ˆyavariyulwa kuri suusu.[✡]

✡ **1:1** Laanga Ncholo 1:1; Yooháani 1:1-3. ✡ **1:2** Laanga Yooháani 1:14.

3 Toovawyiira nyuunyu kira ˆtachoona na ˆtateera, sa nyuunyu muve kiintu kimwi na suusu. Na kuva kiintu kimwi kwiiswi ni kuva kiintu kimwi na Taáta na Mwaana waachwe YéesuKirisitu.
4 Aya ni kuyaandika tiise sa kuvyeenda kwiiswi voosi,* kukiimane.

Kuyeendera Kiweerwii

5 Masáare ˆtateera fuma kwaachwe, na ˆtoovawyiira nyuunyu, noo aya, Muluungu ni kiweeru na kuri yeeye kusiina kilwiirya chochoosi tuku.
6 Koonи taséire ni kiintu kimwi turi ne na kunu tooyeendera kilwiiryii, ni uloongo toolusa, na si tootumama kira cha kimáári tuku.
7 Maa kaa, koonи tooyeendera kiweerwii ja yeeye ˆvyeene ari kuri kiweeru, ni kiintu kimwi ˆturi suusu kwa suusu na sakami ya Yéesu Mwaana waachwe ni tujirula yiise na uvi woosi.
8 Koonи taséire tusiina uvi tuku, tookiikoovera suusu veeneevyo na kira kikomi si kiri kuri suusu tuku.
9 Koonи talúusire uvi wiitu kuri yeeye, yeeye ni wo kilaangiwa na ni muwoloki, yeeye sea ari uvi wiitu wasírire na tujirula ari na kusova uwoloki koosi.
10 Koonи taséire si tabweeyya uvi tuku, toomubweeyya yeeye ave muloongo na isáare raachwe si riri kuri suusu tuku.

2

1 Vaana vaani vaduudi naveenda. Ni kuvaandikira niise aya sa mudiire bweeyya uvi. Maa kaa, koonи muuntu yoyoosi abwéeyyiirye uvi, amwaari umwi wo tuluusikira kwa Taáta na noo YéesuKirisitu Muwoloki.
2 Yeeye noo mpóryo yo seyya uvi wiitu, maa kaa, si sa uvi wiitu vii tuku, baa kei sa uvi wa weeru yoosi.

Kukwaatya Ulairiri Waachwe

3 Iki noo ˆchabwéeyyaa tutaange tamumányire Muluungu, ni koonи tookwaata ndairiri jaachwe.
4 Ura ˆaséaa, “Namumányire,” na si akwáatyaa ndairiri jaachwe, uwo ni muloongo na kira kimáári kisiina kuri yeeye tuku.
5 Maa kaa, ura ˆakwáatyaa isáare raachwe, uwo kweenda kwa Muluungu kwakiimana kuri yeeye kamwi. Kwa iri tamányire ni kuri yeeye ˆturi.
6 Yoyoosi ˆaséaa iíkalaa kuri yeeye, asaakwa abweeyye ja ˆvyeene Yéesu abweeyya.

Ulairiri Mufya wo Kiiyenda

* **1:4** ***kuvyeenda kwiiswi voosi:*** Nakáala jiingi ja kali jasea, *Kuvyeenda kwaanyu.*

7 Vanaviitu naveenda. Si noovaandikira ulairiri mufya tuku, maa kaa, ^mujáa muutiite keende aho ncholo.✡ Na uwo ulairiri ^mujáa muutiite ni iro isáare ^mujáa noro.

8 Baa neembe ni jeyyo, ulairiri ^mweene noovaandikira ni mufya, noo kusea, rira isáare ^riri kikomi isii yaachwe na isii yaanyu, sa kilwiirya choolooka na kiweeru cha kikomi chaándire lava.

9 Muuntu yoyoosi ^aséaa amwaari kuri kiweeru, maa kaa, amusuula mwaanaavo, uwo akaari kilwiiryii.

10 Ura ^amweenda mwaanaavo uwo iíkalaa kiweerwii, na kusiina kiintu ^choomubweeyya iikunguvale tuku.

11 Maa kaa, yoyoosi ^amusuula mwaanaavo, uwo ni kilwiiryii ari, kei ayéenderaa kilwiiryii na si amányire baa kuuntu ^yoodoma tuku, sa kilwiirya chamuhokurya miiso.

12 Ni kuvaandikira niise nyuunyu vaana vaani vaduudi,
nyuunyu uvi waanyu wasewa wasírire sa irina raachwe.

13 Ni kuvaandikira niise nyuunyu vala taáta,
sa nyuunyu mwamutaanga,
yeeye ^ajáa amwaari baa ncholo si inaanda.
Ni kuvaandikira niise nyuunyu vatavana,
sa nyuunyu mwamusiinda ura Muvi.
Ni kuvaandikira niise nyuunyu vasinga vaduudi,
sa nyuunyu mwamutaanga Taáta.

14 Ni kuvaandikira niise nyuunyu vala taáta,
sa nyuunyu mwamutaanga
yeeye ^ajáa amwaari baa ncholo si inaanda.
Ni kuvaandikira niise nyuunyu vatavana,
sa nyuunyu mwatiite ngururu,
na isáare ra Muluungu riíkalaa kuri nyuunyu,
na nyuunyu mwamusiinda ura Muvi.

Kari Mweéndaa Weeru Tuku

15 Kari mweéndaa mavi ^yari kuri weeru tuku, baa na viintu ^viri kuri weeru tuku. Kooni muuntu yoyoosi iiyéndire weeru, kweenda kwa Taáta si kuri kuri yeeye tuku.

16 Sa kira kiintu ^kiri kuri weeru, noo kusea, baa ja uláku wa muviri, uláku wa miiso yaachwe, na kwiivaa kipeembe ^kwaréetwaa ni usúngaati, si vifúmaa kuri Taáta tuku, maa kaa, ni kuri weeru ^vifúmaa.

17 Na weeru ni looka yiise na uláku waachwe, maa kaa, ura ^atúmamaa kira Muluungu ^asáakaa, ni nkaasu ari kwa siku ^jisiina uhero.

Vasíiti Kirisitu

18 Vasinga naveenda. Iji ni mpiindi jo herererya. Ja ^vyeene mwateera, musíiti Kirisitu amwaari yookuuja, jeyyo vasíiti

✡ **2:7** Laanga Yoohaani 13:34.

Kirisitʉ ˆvarɨ foo vamwaarɨ vahúmwɨɨre kʉʉja. Sa isáare ɨrɨ tahúmwɨɨre taanga, iji nɨ mpɨɨndɨ jo herererya.

19 Vafuma kʉrɨ suusu, maa kaa, sɨ vajáa viitʉ tʉkʉ. Sa ngaarɨ vajáa nɨ viitʉ, ngaarɨ viikala na suusu. Kufuma kʉrɨ suusu koonekya baa ʉmwɨ vii waavo sɨ ajáa wiitʉ tʉkʉ.

20 Nyuunyu mwahakwa makuta nɨ ʉra ˆArɨ Mʉʉja, na nyuunyu voosi mwakɨmányire kɨmáárɨ.

21 Sɨ navaandɨkɨra nyuunyu atɨ sɨ mʉkɨmányire kɨmáárɨ tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu mwakɨmányire kɨmáárɨ, na mwamányire kusiina ʉloongo wowoosi ˆufúmaa kʉrɨ kɨmáárɨ tʉkʉ.

22 Mʉloongo nɨ ani? Mʉloongo nɨ mʉʉntʉ ˆaséaa Yéesu sɨ Masía tʉkʉ. Mʉʉntʉ ˆarɨ jeyyo noo musíiti Kirisitʉ, noo kʉsea, yeeye amʉhéeraa moongo Taáta na Mwaana.

23 Mʉʉntʉ ˆaséaa Yéesu sɨ Mwaana tʉkʉ, ʉwo sɨ arɨ na Taáta tʉkʉ. Na yoyoosi ˆarɨ ruma na ˆarɨ sea Yéesu nɨ Mwaana, atɨɨte Taáta.

24 Kʉrɨ nyuunyu, kɨra ˆmwakɨteera keenda ncholo, laangi neeja chiikale kʉrɨ nyuunyu. Koonɨ kɨra ˆmwakɨteera keenda ncholo chookiikala kʉrɨ nyuunyu, nyuunyu kʉva mʉrɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ na Mwaana na Taáta.

25 Ɨkɨ noo ˆcheene Mʉlʉʉngʉ iichuunga kʉrɨ suusu, noo kʉsea, nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

26 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise masáare aya vaantʉ vara ˆvooyera kʉvatwaala na ivarwii.

27 Kʉrɨ nyuunyu, Mʉlʉʉngʉ avaheera Mʉtɨma Mʉʉja ˆiíkalaa isii yaanyu. Ʉwo noo ˆarɨ vakiindya kɨra kɨɨntʉ. Ukiindya waachwe nɨ wa kɨmáárɨ sɨ wa ʉloongo tʉkʉ. Sa jeyyo, sɨ yoosaakwa mʉʉntʉ avakiindye tʉkʉ.✡ Ja ˆvyeene Mʉtɨma avakiindya, mwaava kɨɨntʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ.

Vaana va Mʉlʉʉngʉ

28 Haaha, nyuunyu vaana vaanɨ vaduudi, mʉve kɨɨntʉ kɨmwɨ ne, sa ˆarɨ variyʉlwa, mʉve mwiitema, mʉdɨɨre koona soni mbere yaachwe, mpɨɨndɨ ja kʉʉja kwaachwe.

29 Koonɨ mootaanga yeeye nɨ mʉwoloki, nyuunyu mwamányire kɨra ˆatúmamaa ʉwoloki, avyaalwa nɨ yeeye.

3

1 Laangi kweenda ʉkʉ kʉkʉʉlʉ ˆkweene atʉheera Taáta, suusu twaanɨrɨrwe vaana va Mʉlʉʉngʉ! Jeyyo noo ˆvyeene tʉrɨ! ˆCheene choobweeyya weerʉ ɨdɨɨre kʉtʉtaanga nɨ sa viintʉ weerʉ sɨ yamʉtaanga yeeye.

2 Vanaviitʉ naveenda. Haaha tʉrɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, sɨ vinavariyʉlwa nɨ jooli tʉrɨ kʉva tʉkʉ, suusu tamányire ˆviri variyʉlwa, kʉva tʉrɨ ja Kirisitʉ, sa moona tʉrɨ ja ˆvyeene arɨ.

✡ **2:27** Laanga Yoohá́ani 14:26.

3 Kira muuntu ^amwiilaangyaa yeeye, iitalaryaa ja viintu Yesu ^ari utereere mbere ya Muluungu.
4 Kira muuntu ^abwéeyyaa uvi, uwo awúnaa miiro, noo kusea uvi ni kuwuna miiro.
5 Maa kaa, suusu tamányire, yeeye avariyulwa sa aseyye uvi, na isii yaachwe kusiina uvi tuku.
6 Jeyyo, kira muuntu ^iíkalaa isii yaachwe si atúmamaa uvi tuku. Kira muuntu ^atúmamaa uvi si amoona yeeye tuku baa si amutaanga tuku.
7 Vaana vaani vaduudi, kari murume muuntu yoyoosi avakoovere tuku. Kira muuntu ^atúmamaa uwoloki, uwo ni muwoloki, ja yeeye ^vyeene ari muwoloki.
8 Ura ^atúmamaa uvi ni wa Ikúúlu ra Mirimu Mivi, ^ratumamáa uvi keende aho ncholo. ^Cheene chabweeyya Mwaana wa Muluungu avariyulwe, ni kumala mirimo ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi.
9 Yoyoosi ^avyaalwa ni Muluungu si atúmamaa uvi tuku, sa mbeyu ya Muluungu yiíkalaa isii yaachwe, baa si ari daha tumama uvi tuku, sa yeeye avyaalwa ni Muluungu.
10 Maa kaa, muuntu si ^abwéeyyaa uwoloki, noo kusea ura si ^amweenda mwiiwaachwe, uwo si ari mwaana wa Muluungu tuku. Jeyyo, noo ^vyeene tutáangaa kikomi vaana va Muluungu na vaana va Ikúúlu ra Mirimu Mivi.

Mwiiyende Nyuunyu kwa Nyuunyu

11 Masáare ^mwateera keende ncholo noo aya, twiiyende suusu kwa suusu.
12 Kari muve ja Kaíni tuku, ura ^ajáa wa Muvi akamuulaa mwaanaavo.✡ Ni sa che amuulaa? Sa mirimo yaachwe ijáa ni yaviiha na ya mwaanaavo ijáa ni ya uwoloki.
13 Sa jeyyo, vanaviitu, kari muhwáalalaa koon weeru yavaswíire tuku.
14 Suusu tamányire talooka fuma inkwyii tukiingira nkaaswii, sa taveenda vaaniitu. Ura si ^amweenda mwaanaavo iíkalaa inkwyii.✡
15 Yoyoosi ^amusuula mwaanaavo ni muulai, na mwamányire muulai asiina nkaasu ya siku ^jisiina uhero isii yaachwe tuku.
16 Jei noo ^vyeene tataanga kweenda kwa Muluungu, Yesu Kirisitu atoola nkaasu yaachwe sa suusu. Naasu tasaakwa tutoole nkaasu yiitu sa vaaniitu.
17 Koon muuntu atiite usúngaati wa weeru ihi na akamoona mwaanaavo ^asiina kiintu, maa kaa, adiire kumoonera mbavariri, jooli kweenda kwa Muluungu kuri kuva kiintu kimwi ne?

✡ **3:12** Laanga Ncholo 4:1-8. ✡ **3:14** Laanga Yoohaani 5:24.

18 Vaana vaani vaduudi, kari twiiyende na milomo vii tuku au kwa lurimi vii tuku, maa kaa, kwa miri̱mo na kimáári.
19 Jei taanga turi suusu ni va kikomi na tuurya turi mitima yiitu mbere ya Muluungu.
20 Baa neembe mitima yiitu yiindootulamurira, suusu taanga turi Muluungu ni mukuulu kulookya mitima na yeeye amányire kira kiintu.
21 Vanaviitu naveenda. Koon mitima yiitu si yootulamurira, kwiitema turi mbere ja Muluungu.
22 Chochoosi ˆtalóombaa, tahókeraa fuma kwaachwe, sa tatúubaa ulairiri waachwe na tatúmamaa yara ˆyamweéryaa mutima.
23 Uhu noo ulairiri waachwe, suusu turirume irina ra Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu, na twiiyende suusu ja yeeye ˆvyeene atulairirya.
24 Vara ˆvakwáataa ndairiri jaachwe vavíjaa kiintu kimwi ne na yeeye avíjaa kiintu kimwi novo. Suusu tamányire Muluungu iíkalaa kuri suusu. Sa jooli? Sa yeeye atuheera Mutima waachwe Muuja.

4

Kutaanga Mutima

1 Vanaviitu naveenda. Kari murúmaa kira muuntu ˆaséaa atiite mutima tuku, maa kaa, simbuli neeja moone koon uwo muuntu yoolongoolwa ni Mutima fuma kwa Muluungu, sa valáali na mutwe va uloongo ˆvari foo vafúmiire aha weerwii.
2 Jei noo ˆvyeene muri taanga Mutima wa Muluungu, kira mutima ˆuri ruma na ˆari sea Yéesu noo Masía na uuja na muviri, uwo longoolwa iise ni mutima fuma kwa Muluungu.
3 Mutima wowoosi ura si ˆumurúmaa Yéesu, uwo si wafuma kwa Muluungu tuku. Na uhu noo mutima wa musíiti Kirisitu ura ˆmwateera wookuuja, nowo wuújire kuri weeru.
4 Maa kaa, vaana vaani vaduudi, nyuunyu ni vaana va Muluungu, kei, nyuunyu mwahumula vasiinda avo valáali na mutwe va uloongo. Sa ura ˆari isii yaanyu atiite ngururu kulookya ura ˆari kuri weeru.
5 Voovo ni va uhu weeru, noo ˆchooreka vakíindyaa masáare ya uhu weeru na vaantu va uhu weeru vavatéereraa.
6 Maa kaa, suusu ni va Muluungu. Muuntu yoyoosi ˆamumányire Muluungu, atutéeraa, na ura ˆsi wa Muluungu, uwo si atutéereraa tuku. Kwa njira iyo twatáangaa Mutima wa kimáári na mutima wa ukwaata.

Muluungu ni Kweenda

7 Vanaviitu naveenda. Twiiyende, sa kweenda kwafúmaa kwa Muluungu. Muuntu yoyoosi ˆaveenda viivaachwe, uwo avyaalwa ni Muluungu na amumányire Muluungu.
8 Ura si ˆeenda, si amumányire Muluungu tuku, sa Muluungu ni kweenda.
9 Muluungu atoonekya kweenda kwaachwe, ko mutuma Mwaana waachwe wa mpeke kuri weeru, sa suusu tupate nkaasu kutweera kwaachwe.
10 Jei noo ˆvyeene kweenda kuri, si suusu tujáa twamweenda Muluungu ta tuku, maa kaa, yeeye atweenda fuuru akamutuma Mwaana waachwe ave mpóryo yo seyya uvi wiitu.
11 Vanaviitu naveenda. Sa viintu Muluungu ˆatweenda jei, baa suusu toosaakwa kwiiyenda.
12 Kusiina muuntu ˆanamoona Muluungu mpiindi joosi tuku. Kooni twiiyéndire suusu kwa suusu, Muluungu kuva iise kiintu kimwi na suusu na kweenda kwaachwe kiimikiririwa kwiise kuri suusu.

13 Suusu tamányire twiíkalan'yaa ja kiintu kimwi na Muluungu na yeeye Muluungu iíkalan'yaa ja kiintu kimwi na suusu, sa yeeye atuheera Mutima waachwe.
14 Suusu toona na toonekya kikomi, Taáta amutuma Mwaana waachwe ave Mulamuriri wa weeru.
15 Muuntu yoyoosi ura ˆaruma na ˆaséaa Yéesu ni Mwaana wa Muluungu, Muluungu avijáa kiintu kimwi ne, ne kiintu kimwi na Muluungu.
16 Suusu tamányire ˆvyeene Muluungu atweenda na suusu taviika kuruma kwiitu kuri kweenda kwaachwe.

Muluungu ni kweenda. Yoyoosi ˆavíjaa kiintu kimwi na kweenda, uwo avíjaa kiintu kimwi na Muluungu na Muluungu avíjaa kiintu kimwi ne.
17 Kwa njira iyo, kweenda kwakiimana kuri suusu sa tuve na kwiitema siku ira ya ulamu, sa ja ˆvyeene Yéesu ari, noo ˆvyeene turi suusu aha weerwii.
18 Kuuntu ˆkuri na kweenda, kusiina woowa tuku, kweenda kwa kikomi, kwakíbiryaa woowa woosi, sa kulairwa chiiru kwaréetaa woowa. Muuntu yoyoosi ˆari na woowa, kweenda kwa Muluungu si kuna kiimana isii yaachwe tuku.

19 Suusu tatiite kweenda sa Muluungu noo atweenda ta ncholo.
20 Kooni muuntu aséire amweenda Muluungu na kunu amusuula mwaanaavo ˆamuruma Yéesu, uwo ni muloongo. Sa kooni muuntu si amweenda mwaanaavo ura ˆyoomoona, si ari daha kumweenda Muluungu si ˆanamoona tuku.

21 Ʉhʉ noo ʉlairiri fuma kwaachwe, yoyoosi ˆamweenda Mʉlʉʉngʉ asaakwa amweende mwaanaavo.✡

5

Kumuruma Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ Kwasíindaa Weerʉ

1 Kɨra mʉʉntʉ ˆamurúmaa Yéesu nɨ Masía, ʉwo nɨ mwaana wa Mʉlʉʉngʉ. Kei kɨra mʉʉntʉ ˆamweenda Taáta, amweenda na mwaana ˆavyaalwa nɨ ʉwo Taáta.

2 Jei noo ˆvyeene tatáangaa taveenda vaana va Mʉlʉʉngʉ, ko mweenda Mʉlʉʉngʉ na kʉkwaatya ndairiri jaachwe.

3 Kʉmweenda Mʉlʉʉngʉ, nɨ kʉkwaatya ndairiri jaachwe. Kei ndairiri jaachwe sɨ jarutaha tʉkʉ,

4 sa kɨra ˆavyaalwa nɨ Mʉlʉʉngʉ, uusíindaa weerʉ. Kuruma kwiitʉ noo njɨra yo kuusiinda weerʉ.

5 Nɨ ani ˆadáhaa kuusiinda weerʉ? Nɨ ʉra ˆmweene arúmaa Yéesu nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ.

Koonekya Yéesu nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ

6 Yéesu Kirisitʉ yeeye nɨ mʉʉntʉ kɨkomi, yeeye ʉʉja kwa maaji na sakami. Yeeye sɨ ʉʉja kwa maaji vii tʉkʉ, maa kaa, kwa maaji na sakami. Na Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ noo ˆwoónekyaa ayo, sa Mʉtɨma nɨ kɨkomi.

7 Jeyyo kwatɨɨte viintʉ vitatʉ ˆvyoónekyaa kɨkomi:

8 Mʉtɨma, maaji na sakami, ivi vyoosi vitatʉ viirúmɨraa kɨintʉ kɨmwɨ.

9 Koonɨ tarúmaa koonekya kɨkomi kwa mʉʉntʉ, koonekya kwa Mʉlʉʉngʉ kwalookya sa koonekya ʉko nɨ kwa Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo. Ne oonekya kwa Mwaana waachwe.

10 Kɨra mʉʉntʉ ˆamurúmaa Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ atɨɨte koonekya kʉra kʉrɨ mutimii waachwe. Maa kaa, ʉra sɨ ˆamurúmaa jei, aséaa Mʉlʉʉngʉ nɨ mʉloongo sa sɨ arúmaa koonekya ˆkweene Mʉlʉʉngʉ oonekya kʉrɨ Mwaana waachwe tʉkʉ.

11 Na koonekya ʉko noo ʉkʉ, Mʉlʉʉngʉ atʉheera nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero na nkaasʉ ɨyo twɨipátaa kwa Mwaana waachwe.

12 Ʉra ˆarɨ na Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, ʉhʉ atɨɨte nkaasʉ ɨyo ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Ʉra ˆasiina Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ʉwo asiina nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero tʉkʉ.

Nkaasʉ ya Sikʉ ˆJisiina Ʉhero

13 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise masáare aya nyuunyu ˆmwaruma irina ra Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ sa mʉtaange mwatɨɨte nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

✡ **4:21** Laanga Valáawi 19:28; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:4-5; Maáriki 12:30-31.

14 Suusu twiima neeja mbere ya Mulúungu sa tamányire kikomi, koonɨ talóombire kiintu ja ˆvyeene asáakaa, kututeera arɨ.
15 Sa viintu tamányire yeeye atutéereraa kira ˆturɨ muloomba, kei tamányire atuhéeraa vyoosi ˆtamulóombaa.
16 Koonɨ muuntu amwiíne mundúu waachwe yoobweeyya uvɨ sɨ ˆurɨ wa inkwya, asaakwa aloombe, na Mulúungu kumuheera arɨ uwo muuntu nkaasu, kiintu ˆnooluusa aha nɨ vara uvɨ waavo ˆusɨrɨ wa inkwya. Umwaarɨ uvɨ wa inkwya sɨ nooluusa aloombe sa uwo tuku.
17 Kiintu chochoosi ˆchasova uwoloki nɨ uvɨ, maa kaa, umwaarɨ uvɨ ˆusɨrɨ wa inkwya.
18 Tamányire ura ˆavyaalwa nɨ Mulúungu sɨ atúmamaa uvɨ tuku,✡ sa Mulúungu amwiímiriraa sa kura kuva Mwaana waachwe, na ura Muvɨ sɨ arɨ daha kumusaasya tuku.
19 Suusu tamányire turɨ vaana va Mulúungu na weeru yoosi nɨ isɨ irɨ ya wiimiriri wa ura Muvɨ.
20 Kei suusu tamányire Mwaana wa Mulúungu uuja, ne atuheera suusu umanyi sa tudahe kumutaanga yeeye ˆarɨ Kikomi. Na suusu nɨ kiintu kimwɨ ˆturɨ na yeeye, yeeye ˆarɨ Kikomi, noo kusea kiintu kimwɨ na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu. Uhu noo Mulúungu wa kikomi na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
21 Vaana vaanɨ vaduudi, iyimiriri nyuunyu veeneevyo fuma kurɨ vidabalaíyo.

✡ **5:18** Laanga 1 Yooháani 3:9.

Barúwa ya kaviri ya Yoohaani Mulongooryo

Barúwa ihi, ni ya kaviri ^yaandikwa ni mutumwi Yoohaani. Yoohaani aandika barúwa ihi nkufi kwa mpuka ya vaantu ^veene avііmiriráa. Mpuka iyo, yeeye iiyaniriira íyo na vaana vaachwe (1:1). Yoohaani iiwyiira mpuka iyo ituube kuteerera ulairiri wa Yéesu wo kiiyenda voovo kwa voovo (1:5-6). Kei Yoohaani avaluma kutu vandootaanga ukiindya wa Kirisitu na ukiindya wa uloongo. Ukiindya uwo muvi, wareetwa ni vakooveri vara ^vamusiita Yéesu ni Masía na uuja kwa muviri wa muuntu (1:7-8).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-3*
Mwiikalo wo kiiyenda *1:4-6*
Kusiita vara ^vamusiita Kirisitu *1:7-11*
Masáare yo herererya *1:12-13*

Lumbi

1 Lumbi kufuma kwa moosi mulongooli wa vaantu ^vamuruma Yéesu. Ni kwaandikira niise weewe íyo ^usaawulwa ni Muluungu hamwi na vaana vaako. Niini kimaari naveenda. Maa kaa, si niini vii tuku ^naveenda, baa vaantu viingi voosi vamányire kimáári.

2 Suusu taveenda, sa takwaatya kimáári mitimii yiitu na veera kiri muumo kwa siku ^jisiina uhero.

3 Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta na fuma kwa Yéesu Kirisitu, Mwaana wa Taáta kuva jiri na suusu kuri kimáári na kwiiyenda.

Kimáári na Kwiiyenda

4 Neeriwa mutima maatuku vii kuteera vamwi va vaana vaanyu ^vamwaari vootuuba njira ya kimáári, ja ^vyeene Muluungu Taáta atulairirya.

5 Haaha íyo nooloomba twiiyende. Si noovaandikira ulairiri mufya tuku, maa kaa, ni ulairiri u'ura tujáa tatiite keende ncholo.✡

6 Kweenda noo uku, yasaakwa suusu twiikale ko tuuba ndairiri ja Muluungu. Na uhu noo ulairiri ^mwateera keende aho ncholo, moosaakwa voosi mwiikale ko kiiyenda.

7 Vakwaata ^vari foo vara si ^vaséaa, Yéesu noo Masía na uuja na muviri wa muuntu, vafúmiire aha weerwii.✡ Muuntu ^alúusaa jeyyo ni mukwaata na ni musíiti Kirisitu.

✡ **1:5** Laanga Yoohaani 13:34. ✡ **1:7** Laanga 1 Yoohaani 4:2-3.

8 Haaha nyuunyu mwiiyɨmɨrɨre neeja karɨ jɨ mʉtaahe kɨra
ˆmwakɨtʉmamɨra tʉkʉ, maa kaa, mʉpate kʉnáálo yaanyu
ˆyakiimana.✡
9 Ʉra sɨ ˆakwáatyaa ukiindya wa Kirisitʉ, maa kaa, akʉʉreka,
ʉwo asiina Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Maa kaa, ʉra ˆakwáatyaa ukiindya
ʉwo, avatɨɨte voosi, Taáta na Mwaana.
10 Haaha koonɨ mʉʉntʉ uújire na kwaanyu na avaretere
ukiindya ˆwiísimire na ʉhʉ, mʉteengyi na kaayii jaanyu tʉkʉ
na muluumbyi tʉkʉ.
11 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉteengya kʉva arɨ hamwɨ na
nteendo mbɨ ja ʉwo mʉʉntʉ.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

12 Natɨɨte masáare ˆyarɨ foo yo vawyɨɨra, maa kaa, sɨ
noosaaka bweeyya jeyyo na wíino na karatáasi tʉkʉ. Kirɨ vy-
oova jeyyo, nookiilaangya kʉʉja ndirɨ na kwaanyu ndʉʉsike
na nyuunyu miiso kwa miiso, sa kweerya mɨtima kwiiswi
kukiimane.
13 Vaana va irʉʉmbʉ raako ˆasaawʉlwa, vakulúumbiirye.

✡ **1:8** Laanga 1 Vakoríinto 3:10-15.

Barú́wa ya katatʉ ya Yoohá*a*ni Mʉlongooryo

Barú́wa ɨhɨ, nɨ ya katatʉ ˆyaandɨkwa nɨ mutumwi Yoohá*a*ni. Yoohá*a*ni aandɨka barú́wa ɨhɨ nkufi kwa mwiimiriri wa vaantʉ ˆvamuruma Yé*e*su ˆasewá*a* Gá*a*yo (1:1). Barúwii ɨhɨ, Yoohá*a*ni amʉdʉʉmbɨrɨra Gá*a*yo sa viintʉ ˆajá*a* avateengya vaantʉ ˆvamuruma Yé*e*su ˆveene yeeye Yoohá*a*ni ajá*a* avatʉma na kwa Gá*a*yo (1:5-8).

Kɨintʉ chɨingɨ Yoohá*a*ni alʉʉsa barúwii ɨhɨ nɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆaséwa*a* Diotiré*e*fe. Ʉhʉ Diotiré*e*fe avakaan'yá*a* vaantʉ ˆvamuruma Yé*e*su vareke kʉndoovateengya vakiindya va Masá*a*re Maaja (1:9-10). Na wɨingɨ alʉʉsa nɨ Demetirío, ʉhʉ iikalá*a* mwiikalo wa kɨkomi (1:12).

ˆVyeene Kɨtá*a*bu ɨkɨ Chagavwa

Lʉmbɨ na kʉvyeenda *1:1-4*
Mʉtɨma wo kiitoola kwa vaantʉ ˆvamuruma Yé*e*su *1:5-8*
Mɨrɨmo mɨvɨ ya Diotiré*e*fe *1:9-10*
Mɨrɨmo miija ya Demetirío *1:11-12*
Masá*a*re yo herererya *1:13-15*

Lʉmbɨ

1 Nɨinɨ moosi mʉlongooli, nookwaandɨkɨra weewe Gá*a*yo, kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda kɨkomi.

2 Kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda, nooloomba mʉvɨrɨ waako ʉwyɨire kiriwi, ja ˆvyeene nkaasʉ yaako yoowyɨira kiriwi.

3 Neeriwa mʉtɨma maatʉkʉ vii nɨ vaaniitʉ vamwɨ vara ˆvʉʉja na aha vakaangwyɨire ˆvyeene utúʉba*a* njɨra ya kɨkomi. Mwiikalo waako na nteendo jaako nɨ ja kɨkomi mpɨindɨ joosi.

4 Kisiina kɨintʉ ˆchaanjéry*a*a mʉtɨma tʉkʉ, ja kʉteera vasinga vaanɨ kiikala viise ko tuuba kɨkomi.

Kʉkwaata Neeja Vatʉmami va Mweenevyoosi

5 Kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda, kɨra mpɨindɨ ˆʉrɨ kaambirirya vaaniitʉ na hasa vayeni, woónekya*a* ˆvyeene ʉrɨ wo kiilaangiwa.

6 Avo vaaniitʉ voonekya kɨkomi mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yé*e*su aha, viintʉ ˆwaboohya mʉtɨma. Kalaama vaambirirye vatuube lʉyeendo lwaavo ja ˆvyeene ɨrɨ mweerya mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ.

7 Sa vatʉmami ava vakwaata lʉyeendo lwaavo, sa vatʉmame mʉrɨmo wa Kirisitʉ baa hokera nyambirirya yoyoosi fuma kwa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

8 Haaha suusu tasaakwa tu̱vaambirirye vaantu̱ ja ava, sa
baa suusu tu̱ve hamwi̱ novo ku̱tu̱mama mu̱ri̱mo wo vawyi̱i̱ra
vaantu̱ ki̱máári̱ cha Mu̱luu̱ngu̱.

Diotiréefe na Demetirío

9 Ni̱já̱a navaandi̱ki̱ra mpuka ya vaantu̱ ˆvamuruma Yéesu,
maa kaa, Diotiréefe u̱hu̱ ˆeenda ku̱va wa ncholo, si̱ asaaka
ku̱u̱nteerera baa kiduudi vii tu̱ku̱.
10 Haaha ˆndi̱ri̱ ku̱u̱ja, yavi̱i̱ka ndi̱ri̱ ki̱weerwii masáare yoosi
ˆatúmamaa, noo ku̱sea, masáare mavi̱ yo tu̱longowererya.
Si̱ jeyyo vii tu̱ku̱, yeeye si̱ avatéengyaa vaaniitu̱ ˆvari̱
lu̱yeendwii tu̱ku̱, kei i̱ndookaan'ya baa vaantu̱ vi̱i̱ngi̱ vareke
vateengya. Na koon̄i voosaaka vateengya, yeeye avakítiraa
na avakíbiryaa fuma ku̱ri̱ mpuka ya vaantu̱ ˆvamuruma Yéesu!
11 Ki̱jeengi chaan̄i ˆnakweenda, kari̱ utuube wiijuviri mu̱vi̱
tu̱ku̱, tuuba wiijuviri mu̱u̱ja. Ki̱ra ˆatúmamaa maaja, ni̱
wa Mu̱luu̱ngu̱, maa kaa, u̱ra ˆatúmamaa mavi̱, si̱ anamoona
Mu̱luu̱ngu̱ tu̱ku̱.
12 Ki̱ra mu̱u̱ntu̱ yoomu̱du̱umba Demetirío, na mi̱ri̱mo
yaachwe ki̱komi yoónekyaa ni̱ mu̱u̱ja. Baa suusu
toomu̱du̱umba yeeye ni̱ mu̱u̱ntu̱ mu̱u̱ja, na weewe u̱mányire
koonekya kwiiswi ni̱ kwa ki̱komi.

Lu̱mbi̱ jo Kiimikirirya

13 Nati̱i̱te masáare ˆyari̱ foo yo vawyi̱i̱ra, maa kaa, si̱
noosaaka bweeyya jeyyo na wíino na karatáasi tu̱ku̱.
14 ˆVyeene nookiilaangya kwiiyona tu̱ri̱ chaangu̱, aho,
lu̱u̱si̱ka tu̱ri̱ miiso kwa miiso.
15 Mwiikalo mu̱u̱ja u̱ve na weewe. Vijeengi viiswi va aha
vookuluumbya. Naawe tuluumbirye vijeengi viiswi u̱ko
u̱mwi̱ u̱mwi̱ kwa irina raachwe.

Barúwa ya Yúuda Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Yúuda mwaanaavo na Yaakúupu (1:1). Na vamanyi vaséaa yaandikwa kati ya myaaka ya 65-70 keende Kirisitu ^avyaalwa. Yúuda na Yaakúupu ni vaanaavo na Yéesu vajáa (Matáayo 13:55; Maáriki 6:3). Yúuda aandika masáare aya kwa vaantu voosi ^vamuruma Yéesu.

Yúuda oonekya kiintu ^asaakáa aandike lwa ncholo ni ulamuriri (1:3). Maa kaa, avarindula muryuungu waachwe akaandika masáare yo vadalavya vaantu ^variingiriráa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu, de vandoovalongowera masáare ya nduwo ya Muluungu. Yúuda avawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu valaange neeja kari vakumuririwe tuku ni avo vakiindya va uloongo (1:17-21). Vakiindya avo vavakiindyáa vavalandule nduwo ya Muluungu sa ivarumire vatuube kiikala ja kúri (1:4). Kei vamusiitáa Yéesu ja Mweenevyoosi na baa vahiintikira mirimu ya kurumwii (1:8-10). Barúwa ihi yavawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu vakasane kukwaatya kumwiilaangya kwaavo Yéesu na vatuube tamanya na mbere (1:20-21).

Lumbi

1 Niini Yúuda mutumami wa YéesuKirisitu, ndiri mwaanaavo na Yaakúupu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^mwaanirirwa ni Muluungu Taáta. Yeeye Muluungu aveenda na avaálamiraa sa Yéesu Kirisitu.

2 Riiso ra wuuja, mwiikalo muuja na kwiiyenda ^kuri foo kuve na nyuunyu.

Ulamu wa Vakiindya va Uloongo

3 Vanaviitu naveenda. Nijáa natiite mpiima yo vaandikira masáare ya ulamuriri voosi ^tatiite. Maa kaa, niíne nasaakwa nivaandikire na nivaloombe munumuunu, mukwaate neeja kura kuruma ^kweene vaantu vaaja vakwaatiwa kamudu kwa mpiindi joosi.

4 Ni vaandikira niise aya sa kwatiite vaantu ^viifenyekererya kimbiso kuri nyuunyu, vaantu ava keende aho kali, vaandikirwa kuheewa irya iri. Ava ni vara si ^vatúubaa kira Muluungu wiitu ^asáakaa, na kei, vaválandulaa masáare ya nduwo yaachwe sa yavarumire vayeende ja kúri. Kei, vamuhéeraa moongo Yéesu Kirisitu, yeeye ^ari Mweenevyoosi na Mweeneevyo wiitu yeemweene.

5 Haaha noosaaka nivakumbusikye baa neembe mumányire aya masáare, Mweenevyoosi ajáa avalamurirya ta Viisiraéeli fuma Mísiri, maa de akavamala vara si ^vamuruma.✡
6 Kei kumbukiri ira mirimu ^myeene si yiimirira nkalo jaavo ja wiimiriri. Ikareka nkalo jaavo ja mwiikalo waavo wa ufumo. Mululungu iichuunga minyololwii kwa siku ^jisiina uhero, kuuntu ^kuri na kilwiirya kunu yoowoojera ulamu wa siku ira nkuulu.
7 Baa kei Sodóoma na Gomóora na míiji ^ijáa muukaaya vavyeendáa uhangutii, na ja kúri vatuubáa uláku wa muviri ^wiísimire na wuumbo waavo. Valamurirwa valairwe chiiru mootwii kwa siku ^jisiina uhero, sa vave ni ukiindya kwa vaantu viingi.✡
8 Viivyo baa ava vaantu vamukáanaa Yéesu. Njori jaavo javabwéeyyaa vabweeyye miviri yaavo ive na njeo, vakáanaa wiimiriri wa Mululungu na vahíintikiraa viúumbe ^viri na nkongojima vya kurumwii.
9 Maa kaa, baa Mikaéeli, mukúúlu wa mirimu miija, mpiindi ^iidalavyáa na ^iirutáa ndihi na Ikúúlu ra Mirimu Mivi sa muviri wa Músa, si ayera kuriheera irya Ikúúlu ra Mirimu Mivi na kituki tuku. Yeeye asea, "Mweenevyoosi mweeneevyo akwaamirirye!"
10 Vaantu ava, vahíintikiraa masáare si ^vayamányire na yara masáare ^vamányire vabwéeyyaa ja maka ja isaka jira ^jitáangaa kwa wuumbo, kei jisiina miryuungu. Na aya masáare noo yoovabweeyya viisaambule.
11 Ni mpolai yaavo! Voovo vootuuba njira ya Kaíni,✡ na sa kisapu vatúubire ukwaata wa Baláamu✡ na vasírire imalo kwa usaambu wa Kóora.✡
12 Ava vaantu ni ja mabandawu miiru ingwii njeru kati ^voorya na nyuunyu chákurya cho rya hamwi ko kwiiyenda, varíjaa baa soni tuku na ni viiríshaa vooveene vii. Kei voovo ni ja machu ^yasiina mbula vari, machu yara ^yafwíirikiwaa ni mpeho. Na kei ni ja miti ^yaláhiire matúútu ira si ^itúungaa vari, miti ira ^yuuma ng'ang'ala, ikakuulwa.
13 Vaantu ava viifwíine na mapúunta ^yahuumba ya mayiyii yara ^yafóokaa na viintu ^vabwéeyyaa vyaréetaa soni ja ifulo ^riri foo. Voovo ni ja nyényeeri ^joorimirira kilwiiryii ^cheene javikirwa kwa siku ^jisiina uhero.
14 Enóoki muuntu wa mufungati fuma kwa Adáamu,✡ajáa alaala na mutwe kwa vaantu ava yoosea, "Laanga, Iju va yookuuja na mirimu yaachwe miija ^iri mayana na mayana.

✡ **1:5** Laanga Uvalo 14:26-35; 26:64-65. ✡ **1:7** Laanga Ncholo 19:1-26. ✡ **1:11** Laanga Ncholo 4:1-16. ✡ **1:11** Laanga Uvalo 22–24; 31:16. ✡ **1:11** Laanga Uvalo 16:1-35. ✡ **1:14** Laanga Ncholo 5:21-24.

15 Yeeye yookuuja noo luusa irya kwa vaantu voosi, no valaira chiiru voosi ˆvatúubaa mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa, kwa nteendo jaavo. Kei yooluusa kuvalaira chiiru vavi vara si ˆvatúubaa kira Muluungu ˆyoosaaka, sa masáare yaavo mavi ˆmeene yakálaryaa ˆvaluusa kuri Ijuva."

16 Ava vaantu vang'úulaa na viiríriraa. Mwiikalo waavo ni wo tuuba uláku waavo. Milomo yaavo yalúusaa viintu vyo kiivaa vipeembe kwa vaantu sa masáare yaavo mavi yawoloke.

Kuyimirirya

17 Maa kaa, yakumbukiri masáare ˆyaluuswa ni vatumwi va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. Vanaviitu naveenda.

18 Vajáa vavasea, "Siku jo kiimikirirya, fumira vari vaantu ˆveene vandoomusekerera Mweenevyoosi, vaantu ˆvatúubaa uláku waavo kwa mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa."✡

19 Avo vaantu noo ˆvoovagavagava nyuunyu, avo ˆvatúubaa uláku wa wuumbo wa weeru, vasiina Mutima wa Muluungu tuku.

20 Maa kaa, nyuunyu ijeengi kuri kuruma kwaanyu kuuja. Nyuunyu naveenda. Luusiki na Ijuva kwa ngururu ja Mutima Muuja.

21 Kwa njira ijo, imi neeja kuri kweenda kwa Muluungu, kunu moowoojera kuuja kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, yeeye kwa riiso ra wuuja waachwe ˆvatwaala ari na kuri nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.

22 Mundoovalaanga na riiso ra wuuja vara ˆvari na kivundu.

23 Valamuriryi viingi fuma mootwii, na viingi valaangi na riiso ra wuuja ko laanga neeja kunu moojisuula baa ingo jaavo ˆjiri na mabandawu fuma uláku wa miviri yaavo.

Ntálarya

24 Muluungu noo adáhaa kuviimirira mudiire kuwya, na avaréetaa nyuunyu mbere ya nkongojima yaachwe baa si mung'úurirwaa tuku.

25 Kuri yeeye ˆari yeemweene vii Muluungu Mulamuriri wiitu, ive nkongojima, ukúúlu, ngururu na luviro lo kiimirira kwa njira ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, keende aho kali, haaha na siku ˆjookuuja ˆjisiina uhero! Kikomi!

✡ **1:18** Laanga 2 Peéteri 3:3.

Wiivariyuli
wa Yéesu kwa Yooháani
Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Yooháani mutumwi wa Yéesu. Kitáabu iki chaluusa njori ˆng'eene Yooháani oona (1:1-2). Kuuntu ˆchaandikirwa ni isi ˆyariingirirwa ni maaji ˆiséwaa Pátimo (1:9), kuuntu Yooháani ˆajáa achuungwa ni mutemi wa Rúumi ˆaséwaa Domitiáani. Ifaanaa ikava chaandikwa kati ya myaaka ya 90-100 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

Yooháani aandikira mpuka mufungati ja vaantu ˆvamuruma Yéesu uko isi ya Ásia ˆng'eene haaha iséwaa Uturúuki (2:1–3:22). Avo vaantu ˆvamuruma Yéesu vaturikiriwáa maatuku vii sa variruma isáare ra Muluungu na vamutuubáa Yéesu Kirisitu (2:9-10; 6:9-11; 16:5-6; 17:5-6; 18:24).

Yooháani aandika iki kitáabu yoovaheera mutima vayimirirye uturikiri waavo fuuru uhero (2:7, 11, 17, 26; 3:5, 12, 21). Asea, vayimirirye sa uturikiri uwo ni wa mpiindi nduudi vii (6:10-11). Atutwaala na mbere ya ichuumbi ra Muluungu mutemi (4:1-2) na atoonekya mwiituubiriro wa njori ˆjiri fumira kurumwii na kuri weeru siku ˆjookuuja. Kuherererya kwaachwe, Muluungu vafweita ˆari irivii ra mooto vaantu voosi vavi (20:11-15). Maa kaa, kuyimirirya kwa vaantu ˆvamuruma vara ˆvaandikwa kitáabwii chaachwe cha nkaasu, reeta kuri ntálarya nkuulu (7:14-17; 21:1-4).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo na lumbi *1:1-8*
Uvariyuli wa njori ja Yooháani *1:9-20*
Barúwa kwa mpuka mufungati ja vaantu ˆvamuruma Yéesu *2:1-3:22*
Kuloomba uko kurumwii *4:1-11*
Kitáabu ˆchavawa mitooso ya hiinta mufungati *5:1-8:5*
Marimu mufungati *8:6-11:19*
Ramuuntaira na mamaka ˆyoófyaa *12:1-13:18*
Mwaana wa Muundi na vaantu vaachwe *14:1-20*
Mirimu miija mufungati na mabakúuri mufungati ya nkalari ja Muluungu *15:1-16:21*
Muhéngeeti mukuulu na maka *17:1-18*
Múuji wa Babéeli woomalwa *18:1-24*
Cheeru kurumwii na kusiinda kwa Yéesu *19:1-21*
Myaaka iyana rimwi na kumalwa kwa Irimu *20:1-15*
Múuji mufya wa Yerusaléemu na kuhinduka kwa Yéesu *21:1-22:21*

Masáare ya Ncholo

1 Ʉhʉ nɨ wiivariyuli ˆmweene YéesuKirisitʉ aheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ, avoonekye vatʉmami vaachwe masáare ˆmeene kɨkomi yarɨ fʉmɨra kasisi ˆkookʉʉja. Kirisitʉ amoonekya kɨweerwii Yooháani mʉtʉmami waachwe wiivariyuli ʉwo ko tweera murimʉ waachwe mʉʉja.

2 Ʉhʉ Yooháani aandɨka koonekya yoosi ˆayoona, noo kʉsea, koonekya isáare ra Mʉlʉʉngʉ na kʉmoonekya Yéesu Kirisitʉ.

3 Atalariwa ʉra ˆavasómeraa vaantʉ masáare aya ya ʉláali na mʉtwe. Kei vatalariwa vara ˆvatéeraa masáare ˆyaandɨkwa aha kɨtáabwii, vakayakwaatya mitimii yaavo, sa mpɨɨndɨ ja kukiimana kwa masáare aya, nɨ heehi jiri.

Lʉmbɨ kwa Mpuka Mufungatɨ ja Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

4 Nɨ nɨɨnɨ Yooháani ˆnoojaandɨkɨra mpuka mufungatɨ ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆjiri ʉko ɨsɨ ya Ásia. Nduwo na mwiikalo mʉʉja ʉve na nyuunyu fuma kwa yeeye ˆamwaarɨ, ˆajáa amwaarɨ na ˆarɨ kʉva amwaarɨ, na kufuma kwa Mɨtima mufungatɨ ˆɨrɨ mbere ya ichuumbi raachwe ra kɨtemi, 5 na kufuma kwa Yéesu Kirisitʉ. Yeeye nɨ shahíidi wo kiilaangiwa, na nɨ wa ncholo kʉfʉfʉlwa na nɨ mʉkúúlʉ wa vatemi va weerʉ. Yeeye atweenda, na kwa sakami yaachwe ooyya ʉvɨ wiitʉ.

6 Yeeye atʉbweeyya suusu tʉve ʉtemi ja veeneɨsɨ vo mʉtʉmamɨra Mʉlʉʉngʉ Taáta waachwe. Nkongojima na ʉkúúlʉ nɨ na yeeye jiri, kwa sikʉ joosi ˆjisiina ʉhero! Kɨkomi!

7 Laanga! Yookʉʉja na machu![✡]

Vaantʉ voosi moona varɨ,
baa vara ˆvamʉtʉʉnga na ichimu,
na vaantʉ va nkolo joosi ja weerʉ,
rɨra varɨ no myaa sa yeeye.[✡]
Hɨɨ! Kɨkomi!

8 Ijʉva asea, “Nɨɨnɨ nɨ Álʉfa na Oméega, noo kʉsea nɨɨnɨ nɨ Ncholo na Ʉhero, nɨɨnɨ nɨjáa mwaarɨ, na mwaarɨ, na kʉva ndɨrɨ mwaarɨ, na nɨ Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu joosi.”

Njori ja Mwaana wa Mʉʉntʉ

9 Nɨɨnɨ nɨ Yooháani mwaanaanyu kwa kʉra kumwiilaangya Yéesu. Nɨɨnɨ nɨ hamwɨ ndɨrɨ na nyuunyu nooyimirirya kʉtʉrɨkɨra sa Yéesu Kirisitʉ na Ʉtemi waachwe. Nɨɨnɨ nɨjáa ɨsɨ ˆyarɨɨngɨrɨrwa nɨ maaji ˆɨséwaa Pátimo sa navariyʉláa isáare ra Mʉlʉʉngʉ na noonekyáa kɨkomi cha Yéesu Kirisitʉ.

10 Haaha sikʉ ɨmwɨ ya Mweenevyoosi, Mʉtɨma Mʉʉja ajáa aanongoola. Ʉko nyuma nkateera sawúti nkʉʉlʉ ja sawúti ya irimʉ.

[✡] **1:7** Laanga Danyéeli 7:13. [✡] **1:7** Laanga Sakaría 12:10.

11 Sawúti ɨyo ɨkaansea, “Andika kɨtáabwii masáare yoosi
^wooyoona. Na kɨtáabu ɨkyo, ukɨtume na kuri mpuka ja vaantu
^vamuruma Yéesu ^jiri míijii mufungati, Efé́eso, Simúrina,
Perigamóoni, Siatíira, Sáridi, Filadélifia, na Laodikía.”

12 Aho, nkavarinduka sa naange ura ^yoolɨusika na
niini. Aho, nkoona vyaángo mufungati vyo vikira vimuri
^vyatengeneshiwa na sháabu. 13 Kati na kati ya vira vyaángo,
nkoona kiintu ^kiifwíine na Mwaana wa Muuntu.✡ Ne ajáa
iivíkiire nkáancho ndiihi fuuru mawulwii, na mukandala wa
sháabu wakúnikiriire kipeembe chaachwe.

14 Njwiiri jaachwe jijáa njeru chwee ja páamba, njeru ja
selúuji. Miiso yaachwe yalavalaváa ja ndimi ja mooto.

15 Majeo yaachwe yalavalaváa ja sháaba ^yasafishiwa ni
mooto wa ng’aanjo. Sawúti yaachwe, yarumáa ja maaji ^yari
foo yootomoka.

16 Mukonwii waachwe wa kulume, ajáa akwáatiriire
nyényeeri mufungati. Mulomwii waachwe ikafuma nyaasuka
^yadalavadalaava ^iri kosikosi. Kisho chaachwe chalavalaváa
ja ngururu joosi ja mwaasu.

17 ^Nkamoone, nkawya majewii yaachwe ja ^naakwya.
Maa kaa, yeeye akaviika mukono waachwe wa kulume
mweeri yaani yoosea, “Koofa tuku! Niini ni Wa Ncholo na Wa
Uhero.

18 Niini noo mweenenkaasu, niini nijáa naakwya, maa kaa,
laanga, haaha ni nkaasu ndiri kwa siku ^jisiina uhero. Na niini
natiite fungúwo ja inkwya na ja Ntarii.

19 Haaha, andika masáare aya ^wiíne, aya ^yariko na ^yari
kuva mpiindi ^jookuuja.

20 Ihi fuumbo ya nyényeeri mufungati ^wiíne nakwáatiriire
mukonwii wa kulume, na vira vyaángo mufungati vya
sháabu, na jira nyényeeri mufungati, ni ja jei. Jira nyényeeri
mufungati ni mirimu miija ya mpuka mufungati ja vaantu
^vamuruma Yéesu na vira vyaángo mufungati vya sháabu ni
mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu mufungati.

2

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ^Vamuruma Yéesu uko Efé́eso

1 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaanduma uko
Efé́eso andika jei,

‘Aya noo yara ^aluusa yeeye ^akwáatiriraa nyényeeri
mufungati mukonwii waachwe wa kulume, na ^mweene
atwéeraa na katikati ya vyaángo mufungati vya vimuri vya
sháabu.

✡ **1:13** Laanga Danyéeli 7:13.

2 “Namányire nteendo jaako ˆutúmamaa, umanyiki waako
na kuyimirirya kwaako. Namányire si uvayímiriryaa vaantu
vavi tuku, na kei wavayeren’ya vara ˆviiyániriraa ni va-
tumwi na kumba kaa si ˆvari vatumwi tuku, na wavataanga
ni valoongo.
3 Kei waturikira no yimirirya sa irina raani baa katala
tuku.
4 Maa kaa, natiite isáare kuri weewe, weewe wareka
kweenda kwaako kura kwa ncholo ˆmukaande kuni-
inaangya.
5 Haaha laanga neeja ni hai noo kuuntu ˆuwyíriire. Va-
landuka fuma uvii, ubweeyye ja hara ncholo. Maa kaa, kooni
si uri bweeyya jeyyo, kuuja niise na kwaako, na seyya ndiri
kyaángo chaako cho vikira kimuri.
6 Weewe watiite isáare rimwi riija, wasuula miriimo mivi
ˆitúmamwaa ni Vanikoláai ja ˆvyeene niini niisuula.
7 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja
yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Ura ˆari siinda,
muheera ndiri ndiiwa ja muti wa nkaasu, ˆuri ntindikii ya
Muluungu uko kurumwii.” ’✡

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu uko
Simúrina
8 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va
uko Simúrina andika jei,
‘Aya noo masáare yaani niini ˆndiri Wa Ncholo na Wa
Uhero. Nijáa naakwya na nkafufuka, nkava mooyo.
9 “Namányire uturikiri waanyu na ukiva waanyu.
Maa kaa, nyuunyu muri vasúngaati. Namányire ˆvyeene
mulóngowererirwaa ni vara ˆvavakíikanaa, vara ˆvaséaa ni
Vayahúudi, maa kaa, si ˆvari Vayahúudi tuku sa isinagóogi
raavo ni ra Irimu.
10 Koofi uturikiri ˆmuri turya tuku. Teeri! Ikúúlu
ra Mirimu Mivi vaviika riri vamwi vaanyu munyololwii
kuvayera. Uko turikira muri kwa siku ikimi. Maa kaa, muve
vo kiilaangiwa kuri niini baa kooni ni mpaka kukwya, naani
kuvaheera ndiri itáaji ra nkaasu.
11 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja
yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Ura ˆari si-
inda uku kuyerwa si ari fikwa ni marema ni inkwya ya
kaviri tuku, noo kusea kufweitirwa mootwii wa siku ˆjisiina
uhero.” ’✡

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu va
Perigamóoni

✡ **2:7** Laanga Ncholo 2:9. ✡ **2:11** Laanga Wiivariyuli 20:14.

12 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma uko Perigamóoni andika jei.

‘Aya noo masáare ya ura ˆari na nyaasuka ˆyadalavadalaava ˆiri kosikosi.

13 “Namányire aho haantu ˆmwiíkalaa ni ichuumbii ra kitemi ra Irimu. Baa neembe ni jeyyo, mootuuba kurikwaatya irina raani. Si mwaheera kuruma kwaanyu moongo tuku, baa siku ira Antípaasi shahíidi waani wo kiilaangiwa, ˆakuulawe múujii kuuntu Irimu ˆriíkalaa.

14 Maa kaa, ˆnatiite masáare make kuri nyuunyu. Kuri nyuunyu kwatiite vaantu vamwi ˆvatúubaa ukiindya wa Baláamu. Uhu Baláamu amukiindya Baláaki kuvatea Viisiraéeli sa vabweeyye uvi wo rya ntambiko ˆjatambikwa kwa vidabalaíyo na kwa uhanguti.✡

15 Viivyo, weewe utiite vaantu ˆvatúubaa ukiindya wa Vanikoláai.

16 Haaha valanduki fuma uvii, na kooni si muválandukire kuuja ndiri chaangu na kwaako, na kulwa ndiri nkoondo na avo vaantu kwa nyaasuka ya mulomo waani!

17 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Yoyoosi ˆari siinda muheera ndiri haantu ha chóorya kira cha máana,* kira ˆchaviswa kurumwii. Kei muheera ndiri iwye reeru, na iro iwye kaandikwa riri irina ifya. Ira irina kusiina muuntu wiingi ˆari ritaanga tuku, maa kaa, ura ˆaheewa iwye iro.” ’

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yésu va Siatíira

18 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Siatíira andika jei,

‘Aya masáare yafúmire kwa Mwaana wa Muluungu, yeeye ˆari na miiso ˆyari ja lurimi lwa mooto, na majeo yaachwe ˆyaláavalavaa ja sháaba ˆyakuluswa na mooto.

19 “Namányire miriimo yaako ˆutúmamaa, kweenda kwaako, kuruma kwaako, kutumamira kwaako na kuyimirirya kwaako. Kei koona niise haaha nteendo jaako njija joolookya jira ja ncholo.

20 Maa kaa, natiite isáare iri kuri weewe. Weewe woomuyimirirya uwo muuntu muki Yesebéeli, ˆiiyániriraa muláali na mutwe wa Muluungu. Uhu muuntu muki ukiindya waachwe ni wa uloongo na avalongoola vatumami vaani na kuuntu kuvi ko vabweeyya vahangute na varye vyóorya ˆvyatoolwa ja ntambiko kwa vidabalaíyo.

21 Namuhíire nkalo avalanduke fuma uvii waachwe, maa kaa, si yooreka uhanguti waachwe vii kaa tuku.

✡ **2:14** Laanga Uvalo 22:1–25:3; 31:16. * **2:17** ***máana:*** Ni chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpiindi ˆvajáa isi ya ibaláángwii. Laanga Ufumo 16.

22 Teera! Mufweitira ndiri mweeri ya kitáanda atarikire
munumuunu. Baa avo vaantu valume ^vayéendaa ne va-
turikirya ndiri maatuku vii, koonи si vari valanduka fuma
uvii waavo.
23 Kei, vuulaa ndiri vara ^vamutúubaa. Aho, mpuka joosi
ja vaantu vara ^vaanduma taanga vari niini naláangaa mitima
na miiririkano ya kira muuntu. Niini muriha ndiri kira muuntu
kwa kira ^atúmamaa.
24 Maa kaa, kuri nyuunyu viingi vawoloki ^muri uko
Siatíira, nyuunyu si mutúubaa ukiindya wa Yesebéeli, kei si
muniikiindya masáare ^meene vaséaa ni kimbiso cha isii
cha irimu tuku. Nyuunyu si ndiri vaverekya muriwa wiingi
tuku. Ni sea niise,
25 kira ^cheene muri nocho umiriri nga mpaka mpiindi
^ndiri kuuja.
26 Na ura ^mweene ari siinda na ura ^ari tuuba tumama
masáare yaani fuuru siku ya uhero, 'uwo muheera ndiri
wiimiriri wa isi ja weeru.
27 Yeeye viimirira ari kwa duuri ya chuúma,
vatulatula ari ja saama ja iroongo,'✡
ja ^vyeene niini nahokera wiimiriri fuma kwa Taáta waani.
28 Kei, ura ^ari siinda muheera ndiri ira nyényeeri ya chuuri.
29 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja
yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma." '

3

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ^Vamuruma Yésu va Sáridi

1 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaanduma va
uko Sáridi andika jei,
'Aya noo masáare ^yoolуusa ura ^ari na Mitima mufun-
gati ya Mulуungu na jira nyényeeri mufungati. Namányire
nteendo jaako. Vaantu viiséaa weewe ni mooyo uri, maa
kaa, kikomi waakwya.
2 "Inuka! Yafafirirye yara maaja ^yachíhiire ^yaséngeriire
rimira. Niíne mirimo yaako si yookiimana mbere ya
Mulуungu waani tuku.
3 Haaha kumbukira yara ^uhokera na ^uyateera, yatuube
na uvalanduke fuma uvii. Inuka, na koonи si wookiinuka,
kuuja ndiri ja mwiívi na mpiindi ira ^ndiri kuuja si uri kiitaanga
tuku.
4 Baa jeyyo, vamwaari vaantu vake aho Sáridi ^veene si
vanachafula ingo jaavo. Avo yeendan'ya vari na niini kunu
viivíkiire ingo njeru sa voovo vavalwa viima neeja.
5 ^Ari siinda kura kuyerwa, vikirwa ari ingo njeru ja vara
si ^vachafula ingo jaavo. Na niini si ndiri seyya irina raachwe

✡ **2:27** Laanga Sabúuri 2:8-9.

fuma kɨtáabwii cha nkaasʉ tʉkʉ. Kei kumuruma ndɨrɨ mbere ya Taáta waanɨ na mbere ya mirimʉ yaachwe miija.

6 ^Arɨ na matu nɨ ateere masáare ^meene Mʉtima Mʉʉja yoojiwyɨira mpuka ja vaantʉ ^vaanduma." '

Barʉ́wa kwa Mpuka ya Vaantʉ ^Vamuruma Yéesu va Filadélifia

7 Kwa murimʉ mʉʉja wa mpuka ya vaantʉ ^vaanduma va ʉko Filadélifia andɨka jei,

'Aya nɨ masáare yaachwe yeeye mʉʉja na wa kɨkomi, yeeye ^arɨ na ʉfʉngʉ́wo wa Daúdi. Yeeye ^arɨ chʉngʉla kusiina ^arɨ daha chuunga tʉkʉ, ^arɨ chuunga kusiina ^arɨ daha chʉngʉla tʉkʉ.✡

8 "Namányire mɨrɨmo yaako. Laanga! Nakʉhíire mʉryaango ^wachʉngʉlwa mbere yaako, na kusiina ^arɨ daha kuuchuunga tʉkʉ. Namányire ngururu jaako nɨ ɨnke, baa jeyyo warɨlaangirirya isáare raanɨ, na irina raanɨ sɨ warisiita tʉkʉ.

9 Teera, kʉkʉretera ndɨrɨ vaantʉ va sinagóogi ya Irimʉ vara ^vaséaa nɨ Vayahúudi, kʉmba tʉkʉ, maa kaa, voovo nɨ valoongo. Kʉvabweeyya ndɨrɨ jɨ vawye majewii yaako na vataange nɨɨnɨ nakweenda.

10 Nakʉlairirya uyimirirye. Haaha sa viintʉ wabweeyya jeyyo, nɨɨnɨ kʉkwɨɨmɨrɨra ndɨrɨ mpɨɨndɨ ja uturikiri ^ʉrɨ reetwa kwɨɨyera weerʉ yoosi.

11 Kʉʉja niise haaha vii! ʉmɨrɨra ɨkyo ^ʉtɨite, sa ʉdɨire hokwa itáaji raako nɨ mʉʉntʉ yoyoosi.

12 ^Arɨ siinda, kumwiimya ndɨrɨ ave ngururyo ya Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ waanɨ, na sɨ arɨ fuma ʉko kei tʉkʉ. Kwaandɨka ndɨrɨ mweeri yaachwe irina ra Mʉlʉʉngʉ waanɨ na irina ra múuji wa Mʉlʉʉngʉ waanɨ noo kʉsea Yerusaléemu ifya, múuji ^ʉrɨ kiima fuma kurumwii kwa Mʉlʉʉngʉ waanɨ. Kei kwaandɨka ndɨrɨ mweeri yaachwe irina raanɨ ifya.

13 ^Arɨ na matu nɨ ateere masáare ^meene Mʉtima Mʉʉja yoojiwyɨira mpuka ja vaantʉ ^vaanduma." '

Barʉ́wa kwa Mpuka ya Vaantʉ ^Vamuruma Yéesu va Laodikía

14 Kwa murimʉ mʉʉja wa mpuka ya vaantʉ ^vaanduma va ʉko Laodikía andɨka jei,

'Aya noo masáare yaachwe yeeye ^aséwaa Kɨkomi, yeeye ^iiláangiwaa na shahíidi wa kɨmáárɨ, yeeye nɨ Mwiimiriri wa viintʉ vyoosi Mʉlʉʉngʉ ^ʉʉmba.

15 "Namányire mɨrɨmo yaako yoosi. Weewe sɨ ʉhola jii tʉkʉ baa kei sɨ ʉrɨ mooto tʉkʉ. Nɨ vyaangʉ ngaarɨ ʉrɨ na kɨmwɨ, ngaarɨ wahola au ngaarɨ ʉrɨ mooto.

✡ **3:7** Laanga Isáaya 22:22.

16 Maa kaa, sa viintu ur̃i katikati si mooto baa si uhola tuku, kukutaika ndir̃i fuma mulomwii waani.
17 Weewe wiívaa kipeembe woosea, 'Niini ndir̃i musúngaati, nasúngaatire na niiyéneriirye kira kiintu.' Weewe si umányire wasusuvala tuku, ur̃i wo koonera mbavariri, ur̃i mukiva, muhoku, baa kei ni na tuhu ur̃i.
18 Sa jeyyo, ni kuwyiira niise uwule fuma kwaani sahá abu ˆyakuluswa na mooto, sa uve musúngaati, kei wula ingo njeru fuma kwaani wiivikire sa ukitirirye soni ya tuhu yaako. Wula mooda wa miiso wa makuta uhake miiso yaako sa woone.
19 Niini navadálavyaa na navawólolaa mwiikalo voosi ˆnaveenda. Haaha umanyike na uvalanduke fuma uvii.
20 Laanga, niímire muryaangwii nooluumbya. Muuntu koon atéiire sawúti yaani, aywiire muryaango, kiingira ndir̃i na nyuumbii kwaachwe, kurya ndir̃i ne, ne kurya ari na niini.
21 ˆAri siinda kuyerwa murekera ndir̃i iikale hamwi na niini ichuumbii raani ra kitemi, ja viintu niini ˆnasiinda kuyerwa, nkiikala hamwi na Taáta waani ichuumbii raachwe ra kitemi.
22 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma." '"

4

Ichuumbi ra Kitemi Kurumwii

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona muryaango waywíirwe kurumwii. Aho, nkateera ira sawúti ˆnaari natéiire aho ncholo ˆiri ja sawúti ya irimu yoosea, "Ambuka na kunu, nikoonekye masáare ni mpaka yafumire mpiindi ihi ˆiri looka."
2 Koonka, nkalongoolwa ni Mutima Muuja, aho, nkoona ichuumbi ra kitemi uko kurumwii, na mweeri yaachwe nkoona umwi ˆiíkyiire.
3 Na ura ˆajáa iíkyiire aho ichuumbii, alavalaváa ja mawye ya iyoombe ikuulu ˆyaséwaa yásipi* na akíiki.† Ichuumbi raachwe rijáa rarír̃ingirir̃irwe ni italavaási ˆralavalaváa ja iwye ra sumarí́idi.‡
4 Íro ichuumbi rijáa rarír̃ingirir̃irwe ni machuumbi yiingi makumi yavir̃i na yani (24). Ayo machuumbi yajáa yiíkarir̃irwe ni vawosi makumi yavir̃i na vani (24) na vajáa viivíkiire ingo njeru chwee na mitwii vajáa viivíkiire matáaji ya saháabu.
5 Na kufuma aho ichuumbii ra kitemi, kukafuma ndávo, kukiririma na kidandárika. Na mbere ya iro ichuumbi ra

---

* **4:3** ***yásipi:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ˆravíjaa ˆrir̃i kwani. † **4:3** ***akíiki:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ˆravíjaa ˆrir̃i nkuundu. ‡ **4:3** ***sumarí́idi:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ˆravíjaa ˆrir̃i kwani.

kɨtemi kʉjáa kwatɨɨte vimʉrɨ mufungatɨ ˆvikórɨɨre. Vimʉrɨ ivyo, noo ɨra Mɨtima mufungatɨ wa Mʉlʉʉngʉ.

6 Kei, mbere ya ɨro ichuumbi ra kɨtemi kʉjáa kwatɨɨte kɨɨntʉ ˆkirɨ ja mayɨya ya kióo. Mayɨya ayo yajáa nɨ ja iwye kɨweerʉ ˆkilóokaniryaa.

Katɨkatɨ ya rɨra ichuumbi ra kɨtemi na vara vawosi, kʉjáa kwatɨɨte viúumbe vine ˆviri mooyo. Ivyo viúumbe vijáa vyarɨɨngɨrɨra mavaru yoosi ya ichuumbi ra kɨtemi na vijáa vyatɨɨte miiso kɨra haantʉ.

7 Kiúumbe cha ncholo kɨjáa kiifwíine siimba, na cha kavɨrɨ kɨjáa kiifwíine mpachi na cha katatʉ kɨjáa chatɨɨte buuwo ja ya mʉʉntʉ na cha kanɨ kɨjáa ja mbeu ˆyoowʉlʉka.

8 Kɨra kiúumbe kɨjáa chatɨɨte mabava mʉsasatʉ. Ayo mabava yajáa yatɨɨte miiso kɨra haantʉ baa isii ya mabava. Viúumbe ivyo, vyɨɨmbaa uchikʉ na muusi bila yooreka, vyoosea,

“Mʉʉja, Mʉʉja, Mʉʉja,
Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu joosi,
ajáa amwaarɨ, amwaarɨ, na kʉva arɨ amwaarɨ!”

9 Kɨra mpɨɨndɨ ivyo viúumbe ˆvyamʉbweeyyiryáa nkongojima, ˆvyamʉdʉʉmbáa na ˆvyamʉnyemyáa ʉra ˆiíkalaa ichuumbi ra kɨtemi na ˆarɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero,

10 vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ, valaaláa ɨsɨ na ɨnda voomwiinamɨra yeeye ˆarɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero, ˆiíkalaa ichuumbii ra kɨtemi mbere yaachwe. Kei, vavɨɨkáa matáaji yaavo mbere ya ichuumbii ra kɨtemi kʉnʉ voosea,

11 “Weewe Ijʉva, Mʉlʉʉngʉ wiitʉ,
wɨɨma neeja kʉhokera nkongojima,
nyemi na ngururu,
weewe noo ˆwʉʉmba viintʉ vyoosi,
kwa kʉsaaka kwaako vyʉʉmbwa,
baa kei vimwaarɨ.”

5

Kɨtáabu na Mwaana wa Muundi

1 Aho, nkoona kɨtáabu mʉkonwii wa kʉlʉme wa ʉra ˆiíkalaa ichuumbii ra kɨtemi. Ɨkyo kɨtáabu kɨjáa chaandɨkwa isii na weerwii na kɨjáa chanamatɨkwa mɨtooso mufungatɨ ya ʉtʉwa.

2 Aho, nkoona murimʉ mʉʉja ˆʉrɨ na ngururu woolʉʉsɨka na sawúti nkʉʉlʉ, woosea, “Nɨ ani noo ˆɨɨma neeja wo namatʉla mɨtooso ya ɨkɨ kɨtáabu na wo kɨfotolola?”

3 Maa kaa, kʉjáa kusiina mʉʉntʉ kurumwii, baa mweeri ya weerʉ au baa Ntarii ˆarɨ daha fotolola kɨtáabu ɨkyo no kɨsoma tʉkʉ.

4 Sa viintʉ sɨ koonekana mʉʉntʉ ˆɨɨma neeja wo kɨfotolola kɨra kɨtáabu na wo kɨsoma, maa nkaanda rɨra mʉnʉmʉʉnʉ.

5 Aho, umwi wa vara vawosi akaansea, “Rira tuku! Laanga,
Siimba wa lukolo lwa Yúuda wa uvyaalo wa mutemi Daúdi,
yeeye asiinda. Yeeye akiimana, kakanula ari iyo mitooso
mufungati na kifotolola ari ikyo kitáabu.”
6 Aho, nkoona Mwaana wa Muundi ˆoonekanáa ja ajáa
asíinjirwe, ajáa kati na kati ya ichuumbi ra kitemi na vira
viúumbe vine ˆviri mooyo, na katikati ya vara vawosi. Uwo
Mwaana wa Muundi ajáa atiite mpeembe mufungati na mi-
iso mufungati, noo kusea, Mitima mufungati ya Mululungu
ˆyatumwa kuri weeru yoosi.
7 Uwo Mwaana wa Muundi akaseesa, maa akakitoola kira
kitáabu fuma mukono wa kululume wa ura ˆiíkyiire aho ichu-
umbii ra kitemi. 8 ˆAkakitoole vii kira kitáabu, vira viúumbe
vine na vara vawosi makumi yaviri na vani (24), vakiinama
fuuru isi mbere ya ura Mwaana wa Muundi. Kira umwi
waavo ajáa atiite iwuumbi kunu vakwáatiriire bakúuri ja
saháabu ˆjimémire ng’óóno ˆjinyúkiraa, noo kusea, kuloomba
kwa vaantu va Mululungu. 9 Aho, maa vakiimba lwiímbo lufya
voosea,
“Weewe wiima neeja kukisumula ikyo kitáabu,
na wo kakanula iyo mitooso.
Weewe wasiinjwa,
na kwa sakami yaako wamunununira* Mululungu vaantu,
vaantu fuma kira lukolo, kira nduusika,
kira nduu na fuma kira isi.
10 Weewe wavabweeyya vave utemi
na veneisi vo mutumamira Mululungu wiitu,
novo kiimiriira vari weeru.”

11 Aho, nkalaanga, maa nkateera sawúti ya mirimu miija ˆiri
foo munumuunu, mayana na mayana, baa si iri daha valwa
tuku. Iyo mirimu ijáa yaríingiriire rira ichuumbi ra kitemi na
vira viúumbe na vara vawosi makumi yaviri na vani (24).
12 Kwa sawúti nkuulu yiimbáa yoosea,
“Mwaana wa Muundi ura ˆasiinjwa noo iima neeja,
kuhokera luviro na usúngaati,
tooti na ngururu,
nyemi, nkongojima na duumbi!”

13 Aho, nkateera viúumbe vyoosi ˆviri mooyo kurumwii,
kuri weeru, Ntarii, uko mayiyii na vyoosi ˆviri muumo vy-
ookiimba jei,
“Ntálarya, nyemi, nkongojima, na luviro,
jive kuri yeeye ˆiíkariraa ichuumbi ra kitemi,
na kuri Mwaana wa Muundi,

* **5:9** ***wamunununirira:*** Laanga ***Ununuuli*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero!”

14 Vira viúumbe vine vikasea, “Kɨkomi!” Na vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ vakalaala ɨsɨ na ɨnda voomwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ na Mwaana wa Muundi.

6

Mɨtooso Mufungatɨ

1 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanʉla mʉtooso wa ncholo kati ya ɨra mɨtooso mufungatɨ ya ʉtʉwa. Maa nkateera kɨmwɨ cha vira viúumbe vine ˆviri mooyo choosea kwa sawúti ja ya kɨdandárɨka, “Yeenda!”

2 Aho, nkoona faráasi ˆɨrɨ na ivala reerʉ na mʉʉntʉ ˆiivérekiirye. Na ʉwo ˆajáa iivérekiirye ajáa atɨɨte ʉta, maa akaheewa itáaji. Akafuma aho, yoosiinda nkoondo na kei sa atuube siinda.

3 Mwaana wa Muundi ˆakakakanʉle mʉtooso wa kavɨrɨ, maa nkateera kɨmwɨ cha vira viúumbe cha kavɨrɨ choosea, “Yeenda!”

4 Aho, ɨkafʉmɨra faráasi yɨɨngɨ ˆyasala gyaa. Na ʉwo ˆajáa iivérekiirye, akaheewa nyaasʉka nkʉʉlʉ na akaheewa lʉvɨro lo seyya mwiikalo mʉʉja aha weerwii, sa vaantʉ viiyʉlae.

5 Aho, Mwaana wa Muundi akakakanʉla mʉtooso wa katatʉ. Nkateera kɨra kiúumbe cha katatʉ choosea, “Yeenda!” Nkalaanga mbere yaanɨ, nkoona faráasi njirʉ. Mʉʉntʉ ˆajáa iivérekiirye, ajáa atɨɨte saama yo piimɨra mʉkonwii waachwe.

6 Nkateera ja sawúti yoofuma katɨ na katɨ ya vira viúumbe vine yoosea, “Kɨbáába kɨmwɨ cha muchu wa ngáano kwa marɨho ya mʉrɨmo wa sikʉ. Vibáába vitatʉ vya muchu wa shayíiri* kwa marɨho ya sikʉ. Maa kaa, karɨ ʉsáambʉlaa makuta au diváai tʉkʉ.”

7 Mwaana wa Muundi ˆakakakanʉle mʉtooso wa kanɨ, maa nkateera kɨra kiúumbe cha kanɨ choosea, “Yeenda!”

8 Aho, nkavaa miiso, kʉmba mbere yaanɨ kwatɨɨte faráasi ˆɨrɨ ufuunde. Ʉra ˆajáa iivérekiirye, irina raachwe noo Inkwya asewáa na ʉra ˆvayeendan’yáa ne noo Ntare asewáa. Novo vakaheewa wiimiriri mweeri ya ɨmwɨ ya ine ya weerʉ sa vʉʉlae vaantʉ na nyaasʉka, na njala, na ndwáala nkarɨ, kei kwa maka nkarɨ ja isaka.

9 Mwaana wa Muundi ˆakakakanʉle mʉtooso wa saano, maa nkoona mɨtɨma ya vaantʉ ɨsɨ ya masabáahʉ. Ava, noo vara vaantʉ ˆvasɨɨnjwa sa variruma isáare ra Mʉlʉʉngʉ na sa ʉshahíidi ʉra ˆvatoola.

---

* **6:6** ***shayíiri:*** Nɨ mpeke ˆjijáa jiifwɨɨne na ngáano. Mɨkáate ya shayíiri na mɨkáate ya ngáano noo kɨjáa chóorya kɨkʉʉlʉ cha Viisiraéeli. Shayíiri noo kɨjáa chóorya kɨkʉʉlʉ cha vakɨva. Kei shayíiri noo vakoloweráa irʉsʉ. Baa kei ɨjáa nɨ chóorya cha nchúwo, baa ja ng’oombe na faráasi.

10 Avo vaantu vakarira kwa sawúti nkuulu voosea, “Ee Ijuva Mweeneevyo weemweene, muuja na wa kikomi, chereva uri mpaka naadi kuvaheera irya no valaira chiiru vaantu va weeru so kiita sakami yiitu?”

11 Aho, vakaheewa nkáancho ndiihi njeru, maa vakasewa vawoojere kwa mpiindi kiduudi, mpaka ira hesáabu ya vatumami viivaavo, noo kusea vaanaavo ˆvari kuulawa, iki-imane ja voovo ˆvyeene vuulawa.

12 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanula mutooso wa sasatu, kukava na kitiíntima kikulukuulu kuri isi. Mwaasu ukiira chi ja mikiri, na mweeri ukasala gyaa ja sakami.

13 Nyényeeri ja kurumwii jikatomoka na kuri weeru ja saambu mbisi ˆjiwúvirwe ni ihúmbuuto ikari.

14 Kurumu kukarimira ja viintu ikaratáasi ˆrifótwaa. Njuulu joosi na isi joosi ˆjariingirirwa ni maaji, jikaseyyiwa haantu ˆjijáa.

15 Aho, vatemi va weeru, vakúúlu, vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo, vasúngaati, vaantu ˆvari na ngururu, vatúmwa na vaantu ˆvari húuru vakiivisa mpáángii na mawyii uko njuulwii.

16 Vakajisea njuulu na mawye, “Tugirimukiri, mutuvise na kisho cha yeeye ˆiíkalaa ichuumbii ra kitemi na kei mutuhon’ye na nkalari ja Mwaana wa Muundi.

17 Sa siku ira nkuulu ya nkalari ˆyahuumba fuma kwa Muluungu na Mwaana wa Muundi yafíkire. Eri, ni ani ˆari daha kwiivereka?”

7

Vaantu va Muluungu Hona Vari

1 Ayo ˆyakalooke, nkoona mirimu miija ine, yiímire vichurii vine vya weeru, ˆikítiire mpeho idiire wuva fuma mavaru yoosi mweeri ya isi, mweeri ya mayiya, na mweeri ya muti wowoosi.

2 Aho, maa nkoona murimu muuja wiingi wookaambuka fuma ituumba ˆuri na mutooso wa Muluungu ˆAri Nkaasu. Uwo murimu muuja ukiituriira isóso kwa sawúti nkuulu ira mirimu miija ine ˆmyeene ijáa yaheewa luviro lo saambula isi na mayiya.

3 Ukasea, “Kari musaambule isi, mayiya au baa miti tuku, mpaka tuhumule kuvavaa mutooso vatumami va Muluungu wiitu vipáamii vyaavo.”

4 Aho, nkateera hesáabu ya vara vaantu ˆvavawa mutooso, fuma nkolo joosi ja Isiraéeli, avo ni mayana igana rimwi, makumi yani na ine (144,000) vajáa.

5 Kufuma lukolo lwa Yúuda vavawa mutooso, mayana ikimi
na yaviri (12,000),
kufuma lukolo lwa Rúbeni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Gáadi, mayana ikimi na yaviri,
6 kufuma lukolo lwa Ashéeri, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Nafutáali, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Manáase, mayana ikimi na yaviri,
7 kufuma lukolo lwa Simeóoni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Láawi, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Isakáari, mayana ikimi na yaviri,
8 kufuma lukolo lwa Sabulóoni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Yooséefu, mayana ikimi na yaviri,
na kufuma lukolo lwa Bénjamini, mayana ikimi na yaviri yajáa
yavawa mutooso.

Iyiimbi ra Vaantu ^Valamuririrwa

9 Aya ^yakalooke, maa nkoona iyiimbi ra vaantu, kusiina
muuntu ^ari daha kuvavala tuku. Vaantu fuma kira isi, kira
lukolo, kira kira nduu, na fuma kira nduusika viímire mbere ya rira
ichuumbi ra kitemi na mbere ya Mwaana wa Muundi. Vaantu
avo, viivíkiire nkáancho njeru, na matáampi ya mitéende
vakwáatiriire mikonwii yaavo.
10 Vakaluusa na sawúti nkuulu voosea,
"Ulamuriri wafúmaa kwa Muluungu wiitu,
yeeye ^iíkalaa ichuumbii ra kitemi,
na kwa Mwaana wa Muundi."
11 Mirimu miija yoosi ijáa yiima mavaru yoosi, kuriingirira
rira ichuumbi ra kitemi, vara vawosi makumi yaviri na vani
(24), na vira viúumbe vine ^viri mooyo. Vakalaala isi na
inda mbere ya ichuumbi ra kitemi, maa vakamwiinamira
Muluungu,
12 voosea,
"Kikomi!
Aduumbwe, aheewe nkongojima, aheewe tooti,
aheewe duumbi, nyemi,
luviro na ngururu,
Muluungu wiitu kwa siku ^jisiina uhero.
Kikomi!"
13 Aho, umwi wa vara vawosi makumi yaviri na vani akaan-
jurya, "Ava vaantu ^viivíkiire nkáancho njeru ni vala ani?
Umányire ni hai ^vafúmire wuu?"
14 Maa nkamusea, "Ee mukúlu, weewe wamányire." Maa
akaansea, "Ava noo vara vaantu ^vafuma uturikirii mukuulu.
Voovo vafula ingo jaavo sakamii ya Mwaana wa Muundi, maa
jikeera chwee.
15 Sa jeyyo, ni mbere ya ichuumbi ra kitemi ra Muluungu vari,

voomʉtʉmamɨra Mʉlʉʉngʉ Kaayii yaachwe Njija chɨrɨrɨ chobu,
na yeeye ˆiíkyɨɨre ichuumbii ra kɨtemi,
kova arɨ itibu mweeri yaavo.
16 Kɨkomi sɨ vakaavirwe nɨ njala vii kaa tʉkʉ,
kɨkomi sɨ vakɨɨne nyóota vii kaa tʉkʉ.
Mwaasʉ sɨ ʉkavalunguriirye tʉkʉ,
baa irʉtɨra sɨ rɨkavachimikire tʉkʉ.
17 Sa Mwaana wa Muundi,
ˆiíkalaa katɨkatɨ ya ichuumbi ra kɨtemi,
kʉva arɨ muríisi waavo.
Yeeye valongoola arɨ
na mpulii ja maaji ya nkaasʉ.
Na Mʉlʉʉngʉ vahonola arɨ kɨra miísoori yaavo.”

8

Mʉtooso wa Mufungatɨ

1 Mwaana wa Muundi ˆakakakanʉle mʉtooso wa mufungatɨ, maa ʉko kurumwii kʉkakirinya sawu kwa mpɨɨndɨ ya núusu sáa jei.

2 Aho, nkoona ɨra mirimʉ miija mufungatɨ ˆyɨímaa mbere ya ichuumbi ra Mʉlʉʉngʉ, na kɨra ʉmwɨ waavo ʉkaheewa irimʉ.

3 Murimʉ mʉʉja wɨɨngɨ ʉkʉʉja, maa ʉkɨɨma mbere ya masabáahʉ kʉnʉ ʉkwáatɨrɨɨre chetéeso cha sahá abu mʉkonwii. Ʉkaheewa ng’óóno ˆjinyúkiraa ˆjiri foo, sa ʉtoole hamwɨ na kʉloomba kwa vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ mweeri ya masabáahʉ ya sahá abu ˆɨrɨ mbere ya ichuumbi ra kɨtemi.

4 Muuki wa ng’óóno ˆjinyúkiraa hamwɨ na kʉra kʉloomba kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ vikaambʉkan’ya na mweeri mbere ya Mʉlʉʉngʉ, fuma mɨkonwii ya ʉwo murimʉ mʉʉja.

5 Aho, murimʉ mʉʉja ʉkatoola chetéeso, ʉkakɨmemya mooto fuma masabáahwii, maa ʉkakɨfweita na kʉrɨ weerʉ yoosi, maa kʉkava na kɨdandárɨka, kukiririma, ndávo na kitiíntima.

Marimʉ Mufungatɨ

6 Aho, ɨra mirimʉ miija mufungatɨ ˆmyeene ɨjáa na marimʉ mufungatɨ, ɨkɨɨma neeja sa yaande yafwɨɨra.

7 Murimʉ mʉʉja wa ncholo ʉkarɨfwɨɨra irimʉ raachwe. Aho, mbula ya mawye hamwɨ na mooto ˆvyasaangɨra na sakami vikɨɨtɨka mweeri ya ɨsɨ. Ʉwo mooto ʉkalungurirya rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya ɨsɨ, ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya mɨtɨ ɨkalʉngʉrɨra, na masaambɨ yoosi ˆyarɨ kwani yakalʉngʉrɨra.

8 Murimʉ mʉʉja wa kavɨrɨ ʉkafwɨɨra irimʉ. Aho, kɨɨntʉ ˆkɨrɨ ja lʉʉlʉ lʉkʉʉlʉ ˆlwakórɨɨre mooto kɨkafweitɨrwa na mayiyii na ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya mayɨya rɨkavalʉka sakami.

9 Ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya viintʉ ˆviri nkaasʉ mayiyii vikakwya, na ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya méeli jikasaambʉka.

10 Murimʉ mʉʉja wa katatʉ ʉkafwɨɨra irimʉ raachwe. Aho, nyényeeri nkʉʉlʉ ɨkawya fuma kurumwii. Ɨyo nyényeeri yakoreráa ja isasaankʉ ra mooto, noyo ɨkawyɨɨra mweeri ya ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya maboote ˆyiíkaa maaji, na mweeri ya mpula ja maaji.

11 Ɨyo nyényeeri irina raachwe noo “Ʉsʉʉngʉ” yasewáa. Ɨyo nyényeeri ɨkavalandʉla ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya maaji yakava ʉsʉʉngʉ. Vaantʉ ˆvarɨ foo vakakwya, sa maaji ayo ˆyarɨ ʉsʉʉngʉ.

12 Aho, murimʉ mʉʉja wa kanɨ ʉkafwɨɨra irimʉ raachwe. Ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya mwaasʉ, mweeri na nyényeeri, maa yakava kilwiirya. Sa jeyyo, ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya muusi rɨkava kilwiirya na uchikʉ ʉkava viivyo.

13 Aho, nkalaanga, maa nkoona mbeu ɨmwɨ kurumwii katɨkatɨ yoosea kwa sawúti nkʉʉlʉ, “Nɨ mpolaɨ, nɨ mpolaɨ, nɨ mpolaɨ kwa vara ˆviíkalaa kʉrɨ weerʉ sa yara marimʉ yatatʉ ˆyachíhiire ˆyarɨ fwɨɨrwa. Ɨra mirimʉ miija yiímire neeja kʉyavaa haaha jei.”

9

Irimʉ ra Saano Roofwɨɨrwa

1 Murimʉ mʉʉja wa saano ʉkafwɨɨra irimʉ raachwe. Aho, nkoona nyényeeri ˆyawyíire fuma kurumwii fʉʉrʉ ɨsɨ. Ɨyo nyényeeri ɨkaheewa ʉfʉngúwo wa iduundu ra Ntarii.

2 Ɨkarɨchʉngʉla ɨro iduundu ra Ntarii, aho, maa muuki ʉkafuma. Ʉwo muuki ʉkaambʉka na mweeri ja muuki wa itanúuru ikʉʉlʉ. Mwaasʉ na kurumu vikava na kilwiirya cha ʉra muuki ˆwafúmire ntarii.

3 Aho, nkʉʉmbɨ jikafuma hara muukii, jikeenera ɨsɨ, maa jikaheewa ngururu yo lʉma ja ngururu ja ingi.

4 Ijo nkʉʉmbɨ jikakaaniwa jidiire saambʉla masaambɨ ya ɨsɨ, baa mʉmero tʉkʉ baa mʉtɨ wowoosi tʉkʉ. Maa kaa, jivaturikirye vara voosi ˆvasiina mʉtooso wa Mʉlʉʉngʉ vipáamii vyaavo.✡

5 Ijo nkʉʉmbɨ sɨ jijáa jarekerwa jivʉʉlae tʉkʉ, maa kaa, kʉvaturikirya vii kwa myeeri ɨsaano. Ʉsʉʉngʉ wo lʉmwa nɨ ijo nkʉʉmbɨ ʉjáa nɨ ja ulúmirwe nɨ ingi.

6 Mpɨɨndɨ ijo, vaantʉ saakɨra veende inkwya, maa kaa, sɨ varɨ kɨɨpata tʉkʉ. Merirya veende matɨ inkwya, maa kaa, inkwya vatɨɨja yeende.

✡ **9:4** Laanga Wiivariyuli 7:2-3.

7 Haaha ijo nkuumbi jijáa ni ja faráasi ˆjiímiiwe neeja sa nkoondo. Mitwii yaavo jijáa jiivikira kiintu ˆkiri ja itáaji ra saháabu. Visho vyaavo vijáa viifwíine visho vya vaantu.
8 Njwiiri jaavo jijáa jiifwíine njwiiri ja vaantu vaki. Mayeo yaavo yajáa ni ja mayeo ya siimba.
9 Jijáa jatiite ngawo ya chuúma ˆyakunikirira kipeembe. Sawúti ya mbava jaavo, ijáa ni ja sawúti ya magáari ˆyarútwaa ni faráasi ˆyari foo ˆyootiija na nkoondwii.
10 Mikira yaavo ijáa yatiite kidoboko ja mikira ya ingi, na ijáa yatiite ngururu yo turikirya vaantu kwa myeeri isaano.
11 Ijo nkuumbi jijáa jatiite mutemi, uwo mutemi waavo noo murimu muuja wa Ntarii. Irina raachwe kwa Kieburanía noo Abadóoni aséwaa, na kwa Kigiríki noo Apolóoni aséwaa, noo kusea, "Mumali."
12 Irema ra ncholo ralóokire. Haaha mutaange yakaari marema yaviri ˆyookuuja.

Irimu ra Sasatu

13 Murimu muuja wa sasatu ukafwiira irimu raachwe. Aho, nkateera sawúti yoofumira mpeembii ine ja masabáahu ya saháabu ˆiri mbere ya Mululungu.
14 Sawúti iyo, ikamusea jei murimu muuja wa musasatu ura ˆajáa na irimu, "Ichungurire mirimu miija ine, ira ˆyachuungwa aho ibootii ikuulu ˆriíkaa maaji ra Efuráati."
15 Iyo mirimu miija ine ikachungurirwa sa yuulae ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya vaantu voosi va weeru. Iyo mirimu miija ijáa yaviikwa neeja sa mpiindi ihi, siku ihi, mweeri uhu na mwaaka uhu.
16 Aho, vakuuja valwi nkoondo ˆvari foo ˆviivérekiirye faráasi. Nkateera hesáabu yaavo ni mayana magana yaviri mara iyana (200,000,000).
17 Haaha aho njorii, jei noo ˆvyeene joonekana ijo faráasi na vaambuki faráasi, vipeembii vyaavo, vajáa vatiite ngawo ja mooto ˆjiri nkuundu, ˆjiri gyaa na ˆjiri ubúusi ja sálufa.* Ijo faráasi mitwe yaavo ijáa ni ja mitwe ya siimba, milomwii yaavo kwafumáa luriijo lwa mooto, muuki na sálufa.
18 Kwa ayo marema yatatu, ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya vaantu voosi va weeru vakuulawa ni mooto, muuki na sálufa ng'eene yafumáa malakii yaavo.
19 Ngururu ja ijo faráasi ni milomwii na mikirii yaavo jijáa. Mikira yaavo ni ja njoka ˆjiri na mitwe yo turikirirya vaantu ijáa.

---

* **9:17** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Mululungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Mululungu.

20 Vaantu ^veene si vuulawa ni ayo marema, si vamuvalandukira Muluungu tuku, vareke uvi wa mirimo ya mikono yaavo. Voovo vajáa vatuuba kwiinamira mirimu mivi, vidabalaíyo ^vyatengeneshiwa kwa sahá*abu*, chuúma cha mpía, sháaba, mawye na mabambari. Vidabalaíyo ivyo si vyoonáa tuku, si vyateeráa tuku, baa kei si vyayeendáa tuku.

21 Avo vaantu si vamuvalandukira Muluungu fuma kuulaa kwaavo, usavi waavo, uhanguti waavo na wiivi waavo tuku.

10

Murimu Muuja na Kitáabu Kiduudi

1 Aho, nkoona murimu muuja wiingi ^uri na ngururu wookiima fuma kurumwii. Uwo murimu, ujáa warí*ingiriirwe* ni ichu na italavaási mutwii waachwe. Kisho chaachwe chalavalaváa ja mwaasu, na mawulu yaachwe yajáa ja ngururyo ja mooto.

2 Mukonwii waachwe ujáa wakwáatiriire kitáabu kiduudi ^chaálwiirwe. Uwo murimu ujáa walwaatya ijeo raachwe ra kululume mweeri ya mayiya, na ra kumooso ujáa walwaatya mweeri ya isi.

3 Ukatula isóso na sawúti nkuulu ja siimba ^yooruma. ^Ukatule isóso, maa vira vidandárika mufungati vikarira.

4 Mpiindi ivyo vidandárika mufungati ^vikarume, niini nkasaaka naande kaandika. Maa kaa, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, "Vaa mutooso masáare ^yalúusirwe ni ivyo vidandárika mufungati na kari uyaandike tuku. Ni kimbiso."

5 Aho, ura murimu muuja ^naari niíne wiímire kuulu kumwi mweeri ya mayiya na kwiingi mweeri ya isi, ukiinurirya mukono waachwe wa kululume na kurumwii.

6 Uwo murimu ukiilaha kwa irina ra Muluungu ^Ari Nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. Yeeye uumba kurumu na vyoosi ^viri muumo na uumba weeru na vyoosi ^viri muumo na uumba mayiya na vyoosi ^viri muumo. Maa ukasea, "Mpiindi jo woojera jasírire!

7 Maa kaa, siku ijo ura murimu muuja wa mufungati ^uri sengerera fwiira irimu raachwe, Muluungu kiimikirirya ari kira ^akibweeyya kive fuumbo ja ^vyeene avawyiira vatumami vaachwe valáali na mutwe."

8 Aho, nkateera ira sawúti fuma kurumwii ikaanyanirira kei yookuunsea, "Tamanya kasumule kira kitáabu kiduudi ^chafótolwiirwe mukonwii wa ura murimu muuja ^wiímire mweeri ya mayiya na mweeri ya isi."

9 Maa nkatamanya na kwa ura murimu muuja. Nkuuloomba wuumpeere kira kitáabu kiduudi. Nowo ukaansea, "Kisumule, ukirye. Mulomwii kuva kiri mwerere ja huuki na indii kuva kiri usuungu."

10 Jeyyo, nkatoola kira kitáabu kiduudi fuma mikonwii ya ura murimu muuja maa nkarya. Mulomwii kijáa chaamwerere ja huuki, maa kaa, ˆnkamerye, indii kikava usuungu.
11 Aho, maa nkasewa jei, “Woosaakwa uluuse kei uláali na mutwe kwa nkolo ˆjiri foo, kwa vaantu va nduusika ˆjiri foo, kwa isi ˆjiri foo na kwa vatemi ˆvari foo.”

11

Mashahíidi Vaviri
1 Aho, nkaheewa isaanga ˆriri ja duuri yo piimira, maa nkasewa, “Inuka, upiime Kaaya Njija ya Muluungu na masabáahu. Kei uvale vaantu ˆvoomwiinamira Muluungu aho Kaayii Njija.
2 Maa kaa, kari upiime waama wa Kaaya Njija tuku, sa uwo waama vaheewa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Voovo lwaatalwaata vari múujii muuja kwa myeeri makumi yani na iviri (42).
3 Niini vaheera ndiri mashahíidi vaani vaviri luviro valuuse uláali na mutwe kwa siku ijo iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu (1,260), kunu viivíkiire magunía, koonekya usuungu.”
4 Avo mashahíidi ni ira miti iviri ya miseitúuni na vira vyaángo viviri vya vimuri ˆvyiímaa mbere ya Ijuva wa weeru yoosi.✡
5 Muuntu yoyoosi ˆari saaka varetera marema, uúlawaa ni mooto ˆwafúmaa malakii yaavo. Jeyyo, noo ˆvyeene ari kuulawa ura ˆari yera kuvaretera marema.
6 Avo mashahíidi vatiite luviro lo chuunga kurumu mbula idiire vaa mpiindi joosi ˆvooluusa uláali na mutwe. Baa kei, vatiite luviro lo valandula maaji yave sakami, na kuuvaa weeru kwa marema ˆyiísimiresimire mpiindi yoyoosi ˆvoosaaka.
7 Na ˆvari humula toola ushahíidi waavo, maka fuma ntarii vakiimiriira iri nkoondo, na iyo maka vasiinda iri na kuvuulaa iri.
8 Miviimba yaavo chaala iri njirii ya múuji ura mukuulu, haantu Mweenevyoosi waavo ˆaning’iniwa musaláabii fuuru akakwya. Na irina ra fuumbo ra uwo múuji noo Sodóoma au Mísiri ˆwaséwaa.
9 Vaantu fuma kira nduu, kira lukolo, kira nduusika, na fuma kira isi, laanga vari iyo miviimba kwa siku itatu na núusu na si vari ruma itaahwe tuku.
10 Na vaantu ˆviíkalaa aha weerwii vyeenda vari no vaa siriri. Novo kiiheera veende vilungulungu sa avo mashahíidi vavaturikiryáa avo vaantu ˆviíkalaa aha weerwii.

✡ **11:4** Laanga Sakaría 4:1-14.

11 Maa kaa, sikʉ itatʉ na núusu ˆjikalooke, nkeeho ya nkaasʉ
ˆifúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ ɨkavɨɨngɨra vara mashahíidi. Aho,
vakɨɨma na mawʉlʉ yaavo. Vaantʉ vakakwaatwa nɨ woowa
ˆvakavalaange.
12 Aho, vara mashahíidi vakateera sawúti nkʉʉlʉ fuma ku-
rumwii yoovasea, "Ambuki na kʉnʉ we!" Jeyyo, vakaambʉka
na kurumwii na ichu kʉnʉ vavɨ vaavo voovalaanga.
13 Mpɨɨndɨ yɨɨyo, kʉkafʉmira kitiíntima kɨkʉʉlʉ, na ɨmwɨ ya
ikimi ya múuji ɨkawya. Vaantʉ mayana mufungatɨ (7,000)
vakʉʉlawa nɨ ɨkyo kitiíntima. Na vara ˆvachaala vakakwaatwa
nɨ woowa maatʉkʉ vii, maa vakamʉbweeyyirya nkongojima
Mʉlʉʉngʉ wa kurumwii.
14 Rɨra irema ra vaantʉ ra kavɨrɨ ralóokire. Laanga, irema ra
katatʉ rookʉʉja chaangʉ.

Irimʉ ra Mufungatɨ

15 Aho, murimʉ mʉʉja wa mufungatɨ ʉkafwɨɨra irimʉ
raachwe. Maa, kʉkava na sawúti nkʉʉlʉ kurumwii joosea,
"Ʉtemi wa weerʉ wavɨɨre wa Ijʉva wiitʉ na wa Masía
waachwe,
yeeye kɨɨmɨrira arɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero."
16 Aho, vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ (24), vara
ˆviíkalaa machuumbii yaavo ya kɨtemi mbere ya Mʉlʉʉngʉ,
vakalaala ɨsɨ na ɨnda, vakamwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ
17 voosea,
"Tookʉdʉʉmba ee Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu,
weewe ʉmwaarɨ na ʉjáa ʉmwaarɨ.
Weewe watoola ngururu jaako nkʉʉlʉ,
na ʉkaanda kɨɨmɨrira.
18 Ɨsɨ sɨ ˆjikurúmaa jijáa jakalala,
maa kaa, nkalari yaako yuújire.
Mpɨɨndɨ yuújire yo mʉlamʉrira kira mʉʉntʉ ˆaakwya,
na yo vaheera kʉnáálo vatʉmami vaako valáali na mʉtwe
na vaantʉ vaako,
na vara ˆvarɨnyémyaa irina raako,
vakúúlʉ na vadúúdi.
Kei mpɨɨndɨ yuújire yo vamala vara ˆvasáambʉlaa weerʉ."

19 Maa re, Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ ya kurumwii ɨkayʉʉlwa.
Aho, isandúku ra mʉhákо rɨkoonekana aho Kaayii Njija.
Kʉkava na ndávo, kukiririma, kɨdandárɨka, kitiíntima na
mbula nkʉlʉnkʉʉlʉ ya mawye.

12

Mʉʉntʉ Muki na Ramʉʉntaɨra

1 Aho, isháara nkʉʉlʉ ɨkoonekana kurumwii, mʉʉntʉ muki
ˆarwíikirwe mwaasʉ, na mweeri ˆʉrɨ ɨsɨ ya majeo yaachwe,

kei ˆarɨ na itáaji ra nyényeeri ikimi na ivɨrɨ mweeri ya mʉtwe waachwe.
2 Ʉwo mʉʉntʉ muki nɨ muruto ajáa na arɨráa sa makata yo kiichʉngʉla mwaana.
3 Aho kei, isháara yɨingɨ ɨkoonekana kurumwii, kɨintʉ ˆkɨrɨ ja ramʉʉntaira ikʉʉlʉ ˆrɨrɨ nkʉʉndʉ ˆrɨjáa na mɨtwe mufungatɨ na mpeembe ikimi. Na kɨra mʉtwe ʉjáa watɨɨte itáaji.
4 Mʉkɨra waachwe ʉjáa wahʉʉnga ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya nyényeeri ˆjiri kurumwii na ʉjáa wajifweitɨra na ɨsɨ. Ɨro ramʉʉntaira rɨkɨima mbere ya ʉwo mʉʉntʉ muki ˆajáa aséngerɨire kiichʉngʉla, sa ˆarɨ kiichʉngʉla vii, rɨmerye mwaana.
5 Ʉwo mʉʉntʉ muki akiichʉngʉla mwaana mʉlʉme. Mwaana ʉwo noo ˆarɨ kɨimɨrɨra ɨsɨ joosi ja weerʉ kwa nkome ya chʉʉma. Maa kaa, ʉwo mwaana akatoolwa, maa akatwaalwa fʉʉrʉ kwa Mʉlʉʉngʉ na fʉʉrʉ ichuumbii raachwe ra kɨtemi.
6 Ʉra mʉʉntʉ muki ne akatɨija na ɨsɨ ya ibaláángwii, haantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆahiimya neeja sa amʉlaangirirye ʉko kwa sikʉ iyana rɨmwɨ, magana yavɨrɨ na makumi mʉsasatʉ (1,260).

Nkoondo Kurumwii
7 Haaha ʉko kurumwii kʉkava na nkoondo. Mɨkaéeli mʉkúúlʉ wa mirimʉ miija na mirimʉ yaachwe vakalwa nkoondo na ramʉʉntaira na mirimʉ yaachwe mɨvɨ.
8 Maa kaa, ramʉʉntaira na mirimʉ yaachwe yakasiindwa na kʉkasoveka nkalo yaachwe na mirimʉ yaachwe ʉko kurumwii.
9 Maa ɨro ramʉʉntaira rɨkafweitwa na ɨsɨ. Ɨro noo rɨra ijoka ra kalɨ ˆrɨséwaa Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ noo kʉsea, Irimʉ, rooro noo ˆrɨkóoveraa weerʉ yoosi. Rɨkafweitwa na ɨsɨ na mirimʉ yaachwe ɨkafweitwa hamwɨ noro.
10 Aho, nkateera sawúti nkʉʉlʉ fuma kurumwii yoosea,
“Haaha ʉlamuriri, ngururu na Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ wiitʉ wuújire,
na wiimiriri wa Masía waachwe.
Sa ʉra ˆavasítaakyaa vaaniitʉ mbere ya Mʉlʉʉngʉ chɨrɨrɨ chobu,
afwéitɨrwe na ɨsɨ.
11 Novo vamusiinda
kwa sakami ya Mwaana wa Muundi,
na kwa isáare ra ʉshahíidi waavo.
Voovo sɨ voona nkaasʉ yaavo nɨ kɨintʉ tʉkʉ,
mpaka kukwya sa kuruma kwaavo.
12 Sa jeyyo, ee kurumu vaa siriri,
na nyuunyu ˆmwiíkalaa ʉko vai siriri!
Maa kaa, nɨ mpolaɨ kwa ɨsɨ na mayɨya,
sa Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rakíimire na kwaanyu,

rakíimire na kwaanyu na nkalari,
rooro ratáangire mpiindi yaachwe ni nkufi."
13 Iro ramuuntaira ˆrikoone rafwéitirwe na isi, maa rikaanda kumusakaata ura muuntu muki ˆajáa iichúngwiire mwaana mulume.
14 Maa kaa, ura muuntu muki akaheewa mbava ja ja mbeu nkuulu, sa awuluke na kulikuuli uko isi ya ibaláángwii kuuntu ˆiimiriwa neeja sa alaangiririwe neeja na ave kuli na iro ramuuntaira kwa siku iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu (1,260).
15 Aho, iro ramuuntaira rikataika maaji ˆyari foo ja luuji ˆlookiika sa yamukumuriirye ura muuntu muki.
16 Maa kaa, isi ikamwaambirirya uwo muuntu muki, ikoonyekera ja mulomo, maa ikateererya lura luuji ˆlwafumáa mulomwii wa rira ramuuntaira.
17 Aho, iro ramuuntaira rikamukalariira ura muuntu muki maatuku vii. Rikalooka no koolwa nkoondo na vaana viingi vara ˆvachaala va ura muuntu muki. Ava vaana noo vara voosi ˆvakwaatya ndairiri ja Muluungu na ˆvatuuba kutoola ushahíidi wa kumuruma kwaavo YéesuKirisitu.
18 Maa re iro ramuuntaira rikiima mbarimbari ya mayiya.

13

Maka Iviri ja Mayiyii

1 Aho, nkoona maka yoofuma mayiyii. Iyo maka ijáa yatiite mpeembe ikimi, na mitwe mufungati. Kira mpeembe ijáa yatiite itáaji. Mweeri ya kira mutwe kujáa kwaandikwa irina ra uhiintiki kwa Muluungu.
2 Iyo maka ˆnijáa niiyona ijáa yiifwíine suvi, majeo yaachwe yajáa ni ja majeo ya idunkáárya na mulomo waachwe ujáa ni ja mulomo wa siimba. Rira ramuuntaira rikiiheera iyo maka ngururu jaachwe, ichuumbi raachwe ra kitemi na ngururu jo kiimiriira.
3 Nkoona mutwe umwi wa iyo maka ujáa watiite kiloonda cha inkwya, maa kaa, ulo luuma lukahola. Vaantu voosi va weeru vakahwaalala, maa vakiituuba iyo maka.
4 Jeyyo, vakariinamira ramuuntaira sa ˆvyeene rijáa riihíire ira maka wiimiriri waachwe. Kei vakiiyinamira ira maka na vakiiyurya voosea, "Ani ˆari ja ihi maka? Na ni ani ˆari daha kulwa noyo?"
5 Ira maka ikaheewa nkalo iluuse masáare yo kiivaa kipeembe na yo muhiintikira Muluungu. Ikaheewa ulo luviro lo kiimiriira kwa myeeri makumi yani na iviri (42).
6 Maa ikaalula mulomo waachwe imuhiintikire Muluungu, na ihiintikire haantu Muluungu ˆiíkalaa na ˆviíkalaa uko kurumwii.

7 Kei ɨkarekerwa ɨlwe na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ na ɨkavasiinda. Ɨkaheewa wiimiriri mweeri ya kɨra lʉkolo, kɨra ndʉʉ, kɨra ndʉʉsɨka, na kɨra ɨsɨ.

8 Na vaantʉ voosi va weerʉ kwiiyinamɨra varɨ, noo kʉsea, kɨra mʉʉntʉ irina raachwe sɨ ˆraandɨkwa kɨtáabwii cha nkaasʉ cha Mwaana wa Muundi keende kʉʉmbwa kwa weerʉ, kɨtáabwii cha Mwaana wa Muundi ʉra ˆasɨɨnjwa.

9 ˆArɨ na matu, nɨ ateere.

10 Koonɨ mʉʉntʉ nɨ wo nyahɨrwa nkoondwii,
nyahɨrwa arɨ asʉmʉlwe.
Koonɨ mʉʉntʉ nɨ wo kʉʉlawa na nyaasʉka,
kʉʉlawa arɨ na nyaasʉka.

Aho, noo kʉʉntʉ ˆkʉrɨ kuyimirirya na kuruma kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ.

Maka Fuma Kʉrɨ Weerʉ

11 Aho, nkoona maka yɨɨngɨ ya isaka yookaambʉka na mweeri fuma ɨsɨ. Ɨyo maka ɨjáa yatɨɨte mpeembe ivɨrɨ ˆyiifwíine ja mwaana wa muundi. Noyo ɨkalʉʉsɨka ja ramʉʉntaɨra.

12 Ɨyo maka ɨkatumia wiimiriri wa ɨra maka ya ncholo kɨpaango chaachwe. Noyo ɨkabweeyya vaantʉ voosi va weerʉ, voosi ˆviíkalaa isii yaachwe viinamɨre ɨra maka ya ncholo, ɨra kɨloonda chaachwe cha imalo ˆchahola.

13 Noyo ɨkabweeyya ishá́ara nkʉʉlʉ, baa ɨkabweeyya mooto ʉkakiima fuma kurumwii, ʉkʉʉja mweeri ya ɨsɨ mbere ja vaantʉ.

14 Sa ijo ishá́ara ɨjáa yaheewa ɨndoobweeyya kɨpaango cha ɨra maka ya ncholo, ɨkavakoovera vara ˆviíkalaa kʉrɨ weerʉ. Ɨkavalairirya vabweeyye kɨdabalaíyo kwa nyemi ya ɨra maka ya ncholo, ɨra ˆijáa yatamikiwa na nyaasʉka, maa kaa, ɨkahola.

15 Ɨra maka ya kavɨrɨ ɨkaheewa lʉvɨro lo kiiheera nkeeho ya nkaasʉ kɨra kɨdabalaíyo cha maka ya ncholo, sa kɨlʉʉsɨke na kɨbweeyye vara ˆvasíitire kuchiinamɨra ɨkyo kɨdabalaíyo vʉʉlawe.

16 Ɨkadoomererya kɨra mʉʉntʉ, mʉkúúlʉ na mudúúdi, musúngaati na mʉkɨva, mʉtúmwa na mʉʉntʉ ˆarɨ húuru atalwe mweeri ya mʉkono waachwe wa kʉlʉme au vipáamii vyaavo.

17 Kei ɨkalairirya, kusiina mʉʉntʉ yoyoosi wʉla au baa wʉsa kɨintʉ tʉkʉ, mpaka ave na ʉlo lʉtalo, noo kʉsea irina ra ɨyo maka au náamba ya irina raachwe.

18 Aha, noo hasaakwa tooti. Koonɨ ʉmwɨ arɨ na mɨryʉʉngʉ, ɨɨvale ɨyo náamba ya ɨra maka, sa nɨ náamba ya mʉʉntʉ. Náamba yaachwe nɨ magana mʉsasatʉ, makumi mʉsasatʉ na mʉsasatʉ (666).

14

Mwaana wa Muundi na Vaantu 144,000

1 Aho, nkalaanga, maa nkoona Mwaana wa Muundi iímire
mweeri ya Luulu lwa Sayúuni, ari hamwi na vaantu mayana
igana rimwi, makumi yani na ine (144,000). Ava noo vara
ˆvaandikwa irina ra Mwaana wa Muundi, na irina ra Taáta
wa Mwaana wa Muundi vipáamii vyaavo.

2 Kei, nkateera sawúti fuma kurumwii, ˆiri ja sawúti ya luuji
lukuulu, na ja sawúti ya kidandárika kikuulu. Na iyo sawúti
ˆnijáa natéiire ni ja vavini voovaa mawuumbi yaavo.

3 Avo vaantu vakiimba lwiímbo lufya mbere ya ichuumbi
ra kitemi, na mbere ya vira viúumbe vine ˆviri mooyo na vara
vawosi. Kusiina muuntu wiingi ˆiikiindya akataangira ulo
lwiímbo tuku. ˆVataangira ni avo vaantu mayana igana rimwi,
makumi yani na ine vii, ˆveene vajáa vanunuulwa fuma kuri
weeru.

4 Ava noo vara vaantu ˆvasiina njeo, si vanaava na njeo
na vaantu vaki tuku, sa voovo ni vanjalu. Ava vamutúubaa
Mwaana wa Muundi kokoosi ˆari doma. Voovo vanunuulwa
fuma kwa vaantu ja mpóryo ja ndiiwa ja ncholo kwa Muluungu
na kwa Mwaana wa Muundi.

5 Milomo yaavo yashaanwa isiina uloongo tuku, na isiina
mang'uulo tuku.

Mirimu Miija Itatu

6 Aho, nkoona murimu muuja wiingi woowuluka kati na
kati ya kurumu, ˆuri na Masáare Maaja ya siku ˆjisiina uhero,
woovavariyurira vara ˆviíkalaa kuri weeru, vaantu fuma kira
isi, kira lukolo, kira nduusika, na fuma kira nduu.

7 Akaluusa na sawúti nkuulu yoosea, "Munyemyi Muluungu
na mumubweeyyirye nkongojima, sa mpiindi ya ulamu
yafíkire. Mwiinamiri yeeye ˆmweene uumba kurumu na isi,
mayiya na mpula ja maaji."

8 Murimu muuja wa kaviri ukatuubiriira kunu woosea,
"Wahángalamukire! Wahángalamukire múuji mukuulu wa
Babéeli, múuji ura ˆwavaheera vaantu va isi joosi vanywe
diváai nkari ya uhanguti waachwe."

9 Murimu muuja wa katatu ukatuuba ira iviri, ukaluusa kwa
sawúti nkuulu woosea, "Muuntu yoyoosi ˆari kiiyinamira iyo
maka na kidabalaíyo chaachwe, na yoyoosi ˆari talwa lutalo
kipáamii chaachwe, au mukonwii waachwe,

10 uwo ne kunywa ari diváai nkari ya nkalari ya Muluungu.
Diváai iyo si yasaangiwa na maaji tuku kati ˆyatengeneshiwáa.
Uwo muuntu turikiriwa ari kwa mooto na sálufa* mbere ya

* **14:10** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.

mirimu miija ˆiri mpeho na mbere ya Mwaana wa Muundi.
11 Na muuki wa kuturikiriwa kwaavo tuuba uri kuusa
kwa siku ˆjisiina uhero. Avo vaantu ˆviinamira iyo maka na
kidabalaíyo chaachwe, na muuntu yoyoosi ˆatalwa lutalo lwa
irina raachwe, si vari kuva na pwee tuku chiriri chobu kwa
siku joosi."
12 Sa jeyyo, vaantu va Muluungu voosaakwa vayimirirye,
avo noo vara vaantu ˆvakwáatyaa ndairiri ja Muluungu na
ˆvamurúmaa Yéesu.
13 Aho, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, "Tala
jei! Vatalariwa vara ˆvookwya kwaandira haaha kunu
viiluman'ya na Yéesu Mweenevyoosi." Mutima Muuja woosea,
"Kikomi humuluka vari murimo waavo ˆwafafa sa kunáálo ja
mirimo yaavo vatuuba jiri."

Ulamu wa Weeru
14 Aho, nkalaanga, maa nkoona ichu reeru, na mweeri
ya iro ichu ajáa amwaari umwi ˆari ja Mwaana wa Muuntu.
Yeeye ajáa iivíkiire itáaji ra saháabu mutwii waachwe na ajáa
akwáatirire múundu nkari mukonwii waachwe.
15 Murimu muuja wiingi ukafuma Kaayii Njija ya Iju va, na
kwa sawúti nkuulu ukamusea ura ˆajáa iíkyiire mweeri ya ichu,
"Toola múundu waande kuchwa sa mpiindi jo chwa jafíkire, na
viintu vyo chwiiwa vya weeru vyakángiire."
16 Maa ura ˆajáa iíkyiire mweeri ya ichu, akawumira múundu
yaachwe na kuri weeru, maa viintu vyo chwa vya weeru
vikachwiiwa.
17 Aho, murimu muuja wiingi ukafuma Kaayii Njija ya ku-
rumwii, uhu nowo ujáa watiite múundu nkari.
18 Aho, ukafumira murimu muuja wiingi fuma masabáahwii.
Uwo murimu noo wiimiriráa mooto, ukaluusa na sawúti
nkuulu, wookuusea ura ˆuri na múundu ˆyahuumba, "Toola
múundu yaako ˆyahuumba, ukere no jiinga vicháanda vya
sabíibu ja weeru, sa sabíibu jaachwe haaha javíriirwe."
19 Ura murimu muuja ukawumira múundu yaachwe na kuri
weeru yoosi, ukakera sabíibu ja weeru, maa ukajiwumira na
iduundwii ikuulu ro minyira sabíibu ra nkalari ya Muluungu.
20 Ijo sabíibu jikaminywa aho iduundwii ro minyira sabíibu
ˆriri weerwii ya múuji na sakami fuma aho iduundwii, ulíihi
waachwe ikafika matwii ya faráasi na ikiika kwa ulíihi wa
kilomíita magana yatatu (300).

15

Mirimu Miija Mufungati na Marema Mufungati
1 Aho, nkoona isháara yiingi nkuulu na yo hwaalarya ku-
rumwii, mirimu miija mufungati ˆiri na marema mufungati

yo hererya. Ayo marema mufungati noo yari kiiman'ya nkalari ya Muluungu.

2 Kei, nkoona kiintu ˆkiri ja mayiya ya kióo, ˆyasaangiwa na mooto. Ivarwii raavo, vajáa viímire vaantu ˆviisiinda ira maka, kidabalaíyo chaachwe na náamba ya irina raachwe. Avo vaantu vajáa vakwáatiriire mawuumbi ˆmeene vajáa vahiiwe ni Muluungu.

3 Viimbáa lwiímbo lwa Músa, mutumami wa Muluungu na lwa Mwaana wa Muundi voosea,

"Iju̱va Muluungu Mweenengururu joosi,
miri̱mo yaako ni mikúúlu na yahwáalaryaa!
Njira jaako ni ja uwoloki na ja kikomi,
ee Mutemi wa isi joosi!

4 Ni ani si ˆari koofa weewe ee Iju̱va?
Ni ani si ˆari ribweeyyiirya nkongojima irina raako?
Weewe weemweene noo Muuja.
Isi joosi ja weeru kuuja jiri na kwaako,
noo kwiinamira,
sa mirimo yaako ya uwoloki,
yiiváriywiire."

5 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona Kaaya Njija ya Iju̱va noo kusea itibu ro kiinamira ˆriláira Muluungu ni hamwi ari na vaantu, ˆriri kurumwii raywíirwe.

6 Ira mirimu miija mufungati ˆiri na marema mufungati, ikafuma na weerwii ya Kaaya Njija. Iyo mirimu miija ijáa yiivíkiire ingo njeru ja kitáani ya kikomi ˆiválvalavaa, na vipeembii vyaavo ijáa yiichúungire mikandala ya sahá abu.

7 Aho, umwi wa vira viúumbe vine ˆviri mooyo akiiheera ira mirimu miija mufungati, kira umwi bakúuri ya sahá abu ˆimémire nkalari ya Muluungu ˆari nkaasu kwa siku ˆjisiina uhero.

8 Uko Kaayii Njija, maa kukamema muuki wo koonekya nkongojima ya Muluungu na luviro lwaachwe na kusiina ˆadaha kwiingira tuku, fuuru yara marema mufungati ya ira mirimu miija mufungati yakiimane.

16

Mabakúuri Mufungati ya Nkalari ya Muluungu

1 Aho, nkateera sawúti nkuulu fuma Kaayii Njija ya Iju̱va yookiisea ira mirimu miija mufungati, "Tamanyi mukiite ayo mabakúuri mufungati ya nkalari ya Muluungu kuri weeru yoosi."

2 Murimu muuja wa ncholo ukadoma noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya isi. Aho, kukava na masuungu ˆyari usuungu munumuunu, yakavakwaata vara voosi ˆvari

na lutalo lwa ira maka, na vara ^viínamiraa kidabalaíyo chaachwe.
3 Murimu muuja wa kaviri ukiita noo kiita bakúuri yaachwe
mweeri ya mayiya. Aho, mayiya yakava sakami ja sakami ya
muviimba wa muuntu, viintu vyoosi ^viri mooyo ^viri mayiyii
vikakwya.
4 Murimu muuja wa katatu ukiita noo kiita bakúuri yaachwe
mweeri ya maboote ^yiíkaa maaji, na nchóonkwii ja maaji, maa
jikava sakami.
5 Aho, nkateera murimu muuja ^wiímiriraa maaji woosea,
"Weewe uri muwoloki kwa uhu ulamu ^utwíire,
weewe umwaari, ujáa umwaari na Muuja.
6 Voovo viita sakami ya vaantu vaako,
na ya valáali na mutwe vaako,
naawe uvahíire sakami vanywe,
ja ^vyeene vavalwa viima neeja kuheewa."
7 Aho, nkateera masabáahu yoosea,
"Kikomi, Ijuva Muluungu Mweenengururu,
kulamula kwaako ni kwa kikomi na kwa uwoloki."
8 Murimu muuja wa kani ukiita noo kiita bakúuri yaachwe
mweeri ya mwaasu na mwaasu ukaheewa ngururu yo lun-
gurirya vaantu na mooto.
9 Vaantu vakanweerera ni iro irutira ikari, vakamutukira
Muluungu Mukuulu ^ari mweeri ya ayo marema. Kei, si
vamuvalandukira noo muduumba Muluungu tuku.
10 Murimu muuja wa saano ukiita noo kiita bakúuri yaachwe
mweeri ya ichuumbi ra kitemi ra ira maka. Utemi waachwe
ukakunikirirwa ni kilwiirya, vaantu vakatakuna ndimi jaavo
kwa usuungu ^mweene vajáa nowo.
11 Vakamutukira Muluungu wa kurumwii sa usuungu mukari
na masuungu yaavo. Maa kaa, voovo si vavalanduka fuma
nteendwii jaavo mbi tuku.
12 Murimu muuja wa sasatu ukiita noo kiita bakúuri
yaachwe mweeri ya iboote ikuulu ^riíkaa maaji ra Efuráati.
Aho, maaji yaachwe yakuuma, sa njira ya vatemi fuma ufumo
wa mwaasu itengeneshiwe.
13 Aho, nkoona murimu mivi itatu ^yiifwíine vibuula. Noyo
ijáa yafuma, umwi fuma mulomwii wa rira ramuuntaira,
wiingi fuma mulomwii wa ira maka na wiingi mulomwii wa
ura muláali na mutwe wa uloongo.
14 Iyo noo murimu mivi ^ibwéeyyaa isháara. Yooyo noo idómaa
na kwa vatemi va weeru yoosi, noo koo vajiinga sa vareete
nkoondo siku nkuulu ya Muluungu Mweenengururu.
15 "Laanga! Kuuja niise ja mwiívi. Atalariwa ura ^ari miiso,
^aláangiriryaa ingo jaachwe neeja sa adiire yeenda na tuhu
iláari."

16 Aho, maa iyo mirimu mivi ikavajiinga avo vatemi haantu ˆhaséwaa na Kieburanía “Harimagedóoni.”*

17 Maa reeru, murimu muuja wa mufungati ukiita noo kiita bakúuri yaachwe na mweeri. Aho, sawúti nkuulu ikateereka fuma ichuumbii ra kitemi Kaayii Njija, yoosea, “Yahúmwiire kuva!”

18 Aho, kukava na ndávo, kukiririma, nkáva na kitiíntima kikuulu kuri isi. Ikyo kitiíntima si kinafumira ja ikyo vii kaa tuku keende Muluungu ˆuumba vaantu, kijáa chakula maatuku vii.

19 Múuji mukuulu wa Babéeli ukiigava hatatu, na míiji ya isi ja weeru ikahangalamuka. Múuji mukuulu wa Babéeli ukakumbukirwa mbere ja Muluungu, maa Muluungu akuudoomererya unywe diváai yaachwe ya nkalari nkuulu.

20 Kira isi ˆyariingirirwa ni maaji ikarimira, baa njuulu si joonekana kei tuku.

21 Mawye makulukuulu ya mbula ya uruto ja wa kílo makumi yani (40), yakavawyiira vaantu fuma kurumwii. Vaantu vakamutukira Muluungu sa iro irema ra mbula ya mawye, sa irema iro rijáa raviiha maatuku vii.

17

Muhéngeeti Mukuulu na Maka ya Isaka

1 Umwi wa ira mirimu miija mufungati ˆmyeene ijáa na mabakúuri mufungati, ukuuja maa ukaansea, “Uja na kunu, nikoonekye irya ra ura muhéngeeti mukuulu, ura ˆiíkalaa mweeri ya maaji ˆyari foo.

2 Uwo, vatemi va weeru vahanguta ne, na vaantu va weeru vareeviwa ni diváai ya uhéngeeti waachwe.”

3 Aho, nkava isi ya wiimiriri wa Mutima Muuja na murimu muuja ukaanongoola fuuru isi ya ibaláángwii. Uko nkoona muuntu muki iíkyiire mweeri ya maka ˆiri nkuundu gyaa. Iyo maka ijáa yaandikwa kira haantu marina yo muhiintikira Muluungu, na ijáa yatiite mitwe mufungati na mpeembe ikimi.

4 Uwo muuntu muki, ajáa arwiikwa ingo ˆjiri gyaa na ˆjiri nkuundu gyaa. Kei ajáa ahaambwa na saháabu, mawye ya iyoombe ikuulu na lúulu. Mukonwii waachwe ajáa atiite kikóombe cha saháabu, ˆcheene kijáa chamema viintu vya uhiintiki na kosu ja uhéngeeti waachwe.

---

* **16:16** ***Harimagedóoni:*** Ni irina ra haantu ifaanaa hakava ni njuulwii ja Kariméeli kati na kati ya isi ya Isiraéeli. Irina iri, ufumo waachwe ni Luulu lwa Magédo ˆkweene kujáa na múuji ˆusewáa Magédo. Kei aha haantu noo kuuntu ˆkuri kuva na nkoondo yo kiimikirirya kati ya Kirisitu na mayiimbi ya vavi ˆvari kulwa ne nkoondo. Nkoondwii ihi, Kirisitu siinda ari vavi vaachwe na malwa vari kwa siku ˆjisiina uhero.

5 Kipáamii chaachwe ajáa aandikwa irina ra fuumbo jei: "BABÉELI MUKÚÚLU, ÍYO WA VAHÉNGEETI NA WA UHIINTIKI WA WEERU."
6 Aho, nkoona ura muuntu muki ˆaréevire sakami ya vaantu va Muluungu, na sakami ya mashahíidi va Yéesu. Naani ˆnkamoone, maa nkahwaalala maatuku vii.
7 Ura murimu muuja ukaansea, "Sa che woohwaalala? Kukuwyiira ndiri fuumbo ya uhu muuntu muki, na ya ihi maka ˆiipákiirye, ihi ˆiri na mitwe mufungati na mpeembe ikimi.
8 Ihi maka ˆwiíne, ijáa imwaari, haaha isiina tuku. Yooyo kaambuka yiise fuma iduundwii ra ntarii, na tamanya iri na imalwii raachwe. Vaantu ˆviíkalaa aha weerwii vara marina yaavo si ˆyaandikwa kitáabwii cha nkaasu keende weeru ˆyaanda, hwaalala vari kwiiyona iyo maka, sa ijáa imwaari mpiindi jimwi, haaha isiina, na kei kuva iri imwaari."
9 "Aha, noo hasaakwa muryuungu na tooti. Ira mitwe mufungati ni njuulu mufungati* ˆng'eene uwo muuntu muki iíkariraa.
10 Kei iyo mitwe mufungati ni vatemi mufungati. Vasaano vaawya, umwi amwaari na wiingi akaari kuuja. Na ˆari kuuja, kwiikala ari kwa mpiindi kiduudi.
11 Ira maka ˆijáa imwaari mpiindi jimwi na haaha ˆisiina, yooyo ni mutemi wa naani. Yooyo ni imwi ya vara mufungati, na yooyo ni tamanyirirya yiise na imalwii.
12 Jira mpeembe ikimi ˆwiíne ni vatemi ikimi, voovo si vanaheewa wiimiriri tuku, maa kaa, heewa vari utemi kwa mpiindi ja sáa imwi, na hamwi na ira maka.
13 Ava voosi vatiite muryuungu umwi, na kwiiheera vari ira maka ngururu jaavo na wiimiriri waavo.
14 Voovo kulwa vari nkoondo na Mwaana wa Muundi, na Mwaana wa Muundi vasiinda ari. Sa yeeye ni Mweeneevyo wa veeneevyo, na Mutemi wa vatemi. Yeeye kuva ari hamwi na vaantu vaachwe ˆvaanirirwa, voovo vasaawulwi vaachwe na vapooji vaachwe ˆviiláangiwaa."
15 Kei murimu muuja ukaansea, "Yara maaji ˆwiíne haantu ˆiíkalaa ura muhéngeeti, ni mataka ya vaantu, nkolo, isi na nduusika.
16 Mpeembe ikimi na ira maka ˆwiíne, avo musuula vari ura muhéngeeti. Muhoka vari kira kiintu ˆari nocho, na mucheerya vari mukiva na ari na tuhu. Kurya vari nyama jaachwe, na muchimika vari mootwii alungurire vuu na mooto.
17 Sa Muluungu aviika mitimii yaavo kukiimikirirya kira ˆcheene alamula, ko ruma kwiiheera ira maka ngururu ja wiimiriri waavo fuuru masáare ya Muluungu yakiimane.

* **17:9** ***njuulu mufungati:*** Mpiindi ijo, múuji wa Róoma ujáa wamányirwe ja múuji wa njuulu mufungati.

18 Ura muuntu muki ^umwiine, ni ura múuji mukuulu ^wiimiriraa vatemi va weeru."

18

Kumalwa kwa Múuji wa Babéeli

1 Ayo ^yakalooke, maa nkoona murimu muuja wiingi wookiima fuma kurumwii. Uwo ujáa watiite wiimiriri mukuulu, na weeru yoosi ikamurikwa ni nkongojima ya kiweeru chaachwe.
2 Uwo murimu muuja ukatula isóso kwa sawúti nkuulu woosea,
"Uwíire, uwíire Babéeli Mukúúlu!
Haaha wavíire ihaáma ra marimu,
na kaaya ya kira murimu muvi,
ihaáma ro kiikala kira ndee ^iri na njeo si ^isáakwaa ni vaantu.
3 Sa isi joosi ja weeru jaanywa,
diváai nkari ya uláku wa uhéngeeti waachwe.
Novo vatemi va weeru vahanguta ne,
na vachurúusi va weeru,
viikinkima kwa ngururu ja uláku waachwe ^usiina mihaka."
4 Aho, nkateera sawúti yiingi fuma kurumwii yoosea,
"Isunki kuri yeeye nyuunyu ^muri vaani,
sa mudiire kuva hamwi ne uvii waachwe,
kei mudiire turya marema yaachwe.
5 Uvi waachwe wakíingikire munumuunu fuuru kurumwii,
na Muluungu akúmbukiire uvi waachwe.
6 Mubweeyyiryi ja yeeye ^vyeene avabweeyya,
murihi kaviri kwa yara mavi ^abweeyya.
Nduvwii yaachwe musaangiriryi ukari,
kaviri ya kira ^avasaangirirya.
7 Muturikiryi kwa kipíimo kikira cha usuungu ^avabweeyyirya,
kwiipatira nkongojima na usúngaati.
Yeeye iiséaa mutimii waachwe yoosea,
'Niini ndiri mutemi muki ichuumbii raani.
Niini si ndiri mulala tuku, baa si ndiri koona makiva vii kaa tuku.'
8 Sa jeyyo, marema yaachwe musiinda yari siku imudu,
wulalo, makiva na njala.
Yeeye riiwa ari ni mooto,
sa Ijuva Muluungu ^amuhíire irya ni Mweenengururu."

9 Vatemi va weeru avo ^vahanguta no bweeyya uláku ne,
rira vari no myaa, mpiindi ^vari koona muuki wa kulungurira kwaachwe.

10 Kiima vari kuli, sa vookoofa kuturikiriwa kwaachwe kunu voosea,
"Ni mpolai, ni mpolai weewe múuji mukuulu,
Weewe Babéeli múuji ^uri na ngururu.
Kuluusa irya kwaako kuújire kwa sáa imwi vii."
11 Aho, vachurúusi va weeru kuuririra vari no myaa, sa kusiina woowula viintu vyaavo tuku.
12 Kusiina ^ari wula viintu vya saháabu, chuúma cha mpía, mawye ya iyoombe ikuulu, lúulu, ingo ja kitáani ^yabooha, ingo ^jiri gyaa, ingo ja haríiri, ingo ^jiri nkuundu gyaa, miti yoosi ^inyúkiraa, saama ja mpeembe ja njowu, saama ^jasongolwa ja miti ja iyoombe ikuulu, sháaba njiru, chuúma na marumáaru,
13 mudalasíini, hilíiki, ng'óóno ^jinyúkiraa, manemáane,* viintu ^viri na muuki ^wanyukira, diváai, makuta ya seitúuni, muchu ^wabooha, ngáano, ng'oombe, muundi, faráasi, magáari ^yarútwaa ni faráasi, miviri na mitima ya vaantu tuku.

14 Vara vachurúusi sea vari, "Jira ndiiwa joosi ^ng'eene mutima waako wajiméreryaa mati jalóokire, usúngaati na kutaangikana kwaako vyalóokire fuma kwaako na si uri vipata kei vii kaa tuku."
15 Voovo ^vawusáa ivi viintu de vandoopata usúngaati fuma kwaachwe, kiima vari kuli sa woowa wa uturikiri waachwe, kunu voorira no myaaha,
16 voosea,
"Ni mpolai, ni mpolai, weewe múuji mukuulu.
Weewe ^wiivikiráa ingo ja kitáani ^jabooha,
^jiri gyaa na ^jiri nkuundu gyaa,
^wiihaambáa na saháabu,
mawye ya iyoombe ikuulu na lúulu!
17 Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii,
usúngaati ^wamema jei, warímiire."
Kira mulongooli wa méeli, mutumami wa méeli, vaantu ^vakéraa njira na méeli na vaantu voosi ^vapátaa kunáálo kwa njira ya mayiya vakiima kuli.
18 ^Vakoone nkungúúla ya muuki wa ura mooto ^woolungurirya uwo múuji, vakarira kwa sawúti nkuulu voosea, "Ati de kwawaahya kuva na múuji mukuulu ja uhu?"
19 Kiiparira vari marari mitwii yaavo koonekya usuungu waavo. Rira vari no myaa kunu voosea,
"Ni mpolai, ni mpolai kuri weewe múuji mukuulu,
haantu vaantu voosi ^vari na méeli mayiyii,
vasungaata ko tweera usúngaati waako.

* **18:13** ***manemáane:*** Ni mooda ^vahákaa muviri wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu.

Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii wachíhiire ihaáma."
20 Ee kurumu, vyeende sa kumalwa kwaachwe.
Valáali na mutwe, vatumwi, na vaantu va Mululungu vyeendi,
sa Mululungu amuhíire irya yeeye,
sa vira viintu ˆavabweeyyirya nyuunyu.

21 Aho, maa murimu muuja ˆari na ngururu akiinula iwye ikuulu ja lwaala, akarifweita na mayiyii kunu yoosea,
"Jei no ˆvyeene múuji mukuulu Babéeli uri fweitirwa,
aho, si uri koonekana tuku.
22 Baa sawúti ja vaantu ˆváva mawuumbi, na ja viimbi,
vavai ntoroonya na vavai marimu,
si jiri teereka kei kuri weewe vii kaa tuku.
Kikomi, si kuri kuva na muchá*a*ni yoyoosi ˆari koonekana kuri weewe vii kaa tuku,
baa sawúti ya lwaala si iri teereka kuri weewe kei vii kaa tuku.
23 Kiweeru cha kimuri,
si kiri koonekana kuri weewe kei tuku,
baa siriri ja mulóoli na mulóolwi,
si jiri teereka kei vii kaa tuku.
Sa vachurúusi vaako ni vakúúlu vajáa kuri ihi weeru,
kwa usavi waako isi joosi wajikoovera.
24 Njirii jaachwe ja múuji yoonekana sakami ya valáali na mutwe, ya vaantu va Mululungu,
na sakami ya vaantu voosi ˆvasiinjwa kuri weeru."

19

Siriri Kurumwii
1 Ayo ˆyakalooke, maa nkateera ja sawúti ya iyiimbi ra vaantu kurumwii yoosea,
"Aduumbwe Ijuva!
Ulamuriri, nkongojima na ngururu, ni ja Mululungu wiitu.
2 Kulamula kwaachwe,
ni kwa kikomi na kwa uwoloki.
Yeeye amuhíire irya muhéngeeti mukuulu,
ura ˆasaambula weeru na uhéngeeti waachwe.
Mululungu amuríhire,
sakami ya vatumami vaachwe ˆng'eene iita."
3 Maa kei vakasea lwa kaviri,
"Aduumbwe Mululungu!
Nkungúúla ya muuki wa mooto wo chimika uwo múuji,
kaambuka weende na mweeri kwa siku ˆjisiina uhero."

4 Aho, vara vawosi makumi yaviri na vani (24), na vira
viúumbe vine ˆviri mooyo, vakamwiinamira Mulúungu ˆiíkalaa
ichuumbii ra kitemi, kunu voosea,
“Kikomi! Aduumbwe Mulúungu!”
5 Aho, sawúti ikafuma ichuumbii ra kitemi yoosea,
“Muduumbi Mulúungu wiitu,
nyuunyu vatumami vaachwe voosi,
nyuunyu voosi ˆmumunyémyaa,
vadúúdi na vakúúlu.”
6 Kei, nkateera ja sawúti ya iyiimbi ra vaantu, na ja sawúti
ya maaji ˆyari foo yootomoka na ja sawúti ya kidandárika
yoosea,
“Aduumbwe Ijuva,
yeeye Ijuva Mulúungu wiitu Mweenengururu iímiriraa.
7 Tuvyeende na tuvae siriri,
tumubweeyyiirye nkongojima,
sa ngovi ya ilóola ya Mwaana wa Muundi yafíkire,
na mulóolwi waachwe iímire neeja.
8 Mulóolwi ahíiwe ingo ya kitáani ˆyabooha,
ingo ˆyalávalavaa na ˆyabooha.”
Ityo ingo ya kitáani ˆyabooha, ni miriimo ya uwoloki ya vaantu
va Mulúungu.
9 Aho, maa murimu muuja akaansea, “Tala aya masáare,
‘Vatalariwa vara ˆvalaarikwa na ngovii ya ilóola ya Mwaana
wa Muundi.’ ” Kei akaansea, “Aya masáare ni ya kikomi ya
Mulúungu.”
10 Aho, nkalaala isi na inda sa niwiinamire. Maa kaa,
akaansea, “Reka bweeyya jei! Niini ni mutumami vii ja weewe
hamwi na vaanaanyu ˆvoónekyaa kikomi chaavo ko muruma
Yéesu. Mwiinamire Mulúungu, sa koonekya kwa Yéesu noo
mutima wa uláali na mutwe.”

Muuntu ˆIivérekiirye Faráasi Njeru

11 Aho, nkoona kurumu kwahéenjukire, na aho, kujáa
kwatiite faráasi njeru. Muuntu ˆajáa iivérekiirye iyo faráasi
noo “Kiilaangiwa” na “Kikomi” asewáa. Yeeye kwa uwoloki
alámulaa na atámanyaa no lwa nkoondo.
12 Miiso yaachwe ni ja lulávo lwa mooto yajáa, na mutwii
waachwe ajáa atiite matáaji ˆyari foo. Ajáa aandikwa irina
ˆreene si ramányirwe ni muuntu yoyoosi, irina ˆrimányirwe ni
yeeye vii.
13 Ajáa iivíkiire nkáancho ˆjalovekwa sakamii. Irina
raachwe uwo noo “Isáare ra Mulúungu.”
14 Mpuka ja valwi nkoondo fuma kurumwii jamutuubáa,
voovo vajáa viivérekiirye faráasi njeru. Kei vajáa viivikira ingo
njeru ja kitáani ˆchaboohabooha.

15 Kufuma mʉlomwii waachwe ɨkafuma nyaasʉka
ˆyahuumbahuumba na kwa ɨyo nyaasʉka kanya arɨ ɨsɨ joosi
ja weerʉ. Yeeye longoola arɨ ɨsɨ kwa nkome ya chʉʉma na
minya arɨ ko lwaata sabíibu iduundwii ra nkalari nkʉʉlʉ ya
Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu.
16 Irina raachwe raandɨkwa nkáanchwii yaachwe na raawii
raachwe, "MʉTEMI WA VATEMI, NA MWEENEEVYO WA VEE-
NEEVYO."
17 Aho, nkoona murimʉ mʉʉja ʉmwɨ, wiímire mweeri ya
mwaasʉ. Ʉkaanɨrɨra kwa sawúti nkʉʉlʉ, yoojisea ndee joosi
ˆjoowʉlʉka kurumwii, "Yeendi! Ijiingi hamwɨ sa ngovii
nkʉʉlʉ ya Mʉlʉʉngʉ.
18 Yeendi murye nyama ja mɨvɨrɨ ya vatemi, ja vakʉ́ʉ́lʉ va
vakʉ́ʉ́lʉ va valwi nkoondo, vasúngaati, nyama ja faráasi na ja
avo ˆviivérekyaa. Yeendi murye nyama ja mɨvɨrɨ ya vaantʉ
voosi, ja vatʉ́mwa na vaantʉ ˆvarɨ húuru, vakʉ́ʉ́lʉ na vadúúdi."
19 Aho, nkoona ɨra maka ya ncholo, vatemi va weerʉ na
mpuka ja valwi nkoondo vaavo viijíingire hamwɨ kwiinʉla
nkoondo na ʉra ˆiivérekiirye faráasi na valʉkalʉka vaachwe.
20 Maa kaa, ɨra maka ɨkakwaatwa hamwɨ na ʉra mʉláali
na mʉtwe wa ʉloongo, ˆmweene abweeyya isháara mbere
yaachwe. Kwa ijo isháara, ajáa avakoovera vara vaantʉ ˆvajáa
vahokera lʉtalo lwa ɨyo maka na ˆviinamɨráa kɨdabalaíyo
chaachwe. Avo vavɨrɨ vakafweitɨrwa na irivii ra mooto wa
sálʉfa.*
21 Valwi nkoondo vaavo vajáa vʉʉlawa nɨ nyaasʉka ɨra
ˆyafumáa mʉlomwii wa ʉra ˆajáa iivérekiirye faráasi. Ndee
joosi jikiikuta nyama ja mɨvɨrɨ yaavo.

20

Myaaka Iyana Rɨmwɨ

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona murimʉ mʉʉja wookiima
fuma kurumwii, ʉrɨ na ʉfʉngʉ́wo wa iduundwii ra ntare na
mʉnyololo mʉkʉʉlʉ mʉkonwii.
2 Ʉkarɨkwaata rɨra ramʉʉntaɨra, ɨra njoka ya kalɨ noo kʉsea
Ikʉ́ʉ́lʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ au Irimʉ, aho, ʉkarichuunga kwa
myaaka iyana rɨmwɨ (1,000).
3 Ʉkarɨfweitɨra na ntarii, ʉkakʉnɨkɨrɨra ntare, maa ʉkavaa
mʉtooso sa rɨdɨire tuuba koovera ɨsɨ, fʉʉrʉ myaaka iyana
rɨmwɨ ˆikiimane. Myaaka ɨyo ˆɨrɨ kiimana, chʉngʉrɨrwa rɨrɨ
kwa mpɨɨndɨ kiduudi.
4 Aho, nkoona machuumbi ya kɨtemi, na vaantʉ ˆvajáa
vayiíkarɨɨre vajáa vaheewa wiimiriri wo lamʉrɨra. Kei nkoona

---

* **19:20** ***sálʉfa:*** Nɨ kemikáali ˆɨrɨ ja iwye au muchu ˆʉrɨ lubúusi. Sálʉfa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyɨrɨra. Isáarii ra Mʉlʉʉngʉ sálʉfa yoónekyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.

mitima ya vara ˆvaduмulwa mitwe sa ushahíidi waavo kwa Yéesu na kwa isáare ra Muluungu. Ava ni vara si ˆviinamira ira maka, baa na kidabalaíyo chaachwe na baa si vatalwa lura lutalo lwaachwe vipáamii vyaavo baa na mikonwii yaavo tuku. Ava vafufulwa na viimirira hamwi na Kirisitu kwa myaaka iyana rimwi.

5 Avo viingi ˆvajáa vaakwya vachaala si vafufulwa tuku, fuuru ira myaaka iyana rimwi ikakiimana.

6 Uku noo kufufulwa kwa ncholo. Vatalariwa vaantu va Muluungu, ˆvari na nkalo ufufúukwii wa ncholo. Inkwya ya kaviri isiina ngururu kuri voovo tuku. Voovo kuva vari veeneisi va Muluungu na va Kirisitu, novo kiimirira vari hamwi na Kirisitu kwa iyo myaaka iyana rimwi.

Uhero wa Irimu

7 Iyo myaaka iyana rimwi (1,000) ˆiri kiimana, Irimu chungurirwa riri fuma munyololwii waachwe.

8 Noro fuma riri sa rikoovere isi ja vaantu fuma mavaru yani ya weeru. Iji nkolo noo ˆjiséwaa Góogu na Magóogu, jiingwa jiri sa jilwe nkoondo. Nojo kuva jiri foo ja isaáre ˆriri mbarimbari ya mayiya.

9 Novo vakakerya weeru yoosi, maa vakiimirira nkambi ya vaantu va Muluungu, iyo nkambi noo múuji Muluungu ˆaweenda. Maa kaa, mooto ukafuma kurumwii, maa ukavang'enya.

10 Ikúúlu ra Mirimu Mivi rira ˆrakooveráa, rikafweitirwa irivii ˆrakóreraa mooto na sálufa,* kuuntu iyo maka na ura muláali na mutwe wa uloongo ˆafweitirwa. Uko turikiriwa vari chobu chiriri kwa siku ˆjisiina uhero.

Vara ˆVaakwya Voolamurirwa

11 Aho, nkoona ichuumbi ikuulu ra kitemi na ura ˆajáa iíkariire iro ichuumbii. Weeru na kurumu vikarimira miiswii yaachwe, na haantu haavo si hooneka kei tuku.

12 Kei nkavoona vaantu ˆvaakwya, vakúúlu kwa vadúúdi viímire mbere ya ichuumbii ra kitemi, maa vitáabu vikafotololwa. Kitáabu chiingi kikafotololwa, ikyo noo kitáabu cha nkaasu. Avo vaantu ˆvaakwya vakalamurirwa kwa yara ˆmeene vajáa vabweeyya, noo kusea, yara ˆyajáa yaandikwa aho vitáabwii.

13 Mayiya yakavafumya vaantu ˆvaakwya ˆvajáa isii yaachwe. Inkwya na Ntare nojo jikatoola vaantu vaachwe ˆvaakwya. Vakalamurirwa kira muuntu kwa masáare yaachwe.

---

* **20:10** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.

14 Ayo ˆyakalooke, Inkwya na Ntare vikafweitirwa irivii ra
mooto. Ɨrɨ iriva ra mooto noo inkwya ya kavɨrɨ.
15 Na muuntu yoyoosi irina raachwe sɨ ˆroonekana aho
kɨtáabwii cha nkaasu, afweitɨrwa aho irivii ra mooto.

21

Kurumu Kufya na Weeru Ifya

1 Aho, nkoona kurumu kufya na weeru ifya. Sa kurumu
kwa ncholo na weeru ya ncholo vijáa vyarɨmɨra, baa mayɨya
yajáa yasiina tuku.
2 Nkoona Yerusaléemu ifya, múuji muuja wookiima fuma
kwa Muluungu kurumwii. Ujáa wiímiiwe neeja ja muuntu muki
ˆaháambirwe siku ya ngovi ya ilóola, yootamanya noo lumana
na mululume.
3 Nkateera sawúti nkuulu fuma ichuumbii ra kɨtemi ku-
rumwii yoosea, “Laanga! Haaha Muluungu kiikala arɨ hamwɨ
na vaantu. Yeeye kiikala arɨ na vaantu, novo kuva varɨ vaantu
vaachwe, na yeeye Muluungu mweeneevyo kuva arɨ Muluungu
waavo.
4 Yeeye vahonola eende miísoori yoosi miiswii yaavo.
Inkwya sɨ irɨ kuva kei tuku, baa kurira noo myaaha tuku, baa
kurira tuku, baa usuungu tuku. Sa masáare yara ya ncholo
yahúmwiire looka.”
5 Aho, ura ˆajáa iíkyiire ichuumbii ra kɨtemi akasea,
“Laanga, noobweeyya yoosi yave mafya.” Kei akasea,
“Andɨka aya masáare, nɨ yo kiilaangiwa na ya kɨkomi.”
6 Akaansea, “Yakíimiine! Niinɨ nɨ Álufa na Oméega, Ncholo
na Uhero.✡ Niinɨ muheera ndɨrɨ bweete maaji fuma nchóonkwii
ya maajii ya nkaasu ura ˆarɨ na nyóota.
7 ˆArɨ yasiinda, hokera arɨ aya yoosi, naanɨ kuva ndɨrɨ
Muluungu waachwe na yeeye kuva arɨ mwaana waanɨ.”
8 Maa kaa, vara ˆvoofa, vara sɨ ˆvarúmaa, ˆvarɨ na kosu,
vuulai, vahanguti, vasavɨ, vara ˆviínamɨraa vidabalaíyo na
valoongo voosi, haantu haavo nɨ irivii ˆrakóreraa mooto na
sálufa.* Ɨhɨ noo inkwya ya kavɨrɨ.

Yerusaléemu Ifya

9 Aho, umwɨ wa ɨra mirimu miija mufungatɨ, ˆmyeene ɨjáa
na yara mabakúuri mufungatɨ ya marema ya uhero, ukuuja,
maa ukaansea, “Yeenda na kunu, niinɨ kukoonekya ndɨrɨ ura
mulóolwi, muki wa Mwaana wa Muundi.”
10 Aho, nkava ɨsɨ ya wiimiriri wa Mutima Muuja na murimu
muuja ukaanongoola fuuru luulu lukuulu na lulɨihɨliihɨ. Aho,

✡ **21:6** Laanga Wiivariyuli 1:8. * **21:8** ***sálufa:*** Nɨ kemikáali ˆirɨ ja iwye au muchu
ˆurɨ lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyɨrira. Isáarii ra
Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.

akanyoonekya múuji muuja Yerusaléemu, wookiima fuma kurumwii kwa Mulúungu.

11 Uwo múuji walavalaváa kwa nkongojima ya Mulúungu, na kiweeru chaachwe kijáa ni ja cha iwye ra iyoombe ikuulu ˆraséwaa yásipi† ˆralávalavaa ja kióo.

12 Uwo múuji ujáa watiite lukaande lukuulu na lulíihi ˆlweene lujáa na miryaango ikimi na iviri. Iyo miryaango ikimi na iviri yalaangiririwáa ni mirimu miija ikimi na iviri. Mweeri ya kira muryaango kujáa kwaandikwa irina rimwi ra marina ikimi na yaviri ya nkolo ja Isiraéeli.

13 Kujáa kwatiite miryaango itatu ivaru ra ituumba, miryaango itatu ivaru ra utúruko, miryaango itatu ivaru ra saame na miryaango itatu ivaru ra usweero.

14 Lukaande lwa uwo múuji lujáa lwatiite myaariryo ikimi na iviri, na kira mwaariryo ujáa watiite irina rimwi ra marina ikimi na yaviri ya vatumwi va Mwaana wa Muundi.

15 Murimu muuja ura ˆwalúusikáa na niini ujáa watiite nkome ya kipíimo ya saháabu, upiime uwo múuji, miryaango yaachwe na lukaande lwaachwe.

16 Uwo múuji mavaru yoosi yani ni hamwi yajáa. Murimu muuja ukapiima ura múuji na ira nkome ya saháabu. Ulíihi waachwe ukashaana ni maíli iyana rimwi na magana yani (1,400), ulíihi waachwe mavaru yoosi na kudoma na mweeri ni hamwi ujáa.

17 Murimu muuja ukapiima lukaande, lukaande lujáa lwatiite uyinuyinu, mikono fuuru kikókooli, igana rimwi na makumi yani na ine (144) kwa kipíimo cha vaantu ˆcheene ura murimu muuja wapiimiráa.

18 Ulo lukaande lujáa lwajeengwa na mawye ya iyoombe ikuulu ˆyaséwaa yásipi, na múuji mweeneevyo ujáa wajeengwa na saháabu ˆyabooha, ˆiláva lavaa ja kióo.

19 Myaariryo ya lukaande lwa uwo múuji, ijáa yahaambwa na mawye ˆyiísimiresimire ya iyoombe ikuulu. Mwaariryo wa ncholo, ni wa iwye ra yásipi ujáa, wa kaviri wa iwye ra samawáati, wa katatu iwye ra kalikedóoni, wa kani iwye ra sumaríidi,

20 wa saano iwye ra saridoníiki, wa sasatu iwye ra akíiki, wa mufungati iwye ra kirisolíito, wa naani iwye ra sabarajáadi, wa keenda iwye ra tópasi, wa ikimi iwye ra kirisopiráaso, wa ikimi na imwi iwye ra hiyakíinto, na wa ikimi na iviri iwye ra

† **21:11** ***yásipi:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ˆravíjaa ˆriri kwani.

amasísti.‡
21 Ɨyo miryaango ikimi na ivirɨ, ni lúulu ikimi na ivirɨ jijáa, na kira muryaango ujáa watengeneshiwa na lúulu vii. Na njira ya múuji ijáa yatengeneshiwa na sahá abu ˆyabooha ˆyalávalavaa ja kióo.
22 Niini si noona Kaaya Njija ya Iuva aho múuji tuku, sa Iuva Muluungu Mweenengururu na Mwaana wa Muundi noo Kaaya Njija yaachwe.
23 Uwo múuji si mpaka umurikirwe ni kiweeru cha mwaasu au baa cha mweeri tuku, sa nkongojima ya Muluungu noo ˆimuríkaa, na kimuri chaachwe ni Mwaana wa Muundi.
24 Vaantu va isi joosi yeenda veende kunu voomurikirwa ni kiweeru chaachwe, na vatemi va weeru reeta vari usúngaati waavo na aho.
25 Miryaango yaachwe si iri chuungwa vii kaa tuku mpiindi joosi, sa uko si kuri kuva na uchiku tuku.
26 Vaantu va isi joosi, reeta vari usúngaati na nyemi kuri uwo múuji.
27 Aho múujii, kusiina kiintu chochoosi ˆkiri na njeo ˆkiri kiingira vii kaa tuku, baa muuntu yoyoosi ˆabweeyya masáare ya soni na ya uloongo si ari kiingira tuku. Maa kaa, vara ˆvari kiingira ni vara marina yaavo ˆyaandikwa kitáabwii cha nkaasu cha Mwaana wa Muundi.

22

Iboote ra Maaji ya Nkaasu

1 Aho, murimu muuja ukanyoonekya iboote ra maaji ya nkaasu ˆyeera ja kióo. Ɨro iboote riikáa fuma ichuumbii ra kitemi ra Muluungu na Mwaana wa Muundi,
2 na ratweeráa na kati na kati ya njira nkuulu ya múuji. Na kira mbarimbari ya iro iboote kujáa kwatiite muti wa nkaasu. Uwo muti wa nkaasu watúungaa ndiiwa ikimi na ivirɨ kwa mwaaka. Kira mweeri watúungaa kamudu. Masaambi ya uwo muti ni mooda wo horya isi joosi ja weeru.
3 Aho múujii, si kuri kuva na kiintu chochoosi ˆchajumwa ni Muluungu tuku. Ichuumbi ra kitemi ra Muluungu na Mwaana wa Muundi veera riri aho, na vatumami vaachwe mwiinamira veende.
4 Novo moona veende kisho chaachwe, na irina raachwe kaandikwa riri vipáamii vyaavo.

‡ **21:20** ***Mwaariryo wa ncholo:*** Mwaariryo uhu ujáa wajeengwa kwa yásipi, noo kusea iwye ˆriri kwani, samawáati ni iwye ˆriri ja kurumu, kalikedóoni ni iwye ˆriri maruunde, sumaríidi ni iwye ˆriri kwani, sadoniiki ni iwye ˆriri na ráangi ˆjiísimiresimire, akíiki ni iwye ˆriri nkuundu, kirisolíito ni iwye ˆriri lubúusi, sabarajádi ni iwye ˆriri na ráangi kati ya kurumu na kwani, tópasi ni iwye ˆriri lubúusi, kirisopiráaso ni iwye ˆriri kwani, hiyakíinto ni iwye ˆriri ja kurumu, amasísti ni iwye ˆriri ja sambaráau.

5 Si kuri kuva na uchiku kei tuku, baa si vari saaka kimuri au
kiweeru cha mwaasu tuku, sa Iju̱va Mulu̱ungu̱ ku̱va ari kimuri
chaavo, novo kiimirira vari kwa siku ˆjisiina u̱hero.
6 Aho, murimu̱ mu̱u̱ja u̱kaansea, “Aya masáare ni yo ki-
ilaangiwa na ya kikomi. Iju̱va Mulu̱ungu̱ uutúmire murimu̱
waachwe mu̱u̱ja u̱voonekye vatumami vaachwe yara kikomi
ˆyari fumira kasisi ˆkooku̱u̱ja. Yeeye alóngoolaa mitima ya
valáali na mutwe.”

Yéesu Mweenevyoosi Yooku̱u̱ja

7 “Laanga, ku̱u̱ja niise chaangu̱! Atalariwa u̱ra ˆakwaatiirye
masáare ya u̱láali na mutwe wa kitáabu iki.”
8 Niini Yooháani nayoona na nayateera aya yoosi.
ˆNkayoone no yateera, nkawya na isi na inda majewii ya
u̱ra murimu̱ mu̱u̱ja ˆwaanyónekiirye ayo, sa nuuyiinamire.
9 Maa kaa, u̱kaansea, “Bweeyya jeyyo tuku! Niini ni
mutumami vii ja weewe na vandu̱u vaako valáali na mutwe, na
vara voosi ˆvayakwaatya masáare ya kitáabu iki. Mwiinamire
Mulu̱ungu̱ vii.”
10 Kei u̱kaansea, “Kari u̱yavae mutooso masáare aya ya u̱láali
na mutwe ˆyari aha kitáabwii ja kiintu cha kimbiso tuku, sa
mpiindi yo kiimana aya masáare, yasé́ngeriire.
11 Mu̱untu̱ muvi ni atuube bweeyya u̱vi, na mu̱untu̱ ˆari na
njeo ni atuube ku̱va na njeo. Mu̱untu̱ mu̱woloki ni atuube ku̱va
mu̱woloki, na mu̱untu̱ ˆari mu̱u̱ja mbere ya Mulu̱ungu̱, atuube
ku̱va mu̱u̱ja.”
12 “Teera, niini Yéesu ku̱u̱ja niise chaangu̱. Ku̱u̱ja ndiri na
ku̱náálo yo mu̱heera kira mu̱untu̱ ja ˆvyeene atumama.
13 Niini ni Álufa na Oméega, Wa Ncholo na Wa U̱hero, kei
Ncholo na U̱hero.”✡
14 Vatalariwa vara ˆvafúlaa ingo jaavo,✡ sa varekerwe
viingire na miryaangwii ya u̱wo múuji na varye ndiiwa ja mu̱ti
wa nkaasu̱.
15 U̱ko weerwii jimwaari kúri, vasavi, vahanguti, vu̱u̱lai,
ˆviínamiraa vidabalaíyo, na voosi ˆveenda lu̱u̱sa u̱loongo.
16 “Niini Yéesu namutuma murimu̱ waani mu̱u̱ja oonekya
kikomi cha masáare yoosi ayo kwa mpuka ja vaantu̱
ˆvaanduma. Niini noo Ichina na wa mbyaala ya mutemi
Daúdi, ira ntoondo ˆifálaa namutóondo.”
17 Mutima Mu̱u̱ja na mulóolwi wa Mwaana wa Muundi
voosea, “Yeenda!” Na u̱ra ˆyooteera aya asee “Yeenda!” U̱ra
ˆakálukirwe ni u̱u̱je, na u̱ra ˆyoosaaka maaji ya nkaasu̱ ni
asumule bweete.

Masáare Yo Kiimikirirya

✡ **22:13** Laanga Wiivariyuli 1:8. ✡ **22:14** Laanga Wiivariyuli 7:14.

18 N*i* k*u*m*u*l*u*ma niise kutu k*i*ra m*uu*nt*u* ^yooteera masá*are* ya *u*lá*ali* na m*u*twe ya k*i*tá*abu* *i*k*i*. M*uu*nt*u* yoyoosi ^ar*i* koongererya chochoosi, M*u*l*uu*ng*u* moongererya ar*i* marema ^meene yaand*i*kwa aha k*i*tá*abwii*.

19 M*uu*nt*u* yoyoosi ^ar*i* keehya masá*are* yamw*i* fuma k*i*tá*abwii* *i*k*i* cha *u*lá*ali* na m*u*twe, M*u*l*uu*ng*u* keehya ar*i* haant*u* haachwe ^av*ii*k*i*rwa k*u*ra mutii wa nkaas*u*, na haant*u* haachwe ha *u*ra múuji m*uu*ja, ivi vyoosi masá*are* yaavo ^yaand*i*kwa aha k*i*tá*abwii*.

20 Yeeye ^yookoonekya k*i*komi cha aya masá*are* yoosea, “K*i*komi, k*uu*ja niise chaang*u*!” Vive jeyyo! Ee Yé*esu* Mweenevyoosi yeenda!

21 Nduwo ya Yé*esu* Mweenevyoosi *i*ve na nyuunyu voosi. K*i*komi.